

เล่มที่
1

รายงาน การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2 MCU Nan Congress II

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

Proceedings

การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจ
และสังคมอย่างยั่งยืนในยุค THAILAND 4.0

Research and Innovation for Sustainable Mental
and Social Development in Thailand 4.0 Era

เล่มที่
1

รายงาน
การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2
MCU Nan Congress II

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

Proceedings

การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจ
และสังคมอย่างยั่งยืนในยุค THAILAND 4.0

Research and Innovation for Sustainable Mental
and Social Development in Thailand 4.0 Era

สำนักงาน น.ป.บ.

การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2 MCU Nan Congress II

Research and Innovation for Sustainable Mental and Social Development
in Thailand 4.0 Era

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ที่ปรึกษา	พระราชวรเมธี,รศ.ดร. พระราชคุณากรณ์ พระราชศาสนาภิบาล พระสุนทรมุณี ว่าที่ร้อยตรีสมเดช อภิขยกุล	รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร เจ้าคณะจังหวัดน่าน รองเจ้าคณะจังหวัดน่าน ประธานคณะกรรมการวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน ที่ปรึกษาวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
-----------	--	--

คณะกรรมการ

พระราชปรีดีทิพย์,ศ.ดร.	ประธานคณะกรรมการ
พระราชวรมนู,ดร.	รองประธานคณะกรรมการ
รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม	รองประธานคณะกรรมการ
พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ,รศ.ดร.	รองประธานคณะกรรมการ
พระสุธีรัตนบัณฑิต,รศ.ดร.	คณะกรรมการ
พระครูโสภณปริยัติสุธี, รศ.ดร.	คณะกรรมการ
ศาสตราจารย์ ดร.วัชร งามจิตรเจริญ	คณะกรรมการ
ศาสตราจารย์ ดร.จันทน์ อติวัฒนสิทธิ์	คณะกรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร.ปรุทธิ์ บุญศรีตัน	คณะกรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร.กุหลาบ รัตนสังข์ธรรม	คณะกรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ อุปสอด	คณะกรรมการ
พระชยานันทมุนี,ผศ.ดร.	กรรมการและเลขานุการ
พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญโญ,ดร.	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
อาจารย์ ดร.วรปรัชญ์ คำพงษ์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
อาจารย์ ดร.ชานัญ เกิดช่อ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
อาจารย์ ดร.เบญจมาศ สุขสถิตย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
อาจารย์เชษฐ นิยมมาทพัฒน์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

แบบปก-รูปเล่ม : นายศุภกริช เชื้อนเพชร

พิมพ์เมื่อ : กันยายน 2561

จัดพิมพ์ในงาน : การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ประจำปี 2561

ถ้อยแถลง

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ จัดประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ MCU Nan Congress II เรื่อง การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนในยุค Thailand ๔.๐ (Research and Innovation for Sustainable Mental and Social Development in Thailand ๔.๐ Era) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการสู่สังคม และเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านบทความทางวิชาการและงานวิจัยในการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยอนุวัตตามปรัชญาของมหาวิทยาลัยและนโยบายรัฐบาล ที่ให้ความสำคัญต่อการวิจัย การพัฒนาต่อยอด และการสร้างนวัตกรรมเพื่อนำไปสู่การแก้ไขและพัฒนาประเทศให้ยั่งยืน

นักวิทยาศาสตร์ยุคใหม่เริ่มหันมาศึกษาภูมิปัญญาตะวันออก โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ทำให้รู้พุทธธรรมบางแง่มุมอยู่บ้าง เช่น เมื่อพระพุทธศาสนาแสดงไว้ว่า “สังขารทั้งปวงเพราะไม่เที่ยง (อนิจจะ) จึงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ (ทุกข์) เพราะอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ จึงหาตัวตนที่แท้จริงไม่ได้ (อนัตตา) ไม่มีอะไรเป็นหน่วยอิสระซึ่งคงที่ ไม่มีอะไรคงตัว ไม่มีอะไรเป็นตัว มีแต่กระแสธรรมไหลไปสับเนื่องสัมพันธ์กันไป เป็นปัจจัยแก่กันและกัน มีอยู่ด้วยความสัมพันธ์กัน มีอยู่ด้วยอาศัยปัจจัย ไม่มีความคงที่อยู่อย่างเดิม ไม่มีอยู่โดยตัวมันเอง ไม่มีตัวตนที่แท้จริง”

นักฟิสิกส์ยุคใหม่จึงแสดงทรรศนะสะท้อนความจริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์ในโลกว่า “อนุภาคพื้นฐานไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่แบบอิสระแยกจากกันได้ โดยเนื้อแท้ อนุภาคนั้นเป็นชุดแห่ง ความสัมพันธ์ที่แผ่ออกไปยังสิ่งอื่นๆ อนุภาคพื้นฐานไม่ใช่สิ่งที่มี” เวอร์เนอร์ ไฮเซนเบิร์ก กล่าวว่า “โลกนี้ปรากฏเป็นชิ้นส่วน เหตุการณ์ที่ซับซ้อนโยงใยเข้าหากัน ทดแทนกัน ทับซ้อนกันหรือรวมตัวกันจนมีผลออกมาเป็นการถักทอขององค์รวม”

นักฟิสิกส์ยุคใหม่เห็นตรงกันว่า ความสมดุลของโลกเป็นผลจากความสัมพันธ์อย่างลงตัวระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งไม่มีชีวิต ทุกสิ่งมีระบบควบคุมการดำรงอยู่ร่วมกันที่เป็นเอกภาพ โลกคือองคภาพพที่มีชีวิต เป็นอาณาจักรแห่งความร่วมมือระหว่างพืช สัตว์ แบคทีเรีย ซึ่งดำรงอยู่ร่วมกันในลักษณะพันธมิตรประสานกิจกรรมระหว่างกัน เพื่อความอยู่รอดของส่วนรวมทั้งหมด วิธีการนำตถาคตโพธิญาณและข้อค้นพบทางวิทยาศาสตร์ไปใช้โดยการบูรณาการ คือเติมเต็มให้แก่กันและกัน

วิธีที่ ๑ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและหลักการทางวิทยาศาสตร์ไปอธิบายเสริมกันและกันให้เป็นที่เข้าใจง่ายขึ้น เช่น กรณีพระพุทธเจ้าทรงแสดงโลกทัศน์ที่เป็นสัมมาทิฐิและมีจกาทิฐิว่า *โลกนี้โดยมากอาศัยส่วนสุดต่าง ๒ ข้าง คือ ความมี (อัตถิตา) และความไม่มี (นัตถิตา) เมื่อบุคคลเห็นเหตุเกิดแห่งโลก ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง ความไม่มี (นัตถิตา) ในโลกก็ไม่มี เมื่อบุคคลเห็นความดับแห่งโลก ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง ความมี*

(อดีตตา) ในโลกก็ไม่มี ข้อที่ว่า ‘สิ่งทั้งปวงมีอยู่’ นั้น เป็นส่วนสุดโต่งข้างหนึ่ง ข้อที่ว่า ‘สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่’ นั้น เป็นส่วนสุดโต่งอีกข้างหนึ่ง ตถาคตแสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่เข้าไปข้องแวะส่วนสุดโต่งทั้งสองข้างนั้น

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวว่า แนวคิดทางพระพุทธศาสนานี้ นักวิทยาศาสตร์อาจไม่เข้าใจซัด ก็ให้นำหลักการของฟิสิกส์ควันตัม มาอธิบายเทียบเคียงกัน ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่เหมือนกันมีว่า

โฟตอนหรือส่วนประกอบย่อยแห่งอะตอมของแสง เป็น ‘ทวิลักษณ์’ คือ (๑)อนุภาค (๒)คลื่น ทั้งสองอยู่ด้วยกัน แต่เป็น ๒ อย่างที่ขัดแย้งกันอยู่ในตัว ถ้าเราบอกว่า โฟตอนเป็นอนุภาค ก็เป็นมุมมองที่ สุดโต่งข้างหนึ่ง ถ้าเราบอกว่า โฟตอนเป็นคลื่น ก็เป็นมุมมองที่ สุดโต่งอีกข้างหนึ่ง มองอย่างไรจึงไม่ถือว่าเป็นที่ สุดโต่ง ? มองโดยมีขมเณรธรรมเทศนา คือ มองโดยสายกลาง

นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาอาจไม่เข้าใจทฤษฎีนี้ของนักวิทยาศาสตร์ ก็ให้นำมาแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่แสดงไว้ข้างต้นนั้นมาอธิบายเทียบเคียงกัน

วิธีที่ ๒ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปเติมเต็มวิทยาการใหม่ๆ ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น แนวคิดทฤษฎีทางการบริหารยุคใหม่อาจมีความสมบูรณ์บางมิติ แต่ยังขาดไปบางมิติ ในการบริหารคน นักบริหารยุคใหม่อาจมองเพียงว่า การบริหารคนที่จะให้ได้ดำเนินด้วยดีนั้น ให้ค่าตอบแทนสูง มีสวัสดิการพร้อม สร้างความเป็นกันเอง เท่านั้นก็น่าจะเพียงพอ แต่พระพุทธศาสนามีหลักสังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา ที่จะทำให้การบริหารมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นกว่า หรือแม้แต่หลักวิชาว่าด้วยการรักษาพยาบาล ในการรักษาพยาบาลคนเจ็บป่วยที่ผ่านมา เราอาจเน้นการรักษาโรค แต่ปัจจุบันมีการนำหลักการทางพระพุทธศาสนาการรักษาใจผู้เจ็บป่วย ใช้วิธีการรักษาโรค รักษาใจควบคู่กันไป

วิธีที่ ๓ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นฐานในการทำวิทยารใหม่ๆ ทั้งหลายมีโอกาสดำเนินสถานะและบทบาทมากยิ่งขึ้น นั่นคือผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในวิชาการยุคใหม่ได้หันมาศึกษาปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พัฒนาตัวเองให้มีความเข้มแข็งสามารถยืนหยัดอยู่ได้ในท่ามกลางโลกธรรมที่แปรเปลี่ยนไปในทางดีและไม่ดีตลอดเวลา ความเป็นคนเข้มแข็งนี้ จะเป็นโอกาสให้ได้ใช้วิชาความรู้ในการปฏิบัติหน้าที่การงานได้อย่างมีประสิทธิภาพตลอดเวลา วิธีที่ ๓ นี้ถือว่าตรงกับพุทธประสงค์มากที่สุด เพราะทรงแสดงลำดับขั้นของการพัฒนาตนเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ถึงประสงค์ โดยเริ่มจากการศึกษาหาความรู้ด้านวิชาการวิชาชีพ (ปริยัติสังคหธรรม) อบรมสั่งสมตนให้มีความเรียบร้อยด้านกายภาพให้เข้มแข็งอดทนด้านจิตภาพ และโลกทัศน์ชีวิตทัศน์ที่เป็นสัมมาทิฐิตลอดเวลา (ปฏิบัติสังคหธรรม) และทำยให้มีความร่มเย็นเป็นสุข (ปฏิเวธสังคหธรรม)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีปรัชญาว่า “จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม” ในภาคปฏิบัติก็มีการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาทุกสาขาวิชา ถือว่าได้สะสมองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาเป็นเวลายาวนาน มีองค์ความรู้ด้านนี้ทั้งในรูปของความรู้ที่อยู่ในตัวตน (Tacit Knowledge) และความรู้สาธารณะ (Explicit Knowledge) หลากหลาย

การจัดสัมมนาวิชาการระดับชาติครั้งนี้เป็นเวทีวิชาการที่จะแสดงให้เห็นให้ประชาคมทางวิชาการทั่วประเทศรู้ว่า
หลักวิชาพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่นั้นเป็นอย่างไร และจะสามารถนำไปใช้ให้เกิด
ประโยชน์แก่สังคมประเทศชาติอย่างไร

ขออนุโมทนาในวิริยะอุตสาหะของผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ของวิทยาลัยสงฆ์นคร
น่านฯ และคณะ วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและองค์กรภาคี
เครือข่าย ในการร่วมด้วยช่วยกันจัดงานและนำเสนอผลงานทางวิชาการในรูปแบบต่างๆ อันจะเป็น
คุณูปการต่อศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมสืบไป.

(พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.)

อธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำนำ

การประชุมวิชาการระดับชาติที่มีรายงานสืบเนื่องจากการประชุม (Proceedings) ครั้งที่ 2 วิทยาลัยสงฆ์ นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ร่วมกับภาคีเครือข่ายที่มีบทบาทในการพัฒนาด้านการศึกษาและสังคม ประกอบด้วย คณะสงฆ์จังหวัดน่าน กรมการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติประจำจังหวัดน่าน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านน่าน จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ศูนย์จังหวัดน่าน มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ วิทยาลัยน่าน และ วิทยาลัยชุมชนน่าน ภายใต้วหัวข้อเรื่อง “การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนในยุค Thailand 4.0” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการของมหาวิทยาลัยและนักวิชาการสู่สาธารณะ ตามวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัย เป็นเวทีสาธารณะเสนอแนะผลงานวิชาการในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพุทธบูรณาการเพื่อพัฒนายังประโยชน์ให้เกิดกับทุกภาคส่วนของสังคม

ขออนุโมทนาในวิริยะอุตสาหะของผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ของวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน และคณะผู้บริหาร คณาจารย์ วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและองค์กรภาคีเครือข่ายในการร่วมด้วยช่วยกันจัดงานและนำเสนอผลงานทางวิชาการในรูปแบบต่าง ๆ อันจะเป็นคุณูปการต่อศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า การประชุมวิชาการระดับชาติในครั้งนี้ จะอำนวยประโยชน์แก่คณาจารย์ บุคลากรในมหาวิทยาลัย และนักวิชาการในการสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ในยุคไทยแลนด์ 4.0 อย่างยั่งยืนสืบไป

(พระชยานันท์มนูญ, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ถ้อยแถลงของประธานคณะบรรณาธิการ	ก
คำนำ	ง
ศึกษาการบำเพ็ญตบะกับการบรรลุธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท พระรุ่งโรจน์ จารุธรรมโม, พระมหาสุพัฒน์ วิชิราวุธ, ประสพฤกษ์ รัตนยงค์	1
คติความเชื่อลัทธิลังกาวงศ์ในวรรณกรรมทักษิณ พระมหาพจน์ สุวโจ, ไว ชีรัมย์	9
นิเวศวิทยาเชิงพุทธสะท้อนผ่านวัตรปฏิบัติของหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม, อีรติพิทย์ พวงจันทร์, พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ สุทธิจิตโต	20
การสร้างบัณฑิตที่เป็นคนเก่ง คนดีและมีความสุขตามแนวพุทธศาสนา พระมหาอินทร์วงศ์ อีสสรภาณี, จันทร์สม์ ตาบุลิ่ง	33
การศึกษาปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะตามหลักพุทธปรัชญา พระณัฐวัฒน์ ญาณปโป	41
ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักอายตนะที่ส่งผลต่อการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท พระครูวินัยธรฐพรพรช อคคธมโม	53
กำเนิดและพัฒนาการแม่ชีไทย แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม, พระมหาสันติ อีรภทโท, อรชร ไกรจักร	65
ศาสนากับการพัฒนา: ไสยศาสตร์ เครื่องราง พระครูธรรมธะมะลิน กิตติปาโล, พระครูวิภัชธรรมวิจิตร, กฤตสุขชิน พลเสน, ประเวศ วัฒแก้ว, สุทธิชัยพร พรพิชมรงค์	74
ถ้าหลวงนางนอน: อาจารย์หรือธรรมชาติ พระครูวิมลศิลป์กิจ	81
จริยศาสตร์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในโลกน้อยชาดก สิงห์คำ รักป่า, พระครูวรธรรมวิฑูรย์	89

พุทธนวัตกรรมการพัฒนาจิตใจและปัญญาของเยาวชนไทย ยุคไทยแลนด์ 4.0 วิद्याภา เมธีวรฉัตร	101
อัตลักษณ์ล้านนาตามแนวพุทธวิถี อนันต์ อุปสอด	109
กัมมัญฐานล้านนา: รูปแบบ วิธีปฏิบัติและการสืบทอด วิโรจน์ อินทนนท์	120
ปุราโณวาท: หลักจริยศาสตร์สร้างคุณภาพชีวิตแบบล้านนา พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์, วีระพงษ์ แสง-ชูโต, วิโรจน์ อินทนนท์	137
เทคนิคการสอนเรื่องสิทธิมนุษยชนและความเป็นพลเมืองดี พระเอกรัตน์ มหามงคลโล, พระเรืองเดช โชติธมโม, กิตติคุณ ดั่งสงศ์	152
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดน่านกับการมีส่วนร่วมด้านการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ วิชชระ หวันท็อก	168
ส่วนประสมทางการตลาดบริการที่ส่งผลต่อคุณภาพบริการในการเลือก ใช้บริการจัดฟันของคลินิกทันตกรรมในพื้นที่ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ณัฐริกา บ่อแก้ว, ภูเบศ ปารจะมี, วทันยา หลงสีม, อัจฉรา เมฆสุวรรณ, มยุรี พรหมเทพ	177
ปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในการใช้บริการสถานบันเทิงยามค่ำคืน อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง กรรณิการ์ เล็กตัว, อรุณศิริ อนุพงษ์, อิสรา สวัสดิ์ไสว, อัจฉรา เมฆสุวรรณ, มยุรี พรหมเทพ	186
ปัจจัยที่ส่งผลต่อความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ภารุจี วงศ์ษา, สุเทพ ทองคำ, อุษา โบสถ์ทอง	198
อิทธิพลของความไว้วางใจและความพึงพอใจที่มีต่อการตัดสินใจซื้อสินค้า ผ่านเพจลำปางช้อปปิ้ง นนทพัทธ์ กิตติศักดิ์, ปานตะวัน ทะแก้ว, วัชพล ยุชมภู, อุษา โบสถ์ทอง, ขจรศักดิ์ วงศ์วิราช	209
ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการและคุณภาพการบริการที่ส่งผลต่อ การตัดสินใจในการใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เกวลิน อยู่ยังเกตุ, กัลยา เลิศศิลา, พิชญะ ศรีจันทร์, อนุรักษ์ อาทิตย์กาวิณ, ขจรศักดิ์ วงศ์วิราช	220

<p>พฤติกรรมผู้บริโภคและปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมนักศึกษาที่เรียนระดับมหาวิทยาลัย</p> <p>ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง</p> <p>ศุรุฒิ เทียงฟูก, ลิทธิพงษ์ บุญมา, อรัญญา กัลณา, อนุรักษ์ อาทิตย์กวีณ, ขจรศักดิ์ วงศ์วีราช</p>	233
<p>ระบบอุปถัมภ์: การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่</p> <p>เสนห์ ใจสิทธิ์, พระพัฒน์นันทน์ ยสพโล</p>	244
<p>แนวทางการบริหารงานบุคคลตามแบบแผนพฤติกรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3</p> <p>ยุวดี สุดสายเนตร, ราชัย บุญยรัตผลิน ฉั่วทรัพย์, กิติวัชร ถ้วยงาม</p>	253
<p>คุณลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวทางพระพุทธศาสนา</p> <p>สามารถ บุญรัตน์</p>	263
<p>การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंก</p> <p>พระครูนิวิฐศีลขันธ, อัครเดช พรหมกัลป์, รัตติยา พรหมกัลป์</p>	271
<p>ศึกษาวิเคราะห์หลักพรหมวิหารธรรมกับการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี</p> <p>พระมหาณรงค์ศักดิ์ วิริยธโร, พระมหาเกษม ปญญาโว</p>	288
<p>พุทธวิธีแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทย 4.0</p> <p>กัลยกร ลาภเดโช</p>	300
<p>มิติการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการเสริมสร้างศักยภาพทางบริหารงานของผู้บริหารองค์การ: การสะท้อนมุมมองจากการทบทวนวรรณกรรม</p> <p>พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ สุทนต์โต, สุรศักดิ์ ชะมารัมย์, วันชัย สุขตาม</p> <p>ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม, เรียงดาว ทวะชาลี</p>	316
<p>ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการประกอบอาชีพในยุคประเทศไทย 4.0</p> <p>กันยารัตน์ รินศรี</p>	330
<p>ปัจจัยและกระบวนการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่</p> <p>ศุภกิจ ภักดีแสน, ภูพาน แก้วอัศฮาด</p>	340

การพัฒนาจิตสาธารณะตามแนวทางพุทธศาสนา พระสุระ ญาณธโร	360
การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจจากกล้วยไข่โดยกลุ่มโอท็อปและวิสาหกิจชุมชน จังหวัดกำแพงเพชร วาสนา อาจสาสิกรณ์	372
การวิจัยเชิงประเมินโครงการด้านเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดกำแพงเพชร ตรรกพร สุขเกษม, นันทิวัน อินทาทกรวด	383
การวิจัยเชิงประเมินโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนว ทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดกำแพงเพชร ชาลิสา ศิริธรรมเกต	394
การวิจัยเชิงประเมินโครงการซ่อมแซมหรือบูรณะทรัพย์สินที่เป็นประโยชน์ ต่อสาธารณะ จังหวัดกำแพงเพชร บุญญาบารมี สว่างวงศ์, พิษณุ บุญนิยม	405
การวิจัยเชิงประเมินโครงการตามมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล จังหวัดกำแพงเพชร พิษณุ บุญนิยม, กล้าณรงค์ สุทธิรอด, วีร์วิสิฐ มุลงามกุลจ	417
การเมืองภาคประชาสังคมในยุค 4.0 ธงชัย สิงอุดม, พัชรี สายบุญเฮื่อน	429
การฉันทน์ผลไม้ และอาหารที่มีโซเดียมในพระสงฆ์จังหวัดพิจิตร: ข้อค้นพบและสิ่งที่ท้าทาย พระราชสิทธิเวที, เบญจมาศ สุขสถิตย์, ชมพูนุท สิงห์มณี, วโรดม เสมอเชื้อ	441
การสังคมสงเคราะห์แนวพุทธ : แนวทางการจัดตั้งโรงพยาบาลสงฆ์เพื่อสวัสดิการ ด้านสุขภาวะของพระภิกษุ สามเณร ดิเรก ดั่งลอย, พระระพีณ พุทธิสาโร, มัลลิกา ภูมะธน	452
หลักสูตรการพัฒนารูปแบบการศึกษาและสร้างสรรค์การเรียนรู้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงตามตระเวนชายแดน จังหวัดเชียงราย ทัศนพล ชื่นจิตต์, อนุชิต วัฒนาวพร, หาญศึก เล็บครุฑ	471

การพัฒนาจิตใจผู้สูงอายุในยุค 4.0 สุกัญญา สันป่าแก้ว	490
การสืบค้น และการจัดระบบการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัดและ การถ่ายทอดภูมิปัญญาตะวันออกเฉียงเหนือ เสฐียร ทังทองมะดัน	498
รูปแบบการสร้างความสุขในการทำงานในองค์กรตามหลักพุทธจิตวิทยา ทิพย์ ชันแก้ว, พระครูปริยัติปัญญาโสภณ, รุ่งสุรียา หอมวัน	507
การจัดการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหาร เพื่อเป็นนวัตกรรมในการพัฒนา การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นของบ้านปางถ้ำ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ปณิตทัต กัลยา, กนกอร ศิริจิตติ	522
ทุนทางสังคมกับการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชน จังหวัดกำแพงเพชร พิษณุ บุญนิยม, กล้าณรงค์ สุทธิรอด	533
นิเวศวัฒนธรรมลุ่มน้ำพิจิตรของคนหาปลาในกระแสการเปลี่ยนแปลง สุภาภค์พิมพ์ คล้ายธานี, พระปลัดอนุชาติ นรินโท	545
โรงเรียนผู้สูงอายุ: การจัดการระบบสุขภาพและสวัสดิการผู้สูงอายุในโรงเรียน ผู้สูงอายุในภาคใต้ สมบูรณ์ บุญฤทธิ์, พระครูวิริทธิ์ธรรมโชติ, พิระพล สงสาป	556
การตัดสินใจด้านโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ ของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง จุฑามาศ นันทะโย, พรสวรรค์ เสวี, สุดาพร จะวะนะ, พอใจ สิงหนेत्र, ขจรศักดิ์ วงศ์วิราช	574
การเปรียบเทียบความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนวิชาสถิติเพื่อการสังเคราะห์ ข้อมูลทางการศึกษา (1043411) ของนักศึกษาชั้นปีที่ 3 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ตามวิธีสอน 3 แบบ เยาวทิวา นามคุณ, เกศนีย์ อินอ้าย	584
Project based Learning : ทักษะการเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ 21 พระครูพิพัฒนศาสนกิจจาทร, ปิยวรรณ หอมจันทร์	596

การพัฒนา รูปแบบการเรียนรู้แนวพุทธจิตวิทยาสำหรับเด็กปฐมวัย พระมหาถนอม อานนโท, ทิพย์ ชันแก้ว	608
ความพึงพอใจต่อสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ สาขาระบบสารสนเทศ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย กัญฐณา สุขแก้ว	622
กลวิธีการสร้างเด็กไทยสองภาษาในศตวรรษที่ 21 ภราดร สุขพันธ์, เฉลิมพล ณ เชียงใหม่	632
การเปลี่ยนแปลงสังคม กติกา และกลไกของรัฐ ที่ส่งผลต่องานบุญบังไฟ ของคอนีสานพลัดถิ่น พระครูพิจิตรวรเวท, ปริญา นิกรกุล	643
วิถีชีวิตของเกษตรกรปลูกปาล์มน้ำมันในอำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ภราดร กาญจนสุธรรม	653
ความพึงพอใจของผู้ซื้อสินค้าในร้านขายของถูกในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ราวิน ใจขาว, กัญญารัตน์ เทพา, กุศลิน ฉลาด, พอใจ สิงหนะตร, ขจรศักดิ์ วงศ์วิราช	664
การพัฒนาคู่มือและสร้างเครือข่ายการสอนรายวิชาการต่อต้านการทุจริต ในมหาวิทยาลัยในเขตภาคเหนือตอน ศักดิ์สายันต์ ไยสามเสน, ประทีป พิษทองกลาง	676
การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือในรายวิชาหลักสูตรภาษาจีนสำหรับครู สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง ธนัชพร นามวัฒน์, คณิศร ชีรวิทย์, ประกายตะวัน อัดละพันธ์, พรรณทิพา จันทร์เพ็ง	686
ภาคผนวก	
คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการเอกสารประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2	696
คำสั่งแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review)	698

ศึกษาการบำเพ็ญตบะกับการบรรลุธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท A Study of Asceticism and Dhammarealization in Theravada Buddhism

พระรุ่งโรจน์ จารุธมโม (เก่งกระโทก)
พระมหาสุพัฒน์ วิชิราวุธ
ประสพฤกษ์ รัตนยงค์
วิทยาเขตนครราชสีมา

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาการบำเพ็ญตบะตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท และ 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การบำเพ็ญตบะกับการบรรลุธรรมตามแนวพุทธศาสนาเถรวาท

ผลการวิจัยพบว่า การบำเพ็ญตบะในพระพุทธศาสนาได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อดั้งเดิมของอินเดียโบราณเพียงแต่พระพุทธเจ้าทรงปรับเปลี่ยนวิธีการสอนเสียใหม่คือทรงสอนให้บำเพ็ญตบะโดยการปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับความดี เน้นการบำเพ็ญแบบสายกลาง ไม่เคร่งเครียดหรือหย่อนยานเกินไป มีวิธีการบำเพ็ญตบะด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้แก่ทรงสอนให้มีขันติ ความอดทน อดกลั้น ต่อความหนาวร้อน หิวกระหาย ต่อทุกขเวทนา ต่อการดูหมิ่นและต่ออำนาจกิเลส และการปฏิบัติตามหลักธรรมคือวิริยะ การใช้ความเพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้น เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรรักษาความดีที่มีอยู่แล้วและเพียรทำความดีให้เกิดในจิตสันดาน ขยันหมั่นเพียรทำความเพียรทางจิตด้วยการเดินจงกรม นั่งสมาธิ หรือมีสติอยู่ทุกอิริยาบถโดยไม่ละทิ้งความเพียรเสีย มุ่งมั่นตั้งใจในการปฏิบัติธรรมตลอดทั้งวันทั้งคืน เพื่อเป็นเครื่องชำระล้าง เผลอผลาญอกุศลธรรมทั้งหลาย ให้รู้มรรณ เพื่ออดแห่งหมดไปจากจิตใจในที่สุด

นอกจากนี้ยังพบอีกว่า เมื่อบุคคลบำเพ็ญตบะตามหลักพระพุทธศาสนาด้วยการปฏิบัติธรรมแล้ว ผลของการปฏิบัติสามารถทำให้ผู้ปฏิบัตินั้นได้บรรลุธรรมตั้งแต่ระดับการละสังโยชน์ คือ กิเลสเป็นเครื่องร้อยรัด เครื่องผูกมัดสรรพสัตว์ไว้กับทุกข์ 10 ประการ จนถึงระดับขั้นของการบรรลุธรรมในระดับมรรคผล คือ ระดับโสดาบัน ระดับสกทาคามี ระดับอนาคามี และระดับอรหัตต์ คือการทำลายกิเลส กำจัดโลก โภจร หลง ให้หมดสิ้นไปจากจิตใจคือพระนิพพาน ดังมีตัวอย่างเช่นพระอานนท์ และเรื่องพระจักษุบาล ที่ประกอบความเพียรอย่างไม่ย่อท้อ ไม่ยอมหลับนอน เดินจงกรม นั่งสมาธิตลอดทั้งวันทั้งคืน ด้วยความเพียรอย่างยิ่ง บำเพ็ญตบะคือความอดทนต่อทุกขเวทนาและใช้ความเพียรอย่างเต็มที่จนสามารถเผลอผลาญกิเลสเหือดแห่งหมดสิ้นไปพร้อมกับการบรรลุธรรมเป็นพระอรหัตต์

คำสำคัญ : ตบะ, การบรรลุธรรม

Abstract

This research that have three objectives: 1) to study of Tapa in Theravada Buddhism, 2) to study of attainment in Theravada Buddhism and 3) to analyze Tapa and enlightenment in Theravada Buddhism

The study found that Tapa in Theravada Buddhism is influenced by ancient Indian beliefs, but the Buddha changed teaching method by teaching Tapa by self-practice to fit the good deeds, aimed at middle path; do not strict or remiss, follow the dhamma principle in Buddhism such as keep patience, tolerance, be withstanding to coldness, heatedness, hunger, painful feeling, insulting and power of defilements and also following the dharma principle. Besides, we should be diligent to do the right action and should forbear to do any wrong actions, observe the right action and persist in doing good to own spiritual and nature. We can do mental effort by terraced walking, making meditation while being conscious of every movement, and then commit to practice throughout day and night in order to pure your mind and get rid of all unwholesome actions.

It was also found that when people practice Tapa based on Buddhism, the results from the practice could be push the people reach to the attainment from level of fetter. The fetter is defilement as a bind that bind man to the round of rebirth for 10 aspects until reaching the attainment of noble path which are four levels. They are the Stream-Enterer, the Once-Returner, the Never-Returner and the Arahant. Therefore, they should get rid of all defilements, covetousness, anger, enchantment from their mind

Keywords: Asceticism, Dharma Realization

บทนำ

การบำเพ็ญตบะได้รับความนิยมสืบทอดกันมาจากศาสนาพราหมณ์ในประเทศอินเดียมีลักษณะที่เป็นการทรมานตัวเอง เป็นการท้ออย่างเคร่งครัดในรูปแบบหลายอย่าง เช่น อดอาหาร นอนบนพื้นดิน ใช้ขี้เถ้าทาตัว ยืนจ้องดวงอาทิตย์ไม่กระพริบตา เป็นต้น เป็นการใช้ความพยายามมากให้ตัวเองเกิดการทรมาน เพื่อให้เทพเจ้าเห็นใจแล้วให้ความกรุณา ให้ความสำเร็จ ในสิ่งที่ร้องขอ พร้อมกันนั้นยังเป็นการลดความต้องการด้านต่างๆ การบำเพ็ญตบะในศาสนาพราหมณ์เป็นไปในทางบังคับเทพเจ้า เพื่อให้เทพเจ้าร่ำร้อน ทนต่อการอ่อนน้อมไม่ได้ โดยการบำเพ็ญตบะอย่างแรงกล้าของผู้ร้องขอต่อเทพเจ้า หวังให้เทพเจ้าประทานฤทธิ์อำนาจให้แก่ตนมีการทรมานตนเองโดยประการต่าง ๆ จนเทพเจ้านั้นต้องอำนวยการแก่ผู้บำเพ็ญตบะ ให้พรตามที่ขอและให้หมดกิเลสเหลือแต่ความบริสุทธิ์เพื่อจะได้เข้าถึงพรหมเป็นที่สุด คนอินเดียสมัยก่อนมีความเชื่อว่าหากได้บำเพ็ญตบะจนถึงที่สุดแล้วย่อมมีอำนาจสามารถทำให้เกิดอำนาจพิเศษ แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ได้หรือแม้กระทั่งขอพรจากพระเจ้าได้ตามปรารถนา นอกจากนี้ด้วย

อำนาจของตบะจะช่วยนำไปสู่ความหลุดพ้นจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองใจทั้งหลาย การทรมานร่างกาย ก็เป็นวิธีการอย่างกิเลสให้เหือดแห้งและจะค่อย ๆ หมดไปจนเข้าถึงโมกษะในที่สุดอันเป็นเป้าหมายสูงสุดทางศาสนา พราหมณ์ ดังนั้นจึงทำให้การบำเพ็ญตบะได้รับความนิยมในหมู่ชาวอินเดียอย่างกว้างขวางตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

พระพุทธศาสนาแม้จะเกิดขึ้นในท่ามกลางความเชื่อดั้งเดิมของอินเดีย แต่ก็มีคุณลักษณะโดดเด่นที่แตกต่างจากศาสนาพราหมณ์และศาสนาอื่น ๆ คือเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์และยืนยันในศักยภาพของมนุษย์ว่าสามารถที่จะพัฒนาได้ โดยมีพื้นฐานความเชื่อที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีสติปัญญา มีความสามารถที่ฝึกฝนหรือพัฒนาตนเองจนสามารถหยั่งรู้อัจธรรมจนขึ้นไปสู่การบรรลุความหลุดพ้นจากกองทุกข์เพื่อเข้าสู่ความเป็นอิสระทางปัญญาอย่างแท้จริงด้วยตัวของมนุษย์เอง โดยไม่จำเป็นต้องหวังพึ่งอำนาจจากเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะดลบันดาลให้มิ ให้เกิดขึ้น หากมั่นว่าอยากได้ อยากมี อยากเป็น ต้องลงมือปฏิบัติด้วยตนเองใช้ความสามารถศักยภาพของตนที่ฝึกฝนมาดีแล้วเท่านั้น ไม่ต้องรอเทพเจ้าดลบันดาลให้ อย่างไรก็ตามแม้พระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นในอินเดีย ถึงแม้จะได้รับอิทธิพลความเชื่อเรื่องการบำเพ็ญตบะมาด้วยก็ตาม แต่พระพุทธเจ้าทรงนำมาปรับเปลี่ยนวิธีการสอนใหม่ให้ถูกต้อง ที่ทุกคนสามารถทำได้ ทรงสอนการบำเพ็ญตบะในแบบพระพุทธศาสนา คือสอนถึงการบำเพ็ญตบะนั้นมิใช่การทรมานร่างกายอย่างเดียวเท่านั้นที่ถูกต้องคือต้องมีวิริยะธรรมหรือขันติธรรมเป็นหลักปฏิบัติต้องมีพระพุทธพจน์ตอนหนึ่งว่า “ขันติ คือ ความอดทนเป็นตบะอย่างยิ่ง”¹ การบำเพ็ญตบะนั้นต้องใช้ความเพียรเป็นเครื่องเผาเผากิเลสให้ รุ่มร้อนให้หมดไปหรือเบาบางลงซึ่งเป็นการปฏิบัติให้ตนมีใจสำรวมในอินทรีย์ทั้ง 6 (อายตนะภายใน 6 อย่าง) ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ไม่ให้หลงติดอยู่กับสัมผัสภายนอกมากเกินไป ไม่ให้กิเลสครอบงำจิตใจ ในเวลาที่รับรู้อารมณ์ผ่านอินทรีย์ทั้ง 6 (อินทรีย์สังวร) การประพฤดิพรหมจรรย์ เว้นจากการร่วมประเวณี หรือ กามกิจทั้งปวง การปฏิบัติธรรม คือการรู้และเข้าใจในหลักธรรมเช่นอริยสัจ ปฏิบัติตนให้อยู่ในศีล และถึงพร้อมด้วยสมาธิ และปัญญา โดยมีจุดหมายสูงสุดที่พระนิพพาน กำจัดกิเลส ละวางทุกสิ่งได้หมดสิ้นด้วยปัญญา ผู้บำเพ็ญตบะจึงต้องมีความอดทนต่อสิ่งเร้าจากภายนอกและภายในให้ได้ทำให้การบำเพ็ญตบะเกิดผลให้กิเลสเร่าร้อน เพราะกิเลสเป็นของร้อนเร่าก็ต้องเอาไฟไปเผาเผากิเลสข้างแต่เป็นการเอาไฟภายในคือ ความอดทน และความเพียรพยายามเผาเผากิเลส คือวิธีการที่เอาไฟภายในเผาเผากิเลสในตัวเอง ดังนั้นการบำเพ็ญตบะตามที่ศนะพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงสอนจึงหมายถึง มีความเพียรเผาเผากิเลส รู้จักบังคับควบคุมตน ไม่ปรนเปรอตามใจอยาก เป็นการทำความเพียรเผาเผาความชั่วให้ร้อนจนไม่สามารถทนอยู่ได้ ไม่เกาะใจแล้วใจก็จะผ่องใสหมดทุกข์ หลักปฏิบัติที่สำคัญ คือต้องฝึกฝนความต้องการของกิเลส ดังจะเห็นได้จากที่พระพุทธเจ้าได้ทรงเสาะแสวงหาและทดลองมาแล้วด้วยตนเองไม่ว่าจะเป็นการบำเพ็ญตบะในรูปแบบของศาสนาอื่นแต่ก็ไม่ใช้หนทางในการบรรลุธรรม พระองค์จึงได้หาหนทางในการปฏิบัติหลายวิธีจนในที่สุดก็ค้นพบหนทางแห่งการหลุดพ้นด้วยตนเองแล้วนำเอาหนทางนั้นมาสั่งสอนมนุษย์ทั้งหลายให้ได้รับรู้ถึงพระนิพพานซึ่งการจะเข้าถึงพระนิพพานนั้นจะต้องอาศัยตบะซึ่งเป็นความเพียร ความอดทนอดกลั้นต่ออารมณ์ที่มากกระทบ อดทนต่อการปฏิบัติธรรมที่ต้องฝืนร่างกาย และจิตใจเช่นในการนั่งสมาธิแต่ละครั้งนั้นจะต้อง

¹ พ.อ. (ไทย) ๔๒/๒๔/๒๓๓.

ยื่น เดิน นั่ง นอน สมมติเป็นเวลานานเราจะต้องมีความเพียร อดทนอดกลั้นต่อกิเลส กามราคะต่างๆ ที่มารบกวนจิตใจผู้บำเพ็ญตบะจะต้องมีจิตใจที่มั่นคงดังที่พระองค์ได้เคยตรัสว่า “ กัสสปะมีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งเป็นผู้กล่าวตบะกีดกันกิเลสได้มากมาย สมณะพราหมณ์พวกนั้นสรรเสริญคุณแห่งตบะอันกีดกันกิเลส โดยอเนกปริยาย ตบะอันกีดกันกิเลสอันประเสริฐอย่างยอดเยี่ยมมีประมาณเท่านั้น กัสสปะเราไม่เห็นบุคคลผู้ทัดเทียมตบะในการบำเพ็ญตบะอันกีดกันกิเลสอันประเสริฐอย่างยอดเยี่ยม ผู้ที่ยิ่งกว่าจะมีที่ไหน ที่จริงเราผู้เดียวเป็นผู้ยิ่งในตบะอันกีดกันกิเลสอันประเสริฐอย่างยอดเยี่ยม คือ อธิจิต อันหมายถึงการฝึกจิตอย่างสูงหรือข้อปฏิบัติทั้งหลายในฝ่ายสมาธิ”² และในอรรถกถา ขุททกนิกาย อปาทานวรรค ทรงตรัสว่า “พระมหาวิระเจ้าทั้งหลาย คือพระพุทธรูปทั้งหลายผู้มีวิริยะสูงสุดมีตบะคือประกอบด้วยวิริยะอันได้นามว่าตบะเพราะเผาบาปทั้งหลายผู้อดทนคือถึงพร้อมด้วยขันติ และเป็นผู้อดโทษคืออดกลั้นความผิดของผู้อื่นทุกเมื่อคือตลอดกาลทั้งปวง”³ ผู้มีวิริยะมุ่งมั่นในการบำเพ็ญตบะต้องมีความอดทนอดกลั้นในการปฏิบัติไม่ว่าจะลำบากมากน้อยเพียงใดก็ตามเนื่องจากว่าการบำเพ็ญตบะจะต้องมีความเพียรพยายามอย่างสูงไม่ว่าจะถูกกิเลสทั้งภายนอกและภายในกระตุ้นทำให้เกิดความสิ้นหวังที่จะไปสู่เป้าหมาย สามารถทำให้เกิดผลได้แต่ถ้าหากขาดความมีวิริยะแล้วการบำเพ็ญตบะย่อมไม่เกิดผลจะเห็นได้ว่าแนวทางที่จะบรรลุธรรมเข้าสู่พระนิพพานนั้นจะต้องอาศัยการบำเพ็ญตบะตามแนวคำสอนทางพุทธศาสนา คือ การมีความเพียรเครื่องเผากิเลสให้เร่าร้อน มีความอดทนอดกลั้นต่ออารมณ์ที่มากระทบ ต่อการปฏิบัติธรรมที่ต้องใช้ความเพียรพยายามอย่างสูงจึงจะบรรลุธรรม

ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการทราบว่าการบำเพ็ญตบะตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นพูดถึงเรื่องการบำเพ็ญตบะไว้อย่างไร มีขั้นตอนการปฏิบัติอย่างไรและสามารถจะนำไปสู่การบรรลุธรรมได้อย่างไรโดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาการบำเพ็ญตบะตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท
- 2) เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท
- 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การบำเพ็ญตบะกับการบรรลุธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

- 1) ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539

² ที.สี. (ไทย) ๙/๔๐๒/๑๗๑.

³ ขุ.อป.อ. ๗๐/๘/๖๑๓.

- 2) ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ วรรณคดี ตำราวิชาการ บทความวิชาการ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ สื่อออนไลน์ และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้
- 3) วิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดตามวัตถุประสงค์
- 4) เรียบเรียง และสรุปผลการวิจัยพร้อมข้อเสนอแนะ
- 5) เสนอผลการวิจัยโดยการบรรยายวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิจัยศึกษาการบำเพ็ญตบะกับการบรรลุธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาการบำเพ็ญตบะตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การบำเพ็ญตบะกับการบรรลุธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งมีผลการวิจัยดังต่อไปนี้

1) การบำเพ็ญตบะตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

การบำเพ็ญตบะตามแนวทางพระพุทธศาสนานั้นได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อดั้งเดิมของอินเดีย เพียงแต่พระพุทธเจ้าทรงปรับเปลี่ยนวิธีการสอนเกี่ยวกับเรื่องการบำเพ็ญตบะเสียใหม่คือทรงสอนให้ บำเพ็ญตบะโดยใช้ความเพียรเป็นเครื่องแผดเผากิเลส ให้รุ่มร้อนจนหมดไปหรือเบาบางลงโดยการปฏิบัติให้ตนมีใจสำรวมในอินทรีย์ทั้ง 6 (อายตนะภายใน 6 อย่าง) ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ไม่ให้หลงติดอยู่กับสัมผัสภายนอกมากเกินไป ไม่ให้กิเลสครอบงำจิตใจ ในเวลาที่รับรู้อารมณ์ผ่านอินทรีย์ทั้ง 6 (อินทรีย์สังวร) มีความอดทน อดกลั้นต่ออำนาจกิเลส การประพฤติรักษารพหมจรรัย เว้นจากการร่วมประเวณี หรือกามกิจ ทั้งปวง การปฏิบัติธรรม คือการรู้และเข้าใจในหลักธรรมเช่นอริยสัจ ปฏิบัติตนให้อยู่ในศีล และถึงพร้อมด้วยสมาธิ และปัญญา บำเพ็ญตบะตามแนวพระพุทธศาสนานั้นก็เพื่อขัดเกลากิเลสอย่างรุนแรงเพื่อให้เหือดแห้งไป ปล่อยว้างทุกสิ่งได้หมดสิ้นด้วยปัญญาโดยมีจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพาน การบำเพ็ญตบะตามแนวพระพุทธศาสนานั้นจะต้องปฏิบัติตนให้เหมาะสมเดินสายกลางไม่เอียงไปด้านใดด้านหนึ่งปฏิบัติให้พอเหมาะพอดี ไม่เคร่งเครียดหรือหย่อนยานเกินไปเน้นการปฏิบัติตามหลักธรรมคือ ขันติ คือ ความอดทน ทั้งทางกาย วาจา และอดทนทางใจ มีความมั่นคงแน่วแน่ในอันที่จะไปสู่จุดหมายของตนและการทำความเพียรพยายามในการฝึกจิต อบรมจิตเพื่อให้กิเลสเบาบาง เหือดแห้งหมดไปในที่สุด การบำเพ็ญแบบสายกลางมีวิธีการบำเพ็ญความเพียรคือ

(1) วิธีการบำเพ็ญตบะด้วยการละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว

การใช้ความเพียรอย่างขมักเขม้นจริงจึงมีความอดทน อดกลั้นต่อกิเลสที่มีอำนาจข่มจิตใจ ใช้ความอดทนเพียรพยายามเผาไหม้กิเลสที่มีอยู่ในจิตใจ ให้เร่าร้อน เหือดแห้ง ด้วยความอดทน ความเพียร โดยการสมาทานรักษารชุดงค์ และสมาทานรักษาศีล จนเกิดอานาภาพที่สามารถแผดเผาทำลายกิเลส ความชั่วทั้งหลายให้หมดไปจากจิตสันดานทำให้ใจใสสะอาดจนเข้าสู่นิพพานได้ในที่สุด

(2) วิธีการบำเพ็ญตบะด้วยการระงับบาปไม่ให้เกิดขึ้นอีก

วิธีการบำเพ็ญตบะด้วยการระงับบาปไม่ให้เกิดขึ้นนั้นคือการสำรวมระมัดระวังป้องกันอินทรีย ความคุ้มครองรักษาด้วยสติ คือระงับตา หู จมูก เป็นต้น เผื่อระมัดระวังมิให้อินทรียราย มิให้ติดใจหลงใหลในสิ่ง ที่ได้อุโดดม ใหมีสติในการดูในการฟัง ใหญ่เทาทันตลอดเวลาจนเป็นเหตุให้จิตใจสงบไม่ฟุ้งซ่าน มีความทะยานอยากได้อะไรก็มี

(3) วิธีการบำเพ็ญตบะด้วยการรักษาความดีไว้

วิธีการบำเพ็ญตบะด้วยการรักษาความดีไว้ด้วยการต้องการรักษาศีลของตนเองให้บริสุทธิ์ มีกายกรรม วาจากรรมและมโนกรรมบริสุทธิ์ มีอาชีพสุจริต ค้ำครองสำรวมระวังอินทรีย ประครองสติสัมปชัญญะ มีสันโดษดำรงชีวิตที่เที่ยง เหมาะสมแก่ฐานะของตน ไม่ละเลยการทำหน้าที่ การปฏิบัติธรรม ด้วยการรักษาความดีของตนไว้ไม่ให้เสื่อมเหมือนรักษาศีลของตนไม่ให้เศร้าหมองขาดวิน เป็นต้น

(4) วิธีการบำเพ็ญตบะด้วยการทำความดีเพิ่มขึ้น

วิธีการบำเพ็ญตบะด้วยการทำความดีเพิ่มขึ้นคือวิธีการบำเพ็ญตบะตามหลักชั้นศีลธรรมหลักการเจริญภาวนา หลักการสำรวมอินทรีย หลักวิริยะธรรม หลักการรักษาศีลการงดเว้นจากกายทุจริต 3 วาจาทุจริต 4 มโนทุจริต 3 หลักการรักษารัฐคุณ และวิธีการบำเพ็ญตบะตามหลักการรักษาศีลพุทธพจน์ หรือทำความดีให้เกิดในจิตสันดานเพื่อล้างผลาญอกุศลธรรม

สรุปว่าวิธีการบำเพ็ญตบะตามแนวพุทธศาสนานั้นคือการทำความอุตสาหะเพียรพยายามต่อสู้กับปัญหาอุปสรรค เพียรเพื่อระวังป้องกันอกุศลธรรมไม่ให้เกิดขึ้น เพียรกำจัดอกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้เสื่อมไป เพียรสร้างกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้นและเพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วมิให้เสื่อมจัดเป็นวิธีการบำเพ็ญตบะเพราะความเพียรนั้นมุ่งทำลายกิเลส

2) การบรรลุธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

พบว่า การบรรลุถึงความสำเร็จหรือถึงจุดมุ่งหมายในพระพุทธศาสนาตั้งแต่การเข้าใจธรรมในระดับต้น ๆ คือระดับโลกียะจนถึงเข้าใจเข้าถึงธรรมในระดับมรรคผลคือระดับโลกุตระ คือการทำลายกิเลสตั้งแต่ขั้นต้นจนถึงที่สุดคือกำจัดโลก โกรธ หลงให้หมดสิ้นไปจากจิตใจคลายความยึดมั่นถือมั่นโดยอาศัยกำลังของสมาธิ ยิ่งมากยิ่งขึ้นสามารถขจัดอาสวะหรือสิ่งป้อนในจิตได้มาก อนึ่งการปฏิบัติเพื่อความรู้แจ้งเพื่อพ้นจากทุกข์ ระงับกิเลสได้ทั้งในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด เป็นการปฏิบัติเพื่อให้เกิดการบรรลุธรรมมี 4 คู่คือ พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามีและพระอรหันต์ ซึ่งผู้ที่จะบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์นั้นจะต้องละสังโยชน์ คือ กิเลสเป็นเครื่องมัดสรรพสัตว์ไว้กับทุกขมี 10 ประการโดยแบ่งเป็นสังโยชน์เบื้องต่ำและสังโยชน์เบื้องสูง ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือข้อที่จะต้องศึกษาการฝึกหัดอบรมกาย วาจา ใจ และปัญญาให้ยิ่งขึ้นไปได้แก่

1. อธิศีลสิกขา คือ ศีลอันยิ่งเป็น ข้อปฏิบัติ สำหรับฝึกอบรม ในทางความประพฤติอย่างสูง
2. อธิจิตตสิกขา คือ จิตอันยิ่งเป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม เช่น สมาธิอย่างสูง
3. อธิปัญญาสิกขา คือ ปัญญาอันยิ่ง เป็นข้อปฏิบัติสำหรับ ฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง

โดยมีหลักธรรมที่สำคัญต่อการบรรลุธรรมคือโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ หมายถึง ธรรมอันเป็น ฝักฝ่ายของการตรัสรู้ คือ เกื้อกูลแก่การตรัสรู้ ธรรมที่เกื้อหนุนแก่อริยมรรคโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ แบ่งเป็น 7 หมวดดังนี้ 1) สติปัฏฐาน 4 2) สัมมัปปธาน 4 3) อิทธิบาท 4 4) อินทริย 5 5) พละ 5 6) โพฆณค 7 7) มรรคมืองค์ 8 ซึ่งหมวดธรรมเหล่านี้เป็นหลักธรรมที่เกื้อหนุนแก่อริยมรรคเป็นข้อปฏิบัติ เพื่อการตรัสรู้ เพื่อการบรรลุธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา

3) วิเคราะห์การบำเพ็ญตบะกับการบรรลุธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

พบว่า การบำเพ็ญตบะตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทคือ การปฏิบัติตามหลักธรรมทางพุทธศาสนาในที่นี้ได้แก่หลักขันติธรรมและหลักวิริยธรรม มีอธิบายดังนี้

(1) การบำเพ็ญตบะคือขันติกับการบรรลุธรรม คือ บำเพ็ญตบะด้วยความอดทนอดกลั้นต่อสิ่งต่างๆ ทั้งภายในและภายนอก ความอดทนต่อความเจ็บใจ เมื่อถูกผู้อื่นกระทำล่วงเกินให้เป็นที่ขัดใจ เช่น ถูกด่าว่า หรือสบประมาท อดทนต่ออำนาจกิเลส ไม่มีเวร ไม่มีภัย แก่ใคร ๆ รู้จักให้อภัย แม้จะถูกผู้อื่นผูกอาฆาต พยาบาท จองเวรแม้จะจะถูกประหัตประหารดูถูกเหยียดหยาม เป็นต้น ก็มีการบำเพ็ญตบะคือขันติด้วยการเผาความโกรธ อาฆาต พยาบาท จองเวรให้เหือดแห้งหมดไปจากจิต หรือมีความอดทนไม่หวั่นไหวต่อการปฏิบัติธรรมเมื่อยังไม่บรรลุเป้าหมายแม้จะทุกข์ยากทรมานเพียงใดก็ตามแม้จะเอาชีวิตเป็นเดิมพันก็ไม่ยอมละทิ้งการปฏิบัติธรรมดุจดั่งพระพุทธองค์ปฏิบัติมาก่อนเมื่อครั้งบำเพ็ญความเพียรใต้ต้นโพธิ์แม้จะถูกมารผจญก็ไม่ยอมลุกจากที่นั่งตั้งจิตใจแน่วแน่ว่าต่อให้เลือดในกายเหือดแห้งไป ก็จะไม่ลุกจากที่นั่งถ้าไม่บรรลุธรรม จนในที่สุดได้บรรลุเป็นพระพุทธเจ้าเป็นตัวอย่าง

2) การบำเพ็ญตบะคือวิริยะกับการบรรลุธรรม คือ การปฏิบัติธรรมเพื่อให้จิตเกิดความสงบนั้น ความเพียรจำเป็นอย่างยิ่งผู้บำเพ็ญตบะคือวิริยะต้องประกอบด้วยความเพียรเครื่องตื่นอย่างต่อเนื่องคือการเดินจงกรม การนั่งตลอดวัน ตลอดปฐมยาม มัชฌิมยามและปัจฉิมยามบำเพ็ญความเพียรตลอดทั้งกลางวันกลางคืนเพื่อชำระจิตให้บริสุทธิ์จากธรรมทั้งหลายที่เป็นเครื่องขัดขวาง บำเพ็ญตบะคือวิริยะ เพื่อเผากิเลส 3 กอง คือความโลภ ความโกรธ ความหลง ให้เผาไหม้ เหือดแห้งหมดไปจนทำให้จิตหลุดพ้นจากอำนาจของกิเลสกิเลสคือบรรลุนิพพานในที่สุด

ดังนั้นผู้บำเพ็ญตบะคือวิริยะ ต้องประกอบความเพียร ตองขยันในการเดินจงกรม นั่งสมาธิ หรือมีสติอยู่ทุกอิริยาบถคอยเอาใจใส่การปฏิบัติของตนเป็นอย่างดี ตราบไต่ที่ตนยังไม่บรรลุเป็นพระอรหันต์จึงไม่ควรเกียจคร้านในการปฏิบัติธรรม เพราะความเกียจคร้าน ย่อมไม่ทำให้บรรลุมรรคผล นิพพาน

5 ข้อเสนอแนะ

การทำวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นไปที่การศึกษาในเชิงคุณภาพเรื่องการบำเพ็ญตบะกับการบรรลุธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทยังมีประเด็นที่น่าศึกษาอีกมาก ผู้วิจัยไม่สามารถจะนำมากล่าวได้หมดในงานวิจัยนี้ดังนั้นในการทำวิจัยครั้งต่อไปเห็นว่าควรทำเรื่องดังต่อไปนี้

- 1) ศึกษาขันติธรรมกับการบรรลุธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท
- 2) ศึกษาปาริสุทธิศีลกับการบรรลุธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ, **บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย เล่ม 1 ภาค 1-4**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, 2540).
- พระญาณวโรดม,**ศาสนาต่างๆ**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,2533.
- พระพรหมมุนี(จันท์ พรหมคุดโต). **มังคลัตถปิณี แปล**. พิมพ์ครั้งที่ 14. นครปฐม : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2544.
- กนกวรรณ กรุณาฤทธิโยธิน. “การวิเคราะห์แนวคิดเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”.**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.
- พระมหาอำนาจ อานนโท (จันทร์เปล่ง). “การศึกษาเรื่องการบรรลुरुธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.
- พระมหาบุญเลี้ยง เตชพลโ(บุตรตะเคียน). “มโนทัศน์เรื่องตบะในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**,บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2544.

คติความเชื่อลัทธิลังกาวงศ์ในวรรณกรรมทักษิณ Cult of Lankavamsa Buddhism in Southern Literatures of Thailand

พระมหาพจน์ สุวโจ
ไว ชีรัมย์
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์เข้าสู่บริเวณภาคใต้ของประเทศไทยสมัยอาณาจักรตามพรลิงค์ ได้ประดิษฐานมั่นคงถาวรเพราะได้รับการสนับสนุนอุปถัมภ์เป็นอย่างดีจากสถาบันพระมหากษัตริย์ ปรากฏเห็นเป็นหลักฐานจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นปูชนียสถานคือพระบรมธาตุเจดีย์ ประติมากรรมคือพระพุทธรูปปางน้อยใหญ่ และหลักฐานอ้างอิงจากต่างประเทศ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องชี้บอกถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์บริเวณอาณาจักรตามพรลิงค์ นอกจากนั้นยังบ่งถึงสัมพันธไมตรีระหว่างสองแผ่นดินกันกล่าวคือศรีลังกาและไทย แต่มีสิ่งหนึ่งซึ่งนักวิชาการไทยยังไม่ให้น้ำหนักเท่าที่ควรคือวรรณกรรม เพราะมองเห็นว่าเป็นเพียงเรื่องเล่าสืบทอดกันมาไม่มีน้ำหนักพอที่จะยืนยันได้ จึงเป็นเหตุให้เกิดช่องว่างทางบริบทประวัติศาสตร์ ผู้เขียนเห็นว่าหากมีการวิเคราะห์วรรณกรรมทักษิณ โดยเฉพาะการยกประเด็นสำคัญเกี่ยวกับคติความเชื่อของลัทธิลังกาวงศ์ ซึ่งเป็นที่รู้จักแพร่หลายของสังคมไทย ย่อมจะเกิดประโยชน์และสามารถชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของลัทธิลังกาวงศ์บริเวณภาคใต้ของประเทศไทย

คำสำคัญ: ลัทธิลังกาวงศ์, อาณาจักรตามพรลิงค์, วรรณกรรมทักษิณ

Abstract

Lankavamsa Buddhism spread to the south of Thailand in the period of Tambralinga kingdom. The Lankavamsa Buddhism was popular in Thai society because of the king's patronage. Many documents were available such as sacred sites, sculptures and foreign references. Those documents show the influence of Lankavamsa Buddhism in Tambralinga kingdom. Moreover, those documents point out the mutual relationship of both country, Sri Lanka and Thailand. Of those documents, literary documents cannot recognize by Thai scholars. It is said that these literatures were only oral stories which cannot emphasize, so it can make the gap of historical context. I consider that analyzing the southern literatures of Thailand, especially main idea about a cult of Lankavamsa Buddhism, was popular in Thailand and can provide benefit and shows the influence of Lankavamsa Buddhism in the South of Thailand.

Keyword: Lankavamsa Buddhism, Tambralinga Kingdom, Southern Literatures

บทนำ

วรรณกรรมทักซิณหรือภาคใต้สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภทหลัก ดังนี้ 1) วรรณกรรมคำสอน ทำหน้าที่แนะนำสั่งสอนอบรมคนให้ปฏิบัติตามจริยธรรมหรือค่านิยมที่สังคมกำหนด โดยผู้แต่งในฐานะส่วนหนึ่งของสังคม ได้ประมวลข้อตกลงของสังคมในรูปแบบของจารีตประเพณี ธรรมเนียมประเพณีและศาสนธรรมที่สังคมยึดถือปฏิบัติด้วยการประพันธ์ขึ้นไว้ วรรณกรรมประเภทนี้นิยมแต่งเป็นร้อยกรองและกาพย์ เพราะสามารถนำมาอ่านเป็นทำนองสวดได้อย่างเหมาะสมเจาะ สอดคล้องกับวัฒนธรรมการสวดหนังสือของชาวใต้¹ 2) วรรณกรรมนิทานประโลมโลก เกิดขึ้นจากการเขียนเรื่องเพื่อสวดอ่านในยามว่าง เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน เนื้อเรื่องมักเป็นแบบจักรๆ วงศ์ๆ เป็นเรื่องของการต่อสู้เชิงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ แม้สาระของเรื่องจะมีคติและแทรกคำสอนต่างๆ ไว้ แต่มีได้เน้นเป็นเรื่องสำคัญ วรรณกรรมประเภทนี้พบมากกว่าประเภทอื่นๆ เพราะมีการเขียนและอ่านกันมาก แม้จะเขียนเพื่ออ่านสนุกแต่ก็สมบูรณ์ด้วยคุณค่าด้านอื่นเกือบครบถ้วน โดยเฉพาะด้านสังคมได้บันทึกวิถีชีวิตของชาวบ้าน ตลอดจนทัศนคติต่างๆ ไว้เกือบทุกแง่มุม² และ 3) วรรณกรรมลายลักษณ์อักษร ส่วนใหญ่ปรากฏในเอกสารประเภทจารึกโบราณ เช่น จารึกบนแผ่นศิลาหรือฐานพระพุทธรูป อักษรที่ใช้จารึกนั้นล้วนพัฒนามาจากอักษรอินเดียภาคใต้แบบปัลลวะ และส่วนใหญ่ใช้ภาษาสันสกฤต มีบางหลักใช้ภาษาทมิฬและภาษามอญ ถัดมาเป็นเอกสารตัวเขียนโดยใช้อักษรไทยหรืออักษรขอม จารึกลงในใบลานหรือบันทึกลงในสมุดข่อยหรือสมุดไทย ซึ่งชาวภาคใต้เรียกว่า “บุต” หรือ “หนังสือบุต” และเรียกตามลักษณะเนื้อกระดาษว่า “บุตดำ” และ “บุตขาว”³

วรรณกรรมทักซิณที่ผู้เขียนคัดเลือกมาเพื่อวิเคราะห์นั้นเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์อักษร ประเภทตำนานและพงศาวดารประกอบด้วย 3 เรื่อง ได้แก่ ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช และพระนิพพานโสทร เหตุเพราะผู้เขียนเห็นว่าวรรณกรรมเหล่านี้มีร่องรอยของคติความเชื่อลัทธิลังกาวงศ์เด่นชัด หากนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับคัมภีร์ต้นฉบับของศรีลังกา กล่าวคือ คัมภีร์มหาวงศ์ คัมภีร์ท้าวธาตุวงศ์ และคัมภีร์ภูพวงศ์ น่าจะทำให้เห็นถึงคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ในอาณาจักรตามพรลิงค์ รวมถึงประเพณีและวัฒนธรรมแบบลังกาด้วย

¹ อุดม หนูทอง, “วรรณกรรมคำสอน,” สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่มที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2529), หน้า 3281.

² อุดม หนูทอง, “วรรณกรรมประเภทนิทานประโลมโลก,” สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่มที่ 8, หน้า 3284.

³ ประพันธ์ เรื่องณรงค์, “วรรณกรรมประเภทลายลักษณ์อักษร,” สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่มที่ 8, หน้า 3286.

วรรณกรรมทักซิณ

1. **ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช** ตำนานเล่มนี้สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นสมัยแผ่นดินพระนารายณ์มหาราช เพราะศักราชตอนท้ายบอกให้ทราบว่าเป็นตอนปลายแผ่นดินพระเจ้าปราสาททอง แต่น่าเสียดายเนื้อหาเป็นประโยชน์เฉพาะด้านโบราณคดี⁴ เชื่อว่าน่าจะเป็นหนังสือเชิงกวีของนักประพันธ์ชาวนครศรีธรรมราช และแต่งประมาณรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์⁵ บางที่ตำนานเล่มนี้เรียกว่าตำนานฉบับท้องถิ่น เพราะบันทึกถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเมืองนครศรีธรรมราชเกี่ยวกับราชวงศ์ศรีมหาราชา ซึ่งมีพื้นฐานมาจากเมืองลานสกาและเมืองเวียงสระ อีกทั้งมีเรื่องราวเกี่ยวกับวีรบุรุษท้องถิ่นผสมแทรกด้วย⁶ เนื้อหาของตำนานเล่มนี้กล่าวถึงความสำคัญของพระทันตธาตุ การสร้างเมืองนครศรีธรรมราช และการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์เพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ โดยเน้นกล่าวถึงการอัญเชิญพระทันตธาตุมาหาดทรายแก้ว แล้วนำไปถวายกษัตริย์ลังกา พร้อมด้วยเรื่องราวของกษัตริย์หลายพระองค์ผู้พยายามสร้างเมืองนครศรีธรรมราช และพระบรมธาตุเจดีย์ เพื่อให้เป็นศูนย์กลางศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธศาสนาแห่งคาบสมุทรมลายู ความจริงคือเรื่องราวการอัญเชิญพระเขี้ยวแก้วจากอินเดียไปเกาะลังกานั้นปรากฏเห็นในคัมภีร์ท้าวธาตุงศ์⁷ ซึ่งเดิมเป็นผลงานของพระสงฆ์แห่งสำนักอภัยคีรีวิหาร มีการเล่าขานสืบต่อกันมาหลายศตวรรษก่อนจะมีการรวบรวมแต่งเป็นภาษาบาลีในสมัยอาณาจักรโพนินารูระ โดยพระธรรมกิตติเถระ⁸ ส่วนพระเถระผู้นำคัมภีร์ท้าวธาตุงศ์มายังอาณาจักรตามพรลิงค์นั้น สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นพระเถระแห่งสำนักอภัยคีรีวิหาร และเหตุการณ์นี้น่าจะเกิดขึ้นสมัยพระเจ้าปดุงพมหาราชปฏิรูปศาสนาและรวบรวมนิกายน้อยใหญ่ให้เป็นหนึ่งเดียว พระสงฆ์ศรีลังกาบางส่วนที่ไม่พอใจอาจจะพากันเดินทางมายังเมืองตามพรลิงค์ สอดคล้องกับการพยากรณ์การสร้างเมืองนครศรีธรรมราชของพระมหาเถรพรหมเทพ ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นคติความเชื่อของพระสงฆ์ลัทธิมหายานตามแบบศรีลังกา

2. **ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช** ต้นฉบับเดิมของตำนานเล่มนี้เป็นสมุดไทยชำรุดคร่ำคร่า เขียนด้วยเส้นหมึกดำเป็นอักษรไทยย่อลบเลือนหลายแห่ง เคยตีพิมพ์ 2 ครั้งแล้วแต่ยังไม่สู้แพร่หลาย ตำนานเล่มนี้ถ้าอ่านกันอย่างธรรมดา ก็อาจนึกกว่าเป็นนิยายนิทาน แต่ถ้าอ่านด้วยพินิจพิเคราะห์จะเห็นว่ามิใช่ในนิทานธรรมดา คงเป็นเรื่องเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแต่ครั้งโบราณแล้วมีผู้เล่าสืบต่อปากคำกันมา⁹ และตำนานเล่มนี้ถือว่าเป็นตำนานฉบับหลวง เพราะเป็นการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช ที่มีพื้นฐานมาจาก

⁴ **ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช**, พิมพ์ในงานปลงศพ นางเทพนรินทร์ (สงวน อิศรางกูร ณ อยุธยา) พิมพ์ที่โรงพิมพ์โกสณพิพรรฒธนากร) เมื่อปีมะโรง พ.ศ.2471, หน้า คำนำ.

⁵ **เรื่องเมืองนครศรีธรรมราช**, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฉาปนกิจศพ นางตลับ จันทราทิพย์ ณ ฉาปนสถานกองทัพก วัดโสมนัสวิหาร วันที่ 19 ธันวาคม พุทธศักราช 2510, หน้าคำนำ ค.

⁶ รองศาสตราจารย์ ประทีป ชุมพล, **นครศรีธรรมราช: ตำนาน โบราณคดี ประวัติศาสตร์**, (สำนักพิมพ์อดีต, 2536), หน้า 55.

⁷ พระธรรมกิตติเถระ, **คัมภีร์ท้าวธาตุงศ์ ตำนานพระเขี้ยวแก้ว**, ปรวิวรรตและแปลโดย นายสวาท เหล่าอูด, (กรุงเทพมหานคร: อีรพงษ์การพิมพ์, 2544), หน้า 39-43.

⁸ G.P. Malalasekera, **ศรีลังกา: ว่าด้วยประวัติศาสตร์ การณ์พระศาสนา และวรรณคดี**, แปลโดย ลังกาภุมาร, (นครปฐม: สำนักพิมพ์สาละ, 2545), หน้า 95-96.

⁹ **เรื่องเมืองนครศรีธรรมราช**, หน้า 46.

กรุงศรีอยุธยาและเพชรบุรี¹⁰ เนื้อหาของตำนานกล่าวถึงการอัญเชิญพระทันตธาตุมาประดิษฐานที่หาดชายแก้วทะเลรอบก่อนที่จะส่งไปถวายกษัตริย์ลังกา ต่อมากษัตริย์หลายพระองค์ ดังเช่น พญานรบดีราชราชา พระยาศรีธรรมโศกราช พญาศรีไสยณรงค์ และพระพนมวังพร้อมนางสะเดียงทอง ได้สร้างเมืองนครศรีธรรมราชให้ยิ่งใหญ่ พร้อมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ให้เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรตามพรลิงค์ สันนิษฐานว่าการสร้างเมืองนครศรีธรรมราชและการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ น่าจะเป็นคติความเชื่อเพื่อให้เป็นบุญสถานศักดิ์สิทธิ์ ลักษณะเช่นเดียวกันนี้ปรากฏเห็นในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา ซึ่งผูกเรื่องการสร้างบูรพารามเจดีย์ให้เป็นสถานที่บูชากลางเมืองอนูราชปุระ¹¹ คติการแต่งตำนานเกี่ยวกับพระบรมธาตุและตำนานเมือง ตลอดจนการสถาปนาพระบรมธาตุไว้กลางเมืองเช่นนี้ ประเทศไทยได้รับแบบอย่างมาจากศรีลังกา ซึ่งมีบทบาทต่อประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในดินแดนไทยนับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา¹²

3. พระนิพนพานโสทร วรรณกรรมเรื่องนี้ว่าด้วยจารีตและคำบอกเล่าที่ถูกนำมาบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร จัดเรียงลำดับของเหตุการณ์โดยยึดเอาตัวบุคคลสำคัญของท้องถิ่นหรือของเมืองเป็นเครื่องกำหนดวิธีดำเนินเรื่อง ยิ่งไปกว่านั้นวรรณกรรมเรื่องนี้ยังสะท้อนภาพทางวัฒนธรรมภาคใต้ โดยมีพระบรมธาตุเจดีย์ ณ หาดทรายแก้วเมืองนครศรีธรรมราชเป็นหลักเคารพสูงสุดของกลุ่มคนในภาคใต้ และมีพระเจ้าศรีธรรมโศกราชเป็นแกนกลางในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนเหล่านั้น คุณค่าของวรรณกรรมเรื่องนี้อยู่ที่การเชื่อมต่ออดีตอันรุ่งเรืองไพศาลของนครศรีธรรมราช ซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางทางการเมืองและการพระศาสนาที่สำคัญในภูมิภาคนี้เข้ากับเอกภาพทางวัฒนธรรมในภาคใต้¹³ นอกจากนี้ วรรณกรรมเรื่องนี้ได้รับอิทธิพลและแนวคิดจากลังกาสัมกับอิทธิพลท้องถิ่น เพราะเนื้อหาว่าด้วยการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุการสร้างพระธาตุเจดีย์ในลังกา พระทันตธาตุ และการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ในเมืองนครศรีธรรมราช และการสร้างบ้านแปลงเมืองนครศรีธรรมราช¹⁴ เนื้อหาเริ่มต้นจากการสร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระเจ้าอชาตศัตรูตามคำแนะนำของพระกัศยปเถระ การสร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพญาโศกราชแห่งเมืองอินทปัตถ์ โดยความช่วยเหลือของพระโมคคัลลีบุตรเถระกับพระมาลัยเถระ การอัญเชิญพระทันตธาตุไปเกาะลังกา การสร้างเมืองนครศรีธรรมราชและสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ ประเด็นชวนวิเคราะห์คือ บทบาทของพระโมคคัลลีบุตรเถระในวรรณกรรมเรื่องนี้มีส่วนคล้ายกับประวัติของพระอุปกตเถระ โดยเฉพาะการแสดงฤทธิ์ปราบพญามารผู้มาขัดขวางการสร้างพระเจดีย์ของพญาโศกราช¹⁵ เป็นไปได้หรือไม่ว่าสมัยแต่ง

¹⁰ รองศาสตราจารย์ ประทีป ชุมพล, *นครศรีธรรมราช*, หน้า 55.

¹¹ *อรรถกถาภาษาไทย พระวินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา ภาค 1 ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550), หน้า 107.

¹² ธนธร กิตติกานต์, *มหาธาตุ*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2557), หน้า 16.

¹³ *พระนิพนพานโสทร ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ ส่วนวนที่ 1*, (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2528), หน้า คำนำ.

¹⁴ เฉลิม จันปฐมวงศ์, “พระนิพนพานโสทร: การศึกษาเชิงวิจารณ์”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526), หน้า 3.

¹⁵ *ความเข้าใจเรื่องพระเจ้าอโศกและอโศกาวทาน*, ส. ศิวรักษ์ แปลและเรียบเรียง, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2552), หน้า 61-89.

คัมภีร์เล่มนี้ลัทธิลัทธิทางวงศ์ได้เข้ามาแทนที่ลัทธิศาสนาอนมหายานเรียบร้อยแล้ว การแต่งเรื่องราวให้พระโมคคัลลีบุตรเถระมีบทบาทแทนที่พระอุคุตเถระ น่าจะเป็นการบ่งบอกนัยอย่างหนึ่ง

คติความเชื่อพระเขี้ยวแก้ว

เรื่องราวเกี่ยวกับพระเขี้ยวแก้วของพระพุทธเจ้าหรือพระทันตธาตุ พบเห็นครั้งแรกในมหาปริณีพพานสูตรตอนเหตุการณ์แบ่งพระบรมสารีริกธาตุ¹⁶ ถัดมาคัมภีร์สุมังคลวิลาสินีได้เสริมความว่า การแบ่งพระบรมสารีริกธาตุนั้น โทณพราหมณ์ได้ขอร้องพระเขี้ยวแก้วเบื้องขวาไว้ในระหว่างผ้าโพก ท้าวสักกะจอมเทพเห็นว่าไม่สมควรจึงอัญเชิญไปยังเทวโลกและประดิษฐานไว้ที่พระจุฬามณีเจดีย์¹⁷ คัมภีร์สมันตปาสาทิกาก็ระบุว่าพระเขี้ยวแก้วเบื้องขวาประดิษฐานที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์เช่นกัน¹⁸ หลักฐานเกี่ยวกับพระเขี้ยวแก้วอีกแห่งหนึ่งพบเห็นในบันทึกของพระภิกษุฟาเทียน ผู้เดินทางมาเกาะลังกาเพื่อศึกษาคติความเชื่ออนมหายานและพำนักอยู่กับคณะสงฆ์สำนักอภัยคีรีวิหาร ซึ่งเป็นช่วงเวลาใกล้เคียงกับพระพุทธโฆษาจารย์ได้กล่าวถึงพิธีแห่แห่นพระเขี้ยวแก้วอย่างยิ่งใหญ่ซึ่งจัดขึ้นกลางเดือนสามของทุกปี¹⁹

เรื่องพระเขี้ยวแก้วมีกล่าวถึงในคัมภีร์มหาวงศ์ของพระสงฆ์สำนักมหาวีหารเช่นเดียวกัน²⁰ แต่หากเปรียบเทียบกับเรื่องราวของต้นพระศรีมหาโพธิ์ถือน้อยนักจนผิดสังเกต สันนิษฐานว่าอคติดังกล่าวน่าจะเกิดจากความชิงชังระหว่างคณะสงฆ์สำนักมหาวีหารกับสำนักอภัยคีรีวิหาร โดยเฉพาะเหตุการณ์คราวคณะสงฆ์สำนักอภัยคีรีวิหาร ยุยงกษัตริย์ให้เผาทำลายอารามวิหารของคณะสงฆ์สำนักมหาวีหารจนสิ้นซาก²¹ อีกนัยหนึ่งสำนักมหาวีหารอาจต้องการให้ความสำคัญกับบุญสถานศักดิ์สิทธิ์อันอยู่ในบริเวณสำนักแห่งตน จึงข้ามความสำคัญและความทรงอิทธิพลของพระเขี้ยวแก้วเสีย เรื่องราวของพระทันตธาตุอย่างละเอียดปรากฏเห็นในคัมภีร์ทราธาตวงศ์ ซึ่งเป็นผลงานของพระธรรมกิตติเถระผู้มีอายุสมัยอาณาจักรไปโพนนารุงตอนปลาย โดยท่านระบุว่าได้เรียบเรียงคัมภีร์ภาษาสิงหลชื่อว่าชินทันตธาตุวงศ์ขึ้นใหม่ด้วยการแต่งเป็นฉันทภาษาบาลี นัยว่าเพื่อให้เป็นประโยชน์สำหรับผู้คนอาณาจักรอื่น²² คัมภีร์เล่มนี้แต่งขึ้นประมาณพุทธศักราช 1754 สมัยการครองราชย์ของพระนางสิริลลิตาผู้เป็นพระมเหสีของพระเจ้าปراجกรมพหุ (พ.ศ.1754-1755)²³

¹⁶ ที.ม. (ไทย) 10/239/240/ 179-180.

¹⁷ อรรถกถาภาษาไทย พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค ฉบับมหายาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559), หน้า 317-318.

¹⁸ อรรถกถาภาษาไทย พระวินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา ภาค 1, หน้า 108-109.

¹⁹ จดหมายเหตุแห่งพุทธจักรของภิกษุฟาเทียน, แปลและเรียบเรียงโดย พระยาสุรินทรฤาชัย (จันทร์ตุงคสวัสดิ์), (พระนคร: มูลนิธิมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2522), หน้า 198-199.

²⁰ พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1, แปลโดย ผศ.สุเทพ พรหมเลิศ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 352.

²¹ Gunaratne Panabokke, *History of the Buddhist Sangha in India and Sri Lanka*, (Colombo: Karunaratne & Sons Ltd., 1993), pp. 92-93.

²² Somapala Jayawardhana, *Handbook of Pali Literature*, (Colombo: Karunaratne & Sons Ltd, 1994), pp. 40-41.

²³ พระธรรมกิตติเถระ, คัมภีร์ทราธาตวงศ์ ตำนานพระเขี้ยวแก้ว, หน้า 22.

ความสำคัญด้วยการยกพระเชี้ยวแก้วให้เป็นสิทธิตามขอพระบรมราชโองการของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 9 ซึ่งอภิปุทธตั้งก่อกำเนิดขึ้นสมัยพระเจ้าปรากรมพามาหาราช แห่งอาณาจักรโยนนาปุระเป็นต้นมา พระสงฆ์ผู้เดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เกาะลังกา ตามพระลึงค์น่าจะนำคติความเชื่อเช่นนี้ติดตัวมาด้วย และทำการเผยแผ่และค่อยเกิดพัฒนาการจนเป็นคติ ความเชื่อสำคัญ และความเชื่อเช่นนี้น่าจะเป็นที่รับรู้และทรงอิทธิพลต่อสถาบันกษัตริย์ด้วย

คติการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์

คติความเชื่อเรื่องการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ของศรีลังกาพบเห็นครั้งแรกในคัมภีร์ที่ปวงศ์ โดยกล่าวถึงพระมหินทเธระผู้เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งชมพูทวีป ได้รับมอบหมายจาก พระอุปัชฌาย์ให้เป็นหัวหน้าพระสมณทูตเดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เกาะลังกา ครั้นปฏิบัติหน้าที่ ครบห้าเดือนแล้วปรารถนาจะเดินทางกลับชมพูทวีปจึงกราบทูลกษัตริย์แห่งลังกาว่า “อาตมาทั้งหลายไม่ได้ กราบไหว้ลูกรับประนมอัญชลีเคารพต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้านานแล้ว” คราวนั้นพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ ทรงทราบข่าวพระเถระประสงค์จะให้สร้างสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ จึงทูลให้สามเณรสมณะเดินทางไป อัญเชิญพระธาตุรากขวัญเบื้องขวาและพระบรมธาตุมาจากพระเจ้าอโศก จากนั้นกษัตริย์ลังกาโปรดให้สร้าง เจดีย์ทางด้านทิศใต้ของเมืองหลวงอนูราธปุระ และคัมภีร์เน้นว่าสถานที่สร้างสถูปเจดีย์นั้นอดีตพระพุทธเจ้า 3 พระองค์ กล่าวคือ พระกกุสันธพุทธเจ้า พระโกนาคมพุทธเจ้า และพระกัสสปพุทธเจ้า เคยเสด็จมา ประทับนั่งเข้าสมาบัติ แม้พระโคตมพุทธเจ้าก็เคยเสด็จมาประทับนั่งเข้าสมาบัติบริเวณแห่งนี้เช่นกัน พร้อม พยากรณ์ว่า “เมื่อล่วงแล้ว 236 ปี จักมีพระภิกษุองค์หนึ่งชื่อว่ามหินทะ จักทำให้ศาสนาของเรารุ่งเรืองใน ลังกาทวีป และจักมีอารามที่น่านรมย์ขึ้นทางทิศทักษิณแห่งพระนครชื่อว่าอุปาราม ในคราวนั้นลังกาทวีปจัก ได้ชื่อว่าตามพินฉินทวีป สารีริกธาตุของเราจักไปตั้งมั่นอยู่ในตามพินฉินทวีปดังนี้”²⁷ หลักฐานดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าการสร้างสถูปเจดีย์เป็นการระลึกถึงพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นพุทธานุสสติ เพื่อเตือนใจให้ผู้กราบไหว้ รำลึกถึงพุทธคุณในฐานะผู้สามารถขานะกิเลสตรัสรู้เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า และเพื่อเป็นทิฏฐานุคติสำหรับเป็น แนวทางแห่งการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

ถัดมาพบเห็นในคัมภีร์สมันตปาสาทิกาเนื้อหาว่าด้วยการสร้างอุปารามเจดีย์ของพระเจ้าเทวานัมปิย ติสสะ นอกจากนั้นยังอ้างถึงสถานที่พระโคตมพุทธเจ้าเสด็จมาประทับนั่งเข้านิโรธสมาบัติอีกหลายแห่ง ดังเช่น มหาเจดีย์ ต้นมหาโพธิ์ มหิยังคณเจดีย์ มุติยังคณเจดีย์ ที่ฆวาปีเจดีย์ และกัลยาณีเจดีย์²⁸ และ หลักฐานอีกแห่งหนึ่งพบเห็นในคัมภีร์มหาวงศ์ รายละเอียดในคัมภีร์เล่มนี้เดินตามคัมภีร์ที่ปวงศ์และคัมภีร์ สมันตปาสาทิกา แต่เน้นให้ความสำคัญแก่พระมหินทเธระ นอกจากนั้นเนื้อหายังเน้นการทรงอภิเษกของ พระเถระด้วยการพยากรณ์ปาฏิหาริย์ที่เกิดขึ้นหลายต่อหลายครั้ง ซึ่งหลักฐานดังกล่าวไม่ปรากฏพบเห็นใน คัมภีร์ทั้งสองเล่มเบื้องต้น หากตรวจสอบเนื้อหาของคัมภีร์มหาวงศ์โดยละเอียดจะเห็นว่าเป็นการวางโครง

²⁷ พระคัมภีร์ที่ปวงศ์: ตำนานว่าด้วยการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในลังกาทวีป, แปลโดย บัณฑิต ลีชัยชาญ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอ็ดดิสัน เพรส โปรดักส์ จำกัด, 2557), หน้า 72-75.

²⁸ อรรถกถาภาษาไทย พระวินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา ภาค 1, หน้า 109-114.

เรื่องให้พระมหินทเถระเป็นผู้มีความสำคัญในฐานะปุชฌัญญุบุคคลของศรีลังกา ประเด็นสำคัญของการสร้างสถูปเจดีย์นั้น คัมภีร์มหาวงศ์พรรณานว่าเป็นเพราะการกระทำมหาอวิชฌาน 4 ประการของพระโคตมพุทธเจ้า กล่าวคือ “1) ขอกิ่งพระศรีมหาโพธิ์ด้านขวาที่พระเจ้าอโศกทรงจับขาดเองทีเดียว จงประดิษฐานอยู่ในกระถางทอง 2) ครั้นประดิษฐานแล้ว ขอกิ่งนั้นจงปลงรัศมีอันงดงาม 6 ประการ จากผลและใบทำให้สว่างไสวไปทั่วทุกทิศ 3) ขอกิ่งพระศรีมหาโพธิ์นั้นพร้อมกับกระถางทองอันน่ารื่นรมย์ จงลอยขึ้นไปไม่ปรากฏ (แก้มหาชน) ประดิษฐานอยู่ในห้องหิมะตลอด 7 วัน 4) ขอพระธาตุรากขวัญเบื้องขวาของเรา ซึ่งประดิษฐานอยู่ในถูปาราม จงลอยขึ้นไปในอากาศ แล้วสำแดงมกปาฏิหาริย์ และ 5) ขอธาตุอันบริสุทธิ์ของเรา ประมาณ 1 หนาน ซึ่งประดิษฐานที่เหมมาลิกเจดีย์อันเป็นเครื่องประดับลังกา จงทรงเพศพระพุทธเจ้าเหาะขึ้นไปประดิษฐานอยู่ในอากาศสำแดงมกปาฏิหาริย์”²⁹ หลักฐานดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการสร้างสถูปเจดีย์นอกจากเป็นสถานที่รำลึกถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ยังเป็นการเชื่อมโยงทางการเมืองและการศาสนา ระหว่างชมพูทวีปกับเกาะลังกา สันนิษฐานว่าผู้แต่งคัมภีร์มหาวงศ์น่าจะเห็นการขาดความเชื่อมต่อของข้อมูลระหว่างคัมภีร์ที่ปวงศ์กับคัมภีร์สมันตปาสาทิกา จึงนำมาปรับแก้ให้สมบูรณ์ลงตัวไว้ข้อบกพร่อง

ผู้เขียนเห็นว่าคติความเชื่อเรื่องการสร้างสถูปเจดีย์ของศรีลังกาน่าจะเป็นการเลียนแบบมาจากชมพูทวีปสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เพราะคัมภีร์หลายเล่มมีเนื้อหาสอดคล้องกันว่าพระเจ้าอโศกมหาราชทรงมีพระราชศรัทธาต่อหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายิ่งนัก ด้วยการโปรดให้สร้างเจดีย์ 84,000 องค์ พร้อมทั้งทำพิธีเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่³⁰ ส่วนคัมภีร์อโศกาวาทานระบุว่าเหตุที่พระเจ้าอโศกมหาราชโปรดให้สร้างเจดีย์ 84,000 องค์นั้น ประสงค์จะแบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้แก่หัวเมืองน้อยใหญ่ด้วยการเดินตามพระราชกิจวัตรของพระเจ้าอชาตศัตรู³¹ พระเกียรติคุณในฐานะองค์เอกอุปลัมภ์พระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกมหาราช น่าจะทำให้พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะผู้เป็นกษัตริย์ลังกาทรงดำเนินตาม³²

สมัยอาณาจักรโปโชนนารุวะพระวาจิสสรเถระได้แต่งคัมภีร์เกี่ยวกับสถูปเจดีย์เรื่องหนึ่งชื่อว่าพระคัมภีร์อุปวงค์ เนื้อหาว่าด้วยประวัติความเป็นมาของการสร้างสถูปเจดีย์นับแต่การสร้างสถูปบรมพระบรมสารีริกธาตุของพระเจ้าอชาตศัตรู พระเจ้าอโศกโปรดให้สร้างสถูปเจดีย์ 84,000 แห่ง แต่เนื้อหาของหนังสือเน้นหนักไปที่พระราชภารธุระของพระเจ้าทุภูฏคามณีกษัตริย์ผู้สร้างมหาสถูป โดยผู้เขียนระบุว่าพระเจ้าทุภูฏคามณีกษัตริย์ทรงทุ่มเทให้กับการสร้างสถูป ครั้นสวรรคตแล้วพระองค์จักบังเกิดเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาของพระศรีอารยเมตไตรย³³ เป็นที่น่าสังเกตว่าพระนิพนธ์ไตรปิฎกเนื้อหาเฉพาะพระราชภารธุระของพระเจ้าอโศกมหาราช โดยละเว้นเรื่องราวของพระเจ้าทุภูฏคามณีกษัตริย์ของลังกาเสีย เป็นไปได้หรือไม่ว่าผู้แต่งวรรณกรรมเล่มนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่าพระยาครีธรรมโคกราชแห่งนครศรีธรรมราชประพุดติดตามพระเจ้าอโศก

²⁹ พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1, หน้า 158-164.

³⁰ พระคัมภีร์ที่ปวงศ์, หน้า 40-41; อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค, หน้า 63-64.

³¹ ความเข้าใจในเรื่องพระเจ้าอโศกและอโศกาวาทาน, หน้า 117.

³² พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1, หน้า 184.

³³ พระวาจิสสรเถระ, พระคัมภีร์อุปวงค์ ตำนานว่าด้วยการสร้างพระสถูปเจดีย์, แปลโดย ปุ้ย แสงฉาย. (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นนทชัย, 2511), หน้า 85-122.

มหाराช ซึ่งสมัยนั้นคติพุทธราชาแบบพระเจ้าอโศกได้โลดแล่นอยู่ในความทรงจำของชาวพุทธทุกแคว้นแคว้นตลอดทั้งรับรู้เรื่องราวในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาที่สืบทอดกันมาในฐานะของกษัตริย์ศาสนูปถัมภ์ที่ยิ่งใหญ่สมัยหลังพุทธกาล พร้อมทั้งบทบาทในฐานะของกษัตริย์ที่ขยายวงพระราชอำนาจไปอย่างกว้างขวางโดยใช้แนวความคิดของธรรมวิชัย พระองค์จึงเป็นพระจักรพรรดิตามคติพุทธศาสนา³⁴

หลักฐานจากตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชได้กล่าวถึงพระราชดำริของพระญาศรีธรรมโศกราชว่า “ตัวเรานี้ได้สร้างพระเจดีย์วิหารแลก่อพระพุทธรูปปลูกต้นไม้พระศรีมหาโพธิ์ และได้ยกพระมาลิกะเจดีย์ที่เมืองอินทปัต”³⁵ สำหรับชื่อเจดีย์นั้นสอดคล้องกับจดหมายเหตุของวิเศษภาคหะระผู้นำคณะทูตลังกาเข้ามาประเทศสยามสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เพื่อขอพระสงฆ์ไทยไปฟื้นฟูพระพุทธศาสนาที่อาณาจักรแคนตีได้ระบุว่า “กลางเมืองปาตลิมุตรมีสถูปใหญ่เท่าสถูปวันเวลีที่โปโพนนารูวะในลังกา”³⁶ หลักฐานจากศรีลังการะบุชุดว่าสถูปเจดีย์ที่เมืองนครศรีธรรมราชเลียนแบบมาจากเมืองโปโพนนารูวะ แต่หากตรวจสอบอย่างละเอียดกลับไม่พบเห็นสถูปวันเวลีในเมืองโปโพนนารูวะแต่อย่างใด พบเพียงว่ามีเจดีย์วันเวลีในเมืองอนูราธปุระเพียงแห่งเดียวเท่านั้น ดังปรากฏเห็นในจารึกแผ่นหินของพระเจ้ากิริตินิสสังกมัลละแห่งอาณาจักรโปโพนนารูวะตอนปลาย ซึ่งระบุว่าพระองค์ได้เสด็จไปบูรณปฏิสังขรณ์เจดีย์วันเวลีแห่งเมืองอนูราธปุระ³⁷ ผู้เขียนเห็นว่าเจดีย์มาลิกะตามสำเนียงไทยน่าจะหมายถึงวันเวลีเจดีย์แห่งเมืองอนูราธปุระ สังเกตได้จากรอบเจดีย์พระบรมธาตุในปัจจุบันนั้นมีช้างล้อมรอบ ซึ่งเป็นคติความเชื่อตามแบบสมัยอนูราธปุระ

กล่าวโดยสรุปจะเห็นว่าดินแดนประเทศไทยนั้นนับถือพระพุทธศาสนาหินยานเป็นหลักมาแต่สมัยทวารวดี-ลพบุรี โดยนิยมสร้างพระสถูปเจดีย์เป็นที่บรรจุพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าให้เป็นศูนย์กลางของบ้านเมืองและท้องถิ่น³⁸ ส่วนคติการใช้รูปช้างประดับศาสนสถานนั้นน่าจะมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา เพราะช้างเป็นสัตว์ที่มีความเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อทางศาสนามาแต่สมัยโบราณ และเป็นสัตว์มีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ ประติมากรรมรูปช้างพบครั้งแรกในศิลปะอินเดียโบราณที่เมืองโมहनโจดาโรและเมืองฮาร์ป้า³⁹ การประดับช้างรอบฐานพระสถูปเจดีย์เชื่อว่าเป็นอนุสรณ์การชนช้างชนะศึกของพระเจ้าพุทธคามาณีกายเหนือพระเจ้าเอฬาระ หรือที่ชาวไทยรู้จักกันในนามวันเวลีเจดีย์ จึงโปรดให้

³⁴ Stuart Munro-Hay, *Nakhon Sri Thammarat the Archeology, History and Legend of a Southern Thai Town*, (Bangkok: White Lotus, 2001), p. 1.

³⁵ ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช, หน้า 11.

³⁶ จดหมายเหตุของวิเศษภาคหะระ เรื่องคณะทูตลังกาเข้ามาประเทศสยาม และสยามอุปสัมปทาจดหมายเหตุเรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป, (กรุงเทพมหานคร: บุญเจริญอินเตอร์เทรด จำกัด, 2532), หน้า 30.

³⁷ *Epigraphia Zeylanica being Lithic and other Inscriptions of Ceylon*, Vol. II, edited and translated by Don Martino De Zilva Wickremasinghe, (New Delhi: Asian Education Services, 1994), pp.80-83.

³⁸ ศรีศักร วัลลิโภคม, ความหมายพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2546), หน้า 140.

³⁹ ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทราดิศ ดิศกุล, ศิลปะอินเดีย เล่ม 1, (กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2510), หน้า 36.

สร้างเพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งการชนช้างชนะศึกคราวนั้น⁴⁰ ผู้เขียนเห็นว่าการใช้ช้างเป็นประติมากรรมล้อมพระสถูปเจดีย์น่าจะเป็นนัยยะ กล่าวคือเจดีย์หมายถึงพระศาสนาอันเป็นสิ่งสำคัญสูงสุด ส่วนช้างหมายถึงกษัตริย์ ซึ่งเป็นศาสนูปถัมภก คิดความเชื่อเช่นนี้น่าจะตกทอดมาถึงกษัตริย์รุ่นหลัง จนมีการสร้างเจดีย์รู้นวาลหรือเจดีย์ช้างล้อม ส่วนการตั้งชื่อหาดทรายแก้วว่าเป็นสถานที่สร้างพระมหาธาตุเจดีย์ก็เป็นการชี้ให้เห็นร่องรอยของลัทธิลังกาวงศ์ เพราะว่า “หาดทรายแก้ว” ตรงกับคำว่า “รู้นวาลี” ของศรีลังกาย่างลงตัว

บรรณานุกรม

- ความเข้าใจเรื่องพระเจ้าอโศกและอโศกาวทาน. ส. ศิวรักษ์ แปลและเรียบเรียง. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2552.
- จดหมายเหตุแห่งพุทธจักรของภิกษุพาเทียน. แปลและเรียบเรียงโดย พระยาสุรินทรฤาชัย (จันทร์ ตุงคสวัสดิ์). พระนคร: มุลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2522.
- จดหมายเหตุของวิไลภาคะระ เรื่องคณะทูตลังกาเข้ามาประเทศสยาม และสยามอุปสัมปทา จดหมายเหตุเรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป. กรุงเทพมหานคร: บุญเจริญอินเตอร์เทรด จำกัด, 2532.
- เฉลิม จันปฐมพงศ์, “พระนิพนพานโสตร์: การศึกษาเชิงวิจารณ์”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.
- ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช. พิมพ์ในงานปลงศพ นางเทพนรินทร์ (สงวน อิศรางกูร ณ อยุธยา). พิมพ์ที่โรงพิมพ์โกสณพิพรรฒนาการ. เมื่อปีมะโรง พ.ศ.2471.
- ธนธร กิตติกันต์. มหาธาตุ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2557.
- พระธรรมกิตติเถระ. คัมภีร์ท้าวธาตุวงศ์ ตำนานพระเขี้ยวแก้ว. ปรีวรรตและแปลโดย นายสวาท เหล่าอด. กรุงเทพมหานคร: อีรพงษ์การพิมพ์, 2544.
- พระคัมภีร์ทีปวงศ์: ตำนานว่าด้วยการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในลังกาทวีป. แปลโดย บัณฑิต ลิวชัยชาญ. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอดิสัน เพรส โปรดักส์ จำกัด, 2557.
- พระนิพนพานโสตร์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ ส่วนวันที่ 1. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2528.
- พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต. คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1-2. แปลโดย ผศ.สุเทพ พรหมเลิศ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.
- พระวาจิสสรเถระ. พระคัมภีร์ภูปวงศ์ ตำนานว่าด้วยการสร้างพระสถูปเจดีย์. แปลโดย บัญ แสงฉาย. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นนทชัย, 2511.
- เรื่องเมืองนครศรีธรรมราช. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางตลับ จันทราทิพย์ ณ ฌาปนสถาน กองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร วันที่ 19 ธันวาคม พุทธศักราช 2510.
- ศรีศักร วัลลิโภคม. ความหมายพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2546.
- ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล. ศิลปอินเดีย เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2510.

⁴⁰ สุรพล ดำริห์กุล, เจดีย์ช้างล้อมกับประวัติศาสตร์บ้านเมืองและพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554), หน้า 35.

- สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่มที่ 8. กรุงเทพมหานคร: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2529.
- สุรพล ดำริห์กุล. เจดีย์ช้างล้อมกับประวัติศาสตร์บ้านเมืองและพระพุทธศาสนาปางวางศ์ในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.
- G.P. Malalasekera. ศรีลังกา: ว่าด้วยประวัติศาสตร์ การณ์พระศาสนา และวรรณคดี. แปลโดย ลังกา कुमार. นครปฐม: สำนักพิมพ์สาละ, 2545.
- อรรถกถาภาษาไทย พระวินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา ภาค 1 ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.
- อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.
- Epigraphia Zeylanica being Lithic and other Inscriptions of Ceylon. Vol. II. edited and translated by Don Martino De Zilva Wickremasinghe. (New Delhi: Asian Education Services, 1994.
- Gunaratne Panabokke. History of the Buddhist Sangha in India and Sri Lanka. Colombo: Karunaratne & Sons Ltd., 1993.
- Somapala Jayawardhana. Handbook of Pali Literture. Colombo: Karunaratne & Sons Ltd, 1994.
- Stuart Munro-Hay. Nakhon Sri Thammarat the Archeology, History and Legend of a Southern Thai Town. Bangkok: White Lotus, 2001.

นิเวศวิทยาเชิงพุทธสะท้อนผ่านวัตรปฏิบัติของหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ
Buddhist Ecology as Reflected from the Observance
Of Ven.LuangPu Hong Brahmapañño

ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม
 อธิปไตย พวงจันทร์
 พระมหาโชตนิพัทธ์ สุธจิติโต (ผลเจริญ)
 วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนิเวศวิทยาเชิงพุทธสะท้อนผ่านวัตรปฏิบัติของหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญนี้มีวัตถุประสงค์ในการนำเสนอ 3 ประเด็น คือ (1) นำเสนอแนวคิดนิเวศวิทยาในพระพุทธศาสนา (2) นำเสนอประวัติของหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ และ (3) นำเสนอนิเวศวิทยาเชิงพุทธที่ปรากฏในวัตรปฏิบัติของหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ซึ่งจากข้อมูลที่ศึกษาเชิงเอกสาร ทำให้เห็นเป็นเชิงประจักษ์ว่า หลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ได้ใช้กุศโลบายในการสอนพุทธศาสนิกชนผ่านมิติของการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ โดยหลักธรรมที่หลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ได้นำมาใช้สอนเป็นคุณธรรมเบื้องต้น ที่จะปลูกฝังจิตสำนึกภายในให้กับสาธุชนประกอบด้วย (1) ใช้หลักเมตตาธรรม (2) ใช้ศีล 5 เป็นแกนกลางของคำสอนสั่งเพื่อรักษาระบบนิเวศ เพราะถึงแม้ท่านจะเป็นพระเกจิที่มีลูกศิษย์สร้างวัดมุงคลไปให้ท่านปลูกเสก แต่ท่านก็สอนผู้ให้นำวัดมุงคลของท่านไปบูชาว่า ให้มีศีล 5 ถ้าไม่มีศีล 5 แล้ว วัดมุงคลของท่านจะไม่ขลังไม่ศักดิ์สิทธิ์ (3) แปลงป่าไม้จากศาสนสถานให้เป็นธรรมอุปกรณในการฝึกคน (4) ใช้หลักตัญญูเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้ วัตรปฏิบัติของหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ด้านการดูแลระบบนิเวศดังปรากฏจากผลงานด้านการดูแลสัตว์ป่า, การอนุรักษ์ป่าไม้, การพัฒนาที่ดิน, การพัฒนาแหล่งน้ำ เพื่อเป็นสมบัติไว้ให้กับลูกหลานได้สืบต่อ และการสร้างสัมมาชีพให้กับคนในชุมชน อันส่งผลให้เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนและเข้มแข็งที่อยู่ภายใต้การนำของหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, นิเวศวิทยา, หลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ

Abstract

The purposes of this article were (1) to present ecological concepts in Buddhism. (2) to present the history Ven. LuangPu Hong Brahmapañño, and (3) to explore the Buddhist ecology as reflected from the practicing of Ven. LuangPu Hong Brahmapañño. On this connection, from the documentary study, it was evident that Ven. LuangPu Hong Brahmapañño used the Buddhist teachings through the dimension of conservation of natural resources. The principle which Ven. LuangPu Hong Brahmapañño used to be the

basic virtue, the inner consciousness, the congregation which consisted of (1) using Loving kindness, (2) using five precept to be the core of his teaching to preserve ecology. Even though he concerned with sacred objects, he had taught his followers to use the sacred objects in the right way; that was encouraging themselves with the five precept (3) changing the forest to be peaceful place for human training, (4) using the gratitude for sustainable development. In addition, the performance of Ven. LuangPu Hong Brahmapañño on ecological system management, as reflected in the work of wildlife cares, forest conservation, land development, water development. It was a property for children to inherit, and to make the right people in the community. The result was a sustainable and strong development under the leadership of Ven. LuangPu Hong Brahmapañño.

Keywords: Buddhism, Ecology, Ven. LuangPu Hong Brahmapañño

บทนำ

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่มุ่งหวังความสุข และประโยชน์ของสังคมเป็นที่ตั้ง ดังพุทธประสงค์ที่ตรัสแต่พระธรรมทูตชุดแรกที่ออกไปเผยแผ่พุทธธรรมเป็นครั้งแรกว่า “...ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์...”¹ ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงมอบบทบาทที่สำคัญในการเผยแผ่พุทธธรรมให้กับพระสงฆ์ เพื่อวางรากฐานแห่งธรรมทางจิตวิญญาณให้กับมวลหมู่มนุษย์ ซึ่งพระธรรมทูตชุดแรกที่ออกไปเผยแผ่พระสัทธรรมทุกรูปเป็นพระอรหันต์ ส่งผลให้ประสบความสำเร็จอย่างมากในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาของพุทธศาสนิกชนอย่างรวดเร็ว กระทั่งได้มีผู้มีจิตศรัทธามาขอบวชเพื่อศึกษาพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ซึ่ง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีเป้าหมายหลักก็คือการสร้างสันติภาพให้แก่ชาวโลก พระสงฆ์คือสื่อแห่งสันติภาพของโลกเพราะพระสงฆ์ (อริยสงฆ์) เป็นผู้สงบทั้งกาย วาจา และใจ เป็นแบบอย่างของผู้มีสันติปราศจากความเห็นแก่ตัว การทำงานของพระสงฆ์เป็นการทำงานเพื่อให้ มิใช่เพื่อเอา จึงไม่แฝงไว้ด้วยความขัดแย้ง”² ในสภาพสังคมปัจจุบันซึ่งเป็นยุคของข้อมูลข่าวสาร หรือที่เรียกกันว่า ยุคดิจิทัล (Digital Age) ซึ่งในแต่ละช่วงเวลา มีคลื่นของข้อมูลข่าวสารที่ไหลบ่าอย่างมหาศาล ผ่านช่องทางการสื่อสารในทุกรูปแบบ ดังนั้น พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา จึงจำเป็นต้องปรับรูปแบบการดำเนินชีวิตในสมณเพศ เพื่อให้อยู่ในสภาพสังคมปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา และมีความจำเป็นในการปรับวิถีการใช้ชีวิตในรูปของสมณเพศที่มีกรอบของพระธรรมวินัยเป็นที่ตั้ง รวมทั้งวิถีการเผยแผ่หลักธรรม เพื่อให้เข้าไปในจิตใจของพุทธศาสนิกชน และเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณของคนในสังคม ในจำนวนพระสงฆ์ ผู้นำจิตวิญญาณในภาคอีสานใต้ของประเทศไทย ซึ่งเป็นพระมหาเถระเกจิอาจารย์ผู้ทรงวิทยาคม มีเมตตา

¹ วิ.มหา.(ไทย) 4/32/40.

² สนิท ศรีสำแดง, **พระพุทธศาสนา: กระบวนทัศน์ใหม่**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544), หน้า 86.

มหรณยมสูง และเป็นพระนักพัฒนาโดยเฉพาะด้านการรักษาป่าไม้ รวมทั้งระบบนิเวศวิทยาอื่น ๆ ในเขตพื้นที่ภาคอีสานตอนใต้ที่มีผลงานเด่นชัด นั่นคือ พระครูประสาทรหมคุณ หรือชื่อที่ชาวบ้านคุ้นเคยและเรียกติดปากว่า “หลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ” แห่งวัดเพชรบุรี ตำบลทุ่งมน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ หลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ หรือ พระครูประสาทรหมคุณ ตามราชทินนามที่ได้รับพระราชทานจากองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นอกเหนือจากความเด่นชัดและมีชื่อเสียงด้านวิทยาคม เมตตามหานิยม ดังที่ปรากฏตามสื่อแขนงต่าง ๆ แล้วแต่อีกบทบาทหนึ่งที่บุคคลทั่วไปไม่ค่อยทราบ แต่เป็นวัตรปฏิบัติที่หลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ได้ประพฤติวัตรปฏิบัติอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ トラบเท่าถึงวันที่สังขารไม่เอื้ออำนวยคือ วัตรปฏิบัติด้านการดูแลระบบนิเวศวิทยาในหลายเขตพื้นที่ ที่องค์หลวงปู่ ได้นำพาศิษยานุศิษย์ลงมือทำอย่างต่อเนื่อง กระทั่งปรากฏเป็นผลงานในเชิงประจักษ์ดังนั้น ในบทความนี้ ผู้เขียนจึงได้มุ่งประสงค์ในการนำเสนอวัตรปฏิบัติและปฏิปทาของหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ในด้านการดูแลรักษาระบบนิเวศ โดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมขั้นพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางในการสอนศิษยานุศิษย์ให้ได้ยึดถือปฏิบัติ นำไปเพื่อเป็นเส้นนำสายตาในการดำเนินชีวิต ซึ่งรูปแบบคำสอนและวัตรปฏิบัติขององค์หลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ นี้เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่มีความโดดเด่นในด้านของการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนโดยผ่านกระบวนการที่ศรัทธาทางพระพุทธศาสนา

แนวคิดเรื่องนิเวศวิทยาในพระพุทธศาสนา

สมเด็จพระเทวโณ กยัตโธ ทะไลลามะองค์ที่ 14 แห่งทิเบต ได้กล่าวว่า “โลกเล็กเล็กทุกที ในขณะที่ต้องมีการพึ่งพาอาศัยกันมากขึ้น...ยิ่งกว่าที่ผ่านมาแล้ว ทุกวันนี้จะต้องอธิบายชีวิตในแง่ที่มีความรับผิดชอบต่อจักรวาลมากขึ้น มิใช่แต่เพียงความรับผิดชอบต่อชาติต่อชาติ มนุษย์ต่อมนุษย์เท่านั้น แต่มนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อในรูปแบบอื่น ๆ ด้วย”³ จากพระดำรัสของท่านองค์ทะไลลามะ เราควรตระหนักถึงความสัมพันธ์และการเกี่ยวข้องในทุกองค์พหุทุกด้าน ซึ่งพระพุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาเพื่อธรรมชาติ และมีทำที่และการกระทำที่ส่งเสริมสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติโดยมีรากฐานความเมตตา ดังปรากฏในพระดำรัสของท่านองค์ทะไลลามะ และได้รับแรงบันดาลใจ และการสนับสนุนจากพระองค์ผู้ทรงเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณองค์สำคัญของชาวพุทธ

พระพุทธศาสนานั้นมีหลักพุทธธรรม ซึ่งเป็นแก่นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่สำคัญๆ และจำเป็นต่อการนำมาใช้ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ แร่ธาตุ น้ำมัน⁴ นั่นคือพระพุทธศาสนามีเนื้อหาและหลักการที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนิเวศวิทยาที่แตกต่างจากการศึกษาทางนิเวศทั่วไป ซึ่งใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์อันมีลักษณะเป็นวัตถุวิสัย แต่ในทางพระพุทธศาสนานั้นกรอบการมองทางนิเวศวิทยามีมิติทั้งทางวัตถุวิสัยและจิตวิสัยในลักษณะที่เกี่ยวข้องกันตามกระบวนการของเหตุปัจจัย ดังที่

³ ChatsumarnKablisingh et.al, *Buddhism and Nature Conservation*, (Bangkok: Thai Tibet Center, 2010), p.80.

⁴ มานพ นักการเขียน, *พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมศึกษา (Buddhism and Environmental Education)*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 151.

ใจความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีปรากฏในวินัยปิฎกว่า “ธรรมเหล่าใด เกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้”⁵

ดังนั้น แนวคิดเรื่องนิเวศวิทยาในพระพุทธศาสนานั้น “ในโลกทัศน์ของพระพุทธศาสนามีลักษณะที่เชื่อมโยงสรรพสิ่งในฐานะที่เป็นเหตุเป็นปัจจัยต่อกันและกัน ผ่านแนวคิดการปฏิบัติความเป็นตัวตน โดยมองมนุษย์ไม่แปลกแยกจากโลกธรรมชาติ การมองโลกแบบองค์รวมและมนุษย์มิได้เป็นศูนย์กลางของโลก”⁶ ดังนั้น ในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น “...มีแนวคิดจากภาวะที่ไร้อัตตา คือ สรรพสิ่งไม่มีแก่นสารด้วยตัวเอง แต่อิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้น ขาดสิ่งหนึ่งอีกสิ่งก็ไม่สมบูรณ์ แนวคิดแบบเชื่อมโยงและสอดประสานแนวคิดด้วยหลักปฏิจจสมุปบาทให้เห็นกระบวนการสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศอื่น ๆ ที่เป็นองค์ประกอบ...”⁷

ประวัติและผลงานโดยสังเขปของหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ

(1) **ชาติภูมิ:**หลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ “เดิมชื่อ สุวรรณหงส์ นามสกุล จะมัวดี เกิดเมื่อวันจันทร์ที่ 5 มีนาคม 2460 ตรงกับวันแรม 7 ค่ำ เดือน 4 ปีมะเมีย ณ บ้านทุ่งมน ตำบลทุ่งมน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ โยมบิดาชื่อโปก โยมมารดาชื่ออิ่น นามสกุลจะมัวดี และท่านเป็นบุตรคนที่ 3 ในบรรดาพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันซึ่งมีทั้งหมด 10 คน”⁸

(2) **การศึกษา:** ในประวัติด้านการศึกษาหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ นั้น “ท่านได้สำเร็จการศึกษาภาคบังคับ (ป.4) ในปี พ.ศ.2475 จากโรงเรียนประชาบาลวัดอุทุมพร อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ส่วนการศึกษาทางธรรมนั้น ในปีพ.ศ.2482 สอบได้นักธรรมตรี ปีพ.ศ.2483 สอบได้นักธรรมโท และในปี2485 สอบได้นักธรรมเอก”⁹

(3) **บรรพชา-อุปสมบท:**หลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ “ได้บรรพชาเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2479 ในขณะอายุ 18 ปี ณ วัดเพชรบุรี โดยมีพระอาจารย์แป้น วัดสว่างอารมณ์ ตำบลสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ เป็นพระอุปัชฌาย์”¹⁰ และเมื่ออายุครบ 20 ปี จึงได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ “เมื่อวันที่ 14 เดือนพฤษภาคม พ.ศ.2481 ณ พัทธสีมาวัดเพชรบุรี ตำบลทุ่งมน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ โดยมีหลวงปู่แบน เป็นพระอุปัชฌาย์ หลวงปู่จิง เป็นพระกรรมวาจา และหลวงปู่แหวน เป็นพระอนุสาวนาจา ได้รับฉายาว่า “พรหมปัญโญ” แปลว่า ผู้มีปัญญาประดุจพรหม”¹¹

⁵ วิ.ม.(ไทย) 4/60/73.

⁶ คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559), หน้า 99.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 80.

⁸ อ่างใน พระครูสุวรรณจันทสรคุณ, “ศึกษาชีวิตและบทบาทการเผยแผ่ธรรมของพระครูประสาทพรหมคุณ (หงส์ พรหมปัญโญ) วัดเพชรบุรี อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547), หน้า 23.

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹¹ เรื่องเดียวกัน.

(4) การปกครอง: ในด้านการปกครองคณะสงฆ์ของหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ สรุปลงได้ดังนี้ “พ.ศ. 2519 ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลทุ่งมน พ.ศ.2525 ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ พ.ศ. 2541 ได้แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดทุ่งมนหรือวัดเพชรบุรี และพ.ศ.2543 ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะตำบลทุ่งมน”¹²

(5) สมณศักดิ์และเกียรติคุณที่ได้รับ: สืบเนื่องจากหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ได้ดำรงอยู่ในสมณเพศ และมีวัตรปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักพระวินัย และมีปฏิปทาเป็นที่น่าเลื่อมใส เป็นที่พึ่งของพุทธศาสนาสิกขณผู้เดินทางมาทั้ง 4 ทิศ กระทั่งเป็นเหตุให้พระคุณท่านได้รับการยกย่อง และเชิดชู ดังปรากฏจากสมณศักดิ์และเกียรติคุณที่ได้รับ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ พ.ศ.2532 ได้รับพระราชทานแต่งตั้งสมณศักดิ์พระครูสัญญาบัตรเจ้าคณะตำบลชั้นตรีในราชทินนามที่ “พระครูประสาทรหมคุณ” พ.ศ.2535 ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์จากพระครูสัญญาบัตรเจ้าคณะตำบลชั้นตรีเป็นพระครูสัญญาบัตรเจ้าคณะตำบลชั้นโท พ.ศ. 2537 ได้รับพระราชทานเสมาธรรมจักร ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา พ.ศ.2540 ได้รับพระราชทานธงพิกษา จากสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ พ.ศ.2552 ได้รับปริญญาพุทธศาสตาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาสังคมสงเคราะห์จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2553 ได้รับปริญญาการศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา จากมหาวิทยาลัยเฉลิมกาญจนา

นิเวศวิทยาเชิงพุทธที่ปรากฏในวัตรปฏิบัติของหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ

หลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ เมื่อได้อุปสมบทในพระพุทธศาสนาแล้ว ท่านได้ “...เรียนกัมมัฏฐานจากพระอุปัชฌาย์ และได้ศึกษากัมมัฏฐานกับหลวงปู่ดิน วัดบ่อทอง หลวงปู่แจ่ม หลวงปู่เท็ง วัดตลุง โดยได้ศึกษาเกี่ยวกับสรรพศาสตร์วิชาต่าง ๆ จนครบวิชาแล้ว... ท่านจึงออกธุดงค์แสวงหาโมกขธรรม ณ ต่างแดนต่อไป”¹³จากข้อมูลที่ปรากฏพบว่า “หลวงปู่หงส์ได้ธุดงค์ไปถึงอำเภอชุนันท์ จังหวัดศรีสะเกษ และได้ขอศึกษาสรรพวิชาจากครูอาจารย์ทั้งเป็นพระและฆราวาส จนเป็นที่พอใจแล้ว จึงขออนุญาตกลับไปเพื่อธุดงค์สู่พนมเปญ ประเทศกัมพูชาต่อไป”¹⁴ซึ่งผลจากการที่หลวงปู่หงส์ใคร่ในการด้านการปฏิบัติพระกัมมัฏฐานเป็นอย่างมาก ส่งผลให้ “ท่านมีปฏิปทามักน้อย สันโดษ มีความเมตตาต่อมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉาน...เป็นพระนักพัฒนาสังคมทั้งด้านจิตใจและด้านวัตถุ ท่านเป็นพระที่อยู่ตามอถภาพไม่ต้องใช้จ่ายอะไรมาก แต่ที่ต้องจ่าย คือ จ่ายเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม...” วัตรปฏิบัติของหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ที่เกี่ยวข้องและปรากฏเด่นชัดในด้านการดูแลรักษาระบบนิเวศ เช่น “การปลูกป่า การขุดสระ และการปล่อยชีวิตสัตว์ต่าง ๆ โดยเฉพาะบรรดาจิ้งหรีดทั้งหลาย เมื่อท่านเห็นใครจับมาท่านจะนำไปปล่อยในป่าเสมอ” ดังนั้น เพื่อให้ปฏิปทาของหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ในด้านการดูแลระบบนิเวศให้ปรากฏเด่นชัดขึ้น ผู้เขียนใคร่ขอเสนอแยกเป็น 2 ประเด็นหลักดังต่อไปนี้

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

¹³ ยุทธนันต์ ประวงษ์, อิทธิ มงคล บารมี หลวงปู่หงส์ พรหมปัญโญ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทย, 2545), หน้า 3.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

ประเด็นที่ 1 หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่หลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ใช้ในการสอน ศิษยานุศิษย์ และพุทธศาสนิกชน

(1) ใช้หลักเมตตาธรรมเพื่อคำจูนโลก:หลักเมตตา หมายถึง ความรักใคร่ ปราบปรามดี อยากรให้มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายมีความสุข พระพุทธศาสนาสอนเรื่องการเจริญเมตตา และกรุณาต่อสรรพสัตว์ ดังที่ปรากฏอย่างชัดเจนในกรณียเมตตสูตร นอกจากนั้น นันทวิวิสาขชาดก แสดงให้เห็นว่า บุคคลควรแสดงเมตตาต่อสัตว์ที่ตนนำมาฝึก เพื่อรับใช้มนุษย์จากนั้นท้าวสักกะก็มีเทวบัญชาให้เทพแห่งฝนบันดาลให้เกิดฝนตกไปทั่วทิศ ท่วมแคว้นโกศลทั้งหมด สระโบกขรณี ก็เต็มด้วยน้ำจืดถึงแคว้นไค¹⁵ อีกเรื่องที่เป็นตัวอย่างประกอบหลักแห่งเมตตาธรรม อันเป็นหัวใจสำคัญของหลักพุทธธรรม คือ เรื่องหงส์บาดเจ็บ ความว่า คราวหนึ่งเจ้าชายสิทธัตถะมีพระญาติ คือ เจ้าชายเทวทัต ผู้เคยมีกรรมต่อกันในอดีตและมักอิจฉาพระองค์อยู่เสมอ เข้าวันหนึ่งในฤดูใบไม้ผลิ เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จลงไปเดินเล่นในสวนพฤกษชาติอันนารัณรมย์ เจ้าชายเทวทัตก็เสด็จไปยิงนกที่กำลังอพยพย้ายถิ่นฐานจากที่ราบในอินเดียสู่เทือกเขาหิมาลัย เจ้าชายเทวทัตทรงนำคันธนูหมายเล็งไปที่หงส์ที่กำลังบินมาเป็นฝูงใหญ่ ลูกธนูถูกหงส์ตัวหนึ่งตกลงมาแทบพระบาทของเจ้าชายสิทธัตถะ ด้วยพระทัยเมตตาในนกบาดเจ็บ ทรงประคองนกนั้นไว้กับอก ดึงลูกศรออก แล้วขโลมยาให้ เมื่อเจ้าชายเทวทัตมาทวงนกคืน เจ้าชายสิทธัตถะรับสั่งว่า “นกนี้เป็นของเราโดยความชอบธรรมแห่งความเมตตา กรุณา”¹⁶ เรื่องราวในพุทธประวัติตอนนี้ เป็นที่รู้จักกันดีสำหรับชาวพุทธ ซึ่งเราจะทำความเข้าใจได้ว่า ชีวิตเป็นสิทธิของผู้มีความเมตตา กรุณา ผู้เป็นเจ้าของชีวิตคือผู้ให้ชีวิตและมีใช้ผู้ปราศชีวิต พุทธศาสนาสอนเรื่องการให้ชีวิต และมีใช้ทำลายชีวิต คำสอนนี้ เป็นคำสอนพื้นฐาน และเป็นกุญแจดอกสำคัญเพื่อการอนุรักษ์ชีวิต ทั้งปวงในจักรวาล¹⁷ ปฏิปทาแห่งเมตตาธรรมของหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ นั้น พระครูวิกรมประชาณุกุล ได้กล่าวเอาไว้ว่า “...วิธีการสอนของหลวงปู่คือการประพฤติปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่างท่านไม่ตำใครให้เสียหาย รักษาวินัยและกิจวัตรอย่างเคร่งครัด มีความเมตตาต่อคนทั่วไป ท่านสอนลูกศิษย์ไม่ให้นอนตื่นสาย ให้ตื่นแต่เช้า จะได้ทำงานได้มาก ตัวหลวงปู่เองเป็นแบบอย่างในการสอนพระสอนโยมที่มาวัด...”¹⁸ ดังคำสัมภาษณ์ของอัครินทร์ อัครรัตน์วรกุลชาวจังหวัดปทุมธานีที่ได้สัมผัสความเมตตาของท่านได้กล่าวเอาไว้ว่า “หลวงปู่ท่านเป็นพระสงฆ์ที่มีเมตตาอยู่เสมอ เมื่อมากราบขอพรจากท่าน จะได้พบใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส เห็นแล้วสบายใจ ท่านเป็นพระที่มีเมตตาจิตมากจริง ผมมาจากปทุมธานีเพื่อมากราบขอพรจากท่าน มาพบท่านแล้วมีความสุข”¹⁹ และนอกเหนือจากเมตตาธรรมที่หลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ได้บำเพ็ญมาตลอดแล้ว ท่านยังเป็นเมตตาด้วยการเพื่อแผ่ด้านวัตถุทานให้กับองค์กรต่าง ๆ เพื่อสาธารณประโยชน์เป็นจำนวนมาก ดังปรากฏจากบทสัมภาษณ์ของพระครูอนุสรณ์ปิยธรรม รองเจ้าคณะอำเภอปราสาทที่กล่าวเอาไว้ว่า “ท่านมีเมตตาธรรมสูง ท่านช่วยเหลือทั้งคณะสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนทั่วไป ทั้งบริจาคโรงเรียน โรงพยาบาล ช่วยเหลือกิจการ

¹⁵ อรรถกถาชาดก ภาค 2 (มัจฉชาดก 75) หน้าที่ 121-122.

¹⁶ Pupul Jaya Kar, *The Buddha*, (India: Bombay, 1982), p.2.

¹⁷ ChatsumarnKablisingh et.al., *Buddhism and Nature Conservation*, (Bangkok: Thai Tibet Center, 2010), p.91.

¹⁸ อ่างใน พระครูสุวรรณจันทรสาคุณ, *อ่างแล้ว*, หน้า 61.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

คณะสงฆ์ไว้เป็นจำนวนมาก”²⁰ ดังนั้นหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ท่านจึงเป็นพระมหาเถรอาจารย์ ผู้เป็นที่พึ่งของพุทธศาสนิกชน ท่านจึงเป็นผู้ช่วยให้เห็น เย็นให้ได้สัมผัส

(2) ใช้ศีล 5 เป็นแกนกลางของคำสอนสั่งเพื่อรักษาระบบนิเวศ

ศีล 5 เป็นหลักคำสอนขั้นพื้นฐานของพระพุทธศาสนา หลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ได้ใช้ศีล 5 มาเป็นแกนกลางในคำสอน เพื่อรักษาระบบนิเวศ ดังปรากฏจากคำบอกเล่าของพระถวิล อภิวิมลธมฺมวโร “...เมื่อมีผู้มาบูชาเข้าวัดอุ้มกมลของท่าน ๆ ก็สอนให้นำศีล 5 ไปประพฤติปฏิบัติก่อน ถ้าไม่มีศีล 5 แม้มีวัดอุ้มกมลของท่านอยู่กับตัว วัดอุ้มกมลของท่านก็ไม่ศักดิ์สิทธิ์ เทวดาจะไม่คุ้มครองคนที่ไม่ใช่ศีล 5...”²¹ ซึ่งมีความสอดคล้องกับคำเผด็จกมล จะมี ญาติของหลวงปู่หงษ์ ที่ได้ให้ความเห็นเอาไว้ว่า “คนทั่วไปอาจคิดว่าหลวงปู่สอนให้ลูกศิษย์ตัดวัดอุ้มกมลจากหลวงปู่ ๆ จะสอนให้เขารักษาศีล 5 เป็นคนดี มีใจเมตตา ชยันในการทำงานเสียก่อน หลวงปู่บอกว่าคนไม่ดี ไม่มีศีล ไม่ชยัน ถึงได้วัดอุ้มกมลของหลวงปู่ไปก็ไม่ศักดิ์สิทธิ์”²² ในประเด็นนี้ พิน บุญสวัสดิ์ ซึ่งเป็นศิษย์ที่มีจิตศรัทธาในองค์หลวงปู่หงษ์ ได้เดินทางมากราบนมัสการหลวงปู่หงษ์ ก็ได้กล่าวไว้เช่นกันว่า “...หลวงปู่ตั้ง กองทัพศีล 5 คือ สอนให้ฆราวาสทุกคนที่มาหาท่านเป็นลูกศิษย์ท่าน มารับพร รับวัดอุ้มกมลจากท่านให้มีศีล 5 ก่อน เพราะถ้ามีศีล 5 แล้ว เทวดาจะคุ้มครอง วัดอุ้มกมลของท่านก็จะศักดิ์สิทธิ์...”²³ ดังนั้นแล้ว การขอมูลเชิงประจักษ์ผ่านคำพูดของตัวบุคคลซึ่งเป็นลูกศิษย์ท่าน ทั้งใกล้และไกลทั้งในประเทศ และต่างประเทศ ย่อมเป็นสิ่งสะท้อนได้เป็นอย่างดีว่า หลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ นั้น ท่านได้เอาศีล 5 ในพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางในการสั่งสอนพุทธศาสนิกชน โดยท่านได้ใช้วัดอุ้มกมล ซึ่งเป็นสังฆานุสสติ เป็นธรรมอุปกรณในการสอนธรรมให้บุคคลที่แตกต่างกัน แต่มีพื้นฐานคือความศรัทธาในองค์หลวงปู่หงษ์ ให้เข้าถึงแก่นธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างง่าย ๆ ก็คือหลักศีล 5 นั่นเอง

(3) แปลงป่าไม้จากศาสนสถานให้เป็นธรรมอุปกรณในการฝึกคน: จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าป่าไม้กับพระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าตรัสรู้ในป่า เหยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนในป่าช้า ป่าไม้จึงเป็นอุปกรณในการสอนธรรม “หลวงปู่หงษ์พรหมปัญโญ ได้ออกธุดงค์เพื่อฝึกจิตหาความสงบเพื่อขจัดกิเลสในป่าเขาถ้ำเนาไพร ท่านได้รับความซาบซึ้งในการอยู่ป่าและความเข้าถึงประโยชน์ของป่าไม้ท่านจึงนำพาลูกศิษย์ที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์อนุรักษ์ป่าไม้”²⁴ สมดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในวินโรปสูตร²⁵ ว่า “ชนเหล่าใดปลุกสวน อันนารัณรม ปลุกป่า สร้างสะพาน ขุดสระน้ำ บ่อน้ำ และที่พักอาศัยบุญย่อมเจริญแก่ชนเหล่านั้น ทั้งกลางวันและกลางคืน ตลอดกาลทุกเมื่อ ชนเหล่านั้นดำรงอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมไปสวรรค์แน่นอน” จากพระสูตรนี้เป็นธรรมคำสั่งสอนที่ทำให้เกิดการอนุรักษ์ป่าไม้อย่างกว้างขวาง เพราะผู้ปลุกป่านอกจากได้รับผลโดยตรงอย่างแน่นอนแล้วยังได้รับบุญกุศลอีกด้วย

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25-26.

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 60.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 65-66.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 77.

²⁵ ส.ส. (ไทย) 15/47/61.

ดังนั้น ป่าเป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญเพียรเพื่อบรรลุธรรมชั้นสูงสำหรับผู้ต้องการหลุดพ้น ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสารอีกต่อไป

(4) **ใช้หลักกตัญญูเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน:**ตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เชื่อกันว่า “ต้นไม้แต่ละต้นเป็นที่อยู่หรือเป็นวิมานของรุกขเทวดา โดยเฉพาะต้นไม้ใหญ่ที่เรียกว่า ต้นไม้เจ้าไพร (เจ้าป่า) เมื่อประชาชนเข้าไปตัดหรือทำลายต้นไม้ เท่ากับเป็นการทำลายที่อยู่ของรุกขเทวดา ซึ่งรุกขเทวดาอาจลงโทษโดยการดลบันดาลให้เกิดภัยพิบัตินานัปการ แก่ผู้ตัดไม้ ดังนั้น การมีความเคารพต่อรุกขเทวดา ทำให้ประชาชนไม่กล้าเข้าไปตัดต้นไม้ เป็นการป้องกันต้นไม้ ป่าไม้ไม่ให้ถูกทำลายสรุบท้ายบท²⁶ในมิตินี้ หลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ได้สอนพุทธศาสนิกชนให้กตัญญูและเคารพต่อทุกสรรพสิ่งที่มีคุณค่าต่อตนเอง ดังที่ทองย้อย จงมีเจริญ ได้กล่าวเอาไว้ว่า “...หลวงปู่สอนให้มีความกตัญญูต่เวทิต่อบิดามารดา ครูอาจารย์ และผู้มีพระคุณทั้งหลาย ท่านบอกว่าคนที่มีความกตัญญูต่เวทิต่อบิดามารดา ครูอาจารย์ และผู้มีพระคุณทั้งหลาย ท่านบอกว่าคนที่มีความกตัญญูต่เวทิต่ออะไรก็ประสบความสำเร็จ เทวดาและครูอาจารย์ผู้มีพระคุณจะรักษา...”²⁷ และเสกสรร พรหมนุช ก็ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นนี้อีกว่า “...หลวงปู่ท่านมีความกตัญญูต่เวทิต่อครูอาจารย์ของท่านอยู่เสมอ ทุกปีท่านจะให้การจัดงานเพื่อไหว้ครู รำลึกถึงครูอาจารย์ของท่านอยู่เสมอ ท่านบอกว่าลูกศิษย์ของท่านต้องมีศีล 5 มีความกตัญญูต่เวทิต่อแล้ว เวลาประสบความสำเร็จความยากลำบากด้วยเรื่องอะไรครูอาจารย์ของท่านจะคุ้มครองรักษาให้อยู่ดี...”²⁸ จากวัตรปฏิบัติของท่านที่เด่นชัดในด้านกตัญญูของหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ส่งผลให้ศิษยานุศิษย์ ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ได้น้อมนำไปเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต เพื่อพัฒนาตนเอง ครอบครัวยุคนั้น สิ่งแวดล้อม สังคม และประเทศชาติสืบถัดไป

ประเด็นที่ 2 วัตรปฏิบัติของหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญด้านการดูแลระบบนิเวศ

(1) **ด้านสัตว์ป่า:** ด้านผลงานและปฏิบัติทางวัตรปฏิบัติของหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ คือการเอาสัตว์ป่ามีพิษ คือ งู เช่น งูเห่า งูจงอาง เป็นต้น มาช่วยเป็นรั้วทางธรรมชาติในการช่วยดูแลรักษาพื้นที่ป่าและท่านจะรับซื้องูที่ชาวบ้านจับได้ แล้วให้ลูกศิษย์นำไปปล่อยในเขตพื้นที่ป่าสาธารณะที่องค์หลวงปู่ นำพาชาวบ้านร่วมกันพัฒนาและอนุรักษ์ ดังที่ “หลวงปู่บอกว่า งูอาศัยอยู่ในป่า หากไม่ทำร้ายป่า งูก็ไม่ทำร้ายคน”²⁹ ดังนั้นนับว่าเป็นอุบายที่มองเห็นการเชื่อมโยงแบบอิงอาศัยซึ่งกันและกันของธรรมชาติ ที่เป็นไปตามระบบนิเวศที่หลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ได้ใช้เป็นกุศโลบายที่ช่วยทั้งการอนุรักษ์สัตว์ป่า และอนุรักษ์ป่าไม้ไปด้วยซึ่งนับเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน (Local Wisdom) ที่มีต้นความคิดจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักปัจจุจสมุปบาทนั่นเอง

(2) **ด้านป่าไม้และที่ดิน:**สืบเนื่องจากหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญได้กลับมาจำพรรษาที่วัดบ้านเกิดในปี พ.ศ.2517 คือวัดเพชรบุรี และประจวบเหมาะกับ “...ทางการไทยได้ประกาศให้พื้นที่บริเวณตำบลทุ่งมน

²⁶ มานพ นักการเรือน. *อ้างแล้ว*, หน้า 158.

²⁷ พระครูสุวรรณจันทสรคุณ, *อ้างแล้ว*, หน้า 71.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 71.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 78.

และตำบลสมุดเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติป่ากำไรจาง...”³⁰ จิตสำนึกของการหวงแหนป่าไม้จึงเริ่มจากนั้น และหลังจากนั้น ตั้งแต่ปี 2526 หลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ร่วมกับกรมป่าไม้ ดำเนินการอนุรักษ์ป่า โดยเฉพาะป่าสงวนแห่งชาติ “ป่ากำไรจาง” พื้นที่ประมาณ 15,600 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 2 ตำบล คือ ตำบลทุ่งมน และตำบลสมุด โดยพิจารณาเห็นว่าถ้าไม่รักษาป่านี้ไว้อนาคตจะไม่มีพื้นที่ป่า และสัตว์ป่าอาศัยอยู่ ท่านจึงริเริ่มจ้างแรงงานท้องถิ่นสร้างรั้วลวดหนาม และได้นำหินซึ่งมีอยู่ทั่วไปในพื้นที่ให้นำมากองเรียงกันเป็นแถว ล้อมรอบพื้นที่ป่าที่ยังมีความอุดมสมบูรณ์ และได้มอบเงินจำนวนหนึ่งให้กับราษฎรให้ช่วยฟื้นฟูสภาพป่า โดยปลูกป่าทดแทนในวันสำคัญต่าง ๆ ทำให้สภาพป่ากลับคืนความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง เรียกว่า “ป่าประกายเพชร” ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 300 ไร่³¹ ดังที่ พระครูวิกรมประชาณุกุล ได้กล่าวว่า องค์หลวงปู่ นอกเหนือจากเป็นนักปฏิบัติแล้ว ท่านยังมีกุศโลบายในการสอนศิษยานุศิษย์และชาวบ้าน โดยใช้ป่าไม้เป็นอุปกรณ์ในการสอนธรรม คือ การนำชาวบ้านออกไปทานข้าวกลางป่า ซึ่งชาวบ้านจะเรียกติดปากว่า “กินข้าวกลางป่า” “นอกจากอ้อมบุญแล้วชาวบ้านยังได้ข้อคิดเรื่องธรรมชาติดีกกลับบ้านเสมอ เพราะ หลวงปู่มักจะหยิบยกให้เห็นประโยชน์และคุณค่าของป่า ทั้งแหล่งอาหาร ยา สมุนไพร “ถ้าเราใช้ป่า ใช้น้ำ ใช้สัตว์ ก็ต้องจัดการคืนให้เขาเหมือนเดิม ต้นไม้เมื่อตัดแล้ว ก็ให้รู้จักปลูก ปลูก เมื่อกินแล้ว ก็รู้จักปล่อย เราอยากมีน้ำใช้ ก็ต้องหมั่นปลูกต้นไม้ และรู้จักสร้างแหล่งเก็บกักน้ำเมื่อยามชดสน”³² วิธีการในการอนุรักษ์ป่าไม้และพัฒนาที่ดินของหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญนั้น ปรากฏเด่นชัดจากบทสัมภาษณ์ของ พระครูวิกรมประชาณุกุล ศิษย์ของท่านได้ให้ข้อมูลที่สำคัญเอาไว้ว่า

“...การบริจาคพื้นที่ของชาวบ้านเพื่อจัดทำพื้นที่ป่านั้นไม่ง่ายทุกรายไป บางรายก็ต้องทดแทนด้วยเงินทอง ดังนั้น เงินทุกบาทที่ผู้ศรัทธาบริจาคให้จึงนำมาเป็นทุนรอนในการจัดหาผืนป่า ตั้งแต่ค่าขุดเขยพื้นที่ หรือใช้เป็นค่าแรง ค่าอาหารแก่ชาวบ้านที่มาช่วยกันปลูก ปี 2535 เมตตารธรรมและทานบารมีที่หลวงปู่มีให้อย่างน้ำเสมอ ทำให้ชาวบ้านเกิดศรัทธาร่วมกันบริจาคที่หัวไร่ปลายนาให้เป็นพื้นที่ป่า ลมหายใจของชุมชนมีเรื่องราวของป่าไม้มาเกี่ยวข้องมากขึ้น และในปีนี้มีผู้มีบริจาคให้เป็นพื้นที่ป่าถึง 30 ราย รวมพื้นที่ทั้งหมดกว่า 5,000 ไร่ แล้วผืนป่าที่เกิดจากความร่วมมือของชาวบ้าน โดยมีหลวงปู่หงษ์เป็นศูนย์กลางนั้นมีเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนป่าที่ไหนในประเทศไทย นั่นก็คือมีรั้วทั้งรั้วลวดหนาม และรั้วหิน หลวงปู่หงส์ให้เหตุผลในการล้อมรั้วว่า เพื่อให้มีแนวเขตที่ชัดเจนสะดวกในการดูแลรักษา และเป็นการแบ่งเขตรับผิดชอบแก่ชุมชนรอบข้าง เพราะหลังจากการล้อมรั้วเสร็จแล้ว ก็จะมอบให้ชาวบ้านดูแลเป็นการตั้งกรรมการขึ้นมาดูแลส่วนนั้น ทำให้ทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน หมู่บ้านไหนใกล้ป่าสงวนไหนก็ตั้งกรรมการขึ้นมาดูแลส่วนนั้น ป่าบางแห่งอยู่ในการดูแลร่วมกันมากกว่า 1 หมู่บ้าน ก็ต้องคณะกรรมการบริหารร่วมกันตรวจตราดูแล แต่ถ้าเป็นป่าที่ล้อมด้วยรั้วหิน นอกจากจะมีมนุษย์เป็นเวรยามแล้ว ก็ยังมีงูสารพัดชนิดจำนวนมากตัว คอยช่วยดูแลอีกด้วย งูเหล่านี้หลวงปู่หงษ์ให้นำมาปล่อยไว้ในป่าทั่ว ๆ ไป ซึ่งงูก็อาศัยอยู่ตามโพรงหินที่

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 77.

³¹ ยุทธนันต์ ประวงษ์, อ้างแล้ว, หน้า 22.

³² พระครูสุวรรณจันทราธรรม, อ้างแล้ว, หน้า 77-78.

อยู่รอบผืนป่านั่นเอง แต่ก็ไม่เคยปรากฏว่ามีชาวบ้านที่ไปเก็บพืชผักในป่าเคยถูกงูกัดแม้แต่ครั้งเดียว ...”³³

(3) **ด้านพัฒนาแหล่งน้ำ:** น้ำนับว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญ เพราะน้ำคือชีวิต หากมีน้ำ ก็มีชีวิต แต่เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของภาคอีสานตอนใต้ มักมีปัญหาเรื่องแหล่งน้ำไม่พอเพียงในการอุปโภคบริโภคในช่วงฤดูร้อน จึงเป็นเหตุให้หลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ท่านก็เน้นย้ำสอนพุทธศาสนิกชนให้ ความสำคัญในการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคเหมือนกัน ดังคำสอนที่ว่า “ถ้าเราใช้ป่า ใช้น้ำ ใช้สัตว์ ก็ต้องจัดการคืนให้เขาเหมือนเดิม ต้นไม้เมื่อตัดแล้ว ก็ให้รู้จักปลูก ปลา เมื่อกินแล้ว ก็รู้จักปล่อย เราอยากมีน้ำใช้ ก็ต้องหมั่นปลูกต้นไม้ และรู้จักสร้างแหล่งเก็บกักน้ำเมื่อยามชดสน”³⁴ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า หลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ท่านได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาแหล่งน้ำสาธารณะเพื่อการใช้อุปโภคบริโภคของชุมชน เพราะหากแหล่งน้ำสาธารณะมีความสะอาด ปราศจากจากสิ่งปฏิกูลหรือสกปรก ก็ถือว่าเป็นเครื่องหมายแห่งความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน เพราะเมื่อมีการนำน้ำไปเพาะปลูกต่าง ๆ ก็ได้ผล สักเกตว่านับแต่โบราณกาลมาแหล่งอารยธรรมของมนุษย์ที่มีความเจริญรุ่งเรืองล้วนมีบ่อเกิดอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำที่สำคัญทั้งนั้น

(4) **ด้านพัฒนาที่ดิน:** ในด้านดินก็เหมือนกันเราสามารถเห็นแนวคำสอนที่ปรากฏจากบริบทนี้เหมือนกัน คือ หลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ท่านเริ่มจากชี้แนะและทำให้เห็น ดังปรากฏจากผลการสัมภาษณ์ของพระครูวิกรมประชาชนุกุลว่า “ถ้าเราใช้ป่า ใช้น้ำ ใช้สัตว์ ก็ต้องจัดการคืนให้เขาเหมือนเดิม ต้นไม้เมื่อตัดแล้ว ก็ให้รู้จักปลูก ปลา เมื่อกินแล้ว ก็รู้จักปล่อย เราอยากมีน้ำใช้ ก็ต้องหมั่นปลูกต้นไม้ และรู้จักสร้างแหล่งเก็บกักน้ำเมื่อยามชดสน”³⁵ ดังนั้น การพัฒนาที่ดินนั้นหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ได้สอนให้พุทธศาสนิกชนรู้จักการใช้ดินอย่างรู้จักคุณค่า และรู้จักห่วงแหนรักษาดินที่ใช้เป็นสาธารณประโยชน์ คือ เป็นที่ส่วนรวมที่ทุกคนสามารถให้ได้อย่างเท่าเทียมกัน

(5) **ด้านการสร้างสัมมาชีพ:** ในมิติของการสร้างอาชีพให้กับชุมชนที่ถูกต้อง ซึ่งหลักของ “สัมมาชีพ” คือ การเป็นอยู่ หรือ การดำรงอยู่ที่ประกอบความบริสุทธิ์ทั้งทางกาย,ทางวาจา และทางใจ และละเว้นการดำรงอยู่ที่ปราศจากความทุจริตทั้งทางกาย,ทางวาจา และทางใจ ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและคนอื่นซึ่งหลักคำสอนของหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ด้านสัมมาชีพนั้นปรากฏจากการให้ข้อมูลของพระครูวิกรมประชาชนุกุล ที่ได้กล่าวถึงรูปแบบและวิธีการในการส่งเสริมสัมมาชีพตามแบบฉบับของหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ไว้ดังนี้ “นอกจากผืนป่านับหมื่นไร่ที่ได้รับการคืนสภาพด้วยความเมตตาจากหลวงปู่แล้ว ความเข้าใจที่เป็นองค์รวมทำให้ท่านมองการณ์ไกลว่า การรักษาป่าอย่างยั่งยืน ไม่ใช่การปลูก แต่ต้องไม่ทำลาย และการไม่ทำลายก็ต้องให้ชาวบ้านมีอาชีพ หลวงปู่จึงสนับสนุนโครงการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาอาชีพ ไม่ว่าจะเป็นการขุดคลอง ทำถนน เพื่อเป็นทางออกขอมผลผลิตการเกษตร ส่งเสริมอาชีพทอผ้า ส่งเสริมโครงการสวนสมุนไพรในป่าชุมชน และโครงการปลูกผักกินได้ เช่น ผักหวาน เพาะพันธุ์ไข่หมัดแดง เลี้ยงปลาในสระน้ำเพื่อ

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 78.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 77-78.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 77-78.

เป็นแหล่งอาหาร รวมทั้งจัดตั้งศูนย์ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ความเข้าใจเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้ เป็นศูนย์รวมในการจัดหางบประมาณ จัดทำโครงการชลประทานและสาธารณูปโภคพื้นฐานมากมาย จัดทำฝายน้ำล้นจากลำน้ำชี เพื่อให้ชาวบ้านทำเกษตรได้ตลอดทั้งปี เป็นต้น”³⁶

ดังนั้น ผลจากการเริ่มอนุรักษ์พื้นที่ป่าและพัฒนาที่ดิน แหล่งน้ำ โดยการนำของหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2526 ได้ปรากฏผลที่ชัดเจนในด้านการอนุรักษ์ป่า โดยมีรายละเอียดที่ยุทธนันต์ ประวงค์³⁷ ได้รวบรวมเอาไว้ ดังนี้

พ.ศ.2526 ล้อมรั้วลวดหนาม “ป่าผู้ว่าเสนอฯ” สาเหตุที่มีชื่อเรียกเช่นนี้เพราะป่าแห่งนี้อยู่ติดกับบ้านพลับ หมู่ที่ 6 ตำบลทุ่งมน อำเภอปราสาท ซึ่งนายเสนอ มุลศาสตร์ อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ในเวลานั้นเกรงว่าป่าแห่งนี้จะถูกทำลาย จึงได้ขอให้หลวงปู่หงษ์ล้อมรั้วลวดหนามไว้พื้นที่ประมาณ 70 ไร่

พ.ศ.2526 ล้อมรั้วหิน “ป่าโครอย” พื้นที่ประมาณ 900 ไร่ บ้านทุ่งมน หมู่ที่ 1,2 ตำบลทุ่งมน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

พ.ศ.2530 ล้อมรั้วหิน “ป่าเขาหลวงปุริม” พื้นที่ประมาณ 300 ไร่

พ.ศ.2533 “ป่าขุนแก้ว” บ้านสะพาน หมู่ที่ 7 ตำบลทุ่งมน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ พื้นที่ป่าถูกทำลายเป็นจำนวนมาก จึงได้ร่วมกันฟื้นฟูสภาพป่าให้อุดมสมบูรณ์เหมือนเดิม โดยการปลูกป่าให้เต็มพื้นที่ มีพื้นที่ประมาณ 60 ไร่

พ.ศ.2533 ล้อมรั้วลวดหนาม และปรับปรุงสถานที่ “ป่าช้าบ้านสมุด” หมู่ที่ 7 ตำบลสมุด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ พื้นที่ประมาณ 4 ไร่

พ.ศ.2533 ปรับปรุงสถานที่และฟื้นฟูสภาพป่า “ป่าช้าบ้านถนนหัก” หมู่ที่ 5 ตำบลโคกนาสาม อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ พื้นที่ประมาณ 40 ไร่

พ.ศ.2535 ขุดสระน้ำ “พนมย่ำจู้ก” หมู่ที่ 1 ตำบลทุ่งมน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ลึก 2 เมตร และล้อมรั้วลวดหนามใช้สำหรับตี๋ม เนื้อที่ประมาณ 1 ไร่

พ.ศ.2538 ปลูกป่าตามโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ เนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ปีที่ 50 บริเวณบ้านโคกจ๊ะ หมู่ที่ 4 ตำบลสมุด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

พ.ศ.2538 ล้อมรั้วลวดหนามแปลงปลูกป่าตามโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ เนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ปีที่ 50 หมู่ที่ 4 บ้านโคกจ๊ะ ตำบลสมุด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

พ.ศ.2539 ล้อมรั้วลวดหนาม “ที่สาธารณประโยชน์บ้านพลับ” และฟื้นฟูสภาพป่า โดยการปลูกป่าเพิ่มเติม หมู่ที่ 6 ตำบลทุ่งมน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

พ.ศ.2540 ขุดสระน้ำติดกับพื้นที่แปลงปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ บ้านโคกจ๊ะ หมู่ที่ 4 ตำบลสมุด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 78.

³⁷ ยุทธนันต์ ประวงค์, อ้างแล้ว, หน้า 23-36.

พ.ศ.2540 ส่งพื้นที่ป่าเข้าประกวด “ชุมชนอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ดีเด่น” และได้รับพระราชทานธง “พิทักษ์ป่าเพื่อรักษาชีวิต” จำนวน 4 ธง และได้เดินทางไปรับพระราชทานธงที่ ตำหนักภูพานราชนิเวศน์ จังหวัดสกลนคร

พ.ศ.2541 ปลูกต้นสะเดาสองข้างถนนสายทุ่งมน-ตาดิ ระยะทาง 12 กิโลเมตร โครงการปลูกป่าถาวร

พ.ศ.2543 ปลูกป่าโอจิริสและจัดทำบ่อน้ำ

พ.ศ.2544 กองหินล้อมรั้ว “ป่าช้าบ้านหนองรี” หมู่ที่ 8 ตำบลทุ่งมน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

บทสรุป

ตั้งนั้นหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญท่านเป็นพระมหาเถระที่มีวัตรปฏิบัติที่งดงาม เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่ไปกราบขอพรจากท่าน โดยท่านได้ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการสอนพุทธศาสนิกชนให้เข้าถึงแก่นแท้ของธรรมะ โดยใช้วัตถุมงคลเป็นเพียงแค่สื่อแห่งสัมมาสุสติเท่านั้นซึ่งจากข้อมูลที่กล่าวมา ทำให้เห็นเป็นเชิงประจักษ์ว่า หลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ได้ใช้กุศโลบายในการสอนพุทธศาสนิกชนผ่านมิติของการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ โดยหลักธรรมที่หลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญนำมาใช้อันเป็นคุณธรรมเบื้องต้น ที่จะปลูกฝังจิตสำนึกภายในให้กับสาธุชนประกอบด้วย (1) ได้ใช้หลักเมตตาธรรม (2) ใช้ศีล 5 เป็นแกนกลางของคำสอนสั่งเพื่อรักษาระบบนิเวศ เพราะถึงแม้ท่านจะเป็นพระเกจิที่มีลูกศิษย์สร้างวัตถุมงคลไปให้ท่านปลูกเสก แต่ท่านก็สอนผู้ให้นำวัตถุมงคลของท่านไปบูชาว่า ให้มีศีล 5 ถ้าไม่มีศีล 5 แล้ว วัตถุมงคลของท่านจะไม่ขลังไม่ศักดิ์สิทธิ์ (3) แปลงป่าไม้จากศาสนสถานให้เป็นธรรมอุทยานในการฝึกคน(4) ใช้หลักกตัญญูเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้ วัตรปฏิบัติของหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ด้านการดูแลระบบนิเวศดังปรากฏจากผลงานด้านการดูแลสัตว์ป่า, การอนุรักษ์ป่าไม้, การพัฒนาที่ดิน, การพัฒนาแหล่งน้ำ เพื่อเป็นสมบัติไว้ให้กับลูกหลานได้สืบต่อ และการสร้างสัมมาชีพให้กับคนในชุมชน อันส่งผลให้เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนและเข้มแข็งที่อยู่ภายใต้บารมีธรรมของหลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ

บรรณานุกรม

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.

พระครูสุวรรณจินตสรคุณ. “ศึกษาชีวิตและบทบาทการเผยแผ่ธรรมของพระครูประสาทพรหมคุณ (หงษ์พรหมปัญโญ) วัดเพชรบุรี อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์.” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย พระสูตรและอรรถกถาแปล. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, 2543.

มานพ นักการเรือน. พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมศึกษา (Buddhism and Environmental Education), กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

ยุทธนันต์ ประวงษ์. อิทธิ มงคล บารมี หลวงปู่หงส์ พรหมปัญโญ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทย, 2545.

สนิท ศรีสำแดง, พระพุทธศาสนา: กระบวนทัศน์ใหม่, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544.

Pupul Jaya Kar. *The Buddha*. India: Bombay, 1982.

ChatsumarnKablisingh et.al., *Buddhism and Nature Conservation*. Bangkok: Thai Tibet Center, 2010.

การสร้างบัณฑิตที่เป็นคนเก่ง คนดีและมีความสุขตามแนวพุทธศาสนา The Creation of Good and Happy Graduates According to Buddhist Way

พระมหาอินทร์วงศ์ อีสสรภาณี
จันทร์สม์ ตาบุลิ่ง
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

การศึกษาถือเป็นปัจจัยสำคัญที่จะสร้างมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” ในทางพระพุทธศาสนา การสร้างบัณฑิตให้เป็นคนเก่ง คนดีและมีความสุข ต้องใช้หลักกรรมที่เรียกว่า ไตรสิกขา คือ ปรียัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ **ด้านปรียัติ** บัณฑิตต้องวิธีการสร้างปัญญาออกเป็น 4 ขั้นตอน การเลือกแหล่งข้อมูล การรับรู้ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการลงมือปฏิบัติตามข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์แล้ว **ด้านปฏิบัติ** การฝึกฝนตนเองนั้นบัณฑิตต้องคิดดี ทำดี และพูดดี และ **ด้านปฏิเวธ** การพัฒนาบัณฑิตให้มีความสุขได้นั้น จะต้องมีการพัฒนาให้ครบทั้ง 4 ด้าน การพัฒนาด้วยกาย ศีล จิต และปัญญา ถ้าบุคคลพัฒนาใน 4 ด้านแล้วย่อมจะมีความสุขหรือความเจริญตามการพัฒนาของชีวิต

คำสำคัญ: บัณฑิต ,พระพุทธศาสนา

Abstract

Education is the key to create a complete human being, both physically, mentally, intellectually, and ethically that one can live happily with others. In Buddhist way, to create a good and happy graduate, it is needed to apply the principle that called Saddhamma which includes Pariyatti, Patipatti, and Pativedha. In terms of Pariyatti, the graduates have to understand the wisdom creation procedure that is divided into 4 steps as followings: select the sources, acknowledge the data, analyze the data, and practice. In terms of Patipatti, the way to train oneself is to think, act, and speak properly. In terms of Pativedha, the way to create happiness among graduates is needed to develop in 4 dimensions which are physical, ethical, mental, and intellectual development. Whenever graduate can develop oneself in these 4 dimensions, one will meet the happiness and prosperity in one's life.

Keywords: Graduate, Buddhism

บทนำ

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 10 มีเจตนารมณ์มุ่งพัฒนาชีวิตให้เป็น “มนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” หรือกล่าวอีกอย่างคือบุคคลที่มีความ “เก่ง ดี มีสุข” ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของภาครัฐ ที่ต้องการให้บัณฑิตเติบโตอย่างสมบูรณ์พร้อมทั้งทางด้านความรู้และความประพฤติ เป็นบัณฑิตที่มีคุณภาพ เป็นกำลังของการพัฒนาชาติและบ้านเมือง การผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพจึงเปรียบเสมือนการสร้างรากฐานของประเทศชาติที่แข็งแรง มั่นคง

คำว่า บัณฑิต ในพระพุทธศาสนาหมายถึง คนฉลาดหรือคนที่ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา¹ ผู้ทรงความรู้ ผู้มีปัญญา นักปราชญ์² ในมงคลที่ป็นีกกล่าวว่า บุคคลที่ชื่อว่า บัณฑิตเพราะดำเนินชีวิตไปในทางที่เป็นประโยชน์ ทั้งในปัจจุบันและอนาคตด้วยปัญญา³ เป็นผู้มั่งคั่งอภัยอภัยโอ้อวมารี เหลียวแลถึงประโยชน์ของผู้อื่น ไม่ดูดยและยอมแสวงหาประโยชน์ 2 ประการ ได้แก่ ประโยชน์ในโลกนี้และประโยชน์ในโลกหน้า⁴ จากคำจำกัดความเหล่านี้จะพบว่า บัณฑิตนั้นนอกจากมีความฉลาดแล้ว ยังต้องดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเพื่อความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า คุณสมบัติของบัณฑิตตามหลักพระพุทธศาสนาจึงสงเคราะห์ลงในคำว่า “วิชาจรณสัมปันโน” หมายความว่า ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ วิชา หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความฉลาดเฉลียว ส่วนจรณะ หมายถึง ความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม บัณฑิตจึงเป็นผลลัพธ์ที่เป็นองค์รวมของการพัฒนามนุษย์ขั้นสูง ดังนั้น เป้าหมายของการสร้างบัณฑิตจึงเป็นการสร้างบัณฑิตที่เป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุขตามแนวพุทธศาสนา

คนเก่ง : ปรียัติ

คำว่า เก่ง หมายถึง การมีปัญญา เฉลียวฉลาด มีความรู้ ความสามารถ เป็นสมรรถภาพทางด้านสติปัญญาของมนุษย์ คนเก่งจึงหมายถึงคนที่มีปัญญามาก ความเจริญของปัญญานั้นพระพุทธเจ้าตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 4 ประการเหล่านี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา กล่าวคือ การเสวนาสัตบุรุษ การฟังสัทธรรม โยนิโสมนสิการ ธรรมานุธรรมปฏิบัติ”⁵ จากพระดำรัสนี้สามารถจำแนกวิธีการสร้างปัญญาออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การเลือกแหล่งข้อมูล หมายถึง การเลือกสถานที่ที่จะเรียนถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ ดังเช่นเจ้าชายสิทธัตถะได้พยายามแสวงหาสำนักเรียนและได้ไปศึกษากับอาจารย์อุทกดาบสและ

¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 628.

² ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525**, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท.จำกัด, 2538), หน้า 469.

³ มหามกุฏราชวิทยาลัย, **มังคลัตถทีปนี แปลเล่ม 1**, พิมพ์ครั้งที่ 13, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540), หน้า 20.

⁴ พุทธศาสนิก, **มงคลชีวิต 38**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2544), หน้า 11.

⁵ ส.ม. (ไทย) 19/1058/579.

อาฬารดาบส พระโมคคัลลานะกับพระสารีบุตรก็ทำข้อตกลงเบื้องต้นในการเสาะแสวงหาสำนักเรียน จนทำให้พบกับพระพุทธเจ้า การเลือกแหล่งข้อมูลจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาปัญญาเป็นอย่างมาก นอกจากสถานที่แล้วยังมีความหมายถึงการเลือกครูอาจารย์ที่ดี มีความชำนาญ รู้จริงอย่างถ่องแท้ในวิชาการด้านนั้นๆ ด้วย ในปัจจุบันนี้อาจหมายถึงการเลือกเรียนในโรงเรียน สถานศึกษา มหาวิทยาลัยต่างๆ ต้องเป็นมหาวิทยาลัยที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน มีการประกันคุณภาพ มีความก้าวหน้าทางวิชาการ คณาจารย์มีผลงานทางวิชาการ มีการผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพสู่สังคมอย่างต่อเนื่อง การเลือกแหล่งข้อมูลนี้เป็นการพิจารณาองค์ประกอบภายนอกให้มีความเหมาะสมและเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาปัญญา

2. การรับรู้ข้อมูล หมายถึง กระบวนการรับทราบข้อมูล (Information) ข้อมูลนั้นมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ ข้อมูลที่เป็นความจริงและข้อมูลที่ไม่เป็นความจริงหรือคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ดังนั้น การรับรู้ข้อมูลจึงต้องไตร่ตรองพิจารณาอย่างถี่ถ้วนถี่ พระไพศาล วิสาโล ได้กล่าวว่า ประสิทธิภาพของการรับรู้ข้อมูลขึ้นอยู่กับเงื่อนไข 2 ประการ คือ ตัวข้อมูลและความสามารถในการรับรู้ กล่าวคือ แม้จะได้รับข้อมูลที่ตีตามถูกต้อง เป็นจริง แต่หากรับรู้หรือเข้าใจคลาดเคลื่อน การรับรู้ก็ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ในกระบวนการเรียนรู้แบบพุทธ นอกจากจะให้ความสำคัญแก่ข้อมูลข่าวสารหรือเนื้อหาที่จะรับรู้แล้ว สิ่งที่จะมองข้ามไปไม่ได้ก็คือความสามารถในการรับรู้ ในทางพุทธศาสนาสิ่งที่จะช่วยให้เกิดการรับรู้ตรงตามความเป็นจริงก็คือ สติ สติช่วยให้บุคคลรู้เท่าทันอารมณ์ความรู้สึกที่กำลังเกิดขึ้นในใจ สามารถยถาภูติจากอารมณ์ และรับรู้สิ่งต่าง ๆ ที่กำลังประสบอย่างตรงตามความเป็นจริง สติหากมีกำลังเพียงพอและต่อเนื่อง ยังจะช่วยให้บุคคลมองเห็นตัวเองอย่างลึกซึ้งจนตระหนักถึงทัศนคติหรือความลำเอียงทางเชื้อชาติ เพศ เศรษฐกิจ สถานะ ที่ฝังลึกอยู่ในตน อันเป็นอุปสรรคต่อการรับรู้โลกตามความเป็นจริง⁶

กระบวนการทั้ง 2 ขั้นตอนนี้ เป็นกระบวนการขั้นเริ่มต้น เป็นปัจจัยภายนอก ในพระพุทธศาสนา เรียก 2 กระบวนการนี้รวมกันว่า ปรัตโขสเส แปลว่า เสียงจากผู้อื่น หรือเสียงบอกจากผู้อื่น ได้แก่ การรับถ่ายทอด หรืออิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ เพื่อนที่คบหา หนังสือ สื่อมวลชน และวัฒนธรรม⁷ การรับฟังข้อมูลเหล่านี้ก็เพื่อนำมาเป็นวัตถุดิบในการพิจารณาไตร่ตรอง วิเคราะห์ วิจรณ์ ตัดสินในขั้นตอนต่อไป ดังนั้น บุคคลที่จะทำหน้าที่เป็นแหล่งข้อมูลและให้ข้อมูลที่ดีได้นั้น ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า กัลยาณมิตร และเป็นสัตบุรุษ

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นกระบวนการคิด เป็นกระบวนการต่อยอดจากการรับรู้ข้อมูล เป็นการนำข้อมูลที่ได้รับมาทั้งหมดมาเข้าสู่กระบวนการแยก แยกย่อย วิเคราะห์ วิจรณ์อย่างมีเหตุมีผล เรียกว่า โยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในใจโดยแยกคายหรือคิดถูกวิธี หมายถึง การคิดอย่างเป็นระบบระเบียบ การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะ ตามที่สิ่งนั้นๆ มันเป็นของมัน กระบวนการคิดได้ผลมากน้อย

⁶ ไพศาล วิสาโล, กระบวนการเรียนรู้แบบพุทธ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.visalo.org/article/budKrabuankarn.htm> [20 มีนาคม 2560].

⁷ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), โยนิโสมนสิการ วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ปัญญาประดิษฐ์, 2556), หน้า 10.

เพียงใดนั้น ส่วนหนึ่งอยู่ที่จำนวนของข้อมูลที่ได้รับมามาก น้อย เพียงพอหรือไม่ อย่างไร หากข้อมูลที่มีอยู่ ผิดหรือมีอยู่ไม่เพียงพอที่จะส่งผลให้กระบวนการคิดผิดพลาดหรือหน่วยประสิทธิภาพไปด้วย การคิดที่ ขาดประโตโสมะนี้จึงเป็นไปได้ยากที่จะคิดได้อย่างถูกต้องเหมาะสม หากจะมีอยู่จริงก็เช่นพระพุทธรูปเจ้าเท่านั้น สมเด็จพระพุทธิโชษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวถึงกระบวนการคิดแบบโยนิโสมนสิการไว้ถึง 10 วิธี มีวิธีคิด แบบสืบสาวเหตุปัจจัย เป็นต้น แต่หากจะกล่าวโดยสรุปแล้วมีเพียง 2 ประการ เท่านั้น คือ (1) การคิดเพื่อ ปลุกปัญญา เป็นการคิดเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ ใช้แก้ปัญหา เพื่อดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข การคิดประเภทนี้ทำ ให้เกิดทฤษฎี หลักการ นิยามในเชิงวิชาการ และ (2) การคิดเพื่อถอนตัณหา เป็นการคิดเพื่อละอภุศล เป็นการบำเพ็ญเพียรทางจิตเพื่อลดโลก โภจร และหลง ศัพท์ปัจจุบันคล้ายๆ คำว่า คิดเชิงบวก (Positive Thinking)

4. การลงมือปฏิบัติตามข้อมูลผ่านการวิเคราะห์แล้ว

การปฏิบัติเป็นขั้นตอนสำคัญของการเรียนรู้ เป็นการทำความเข้าใจให้สมบูรณ์ การเรียนรู้ที่ขาด ภาควิปฏิบัติเป็นการเรียนแบบจินตนาการ ในภาษาบาลีใช้คำว่า ธัมมานุธัมมปฏิบัติ ซึ่งสามารถตีความได้ว่า การกระทำที่ถูกต้องทั้งส่วนปลีกย่อยและโดยรวม หมายถึง การนำองค์ความรู้ที่ได้ผ่านการศึกษาเล่า เรียน วิเคราะห์ ไตร่ตรองนั้นมาสู่การลงมือปฏิบัติให้แต่ละส่วนมีความเชื่อมโยง ประติดประต่อกันได้อย่างมี ประสิทธิภาพ เปรียบเสมือนฟันเฟืองที่เชื่อมโยงต่อกันทั้งระบบ

การปฏิบัติให้ถูกต้องนั้นเป็นเรื่องที่สืบเนื่องมาจาก 3 ข้อแรกด้านบน ตั้งแต่การเลือกรับข้อมูล การ รับข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล หากบกพร่องในขั้นตอนใด ผลจะสะท้อนออกมาในขั้นตอนการปฏิบัติ ฉะนั้น ขั้นตอนการลงมือปฏิบัติจึงเป็นขั้นตอนของการตรวจสอบข้อมูลไปด้วย เพราะหากองค์ความรู้ใดไม่ ผ่านการทดลองใช้ ก็ไม่สามารถยืนยันความถูกต้องขององค์ความรู้นั้นได้อย่างสมบูรณ์แบบ ยังเป็นเพียงทฤษฎี ลอยๆ ที่ไม่อาจยืนยันได้ว่านำไปใช้ได้จริงหรือไม่ การลงมือปฏิบัติที่เรียกว่าปฏิบัติธรรมน้อยค่อยตามธรรม ใหญ่นี้จึงเป็นการตรวจสอบที่ครบทุกขั้นตอน

อนึ่ง ที่กล่าวว่า การลงมือปฏิบัตินั้นเป็นการตรวจสอบองค์ความรู้นั้น ไม่ได้หมายความว่า หากไม่ลง มือปฏิบัติจะไม่ใช่องค์ความรู้ เพราะหากการรับรู้นั้นเป็นการรับรู้ที่ถูกต้องก็จัดเป็นปัญหาประการหนึ่งเช่นกัน ที่เรียกว่า สุตมยปัญญา การวิเคราะห์ข้อมูลก็เช่นกัน หากวิเคราะห์โดยกระบวนการโยนิโสมนสิการอย่างแยบ คายแล้วก็เป็นปัญหาอีกประการหนึ่งที่เรียกว่า จินตมยปัญญา สำหรับการลงมือปฏิบัติที่จัดเป็นภาวนามย ปัญญา ปัญญาแต่ละประเภทนี้แยกเป็นส่วนๆ ตามบ่อเกิด แต่ที่ผู้เขียนนำเสนอข้างต้นนั้น เพื่อแสดงให้เห็น ว่า ปัญหาที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติจะช่วยตรวจสอบปัญหาที่เกิดจากการฟังและการคิดให้เกิดความ มั่นใจในองค์ความรู้ยิ่งขึ้น

คนดี : ปฏิบัติ

บัณฑิตที่ดีนั้น นอกจากจะฉลาด มีปัญญามากแล้ว เป้าหมายของการสร้างบัณฑิตอีกประการหนึ่ง คือ การสร้างบัณฑิตที่เป็นคนดี ในมงคลที่ป็นระบುವ่า ลักษณะและเครื่องหมายที่บ่งบอกว่าเป็นบัณฑิตเพราะ

คิดดี พุดดีและทำดี⁸ ในพาลปณิตสูตร อภิปรายว่า “ภิกษุทั้งหลาย...บัณฑิตในโลกนี้ชอบคิดแต่เรื่องดี ชอบพุดแต่เรื่องดี ชอบทำแต่กรรมดี”⁹ จะเห็นได้ว่า คนดีในนิยามของพระพุทธศาสนานั้นคือคนที่คิดดี พุดดี และทำดี ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

คิดดี ในพระพุทธศาสนาสรุปลงไปในนิยามของคำว่า มโนสุจริต เป็นความตั้งงามทางด้านจิตใจ ได้แก่ ไม่โลภอยากได้ของเขา (อภิชฌา) ไม่พยายามพองร้ายเขา (พยาบาท) และเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม (สัมมาทิฐิ) เป็นการทำความดีที่งามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยใจ ไม่ละโมภ ไม่เพ่งเล็งคิดหาทางเอาแต่จะได้อะไร คิดเสียสละ ทำใจให้แผ่แผ่กว้างขวาง ไม่คิดร้ายมุ่งเบียดเบียน หรือเพ่งมองในแง่ที่จะทำลาย แต่ตั้งความปรารถนาดี แม้แต่ริ มุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่กัน มีความเห็นถูกต้อง เป็นสัมมาทิฐิ เข้าใจในหลักกรรมว่า ทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว รู้เท่าทันความจริงที่เป็นธรรมดาของโลกและชีวิต มองเห็นความเป็นไปตามเหตุปัจจัย

ทำดี ในพระพุทธศาสนาสรุปลงไปในนิยามของคำว่า กายสุจริต เป็นความตั้งงามทางด้านความประพฤติ ได้แก่ ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่ลักขโมย ไม่ประพฤติผิดในกามและไม่ดื่มสุราสิ่งเสพติด ทำดีในนัยนี้มุ่งที่การรักษาและเคารพสิทธิทั้งของตนเองและผู้อื่น เป็นการคุ้มครองสังคมทางด้านกายภาพให้สงบเรียบร้อย ไม่ล่วงเกินต่อสิทธิและทรัพย์สินของบุคคลอื่น เป็นการปลูกฝังให้เกิดความเคารพในตนเอง กายสุจริตนี้ยังรวมไปถึงการเคารพกฎหมายบ้านเมือง กติกาสังคม และการรักษาจารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี

พุดดี ในพระพุทธศาสนาสรุปลงไปในนิยามของคำว่า วจีสุจริต เป็นความตั้งงามทางด้านวาจา ได้แก่ การไม่พุดเท็จ การไม่พุดส่อเสียด การไม่พุดหยาบคาย และการไม่พุดเพ้อเจ้อ นอกจากนั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสคุณลักษณะ 5 ประการของวาจาสุภาสิตไว้ในสุภาสิตสูตร ปัญจกนิบาต อังคตตรนิกาย ว่าวาจาดีนั้นต้องมีองค์ประกอบคือ 1. กล่าวถูกต้อง 2. กล่าวคำจริง 3. กล่าววาจาอ่อนหวาน 4. วาจาดีประกอบด้วยประโยชน์ 4 ประการนี้แล เป็นสุภาสิตไม่เป็นทุพภาสิตไม่มีโทษ วิญญูทั้งหลายดีเตียนไม่ได้¹⁰

การสร้างบัณฑิตให้เป็นคนดี จึงเป็นการสร้างให้บัณฑิตมีคุณลักษณะโดยองค์รวมของการคิดดี พุดดี ทำดี การสร้างบัณฑิตในลักษณะนี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่าเริ่มต้นที่สัมมาทิฐิ เพราะสัมมาทิฐินอกจากจะเป็นองค์ประกอบของมโนสุจริตแล้ว ยังเป็นว่าเป็นคุณธรรมเบื้องต้นของธรรมทั้งปวง ดังพุทธพจน์ว่า “เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้สักอย่าง ซึ่งจะเป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้น หรือกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เป็นไปเพื่อความเพิ่มพูนไพบูลย์ เหมือนอย่างสัมมาทิฐินี้เลย”¹¹

จะเห็นได้ว่า การคิดดี ทำดี หรือพุดดี เป็นผลที่เกิดต่อเนื่องมาจากการอบรมฝึกฝนที่ถูกต้อง กล่าวคือ หากมีการศึกษาเล่าเรียน อบรมมาในทางที่เป็นกุศล มีปัญญาจำแนกกุศลและอกุศลได้ ปัญญาที่เกิดขึ้น (เก่ง) เป็นสัมมาปัญญาย่อมส่งผลให้เกิดเป็นสัมมาทิฐิและเป็นปัจจัยไปสู่การคิดดี ทำดี และพุดดีได้ใน

⁸ มหามกุฏราชวิทยาลัย, มงคลดถุที่ปิณี แปลเล่ม 1, หน้า 22.

⁹ ม.อ. (ไทย) 14/253/299.

¹⁰ อจ.ปญจก. (ไทย) 22/198/276.

¹¹ อจ.ตัก. (ไทย) 20/182/40.

ที่สุด บัณฑิตที่จะเป็นคนดีได้นั้น จึงต้องตีมาจากภายในอันเป็นผลมาจากสัมมาทิฐิและส่งผลไปยังพฤติกรรมทางกายให้ประพฤติดีได้ด้วย

คนมีสุข : ปฏิเวธ

ความสุขในพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ (1) สุขกายหรือกายิกสุข เป็นความสุขที่เกิดจากการได้รับรู้และเสวยอารมณ์ที่น่าปรารถนา น่ารัก น่าใคร่ น่าพอใจต่างๆ เช่น ได้เห็นภาพที่สวยงาม ได้ยินเสียงที่ไพเราะ ได้สูดกลิ่นที่หอม ได้ลิ้มรสชาติที่อร่อย และได้ถูกต้องสัมผัสสิ่งให้อ่อนนุ่ม ที่เรียกว่า “กามคุณ 5” ซึ่งจัดเป็นความสุขในระดับโลกียะ และ (2) สุขใจหรือเจตสิกสุข เป็นสภาวะแห่งใจที่มีปกติผ่องใส สดชื่น เบิกบาน ไม่ขุ่นมัวด้วยอารมณ์ต่างๆ ที่เข้ามากระทบเป็นสภาวะที่ใจมีความสำราญแจ่มชื่น ไม่ขุ่นมัวด้วยอำนาจกิเลส ตัณหาความโลภความโกรธความหลง เป็นต้น อันเป็นเหตุแห่งความทุกข์ของจิตใจ พระพุทธศาสนาถือว่า สุขภาวะทางใจเป็นเลิศเป็นสิ่งสำคัญที่สุด และมีความสุขถึงในระดับโลกุตระหรือความสุขจากการทำลายกิเลสได้อย่างถาวร ก็จะเป็นความสุขแห่งนิพพาน

การพัฒนาบัณฑิตให้มีความสุขได้นั้น จะต้องมีการพัฒนาให้ครบทั้ง 4 ด้าน การพัฒนาด้วยกาย ศิลป จิต และปัญญา ถ้าบุคคลพัฒนาใน 4 ด้านแล้วย่อมจะได้ความสุขหรือความเจริญตามการพัฒนาของชีวิต คือ¹²

1) สุขทางกาย ได้แก่ ร่างกายที่แข็งแรง สมบูรณ์ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และมีสิ่งแวดล้อมภายนอกที่ดี สะอาด ปลอดภัย เช่น มีน้ำสะอาด อากาศบริสุทธิ์ ฟ้าไม่สมบูรณ์สวยงาม ที่อยู่อาศัยสะอาดไม่มีขยะมูลฝอยเน่าเหม็น อาหารสะอาดถูกหลักอนามัย เป็นต้น ผู้ที่มีความสุขด้านนี้เรียกว่า “ภาวิตกายบุคคล” หรือบุคคลผู้มีกายเจริญแล้ว

2) สุขทางสังคม ได้แก่ มีสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี มีคุณภาพ มีคุณธรรม จริยธรรมมีการจัดการเพื่อความสุภาพความเจริญของบุคคลในสังคม ปราศจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกันผู้ที่มีความสุขด้านนี้เรียกว่า “ภาวิตศีลบุคคล” บุคคลผู้มีศีลเจริญแล้ว

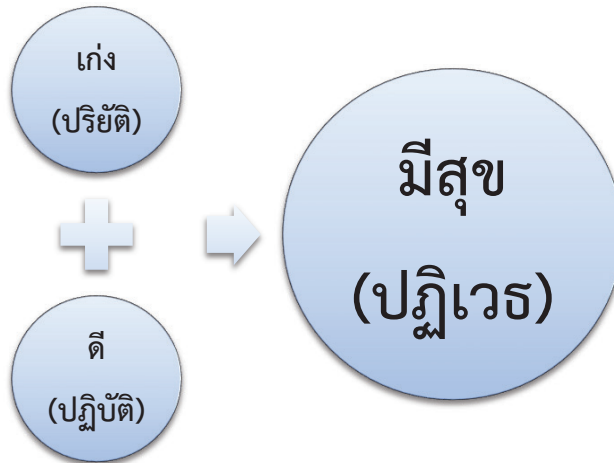
3) สุขทางจิตใจ ได้แก่ มีส่วนประกอบทางด้านคุณธรรมความดีงามทั้งหลายภายในจิตใจ ได้แก่ ความมีเมตตากรุณาความขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุข ผ่องใส เป็นต้นผู้ที่มีความสุขด้านนี้เรียกว่า “ภาวิตจิตบุคคล” บุคคลผู้มีจิตใจเจริญแล้ว

4) สุขทางปัญญา ได้แก่ มีสติปัญญา ความเชื่อความรู้ ความนึกคิด ความเห็น ความเข้าใจชีวิตและโลกอย่างถูกต้อง ตามความเป็นจริง สามารถอยู่กับความเป็นจริงของโลกและชีวิตได้อย่างปกติสุขและอย่างเข้าใจ ผู้ที่มีความสุขด้านนี้เรียกว่า “ภาวิตปัญญาบุคคล” บุคคลผู้มีปัญญา

การสร้างบัณฑิตเมื่อกล่าวโดยภาพรวมแล้วก็คือการพัฒนาครบทั้ง 4 ด้าน ดังจะเห็นว่า การสร้างบัณฑิตให้แก่นั้น คือ การพัฒนาความสุขทางด้านปัญญา การสร้างบัณฑิตให้ดีคือการพัฒนาทางด้านร่างกาย สังคม และจิตใจ สรุปได้ว่า ความสุขนั้นจึงเกิดจากการพัฒนาทางด้านร่างกาย สังคม จิตใจและสติปัญญา

¹² อก.ปญจก. (ไทย) 22/79/121.

ความสุขเป็นผลผลิตของการพัฒนาที่เต็มรูปแบบแล้ว เมื่อพิจารณาตามหลักการสร้างบัณฑิตให้เก่ง ดี มีสุข เข้ากับหลักสัทธิธรรม 3 แล้ว จะเห็นความสัมพันธ์ ดังนี้

บทสรุป

การสร้างบัณฑิตให้เก่ง ดี ถือเป็นสิ่งสำคัญของชาติ ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในพิธีทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ของ 5 สถาบัน ในวันที่ 3 ตุลาคม 2532 ว่า

“...การสอนให้คนเก่งนี้ ถ้าดูเฉพาะบางแง่บางมุม อาจเห็นว่าดี ว่าสอดคล้องต้องกับสมัย เร่งรัดพัฒนา แต่ถ้ามองให้ ถี่ถ้วน รอบด้านแล้วจะเห็นว่ากรมุ่สอนคนให้เก่งเป็นเกณฑ์ อาจทำให้เกิดจุดบกพร่องต่างๆขึ้นในตัวบุคคลได้ไม่น้อย ที่สำคัญก็มี

ข้อหนึ่ง บกพร่องในความคิดพิจารณาที่รอบคอบและกว้างไกลเพราะใจร้อน เร่งจะทำการให้สำเร็จโดยเร็ว เป็นเหตุ ให้การงานผิดพลาด ขัดข้องล้มเหลว

ข้อสอง บกพร่องในความนับถือและเกรงใจผู้อื่น เพราะถือว่าตนเป็นเลิศ เป็นเหตุให้เย่อหยิ่ง มองข้ามความสำคัญบุคคลอื่น และมักก่อความขัดแย้งทำลายไมตรีจิตมิตรภาพ ตลอดจนความสามัคคีระหว่างกัน

ข้อสาม บกพร่องในความมธยัสถ์ พอเหมาะพอดีในการกระทำทั้งปวง เพราะมุ่งหน้าแต่จะทำตัวให้เด่น ให้ก้าวหน้าเป็นเหตุให้เห็นแก่ตัว เอาดีเอาเปรียบ

ข้อสี่ บกพร่องในจริยธรรมและความรู้จักผิดชอบชั่วดี เพราะมุ่งแต่จะแสวงหาประโยชน์เฉพาะตัว ให้เพิ่มพูลขึ้น เป็นเหตุให้ทำความผิดและความชั่วทุจริตได้ โดยไม่รู้สึ ก สะดุ้ง สะเทือน

ผู้ที่มีจุดบกพร่องดังกล่าวนี้ เห็นกันอยู่มากักจับเหตุ จับผล จับหลักการไม่ถูก ส่วนใหญ่ จึงประสบปัญหา และความผิดพลาด ไม่อาจสร้างความเจริญก้าวหน้าที่มีนคองแท้จริงให้แก่ตน แก่ บ้านเมือง ได้ตามเป้าหมาย ดังนั้น นอกจากจะสอนให้คนเก่งแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอบรมให้ดี พร้อมกันไปด้วย ประชาชนของเราจึงจะได้คนที่มีคุณภาพพร้อม คือทั้ง เก่ง ทั้งดี มาเป็นกำลังของ

บ้านเมือง กล่าวคือ ให้ความเก่งเป็นปัจจัย และพลังสำหรับการสร้างสรรค์ ให้ความดีเป็นปัจจัยและพลังประดับประดาครอบงำความเก่ง ให้เป็นไปในทางที่ถูก ที่ควร ที่อำนวยผลเป็นประโยชน์ อันพึงประสงค์ แต่ฝ่ายเดียว”

ดังนั้นบัณฑิตที่จะเป็นกำลังของชาติในอนาคตจะต้องเป็นคนที่มีความดี ทั้งเก่งและดี และมีสุข การสร้างบัณฑิตในอุดมคติที่ไม่ไกลจากความเป็นจริงด้วยหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยยึดหลักวัตรธรรม 4 ในการสร้างบัณฑิตให้เก่ง ยึดหลักความดีของสุจริต 3 ประการ คือ คิดดี ทำดีและพูด ส่วนหลักการสร้างบัณฑิตให้มีความสุขนั้น แท้จริงเป็นส่วนหนึ่งของปฏิเวธที่เป็นผลมาจากปริยัติและปฏิบัติ โดยสามารถสรุปลงในหลักภavana 4 ประการ ได้แก่ การพัฒนาทางด้านกาย สังคม จิตใจและสติปัญญา

บรรณานุกรม

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). โยนิโสมนสิการ วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: ปัญญาประดิษฐ์. 2556.
- พุทธทาสภิกขุ. **มงคลชีวิต 38**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา. 2544
- ไพศาล วิสาโล. **กระบวนการเรียนรู้แบบพุทธ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.visalo.org/article/budKrabuankam.htm> [20 มีนาคม 2560].
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย . พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. มังคลัตถทีปนี แปลเล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2540.
- มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย. **คำพ่อสอน หนังสือเฉลิมพระเกียรติในโครงการ “ตามรอยพระราชปณิธาน”** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา https://presidenteau.ac.th/king_r9/king_r9_a0002.php [20 มีนาคม 2560].
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอักษร เจริญทัศน์ อจท.จำกัด. 2538.

การศึกษาปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะตามหลักพุทธปรัชญา A Study of Life Philosophy for Building Public Mind According to Buddhism Philosophy

พระณัฐวัฒน์ ญาณปโป (ตั้งปฐมวงศ์)
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาความหมาย แนวคิด และทฤษฎีจิตสาธารณะ 2) เพื่อศึกษาปรัชญาชีวิตตามหลักพุทธปรัชญา และ 3) วิเคราะห์ปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะตามหลักพุทธปรัชญา เป็นการวิจัยที่ใช้การศึกษาและวิเคราะห์เอกสารชั้นปฐมภูมิ และชั้นทุติยภูมิ เป็นการบูรณาการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า จิตสาธารณะเป็นจิตใจที่คำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน คำนึงถึงบุคคลอื่นมีความสำนึกและยึดมั่นในระบบคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ประหยัด และมีความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยมีการให้ การไม่เบียดเบียน และการมุ่งประโยชน์เป็นองค์ประกอบรากฐาน ความสุขเป็นเป้าหมายใหญ่ของชีวิตมีทั้งสุขแบบโลกและสุขแบบธรรม คุณค่าเป้าหมายของชีวิต ความดี ความถูกต้อง จริยธรรม ความสมเหตุสมผล การสร้างจิตสาธารณะของสถาบันต่างๆ ทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัวใช้พรหมวิหาร 4 สถาบันการศึกษาใช้หลักสังคหวัตถุ 4 สถาบันทางศาสนาใช้หลักทศ 6 สถาบันการเมืองการปกครองใช้หลักทศพิธราชธรรม 10 สถาบันเศรษฐกิจใช้หลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ โดยได้รับประโยชน์ตน ผ่านกระบวนการด้านความคิด ส่งผลคือการเสียสละประโยชน์ส่วนตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวมและมีส่วนร่วมดูแลรักษาทรัพย์สินส่วนรวม ถือเป็นทฤษฎีมิกตลประโยชน์ ถัดมาประโยชน์ผู้อื่น ผ่านด้านความรู้สึก ส่งผลให้การช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน และไม่กระทำความชั่วร้ายเสียหายต่อทรัพย์สินส่วนรวม ถือเป็นสัมปรายิกตลประโยชน์ สุดท้ายประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ผ่านการปฏิบัติ/การกระทำ ส่งผลให้เกิดการมุ่งมั่นพัฒนาสิ่งรอบตัวให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น และเคารพสิทธิของบุคคลอื่นในการใช้ทรัพย์สินส่วนรวม ถือเป็นปรมัตตลประโยชน์

คำสำคัญ : หลักพุทธปรัชญา, จิตสาธารณะ, ปรัชญาชีวิต

Abstract

This thesis is aimed; 1) to study the meanings, concepts and theories of public mind, 2) to study life the philosophy according to Buddhist philosophy, and 3) to analyze life philosophy in order to create a public mind based on Buddhist philosophy. The research is done to study and analyze documents of primary and secondary sources including the integration of the qualitative research with in-depth interview from the relevant samples.

The research is found that the public mind is the mind that takes public affairs into account, the mind of thinking for others, the conscience and adherence to the moral and ethical systems, the mind of regularity, order and frugality and the balanced mind between human and nature consisting in giving, non-violence. The emphasis on benefit is the fundamental factor and happiness is the big goal of life either it is worldly or unworldly happiness. This includes value, goal of life, goodness, accuracy, ethics and reasonableness. It is essential to create public mind in social institutions such as the family institution that applies 4 sublime states of mind, educational institution that applies the 4 objects of sympathy, the religious institution that applies the 6 directions, the political institution that applies the 10 codes of the king and the economical institution that applies Buddhist economics. The achievement of benefit for oneself through the thought process results in self-sacrifice for the common good and participation in the maintenance of common property. This is the benefit for this life which afterward comes the benefit others through individual feeling. This results in helping others with nothing in return and causing no damage to public property. It is benefit for the hereafter. Finally, benefit for both parties through practice/action will result in a commitment to develop the surrounding and in making changes for betterment. The respect of others' rights in using common property is the highest benefit.

Keywords: Buddhist Philosophy, Public Mind, Life Philosophy

บทนำ

สถานการณ์ปัจจุบันด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย สอดรับกับความเจริญทางด้านวัตถุ และระบบทุนนิยมที่ครอบงำการดำเนินชีวิตของคนไทยในปัจจุบัน ทำให้เกิดค่านิยมการแสวงหาอำนาจ แสวงหาบารมี โดยไม่ได้สนใจ และคำนึงถึงวิธีการที่จะได้สิ่งเหล่านี้มาครอบครอง ส่งผลให้สังคมไทยในปัจจุบันเต็มไปด้วยเรื่องของวัตถุเงินทอง คอยแต่จะเป็นผู้รับในสิ่งที่ผู้อื่นหยิบยกให้ แต่ไม่สนใจที่จะเป็นผู้ให้แก่สังคม เมื่อคนจำนวนหนึ่งในสังคม เต็มไปด้วยความอยากได้ใคร่ดี ก็มีคนอื่นอีกจำนวนหนึ่งที่ตระหนักถึงสำนักแห่งการให้ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ตระหนักว่า การเป็นผู้ให้ย่อมมีคุณค่ามากกว่าการเป็นผู้รับ และการให้เหล่านี้ จะเกิดขึ้นมาได้ก็ต่อเมื่อ คนในสังคมต้องมีความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและสังคม สิ่งนี้จึงเป็นที่มาของคำว่า "จิตสาธารณะ"

จิตสาธารณะ จะเกิดขึ้นแก่บุคคลที่พร้อมเปลี่ยนแปลงและยอมรับการอบรมสั่งสอนด้านจิตใจมาแล้ว ดังพระพุทธภาษิตที่ว่า "ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจดี ก็จะมีพฤติกรรมหรือทำดีตามไปด้วย เพราะความดีนั้น สุขย่อมติดตามเขาไป เหมือนเงาติดตามตัวเขาไป ฉะนั้น"¹

¹ ชุ.ธ.(ไทย), 25/2/24.

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการสร้างจิตสาธารณะ เพื่อให้เกิดขึ้นกับชุมชนท้องถิ่นนั้น จำเป็นต้องมีการปลูกฝังอย่างเนิ่นๆ และต่อเนื่อง โดยต้องสร้างให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของชุมชน ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อตนเองก่อน ซึ่งเป็นความรับผิดชอบพื้นฐานต่อการรับผิดชอบต่อสังคม เช่น การรู้จักความพอดีและประหยัด การประพฤติตัวให้เหมาะสม การตรงต่อเวลา เป็นต้น สิ่งที่จะต้องสร้างให้เกิดขึ้นกับชุมชนต่อไปคือ ความรับผิดชอบต่อสังคมที่ตนเองอาศัย และชุมชนใกล้เคียง ซึ่งเป็นการช่วยเหลือสังคม ไม่ทำให้ผู้อื่นหรือสังคมต้องเดือดร้อน เช่น มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว โรงเรียน และครู มีความรับผิดชอบต่อเพื่อนหรือผู้อื่น มีความรับผิดชอบในฐานะเป็นพลเมือง เป็นต้น

การสร้างความรู้คู่คุณธรรม เป็นประเด็นที่ถูกหยิบยกขึ้นมา ถกเถียงกันอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน เพราะเป็นหนทางหนึ่งที่เป็นตัวช่วย ในการกำหนดพฤติกรรมบุคคลในสังคม ให้สำนึกในความเป็นไทย สำนึกต่อประเทศชาติและสังคม นอกเหนือจากการเป็นเพียงแค่ “คนเก่ง” แล้ว ต้องเป็น “คนดี” ซึ่งเป็นการแก้ไข ปัญหาที่ต้นเหตุ และเป็นการป้องกันอย่างแท้จริง ผู้วิจัยได้เล็งเห็นคุณค่า ความสำคัญ และประโยชน์ของการมีจิตสาธารณะ จึงทำการศึกษาความหมาย แนวคิด ทฤษฎี หลักคำสอน รูปแบบ และวิธีการ เพื่อพัฒนาชีวิต และจิตใจบุคคลในสังคมไทย ให้มีจิตสาธารณะตามหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา แล้วนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน ดังจะปรากฏในงานวิจัยเรื่อง "การศึกษาปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะตามหลักพุทธปรัชญา" ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Objectives)

- (1) เพื่อศึกษาความหมาย แนวคิด และทฤษฎีจิตสาธารณะ
- (2) เพื่อศึกษาปรัชญาชีวิตตามหลักพุทธปรัชญา
- (3) วิเคราะห์ปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะตามหลักพุทธปรัชญา

ขอบเขตการวิจัย (Research Scopes)

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research ผู้วิจัยใช้ขอบเขตในการศึกษาดังนี้

ด้านเนื้อหา : ที่ประกอบด้วย ความหมาย แนวคิด และทฤษฎีจิตสาธารณะ ปรัชญาชีวิตตามหลักพุทธปรัชญา และศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะตามหลักพุทธปรัชญา ตลอดจนการบูรณาการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview)

ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง : จากกลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวนทั้งสิ้น 8 รูป/คน โดยมีเงื่อนไขในการเลือกกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้ (1) เป็นบรรพชิต จำนวน 4 รูป (2) เป็นคฤหัสถ์ จำนวน 4 คน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างจะต้องเคยมีประสบการณ์ ในการเข้าร่วมหรือทำกิจกรรมในเชิงจิตอาสาเท่านั้น

ด้านพื้นที่ : ศึกษาในพื้นที่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ (เท่านั้น) ตามบริบทสภาพแวดล้อมของประชากรที่เอื้อต่อการวิจัยในครั้งนี้

นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการศึกษาวิจัย (Operation Definition of Research)

จิตสาธารณะ หมายถึง สำนึกหรือความคิดที่จะทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่สังคมหรือคนทั่วไป เป็นจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เป็นความรับผิดชอบ ซึ่งเกิดจากภายใน คือความรู้สึกนึกคิด จิตใต้สำนึก ตลอดจนคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งอยู่ในจิตใจและส่งผลสู่การกระทำภายนอก ในรูปแบบของการให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใดๆ การไม่เบียดเบียน และการมุ่งประโยชน์ อันมีปัจจัยด้านความคิด ด้านความรู้สึก และด้านการปฏิบัติ/การกระทำเป็นองค์ประกอบให้เกิดจิตสำนึก

ปรัชญาชีวิต หมายถึง วิธีการดำเนินอยู่ในโลกปัจจุบันของมนุษย์ ตามทัศนะพุทธปรัชญาแบบเถรวาท ในบริบทของการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ ที่คำนึงถึงประโยชน์ตน (อัตตัตถะ) ประโยชน์ผู้อื่น (ปรัตถะ) และประโยชน์ทั้งสองฝ่าย (อุภยัตถะ) ตลอดจนทิวภูมิธรรมิกตลประโยชน์ สัมปรายิกตลประโยชน์ และปรมัตถประโยชน์

พุทธปรัชญา หมายถึง คำที่ใช้แทนที่ คำว่าพระพุทธศาสนาในความหมายเดิม แต่ในงานวิจัยชิ้นนี้ใช้เฉพาะคำว่าพุทธปรัชญา แทนคำว่า พระพุทธศาสนาแบบเถรวาท

ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Literary Reviews)

จิตสาธารณะ หรือจิตสำนึกสาธารณะ เป็นคำใหม่ที่น่าสนใจนำมาใช้เมื่อไม่นานมานี้ และเป็นเรื่องใหม่สำหรับคนไทย ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของจิตสาธารณะ หรือจิตสำนึกสาธารณะไว้หลากหลาย และมีการเรียกจิตสาธารณะไว้แตกต่างกัน เช่น จิตสำนึกสาธารณะ จิตสำนึกต่อสังคม จิตสำนึกต่อส่วนรวม จิตสำนึกต่อสาธารณสมบัติ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ความสำนึกทางสังคม เป็นต้น ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Public Mind หรือ Public Consciousness ซึ่งในคำว่า จิตสาธารณะ (Public Mind)² จิตสาธารณะหมายถึงภาวะที่จิตตื่น และรู้ตัวสามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งที่สัมผัสได้ด้วยกาย³ จิตสาธารณะ คือการรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ มีความสำนึกและยึดมั่น ในระบบคุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม ละอายต่อสิ่งผิด เน้นความเรียบร้อย ประหยัด และมีความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ทำนองเดียวกันกับ และ “จิตสาธารณะคือการกระทำที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณะสมบัติ ด้วยการเอาใจใส่ดูแล เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม”⁴

พระไพศาล วิสาโล ให้ความหมาย “จิตสำนึกสาธารณะ ว่าหมายถึง ความสำนึกใส่ใจและพร้อมจะมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ รวมถึงความเคารพ และห่วงใยในสมบัติส่วนรวม ทั้งนี้โดยตระหนักถึง

² ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น, 2542.

³ สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, วาระการวิจัยแห่งชาติในภาวะวิกฤติเพื่อฟื้นฟูชาติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2542, หน้า 25.

⁴ โภทศ มีความดี, “ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการมีจิตสาธารณะของข้าราชการตำรวจ”, วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), 2547, หน้า 44.

ประโยชน์ ที่จะเกิดขึ้นทั้งตนเองและส่วนรวม”⁵ ในจิตสำนึกดังกล่าว มิใช่ครอบครัวยุติธรรม คนรอบข้าง หรือชุมชนละแวกบ้านตนเองเท่านั้น หากคลุ้มไปถึงคนอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งอยู่ห่างไกลออกไป แม้นจะไม่รู้จัก และไม่เคยเห็นก็ตาม แต่ก็รู้ดีว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ตนสังกัด ซึ่งตามความหมายของ ไชยา ยี่มิวิไล “จิตสำนึกสาธารณะ คือ ความเป็นสาธารณะที่สื่อนัยถึงความรู้ ความนึกคิด สติปัญญา และความรับผิดชอบของประชาชน ที่มีต่อสังคม การเคารพกฎหมาย กฎเกณฑ์ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ของสังคม”⁶ โดยรวมและหน่วยงาน องค์กร ที่ตนเองเป็นสมาชิกสังกัดอยู่ โดยพยายามยึดมั่น ต่อกฎเกณฑ์ และกฎหมายอย่างเคร่งครัด พยายามหลีกเลี่ยงการละเมิดให้น้อยที่สุด ด้วยการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม

คำว่า “ชีวะ” หมายถึง ปาณะ คือ ชีวิต ความเป็นอยู่จิต สัตว์ และสิ่งที่มีชีวิต อาตมัน อตตะ หรือ ชีวะ และอีกนัยหนึ่งหมายถึง ชีวะ คือ สัตว์โลก⁷ ส่วนคำว่า “ชีวิตะ” วิเคราะห์ความหมายไว้ว่า “ชีวนติ เยนานติ ชิว ตสมสสเถติ ชิโว” แปลว่า ผู้มีชีวะ (ชีว ธาตุ อ ปัจจัย) จะเห็นได้ว่าในความหมายนี้ คำว่า “ชีวะ” หรือ “ชีวิต” หมายถึง ชีวิต หรือความเป็นอยู่ อันเป็นคุณสมบัติของสัตว์เท่านั้น (ส่วนพืชไม่มีชีวะ) สิ่งที่มีชีวิตในทางพุทธปรัชญาจึงหมายถึงสัตว์โลกเท่านั้น⁸

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ คือเป็นสัตว์ที่ต้องฝึกและฝึกได้ การที่มนุษย์เราจะมีชีวิตที่ดีงาม เราจะต้องศึกษาฝึกฝนพัฒนาตนให้ดีขึ้นไป ในระบบการดำเนินชีวิตของเราซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรม จิตใจและปัญญา เมื่อเราฝึกฝนพัฒนามีการศึกษา ก็ทำให้การดำเนินชีวิตของเราดีขึ้น แต่ถ้าเราไม่เรียนรู้ไม่ฝึก ชีวิตที่เป็นมนุษย์นั้นก็ดำเนินชีวิตไม่ได้เลย⁹ ทั้งนี้เพราะมนุษย์อยู่ด้วยสัญชาตญาณอย่างเดียวไม่พอ เป็นความหมายที่แสดงให้เห็นว่า ชีวิตมนุษย์นั้นเป็นผู้รู้จักเหตุผล รู้จักดีชั่ว รู้จักประโยชน์ และมีประโยชน์ มีคุณค่า หรือ ไม่มีคุณค่านั้นก็ขึ้นอยู่กับได้รับการพัฒนามากน้อยเพียงไรที่จะกำหนดชีวิตนั้นๆ ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้ให้คำจำกัดความหมายของ “ชีวิต” ท่านได้กล่าวถึง ชีวิตในมุมมองที่แตกต่างกันว่า เรื่องของชีวิตคืออะไร นั่นก็มีหลายแง่หลายมุม ถ้ามองในแง่วัตถุชีวิตก็มีความหมายอย่างหนึ่ง¹⁰ ถ้ามองในแง่จิตใจก็มีความหมายอีกอย่างหนึ่ง ถ้ามองในแง่ธรรมะสูงสุด มันก็มีความหมายอีกอย่างหนึ่ง แต่เราก็เอาความหมายธรรมดาๆ นี้ว่า ชีวิตคือความที่ยังไม่ตาย ยังมีชีวิตอยู่ นี่มันคืออะไร ด้วยคำถามต่อไปอีกว่าเพื่ออะไร เพื่อทำอะไร ท่านได้กล่าวต่อไปว่า ชีวิตมิได้ทั้งฝ่ายวัตถุและฝ่าย

⁵ พระไพศาล วิสาโล, *วิถีสังคมไทย ประชาสังคมและวัฒนธรรมชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, 2544, หน้า 15.

⁶ ไชยา ยี่มิวิไล, “สำนึกสาธารณะ”, *มติชนสุดสัปดาห์*. ปีที่ 27 ฉบับที่ 13, 93 (มกราคม-เมษายน 2550 : 15).

⁷ พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และรศ.ดร. จำลอง สารพัดนึก, *พจนานุกรมบาลี-ไทยฉบับนักศึกษา* พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2530, หน้า 408.

⁸ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ชุดศัพท์วิเคราะห์* พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, 2550, หน้า 270.

⁹ พระธรรมปิฎก.(ป.อ.ปยุตโต), *ถึงเวลาพัฒนาคนกันใหม่*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2540, หน้า 30.

¹⁰ พุทธทาส อินทปัญญา, *ชีวิตคืออะไรชุดธรรมะจากท่านพุทธทาสภิกขุ*. กรุงเทพมหานคร: ไพลินบุ๊คเน็ต, 2546, หน้า 19.

วิญญาณ เช่น ต้นไม้ก็มีชีวิต สัตว์เดรัจฉานก็มีชีวิต คนก็มีชีวิต ฝ่ายวัตถุนั้น ชีวิตเป็นเพียงสิ่งที่ยังสต่ออยู่ตามแบบของวัตถุ เช่นว่า เซลล์แต่ละเซลล์ที่จะประกอบกันเป็นเนื้อหนังมังสา นั้น ส่วนคำว่า ชีวา ชีโว ชีวะ ตามภาษาตั้งเดิมหมายถึง สิ่งที่ไม่ตาย

ความสุขของชีวิต หลักธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท ถือเอาทางสายกลาง ในการดำเนินชีวิต เป็นเกณฑ์ในการกำหนดแบบแผน ที่สามารถนำเอามนุษย์เข้าสู่ความสุขได้ ในระดับโลกียสุข และระดับโลกุตระสุข จะมองความสุขในระดับใดก็ตาม หลักธรรมในพุทธปรัชญา ก็เป็น “จริยธรรมเชิงบวก” ประโยชน์สุข คือจุดหมาย ที่ช่วยให้ทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกันที่จะพัฒนาตนเอง และเข้าถึงประโยชน์สุขได้มากที่สุดอันเป็นประโยชน์สุขที่พึงได้ อันเกิดจากการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน โดยใช้ปัญญาด้วยความเมตตา พร้อมนั้นก็มุ่งให้บรรลุถึง อิสระภาพทางจิตปัญญา ที่เป็นจุดหมายสูงสุดจนถึงขั้นอยู่ในโลกได้ โดยไม่ติดกับโลก หรืออยู่เหนือโลกของ ความโลภ ความโกรธ และความหลงนั่นเอง

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษา "การศึกษาปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะตามหลักพุทธปรัชญา" เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ตลอดจนการบูรณาการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่าง โดยศึกษาจากข้อมูลเอกสารต่างๆ ทั้งในรูปสิ่งพิมพ์ เสียงบันทึก ในการเก็บข้อมูล ซึ่งจะมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1 การศึกษาและรวบรวมข้อมูล การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) จะดำเนินการศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) จากพระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลีและไทย ศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) จากอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส และตาราอื่นๆ ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เป็นต้น และศึกษาข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ บทความฯลฯ เพื่อศึกษาความหมาย แนวคิด และทฤษฎีจิตสาธารณะ ปรัชญาชีวิตตามหลักพุทธปรัชญา และศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะตามหลักพุทธปรัชญา เป็นต้น

2 รวบรวมเอกสาร และทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร หนังสือ และสิ่งพิมพ์ต่างๆ นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ ในแต่ละประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยครั้งนี้

3 รวบรวมเอกสาร และทำการสังเคราะห์ข้อมูล เนื้อหา ตลอดจนนำมาสังเคราะห์ "การศึกษาปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะตามหลักพุทธปรัชญา" ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยครั้งนี้

4 รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) จากกลุ่มตัวอย่างที่ถือเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key Informants) ในการศึกษา มีจำนวนทั้งสิ้น 8 รูป/คน โดยมีเงื่อนไขในการเลือกกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้ (1) เป็นบรรพชิต จำนวน 4 รูป (2) เป็นคฤหัสถ์ จำนวน 4 คน และ (3) กลุ่มตัวอย่างจะต้องเคยมีประสบการณ์ ในการเข้าร่วมหรือทำกิจกรรมในเชิงจิตอาสา

5 นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ตรวจสอบความถูกต้อง และแก้ไขปรับปรุง

6 นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง เพื่อตรวจสอบความถูกต้องเที่ยงตรง ความสมบูรณ์ของเนื้อหา รวมทั้งภาษาที่เหมาะสม

7 ผู้เชี่ยวชาญได้พิจารณาให้ความเห็นว่าแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์แต่ละข้อมีความสอดคล้องที่ต้องการวัดได้จริงหรือไม่ โดยกำหนดความเห็นไว้เป็น 3 ระดับและให้คะแนน ดังนี้ 1 หมายถึง แน่ใจว่าข้อคำถามนั้น สอดคล้องกับเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา 0 หมายถึง ไม่แน่ใจว่าข้อคำถามนั้น สอดคล้องกับเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา -1 หมายถึง แน่ใจว่าข้อคำถามนั้น ไม่สอดคล้องกับเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ผู้ศึกษาได้เลือกคำถาม ข้อคำถามที่มีค่า $IOC \geq 0.5$ ซึ่งโดยรวมนี้น่าเท่ากับ 1 มาใช้เป็นข้อคำถามจากผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้ตรวจสอบแบบสอบถามแล้วเห็นว่าแบบสอบถามทุกข้อมีความเที่ยงตรงของเนื้อหาครอบคลุมในแต่ละด้าน และครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย

8 นำแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบความเชื่อมั่น และมีความสมบูรณ์ไปใช้เก็บข้อมูลจริงจากแบบสัมภาษณ์ต่อไป

9 นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมารวบรวม และทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประมวลผลให้เป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

10 สรุปผลการศึกษาและเสนอแนะ รวบรวมข้อมูลจัดพิมพ์ข้อมูล จากเอกสารที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับความหมาย แนวคิด และทฤษฎีจิตสาธารณะ ปรัชญาชีวิตตามหลักพุทธปรัชญา และปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะตามหลักพุทธปรัชญา เพื่อทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ "การศึกษาปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะตามหลักพุทธปรัชญา" เป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

พิจารณาตามวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้ (1) การวิเคราะห์ความหมาย แนวคิด และทฤษฎีจิตสาธารณะ โดยวิเคราะห์ตามกระบวนการทางสังคมและตามหลักการทางพุทธปรัชญา โดยใช้แนวทางการวิเคราะห์คุณลักษณะการสร้าง ได้แก่ ด้านจิตสาธารณะตามหลักการทางพุทธปรัชญา (2) ปรัชญาชีวิตตามหลักพุทธปรัชญา โดยใช้แนวทางการวิเคราะห์คุณลักษณะการสร้างปรัชญาชีวิตตามหลักพุทธปรัชญา ตลอดจนการศึกษาวิเคราะห์โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก แล้วนำมาวิเคราะห์ร่วมกันอีกครั้ง ตามกรอบแนวคิดทฤษฎีที่เลือกมาใช้ โดยจะวิเคราะห์ข้อมูลพร้อมตรวจสอบข้อมูลต่อไป

ผลการศึกษา

จิตสาธารณะหรือจิตสำนึกสาธารณะ เป็นพฤติกรรมการมีจิตสำนึกร่วมกันในสาธารณสมบัติ ความรับผิดชอบต่อสังคม การเห็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และการเสียสละตนเพื่อสังคม เป็นต้น เมื่อสรุปเป็นความหมายที่ใช้ในการวิจัยนี้ กล่าวได้ว่า จิตสาธารณะ หมายถึง การที่บุคคลแสดงความรู้สึกลงและการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการกระทำตามหน้าที่ ที่รับผิดชอบต่อตนเอง โดยการช่วยเหลือดูแลรักษาสิ่งต่างๆ ที่เป็นสิ่งของสาธารณะสมบัติของหน่วยงาน องค์กร และสังคม ด้วยการแสดงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละทรัพย์สิน หรือแรงงานของตนต่อส่วนรวม และการเข้าร่วมในการทำงานที่เป็นส่วนรวมของหน่วยงาน องค์กร และสังคม โดยไม่หวังผลตอบแทนต่อตนเอง แต่กระทำเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม งานวิจัยนี้จึงเป็นการวิจัยเพื่อเสนอ

แนวความคิดการพัฒนาจิตสาธารณะให้กับบุคคลทุกระดับในสังคมไทย ซึ่งจะส่งผลให้บุคคลเหล่านั้นเป็นพลเมืองที่ดีต่อไปในอนาคต

ถ้าบุคคลสามารถปลูกฝัง ส่งเสริม หรือพัฒนาให้เด็กมี จิตสำนึกด้านสาธารณะ ด้วยวิธีการต่างๆ จะทำให้เด็กมีจิตใจที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน อาสาดูแลรับผิดชอบสมบัติส่วนรวม มีการใช้สมบัติของส่วนรวมอย่างเห็นคุณค่า ใช้อย่างทะนุถนอม รู้จักการแบ่งปันโอกาส ในการใช้ของส่วนรวมให้ผู้อื่น เมื่อเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ปัญหาที่เกิดการเอาเปรียบคนอื่น ปัญหาการทำลายสาธารณะสมบัติต่างๆ จะลดลง การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และประโยชน์พวกพ้องก็จะลดน้อยลง และจะนำมาสู่สังคมที่พัฒนาขึ้น จิตสาธารณะ จึงมีความสำคัญอย่างมาก เพราะถ้าบุคคลขาดจิตสาธารณะ จะทำให้เกิดปัญหาตามมา มีผลกระทบต่อระดับบุคคลครอบครัว องค์กร ชาติ และระดับโลกตามลำดับ

กระบวนการเกิดจิตสาธารณะ จึงไม่สามารถแยกแยะได้ว่า เกิดจากปัจจัยภายในหรือภายนอกเพียงอย่างเดียว เพราะทั้งสองอย่าง มีส่วนช่วยและสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน จิตสาธารณะที่มาจากภายนอก เป็นการเข้ามาโดยธรรมชาติ กระทั่งต่อความรู้สึกของบุคคลแล้วกลายเป็นจิตสาธารณะโดยธรรมชาติและมักไม่รู้ตัว แต่จิตสาธารณะที่เกิดจากปัจจัยภายในเป็นความจงใจเลือกสรร ให้บุคคลระลึกถึงตนเอง เป็นสำนึกที่สร้างขึ้นเอง ระหว่างปัจจัยภายในและภายนอก เป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีความต่อเนื่องกัน ฉะนั้นการพัฒนาจิตสาธารณะ จึงต้องการทำความเข้าใจกับทั้งปัจจัยภายในและภายนอก

“จิตสาธารณะ” (public mind) บางครั้งอาจใช้คำว่า จิตสำนึกสาธารณะ หมายถึง จิตใจที่คำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน คำนึงถึงบุคคลอื่น ที่ต่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกัน รวมทั้ง มีความสำนึกและยึดมั่นในระบบคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ประหยัด และมีความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ส่งผลทำให้แสดงพฤติกรรมหลัก 3 ด้าน ได้แก่ 1) การงดเว้นการกระทำที่จะส่งผลทำให้เกิดความชำรุดเสียหายของทรัพย์สินส่วนรวม 2) การมีส่วนร่วมดูแลรักษาทรัพย์สินส่วนรวม และ 3) การเคารพสิทธิของบุคคลอื่น ในการใช้ทรัพย์สินส่วนรวมบางครั้งหมายถึงจิตอาสา

พุทธปรัชญามองความหมายของชีวิตอย่างมีคุณค่าอยู่บนพื้นฐานของความไม่ประมาท ดำเนินชีวิตในแบบแผนแห่งความดีงาม มีสติสัมปชัญญะ ละเว้นความชั่ว กระทำแต่สิ่งที่ดีงาม และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ขาวรอบ ไม่ตกเป็นทาสของกิเลส อาสวะ ตัณหา หากบุคคลใดดำเนินชีวิตด้วยความประมาทขาดสติ บุคคลนั้นเปรียบได้กับบุคคลที่ไม่มีชีวิตแล้ว ชีวิตมนุษย์ จึงเป็นศูนย์กลางที่จะก่อให้เกิดทั้งสุขและทุกข์ ในขณะที่เดียวกันยังเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาทางปัญญา ทำให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตได้ อย่างถูกต้อง และยังสามารถบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิต สามารถกำจัดดับวงจรแห่งกองทุกข์ ของชีวิตได้อย่างสิ้นเชิง

ความจริงของชีวิตมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น เป็นการเกิด 2 ครั้ง ครั้งแรกคือ การเกิดทางร่างกายและจิตใจซึ่งจิตเดิมเป็นจิตบริสุทธิ์ ไม่มีเครื่องเศร้าหมอง ไม่มีกิเลส ส่วนการเกิดครั้งที่ 2 เป็นการเกิดในจิตใจ เกิดโดยวิญญาน ซึ่งไม่มีพ่อแม่เป็นปัจจัยให้เกิด เป็นการเกิดความทุกข์ สาเหตุมาจาก ไม่มีปัญญารู้ชัดตามความเป็นจริง (อวิชชา) ซึ่งเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา ตัณหา อุปทาน ภพ ชาติ ฯลฯ ซึ่งเป็นกระบวนการเกิดความทุกข์ในจิตใจ ความทุกข์จะเกิดดับ เกิดดับ สลับกันไปเป็นลูกโซ่ ประดุจสายฟ้าแลบ เป็นวงกลมหมุนเวียนเช่น นี้เรื่อยไปตลอดชีวิต จนกว่าจะดับทุกข์ได้ตั้งแต่แรกเริ่มการเกิดขึ้นของชีวิต

ร่างกายได้ปรับตัว ปรับเปลี่ยน และวิวัฒนาการตลอดเวลาเป็นไปตามกฎแห่งไตรลักษณ์ แม้แต่ยังเป็นเซลล์ ปฏิสนธิในช่วงระยะมีปมจสาชา ชีวิตในครรภ์ก็สามารถรับรู้ สัมผัสกับสิ่งเร้าภายนอกได้ เมื่อไม่นานมานี้ วิทยาศาสตร์การแพทย์ได้ค้นพบและยอมรับว่า ทารกที่อยู่ในครรภ์นั้น สามารถรับรู้สัมผัสกับสิ่งเร้าต่างจาก สภาพแวดล้อมภายนอกได้เช่น การได้ยินเสียง เป็นต้น

การดำรงชีวิตนับว่าเป็นเรื่องใหญ่ เพราะจะต้องต่อสู้กับปัญหาน้อยใหญ่นานัปการ ทั้งปัญหาการครองชีวิต ปัญหาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และปัญหาสุขภาพอนามัย ซึ่งแต่ละคนก็มีปัญหาที่แตกต่างกันไป คนละหลายปัญหา ชีวิตควรเป็นอยู่อย่างมีความสุข เมื่อคนที่เคยรู้จักคุ้นเคยเคยพบกัน คำถามประโยคที่สอง หลังจากกล่าวคำว่า สวัสดีเป็นการทักทายคือ สบายดีไหม? “คำว่าสบายดี” ในความหมายก็คือ มีความสุข เพราะมนุษย์โดยทั่วไป พากันแสวงหาความสุข ความสุข จึงเป็นเป้าหมายใหญ่ของชีวิต ความสุข มีทั้งสุขแบบโลกและสุขแบบธรรม สุขแบบโลกเป็นความสุขของชาวโลก หรือชาวบ้านซึ่งได้แก่ พวกคฤหัสถ์หรือฆราวาสจะพึงมี ส่วนสุขแบบธรรมเป็นความสุขเกิดจากฉานสมบัติ และภาวะที่ไม่มีกิเลส หรือปราศจากความทุกข์ทางใจ

ความสุขของคฤหัสถ์หรือชาวบ้านทุกๆ ไป มี 4 อย่างคือ 1) อรรถิสุข สุขเกิดจากความมีทรัพย์ 2) โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ 3) อนณสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ 4) อนวัชชสุข สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ

ความสุขเกิดจากความสันโดษ คำว่า สันโดษ แปลว่า ความยินดี คือความพอใจ ความยินดีด้วยของของตน ซึ่งได้มาด้วยเรื่องแรงความเพียรโดยชอบธรรม ความยินดีด้วยปัจจัยสี่ ตามมีตามได้ ความรู้จักอิมรู้จักพอ สันโดษมี 3 อย่าง คือ 1) ยถาลมสันโดษ 2) ยถาพลสันโดษ 3) ยถาสารูปสันโดษ

การสร้างจิตสาธารณะของสถาบันต่างๆ ทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สามารถสร้างด้วยการนำหลักพรหมวิหาร 4 สถาบันการศึกษาใช้หลักสังคหวัตถุ 4 สถาบันทางศาสนาใช้หลักทศ 6 สถาบันการเมืองการปกครองใช้หลักทศพิธราชธรรม 10 จักรวรรดิวัตร 5 ราชสังคหวัตถุ 4 ละเว้นอกติ 4 สถาบันเศรษฐกิจใช้หลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ประโยชน์ในปัจจุบัน 4 อย่าง หลักทศ 6 คุณค่าแท้ - คุณค่าเทียม หลักสังคหวัตถุในสังคม หลักพลี 5 โภควิภาค 4 จักรวรรดิวัตร กุศลกรรมบท 10 ในการสร้างจิตสำนึกให้แก่บุคคลเป็นหลักธรรมนำ โดยเมื่อคนในสถาบันทางสังคมต่างๆ ได้รับประโยชน์ตน (อัตตัตถะ) ผ่านกระบวนการด้านความคิด ก็จะส่งผลในเบื้องต้นคือการเสียสละประโยชน์ส่วนตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม และมีส่วนร่วมดูแลรักษาทรัพย์สินส่วนรวม ถือเป็นทฤษฎีมิมิกตลประโยชน์ ลำดับถัดมาประโยชน์ผู้อื่น (ปรัตถะ) ผ่านกระบวนการด้านความรู้สึก ส่งผลให้การช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน และไม่กระทำความชำรุดเสียหายต่อทรัพย์สินส่วนรวม ถือเป็นสัมปรายิกตลประโยชน์ และลำดับสุดท้ายประโยชน์ทั้งสองฝ่าย (อุภยัตถะ) ผ่านกระบวนการด้านการปฏิบัติ/การกระทำ ส่งผลให้เกิดการมุ่งมั่นพัฒนาสิ่งรอบตัวให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น และเคารพสิทธิของบุคคลอื่นในการใช้ทรัพย์สินส่วนรวม ถือเป็นปรมัตถประโยชน์

ซึ่งสอดคล้องกับ การสรุปผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์จากกลุ่มตัวอย่าง ที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 8 รูป/คน และการศึกษาจากเอกสารข้อมูลต่างๆ ที่สามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ทำให้ได้รูปแบบจากงานวิจัยในเรื่อง “ศึกษาปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะตามหลักพุทธปรัชญา” พบว่า Model “PURE SPIRIT” “จิตวิญญาณบริสุทธิ์” P (Proof) รู้หลักการพิสูจน์ U (Union)

มีความสามัคคี/การปรองดองกัน R (Rule) มีกฎ/ระเบียบ/การควบคุม E (Explicit) มีความชัดเจน/ชัดเจน/ชัดเจน/เปิดเผย S (Synthetic) รู้จักการสังเคราะห์แยกแยะงานเป็น P (Prompt) มีความรวดเร็วฉบับไว/ทันทีทันใด I (Inurement) ทำให้คุ้นเคย/ทำให้คุ้นชิน R (Respect) รู้จักเคารพและนอบน้อมถ่อมตน I (Intelligence) การใช้สติปัญญา T (Teamwork) รู้จักการทำงานเป็นทีม

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- (1) ควรให้มีการศึกษาวิจัยในเชิงปริมาณ หรือการวิจัยแบบผสมผสาน เพื่อเป็นการทดสอบสมมติฐานในประเด็นของการสร้างจิตสาธารณะให้เป็นที่ชัดเจนต่อสังคม
- (2) ควรให้มีการศึกษาวิจัยในเชิงกลุ่มเล็ก ที่เปรียบเทียบตัวแปร หรือปัจจัยต่างๆ ที่จะก่อให้เกิดจิตสาธารณะขึ้นในสังคมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น
- (3) ควรให้มีการศึกษาวิจัยการค้นหาจิตสาธารณะในทางพุทธปรัชญาของฝ่ายเถรวาท และมหายานอย่างกลุ่มเล็ก และในประเด็นปัจจัยอื่นๆ ที่น่าสนใจ เช่น ธรรมชาติของธรรมะหมวดอื่นๆ แนวทางการพฤติกรรมปฏิบัติตัวพุทธบริษัท 4 เป็นต้น
- (4) ควรให้มีการศึกษาวิจัยในประเด็น หรือมิติทางการสื่อสารเชิงพุทธที่อาจจะส่งผลต่อการสร้างจิตสาธารณะขึ้นในสังคมได้ต่อไป

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

- 1) รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดให้มีการศึกษาความหมาย แนวคิด และทฤษฎีจิตสาธารณะศึกษาปรัชญาชีวิตตามหลักพุทธปรัชญา และการศึกษาปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะตามหลักพุทธปรัชญา โดยให้หน่วยงานองค์กรการศึกษาอย่างเป็นระบบจัดลำดับความสำคัญให้เป็นระบบและเผยแพร่ทางสื่อต่างๆ ทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ ซึ่งควรมีการบันทึก หรือเพิ่มรายละเอียดและข้อมูลเนื้อหาสาระให้มากขึ้นทั้งนี้ “เพื่อให้ชาวพุทธได้รับความรู้อย่างเป็นระบบในบริบทเรื่องการศึกษาปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะตามหลักพุทธปรัชญา เพื่อเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะในทางพุทธปรัชญาอย่างยั่งยืน และเป็นข้อมูลการเผยแพร่พัฒนาปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะตามหลักพุทธปรัชญาอย่างเป็นระบบตามมาตรฐานสากล ในการนำเอาหลักการทางปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะในทางพุทธปรัชญามาปรับใช้และแก้ไขสภาพปัญหาต่างๆ ทางด้านการพัฒนาปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะตามหลักพุทธปรัชญาต่อไป
- 2) รัฐและมหาเถรสมาคม ควรร่วมกันกำหนดนโยบายให้พุทธศาสนิกชนมีการศึกษาหลักการปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะในทางพุทธปรัชญาให้มากขึ้น เพื่อปลูกฝังให้คนไทยใกล้ชิดศาสนธรรมและสามารถนำหลักศาสนธรรมมาปรับใช้ในวิถีชีวิตตนได้ และควรให้สถาบันพระสงฆ์ทั่วไป พระสงฆ์ระดับพระสังฆาธิการ กำหนดนโยบายแผนและมาตรการในการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ให้เป็นผู้มีความพร้อมในด้านการบริหารจัดการปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะในทางพุทธปรัชญา เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้เป็นแหล่งฟื้นฟูและพัฒนาคิดใจ และพัฒนาดนให้ถึงพร้อมในการปฏิบัติภารกิจของคณะสงฆ์ รวมทั้งเป็น

กัลยาณมิตรของศาสนิกชน สามารถปลูกฝัง และฝึกอบรมให้เยาวชนมีสัมมาทิฐิในการดำรงชีวิตที่ตรงตามปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะตามหลักพุทธปรัชญาขึ้นไป

3) วัดควรปรับเปลี่ยนบทบาทให้ทันกับสังคมในเชิงรุก คือ จัดโครงการและกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม และมีบทบาทในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยดึงเอาศาสนิกชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดและพระ เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาสังคมและชุมชนมีภาครัฐสนับสนุนงบประมาณ เพื่อการให้ยุติระบบพุทธพาณิชย์ อันเป็นการลดการเสื่อมศรัทธาจาก ศาสนิกชน และการทำลายในระบบทุนนิยม โดยวัดและพระสงฆ์มีส่วนอย่างไร้ตัว ด้วยหลักการทางปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะตามหลักพุทธปรัชญาขึ้นไป

4) ควรมีนโยบายให้พระสงฆ์นำแบบอย่างที่ดีในด้านศีลธรรมและจรรยา เพื่อปลูกศรัทธาให้เกิดขึ้นกับประชาชนในท้องถิ่น โดยดึงองค์ความรู้ในหลักศาสนพิธีในประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ ของปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะในทางพุทธปรัชญาให้เกิดขึ้น โดยกำหนดให้มีบทบาทการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และพัฒนาเยาวชนและศาสนิกชน ตามบทบาทหน้าที่ ภารกิจคณะสงฆ์ โดยการสนับสนุนด้านงบประมาณ การพัฒนาศักยภาพ และเชิดชูยกย่องให้เป็นที่ประจักษ์แก่คณะสงฆ์ต่อการดำเนินการตามหลักปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะตามหลักพุทธปรัชญาขึ้นไป

ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาวิจัยไปใช้ประโยชน์

1) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนา การศึกษาปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะตามหลักพุทธปรัชญา ทั้ง 4 ภาค ในบริบทด้านต่างๆ กันไป

2) ควรมีการศึกษาปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะตามหลักพุทธปรัชญา ในด้านต่างๆ ว่ามีปัจจัยใดบ้างที่จะส่งผลให้เกิดกระบวนการสร้างจิตสาธารณะตามหลักพุทธปรัชญาเหล่านั้นได้รับความนิยม ในการนำเอาหลักการศึกษาศาสตร์ชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะในทางพุทธปรัชญาไปปรับประยุกต์ในหมู่พุทธบริษัทต่อไป

3) ควรมีการศึกษาเอกสาร การวิจัยเชิงสำรวจ การวิจัยเชิงคุณภาพ ที่มีความลุ่มลึกตามหลักการทางการศึกษาปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะตามหลักพุทธปรัชญาให้มากยิ่งขึ้นต่อไป

4) ควรมีการศึกษาเพื่อสรรหารูปแบบการสร้างการศึกษาปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะตามหลักพุทธปรัชญาให้มีความหลากหลาย และในมิติต่างๆ ให้มากขึ้น

5) ควรมีการศึกษาปรัชญาชีวิตเพื่อสร้างจิตสาธารณะตามหลักพุทธปรัชญา ให้เกิดรูปแบบที่ลุ่มลึกเกิดความชัดเจนที่จะสามารถนำไปบูรณาการอันจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมได้อย่างกว้างขวางต่อไป

6) นำเอารูปแบบโมเดลที่ได้จากองค์ความรู้ในงานวิจัยชิ้นนี้ไปทำการศึกษาต่อยอดต่อไป คือ Model “PURE SPIRIT” “จิตวิญญาณบริสุทธิ์” ที่ถือเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ค้นพบจากการวิจัยตามหลักพุทธศาสนาและปรัชญา

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ. การหาค่าดัชนีความสอดคล้อง. กรุงเทพมหานคร: ครูสภา, 2545.
- โกศล มีความดี. ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการมีจิตสาธารณะของข้าราชการตำรวจ. **ปริญญาทิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต**, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2547.
- ไชยา ยิ้มวิไล. “สำนึกสาธารณะ”. **มติชนสุดสัปดาห์**. ปีที่ 27 ฉบับที่ 13, 93 (มกราคม-เมษายน 2550 : 15).
- พุทธทาส อินทปัญญา. (2546). **ชีวิตคืออะไรชุดธรรมะจากท่านพุทธทาสภิกขุ**. กรุงเทพมหานคร: ไพลิน บุ๊คเน็ต.
- พระธรรมปิฎก.(ป.อ.ปยุตฺโต). (2540). **ถึงเวลาพัฒนาคนกันใหม่**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา.
- พระไพศาล วิสาโล. (2544). **วิถีสังคมไทย ประชาสังคมและวัฒนธรรมชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้ว การพิมพ์.
- พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และรศ.ดร. จำลอง สารพัดนึก. (2530). **พจนานุกรมบาลี-ไทยฉบับ นักศึกษา พิมพ์ครั้งที่ 2**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์มามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2550). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ชุดศัพท์วิเคราะห์ พิมพ์ ครั้งที่ 2**. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มามกุฏราชวิทยาลัย. (2534). **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล. ชุด 91 เล่ม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์มามกุฏราชวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ. (2542). **วาระการวิจัยแห่งชาติในภาวะวิกฤติเพื่อฟื้นฟูชาติ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.

ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักอายตนะที่ส่งผลต่อการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท An Analytical Study of Ayatanas and Enlightenment in Theravada Buddhism

พระครูวินัยธรรัชฎ์พรช อัครคมโม (ณ น่าน)
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาหลักอายตนะที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และ 3) วิเคราะห์หลักอายตนะที่ส่งผลต่อการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการวิจัยที่ใช้การศึกษาและวิเคราะห์เอกสารชั้นปฐมภูมิ และชั้นทุติยภูมิ เป็นการบูรณาการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า อายตนะ เป็นกระบวนการรับรู้เชื่อมผ่านประสบการณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ แบ่งเป็นอายตนะภายในและอายตนะภายนอก จิตมนุษย์นั้นเป็นที่ตั้งของความรู้สึกนึกคิด ทั้งที่เป็นกุศลและอกุศลทุกขณะจิต ชีวิต ผู้ฉลาดหรือรู้เท่าทันต่อสิ่งเร้าหรืออารมณ์ที่มากกระทบ รู้จักเลือกและตัดสินใจในทางที่ถูก สามารถนำทุกสิ่งเร้ามาเป็นเครื่องมือในการสร้างปัญญาให้กับชีวิต ยกย่องจิตไม่ให้ตกเป็นทาสกิเลสตัณหา ด้วยการควบคุมอินทรีย์และทวาร ที่คืออวัยวะของอวัยวะที่เรียกว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ด้วยการเจริญอินทรีย์ 5 ไปสู่จุดหมายปลายทางเพื่อบรรลุพระนิพพาน ด้วยความร้อนกระวนกระวายเพราะกิเลส กำจัด ราคะ โทสะ และโมหะ ด้วยการปฏิบัติธรรมตามหลักโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ อย่างยิ่งยวดเป็นเหตุไม่ตกต่ำทางด้านจิตใจและสติปัญญา เป็นฐานในกระบวนการพัฒนาตนให้ยิ่งขึ้นไป ด้วยหลักเกณฑ์ที่ใช้แบ่งระดับของการบรรลุธรรม เรียกว่าสังโยชน์ เป็นตัวแบ่งระดับของ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ซึ่งอาศัยอายตนะเข้าไปช่วยในการจัดสมาธิ ออกเป็น 3 ระดับ ขณิกสมาธิ สมาธิชั่วขณะเป็นสมาธิขั้นต้น อุปจารสมาธิ สมาธิเฉียดๆ หรือสมาธิจวนจะแน่นแน่ เป็นสมาธิขั้นระงับนิวรณ์ อัปนาสมาธิ สมาธิแน่นแน่ หรือสมาธิที่แนบสนิท เป็นสมาธิระดับสูงสุด การบรรลุธรรมจึงเป็นอุดมการณ์หรือเป้าหมายของโพธิปักขิยธรรม โดยมี สติปัญญา 4 สัมมปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 และมรรคมีองค์ 8 เป็นวิธีการไปสู่เป้าหมายนั่นเอง

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, การบรรลุธรรม, หลักอายตนะ

Abstract

This thesis is aimed to; 1) to study the principles of the Ayatanas (sense-spheres) that appear in the Buddhist scriptures, 2) to study the attainment in Theravada Buddhism, and 3) to analyze the doctrines that affect the attainment in Theravada Buddhism. The research is based on the study and analysis of documents on primary and secondary

sources including the integration of qualitative research with in-depth interviews with relevant samples.

The research found that Ayatanas are the processes of recognition through experience with eyes, ears, nose, tongue and mind and they are categorized into internal and external Ayatanas. The human mind is the base of feeling, either wholesome or unwholesome, in every life moment. The wise or knowledgeable ones will be aware of stimuli or emotions that come in contact. They are keen to select and decide in the right way, to be able to use every stimulus as a tool to create wisdom for life and to raise the mind not to be slaves to passions by controlling sense-faculties and channels that are matters of organs namely eye, ear, nose, tongue, body and mind by developing 5 senses to reach the destination that is nirvana. It is the cessation of heat and anxiety from passion and the eradication of lust, anger and delusion by extremely practicing the principles of 37 qualities contributing to enlightenment to avoid declination of mind and wisdom and it is the basic process of further development. The rules that are applied to classify the level of attainment are called fetters being used to divide levels of the noble ones namely the Stream-enterer, the Once-returned, the Non-returned and the Worthy one who resort Ayatanas in managing concentration in 3 levels as preliminary concentration, proximate concentration and attainment concentration, the last of which is regarded as the highest one. The attainment in Buddhism is the ideology or goal by means of the qualities contributing to enlightenment namely 4 foundations of mindfulness, 4 great efforts, 4 paths of accomplishment, 5 sense-faculties, 5 powers, 7 constituents and 8 paths which lead to that very goal.

Keywords: Buddhism, Enlightenment, Ayatanas

บทนำ

ความเชื่อและการรับรู้ที่คนเราเกิดมาบนโลกใบนี้ ก็เพื่อที่จะได้เข้าใจในเรื่องบุญ-บาป นรก-สวรรค์ และการชดใช้กรรมเป็นหลัก ในความจริงแล้วตามหลักการทางพระพุทธศาสนาไม่ได้เป็นเช่นนั้น อันที่จริงแล้วพระพุทธเจ้าเห็นว่า การที่มนุษย์เกิดขึ้นมาบนโลกใบนี้มีจุดมุ่งหมายไปมากกว่านั้น ซึ่งจุดมุ่งหมายนั้นก็ คือ “การรับรู้” ที่กล่าวว่า รับรู้หรือเรียนรู้ นั่นคือ รับรู้ที่จะพัฒนาตนเองเพื่อจะได้พ้นทุกข์และหลุดพ้นไปจากวงจรแห่งกรรมหรือการบรรลุดุรกรรมนั่นเอง ทั้งนี้พระพุทธเจ้ายังเห็นอีกว่า ไม่มีที่ใดอีกแล้วที่จะเหมาะกับการเรียนรู้แบบนี้เท่ากับบนโลกใบนี้ ดังนั้นพุทธะจึงเกิดขึ้นที่นั่นเท่านั้น

พระพุทธเจ้าตรัสสอน เรื่องหลักอายตนะไว้มากมาย ในพระไตรปิฎก เช่น ทรงแสดงความสำคัญของอายตนะไว้ในสัพพสูตร¹ ว่าสิ่งทั้งปวงนั้นก็คือ ตากับรูป หูกับเสียง จมูกกับกลิ่น ลิ้นกับรส กายกับโผฏฐัพพะ ใจกับธรรมารมณ์ และตรัสไว้ในทุดิยอปริชานนสูตร² ว่าบุคคลจะสิ้นความทุกข์เมื่อกำหนดรู้ คลายกำหนด ละสิ่งทั้งปวงนี้ได้ ทรงแสดงเรื่องความสัมพันธ์ของโลกและอายตนะไว้ในโลก สมุทยสูตร³ ว่าโลกเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไป เพราะอาศัยอายตนะภายในกับอายตนะภายนอกกระทบกันแล้วเกิดการรับรู้เท่านั้น โดยตรัสสอนในกระแสแห่งปฏิจสุมุขบาท อันแสดงให้เห็นว่าบุคคลไม่ควรหลงไหลคิดฟุ้งซ่านไปกับโลกภายนอกแต่ควรสนใจโลกภายในตนเอง เพราะเป็นที่เกิดของกระบวนการทั้งสายเกิดทุกข์และสายดับทุกข์ที่แท้จริง นอกจากนี้ได้ตรัสสอนอาทิตตปริยายสูตร⁴ ต่อเหล่าขุททิลบุชาไฟ มีอรุเวลกัสสป เป็นต้น เหล่าขุททิลทั้งหลายล้วนบรรลुरुธรรม เมื่อได้ฟังธรรมที่เกี่ยวกับอายตนะทั้ง 6 ที่ร้อนติดไฟลุกทั่วด้วย ไฟระคา ไฟโทสะ ไฟโมหะ ตลอดจนร้อนด้วยทุกข์ อันมี ขาติ ขรา มรณะ⁵ เป็นต้น กล่าวได้ว่า อายตนะเป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะชีวิตรับรู้การมีอยู่และการเปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้งปวงก็โดยอาศัยอายตนะทั้ง 6 คู่นี้เท่านั้น อายตนะถือได้ว่าเป็นแหล่งอำนาจให้เกิดความสุขความทุกข์แก่จิตใจ เป็นแหล่งให้เกิดโลก เป็นที่ปรากฏของโลก เป็นสิ่งทั้งปวงของชีวิตก็คือโลก และสามารถนำทางไปสู่การบรรลुरुธรรมได้นั่นเอง

นอกจากนี้พุทธทาสภิกขุยังได้สอน เรื่องความพากเพียรในการฝึกอบรมจิตใจว่า ธรรมชาติสร้างจิตมนุษย์มา สำหรับให้เจริญองกามวิวัฒนาการได้เพราะการฝึกอบรม เราก็ควรจะต้องถือโอกาสอบรมจิตให้สูงขึ้นไปตามลำดับ จนกิเลสหรือความชั่วครอบงำไม่ได้ แต่คนสมัยนี้พอใจยินดีที่จะให้กิเลสครอบงำ จึงได้ปล่อยตัวไปตามอำนาจของกิเลส ไม่มีใครมีจุดมุ่งหมายที่จะอบรมจิตใจให้มุ่งไปสู่การบรรลुरुธรรมหรือไปเพื่อนิพพาน แต่ต้องการจะอบรมจิตของตนให้มีความสุขสบายมีความสุขในสิ่งบำรุงบำเรอทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อยู่ด้วยกันทั้งนั้น⁶

ซึ่งจะเริ่มจากหลักการที่ว่าอะไรคือ บ่อเกิดของความรู้ที่พระพุทธศาสนายอมรับ จากนั้นเมื่อทราบแล้วก็จะเป็นการศึกษาถึงกระบวนการของบ่อเกิดความรู้ชนิดที่พระพุทธศาสนายอมรับนั้นอย่างละเอียด เพื่อจะนำไปสู่ส่วนสุดท้ายนั่นคือ “การบรรลुरुธรรม” ทั้งนี้จะศึกษาวิจัยต่อไปว่า หลักอายตนะในทางพระพุทธศาสนาเสนอนั้น จะสามารถนำไปสู่การบรรลुरुธรรมได้อย่างไร จากหลักการและเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ผู้ศึกษาจึงต้องการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักอายตนะที่ส่งผลต่อการบรรลुरुธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท” เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาศักยภาพแห่งชีวิตในระดับปัญญาให้เกิดขึ้น เพื่อความเป็นผู้ฉลาดในที่ปรากฏต่อชีวิต สามารถควบคุมอายตนะให้ทำหน้าที่ได้อย่างถูกต้อง เพื่อให้ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน นำตนให้พ้นทุกข์ด้วยสติปัญญา เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อการทำกรรมดี มีจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อหน้าที่

¹ ส.สพ. (ไทย), 18/23/22.

² ส.สพ. (ไทย), 18/30/27.

³ ส.สพ. (ไทย), 18/121/107.

⁴ ส.สพ. (ไทย), 18/28/27.

⁵ ส.ม. (ไทย), 19/107/588.

⁶ พุทธทาสภิกขุ, **ผัสสะสิ่งที่ต้องรู้จักและควบคุม**, กรุงเทพมหานคร: มิตรนราการพิมพ์, 2548, หน้า 152.

และความรับผิดชอบที่มนุษย์พึงมีต่อชีวิต และโลกที่อยู่อาศัย ให้สมกับที่ได้เกิดเป็นมนุษย์ และมีโอกาสอันยิ่งใหญ่ที่ได้น้อมนำพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มาอบรมจิตใจและความประพฤติของตน อันจะส่งผลให้เกิดสันติสุขต่อชีวิตอาศัยอายตนะ เป็นเครื่องมือในการดำเนินความสัมพันธ์ ควบคู่กันไปสู่วิถีแห่งการบรรลุธรรมได้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาหลักอายตนะที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- 2) เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- 3) วิเคราะห์หลักอายตนะกับการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยใช้ขอบเขตในการศึกษาดังนี้

ด้านเนื้อหา : ที่ประกอบด้วย คำสอน หน้าที่ บทบาท และกระบวนการหลักอายตนะที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา การบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และวิเคราะห์หลักอายตนะที่ส่งผลต่อการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ตลอดจนการบูรณาการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview)

ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง : จากกลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวนทั้งสิ้น 8 รูป/คน โดยมีเงื่อนไขในการเลือกกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้ (1) เป็นพระมหาเถระหรือพระเปรียญธรรม 9 จำนวน 4 รูป (2) เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านพุทธศาสตร์ระดับ ผศ., รศ., ดร. หรืออดีตพระเปรียญธรรม 9 ประโยค จำนวน 4 รูป/คน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างจะต้องเคยมีประสบการณ์ ในการฝึกปฏิบัติกรรมฐานอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลามากกว่า 5 ปี ขึ้นไป

ด้านพื้นที่ : ศึกษาเฉพาะพื้นที่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่และกรุงเทพมหานคร ตามบริบทสภาพแวดล้อมของประชากรที่เอื้อต่อการวิจัยในครั้งนี้

นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

หลักอายตนะ หมายถึง เครื่องต่อ ตัวเชื่อม หรือสื่อ การรับรู้ทั้งภายในและภายนอก 12 ทาง คือ อายตนะภายใน เครื่องต่อภายใน เครื่องรับรู้ มี 6 คือ จักขุ (ตา) โสตะ (หู) ฆานะ (จมูก) ชิวหา (ลิ้น) กาย (กาย) มโน (ใจ) และอายตนะภายนอก คือ เครื่องต่อภายนอก สิ่งที่ถูกรู้ภายนอก มี 6 คือ รูป (รูป) สัททนะ (เสียง) คันธะ (กลิ่น) รส (รส) โภภุชัพพะ (สิ่งต้องกาย) ธรรมารมณ (อารมณ์ที่เกิดกับใจหรือสิ่งที่ใจรู้) ซึ่งถือเป็นเครื่องมือแสวงหาความรู้ของชีวิตเป็นสิ่งที่ชีวิตใช้ในการงานหรือใช้ทำประโยชน์เพื่อการบรรลุ

การบรรลุธรรม หมายถึง การบรรลุมรรคผล ตั้งแต่พระโสดาบันจนถึงพระอรหันต์ ตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาท

บททวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงชีวิตในความหมายของการรับประสบการณ์ต่างๆ ไว้ในหนังสือ “รุ่งอรุณของการศึกษา เบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน” ว่าความเป็นไปในชีวิตทั้งหมดของเราก็คือ การใช้อายตนะหรือทวาร อันได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจรับรู้เรื่องราว อารมณ์หรือประสบการณ์ต่างๆ ชีวิตเราในวันหนึ่งๆ เรามีประสบการณ์ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และการปรากฏขึ้นในใจอยู่ตลอดเวลา⁷ ฉะนั้นในเมื่อชีวิตเราคือ การรับประสบการณ์ การดำเนินชีวิตที่จะได้ผลดี ก็คือการรับประสบการณ์อย่างได้ผลดี หรือรับประสบการณ์ให้เป็นนั่นเอง ปัญหาของเราในปัจจุบันคือ การรับรู้ประสบการณ์ไม่เป็น ไม่รู้จักเลือกดู ดูแล้วไม่รู้จักเลือกคัดเก็บแต่สิ่งที่มีประโยชน์ การศึกษาสมัยใหม่มองข้ามจุดนี้ มองแต่เพียงว่าการรับประสบการณ์เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการรับรู้ แต่ไม่มีการสอนว่าจะรับรู้ประสบการณ์อย่างไรจึงจะได้ผลดี จึงต้องมีการฝึกการรับประสบการณ์ตั้งแต่เด็ก ว่ารับประสบการณ์อย่างไรจึงจะได้ผลดีแก่ชีวิต เกิดความรู้ ได้สิ่งที่มีคุณค่าเป็นประโยชน์ที่จะมาพัฒนาคุณภาพชีวิต กล่าวได้ว่าการรู้จักใช้อายตนะทั้ง 6 ในการสร้างประสบการณ์ให้เป็นนั้น นับเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการสร้างคุณค่าแห่งชีวิตที่สำคัญมาก

พระราชนิเวศธรรมาสี คัมภีร์ปัญญาวิศิษฎ์, (เทศก์ เทสรังสี) กล่าวถึง อายตนะไว้ในหนังสือ “หลวงปู่สอนไว้” ว่า ธาตุ 4 เป็นตัวตั้งของสรรพวัตถุทั้งปวง แต่ไม่สามารถทำอะไรได้ อายตนะ 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็มาจากธาตุ 4 นี้เอง และอายตนะทั้ง 6 นี้ก็เป็นบ่อเกิดของกิเลสทั้งปวง กิเลสเกิดขึ้นมาแล้ว ความร้อนก็เกิดขึ้น ความร้อนของกิเลสนั้นได้ชื่อว่าไฟนรก ความเย็นไม่มีกิเลสได้ชื่อว่าสวรรค์ นรกและสวรรค์เกิดขึ้นที่จิตนี้ทั้งนั้น⁸

พิน ดอกบัว กล่าวถึงอายตนะไว้ในหนังสือ “แนวความคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏ : การเวียนว่ายตายเกิดในพระพุทธศาสนา” ว่า ชีวิตประกอบด้วยร่างกายและจิตใจต่างอิงอาศัยกันและกัน วิญญาณหรือจิตใจนี้ถึงแม้จะรู้ได้เพราะอาศัยร่างกาย แต่วิญญาณก็ไม่ใช่อายตนะเหมือนไฟฟ้าอาศัยสายไฟฟ้าแต่ก็ไม่ใช่อายตนะสายไฟฟ้า หรือ กลิ่นหอมมีในดอกไม้แต่ก็มีในดอกไม้ตัวเอง ในกระบวนการรับรู้ที่วิญญาณก็ต้องอาศัยอายตนะทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ จึงจะรู้ได้ เช่น อาศัยตาจึงจะรู้อารมณ์ เป็นต้น⁹

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ในหนังสือคู่มือมนุษย เป็นหนังสือที่ได้บอกความหมายของพระพุทธศาสนาว่า คือหลักวิชาและระเบียบวิธีปฏิบัติที่ให้อะไรเป็นอะไรตามความเป็นจริงถึงที่สุด คือรู้อะไรทั้งปวงเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จนมีความรู้สึกที่จิตใจไม่อยากจะอะไร ไม่อยากได้อะไร ไม่อยากเป็นอะไรด้วยความยึดถือ การเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งใดๆ ที่มีลักษณะที่เรียกกันว่า ความมี – ความเป็น การเข้าไปเกี่ยวข้องกับอำนาจสติปัญญา ไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับอำนาจของตัณหา จึงทำให้ไม่มีทุกข์หรือมีทุกข์

⁷ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), รุ่งอรุณของการศึกษาเบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย, 2546).

⁸ พระราชนิเวศธรรมาสี คัมภีร์ปัญญาวิศิษฎ์ (เทศก์ เทสรังสี), หลวงปู่สอนไว้ พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: ภัทรภัทร อินเทอร์เน็ตเซ็นแนล, 2535).

⁹ พิน ดอกบัว, แนวความคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏ : การเวียนว่ายตายเกิดในพระพุทธศาสนา พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: โสภณการพิมพ์, 2543).

น้อยที่สุด การที่มนุษย์ไม่ยอมรับความเป็นจริงตามกฎธรรมชาติดังกล่าว เพราะว่ามีความยึดมั่นถือมั่น (อุปาทาน) ในเบญจขันธ์ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ¹⁰ การเจ็บป่วยเป็นการเรียนรู้ความจริง เพื่อให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไรตามความเป็นจริง การเจ็บป่วยจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในกระบวนการศึกษาเรียนรู้ พระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษา "ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักกายตนะที่ส่งผลต่อการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท" เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ตลอดจนการบูรณาการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่าง โดยศึกษาจากข้อมูลเอกสารต่างๆ ทั้งในรูปสิ่งพิมพ์ เสียงบันทึก ในการเก็บข้อมูล ซึ่งจะมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1 การศึกษาและรวบรวมข้อมูล การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) จะดำเนินการศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) จากพระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลีและไทย ศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) จากอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส และตำราอื่นๆ ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เป็นต้น และศึกษาข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ บทความ ฯลฯ เพื่อศึกษาคำสอน หน้าที่ บทบาท และกระบวนการหลักกายตนะที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา การบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และวิเคราะห์หลักกายตนะที่ส่งผลต่อการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นต้น

2 รวบรวมเอกสาร และทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร หนังสือ และสิ่งพิมพ์ต่างๆ นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ ในแต่ละประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยครั้งนี้

3 รวบรวมเอกสาร และทำการสังเคราะห์ข้อมูล เนื้อหา ตลอดจนนำมาสังเคราะห์ "ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักกายตนะที่ส่งผลต่อการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท" ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยครั้งนี้

4 รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) จากกลุ่มตัวอย่างที่ถือเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key Informants) ในการศึกษา มีจำนวนทั้งสิ้น 8 รูป/คน โดยมีเงื่อนไขในการเลือกกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้ (1) เป็นพระมหาเถระหรือพระเปรียญธรรม 9 จำนวน 4 รูป (2) เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านพุทธศาสตร์ระดับ ผศ., รศ., ดร. หรืออดีตพระเปรียญธรรม 9 ประโยค จำนวน 4 รูป/คน และ (3) กลุ่มตัวอย่างจะต้องเคยมีประสบการณ์ ในการฝึกปฏิบัติกรรมฐานอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลา มากกว่า 5 ปี ขึ้นไป

5 นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ตรวจสอบความถูกต้อง และแก้ไขปรับปรุง

6 นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง เพื่อตรวจสอบความถูกต้องเที่ยงตรง ความสมบูรณ์ของเนื้อหา รวมทั้งภาษาที่เหมาะสม

¹⁰ พุทธทาสภิกขุ, *อิทัปปัจจยตา* พิมพ์ครั้งที่ 6, (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, 2530).

7 ผู้เชี่ยวชาญได้พิจารณาให้ความเห็นว่าแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์แต่ละข้อมีความสอดคล้องที่ต้องการวัดได้จริงหรือไม่ โดยกำหนดความเห็นไว้เป็น 3 ระดับ และให้คะแนน ดังนี้ 1 หมายถึง แน่ใจว่าข้อคำถามนั้น สอดคล้องกับเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา 0 หมายถึง ไม่แน่ใจว่าข้อคำถามนั้น สอดคล้องกับเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา -1 หมายถึง แน่ใจว่าข้อคำถามนั้น ไม่สอดคล้องกับเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ผู้ศึกษาได้เลือกคำถาม ข้อคำถามที่มีค่า $IOC \geq 0.5$ ซึ่งโดยรวมมีค่า เท่ากับ 1 มาใช้เป็นข้อคำถามจากผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้ตรวจสอบแบบสอบถามแล้วเห็นว่าแบบสอบถามทุกข้อมีความเที่ยงตรงของเนื้อหาครอบคลุมในแต่ละด้าน และครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย

8 นำแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบความเชื่อมั่น และมีความสมบูรณ์ไปใช้เก็บข้อมูลจริงจากแบบสัมภาษณ์ต่อไป

9 นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมารวบรวม และทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประมวลผลให้เป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

10 สรุปผลการศึกษาและเสนอแนะ รวบรวมข้อมูลจัดพิมพ์ข้อมูล จากเอกสารที่ทำการศึกษเกี่ยวกับคำสอน หน้าที่ บทบาท และกระบวนการหลักอายตนะที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา การบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ "ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักอายตนะที่ส่งผลต่อการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท" เป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

พิจารณาตามวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้ (1) การวิเคราะห์หลักอายตนะที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (2) การบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และการวิเคราะห์หลักอายตนะกับการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยใช้แนวทางการวิเคราะห์คุณลักษณะ ตลอดจนการศึกษาวิเคราะห์โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก แล้วนำมาวิเคราะห์ร่วมกันอีกครั้ง ตามกรอบแนวคิดทฤษฎีที่เลือกมาใช้ โดยจะวิเคราะห์ข้อมูลพร้อมตรวจสอบข้อมูลต่อไป

ผลการศึกษา

อายตนะที่ 6 หรือใจหรือวิญญาณนี้ มีความสำคัญที่สุดและมีอิทธิพลในการควบคุมอายตนะที่เหลือ เพราะกระบวนการรับรู้เริ่มตั้งแต่การรับประสบการณ์ผ่านทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย เข้ามา ส่วนใจนั้นเป็นตัวคิด ซึ่งการคิดเป็นคิดถูกต้องนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะการคิดมีอิทธิพลต่อการกระทำกรรมทั้งด้าน กายกรรมวจีกรรม และมโนกรรม กล่าวคือ การคิดมีอิทธิพลต่อ การพูดและกระทำ เมื่อคิดเป็นก็ทำให้พูดเป็นและทำเป็น ดังนั้น การแก้ปัญหาชีวิต ต้องเริ่มต้นที่ “การคิดเป็น” ก็จะทำให้แก้ปัญหาเป็น

อายตนะแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ อายตนะภายในและอายตนะภายนอก อายตนะภายในหรืออินทรีย์นั้นมีอยู่ในร่างกายของมนุษย์และสัตว์ที่ยังมีชีวิตอยู่ มีรูปร่าง ลักษณะและที่อยู่ แตกต่างกันตามหน้าที่ที่ทำ ส่วนอายตนะความสัมพันธ์ของอายตนะในกระบวนการรับรู้ได้ดังนี้ อายตนะ + อารมณ์ +

วิญญาน = สัมผัสเวทนา หรืออาจกล่าวได้ว่า ทางรับรู้ + สิ่งที่ถูกรู้ + วิญญาน = การรับรู้ เกิดความรู้สึกต่ออารมณ์

จิตมนุษย์นั้นเป็นที่ตั้งของความรู้สึกนึกคิด ทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล ทุกขณะจิตชีวิต จึงประสบกับสุขหรือทุกข์หรือมิใช่สุข มิใช่ทุกข์ที่เกิดขึ้น จากการเสวยอารมณ์อันมีสัมผัส 6 เป็นปัจจัย จิตมนุษย์จึงต้องกระวนกระวาย หวั่นไหวไปตามแรงแห่งกิเลส ไม่สามารถเป็นอิสระจากสิ่งเร้าที่บังพวงได้ เปรียบเหมือนเป็นที่ตั้งแห่งความร้อนอันเกิดจากแรงกิเลสภายในจิตใจของตนเอง

อายตนะภายใน 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ เป็นสมุทรรของบุรุษ กำลังของอายตนะภายใน 6 นั้นเกิดจากอายตนะภายนอก 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สิ่งที่ถูกต้องกาย) และธรรมารมณ์ บุรุษได้อุดกลิ่น กำลังอันเกิดจากอายตนะภายนอก 6 เหล่านี้ได้ บุรุษนี้ได้ข้ามสมุทรร คือ อายตนะภายใน 6 ซึ่งมีทั้งคลื่น (ความโกรธ ความคับแค้น) วัฏวน (กามคุณ 5) สัตว์ร้าย (มาตุคาม) และผีเสื้อน้ำ (มาตุคาม) ได้แล้ว เรียกว่า เป็นผู้ถึงฝั่งพระนิพพาน

ผู้ฉลาดในอายตนะ คือ ฉลาดหรือรู้เท่าทันต่อสิ่งเร้าหรืออารมณ์ภายนอกทั้ง 6 ที่มากระทบ รู้จักเลือกและตัดสินใจในทางที่ถูก สามารถนำทุกสิ่งเร้ามาเป็นเครื่องมือในการสร้างปัญญาให้กับชีวิต ยกย่องระดับจิตไม่ให้เกิดเป็นทาสกิเลสค้นหาที่นอนเนื่องอยู่ภายใน มุ่งไขว่คว้าอารมณ์ภายนอก ดำเนินชีวิตไปโดยประมาทขาดสติหยุดยั้งความคิดที่ไม่ถูกต้อง อันส่งผลต่อการกระทำทั้งทางกาย วาจา และใจ ให้ประกอบทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม

อินทรีย์ หมายความว่า เป็นใหญ่ สภาพที่เป็นใหญ่ในกิจของตน ธรรมที่เป็นเจ้าการในการทำหน้าที่อย่างหนึ่งๆ เช่น ตาเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าการในการเห็น หูเป็นใหญ่ในการได้ยิน ศรัทธาเป็นเจ้าการในการครอบงำเสียซึ่งความไร้ศรัทธา เป็นต้น แบ่งเป็น 2 กลุ่ม (1) อินทรีย์ 6 ได้แก่ อายตนะภายใน 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ (2) อินทรีย์ 5 ตรงกับ พละ 5 คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา และธรรม 5 อย่างชุดเดียวกันนี้ เรียกชื่อต่างกันไป 2 อย่าง ตามหน้าที่ ที่ทำ คือ เรียกชื่อว่า พละ โดยความหมายว่า เป็นกำลังทำให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคง ซึ่งธรรมที่ตรงข้ามแต่ละอย่างจะเข้าครอบงำไม่ได้ เรียกชื่อว่า อินทรีย์ โดยความหมายว่า เป็นเจ้าการในการครอบงำเสีย ซึ่งธรรมที่ตรงข้ามแต่ละอย่าง คือ ความไร้ศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่าน และความหลง งมงายตามลำดับ ดังนั้น อินทรีย์จึงใช้กับอายตนะ ในขณะที่ทำหน้าที่ในชีวิตจริง เช่น การสำรวจจักขุอินทรีย์ เป็นต้น ส่วนอายตนะนิยมใช้ในเวลาที่พูดถึงตัวสภาวะที่อยู่ในกระบวนการธรรม เช่น อาศัยจักขุ อาศัยรูป เกิดจักขุวิญญาน เป็นต้น และเมื่อพูดถึงสภาวะลักษณะ เช่น จักขุไม่เที่ยง เป็นต้น

การเจริญอินทรีย์ 5 นั้น จุดหมายปลายทางเพื่อบรรลุพระนิพพาน หมายถึง การดับความร้อน กระวนกระวายเพราะกิเลส ไม่มีค้นหาเป็นเครื่องร้อยรัด หรือออกไปจากค้นหาที่เป็นเครื่องร้อยรัดติดไว้ในภพ นิพพานจึงแสดงถึงภาวะของจิตที่เย็นสดชื่น หายร้อนรอนดังที่พระพุทธเจ้าทรงให้ความหมายของนิพพานว่า “ธรรมเป็นที่กำจัด ราคะ โทสะ และโมหะ นี้เป็นชื่อของนิพพานธาตุ เพราะเหตุนี้ จึงเรียกว่า ธรรมเป็นที่สิ้นอาสวะ” นิพพานเป็นสภาวะที่ปรากฏอย่างชัดเจนแก่จิตของพระอรหันต์ เพราะท่านได้กำจัด ราคะ โทสะ โมหะหมดแล้ว ชีวิตของท่านจึงเป็นชีวิตที่สงบเย็น ไม่มีความกระวนกระวาย เพราะอำนาจแห่ง

อุปาทาน ตัณหา ทิฐิฐิ กรรม อีกต่อไป และสิ่งเหล่านี้ ก็ไม่สามารถปรุงแต่งจิตของท่านได้เหมือนในครั้งที่ท่าน ยังไม่ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์

การบรรลุธรรม หมายถึง สำเร็จหรือถึงจุดหมายของการปฏิบัติธรรม โดยเริ่มจากการเข้าใจความจริงในระดับหนึ่งซึ่งเป็นเหตุไม่ตกต่ำทางด้านจิตใจและสติปัญญา เป็นฐานในกระบวนการพัฒนาตนให้ ยิ่งขึ้นไป จนสามารถบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน อันเป็นสภาพดับกิเลสและกองทุกข์

บุคคลผู้ที่สามารถบรรลุธรรม ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทได้นั้น จะต้องไม่ประกอบด้วยลักษณะ ดังนี้ คือ (1) ไม่ถือกำเนิดในอบายภูมิ (2) ไม่เห็นผิดอย่างร้ายแรง (3) ไม่ทำอนันตริยกรรม (4) ไม่ล่วงละเมิด พระวินัยอย่างร้ายแรง (5) ไม่เบียดเบียนทางเพศ (6) มีอายุตั้งแต่ 7 ปีขึ้นไป ดังนั้นหลักอายุคณะที่ไม่เป็น อภัพบุคคลสามารถส่งผลให้บรรลุธรรมได้ หลักอายุคณะไม่เป็นข้อจำกัดแต่อย่างไร หลักอายุคณะนอกจาก จะไม่เป็นอภัพบุคคลแล้ว ยังต้องประกอบด้วยเหตุปัจจัยอื่นสนับสนุนด้วยจึงสามารถบรรลุธรรมได้

การบรรลุธรรมมีความสำคัญ เนื่องจากการบรรลุเป็นการบรรลุจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน หลักปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม คือ โภธิปักขิยธรรม เกณฑ์ที่ใช้แบ่งระดับของการบรรลุ ธรรม เรียกว่าสังโยชน์ เป็นตัวแบ่งระดับของพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ และการบรรลุธรรม หมายถึง การที่อริยบุคคลกำจัดกิเลส คือ ราคะ โทสะ และโมหะ ได้ตั้งแต่กำจัดกิเลสชั้น หยาบจนถึงกำจัดกิเลสชั้นละเอียดได้หมด โดยมีชื่อเรียกผู้บรรลุธรรมแตกต่างกัน

การบรรลุธรรมจึงเป็นอุดมการณ์หรือเป้าหมายของโภธิปักขิยธรรม โดยมี สติปัญญา 4 สัมมปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 และมรรคมืองค์ 8 เป็นวิธีการไปสู่เป้าหมาย นั้นเอง ซึ่งหลักการปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงทุกหลักธรรมได้นั้น ต้องอาศัยอายตนะเป็นตัวเชื่อมโยงไปสู่ทุกๆ หลักธรรม จึงจะทำให้ไปสู่ผลของการบรรลุธรรมได้ โดยองค์คุณการปฏิบัติตามหลักโภธิปักขิยธรรม 37 ประการ ถือเป็นธรรมอันเป็นฝักฝ่ายแห่งความตรัสรู้ คือ เกื้อกูลแก่การตรัสรู้ธรรมที่เกื้อหนุนแก่อริยมรรค หรือธรรมที่จะยังผู้ปฏิบัติให้ได้บรรลุมรรคผลนิพพาน ที่ต้องมีอายตนะเป็นตัวเชื่อมโยง หรือแดนผ่านเพื่อ เชื่อมต่อการรับรู้

ซึ่งอาศัยอายตนะเข้าไปช่วยในการจัดสมาธิ ออกเป็น 3 ระดับ ด้วยกันคือ 1) ขณิกสมาธิ สมาธิ ชั่วขณะ (momentary concentration) เป็นสมาธิขั้นต้น ซึ่งคนทั่วไปอาจใช้การปฏิบัติหน้าที่การทำงานใน ชีวิตประจำวันให้ได้ผลดี และจะเป็นจุดตั้งต้นในการเจริญวิปัสสนา 2) อุปจารสมาธิ สมาธิเฉียดๆ หรือสมาธิ จวนจะแน่วแน่ เป็นสมาธิขั้นระงับนิวรณ์ ก่อนที่จะเข้าสู่ภาวะแห่งฌาน หรือสมาธิในบุพพภาคแห่งอัปปนา สมาธิ 3) อัปปนาสมาธิ สมาธิแน่วแน่ หรือสมาธิที่แนบสนิท เป็นสมาธิระดับสูงสุด ซึ่งมีในฌานทั้งหลาย ถือว่าเป็นผลสำเร็จที่ต้องการของการเจริญสมาธิ

แนวทางการพัฒนาอายตนะกับการบรรลุธรรม เป็นการศึกษาหลักธรรมมรรคมืองค์ 8 เพื่อการ บรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท มี 4 ประเภท คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และ พระอรหันต์ การปฏิบัติตามศีลสมาธิและปัญญา (มรรคมืองค์ 8) ที่เกี่ยวข้องกับการบรรลุธรรมตามหลัก พระพุทธศาสนาเถรวาท การปฏิบัติก็เพื่อขัดเกลาจิตใจให้บริสุทธิ์ สมาธิบริสุทธิ์ และปัญญาบริสุทธิ์ ให้สมบูรณ์แล้ว ก็เพื่อทำลายสังโยชน์ 10 สิ่งที่ผูกจิตใจไว้ ให้ติดอยู่ในกิเลสในความทุกข์ในวัฏฏะให้สิ้นไป

ในกรณีของพระจูฬพนก เป็นการใช้อายตนะทางกายสัมผัส (ด้วยมือ) นั่งบริกรรม เอามือลูบผาขาวบริสุทธิ์ขึ้นมาขึ้นหนึ่งควยฤทธิ์ “ผาขึ้นนี้เมื่อกอนเปนม่าที่สะอาดอย่างยิ่ง แต่เพราะอาศัยอดีตภาพนี้ จึงได้ละปกติเดิม กลายเป็นผาเศร้าหมองไปอย่างนี้ อนิจจา! สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ” การที่ธัมมิกอุบาสก มีทิพย์โสตจะตองโฆสมธาธิขึ้นจตุตถฌาน และชำนาญในการโฆสมธาตินั้นด้วย ซึ่งทิพย์โสตนี้ เปนความสามารถพิเศษหลังจากบรรลุธรรมของธัมมิกอุบาสก จากการใช้อายตนะทางตา เป็นแดนเชื่อมต่อพระอนุรุธะ ใช้อายตนะทางตา ในการเป็นแดนผ่านการเชื่อมต่อการรับรู้ พระสารีบุตร ใช้อายตนะทางใจ ในการเป็นแดนผ่านการเชื่อมต่อการรับรู้ พระโมคคัลลานะ ใช้อายตนะทางตาและใจ ในการเป็นแดนผ่านการเชื่อมต่อการรับรู้ได้เป็นอย่างดี

องค์ความรู้ที่ค้นพบ คือ กุญแจสำคัญในการมีชีวิตที่มีความสุข “ความฝันของจิตใจที่ดี” Model “GREAT MIND DREAM” การกระทำเพื่อความ สุข ที่ได้จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักอายตนะที่ส่งผลต่อการบรรลุธรรมในพุทธศาสนาเถรวาท” อายตนะเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของทุกๆ สรรพสิ่ง ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต การประจวบหรือบรรจบพร้อมกันแห่งอายตนะ อารมณ์ และวิญญาณ เรียกว่า ผัสสะ ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดกระบวนการรับรู้ ดังนั้น จึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นในอาการที่ประกอบขึ้นตามเหตุปัจจัยนั้น เพราะเป็นเหตุแห่งความทุกข์ โดยมีความสอดคล้องกับผลการสัมภาษณ์เชิงลึก ในทิศทางที่พบว่า Model “GREAT MIND DREAM” รูปแบบ “ความฝันของจิตใจที่ดี” G = Giving (รู้จักการให้) R = Relating (รู้จักการติดต่อสื่อสาร) E = Exercising (รู้จักการดูแลตัวเองให้ดี) A = Awareness (รู้จักการใช้ชีวิตอย่างมีสติ) T = Trying Out (รู้จักเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ) M = Morals (เป็นคนที่มีคุณธรรมและจริยธรรม) I = Integrity (เป็นคนซื่อสัตย์) N = Nature (พื้นฐานของความเป็นธรรมชาติ) D = Difference (สิ่งต่างๆ ที่ไม่เหมือนกัน) D = Directing (มีเป้าหมายไปสู่จุดมุ่งหวัง) R = Resilience (ค้นหาวิธีย้อนกลับ) E = Emotions (มองหาสิ่งที่ดี) A = Acceptance (ยอมรับในตัวตน) M = Meaning (เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่ใหญ่กว่า) ซึ่งถือเป็นองค์ความรู้ที่ค้นพบ คือ กุญแจสำคัญในการมีชีวิตที่มีความสุข “ความฝันของจิตใจที่ดี” Model “GREAT MIND DREAM” การกระทำเพื่อความ สุข ที่ได้จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักอายตนะที่ส่งผลต่อการบรรลุธรรมในพุทธศาสนาเถรวาท”

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรเน้นให้การศึกษาวิจัย การสร้างสรรค์หลักอายตนะกับการบรรลุธรรม ในกระบวนการสื่อสารธรรม ในประเด็นมิติต่างๆ เช่น ภาคประชาสังคม, ภาคประชาชน, ภาคเศรษฐกิจ การเมือง และภาคสื่อมวลชนในยุคดิจิทัล
- 2) ควรมีการศึกษาวิจัยในประเด็นหลักอายตนะกับการบรรลุธรรม ในด้านต่างๆ เช่น ตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย และใจ อย่างเจาะลึกเฉพาะอายตนะในแต่ละตัวที่จะส่งผลต่อการบรรลุธรรมได้
- 3) ควรมีการศึกษาวิจัยหลักอายตนะกับการบรรลุธรรม ที่มีต่อปัจจัยด้านอื่นๆ เช่น มนุษย์, สัตว์, สิ่งของ และสิ่งแวดล้อมต่างๆ เป็นต้น
- 4) ควรมีการศึกษาวิจัยที่ลุ่มลึก และใช้กระบวนการศึกษาวิจัยด้านต่างๆ เช่น เชิงการสำรวจ, การวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้มีมิติมุมมองที่หลากหลายมากขึ้นต่อไป

ข้อเสนอแนะการวิจัย

องค์ความรู้หรือองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ มีประเด็นและสาระสำคัญ 2 ด้านใหญ่ๆ คือ

1) กรมการศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หรือมหาเถรสมาคม ตลอดจนหน่วยงานองค์กร ที่มีส่วนรับผิดชอบและดูแลในเรื่องพระพุทธศาสนา ควรให้ความสนใจและความตระหนักในเรื่องของการ “ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักกายตนะที่ส่งผลต่อการบรรลुरुธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ที่มีผลสะท้อนในด้านคุณค่า ในบริบทของคุณธรรมและจริยธรรม ในภาพรวมของพุทธบริษัท 4 ตลอดจนวัตรปฏิบัติที่เป็นไปตามกรอบธรรมเนียม และประเพณีนิยมตามครั้งพุทธกาล ที่ได้วางรากฐานไว้เป็นอย่างดีแล้ว ในเชิงของบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์ ควรเน้นให้มีการฝึกอบรม หรือการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ ในการเรียนรู้และมีความเท่าทันนวัตกรรมสื่อสมัยใหม่ ที่จะมียผลกระทบต่ออายตนะอย่างถูกต้อง และเหมาะสมตามหลักการทางพุทธบัญญัติอย่างมีมาตรฐาน และระเบียบแบบแผนที่ชัดเจนไปในกรอบ และทิศทางเดียวกันทั่วประเทศและจริงจังต่อไป

2) ในยุคโลกาภิวัตน์หรือยุคดิจิทัล ที่ระบบการสื่อสารมีอิทธิพลอย่างชัดเจน จึงควรให้ความสำคัญต่อ “ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักกายตนะที่ส่งผลต่อการบรรลुरुธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ที่มีผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และการยอมรับไปสู่แนวทางการปฏิบัติของการเป็นต้นแบบ หรือแบบอย่างที่ดีในบทบาทของ การเป็นผู้สั่งการและคิดสร้างสรรค์หลักกายตนะ ที่มีคุณค่าในบริบทต่อการบรรลुरुธรรมได้ และในการใช้สื่อ เพื่อการฝึกปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา เพราะจะเป็นกรอบและแนวทางในการสร้างค่านิยม และมาตรฐานในการเป็นคนดีมีศีลธรรมที่ดี ต่อประเทศชาติอันจะเป็นแนวทางการสร้างความสุข และความสงบสุขให้แก่ประเทศชาติต่อไป

ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากการศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่อง “ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักกายตนะที่ส่งผลต่อการบรรลुरुธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า องค์ความรู้หรือองค์ความรู้ใหม่ ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ มีประเด็นและสาระสำคัญ ในการนำเอาหลักพุทธธรรมมาเป็นบรรทัดฐาน หรือแนวทางและทิศทางในการเป็นสื่อธรรม นำทางความคิดได้เป็นอย่างดียิ่ง ในเชิงของการเป็นหลักธรรม เพื่อการเตือนสติ เตือนจิตใจให้เป็นผู้บริโภคสื่ออย่างชาญฉลาด ด้วยการปรับและประยุกต์ใช้ให้มีความถูกต้องเหมาะสมตามหลักการตามกลุ่มเป้าหมาย และตามกาลเวลา ตลอดจนความสอดคล้องในหลักการด้านการครองตน การครองคน และครองงาน ที่หน่วยงาน องค์กร ที่มีความสนใจทางด้านพระพุทธศาสนาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะได้นำเอาหลักการทางพุทธธรรมที่จะได้นำไปใช้ ในการสร้างสรรค์หลักกายตนะกับการบรรลुरुธรรม ในกระบวนการสื่อสารธรรมให้ไปตามแบบอย่างของ หน่วยงาน องค์กร บุคคล หรือภาคสังคม ที่ได้นำไปปรับพัฒนาและประยุกต์ใช้ได้ต่อไป

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.
- _____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลักษณ์. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล. ชุด 91 เล่ม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลักษณ์, 2534.
- พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). **กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป, 2531.
- พระราชนิเวศรังสี คัมภีร์ปัญญาวิศิษฎ์ (เทศก์ เทสรังสี). **หลวงปู่สอนไว้**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ไร่จันทร์ปรีดิ์ อินเตอร์เนชั่นแนล, 2535.
- พระราชวุฒาจารย์ (หลวงปู่ดูลย์ อตุโล). **หลวงปู่ฝากไว้**. กรุงเทพมหานคร: เรือนธรรม, 2528.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **รุ่งอรุณของการศึกษาเบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย, 2546.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม** พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พุทธธรรมฉบับขยายความ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- พุทธทาสภิกขุ. **ผัสสะสิ่งที่ต้องรู้จักและควบคุม**. กรุงเทพมหานคร: มิตรนรากรพิมพ์, 2548.
- _____. **อิทัปปัจจยตา** พิมพ์ครั้งที่ 6. สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, 2549.
- พื้น ดอกบัว. **แนวความคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏ : การเวียนว่ายตายเกิดในพระพุทธศาสนา** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โสภณการพิมพ์, 2543.

กำเนิดและพัฒนาการแม่ชีไทย The Origin and Development of Thai Maechee

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม
พระมหาสันติ อธิภทฺโท
อรชร ไกรจักร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งนำเสนอเรื่องราวของแม่ชีที่ปรากฏชัดเจนในช่วง พ.ศ. 2508 อันก่อให้เกิดการก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทยใน พ.ศ.2512 และจดทะเบียนเป็นมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย พ.ศ. 2515 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยไว้ในพระบรมราชินูปถัมภ์ พ.ศ.2520 พระราชวงศ์เสด็จเปิดการประชุมใหญ่ของแม่ชีไทยเดือนเมษายนทุกปีตั้งแต่ พ.ศ.2514 จนกระทั่งถึง ปัจจุบัน (2561) คณะกรรมการบริหารแบ่งออกเป็น 2 ชุดคือ 1.คณะกรรมการมูลนิธิสถาบันแม่ชี ไทยจำนวน 9 รูป 2.คณะกรรมการสถาบันแม่ชีไทยจำนวน 25 รูป กรรมการผู้จัดการมูลนิธิสถาบัน แม่ชีไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 2515-2561 จำนวน 4 รูป ประธานสถาบันแม่ชีไทย พ.ศ. 2512-2561 จำนวน 8 รูป ปัจจุบันนี้มีสาขาของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยจำนวน 26 สาขาทั่วประเทศไทย

คำสำคัญ: กำเนิดแม่ชี; พัฒนาการแม่ชี; มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย

Abstract

This academic article aimed to present the history of Thai Maechee that appeared in 1965, which resulted in the establishment of the Thai Maechee Institute in 1969 and was registered as a foundation of the Thai Maechee in 1972. Her Royal Highness Princess graciously received the Thai Maechee Foundation under the Royal Patronage of Her Royal Highness Princess in 1977. The royal family held the annual meeting of the Thai Maechee in April every year from 1971 until at present (2018). The Executive Committee is divided into two groups: 1. The board of Thai Maechee Foundation has nine members. 2. The board of Thai Maechee Institute has 25 members. The board of management of Thai Maechee Foundation from the past till the present, 1969-2018 has four members, and the presidents of Thai Maechee Institute from 1969-2018 has eight members. Currently, there are 26 branches of Thai Maechee Foundation around the country.

Keywords: Origin of Maechee, Development of Maechee, Thai Maechee Foundation

บทนำ

เรื่องราวของแม่ชีได้รับการบันทึกไว้ในเอกสารของชาวต่างประเทศทำให้ทราบว่าแม่ชีมีปรากฏมาตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นราชธานีจดหมายเหตุของนิโคลาส์ แชรว์แวลส์ ชาวฝรั่งเศสที่ได้ติดตามคณะสอนศาสนาคริสต์เข้ามาในสมัยอยุธยาพ.ศ. 2224 ได้บันทึกเกี่ยวกับความมีอยู่ของแม่ชีอย่างผิวเผินในรูปจดหมายเหตุมี

รายละเอียดไม่มากนัก¹ หลังจากนั้น 8 ปีต่อมา มงซิเออร์ เดอ ลา ลูแบร์ อัครราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งฝรั่งเศสได้บันทึกเกี่ยวกับแม่ชีไว้ในจดหมายเหตุครั้งเมื่อเข้ามาอาศัยอยู่ในอยุธยา พ.ศ.2232² เนื้อหาในจดหมายเหตุเป็นลักษณะบอกสถานะของแม่ชีเป็นผู้อาศัยคอยช่วยเหลือพระสงฆ์ กิจวัตรคือสวดมนต์ สถานที่พักอยู่ทำวัดส่วนมากแม่ชีเป็นผู้หญิงที่สูงอายุ จากจดหมายเหตุของต่างชาตินี้ทำให้ทราบร่องรอยของแม่ชีส่วนใหญ่มีเฉพาะแม่ชีผู้สูงอายุไม่ปรากฏการศึกษาเล่าเรียน แม่ชีเริ่มปรากฏการรวมตัวกันเป็นรูปธรรมในสมัยรัชกาลที่ 9

กำเนิดและพัฒนาการของแม่ชีไทย

เรื่องราวของแม่ชีได้ปรากฏชัดเจนในช่วง พ.ศ. 2508 ในรูปแบบการศึกษาภาษาบาลีและวิชาการแขนงอื่นที่มหาวิทยาลัยโดยมาพักอาศัยอยู่ตามวัดในกรุงเทพฯ แม่ชีที่เป็นนักเรียนบาลีรุ่นแรกของประเทศไทยมีจำนวน 10 รูป ประกอบด้วย (1) แม่ชีสุมน อยู่ยอด (2) แม่ชีเพ็ญศรี คำชู (3) แม่ชีทองเจือ พลัทธิง (4) แม่ชีทองเพียร กลิ่นพ่วง (5) แม่ชีซอน บัวงาม (6) แม่ชีอมจิตร คำมณี (7) แม่ชีสงบ สุวรรณมณี (8) แม่ชีสุภาพ อาสน์สุวรรณ (9) แม่ชีสมบุรณ์ นิคมณี (10) แม่ชีทองหล่อ ชื่นอารมณ์³ แม่ชีกลุ่มนี้ได้รับการสนับสนุนจากแม่ชีผู้ใหญ่ที่มีอายุพรรษา นอกจากนั้นยังได้รับการสนับสนุนจากพระเถระผู้ใหญ่ได้ให้ความรู้และคำแนะนำโดยเฉพาะสมเด็จพระญาณวโรดม(ประยูร สนตงโกโร วัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร) เมื่อคณะแม่ชีมารวมตัวกันทำกิจกรรมที่มหาวิทยาลัยจึงนำมาสู่กันตั้งเป็นสถาบันแม่ชีไทยโดยในเอกสารระบุถึงการรวมตัวกันก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทยดังนี้

“เมื่อ พ.ศ.2508 คณะแม่ชีคณะหนึ่งมาเรียนบาลีและวิชาการต่างๆ ที่มหาวิทยาลัย แม่ชีคณะนี้จะเดินผ่านบางลำพูเป็นประจำ ประชาชนแถวบางลำพูเห็นแม่ชี มีศิลาจารวัตรที่ตึงงามก็บังเกิดความศรัทธา ภาพลักษณ์ของแม่ชีในสายตาของประชาชนคือผู้ศึกษาธรรมะ และมีคณะแม่ชีผู้ใหญ่ให้การสนับสนุนคณะแม่ชีนักเรียน ทำให้คณะแม่ชีสองกลุ่มนี้รวมตัวกันได้ซึ่งในขณะนั้นมีพระผู้ใหญ่มาให้ความรู้ได้แนะนำสั่งสอนให้ข้อคิดต่างๆ ในการก่อตั้งสถาบันของแม่ชี เพื่อที่จะรวมแม่ชีทั่วประเทศมาทำกิจกรรมร่วมกัน แลกเปลี่ยนทัศนะต่างๆ ร่วมกัน คณะแม่ชีคณะนี้จึงได้มีการติดต่อประสานงานกับแม่ชีที่อยู่ในสถานที่ต่างๆ ทั่วประเทศไทยให้มาร่วมประชุมกัน”⁴

วันที่ 28 สิงหาคม 2512 แม่ชีจำนวนมากจากกรุงเทพมหานครและจากต่างจังหวัดได้มาประชุมกันที่ห้องประชุมมหาวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ ประธานประชุมคือพันเอกปิ่น มุทุกันต์ อธิบดีกรมการศาสนาในสมัยนั้น รายละเอียดการประชุมในวันนั้นคือการรวมตัวกันทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบหมู่คณะอันนำมาสู่กันก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทยและการเรียกขาน ถึงสตรีที่โกนผมนุ่ง

¹ นิโคลาส์ แซร์แวส, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม นิโคลาส์ แซร์แวส, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร อ่างโน ยุพิน ดวงจันทร์, สตรีกับการบวชในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเปรียบเทียบสถานภาพและทัศนะของแม่ชีวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานครและสำนักปฏิบัติธรรมแดนมหามงคลกาญจนบุรี, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542), หน้า 54.

² ซิมง เดอ ลา ลูแบร์ (Simon de La Loubère), จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, 2548), หน้า 507.

³ สัมภาษณ์, แม่ชีสุภาพ อาสน์สุวรรณ, สำนักแม่ชีสนามชี วัดสนามพรพราหม์ จังหวัดเพชรบุรี, วันที่ 1 สิงหาคม 2561.

⁴ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, เอกสารอัดสำเนา. เข้าถึง 1 สิงหาคม 2561.

ชาวหม่มขาว บางท้องถิ่นเรียก แม่อุบา หรืออุบาสิกาชี บางท้องถิ่น เรียกว่า แม่ขาว บางท้องถิ่น เรียกแม่ชี บางท้องถิ่นเรียกคุณชี เป็นต้นและได้ข้อตกลงคือการใช้คำว่า “แม่ชี” เป็นคำเรียกขานสตรี โคนผมนุ่งหม่มขาว และการกำหนดเครื่องนุ่งหม่มเป็นต้น⁵ ดังนั้นสถาบันแม่ชีไทยจึงก่อร่างสร้างตัวเป็นครั้งแรกในประเทศไทย โดยการรวมตัวกันของคณะแม่ชีไทยตั้งข้อความว่า “ผู้ก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทย ก็คือแม่ชีทั้งหลายทั่วประเทศ แม่ชีทุกรูปจึงเป็นเจ้าของสถาบัน เพราะฉะนั้น จึงให้แม่ชีทุกรูปคิดว่าสถาบันแม่ชีไทยเป็นของทุกคน”⁶ และคำสัมภาษณ์แม่ชีสุภาพ อาสน์สุวรรณนักเรียนบาลีรุ่นแรกผู้อยู่ในเหตุการณ์ในการประชุมก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทยให้สัมภาษณ์ว่า “วันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ.2512 ได้มีจัดประชุมคณะแม่ชีไทยทั่วทุกภาค มีแม่ชีมาประชุมกันประมาณ 1,000รูป ณ ตึกสภาการศึกษาหม่มกุฎราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร ได้มีมติร่วมกันจัดตั้งสมาคมของแม่ชีไทยขึ้นภายใต้ชื่อว่า “สถาบันแม่ชีไทย”⁷

พ.ศ.2513 สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี) สมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ 16 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เสด็จเปิดการประชุมใหญ่สถาบันแม่ชีไทยครั้งที่ 1 ที่สภามหม่มกุฎราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร ทรงประทานหลักธรรมให้แม่ชียึดปฏิบัติคือหลักสาราณียธรรม หลักอภิปรายนิยธรรม หลักพรหมวิหาร ทาน ศีล ภาวนา ศีล สมาธิ ปัญญาและการเจริญอานาปานสติ⁸

พระราชวงศ์ไทยกับสถาบันแม่ชีไทย

เหตุการณ์สำคัญที่มีคุณูปการต่อคณะแม่ชีไทยคือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีได้เสด็จงานวันครบรอบ 25 ปีของสภาการศึกษาหม่มกุฎราชวิทยาลัยคือวันที่ 15-19 กันยายน พ.ศ.2514 ในงานมีการจัดนิทรรศการของหม่มกุฎราชวิทยาลัยและสถาบันแม่ชีไทยได้ร่วมจัดนิทรรศการครั้งนี้ ล้นเกล้าทั้ง 2 พระองค์ได้เสด็จทอดพระเนตรนิทรรศการในงาน ได้เสด็จมาทอดพระเนตรนิทรรศการของสถาบันแม่ชีไทย ทรงให้ความสนพระทัยและทรงห่วงใยในการจัดตั้งสถาบันแม่ชีไทย มีข้อความตอนหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระดำรัสกับพระเทพกวี(ประยูร สนั่นกุลโร)⁹ว่า “สถาบันนี้เป็นผู้หญิง ย่อมมีความอ่อนแอเป็นธรรมดา เกรงว่าจะมีลัทธิอื่นเข้ามาแทรกแซงได้โดยง่าย จะมีวิธีป้องกันและช่วยกันอย่างไร”¹⁰ และพระดำรัสพระบรมราชินีนาถตรัสกับกลุ่มแม่ชีว่า “เห็นหญิงไทยเดี๋ยวนี้มุ่งกระโปรงสั้นๆ เข้าวัดแล้วลุ่มใจ บวชเป็นแม่ชีสบายใจ และคิดจะทำประโยชน์อะไร ให้แก่สังคมบ้างไหม”¹¹วันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ.2514 สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 เสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นองค์ประธานประชุมใหญ่ของสถาบันแม่ชีไทยเนื่องความพระราชเสาวนีย์ตอนหนึ่งว่า “ขอชมเชยความอุตสาหะของท่านที่จัดการชักชวนและรวบรวมแม่ชีไทยทั่วพระราชอาณาจักร

⁵ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, เอกสารอัดสำเนา, เข้าถึงวันที่ 1 สิงหาคม 2561.

⁶ นายกาญจน์ สัจจพันธุ์, วารสารแม่ชีสาร, ปีที่ 3 เล่มที่ 13 (กุมภาพันธ์ 2516) : 17.

⁷ สัมภาษณ์, แม่ชีสุภาพ อาสน์สุวรรณ, สำนักแม่ชีสนามชี วัดสนามพรหม จังหวัดเพชรบุรี, วันที่ 1 สิงหาคม 2561.

⁸ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราช(จวน อุฏฐายี),พระดำรัสเปิดการประชุมครั้งที่ 1 วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 1 ฉบับที่ 4 (สิงหาคม-ตุลาคม 2513) : 1-8.

⁹ สมเด็จพระญาณวโรดม(ประยูร สนั่นกุลโร),อดีตเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร.

¹⁰ สถาบันแม่ชีไทย, วารสารแม่ชีสาร, ปีที่ 2 ฉบับที่ 9 (พฤศจิกายน 2515): 63-64.

¹¹ สถาบันแม่ชีไทย, วารสารแม่ชีสาร, ปีที่ 2 ฉบับที่ 9 (พฤศจิกายน 2515): 64.

มาชุมนุมพบปะสังสรรค์กัน เพื่อบำเพ็ญประโยชน์ทางศาสนาและประชาชน พร้อมทั้งส่งเสริมการศึกษาและยกฐานะแม่ชีไทยให้เป็นที่เคารพนับถือและทัดเทียมกับแม่ชีสากลในสายตาของประชาชนมากขึ้น”¹²

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 ทรงเสด็จเป็นองค์ประธานเปิดประชุมสถาบันแม่ชีไทยจำนวน 6 ครั้งดังนี้ เสด็จครั้งที่ 1 พ.ศ.2515 รายละเอียดพระราชเสาวนีย์ตอนหนึ่งว่า “ผู้ที่มาเป็นศิหาคำความรู้ในพระธรรมเพื่อความสงบและพ้นจากความทุกข์ คนเราเมื่อไม่ยากมีทุกข์ก็ควรเข้าใจได้ว่าคนอื่นก็อยากพ้นทุกข์เช่นเดียวกับเราเหมือนกัน ดังนั้นจึงเป็นสิ่งสมควรแล้วที่แม่ชีทั้งหลายร่วมแรงร่วมใจกันตั้งมั่นจะช่วยผู้อื่นให้พ้นทุกข์เท่าที่จะทำได้ เช่นไปรับการอบรมวิธีเลี้ยงเด็กและการพยาบาล ช่วยสอนหนังสือตามสถานเลี้ยงเด็กกำพร้า แม่ชีที่มีฐานะก็ควรช่วยรับเลี้ยงเด็กจากคนที่มียุติกรรมหรือช่วยสงเคราะห์ในด้านอื่นๆ ตามแต่ความสามารถ การเลี้ยงเด็กกำพร้าจะเป็นผลสะท้อนให้แก่ประเทศชาติบ้านเมืองอีกด้วย และวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ได้พิสูจน์แล้วว่า ความรักความเมตตากรุณาจะเป็นสิ่งที่ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างแม้แต่ต้นไม้ก็จะเจริญงอกงามรวดเร็ว”¹³ เสด็จครั้งที่ 2 พ.ศ.2516 รายละเอียดพระราชเสาวนีย์ในการเปิดประชุมคือทรงให้แม่ชีแผ่เมตตาจิตให้แก่คนเคราะห์ร้ายและให้ความรู้แก่เยาวชนของชาติเพื่อกล่อมเกล่าจิตใจให้เป็นคนดีของประเทศชาติพระองค์ปรารถนาถึงเหตุการณ์ความไม่สงบในขณะนั้นให้แม่ชีทั้งหลายจงช่วยแผ่เมตตาเพื่อให้เกิดสันติสุข¹⁴ เสด็จครั้งที่ 3 คือวันที่ 7 เมษายน พ.ศ.2517¹⁵ เสด็จครั้งที่ 4 คือวันที่ 7 เมษายน 2518 ความตอนหนึ่งของพระราชเสาวนีย์คือ “ข้าพเจ้ายินดีมากที่มูลนิธิพยายามให้การศึกษาระดับทุกระดับทุกสาขาแก่บรรดาแม่ชี แม่วิชาธรรมดาและวิชาเฉพาะ บางอย่างก็จัดให้ได้เรียน การที่ได้เรียนวิชาธรรมะทุกระดับทุกสาขา ย่อมเป็นประโยชน์โดยตรงแก่พระศาสนา คือทำให้ได้ทราบว่าคุณธรรมนั้นลุ่มลึกกว้างขวางเพียงใด จะศึกษาทราบได้จากที่ใดด้วยวิธีใด เพื่อฝึกฝนตนเองต่อไปให้เหมาะแก่อริยาสัยและตามวัตถุประสงค์ตามอัธยาศัย ส่วนวิชาอื่นนั้นเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับศึกษาโลก ศึกษาสังคม เพื่อมนุษย์สัมพันธ์ และเพื่อสงเคราะห์ อนุเคราะห์แก่ผู้ที่จะต้องเกี่ยวข้องคบหาสมาคมด้วยตลอดชีวิต จึงขอวิงวอนให้ช่วยกันคิด ช่วยกันจัดการศึกษาในการศึกษาทั้งนี้ให้มีประสิทธิภาพและทั่วถึงยิ่งขึ้น”¹⁶ ครั้งที่ 5 วันที่ 22 เมษายน 2519¹⁷ และครั้งที่ 6 วันที่ 7 เมษายน 2521 ความตอนหนึ่งของพระราชเสาวนีย์ดังนี้ “เมื่อจะสอนธรรมะเรื่องใด ต้องศึกษาธรรมะเรื่องนั้นให้ตลอดทั้งในใจความและวิธีการสอนจึงจะหวังผลสมบูรณ์ได้ การเผยแพร่ธรรมะของแม่ชีนั้นโดยมากก็ทำเพื่อประโยชน์สุขของชาวบ้าน ซึ่งปกติก็ต้องการแต่ความสุขความสบายและความสงบเป็นพื้นฐาน มิได้มุ่งหมายความหลุดพ้นเป็นที่ตั้ง การสอนธรรมะของแม่ชีจึงควรเน้นหนักในธรรมเบื้องต้นที่คนทั่วไปจะศึกษาและปฏิบัติได้ โดยสะดวกธรรมะของผู้ครองเรือนมีอยู่มากมาย

¹² สถาบันแม่ชีไทย, วารสารแม่ชีสาร, ปีที่ 2 ฉบับที่ 8 (สิงหาคม - ตุลาคม 2514) : 4.

¹³ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9, พระราชเสาวนีย์ทรงเปิดการประชุมใหญ่สถาบันแม่ชีไทย, วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 3 ฉบับที่ 11 (สิงหาคม-ตุลาคม 2515):4.

¹⁴ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9, พระราชเสาวนีย์ทรงเปิดการประชุมใหญ่สถาบันแม่ชีไทย, วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 3 ฉบับที่ 14 (พฤษภาคม-กรกฎาคม 2516):1.

¹⁵ สถาบันแม่ชีไทย, วารสารแม่ชีสาร, ปีที่ 5 ฉบับที่ 17 (กุมภาพันธ์ - เมษายน 2517): 49.

¹⁶ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9, พระราชเสาวนีย์ทรงเปิดการประชุมใหญ่สถาบันแม่ชีไทย, วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 6 ฉบับที่ 21-22, (กุมภาพันธ์-กรกฎาคม 2518): 5-7.

¹⁷ วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 7 ฉบับที่ 26, (พฤษภาคม-กรกฎาคม 2519): 1-2.

ถ้าสามารถสอนให้แจ่มแจ้งและซาบซึ้งจึงจะนำไปปฏิบัติกันได้ทั่วถึง ก็น่าจะมีส่วนช่วยให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุขสงบได้มากและน่าจะลดปัญหายุ่งยากตลอดจนภัยพิบัติในชาติบ้านเมืองได้เป็นอย่างดี”¹⁸

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อครั้งทรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงสิรินธรเทพรัตนราชสุดาและพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ได้เสด็จแทนพระองค์มาทรงเปิดการประชุมใหญ่สถาบันแม่ชีไทย วันที่ 7 เมษายน 2520 พระองค์ทรงมีพระประสงค์ให้แม่ชีไทยทำงานบำเพ็ญประโยชน์แก่พระศาสนาประชาชนและแม่ชีที่เริ่มต้นด้วยดีแล้วดำเนินก้าวหน้าต่อไปอย่างต่อเนื่องบรรลุผลที่มุ่งหมาย¹⁹ เสด็จแทนพระองค์วันที่ 7 เมษายน 2522²⁰ เสด็จแทนพระองค์วันที่ 7 เมษายน 2523²¹ สำหรับพ.ศ.2524ยังไม่พบหลักฐาน และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จแทนพระองค์วันที่ 9 เมษายน 2525²² พระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จแทนพระองค์เปิดประชุมใหญ่คณะแม่ชีไทย พ.ศ.2526²³

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2527-ปัจจุบัน พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลีพระวรราชทินนิตามาตุได้เสด็จแทนพระองค์ทรงเปิดการประชุมใหญ่คณะแม่ชีไทย บางปีพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา เสด็จแทนพระองค์ บางปีองคมนตรีเป็นผู้แทนพระองค์เช่น พ.ศ.2535ฯพณฯ ม.ล.จิรายุ นพวงศ์ เสด็จแทนพระองค์ นอกเหนือจากนั้นตั้งแต่ พ.ศ.2536-พ.ศ.2561 พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลีพระวรราชทินนิตามาตุเสด็จแทนพระองค์ติดต่อกันอย่างต่อเนื่องเป็นเวลา 25 ปี คณะแม่ชีได้ทูลถวายรายงานการทำงานให้ทรงทราบการทำงานทุกปี เหนือสิ่งอื่นใดการเสด็จมาของพระราชวงศ์ทุกพระองค์ทรงประทานขวัญและกำลังใจแก่แม่ชีไทยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทรงประทานของที่ระลึกแก่บุคคลที่บริจาคเงินโดยเสด็จพระกุศลสมทบทุนมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยนอกจากนั้นยังทรงเป็นประธานทอดผ้าป่าสมทบทุนมูลนิธิทรงทอดพระเนตรการฝีมือของแม่ชีไทยที่นำมาแสดงในงานประชุมใหญ่ประจำปีทุกครั้งก่อนเสด็จกลับ

การบริหารจัดการภายในองค์กร

เมื่อแม่ชีได้รวมตัวกันจัดตั้งสถาบันแม่ชีไทยได้ 3 ปี หลังจากนั้นได้มีการตั้งทุนจดทะเบียนมูลนิธิชื่อว่า “มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย” ในวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2515 มีคณะกรรมการ 9-10 รูป/คนในจำนวนนี้มีทั้งแม่ชีและฆราวาส²⁴ ภายหลังคณะกรรมการมูลนิธิทั้งหมดเป็นแม่ชี สำหรับการเลือกผู้จัดการมูลนิธินั้น คณะกรรมการที่ได้รับการคัดเลือกทั้งหมด 9 รูปจะเลือกผู้จัดการมูลนิธิและ ผู้ช่วยผู้จัดการมูลนิธิ ส่วนเลขานุการมูลนิธินั้น แม่ชีที่ได้รับเลือกเป็นผู้จัดการมูลนิธิจะเป็นผู้เลือกด้วยตนเองแม่ชีที่เหลือนอกนั้นเป็นกรรมการมูลนิธิ และ 5 ปีต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยไว้ใน พระบรมราชานุอุปถัมภ์ ในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2520 หลังจากนั้นพ.ศ.2528 ได้จดทะเบียนมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยใน

¹⁸ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9, พระราชเสาวนีย์ทรงเปิดการประชุมใหญ่สถาบันแม่ชีไทย, วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 9 ฉบับที่ 34, (พฤษภาคม-กรกฎาคม 2521):1-2.

¹⁹ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรเทพรัตนสุดา, พระราชเสาวนีย์, วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 8 ฉบับที่ 30, (พฤษภาคม-กรกฎาคม 2520):1-2.

²⁰ วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 5 ฉบับที่ 6, (มกราคม-ธันวาคม 2558):11. (ฉบับปรับปรุงใหม่)

²¹ วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 10 ฉบับที่ 41, (พฤษภาคม-กรกฎาคม 2523):1-2.

²² วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 5 ฉบับที่ 6, (มกราคม-ธันวาคม 2558):15. (ฉบับปรับปรุงใหม่)

²³ วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 13 ฉบับที่ 54, (พฤษภาคม-กรกฎาคม 2526):1-2.

²⁴ สัมภาษณ์แม่ชีสุภาพ อาสน์สุวรรณ, สำนักแม่ชีสนามชี วัดสนามพราหมณ์ จังหวัดเพชรบุรี, วันที่ 10 สิงหาคม 2558.

พระบรมราชินีนาถ ปณิธาน สาเหตุที่จดทะเบียนล่าช้าอันเนื่องจากมีเหตุขัดข้องทางฝ่ายบุคคล²⁵ แม่ชีที่ทำหน้าที่ กรรมการผู้จัดการมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 2512-ปัจจุบัน(2561)ดังนี้

1. แม่ชีญาณิ ศิริโหวหาร วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร (2512-2522)
2. แม่ชีบุญเลี้ยง แอ่อ่วม สำนักสงฆ์จิต เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร (2523-2526)
3. แม่ชีรัสมิภา โพธิ์คำฉาย วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร (2528-2552)
4. แม่ชีช้อย มณีขาว วัดปทุมวนาราม เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 2553-ปัจจุบัน

คณะกรรมการมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยในพระบรมราชินีนาถมีหน้าที่ร่วมกันรับผิดชอบในการ บริหารจัดการการเงิน ทรัพย์สินของมูลนิธิ การบัญชี งบดุล ทำรายงาน ทำทะเบียน ต้นทุน กองทุนมูลนิธิ จัดทำโครงการต่างๆตามวัตถุประสงค์มูลนิธิ ติดตามผลงาน จัดทำระเบียบการก่อตั้งสำนัก/ธรรมสถานของ มูลนิธิและบังคับใช้ระเบียบ และร่วมกับคณะกรรมการสถาบันแม่ชีไทยในการปกครอง การพัฒนา จัดงาน ประชุมใหญ่ งานรับเสด็จ งานวันก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทย ปฏิบัติงานตามข้อบังคับของมูลนิธิเป็นแบบอย่างใน การปฏิบัติ ดูแลสำนักและธรรมสถานของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย สำหรับสถานที่ตั้งมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ในอดีตตั้งอยู่อาคารสภาการศึกษาหมามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร บางลำพู กรุงเทพมหานครตั้งแต่ พ.ศ.2512ถึงปลายเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2559 ต้นเดือนมิถุนายน พ.ศ.2559 มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยได้ย้ายมา ตั้งที่แห่งใหม่เลขที่ 19 กิโลเมตรที่ 4 ถนนรามอินทรา 14 มัยลาก แยก 6 แขวงท่าแร้ง เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร

นอกจากจะมีคณะกรรมการมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยแล้วยังมีคณะกรรมการสถาบันแม่ชีไทย จำนวน 25 รูป ผู้มีสิทธิ์รับเลือกตั้ง ได้แก่ ตัวแทนของสำนักและผู้อาสาเข้าทำงาน ผู้มาเลือกตั้งนั้นเป็นแม่ชีที่เป็น ตัวแทนสำนักต่างๆทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด เมื่อเลือกคณะกรรมการได้ครบจำนวนแล้ว ใน จำนวน 25 รูปที่ถูกเลือกนั้นจะเลือกประธานและรองประธานกันเอง ส่วนเลขานุการนั้นผู้ที่ได้รับเลือกเป็น ประธานจะเลือกเลขานุการด้วยตนเอง โดยภาพรวมคือตำแหน่งประธาน 1 รูป รองประธาน 2 รูป คณะกรรมการ 22 รูป คณะกรรมการเหล่านี้จะอยู่ในวาระ 4ปีการหน้าที่หลักของคณะกรรมการสถาบันแม่ ชีไทยคือการรับสนองงานหรือเป็นฝ่ายธุรการของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของ มูลนิธิ

ประธานสถาบันแม่ชีไทย พ.ศ. 2512-ปัจจุบัน(2561)

1. แม่ชีญาณิ ศิริโหวหาร วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร เป็นประธาน 2 สมัย
2. แม่ชีละม้าย บุตรเมฆ สำนักพรหมจารีนิสันตอัมพวัน ตำบลปากน้ำ อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นประธาน 1 สมัย
3. แม่ชีบุญเลี้ยง แอ่อ่วม สำนักชีสงฆ์จิต แขวงสวนหลวง เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร เป็นประธาน 2 สมัย
4. แม่ชีจำลองลักษณ์ คงสาหร่าย วัดสร้อยทอง กรุงเทพมหานคร เป็นประธาน 1 สมัย
5. แม่ชีรัสมิภา โพธิ์คำฉาย วัดปากน้ำภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร เป็นประธาน 1 สมัย
6. แม่ชีทองใบ บริสุทธิ นครสวรรค์ เป็นประธาน 2 สมัย
7. แม่ชีประทีน ขวัญอ่อน สถาบันแม่ชีไทย อำเภอบางแพะ จังหวัดราชบุรี เป็นประธาน 5 สมัย
- 8.แม่ชีสโรชา ไชยเกตุ สำนักแม่ชีปฏิบัติธรรมเขาพระ อำเภอบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นประธานในสมัยปัจจุบัน (2561)

²⁵ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยในพระบรมราชินีนาถ, เอกสารอัดสำเนา.

สถาบันแม่ชีไทยได้จัดประชุมแม่ชีไทยอย่างเป็นทางการที่สภาการศึกษาหม่อมกุฎราชราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร บางลำพู กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ พ.ศ. 2512 ถึง พ.ศ.2550 หลังจากนั้นหม่อมกุฎราชวิทยาลัยได้ย้ายมหาวิทยาลัยมาตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอศาลายา จังหวัดนครปฐม สถาบันแม่ชีไทยจึงได้ย้ายมาจัดการประชุมใหญ่ที่หอประชุมสุชีพบุญญาภภาพ มหาวิทยาลัยมหามกุฎราชวิทยาลัยตั้งแต่ พ.ศ.2550-2554 ภายหลังคณะกรรมการสถาบันแม่ชีได้มีมติเป็นเอกฉันท์ในการเลือกสถานที่จัดประชุมแม่ชีไทยโดยเลือกที่สถาบันแม่ชีไทย อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรีตั้งแต่ พ.ศ.2555 –ปัจจุบันและสถานที่แห่งนี้ยังเป็นสำนักงานของสถาบันแม่ชีไทยอีกด้วย การประชุมใหญ่ของแม่ชีไทยในสมัยเริ่มแรกนั้นเป็นเดือนมิถุนายนวันเวลาไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับองค์ประธานเปิดประชุมส่วนมากจะเป็นวันที่7-8-9 เมษายน ภายหลังได้เปลี่ยนเป็นวันที่ 2 เมษายน เริ่มในพ.ศ.2555 –ปัจจุบัน

สาขาของสถาบันแม่ชีไทย

แรกเริ่มในการตั้งสถาบันแม่ชีไทยได้มีผู้มีจิตศรัทธาบริจาคที่ดินให้มูลนิธิ เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของแม่ชีและสตรีผู้ปฏิบัติธรรมและจัดกิจกรรมต่างๆของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย สำนักเหล่านี้จึงได้ชื่อว่า “สาขาสถาบันแม่ชีไทย” มีรายชื่อ ดังนี้

1. สาขาบางคล้า สำนักพรหมจารีณีสันติอัมพวัน ต.ปากน้ำ อ.บางคล้า จ.ฉะเชิงเทรา ก่อตั้ง พ.ศ.2515
2. สาขาหัวหิน สำนักสันตินิวาส(หน้าวัดไกลกังวล) อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์ ก่อตั้ง พ.ศ.2515
3. สาขาปราจีนบุรี สำนักสันติมาคม ต.ดงขี้เหล็ก อ.เมือง จ.ปราจีนบุรี ก่อตั้งพ.ศ. 2517
4. สาขาชอยมัยลาภ สำนักรัตนไพบูลย์ ถ.รามอินทรา กม.4 แขวงจรเข้บัว เขตบางเขน กรุงเทพฯ ก่อตั้ง พ.ศ. 2518
5. สาขาปากท่อ อ.ปากท่อ จ.ราชบุรี ก่อตั้ง พ.ศ. 2519
6. สาขาอู่ตะเภา สำนักแม่ชีไทยส่วนภูมิภาค บ้านอู่ตะเภา ต.ทางน้ำสาคร อ.มโนรมย์ จ.ชัยนาท ก่อตั้ง พ.ศ.2527
7. สาขาหนองบัว สำนักสันตินันทวัน (วัดป่าหนองบัว) ต.หนองบัว อ.หนองบัว จ.นครสวรรค์ ก่อตั้ง พ.ศ. 2531
8. สาขาน้ำตกคลองลาน สำนักแม่ชีไทยธารทิพย์คีรีวัน ต.คลองลานพัฒนา อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร ก่อตั้ง พ.ศ.2520
9. สาขาเพชรบุรี สำนักเนกขัมมจารีณี (หลังเขาหลวง) ต.ธงชัย อ.เมือง จ.เพชรบุรี ก่อตั้ง พ.ศ. 2530
10. สาขาเขาชะเมา สำนักสันติวิริยะ ต.น้ำเป็น ม.1 อ.เขาชะเมา (แกลง) จ.ระยอง ก่อตั้ง พ.ศ.2535
11. สาขาเพชรบูรณ์ สำนักปฏิบัติธรรมสถิต ต.ขอนแก่น อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์ ก่อตั้ง พ.ศ. 2532
12. สาขาสกลนครสำนักแม่ชีไทยภูกระแต ต.วาใหญ่ อ.อากาศอำนวย จ.สกลนคร ก่อตั้ง พ.ศ.2532
13. สาขาป่าซาง สำนักสุพรหมยานเถรานุสรณ์ บ้านแม่อาว ต.นครเจดีย์ อ.ป่าซาง จ.ลำพูน ก่อตั้ง พ.ศ.2534
14. สาขาดอนยี่พรหม สำนักสวนสันติ ต.หนองจอก อ.ท่ายาง จ.เพชรบุรี ก่อตั้ง พ.ศ. 2534
15. สาขาหนองหงส์สำนักธรรมะเมตตา ต.หนองหงส์ อ.หนองหงส์ จ.บุรีรัมย์ ก่อตั้ง พ.ศ.2538

16. สาขาคอนเมือง สำนักสร้อยพลอยสันตจิต ถ.เพิ่มสิน-ออเงิน (ใกล้โรงเรียนศิริพัฒน์) แขวงออเงิน เขตบางเขน กรุงเทพฯ ก่อตั้ง พ.ศ. 2539
17. สาขาบางขุนเทียน สำนักแม่ชีไทย 35/1 ม.4 ถ.บางกระบือ ซ.เพชรวิฑูร แขวงสามตำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ ก่อตั้ง พ.ศ. 2530
18. สาขาอุทัยธานี สำนักแม่ชีดำรงอารยธรรม (ถ้าเขาหิน) ต.บ่อยาง อ.สว่างอารมณ์ จ.อุทัยธานี ก่อตั้ง พ.ศ. 2525
19. สาขาสุพรรณบุรี สำนักแม่ชีปฏิบัติธรรมเขาพระ อ.เดิมบางนางบวช จ.สุพรรณบุรี ก่อตั้ง พ.ศ.2543
20. สาขาอำเภอพานสำนักแม่ชีไทยบ้านปูแกง(ตรงข้ามวัดปูแกง) ต.แม่เย็น อ.พาน จ.เชียงราย ก่อตั้ง พ.ศ. 2541
21. สาขาบางแพ สำนักแม่ชีไทยทัพโพธิ์ทอง ต.โพธิ์หัก อ.บางแพ จ.ราชบุรี ก่อตั้ง พ.ศ. 2543
22. สาขาปักษ์ชัย สำนักแม่ชีไทยปฏิบัติธรรม มงคลสุนารี ตำบลภูหลวง อำเภอปักษ์ชัย จังหวัดนครราชสีมา พ.ศ. 2550
23. สำนักแม่ชีไทยพัฒนา บ้านหนองตาด ตำบลบ้านยาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
24. สำนักแม่ชีไทยพุทธมงคลนิมิต วัดพุทธมงคลนิมิต อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
25. สำนักแม่ชีไทยพัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติ หมู่บ้านไผ่แก้ว 7/6 หมู่ 2 ตำบลคลองขุด อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ก่อตั้ง 2547
26. สำนักแม่ชีไทยพัฒนาจิต อำเภอวิเศษไชยชาญ จังหวัดอ่างทอง²⁶

บทสรุป

สตรีไทยบางคนที่ต้องการบวชเป็นภิกษุณีแต่ติดขัดที่พระวินัยเถรวาทตั้งนั้นจึงบวชเป็นแม่ชีอาศัยอยู่ตามวัดต่างๆและเกิดการรวมตัวกันตามธรรมชาติอย่างเป็นรูปธรรมเริ่มพ.ศ. 2508 โดยการศึกษาภาษาบาลีและวิชาการต่างๆที่มหาวิทยาลัย และภายหลังได้รวมตัวกันก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทยในพ.ศ. 2512 มีสาขาเกิดขึ้นจำนวน 26 สาขา อยู่ในพระบรมราชานุอุปถัมภ์ มีประชาชนชาวไทยให้การอุปถัมภ์และได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ประชาชนในประเทศไทยทั้งนี้ขึ้นอยู่กับศักยภาพความรู้ความสามารถของแม่ชี

บรรณานุกรม

- กาญจน์ สัจจพันธุ์.วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 4 เล่มที่ 13 (กุมภาพันธ์ 2516): 17.
- ซีมง เดอ ลา ลูแบร์ (Simon de La Loubère), จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม) แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร.กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, 2548.
- นิโคลาส แซร์แวงส.ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยามแปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2506.
- มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, เอกสารอัดสำเนา. เข้าถึง 1 สิงหาคม 2561.
- แม่ชีสุภาพ อาสน์สุวรรณ,สำนักแม่ชีสนามชี วัดสนามพรพารมย์ จังหวัดเพชรบุรี.สัมภาษณ์. วันที่ 1 สิงหาคม 2561.
- สถาบันแม่ชีไทย. วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 1 ฉบับที่ 4 (สิงหาคม-ตุลาคม 2513) :1-8.
-วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 2 ฉบับที่ 8 (สิงหาคม - ตุลาคม 2514) :4.

²⁶ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, เอกสารอัดสำเนา, หน้า 2-4.

- _____ .วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 3 ฉบับที่ 9 (พฤศจิกายน 2515):64.
- _____ .วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 4 ฉบับที่ 14 (พฤษภาคม-กรกฎาคม 2516) :1.
สถาบันแม่ชีไทย.วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 5 ฉบับที่ 17 (กุมภาพันธ์ - เมษายน 2517) : 49.
- _____ .วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 6 ฉบับที่ 21-22 (กุมภาพันธ์-กรกฎาคม 2518) : 5-7.
- _____ .วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 7 ฉบับที่ 26(พฤษภาคม-กรกฎาคม 2519) : 1-2.
- _____ .วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 8 ฉบับที่ 30 (พฤษภาคม-กรกฎาคม 2520) :1-2.
- _____ .วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 9 ฉบับที่ 34 (พฤษภาคม-กรกฎาคม 2521) :1-2.
- _____ .วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 10 ฉบับที่ 37 (พฤษภาคม-กรกฎาคม 2522) :1-2.
- _____ .วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 11 ฉบับที่ 41 (พฤษภาคม-กรกฎาคม 2523) :1-2.
- _____ .วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 12 ฉบับที่ 44 (พฤษภาคม-กรกฎาคม 2523) :1-2.
- _____ .วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 13 ฉบับที่ 50(พฤษภาคม-กรกฎาคม 2525) :1-2.
- _____ .วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 14 ฉบับที่ 54 (พฤษภาคม-กรกฎาคม 2526) :1-2.
- วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 5 ฉบับที่ 6,(มกราคม-ธันวาคม 2558) :11.ปรับปรุง.

ศาสนากับการพัฒนา : ไสยศาสตร์ เครื่องราง
Religions and its Development : Magic and Amulets

พระครูธรรมธะมณีน กิตติปาโล

พระครูวิภัชธรรมวิจิตร

กฤตสุชิน พลเสน

ประเวช วัฒนาแก้ว

สุพิชฌาย์ พรพิชญรงค์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จังหวัดนครปฐม

บทคัดย่อ

จากการศึกษาเรื่องศาสนากับการพัฒนา : ไสยศาสตร์ เครื่องราง พบว่า ด้านไสยศาสตร์เป็นสิ่งที่หาความแน่นอนหรือแท้จริงไม่ได้ แต่เป็นด้วยอิทธิพลแห่งความเชื่อถือทางศาสนาของสังคม จึงทำให้สามารถดำรงอยู่ได้ โดยสังคมยังยอมรับค่านิยมในการปฏิบัติต่อ Magic ในรูปแบบต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี มนุษย์แม้จะมีการศึกษาระดับใดก็ตาม ยังคงติดอยู่ใน Magic จะมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับสภาพจิตใจของแต่ละท่าน ความกลัวของมนุษย์เป็นต้นเหตุ ดังนั้น Magic จึงสามารถอยู่ในสังคมได้ แม้ว่าโลกจะมีความเจริญเพียงใดก็ตาม ด้านเครื่องราง มนุษย์เป็นผู้คิดค้นวิธีการขึ้นมาด้วยความเชื่อมั่นว่าจะได้รับผล หรือประสบบสิ่งที่ยิ่งประสงค์ โดยนำความปลอดภัยและสิริมงคลมาให้ ที่เรียกว่า “เครื่องราง ของขลัง” โดยการยอมรับมาควบคุมพฤติกรรมของตนและกลุ่มของตน ในขณะที่เดียวกัน ก็พยายามรักษาสถานภาพของตนเองด้วยการถือหรือการนิยมนำเครื่องรางจึงกลายเป็นวัฒนธรรมของสังคมอีกรูปแบบหนึ่ง โดยการปลูกฝังให้อยู่ในความเชื่อถือของคนมาจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: ไสยศาสตร์, เครื่องราง

Abstract

After studying on religions and its development : Magic superstitions and beliefs about amulets , it was found out that superstition is an issue which is unstable or uncertain but it is an influence of some beliefs in religions in society, hence they still exist. The society still widely accepts the values of the way they treat to magic in different methods. Despite of the advancement of education for humans, magic is still attached to humans whom the level of the magic attachment is varied depending on individual mind. Hence, magic still exists in the society despite of the worlds progression to a higher stage of development. For amulets, humans have created it with the confidence to have its results or to have some desirable experiences from it with the belief that the amulets can give some security, charm and fortune which we called ‘amulet’ by accepting it as to control our own behaviors and group. At the same time, an individual status is attempted to be kept as well. Hence, believing or having a favor on amulets has become a form of culture of society by cultivating its belief into human belief until the present time.

Keywords: Magic, Amulets

บทนำ

ไสยศาสตร์ เป็นสาขาหนึ่งของศาสตร์ทางอภิปรัชญา เป็นระบบอันเกิดจากความเชื่อ และการปฏิบัติ อันมีจุดรวมอยู่ที่ความคิดที่เกิดจากการปฏิบัติแห่งพิธีการและเชื่อว่าสามารถควบคุมอำนาจลึกลับ ซึ่งจะทำให้ความมุ่งหมายของบุคคลบรรลุผล ฉะนั้นไสยศาสตร์ จึงเป็นการปฏิบัติตามความเชื่อทางสังคม¹ ไสยศาสตร์นี้ นอกจากจะเป็นระบบคนความเชื่อดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังเป็นศิลปะ (Art) ที่ว่าด้วยอำนาจลึกลับที่อยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์ไม่สามารถจะต่อสู้หรือต้านทานได้ จะเห็นได้ว่า ไสยศาสตร์นั้นเป็นทั้ง การปฏิบัติตามพิธีกรรม และเป็นศิลปะที่ว่าด้วยอำนาจลึกลับที่อยู่เหนือธรรมชาติ จะอย่างไรก็ดี ถือว่าเป็นระบบที่เกิดจากความเชื่อทางศาสนา และเรามักเรียกกันต่าง ๆ เช่น ไสยศาสตร์ เวทย์มนตร์คาถา มายาศาสตร์แม่มด สิ่งหรืออำนาจลึกลับ ซึ่งทั้งนี้สุดแต่การแสดงออกในแต่ละสังคม ในที่นี้ขอเรียกว่า “ไสยศาสตร์” ไสยศาสตร์นั้นเป็นอำนาจลึกลับ มีผู้ให้ลักษณะไว้ว่า ความรู้ไสยศาสตร์เกิดขึ้นมาจากความเขลาของมนุษย์ ซึ่งมีอยู่ต่อสิ่งที่อยู่รอบตัวเขา ซึ่งเขาไม่สามารถจะเข้าใจหรืออธิบายได้ว่ามีลักษณะหรือธรรมชาติอยู่อย่างไร เพราะมนุษย์ไม่สามารถทำความเข้าใจ และอธิบายสิ่งต่างๆ ได้ มนุษย์จึงเกิดความกลัว และไม่มีเสถียรภาพทางใจ ความกลัว หรือการขาดเสถียรภาพทางใจ อันนี้เป็นบ่อเกิดที่สำคัญของไสยศาสตร์ พุดอีกนัยหนึ่งว่า “ไสยศาสตร์ คือองค์ความรู้ หรือความไม่รู้ ที่มนุษย์ได้มาโดย การคาดคะเน หรือเดาสุ่ม”

ไสยศาสตร์ มีลักษณะสำคัญอย่างหนึ่ง คือ เป็นความเชื่อที่เรียกว่า **โซคกลาง (Super-institution)**² ซึ่งความเชื่อระบบนี้ ก็เป็นความเชื่อที่เกิดโดยความไม่รู้ ไม่เข้าใจในธรรมชาตินั่นเอง แต่พยายามจะดึงเอาธรรมชาติเข้ามาใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อให้เกิดผลตามความต้องการของผู้กระทำ เช่น การทำเสน่ห์ยาแฝด คงกระพันชาตรี เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นเรื่องที่เราไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ทั้งนั้น ฉะนั้น ไสยศาสตร์จึงเกิดขึ้นจากความเขลาของมนุษย์

ความหมาย

คำว่า **Magic** มีคำแปลที่ใช้ในภาษาไทยหลายความหมายด้วยกัน ซึ่งจะแยกออกตามที่เคยพบ และใช้ในกระบวนการวิชาเกี่ยวกับ ความผูกพันทางศาสนา คือ

แปลว่า “**ไสยศาสตร์**” เป็นตำราและความรู้ทางไสย³ ซึ่งเป็นความรู้ประเภทลึกลับอันเกิดจากความเขลาของมนุษย์ ซึ่งมีอยู่ต่อสิ่งที่อยู่รอบตัว หรือพุดอีกนัยหนึ่งว่า องค์ความรู้หรือความไม่รู้ที่มนุษย์ได้มาโดย การคาดคะเน หรือการเดาสุ่ม

แปลว่า “**เวทย์มนตร์คาถา**” เป็นระบบความเชื่อและการปฏิบัติอันมีจุดรวมอยู่ที่ความคิดที่เกิดจากการปฏิบัติแห่งพิธีการ และเชื่อว่าสามารถควบคุม ซึ่งจะทำให้ความมุ่งหมายของบุคคลบรรลุผล

นักมานุษยวิทยาที่มีชื่อเสียง 2 ท่านได้กล่าวถึง Magic ที่น่าฟัง ซึ่งทั้งสองนั้นได้แก่

1. **Edward Tylor** เชื่อว่า เวทย์มนตร์คาถา พัฒนาขึ้นมาจากความคิดที่ไม่ถูกต้องของมนุษย์ในยุคดึกดำบรรพ์ แต่เมื่อปฏิบัติเป็นแบบสืบต่อกันมา จึงกลายเป็นการปฏิบัติที่มีระเบียบเป็นระบบ ซึ่ง Tylor เรียกว่า **วิทยาศาสตร์จอมปลอม (Pseudo Science)** เพราะพิสูจน์ความจริงไม่ได้

¹ อุทัย หิรัญโต : **สังคมวิทยาประยุกต์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2520), หน้า 296.

² บุญสนอง บุญโยทยาน : **มนุษย์กับสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร : ร.พ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518), หน้า 1

³ ละออง มีเศรษฐี : **พจนานุกรมลำดับสระ**, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2520), หน้า 439

2. B. Frazer ให้ความเห็นเพิ่มเติมอีกว่า เวทย์มนตร์คาถา เป็นระบบมายาของกฎธรรมชาติที่ชี้ทางให้มนุษย์เชื่อ และปฏิบัติในสิ่งที่ยึดหลักเหตุผล⁴

แปลว่า “มายาศาสตร์” เป็นคำที่แปลมาจาก Magic เหมือนกัน ซึ่งเป็นเรื่องการแสวงหาเสน่ห์ เหลี่ยม การล่อลวงอันเป็นคณาความไม่จริง⁵ หรือเป็นเรื่องเทียมความจริง อันเป็นเหตุก่อให้เกิดความเข้าใจผิดแก่อีกฝ่ายหนึ่งได้

ความสัมพันธ์กันของไสยศาสตร์ – เวทย์มนตร์คาถา - มายาศาสตร์

ตามความหมายที่ระบุข้างต้นนั้น เป็นการตีความหมายแต่ละความเห็นของแต่ละท่านว่า จะมีความหมายอย่างไร หากพิจารณาแล้ว ไสยศาสตร์ก็ดี เวทย์มนตร์คาถาก็ดี มายาศาสตร์ก็ดี ต่างก็เกี่ยวเนื่องกันและกันโดย

ไสยศาสตร์ ต้องใช้เวทย์มนตร์คาถา และมายาศาสตร์เป็นเครื่องมือในการดำเนินบทบาทให้เป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่ง

เวทย์มนตร์คาถา ถือว่าเป็นไสยศาสตร์ และประกอบด้วยมายาศาสตร์ เพราะเป็นแม่พิธีในการกระทำต่าง ๆ ซึ่งผู้ทำพิธีมักเป็นพวก พ่อมด หมอผี

มายาศาสตร์ มีลักษณะเช่นเดียวกับไสยศาสตร์ คือเกิดขึ้นจากความมกมายของมนุษย์เอง ซึ่งเป็นเรื่องเทียมความจริง อันเป็นการแสดงออกในรูปของการล่อลวง

เพราะฉะนั้น คำทั้งสามจึงต่างต้องอาศัยกันและกัน จะกล่าวถึงอย่างใดอย่างหนึ่งก็หมายถึงอีกสองอย่างด้วย ในที่นี้ เพื่อความสะดวกจึงขอใช้คำว่า ไสยศาสตร์

การเกิดไสยศาสตร์

เรื่องไสยศาสตร์นี้ เกิดขึ้นเพราะความกลัวเกรงผีสงเทวดา เนื่องจากมนุษย์ครั้งดั้งเดิม เมื่อประสบภัยธรรมชาติ ไม่สามารถจะต่อสู้ต้านทานได้ ก็นึกว่าเป็นเพราะผีหรือเทวดาซึ่งมีอำนาจอยู่เหนือตนเป็นผู้ดบันดาล และเป็นธรรมดาอยู่เอง จะต้องหาทางป้องกัน และขจัดปัดเป่าเหตุร้ายนั้นให้พ้นไปเสีย เมื่อเป็นดังนี้ ไสยศาสตร์จึงเป็นเรื่องของวิธีการหาความปลอดภัยให้ตนเอง ซึ่งแต่ละคนพยายามแสวงหามาเพื่อให้ตนรับความปลอดภัยตามประสงค์ นั่นก็แล้วแต่ว่า จะมีวิธีการอย่างไรเท่านั้นเอง หนทางป้องกัน ซึ่งยังติดมาจนทุกวันนี้ก็คือ ใช้เสน่ห์กระเท่ห์ด้วยวิธีเสกคาถาอาคม หรือลงเลขยันต์เพื่อไม่ให้ผีซึ่งถือเป็นอุปสรรคภัยร้ายเข้ามายุ่งย่ำกับคน คติความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ ภาษาอังกฤษเรียกว่า มายิก (Magic) ซึ่งมีอยู่ทุกศาสนาไม่มากก็น้อย ข้อนี้ทำให้เราเห็นว่า มายิกหรือไสยศาสตร์นั้น จะมีลักษณะเกี่ยวข้องกับศาสนาอยู่ด้วย ซึ่งจะมากหรือน้อยก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

ในชนบทบางกลุ่มบางเหล่า ประสงค์จะสร้างความมั่นใจให้กับพวกตน ก็ได้อาศัยไสยศาสตร์เป็นเครื่องช่วยในด้านจิตใจอีกแรงหนึ่ง จะเห็นได้จากการรบทัพจับศึก จะมีการกระทำเพื่อเอาเคล็ด อันเป็นลักษณะตัดไม้ข่มนาม โดยทำหุ่นของแม่ทัพฝ่ายตรงข้ามแล้วนำมาทำพิธีตัดคอข้าง เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นว่า เมื่อไปรบทัพแล้วต้องชนะหรือพวกชาวเกาะ Trobriand ทำพิธีปลุกใจก่อนออกไปทำการประมง เป็นต้น ซึ่งการทำพิธีต่าง ๆ เหล่านี้ ต่างก็มีวิธีการแตกต่างกันออกไป

⁴ อุทัย หิรัญโต : สังคมวิทยาประยุกต์, หน้า 298

⁵ ละออง มีเศรษฐี : พจนานุกรมลำดับสระ, หน้า 138

องค์ประกอบของ Magic

องค์ประกอบที่ใช้สำหรับ Magic มี 3 ประการ คือ

1. **มนตรา หรือ คาถาอาคม (The Spell)** คือข้อความอันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งประพันธ์ขึ้นสำหรับ
บริการหรือสวดขับ เพื่อบังคับหรืออ่อนนวลสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ มีผีสิง เทวดา เป็นต้น ให้อำนวย
สิ่งที่ตนปรารถนา

2. **พิธี (Rite)** การใช้เวทย์มนตร์คาถา จะต้องมีพิธีรีตอง เช่น เสกเป่า สวดบริการ หรือการ
ประพรมน้ำลงพื้นดิน เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติ การใช้เวทย์มนตร์คาถา เพื่อให้ฝนตก หรือการเป่าวง
ไปให้ถูกผู้หญิง จะทำให้ผู้หญิงรัก เป็นต้น พิธีดังกล่าวนี้เชื่อว่าจะเป็นการพาหนะหรือแปลงถ้อยคำที่เป็นเวทย์
มนตร์คาถาให้เกิดผลขึ้นมา

3. **เงื่อนไขของผู้ปฏิบัติ (Condition of Performance)** เนื่องจากการใช้เวทย์มนตร์คาถาต้อง
มีพิธีการดังกล่าวนี้ แต่ผลจะเกิดขึ้นหรือไม่ ขึ้นอยู่กับผู้ปฏิบัติด้วย เช่น ผู้ปฏิบัติจะต้องกระทำด้วยความ
ระมัดระวัง และเชื่อมั่นอย่างแท้จริง ต้องเคารพปฏิบัติตามประเพณีอันเป็นข้อห้ามของสังคม (Taboo)
หรือต้องละเว้นการกินอาหารบางอย่าง ต้องงดเว้นการร่วมเพศ ดังนี้ เป็นต้น หากมีการฝ่าฝืนอาจทำให้การใช้
เวทย์มนตร์คาถานั้นไม่บังเกิดผลก็ได้ ในการประกอบพิธี เช่น การเรียกภูติผีปีศาจ หรือทำให้ผู้อื่นถึงแก่
ความวิบัติ เช่น การเสกตาปูให้เข้าท้องคน การทำให้คนเป็นบ้า เป็นต้น⁶

4. **อุปกรณ์พิธี** ในการประกอบพิธีกรรมทางไสยศาสตร์นั้น อุปกรณ์ในการทำพิธีนับว่ามี
ความสำคัญและจำเป็นมาก เพราะเป็นการปฏิบัติต่อสภาวะชนิดหนึ่งที่ลึกลับ อุปกรณ์เหล่านี้ เท่าที่เคยพบ
เห็นพอจำแนกได้ดังนี้

4.1. **เกี่ยวกับอาหาร** อาหารที่ใช้เกี่ยวกับไสยศาสตร์มักเป็นของแห้ง เช่นเครื่องพล่า
เครื่องยำ เป็นต้น

4.2. **ภาชนะใส่อาหาร** มักใช้ใบตองเย็บเป็นกระทงเล็ก ๆ ใส่อาหารแล้วใช้หยวกกล้วย
มาเย็บ เอาไม้ขีด หาใบตองรองกันทำเป็นถาดใส่อาหาร ซึ่งภาชนะเหล่านี้ ถือว่า เมื่อใช้แล้วทิ้งไปเลย
มนุษย์จะนำมาใช้อีกไม่ได้ ทั้งนี้ คงจะถือว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับมนุษย์นั้นอยู่คนละโลกกัน จะใช้ร่วมกันไม่ได้
สำหรับภาชนะใส่อาหารนี้ บางแห่งใช้ภาชนะชนิดดินปั้นก็มี

4.3. **เครื่องบูชา** เป็นเครื่องที่ใช้ประกอบพิธีกรรมด้านนี้ มักจะใช้ของที่เคลื่อนที่
เป็นเงื่อนไขในการทำพิธีกรรม

4.4. **ที่ตั้งอุปกรณ์พิธี** มักขึ้นอยู่กับพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ที่ทำ ไม่มีกำหนดตายตัว
เช่นการสะเดาะเคราะห์ที่เรียกว่า “เสียบกาล” มักทำที่ทางสามแพร่ง, การเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มักตั้งศาล
เพียงตา เป็นต้น

ผู้ทำพิธีหรือผู้ประกอบพิธี มีลักษณะของผู้กระทำ ซึ่งส่วนมากจะเป็นพ่อมด หมอผี

วันประกอบพิธี ขึ้นอยู่กับพิธีทางไสยศาสตร์ที่จะทำ นั่นคือพิธีนั้น เกี่ยวกับอะไรสมควรที่จะกระทำ
ในวันและเวลาใด ทั้งนี้ ต้องอยู่กับพิธีนั้น ๆ เป็นสำคัญ เช่น วันเสาร์ ห้าค่ำ ที่เรียกว่า “เสาร์ห้า” หรือ
วันเพ็ญเดือนสิบสอง ที่ตรงกับวันจันทร์ ที่เรียกว่า “จันทร์เพ็ญ” หรือ จันทร์เพ็ง” เป็นต้น

ประเภทของ Magic

Magic คือใช้วิชาความรู้เพื่อบังคับ หรือป้องกันสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติให้เป็นไปตามประสงค์ที่ตน
ต้องการ แยกเป็น 2 คือ

⁶ อุทัย หิรัญโต : สังคมวิทยาประยุกต์, หน้า 97-98

1. เป็นเรื่องแก้ปรี้อป้องกันเหตุร้าย ซึ่งถือว่าเป็นเสนียดจัญไร ตลอดจนขับไล่สิ่งร้ายนั้น ซึ่งเข้าใจว่าเป็นผี ให้ปลาดหนีไป อย่างนี้ในภาษาอังกฤษเรียกว่า **White Magic** ใช้วิหยาคมแก้อาถรรพ์ปัดรังควาญ ฯลฯ

2. ใช้ความรู้ Magic ไปทำร้ายคนอื่น เรียกว่า **Black Magic** เช่น ทำกฤตยา ยาแฝด และทำคุณไสย ผังรูปผังรอย เป็นต้น⁷

ดังได้กล่าวแล้วว่า เรื่อง Magic เป็นเรื่องเทียม หาความแน่นอนหรือแท้จริงไม่ได้ แต่เป็นด้วยอิทธิพลแห่งความเชื่อถือทางศาสนาของสังคม จึงทำให้สามารถดำรงอยู่ได้ ดังนั้น เรื่องของ Magic จึงเป็นเรื่องที่คงความสำคัญในตัวของมันเองไว้ได้ โดยสังคมยังยอมรับค่านิยมในการปฏิบัติต่อ Magic ในรูปแบบต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี มนุษย์แม้จะมีการศึกษาระดับใดก็ตาม ยังคงติดอยู่ใน Magic นั้นเอง ซึ่งการติดนั้นจะมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับสภาพจิตใจของแต่ละท่าน ทั้งนี้เพราะนิสัยรักตัวเอง และความกลัวของมนุษย์เป็นต้นเหตุ ดังนั้น Magic จึงสามารถอยู่ในสังคมได้ แม้ว่าโลกจะมีความเจริญเพียงใดก็ตาม.

เครื่องราง

เครื่องราง เป็นสิ่งของหรือสิ่งประดิษฐ์ชนิดหนึ่ง ซึ่งสร้างระบบความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์ประเภทหนึ่งในสายอรรถพรเวท ซึ่งมนุษย์เป็นผู้คิดค้นวิธีการขึ้นมาด้วยความเชื่อมั่นว่าจะได้รับผลหรือประสพสิ่งที่พึงประสงค์ โดยนำความปลอดภัยและสิริมงคลมาให้ เป็นความเชื่อที่มาจากยุคดึกดำบรรพ์และยอมรับมาปฏิบัติจนติดเป็นนิสัย กลายเป็นวัฒนธรรมประเภทหนึ่งขึ้น ซึ่งมีประจำเกือบทุกสังคม แม้ในประเทศไทยเราเองซึ่งนับถือศาสนาหลักอยู่แล้ว ก็ยังยอมรับเครื่องรางของขลังมาเป็นเครื่องประโลมใจและบำรุงขวัญอีกด้วย จนกระทั่งมีการสร้างขึ้นมาในรูปแบบต่าง ๆ กัน แม้จะมีการเรียกชื่อแปลกกันออกไป เช่น วัตถุมงคลบ้าง วัตถุเคารพบ้าง หากจะว่าไปแล้ว มันก็คือเครื่องรางที่ยึดถือกันนั่นเอง

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ที่คิดเกี่ยวกับการอยู่รอดของตนเอง และหมู่คณะขึ้น ได้พยายามทุกวิถีทางที่จะหาเครื่องช่วยให้ปลอดภัยอันตรายที่จะพึงมีขึ้นแก่ตน และสร้างความปลอดภัยให้กับ ตัวเองหรือพรรคพวกของตัว โดยการยอมรับมาควบคุมพฤติกรรมของตนและกลุ่มของตน ในขณะเดียวกันก็พยายามรักษาสภาพของตนเองด้วย การถือหรือนิยมนเครื่องรางจึงกลายเป็นวัฒนธรรมของสังคมอีกรูปแบบหนึ่ง โดยการปลูกฝังให้อยู่ในความเชื่อถือของคนมาด้วยประการฉะนี้

คำว่า “เครื่องราง” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายไว้ว่า “**เครื่องที่นับถือกันว่า ทำให้อยู่คงกระพันชาตรี**”⁸ หมายถึง เครื่องมือหรือสิ่งของที่เป็นเครื่องอุปกรณ์การบำรุงขวัญจิตใจ เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นว่าตัวเองมีความแข็งแกร่งเหนียวแน่นและมีความสามารถที่จะพิชิตศัตรู หรือข้าศึกอันเป็นฝ่ายตรงกันข้าม ส่วนมากเรามักจะยึดว่าเป็นของขลังหรือศักดิ์สิทธิ์

ความนิยมนับถือของมนุษย์คิดว่า สิ่งของบางอย่างสามารถให้คุณและให้โทษแก่ตนได้โดย การปฏิบัติตามและฝ่าฝืนความนิยมในสิ่งนั้นๆ แล้วนำของนั้นมาใช้ในรูปแบบต่างๆ กัน เช่น เครื่องประดับทำด้วยเพชรตาแมวบ้าง เครื่องอาวุธที่ทำด้วยตาปูโลงศพบ้าง พลอยไขจิ้งจกบ้าง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ อันสามารถทำให้ผู้ครอบครองเกิดความอบอุ่นใจ หรือเกิดความมั่นใจเป็นต้น อันเป็นการทำให้เกิดความแก้วกล้า สามารถพิชิตข้าศึกศัตรู หรือมีความมั่นใจในเรื่องเมตตามหานิยมที่ตนคิดว่าจะพึงมีเป็นต้น

⁷ เสถียร โกเศศ, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ 1, (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2502), หน้า 42 – 43.

⁸ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2516, หน้า 770

ในสังคมไทย เราใช้ของต่าง ๆ กัน 1 ตามวัตถุประสงค์มาเป็นเครื่องราง ปกติเป็นพระพุทธรูปองค์เล็ก ๆ ทำด้วยดินเผา ผงว่านก็ดี หรือหล่อด้วยโลหะก็ดี ซึ่งคนเชื่อว่ามีอิทธิฤทธิ์ป้องกันสรรพภัยอันตรายต่าง ๆ ได้ และนำโชคลาภมาให้ นั่น ในภาษาไทยเรียกว่า “เครื่องราง”

นอกจากพระพุทธรูปองค์เล็ก ๆ แล้ว ยังมีของอื่นๆ ที่ยึดถือเป็นเครื่องรางอีกมากมาย เช่น ของที่เป็นจำพวกหิน หรือถือเป็นเคล็ดในรูปลักษณะที่เห็นว่าจะจะเป็นปฏิบัติต่อฝ่ายตรงข้ามหรือเป็นประโยชน์ต่อตนเอง

ดังกล่าวแล้วว่า การนิยมเครื่องรางก็ดี การนับถือเครื่องรางก็ดี ถือเป็นวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่งของสังคม จะโดยวิธีการใช้หรือการนำมาเป็นเครื่องสนองประสงค์ในรูปแบบใดๆ ก็ตาม เป็นการใช้โดยการปลุกฝังที่ก่อให้เกิดความเคยชินจนติดเป็นนิสัย เป็นพฤติกรรมที่หล่อหลอมมาตั้งแต่เกิดถึงตาย ดังนั้นเครื่องรางจึงเป็นเครื่องยึดถือประจำจิตใจของสังคมอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งนิยมนับถือกัน จนในบางวัฒนธรรมกลายเป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีพก็มี นับว่าเป็นเรื่องที่มีอิทธิพลมากในการช่วยบำรุงจิตใจ บำรุงขวัญ ช่วยปลอบประโลมใจให้เกิดความอบอุ่นใจ ช่วยสร้างความหวังให้กับมนุษย์ จริงอยู่ เครื่องรางนั้นแม้เราจะรู้ว่าเป็นเรื่องเหลวไหลไร้สาระ ก็ตาม แต่ก็สามารถช่วยปลอบประโลมใจให้กับมนุษย์ได้เป็นอย่างดี และยังเป็นเครื่องบำรุงจิตใจของมนุษย์ด้วย

คุณลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งของเครื่องรางก็คือ เป็นของที่สามารถนำไปใช้ได้กับบุคคลทุกประเภท นั่นก็คือคนทุกระดับชั้นสามารถใช้เครื่องรางได้โดยเสมอภาคเท่าเทียมกัน เว้นไว้แต่เครื่องรางบางประเภทที่มีระบุการใช้สำหรับเพศเท่านั้น

เครื่องรางเกิดขึ้นในโลกนี้ตั้งแต่ยุคใดไม่มีหลักฐานยืนยันไว้เด่นชัด หากจะสันนิษฐานกันแล้วคงจะเริ่มตั้งแต่มีมนุษย์ และหากจะระบุให้แน่ชัดลงไปจริงๆ แล้ว คงจะสมัยการเกิดคัมภีร์อรรถเวทของพราหมณ์แล้ว ส่วนจะเกิดในรูปแบบใดนั้นยังไม่อาจจะระบุลงไปตายตัวได้ แต่พอจะอนุมานได้ว่า คงต้องเกี่ยวกับเทพเจ้าทางศาสนา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการสร้างตัวแทนสิ่งที่ถือว่าเป็นผู้รับใช้พระเจ้าหรือพาหนะของพระเจ้า เช่น โคก็ทำรูปโคเป็นสัญลักษณ์ หรือหงส์ก็ทำหงส์เป็นสัญลักษณ์ เป็นต้น เพราะทั้งโค ทั้งหงส์ถือกันว่าเป็นพาหนะของพระเจ้าบนสวรรค์ ดังนั้น การทำเครื่องรางจึงต้องทำเพื่อเอาใจของพระเจ้าเป็นเจ้าบนสวรรค์ด้วย

การเกิดเครื่องรางนั้น จะปรากฏเมื่อไรยังไม่อาจตัดสินได้ แต่อย่างไรก็ตาม มนุษย์ก็นับถือเครื่องรางกันอยู่ และเครื่องรางนั้นเกิดขึ้นโดยฝีมือของมนุษย์เอง ซึ่งเป็นผู้สร้างขึ้นมาจากจินตนาการของตนเองตามความเชื่อ

สรุปได้ว่า ศาสนากับเครื่องราง เป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก สำหรับวิถีชีวิตของมนุษย์เมื่อนับถือศาสนาถึงแม้จะมีคำสั่งสอนให้สละสิ่งอันเป็นเปลือกอันพรุงพรั่ง เพื่อมุ่งหวังทำกายและใจให้บริสุทธิ์ หรือให้เชื่อเรื่องการทำความดี หลีกเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ เพื่อเข้าถึงพระนิพพานบ้าง หรือบางศาสนาสอนว่า เพื่อความบริสุทธิ์เข้าถึงอาณาจักรเดียวกับพระเจ้า หรือเพื่อเข้าสู่ความเป็นหนึ่งเดียวกับพระพรหมบ้าง แต่คนในศาสนาต่าง ๆ เหล่านั้นก็ยังมีส่วนที่ยังต้องการของหรือสิ่งประติษฐ์ ชนิดหนึ่ง ซึ่งสร้างระบบความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์ประเภทหนึ่งในสายอรรถเวท ซึ่งมนุษย์เป็นผู้คิดค้นวิธีการขึ้นมาด้วยความเชื่อมั่นว่าจะได้รับผล หรือประสบสิ่งที่พึงประสงค์ โดยนำความปลอบภัยและสิริมงคลมาให้ ที่เรียกว่า “เครื่องราง ของขลัง” ประเภทนี้อยู่ เพราะเป็นความเชื่อที่มาจากยุคดึกดำบรรพ์และยอมรับมาปฏิบัติจนติดเป็นนิสัย กลายเป็นวัฒนธรรมประเภทหนึ่งขึ้น ซึ่งมีประจำเกือบทุกสังคม แม้ในประเทศไทยเราเองซึ่งนับถือศาสนาหลักอยู่แล้ว ก็ยังยอมรับเครื่องรางของขลังมาเป็นเครื่องประโลมใจ และบำรุงขวัญอีกด้วย จนกระทั่งมีการสร้างขึ้นในรูปแบบต่างๆ กัน แม้จะมีการเรียกชื่อแปลกกันออกไป เช่น วัตถุมงคลบ้าง วัตถุเคารพบ้าง หากจะว่าไปแล้ว มันก็คือเครื่องรางที่ยึดถือกันนั่นเอง ทั้งนี้ก็เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่คิดเกี่ยวกับการอยู่รอดของตนเองและหมู่คณะขึ้น ได้พยายามทุกวิถีทางที่จะหาเครื่องช่วยให้ปลอดภัย

อันตราย ที่จะพึงมีขึ้นแก่ตน และสร้างความปลอดภัยให้กับตัวเองหรือพรรคพวกของตัว โดยการยอมรับมาควบคุมพฤติกรรมของตนและกลุ่มของตน ในขณะเดียวกัน ก็พยายามรักษาสถานภาพของตนเองด้วยการถือหรือการนิยมเครื่องรางจึงกลายเป็นวัฒนธรรมของสังคมอีกรูปแบบหนึ่ง โดยการปลูกฝังให้อยู่ในความเชื่อถือของคนมาด้วยประการฉะนี้

บรรณานุกรม

บุญสนอง บุญโยทยาน : **มนุษย์กับสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพมหานคร : ร.พ.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518), หน้า 1

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2516.

ละออง มีเศรษฐี. **พจนานุกรมลำดับสระ**. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2520.

เสถียร โกเศศ. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ 1. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2502.

อุทัย หิรัญโต. **สังคมวิทยาประยุกต์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2520.

ถ้ำหลวงนางนอน: อารมณ์หรือธรรมชาติ

Tham Luang Nang Norn Cave: The mystical or natural.

พระครูวิมลศิลป์กิจ
วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

ถ้ำหลวงนางนอน : อารมณ์หรือธรรมชาติ จากการศึกษาวิเคราะห์ภาวะกรรมสารณชนทำให้ได้พบมุมมองของสารณชนเป็นสามประเด็นหลัก ๆ ได้แก่ (1) ความเชื่อเกี่ยวกับอารมณ์ของถ้ำหลวงนางนอน (2) ความเชื่อในปรากฏการณ์ธรรมชาติ และ (3) มีความเชื่อเกี่ยวกับกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็นด้าน พอสรุปได้ว่า กลุ่มที่เชื่อว่าอารมณ์ เป็นกลุ่มที่มีความเชื่อถือในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความมีอยู่จริงของสิ่งลึกลับ ทำให้เกิดอารมณ์ ที่ให้คุณให้โทษแก่ผู้ล่วงละเมิด ส่วนกลุ่มที่เชื่อว่าเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติ เป็นกลุ่มชนที่เป็นคนสมัยใหม่ที่เชื่อในหลักการวิทยาศาสตร์ และเชื่อในเหตุและผล การอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ลึกลับเป็นเรื่องราวที่ไร้เหตุผล ไม่สามารถพิสูจน์ได้ และกลุ่มที่เชื่อเรื่องกรรม เป็นกลุ่มที่นับถือพระพุทธศาสนา เป็นพื้นฐาน กล่าวคือ เชื่อว่า เยาวชนทีมฟุตบอลหมูป่าอะคาเดมี่ที่ต้องมีชะตากรรมร่วมกันนั้น เพราะกรรมในชาติปางก่อนได้ทำร่วมกันไว้ จึงได้มาทดแทนด้วยกันในชาตินี้

คำสำคัญ: ถ้ำหลวงนางนอน, ความศักดิ์สิทธิ์, ความเชื่อ

Abstract

Thum Luang Nang Norn: The mystical or natural is a study of public opinion analysis. There are three main points of view as follows: (1) the belief in the mystery of the cave, (2) the belief in the natural phenomenon, and (3) With karma according to Buddhism. When separated into sides, it is concluded that the group believed in the mystery that made them feel sacred. The existence of the mystery caused the mystery that you blamed as the abuser. The group is believed to be a natural phenomenon. A group of people who are modernists who believe in science. They believe in cause and effect. The mystery is unreasonable and it can be not proved. For the karmic group, it is a religion that is based on the belief that the wild boar football team that has a fate together. Because karma in the past did them together.

Keywords: Thum Luang Nang Norn, Holiness, Belief

บทนำ

จากเหตุการณ์ที่เยาวชนคนแม่สายที่เป็นทีมฟุตบอลเยาวชน “หมูป่าอะคาเดมี” เข้าไปเที่ยวในถ้ำหลวงขุนน้ำนางนอน บ้านน้ำจ้ำ ตำบลโป่งผา อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2561 แล้วติดอยู่ในถ้ำหลวงไม่สามารถออกจากถ้ำได้ ทำให้เป็นข่าวดังไปทั่วโลก กล่าวคือ วันที่ 23 มิถุนายน 2561 เวลาเย็นเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมดูแลความปลอดภัยที่ถ้ำหลวงได้พบรถจักรยานจำนวน 13 คันของเด็ก 12 คน และผู้ใหญ่ 1 คน ที่ได้เข้าไปในถ้ำช่วงบ่าย ๆ จอดอยู่บริเวณหน้าถ้ำเจ้าของรถยังไม่ออกมา จึงได้ตามเข้าไปเพื่อให้ออกจากถ้ำ เพราะเวลาพลบค่ำแล้ว ประกอบกับระยะนี้เป็นช่วงที่ฝนตกหนักติดต่อกันทุกวันทำให้น้ำไหลบ่าจากชันนอกถ้ำเข้าไปในถ้ำเป็นจำนวนมาก จะทำให้เกิดอุทกภัยในถ้ำ เมื่อเจ้าหน้าที่เข้าไปตามก็ไม่เจอและมีน้ำเอ่อท่วมทางเดินสูงมาก ไม่สามารถเข้าไปข้างในได้อีก จึงได้ประเมินสถานการณ์ขณะนั้นได้ว่า พวกเด็ก ๆ ทั้งหมดออกมาไม่ได้แน่ และเจ้าหน้าที่ก็เข้าไปช่วยไม่ได้แน่ จึงได้แจ้งความต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจภูธรอำเภอแม่สายไว้เป็นหลักฐานและรายงานผู้บังคับบัญชาตามลำดับเพื่อหาแนวทางช่วยเหลือผู้ที่ติดอยู่ในถ้ำต่อไป

เมื่อผู้บังคับบัญชาระดับจังหวัดได้รับรายงานเหตุการณ์ดังกล่าว นายณรงค์ศักดิ์ โอสถธนากร ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย (ขณะนั้น) ก็ได้วางแผนร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในจังหวัดโดยเฉพาะหน่วยงานของกรมป่าไม้อุทยานแห่งชาติถ้ำหลวงนางนอน ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงรายจึงได้ประสานไปยังกองทัพเรือให้ส่งหน่วยกู้ภัยทางน้ำ หรือที่รู้จักกันในนาม “หน่วยซีล” มาให้การช่วยเหลือ และในขณะเดียวกันจิตอาสาต่างประเทศก็ให้ความสนใจเข้ามาให้ความช่วยเหลือเพิ่มเติม เริ่มจากนักจิตอาสาจากประเทศอังกฤษเป็นชุดแรกของต่างประเทศ จากนั้นก็มีประเทศสาธารณรัฐประชาชนลาว ประเทศเมียนมา ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศสวีเดน ประเทศออสเตรเลีย เป็นต้น จนเป็นเหตุให้เกิดการสูญเสียชีวิตของ จ่าเอก สมาน กุนัน หรือ จ่าแซม อายุ 38 ปี เจ้าหน้าที่ที่ตระเวนระงับเหตุ การท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ นักทำลายใต้น้ำจู่โจมนอกราชการ

ยิ่งเมื่อต้นเดือนสิงหาคม 2561 ได้เกิดปรากฏการณ์น้ำที่ไหลจากถ้ำหลวงนางนอนออกมาทำให้เห็นน้ำเป็นสีเขียวตมกรต คนท้องถิ่นต่างมีวาทะกรรมต่าง ๆ นานา บ้างก็ว่าเกิดจากอาถรรพ์หรืออิทธิฤทธิ์จากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บ้างก็กล่าวว่าเกิดจากธรรมชาติ เป็นต้น

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนจึงเห็นว่า ควรนำวาทะกรรมที่เป็นมุมมองของสาธารณชนทั้งหลายมาวิเคราะห์ให้เห็นหลักการคิดของคนในยุคไทยแลนด์ 4.0 กับเหตุการณ์ถ้ำหลวงนางนอน

วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์มุมมองที่หลากหลายของสาธารณชนต่อเหตุการณ์ที่ทีมฟุตบอลเยาวชนหมูป่าติดในถ้ำหลวงนางนอน ให้เห็นหลักการคิดของคนในยุคไทยแลนด์ 4.0 กับเหตุการณ์ถ้ำหลวงนางนอน

วิธีดำเนินการศึกษา

บทความวิชาการเรื่องนี้ เป็นการสำรวจความคิดเห็นผู้เขียนศึกษาจากเอกสาร หนังสือ ตำรา สัมภาษณ์ ข่าวสาร ตลอดจนข้อมูลจากหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่มฟุตบอลเยาวชน หมูป่าอะคาเดมีติดในถ้ำหลวงนางนอน ตำบลโป่งผา อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย โดยใช้วิธีดำเนินการ ศึกษาดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลของเหตุการณ์ถ้ำหลวงในระยะเวลาที่เกิดเหตุการณ์หมูป่าอะคาเดมีติดอยู่ในถ้ำ
2. รวบรวมวาทะกรรมต่าง ๆ ของสาธารณชนทั้งที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ การสัมภาษณ์ และวาทะกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับถ้ำหลวง
3. นำข้อจากข้อ 1-2 มาวิเคราะห์ในแง่มุมของความเชื่อ
4. เสนอผลการวิเคราะห์ด้วยความเรียง

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาวิเคราะห์วาทะกรรมสาธารณชนทำให้ได้พบมุมมองของสาธารณชนเป็นสองประเด็นหลัก ๆ ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับอาถรรพ์ของถ้ำหลวงนางนอน ความเชื่อในปรากฏการณ์ธรรมชาติ และความเชื่อเกี่ยวกับกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็นด้าน พอสรุปได้ดังนี้

1. กลุ่มที่มีความเชื่อเกี่ยวกับอาถรรพ์ของถ้ำหลวงนางนอน

เป็นความเชื่อแบบดั้งเดิมของคนล้านนา นั่นคือเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่รักษาถ้ำหลวง หรือ เจ้าแม่นางนอนที่โธ หรือต้องการอยากได้ใครคนใดคนหนึ่ง กล่าวคือ ถ้ำนี้มีความกว้างใหญ่และลึกมาก ข้อมูลจาก กองอุทยานว่า

...มีความยาวประมาณ 10 กิโลเมตร โดยปกติถ้ำนี้ จะไม่ค่อยมีคนเข้าไปข้างใน เพราะคูสิกลับและน้ำกล้วมาก ชาวบ้านแถวนี้รู้ดีถึงอาถรรพ์ และความลึกที่อยู่ที่ภายในถ้ำ จึงไม่มีใครย่างกรายเข้ามา แม้จะเป็นในเวลากลางวัน ถ้ำนี้มีตำนานเล่าขานถึงความลึกมากมาย ไม่ว่าจะป็นตำนานของเจ้าแม่ดอยนางนอน หรือตำนานเจ้าปู่พญานาค ผู้ดูแลรักษาถ้ำแห่งนี้...

ตามความเชื่อของชาวบ้าน ส่วนใหญ่บอกว่า ต้องขออนุญาตจากผู้เฒ่าและเข้าไปชมด้วยความสงบ ห้ามส่งเสียงดัง และพูดจาในสิ่งที่ไม่ควร เนื่องจากถ้ำนี้จะแตกต่างจากทุกถ้ำอื่น ๆ เพราะทุกถ้ำของถ้ำเหมือนมีชีวิต และเหมือนกำลังจับตามองผู้ที่เข้ามาทุกฝีก้าว คนจึงกล่าวว่าถ้ำนี้ไม่มีใครที่กล้าเข้ามาพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ทั้งๆ ที่อยู่ในเขตอุทยาน ขุนน้ำนางนอน ซึ่งต่างจากถ้ำที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกลับได้รับการดูแลอย่างดี

ในขณะที่เดียวกัน คนท้องถิ่นยังมีตำนานของดอยนางนอนถึงสี่ตำนาน แต่ละตำนานของดอยนางนอน ที่คนโบราณเล่าให้ฟัง แต่เกือบทุกเรื่องมักจบลงด้วยความเศร้า พอสรุปได้ดังนี้

ตำนานที่ 1

เจ้าหญิงแห่งเมืองเชียงรุ่ง สิบสองปันนา หนีตามชายเลี้ยงม้าในวังไปจนถึงที่ราบใกล้แม่น้ำโขง ขณะนั้นเจ้าหญิงก็ทรงครรภ์ได้หลายเดือนแล้ว เดินทางต่อไม่ไหว จึงขอรออยู่ที่นี้ ส่วนสามีก็อาสาออกไปหาอาหารมาให้ แต่หายไปไม่กลับมาอีกเลย ทราบข่าวอีกทีว่าสามีถูกฆ่าโดยทหารของพระราชบิดา นางเสียใจมาก เลยเอาปิ่นปักผม แห่งพระเศียรตนเอง จนเลือดไหลออกมาเป็นสาย กลายเป็นแม่น้ำแม่สาย ร่างที่นอนเหยียดยาวจากทิศใต้จรดทิศเหนือ ก็กลายเป็น ดอยนางนอน และตรงท้องที่นูนขึ้นมาก็เป็นดอยตุง อย่งที่เราเห็นทุกวันนี้

ตำนานที่ 2

พญานาคตัวหนึ่งออกตามหาลูกสาว ที่ถูกพญาครุฑลักพาตัวไป จนพบลูกสาวนอนอยู่ตรงบริเวณที่เป็นต้นน้ำ ปัจจุบันเรียกว่า “ขุนน้ำนางนอน” พญานาคขอลูกสาวคืน แต่พญาครุฑขอแลกกับทองคำ ทุกวันนี้แหล่งน้ำที่พญานาคนำทองคำขึ้นจากบาดาลนั้นเรียกว่า “หนองตานาค” บริเวณที่พญานาคส่งทองคำให้พญาครุฑเรียกว่า “หนองละกา” ส่วนทองคำถูกนำไปเก็บไว้ที่ “ถ้ำทรายทอง” และพญานาคยังได้สร้างเจดีย์เป็นอนุสรณ์ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “พระธาตุจอมนาค” จนถึงปัจจุบัน

ตำนานที่ 3

เจ้าหญิงเมืองพุกามกรีธาทัพออกตามหาเจ้าชายที่นางรัก นางออกรบ และขยายอาณาเขตมาเรื่อยๆ จนมาถึง “เวียงสีทวง” จึงพบกับเจ้าชาย แต่ปรากฏว่าเจ้าชายหนีหายไปกับสาวสวยชาวเวียงนี้อีกครั้ง นางรู้สึกเศร้า สลดจนตรอมใจตาย ก่อนตายได้ตั้งจิตอธิษฐานให้ร่างของนางกลายเป็นเทือกเขา ที่ชาวบ้านพากันเรียกว่า “ดอยนางนอน” น้ำตาที่ไหลรินกลายเป็น “ขุนน้ำนางนอน” ส่วนไพร่พลของนางก็กลายเป็นชนเผ่าหลากหลายชาติพันธุ์บนภูเขาแห่งนี้

ตำนานที่ 4

ตามตำนานโยนาคพันธุ์ คนท้องถิ่นเชื่อว่า ดอยนางนอน เดิมชื่อดอยตายนะ หรือดอยสามเส้า ซึ่งเกี่ยวข้องกับตำนานลาวจกเทวบุตรอย่างแนบแน่น กล่าวคือ ในส่วนที่เป็นศิระะเรียกว่า “ดอยถ้ำ” (ภาษาไทยกลางคือ คอยหรือรอ) มีลักษณะคล้ายกับจ้อจ (ร่มของภาคกลาง) คนพื้นถิ่นจึงเรียกว่า “ดอยจ้อจ” ซึ่งเป็นดอยลูกชายของปู่เจ้าลาวจกที่รอคอยพ่อกลับมา ดอยลูกถัดมาที่เป็นส่วนนอก เรียกว่า “ดอยย่าเฒ่า” เชื่อว่าเป็นภรรยาของปู่เจ้าลาวจก ส่วนอีกลูกหนึ่งคือดอยดินแดง ซึ่งหมายถึงปู่เจ้าลาวจก ปัจจุบันคือ “ดอยตุง” นั่นเอง เป็นส่วนท้องของนางนอน ดอยทั้งสามลูกนี้เมื่อมองในระยะไกลจากทิศตะวันออกจะเห็นเป็นลักษณะของผู้หญิงกำลังนอนหงาย หรือนอนราบ

จะเห็นได้ว่า ตำนาน เรื่องเล่า ที่ยกมานี้เดิมไม่ได้เรียกว่า “ดอยนางนอน” แต่ที่เรียกว่าดอยนางนอนนั้น เกิดขึ้นในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา กองทัพสยามได้ยึดตราทัพเข้าสู่เชียงตุงโดยใช้เส้นทางนี้เป็นเส้นทางเดินทาง ซึ่งกองทัพสยามได้ใช้ถ้ำต่าง ๆ เป็นที่พำนักของกองทัพเพื่อพักผ่อนหลับนอนเอาแรง (ดังที่ปรากฏการจารึกชื่อร้อยเอกชั้น ยงใจยุทธ อยู่ในถ้ำปุ้ม) ด้วยจินตภาพของกองทัพสยามในครั้งนั้นเห็นว่า

เขาถูกนี้มีลักษณะคล้ายผู้หญิงนอนราบนอนหงายจึงตั้งชื่อสถานที่เป็นถ้ำพักเหล่านี้ว่า “ดอยนางนอน” เพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์การสื่อสารกันของกองกำลังสยามที่ตั้งอยู่ว่า “ดอยนางนอน”¹

ดังนั้น ผู้เขียนเห็นว่า วาทกรรมของสาธารณชนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีความเชื่อถ้อยในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีความมียุ่จริงของสิ่งลึกลับ ทำให้เกิดอาการที่ให้คุณให้โทษแก่ผู้ลวงละเมิด แต่อย่างไรก็ตาม ความเชื่อเหล่านี้เป็นความเชื่อส่วนบุคคล ควรใช้วิจารณญาณในการอ่าน และควรคำนึงถึงหลักการอยู่ร่วมกันของสังคมคือ “การเอาใจเขามาใส่ใจเรา” โดยใช้คำว่า “ไม่เชื่ออย่าลบหลู่” นั่นเอง

2. กลุ่มความเชื่อในปรากฏการณ์ธรรมชาติ

กลุ่มความเชื่อในปรากฏการณ์ธรรมชาติ เป็นกลุ่มที่ใช้หลักการหลักคิดแบบวิทยาศาสตร์ คือ การสังเกตรวมถึงการบันทึกข้อมูล การตั้งสมมติฐาน การทดลองเพื่อทดสอบสมมติฐาน และการสรุปผล เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ แต่บางครั้งก็แบ่งออกเป็น 4 ชั้นบ้าง 5 ชั้นบ้าง 6 ชั้นบ้าง ตามแต่ผู้ใช้จะใช้ จึงกล่าวได้ว่า กลุ่มนี้เชื่อว่าเหตุการณ์ที่ทีมฟุตบอลเยาวชนหมูป่าอะคาเดมีไม่สามารถออกจากถ้ำได้เพราะเกิดจากปรากฏทางธรรมชาติ กล่าวคือ เขาเชื่อว่า ทีมหมูป่าออกไม่ได้เพราะน้ำในถ้ำมากขึ้นในระยะเวลาอันรวดเร็ว เหมือนกับน้ำหลากในถ้ำต้องวิ่งหนีหาทางหลบให้พ้นภัยด้วยสัญชาตญาณของสัตว์การเอาตัวรอดเนื่องจากเป็นระยะที่เกิดมรสุม คือ ฝนตกหนักติดต่อกันมาหลายวัน และตามปกติน้ำจากดอยพม่าจะไหลลงสู่ขุนน้ำนางนอน จึงตั้งสมมติฐานขึ้นตามเหตุปัจจัย จากนั้นก็ทำการสังเกต ทดสอบสมมติฐานดังกล่าวก็ปรากฏว่า น้ำในถ้ำเพิ่มมากขึ้นจริงตามสมมติฐาน ดังจะเห็นได้จากที่ทีมหน่วยซีลได้พบในการค้นหา

จากความเห็นสาธารณชนของกลุ่มนี้ ทำให้เห็นว่า เป็นกลุ่มชนที่เป็นคนสมัยใหม่ที่เชื่อในหลักการวิทยาศาสตร์ และเชื่อในเหตุและผล การอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งลึกลับเป็นเรื่องที่ไร้เหตุผล ไม่สามารถพิสูจน์ได้

3. กลุ่มที่มีความเชื่อเกี่ยวกับผลของกรรม

กลุ่มที่มีความเชื่อเกี่ยวกับผลของกรรม คือ กลุ่มที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ เชื่อว่า เยาวชนทีมฟุตบอลหมูป่าอะคาเดมีที่ต้องมีชะตากรรมร่วมกันนั้น เพราะกรรมในชาติปางก่อนได้ทำร่วมกันไว้ จึงได้มาทดแทนด้วยกันในชาตินี้ กล่าวคือ กลุ่มที่มีความเชื่อว่าเป็นกรรมของเขานั้น ได้แสดงทัศนคติความเห็นว่า เวไนยสัตว์ต่างมีกรรมเป็นของตน ไม่มีใครพ้นกรรมที่ตนเองได้กระทำไปแล้ว ยกเว้นว่ากรรมนั้นจะไปอยู่ในระยะเป็นอโหสิกรรม และเชื่อว่าใด ๆ ในโลกนี้ไม่มีใครพ้นกรรมที่ตนเองได้กระทำมา แต่จะเร็วหรือช้าเท่านั้น

ในกลุ่มที่มีความเชื่อว่าเป็นกรรมนี้ ผู้เขียนยังเห็นว่า ยังเป็นความเชื่อเรื่องกรรมของพุทธศาสนิกชนแบบชาวบ้าน กล่าวคือ จะมีพื้นฐานด้านสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งลึกลับเข้ามาผสมกลมกลืนด้วย เช่น นิมนต์พระครูบาบุญชุ่ม ญาณสวโร มาประกอบพิธีเจริญพระพุทธรูป แม่เมตตาแก่เจ้าที่เจ้าทาง เทพักษ์ ครูต นาค สรรพสัตว์ทั้งหลาย ตลอดถึงเจ้าแม่นางนอนด้วย ยังไม่ใช้ความเชื่อที่เป็นปรัชญาตามหลักพระพุทธศาสนาที่แท้จริง

จากทั้ง 3 ประเด็นข้างต้น ผู้เขียนจึงเห็นว่า ความเชื่อ ตำนาน และสิ่งลึกลับทั้งปวงเป็นปัจจัยที่สำคัญทำให้เกิดความเชื่อที่ยังดำรงอยู่กับยุคสมัยที่เรียกว่า 4.0 อย่างไรก็ตาม แม้ในปัจจุบันนี้จะอยู่ในยุคที่เชื่อกัน

¹ อภิชาติ ศิริชัย, ดอยนางนอนความเป็นมา จิตภาพสู่เรื่องเล่าที่เพิ่งสร้าง, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: https://www.matichon.co.th/article/news_1031949 [5 สิงหาคม 2561].

ว่าเป็นยุค 4.0 ผู้คนมีความรู้และสามารถเข้าใจปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ ด้วยหลักการวิทยาศาสตร์ได้แล้ว แต่เราไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าพื้นฐานความเชื่อเหล่านั้นยังคงดำรงอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คน เมื่อเกิดเหตุการณ์ดังที่เกิดขึ้นคือ มีคน 13 คนหายไปอย่างน่าอัศจรรย์ในถ้ำหลวง แล้วก็ยังหาไม่เจอแม้จะใช้หน่วยงานหรือเทคโนโลยีเข้าช่วย เหตุการณ์นี้จึงถูกอธิบายด้วยพื้นฐานความเชื่อดังกล่าวที่ยังดำรงในวิถีคิดของชาวบ้าน จึงปรากฏเรื่องเล่าลือไปต่างๆ นานา ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ผีบังตา เจ้าป่าเจ้าเขาเอาช้อน เจ้าแม่ตอย นางนอนต้องการคน เป็นต้น ซึ่งก็วิพากษ์วิจารณ์กันไปว่าอาจจะเกิดเพราะผู้ประสพภัยได้ไปกระทำการอะไรให้เจ้าป่าเจ้าเขาไม่พอใจ จึงทำให้ถูกลงโทษ หรือทำให้หาไม่เจอ

ดังนั้น เมื่อความเชื่อนี้ยังดำรงอยู่ และความไม่รู้ ความไม่ชัดเจน ความคลุมเครือที่ครอบงำจิตใจผู้คน โดยเฉพาะผู้ปกครองและญาติๆ ของเด็กๆ ที่หายตัวไป เช่น ไม่รู้ว่าเด็กอยู่ที่ไหน ไม่รู้จะหาเด็กเจอไหม เด็กจะเป็นตายร้ายดีอย่างไร พิธีกรรมเช่นสรวงบูชาเพื่อกราบไหว้อ้อนวอนต่อสิ่งเหนือธรรมชาติที่คอยดูแลรักษาเขาเหล่าถ้าทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความไม่สบายอกไม่สบายใจที่เกิดขึ้นจากความคลุมเครือ ความไม่รู้ ความไม่ชัดเจนนั้น ควบคู่ไปกับการปฏิบัติภารกิจค้นหาของหน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาช่วยเหลือ

อภิปรายผล

ในกรณีเหตุการณ์เยาวชนทีมฟุตบอลหมูป่าอะคาเดมีติดถ้ำหลวงนางนอน ตำบลโป่งผา อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ในมุมมองของผู้เขียนเองมีสองมุมมอง คือ มองในเชิงจิตวิทยา และมุมมองของจิตอาสา ซึ่งนำเสนอไว้ดังนี้

ในเชิงจิตวิทยา ผู้เขียนมองว่า พิธีกรรมทางศาสนาเป็นจิตวิทยาที่ยอดเยี่ยมดีมาก กล่าวคือ เป็นส่วนที่ช่วยจรรโลงใจของผู้ปกครอง ของผู้เกี่ยวข้องที่ห่วงใย โดยเฉพาะมันมีข่าวออกทางสื่อต่าง ๆ ว่า พระครูบาบุญชุ่ม ญาณสวโร คือ พระบิดาของเจ้าแม่นางนอนในอดีต เจ้าแม่นางนอนต้องการพบ ยิ่งทำให้คนฝากความหวังไว้กับพระครูบาบุญชุ่ม ขณะประกอบพิธีปรากฏการณ์ทางธรรมชาติก็เกิดขึ้น คือ ผ่นที่ตกตลอดวัน ก็หยุด พอทำพิธีเสร็จพระครูบาบุญชุ่มก็บอกว่าทุกคนไม่เป็นอะไร ปลอดภัยดี อีก 2-3 วัน ก็ออกมาแล้วไม่ต้องห่วง จากพิธีกรรมนี้ทำให้ผู้ปกครองเกิดความหวัง เกิดพลังใจ และทุกคนที่คอยให้กำลังใจคนที่เข้าไปช่วยเหลือก็มีความหวัง นั่นคือ จิตวิทยาในมุมมองของผู้เขียน ซึ่งสอดคล้องกับณัฐพงศ์ ดวงแก้ว² ซึ่งได้กล่าวว่า พิธีกรรมมีส่วนเติมเต็ม แต่บางคนใช้หากิน ถึงแม้ว่าการกระทำดังกล่าวจะถูวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมภายนอกว่าเป็นการกระทำที่ไร้สาระและไม่มีประโยชน์ แต่อย่าลืมว่าพิธีกรรมเหล่านี้มีส่วนเติมเต็มช่องว่างที่เกิดจากความไม่รู้ ความไม่ชัดเจน และความคลุมเครือนั้น และยังเป็นส่วนช่วยสร้างความหวัง สร้างพลังสร้างกำลังใจให้คนที่รอ คนที่หา และคนที่หายไปพร้อมๆ กัน ดังนั้นจึงหวังอยากให้ทุกคนเข้าใจพิธีกรรมความเชื่อในแง่ของการตอบสนองในเชิงจิตวิทยามากกว่าจะไปมองประโยชน์ในเชิงรูปธรรม

² ณัฐพงศ์ ดวงแก้ว, มองสังคมผ่าน ถ้ำหลวง-ขุนน้ำนางนอนว่าด้วยตำนาน ความเชื่อ อาถรรพ์ สิ่งเร้นลับในยุค 4.0, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: <https://thestandard.co/opinion-tham-luang-khunnam-nang-non-forest-park/>, [11 กรกฎาคม 2561].

ส่วนในแง่จิตอาสา ผู้เขียนมองว่า เป็นการใช้คุณธรรมของศาสนาที่ตนเองนับถือมาสู่การปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นพุทธศาสนิกชน คริสต์ศาสนิกชน และอิสลามิกชน ต่างก็คิดถึงคุณธรรมในการช่วยเหลือเจ้าหมาป่า 13 ชีวิต ด้วยจริงใจ ไร้สิ่งแอบแฝง ทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งหมด 22 ประเทศ ประกอบด้วย³ (1) ประเทศไทย (เจ้าบ้าน) (2) ประเทศลาว (3) ประเทศอังกฤษ (4) ประเทศสหรัฐอเมริกา (5) ประเทศออสเตรเลีย (6) ประเทศพม่า (7) ประเทศจีน (8) ประเทศญี่ปุ่น (9) ประเทศเยอรมนี (10) ประเทศเนเธอร์แลนด์ (11) ประเทศเบลเยียม (12) ประเทศเกาหลีใต้ (13) ประเทศฟินแลนด์ (14) ประเทศยูเครน (15) ประเทศฝรั่งเศส (16) ประเทศชิลี (17) ประเทศรัสเซีย (18) ประเทศอิสราเอล (19) ประเทศอิตาลี (20) ประเทศฟิลิปปินส์ (21) ประเทศสวีเดน และ (22) ประเทศเดนมาร์ก นอกจากนี้ยังมี กลุ่มจิตอาสาต่าง ๆ ในประเทศไทยก็ทั่วประเทศ เป็นที่ประทับใจของทุกคนที่ติดตามการช่วยเหลือ 13 หมูป่า แม้ต่างประเทศก็ยังให้ความชื่นชมประทับใจ ซึ่งสอดคล้องกับกรุงเทพธุรกิจ ได้เสนอข่าวเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2561 ว่า⁴ กลุ่มสื่อมวลชนต่างประเทศดังกล่าว จะพูดคุยในเรื่องทั่วไปมากกว่า แต่ก็มีการพูดถึงเหตุการณ์ช่วย 13 ชีวิตออกจากถ้ำหลวง และต่างก็บอกว่าเหตุการณ์นี้พิเศษมาก รู้สึกภูมิใจที่ได้เดินทางมาทำข่าวนี้ โดยเฉพาะจิตอาสา สื่อมวลชนต่างประเทศประทับใจมาก ที่เห็นคนไทยร่วมจิตร่วมใจยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือ โดยที่โค้ชและเด็ก 13 ชีวิต ไม่ใช่ลูกหลาน หรือบุคคลใกล้ชิด ทั้งการบริจาคสิ่งของ การออกโรงครัวทำอาหารแจกจ่ายให้กับเจ้าหน้าที่ และสิ่งมวลง อย่างไม่รู้เหน็ดเหนื่อย

แต่อย่างไรก็ตาม วาหะกรรมใด ๆ ที่กล่าว ต้องไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน ตนเองเดือดร้อน ดังที่พระพุทธองค์ตรัสสอนไว้ว่า วาหะกรรมที่ควรกล่าว คือ หลักรัศมีกรรม 4 ประการ ได้แก่ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพื่อเจ้า และไม่พูดส่อเสียด และวาหะกรรมเหล่านั้นควรเป็นวาหะที่เชิญชวนให้เกิดการไม่กระทำความชั่วทั้งปวง การทำแต่ความดีทั้งปวง และทำอะไรให้ด้วยความบริสุทธิ์ไม่มีสิ่งแอบแฝง ย่อมให้สังคมโลกอยู่เย็นเป็นสุขแน่นอนโดยไม่ต้องสงสัย

³ ไทยรัฐออนไลน์, **ขอบคุณยังน้อยไป! เปิด 22 ประเทศจิตอาสาเข้าช่วยทีมหมูป่าติดถ้ำหลวง**, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: <https://www.thairath.co.th/content/1332519>, [11 กรกฎาคม 2561].

⁴ กรุงเทพธุรกิจ, **สื่อต่างชาติประทับใจจิตอาสาพาหมูป่ากลับบ้าน** [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/807526>, [11 กรกฎาคม 2561].

บรรณานุกรม

- กรุงเทพธุรกิจ. สื่อต่างชาติประทับใจจิตอาสาพม่ากลับบ้าน. [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล:
<http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/807526>. [11 กรกฎาคม 2561].
- ณัฐพงษ์ ดวงแก้ว. มองสังคมผ่าน ถ้ำหลวง-ขุนน้ำนางนอน ว่าด้วยตำนาน ความเชื่อ อาถรรพ์ สิ่งเร้นลับ
ในยุค 4.0. [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: <https://thestandard.co/opinion-tham-luang-khunnam-nang-non-forest-park/>. [11 กรกฎาคม 2561].
- ไทยรัฐออนไลน์. ขอขอบคุณยังน้อยไป! เปิด 22 ประเทศจิตอาสาเข้าช่วยทีมหมูป่าติดถ้ำหลวง. [ออนไลน์]
แหล่งข้อมูล: <https://www.thairath.co.th/content/1332519>. [11 กรกฎาคม 2561].
- อภิชาติ ศิริชัย. ดอยนางนอนความเป็นมา จิตภาพสู่เรื่องเล่าที่เพิ่งสร้าง [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล:
https://www.matichon.co.th/article/news_1031949 [5 สิงหาคม 2561].

จริยศาสตร์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในโลกนัยชาตค
Ethics for Harmonious and Peaceful Living in Lokkanai Jataka

สิงห์คำ รักป่า
มหาวิทยาลัยพะเยา
พระครูวรธรรมวิฑูรย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “จริยศาสตร์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในโลกนัยชาตค” มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ (1) เพื่อศึกษาเพื่อศึกษาความเป็นมาของของโลกนัยชาตคในฐานะเป็นพาทิรชาตค (2) เพื่อศึกษาจริยศาสตร์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติที่ปรากฏในพาทิรชาตคล้านนาเรื่อง โลกนัยชาตค และ (3) เพื่อนำผลการศึกษาไปเผยแพร่และประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน เป็นการวิจัยเชิงเอกสารและเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลคือ แบบบันทึก วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ผลการศึกษา พบว่า (1) ด้านความเป็นมาของโลกนัยชาตคในฐานะเป็นพาทิรชาตค โลกนัยชาตคเป็นหนึ่งในชาตคนอกนิบาตในจำนวน 464 เรื่องที่แต่งโดยภิกษุชาวล้านนาไม่ปรากฏนาม แต่งเลียนแบบชาตคในนิบาต (2) ในด้านจริยศาสตร์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในชาตคปรากฏ ที่เด่นชัด ได้แก่จริยศาสตร์ระดับผู้นำต่อผู้นำ ผู้นำต่อผู้บังคับบัญชา ผู้นำต่อสาธารณชน ชำราชากรที่มีต่อผู้นำ ชำราชากรต่อชำราชากรด้วยกัน และประชาชน และจริยศาสตร์เกี่ยวกับสมาชิกในสังคมที่พึ่งปฏิบัติต่อกัน ซึ่งจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (3) การประยุกต์ใช้จริยศาสตร์ต่าง ๆ ในโลกนัยชาตค พบว่า จริยศาสตร์ที่ปรากฏแม้บริบทเหตุการณ์ในเรื่องจะเป็นเรื่องในอดีต แต่ยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ ในสังคมปัจจุบัน ได้แก่จริยศาสตร์สำหรับผู้นำ ชำราชากร และสังคมครอบครัว และความสามัคคี

คำสำคัญ : พาทิรชาตค, โลกนัยชาตค, จริยศาสตร์, การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

Abstract

The research entitled “Ethics for Harmonious and Peaceful Living in Lokkanai Jataka ” were (1) to study the history of the Lokanai Jatata as Bahirajataka, (2) to investigate the ethics of peaceful coexistence in the Lokkanai Jataka, and (3) to apply the ethics for harmonious and peaceful living in Lokkanai Jataka to the present society. This is a documentary and qualitative research. The instrument used for data collection was the data record form. Analyzed the data obtained by the method was carried out by Content Analysis. Findings of the study were as follows: (i) for the historical profile of the Lokkanai Jataka, the Lokkanai Jata is one of the 464 Bahirajatakas composed in Lannna language by unknown

Lanna writers with same style in presenting story in Jataka scripture, (ii) with regard to ethics for peaceful coexistence, the Jataka presents ethics for leader to subordinates, leader to the public, government officials to government officials and to people, ethics related to the society in which people should treat each other well, (iii) the application of ethics for living together in harmonious way can be applicable to the present society even though social, cultural, political and economic contexts differ from the context of the modern. The applicable ethics include ethics for leaders, civil servants and families and unity.

Keywords: Bahirijataka, Lokanayajataka, Ethics, Harmonious Living

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

นับจากปี พุทธศักราช พ.ศ. 1834 ที่พระยามังรายได้สถาปนา พิงนคร (เชียงใหม่) เป็นศูนย์กลางการปกครองในล้านนา และมีกษัตริย์ราชวงศ์มังรายปกครองสืบต่อกันมาถึง 34 พระองค์ トラบถึงปัจจุบัน เชียงใหม่มีอายุ 722 ปี ล้านนาภายใต้การปกครองของราชวงศ์มังรายมีความเจริญรุ่งเรืองหลายด้าน กล่าวได้ว่า เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักรโดยแท้ โดยเฉพาะด้านวรรณกรรมนั้น ถือว่าเป็นยุคทองของวรรณกรรมล้านนาที่เฟื่องฟูถึงขีดสุด เป็นยุคที่แสดงให้เห็นความเจริญด้านอักษรศาสตร์ของล้านนาโดยแท้ โดยเริ่มจากยุคพระเจ้าติโลกราชราช จนถึงยุคของพระเมืองแก้ว หรือพระเจ้าพิลกปนัดดาธิราช (พ.ศ. 1898) ไปจนถึงสิ้นรัชกาลพระเมืองแก้ว (พ.ศ. 2068) กล่าวคือยุคทองดังกล่าวส่งผลให้ล้านนามีวรรณกรรมลายลักษณ์ที่ทรงคุณค่ามากมาย วรรณกรรมลายลักษณ์คือวรรณกรรมที่มีผู้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร จารึกด้วยอักษรธรรมล้านนา อักษรฝักขามและอักษรไทยนิเทศ แล้วสืบทอดโดยผ่านทางภาษาหนังสือเป็นหลัก วรรณกรรมลายลักษณ์ที่ได้รับการรจนาและได้รับการยอมรับในวงวิชาการถึงคุณค่าด้าน ศาสนธรรม ประวัติศาสตร์ ตำนาน จริยธรรม การใช้ภาษาและด้านอื่น ๆ ที่ได้รับการอ้างอิงในวงวิชาการอยู่เสมอ เช่น มังคลัตถทีปนี เวสสันดรทีปนี โลกสันฐานทีปนี รัตนพิมพวงศ์ ชินกาลมาลีปกรณ์ จามเทวีวงศ์ ปัญญาสาตก เป็นต้น และกล่าวได้ว่า ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง 20 เป็นช่วงที่คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้รับการรจนาเป็นภาษาบาลีมากที่สุด ดังที่ ศาสตราจารย์ ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร นักปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญภาษาบาลีและพระพุทธศาสนากล่าวว่า “ในประเทศไทยตั้งแต่คนไทยนับถือพุทธศาสนามาจนกระทั่งในปัจจุบันนี้ ไม่มีสมัยไหนที่จะมีผู้เชี่ยวชาญในคัมภีร์พุทธศาสนาเหมือนสมัยล้านนาไทยครั้งนครเชียงใหม่เป็นราชธานี” นอกจากนั้นนอกจากนี้ยังมีวรรณกรรมพุทธศาสนาประเภทชาดกนอกนิบาตอื่นอีกเป็นจำนวนมาก ที่มีความโดดเด่นและได้รับความนิยมนำหลายและมีบทบาทในด้านการสอนจริยธรรมแก่ชาวล้านนาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะชาดกนอกนิบาตหรือพาหิรชาดก ที่เด่นมากคือชาดก 50 เรื่องหรือปัญญาสาตก ผลงานของพระสงฆ์ชาวเชียงใหม่ที่รวบรวมแต่งเป็นชาดกไว้ในภาษามคธเมื่อพุทธศักราชประมาณราวในระหว่าง 2000 ถึง 2200 ปี ที่ถือได้ว่าเป็นบ่อเกิดที่สำคัญของวรรณกรรมร้อยกรองไทยรวม 63 เรื่อง

พาหิรชาดก หรือพาหิรนิบาต เป็นกลุ่มวรรณกรรมศาสนาล้านนาประเภทชาดก เป็นชาดกนอกนิบาตหรือที่ไม่จัดอยู่วรรณกรรมชาดกพระเจ้า 500 ชาติ “ชาดกในพระพุทธศาสนานิกายหินยานมีอยู่ในพระไตรปิฎก คัมภีร์ชุตทกนิกาย หรือหมวดเบ็ดเตล็ดที่รวมคัมภีร์ปลีกย่อยหลาย ๆ คัมภีร์ไว้เป็นหมวดหมู่เดียวกัน เรียกว่า นิบาตชาดก และมีอยู่ในอรรถกถาชาดกเรียกว่า ชาตักฎฐกถา หรือชาตกถา ซึ่งพระพุทธโฆษาจารย์ได้รวบรวมขึ้นหลังจากพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว นอกจากนี้มีมหาวัสตุชาดก ซึ่งแต่เป็นภาษาสันสกฤต¹ อุตม รุ่งเรืองศรี² มีความเห็นว่า ชาดก หมายถึง เรื่องที่เกิดขึ้นแล้วในอดีต โดยเฉพาะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการที่พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันได้บำเพ็ญบารมีในชาติต่าง ๆ ก่อนที่จะเป็นเจ้าชายสิทธัตถะและสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ชาดกจัดเป็นสองกลุ่ม คือ “นิบาตชาดก” และ “พาหิรชาดก” ซึ่งนิบาตชาดกหมายถึงชาดกที่เป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎก มีทั้งหมด 547 เรื่อง แต่ละเรื่องจะกล่าวถึงอดีตชาติของพระพุทธเจ้าก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นการเสวยพระชาติเป็นสัตว์หรือมนุษย์ ชาดกดังกล่าวแบ่งออกเป็น 22 นิบาต แต่ละนิบาตมีจำนวนชาดกไม่เท่ากัน โดยเฉพาะนิบาตที่ 22 นั้น เรียกว่า มหานิบาตชาดก หรือ “ทศชาติชาดก” นั่นเอง ดังนั้น ชาดกเรื่องใดที่ไม่ตรงกับเรื่องหนึ่งเรื่องใดในจำนวนนิบาตชาดก 547 เรื่องนั้น ล้วนแต่เรียกว่าเป็นพาหิรชาดกหรือชาดกนอกนิบาต ชาดกนอกนิบาตได้รับความนิยมในล้านนามาก เพราะเป็นเรื่องราวที่สัมพันธ์กับความคิดความเชื่อของชาวล้านนา โดยเฉพาะเรื่องเล่าหรือนิทานพื้นบ้าน คาดว่า พาหิรชาดก เป็นเรื่องที่นักปราชญ์ล้านนาแต่งขึ้นโดยอาศัยเค้าโครงจากนิทานพื้นบ้านหรือนิทานที่ได้ฟังสืบ ๆ กันมานั่นเอง จากการสำรวจคัมภีร์โบราณของ ศาสตราจารย์ ดร. ฮาร์ลด์ ฮุนดิอุส และอาจารย์สิงฆะ วรรณสัย พบว่า มีชาดกนอกนิบาตที่แต่งในล้านนา 226 เรื่อง และจากการสำรวจของ ศาสตราจารย์ ดร.อุตม รุ่งเรืองศรี ที่ได้ตรวจสอบข้อมูลทั้งหมดที่มีอยู่ในแหล่งเก็บรวบรวมต่าง ๆ พบว่ามีชาดกนอกนิบาตล้านนารวม 193 เรื่อง แต่มีชื่อเรื่องรวม 464 ชื่อ โดยที่ชาดกบางเรื่องอาจมีชื่อมากกว่าหนึ่งชื่อ แต่เนื้อหาเหมือนกัน และพาหิรชาดกได้รับการผนวกเข้าเป็นชุดจำนวน 50 เรื่อง เรียกว่า ปัญญาสชาดกนี้ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากทั้งในประเทศและต่างประเทศ และกล่าวได้ว่าปัญญาสชาดกมีอิทธิพลต่อวรรณคดีไทยในยุคต่อมาด้านโครงเรื่อง³

โลกนัยชาดก เป็นหนึ่งในบรรดาชาดกนอกนิบาตที่นักปราชญ์ล้านนาไทยแต่โบราณแต่งไว้ โดยแต่งเป็นภาษาภาษาบาลีแล้วมีการแปลออกเป็นภาษาล้านนาไทย เพื่อใช้เทศน์สอนกษัตริย์ ขนชั้นผู้ปกครอง และประชาชนทั่วไป เป็นชาดกที่มีคุณค่าโดดเด่นหลายด้าน ได้แก่ พุทธธรรม จริยธรรม การใช้ภาษา

¹ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, นิทานชาดก ฉบับเปรียบเทียบในคัมภีร์มหาวัสตุและอรรถกถาชาดก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักสถาพรบุ๊คส์, 2548), หน้า คำนำ.

² อุตม รุ่งเรืองศรี, “วรรณกรรมชาดกนอกนิบาตล้านนา”, เอกสาร ประกอบการเสวนาเรื่อง วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาล้านนา ในการจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง "พระพุทธศาสนาในล้านนา" โดยคณะศาสนาและปรัชญา ระหว่างวันที่ 20-21 กรกฎาคม พ.ศ. 2545 ณ ศูนย์ฝึกอบรม ธนาคารไทยพาณิชย์ ตำบลบ้านปาง อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่.

³ นิยะดา เหล่าสุนทร. ปัญญาสชาดก : ประวัติความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แม่คำผาง, 2538).

เป็นต้นแบบของวรรณกรรมของไทย ไม่มีภาษาอื่นปะปนนอกจากภาษาบาลีและสันสกฤตเท่านั้น⁴ โลกนัยชาดกเสนอบทบาทของธัญชัยบัณฑิต พระโพธิสัตว์มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดเป็นที่เลื่องลือตั้งแต่เยาว์วัย เช่น การแก้ปัญหาปริศนาธรรมต่าง ๆ ที่สำคัญคือได้ช่วยพระเจ้าโกธพรราชให้พ้นจากภัยจากนันทิยภัยด้วยการแสดงธรรม พระเจ้าโกธพรราชได้ชุบเลี้ยงธัญชัยกุมารเป็นโอรสบุญธรรม ต่อมาพระเจ้าธัญชัยโกธพรราชทรงรับบัณฑิตมาช่วยงานอีก 3 คน ชื่อ สุนทราลัย อภัยยะ และอิฏฐารัมมณะ ซึ่งธัญชัยโพธิสัตว์และเหล่าบัณฑิตทั้งสามได้วินิจฉัยปัญหาต่างๆ ถวาย พระเจ้าธัญชัยโกธพรราชผู้ทรงใฝ่รู้สงสัยอยู่เป็นประจำ รวมทั้งหมด 15 เรื่อง และปัญหาที่ตอบแก่คนอื่นอีก 4 เรื่อง ที่เป็นหลักจริยศาสตร์พื้นฐาน ไหวพริบปฏิภาณในการตอบปัญหาของพระโพธิสัตว์นั้นเหนือล้ำกว่า บัณฑิตทั้งสามคน เพราะเป็นการตอบปัญหาที่มีวาทศิลป์ ประกอบด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ลึกซึ้ง และตามความเป็นจริงของธรรมชาติ ซึ่งยากต่อการโต้แย้ง ทำให้เป็นที่อิจฉาริษยาของราชบัณฑิตทั้งสาม อีกทั้งการปฏิบัติตนอยู่ในกรอบแห่งศีลธรรม และมีความเที่ยงธรรมนำมาซึ่งความไม่พอใจให้แก่ปุโรหิต เสนาบดี ซึ่งต่อมาทั้งหมดพยายามหาเรื่องใส่ร้ายจนพระเจ้าธัญชัยโกธพรราชหวั่นไหว และไม่พอพระทัยพระโพธิสัตว์ เพราะเกรงว่าจะถูกแย่งชิงราชบัลลังก์ จึงตั้งข้อหาขับให้ออกจากเมืองไป แต่ต่อมาก็ได้กลับมาแก้ไขปัญหให้กับบ้านเมืองและกลับเขาทำงานในตำแหน่งเดิมอีกครั้ง และได้แสดงความเป็นเลิศด้านปัญญาให้ประจักษ์หลายครั้งหลายในการแก้ไขปัญหาที่เด่นมากคือเป็นการสัพพัตถ์กันด้วยปัญญาตอบปัญหากับนักปราชญ์ของพระเจ้าวิโรชราชโดยเอาบ้านเมืองเป็นประกัน ซึ่งพระโพธิสัตว์แสดงความเป็นเลิศในการตอบปัญหาของเหล่านักปราชญ์จนเป็นที่ยอมรับและได้รับการเลื่อมใสอย่างยิ่ง จากการเปลี่ยนสงครามนองเลือดให้เป็นสนามประลองปัญญาทำให้ไม่มีการสูญเสียเลือดเนื้อ ธนัญบัณฑิตรับใช้ราชสำนักต่อมาจนสิ้นอายุขัย ลักษณะเด่นของโลกนัยชาดกคือ หลักจริยศาสตร์ที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติจนกลายเป็นจริยธรรมที่ทุกยึดถือปฏิบัติตาม จนทำให้เมืองอินทปัตถนครอยู่อย่างปกติสุข ของที่ลี้มว้างไว้นานนับเดือนก็ไม่หาย ได้คืนนับเป็นแผ่นดินธรรมอย่างแท้จริง

หลักจริยศาสตร์เพื่อการอยู่ร่วมกันนั้นกล่าวได้ว่า มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งยวดในสถานการณ์โลกปัจจุบันที่กำลังเผชิญกับความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชนที่ต่างกันด้วยวัฒนธรรมและเชื้อชาติ หรือพหุวัฒนธรรม แนวคิดเรื่องจริยศาสตร์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันตินั้นถือได้ว่ามีความสำคัญต่อความอยู่รอดของมนุษยชาติอย่างยิ่ง ทางองค์การยูเนสโกได้ประกาศไว้ ธรรมนูญของ องค์การยูเนสโกไว้ ว่า

"Since wars begin in the minds of men, it is in the minds of men that the defenses of peace must be constructed and that peace must be founded, if it is not to fail, upon the intellectual and moral solidarity of mankind,"⁵

ถอดความได้ว่า เพราะสงครามเริ่มขึ้นในจิตใจของมนุษย์ และอยู่ในใจ ดังนั้น มนุษย์เองต้องสร้างสันติภาพนั้นบนพื้นฐานของความสามัคคีทางศีลธรรมและทางปัญญาของมนุษยชาติ" มนุษยชาติต้องไม่ล้มเหลวในสร้างสันตินั้นขึ้นมาด้วยอาศัยสามัคคีทางศีลธรรมระหว่างมนุษย์

⁴ สิงฆะ วรรณสัย, **โลกนัยชาดก**, (เชียงใหม่ : หน่วยส่งเสริมศิลปศึกษาและวัฒนธรรมล้านนา คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2522), หน้า คำนำ.

⁵ UNESCO, "Building peace in the minds of men and women", Achieved at https://en.unesco.org/70years/building_peace.

ในสังคมพุทธ ชาวพุทธได้รับการกล่อมเกลียดด้วยคำสอนที่ทำให้เกิดสันติสุขในสังคม ได้แก่ สังคหวัตถุ 4 หลักธรรมสำหรับสงเคราะห์หรือธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว สังคหวัตถุ 4 หมายถึง ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชน ไวในสามัคคี, ได้แก่ 1. ทาน 2. ปยวจา หรือ เปยยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก 3. อัถถจริยา การประพฤติประโยชน์ 4. สมานัตตตา* (ความมีตนเสมอ** คือ ทำตนเสมอตนเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชน ทั้งหลาย⁶ หลักธรรมที่ทำให้เกิดสันติสุขอีกข้อหนึ่งคือ พรหมวิหาร (ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ, หลัก ความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์, ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อ ว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ⁷ หลักธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกัน ที่สำคัญอีกข้อหนึ่งคือ สปัริสธรรม 7 ซึ่งหมายถึง ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ, คุณสมบัติของคนดี⁸ ในขณะที่พระมหาพรหมชา ธรรมหาโส⁹ เสนอพุทธวิธีในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยเรียกว่า “ สันติวิธีวิถิปุทธ ” “ สันติวิธีวิถิปุทธคือทางสายกลาง ” “ ทางสายกลาง ” ถือได้ว่าเป็น ” อริยมรรค ” ซึ่งเป็นหนทางอันประเสริฐที่จะพาผู้ขัดแย้งออกจากกับดักของความรุนแรงและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ซึ่งถือได้ว่าเป็น “ สันติวิธีวิถิปุทธ ” ที่ประกอบด้วย กระบวนการ และวิธีการสำคัญ 8 ประการ ผลการวิจัยของ สุโรยา วานี และมะรอนิง สาแลมิง¹⁰ เสนอว่า วิธีที่จะทำให้ชุมชนที่มีความต่างกันด้วยวัฒนธรรม หรือพหุวัฒนธรรมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขคือ ใช้วิธีการ ประนีประนอม การชี้แจงเพื่อทำความเข้าใจ และการร่วมมือกันของทุกฝ่ายซึ่งเป็นวิธีการที่ดีและให้ผลอย่างยั่งยืน การอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างย่อมทำให้เกิดได้ด้วยความเข้าใจความแตกต่างระหว่าง

โลกน้อยชาดกเป็นวรรณกรรมศาสนาที่มีเนื้อหาโดดเด่น มุ่งสั่งสอนกล่อมเกลาสมาชิกในสังคม ตั้งแต่ระดับผู้นำ ข้าราชการ และประชาชนทั่วไปให้ปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้สมบูรณ์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ จากการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับโลกน้อยชาดกในด้านจริยศาสตร์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติพบว่ายังไม่มีศึกษาวิจัยด้านดังกล่าวมาก่อน คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาวิเคราะห์โลกน้อยชาดกด้านดังกล่าวนี้

⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 34. (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ 2559), หน้า 143.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 124.

⁸ อ้างแล้ว, หน้า 210.

⁹ พระมหาพรหมชา ธรรมหาโส. “ สันติวิธีวิถิปุทธ: หยุดความรุนแรงแต่เติมความรัก ”. **คมชัดลึก ออนไลน์**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.komchadluek.net/detail/20131213/174801.html>. [13 ธันวาคม 2556]

¹⁰ สุโร วานี และมะรอนิง สาแลมิง, “ การอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาประเด็น ปัญหาปัจจุบันในอาเซียน .ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ”, **วารสารการเมืองการปกครอง** ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 กันยายน 2556 – กุมภาพันธ์ 2557. ประเด็นปัญหาปัจจุบันในอาเซียน [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://www.copag.msu.ac.th/journal/filesjournal/4-1/1601201731029no4-1-10.pdf> [13 ธันวาคม 2556].

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาของของโลกล้านนาในฐานะเป็นพาหิรชาดก
- 2) เพื่อศึกษาจริยศาสตร์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติที่ปรากฏในพาหิรชาดกล้านนา เรื่องโลกล้านนา
ชาดก
- 3) เพื่อนำผลการศึกษาไปเผยแพร่และประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

1) รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยนี้วิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

2) พื้นที่การวิจัย

(1) **ขอบเขตด้านเนื้อหา** : งานวิจัยนี้มุ่งเน้นการศึกษาประวัติความเป็นมาวรรณกรรมพาหิรชาดกล้านนาเรื่อง โลกล้านนา ชาดก ตลอดถึงการวิเคราะห์สังเคราะห์หลักจริยศาสตร์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในวรรณกรรม

(2) **ขอบเขตด้านเอกสาร** : แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) โลกล้านนาฉบับปริวรรต และ แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือ บทความ เอกสารวิชาการ รายงานวิจัย ที่เป็นภาษาไทย และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

3) เครื่องมือในการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้ใช้แบบบันทึกข้อมูลจริยศาสตร์ในโลกล้านนา ซึ่งจะใช้บันทึกระดับจริยศาสตร์ สาระจริยศาสตร์ที่มุ่งสอน กลุ่มบุคคลเป้าหมาย และความถี่ที่ปรากฏ

4) วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

(1) นำเอกสารชั้นปฐมภูมิได้แก่ วรรณกรรมพาหิรชาดกล้านนาเรื่องโลกล้านนา ที่จารึกด้วยอักษรธรรมล้านนาและที่ได้รับการปริวรรตแล้ว และเอกสารที่เกี่ยวข้องได้แก่ หนังสือ เอกสารโบราณ ไบลาน ตำรา งานวิจัย มาสังเคราะห์ และวิเคราะห์ เพื่อให้เห็นภาพรวมของชาดกนอกนิบาตล้านนา และโลกล้านนาชาดกด้าน จริยศาสตร์การปกครองและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

(2) จัดกลุ่มจริยศาสตร์ด้านต่าง ที่ปรากฏในโลกล้านนา และบันทึกจริยศาสตร์ด้านต่าง ๆ บุคคลที่เหมาะสม ระดับจริยศาสตร์ และความถี่ลงในแบบบันทึกข้อมูล

5) การวิเคราะห์ข้อมูล

นำบันทึกจริยศาสตร์ด้านต่าง ๆ ในโลกล้านนาตามแบบบันทึกข้อมูล มาวิเคราะห์อย่างละเอียด เพื่อหาข้อสรุปประเภทและระดับจริยศาสตร์ประเภทต่าง ๆ นั้นนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติอย่างไร และนำเสนอในรูปแบบการบรรยายพรรณนา

6) สรุปกระบวนการวิจัย

- (1) สั่งเคราะห์ และวิเคราะห์ข้อมูลชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิเพื่อสรุปภาพรวมความเป็นมาของชาตคนอกนิบาตล้านนา และโลกนัยชาตคนอกนิบาต จริยศาสตร์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ
- (2) บันทึกข้อค้นพบตามข้อที่ 1 ด้าน จริยศาสตร์ด้านต่าง ๆ ในโลกนัยชาตคนอกนิบาตแบบบันทึกข้อมูล และนำแบบบันทึกไปวิเคราะห์ เพื่อหาข้อสรุปว่า จริยศาสตร์ประเภทต่าง ๆ นั้นนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติอย่างไร

ผลการวิจัย

สรุปผลการศึกษาดำเนินการตามวัตถุประสงค์การศึกษา ดังนี้

1) ความเป็นมาของของชาตคนอกนิบาตในฐานะเป็นพาหิรชาตคนอกนิบาต

ในด้านการศึกษาความเป็นมาของชาตคนอกนิบาต ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์จากเอกสารต้นฉบับได้แก่ โลกนัยชาตคนอกนิบาตฉบับวัดภูค่า จังหัดน่านที่ปริวรรตจากอักษรธรรมล้านนาเป็น ภาษาไทยกลางโดย สิงฆะ วรรณสัย และเอกสารที่เกี่ยวข้อง มีข้อสรุปผลการศึกษาดำเนินการตามวัตถุประสงค์การศึกษาดังนี้

โลกนัยชาตคนอกนิบาตเป็นหนึ่ง พาหิรชาตคนอกนิบาต ที่แต่งโดยภิกษุชาวล้านนา¹¹ เพราะไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับคัมภีร์นี้ในประเทศศรีลังกาและประเทศพม่า โลกนัยชาตคนอกนิบาตนี้มีอีกชื่อหนึ่ง รัตนชัยบัณฑิต เชื่อกันว่าแต่งในสมัยอยุธยาโดยภิกษุที่ไม่ปรากฏนาม¹² ในคำปณามพจน์เรียกคัมภีร์รัตนชัยบัณฑิตว่า คัมภีร์โลกนัย

“ข้าพระพุทธเจ้าจักสำแดงซึ่งเรื่องราวพระโลกนัยอันประดับด้วยอรรพฤษณาอันละเอียด และมีนัยต่าง ๆ เพื่อจะให้บังเกิดความเลื่อมใสแก่สาธุชนสัตบุรุษทั้งปวง...สุมนาถ จงตั้งใจ สดับฟัง สุภาชิตวาทย์ ซึ่งถ้อยคำอันเป็นสุภาชิตอันวิจิตรโดยนามัญญูติชื่อว่า โลกนัย อันอาตมาจะแสดงต่อไปตามลัทธิ สติปัญญา เป็นธรรมสวนานิสงส์ในกาลบัดนี้”¹³

จากการศึกษาโลกนัยชาตคนอกนิบาตอย่างละเอียดเทียบ กับพระโลกนัยรัตนชัยบัณฑิตที่ตีพิมพ์เป็นภาคภาคผนวกของงานวิจัยของ นิยะดา เหล่าสุนทร¹⁴ พบว่า เป็นเรื่องเดียวกัน แตกต่างส่วนปลีกย่อยตามบริบทของถิ่น และพบว่า มีเนื้อหาเหมือนกับโลกนัยชาตคนอกนิบาตทุกประการ ต่างเพียงภาษาที่ใช้บรรยายเท่านั้น และ

¹¹ สิงฆะ วรรณสัย, โลกนัยชาตคนอกนิบาต, หน้า คำนำ.

¹² สุภาพรรณ ฌ บางช้าง, วิวัฒนาการวรรณคดีสายพระสุตตันตปิฎกที่แต่งในประเทศไทย. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 114.

¹³ นิยะดา เหล่าสุนทร, รัตนชัยบัณฑิตชาตคนอกนิบาต : ภาพสะท้อนภูมิปัญญาของชาวอยุธยา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แม่คำผาง, 2542), หน้า 95. (ภาคผนวกพระโลกนัยรัตนชัยบัณฑิต ผูกที่ 1)

¹⁴ เรื่องเดียวกัน หน้า 95-575.

บริบทด้านสังคม และวัฒนธรรมบางส่วนจะอยู่ในล้านนา เช่น อาหาร เสื้อผ้า เครื่องดนตรี ศิลปะต่าง ๆ เป็นต้น และจากการสำรวจของ เอช. สัทธาติสส พบว่า มีการกล่าวถึงต้นฉบับคัมภีร์นี้ในประเศลาว¹⁵

นิยะดา เหล่า สุนทร¹⁶ มีข้อสันนิษฐานระบุว่า คัมภีร์เรื่องนี้ น่าจะเป็นที่รู้จักกันในอยุธยาเพราะมีการอ้าง เนื้อหาคำสอนที่สำคัญ ๆ ของคัมภีร์ธัญชัยบัณฑิต ในวรรณกรรมสำคัญ ๆ ในยุคหลัง เช่น โคลงโลกนิติ สำนวนเก่า บทที่ 190 กล่าวถึงสุจริตธัมม 3 ประการ คือการเว้นจากความชั่ว 3 ประการ คือเข้าบ้านคนอื่นทั้งที่ไม่เชิญ เขาไม่เอ่ยปากถามแต่กลับพูด ไม่มีใครยกย่องกับสรรเสริญตัวเอง

อนุนหาย คมยนิโต อนุจฉา พุทสาโก

อตตคุณิ ปกาเสนโต ติวริ หินลกขณิ

ขึ้นสูเรือนท่านบ่ เรียกหา ตนนนา

ท่านปถามเจรจา อวดรู้

ยอตตัวหังการ ยงยั้ง คนนา

สามสิ่งทรลักษณผู้ โทดแท้สาธารณ¹⁷ (สำนวนเก่า)

จึงเป็นเรื่องที่ต้องมีการศึกษาแหล่งกำเนิดของคัมภีร์นี้ในเชิงลึกกันต่อไปว่า โลกนัยดกฉบับล้านนา และธัญชัยบัณฑิตชาดก ที่สันนิษฐานว่าแต่ในสมัยอยุธยา นั้น มีที่มาอย่างไร

2) จริยศาสตร์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติที่ปรากฏในพาหิรชาดกล้านนาเรื่องโลกนัยชาดก

คำว่า “จริยศาสตร์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ” หมายถึง หลักการปฏิบัติที่เอื้ออาทรต่อกันในสังคม เช่น ผู้นำมีต่อผู้อยู่ใต้การปกครอง ข้าราชการรับใช้ราชสำนักด้วยความภักดี ประชาชนปฏิบัติตนอยู่ภายใต้กฎหมายบ้านเมือง เป็นผู้สนับสนุนที่ของผู้ปกครอง และมีความเอื้ออาทรต่อสมาชิกที่อยู่ร่วมกันในสังคม

โลกนัยชาดก มีเนื้อหาจริยศาสตร์ที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ดังสรุปได้จากการวิเคราะห์แบบบันทึกข้อมูลดังนี้

ก. จริยศาสตร์สำหรับการดำเนินชีวิตทั่วไปสำหรับคนทุกระดับชั้น นี้มีดังนี้

1. การเมืองการปกครอง มุ่งสอนชนชั้นผู้นำ ข้าราชการ
2. ทิศ 6 ความกตัญญู มุ่งสอนประชาชนทั่วไป
3. ความอดทน คุณสมบัติของบัณฑิต มุ่งสอนนักการศึกษา ครูอาจารย์
4. หลักอหิงสา ไม่เบียดเบียนตนเองและคนอื่น มุ่งสอนชนทุกชั้น
5. หลัก สัจจะ ความจริงใจมุ่งสอนชนทุกชั้น
6. มิตรภาพ ชนทุกชั้นเรื่องการ

¹⁵ H. Saddhatissa, *Pali Literature from Laos” Studies in Pali and Buddhism*, (Delhi: B.R. Publishing Corporation. 1978), p.331. (A homage volume to the memory of Bhikkhu Jagdish Kashyapa).

¹⁶ นิยะดา เหล่าสุนทร, *ธัญชัยบัณฑิตชาดก: ภาพสะท้อนภูมิปัญญาของชาวอยุธยา*, หน้า 95.

¹⁷ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, *ประชุมโคลงโลกนิติ.สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ประชุมโคลงโลกนิติ*, กรุงเทพมหานคร: ฉบับอิเล็กทรอนิกส์ 1, มีนาคม 2558 ในโครงการเผยแพร่หนังสือดีที่ทรงคุณค่าเพื่อเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในโอกาสสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ 2 เมษายน 2558. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://vajirayana.org/system/files/pdf/ประชุมโคลงโลกนิติ%20ว%20140.pdf> [13 ธันวาคม 2556].

คบหา 7. หลักความรับผิดชอบ มุ่งสอนคนทำงานให้มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ 8. ซื่อสัตย์ต่อคู่ครอง 9. การสื่อสารด้วยวาจา 10. สังคหวัตถุ 11. มลตรธัมม 10 ประการ มุ่งสอนให้รู้จักแยกแยะความดีความเลว 11. โลกธรรม 8 มุ่งสอนให้คนทุกชั้นรู้จักยอมรับทำใจปล่อยวาง 12. หน้าที่ของบุคคลในสังคม หน้าที่ของพระราชอาชญากรรม 13. กฎหมาย การตัดสินคดีด้วยความยุติธรรม ไม่ตกอยู่ภายใต้อคติ 4 14. เศรษฐศาสตร์ มุ่งสอนผู้นำในการบริหาร ให้ทุนในการทำการค้า แก้ไขปัญหาอาชญากรรม 15. ความเมตตาและอภัยทาน

ข. จริยศาสตร์สำหรับการฝึกฝนจิตใจ ในโลกนัยชาตกนี้ มีดังนี้

อภิสัสล/ อุโบสถสัสล กุศลกรรมบถ 10 มลตรธัมม 10 ประการ

ค. จริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับการการศึกษาคนคว่ำที่นำไปสู่โลกุตตรธรรม จริยศาสตร์ขั้นนี้มีดังนี้

การพิจารณาการทำงานของจิต จากเรื่อง กายนคร และ อภิสัสลคัมภรค และพระนิพพาน ในการแสวงหาสันติร่วมกันในสังคมนั้น สิ่งแรกคือต้องให้คนสังคมมีความคิดที่มองเห็นความทุกข์และเข้าใจคนอื่น

ช่วงที่ธัญชัยบัณฑิตบริหารบ้านเมืองในฐานะอุปราช บ้านเมืองสงบเรียบร้อย ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

“เมื่อนั้นชาวเมืองทั้งหลายอันได้ฟังธัมมโอวาทแห่งมหาอุปราชแล้ว ก็ข่มใจสอนตนที่ได้อ่านจากบาปทั้งหลาย แล้วคนทั้งหลายก็อยู่เป็นสุข บ่มีทุกข์โศกอันใด หาความอันจักผิดห้อยถ่วงเกียจกันบ่ได้ แม่นมีเวรแก่กันก็วางกั้มว่างเวรเชิงกัน บังเบียรเยี่ยะร้ายกระทำโทษแก่กัน เลี้ยงจิรกาลแล”¹⁸

“ ตโต ปฐุญายะ แรกแต่นั้นไปปายหน้าคนทั้งหลายก็บ่มีคำอันผิดเกียจกัน เป็นเวรแก่กันสักอันแล แม่นโจรก็บ่มี คนทั้งหลายไปที่ใดลิ้มละวัตถุอันใดเสียในฐานะที่ใด แม่นว่านานได้ 10 วัน 20 วันก็ดี เดือนก็ดี คินมาหาเอาก็ยังได้ของตนคินมาดังเก่าแล”¹⁹

จากการวิเคราะห์จริยศาสตร์ที่ปรากฏในโลกนัยชาตกพบว่า พระโพธิสัตว์สอนจริยศาสตร์ทุกระดับ ขึ้นอยู่กับบริบทและสถานการณ์ แต่ส่วนใหญ่เป็นจริยศาสตร์ระดับพื้นฐาน ในบางครั้งก็จะนำหลักธรรมขั้นสูงหรืออภิสัสลมาแสดง เช่น เรื่องจิต กายนคร ซึ่งเป็นเรื่องการทำงานของจิต การสำรวมอินทรีย์

3) การนำผลไปประยุกต์ในสังคมปัจจุบัน

หลักจริยศาสตร์ที่ปรากฏในโลกนัยชาตก เป็นหลักที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และมีประสิทธิภาพและยั่งยืนด้วย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยและเงื่อนไขที่สำคัญเกี่ยวกับตัวผู้นำหรือตัวอย่างที่ดีนั่นเอง จริยศาสตร์เพื่อความสันติที่ปรากฏในโลกนัยชาตกนั้น มิใช่ของใหม่ สามารถพบเห็นได้ในปัจจุบัน แต่สิ่งที่ทำให้ชาวเมืองอินทปัตถ์มีความสุข ไร้อาชญากรรม ชีวิตมีปกติสุข เพราะทุกคนยอมรับหลักการเดียวกันที่มุ่งสันติได้แก่ หลักอหิงสา ศีล 5 อภัยทาน ทุกคนเกรงกลัวบาป และผลแห่งกรรม มีหิริ ละอายในการทำความชั่ว ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมด้านสันติสุขในสังคมที่ปรากฏใน กุฏพันตสูตร ที่ฉนิกาย

¹⁸ สิงฆะ วรรณสสัย.โลกนัยชาตก, หน้า 180.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 181.

ที่กล่าวถึง ภาพสันติสุขในบ้านเมืองของพระเจ้ามหาวิชิตราชหลังจากพระองค์ดำเนินราโชบาย ว่าพลเมืองเหล่านั้นจักชวนชวายเป็นหน้าที่การงานของตน ไม่พากันเบียดเบียน บ้านเมืองของพระองค์ และจักมีกษัตริย์ราชทรัพย์อย่างยิ่งใหญ่ บ้านเมืองก็จะอยู่ร่มเย็น ไม่มีเสี้ยนหนาม ไม่มีการเบียดเบียน ประชาชนจะชื่นชมยินดีต่อกัน มีความ สุขกับครอบครัว ยังบุตรให้พ่อนอนอยู่ นอก อยู่อย่างไม่ต้องปิดประตูบ้าน²⁰

บทสรุป

ด้วยความเป็นมาของโลกนัยชาตค เป็นชาตคกนอกนิบาต ที่แต่งโดยภิกษุชาวล้านนา เพราะไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับคัมภีร์นี้ในประเทศศรีลังกาและประเทศพม่า โลกนัยชาตคนี้มีอีกชื่อหนึ่ง รัตนบัณฑิต เชื่อกันว่าแต่งในสมัยอยุธยาโดยภิกษุที่ไม่ปรากฏนาม ซึ่งยังต้องการสืบค้นกันต่อไปถึงสถานที่ แต่ง ด้านหลักจริยศาสตร์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันตินั้น ได้รับการวางไว้ เพื่อให้สังคมทุกระดับชั้น นับตั้งแต่ผู้นำ ข้าราชการ องค์กรของรัฐ ประชาชน ได้ทำหน้าที่ของตนเอง ผลแห่งการปฏิบัติตาม เมืองก็เป็นเมือง บ้านก็เป็นบ้าน ครอบครัวก็เป็นครอบครัว ทุกองคาพยพของสังคมต่างได้รับผลของการปฏิบัติทั่วหน้ากันคือ ความสุขสันติ ไม่เดือดร้อน ซึ่งหากสังคมปัจจุบันได้นำหลักจริยศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ ย่อมจะนำพาสันติสุข มาสู่สังคมพหุวัฒนธรรมเป็นแน่ และยังจะสอดคล้องกับพันธกิจขององค์การยูเนสโก มีภารกิจที่ช่วยส่งเสริม และสร้างความเข้าใจอันดีในมวลมนุษยชาติ จริยศาสตร์และจริยธรรมในโลกนัยชาตค มุ่งให้มวลมนุษย์ รู้จักแยกแยะระหว่างความดี ความชั่ว มีความยุติธรรมในหัวใจ ไร้อคติ เข้าใจในผลความดีความชั่ว มีเมตตา และเข้าใจในเพื่อนมนุษย์ เป็นสิ่งที่ช่วยเสริมสร้างสันติให้เกิดภายในก่อน (Inner peace) ของบุคคลก่อน เมื่อสันติภายในเกิดแล้วย่อมไม่เป็นการยากที่ขยายวงออกไประดับครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค ประเทศ ทวีป

ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

การอยู่ร่วมกันระหว่างผู้นำ ข้าราชการและประชาชนทุกอาชีพได้อย่างสันติ แสดงให้เห็นถึง จริยธรรมที่ได้จากการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของรัตนบัณฑิต สร้างสันติได้จริงเพราะมุ่งให้มวลมนุษย์รู้จัก แยกแยะระหว่างความดี ความชั่ว มีความยุติธรรมในหัวใจ ไร้อคติ เข้าใจในผลความดีความชั่ว มีเมตตา และเข้าใจในเพื่อนมนุษย์ ย่อมเป็นหลักการที่เสริมสร้างสันติภาวะให้เกิดมีในสังคมนั้น ๆ จึงควรนำไป ประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบันได้จริง

2) ข้อเสนอแนะทางการศึกษาครั้งต่อไป

(1) ควรมีการศึกษาจริยศาสตร์เพื่อความร่วมมือกันในการขับเคลื่อนองค์กรด้วยความโปร่งใส ในโลกนัยชาตค และ (2) จริยศาสตร์เพื่อความเป็นผู้นำในโลกนัยชาตค

²⁰ โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : 9 หน้า : 131.

บรรณานุกรม

- นิยะดา เหล่าสุนทร. **ธัญชัยบัณฑิตชาดก : ภาพสะท้อนภูมิปัญญาของชาวอยุธยา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แม่คำฝาง, 2542.
- นิยะดา เหล่าสุนทร. **ปัญญาชาดก : ประวัติความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แม่คำฝาง, 2538.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 34. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ 2559.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. “สันติวิธีวิถีพุทธ: หยุดความรุนแรงแต่งเติมความรัก”. **คมชัดลึก ออนไลน์**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.komchadluek.net/detail/20131213/174801.html>. [13 ธันวาคม 2556]
- รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. **นิทานชาดก ฉบับเปรียบเทียบในคัมภีร์มหาเวสตุและอรรถกถาชาดก**. (กรุงเทพมหานคร : สำนักสถาพรบุ๊คส์, 2548).
- สมหมาย เปรมจิตต์, “วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาล้านนา” เอกสารประกอบการเสวนาเรื่องในการจัด **ประชุมสัมมนาทางวิชาการเรื่อง พระพุทธศาสนาในล้านนา**. โดยคณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, 2545. ณ ศูนย์ฝึกอบรม ธนาคารไทยพาณิชย์ ต. บ้านปาง อ. หางดง จ. เชียงใหม่.
- สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, **ประชุมโคลงนิติ.สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ประชุมโคลงโลกนิติ**, กรุงเทพมหานคร: ฉบับอิเล็กทรอนิกส์ 1, มีนาคม 2558 ในโครงการเผยแพร่หนังสือดีที่ทรงคุณค่าเพื่อเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในโอกาสสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ 2 เมษายน 2558. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://vajirayana.org/system/files/pdf/ประชุมโคลงโลกนิติ%20ว%20140.pdf> [13 ธันวาคม 2556]
- สิงขระ วรรณสัย, **โลกนัยชาดก**. เชียงใหม่ : หน่วยส่งเสริมศิลปศึกษาและวัฒนธรรมล้านนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2522.
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง. **วิวัฒนาการวรรณคดีสายพระสุตตันตปิฎกที่แต่งในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- สุไร วานี และมะรอนิง สาแลมิง, “การอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาประเด็นปัญหาปัจจุบันในอาเซียน .ตำบลทรายขาว อำเภอกอโกกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี”, **วารสารการเมืองการปกครอง ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 กันยายน 2556 – กุมภาพันธ์ 2557**. ประเด็นปัญหาปัจจุบันในอาเซียน [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.copag.msu.ac.th/journal/filesjournal/4-1/1601201731029no4-1-0.pdf> [13 ธันวาคม 2556].
- อุดม รุ่งเรืองศรี. “วรรณกรรมชาดกนอกนิบาตล้านนา” เอกสาร **ประกอบการเสวนาเรื่อง"วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาล้านนา" ในการจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการเรื่อง พระพุทธศาสนาในล้านนา**, โดยคณะศาสนาและปรัชญา ระหว่างวันที่ 20-21 กรกฎาคม พ.ศ. 2545 ณ ศูนย์ฝึกอบรม ธนาคารไทยพาณิชย์ ต. บ้านปาง อ. หางดง จ. เชียงใหม่.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. “วรรณกรรมชาดกนอกนิบาตล้านนา”. เอกสาร **ประกอบการเสวนาเรื่อง วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาล้านนา ในการจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง "พระพุทธศาสนาใน**

ล้านนา" โดยคณะศาสนาและปรัชญา ระหว่างวันที่ 20-21 กรกฎาคม พ.ศ. 2545 ณ ศูนย์ฝึกอบรม
ธนาคารไทยพาณิชย์ ต. บ้านโป่ง อ. หางดง จ. เชียงใหม่.

H. Saddhatissa, **Pali Literature from Laos” Studies in Pali and Buddhism**, (Delhi: B.R.
Publishing Corporation. 1978), p.331. (A homage volume to the memory of Bhikkhu
Jagdish Kashyapa).

UNESCO. “Building peace in the minds of men and women”. Achieved at
https://en.unesco.org/70years/building_peace.

พุทธนวัตกรรมการพัฒนาจิตใจและปัญญาของเยาวชนไทย ยุคไทยแลนด์ 4.0 Buddhist Innovation, Mental and intellectual development of Thai Youth in Thailand 4.0

วิชญาภา เมธีวรฉัตร
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

บทคัดย่อ

พุทธนวัตกรรมการพัฒนาจิตใจและปัญญาของเยาวชนไทย ยุคไทยแลนด์ 4.0 เป็นการพัฒนาเยาวชนไทยในหลายๆ ด้านเพื่อตั้งรับกับการเปลี่ยนแปลง ของโลกในยุคปัจจุบันเพื่อพัฒนาจิตใจของเยาวชนให้เข้มแข็งอยู่ในสังคมในยุคปัจจุบันได้อย่างมีความสุข ส่วนการพัฒนาด้านปัญญานั้นจะช่วยให้เยาวชนไทยคิดเป็น ทำเป็น มีความรู้ความสามารถสามารถดำรงชีวิตได้และเยาวชนจะเป็นอนาคตของชาติต่อไป ในการพัฒนาจิตใจและปัญญาโดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจะทำให้เยาวชนไทยมีสติและปัญญาได้อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพในอนาคต

คำสำคัญ: พุทธนวัตกรรม, พัฒนาจิตใจ, พัฒนาปัญญา

Abstract

The Buddhist innovation and the emotional and wisdom development for Thai youth in the era of Thailand 4.0 is the development of the Thai youth in many aspects for defending the change of the world to develop the mind of the youth for living in the society happily. The wisdom development would help the Thai youth for thinking, doing, getting the knowledge and capability in living. Moreover, the youth would be the future of the nation. The application of the Buddhist principles for the emotional and wisdom development would help the Thai youth having the mindfulness and wisdom, being the potential youth and being the quality adults in the future.

Keywords: Buddhist Innovation, Mental Development, Intellectual Development

บทนำ

ประเทศไทยก้าวเข้าสู่ยุคขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ซึ่งเป็นกระบวนทัศน์ที่ทำให้เกิดการตื่นตัวรับรู้และน้อมเอาไปปฏิบัติตามนโยบายของประเทศ เพื่อความก้าวหน้า ยั่งยืนในการพัฒนาจิตใจและปัญญานั้นเนื่องด้วยคนไทยเป็นชาวพุทธมีศาสนาพุทธเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจการสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อมาพัฒนาจิตใจและปัญญาของของเยาวชนไทยในยุคไทยแลนด์ 4.0 เพราะเยาวชนไทยที่ได้รับการ

พัฒนาจิตใจดีแล้วย่อมมีสติปัญญาที่ดีใฝ่เรียนใฝ่รู้เพื่อเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติ ทั้งนี้ต้องอาศัยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับยุคสมัยใหม่

แต่ถ้าจะมองในความเป็นจริงแล้วเมื่อเราย้อนมองถึงว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นย่อมดับไปเป็นธรรมดา พระพุทธดำรัสที่พระพุทธองค์ตรัสไว้และแน่นอนว่าทุกสิ่งที่มีการก่อตัวเกิดขึ้น แม้แต่สิ่งที่เรียกว่านวัตกรรมเองก็ตาม เมื่อเกิดและดับตามปัจจัยของตัวเองแล้ว จิตใจของมนุษย์จะยอมรับสิ่งเหล่านี้ได้มากน้อยแค่ไหน หรือรับรู้จัดอารมณ์ความรู้สึกในขณะนั้นอย่างไร หลักธรรมกล่าวคือ เมื่อใดมีความเจริญจนถึงขีดสุดแล้ว ความสมดุลระหว่างวัตถุและจิตใจย่อมไม่มีความสมดุลกัน และเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไปตามวิถีแห่งความเจริญด้านใด ย่อมนำมาซึ่งความเสื่อมในอีกด้านหนึ่ง นั่นคือนามธรรมจิตใจของมนุษย์ไม่อาจตามทันนวัตกรรมทางวัตถุเหล่านั้นที่จะเกิดขึ้นมีในปัจจุบันและอนาคตได้ เราจึงมีความจำเป็นที่จะสร้างพุทธนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจและปัญญาของเยาวชนคนรุ่นหลังให้มีจิตสำนึก รู้ผิดชอบชั่วดี เพื่อพัฒนาให้จิตใจของเยาวชนไทยให้เป็นอนาคตของชาติเป็นบุคคลที่มีความพร้อมทางด้านจิตใจที่พร้อมในการเรียนรู้ มีจิตใจที่เข้มแข็งมีสติปัญญาในการแก้ปัญหาต่างๆ และสามารถตั้งรับต่อการเปลี่ยนแปลงได้ในอนาคตต่อไป

ความหมายนวัตกรรม

หนึ่งในปัญหาของการจัดการนวัตกรรม ก็คือความเข้าใจในนิยามของ คำว่านวัตกรรม ที่ชัดเจน และบ่อยครั้งที่มักจะสับสนกับคำว่า ประดิษฐ์กรรม (Invention) แต่เดิมนั้นคำว่านวัตกรรมหรือ Innovation มีความเชื่อกันว่ามีจากรากศัพท์ในภาษาละติน “Innovare” ซึ่งมีความหมายว่าทำสิ่งใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นแต่ในอีกมุมมองของบรรดานักเขียน นักวิชาการต่างคิดว่าคำว่า นวัตกรรมควรจะหมายถึง กระบวนการของการปรับเปลี่ยนโอกาส ไปสู่แนวความคิดใหม่ๆ ที่สามารถจะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่บุคคลทั่วไปได้

นอกจากนี้คำว่า นวัตกรรม ยังมีผู้ให้นิยามไว้อีกหลายประการไว้ว่าจะเป็น “สิ่งที่ทำขึ้นใหม่หรือ แปรจากเดิม ซึ่งอาจจะเป็นความคิดวิธีการ หรืออุปกรณ์” โดยพลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ทรงบัญญัติคำศัพท์ขึ้นให้ตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Innovation คำว่านวัตกรรม เกิดจากการนำคำว่า นวตา (อ่านว่า นะ-วะ-ตา) ซึ่งแปลว่าความใหม่กับคำว่ากรม (อ่านว่า กัร-มะ) ซึ่งแปลว่าการกระทำ มาเข้าสมาสกัน แล้วใช้ในความหมายว่าการซ่อมใหม่การซ่อมแซม เช่น นวัตกรรมในการศึกษา หมายถึงการปรับปรุงแก้ไขระบบการศึกษา “สิ่งใหม่ที่เกิดจากการใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ที่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม”¹

นวัตกรรม ตามความหมายในเชิงเศรษฐศาสตร์ คือ การนำแนวความคิดใหม่หรือการใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่แล้วมาใช้ในรูปแบบใหม่ เพื่อทำให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ หรือก็คือ “การทำในสิ่งที่แตกต่างจากคนอื่น โดยอาศัยการเปลี่ยนแปลงต่างๆ (Change) ที่เกิดขึ้นรอบตัวเราให้กลายมาเป็นโอกาส

¹ ปรีดา ยังสุขสถาพร, 15 **พลวัตนวัตกรรม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2549).

(Opportunity) และถ่ายทอดไปสู่แนวความคิดใหม่ที่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม” แนวความคิดนี้ได้ถูกพัฒนาขึ้นมาในช่วงตอนศตวรรษที่ 20 โดยจะเห็นได้จากแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรม เช่น ผลงานของ Joseph Schumpeter ใน The Theory of Economic Development, 1934 โดยจะเน้นไปที่การสร้างสรรค การวิจัยและพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อันจะนำไปสู่การได้มาซึ่งนวัตกรรมทางเทคโนโลยี (Technological Innovation) เพื่อประโยชน์ในเชิงพาณิชย์เป็นหลัก นวัตกรรมยังหมายถึง ความสามารถในการเรียนรู้และนำไปปฏิบัติให้เกิดผลได้จริงอีกด้วย²

คำว่า “นวัตกรรม” เป็นคำที่ค่อนข้างจะใหม่ในวงการการศึกษาของไทย คำนี้เป็นศัพท์บัญญัติของคณะกรรมการพิจารณาศัพท์วิชาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ มาจากภาษาอังกฤษว่า Innovation มาจากคำกริยาว่า innovate แปลว่า ทำใหม่ เปลี่ยนแปลงใหม่ เกิดสิ่งใหม่ในภาษาไทยเดิม ใช้คำว่า “นวกรรม” ต่อมาพบว่าคำนี้มีความหมายคลาดเคลื่อน จึงเปลี่ยนมาใช้คำว่า นวัตกรรม (อ่านว่า นะ วัด ตะ ก่า) หมายถึง การนำสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมจากวิธีการที่ทำอยู่เดิมเพื่อให้ใช้ได้ดียิ่งขึ้น ดังนั้นไม่ว่าวงการหรือกิจการใด ๆ ก็ตาม เมื่อมีการนำเอาความเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ เข้ามาใช้เพื่อปรับปรุงงานให้ดีขึ้นกว่าเดิมก็เรียกได้ว่าเป็นนวัตกรรม ของวงการนั้นๆ เช่นในวงการศึกษา นำเอามาใช้ ก็เรียกว่า “นวัตกรรมการศึกษา” (Educational Innovation) สำหรับผู้ที่กระทำ หรือนำความเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ มาใช้นี้ เรียกว่าเป็น “นวัตกรรม” (Innovator)

ทอมัส ฮิวซ์ (Thomas Hughes) ได้ให้ความหมายของ “นวัตกรรม” ว่า เป็นการนำวิธีการใหม่ๆ มาปฏิบัติหลังจากได้ผ่านการทดลองหรือได้รับการพัฒนามาเป็นขั้นๆ แล้ว เริ่มตั้งแต่การคิดค้น (Invention) การพัฒนา (Development) ซึ่งอาจจะเป็นไปในรูปของ โครงการทดลองปฏิบัติก่อน (Pilot Project) แล้วจึงนำไปปฏิบัติจริง ซึ่งมีความแตกต่างไปจากการปฏิบัติเดิมที่เคยปฏิบัติ

กิดานันท์ มลิทอง กล่าวว่านวัตกรรม เป็นแนวความคิด การปฏิบัติหรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ที่ยังไม่เคยมีการใช้มาก่อน เป็นการพัฒนาตัดแปลงจากของเดิมที่มีอยู่และให้ทันสมัยและใช้ได้ดียิ่งขึ้น เมื่อนำนวัตกรรมมาใช้จะช่วยให้การทำงานนั้นได้ผลดี มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงกว่าเดิมทั้งยังช่วยประหยัดเวลา แรงงาน³

บุญเกื้อ ควรหาเวช⁴ อธิบายว่า นวัตกรรม หมายถึง การนำสิ่งใหม่ๆ เข้ามาเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมวิธีการที่ทำอยู่เดิมเพื่อให้ใช้ผลดียิ่งขึ้นนวัตกรรม แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 มีการประดิษฐ์คิดค้น (Innovation) หรือเป็นการปรุงแต่งของเก่าให้เหมาะสมกับกาลสมัย

² บวร เทศารินทร์, เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารการศึกษา(MIS), [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http://www.sobkroo.com/ct_6htm [8 สิงหาคม 2561].

³ กิดานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนชม, 2540), หน้า 245.

⁴ บุญเกื้อ ควรหาเวช, นวัตกรรมการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 12.

ระยะที่ 2 พัฒนาการ (Development) มีการทดลองในแหล่งทดลองจัดทำอยู่ในลักษณะของโครงการทดลองปฏิบัติก่อน (Pilot Project)

ระยะที่ 3 การนำเอาไปปฏิบัติในสถานการณ์ทั่วไป ซึ่งจัดว่าเป็นนวัตกรรมขั้นสมบูรณ์⁵

หากนำมารวมความเพื่อสื่อสารความเข้าใจในทางพระพุทธศาสนา คำว่า "พุทธ" นั้นเมื่อรวมความกับคำว่า "นวัตกรรม" จึงมุ่งไปที่ความหมาย ในสิ่งที่ทำขึ้นใหม่ในแนวทางอย่างพุทธ ไม่ใช่สิ่งแปลกใหม่ในพุทธศาสนา แต่เป็นความแปลกใหม่ที่ไปพร้อมกับหลักของพุทธศาสนา ตามแนวทางของการใช้สติปัญญา แก้ไขปัญหาโดยให้เข้าถึงวิธีการคิดจากเหตุปัจจัยและหลักการปฏิบัติให้พ้นทุกข์ด้วยแก่นธรรมตามพุทธภาษิตที่ว่า ปัญญาชีวิตวิวัฒนาพหุสัจจะ⁶ หมายความว่า ปราศทุกข์แล้วชีวิตของผู้เป็นอยู่ด้วยปัญญาว่า ประเสริฐสุดดังนั้นสิ่งที่มนุษย์ต้องการคือการมอบวิชาความรู้ที่ถูกต้องผ่านการสื่อสารที่ตรงประเด็นและมีผลก่อให้เกิดเข้าใจเนื้อหา ตลอดจนขอบเขตกฎเกณฑ์อย่างชัดเจนด้วยเหตุและผลนั้นคือการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ที่ได้รับความรู้ และเกิดปัญญาทำให้ประสบผลของการพัฒนาและต่อเนื่องสู่ความสุขที่ยั่งยืนร่วมกันของตนและสังคมในแต่ละระดับผ่านกระบวนการของงานนวัตกรรมในปัจจุบัน⁷

การพัฒนาจิตใจ

การพัฒนา หมายความว่า ทำให้เจริญ ให้ดี ให้สูง คือ ให้มีใจเจริญ ไม่ให้มีใจเสื่อม ให้มีใจดี ไม่ให้มีใจเสีย ให้มีใจสูง ไม่ให้มีใจต่ำ ทำจิตใจให้เจริญด้วยความดีต่างๆในตัวตนเรามี 2 อย่าง คือ กายกับใจ กายแยกออกเป็นวาจา เรียกว่า กาย วาจา ใจกายกับใจ ใจเป็นใหญ่เป็นประธาน กายวาจาจะเป็นอย่างไร ก็สุดแต่ใจจะสั่งให้พูด ถ้าใจดีก็สั่งให้ทำดี พูดดี ถ้าใจเสีย ก็สั่งให้ทำเสีย พูดเสียลำพังกายกับวาจา ก็เหมือนกับหุ่นหรือว่า จะทำอะไรเองก็ไม่ได้ ใจเหมือนคนเข็ดหุ่นหรือชักว่าว หุ่นจะเป็นอย่างไร ว่าวจะเป็นอย่างไร ก็สุดแต่คนเข็ดคนชัก ซึ่งถ้าเราพัฒนาจิตใจได้สำเร็จ ก็เท่ากับว่าพัฒนากายกับวาจาให้สำเร็จด้วยการพัฒนาบุคคล พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติมาเป็นผลสำเร็จแล้ว คนในสมัยก่อนมีความคิดอยู่ 2 อย่าง คือ ย่อหย่อน มัวเมาพัวพันในเรื่องกามารมณ์ที่เรียกว่า กามสุขัลลิกานุโยค และเคร่งเครียดทรมาณร่างกายให้ลำบาก ที่เรียกว่า อตตกิลมณานุโยคโดยถือว่าทั้ง 2 อย่างนี้ เป็นทางแห่งความดับทุกข์ พระพุทธเจ้าทรงชี้แจงว่า ทั้ง 2 อย่างนี้ เป็นทางทุกข์ ไม่ใช่ทางประเสริฐไม่มีประโยชน์ ต้องไม่ย่อหย่อน ไม่เคร่งเครียด ปฏิบัติเป็นสายกลางที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา จึงจะเป็นทางสงบ เป็นทางดับทุกข์ได้ ซึ่งถ้าผู้ใดปฏิบัติตามพระองค์ได้ ก็ได้รับความสงบใจ พ้นทุกข์จริงการพัฒนาจิตใจของพระพุทธเจ้า ใช้หลักอริยมรรค 8 ประการ สงเคราะห์เข้าในสิกขา 3 คือ ศีล สมาธิ และปัญญาถ้าใจโลกก็พัฒนาด้วยทาน ถ้าใจโกรธก็พัฒนาด้วยศีล ถ้าใจหลงพัฒนาด้วยภวนาและเปรียบเสมือนดอกบัว 4 เหล่า คนปทปรมะก็ไม่อาจจะพัฒนาจิตใจได้

แม้พระพุทธเจ้าก็ไม่อาจจะโปรดให้ได้อำนาจของสิ่งแวดล้อมสามารถเปลี่ยนแปลงจิตใจได้ อยู่ในดวงใจก็จะกลายเป็นใจได้ อยู่ในหมู่นัตก็กลายเป็นนัตได้มีนกแขกเต้า 2 ตัว อยู่ในรังเดียวกัน ตัว

⁵ บุญเกื้อ ควรรหาเวช, นวัตกรรมการศึกษา, หน้า 12.

⁶ ส.ส. (ไทย) 15/58.

⁷ พีรพงษ์ กลิ่นละออ, "รูปแบบนวัตกรรมการสื่อสารแนวพุทธ เพื่อการพัฒนาเกษตรกรรมสู่เศรษฐกิจพอเพียง", วารสารบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร, ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 (เมษายน-กันยายน 2558): 22.

หนึ่งถูกลมพัดไปตกอยู่ในหมุ้โจร โจรเลี้ยงไว้ในกรง ตัวหนึ่งถูกลมพัดไปตกอยู่หน้ากุฏิพระฤๅษี พระฤๅษีเลี้ยงไว้ในกรง ตัวที่ตกอยู่ในหมุ้โจร ได้ยินแต่เรื่องร้าย เช่น พวกโจรพูดกันว่า จะไปปล้นที่นั่นที่นี่จะต้องฆ่า จะต้องเอาทรัพย์สินให้ได้มากที่สุด ได้เห็นแต่อาวุธต่างๆ ส่วนตัวที่ตกไปอยู่หน้ากุฏิพระฤๅษี ได้ยินเสียงพระฤๅษีสวดมนต์ ได้ยินเสียงพระฤๅษีเจรจาปราศรัยกับคนที่มีมาหาด้วยถ้อยคำ ไพเราะอ่อนหวานวันหนึ่ง พระราชาทรงยกกองทัพไปปราบผู้ร้ายชายแดน แต่พ่ายแพ้แก่ผู้ร้าย ต้องหนีไปหมู่บ้านโจร โดยมีได้ทรงทราบว่าเป็นหมู่บ้านโจร ขณะนั้นพวกโจรไม่อยู่ ยกพวกไปปล้นหมด เหลือนกแขกเต้าอยู่ในกรงแต่เพียงตัวเดียว นกแขกเต้าเห็นพระราชาเสด็จมาก็พูดขึ้นว่า พวกเราริบบมาจับเอาคนนี่ฆ่าเอาทรัพย์สินไวๆ เดี่ยวจะหนีไปเสีย พระราชาได้ทรงสดับนกแขกเต้าพูดเช่นนั้นก็ตกพระทัย เข้าพระทัยว่า หมู่บ้านนี้ต้องเป็นหมู่บ้านโจร จึงรีบเสด็จหนีต่อไปจนถึงกุฏิพระฤๅษี เวลานั้นพระฤๅษีไม่อยู่ ไปตักน้ำ ที่ทำน้ำ อยู่แต่นกแขกเต้าในกรงตัวเดียว นกแขกเต้าเห็นพระราชาเสด็จมาก็พูดต้อนรับว่า เชิญท่านพักผ่อนให้สบาย ไม่ต้องเกรงใจ อีกสักประเดี๋ยวพระอาจารย์ฤๅษีก็จะกลับมา พอพระฤๅษีกลับมา เห็นพระราชาเสด็จมาก็ต้อนรับปราศรัยด้วยดี

พระราชาจึงเล่าให้พระฤๅษีฟังว่า ข้าพเจ้าผ่านหมู่บ้านหนึ่งมา นกแขกเต้าพูดว่า พวกเราริบบมาจับเอาคนนี่ฆ่าเอาทรัพย์สินไวๆ เดี่ยวจะหนีไปเสีย ครั้นมาถึงหน้ากุฏิของท่านอาจารย์ นกแขกเต้าพูดว่า เชิญท่านพักผ่อนให้สบาย ไม่ต้องเกรงใจ อีกสักประเดี๋ยวพระอาจารย์ฤๅษีก็จะกลับมา ข้าพเจ้าแปลกใจว่า นกแขกเต้าเป็นสัตว์เดรัจฉานเหมือนกัน ทำไมจึงพูดไม่เหมือนกัน พระฤๅษีก็ชี้แจงว่า นกแขกเต้าตัวที่พูดคำร้ายๆ นั้น คงจะอยู่ในหมุ้โจร ได้ยินโจรพูดแต่เรื่องร้าย จึงจำเอาไว้พูดเหมือนโจรมันพูดกัน ส่วนนกแขกเต้าตัวนี้ ได้ยินอาตมาพูดแต่เรื่องดี จึงจำเอาไว้พูดเหมือนอาตมาพูด ซึ่งเรื่องนี้แม้แต่สัตว์ก็ยังคงอยู่ในอำนาจของสิ่งแวดล้อมได้เพราะฉะนั้น การพัฒนาจิตใจตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ทำให้สุขภาพจิตดี ผ่องใส ทำจิตใจให้เปี่ยมล้นด้วยคุณธรรม รู้ดี รู้ชั่ว เป็นแนวทางให้เกิดความเจริญแล⁸

การพัฒนาด้านปัญญา

"ปัญญา" หมายความว่า "การมองเห็นความจริงและคิดถูกต้อง" ซึ่งการมองเห็นความจริงนั้นเชื่อมโยงกับสังขารของชีวิตและสรรพสิ่ง การคิดถูกต้องก่อให้เกิดการกระทำ ความประพฤติ หรือวิถีชีวิตที่มีศีลธรรม ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่มีอิสรภาพ สันติภาพ และความสุขที่แท้จริง

หรือว่าโดย "หน้าที่" (function) ปัญญาทำหน้าที่หลักๆ 2 อย่าง คือ มองเห็น มองทะลุ หรือประจักษ์แจ้งความจริงของชีวิตและสรรพสิ่ง และคิดหาทางดำเนินชีวิตตามสังขารนั้นๆ ในด้านที่จะทำให้ชีวิตมีอิสรภาพ สันติภาพ และความสุขที่แท้จริงวิธีการหรือกระบวนการพัฒนาปัญญานั้น มี 3 แนวทางหลักๆ คือ

1. การฟัง การอ่าน การศึกษาค้นคว้า ติดตามข่าวสาร เก็บรวบรวมข้อมูล หรือเรียนรู้อยู่เสมอ พุทธศาสนาเรียกวิถีพัฒนาปัญญาตามแนวทางนี้ว่า "สุตมยปัญญา"

⁸ [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <https://sites.google.com/site/wachirasenarat/sukhsuksa-m-3-thexm-1/bth-thi-3-kila-laea-kar-xxk-kalang-kay> [8 สิงหาคม 2561].

2. การนำข้อมูลที่ได้จากวิธีที่ 1 มาพิจารณาไตร่ตรอง ขบคิด ใช้หลักการคิดหรือวิธีคิดที่ถูกต้องเพื่อหาข้อสรุปที่สมเหตุสมผล หรือคำตอบที่น่าจะเป็นไปได้มากที่สุด และหรือคิดสร้างสมมุติฐาน คำอธิบายในแบบของตนเอง พุทธศาสนาเรียกวิธีพัฒนาปัญญาตามแนวทางนี้ว่า "จินตามยปัญญา"

3. การนำข้อสรุป คำตอบ สมมติฐานหรือคำอธิบายที่เข้าใจได้ด้วยการคิดตามข้อ 2 มาทดลองปฏิบัติจนเกิดผลขึ้นจริง เช่น อ่านเกี่ยวกับความหมายของสมาธิและวิธีฝึกสมาธิแล้วมาขบคิดไตร่ตรองจนเข้าใจความหมายและวิธีการฝึกสมาธิอย่างชัดเจน แล้วจึงลงมือปฏิบัติจนเกิดสิ่งที่เรียกว่า "สมาธิ" หรือความสงบขึ้นภายในจิตใจ "สมาธิ" ที่รับรู้ในที่นี้ไม่ใช่การรู้หรือเข้าใจความหมายและวิธีการฝึกสมาธิตามการฟังการอ่านหรือการคิดตามวิธีการในข้อ 1,2 หากแต่เป็นสมาธิที่เกิดทำให้เกิดขึ้นจริง หรือเป็นความจริงเชิงประจักษ์ที่เกิดขึ้นภายในจิตของผู้นั่นเอง พุทธศาสนาเรียกวิธีพัฒนาปัญญาตามแนวทางนี้ว่า "ภาวนามยปัญญา"

ในวิธีการพัฒนาปัญญา 3 วิธีดังกล่าว พุทธศาสนากล่าวว่าวิธีที่ 3 สำคัญมากที่สุด เพราะเป็นวิธีที่เราสามารถสร้างสรรค์ปัญญาขึ้นมาได้ด้วยตนเอง โดยผ่านการกระทำ การลงมือปฏิบัติ การเผชิญสถานการณ์หรือปัญหาอุปสรรคต่างๆ ด้วยตนเอง จนเกิดประสบการณ์ทางปัญญาหรือการประจักษ์แจ้งสัจจะแห่งปัญหา (ทุกอย่างที่เผชิญ) สาเหตุ และสามารถแก้ปัญหาได้เสรีขึ้นด้วยตนเอง

ในทฤษฎีของพุทธศาสนาปัญญาที่เกิดขึ้นภายในตนเองตามวิธีการพัฒนาปัญญาแบบที่ 3 นั้นเองที่ทำให้คนเรามีคุณธรรมจริยธรรมที่ยั่งยืน มีอิสรภาพ สันติภาพ และมีความสุขที่แท้จริง แต่วิธีพัฒนาปัญญาแบบที่ 3 ย่อมอาศัยวิธีพัฒนาปัญญา 2 อย่างแรกเป็นพื้นฐาน กล่าวคือเมื่อมีการศึกษาค้นคว้า แล้วนำมาไตร่ตรองจนมองเห็นคุณค่า จึงเกิดการนำมาปฏิบัติจนบังเกิดผลขึ้นจริง หรือเกิดการประจักษ์แจ้งสัจจะด้วยตนเอง ดังนั้น วิธีการพัฒนาปัญญาทั้ง 3 แบบจึงเชื่อมโยงเป็นเหตุเป็นผลแก่กันถ้าเราต้องการปฏิรูปการศึกษาเพื่อสร้างสังคมแห่งปัญญา คือเป็นสังคมที่รักการเรียนรู้ คิดเป็น ผลิตสร้างและใช้ความรู้ในการพัฒนาทุกด้าน อยู่ร่วมกันอย่างใช้เหตุผล เคารพกติกา มีคุณธรรมจริยธรรม เราจำเป็นต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาปัญญาทั้ง 3 ด้านดังกล่าว⁹

พุทธธรรมในการสร้างนวัตกรรมการพัฒนาจิตใจและปัญญา

พระพุทธศาสนา มีหลักคำสอนที่เหมาะสมแก่จริตนิสัยของบุคคลในแต่ละวัยในการฝึกฝนพัฒนาตนเองในหลายระดับ คือ ตั้งแต่ในระดับศีลธรรม กุศลกรรมบถ และในระดับสัจธรรมชั้นสูง อันหมายถึง มรรคมีองค์ 8 ในอริยสัจ 4 ประการทั้งนี้เพื่อพัฒนาฝกฝนอบรมบุุคคลซึ่งมีชีวิตที่อยู่ด้วยความอยากได้อะไรก็อยากมีอยากเป็น ใหม้มีความสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข มีสัมมาชีพ รู้จักการดำเนินชีวิตตามมรรควิธีก็ด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนตามแนวทางพระพุทธศาสนา

หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา นับว่าเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทั้งด้านความประพฤติ ด้านจิตใจและด้านปัญญาในการป้องกันและส่งเสริมให้สังคมมนุษย์สามารถดำเนินชีวิตไปอย่างมีคุณภาพเป็นกระบวนการขัดเกลาให้พัฒนาเบาบางลงไปเพื่อไ้ตนและสังคมดำเนินไปโดยยุติ แม้หลักพุทธธรรมอื่นๆ ที่นำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันแล้ว

⁹ [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <https://prachatai.com/journal/2009/08/25556> [8 สิงหาคม 2561].

ก็ยอมส่งผลดีเช่นเดียวกัน เช่นหลักทศ 6 ทำให้คนรู้จักบทบาทและหน้าที่ที่ตนต้องปฏิบัติต่อกันอย่างสมดุล ทำให้เกิดจิตสำนึกที่ดีในด้านความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ของตน

หลักพุทธธรรมการจะพัฒนาฝึกรื้อถอนตามหลักพระพุทธศาสนา มีความมุ่งหมายใหญ่ฝึกฝนพัฒนา นั้น ใ้ได้รับประโยชน์สุขตั้งแต่ขั้นต้นในการลงมือปฏิบัติกล่าวคือ เริ่มแต่การรู้จักปฏิบัติตนที่ดีต่อสภาพสิ่งแวดล้อมภายนอก ซึ่งเรียกว่า ความสำรวมอินทรียทั้งหลาย มีสำรวมตา สำรวมหู สำรวมจมูก สำรวมลิ้น สำรวมกายและสำรวมใจเพื่อจะใช้เป็นพื้นฐานของศีล คือ เจตนางดเว้นจากความชั่วทางกายและเจตนางดเว้นจากความชั่วทางวาจาเรียกว่าการณาด้านความประพฤติ หรือพัฒนาด้านพฤติกรรมที่ดี อันเป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนาและช่วยให้ปัญญาองงาม อย่างน้อยพึงพัฒนาพฤติกรรมที่ไม่เบียดเบียน แต่เป็นพฤติกรรมที่สร้างสรรค์เกื้อกูล¹⁰

บทสรุป

พุทธนวัตกรรมการพัฒนาจิตใจและปัญญาของเยาวชนไทยยุคไทยแลนด์ 4.0 ใช้หลักธรรมในการพัฒนาจิตใจและปัญญาของเยาวชนไทย คือ อริยสัจ 4 หลักไตรสิกขา และหลักทศ 6 หลักธรรมทั้ง 3 นี้มีประโยชน์สามารถพัฒนาจิตใจและสติปัญญาได้เป็นอย่างดี หลักอริยสัจ 4 สามารถพัฒนาฝึกฝนอบรมบุุณซึ่งมีชีวิตที่อยู่ด้วยความอยากได้อย่างดี อยากมี อยากเป็นใหม่มีความสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข มีสัมมาชีพ หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญานับว่าเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทั้งด้านความประพฤติ ด้านจิตใจและด้านปัญญาในการป้องกันและส่งเสริมให้สังคมมนุษย์สามารถดำเนินชีวิตไปอย่างมีคุณภาพเป็นกระบวนการขัดเกลาให้ต็มทาบเบาบางลง หลักทศ 6 ทำให้คนรู้จักบทบาทและหน้าที่ที่ตนต้องปฏิบัติต่อกันอย่างสมดุล ทำให้เกิดจิตสำนึกที่ดีในด้านความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ของตน

บรรณานุกรม

- กิดานันท์ มลิทอง. **เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนชม, 2540.
- บวร เทศารินทร์. **เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารการศึกษา(MIS)**. [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http://www.sobkroo.com/ct_6htm [8 สิงหาคม 2561].
- บุญเกื้อ ครุหาเวช, **นวัตกรรมการศึกษา**, กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- ปริดา ยังสุขสถาพร, 15 **พลวัตนวัตกรรม**, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และ เทคโนโลยี, 2549.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมะกับการทำงาน**, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2543.
- พีรพงษ์ กลิ่นละออ, "รูปแบบนวัตกรรมการสื่อสารแนวพุทธ เพื่อการพัฒนาเกษตรกรสู่เศรษฐกิจพอเพียง", **วารสารบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร**, ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 (เมษายน-กันยายน 2558): 22.

¹⁰พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมะกับการทำงาน**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2543), หน้า 2543.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

[ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: [https://sites.google.com/site/wachirasenarat/sukhsuksa-m-3-thexm-1/
bth-thi-3-kila-laea-kar-xxk-kalang-kay](https://sites.google.com/site/wachirasenarat/sukhsuksa-m-3-thexm-1/bth-thi-3-kila-laea-kar-xxk-kalang-kay) [8 สิงหาคม 2561].

[ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <https://prachatai.com/journal/2009/08/25556>[8 สิงหาคม 2561].

อัตลักษณ์ล้านนาตามแนวพุทธวิถี Lanna Identity according to Buddhist Way

อนันต์ อุปสอด
มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

บทคัดย่อ

อัตลักษณ์ล้านนาตามพุทธวิถี ที่มีนัยยะของคติธรรม เนติธรรม สหธรรม วัตถุประสงค์ นั้น คงความเป็นวิถีพุทธซึ่งมีความเกี่ยวพันกันอย่างไม่สามารถแยกส่วนได้ แม้จะมีความเหมือนในต่างจากความแตกต่างจากความเป็นวิถีพุทธระดับประเทศ อย่างไรก็ตามความเป็นอัตลักษณ์ล้านนา ยังคงแสดงถึงความเป็นตัวตนให้เป็นประจักษ์พยาน อันเป็นการบ่งบอกถึงรากฐานการใช้ชีวิตโดยมีความเกี่ยวพันกันมาตั้งแต่อดีต เพื่อสืบสานสู่อนุชนรุ่นหลังสืบไป

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ล้านนา, พุทธวิถี

Abstract

Lanna Identity according to Buddhist Way into Morale on the implications of genetic material Stream fairly justified. It would be Buddhism, which are closely related and cannot be separated. Despite, the similarities are also found in the way of the Buddhist country. However, the identity of Lanna then continue to demonstrate its identity as a witness. An indication of the foundations of life are relevant from the past to continue in the future generations.

Keywords: Lanna Identity, Buddhist Way

บทนำ

อัตลักษณ์ (Identity) เป็นเรื่องที่มีส่วนร่วมกันอยู่ หลายประการ เป็นเรื่องใหม่ เป็นการเริ่มให้อำนาจแก่การนิยามตัวตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนกลุ่มคนที่ไร้อำนาจให้มีตัวตนหรือมีอำนาจเชิงสังคมขึ้นมา โดยทั่วไปเมื่อเรากล่าวถึงคำว่า อัตลักษณ์ หรือ Identity แล้ว ในพจนานุกรมภาษาอังกฤษเองก็ให้ความหมายของคำว่า “Identity” ไว้ว่าเป็นคุณสมบัติของคนหรือสิ่งหนึ่ง และมีนัยขยายต่อไปว่าเป็นคุณสมบัติเฉพาะของสิ่งนั้นที่หาสิ่งนั้นโดดเด่นขึ้นมาหรือต่างจากสิ่งอื่น¹ จากการให้คำนิยามดังกล่าวเราแปลคำหมายของ “Identity” ว่า “เอกลักษณ์” ตามมุมมองด้านคุณสมบัติของบุคคลหรือสิ่งเหล่านั้นที่มองเพียงจุดเดียวหรือด้านเดียวเท่านั้น

¹ อภิญาณี เพื่อองฟูสกุล, การทบทวนทฤษฎี และกรอบแนวคิด, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2546), หน้า 1.

หากแต่ในปัจจุบัน การให้ความหมายของอัตลักษณ์ได้แปรเปลี่ยนไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแวดวง วัฒนธรรมศึกษา (Cultural Studies) เกิดมุมมองเกี่ยวกับคำว่า “อัตลักษณ์” ในมุมมองที่ต่างออกไป อัตลักษณ์ไม่ได้หมายถึงคุณสมบัติเฉพาะตัวอีกต่อไป ไม่ได้มีคุณสมบัติเพียงด้านใดด้านหนึ่ง หรือกล่าว เฉพาะตัวถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วต้องหมายถึงสิ่งนั้นเท่านั้น แต่เป็นการกล่าวถึงสิ่งที่ควบคู่ไปกับเรื่องของอำนาจ การนิยามความหมาย หรือการสร้างภาพแทนความจริง (Representation)

ทั้งนี้ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพลังของโลกาภิวัตน์ที่มาจากเทคโนโลยีการสื่อสารทำให้ความเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมเป็นไปอย่างหลากหลาย ซับซ้อน และรวดเร็ว รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากสังคมทันสมัยสู่สังคมหลังสมัยใหม่ในศตวรรษที่ 20 ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ การย้ายถิ่น การบริโภคนิยม ระบบโลกาภิวัตน์ การต่อสู้เคลื่อนไหวทางสังคม (social movement) การเข้าสู่ประชาคมอาเซียน จึงทำให้เกิดมุมมองในการศึกษาถึงอัตลักษณ์ไปในมุมมอง ต่าง ๆ ที่หลากหลายมากขึ้น

ศาสนาเป็นรากฐานของวัฒนธรรม เอกลักษณ์ และจิตวิญญาณของประชาชนในชุมชนและประเทศ นั้นๆ แล้ว ยังเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งและควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมให้ดำเนินไปตามครรลองหรือบรรทัดฐานของสังคม โดยปราศจากการพันธนาการ ประเด็นของอัตลักษณ์ทางศาสนา แสดงถึงรูปแบบการสื่อความหมายเพื่อเป็นการเสริมสร้างแนวทางต้นแบบของการรูปแบบการสื่อความหมายเพื่อสร้างความเข้าใจ ในวิถีการใช้ชีวิตโดยพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในต่อคุณค่า ความหมาย ของชีวิต เพราะเป็นรากฐานแห่งการเรียนรู้เป็นการสร้างฐานแห่งปัญญา

ที่มา ความหมาย อัตลักษณ์ และลัทธิ

1. อัตลักษณ์

กรองแก้ว วัฒนมังคลรักษ์² ได้นิยามความหมายคำว่า “อัตลักษณ์” ว่า “อัตลักษณ์ คือ ความพยายามที่จะสร้างขอบเขตที่ชัดเจนของบุคคล โดยสามารถตอบคำถามให้ได้ว่าเราเป็นใครและเราแตกต่างจากคนอื่นตรงไหน เพื่อที่จะนำไปสู่การได้มาซึ่งอำนาจ”

ฉลาดชาย รมิตานนท์³ อธิบายความหมายของคำว่า อัตลักษณ์ว่าเป็นสิ่งที่ทำให้เรา รู้สึกว่าเป็นตัวเราหรือพวกเราที่ แตกต่างจากคนอื่น โดยไม่จำเป็นต้องมีเพียงหนึ่ง แต่อาจมีหลายอัตลักษณ์ที่ ประกอบขึ้นมา อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและสามารถเปลี่ยนแปลงได้

ประสิทธิ์ ลิปรีชา⁴ อธิบายว่า “อัตลักษณ์ (Identity) มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน คือคำว่า Identitas หมายถึง ความเป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มคนที่แตกต่างกันแต่ละกลุ่มคน อัตลักษณ์ ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่แล้วที่ เกิดขึ้นมาพร้อมกับคนหรือสิ่งของ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น ดังนั้นจึงสามารถ เปลี่ยนแปลงได้”

² กรองแก้ว วัฒนมังคลรักษ์, “การสื่อสารกับอัตลักษณ์ถนนข้าวสาร”, *วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 19.

³ ฉลาดชาย รมิตานนท์, *แนวคิดในการศึกษาอัตลักษณ์ความเป็นไทย ใน การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย*, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด, 2545), หน้า 155.

จากความหมายดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า อัตลักษณ์ เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยอาศัยวิถีการใช้ชีวิตในพื้นที่และท้องถิ่นที่สามารถอยู่ได้โดยเป็นการแสดงถึงความเป็นปกติ และเป็นการสะท้อนถึงชาติพันธุ์ การสามารถดำรงอยู่ไม่ว่ากาลเวลาจะแปรเปลี่ยนไปความเป็นวิถีชีวิตนั้น ๆ จะยังคงอยู่

2. ล้านนา

ล้านนา หมายถึง ดินแดนที่มีจำนวนที่นานับล้านนา ล้านนาเป็นคำคู่กับล้านช้าง คือดินแดนที่มีช้างนับล้านเชือก ในปีพ.ศ. 2530 มีผู้เสนอความเห็นเกี่ยวกับชื่อ ล้านนา หรือ ลานนา ดังเช่น สรัสวดี อ๋องสกุล⁵ ได้อธิบายถึงเหตุผลที่ต้องใช้คำว่า ล้านนา แทนคำว่า ลานนา ว่าคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย โดย ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร เป็นประธานการ สอบชำระได้ข้อยุติว่า ล้านนา คือ คำที่ถูก ต้อง โดยมีเหตุผลที่ต้องใช้คำว่า ล้านนา ดังนี้ 1) หลักศิลาจารึกวัดเชียงสา จังหวัดเชียงราย พบคำว่าล้านนา ซึ่งจารึกใน พ.ศ.2096 2) ระบบพินนาเป็นระบบการแบ่งเนื้อที่นาออกเป็นหน่วยที่เรียกว่า พินนา ซึ่งหากรวมจำนวนพินนาทั้งหมดในอาณาจักรแล้วก็จะมามากจึงใช้คำว่าล้านนาและพระนามของพญากือนาก็แปลว่า ร้อยล้านนา 3) คำว่าล้านนามีภาษาบาลีกัมกับเช่นเดียวกับคำว่า ล้านช้าง คำแปลในภาษาบาลีเป็น หลักฐานที่ชัดเจน คือราชทินนามของเจ้าชีวิตที่รัชกาลที่ 4 พระราชทานให้คือ พระเจ้ากาวิโลรส สุริยวงศ์ดำรงนพสิรินครสุนทรทศลักษณะเกชตรฯ คำว่า ทศลักษณะเกชตร ตรงกับคำว่า ทศลักษณะเกชตร แปลว่า สิบแสนนา หรือ ล้านนา

อาณาจักรล้านนา (คำเมือง: ສາວລ້ານນາ) คือ ราชอาณาจักรของชาวไทยวนในอดีตที่ตั้งอยู่บริเวณภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ตลอดจนสิบสองปันนา เช่น เมืองเชียงรุ่ง (จังหวัด) มณฑลยูนนาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน ซึ่งมีเมืองเชียงตุงเป็นเมืองเอก ฝั่งตะวันตกแม่น้ำสาละวิน มีเมืองนายนเป็นเมืองเอก และ 8 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน โดยมีเมืองเชียงใหม่ เป็นราชธานี มีภาษาตัวหนังสือ วัฒนธรรม และประเพณีเป็นของตนเอง อิทธิพล ไปถึงในเมืองนั้น ๆ

อัตลักษณ์ล้านนาตามแนวพุทธวิถี

อัตลักษณ์ของคนล้านนาเป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มคนในภาคเหนือตอนบนของ ประเทศไทย 8 จังหวัด คือ จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ น่าน แพร่ พะเยา ลำปาง ลำพูน และ แม่ฮ่องสอนความเป็นอัตลักษณ์ ล้านนา ที่ปรากฏเป็นประจักษ์หลักฐานที่มีทั้งความเหมือนและความแตกต่างกัน ทั้งนี้สามารถถอดรหัสธรรม หรือดึงเอาปรัชญาอันแฝงไว้ในการดำเนินชีวิตของชาวล้านนาซึ่งโดยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา เพื่อสะดวกต่อการจัดกลุ่มของอัตลักษณ์ล้านนาตามแนววิถีพุทธ ผู้เขียนเห็นว่าอัตลักษณ์ดังกล่าวสามารถจัด

⁴ ประสิทธิ์ ลีปรีชา, การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ใน วากรรมอัตลักษณ์, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์, 2547), หน้า 32.

⁵ สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์บุ๊คเซนเตอร์จำกัด, 2539), หน้า 21-22

ประเภทตามวัฒนธรรม โดยพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ ปีพุทธศักราช 2485 ได้แบ่งประเภทวัฒนธรรมออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

คติธรรม (Moral) คือวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำรงชีวิตส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ และได้มาจากศาสนา ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของสังคม เช่น ความเสียสละ ความขยัน หมั่นเพียร การประหยัดอดออม ความกตัญญู ความอดทน ทำดีได้ดี เป็นต้น

เนติธรรม (Legal) คือวัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือกันว่ามี ความสำคัญพอ ๆ กับกฎหมาย เพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

สหธรรม (Social) คือวัฒนธรรมทางสังคม รวมทั้งมารยาทต่าง ๆ ที่จะติดต่อเกี่ยวข้องกับสังคม เช่น มารยาทในการรับประทานอาหาร มารยาทในการติดต่อกับบุคคลต่าง ๆ ในสังคม

วัตถุธรรม (Material) คือวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค บ้านเรือน อาคาร สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ สะพาน ถนน รถยนต์ เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

เรณู อรรธนาเมศร์⁶ อธิบายเกี่ยวกับสังคมล้านนาว่า สังคมล้านนาเป็นสังคม เกษตรกรรมตั้งแต่ โบราณมาจนถึงปัจจุบัน ชีวิตความเป็นอยู่ของคนล้านนาผูกพันกับธรรมชาติ ซึ่งจะ เห็นได้จากการนำสภาพ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมาผูกเป็นภาษิต คำพังเพยต่างๆ เช่น กล้วยปลุกกะลาปากกิน แปลว่า ถ้ากล้วยไม่สุกกาก็ ไม่กิน ความหมายคือ ถ้าไม่มีเหตุก็ไม่มีผลตามมา เป็นต้น นอกจากนี้ผู้คนใน สังคมล้านนาโดยทั่วไปก็มี ลักษณะเป็นคนใจดี ใจกว้างและโอบอ้อมอารี ส่วนค่านิยมในสังคมล้านนาที่สำคัญ คือ การแสดงออก ภายนอกจะงดงามทั้งกายและวาจา ชาวล้านนาจึงมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่น มีความประนีประนอม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และพูดจาไพเราะอ่อนหวานเป็นมิตร

สุเทพ สุนทรเกสซ์⁷ กล่าวถึงวิถีชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะของชาวล้านนา เช่น เรื่อง อาหารการกิน รูปแบบสถาปัตยกรรม สรุปได้ว่า อัตลักษณ์สำคัญที่คนเมืองเหนือใช้กำหนดลักษณะทางชาติพันธุ์คือ จารีต ประเพณีหรือวิถีชีวิตที่เรียกรวม ๆ ว่าวัฒนธรรม ซึ่งมีลักษณะเฉพาะอย่างร่วมกันมีแบบ แผนการดำเนินชีวิต เรื่องอาหารการกิน เช่น ข้าวเหนียว แกงฮังเล แกงแค น้ำพริกหนุ่ม และน้ำพริกอ่อง หรือเรื่องเสื้อผ้าเครื่อง นุ่งห่ม เช่น การนุ่งซิ่นฝ้ายและไหมของผู้หญิง การสวมเตี๊ยะสะต่อและเสื้อม่อฮ่อมของผู้ชาย การที่ผู้ชายเมือง เหนือสมัยก่อนนิยมสักหมึก ประเพณีการทำบุญก๋วยสลากหรือสลากภัต ประเพณีรด น้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้ใหญ่ในงานสงกรานต์ รวมทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรม เช่น การสร้างเรือนทรงไทยเหนือ ที่รู้จักกันว่าเรือนล้านนา เป็นต้น

ผู้เขียนขอยกตัวอย่างอัตลักษณ์ล้านนาที่แสดงถึงความเป็นวัฒนธรรมวิถีที่อาศัยอิทธิพลของ พระพุทธศาสนาเป็นหลักคติธรรม เนติธรรม สหธรรม และวัตถุธรรม ที่โยงไปถึงวิถีชีวิตโดยรากฐานคติมา จากพุทธศาสนา หรือที่เรียกว่า “พุทธวิถี” ดังนี้

⁶ เรณู อรรธนาเมศร์, โลกทัศน์ชาวล้านนาศึกษาจากสุภาษิตชาวบ้าน ใน รายงานการสัมมาเรื่อง โลก ทัศน์ชาวล้านนา : อดีต - ปัจจุบัน, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2526), หน้า 8 – 20.

⁷ สุเทพ สุนทรเกสซ์, คนเมืองความสำนึกและการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของ ชาวไทยเหนือใน บริบทการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์การเมืองและสังคม. ใน ศิลปวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรม, 2546), หน้า 77.

ความเชื่อเรื่องขวัญ ความเชื่อเรื่องขวัญเป็นความเชื่อสำคัญที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและผี มาก่อนพุทธศาสนา คนเฒ่า คนแก่เชื่อว่า ขวัญ คือสิ่งที่เป็นศูนย์รวมชีวิตที่มองไม่เห็นสัมผัสไม่ได้ ทุกคนจะต้องมีขวัญประจำตัว 32 ขวัญ สวงน โขติสุขรต์น^๘ กล่าวถึงความเชื่อเรื่องขวัญของชาวล้านนาว่า หากตกใจมากที่สุดในชีวิตที่เรียกว่าตกใจจนขวัญหาย ขวัญจะเตลิดเปิดเปิงไปทำให้ จิตใจไม่สงบหรือเจ็บไข้ได้ป่วยต้องล้มหมอนนอนเสื่อเป็นเวลานาน จึงต้องมีพิธีเรียกขวัญคืนมา เรียกว่าพิธีฮ้องขวัญ หรือเรียกขวัญ คือ พิธีเรียกขวัญกลับคืนมาอยู่กับเนื้อกับตัวไม่ให้ไปไหนอีก ต้องทำบายศรีซึ่งชาวล้านนามิยมนำบายศรีในขันหรือเรียกว่า “สะหลุง” ทำด้วยเงินหรือเครื่องเงิน ในบายศรีประกอบด้วย ข้าวปั้น กล้วย 1 ใบ ไข่ต้ม 1 ฟอง ดอกไม้ธูปเทียน ด้ายขาวสำหรับผูกข้อมือ ในการทำพิธีฮ้องขวัญเป็นพิธีมงคลที่ทำให้เกิดความสุขเพราะขวัญได้รับการผูกไว้กับตัวไม่ให้หนีไปไหน คนที่มีขวัญดีสภาพจิตใจก็ดี พิธีฮ้องขวัญทำเพื่อให้กำลังใจ เพื่อผลความสำเร็จในชีวิต เพื่อรักษาพิธีกรรมของบรรพบุรุษ และเพื่อตอบแทนผู้มีบุญคุณ

ความเชื่อเรื่องการไหว้พระธาตุประจำปีเกิด ความเชื่อเรื่องการไหว้พระธาตุประจำปีเกิดเป็นความเชื่อของชาวล้านนา ในสมัยก่อนชาวล้านนามักจะนำภาพพระธาตุประจำปีเกิดมาติดไว้ตามบ้านเพื่อสักการบูชา เขียรชาย อักษรดิษฐ์^๙ อธิบายว่า การไหว้พระธาตุประจำปีเกิดเป็นส่วนหนึ่งในตำราโหราศาสตร์ล้านนา

คนเราเกิดมาแล้วเมื่อสิ้นอายุขัยวิญญาณจะไปสถิตอยู่ประจำตามพระธาตุ เมื่อยังมีชีวิตอยู่จึงควรไป ไหว้พระธาตุเจดีย์ประจำปีเกิดจะถือว่าได้บุญและอายุยืนยาว พระธาตุตามที่กำหนดไว้ซึ่งในท้องถิ่นเรียกว่า พระธาตุปีเป็ง ระบุไว้ดังนี้ 1) คนเกิดปีไฉ้ (ปีชวดหรือปีหนู) ประจำพระธาตุจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ 2) คนเกิดปีเป้า (ปีฉลูหรือปีวัว) ประจำพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง 3) คนเกิดปีฮี้ (ปีชลาหรือปีเสือ) ประจำพระธาตุช่อแฮ จังหวัดแพร่ 4) คนเกิดปีเม้า (ปีเถาะหรือปีกระต่าย) ประจำพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน 5) คนเกิดปีสี (ปีมะโรงหรือปีนาค) ประจำพระธาตุวัดพระสิงห์หรือพระพุทธรูปสิหิงค์ จังหวัดเชียงใหม่ 6) คนเกิดปีใส (ปีมะเส็งหรือปีงู) ประจำโพนบิลลังก์ที่พระพุทธรูปเจ้าตรีสร้อย พุทศยา ชมพูทวีป 7) คนเกิดปีสะง่า (ปีมะเมียหรือปีม้า) ประจำพระธาตุตะโก้ง (ขเวดากอง) ย่างกุ้ง พม่า 8) คนเกิดปีเม็ด (ปีมะแมหรือปีแพะ) ประจำพระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ 9) คนเกิดปีสัน (ปีวอกหรือปีลิง) ประจำพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม 10) คนเกิดปีเกล้า (ปีระกาหรือปีไก่) ประจำพระธาตุหริภุญไชย จังหวัดลำพูน 11) คนเกิดปีเส็ด (ปีจอหรือปีหมา) ประจำพระธาตุเกศแก้วจุฬามณี ณ สวรรค์ ชั้นดาวดึงส์ บางตำรากำหนดให้เป็นพระธาตุอินทร์แขวน ที่พม่า 12) คนเกิดปีไก่อ (ปีกุนหรือปีหมู) ประจำพระธาตุดอยตุง จังหวัดเชียงราย ซึ่งตามคตินของชาวล้านนา ปีนี้ไม่ใช่ปีหมูแต่เป็นปีช้าง

^๘สวงน โขติสุขรต์น, **ประเพณีไทยภาคเหนือ**, (พระนคร: โอเดียนสโตร์, 2512), หน้า 266.

^๙เขียรชาย อักษรดิษฐ์, กรรณก รัตนวราภรณ์ และวันดี สันติวุฒิเมธี, **ล้านนา จักรวาล ตัวตน อำนาจ**, (กรุงเทพมหานคร: ดรีม แคมเชอร์กราฟฟิค จำกัด, 2545), หน้า 20-21.

เมื่อมีความเชื่อที่แบบนี้แล้วก็ถูกนำไปสู่การสร้างประเพณี เช่น ประเพณีการไหว้พระธาตุต่าง ๆ

เรือนล้านนา นางคณูช ไพโรพิบูลยกิจ¹⁰ ได้อธิบายเกี่ยวกับส่วนประกอบ ของเรือนล้านนาไว้ว่าส่วนประกอบของเรือนล้านนาถือเป็นเอกลักษณ์ของเรือนล้านนา โดยมี ส่วนประกอบที่สำคัญ ได้แก่ บ้านโตและเสาแหล่งหมา เติ้น รันน้ำ ห้องนอน และห้องครัว เป็นต้น และเรือนก็มีกาแลเป็นสัญลักษณ์

ด้านอาหารการกิน อาหารของชาวล้านนา อาหารของชาวล้านนาเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ โดยมีปัจจัยมาจากฐานะและ ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติแต่ละฤดูกาล ฉลาดชาย รมิตานนท์¹¹ อธิบายถึง อาหารของชาวล้านนาว่า ในฤดูฝนอาหารที่ชาวล้านนานิยมทำเก็บไว้คือ น้ำปูหรือน้ำปูทำจากปูนา ตัวเล็กๆ มาล้างให้สะอาดแล้วนำไปโขลกกรองเอาแต่น้ำนำไปตั้งไฟเคี่ยว ระหว่างเคี่ยวใส่เครื่องปรุง คือ ข่า ตะไคร้ เกลือซึ่งต้องโขลกรวมกันใส่ลงไปเคี่ยวจนข้นคล้ายกะปิ แต่น้ำปูสีดำนำมาเก็บไว้ในขวดและใช้ปรุงอาหารแทนกะปิหรือปลาร้า ชาวล้านนามักจะนำมาทำน้ำพริกหรือรับประทานกับหน่อไม้ต้ม หรืออาจจะนำมาปรุงยำหน่อไม้ ส้ามะโอ (ยำส้มโอ) ข้อดีของน้ำปู คือ เป็นการช่วยกำจัด ปูนาที่คอยกัดต้นข้าว ส่วนในฤดูหนาวสมัยโบราณชาวล้านนามักจะรับประทานน้ำพริกอ่องและจะมี รับประทานเฉพาะที่งานเทศกาลหรือบ้านของคนที่มีฐานะ เท่านั้นแต่ในปัจจุบันสามารถหา รับประทานได้ทั่วไป อาหารของชาวล้านนาที่นิยมรับประทานมีอีกหลายชนิด เช่น แกงอ่อม จิ้นลาบ และแกงแค อำไฟโสรัจจะพันธ์¹² อธิบายถึง แกงอ่อม จิ้นลาบ แกงแค ไว้ว่าแกงเนื้อทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นเนื้อหมู วัว ควาย เป็ด ไก่ ชาวล้านนาจะเรียกว่าจิ้นหมัด เช่น แกงไก่จะเรียกว่าแกงอ่อมจิ้นไก่ แกงเนื้อวัวจะเรียกว่าแกงอ่อมจิ้นวัว จิ้นลาบ คือ การนำเนื้อดิบมาสับอย่างละเอียดและใส่เครื่องลาบ เนื้อที่ใช้ลาบก็เป็นเนื้อที่ใช้ในแกงอ่อม แกงอ่อมและจิ้นลาบถือว่าเป็นอาหารชั้นดีของชาวล้านนา หากมีแขกต้องทำให้รับประทานเสมอ นอกจากนี้ยังมีแกงแคเป็นแกงที่รวมผักหลายชนิดใส่ เนื้อสัตว์ต่างๆเช่น แกงแคไก่ แกงแคจิ้นแห้ง เป็นต้น

ด้านการแต่งกาย เครื่องแต่งกายของชาวล้านนาถือเป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่ง ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล¹³ อธิบายถึงการแต่งกายพื้นเมืองของชาวล้านนาว่า ผู้ชายชาวล้านนาในอดีตจะ นิยมสักหมึกดำตั้งแต่เอวลงมาถึงเข่า ผ้าด้อยจึงเป็นผ้านุ่งที่ผู้ชายชาวล้านนานิยมใส่ลักษณะเป็นผ้า สีเหลือง ผืน ผ่าจะเป็นผ้าฝ้ายสีพื้น หรือลายดำสลับขาวที่เรียกว่าผ้าตาไก่ ผ้าด้อยมี 2 ขนาด คือ สั้นกับยาว ถ้าสั้นจะนิยมนุ่งแบบเค็ดหม้ามหรือเก็นหม้ามคือมีวนชายผ้าเป็นเกลียวสอดตรงหว่างขา ให้รัดกุมแบบเดียวกับนุ่งถกเขมรเพื่ออวดลายสักหมึกดำ ถ้าเป็นผ้าด้อยยาวก็จะนุ่งแบบโจงกระเบน ช่วงบนจะเปลือยอก ถ้ามีงานจะมีผ้าพาดบ่าเรียกว่าผ้าเซ็ด ฤดูหนาวก็จะมีผ้าตุ้ม คือ ผ้าฝ้ายทอเส้น ใหญ่ๆ ใช้ห่มคลุมตัวทั้งชายหญิง ผู้หญิงนิยมไว้ผมทรงเกล้ามวยสูงกลางศีรษะปักปิ่นหรือเสียบ ดอกไม้ นุ่งผ้าชิ้นลายขวางยาวกรอมเท้าเรียกว่าชิ้น ต่อตีนต่อเอวและห่มสไบเฉียงที่เรียกว่า สะห้วยแล่ง การแต่งกายของชาวล้านนาเริ่มเปลี่ยนจากสมัยโบราณ

¹⁰ นางคณูช ไพโรพิบูลยกิจ, เรือนไทย, (กรุงเทพมหานคร: คอมแพคท์พริ้นท์จำกัด, 2542), หน้า 62.

¹¹ ฉลาดชาย รมิตานนท์, น้ำพริกล้านนา, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด, 2545), หน้า 7-14.

¹² อำไฟ โสรจจะพันธ์, เอกสารคำสอนอาหารท้องถิ่น, (สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลา, 2537), หน้า 32.

¹³ ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, การแต่งกายพื้นเมืองของล้านนา ใน ศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยภูมิภาค ครั้งที่ 5, (เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, 2539), หน้า 23-25.

ตั้งแต่สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากประเทศราชเป็นมณฑลพายัพในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยรับค่านิยมและรูปแบบการแต่งกายแบบกรุงเทพฯ และต่างประเทศ แต่ยังคงความเป็นล้านนาคือผู้ชายจะนิยมสวมเสื้อคอกลม แขนสั้นหรือแขนยาว ผ้าหน้าตลอด ผูกเชือก มีกระเป๋าะปะทัง 2 ข้างเย็บด้วยผ้า ผ้าย้อมสีหม้อหอม ส่วนกางเกงจะเป็นกางเกงจีน หรือเชียงใหม่เรียกว่าเตี่ยวสะตอเมืองน่านเรียกว่า เตี่ยวสามตุก เพราะเย็บสามตะเข็บ และเมืองแพร่เรียกว่าเตี่ยวก็ผู้หญิงสวมเสื้อผ้าฝ้ายคอกลมหลวมๆ แบบจีน แขนสามส่วน สีส่อน และยังคงนุ่งซิ่นแบบโบราณอยู่ เวลาไปงานจะใส่สไบทับเสื้ออีกทีหนึ่ง กล้าผม สูงแบบโบราณ

ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีสงกรานต์หรือชาวล้านนาเรียกว่า “ปีใหม่เมือง” ประเพณีนี้มีขึ้นทุกท้องถิ่นในประเทศไทย แต่ประเพณีสงกรานต์ของล้านนามีลักษณะเฉพาะดังนี้ ธนศวรร เจริญเมือง¹⁴ อธิบายถึงประเพณีสงกรานต์ของชาวล้านนาว่า ประเพณีสงกรานต์เริ่มต้นตั้งแต่วันที่ 13 เมษายน หรือวันสังขารล่อง ถือเป็นวันที่ปีเก่าจากไป ในวันที่ชาวบ้านจะไปวัดทำพิธีสะเดาะเคราะห์และสงฆ์พราหมณ์เพื่อสักการะ ชาวบ้านจะปิดกวาดบ้านเรือน ทำความสะอาดเครื่องแต่งกายและเครื่องมือเครื่องใช้ครั้งใหญ่ วันที่ 14 เมษายน หรือวันเนาเป็นวันที่ชาวบ้านละเล่นจากการทำไม่ดี ละเล่นจากการทะเลาะ ชาวบ้านจะจัดเตรียมอาหารและขนมนำไปวัดในวันพรุ่งนี้ ตอนบ่ายจะมีประเพณีขนทรายเข้าวัด วันที่ 15 เมษายน หรือวันพญาวัน ถือเป็นวันสำคัญอย่างยิ่ง ตอนเช้าชาวบ้านจะไปทำบุญที่วัด ตอนบ่ายจะไปดำหัวผู้ใหญ่ พิธีดำหัวจะมีไปจนถึงวันที่ 17 ซึ่งถือว่าเป็นวันปากปีและวันปากเดือน ประเพณีดำหัวจะนำเอาน้ำส้มป่อยและสิ่งของต่างๆ เช่นผ้าเช็ดหน้า ผ้าเช็ดตัว เสื้อ ผ้าซิ่น มะพร้าว กล้วย ข้าวแต่น เป็นต้น ไปกราบคารวะผู้ใหญ่เพื่อขอพร ผู้ใหญ่จะนำน้ำนั้นลูบผมของตนและจะนำไปสระเกล้าดำหัวเพื่อเป็นสิริมงคลประเพณีของล้านนามีแต่ดำหัวผู้ใหญ่ ไม่มีรดน้ำที่มือ

ประเพณีสืบชะตา ประเพณีสืบชะตาคือการต่ออายุให้ยืนยาวต่อไป เพื่อความเป็นสิริมงคลอยู่อย่างสุขสบายไม่มีโรคภัยเจ็บไข้ ประเพณีสืบชะตาของคนล้านนาแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ ประเพณีสืบชะตาคน ประเพณีสืบชะตาบ้าน และประเพณีสืบชะตาเมือง

ประเพณีสืบชะตาคน มณี พยอมยงค์¹⁵ กล่าวถึงประเพณีสืบชะตาคนว่าเป็นประเพณีมงคลทำขึ้นเพื่อเป็นการต่ออายุให้ยืนยาวมีความสุข นิยมทำในหลายโอกาส เช่น วันเกิด วันขึ้นบ้านใหม่ วันแต่งงาน เจ็บป่วย หรือเมื่อหม่อมทำนายว่าจะมีเคราะห์ร้าย โดยทำพิธีที่บ้าน แขกที่มาจะเป็นแขกที่สนิทสนมกัน สิ่งของที่ใช้ในพิธีได้แก่กระบอกข้าว กระบอกทราย กระบอกน้ำ สะพานลวดเงินลวดทอง หมากแฉว ไม้้งาม ขนาดเล็ก กิ่งไม้ที่มีจำนวนเกินอายุ 1 อัน และไม้ค้ำสูงเท่าผู้สืบชะตา นอกจากนี้ยังมีต้นกล้วย อ้อย เสือหมอน ดอกไม้ ฐูป เทียน และไม้รวกทำเป็นสะพานเล็กๆ นำสิ่งของเหล่านั้นตั้งเป็นกระโจมสามขาให้กว้างพอที่ผู้เข้าพิธีจะเข้าไปนั่งตรงกลางได้แล้วใช้สายสิญจน์โยงศีรษะติดกับขาตั้งกระโจมทั้ง 3 ขา เอาเงื่อนไปไว้ที่ตรงหน้าพุทธมนต์หน้าพระพุทธรูปพระสงฆ์ที่รับมาสวดพระปริตรจะถือไว้ เมื่อสวดจบก็ใช้ด้ายผูกข้อมือ ส่วนสิ่งของในพิธีเหล่านี้จะนำไปปลุกที่วัด

¹⁴ ธนศวรร เจริญเมือง, มาจากล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ 2. (เชียงใหม่: มิ่งเมือง, 2538), หน้า 105-106.

¹⁵ มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, (เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, 2529), หน้า 29-30.

ประเพณีสืบชะตาบ้าน สวงน โขติสุขรัตน์¹⁶ กล่าวถึงประเพณีสืบชะตาบ้านว่า ประเพณีสืบชะตาหมู่บ้านของชาวล้านนาจะทำเพียงหนึ่งครั้งในหนึ่งปี จะนิยมทำในวันก่อนเข้าพรรษาหรือหลังวันสงกรานต์ หอผีเสื้อบ้านจะเป็นสถานที่ในการทำพิธี ก่อนทำพิธีจะเตรียมงานจัดสิ่งของเครื่องสังเวยและสถานที่ซึ่งจะมีประดับด้วยต้นกล้วยต้นอ้อยมีด้ายสายสิญจน์ ปักธงสีต่างๆ และทำที่บูชาสังเวยเทพดาอารักษ์พระเสื้อบ้าน พระเสื้อเมือง ส่วนสิ่งของที่นำมาสังเวยก็มีข้าวปลาอาหาร ดอกไม้ ธูปเทียน หมากพลู และมีการทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ที่นิมนต์มาสวดพระปริตรและชัยมงคล เพื่อขับไล่สิ่งที่เป็นเสนียดจัญไรในหมู่บ้าน เมื่อพระสวดเสร็จก็มีการประพรมน้ำมนต์ให้แก่ชาวบ้าน โดยจะนำสายสิญจน์มาโยงตั้งแต่หอผีเสื้อบ้านไปรอบๆหมู่บ้านให้ครบทุกหลังคาเรือนหลังจากพระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธรูปมนต์ก็จะไปрызข้าวสาร ข้าวเปลือก ทั่วบริเวณบ้านแต่ละบ้านชาวบ้านจะนำไปโปรยบริเวณบ้านของตนเพื่อให้เกิดความสุขสวัสดิ์

ประเพณีสืบชะตาเมือง มณี พยอมยงค์¹⁷ อธิบายเรื่องประเพณีสืบชะตาเมืองว่า การทำพิธีสืบชะตาเมืองของชาวล้านนามีสาเหตุมาจากตอนตั้งเมืองมีดวงชะตาเมือง และบางครั้งอาจ จะมีดาวเคราะห์มาทับดวงเมืองทำให้เมืองชะตาตก ชาวเมืองที่อาศัยอยู่ได้รับความเดือดร้อน ผู้เป็นใหญ่ในเมืองจะร่วมกันทำพิธีสืบชะตาเมืองเพื่อสืบอายุเมืองไม่ให้ขาด สิ่งสำคัญคือการนิมนต์พระสงฆ์มาเท่ากับอายุของเมืองโดยเตรียมการทำพิธีคือนำเชือกคานาเขียวและสายสิญจน์วางบนกำแพงเมืองทุกด้าน แล้วโยงจากประตูเมืองแล้วนำเงื่อนเข้าสู่อาสนะของพระพุทธรูปและอาสนะพระสงฆ์ต่อสายสิญจน์จากอาสนะพาดโยงไปตามตรอกซอยและทุกบ้านโดยโยงให้สูงพ้นจากการเหยียบการทำพิธีจะจัดขึ้นที่กลางเมือง ประตูเมือง และสี่มุมเมือง โดยจะจัดพิธีพร้อมกัน ชาวเมืองจะพร้อมใจกันมาทำพิธีนี้ไม่ว่าจะเป็นพระมหากษัตริย์ ข้าราชการ พระสงฆ์ ประชาชน เพื่อให้เกิดความสุขสวัสดิ์แก่บ้านเมืองของตน

ประเพณีตานก๋วยสลาก หรือกินก๋วยสลาก บุญเลิศ ครุฑเมือง¹⁸ กล่าวถึงประเพณีตานก๋วยสลากว่า ประเพณีตานก๋วยสลากจะจัดขึ้นประมาณวันเพ็ญเดือน 12 ของทางล้านนา ซึ่งตรงกับเดือน 10 หรือเดือนกันยายนจนถึงเดือนกึ่งดับหรือเดือน 11 หรือเดือนตุลาคมของทุกปี เพราะเป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านว่างจากงานอาชีพและเป็นช่วงฤดูฝนพระสงฆ์จำพรรษาที่วัด จุดประสงค์ที่สำคัญในการทำบุญตานก๋วยสลากคือการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับ และอุทิศส่วนกุศลนี้แก่ผู้ที่ตานก๋วยสลากเองเมื่อถึงแก่กรรม การตานก๋วยสลากยังแสดงถึงพลังความสามัคคีของชาวบ้านโดยจัดงานสองวัน คือ วันแรกเป็นวันดา คือวันเตรียมของ โดยผู้หญิงจะไปจ่ายตลาดซื้อของ เช่น ข้าวปลาอาหาร ขนม พริก เกลือ เป็นต้น ส่วนผู้ชายจะสานก๋วยหรือตะกร้าเพื่อใส่สิ่งของ เมื่อใส่สิ่งของแล้วจะรวบปากก๋วยแล้วเสียบไม้ไผ่ที่ยอดซึ่งจะนำเงินมาเสียบที่ไม้ไผ่ ก๋วยสลากจะมี 2 ชนิดคือก๋วยเล็ก เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไป และก๋วยใหญ่ เรียกว่า สลากจึก หรือ สลากโชค เพื่อสะสมส่วนกุศลให้แก่ตนเองเมื่อถึงแก่กรรม วันรุ่งขึ้นจะเป็นวันที่นำก๋วยสลากไปที่วัดโดยจะมีขบวนพ่อนำหน้าขบวนแห่ก๋วยสลาก เมื่อถึงวัดก็จะให้คณะกรรมการเขียนเส้น

¹⁶ สวงน โขติสุขรัตน์, **ประเพณีไทยภาคเหนือ**, (พระนคร: โอเดียนสโตร์, 2512), หน้า 58-59.

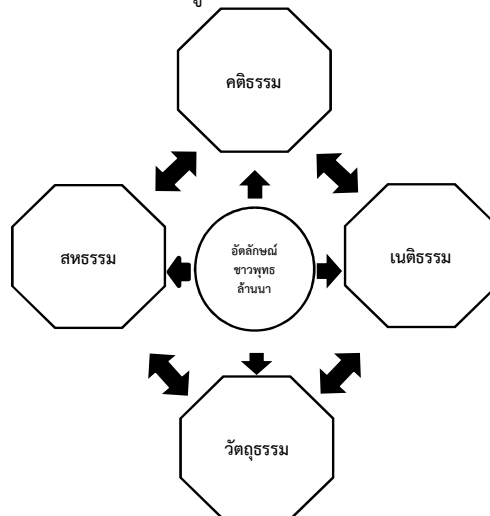
¹⁷ มณี พยอมยงค์, **อ้างแล้ว**, หน้า 94-96.

¹⁸ บุญเลิศ ครุฑเมือง, **ตานก๋วยสลาก: เสี่ยงโชคทำบุญของล้านนา ใน ชีวิตไทย ชุดฮีตฮอยเฮา**, (กรุงเทพมหานคร: ศุภสภา, 2537), หน้า 199-204.

สลากว่าเป็นก๋วยสลากของใครต้องการจะอุทิศให้ใคร โดยเขียนข้อความลงในใบลานหรือกระดาษ จากนั้นนำเส้นสลากไปรวมกันแล้วนำจำนวนพระภิกษุและสามเณรที่มาช่วยตักบาตรมาหาคำนวณกับจำนวนของเส้นสลากแบ่งเส้นสลากออกเป็น 3 กอง คือ ก๋วยสลากพระเจ้า ส่วนนี้ถือเป็นสลากของวัดที่จัดงาน ส่วนอีกสองส่วนที่เหลือแบ่งเฉลี่ยให้พระสงฆ์และสามเณรทุกรูปที่มาในงาน เมื่อพระสงฆ์และสามเณรได้เส้นสลากจะอ่านข้อความเพื่อให้เจ้าของสลากได้ยินแล้วนำก๋วยสลากถวายพระ จากนั้นพระก็จะอนุโมทนาให้ศีลให้พร เมื่อเสร็จแล้วทางวัดจะนำเส้นสลากไปทิ้ง

ประเพณียี่เป็ง ในสมัยโบราณชาวล้านนาจะทำบุญตักบาตรตอนเช้าตอนเย็นจะฟังเทศน์มหาชาติ และกลางคืนจะมีการลอยโคม ธนศวรรค์ เจริญเมือง¹⁹ อธิบายถึงประเพณียี่เป็งว่ายี่เป็ง หมายถึงวันเพ็ญเดือนยี่ ซึ่งจะตรงกับวันลอยกระทง มีการบูชาพระในพิธีลอยกระทงมี 2 อย่างคือ การลอยกระทงและการตามประทีปโดยแต่ละบ้านจะตกแต่งบ้านด้วยโคมไฟหลากสี มีการจุดผางพะดับซึ่งก็คือปางประทีปในบ้านและรอบๆ บ้าน มีการจุดโคมลอยในตอนกลางคืนแล้วปล่อยขึ้นสู่ท้องฟ้าเพื่อเป็นการบูชาพระจุฬามณีบนสวรรค์ มีการฟังเทศน์มหาชาติ 13 กัณฑ์ ประคอง นิมนต์หมื่น อธิบายถึงการเทศน์มหาชาติว่า การเทศน์มหาชาติของชาวล้านนาเป็นงานที่จัดขึ้นในเดือนยี่เป็ง ในสมัยโบราณเรียกว่า ตั้งธรรมหลวง ถ้าชาวบ้านรับเป็นเจ้าของกัณฑ์เทศน์เรียกว่า แจงธรรม หรือตักธรรม เจ้าของกัณฑ์จะไปนิมนต์พระจากวัดต่างๆ มาเทศน์ก่อนที่จะมีการเทศน์มหาชาติเจ้าอาวาสจะประชุมคณะกรรมการวัดและชาวบ้านเพื่อแจ้งให้ทราบและกำหนดเวลา ในสมัยโบราณนิยมฟังเทศน์ให้จบทั้ง 13 กัณฑ์ อาจจะเทศน์ให้จบภายในวันเดียวหรือเทศน์ติดต่อกันหลายวันแต่ไม่เกิน 7 วัน

จากความเป็นอัตลักษณ์ล้านนาตามแนวพุทธวิถี ผู้เขียนสามารถสรุปเป็นแผนมโนทัศน์แสดงถึงความสัมพันธ์และสอดคล้องตามทัศนะของผู้เขียนได้ดังนี้

ภาพที่ 1: ความสัมพันธ์ของอัตลักษณ์ล้านนากับความเป็นวิถีพุทธ
 ที่มา: อนันต์ อุปสอด, 2561

¹⁹ ธนศวรรค์ เจริญเมือง, อ้างแล้ว, หน้า 27 – 28.

การส่งเสริมอัตลักษณ์ล้านนาตามแนวพุทธวิถี

คติธรรม ชาวล้านนาจะมีความเชื่อเรื่องของบุญ-บาป ที่ทำให้ชาวพุทธมีสติ ตระหนัก เพื่อที่จะได้ทำสิ่งที่ดีงาม หลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ดีเป็นโทษ ไม่เกิดประโยชน์ต่อตนและสังคม²⁰ควรมีการส่งเสริมและทำให้เกิดเป็นแบบอย่างโดยเริ่มจากตนเอง และขยายไปสู่ผู้คนรอบข้างให้เกิดทัศนคติต่อการทำความดี หลีกเลี่ยงสิ่งไม่ดีทั้งหลาย

เนติธรรม ศิล 5 เป็นข้อตกลงของตน เพื่อพัฒนาสภาวะจิต ภูมิปัญญาให้เกิดความเจริญในการปฏิบัติธรรมขั้นสูงยิ่งขึ้นไปถึงแม้ว่าหลักศีล 5 จะเป็นเรื่องปกติของชาวพุทธที่ควรทำให้เกิดแต่ด้วยวิถีชีวิตในปัจจุบันไม่อาจเอื้ออำนวย ดังนั้น ควรหาโอกาสรักษาศีลอย่างจริงจังในวันสำคัญทางศาสนา และวันสำคัญต่างๆ

สธรรม พรหมวิหาร 4 (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) เป็นสิ่งสำคัญเพื่อให้สังคมชุมชนได้อยู่ร่วมกันด้วยความรัก แบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ควรสร้างทัศนคติที่ดี มีความรัก แบ่งปัน โดยเริ่มจากตนเอง และขยายสู่สังคม ชุมชน เท่าที่โอกาสจะเอื้ออำนวย

วัตถุธรรม วัดเป็นที่พื้นที่แห่งการรวมกลุ่มของการพัฒนาตนเองและเกิดการเรียนรู้ทางธรรมเพื่อให้เกิดสันติสุขในชุมชน ควรส่งเสริมให้เกิดถอดบทเรียนในชุมชนให้รู้จักดูแลสถานที่วัด สะอาด สะดวก ให้เป็นรมณีสถานเหมาะแก่การเข้าไปพักผ่อนหรือปฏิบัติธรรม แม้ในสิ่งปลูกสร้าง บ้านเรือน ตลอดจนเครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค บ้านเรือน อาคารสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ก็ควรที่จะมีการอนุรักษ์ และมีกลิ่นไอของความ เป็นล้านนา ซึ่งปัจจุบันจะเป็นว่านำไปบูรณาการในด้านสถาปัตยกรรมต่าง ๆ เช่น การก่อสร้างอาคาร บ้านเรือนทรงล้านนาประยุกต์

บทสรุป

อัตลักษณ์ล้านนาตามแนวพุทธวิถี แสดงถึงการนำแนวคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาประยุกต์สู่การใช้ชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งที่มีคุณค่า ซึ่งบรรพบุรุษได้ศึกษาปฏิบัติทดลองและรักษาให้สืบทอดกันมาให้แก่ลูกหลานได้เป็นเครื่องมือ เสมือนสร้างชุดความรู้เพื่อชีวิต ดังนั้น คนรุ่นใหม่ต้องบทบาทหน้าที่ฟื้นฟูและส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ และสืบทอดพร้อมทั้งเข้าถึงคุณค่าของหลักคำสอนที่แฝงไว้อย่างจริงจัง โดยนำความรู้หรือเทคนิคใหม่ ๆ ที่เหมาะสมมาประยุกต์ในการสืบทอดกันต่อไป

²⁰ สัมภาษณ์ อาจารย์ ดร.สุวรรัฐ แลสันกลาง ประธานหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, 2 สิงหาคม 2561.

บรรณานุกรม

- กรองแก้ว วัฒนะมงคลรักษ์. “การสื่อสารกับอัตลักษณ์ถนนข้าวสาร.” *วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. *แนวคิดในการศึกษาอัตลักษณ์ความเป็นไทย ใน การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด, 2545.
- *น้ำพริกล้านนา*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด, 2545.
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. *การแต่งกายพื้นเมืองของล้านนา ใน ศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยภูมิภาค ครั้งที่ 5*. เชียงใหม่: มิ่งเมือง, 2539.
- ธเนศวร์ เจริญเมือง. *มาจากล้านนา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: มิ่งเมือง, 2538.
- เอียรชวย อักษรดิษฐ์ และคณะ. *ล้านนา จักรวาล ตัวตน อานาจ*. กรุงเทพมหานคร: ดรีม แคชเซอร์กราฟฟิค จำกัด, 2545.
- นงคินุช ไพโรพิบูลยกิจ. *เรือนไทย*. กรุงเทพมหานคร: คอมแพคท์พริ้นท์จำกัด, 2542.
- บุญเลิศ ครุฑเมือง. *ตานก้วยสลาก: เสียงโซ่ทำบุญของล้านนา ใน ชีวิตไทย ชุดฮิตฮอยเฮา*. กรุงเทพมหานคร: คุรุสภา, 2537.
- ประสิทธิ์ ลีปรีชา. *การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ใน วาทกรรมอัตลักษณ์*. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2547.
- มณี พะยอมยงค์. *ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย*. เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, 2529.
- เรณู อรรธฐาเมศร์. *โลกทัศน์ชาวล้านนาศึกษาจากสุภาษิตชาวบ้าน ใน รายงานการสัมมาเรื่อง โลกทัศน์ชาวล้านนา: อดีต - ปัจจุบัน*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2526.
- สร้อยดี อ่องสกุล. *ประวัติศาสตร์ล้านนา*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์บุ๊คเซนเตอร์จำกัด, 2539.
- สุเทพ สุนทรเมสซ์. *คนเมืองความสำนึกและการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของ ชาวไทยเหนือในบริบทการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์การเมืองและสังคม. ใน ศิลปวัฒนธรรม*. กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรม, 2546.
- สงวน โชติสุขรัตน์. *ประเพณีไทยภาคเหนือ*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2512.
- อภิญา เพ็ญฟูสกุล. *การทบทวนทฤษฎี และกรอบแนวคิด*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2546.
- อำไพ ไสรจจะพันธุ์. *เอกสารคำสอนอาหารท้องถิ่น*. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลา, 2537.
- สัมภาษณ์ อาจารย์ ดร.สุวรรัฐ แลสันกลาง ประธานหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, 2 สิงหาคม 2561.

กัมมัฏฐานล้านนา: รูปแบบ วิธีปฏิบัติและการสืบทอด Lan Na Kammatthana: Pattern, Practice and Inheritance

วิโรจน์ อินทนนท์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง “กัมมัฏฐานล้านนา : รูปแบบ วิธีปฏิบัติและการสืบทอด” เป็นการเรียบเรียงจากงานวิจัยเรื่องเดียวกัน ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยอยู่ 2 ประการด้วยกันคือ เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีปฏิบัติ และเพื่อสืบทอดกัมมัฏฐานล้านนาด้วยการฝึกปฏิบัติ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึกปราชญ์ชาวบ้าน และการฝึกปฏิบัติ นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์แล้วนำเสนอในเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า ในสมัยพุทธกาล การปฏิบัติกัมมัฏฐานถูกใช้ในลักษณะที่เป็นการภาวนา ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ต่อมาเมื่อพระพุทธโฆสาจารย์ ได้เขียนวิสุทธิมรรคขึ้น ท่านจึงได้แบ่งกัมมัฏฐานออกเป็น 2 อย่าง คือ สมถะและวิปัสสนา พร้อมกันนี้ก็ให้รูปแบบและวิธีการปฏิบัติเอาไว้อย่างชัดเจน จนกลายมาเป็นรูปแบบและวิธีการปฏิบัติที่ใช้สืบกันมาจนทุกวันนี้ สำหรับล้านนานั้นได้ยึดถือเอารูปแบบและวิธีปฏิบัติทั้งหมดตามคัมภีร์วิสุทธิมรรค แต่ก็ได้มีการเพิ่มเติมวิธีปฏิบัติบางอย่างเข้าไป จนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของกัมมัฏฐานล้านนา ซึ่งประกอบด้วย การกล่าวคำถวายข้าวตอกดอกไม้ กล่าวคำขอขมาแก้ว 5 โกฎาก การเน้นการสวดมนต์เป็นหลัก การนำเอาลูกประคำมาเป็นอุปกรณ์ในการปฏิบัติ มีการแยกการปฏิบัติสมถะกับวิปัสสนาออกจากกันอย่างชัดเจน ในแต่ละขั้นตอนที่ปฏิบัติจะระบุไว้ว่าจิตได้ถึงสมาธิและปิติขั้นไหน แต่ในปัจจุบันนี้ รูปแบบและวิธีปฏิบัติกัมมัฏฐานแบบล้านนาค่อนข้างที่จะหายากด้วยปัจจัยหลายอย่าง ทางด้านการปกครองสงฆ์ การศึกษา การปฏิบัติ ตลอดจนการที่สำนักปฏิบัติต่าง ๆ ไม่มีหลักสูตรที่รองรับผู้ปฏิบัติ ผู้วิจัยได้เสนอให้คณะสงฆ์ในล้านนาจัดให้มีการฝึกปฏิบัติ ตลอดจนให้สถาบันการศึกษาของสงฆ์ใน 8 จังหวัดภาคเหนือบรรจุให้มีการเรียนการสอนกัมมัฏฐานล้านนาในหลักสูตรการเรียน

คำสำคัญ: กัมมัฏฐานล้านนา, รูปแบบ, วิธีปฏิบัติ, การสืบทอด

Abstract

The Article entitled " Lan Na Kammatthana: pattern, practice and inheritance " is the compressive revision of the research project which was the same entitled, thereby, aims to study pattern and practices and to inherit Lan Na Kammatthana over a practice. This is documentary research which composed of in-depth interviews local scholars and practice. The data were analyzed and presented in a descriptive way.

From the study it was found that in the Buddha's time the practice of Kammatthana is used in a manner of bhavana which is one of the elements in threefold path; Sila, Samadhi and Panna. Later on when Buddhaghosacariya wrote Visuddhimagga, Kammatthana is divided into two parts; samatha and Vipassana, then provided pattern and the way of practices clearly. For Lan Na, it has taken all the patterns and ways of practice from the Visuddhimagga, but putting some more practices till it became a salient feature of Lan Na Kammatthana. They were the floral offering and the request for forgiveness divided into 5 parts of the practices as followings: focusing on the prayer, taking the rosary as a device in practice, separating the practice Samatha and Vipassana from each other clearly and on each step of the practices the Samadhi and Piti will be explained. But today the patterns and ways of practice of Lan Na Kammatthana are quite rare by several factors; the dominance of the Sangha, education, practice and the lack of program supporting practitioners. The researcher proposes to the Sangha governors in Lan Na organize the program of practice and convince the ecclesiastical institutions in 8 northern provinces that contain an instruction of this course over the course curriculum.

Keywords: Lan Na Kammatthana, Pattern, Practice, linheritance

บทนำ

กัมมัฏฐาน หรือกรรมฐาน หมายถึง ที่ตั้งแห่งการทำงานของจิต สิ่งที่ใช้เป็นอารมณ์ในการเจริญภาวนา อุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกอบรมจิต หรืออุบายหรือกลวิธีเหนี่ยวนำให้เกิดสมาธิ กัมมัฏฐานจึงเป็นสิ่งที่เอามาให้จิตกำหนด เพื่อให้จิตสงบอยู่ได้ ไม่เที่ยวเตลิดเลื่อนลอยฟุ้งซ่าน ไปอย่างไร้จุดหมาย

ในพระพุทธศาสนา กัมมัฏฐานถูกแยกออกเป็น 2 อย่างคือ

1) สมถกัมมัฏฐาน กัมมัฏฐานที่เป็นอุบายสงบใจ อาศัยวิธีการท่องถ้อยคำบางอย่างซ้ำ ๆ กัน และบังคับตนเองในลักษณะ การสร้างแนวคิด เกี่ยวกับคำนั้น สิ่งที่เราสร้างขึ้นไม่ว่าจะเป็นแนวคิด ความคิด หรือภาพพจน์ของคำ ๆ นั้น ล้วนเป็นองค์ประกอบของความสงบ

2) วิปัสสนากัมมัฏฐาน กัมมัฏฐานที่เรื่องปัญญา อาศัยความรู้สึกรู้ตัวที่มีอยู่ รู้ถึงการสัมผัสทางทวารทั้ง 6 รู้ถึงปรากฏการณ์ทางจิต ขณะร่างกายมีการกระทบสิ่งเร้า ฝ่าฝืนติดตามการรับรู้ด้วยความตั้งใจ เมื่อมีความตั้งใจอยู่ที่ การรับ กระทบความคิดต่าง ๆ ก็จะถูกตัดออกไป จนไม่สามารถสอดแทรกเข้ามาได้ ไม่เปิดโอกาส ให้มีการก่อตัว ของแนวคิด ภาพลักษณ์หรือความคิดใด ๆ ตามมา เท่ากับเป็นการรู้เท่าทันกระบวนการที่เกิดขึ้นโดยตรงในทันทีที่เกิดขึ้น จึงไม่เกิดการบิดผันใด ๆ ทางด้านความคิด

ถึงแม้ว่ากัมมัฏฐานจะถูกแบ่งออกเป็น 2 อย่างก็จริง แต่ในแง่ของการปฏิบัติแล้วกัมมัฏฐานทั้ง 2 อย่างต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน คือเมื่อใจสงบ ปัญญาก็เกิด ดังนั้น การปฏิบัติกัมมัฏฐานจึงต้องปฏิบัติควบคู่กันไป แล้วแต่ว่าจะเรียกชื่ออย่างไร

ปัจจุบันนี้ ในประเทศไทยมีสำนักปฏิบัติกัมมัฏฐานที่สำคัญ ๆ อยู่ 5 สาย¹ คือ สายอานาปานัสสติ สายชุตตคกัมมัฏฐานอีสาน สายธรรมกาย สายวัดมหาธาตุ และสายประยุกต์ และในแต่ละสายนั้น ก็มีสำนักปฏิบัติที่แยกออกไปอีกมากมาย อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะมีสำนักปฏิบัติมากมายหลายสำนัก แต่ทุกสำนักจะมีจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน คือสอนเพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้มีจิตที่เป็นสมาธิ แต่วิธีการที่สอนนั้นกลับมีหลากหลาย มีการคิดค้นหาเทคนิคและวิธีการปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุผลสำเร็จในการปฏิบัติได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

สำนักปฏิบัติที่ได้รับความนิยมมากคือ สายวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ ที่เรียกกันว่า สายพอง – ยุบ หรือที่เรียกเป็นทางการว่าวิปัสสนากัมมัฏฐานในแนวสติปัฏฐาน 4 เนื่องจากว่า สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) ในขณะที่เป็นพระพิมลธรรมนั้น ได้ขอพระวิปัสสนาจารย์จากประเทศพม่า มาสอนแนววิถีปฏิบัติที่วัดมหาธาตุฯ หลังจากนั้นก็ได้ส่งพระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ) ให้ไปศึกษาแนวปฏิบัติที่ประเทศพม่าเป็นเวลา 1 ปี แล้วเดินทางกลับประเทศไทยในปี พ.ศ.2495 พร้อมกันนี้ได้อาราธนาพระภิกษุจากพม่ามาด้วย 2 รูป คือ ท่านอาสภะ กัมมัฏฐานาจารย์ และท่านอินทวังสะ กัมมัฏฐานาจารย์ และได้จัดตั้งสำนักปฏิบัติกัมมัฏฐานที่วัดมหาธาตุฯ ต่อมา สมเด็จพระพุฒาจารย์ ในฐานะสังฆมนตรีฝ่ายการปกครองได้ให้จังหวัดต่าง ๆ คัดเลือกพระเข้าศึกษาแนววิถีการปฏิบัติที่วัดมหาธาตุฯ แล้วกลับไปเผยแพร่ตามจังหวัดภูมิภานา ทำให้การปฏิบัติสายนี้เผยแพร่ไปทั่วประเทศ

สำหรับดินแดนล้านนา ก่อนหน้าที่พระธรรมราชาขุนวัตร (ฟู อุตตสิวมหาเถร) จะได้ส่งพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมงคลมหาเถร) ไปศึกษาแนวปฏิบัติที่วัดมหาธาตุฯ นั้น ได้มีวิธีการในการปฏิบัติกัมมัฏฐานที่มีลักษณะเป็นของท้องถิ่น ที่รับทราบกันโดยทั่วไปว่ากัมมัฏฐานครุบา หรือกัมมัฏฐานแนวครุบา ซึ่งมีลักษณะพิเศษกว่ากัมมัฏฐานแนวอื่นคือ การใช้ลูกประคำมาเป็นเครื่องมือในการเจริญกัมมัฏฐาน พระภิกษุ สามเณรในล้านนา เมื่อแรกเข้ามาบวชนั้นพระอุปัชฌาย์จะมอบลูกประคำไว้ให้พร้อมกับการสอนกัมมัฏฐานเบื้องต้น จนถึงได้ว่าลูกประคำนั้นเป็นบริวารชนิดหนึ่ง

เมื่อพระธรรมมังคลาจารย์ เดินทางไปศึกษาวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ที่ คณะ 5 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ กรุงเทพฯ แล้วกลับมาสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวนี้ ก็ได้รับความนิยมทั่วล้านนา ส่วนการสอนแบบดั้งเดิมนั้นมีปรากฏอยู่ไม่กี่แห่ง เช่น ครุบาจันทรงสี วัดกู่เต้า เชียงใหม่, ครุบาหล้า วัดพระบาทตึนบก ลำพูน เป็นต้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาถึงรูปแบบ และวิถีปฏิบัติกัมมัฏฐานของล้านนา ก่อนหน้าการเข้ามาของการสอนกัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 พร้อมทั้งสืบทอดรูปแบบและวิถีปฏิบัติกัมมัฏฐานแบบล้านนา โดยศึกษาจากเอกสารโบราณล้านนา การสัมภาษณ์ผู้ที่เคยปฏิบัติกัมมัฏฐานแบบล้านนา ตลอดจนการจัดการการสืบทอดในรูปแบบของการฝึกปฏิบัติ

¹ วรียา ชินวรรโณ. สมาธิในพระไตรปิฎก: วัฒนาการการตีความคำสอนเรื่องสมาธิในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในประเทศไทย. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), 477.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษารูปแบบ และวิธีปฏิบัติกัมมัฏฐานล้านนา
- 2.2 เพื่อสืบทอดกัมมัฏฐานล้านนาในรูปแบบของการฝึกปฏิบัติ

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารโดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์ใบลานและพับสาจากคัมภีร์ตามที่กล่าวไว้ในบรรณานุกรม นำคัมภีร์ทั้งหมดมาทำการปริวรรตจากอักษรล้านนาเป็นภาษาไทย จากนั้นทำการศึกษาถึงรูปแบบและวิธีปฏิบัติกัมมัฏฐานล้านนา ประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เคยผ่านการปฏิบัติเช่นนี้มาก่อน นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หารูปแบบและวิธีปฏิบัติที่เป็นแนวทางการร่วมกัน เมื่อได้รูปแบบและวิธีปฏิบัติมาแล้วนำเอารูปแบบและวิธีปฏิบัตินั้นเข้าสู่การฝึกปฏิบัติ

ผลการศึกษา

เพื่อให้เห็นภาพรูปแบบและวิธีปฏิบัติกัมมัฏฐานล้านนาอย่างชัดเจน ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบและวิธีปฏิบัติกัมมัฏฐานในพระไตรปิฎกและอรรถกถาก่อน จากนั้นจึงศึกษารูปแบบและวิธีปฏิบัติกัมมัฏฐานในล้านนาตามลำดับ แล้วนำเสนอการสืบทอดกัมมัฏฐานล้านนา ตลอดถึงการวิเคราะห์เนื้อหาของการวิจัย

1. รูปแบบและวิธีปฏิบัติกัมมัฏฐานในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

ตามรูปศัพท์ กัมมัฏฐาน มาจากคำภาษาบาลีว่า กมม หมายถึง การงาน, การกระทำ, การปฏิบัติ และคำว่า ฐาน หมายถึง ที่ตั้ง, เหตุสำเร็จ, เหตุใกล้ มีความหมายที่แปลได้หลายนัยด้วยกัน คือ

- ก. ที่ตั้งของการการงาน, ฐานะแห่งการงาน²
- ข. เหตุสำเร็จของการปฏิบัติ³
- ค. เหตุใกล้ของการปฏิบัติ(ขั้นสูง)⁴
- ง. การปฏิบัติบำเพ็ญอันเป็นฐานแห่งการบรรลุคุณวิเศษคือฌานและมรรคผลในพระพุทธศาสนา⁵
- จ. อารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งการงานของใจ⁶

ในพระไตรปิฎกเมื่อพูดถึงการปฏิบัติธรรมจะใช้คำว่า ภาวนา มากกว่าคำว่า กัมมัฏฐาน ภาวนา หมายถึง การเจริญ, การทำให้เกิดให้มีขึ้น, การฝึกอบรมจิตใจ แยกออกได้ 3 อย่าง คือ

² ม.ม. (ไทย) 13/463-464/585.

³ พระคัมภีร์สาราถวิวงศ์, วิสุทธิมรรค ฉบับแปลและอธิบาย เล่มที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, 2558), หน้า 376.

⁴ พระคัมภีร์สาราถวิวงศ์, วิสุทธิมรรค ฉบับแปลและอธิบาย เล่มที่ 1, หน้า 376.

⁵ พระพรหมโมลี, วิมุตติรัตนมาลี เล่ม 1, (กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า, 2545), หน้า 303.

⁶ พระธรรมปิฎก, พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540), หน้า 11.

- 1) กายภาวนา การอบรมกาย
- 2) จิตตภาวนา การอบรมจิต
- 3) ปัญญาภาวนา การอบรมปัญญา⁷

ภาวนาหมายถึงธรรมที่ควรเจริญ มีปรากฏในขุททกนิกาย ปฏิสัมภีทามรรค⁸ ซึ่งจะใช้คู่กับคำว่า สมาธิ เป็น สมาธิภาวนา คือ

- ก. ธรรม 1 อย่างที่ควรเจริญ คือ กายคตาสติที่ประกอบด้วยความสำราญ
 - ข. ธรรม 2 อย่างที่ควรเจริญ คือ
 - สมถภาวนา (โลกียสมาธิ)
 - วิปัสสนาภาวนา (โลกุตตรสมาธิ)
- ฯลฯ

ในพระคัมภีร์ อภิธัมมัตถสังคหะ พระอนุรุทธาจารย์เจ้า แยกประเภทแห่งสมถภาวนาไว้เป็น 3 ประการ คือ

- 1) บริกรรมภาวนา เวลานั่งสมาธิภาวนา ใช้บริกรรมบทใดบทหนึ่ง
- 2) อุปะการภาวนา จิตตั้งมั่นเป็นอุปะการสมาธิ
- 3) อัปปนาภาวนา จิตตั้งมั่นเป็นอัปปนาสมาธิ⁹

1. พระสูตรที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติธรรม

พระพุทธเจ้าได้ทรงแนะนำการปฏิบัติสมาธิภาวนาไว้ในหลายพระสูตรด้วยกัน ในรูปแบบที่แตกต่างกัน คือ มหาสติปัฏฐานสูตร และสติปัฏฐานสูตร¹⁰ มหาหัตถิปโทปมสูตร¹¹ อมัญจกสูตร¹² จุฬัจจกสูตร¹³ อานาปานสติสูตร¹⁴ กายคตาสติสูตร¹⁵ ภัทเทกรัตตสูตร¹⁶ ปุณโณวาทสูตร¹⁷ อินทริยภาวนาสูตร¹⁸ ฌณกโมคคัลลานสูตร¹⁹ มรณสสติสูตร²⁰ อาพาธสูตร หรือ คิริमानันทสูตร²¹

⁷ ที.ปา. (ไทย) 11/305/272.

⁸ ชุ.ปฎิ. (ไทย) 31/43-44/65-69.

⁹ อ้างใน คู่มือปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน, หน้า 18.

¹⁰ ม.ม. (ไทย) 12/105-138/101-131.

¹¹ ม.ม. (ไทย) 12/300-306/329-339.

¹² ม.ม. (ไทย) 12/57-63 /44-56.

¹³ ม.ม. (ไทย) 12/353-363/388-400.

¹⁴ ม.อ. (ไทย) 14/144-152/183-195.

¹⁵ ม.อ. (ไทย) 14/153-159/196-207.

¹⁶ ม.อ. (ไทย) 14/272-275/319-323.

¹⁷ ม.อ. (ไทย) 14/395-397/447-451.

¹⁸ ม.อ. (ไทย) 14/453-463/504-510.

¹⁹ ม.อ. (ไทย) 14/74-78/78-84.

²⁰ อง.ปญจก. (ไทย) 22/19-20/444-449.

²¹ อง.ทสก. (ไทย) 24/60/128-133.

ในสมัยพุทธกาลรูปแบบในการปฏิบัติไม่ได้มีแบบตายตัว พุทธกิจข้อหนึ่ง²² คือ ในเวลาใกล้รุ่งทรงตรวจดูสัตว์โลกที่อาจจะรู้ธรรมซึ่งพระองค์ทรงแสดง แล้วได้รับผลตามสมควรแก่อุปนิสัยบารมีของคนเหล่านั้น เมื่อทรงตรวจพบสัตว์โลกที่มีอุปนิสัยบารมีแก่กล้าที่จะรู้ถึงธรรมที่พระองค์ทรงแสดงแล้ว ครั้นถึงเวลาเช้า พระองค์ก็จะเสด็จไปบิณฑบาต มุ่งหน้าเฉพาะต่อสัตว์โลกผู้นั้นแล้วทรงแสดงธรรมตามอุปนิสัยของเขา

แต่เมื่อพิจารณาตามพระสูตรที่ยกมาแล้วเบื้องต้น สามารถสรุปรูปแบบของการปฏิบัติได้ คือ

ก) สมถภาวนา การฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดความสงบ ประกอบด้วย

- กำหนดลมหายใจเข้าออก ละคลายอนุสัยกิเลส อานาปานสติ
- กำหนดอิริยาบถใหญ่ ยืน เดิน นั่ง นอน
- กำหนดอิริยาบถย่อย
- กำหนดธาตุ 4 จตุธาตුවัตถาน
- กายคตาสติ กำหนดอาการ 32 กายคตาสติ
- กำหนดซากศพ อสุภะ ได้แก่ อสุภะ 10
- การระลึกถึงความตาย

ข) วิปัสสนาภาวนา การฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดความรู้แจ้ง ประกอบด้วย

- เวทนานุปัสสนา พิจารณาสุข ทุกข์
- จิตตานุปัสสนา พิจารณาภิริยาจิต
- ัมมานุปัสสนา พิจารณาการรับรู้ เกี่ยวกับ ชั้น 5 อายุตนะ ภายนอก ภายใน นිරวมณั

โพชฌงค์ อริยสัจ

- แยกอาการ 32 ลงในธาตุทั้ง 4
- อนิจจสัญญา กำหนดหมายความไม่เที่ยงแห่งสังขาร
- อนัตตสัญญา กำหนดหมายความเป็นอนัตตาแห่งธรรมทั้งปวง
- อสุภสัญญา กำหนดหมายความไม่งามแห่งกาย
- อาทีนวสัญญา กำหนดหมายโทษแห่งกาย คือมีอาหารต่าง ๆ
- ปหานสัญญา กำหนดหมายเพื่อละอกุศลวิตกและปาปธรรม
- วิราคะสัญญา กำหนดหมายวิราคะ คืออริยมรรคว่าเป็นธรรมอันสงบประณีต
- นิโรธสัญญา กำหนดหมายนิโรธคืออริยผล ว่าเป็นธรรมอันสงบประณีต
- สัพพะโลเก อนภิตตสัญญา กำหนดหมายความไม่น่าเพลิดเพลินในโลกทั้งปวง

²² พุทธกิจประการที่ 1 เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต เพื่อเป็นการโปรดสัตว์โลกผู้ต้องการบุญ พุทธกิจประการที่ 2 ในเวลาเย็นทรงแสดงธรรมแก่คนผู้สนใจในการฟังธรรม พุทธกิจประการที่ 3 ในเวลาค่ำทรงประทานพระโอวาทให้กรรมฐานแก่ภิกษุทั้งหลาย พุทธกิจประการที่ 4 ในเวลาเที่ยงคืน ทรงแสดงธรรม และตอบปัญหาแก่เทวดาทั้งหลาย พุทธกิจประการที่ 5 ในเวลาใกล้รุ่ง ทรงตรวจดูสัตว์โลกที่อาจจะรู้ธรรมซึ่งพระองค์ทรงแสดง แล้วได้รับผลตามสมควรแก่อุปนิสัยบารมีของคนเหล่านั้น

- สัพพสังขารเสถ อธิบัญญัติกำหนดความไม่น่าปรารถนาในสังขารทั้งปวง และ พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดง ขั้นตอนการปฏิบัติธรรม คือ มีศีล สำรวมในปาติโมกข์ คุ้มครองอินทรีย์ รู้ประมาณ ในการบริโภค ประกอบความเพียรอย่างต่อเนื่อง มีสติสัมปชัญญะอยู่เสมอ อยู่ในที่พักอันสงบ

ในสมัยพระพุทธเจ้าการปฏิบัติทั้งสมถะและวิปัสสนานั้นเป็นไปคู่กัน ไม่ได้แยกออกจากกัน ถึงแม้ว่าจะอยู่ในหมวดเดียวกัน เป็นการปฏิบัติที่เป็นไปตามลำดับ เช่นในมหาสติปัฏฐานสูตรและสติปัฏฐานสูตร²³ ที่เริ่มต้นด้วยกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต และธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม

2. คัมภีร์วิสุทธิมรรค²⁴

ต่อมา ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 10 พระพุทธโฆสจารย์ ได้แต่งคัมภีร์วิสุทธิมรรคขึ้น ตามคำร้องขอของคณะสงฆ์ฝ่ายมหาวีหาร ในประเทศศรีลังกา ท่านจึงได้แต่งคัมภีร์นี้ขึ้นโดยยึดตามแนวทางไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ท่านได้แบ่งเนื้อหาในวิสุทธิมรรคออกเป็น 23 ปริเฉทด้วยกัน และได้อธิบายศีล ด้วยปริเฉทที่ 1 อธิบายสมาธิ ด้วยปริเฉทที่ 2 ถึงปริเฉทที่ 13 อธิบายปัญญา ด้วยปริเฉทที่ 14 ถึงปริเฉทที่ 23 ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้เองที่พระพุทธโฆสจารย์ได้แบ่งกัมมัญฐานออกเป็น 2 คือ

1) สมถกัมมัญฐาน

2) วิปัสสนากัมมัญฐาน

จากนั้นก็ได้แยกย่อยในส่วนของกัมมัญฐานทั้ง 2 ออกไปอีก คือ

ก) สมถกัมมัญฐาน 40 ได้แก่ กสิณ 10 อสุภะ 10 อนุสสติ 10 พรหมวิหาร 4 อรูป 4 อาหารปฏิกุศลสัญญา และจตุธาตวัญฐาน

ข) วิปัสสนากัมมัญฐาน เริ่มด้วยการแสดงภูมิหรืออารมณ์ของวิปัสสนากัมมัญฐานซึ่งประกอบด้วย ชั้นธ 5 อายตนะ 12 ธาตุ 18 อินทรีย์ 22 อริยสัจ 4 และปฏิจจสมุปบาท 12

จากนั้น จึงแสดงแสดงถึงวิธีการเจริญวิปัสสนากัมมัญฐานให้เห็นสภาวะธรรมด้วยภวานาปัญญา ได้แก่ เห็นรูปเห็นนามตามเป็นจริง คือ อนิจจตา ความไม่เที่ยง ทุกขตา ความเป็นทุกข์ อนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน

พร้อมกันนี้ พระพุทธโฆสจารย์ก็ได้แสดงวิธีการปฏิบัติกัมมัญฐาน โดยไล่เรียงไปตามลำดับขั้น คือ กิจเบื้องต้นที่ต้องทำ

- ตัดป्लीโพธ คือความกังวลทั้ง 10 อย่างออกให้หมด
- เข้าไปหาภิกษุสามเณรผู้ให้กัมมัญฐาน
- เลือกวัดหรือสถานที่ที่เหมาะสมกับการปฏิบัติกัมมัญฐาน
- เลือกสิ่งที่เป็นสัปปายะคือเป็นที่สบายแก่การปฏิบัติ

²³ ม.ม. (ไทย) 12/105 - 138/101 - 131.

²⁴ พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง, (กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส จำกัด. 2547).

- เข้าไปหาอาจารย์ผู้เป็นกัลยาณมิตร เพื่อขอเรียนกัมมัฏฐาน

วิธีปฏิบัติกัมมัฏฐาน

- ถวายตัวแด่พระพุทธรูปเจ้า
- ถวายตัวแก่อาจารย์
- เริ่มการปฏิบัติกัมมัฏฐานอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่อาจารย์ผู้สอนมอบให้ (อาจารย์ผู้สอน

จะมอบกัมมัฏฐานให้ตามจริตของผู้ปฏิบัติ)

2 รูปแบบและวิธีปฏิบัติกัมมัฏฐานในล้านนา

รูปแบบและวิธีปฏิบัติกัมมัฏฐานในล้านนาทั้งหมดได้ยึดถือตามคัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นหลัก ต่อมาภายหลัง บรูพาจารย์ได้เพิ่มเติมการใช้ลูกประคำเข้ามา ซึ่งการปฏิบัติแบบใช้ลูกประคำนี้ได้รับอิทธิพลจากพม่าในช่วงที่เข้าปกครองเชียงใหม่²⁵ อีกนัยหนึ่ง น่าจะได้รับอิทธิพลจากพระชาวไทลื้อที่อพยพเข้ามาอยู่ในเชียงใหม่ในช่วงเวลาของพระยาภาววิไล²⁶ ปกครองครองเมืองเชียงใหม่

ต่อมา ในปี พ.ศ.2494 คณะสงฆ์ภาคเหนือได้คัดเลือกเอาครูบาวัดน้ำบ่อหลวง อ.สันป่าตอง ครูบา วัดพระพุทธรูปบาทตากผ้า และครูบาทอง วัดเมืองมางให้เป็นผู้แทนของพระสงฆ์ในภาคเหนือ ไปศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในแนวสติปัฏฐาน 4 ที่วัดมหาธาตุฯ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ เป็นเวลา 1 พรรษา

ครูบาทั้ง 3 ปฏิบัติในสายพุทโธมาก่อน โดยครูบา วัดพระพุทธรูปบาทตากผ้า นั้นได้เรียนกับครูบาแก้ว ขตติโย (ครูบาขตติโย) วัดป่าเหียง ต.แม่แรง อ.ป่าซาง ซึ่งเป็นอุปัชฌาย์ของท่าน (ครูบาแก้วเป็นชาวเชียงรุ่ง มาอยู่ที่เชียงของ จากนั้นก็เดินธุดงค์เรื่อยมาจนถึงลำพูน และมาอยู่ที่วัดป่าเหียง)

หลังจากที่เดินทางกลับมาจากกรุงเทพฯ แล้ว ก็ได้สอนการปฏิบัติธรรมกัมมัฏฐานในแนวสติปัฏฐาน 4 แต่สำหรับครูบา วัดพระพุทธรูปบาทตากผ้าแล้วท่านจะสอนการปฏิบัติ 2 แนวทาง คือ

1. สำหรับพระภิกษุหนุ่ม สามเณรน้อย จะสอนแบบพุทโธ
2. สำหรับผู้สูงอายุทั้งพระภิกษุและฆราวาส จะสอนพอง – ยุบ²⁷

สำหรับครูบาทอง สิริมงคลนั้น เมื่อเดินทางกลับมาเชียงใหม่แล้ว ในปีถัดมาคือ พ.ศ.2495 ได้เดินทางไปศึกษาเพิ่มเติมที่ประเทศสหภาพพม่า โดยพักอาศัยอยู่ที่วัดกัมมะเอ ระยะเวลาหนึ่ง แล้วย้ายไปพักอยู่ที่วัดพญาจีจองใต้ (เข้าหัดจี) และได้ไปปฏิบัติกับท่านมหาสีสยาตอ ภัททันตะโสภณมหาเถร ที่วัดต่าตะนะยิต้า ประเทศพม่า

เมื่อศึกษาแล้ว ครูบาทอง สิริมงคล ได้เดินทางกลับมาสอนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานแบบสติปัฏฐาน 4 ที่วัดเมืองมาง ต่อมาได้ย้ายไปเปิดที่วัดตโปทาราม (ร่ำเปิง) และภายหลังได้รับอาราธนาให้ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร การสอนของครูบาทองนั้นมีผู้เลื่อมใสมาเข้ารับการปฏิบัติเป็นจำนวนมาก ทั้งพระภิกษุ สามเณร อุบาสกและอุบาสิกา เมื่อฝึกปฏิบัติแล้วท่านทั้งหลายเหล่านั้น ก็ได้้นำเอา รูปแบบและวิธีการของการปฏิบัติสายนี้ไปเผยแพร่ จนได้รับความนิยมไปทั่วภาคเหนือ

²⁵ สัมภาษณ์ พระครูอดุลศีลกิตต์, วัดธาตุคำ, 13 ตุลาคม 2558.

²⁶ สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตาภิรมณ์, วัดห้วยห้าง, 5 พฤศจิกายน 2558.

²⁷ สัมภาษณ์ พระสุวรรณเมธี, รองเจ้าคณะอำเภอจอมทอง วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร, 15 พฤศจิกายน 2558.

จากการศึกษากัมมัฏฐานล้านนาจากต้นฉบับที่เป็นใบลานและพับสา ที่มีอายุเก่าแก่มาก คือ ฉบับวัดเมธัง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งครูบาคันธิยะเป็นผู้เขียน ได้ระบุว่าท่านได้สืบมาจากครูบาศุภญาณเถร สูงเหม้นเมืองแพร่ ตอนที่ท่านมาอยู่จำพรรษาที่วัดพระสิงห์ และครูบาศุภญาณเถรนั้นได้สืบมาจากมหาราชครูวชิรปัญญา วัดสวนดอก ดังนั้น จึงไม่สามารถที่ระบุเวลาที่แน่นอนได้ว่ากัมมัฏฐานแบบล้านนา หรือกัมมัฏฐานครูบาเริ่มต้นมาตั้งแต่เมื่อใด

2.1 ข้อปฏิบัติเบื้องต้นของกัมมัฏฐานล้านนา

ก่อนการปฏิบัติกัมมัฏฐาน โยคีหรือผู้ปฏิบัติควรทำดังนี้²⁸

- 1) เตรียมข้าวตอก ดอกไม้ เทียน ไส้ในพานไว้ให้เรียบร้อย จัดดอกไม้ให้เป็น 5 โกลุาก (ส่วน)²⁹ เทียน 5 คู่
- 2) อาบน้ำชำระล้างร่างกายให้สะอาด
- 3) - คฤหัสถ์ ให้สมาทานรักษาศีล 5 หรือศีล 8
 - สามเณร ให้รักษาศีล 10 ให้บริสุทธิ์
 - พระภิกษุ ให้ปลงอาบัติ รักษาจตุปาริสุทธิศีล³⁰ ให้บริสุทธิ์

2.2 สถานที่ที่ปฏิบัติ

ควรเป็นสถานที่ที่สงบ จะเป็นวัด ลานเจดีย์ หรือใต้ต้นโพธิ์ก็ได้

2.3 วิธีนั่ง

ท่านั่งที่ดีจะทำให้ไม่เกิดการเจ็บปวดได้ง่าย จิตตั้งเป็นสมาธิได้เร็ว ในคัมภีร์ได้พูดถึงท่านั่งขัดสมาธิเอาไว้ 3 ท่าด้วยกันคือ

- 1) นั่งขัดสมาธิ เอาปลายเท้าซ้ายสอดเข้าระหว่างน่องและขาข้างขวา เอาสันเท้าข้างขวาวางติดหน้าแข้งข้างซ้าย ให้เข้าและเท้าข้างขวาติดกับพื้น ตั้งตัวให้ตรง³¹
- 2) นั่งขัดสมาธิ เอาปลายเท้าขวาสอดเข้าระหว่างน่องและขาข้างซ้าย เอาสันเท้าข้างซ้ายวางติดหน้าแข้งข้างขวา ให้เข้าและเท้าข้างซ้ายติดกับพื้น ตั้งตัวให้ตรง³²
- 3) นั่งขัดสมาธิ เอาปลายเท้าซ้ายสอดเข้าระหว่างน่องและขาข้างขวา เอาเท้าข้างขวาวางบนขาข้างซ้าย ให้เข้าและเท้าข้างขวาติดกับพื้น ตั้งตัวให้ตรง³³

สำหรับผู้หญิง ถ้านั่งขัดสมาธิไม่ได้ ให้นั่งพับส้นเท้าก็ได้³⁴

²⁸ วิปัสสนากัมมัฏฐานหลวง หน้าลานที่ 5-6.

²⁹ 5 โกลุาก (ส่วน) นั้นประกอบด้วย พระพุทธรเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ พระกัมมัฏฐาน ครูบาอาจารย์ผู้บอกกัมมัฏฐาน.

³⁰ ปาริสุทธิศีล 4 คือ 1) ปาฏิโมกข์สังวรศีล หมายถึง การสำรวมในปาฏิโมกข์ 2) อินทริยสังวรศีล หมายถึง การสำรวมในอินทริย 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ 3) อาชีวปาริสุทธิศีล หมายถึง การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบธรรม 4) ปัจจยสันนิสิตศีล หมายถึง การพิจารณาก่อนจึงบริโภคปัจจัยสี่ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช

³¹ กัมมัฏฐาน 40 ทศ วัดสันป่าข่อย หน้าลานที่ 97 และมูลกัมมัฏฐาน วัดแสนคันธา หน้า ที่ 12-13.

³² วิปัสสนากัมมัฏฐานหลวง วัดประตูป่า หน้าลานที่ 8.

³³ มูลกัมมัฏฐาน วัดบ้านหลุก ผูกที่ 2 หน้าลานที่ 26.

³⁴ วิปัสสนากัมมัฏฐานหลวง วัดประตูป่า หน้าลานที่ 8.

2.4 การไหว้

ยกมือทั้งสองขึ้นประกบกันที่ระหว่างคิ้ว ให้เป็นพุ่มเหมือนดอกบัว อย่าให้มือसानกัน³⁵

2.5 การกราบ

ให้กราบแบบเบญจางคประดิษฐ์³⁶

2.6 กล่าวคำถวายข้าวตอกดอกไม้³⁷

ผู้ชายให้นั่งคุกเข่า ผู้หญิงให้นั่งพับส้นเท้า ยกพานดอกไม้ขึ้นเหนือหัวแล้วกล่าวคำถวายข้าวตอกดอกไม้

2.7 กล่าวคำขอขมาแก้ว 5 โกฎาก

แก้ว 5 โกฎาก คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ กัมมัฏฐานทั้งมวล ครูบาอาจารย์ผู้ให้ กัมมัฏฐานและสอนกัมมัฏฐาน ชื่อว่าแก้ว 5 โกฎาก ให้ไหว้ด้วยความเคารพแล้วยกมือตักหว่างคิ้วเหมือนดั่ง ดอกบัวนั้นแล้วกล่าวคำขอขมา

2.8 ข้อปฏิบัติก่อนการภาวนา³⁸

เมื่อกกล่าวคำขอขมาแก้ว 5 โกฎากแล้ว ให้ผู้ปฏิบัตินั่งขัดสมาธิทำไต่ท่าหนึ่งที่สบายสำหรับตัวเอง ให้ตั้งสติเฉพาะซึ่งกัมมัฏฐานแล้วกล่าวบทรำพึงทุกขในสังขาร มหาสังเวควัตถุ 8 ประการ เทวทูตกัมมัฏฐาน ไปตามลำดับ ในที่นี้ขอยกบทรำพึงทุกขในสังขารมาเป็นตัวอย่าง

บทรำพึงทุกขในสังขาร

ชาติปิ ทุกขา ชะราปิ ทุกขา พะยาธิปิ ทุกขา มะระณัมปิ ทุกขัง อปปีเยหิ สัมปะโยโค ทุกโข ปิเยหิ วิปะโยโค ทุกโข ยัมปิจฉัง นะ ละภะติ ตัมปิ ทุกขัง สังขิตเตนะ ปัญญาทานักขันธานิ ทุกขา (1 ครั้ง)

จากนั้นให้กล่าวรำพึงด้วยการแปลว่า

สัพเพ สัตตา อันว่าสัตว์โลกทั้งหลายทั้งมวล, ชาติปิ แม้นว่าเกิดมาเนื่อง ๆ, ทุกขา ก็เป็นทุกข์, ชะราปิ แม้นแต่แก่ชรา, ทุกขา ก็เป็นทุกข์, พะยาธิปิ แม้นเป็นพะยาธิ, ทุกขา ก็เป็นทุกข์, มะระณัมปิ แม้นตาย, ทุกขัง ก็เป็นทุกข์แท้แล, สัมปะโยโค อันว่าการได้พบอยู่กิน, อปปีเยหิ กับด้วยคนซึ่งและวัตถุอันซึ่ง, ทุกโข ก็เป็นทุกข์แท้แล, วิปะโยโค อันว่าการได้พลัดพราก, ปิเยหิ จากคนผู้รักเป็นต้นว่า พ่อ แม่ ลูก เมีย พี่น้อง มิตรสหาย อุปัชฌาย์ครูบาอาจารย์ ศิษย์โยมผู้เป็นที่รักและวัตถุอันเป็นที่รักที่พึงใจนั้น, ทุกโข ก็เป็นทุกข์แท้แล, ยัมปิจฉัง แม้นปรารถนาอยากได้อะไรอันใด, นะ ละภะติ เมื่อไม่ได้, ตัมปิ วัตถุอันนั้นก็ดี, ทุกขัง ก็เป็นทุกข์แท้แล, ปัญญาทานักขันธานิ แม้นได้เกิดมาเอาอุปาทานชั้นทั้ง 5 อยู่เนื่อง ๆ, ทุกขา ก็เป็นทุกข์, สังขิตเตนะ ด้วยอันย่อ คือ อดีตภายหลังก็เป็นทุกข์ อนาคตภายหน้าก็เป็นทุกข์ ในปัจจุบัน อันนี้ก็เป็นที่ทุกข์แท้แล ฯ

³⁵ อ่างแล้ว.

³⁶ วิธีเจริญกัมมัฏฐาน วัดพอนสร้อย หน้าลานที่ 1 – 2 ว่า หื้อนบลง 3 ที่ ด้วยที่ติดที่เท้า 5 แห่ง คือ หัวเข่า ทั้ง 2 และศอกทั้ง 2 หน้าผากอันหนึ่ง หื้อลงติดที่นบ.

³⁷ กัมมัฏฐาน 40 ทศ วัดสันป่าข่อย หน้าลานที่ 94 – 95.

³⁸ มีปรากฏเฉพาะในฉบับวิปัสสนากัมมัฏฐานหลวง วัดประตูป่า หน้าลานที่ 8 – 12.

2.9 สวดกัมมัฏฐาน

เมื่อรำพึงสังขารแล้ว ผู้ปฏิบัติพึงเริ่มสวดและปฏิบัติกัมมัฏฐานต่อไป

นะโม พุทธายะ นะโม อัมมายะ นะโม สังขายะ

นะโม พุทธายะ นะโม อัมมายะ นะโม สังขายะ

นะโม พุทธายะ นะโม อัมมายะ นะโม สังขายะ³⁹

นะโม อันว่ากาลไหว้, เม แห่งข้า, อตฺถุ จงมี, พุทธายะ แก่พระพุทเจ้าเถอะ,

นะโม อันว่ากาลไหว้, เม แห่งข้า, อตฺถุ จงมี, อัมมายะ แก่พระสัทธัมมเจ้าเถอะ,

นะโม อันว่ากาลไหว้, เม แห่งข้า, อตฺถุ จงมี, สังขายะ แก่พระสังขเจ้าเถอะ,

แล้วต่อด้วยบท อัมปะมาโณ พุทฺโธ, ปัญจะมาระ ชิโน นาโถ, ยะถา ถัมภะ นิพฺพันฺเตยยะ, พุทฺโธ เม

นาโถ ไปเรื่อย ๆ จนจบบทขอกัมมัฏฐาน

2.10 วิธีปฏิบัติกัมมัฏฐาน

ในการปฏิบัติกัมมัฏฐานแบบล้านนานั้น คัมภีร์ทั้งหลายจะเริ่มเหมือนกันคือปฏิบัติภาวนาอนุสติ 10 ก่อน ถ้าจะให้ดีควรปฏิบัติสีลานุสติก่อน จากนั้นก็ปฏิบัติ จาคานุสติ พุทธานุสติ ไปตามลำดับ⁴⁰ ดังนั้น ในที่นี้ จึงจะกล่าวให้เห็นเป็นตัวอย่าง ส่วนบทอื่นๆ นั้นผู้สนใจสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้

เมื่อจะภาวนาสีลานุสติ ให้เริ่มต้นสวดตั้งแต่ นะโม พุทธายะ ถึง อะหัมภันเต มะมะ อตฺตะภาวัง แล้ว จากนั้นก็เริ่มสวดบทต่อไปนี้

อะหัมภันเต สีลานุสฺเสติกัมมัฏฐานัง ยาจามิ สีลานุสฺเสติกัมมัฏฐานัง เทถะ เม ภันเต (3 ครั้ง) พร้อมทั้งสวดแปล

หากจักขอเอาปิตี 5 ประการและอุปะจารสมาธิให้ว่า

อะหัมภันเต ปิตฺติอุปะจาระสะมาธิง ยาจามิ ปิตฺติอุปะจาระสะมาธิง เทถะ เม ภันเต ทุกฺขะสันตัง กะริสสามิ (3 ครั้ง) พร้อมทั้งสวดแปล

อะโห วะตะ เม สีลานิ อะชัณฺทานิ อะฉิทฺทานิ อะสะพะลาณิ อะกัมมะสาณิ ภูชฺชิสสาณิ อะปะรามาสานิ วิญญูปะสัฏฺฐานิ สะมาธิสังวัตตะนิกาณิ (3 ครั้ง) พร้อมทั้งสวดแปล

อะโห วะตะ เม สีลานิ อะชัณฺทานิ (3 ครั้ง)

เอามือขวาจับลูกประคำออกจากคอ ใส่ไว้ในอุ้งมือทั้งสอง ประนมมือไว้เหนืออก กล่าวคำอธิษฐานลูกประคำว่า

อิมัง ปุสสะชิวัง อะธิฏฺฐามิ⁴¹ (3 ครั้ง)

แล้วปลงมือซ้ายลงหงายไว้เหนือตัก เอามือขวาจับลูกประคำให้มีระยะห่างชั่วสายตาดก ตั้งกายให้ตรง อยู่ก้มอย่าแหงน อย่าให้อียงไป ๆ มา ๆ ไปซ้ายไปขวา หลังตางับปาก เอาปลายลิ้นขึ้นติดเหงือกภายใน ตั้งสติมุ่งหน้าเฉพาะซึ่งกัมมัฏฐาน ให้รำพึงดูศีลแห่งตนอันบริสุทธิ์นั้น ให้ระลึกอยู่ในใจนับลูกประคำไปว่า

³⁹ ทุกฉบับจะเริ่มต้นด้วยบทนี้เหมือนกันหมด ต่างเพียงแต่ว่าจะแปลด้วยหรือไม่เท่านั้น.

⁴⁰ กัมมัฏฐาน 40 ทัก วัดสันป่าข่อย หน้าลานที่ 99-101 และวิธีเจริญกัมมัฏฐาน วัดสันป่าข่อย หน้าลานที่ 40 - 49 กล่าวไว้เพียงพุทธานุสติ อัมมานุสติและสังฆานุสติเท่านั้น.

⁴¹ วิธีเจริญกัมมัฏฐาน วัดพอนสร้อย หน้าลานที่ 40.

สีลานี เม ประริสุทธานี นับไปลูกหนึ่ง
สีลานี เม ประริสุทธานี นับไปลูกหนึ่ง
อย่างนี้ไปเนือง ๆ หากได้ 50 ลูกแล้ว ให้หยุดแล้วรำพึงว่า
อะโห วะตะ เม สีลานี อะชัณทานี ดั่งนี้ครั้งหนึ่งแล้วกลับคืนนับลูกประจำไปเนือง ๆ ว่า
สีลานี เม ประริสุทธานี ไปเนือง ๆ หากได้ 50 ลูก กลับคืนรำพึงว่า
อะโห วะตะ เม สีลานี อะชัณทานี ครั้งหนึ่ง นับลูกประจำไปเนือง ๆ ตามอุตสาหะได้ร้อย พัน หมื่น
แสน ยิ่งดี
หากจักหยุด ให้อำปากลิมตา ยกมือตั้งระหว่างคิ้วแล้วว่า
สาธุ ผู้ข้าภวานาศีลเท่านั้นแล้ว ขอยกยอไว้เหนือหัวก่อนแล
ว่าอย่างนี้แล้วพอเสียก่อน

2.11 ลักษณะเฉพาะของกัมมัฏฐานล้านนา

ก) มีการกล่าวคำถวายข้าวตอกดอกไม้ แล้วกล่าวคำขอมาแก้ว 5 โกฎาก คือพระพุทธเจ้า
พระธรรม พระสงฆ์ พระกัมมัฏฐาน ครูบาอาจารย์

ด้วยการปฏิบัติเช่นนี้ จะทำให้ผู้ปฏิบัติน้อมกาย ใจ ของตัวเองเข้าสู่การปฏิบัติ และการขอมาแก้ว
5 โกฎากนั้น ก็เป็นการบวราณาตัวต่อพระรัตนตรัย พระกัมมัฏฐาน และครูบาอาจารย์ เมื่อเกิดความประมาท
พลั้งพลาดขึ้น เป็นการเตือนตัวเองอยู่เสมอที่จะไม่ให้เกิดความพลั้งเผลอ และการยอมรับในครูบาอาจารย์
เพราะการปฏิบัตินั้น ถ้าปราศจากความเชื่อในผู้นำทางแล้ว ก็ยากที่จะประสบผลสำเร็จในการปฏิบัติได้

ข) เน้นการท่องบ่นสวดมนต์เป็นหลัก โดยนำบทสวดภาษาบาลีมาแปลเป็นแบบนิสสัย คือการแปล
คำต่อคำ

การสวดมนต์เป็นการเตรียมตัวเตรียมใจเข้าสู่การปฏิบัติ ทำให้จิตใจสงบได้ง่ายขึ้นบางครั้งการสวด
จะมีมากกว่าการปฏิบัติสมาธิภาวนาเสียอีก พระราชสิงหขรรณู⁴² กล่าวว่า สมัยที่ยังเป็นสามเณร อยู่วัดใน
ชนบท ครูบาที่เป็นเจ้าอาวาสจะสวดมนต์และสวดกัมมัฏฐานวันละ 4 ครั้ง คือ ตอนเช้าประมาณตี 4 ครั้ง
หนึ่ง หลังจากฉันเช้าแล้วอีกครั้งหนึ่ง ตอนเย็นครั้งหนึ่ง และก่อนนอนอีกครั้งหนึ่ง ท่านกล่าวต่อไปอีกว่า
ตอนเช้าและก่อนนอนนั้นครูบาจะปฏิบัติเป็นการส่วนตัว พระภิกษุ สามเณรในวัดจะเข้าร่วมด้วยหรือไม่ก็ได้
ส่วนหลังฉันเช้าและตอนเย็นนั้นจะสวดมนต์และปฏิบัติร่วมกัน

ค) นำเอาลูกประจำมาเป็นอุปกรณ์ในการปฏิบัติ เมื่อภวานาไปให้นับลูกประจำไปด้วยในแต่ละครั้ง
การใช้ลูกประจำเป็นลักษณะพิเศษของพระสงฆ์ในล้านนา พระภิกษุ สามเณรจะได้รับลูกประจำ
จากพระอุปัชฌาย์หลังจากผ่านพิธีบรรพชาอุปสมบทเสร็จแล้ว จนกล่าวได้ว่า ลูกประจำเป็นบริวารชนิดหนึ่ง
ที่จะขาดเสียมิได้ การเก็บลูกประจำนั้น เนื่องจากเป็นของสูงคือของที่คู่กับการปฏิบัติ พระสงฆ์ในล้านนา
จึงนิยมนำมาคล้องคอ ในขณะที่นั่งปฏิบัติกัมมัฏฐานก็จะนำออกมานับพร้อมกับการปฏิบัติ ดังนั้นลูกประจำ
จึงถูกเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หมากนับ

⁴² สัมภาษณ์ พระราชสิงหขรรณู, 14 ธันวาคม 2558.

ง) มีการแยกการปฏิบัติแบบสมถะกับวิปัสสนาออกจากกันอย่างชัดเจน โดยให้ปฏิบัติสมถะก่อน แล้วจึงปฏิบัติวิปัสสนา จนถึงระดับหนึ่งเมื่อจิตตั้งมั่นแล้วก็สามารถปฏิบัติวิปัสสนาได้เลย แต่ทุกครั้งก่อนปฏิบัติวิปัสสนาต้องปฏิบัติสมถะก่อน

สมถกัมมัฏฐาน เป็นกัมมัฏฐานที่ทำให้จิตสงบ จะสงบมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับผู้ปฏิบัติ เริ่มแรกของการปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติต้องปฏิบัติสมถะก่อน เมื่อจิตสงบแล้วก็สามารถปฏิบัติวิปัสสนา คือเริ่มพิจารณาไตรลักษณ์ได้ ถ้าจิตยังไม่สงบ การพิจารณาไตรลักษณ์ก็เป็นไปได้ยาก ดังนั้น กัมมัฏฐานล้านนาจึงเน้นไปที่สมถกัมมัฏฐานเป็นเบื้องต้น

จ) ในแต่ละขั้นตอนที่ปฏิบัติจะระบุไว้ว่าจิตได้ถึงสมาธิขั้นไหน เกิดปีติอะไรขึ้นบ้าง

จะเห็นได้ว่า ในหลักการปฏิบัติกัมมัฏฐานล้านนานั้น ท่านได้ชี้แจงการเกิดขึ้นของปีติเมื่อปฏิบัติเทวนานุสติจบแล้ว หรือผ่านขั้นตอนของเทวนานุสติแล้ว หมายถึงว่าเริ่มแรกผู้ปฏิบัติจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับสิ่งที่มีอยู่ในตนเองเสียก่อน เช่น สีลานุสติ จาคานุสติ ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถมองเห็นได้ง่าย เพราะเป็นสิ่งที่ตนเองได้ประพฤติกัมมัฏฐานในชีวิตประจำวัน การระลึกถึงสิ่งเหล่านี้ จึงเป็นสิ่งที่ทำได้ง่ายกว่าสิ่งอื่น สิ่งที่ตจมาและบริสุทธิ์เมื่อมีอยู่ในตนเองย่อมก่อให้เกิดปีติได้โดยง่าย

วิเคราะห์

จากการศึกษารูปแบบและวิธีปฏิบัติกัมมัฏฐานล้านนา จากเอกสารโบราณประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึกแล้ว ทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ ดังต่อไปนี้

1 รูปแบบและวิธีการปฏิบัติ

รูปแบบและวิธีปฏิบัติทั้งหมดได้ยึดถือตามคัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นหลัก จากนั้น โบราณจารย์ก็ได้เขียนวิธีปฏิบัติกัมมัฏฐานขึ้นอีกมากมาย แต่ได้เพิ่มวิธีการในการปฏิบัติเข้าไปอีก จนทำให้มีลักษณะเฉพาะของกัมมัฏฐานล้านนา ซึ่งลักษณะเฉพาะเหล่านี้ ได้กล่าวแล้วก่อนหน้านี้

แต่ในปัจจุบันนี้ รูปแบบและวิธีปฏิบัติกัมมัฏฐานแบบล้านนาค่อนข้างที่จะหาได้ยากด้วยปัจจัยหลายอย่างด้วยกัน คือ

ก) การปกครองสงฆ์ เมื่อล้านนาตกเป็นประเทศราชของประเทศไทยแล้ว ในระยะแรก ก็ปล่อยให้คณะสงฆ์ในล้านนาก่อตั้งตนเองตามรูปแบบที่มีมาแต่โบราณ ต่อมา เมื่อมีการปฏิรูปศาสนาในสมัยรัชกาลที่ 4 จนถึงรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ส่งพระมหาคำปึง (ต่อมาได้รับสมณศักดิ์เป็น พระนพพิศาลคุณ) ขึ้นมาปฏิรูปศาสนาและเผยแพร่ธรรมยุติกนิกาย ทำให้คณะสงฆ์ทางเชียงใหม่โดยการนำของครูบาโสภณ สังฆนายก ไมยอมรับ การครั้งนี้ทำให้ทางกรุงเทพฯ จึงต้องนิมนต์ครูบาโสภณ ลงไปกรุงเทพฯ และได้พระราชทานสมณศักดิ์ให้ครูบาโสภณ เป็น พระอภัยสารทระสังฆปาโมกข์ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ หลังจากนั้น คณะสงฆ์ในเชียงใหม่ก็เริ่มรับเอาระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ของกรุงเทพฯ เข้ามาปฏิบัติ

ในด้านการปกครองสงฆ์นั้น แรกทีเดียวก็แต่งตั้งให้พระสงฆ์จากภาคเหนือที่ไปศึกษาอยู่ที่กรุงเทพฯ ให้กลับมาดำรงตำแหน่งทางการปกครอง เช่น เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด พระเถระที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะทั้งหลาย ก็ได้นำเอารูปแบบการปกครองอย่างกรุงเทพฯ มาใช้ ทำให้การปกครองสงฆ์ใน

ล้านนาจากเดิมที่เป็นแบบหัวอุโบสถ ปรับเปลี่ยนไปเป็นแบบเจ้าคณะ ไม่ว่าจะป็นเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เป็นต้น การเคารพนับถือที่เคยมีแบบหัวอุโบสถ ก็เปลี่ยนเป็นแบบการเคารพนับถือตามสมณศักดิ์ ต่อมาภายหลัง ตำแหน่งเจ้าคณะภาคก็ป็นพระเถระจากกรุงเทพฯ ถึงแม้ว่าตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดจะป็นพระเถระในจังหวัดนั้น ๆ ก็จริง แต่ก็ต้องรับคำสั่ง ระเบียบปฏิบัติจากทางกรุงเทพฯ มาใช้ เช่น แต่เดิมในล้านนา ลูกประจำ ถือเป็นบริวารที่ผู้บวชทุกรูปจะต้องมี แต่เมื่อทางกรุงเทพฯ เห็นว่าไม่เหมาะสมก็ป็นอันต้องห้ามไป และในปัจจุบัน แม้กระทั่งผ้าจีวรก็ต้องเปลี่ยนป็นสีเหลืองทองเหมือนกันหมดทั้งภาคเหนือ

ข) การศึกษา ในล้านนา สำหรับผู้เข้ามาบวชต้องเข้ารับการศึกษาทั้งภาคคัมภีร์และวิปัสสนาธุระตามแต่ความสนใจของแต่ละคน การศึกษาไม่ได้มีรูปแบบที่แน่นอน ถ้าสนใจการศึกษาบาลี ก็จะเดินทางไปศึกษาในวัดที่ป็นสำนักเรียน การเรียนก็จะเรียน “สัททา 8 มัด” หรือที่เรียกอย่างหนึ่งว่า “บาลีใหญ่” ผู้เรียนต้องอาศัยความเพียรพยายามเป็นอย่างมากจึงจะสำเร็จการศึกษา การสำเร็จการศึกษาที่วัดจากความรู้ ความลุ่มลึกของผู้ศึกษา ส่วนวิปัสสนาธุระก็เช่นเดียวกัน ผู้สนใจก็จะไปฝากตัวป็นศิษย์กับครูบา หรือพระวิปัสสนาจารย์รูปใดรูปหนึ่ง อยู่ศึกษาและปรนนิบัติท่านไป แล้วแต่ท่านจะเมตตาสอนให้ ไม่ได้มีหลักสูตรที่แน่นอนตายตัว อาจารย์จะมองหรือทดสอบความก้าวหน้าของลูกศิษย์จากการประพฤติปฏิบัติและการสนทนา เมื่อเห็นว่ามี ความก้าวหน้าแล้วก็จะให้ศึกษาในบทที่สูงขึ้นไปเรื่อย ๆ การสนทนานั้นจะอาศัยช่วงหลังจากการฉันเช้า ฉันเพล และหลังจากไหว้พระสวดมนต์เย็น พระในล้านนานิยมฉันข้าวร่วมกัน ทำให้เกิดความรู้สึกที่ป็นครอบครัวเดียวกัน เมื่อความรู้สึกเช่นนี้เกิดขึ้นแล้วก็ทำให้เกิดความไว้วางใจ เมื่อสอบถามสิ่งใดก็จะตอบตามความเป็นจริง แต่เมื่อการศึกษาถูกจัดให้ป็นระบบ เช่น บาลี ก็ป็น เปรียญธรรม 3 ประโยค ไปจนถึง 9 ประโยค นกธรรมก็มี ตรี โท เอก ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับศิษย์เห็นห่างกันออกไป ยิ่งการปฏิบัติด้วยแล้วยิ่งเห็นห่างกันมากขึ้น เพราะพระวิปัสสนาจารย์ก็ทำหน้าที่สอนโดยที่ไม่ได้รู้จักจริตของผู้ปฏิบัติ ป็นการให้แนวปฏิบัติแบบกว้าง ๆ ทำให้ไม่ได้ผู้ที่มีความรู้จริง ๆ มาสอนกันในวันต่อ ๆ มา

ค) การปฏิบัติ เมื่อการศึกษาเป็นอย่างไร การปฏิบัติก็ออกมาเป็นอย่างนั้น การศึกษาที่ยึดหลักสูตรกลางซึ่งมีส่วนดีคือมีความป็นหนึ่งเดียวกัน แต่ก็ทำให้ความหลากหลายหมดไป และที่สำคัญคือไม่ได้ป็นไปตามจริตหรืออุปนิสัยของผู้ศึกษา การเปิดสำนักปฏิบัติธรรมในทุกวันนี้ มีทั้งส่วนดีและส่วนด้อย ส่วนดีคือได้ให้แนวทางการปฏิบัติแก่ผู้สนใจได้อย่างทั่วถึง แต่ในขณะเดียวกันก็มีส่วนด้อยคือ พระวิปัสสนาจารย์หรือผู้สอนก็มีพื้นฐานโดยส่วนมากไม่ได้มีความรู้ในด้านการปฏิบัติที่มากพอ ทำให้ไม่สามารถแนะนำผู้ปฏิบัติได้อย่างตรงจุดหรือตรงกับความต้องการของผู้ปฏิบัติอย่างแท้จริง ป็นการให้แนวทางแบบกว้าง ๆ ตามเวลาทำให้ไว้เท่านั้น ดังนั้น พระวิปัสสนาจารย์หรือผู้สอนก็มีพื้นฐานในปัจจุบันโดยส่วนมากจึงป็น “พระวิปัสสนาจารย์หรือผู้สอนก็มีพื้นฐานแบบพารา ๆ” เท่านั้น

2 การสืบทอด

ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ล้านนาได้รับเอาวัฒนธรรมทางความคิดและการปฏิบัติจากกรุงเทพฯ มาใช้ จนทำให้ล้านนาได้สูญเสียความเป็นอัตลักษณ์ของตัวเองไป ลักษณะเดียวกันนี้ก็ไม่เว้นแม้กระทั่งพระสงฆ์ ที่เป็นเช่นนี้เพราะปัจจัยหลายประการด้วยกัน คือ

ก) ความไม่เข้มแข็งของคณะสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ในส่วนของหัวเมืองล้านนา รับเอารูปแบบและวิธีปฏิบัติจากกรุงเทพฯ มาแล้ว ก็นำมาใช้อย่างเต็มรูปแบบโดยไม่ได้มีการประยุกต์ให้เข้ากับจารีตนิยมที่เคยปฏิบัติมา จึงทำให้จารีตนิยมเหล่านั้นค่อย ๆ สูญหายไป เช่น ธรรมาสน์แบบล้านนา ถูกแทนที่โดยธรรมาสน์แบบภาคกลาง สัตตภัณฑ์ถูกแทนที่โดยโต๊ะหมู่บูชา ความไม่เข้มแข็งนี้เกิดขึ้นทั้งจากการปกครองและการศึกษาที่ล้านนาได้รับมาไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง

ข) การยกย่องแนวทางการปฏิบัติจากส่วนกลางในรูปแบบของสมณศักดิ์ ทำให้พระสงฆ์ในล้านนาได้ละทิ้งรูปแบบและวิธีปฏิบัติตามจารีตนิยมที่เคยปฏิบัติมา หากที่ใดยังมีการปฏิบัติตามจารีตนิยมอยู่ก็ไม่ได้รับการสนับสนุน

ค) การที่สำนักปฏิบัติต่างๆ ไม่มีหลักสูตรที่รองรับผู้ปฏิบัติ ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งเช่นเดียวกัน และในขณะเดียวกัน ทางเจ้าสำนักหรือผู้ฝึกสอนปฏิบัติ ควรเป็นนักเทศก์ที่สามารถชี้แจงให้ผู้ปฏิบัติได้เห็นตามหรือคล้อยตามได้ ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ เจ้าสำนักหรือผู้ฝึกสอนปฏิบัติทางล้านนา โดยส่วนมากจะพูดน้อย ซึ่งไม่ก่อให้เกิดศรัทธาได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้น จึงจำเป็นต้องฝึกฝนในด้านนี้ไปด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

ก) คณะสงฆ์ในล้านนาควรจัดให้มีการฝึกปฏิบัติกัมมัฏฐานล้านนาให้ครอบคลุม

ข) มหาวิทยาลัยสงฆ์ใน 8 จังหวัดภาคเหนือควรบรรจุให้มีการเรียนการสอนในรายวิชากัมมัฏฐานล้านนาในรายวิชาธรรมภาคปฏิบัติที่ให้พระนิสิตนักศึกษาได้ศึกษาทุกภาคการศึกษา อย่างน้อย 2 ภาคการศึกษา

2. ข้อเสนอเชิงวิชาการ

ก) ควรมีการวิจัยภาคสนาม โดยศึกษาจากพระวิปัสสนาจารย์ทางกัมมัฏฐานล้านนา เป็นเวลาอย่างน้อย 3 เดือนหรือมากกว่า

ข) ควรมีการวิจัยกัมมัฏฐานล้านนาในที่อื่นที่เป็นล้านนาในอดีต เช่น เชียงตุง สิบสองปันนา ตลอดถึงสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ค) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบโบราณกัมมัฏฐานในเขตอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง

บรรณานุกรม

ก. คัมภีร์ไบเบิลและพับสา

- ครูบาอุบล. ลานก้อมกัมมัฏฐานมหาป่า. วัดพระนอนม่อนช้าง จังหวัดลำพูน, 2423.
คันทวีสังกิกขุ. พับสากัมมัฏฐานครูบาคันธวงส์. วัดพระนอนม่อนช้าง จังหวัดลำพูน, 2477.
คันทวีสังกิกขุ. สมณะวิปัสสนากัมมัฏฐาน. วัดต้นผึ้ง อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน, 2457.
คันทวีสังกิกขุ. มุลกัมมัฏฐานรอม. วัดเมธัง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, 2400.
ชุมพุก กิกขุ และ พรหมพะทยาสามเณร. กัมมัฏฐานคอกเหล็ก. วัดแช่ช้าง ตำบลแช่ช้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, 2449.
พระธัญเชย. วิปัสสนากัมมัฏฐานหลวง. วัดประตูป่า ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน, 2473.
พระศรีวิชัยยัชชาชนะกิกขุ. กัมมัฏฐานรอม. วัดพระสิงห์หลวง ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่, 2475.
พับสากัมมัฏฐาน. วัดน้ำบ่อหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่, ม.ป.ป.
พับสามมุลกัมมัฏฐาน. วัดแสนคันธา อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่, ม.ป.ป.
มุลกัมมัฏฐาน. วัดบ้านหลุก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน, 2429.
ลานก้อมกัมมัฏฐานวัดบ้านไร่. วัดบ้านไร่ จังหวัดลำพูน, 2474.
วิธีจำเรินกัมมัฏฐาน-ธุดงค์วัด-กัมมัฏฐาน 40 ทศ. วัดสันป่าข่อย ตำบลวัดเกต อำเภอเมืองเชียงใหม่, 2438.
หนานปัญญา. วิธีเจริญกัมมัฏฐาน. วัดพ่อนสร้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, 2422.
หนานอริยะ. พุทธกัมมัฏฐาน. วัดแม่แก้ว อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่, 2420.

ข. หนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- ไข่มุก อุทาวาลี. “การเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ในเมืองเชียงใหม่ในระยยะครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 25”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2537.
พระโพธิรังสี. จามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญชัย. กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจเรตต์ดิง, ม.ป.ป.
พระคันธสารากวีวงศ์. วิสุทธิมรรค ฉบับแปลและอธิบาย เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, 2558.
พระธรรมปิฎก. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540.
พระพรหมโมลี. วิมุตติรัตนมาลี เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า, 2545.
พระพุทธโฆสเถระ. คัมภีร์วิสุทธิมรรค. สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). แปลและเรียบเรียง. กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส จำกัด, 2547.
พระยาประชาภิจักรจักร. พงศาวดารโยนก. พิมพ์ครั้งที่ 7. พระนคร: คลังวิทยา, 2516.
พระรัตนปัญญาเถระ. ชินกาลมาลีปกรณ์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนางทองคำ สุวรรณนิชกุล, 2515.
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
มหามกุฏราชวิทยาลัย. สมันตปาสาทิกา แปล ภาค 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525.
ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์

พับลิเคชั่นส์, 2556.

วริยา ชินวรรโณ และคณะ. **สมาธิในพระไตรปิฎก: วิวัฒนาการการตีความคำสอนเรื่องสมาธิในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในประเทศไทย.** สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กรุงเทพมหานคร, 2548.

วิโรจน์ อินทนนท์. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย.** เชียงใหม่: ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

_____ . **วิสุทธิมคค์สำนวนล้านนา.** เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, 2557.

ศรีเลา เกษพรหม. **พระราชบัญญัติของพระเจ้ากาวิโรรส เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ พ.ศ.2397 – 2412.** ในสารสภาคณะวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย ฉบับเดือนพฤศจิกายน 2543.

สร้อยดี อ่องสกุล. **ประวัติศาสตร์ล้านนา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์. 2544.

ค. ผู้ทรงคุณวุฒิและให้สัมภาษณ์

พระครูธีรสุตพจน์ วัดผาลาด จ.เชียงใหม่

พระครูประภักดิ์ธรรมรังษี (ครูบาจันทรงษ์) วัดกู่เต้า จ.เชียงใหม่

พระครูภาวนาภิรม วัดน้ำบ่อหลวง จ.เชียงใหม่

พระครูภาวนาวิรัช วัดร่ำเปิง จ.เชียงใหม่

พระครูสิริรัตนโสภิต, ดร. วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม จ.ลำปาง

พระครูสุนทรสังฆพินิจ วัดสวนดอกพระอารามหลวง จ.เชียงใหม่

พระครูอดุลสีลภิตต์ วัดธาตุคำ จ.เชียงใหม่

พระชยานันทมุนี วัดพระธาตุแช่แห้ง จ.น่าน

พระเทพปริยัติ เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ วัดเจ็ดยอดพระอารามหลวง จ.เชียงใหม่

พระราชเขมากร,ดร. เจ้าคณะจังหวัดแพร่ วัดพระบาทมิ่งเมือง จ.แพร่

พระราชธรรมลังการ ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดลำปาง วัดบุญวาทย์ จ.ลำปาง

พระราชปริยัติ,ดร.เจ้าคณะจังหวัดพะเยา วัดศรีโคมคำ จ.พะเยา

พระราชปัญญาโมลี เจ้าคณะจังหวัดลำพูน วัดพระธาตุหริภุญชัย จ.ลำพูน

พระราชสิงหวรรณณี รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ วัดพระสิงห์ราชวรมหาวิหาร จ.เชียงใหม่

พระสุวรรณเมธี รองเจ้าคณะอำเภอจอมทอง วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร

พ่อหนานศรีเลา เกษพรหม มรรคนายก, ผู้เชี่ยวชาญด้านล้านนาคดี จ.เชียงใหม่

รศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา จ.พะเยา

รศ.ดร.อนาโตล โรเจอร์ เป็ลติเยร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่

อาจารย์ ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่

อาจารย์กรีก อัครชินเรศ ผู้เชี่ยวชาญด้านล้านนาคดี จ.เชียงใหม่

ปูราโนวาท: หลักจริยศาสตร์สร้างดุลยภาพชีวิตแบบล้านนา Precedent Instructions: Ethics for Cultivating a Balanced Life in Lanna Tradition

พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์
วิทยาเขตเชียงใหม่
ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์
วีระพงษ์ แสง-ชูโต
วิโรจน์ อินทนนท์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

บทความนี้ เรียบเรียงจากการวิจัยเรื่อง “การสืบค้นและอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัดในกลุ่มจังหวัดล้านนาและ การถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา เพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น” ระเบียบวิธีวิจัย การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผลการวิจัยโดยเฉพาะ ในด้านหลักจริยศาสตร์ เพื่อสร้างดุลยภาพชีวิตแบบล้านนา จากเอกสารโบราณทั้ง 7 เรื่อง พบว่า หลักทฤษฎีและหลักการประเมินค่าแห่งความดีของชาวล้านนานั้น ได้อาศัยหลักพุทธ จริยศาสตร์ หรือ จริยธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก

ในเอกสารที่นำเสนอได้พบคำสอนทางจริยศาสตร์ในระดับพื้นฐาน เกี่ยวกับคำถามที่ว่า อะไรเป็นความดีที่ควรประพฤติ นอกจากจะได้พบคติปรัมปรา กติกา จาริตประเพณีของสังคมโบราณเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติแล้ว ก็ยังได้พบหมวดธรรมคำสั่งสอนทั่วไปทางพระพุทธศาสนาอีกหลายหมวด เช่น สุจริต 3 สังคหวัตถุ 4 ขรรษาธรรม 4 ศีล 5 ศีล 8 กุศลกรรมบถ 10 บุญกิริยาวัตถุ 10 ทศพิธราชธรรม 10 และบารมี 10 ประการ ซึ่งเป็นกรอบในการสร้างสมคุณงาม ความดี นับแต่ การให้ทาน รักษาศีล สร้างวัด วิหาร พระธาตุเจดีย์ การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา ยิ่งไปกว่านั้น ยังได้พบหลักจริยศาสตร์ระดับสูง เพื่อพัฒนากายและจิต ตามหลักไตรสิกขา เพื่อมุ่งสู่ความสะอาด สงบ และ สว่าง ผ่านคำสอนในคัมภีร์ มูลกัมมัญฐาน ขั้นตอนการปฏิบัติ จะเริ่มตั้งแต่ การภาวนาระดับต้น ด้วยอนุสสติ 10 และ พรหมวิหารภาวนา ที่เป็นขั้นสมณะภาวนา เมื่อได้ปฏิบัติ และสมาธิตั้งมั่นดีแล้ว ผู้ปฏิบัติก็จะยกจิตของตนน้อมขึ้นสู่ระดับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่สูงขึ้นไป เพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้งในสังขารของชีวิต สามารถประคองกายและจิตของตนให้เกิดสภาวะสมดุล ไม่ให้ตกสู่กระแสแห่งโลกธรรมที่เข้ามากระทบมากจนเกินไป และเพื่อเป็นการปฏิบัติขัดเกลาให้ยิ่งขึ้น ยังมีอุตงควัตร 13 ข้อ สำหรับผู้ปรารถนาความเพียรที่ยิ่งขึ้นไปอีกด้วย

คำสำคัญ: ปูราโนวาท, หลักจริยศาสตร์, ดุลยภาพชีวิต, คัมภีร์โบราณล้านนา

Abstract

This article is the revision of the research entitled “the ascertainment and preservation of the ancient scriptures kept in Lanna province monasteries together with publicizing Lanna wisdom, aiming to build a learning source in locality”. The result of this research, especially, on the Ethics for Cultivating a Balanced Life in Lanna Tradition from the 7 Ancient Stories as mentioned in the texts were found that the theories and the criteria of the Lanna Good Values are based on the Buddhist Ethics. The basic ethical teachings concerning of what is the good conduct, which is worth to behave is found. They are not only the ancient customs of the ancient society for peaceful livings were found, they are also found the other groups of the Buddhist ethical instruction such as the 3 Good Conduct, 4 Principles of Service, 4 Virtues for a Good Household Life, 5 or 8 Precepts, 10 wholesome course of action, 10 Bases of Meritorious action, 10 Virtues of a ruler and 10 Perfections. These are regarded as the guidance of performing the good deed, having started from charity, observing the precepts, the establishing the temples the main halls, the pagodas, the religion patronage. Moreover, it also found the high level of ethics to the physical and mental development along with the Threefold of Trainings aiming to purify the calmness and realization through the teachings of the ‘Mulakammatthan Scriptures’ or the Manuscript Basic Meditative Instruction. The practical process will start with the first level in citation of 10 recollections, the virtues of holy abiding as the state of the Concentrate Meditation. When the joy and meditation are good settled, the practitioners will raise their minds to the higher level, i.e., the Insight Meditation practice in order to realize the truth of life. This shall control the equilibrium of Mind-Body. It will avoid of the fall into the worldly stream occurred in daily life. For the more restrict practice, there are 13 Ascetic Practices for those who are eager to devote a greater effort.

Keywords: Precedent Instructions, Ethics, balance of life, Lanna Tradition

บทนำ

ความรู้ของบรรพชนล้านนาที่บันทึกไว้ในเอกสารใบลานหรือพับสา นักวิชาการสมัยใหม่หลายท่าน จะมองว่า เป็นองค์ความรู้ที่ ตกยุค ล้าสมัย คร่ำครึ โบราณ เหมาะสมกับสภาพสังคมและผู้คนในสมัยนั้น ที่ไม่มีสภาพซับซ้อน เป็นสังคมแบบ “เอกวัฒนธรรม” มิใช่สังคมแบบ “พหุวัฒนธรรม” อย่างปัจจุบัน ข้อความเห็นเช่นนี้ ขอยอมรับว่า ก็มี部分是จริงอยู่บ้างในบางองค์ความรู้เท่านั้น เช่น เทคโนโลยีที่ช่วยผ่อนแรงในการทำงานแบบสมัยก่อน หรือ มุมมองด้านโลกทัศน์แบบสมัยโบราณที่ยังมองในวงแคบ เฉพาะสิ่งที่ตน

มีประสบการณ์ และกรอบความเชื่อตามคติปรัมปรา เพราะขาดองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ซึ่งมุ่งพิสูจน์ข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ และความเป็นเหตุเป็นผล ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ แต่ทว่า บางองค์ความรู้ เช่น เรื่อง โอิวาทคำสั่งสอน ด้านศีลธรรม จรรยา การปลูกฝังคุณธรรม การกล่อมเกลากุณียุติธรรมของมวลสมาชิกในสังคมให้เป็นคนดี รู้จักผิดชอบ ชั่วดี เป็นอารยชน เป็นการสร้างบรรทัดฐานทางสังคม ยกฐานะสังคมแห่งอารยะ เป็นสังคมที่น่าอยู่อาศัย ซึ่งกรอบคิดแบบนี้ ทางโลกตะวันตกเรียกว่า องค์ความรู้สาขาจริยศาสตร์ หรือศาสตร์ที่ว่าด้วยการประเมินค่าของความเป็นคนดี หรือสังคมที่ดี ไม่ว่าจะเป็นยุคสมัยใด นับแต่อดีตถึงปัจจุบัน ยุคต่อ ๆ ไปในอนาคต ยังไม่มีสังคมใดในโลกที่ไม่ต้องการคนดี ไม่ต้องการสังคมที่มวลสมาชิกอยู่ร่วมกันอย่างสันติ แม้จะมีความขัดแย้งกันบ้าง แต่ก็พยายามแสวงหาหนทางเพื่อยุติความขัดแย้ง โดยหันหน้าเข้าเจรจาด้วยเหตุผล ก็จะสงบความขัดแย้งลงไปได้ นี่แหละคือองค์ความรู้ที่ไม่ล้าสมัย และยังคงใช้เป็นกรอบปฏิบัติต่อไปโดยไม่เสื่อมถอยคุณค่าลงไปแม้แต่น้อย เป็นเครื่องมือหลักในการสร้างคุณภาพแห่งชีวิต และสังคมได้อย่างประเมินค่ามิได้

โอวาทคำสอนของปราชญ์โบราณล้านนา ที่ได้รับการสืบทอดเป็นมรดกทางปัญญา จากยุคสู่ยุคเรื่อยมาถึงปัจจุบัน ผ่านการบอกเล่า ผ่านการจดจารจารึกด้วยวัสดุต่างๆ ซึ่งวัสดุที่รองรับ อาจจะเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา แต่สาระเนื้อในก็จะได้รับการผลิตซ้ำด้วยวัสดุใหม่ๆ และด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ อำนวยความสะดวกสบายในการหยิบนำมาใช้ เป็นที่น่าเสียดายที่องค์ความรู้นี้ ถูกจารจารึกลงในใบลาน ด้วยภาษาเมือง อักษรล้านนา ถูกใช้เป็นเครื่องมือการถ่ายทอดความรู้ของมนุษย์ในสมัยก่อน เมื่อเข้าสู่การพัฒนาประเทศให้เป็นแบบสมัยใหม่ อะไรที่เป็นแบบเก่าก็จะถูกแทนที่ด้วยสิ่งใหม่ เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน ก็เปลี่ยนไปตามสมัยนิยม วัสดุที่ใช้รองรับองค์ความรู้และการถ่ายทอดก็เปลี่ยนไปจาก วัสดุดิบๆตามธรรมชาติ(ใบลาน) หรือพับสา ที่ต้องใช้ความชำนาญเฉพาะในการจารหรือเขียนลงไป มาเป็นกระดาษ เล่มสมุด ที่ใช้เขียนหรือตีพิมพ์ได้ง่ายกว่า สะดวกกว่า ทำให้คัมภีร์ใบลานและพับสา(ซึ่งเนื้อในก็คือองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาเช่นที่กล่าวมา)ถูกละเลย ขาดการเอาใจใส่ ไม่สนใจองค์ความรู้(ที่ยังเป็นประโยชน์) และถูกเก็บสุมกองเอาไว้อย่างไร้คุณค่า ในซอกมุมของที่บรรทม ซอกตู้ บางส่วนถูกขายเป็นของเก่าไป บางส่วนถูกแปรสภาพเป็นมวลสารสร้างวัตถุมงคล ทั้งนี้ เพราะขาดการสืบทอดอักขรวิธีในการอ่าน ขาดการนำมาผลิตซ้ำ จึงทำให้ช่วงเวลาของประวัติศาสตร์องค์ความรู้ในท้องถิ่นขาดหายไป จนแทบจะต่อกันไม่ติด บางครั้งไม่สามารถสืบค้นถึงต้นแหล่งกำเนิดวัฒนธรรมจาริตที่เป็นรากเหง้าแห่งวัฒนธรรมของชุมชนไปได้

สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นแรงผลักดันให้คณะนักวิจัย ต่างยุคต่างคณะ ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นับระยะเวลาได้ไม่น้อยกว่า 30 ปี(2516-ปัจจุบัน) ได้ช่วยกันออกทำงานสืบสาน ต่อยอดลมหายใจองค์ความรู้ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษล้านนา ที่ถูกเก็บในฐานะเป็นของศักดิ์สิทธิ์ มัดหีบห่อใส่ตู้ปิดตายเอาไว้ ไม่ต้องการให้ใครไปศึกษาค้นคว้า ปลอ่ยให้เป็นความมืดมน โดยการเข้าไปสำรวจ สืบค้น อนุรักษ์ จัดระบบ ลงทะเบียน ทำฐานข้อมูลสืบค้นให้ง่ายต่อการนำมาศึกษา มีผู้สนใจจากทุกสารทิศมาทำการศึกษาค้นคว้า ใช้เอกสารใบลาน เป็นแหล่งข้อมูลปฐมภูมิได้เป็นอย่างดี

ผลจากการลงมือทำการสำรวจ อนุรักษ์ และจัดระบบสารสนเทศฐานข้อมูลพระธรรมคัมภีร์ จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน ในปี 2558 ในแหล่งพื้นที่ 5 วัด ประกอบด้วย วัดลุ่มช้าง ตำบลศรีภูมิ ตำบล วัดผ้าขาว ตำบลพระสิงห์ และวัดต้นยางหลวง ตำบลไชยสถาน จังหวัดเชียงใหม่ วัดพระยืน ตำบล

เวียงยอง และวัดบ้านหลุก ตำบลเหมืองง่า จังหวัดลำพูน ได้พบเอกสารคัมภีร์โบราณที่เป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เช่น โอวาทการอบรมสั่งสอน กฎ กติกาสังคมของล้านนาในอดีต ที่เป็นข้อแนะนำทั่วไปบ้าง เป็นโอวาทคำสั่งสอนโดยตรง เกี่ยวกับข้อห้ามและข้อที่ควรปฏิบัติบ้าง เป็นการอบรมสั่งสอนโดยอ้อมผ่านการยกนิทานตัวอย่างบ้าง เพื่อใช้สั่งสอนอบรม ทั้งแก่ประชาชนทั่วไปและพระภิกษุสามเณร นอกจากนี้ คณะนักวิจัย ยังได้พบ พระธรรมคัมภีร์ เรื่อง “มูลกัมมัญฐาน” คำสั่งสอนเรื่องการฝึกควบคุม อารมณ์ จิตใจ และสติ ปัญญา ที่เป็นระบบ เนื้อหาสาระ และข้อแนะนำการปฏิบัติ ละเอียดลุลอ ชัดเจน นับตั้งแต่ขั้นเริ่มต้น จนถึงระดับที่ปฏิบัติลึกลงไป ซึ่งทำให้ผู้ปฏิบัติ(ทั้งฆราวาสและบรรพชิต) สามารถฝึกปฏิบัติตามด้วยตัวเองได้ จึงเป็นเสมือนแผนที่และเข็มทิศสำหรับพกติดตัวผู้ปฏิบัติใช้เป็นคู่มือการฝึกปฏิบัติ เพื่อบรรลุเป้าหมาย คือ การพัฒนาตนให้เจริญด้วย ศีล(กาย) สมာธิ(จิต อารมณ์) และปัญญา(ความรู้สัจธรรม) มีทั้งหมดนี้ มีจำนวน 8 เรื่อง จากวัด 5 แห่งในเชียงใหม่และลำพูนดังที่กล่าวมา สมควรนำมาถ่ายทอดด้วยภาษาร่วมสมัยอันจะเป็นประโยชน์ในวงกว้างออกไป ทั้งเป็นการรื้อฟื้น องค์ความรู้ที่ถูกลืมด้วยข้อจำกัดทางภาษาและการเข้าถึง นำกลับมาปิดฝุ่น เสนอสาระเนื้อหาในชื่อ “ปุราโณวาท: หลักจริยศาสตร์สร้างคุณภาพชีวิตแบบล้านนา” แสดงหลักจริยธรรม ที่เป็นน้ำเชื่อมประสานสังคมสามารถให้อยู่ร่วมกันได้ด้วยสันติไมตรี ดังนั้น เรื่องนี้ “ปุราโณวาท : หลักจริยศาสตร์สร้างคุณภาพชีวิตแบบล้านนา” ถือว่า เป็นผลเกิดมาจากส่วนหนึ่งของรายงานวิจัย “การสืบค้นและอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัดในกลุ่มจังหวัดล้านนา และ การถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา เพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น” ที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก สภาวิจัยแห่งชาติ(วช.) ประจำปีงบประมาณ 2558 ผ่านมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ ได้แก่ 1. เพื่อสืบค้นและอนุรักษ์คัมภีร์โบราณล้านนา ในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน จำนวน 5 วัด คัดเลือกเฉพาะวัดที่มีเอกสารโบราณ ที่ขาดการสำรวจอย่างเป็นระบบ ในจังหวัดเชียงใหม่ 3 วัด และในจังหวัดลำพูน 2 วัด 2. เพื่อทำรายการลงทะเบียน ทำดัชนีการสืบค้นอย่างเป็นระบบ และถ่ายสำเนาคัมภีร์โบราณที่ไม่ซ้ำซ้อนกับแหล่งข้อมูลเดิมที่มีอยู่แล้วเป็นการเพิ่มฐานข้อมูลใหม่ๆ เข้าสู่ระบบล้านนาอย่างต่อเนื่อง และ 3. เพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาและสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นที่ภูมิปัญญาล้านนานั้นเก็บรักษาไว้ ด้วยกิจกรรมต่างๆ เช่น การสัมมนา การฝึกอบรม ถ่ายทอดความรู้ด้านการอ่านวรรณกรรมอักษรโบราณล้านนา และ กระตุ้นการทำวิจัยเรื่องที่จะเป็นผลประโยชน์ต่อสังคม

ผลการศึกษา

1. **พื้นที่ในการทำวิจัย** คณะนักวิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการสำรวจอนุรักษ์ฯ จำแนกเป็นรายวัดในแต่ละจังหวัด ดังนี้ 1) **วัดในจังหวัดเชียงใหม่ มีจำนวน 3 วัด ได้แก่**

(1) วัดล้ามช้าง ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ คณะนักวิจัยได้ลงมือปฏิบัติการสำรวจและทำการอนุรักษ์ฯ ได้ผลการสำรวจคัมภีร์โบราณ รวมทั้งสิ้นจำนวน 1,702 เรื่อง จำนวน 2,806 ผูกเล่ม ได้คัดเลือก เรื่อง “**โวหารตำนานสินธุรภิกษุณี**” ฉบับธรรมวัดล้ามช้าง จังหวัดเชียงใหม่ จารปี จศ. 1173 (พ.ศ. 2354) อักษรธรรมล้านนา ภาษาบาลี-ไทยยวน ที่มีอายุ 205 ปี ซึ่งเป็นตำนานของภิกษุณีที่

แปลกออกไปจากประวัติของพระมหาเถรวิชัยในพระพุทธศาสนา สมัยพุทธกาล และค้นพบที่วัดลุ่มช้าง
ที่นี่ จึงเห็นควรปริวรรตออกเผยแพร่นี้ให้สาธารณชนได้รับรู้

(2) วัดผ้าขาว ต.ศรีภูมิ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ได้ผลการสำรวจพระธรรมคัมภีร์ใบลาน
รวมทั้งสิ้น 592 ผูก/เล่ม ได้คัดเลือกปริวรรตเรื่อง “ธรรมดาสนโลก”

(3) วัดต้นยางหลวง ต.ไชยสถาน อ.สารภี จ. เชียงใหม่ ได้ผลการสำรวจพระธรรมคัมภีร์
ใบลาน รวมทั้งสิ้น 631 รายการ 1,169 ผูก ได้คัดเลือกเรื่อง “คัมภีร์อานิสงส์สร้างเจดีย์” วัดต้นยางหลวง
เป็นผลงานที่บันทึกประวัติการบูรณะพระธาตุเจดีย์ และพรรณนาอานิสงส์ของผู้ที่เข้าร่วมสร้างพระธาตุเจดีย์
ในอดีตว่าได้รับอานิสงส์เป็นประการใด เพื่อเป็นการสร้างศรัทธาและปลั่งใจแก่พุทธศาสนิกชน ที่ได้มาร่วมกัน
เป็นเจ้าของในการบูรณะและสมโภช ฉลองพระธาตุเจดีย์ประจำวัดต้นยางหลวง คัมภีร์ธรรมอานิสงส์ผูกนี้
มีลักษณะเป็นเส้นจาร ใบลาน อักษรธรรมล้านนา เนื่องในพิธีสมโภชการบูรณะพระเจดีย์ครั้งสุดท้าย เมื่อปี
พ.ศ. 2546 ถึงแม้ว่า พระธรรมคัมภีร์ใบลานผูกนี้ จะเป็นของที่จารขึ้นมาใหม่ มีอายุคัมภีร์เพียง 13 ปีก็ตาม
แต่ก็ถือได้ว่า เป็นเอกสารจดหมายเหตุทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ซึ่งได้บันทึกรายการการบูรณะ
พระเจดีย์องค์นี้ ผ่านมาหลายครั้ง หลายวาระเอาไว้ นับตั้งแต่ พ.ศ. 2477 นำโดยครูบากรองแก้ว ญาณ-
วิชัย อดีตเจ้าอาวาส เป็นต้นมา ถ้านับแต่ปีแรก จวบปัจจุบัน กาลเวลาที่ล่วงเลยมาเกือบศตวรรษแล้ว
และนับเป็นเอกสารประวัติศาสตร์ของภูมิสังคมที่ควรแก่การเผยแพร่อีกเรื่องหนึ่ง

2) วัดในจังหวัดลำพูน จำนวน 2 วัด ได้แก่

(1) วัดพระยืน ต.เวียงยอง อ.เมือง จ. ลำพูน วัดพระยืน เป็นวัดที่มีประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาสายลังกาวงศ์ ที่เจริญรุ่งเรืองในสมัยสุโขทัย เมื่อพญากือนา นิมิตต์พระสุมน
เถระ จากสุโขทัยมาประกาศศาสนาที่ลี้ลังกาวงศ์ที่ราชอาณาจักรล้านนา พระสุมนเถระ ได้มาพำนักที่วัด
พระยืนก่อน เป็นเวลาถึง 2 ปี และเมื่อพญากือนา ได้สร้างวัดบุปผาราม(สวนดอก) ให้เป็นที่สำนักของท่าน
แล้วเสร็จ พระสุมนเถระจึงได้มาอยู่เผยแผ่พุทธศาสนาประจำ ที่อารามสวนดอก(ไม้) คณะนักวิจัยปฏิบัติการ
สำรวจ อนุรักษ์ และทำระบบรายการเอกสารของวัดพระยืน ได้รายนามพระธรรมคัมภีร์ทั้งหมดจำนวน
1,510 ผูก/เล่ม/แผ่น เพื่อนำองค์ความรู้ของท้องถิ่นออกมาเผยแพร่ จึงได้คัดเลือกมาทำการปริวรรตและถอด
ความจำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ “เส้นธรรม” (บัญชีรายการสำรวจพระธรรมคัมภีร์ในครั้งอดีต) ฉบับวัดพระยืน
และ “โอวาทสอนภิกษุสามเณร” ฉบับวัดพระยืน ที่จารโดย อภิไชยภิกษุ ที่เคยพำนักอยู่วัดพระยืนในอดีต

(2) วัดบ้านหลุก ต.เหมืองง่า อ. เมือง จ.ลำพูน วัดบ้านหลุก ตำบลเหมืองง่า เป็นวัด
ที่มีเอกสารโบราณ และ พระธรรมคัมภีร์ใบลาน จัดเก็บไว้ที่หอไตร เป็นจำนวนมาก โดยเก็บรักษาไว้ในหีบ
ธรรม ซึ่งมีจำนวนถึง 21 หีบ คณะนักวิจัย(ด้วยเวลาที่จำกัด) สามารถสำรวจได้ประมาณ 1 ใน 7 ส่วน (1 : 7)
ทั้งนี้ เพราะมีเอกสารใบลานจำนวนมากดังที่กล่าวมา เท่าที่ได้สำรวจรายชื่อเอกสารและลงทะเบียนจัด
หมวดหมู่ ได้คัมภีร์ใบลานเพียง 1,279 รายการ สำหรับการปริวรรต ถอดสาระองค์ความรู้ในท้องถิ่น ก็ได้
คัดเลือกมาจำนวน 3 เรื่อง คือ หนังสือโอวาท(นคอรเชียงใหม่) จ.ศ. 1119(พ.ศ. 2380), หนังสือโอวาทานุ
สาสนี(หริภุญไชยนคร) จ.ศ. 1251(พ.ศ. 2432) และคัมภีร์ “มูลกัมมัญฐาน” ฉบับวัดบ้านหลุก เป็นเสมือน
คู่มือแนะนำการปฏิบัติกัมมัญฐาน ในด้านวิปัสสนาธุระ ซึ่งอธิบายขั้นตอนและวิธีปฏิบัติภาวนาเอาไว้

ละเอียดและน่าสนใจ ซึ่งผู้ปฏิบัติสามารถลงมือปฏิบัติตามด้วยตัวเองได้ไม่ยากนัก จึงได้ปริวรรตจากต้นฉบับออกมาเผยแพร่

2. สารสำคัญของคัมภีร์โอบานจากแหล่งข้อมูล

สารสำคัญของเอกสารต้นฉบับ มีทั้งหลักคำสอนที่เป็นคติความเชื่อ จารีตประเพณีแบบดั้งเดิม และคำสอนเกี่ยวกับการอบรมจริยธรรม ศีลธรรม คุณธรรม สำหรับฆราวาส ปรากฏในเรื่องต่างๆ เช่น โวหาร สันตฺรภิกษุณี อาณิสสการสร้างเจดีย์ และธรรมดาสอนโลก ในส่วนที่เป็นการวางกติกากฎ หรือ ประกาศธรรม เนียมข้อปฏิบัติ สำหรับอบรมพระภิกษุ สามเณรให้ปฏิบัติกิจของสงฆ์อย่างถูกต้อง ก็ปรากฏใน โวาท ทั้ง 3 ส่วน เช่น โวาทสอนภิกษุสามเณร ฉบับวัดพระยืน โวาท(นครเชียงใหม่) จ.ศ. 1119, หนังสือโอวาทานุสาสนี(หริภุชเวศวรรค) จ.ศ. 1251 ฉบับวัดพระยืน และ ฉบับวัดบ้านหลุก อีก 2 ส่วน เอกสารที่เป็นทั้งหลักคำสอน และ หลักการปฏิบัติภาวนา ด้านวิปัสสนาธุระ ของพระสงฆ์ในราชอาณาจักรล้านนา ดังเรื่อง “มูลกัมมัญฐาน” เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนของพิธีกรรมเบื้องต้นก่อนการลงมือปฏิบัติภาวนา และขั้นตอนการปฏิบัติ เริ่มจากการชำระศีลให้บริสุทธิ์ ทำสมาธิภาวนา อาศัยอารมณ์ตามแนวสมถภาวนา ทั้ง 40 ชนิด นับตั้งแต่อนุสสติ 10 ประการ เป็นต้น เพื่อเป็นจุด/ฐานกำหนดให้จิตได้ยึดเหนี่ยว เป็นสมาธิจิต จนเกิด อุปจารสมาธิ และอัปนาสมาธิ เมื่อปฏิบัติได้ชำของแล้ว ก็พัฒนาการปฏิบัติสู่ระดับที่สูงขึ้นไปเป็นการสร้างปัญญา ตามหลัก วิปัสสนา อาศัย “รูปนาม” เป็นอารมณ์ พิจารณาให้เห็นสังขารตามหลักไตรลักษณ์(อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) จนเกิดวิปัสสนาญาณ คือ สัมมสมณญาณ อุทยัพพญาณ เป็นต้นไป จะได้บรรเทาความโลภ ความโกรธ และความหลง ถ้าผู้ปฏิบัติมีบุญบารมีและอินทรีย์แก่กล้า ก็อาจจะบรรลุมรรคและผลได้ นอกจากนี้ ในมูลกัมมัญฐาน ยังได้เสนอหลักการปฏิบัติจุดดั่ง ทานเรียกว่า “อริยวงส์” อันเป็นวัตรที่พระอริยสงฆ์ได้ใช้ปฏิบัติเพื่อความขัดเกลาดนเองให้เป็นผู้อยู่ง่าย เลี้ยงง่าย มีความมักน้อยสันโดษ บำเพ็ญตนเป็นผู้ตื่นรู้ด้วยความไม่ประมาท อบรมสติ สมาธิและปัญญาให้รู้แจ้งเห็นจริง

ด้วยประสบการณ์ส่วนตัวของผู้เรียบเรียง ได้ตรวจสอบเทียบความสอดคล้องตามพระไตรปิฎกและคัมภีร์วิสุทธิมรรค ก็พบว่า มูลกัมมัญฐาน ส่วนนี้ มีความถูกต้องตามหลักการ จะมีความแตกต่างไปบ้างก็เพียงแต่เทคนิควิธีที่ได้สืบทอดกันมาตามคติสายพระอาจารย์กัมมัญฐานแบบล้านนาเท่านั้น ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ล้วนปรากฏใน “มูลกัมมัญฐาน” ฉบับวัดบ้านหลุก ตำบลเหมืองง่า จังหวัดลำพูน

3. ปุราโณวาท ในฐานะเครื่องมือการถ่ายทอดหลักจริยศาสตร์เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตแบบล้านนา

เอกสารชุด “ปุราโณวาท : หลักจริยศาสตร์สร้างคุณภาพชีวิตแบบล้านนา” ที่คัดเลือกนำพระธรรมคัมภีร์โอบานในท้องถิ่น (เชียงใหม่ ลำพูน) มาถ่ายทอดอักษร และถ่ายทอดเนื้อหาสาระในคราวนี้ เป็นอีกเครื่องมือหนึ่ง ในการเสนอภูมิปัญญาบรรพบุรุษล้านนา เกี่ยวกับ หลักจริยศาสตร์ จริยธรรม คุณธรรม และหลักปฏิบัติภาวนา จากสมถภาวนา ถึง วิปัสสนาภาวนา อย่างละเอียด สามารถใช้เป็นคู่มือในการปฏิบัติธรรมด้วยตนเองได้ เสมือนมีครูกัมมัญฐานคอยให้คำแนะนำอยู่ข้างกาย

ในด้านจริยศาสตร์พบว่า หลักทฤษฎีและหลักการประเมินค่าแห่งความดีของชาวล้านนานั้น ได้อาศัยหลักพุทธจริยศาสตร์ หรือ จริยธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นกรอบคิด ในเอกสารที่นำเสนอนี้ได้พบคำสอนจริยศาสตร์ในระดับพื้นฐาน เกี่ยวกับคำถามที่ว่า อะไรเป็นความดีที่ควรประพฤติ นอกจากจะได้

พบคติปรัมปรา กติกา จารีตประเพณีของสังคมโบราณเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติแล้ว ก็ยังได้พบหมวดธรรมคำสั่งสอนทั่วไปทางพระพุทธศาสนาอีกหลายหมวด เช่น สุจริต 3 สังคหวัตถุ 4 ฆราวาสธรรม 4 ศีล 5 ศีล 8 กุศลกรรมบถ 10 บุญกิริยาวัตถุ 10 ทศพิธราชธรรม 10 และบารมี 10 ประการ ซึ่งเป็นกรอบในการสร้างสมคุณงาม ความดี นับแต่ การให้ทาน รักษาศีล สร้างวัด วิหาร พระธาตุเจดีย์ การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา เป็นต้น

ยิ่งไปกว่านั้น ยังได้พบหลักจริยศาสตร์ระดับสูง เพื่อพัฒนากายและจิต ตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เพื่อมุ่งสู่ความสะอาด สงบ และ สว่าง ผ่านคำสั่งสอนในคัมภีร์ มุลกัมมัฏฐาน ขั้นตอนการปฏิบัติ จะเริ่มตั้งแต่ การภาวนาระดับต้น ด้วยอนุสสติ 10 และ พรหมวิหารภาวนา ที่เป็นขั้นสมณะภาวนา เมื่อได้ปฏิบัติและสมาธิตั้งมั่นดีแล้ว ผู้ปฏิบัติก็จะยกจิตของตนน้อมขึ้นสู่ระดับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่สูงขึ้นไป เพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้งในสัจธรรมของชีวิต สามารถประกอบกายและจิตของตนให้เกิดภาวะสมดุล ไม่ให้ตกสู่กระแสแห่งโลกธรรมที่เข้ามากระทบมากจนเกินไป และเพื่อเป็นการปฏิบัติขัดเกลาให้ยิ่งขึ้น ยังมีรัตนสูตร 13 ข้อ สำหรับผู้ปรารถนาความเพียรที่ยิ่งขึ้นไปอีกด้วย

ปุราโณวาท คำสั่งสอนของบุรพชนที่ถ่ายทอดสสารออกมาจากคัมภีร์ไบเบิลล้านนา เมื่อใช้กรอบพุทธจริยศาสตร์มาวิเคราะห์เนื้อหา ตรวจสอบความถูกต้องตามหลักปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ก็พบว่าโอวาททั้งหมดนี้ เป็นองค์ความรู้ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่ง เพราะมีหลักปฏิบัติ เพื่อชี้แนะทางผู้ปฏิบัติมุ่งสู่เป้าหมายของชีวิตที่สมดุล ทั้งคติโลกและคติธรรม มีหลักปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์และบรรพชิตสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดความสะอาด สว่างและสงบได้ และท้ายที่สุด มีหลักปฏิเวธ คือ ผลแห่งการปฏิบัติที่สร้างดุลยภาพชีวิตของผู้ปฏิบัติได้อย่างลงตัว

เอกสารจากคัมภีร์ไบเบิลที่นำเสนอมา ล้วนเป็นเพชรน้ำงาม เป็นโอวาทของปราชญ์โบราณในอดีตที่สั่งสอนหลักการดำเนินชีวิตทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต สร้างดุลยภาพที่สมบูรณ์พร้อมทั้งทางโลกและทางธรรม จึงใช้ชื่อโดยรวมว่า “ปุราโณวาท : หลักจริยศาสตร์สร้างดุลยภาพชีวิตแบบล้านนา” ควรค่าแก่การศึกษาและและสังเคราะห์แก่นสารสำคัญน้อมนำมาปฏิบัติปรับใช้กับวิถีชีวิตในสังคมปัจจุบันได้

4. สะท้อนคิดกระบวนการอนุรักษ์และการใช้คัมภีร์ไบเบิล ของนักวิชาการล้านนา

คณะนักวิจัย มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญอีกข้อหนึ่งที่ว่า เพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาและสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นที่ภูมิปัญญาล้านนานั้นเก็บรักษาไว้ ด้วยกิจกรรมต่างๆ เช่น การสัมมนา การฝึกอบรม ถ่ายทอดความรู้ด้านการอ่านวรรณกรรม อักษรโบราณล้านนา และกระตุ้นการทำวิจัยเรื่องที่จะเป็นผลประโยชน์ต่อสังคมดังที่กล่าวมาในบทที่ 1 วิธีการเพิ่มเติมในข้อนี้ จึงได้จัดกิจกรรมสัมมนาทางวิชาการการสืบค้น อนุรักษ์เอกสารโบราณ และการสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ขึ้นมาในวันเสาร์ที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559 ณ ห้องประชุมธาราทอง 1 โรงแรมฮอลิเดย์ อินน์ จังหวัดเชียงใหม่ ระยะเวลาในการประชุม ตั้งแต่เวลา 08.30-12.30 น. โดยเชิญปราชญ์ท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญด้านอักษรโบราณและวัฒนธรรมล้านนา รวมทั้งผู้แทนวัดที่ทำการอนุรักษ์จำนวน 50 ท่าน เข้าร่วมสัมมนา ระดมความคิดเห็น ช่วยกันสะท้อนภาพกระบวนการอนุรักษ์พระธรรมคัมภีร์นับตั้งแต่อดีต จนปัจจุบัน และแสวงหาแนวทางอนุรักษ์ร่วมกันในอนาคต ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังต่อไปนี้ พระครูสุนทรสังฆพินิต(เสนห์ ญาณเมธี) ดร. ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เป็นประธานในการสัมมนา เป็นผู้

กล่าวเปิดการสัมมนาและกล่าวปาฐกถานำเข้าสู่ประเด็นให้เห็นถึงกระบวนการอนุรักษ์และการใช้ฐานข้อมูลเอกสารโบราณต่อที่ประชุม ดังนี้

“งานสืบค้นและอนุรักษ์เอกสารโบราณ เป็นการนำเอาสิ่งที่ถูกบันทึกไว้เมื่อ 400-500 ปี นำมาเปิดเผยใหม่อีกครั้ง สิ่งที่ทำกันอยู่ในขณะนี้ไม่ว่าจะเป็นการอนุรักษ์ หรือ ปรังวรตถ่ายทอดออกมานำเสนอในรูปแบบใหม่ จะทำให้คัมภีร์ทั้งหลายที่มีอยู่นั้นมีคุณค่านับประมาณมิได้ และเคยทราบมาว่า บางวัด ได้นำเอาคัมภีร์ใบลานไปเผา เพื่อนำเอาไปเป็นมวลสารทำเครื่องของขลัง ส่วนตัวมองว่าไม่ใช่ประเด็นที่จะต้องนำเอาใบลานไปทำเช่นนั้น เพราะในคัมภีร์นั้น มันคือภูมิปัญญาของคนรุ่นก่อนซึ่งมีนัยและความสำคัญที่จะต้องเข้าไปศึกษา ตีความ และถอดองค์ความรู้ต่างๆ ออกมานำเสนอใหม่ การประชุมในวันนี้ก็ว่าจะได้องค์ความรู้ใหม่ซึ่งเป็นภาระที่ทุกคนในที่นี้จำเป็นต้องนำไปให้ถึงจุดหมาย”¹

ประเด็นเสวนา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ อินทนนท์ และ อาจารย์ ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์ อาจารย์ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้ดำเนินการเสวนา ได้ดำเนินการสัมมนาสู่ประเด็นหลักๆ ดังนี้

1) ประสบการณ์ในการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานล้านนา ของนักวิชาการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในอดีต

รองศาสตราจารย์ สมหมาย เปรมจิตต์ M.A., ป.ธ. 9 เป็นอาจารย์นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่รุ่นแรก ที่เริ่มปฏิบัติทำการสำรวจในเบื้องต้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 และลงมือขยายการสำรวจออกไปอย่างจริงจังให้ทั่วอาณาเขตภาคเหนือ ในปี พ.ศ. 2521 จนเกษียณอายุราชการ ได้เล่ารายละเอียดจากประสบการณ์ตรงของท่าน ดังนี้

“เมื่อได้เห็นคัมภีร์ใบลานภายในห้องที่ทำงาน ได้หยิบขึ้นมาอ่านดู เกิดความสนใจที่จะออกไปสำรวจ ได้สอบถามนายปวงคำ ต่วยเขียว ถึงคัมภีร์ใบลาที่มีอยู่ในเชียงใหม่ เฉพาะเขตอำเภอเมือง ประมาณเท่าไร ได้ทราบว่า มีประมาณ 200 กว่าผูก ก็ได้เริ่มโครงการสำรวจเอกสารใบลาน ร่วมกับนายปวงคำขึ้นมา ครั้งแรกไปลงมือสำรวจที่วัดฝายหิน และวัดโดยรอบพื้นที่ ของมหาวิทยาลัย เชียงใหม่ เมื่อพบข้อมูลเอกสารโบราณมีอยู่จำนวนมาก ต่อมาโครงการที่ทำการสำรวจนี้ ก็ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากมูลนิธิไดโอดำ ประเทศญี่ปุ่น จึงได้ทำการลงมือสำรวจอย่างจริงจัง นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 - 2523 ภายในระยะเวลา 3 ปี ตั้งเป้าหมายการสำรวจให้ได้อย่างน้อย 500 วัด ครอบคลุม 8 จังหวัดภาคเหนือ เอกสารที่สำรวจได้ ส่วนใหญ่เป็นคัมภีร์ใบลานที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ดำเนินทั้งทางศาสนาและตำนานพื้นเมือง รวมทั้งพิธีกรรมโหราศาสตร์ เป็นต้น นอกจากนี้จะได้รับทุนสนับสนุนการ

¹ พระครูสุนทรสังฆพิณิต(ดร.พ.ม.เสน่ห์ ญาณเมธี) ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ประธานในการสัมมนา แสดงความเห็น ใน ช่วงพิธีเปิดต่อที่ประชุมสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “การสืบค้น อนุรักษ์เอกสารโบราณ และการสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น” วันเสาร์ที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2559 ณ ห้องประชุมธาราทอง 1 โรงแรมฮอลิเดย์อินน์ จังหวัดเชียงใหม่.

ทำงานเป็นเม็ดเงินแล้ว มูลนิธิโคโยต้า ประเทศญี่ปุ่น ได้มอบเครื่องถ่ายไมโครฟิล์มมาอีก 1 ชุด เพื่อการจัดเก็บเป็นฐานข้อมูล ก่อนจะออกทำการสำรวจใหญ่ ก็ได้คิดแบบสำรวจ โดยแบ่งออกเป็น 11 หมวด โดยยก หมวดพระพุทธศาสนาขึ้นก่อน เพราะเป็นหมวดใหญ่ (แบ่งออกได้ 17 หมวดย่อย) และไล่หมวดไปตามเอกสารที่ปรากฏ ดังที่ใช้เป็นแบบสำรวจกันที่สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อเสร็จสิ้นโครงการที่ได้รับจากประเทศญี่ปุ่น คณะทำงานก็ยังได้ทำมาอย่างต่อเนื่อง แต่ไม่มาก ขึ้นอยู่กับงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนมา และเมื่อเกษียณอายุราชการก็เป็นอันยุติการสำรวจไป ถ้าเรา (ประเทศไทย) ตื่นตัวออกทำการสำรวจ จัดเก็บอนุรักษ์เอาไว้ให้ทั่วทุกภาคในประเทศไทย ก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 (ราว พ.ศ. 2480-2485) เอกสารโบราณที่ยังมีอยู่ในครั้งนั้น ก็น่าจะมีคุณสมบัติมากกว่าตอนนี้ แม้ว่า จะลงมือสำรวจเข้าไปบ้าง เพราะทำตามชาวตะวันตกที่เข้ามาทำการสำรวจ เฉพาะเรื่องที่เขาสนใจ แต่ก็ยังมีเอกสารโบราณหลงเหลือให้เราตามเก็บและอนุรักษ์เอาไว้จำนวนหนึ่ง”²

2) การใช้ประโยชน์จากข้อมูลคัมภีร์ใบลาน ในมุมมองของนักวิชาการ

อาจารย์ ดร.บาสี พุทธิรักษา อติต รองผู้อำนวยการสถาบันวิจัยสังคม และ อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย ได้เล่าถึงการใช้อ้างอิงข้อมูลจากเอกสารโบราณว่า

“ได้เริ่มใช้ข้อมูลจากเอกสารโบราณ เมื่อราวปี พ.ศ. 2520 โดยสืบค้นข้อมูลเรื่อง จักรวาล ที่ปณี เพื่อนำไปทำวิจัยในช่วงที่ศึกษาต่อในระดับปริญญาโท เมื่อจบการศึกษาก็ได้โอนย้ายมาทำงานที่สถาบันวิจัยสังคม ในปีพ.ศ. 2523 ได้ออกทำการสำรวจเอกสารโบราณในจังหวัดลำปาง (วัดไหล่หิน, วัดพระธาตุลำปางหลวง และวัดในเขตอำเภอแม่ทะ) และได้อธิบายถึงการสืบค้นข้อมูลจากเอกสารโบราณว่า การสืบค้นข้อมูลมี 2 วิธี คือ (1) **การลงไปสืบค้นข้อมูลจากวัดโดยตรง** โดยที่การสืบค้นในลักษณะดังกล่าวนี้ จะทำให้พบสภาพเอกสาร ต้นฉบับและอายุของเอกสารที่เก่าแก่ พบว่าเอกสารที่มีอายุราวๆ 500 กว่าปี ส่วนใหญ่จะ ได้มาจากเวียงสร้อย และวัดไหล่หิน จังหวัดลำปาง นอกจากนี้ ยังได้พบคัมภีร์ใบลานสำคัญ ที่ครูบาศัญจนธัญญวาสีมหาเถร³ ผู้เป็นหลักในการนำสำรวจ รวบรวมเอกสารคัมภีร์ใบลาน ทั่วล้านนา และมีวิริยะ อุตสาหะ พยายามขึ้นไปคัดลอกพระธรรมคัมภีร์(พระไตรปิฎก)จาก นครหลวงพระบาง ประเทศลาว มาเก็บรักษาไว้ที่ วัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ซึ่งเป็นแหล่งเก็บรักษาคัมภีร์ใบลานที่มากที่สุดในภาคเหนือ (2) **การมาสืบค้นข้อมูลจากเอกสารไมโครฟิล์มที่เก็บรักษาและให้บริการ** ที่สถาบันวิจัยสังคม หรือที่สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วิธีสืบค้นแบบนี้ นักศึกษา หรือ ผู้ที่สนใจจะสามารถสืบค้น

² รศ.สมหมาย เปรมจิตต์ วิทยากรรับเชิญ ช่วงที่ 1 แสดงความเห็นต่อที่ประชุมสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “การสืบค้น อนุรักษ์เอกสารโบราณ และการสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น” วันเสาร์ที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2559 ณ ห้องประชุมธาราทอง 1 โรงแรมฮอลิเดย์อินน์ จังหวัดเชียงใหม่.

³ ครูบาศัญจนธัญญวาสีมหาเถร หรือ ครูบามหาเถร เป็นชาวอำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ มีอายุระหว่าง ปี พ.ศ. 2332 – 2421 อายุได้ 89 ปี 69 พรรษา มรณภาพ ในปี พ.ศ. 2421 ที่ วัดป่ามะม่วง เมืองระแหง (จังหวัดตากในปัจจุบัน)

ข้อมูลได้โดยสะดวก เพราะไม่ต้องลงทุนเสียเวลาไปสืบค้นข้อมูลถึงวัดแหล่งข้อมูลเดิม เมื่อสืบค้นข้อมูลจากเอกสารโบราณขึ้นใด เรื่องใดแล้ว นักค้นคว้าควรทำบันทึกท้ายเรื่อง (Colophon) ให้ละเอียด ชัดเจน เพื่ออำนวยความสะดวกต่อการค้นคว้าและต่อนักวิชาการ ครั้งต่อไป”⁴

3) การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากผู้แทนของวัดที่ทำการสำรวจและนักวิชาการ

ในการทำโครงการวิจัยสำรวจและอนุรักษ์พระธรรมคัมภีร์โบราณ จังหวัดภาคเหนือ(เชียงใหม่และลำพูน) ประจำปี 2558 คณะนักวิจัยอยากได้ข้อมูลสะท้อนกลับจากแหล่งข้อมูลจริงที่ลงไปทำการสำรวจและอนุรักษ์ ได้มีผู้แทนจากวัด และผู้แทนจากท้องถิ่นได้สะท้อนความคิดเห็นที่น่าสนใจ สมควรบันทึกเอาไว้ โดยไม่ขอสรุปประเด็น แต่จะนำคำพูดของผู้แทนแต่ละวัด และผู้แทนท้องถิ่นมานำเสนอ ตามลำดับดังต่อไปนี้

(1) **พระอาจารย์ พระมหาสุกล มหาวิโร** เจ้าอาวาสวัดผ้าขาว ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า “โดยส่วนตัวชอบเป็นคนชอบนำเอาหลักธรรมมาประยุกต์เพื่อให้เข้ากับยุคสมัย จึงนำเอาเนื้อหาสาระจากเอกสารโบราณ เช่น หลักธรรมคำสอนบางส่วนจากคัมภีร์ต่างๆ มาแปลและเผยแพร่คำสอนในเชิงนวนิยาย และมองว่า เป็นสิ่งที่ดีที่มีการสืบค้นและถ่ายทอดเอาเอกสารโบราณ แต่อยากจะให้มองต่ออีกไปว่าจะนำไปใช้อย่างไร การประชุมครั้งนี้ทำให้ได้ข้อมูลเพื่อนำไปใช้เกิดประโยชน์ทางด้านวิชาการและด้านเผยแพร่พระศาสนาอยู่พอสมควร”

2) **พระอาจารย์ พระครูภาวนาโสภิต วิ. (บุญญรัตน์ เมืองวงศ์) ดร.** เจ้าอาวาสวัดพระยืน ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ได้เสนอแนะว่า “พวกเราจะต้องจัดทำร่างแผนยุทธศาสตร์เพื่อใช้ขับเคลื่อน การศึกษาภาษาและวัฒนธรรมของล้านนา ให้ครอบคลุมทุกมิติ อันจะเป็นการสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของตน ท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมภายนอกที่ถึงถิ่นเข้ามา อีกทั้งเป็นการป้องกันไม่ให้ล้มรากเหง้าของตน”

3) **พระอาจารย์ พระอธิการอนันท์ วิสุทโธ** เจ้าอาวาสวัดลำช้าง ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ที่วัดลำช้าง มีเอกสารโบราณเก็บรักษาอยู่เป็นจำนวนมาก จึงมีความวิตกว่า จะจัดการอย่างไรจึงจะเหมาะสม ต่อมา มีคณะนักวิจัย(อ.ดร.พิสิฐภัฏ โคตรสุโพธิ์ หัวหน้าโครงการวิจัย และคณะนักวิจัย) จากสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ขอเข้ามาทำการสำรวจและจัดหมวดหมู่เอกสารให้ ก็คลายความกังวลไปและขออนุโมทนา

เอกสารโบราณของวัด ถือได้ว่ามีสภาพที่สมบูรณ์อยู่เป็นจำนวนมากเนื่องจากครูปาสิงห์คำ กณจโน อดีตเจ้าอาวาส ได้เก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี โครงการฯ นี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของคนรุ่นใหม่ เพราะได้ทำการสืบค้นและได้นำเอาองค์ความรู้ที่มีอยู่ออกมาใช้ พร้อมทั้งสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น”

⁴ อ.ดร.บาสี พุทธรักษา วิทยากรรับเชิญ ช่วงที่ 2 แสดงความคิดเห็นต่อที่ประชุมสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “การสืบค้น อนุรักษ์เอกสารโบราณ และการสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น” วันเสาร์ที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2559 ณ ห้องประชุมธาราทอง 1 โรงแรมฮอติเคย์อินน์ จังหวัดเชียงใหม่.

4) อาจารย์เสนต์ จินาจันทร์ ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอถ้ำ ตำบล อำเภอถ้ำ จังหวัดลำพูน เป็นผู้ดำเนินโครงการสำรวจและอนุรักษ์พระธรรมคัมภีร์วัดถ้ำหลวง ได้รับความร่วมมือกับนักวิจัยจากสถาบันวิจัยสังคม(คุณธิดา นิตดา จินาจันทร์) และได้รับทุนสนับสนุน จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผ่านวิทยาลัยลำพูน(พระครูสิริสุตานุยุต(สมาน จันทวีศรี ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ ลำพูน) ซึ่งโครงการนี้ใช้เวลาดำเนินการประมาณ 8 เดือนก็แล้วเสร็จ ประกอบพิธีตากพระธรรมและนำคัมภีร์ขึ้นเก็บรักษาไว้ที่หอไตร ได้รับความร่วมมือจากศรัทธาและประชาชนชาวอำเภอถ้ำ เป็นการจุดประกายให้สังคมเมืองถ้ำตื่นตัว ตระหนักถึงภูมิปัญญาบรรพบุรุษสมควรเก็บรักษาและนำมาถ่ายทอดแก่สังคมในวงกว้าง ได้แสดงถึงวิธีการนำภูมิปัญญาออกมาเผยแพร่ ดังนี้

“ตัวท่านเองได้จัดรายการวิทยุชุมชนและได้นำเอาองค์ความรู้ภูมิปัญญาของคนในอดีตมาเผยแพร่ผ่านรายการวิทยุ ซึ่งโดยส่วนตัว ได้สนใจในเรื่องดังกล่าวอยู่แล้ว เมื่อ 20 ปีก่อน ได้ทำการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์เมืองถ้ำจากພັບສາ

และได้เห็นวัดถ้ำหลวง มีหอไตรที่มีเอกสารโบราณอยู่เป็นจำนวนมาก ก็ได้เกิดความสนใจในการที่จะอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไว้ จึงได้ริเริ่มโครงการทำความสะอาดคัมภีร์โบราณ โดยทำร่วมกับชาวบ้าน ประจวบกับทางวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้มีโครงการวิจัยเข้าไปทำการสำรวจ อนุรักษ์เอกสารโบราณอย่างเป็นระบบให้

ในขณะที่มีการดำเนินงานต่างๆ อยู่ นั้น ก็ได้จัดการเรียนการสอนภาษาล้านนาควบคู่ไปพร้อมๆ กัน โดยเชิญให้พี่น้อง พ่อหนาน ผู้ที่รู้ภาษาล้านนามาเป็นวิทยากรสอนภาษาล้านนาให้กับชาวบ้าน จากระดับที่อ่านไม่ได้เลย ก็สามารถอ่านและเขียนได้ กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นดังที่กล่าวมาโดยสรุปนี้ หวังว่าจะทำให้คนในชุมชนได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของเอกสารโบราณที่มีอยู่ อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์ หวงแหนสมบัติของชุมชนสืบไป”

5) รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย พลเมืองดี อาจารย์และนักวิจัย จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ที่ได้ร่วมงานวิจัยกับคณะนักวิจัยชุดนี้ตลอดมา ในฐานะนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญภาษาล้านนา ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเผยแพร่เอกสารไมโครฟิล์มของสถาบันวิจัยสังคมว่า

“ควรนำเอาเอกสารไมโครฟิล์มที่มีสภาพสมบูรณ์ขึ้นสู่ระบบออนไลน์(on line) เพื่อเป็นการส่งเสริมการศึกษาทางด้านภาษาล้านนาให้กับคนรุ่นใหม่ หรือ ผู้ที่สนใจ และควรให้มีการพูดคุย แลกเปลี่ยนกันเพื่อหาข้อตกลงในการระบบการเขียนภาษาล้านนา และ วิธีการปริวรรตเอกสารโบราณให้เป็นมาตรฐานเดียวกันก็จะทำให้การนำภูมิปัญญาล้านนามาใช้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน”

6) อาจารย์ เกริก อัครชินเรศ นักวิจัยในพื้นที่ทีมที่ 2 (ลงมือสำรวจและอนุรักษ์พระธรรมคัมภีร์ ล้านนา ที่วัดผ้าขาว เชียงใหม่ วัดพระยืน และวัดบ้านหลุก ลำพูน) ได้เล่าถึงการสำรวจเอกสารโบราณวัดบ้านหลุก จังหวัดลำพูน ให้ที่ประชุมฟังว่า

“งานสำรวจเป็นงานที่หนักมาก เพราะมีเอกสารโบราณอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งขณะนี้ได้สำรวจเสร็จไปบางส่วนเท่านั้นซึ่งตนมีความตั้งใจที่จะสำรวจให้เสร็จ ในขณะที่การสำรวจนั้น ได้พบ

เอกสารที่น่าสนใจอยู่หลายเรื่อง เช่น โวหารมโหสถ เขียนในสมัยเจ้าหลวงน้อยอินทร์ มี 16 ผู้ ซึ่งที่อื่นมีไม่มากนัก

ในกระบวนการถ่ายเสียงเวลาปริวรรตเอกสารนั้น เห็นว่า ควรให้รักษาตามรูปศัพท์เดิมไว้ก่อน แล้วค่อยอ่านออกเสียงตามสำเนียงในท้องถิ่นนั้นๆ ขอยกตัวอย่างในใบลานวัดบ้านหลุก ซึ่งเขียนตามสำเนียงภาษาไทยอง เช่น คันธวุง (กัน-ทะ-วุง) ซึ่งเมื่อเขียนให้ถูกต้องตามรากศัพท์จริงๆ คือ คันธวงศ์ เป็นต้น

สำหรับรูปแบบการจัดหมวดหมู่ ของสถาบันวิจัยสังคม เห็นว่ายังขาด “หมวดบาลีไวยากรณ์” เพราะเวลาสำรวจพบเอกสารที่เป็นบาลีไวยากรณ์จำนวนมาก แต่กลับไม่มีหมวดพิเศษให้ลง จึงต้องไปบันทึกรายการลงใน หมวดปกิณกะ ซึ่งเห็นไม่ถูกต้องตามหมวดของเอกสารจริง เห็นว่า ถึงเวลาแล้วที่ปราชญ์ล้านนาต้องมาประชุมปรึกษาหารือกัน เพื่อทบทวนการจัดหมวดหมู่และหลักเกณฑ์การปริวรรตให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน

งานสำรวจเอกสารโบราณนั้นยังไม่ถึงทางตัน คือ ไม่มีเหลือให้สำรวจอีกแล้ว ตามความเป็นจริงนั้น ยังมีวัดที่ยังเหลืออยู่มาก รอให้นักวิชาการเข้าไปทำการสำรวจ ประการสำคัญ ผู้สำรวจจะต้องมีความรู้และความสามารถในการแยกแยะเนื้อหาในเอกสารได้ว่าเป็นเรื่องอะไร จัดอยู่หมวดไหน ไม่ใช่เพียงแค่เห็นเพียงแค่อธิบายเรื่องเดียวกัน หรือคล้ายกัน จะเหมาว่า เป็นเรื่องเดียวกันไปเสียทั้งหมด”

รองศาสตราจารย์ ดร.ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์ อดีตผู้อำนวยการสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ และผู้ร่วมวิจัยในโครงการ ได้แสดงความเห็นและกล่าวสรุปความเห็นก่อนปิดการสัมมนา ที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ดังต่อไปนี้

“ในฐานะที่เป็นผู้บริหารสถาบันวิจัยสังคมได้มองเห็นถึงภาพรวมของงานด้านล้านนาคดีในสถาบันการศึกษา ยังเป็นการนำเสนอเน้นเพียงแค่อุปลักษณะภายนอกมากกว่าที่จะเน้นเนื้อหาสาระที่มีอยู่ งานสำรวจเอกสารโบราณมีความสำคัญและยังมีความจำเป็นอยู่มาก และงานสำรวจ/อนุรักษ์ดังกล่าวนี้ จะดำเนินได้ดี ต้องมีงบประมาณเข้ามาสนับสนุน

ขอให้ตระหนักว่า เอกสารที่ได้มาจากการสำรวจนั้น จะต้องมองให้ถูกต้องว่า ทั้งหมดที่ได้มา เป็นสมบัติของแผ่นดิน ไม่ใช่เป็นสมบัติส่วนตัวของผู้ใดผู้หนึ่ง หรือสถาบันใดสถาบันหนึ่งที่จะหวงแหนเก็บเอาไว้ เมื่อได้มาก็ต้องร่วมกันศึกษาสาระสำคัญทำการเผยแพร่ออกมา

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า การประชุมสัมมนาในครั้งนี้ จะเป็นอีกทางหนึ่งที่จะช่วยขับเคลื่อนงานการสำรวจ/อนุรักษ์ ให้เกิดเป็นรูปธรรมขึ้นมาได้อย่างชัดเจน”

สรุปและวิจารณ์

ปราโมทย์ ในฐานะเครื่องมือการถ่ายทอดหลักจริยศาสตร์ สร้างคุณภาพชีวิตด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่คัดเลือกนำพระธรรมคัมภีร์ใบลานในท้องถิ่น (เชียงใหม่ ลำพูน) มาถ่ายทอดอักษร และถ่ายทอดเนื้อหาสาระในคราวนี้ เป็นอีกเครื่องมือหนึ่ง ในการเสนอภูมิปัญญาบรรพบุรุษล้านนา เกี่ยวกับ หลักจริยศาสตร์

จริยธรรม คุณธรรม และหลักปฏิบัติภาวนา จากสมถภาวนา ถึง วิปัสสนาภาวนา อย่างละเอียด สามารถจะ
ใช้เป็นคู่มือในการปฏิบัติธรรมด้วยตนเองได้ เสมือนมีครูกัมมัฏฐานคอยให้คำแนะนำอยู่ข้างกาย

ในด้านจริยศาสตร์พบว่า หลักทฤษฎีและหลักการประเมินค่าแห่งความดีของชาวล้านนานั้น ได้
อาศัยหลักพุทธจริยศาสตร์ หรือ จริยธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นกรอบคิด ในเอกสารที่นำเสนอนี้ ได้พบ
คำสอนจริยศาสตร์ในระดับพื้นฐาน เกี่ยวกับคำถามที่ว่า อะไรเป็นความดีที่ควรประพฤติ นอกจากจะได้พบ
คติปริมปรา กติกา จาริตประเพณีของสังคมโบราณเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติแล้ว ก็ยังได้พบหมวดธรรม
คำสั่งสอนทั่วไปทางพระพุทธศาสนาอีกหลายหมวด เช่น สุจริต 3 สังคหวัตถุ 4 ฆราวาสธรรม 4 ศีล 5 ศีล 8
กุศลกรรมบถ 10 บุญกิริยาวัตถุ 10 ทศพิธราชธรรม 10 และบารมี 10 ประการ ซึ่งเป็นกรอบในการสร้างสม
คุณงาม ความดี นับแต่ การให้ทาน รักษาศีล สร้างวัด วิหาร พระธาตุเจดีย์ การอุปถัมภ์บำรุง
พระพุทธศาสนา เป็นต้น

ยิ่งไปกว่านั้น ยังได้พบหลักจริยศาสตร์ระดับสูง เพื่อพัฒนากายและจิต ตามหลักไตรสิกขา (ศีล
สมาธิ ปัญญา) เพื่อมุ่งสู่ความสะอาด สงบ และ สว่าง ผ่านคำสอนในคัมภีร์ มูลกัมมัฏฐาน ขั้นตอนการปฏิบัติ
จะเริ่มตั้งแต่ การภาวนาระดับต้น ด้วยอนุสสติ 10 และ พรหมวิหารภาวนา ที่เป็นขั้นสมถะภาวนา เมื่อได้ปฏิบัติ
และสมาธิตั้งมั่นดีแล้ว ผู้ปฏิบัติก็จะยกจิตของตนขึ้นสู่ระดับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่สูงขึ้นไป เพื่อให้
เกิดปัญญาเห็นแจ้งในสังขารของชีวิต สามารถประคองกายและจิตของตนให้เกิดสภาวะสมดุล ไม่ให้ตกสู่
กระแสแห่งโลกธรรมที่เข้ามากระทบมากจนเกินไป และเพื่อเป็นการปฏิบัติขัดเกลาให้ยิ่งขึ้น ยังมีจุดควัตร
13 ข้อ สำหรับผู้ปรารถนาความเพียรที่ยิ่งขึ้นไปอีกด้วย

ปุราณาวาทจากคัมภีร์โบลานล้านนา เมื่อใช้กรอบพุทธจริยศาสตร์มาวิเคราะห์เนื้อหาตรวจสอบ
ความถูกต้องตามหลักปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ก็เห็นว่า โวาททั้งหมดนี้ เป็นองค์ความรู้ตามหลักพุทธ
จริยศาสตร์ที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่ง เพราะมีหลักทฤษฎีเพื่อนำทางผู้ปฏิบัติสู่เป้าหมายของชีวิตที่สมดุล ทั้งคติโลก
และคติธรรม มีหลักปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์และบรรพชิต สามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดความสะอาด สว่างและ
สงบได้ และมีหลักปฏิเวธ คือ ผลแห่งการปฏิบัติ ที่สร้างดุลยภาพชีวิตของผู้ปฏิบัติได้อย่างลงตัว นับได้ว่า
ปุราณาวาทชุดนี้สมควรจะนำมาศึกษาและสังเคราะห์แก่นสารสำคัญมาปรับใช้กับวิถีชีวิตในสังคมปัจจุบันได้

บรรณานุกรม

ก.คัมภีร์โบลาน

คัมภีร์อานิสงส์สร้างเจดีย์ วัดต้นยางหลวง 2546 เส้นจาร โบลาน อักษรธรรมล้านนา หรือ ไทย ยวน
จำนวน 1 ผูก 48 หน้าลาน รหัสสภาพถ่ายดิจิทัล หมายเลข 14.0005.011.00111-1. สถาบันวิจัย
สังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ธรรมดาสอนโลก. (มปป.) ฉบับวัดเชียงมั่น จังหวัดเชียงใหม่. เส้นจาร อักษรธรรมล้านนา ภาษาบาลี-ไทย
ยวน จำนวน 1 ผูก 38 หน้าลาน. เอกสารถ่ายสำเนาไมโครฟิล์ม หมายเลข 132.294.016 ซม
010800404. สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

มูลกัมมัฏฐาน. (จ.ศ. 1238 พ.ศ.2419). ฉบับวัดบ้านหลุก ตำบลเหมืองง่า จังหวัดลำพูน เส้นจาร อักษร
ธรรมล้านนา ภาษาบาลี-ไทยยวน จำนวน 5 ผูก 269 หน้าลาน สถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

โหวรตำนานลินธรรณิกษุณี (อุตตนิทานตำนาน). (จ.ศ. 1251). ฉบับวัดลุ่มช้าง จังหวัดเชียงใหม่ เส้นจาร อักษรธรรมล้านนา ภาษาบาลี-ไทยวน จำนวน 1 ผูก 27 หน้าลาน อักษรธรรมล้านนา ภาษาบาลี-ไทยวน รหัสภาพถ่ายดิจิทัลหมายเลข 15.0007.01M.1472-11. สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัย เชียงใหม่.

เส้นธรรม ฉบับวัดพระยืน. (มปป). เส้นจาร อักษรธรรมล้านนา ภาษาบาลี-ไทยวน จำนวน 1 ผูก เอกสาร ภาพถ่ายดิจิทัล หมายเลข 15.0008.00.0000-01 สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

หนังสือโอวาท (นคอรเชียงใหม่) และ ลักษณะบาตร. (จ.ศ.1199 พ.ศ.2380). ฉบับวัดบ้านหลุก ตำบลเหมืองง่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน. หนังสือโบราณ เส้นจาร อักษรไทยวน เอกสารภาพถ่ายดิจิทัล หมายเลข 15.0009.04.0106-01. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

หนังสือโอวาทานุศาสนี. (ทริภุญไชยนคอร) (จ.ศ.1251). ฉบับวัดบ้านหลุก เป็นหนังสือโบราณ ขนาดสั้น เส้นจารอักษรไทยวน หมายเลขที่สำรวจเดิม ส.ส-ล.พ 858/2507 สำรวจใหม่ พ.ศ.2558. เอกสาร ภาพถ่ายดิจิทัลหมายเลข 15.0009.011.0117-01. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

โอวาทสอนภิกษุสามเณร ฉบับวัดพระยืน. (มปป). เส้นจาร อักษรธรรมล้านนา ภาษาบาลี-ไทยวน เอกสาร ภาพถ่ายดิจิทัล เลขที่ 15-0008---- 1 สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

โอวาทพระน้อย. (จ.ศ.1257). วัดสันป่าเลียง เส้นจาร อักษรธรรมล้านนา ภาษาบาลี-ไทยวน เอกสารถ่ายสำเนาไมโครฟิล์ม หมายเลข 79.024.01G.074-074.สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

โอวาทานุศาสนีวรรคาสอนราชครูวัดสวนดอก (จ.ศ.1196). วัดหมื่นเงินกอง เส้นจาร อักษรธรรมล้านนา ภาษาบาลี-ไทยวน เอกสารถ่ายสำเนาไมโครฟิล์ม หมายเลข 78.011.01P.067-068. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ข. หนังสือทั่วไป

กิริติ บุญจือ. **จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด, 2519.

เกรียงไกร เกิดศิริ และชาญคณิต อวรณ์. **ล้านนากับการเป็นมรดกโลก ในโครงการมรดกโลกล้านนา** กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 กรุงเทพมหานคร: อูชาคนย์, 2553.

เกรียงไกร เกิดศิริ และชาญคณิต อวรณ์. **ผ่องล้านนา มอุงวิถีวัฒนธรรมล้านนาโดยสังเขป** ในโครงการมรดกโลกล้านนา กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 กรุงเทพมหานคร: อูชาคนย์, 2554.

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540.

พิสิษฐุ์ โคตรสุโพธิ์. **การถ่ายทอดศิลปะและวัฒนธรรมภูมิปัญญาล้านนาสู่สังคม โดยผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น.** เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์, 2556.

_____. **พิธีกรรมในวิถีชีวิตล้านนาจากคัมภีร์โบราณ.** เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์, 2557.

_____. **ภูมิปัญญานครน่าน: เอกสารโบราณอันซีนเมืองน่าน.** เชียงใหม่: บริษัท ทริโอแอดเวอร์ไทซิง แอนด์ มีเดียจำกัด, 2558.

มณี พะยอมยงค์. **วิถีชีวิตและค่านิยมของชาวล้านนาไทย.** เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.(2527).

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก 2500.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2535).

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

วิโรจน์ อินทนนท์. **บทสวดและวิธีปฏิบัติกัมมัฏฐานล้านนา.** เชียงใหม่: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่, 2557.

- ศรีเลา เกษพรหม. **ประเพณีชีวิตคนเมือง**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.
- สงวน สุขโชติรัตน์. **ประเพณีล้านนาไทยและพิธีกรรมต่างๆ**. เชียงใหม่: ประเทืองวิทยา, 2514.
- สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ. **โครงการปริวรรตพระคัมภีร์ล้านนา: ปริวรรตและแปลพร้อมกับความนำ**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, 2546.
- _____. **โครงการปริวรรตพระคัมภีร์ล้านนา: การวิเคราะห์เนื้อหา**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, 2547.
- _____. **โครงการปริวรรตพระคัมภีร์ล้านนา: ปริวรรตและวิเคราะห์กฎหมายล้านนา**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, 2548.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. **สภาพของวรรณกรรมไทยปัจจุบัน(ฉบับปรับปรุงใหม่)**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ศิลปบรรณาการ, 2523.
- อุดม รุ่งเรืองศรี, รวบรวม. **พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง**. ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1. เชียงใหม่: โรงพิมพ์มีงเมือง, 2547.
- ฮันส์ เพนส์. **ความเป็นมาของล้านนาไทยใน ทิว วิชัยชัฏคะ**. เชียงใหม่: ทิพนตร, 2527.

เทคนิคการสอนเรื่องสิทธิมนุษยชนและความเป็นพลเมืองดี Teaching Techniques on Human Rights and Citizenship

พระเอกรัตน์ มหามงคล (มาพะดุง)

พระเรืองเดช โชติธมโม

กิตติคุณ ต้วงสงค์

วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

สิทธิมนุษยชนซึ่งเป็นสิทธิที่มนุษย์ทุกคนย่อมมีมาตั้งแต่เกิด เพื่อความเท่าเทียมกันระหว่างมนุษย์ และเพื่อให้มนุษย์ต้องปฏิบัติต่อกันอย่างเคารพ ดังนั้นหลักความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนจึงควรได้รับการชำระให้บริสุทธิ์ปราศจากอคติอันคับแคบและแบ่งฝักแบ่งฝ่ายเช่นเดียวกับจิตใจมนุษย์ การเป็นพลเมืองดีจะทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปอย่างสันติสุขเพราะคนในสังคมจะช่วยกันรักษาความสงบ เรียบร้อย และร่วมกันพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้า หลีกเลี่ยงความขัดแย้งในสังคม พลเมืองที่ดีจะปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่พลเมืองที่ประพฤติไม่ดีในด้านการเสียสละต่างๆ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมและประเทศชาติ เทคนิคการสอนเรื่องสิทธิมนุษยชนและการเป็นพลเมืองดีครูให้ความรักแก่นักเรียน พร้อมๆ ไปด้วยกับเนื้อหาวิชาเรียน ครูควรแนะนำวิธีเรียนรู้ให้แก่เด็กแก่เยาวชน

คำสำคัญ : เทคนิคการสอน, สิทธิมนุษยชน, ความเป็นพลเมืองดี

Abstract

Human right is the right of every human being since birth. It is the rights for equality among humans and also to enable humans to treat each other respectfully. So the idea of human rights should be purified from being bias, narrow minded and divisible, like the human mind. In order to do so, there must be good citizenship together with the social coexistence in peace. All people in the society will help maintain peace, develop better society, avoid conflicts in society. Moreover a good citizen will act as an example to the misbehaved citizens. They will sacrifice for the benefit of the public and the nation. In Teaching techniques for human rights and good citizenship, teachers must give love for students along with the content of the course. Finally, teachers should teach children how to learn.

Keywords: Teaching Techniques, Human Rights, Good Citizenship

บทนำ

โลกทุกวันนี้ต้องยอมรับว่ายิ่งวัตถุเจริญขึ้นมากเท่าใดจิตใจของคนก็ต่ำลงอย่างเห็นได้ชัด คือ ไม่มีมโนธรรมและคุณธรรม เช่น ชาวที่ปรากฏตามสื่อต่างๆ นักเรียนตีกัน ฆ่ากัน หรือ การปล้นฆ่าประทุษร้ายต่อชีวิตและทรัพย์สินต่างๆ ที่นโยบายของรัฐบาลมีการปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชั่นรวมทั้งปราบปรามผู้ที่ทำผิดกฎหมายต่างๆ อย่างเคร่งครัด มนุษย์มีอิสรภาพในการกระทำทุกอย่างบนพื้นฐานของกฎหมายถ้าหากว่ามนุษย์มีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจก็จะทำให้มีความสุขในชีวิต

การที่จะทำให้ชาติให้เจริญสิ่งที่ควรปฏิบัติคือการเคารพสิทธิผู้อื่นสิ่งสำคัญในการทำให้ประชากรของชาติได้เข้าใจในเรื่องนี้ต้องมีการปลูกฝังตั้งแต่เล็กโดยเฉพาะกับกลุ่มเด็กและเยาวชนโดยมีการนำมาจัดการเรียนการสอนในเรื่องนี้อย่างจริงจังเพื่อให้เยาวชนได้ตระหนักถึงการเคารพสิทธิของผู้อื่นและเมื่อเขาเหล่านั้นเติบโตขึ้นมากจะสามารถเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมและประเทศชาติ

เทคนิคและวิธีการสอนก็เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สอนต้องรู้และเข้าใจเพื่อจะได้นำไปใช้สอนอย่างถูกต้องและเกิดประสิทธิภาพ ในการจัดการเรียนการสอน ผู้สอนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของวิธีการสอนแบบต่างๆ ทั้งนี้เพราะ วิธีการสอน จะเป็นขั้นตอนของการดำเนินการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างมีทิศทาง และทำให้ผู้สอนเกิดความมั่นใจในการสอนมากยิ่งขึ้น เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ วิธีการสอนมีหลายวิธี แต่ละวิธีมีลักษณะ มีความมุ่งหมาย ขั้นตอนการสอน ข้อดี ข้อจำกัด และวิธีการนำไปใช้แตกต่างกัน ผู้สอนควรเลือกใช้ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การสอนเนื้อหาของบทเรียน ความสามารถ ความสนใจ ตามวัยของผู้เรียน เวลา และสถานที่ ตลอดจนสภาพแวดล้อมต่างๆ ของการเรียน ในการเลือกใช้อาจใช้หลายวิธีผสมผสานกันได้ โดยคำนึงถึงจุดประสงค์การสอนเป็นสิ่งสำคัญเพื่อทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ไปยังผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความหมายของสิทธิมนุษยชน

ในระยะเริ่มแรกมนุษย์ก็คงจะไม่แตกต่างไปจากสัตว์ซึ่งต่างก็จะต้องดิ้นรนเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอดต่อมาเมื่อมนุษย์มีความเจริญก้าวหน้าขึ้น มีการอยู่กันเป็นกลุ่ม เป็นครอบครัว เป็นชนเผ่า เป็นรัฐตามลำดับความไม่เป็นธรรมก็เกิดขึ้นในระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง ก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวาย ความไม่สงบสุข ความเอาัดเอาเปรียบ ความขัดแย้งรุนแรงเกิดขึ้นบางครั้งถึงขนาดเป็นการป่าเถื่อนไม่มีมนุษยธรรม มนุษย์จึงต้องการที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครองมีความปลอดภัยตลอดจนได้รับสิทธิต่างๆ ของตนอันจะพึงมีมนุษย์จึงได้พิจารณาถึงสิทธิตามธรรมชาติ สำหรับแนวคิดในเรื่องสิทธิตามธรรมชาตินี้เป็นที่มาอันสำคัญยิ่งของสิทธิมนุษยชน¹ สิทธิมนุษยชนเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ และมนุษย์จะไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจากสิทธิมนุษยชน โศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นต่อมวลมนุษยชาติ ความไม่สงบสุขที่เกิดขึ้นในทางสังคมและทางการเมือง ความรุนแรงในสังคมที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในภูมิภาคต่างๆ ของโลกเป็นมูลเหตุที่ผลักดันในประเทศต่างๆ รวมทั้งกันเพื่อจัดทำข้อกำหนดในการให้ความคุ้มครองต่อสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นมูลฐานต่างๆ

¹ เสน่ห์ จามริก, **พุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2545), หน้า 37.

นับได้ว่าเป็นแนวความคิดร่วมกันของประชาชนทุกคนและของรัฐต่างๆทุกรัฐในความปรารถนาให้มีการเคารพต่อสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ของความเป็นมนุษย์ชาติอันเป็นรากฐานของเสรีภาพ ความยุติธรรมและสันติภาพในโลก

สิทธิมนุษยชน (Human rights) คือ แนวความคิดที่ว่าบุคคลมีสิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติในแนวทางบางอย่างและมีสิทธิที่จะมีบางสิ่งบางอย่าง เพียงเพราะว่าเขาหรือเธอเป็นมนุษย์สิทธิมนุษยชนที่เป็นขั้นพื้นฐานที่สุด ได้แก่ สิทธิในการมีชีวิต อิสระภาพแห่งการนับถือศาสนา อิสระภาพแห่งการพูด อิสระภาพแห่งความคิด และสิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันตามกฎหมาย

แนวความคิดในเรื่องสิทธิมนุษยชนได้รับการพัฒนาในยุโรปนับแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา และปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนก็ได้รับการยอมรับโดยสหประชาชาติในปี ค.ศ. 1948 แนวความคิดของสิทธิมนุษยชนเติบโตมาจากแนวความคิด 3 อย่าง คือ

1) แนวความคิดที่ว่ากฎหมายและสถาบันทั้งหลายมนุษย์เป็นผู้สร้างหาใช่พระเจ้าเป็นผู้สร้างไม่และดังนั้นจึงสามารถถูกเปลี่ยนแปลงได้

2) แนวความคิดที่ว่ามนุษย์ทั้งปวงมีความเท่าเทียมกัน

3) แนวความคิดที่ว่ามนุษย์ทั้งปวงเป็นเจ้าของคุณภาพที่เรียกว่าศักดิ์ศรี

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมาเท่าเทียมกัน มนุษย์มีสิทธิบางประการที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิดจนกระทั่งถึงแก่ความตาย สิทธิดังกล่าวได้แก่สิทธิในชีวิต เสรีภาพในร่างกาย และความเสมอภาคซึ่งเป็นสิทธิที่ไม่อาจโอนให้แก่กันได้และใครจะล่วงละเมิดมิได้ หากมีการล่วงละเมิดก็อาจจะก่อให้เกิดอันตราย หรือกระทบกระเทือนเสื่อมเสียต่อสภาพของความเป็นมนุษย์² ดังนั้นสิทธิที่มนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลที่ได้รับการรับรอง ทั้งความคิดและการกระทำที่ไม่มีการล่วงละเมิดได้ โดยได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และสนธิสัญญาระหว่างประเทศ หลักการสำคัญที่สุดของสิทธิมนุษยชน คือ มนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกันมีความคิดเห็นเป็นอิสระเพราะ มนุษย์ทุกคนเกิดมาแล้วย่อมมีสิทธิในตัวเองมนุษย์เป็นสัตว์สังคมมนุษย์มีเกียรติภูมิที่เกิดมาเป็นมนุษย์ มนุษย์ทุกคนเกิดมาในฐานะไม่เท่าเทียมกัน มนุษย์ทั้งปวงเกิดมามีอิสระและเสมอภาคกันในศักดิ์ศรีและสิทธิต่างๆดังนั้นไม่ควรล่วงละเมิดสิทธิของกันและกัน

ความหมายความสำคัญของความเป็นพลเมืองดี

พลเมืองดี หมายถึง ประชาชนที่ประพฤติปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคมมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ของตนเอง รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง และปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมไม่ละเมิดล่วงล้ำสิทธิและเสรีภาพของ บุคคลอื่น

² พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2536), หน้า 30-31.

พลเมืองเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสังคมของสังคมไทย เช่นเดียวกับสังคมอื่นๆ ทุกสังคมย่อมต้องการพลเมืองที่มีคุณภาพ ซึ่งหมายถึงความมีร่างกายจิตใจดี คิดเป็น ทำเป็น แก้ไขปัญหาได้ มีประสิทธิภาพเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาความเจริญก้าวหน้า ความมั่นคงให้กับประเทศชาติและการเป็นพลเมืองดีนั้นย่อมต้องการปฏิบัติตามบรรทัดฐานและขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมมีคุณธรรมเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตอีกด้วย เพื่อการพัฒนาสังคมให้ยั่งยืน บุคคลจะเป็นพลเมืองดีของสังคมนั้นต้องตระหนักถึง บทบาท หน้าที่ ที่จะต้องปฏิบัติสอดคล้องกับหลักธรรม วัฒนธรรม ประเพณี และรัฐธรรมนูญที่กำหนดไว้ รวมทั้งบทบาททางสังคมที่ตนดำรงอยู่เมื่อสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์ ย่อมเกิดความภาคภูมิใจ และเกิดผลดีทั้งต่อตนเองและสังคม การเป็นพลเมืองที่ดีเคารพกฎหมาย เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น มีความกระตือรือร้น ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนและสังคม มีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิตอย่างสงบสุข

ลักษณะของพลเมืองดีที่พึงประสงค์

การเป็นพลเมืองดีจะมีลักษณะอย่างไรนั้น สังคมจะเป็นผู้กำหนดลักษณะที่พึงประสงค์เพื่อที่จะได้พลเมือง ที่ดี ต้องการรั้งนั้นคุณสมบัติของสมาชิกในสังคมก็จะต้องมีคุณสมบัติที่เป็นพื้นฐานและคุณสมบัติเฉพาะ ดังนี้คือ คุณสมบัติพื้นฐาน คือ คุณสมบัติทั่วไปของการเป็นพลเมืองดี เช่น ขยัน อดทน ซื่อสัตย์ ประหยัด รับผิดชอบ มีเหตุผล โอบอ้อมอารี มีเมตตา เห็นประโยชน์ส่วนรวมมีความสำคัญเสมอ คุณสมบัติเฉพาะ คือ คุณสมบัติเฉพาะอย่างที่สังคมต้องการให้บุคคลพึงปฏิบัติการพัฒนาให้เป็นพลเมืองดี เพื่อให้รู้จักปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคมเพื่อปลูกฝังทักษะการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมเพื่อปลูกฝังความมีระเบียบวินัย และเคารพกฎหมายเพื่อปลูกฝังให้มีทัศนคติและค่านิยมที่ดีต่อสังคม

การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก

เคารพกฎหมายและปฏิบัติตามกฎระเบียบ ข้อบังคับของสังคม เมื่อพลเมืองทุกคนปฏิบัติตามกฎระเบียบ ข้อบังคับของสังคม และบทบัญญัติของกฎหมาย เช่น ไม่ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น หรือไม่กระทำความผิดตามที่กฎหมายกำหนดก็จะทำให้รัฐไม่ต้องเสียงบประมาณในการป้องกันปราบปรามและจับกุมผู้ที่กระทำความผิดมาลงโทษ นอกจากนี้ยังทำให้สังคมมีความเป็นระเบียบสงบสุขทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ ไม่หวาดระแวงคิดร้ายต่อกัน เป็นผู้มีเหตุผล และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นทุกคนย่อมมีอิสรเสรีภาพในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน ซึ่งการรู้จักการใช้เหตุผลในการดำเนินงาน จะทำให้ช่วยประสานความสัมพันธ์ ทำให้เกิดความเข้าใจอันดีงามต่อกันยอมรับมติของเสียงส่วนใหญ่ เมื่อมีความขัดแย้งกันในการดำเนินกิจกรรมอันเกิดจากความคิดเห็นที่แตกต่างกัน และจำเป็นต้องตัดสินปัญหาด้วยการใช้เสียงข้างมากเข้าช่วย และมติส่วนใหญ่ตกลงว่าอย่างไร ถึงแม้ว่าจะไม่ตรงกับความคิดของเรา เราก็ต้องปฏิบัติตาม เพราะเป็นมติของเสียงส่วนใหญ่ นั้น เป็นผู้ที่มีน้ำใจประชาธิปไตย และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ผู้ที่มีความเป็นประชาธิปไตยนั้น จะต้องมีความเสียสละในเรื่องที่จำเป็น เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวมและรักษาไว้ซึ่งสังคมประชาธิปไตย เป็นการส่งผลต่อความมั่นคงและความก้าวหน้าขององค์กร ซึ่งสุดท้ายแล้วผลประโยชน์

ดังกล่าวก็ย้อนกลับมาสู่สมาชิกของสังคม เช่นการไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง ถึงแม้ว่าเราจะมีอาชีพบางอย่างที่มีรายได้ตลอดเวลา เช่นค้าขาย แต่ก็ยอมเสียเวลาค้าขายเพื่อไปลงสิทธิ์เลือกตั้ง บางครั้งเราต้องมีน้ำใจช่วยเหลือกิจกรรมส่วนร่วม เช่น การสมัครเป็นกรรมการเลือกตั้ง หรือสมาคมบำเพ็ญประโยชน์ส่วนรวม เป็นต้น

เคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ควรรู้จักเคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นเช่นบุคคลมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด แต่ต้องไม่เป็นการพูดแสดงความคิดเห็นที่ใส่ร้ายผู้อื่นให้เสียหายมีความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคม ชุมชน ประเทศชาติ ในการอยู่ร่วมกันในสังคม ย่อมต้องมีการทำงานเป็นหมู่คณะ จึงต้องมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในงานนั้นๆ ให้สมาชิกแต่ละคนนำไปปฏิบัติตามที่ได้รับมอบหมายไว้อย่างเต็มที่

มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมือง การปกครองในสังคมประชาธิปไตยนั้นสมาชิกทุกคนต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองการปกครอง เช่น การเลือกตั้ง เป็นต้นมีส่วนร่วมในการป้องกันแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง ช่วยสอดส่องพฤติกรรมชั่วร้ายของเยาวชนในสถานบันเทิงต่าง ไม่หลงเชื่อข่าวลือ คำกล่าวร้ายโจมตี ไม่มองผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับเราเป็นศัตรู รวมถึงส่งเสริมสนับสนุนการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ด้วยสันติวิธี

มีคุณธรรม จริยธรรม และปฏิบัติตนตามหลักธรรม ทุกคนควรมีศีลธรรมไว้เป็นหลักในการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลให้ดำเนินไปอย่างเหมาะสม ถึงแม้จะไม่มีบทลงโทษใดๆ ก็ตามคุณธรรม จริยธรรมของการเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลกคุณธรรม จริยธรรมคือ สิ่งที่เป็นความดีควรประพฤติปฏิบัติ เพราะจะนำความสุข ความเจริญ ความมั่นคงมาสู่ประเทศชาติ สังคม และบุคคล คุณธรรมจริยธรรมที่สำคัญ มีดังต่อไปนี้ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ประเทศชาติความรับผิดชอบต่อหน้าที่ หมายถึง การปฏิบัติกิจการงานของตนเอง และที่ได้รับมอบหมายด้วยความมานะพยายาม อุทิศกำลังกาย กำลังใจอย่างเต็มความสามารถ ทั้งนี้รวมไปถึงการรับผิดชอบงานล้มเหลว พยายามแก้ไขปัญหาและอุปสรรคโดยไม่เกี่ยงงอนผู้อื่นความมีระเบียบวินัยหมายถึง การเป็นผู้รู้และปฏิบัติตามแบบแผนที่ตนเอง ครอบครอง และสังคมกำหนดไว้ โดยที่จะปฏิเสธไม่รับรู้กฎเกณฑ์หรือกติกาต่างๆ ของสังคมไม่ได้ความซื่อสัตย์หมายถึง การปฏิบัติตน ทางกาย วาจา จิตใจ ที่ตรงไปตรงมา ไม่แสดงความคดโกงไม่หลอกลวง ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ล้วนว่าจว่าจะทำงานสิ่งใดก็ทำให้สำเร็จเป็นอย่างดี ไม่กลับกลอก มีความจริงใจต่อทุกคน จนเป็นที่ไว้วางใจของคนทุกคน มีความเสียสละ การปฏิบัติตนโดยอุทิศกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังปัญญา เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมด้วยความตั้งใจจริง มีเจตนาที่บริสุทธิ์ คุณธรรมด้านนี้เป็นการสะสมบารมีให้แก่ตนเอง ทำให้มีคนรักใคร่ไว้วางใจ เป็นที่ยกย่องของสังคม ผู้คนเคารพนับถือความอดทนหมายถึง ความเป็นผู้ที่มีจิตใจเข้มแข็ง ไม่ท้อถอยต่ออุปสรรคใดๆ มุ่งมั่นที่จะทำงานให้บังเกิดผลดีโดยไม่ให้ผู้อื่นเดือดร้อน ความอดทนมี 4 ลักษณะ คือ³

³ พลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: <https://mapichatblog.wordpress.com> [23 ก.ค. 61].

1. อุดทนต่อความยากลำบาก เจ็บป่วย ได้รับทุกขเวทนามาก็ไม่แสดงอาการจนเกินกว่าเหตุ
2. อุดทนต่อการตรากตรำทำงาน ไม่ทอดทิ้งงาน พินฝ่าอุปสรรคจนประสบผลสำเร็จ
3. อุดทนต่อความเจ็บใจ ไม่แสดงความโกรธ ไม่อาฆาตพยาบาท อุดทนต่อคำเสียดสี
4. อุดทนต่อกิเลส คือ ไม่อยากได้ของผู้อื่นจนเกิดทุกข์ ไม่ตอบโต้คนอื่นที่ทำให้เราโกรธ และไม่ลุ่มหลงในสิ่งที่จะพาเราไปพบกับความเสียหาย

จากที่กล่าวมาข้างต้นเกี่ยวกับเรื่องสิทธิมนุษยชนคือสิทธิที่ทุกคนมีอยู่ในฐานะเป็นมนุษย์ ทั้งสิทธิในการดำรงชีวิตอยู่ในส่วนบุคคลและสิทธิในการอยู่ร่วมกันในสังคม สิทธิในความเป็นมนุษย์นั้น มีทั้งสิทธิตามกฎหมายและสิทธิที่มีอยู่โดยไม่ขึ้นอยู่กับบทบัญญัติของกฎหมาย แต่เป็นสิทธิที่เกิดจากมาตรฐานเพื่อความถูกต้อง ความเป็นธรรม หรือความยุติธรรม แต่เดิมสิทธิมนุษยชนจะกล่าวถึงในชื่ออื่น เช่น สิทธิในธรรม สิทธิในธรรมชาติ และนอกจากนี้ได้กล่าวถึงความเป็นพลเมืองดีจากเนื้อหาข้างต้นเป็น หากจะมีการปลูกฝังเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องเกี่ยวกับเรื่องสิทธิมนุษยชนและการเป็นพลเมืองดีเพราะไม่ว่ามนุษย์จะอยู่ที่ไหน มนุษย์ทุกคนต่างมีสิทธิอย่างเท่าเทียมกัน สิทธิมนุษยชนจึงมีความเป็นสากล ความเป็นสากลไม่ได้หมายถึงความเป็นตะวันตก แต่เป็นสากลในแง่ที่ว่า มนุษย์ไม่ว่าจะเป็นชนชาติใด ภาษาใด วัฒนธรรมใด และอยู่แห่งหนใด ย่อมต้องสามารถเข้าถึงและเรียกร้องสิทธิได้ สิทธิของทุกคนย่อมได้รับการปกป้องคุ้มครอง ไม่มีพรมแดนไม่มีสัญชาติ สิทธิและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของทุกคนต้องได้รับการเคารพโดยไม่เลือกปฏิบัติ ถ้ามีการปฏิบัติตามหลักสิทธิเบื้องต้นก็เท่ากับว่าได้ทำหน้าที่ในการเป็นพลเมืองดีไปในตัวด้วย

ดังนั้นคนที่เป็นครูหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนควรใส่ใจในเรื่องการสอนเกี่ยวกับในเรื่องสิทธิมนุษยชนและความเป็นพลเมืองดีให้มากเพราะสังคมในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในด้านวัตถุเทคโนโลยีทำให้เยาวชนขาดการตระหนักในเรื่องการเคารพสิทธิของผู้อื่นจะ เห็นได้จากข่าวสารที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและนอกจากนี้เยาวชนยังไม่ตระหนักถึงความเป็นพลเมืองดีของสังคมและประเทศชาติ ครูควรหาวิธีการและเทคนิคการสอนเพื่อให้เยาวชนได้ตระหนักเกี่ยวกับเรื่องสิทธิมนุษยชนและการเป็นพลเมืองดี

การสอนที่ดีนั้นต้องมีกระบวนการหรือวิธีการที่ดีและเหมาะสมกับผู้เรียน ในปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีอย่างมากเรียกได้ว่าเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิต การใช้สื่อเทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์ในด้านการศึกษานำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ วิธีการสอน และการเรียนรู้ บรรยากาศ สิ่งแวดล้อม โดยใช้เทคโนโลยีต้องมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันผู้สอนจะต้องมีจรรยาบรรณแห่งความเป็นครูวิธีการสอนคือกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนจะต้องสอดคล้องเหมาะสมเพื่อทำให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้มุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี การสอน เป็นการเลือกวิธีการหรือกิจกรรมที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ในหน่วยนั้นๆ และที่สำคัญคือ ต้องเป็นวิธีการที่สอดคล้องกับสภาพผู้เรียน ผู้สอนจึงต้องเลือกใช้วิธีการสอน เทคนิคการสอน และรูปแบบการสอนอย่างหลากหลาย เพื่อช่วยให้ผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างราบรื่น

เทคนิคการสอนเรื่องสิทธิมนุษยชนและความเป็นพลเมืองดี

เทคนิคการสอน(teaching techniques)เป็นกลวิธีที่จะช่วยให้วิธีสอนแต่ละวิธีเกิดประสิทธิภาพมากขึ้น เทคนิคเป็นกลวิธีที่ใช้เสริมกระบวนการหรือขั้นตอนหรือการกระทำใดๆ เพื่อช่วยให้กระบวนการขั้นตอนหรือการกระทำนั้นๆ มีคุณภาพและประสิทธิภาพมากขึ้น ดังนั้น เทคนิคการสอนจึงเป็นหมายถึง กลวิธีต่างๆ ที่ใช้เสริมกระบวนการสอน ขั้นตอนการสอนหรือการกระทำต่างๆ ในการสอนให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

การที่เราจะมีทักษะในเรื่องใดเราจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ในเรื่องที่จะทำและวิธีที่จะทำให้ได้ดีมีคุณภาพและประสิทธิภาพนั้นก็คือเราจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับวิธีการและเทคนิคต่างๆ ในเรื่องนั้น แต่การมีความรู้เท่านั้น คงไม่สามารถช่วยให้เกิดทักษะได้ หากไม่ได้มี การลงมือปฏิบัติและฝึกฝนทำบ่อยๆ จนสามารถปฏิบัติได้อย่างชำนาญ

เทคนิคการจัดการเรียนรู้เป็นเทคนิคที่ใช้ในการสอนนั้นจริงๆ แล้วมีจำนวนมากนับไม่ถ้วนแต่ส่วนใหญ่ ตำราทั่วไปจะเลือกกล่าวถึงเทคนิคสำคัญๆ ที่จำเป็นต้องใช้บ่อยๆ เช่น เทคนิคการใช้ผังกราฟิก เทคนิคการใช้คำถามเพื่อพัฒนาลักษณะการคิดที่พึงประสงค์ เทคนิคการตั้งคำถาม เทคนิคการนำเข้าสู่บทเรียน เทคนิคการสรุปบทเรียน เทคนิคการเสริมแรง เทคนิคการยกตัวอย่าง เทคนิคการใช้สื่อการสอนและอุปกรณ์การสอน ดังกล่าวต่อไปนี้

1. เทคนิคการใช้ผังกราฟิก

เทคนิคการใช้ผังกราฟิก (graphic organizers) ผังกราฟิก เป็นแผนผังทางความคิด ซึ่งประกอบไปด้วยความคิดหรือข้อมูลสำคัญๆ ที่เชื่อมโยงกันอยู่ในรูปแบบต่างๆ ซึ่งทำให้เห็นโครงสร้างของความรู้หรือเนื้อหาสาระนั้นๆ การใช้ผังกราฟิกเป็นเทคนิคที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในการเรียนรู้เนื้อหาสาระต่างๆ จำนวนมาก เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหาสาระนั้นได้ง่ายขึ้น เร็วขึ้นและจดจำได้นาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเนื้อหาสาระหรือข้อมูลต่างๆ ที่ผู้เรียนประมวลมานั้นอยู่ในลักษณะกระจัดกระจาย ผังกราฟิกเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้เรียนจัดข้อมูลเหล่านั้นให้เป็นระบบระเบียบอยู่ในรูปแบบที่อธิบายให้เข้าใจและจดจำได้ง่าย นอกจากนี้ใช้ในการประมวลความรู้หรือจัดความรู้ดังกล่าวแล้ว ในหลายกรณีที่ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มหรือสร้างความคิดขึ้น ดังกราฟิกยังเป็นเครื่องมือทางการคิดได้ดี เนื่องจากการสร้างความคิดซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมอยู่ในสมอง จำเป็นต้องมีการแสดงออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรม ผังกราฟิกเป็นรูปแบบของการแสดงออกของความคิดที่สามารถมองเห็นและอธิบายได้อย่างเป็นระบบชัดเจนและอย่างประหยัดเวลาด้วย⁴ การใช้ผังกราฟิกเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้ 4 ประการ ด้วยกันคือ

- 1) การแยกแยะข้อมูลเพื่อให้เห็นองค์ประกอบหลักที่เชื่อมโยงกันอยู่อย่างชัดเจน สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้มีทัศนคติได้ง่ายขึ้น
- 2) หากสมองมีการจัดโครงสร้างความรู้ไว้อย่างเป็นระบบระเบียบ จะช่วยเรียกความรู้เดิมที่อยู่ในโครงสร้างทางปัญญาออกมาใช้เชื่อมโยงกับความรู้ใหม่ได้ง่ายขึ้น

⁴ ทิศนา ขัมภณี, ศาสตราจารย์ : องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555) หน้า 388.

3) ผังกราฟิกที่แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบหลักของเรื่อง มีลักษณะเป็นภาพ ซึ่งง่ายต่อการที่สมองจะจดจำมากกว่าข้อความที่ติดต่อกันยืดยาว

4) การใช้ผังกราฟิก ซึ่งมีลักษณะเป็นทั้งภาพและข้อความ สามารถช่วยให้ผู้เรียนได้ เรียนรู้อย่างตื่นตัว (active learning) เนื่องจากผู้เรียนจะต้องมีทั้งการฟัง พูด อ่าน เขียน คิด จึงจะสามารถจัดทำผังกราฟิกออกมาได้ เป็นการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย

รูปแบบผังกราฟิก ผังกราฟิกที่นิยมใช้กันโดยทั่วไปมีจำนวนมากและจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากการค้นพบกราฟิกแบบใหม่ๆ จากการปฏิบัติงานอยู่เสมอในที่นี้จะขอเสนอตัวอย่างผังกราฟิกที่น่าสนใจ ซึ่งสามารถนำไปใช้ในงานลักษณะต่างๆ กันได้ดังนี้

แผนผังความคิด (Mind Mapping หรือ Mind Map) แผนผังความคิดหรือแผนที่ความคิด เป็นรูปแบบที่ใช้แสดงการเชื่อมโยงข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องใด เรื่องหนึ่ง ระหว่างการคิด กระบวนการคิด และความสัมพันธ์ของกระบวนการคิดตั้งแต่ต้นจนจบซึ่งจะช่วยให้มองเห็นภาพรวมของความคิดและโครงสร้างของความคิดในเรื่องที่กำลังคิดมองเห็นความสัมพันธ์ ระหว่างความคิดหลัก ความคิดรอง และความคิดย่อยที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน แผนผังความคิด หรือแผนที่ความคิดนี้ใช้ได้หลายกรณี อาทิ ใช้ในการระดมสมอง ใช้ในการสร้าง องค์ความรู้ วิเคราะห์ เนื้อหาหรืองานต่างๆ ใช้ในการจัดระบบความคิดและช่วยให้จำได้ดี นอกจากนี้ ยังใช้ในการนำเสนอข้อมูลได้อย่างชัดเจนอีกด้วย

2. เทคนิคการใช้คำถามเพื่อพัฒนาทักษะการคิดที่พึงประสงค์

การใช้คำถามพัฒนาการคิดเป็นรูปแบบของการสื่อสาร ที่ครูหรือผู้สอนสามารถตรวจสอบระดับการเรียนรู้ด้านปัญญาของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี โดยหากใช้ทฤษฎีการแบ่งเป้าหมายของการศึกษาด้านพุทธิพิสัยของบลูมมาพิจารณาลักษณะของคำถามก็จะสามารถแบ่งคำถามได้ถึง 6 ระดับอย่างไรก็ตามครูสามารถที่จะแบ่งคำถามด้วยเกณฑ์อย่างง่ายออกเป็น 2 กลุ่ม คือคำถามแบบปิด (convergent question) คือจะสามารถตอบสนองได้ด้วยคำตอบซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกต้องตรงตามที่ถามเพียงสิ่งเดียว เช่น ผู้แต่งไตรภูมิพระร่วงเป็นใคร เหตุการณ์ใดที่ส่งผลให้สุนทรภู่ขัดแย้งกับกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์เป็นต้นและคำถามอีกประเภทหนึ่งคือคำถามปลายเปิด (divergent question) คือคำถามที่สามารถตอบด้วยความคิดเห็น สมมติฐาน และการประเมินค่าต่างๆ ที่หลากหลายตามเหตุผลที่ใช้อ้าง นักวิชาการในต่างประเทศ ได้เสนอเทคนิคการใช้คำถาม และได้กล่าวถึงข้อแนะนำในการใช้คำถามเพื่อเพิ่มปริมาณและคุณภาพการคิดของผู้เรียน ซึ่งประกอบด้วยเทคนิค 4 เทคนิค สรุปได้ดังนี้

1) การปรับเปลี่ยนการจ่ายคำถามไปยังผู้เรียนคนต่างๆ (redirecting) คือ เทคนิคนี้เป็นการถามคำถามหนึ่งคำถามกับผู้เรียนจำนวนมากเพื่อให้เกิดการตอบสนอง เทคนิคนี้เป็นทางหนึ่งที่จะช่วยเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมในการอภิปรายในชั้นเรียน คำถามที่ใช้จึงต้องเป็นคำถามปลายเปิด หรือคำถามประเมินค่า ในบางกรณีอาจมุ่งถามเฉพาะรายบุคคล และจึงหันไปถามผู้เรียนคนอื่นๆ ต่อเนื่องเป็นลำดับ หากเกิดประเด็นใหม่เพิ่มเติม เพื่อให้ผู้เรียนที่ไม่ต้องการแสดงออกมากนักได้ตอบด้วย

2) การรอเวลา (wait time) การถามคือการสร้างปัญหาอย่างหนึ่งให้กับผู้เรียนแก้ไข ดังนั้นผู้เรียนจะต้องใช้เวลาสำหรับคิด หรือเวลาสำหรับการพิจารณาไตร่ตรองว่า ตนเองควรมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อคำถามในลักษณะใดการรอเวลาของครูมี 2 รูปแบบคือ รูปแบบแรกจะรอเวลาให้ผู้เรียนคนหนึ่งตอบเสร็จ

แล้วจึงถามคนต่อไป ส่วนอีกรูปแบบหนึ่ง คือ รอเวลาให้ผู้เรียนทุกคนที่ประสงค์จะตอบตอบให้หมด โดยครูต้องตระหนักเสมอว่าการรอทนโดยเพิ่มระยะเวลาในการรอคำตอบคำถามเพียง 3 ถึง 5 วินาทีจะทำให้ผู้เรียนมีโอกาสที่จะคิดคำตอบของตนเองได้มากขึ้น

3) การพักเวลาชั่วคราว (halting time) มีความคล้ายกับเทคนิคการรอเวลา แต่จะแตกต่างที่เป็น การที่ครูหยุดการดำเนินกิจกรรม เช่นหยุดพูดเพื่อให้ผู้เรียนได้มีเวลาสำหรับคิด ซึ่งในขณะนั้นครูจะไม่ถามคำถามอื่นๆ เพิ่มเติมเข้ามาหรือจะไม่มีการแสดงความคิดเห็นของผู้เรียน การพักเวลาสำหรับให้คิดนี้มีประโยชน์อย่างมากเมื่อครูสอนเรื่องที่มีความซับซ้อนหรือเป็นวิธีการ ซึ่งในขณะที่ยกกำลังหยุดคิดนั้น ครูควรสังเกตและตรวจสอบว่าผู้เรียนมีความเข้าใจในเรื่องที่สอนไปหรือไม่หากผู้เรียนสามารถแสดงให้เห็นว่าเข้าใจ จึงจะเริ่มเข้าสู่กิจกรรมต่อไป แต่ในทางตรงกันข้ามหากเห็นว่าผู้เรียนไม่เข้าใจครูก็ควรใช้คำถามหรืออธิบายวิธีการนั้นๆ ซ้ำอีกครั้ง

4) การฟัง (listening) ครูจะต้องฟังผู้เรียนพูดหรือตอบคำถามกระทั่งจบ จากนั้นจึงจะถามคำถามอื่นหรือให้ข้อเสนอแนะต่อคำตอบของผู้เรียน โดยส่วนมากครูมักมีแต่อยู่กับตัวเองในขณะที่ผู้เรียนกำลังพูด หรือไม่สนใจคำตอบของผู้เรียนอย่างแท้จริง จากนั้นจึงรีบถามคำถามอื่นๆ การอธิบายเรื่องใหม่และการทำกิจกรรมใหม่ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ครูควรเอาใจใส่ต่อการนำเสนอไม่ควรรบกวนหรือปิดกั้นผู้เรียนก่อนที่จะเสร็จสิ้นการตอบคำถามและเมื่อฟังผู้เรียนตอบครบถ้วนแล้วควรเว้นให้เกิดเวลาเงียบ (silent times) เพื่อให้ผู้เรียนคนอื่นๆ ได้ครุ่นคิดในประเด็นที่ได้ตอบคำถามไปซึ่งอาจจะเรียกว่าเป็นช่วงเวลาแห่งการ “ตกผลึกความคิด” ก็ได้การใช้คำถามคำถามเพื่อพัฒนาการคิดของผู้เรียน มีข้อเสนอแนะเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของคำถาม ดังต่อไปนี้

1) ถามคำถามที่ชัดเจนคำถามนั้นควรที่จะถามถึงบางสิ่งที่สามารถระบุได้ง่ายภาษาที่ใช้ถามต้องชัดเจนและผู้เรียนสามารถที่จะเข้าใจได้ หลีกเลี่ยงข้อความที่กำกวม มีโครงสร้างที่ยุ้งยากและการใช้ถ้อยคำที่ฟุ่มเฟือยหรือเินเยื่อเกินความจำเป็น

2) ครูควรถามคำถามก่อนที่จะกำหนดผู้ตอบครู ควรถามคำถามนำไปก่อนแล้วรอให้ทั้งชั้นเรียนได้คิดเกี่ยวกับคำถามนั้น จากนั้นจึงขอร้องผู้เรียนสักคนหนึ่งเป็นอาสาสมัครที่จะตอบคำถามในกรณีนี้อาจมีข้อยกเว้นสำหรับผู้เรียนที่ไม่ใส่ใจเรียนครูควรเรียกชื่อก่อนเป็นลำดับแรกแล้วจึงจะใช้คำถาม หรือสำหรับผู้เรียนที่ค่อนข้างช้าหรือขี้อาย ก็ควรที่จะเรียกชื่อเพื่อให้พวกเขาสามารถที่จะเตรียมตัวเองเสียก่อน ทั้งนี้ครูจะต้องพิจารณาด้วยว่า คำถามสำหรับผู้เรียนที่เรียนรู้ช้าหรือค่อนข้างขาดความมั่นใจไม่ควรเป็นคำถามที่ยากเกินไปนัก และพวกเขามีโอกาสที่จะตอบได้ง่าย ทั้งนี้ก็เพื่อ ทำให้ผู้เรียนรู้สึกไม่กลัวคำถาม การตอบคำถามและมีความเชื่อมั่นว่าตนเองสามารถที่จะตอบได้

3) ถามคำถามที่เหมาะสมกับจุดประสงค์ของเนื้อหาที่เรียน คำถามที่ใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นต้องมุ่งหาข้อเท็จจริงที่ต้องการ ถามคำถามที่ตอบได้ตามความจริงและสามารถที่จะพิสูจน์ได้ เมื่อต้องการให้กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดควรที่จะใช้คำถามแบบการสร้างผลผลิต หรือคำถามแบบประเมินค่า ทั้งนี้ ครูพึงตระหนักด้วยว่าควรใช้คำถามที่มีระดับทางปัญญาในการตอบที่แตกต่างกันออกไป

4) แจกคำถามให้กับทั้งชั้นเรียนอย่างยุติธรรมครูจะต้องพยายามหลีกเลี่ยงที่จะให้คำถามกับผู้เรียนที่ฉลาดคนใดคนหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น และที่สำคัญจะต้องพยายามหลีกเลี่ยงที่จะ

พัฒนาการวางระบบอย่างใดอย่างหนึ่งในการเรียกผู้เรียนขึ้นตอบ (หมายถึงการถามแบบสร้างระบบ เช่น เรียกตอบตามเลขที่ไล่ลำดับลงไป หรือ เรียกตอบตามแถวที่นั่งเรียงกันไป) เพราะผู้เรียนจะสนใจแต่เฉพาะ การเรียกถามที่จะกำลังเข้าใกล้หรือกำลังจะย้อนกลับมา ซึ่งจะสร้างความเครียดและวิตกกังวลมากกว่าการ คิดเรื่องคำตอบ

5) ถามคำถามให้เหมาะสมกับผู้เรียนทุกระดับความสามารถในห้องเรียนคำถามบาง คำถามบ้างก็เป็นคำถามที่ง่ายและบางคำถามก็เป็นคำถามที่ยากดังนั้นผู้เรียนทุกคนควรจะได้รับโอกาสที่จะ ตอบคำถามอย่างถูกต้องตามระดับความสามารถของตนเอง

6) ถามคำถามเพียงคำถามเดียวในเวลาครั้งหนึ่งๆ หากครูถามคำถามมากกว่า 1 หรือ 2 คำถามในช่วงเวลาเดียวกันก็อาจมีโอกาสนี้จะทำให้ผู้เรียนเกิดความสับสนเพราะคิดตามไม่ทันเพราะคำถาม จำนวนมากจะทำให้ผู้เรียนไม่มีเวลาคิดและเมื่อครูใช้คำถามจำนวนมากผู้เรียนก็ไม่อาจแน่ใจว่าควรที่จะตอบ คำถามใดก่อน

7) หลีกเลี่ยงการใช้คำถามที่ตอบได้เร็วมากเกินไปคำถามที่ตอบได้เร็วในที่นี้เช่นคำถามเติม คำ หรือคำถามที่ลงท้ายว่า “ใช่หรือไม่” หรือ “ใช่ไหม” การใช้คำถามที่ดีครูควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษา เนื้อหาหรือสนทนากันก่อนในบางประเด็นเพื่อสร้างความรู้พื้นฐานก่อนการเริ่มรับชุดคำถามที่ต่อเนื่องของครู

8) ควรเว้นช่วงห่างระหว่างคำถามแต่ละคำถามประมาณ 3-5 วินาที เวลาดังกล่าวควร หยุดไว้สำหรับผู้เรียนที่ควรจะได้คิดหรือเรียบเรียงคำตอบของตนเอง

ไม่มีวิธีใดที่จะกระตุ้นการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ดีเท่ากับการใช้คำถามเพื่อพัฒนาการคิดของ ครู นักเรียนจะเกิดความแจ่มแจ้งทางปัญญาได้หาได้เกิดจากฟังข้อมูลที่ครูเล่า บอก อธิบายเสนอ ฯลฯ แต่ เพียงอย่างเดียวไม่ จำจะต้องอาศัยกลไกทางปัญญาในการวิเคราะห์ไตร่ตรองข้อมูลให้ถ่วงถี่ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ ต้องอาศัยการที่ครูใช้คำถามกระตุ้นให้คิด ถามให้วิเคราะห์หาเหตุผลถามความรู้สึกลึกซึ้งเพื่อวิพากษ์ ถามเพื่อ วิจัย เป็นต้น ครูที่ไม่มีคำถามใดๆ เลยในการสอน หรือคิดว่าสิ่งที่ตนเองสอนไม่น่าจะเกิดปัญหาหรือ คำถามใดๆ เลย เขาเหล่านี้ย่อมนำพาผู้เรียนไปสู่ความจริงแท้ของการศึกษาได้ลำบาก⁵

3. เทคนิคการตั้งคำถาม

1) การตั้งคำถามเพื่อความรู้ความจำ เป็นการตั้งคำถามที่มีคำตอบแน่นอน ถามในเนื้อหาที่สอน ความหมาย กฎ กติกา ใช่ ไม่ใช่ ใคร อะไร ที่ไหน เมื่อไร⁶ เช่น สิทธิมนุษยชน หมายถึงอะไร ความเป็น พลเมืองดีคืออะไร จงยกตัวอย่างหลักสิทธิมนุษยชนและการเป็นพลเมืองดี มา 3 ข้อ

2) การตั้งคำถามเพื่อความเข้าใจ เป็นการอธิบาย เปรียบเทียบ แบ่ง ย่อความ จำแนก ความแตกต่าง จากความรู้ความเข้าใจที่ได้รับมาก่อนหน้า ถ่ายทอดผ่านด้วยการเขียน การพูด โดยเกิดจาก

⁵ เฉลิมลาภ ทองอาจ, โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายมัธยม คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: <https://thailanguageinstruction.wordpress.com> เข้าถึงข้อมูล, [23 ก.ค.61].

⁶ รองศาสตราจารย์ ดร.วิวัฒน์ มีสุวรรณ, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://wivatmee.blogspot.com/2013/09/blog-post_16.html เข้าถึงข้อมูล, [23 ก.ค.61].

การประมวลผลของตนเอง เช่น จงอธิบายคุณลักษณะของการเป็นพลเมืองดี จงบอกความแตกต่างระหว่าง สิทธิ กับ สิทธิมนุษยชน

3) การตั้งคำถามเพื่อการนำไปใช้เป็นการถ่ายทอดหรือนำความรู้ ความเข้าใจของตนเองไปใช้เพื่อ การพัฒนา ปรับปรุง แก้ไข วางแผน ตีความ นำไปปฏิบัติ หรือประยุกต์ใช้ เช่น ท่านมีวิธีการประยุกต์ใช้ แนวคิดหลักสิทธิมนุษยชนเพื่อการเรียนรู้ของตนเองอย่างไร ท่านนำหลักสิทธิพื้นฐานมาดำเนินชีวิตอย่างไร อย่างไร การเป็นพลเมืองดีมีวิธีการอย่างไร

4) การตั้งคำถามเพื่อการวิเคราะห์เป็นการตั้งคำถามเพื่อให้เกิดการแยกแยะสิ่งที่จะพิจารณา ออกเป็นส่วนย่อย แสดงความสัมพันธ์กัน เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของส่วนต่างๆ แต่ละส่วนให้แจ่ม แจ่ม ส่วนประกอบต่างๆ สามารถเข้ากัน สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันได้หรือไม่ อย่างไร โดยอาศัยหลักการทฤษฎี แนวคิดที่ได้เรียนรู้นำมาใช้ประโยชน์ เช่น สาเหตุสำคัญที่ทามนุษย์ถูกล่วงละเมิดสิทธิมีอะไรบ้าง มีปัจจัย ใดบ้างที่ส่งเสริมให้การส่งเสริมการเป็นพลเมืองดีมากขึ้น

5) การตั้งคำถามเพื่อการสังเคราะห์ เป็นการตั้งคำถามเพื่อให้แสดงการสรุป การออกแบบ การพัฒนา วางแผน วิธีการรวบรวมจากกระบวนการหรือผลของการนำเอาปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่ได้จาก การวิเคราะห์แล้ว นำมารวมกันเข้าเป็นหนึ่ง ก่อให้เกิดสิ่งใหม่ขึ้นเป็นความรู้ใหม่ เครื่องมือใหม่ทางความคิด ให้เหลือเพียงสิ่งที่สำคัญที่สุด เช่น จงสรุปหลักการ หรือแนวคิด ของการเป็นพลเมืองดีและการเคารพสิทธิ มนุษยชน

6) การตั้งคำถามเพื่อการประเมิน เป็นการตั้งคำถามเพื่อแสดงให้เห็นการตีความ โดยสรุปอย่างมี หลักเกณฑ์ อาจเป็นการตีความความคิดเห็น แสดงเหตุผล หรือความรู้สึก ด้วยอภิปราย เลือก ตัดสิน ประเมิน คุณค่า ที่มีกำหนดเกณฑ์เพื่อเป็นกรอบในการประเมินให้เกิดการยอมรับผลการประเมินอย่างถูกต้อง

4. เทคนิคการนำเข้าสู่บทเรียน

เทคนิคการนำเข้าสู่บทเรียน หมายถึง วิธีที่ครูจะโน้มน้าวผู้เรียนสนใจในบทเรียนอย่างแนบเนียน วิธีการนำเข้าสู่บทเรียนมีหลายวิธี เช่น ใช้อุปกรณ์ เช่น ให้อุปกรณ์ เช่น ให้อุปกรณ์จริง รูปภาพ ฉายภาพยนตร์การเล่าเรื่อง เช่น การเล่านิทาน การเล่าเหตุการณ์ การร้องเพลง การสนทนาซักถาม บททวนบทเรียนเดิมที่สัมพันธ์กับ บทเรียนใหม่ การสาธิต การทนายปัญหา การแสดงบทบาท

มีขั้นตอนวิธีปฏิบัติสำหรับการนำเข้าสู่บทเรียนคือ การนำเข้าสู่บทเรียนควรใช้เวลาสั้นๆ ประมาณ 5-15 นาที สิ่งที่จะใช้นำเข้าสู่บทเรียนไม่ว่าวิธีใด ต้องเอื้อกับบทเรียน หรือสอดคล้องกับบทเรียนการจูงใจเพื่อ นำเข้าสู่บทเรียนต้องกระทำให้กระชับพอเหมาะพอดีเมื่อผู้เรียนมีความสนใจครูต้องรีบขึ้นบทเรียนใหม่ทันที การนำเข้าสู่บทเรียน ครูจำเป็นต้องเลือกใช้วิธีใหม่ๆ และเหมาะสมอย่าใช้วิธีซ้ำซาก พยายามศึกษาความ ต้องการ ความสนใจของผู้เรียน และเลือกวิธีการนำเข้าสู่บทเรียนให้เหมาะสม กับผู้เรียน ครูต้องศึกษา เทคนิคการนำเข้าสู่บทเรียนแต่ละวิธีให้เข้าใจและฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ⁷

⁷ หลักการและวิธีการสอน, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://transistors-tet57.blogspot.com/p/blog-page_5.htmlเข้าถึงข้อมูล, [23 ก.ค.61].

5. เทคนิคการสรุปบทเรียน

เทคนิคการสรุปบทเรียน หมายถึง กลวิธีในการรวบรวมใจความหรือเนื้อเรื่องที่สำคัญๆ ที่ผู้สอนต้องการจะให้ผู้เรียนทราบเข้าด้วยกัน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจในบทเรียนตามลำดับขั้นตอน ที่ถูกต้องและสมบูรณ์ขึ้น โดยทุกๆ ไปการสรุปบทเรียนจะทำทุกครั้งหลังจากที่สอนจบบทเรียนแล้ว เพื่อผู้เรียนจะได้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างของความรู้และทักษะต่างๆ ที่ได้รับ ได้แนวคิดที่ถูกต้องในบทเรียนนั้น และเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้ในเนื้อหาต่อไป

วิธีการสรุปบทเรียนอาจทำได้หลายวิธี

1) การสรุปบททวนบทเรียน ครูไม่จำเป็นต้องทบทวนสรุปเองทั้งหมด ควรให้นักเรียนมีส่วนร่วม โดยครูอาจจะใช้คำถามและพยายามให้มีแต่ละสาระสำคัญ และเรียบเรียงอย่างเหมาะสมอาจจะให้นักเรียนรวบรวมการสรุปลงในสมุด

2) สรุปจากการปฏิบัติ เช่น ให้นักเรียนสังเกตการสาธิตการทดลองและพยายามชี้ให้นักเรียนเห็นความสำคัญของวิชาความรู้เดิม หรือบทเรียนที่เพิ่งเรียนจบกับบทเรียนที่จะเรียนในอนาคต

3) สรุปจากการสร้างสถานการณ์ โดยครูสร้างสถานการณ์ให้สอดคล้องกับบทเรียนและให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นออกมา

4) สรุปจากการใช้อุปกรณ์ โดยครูอาจจะใช้อุปกรณ์การสอนมาช่วยให้การสรุปบทเรียนให้ง่ายขึ้น เช่น เมื่อนำเครื่องมือทางเกษตรมาให้ให้นักเรียนดู นักเรียนสามารถสรุปข้อควรระวังในการใช้ได้

5.1 ความสำคัญของการสรุปบทเรียน

1) เมื่อผู้เรียนได้เรียนเนื้อหาสาระสำคัญของบทเรียนมาแล้ว ความคิด ความเข้าใจยังกระจัดกระจาย หรือมีความสับสน การสรุปบทเรียนจะช่วยรวบรวมความคิด ความเข้าใจให้ชัดเจนแจ่มแจ้ง จนเกิดความคิดรวบยอดที่ถูกต้อง

2) เนื้อหาสาระในบทเรียนมักมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันทั้งภายในเรื่องเดียวกัน และเรื่องอื่นๆ ดังนั้นการสรุปบทเรียนในลักษณะโยงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของหัวข้อต่างๆ ภายในเรื่องเดียวกัน หรือระหว่างบทเรียนเก่ากับใหม่ จะช่วยให้ผู้เรียนเห็นความสัมพันธ์ต่อเนื้ออย่างชัดเจน

3) จุดมุ่งหมายของการศึกษาหาความรู้อยู่ที่การสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ การสรุปบทเรียนจะช่วยชี้แนะให้นักเรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ได้

5.2 ข้อควรคำนึงในการสรุปบทเรียน

1) การสรุปบททวนโดยการใช้คำถามต้องสัมพันธ์กับเนื้อหาและจุดประสงค์ของบทเรียน

2) วิธีการสรุปต้องสอดคล้องกับความสนใจและความสามารถของนักเรียน

3) การสรุปต้องเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่นักเรียนรู้แล้วไปยังสิ่งที่ยังไม่รู้

4) การสรุปต้องสามารถใช้ประเมินบทเรียนว่ามีสาระและผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียนได้

5) การสรุปจะต้องเป็นการแนะแนวการเรียนในครั้งต่อไป

5.3 ประโยชน์ของการสรุปบทเรียน

1) ประมวลเรื่องราวที่สำคัญ ที่ได้เรียนไปแล้วเข้าด้วยกัน

2) เชื่อมโยงกิจกรรมการเรียนการสอนเข้าด้วยกัน

- 3) รวบรวมความสนใจของผู้เรียนเข้าด้วยกันอีกครั้งหนึ่งก่อนที่จะจบบทเรียน
- 4) สร้างความเข้าใจในบทเรียนให้ดีขึ้น
- 5) ช่วยส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ให้กับผู้เรียน ถ้าผู้สอนรู้จักให้ผู้เรียนคิดต่อไปว่าจะนำสิ่งที่เรียนไปประยุกต์ใช้ หรือนำไปใช้แก้ปัญหาได้อย่างไรบ้าง

5.4 ข้อเสนอแนะในการสรุปบทเรียน

- 1) การสรุปบทเรียนสามารถสรุปได้ทุกกระยะ คือเมื่อสอนจบหัวข้อ จบตอน จบเรื่อง หรือเมื่อจบบทเรียน ในการสอนและครั้งผู้สอนอาจจะสรุปบทเรียนเป็นระยะๆ แล้วสรุปรวมตอนท้ายอีกครั้ง จะช่วยให้นักเรียนเข้าใจและสามารถติดตามบทเรียนได้โดยตลอด ถ้าไม่เข้าใจตอนใดก็สามารถแก้ไขได้ทันทีก่อนที่จะเรียนต่อไปจะช่วยให้การเรียนราบรื่นไปตลอด ดีกว่าที่ผู้สอนจะสรุปเมื่อจบบทเรียนครั้งเดียว
- 2) สรุปบทเรียนให้ครอบคลุมสาระสำคัญครบถ้วนและสรุปได้ชัดเจน ให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ สามารถสัมพันธ์ความรู้เดิมกับความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน และนำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ได้
- 3) ผู้สอนพยายามให้ผู้เรียนสรุปด้วยตนเองก่อน เพื่อดูว่าผู้เรียนมีความเข้าใจถูกต้องหรือไม่ แล้วผู้สอนช่วยแก้ไขและส่งเสริมให้ถูกต้องสมบูรณ์ครบถ้วน โดยให้สรุปเป็นรายบุคคล หรือแบ่งกลุ่มช่วยกันสรุป
- 4) ผู้สอนและผู้เรียนช่วยกันสรุป โดยผู้สอนเป็นผู้ถามแล้วให้ผู้เรียนตอบจนสามารถได้สาระสำคัญครบถ้วน
- 5) ผู้สอนเป็นผู้สรุป ซึ่งควรจะทำเมื่อใช้วิธีให้ผู้เรียนสรุป หรือผู้สอนกับผู้เรียนช่วยกันสรุปมาแล้ว หรือเมื่อบทเรียนนั้นยากและสลับซับซ้อน หรือเมื่อต้องการจะโยนให้ผู้เรียนเห็นความสัมพันธ์ระหว่างบทเรียนที่เรียนไปแล้วกับบทเรียนใหม่ หรือจะโยนให้เห็นความสัมพันธ์ต่อเนื่องของหัวข้อต่างๆ ในบทเรียนเดียวกัน
- 6) การสรุปต้องเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่นักเรียน เรียนรู้แล้ว ไปสู่สิ่งที่นักเรียนยังไม่รู้
- 7) การสรุปบทเรียนที่ดี ควรสรุปเพื่อเป็นการแนะแนวสำหรับการเรียนในบทเรียนต่อไปด้วย⁸

5.5 เทคนิคการใช้สื่อการสอนและอุปกรณ์การสอน

การใช้สื่อการเรียนการสอน ย่อมจะมีเทคนิคที่แตกต่างกันไปตามเงื่อนไขต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเช่น ลักษณะและคุณสมบัติของสื่อแต่ละประเภท กลุ่มผู้เรียน ผู้สอน สถานที่ ความพร้อมของอุปกรณ์และเครื่องมือประกอบตลอดจนสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เป็นต้น แต่หลักการสำคัญที่จะต้องคำนึงถึงอยู่เสมอก็คือ “เงื่อนไขการเรียนรู้อื่นๆ” คินเตอร์ ได้ให้ข้อเสนอแนะในการใช้สื่อการเรียนการสอนไว้ ดังต่อไปนี้

- 1) ไม่มีวิธีการสอนหรือวัสดุประกอบการสอนชนิดใด ที่จะสามารถใช้กับผู้เรียนและบทเรียนทั่วไปได้ วิธีสอนและวัสดุประกอบการสอนแต่ละประเภทย่อมมีจุดมุ่งหมายเฉพาะของมันเอง
- 2) ในบทเรียนหนึ่งๆ ไม่ควรใช้สื่อการเรียนการสอนมากเกินไป ควรใช้เพียงแต่เท่าที่จำเป็นเท่านั้น ในบางครั้งก็ไม่ควรใช้สื่ออย่างเด็ดขาด
- 3) สื่อการเรียนการสอนที่ใช้ควรจะต้องสอดคล้องกับบทเรียนและกระบวนการเรียนการสอน

⁸ ทักษะและเทคนิคการจัดการเรียนรู้, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://makoree1.blogspot.com/p/blog-page_4074.html เข้าถึงข้อมูล, [23 ก.ค.61].

4) สื่อการเรียนการสอนควรสร้างให้เกิดโอกาสที่ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเตรียมและการใช้อันก่อให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ไม่ลืมนำ

5) ก่อนใช้สื่อการเรียนการสอน ผู้สอนควรทดลองใช้ก่อนเพื่อความแน่ใจว่าจะใช้ได้ถูกต้อง และมีประสิทธิภาพนอกจากนั้นยังต้องจัดเตรียมอุปกรณ์และเครื่องมือประกอบให้พร้อมทุกอย่าง

5.6 การวัดผล

การวัดก่อนเรียนระหว่างเรียนและหลังเรียน 3 คำนี้มีความเกี่ยวเนื่องกันแต่ต่างกันที่ระยะเวลาและจุดประสงค์ของการวัดและประเมิน มีความหมายทั้งในมิติที่กว้างและแคบดังนี้⁹

1) ก่อนเรียนการวัดและประเมินก่อนเรียนมีจุดประสงค์เพื่อมทราบสภาพของผู้เรียน ณ เวลาก่อนที่จะเรียน เช่น ความรู้พื้นฐานในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ ก่อนเรียนอาจจะหมายถึง

2) ระหว่างเรียน จุดประสงค์ของการวัดและประเมินระหว่างเรียน เพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าหรือพัฒนาการของผู้เรียนด้านความรู้ ทักษะกระบวนการ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ จากการเรียนรู้และการร่วมกิจกรรมของผู้เรียน โดยเทียบกับผลการวัดและประเมินก่อนเรียน การวัดและประเมินระหว่างเรียนจะทำให้ได้ข้อมูลที่บ่งบอกถึงพัฒนาการการเรียนรู้ของผู้เรียน ในขณะที่เดียวกันยังสะท้อนให้เห็นถึงคุณภาพการจัดการเรียนการสอนของครูด้วย ข้อมูลจากการวัดและประเมินระหว่างเรียนจะเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งผู้เรียน ครูผู้สอน สถานศึกษา และผู้ปกครอง สามารถนำข้อมูลดังกล่าวไปพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุผลการเรียนรู้ที่คาดหวังที่แตกย่อยมาจากมาตรฐานการเรียนรู้ และเป็นข้อมูลที่ใช้ในการปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน

3) หลังเรียนจุดประสงค์ของการวัดและประเมินหลังเรียน เพื่อตรวจสอบผลการเรียนของผู้เรียนด้านความรู้ ทักษะกระบวนการ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ จากการเรียนรู้และการร่วมกิจกรรมของผู้เรียน โดยเทียบกับผลการวัดและประเมินก่อนเรียนและระหว่างเรียน การวัดและประเมินหลังเรียนจะทำให้ได้ข้อมูลที่บ่งบอกถึงพัฒนาการการเรียนรู้ของผู้เรียน ในขณะที่เดียวกันยังสะท้อนให้เห็นถึงคุณภาพการจัดการเรียนการสอนของครูด้วยครูผู้สอน สามารถนำข้อมูลดังกล่าวไปพัฒนาและปรับปรุงการเรียนรู้และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนและสถานการณ์¹⁰

บทสรุป

หลักสิทธิมนุษยชน นับได้ว่าเป็นแนวคิดแห่งศตวรรษที่เกิดขึ้นด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างสังคมที่มนุษย์อยู่ร่วมกัน เคารพซึ่งกันและกันอย่างสงบสุข ไม่ข่มเหงทารุณ หรือเลือกปฏิบัติด้วยความแตกต่างของแต่ละคนหลายประเทศมีการปลูกฝังอย่างจริงจัง ถึงกับมีการสอนเป็นเรื่องเป็นราวทั้งในแนวคิดและการปฏิบัติจริงสอนกันตั้งแต่เด็กที่เข้าสู่วัยที่สามารถรู้ผิดชอบชั่วดีได้ แต่เรื่องสิทธิมนุษยชนได้อยู่ในระบบการสอนตาม

⁹ ทิวต์ล มณีโชติ, การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, 2549) หน้า 11-12.

¹⁰ มนชิตา เรืองรัมย์, “การพัฒนาแบบทดสอบการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556) หน้า 45.

โรงเรียนของไทยแล้วหรือยัง หรือถ้าเข้าไปในหลักสูตรแล้ว มีความก้าวหน้าไปมากน้อยแค่ไหน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อต้องเผชิญความท้าทายของบริบทสังคมแบบไทยๆ คนที่รับผิดชอบต่อตัวเองและต่อส่วนรวม ซึ่งฟังดูดี ยกตัวอย่างที่โครงการจิตอาสา ให้นักศึกษาออกไปรับผิดชอบต่อสังคม และกระทำในรูปแบบของการบำเพ็ญประโยชน์ ซึ่งสอดคล้องกับมโนทัศน์ของสังคมไทยเกี่ยวกับคุณค่าแบบไทยๆ บนฐานของพุทธศาสนาโดยเฉพาะกฎแห่งกรรมที่ครอบงำสังคมไทยไว้ ไม่ได้มองปัญหาบนโครงสร้าง แต่เป็นเรื่องปัจเจกที่ต้องไปแก้ปัญหาตัวเอง การแก้ไขมักเป็นการแก้ไขที่พฤติกรรมของแต่ละคน หรือช่วยในระดับบุคคล¹¹

เทคนิคและวิธีการสอน ให้ความรักแก่นักเรียน พร้อมๆ ไปกับเนื้อหาวิชาเรียน ครูควรแนะนำวิธีเรียนรู้ให้แก่เด็ก ดูแลและเอาใจใส่นักเรียน เหมือนกับการสร้างงานฝีมือชิ้นสักชิ้นที่เต็มไปด้วยอารมณ์และความรู้สึก ทำให้การเรียนการสอนนั้นมีความหมายขึ้นมาจนเกิดเป็นความผูกพันระหว่างครูกับศิษย์สอนให้นักเรียนเชื่อมโยงกับชีวิตจริง และฝึกให้นักเรียนคิดให้บ่อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ให้ผู้เรียนเข้าใจว่าความรู้ไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในเฉพาะหนังสือเท่านั้น ครูยังควรเชื่อมช่องว่างระหว่างทฤษฎีและการปฏิบัติ ทำให้นักเรียนเกิดความชำนาญในเรื่องที่นักเรียนสนใจ โดยครูให้คำปรึกษาช่วยเหลือในการปฏิบัติ และเชื่อมโยงสภาพชีวิตในชุมชนของนักเรียนกับความรู้ที่ศึกษาในโรงเรียนตั้งใจฟังนักเรียน ครูต้องรู้จักตั้งคำถาม สามารถตอบข้อสงสัยแก่นักเรียนได้ และควรระลึกอยู่เสมอว่านักเรียนแต่ละคนในชั้นเรียนมีความแตกต่างกัน ครูควรกระตุ้นการตอบสนองการเรียนรู้และการพัฒนาทักษะการสื่อสารให้นักเรียนด้วยไม่จำเป็นต้องมีแผนการสอนตายตัว

มีอารมณ์ขัน พยายามอย่าทำตัวให้เครียด ครูควรเล่าเรื่องตลกให้นักเรียนฟังบ้าง การมีอารมณ์ขันจะช่วยทำลายกำแพงระหว่างครูกับนักเรียนได้ ครูควรเรียนรู้ที่จะผ่อนคลายบรรยากาศในห้องเรียน และต้องระลึกเสมอว่า ครูก็เป็นมนุษย์ธรรมดาเหมือนกับนักเรียน ที่มีข้อบกพร่องและสามารถกระทำผิดได้เหมือนกัน เตรียมตัวให้พร้อม มีความเอาใจใส่ และอุทิศเวลาให้แก่การค้นคว้าหาวิธีถ่ายทอดความรู้ด้านต่างๆ ให้นักเรียน ครูดีต้องมีการเตรียมการสอนมาอย่างดี มีสื่อการสอนที่พร้อมและวิธีการสอนที่น่าสนใจ ทั้งหมดนี้หมายความว่าครูจะต้องทำงานหนักนอกเวลาด้วย ต้องได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังจากผู้บริหาร ทั้งในด้านทรัพยากร และบุคลากร ผู้บริหารควรให้การเสริมแรงครูอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ และสามารถทำงานได้อย่างปราศจากอุปสรรคปัญหาที่มีจินตนาการ จะเป็นครูที่ดีจะต้องรู้จักจัดใช้จินตนาการบ้าง เพราะจะมีผลต่อความคิดริเริ่มใหม่ๆ ลองจ้องไปที่นักเรียนแถวหลังสุด นึกถึงเส้นประสาทที่เชื่อมต่อกันและประกอบกันเป็นรูปร่างรวมตัวเป็นมนุษย์การเรียนรู้ของคนเราคงจะพัฒนาไปเรื่อยๆ อย่างไม่หยุดยั้ง หากครูไม่หยุดนิ่งที่จะเรียนรู้และพัฒนาความสามารถของทั้งตนเองและนักเรียนไปพร้อมๆ กัน ครู คือ วิศวกรสังคมที่มีส่วนสำคัญยิ่งในการสร้างคนรุ่นใหม่ที่มีสมรรถนะขึ้นมา

¹¹ มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับวันที่ 27 กรกฎาคม - 2 สิงหาคม 2561 รายงานพิเศษ : “สิทธิมนุษยชนศึกษา” ก้าวไปถึงจุดไหน? ในระบบการศึกษาและสังคมไทย [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: <https://www.matichonweekly.com> เข้าถึงข้อมูล [30 กรกฎาคม 2561].

บรรณานุกรม

- เฉลิมลาภ ทองอาจ, โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายมัธยม คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: <https://thailanguageinstruction.wordpress.com> เข้าถึงข้อมูล, [23 ก.ค.61].
- ทักษะและเทคนิคการจัดการเรียนรู้, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://makoree1.blogspot.com/p/blog-page_4074.html เข้าถึงข้อมูล, [23 ก.ค.61].
- ทีวัตต์ มณีโชติ. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, 2549.
- ทีศนา แคมณี. ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2536.
- พลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: <https://mapichatblog.wordpress.com> [23 ก.ค. 61].
- มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับวันที่ 27 กรกฎาคม – 2 สิงหาคม 2561 รายงานพิเศษ : “สิทธิมนุษยชนศึกษา” ก้าวไปถึงจุดไหน? ในระบบการศึกษาและสังคมไทย [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: <https://www.matichonweekly.com> เข้าถึงข้อมูล [30 กรกฎาคม 2561].
- มนชิตา เรืองรัมย์. “การพัฒนาแบบทดสอบการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2556) หน้า 45.
- รองศาสตราจารย์ ดร.วิวัฒน์ มีสุวรรณ, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://wivatmee.blogspot.com/2013/09/blog-post_16.html เข้าถึงข้อมูล, [23 ก.ค.61].
- เสน่ห์ จามริก. พุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2545.
- หลักการและวิธีการสอน, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://transistors-tet57.blogspot.com/p/blog-page_5.html เข้าถึงข้อมูล, [23 ก.ค.61].

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดน่าน
กับการมีส่วนร่วมด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่
Nan Provincial Administration Organization
with Participation in Local Natural Resource and Environment
Management

วัชชิระ หวันทอก
วิทยาลัยชุมชนน่าน

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น โดยเฉพาะประเด็นปัญหาภูเขาหัวโล้นจังหวัดน่านที่ผ่านมา

ดำเนินการวิจัยผ่านการจัดเวทีระดมความเห็น การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ในกลุ่มตัวแทนชุมชน ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ใน 3 ตำบล ประกอบด้วย ตำบลสะเนียน อำเภอเมือง ตำบลเมืองจัง อำเภอภูเพียง และตำบลยาบหัวนา อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

ผลการวิจัย พบว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 กำหนดบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไว้อย่างชัดเจน สำหรับประเด็นปัญหาภูเขาหัวโล้นจังหวัดน่าน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดน่านได้เข้าไปมีส่วนในการจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน 34 ตำบล นอกจากนี้ยังพบว่า บางบทบาทของท้องถิ่น อาจมีส่วนในการส่งเสริมหรือทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยไม่รู้ตัว

คำสำคัญ: องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, บทบาท, ภูเขาหัวโล้น

Abstract

This research aims to study the roles of the Provincial Administration Organization for local natural resource and environment management, especially the issue of Nan Province's bald mountains.

The research was conducted through an arrangement of brainstorming meeting, group discussion, and in-depth interview among the group of the community representatives, the administrators of the Provincial Administration Organization, and the related officials of the 3 sub-districts which consists of Sa Nian Sub-district, Mueang District, Mueang Chang Sub-district, Phu Phiang District, and Yap Hua Na Sub-district, Wiang Sa District, Nan Province.

The research found that Constitution of The Kingdom of Thailand, B.E. 2540 (1997) obviously determined the roles of the Provincial Administration Organization for the issue of Nan Province's bald mountains. Nan Provincial Administration Organization participated in arranging the learning process for local ordinance preparation on local natural resource and environment sustainable management for 34 sub-districts. Furthermore, it also found that some roles of the local may contribute the promotion or destroy the natural resource and environment unknowingly.

Keywords: Provincial Administration Organization, role, bald mountains

บทนำ

ปัจจุบันความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยถือได้ว่าเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชนและสาธารณะ ครอบคลุมทั้งมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้เกิดการอพยพแรงงานสู่เมืองใหญ่ ปัญหาครอบครัวแตกแยกและชุมชนชนบทอาจล่มสลายในที่สุด

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมารัฐบาลทุกยุคทุกสมัยต่างพยายามที่จะแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนอันเกิดจากผลกระทบของการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ในปี พ.ศ. 2535 ได้มีการตราพระราชบัญญัติเพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมขึ้น เรียกว่าพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 โดยกำหนดเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาล และได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 แต่ปัญหาของประชาชนก็ยังไม่ได้รับการแก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพ และในสมัยรัฐบาลนายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี (กันยายน 2535 – 2538)¹ ได้ตราพระราชบัญญัติสภาพตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ขึ้น ทำให้เกิดการปกครองในรูปแบบขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น นับเป็นการกระจายอำนาจครั้งใหญ่ของประเทศอีกครั้งหนึ่งที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองและบริหารจัดการท้องถิ่นตนเอง จากรูปแบบและโครงสร้างขององค์การบริหารส่วนตำบลที่เป็นนิติบุคคล ได้ให้โอกาสแก่ประชาชนในท้องถิ่นที่ได้รับการเลือกตั้งเข้าไปมีบทบาทเป็นฝ่ายบริหาร และควบคุมการปฏิบัติงานในสภาองค์การบริหารส่วนตำบล จึงถือได้ว่าองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นองค์การพื้นฐานระดับท้องถิ่นที่เล็กที่สุด เป็นรากฐานสำคัญต่อการพัฒนาการเมืองการปกครอง เป็นสถานที่ฝึกฝนระบบประชาธิปไตยของประชาชน ซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับประชาชนและทรัพยากร จึงทำให้รู้ถึงปัญหาและความต้องการที่แท้จริงตลอดจนแนวทางแก้ไขปัญหาของประชาชน

¹ ระดม อินแสง, “บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบล ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นในจังหวัดน่าน”, การค้นคว้าแบบอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต การจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541).

ปัญหาทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมในชนบทได้เป็นอย่างดี² ดังนั้นบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะเป็นพลังสำคัญสำหรับประเทศไทยที่จะจัดหรือจัดการปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นในอนาคตที่ต้องครุ่นหนึ่ง

เช่นเดียวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดทิศทางชัดเจนในการมอบหมายให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรหลักในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่น ในมาตรา 290 โดยกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม 3 ประการ คือ 1) การจัดการ บำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่ 2) การเข้าไปมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่นอกเขตพื้นที่ เฉพาะในกรณีที่มีผลกระทบต่อการค้าหรือชีวิตของประชาชนในพื้นที่ของตน 3) การมีส่วนร่วมในการพิจารณาเพื่อริเริ่มโครงการหรือกิจกรรมใดนอกเขตพื้นที่ ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่

พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ซึ่งออกตามรัฐธรรมนูญ กำหนดให้มีการถ่ายโอนภารกิจเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมหลายประการจากราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาคมาให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในกรณีของเทศบาล เมืองพัทยา และองค์การบริหารส่วนตำบล ภารกิจในการดูแลแม่น้ำลำคลอง นอกจากมีหน้าที่ในการบำรุงรักษาทางน้ำและทางระบายน้ำ ยังได้รับการถ่ายโอนภารกิจในการควบคุมท่าเทียบเรือ ท่าข้าม และการอนุมัติสิ่งปลูกสร้างในลำน้ำ ภารกิจด้านการใช้ที่ดิน หน้าที่ด้านผังเมือง ควบคุมอาคาร ดูแลรักษาที่สาธารณะ สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ตลาดการปรับปรุงแหล่งชุมชน การจัดการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ภารกิจด้านการขนส่งจัดระบบจราจร รวมทั้งหน้าที่ในการจัดการและบำรุงรักษาป่าไม้ ที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ

จังหวัดน่าน เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ประชาชนส่วนใหญ่ประสบกับปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันเกิดจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะการปลูกพืชเชิงเดี่ยวระยะสั้น จำพวกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อส่งขายให้พ่อค้า เพียงระยะเวลาไม่นาน ป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ก็ถูกแปรสภาพกลายเป็นภูเขาหัวโล้น ปัญหาต่างๆเกิดขึ้นตามมาและทวีความรุนแรงขึ้นเป็นลำดับ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความยากจน การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ฝนแล้ง น้ำท่วม ปัญหาหนี้สิน การอพยพไปขายแรงงานในเมืองใหญ่ของกลุ่มผู้ใช้แรงงาน ทั้งคนชราและเด็กให้อยู่ลำพังในชุมชน ปัญหาของคนในชุมชนท้องถิ่น จึงเป็นโจทย์ร่วมของชุมชนและภาคส่วนที่มีหน้าที่ต้องดูแลจัดการ โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งถือเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด อีกทั้งมีหน้าที่หลักในการบริการสาธารณะในพื้นที่ จึงมีส่วนสำคัญยิ่งในการจัดการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยเฉพาะประเด็นปัญหาภูเขาหัวโล้นจังหวัดน่านที่กำลังเป็นประเด็นใหญ่และมีผลกระทบในวงกว้างที่เกิดขึ้นในจังหวัดน่าน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการทราบถึงบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน โดยเฉพาะประเด็นปัญหาภูเขาหัวโล้นจังหวัดน่าน ตลอดจนถึง

² วิรัช วิรัชนิการวรรณ, การบริหารงานพัฒนาชนบท การพัฒนาขีดความสามารถในการบริหารงานพัฒนาสภาพตำบล : สาเหตุและแนวทางแก้ไข, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2536).

ลักษณะโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นว่ามีลักษณะเช่นใด เห็นสภาพปัญหาหรือข้อจำกัดขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดประโยชน์ในอนาคตต่อไป

บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการปัญหาภูเขาหัวโล้นจังหวัดน่าน

บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดน่าน ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ได้ถูกขับเคลื่อนผ่านตัวบทกฎหมายที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 โดยได้กำหนดทิศทางชัดเจนในการมอบหมายให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรหลักในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่น ในมาตรา 290

สำหรับประเด็นปัญหาภูเขาหัวโล้นจังหวัดน่าน เป็นประเด็นปัญหาใหญ่ที่เกิดขึ้นและถือเป็นบทบาทที่สำคัญขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ต้องร่วมดำเนินการ เพราะปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ อีกทั้งต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐราชการ ภาคประชาชนและภาคเอกชนในการร่วมกันจัดการ และที่สำคัญองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถดำเนินการกำหนดยุทธศาสตร์ แนวทาง และกิจกรรมโครงการสำหรับการจัดการ รวมถึงสามารถนำประเด็นปัญหาดังกล่าวออกเป็นข้อบัญญัติท้องถิ่น เพื่อการจัดการได้อย่างถูกต้องครอบคลุมตามบทบาทหน้าที่ที่กฎหมายกำหนดไว้ ซึ่งในจังหวัดน่าน ภาคส่วนด้านการพัฒนาได้ร่วมกันดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนขึ้น โดยมีภาคีเครือข่ายเข้าร่วม จำนวน 47 ภาคี ได้แก่ คณะทำงานเครือข่ายภาคประชาสังคมจังหวัดน่าน (คปจ.) สภาพัฒนาการเมือง (สพม.) สถาบันพระปกเกล้า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดน่าน และวิทยาลัยชุมชนน่าน เป็นต้น ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว จำนวน 34 ตำบล ครอบคลุม 14 อำเภอทั่วจังหวัดน่าน เพื่อการจัดการปัญหาภูเขาหัวโล้นจังหวัดน่าน ประเด็นดังกล่าวจึงเป็นอีกหนึ่งในกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นการพิสูจน์และสะท้อนบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการร่วมจัดการแก้ไขปัญหาของชุมชน ตามเจตจำนงของกฎหมายและความต้องการของคนในชุมชน

จากการลงพื้นที่ติดตามการดำเนินงานองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นที่เข้าร่วมโครงการ พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบล ทั้ง 3 แห่ง ได้เข้าร่วมเป็นภาคีเครือข่ายในการจัดการแก้ไขปัญหาภูเขาหัวโล้นดังกล่าว เพราะถือเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับปากท้องของคนในท้องถิ่น ที่มีผลกระทบในระดับกว้าง “เรื่องการเข้าไปมีส่วนร่วมต่อการจัดการ บำรุงรักษาหรือมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ แก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันเกิดผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ ถือเป็นวาระสำคัญของเรา และเป็นวาระระดับจังหวัดด้วย ยาบหวนาเองก็เข้าไปมีส่วนร่วมมาโดยตลอด เพราะพื้นที่ของเราร้อยละ 95 ก็ว่าได้เป็นที่ป่า ชาวบ้านไม่มีเอกสารสิทธิ์ แต่อยากได้สิทธิ์ทำกิน ชาวบ้านเดือนร้อน นี่ก็เป็นส่วนหนึ่งที่เข้าร่วมขบวนกับเครือข่าย อีกส่วนหนึ่งคือ หากเราปล่อยให้

ชาวบ้านทำไร่ข้าวโพดไปเรื่อยๆ ป่าของเราก็จะไม่มีเหลือ สมัยก่อนมันร่มรื่นมากกว่านี้ นี่หากไม่ทำอะไรอนาคตคงแย่”³

เช่นเดียวกับนายกองค์การบริหารส่วนตำบลสะเนียง ที่กล่าวถึงบทบาทของท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ว่า ปัญหาหลักและเป็นปัญหาร่วมในระดับกว้างของท้องถิ่นในจังหวัดน่าน คือ ปัญหาภูเขาหัวโล้น ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาหลักที่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านทั้งระดับปัจเจกถึงระดับสาธารณะ จึงตัดสินใจเข้าร่วมขับเคลื่อนขบวนการดังกล่าว “สะเนียงเองก็เป็น 1 ใน 34 ตำบล ที่เข้าร่วมขับเคลื่อนข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เพราะเราเป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตป่า ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ทำกิน และที่สำคัญสะเนียงถูกจับตามองเป็นพิเศษว่ามีพื้นที่ที่เป็นป่าหัวโล้นมากที่สุด ซึ่งความจริงแล้วสะเนียงมีพื้นที่ที่กว้าง จำนวนประชากรเยอะ ก็เป็นธรรมดาที่ต้องมีพื้นที่ป่าหัวโล้น เพราะเป็นอาชีพของชาวบ้านในพื้นที่⁴ นอกจากนี้ ยังพบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลสะเนียง ได้ดำเนินการผลักดันประเด็นปัญหาภูเขาหัวโล้นเข้าสู่การจัดทำเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งของหน่วยงาน นั่นคือ ยุทธศาสตร์ว่าด้วยการจัดการวิถีชีวิตชุมชนพื้นที่ต้นน้ำ เพื่อรองรับการขับเคลื่อนการพัฒนาในระยะต่อไป

ทั้งนี้จากการศึกษา ยังพบว่า บทบาทท้องถิ่นว่าด้วยเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์ของผู้บริหารและความต้องการของชาวบ้านเป็นหลัก กล่าวคือเมื่อผู้บริหารท้องถิ่นมีวิสัยทัศน์และเห็นความสำคัญของปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผู้บริหารมักมีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายในเรื่องดังกล่าว แต่หากมีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหาร โครงการหรือกิจกรรมดังกล่าวอาจมีการเปลี่ยนแปลง “ธรรมชาติของท้องถิ่นคือ การตัดสินใจหรือการกำหนดทิศทางการพัฒนามักอยู่ที่ผู้นำหรือผู้บริหาร เพราะหากผู้บริหารให้ความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อม ผู้บริหารก็สามารถกำหนดเป็นนโยบายได้ หรือแม้แต่การจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม เช่น การอบรมให้ความรู้แก่ชาวบ้าน การสะท้อนปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นให้ชาวบ้านเห็นร่วม จึงจะเกิดการพัฒนาร่วม”⁵ รวมถึงบางแผนงานโครงการได้ถูกขับเคลื่อนและผลักดันให้นำไปสู่การจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่น “ท้องถิ่นในจังหวัดน่านส่วนมากจะให้ความสำคัญกับบทบาทด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะกฎหมายเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการหรือดำเนินการได้ สามารถออกเป็นข้อบัญญัติของท้องถิ่นในการจัดการเรื่องต่าง ๆ ได้”⁶ ซึ่งการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น ที่ดำเนินการขับเคลื่อนภายใต้บทบาทหน้าที่ที่

³ องค์การบริหารส่วนตำบลยาบหัวนา, สรุปรูปแผนพัฒนา 3 ปี 2557-2559 องค์การบริหารส่วนตำบลยาบหัวนา อ.เวียงสา จ.น่าน (เอกสารอัดสำเนา), 2559.

⁴ องค์การบริหารส่วนตำบลสะเนียง, สรุปรูปแผนพัฒนา 3 ปี 2557-2559 องค์การบริหารส่วนตำบลสะเนียง อ.เมืองน่าน จ.น่าน, 2559.

⁵ องค์การบริหารส่วนตำบลยาบหัวนา, สรุปรูปแผนพัฒนา 3 ปี 2557-2559 องค์การบริหารส่วนตำบลยาบหัวนา อ.เวียงสา จ.น่าน (เอกสารอัดสำเนา), 2559.

⁶ องค์การบริหารส่วนตำบลยาบหัวนา, สรุปรูปแผนพัฒนา 3 ปี 2557-2559 องค์การบริหารส่วนตำบลยาบหัวนา อ.เวียงสา จ.น่าน, 2559.

กฎหมายให้อำนาจไว้นั้น ถูกขับเคลื่อนโดยขบวนการร่วมจากหลายภาคส่วน ทั้งนี้ท้องถิ่นเองก็เข้าไปมีส่วนสำคัญ เพราะเป็นประเด็นปัญหาที่มีผลต่อการดำรงชีวิตและความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่

ทั้งนี้ บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ไม่ได้มีกฎหมายบัญญัติชัดเจนว่าต้องดำเนินการ ประเด็นไหนอย่างไรบ้าง ซึ่งเห็นได้จากท้องถิ่นที่เข้าร่วมขบวนการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วยการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ที่มีท้องถิ่นเข้าร่วมเพียง 34 ตำบล จากท้องถิ่นในจังหวัดน่าน ทั้งสิ้น 99 แห่ง โดยแยกเป็นท้องถิ่นที่มีรูปแบบการปกครองแบบองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 80 แห่ง สะท้อนให้เห็นว่า บทบาทของท้องถิ่นในการจัดการปัญหาภูเขาหัวโล้นจังหวัดน่านนั้น ขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์ของผู้บริหารท้องถิ่นนั้นๆ จะให้ความสำคัญกับประเด็นปัญหาดังกล่าวมากน้อยแค่ไหน สอดคล้องกับความเห็นของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลสะเนียน ที่ระบุว่า การจัดการปัญหาภูเขาหัวโล้น จะสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับผู้บริหารท้องถิ่น และความต้องการหรือความเดือดร้อนของชาวบ้านเป็นตัวกระตุ้น ทั้งนี้เป็นเพราะผู้บริหารท้องถิ่นต้องอาศัยคะแนนเสียงจากชาวบ้านในการเข้ามาบริหาร หากละเลยความเดือดร้อนหรือความต้องการของชุมชน โอกาสที่จะกลับมาเป็นผู้บริหารท้องถิ่นก็มัน้อยตามไปด้วย “อย่าลืมนักว่าผู้บริหารท้องถิ่น นายกฯ เข้ามาบริหารได้เพราะคะแนนเสียง หากประเด็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อบุคคลในชุมชน โอกาสในการได้รับเลือกกลับเข้ามาก็มีน้อย นายกโดยทั่วไปก็ต้องพิจารณาประเด็นแบบนี้เพื่อการดำเนินกิจกรรมต่างๆในชุมชนท้องถิ่น”⁷ เช่นเดียวกับนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองจัง ที่ระบุว่า บทบาทของท้องถิ่นมีอยู่ 2 ประการ คือ บทบาทตามกฎหมายที่กำหนดไว้ มีกรอบและแนวทางในการดำเนินการชัดเจน และบทบาทที่ต้องทำบนพื้นฐานความต้องการของชุมชนหรือความเป็นอยู่ของคนในชุมชน “บทบาทของท้องถิ่นมี 2 ประการ คือบทบาทตามกฎหมาย และบทบาทตามหน้าที่ที่ต้องพิจารณาบนความต้องการของชุมชน เพราะชุมชนหรือชาวบ้านหากเกิดปัญหา เขามักคิดถึง อบต.มาเป็นอันดับแรก”⁸

ลักษณะโครงการของชุมชนที่ได้รับการจัดการ ส่งเสริม สนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล

สำหรับลักษณะการดำเนินโครงการขององค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 3 แห่ง ดำเนินการตาม ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาที่ได้จากการค้นหาความต้องการอย่างมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ คือ การจัดทำแผนผ่านกระบวนการประชุมประชาคมในระดับหมู่บ้านและระดับตำบลตามลำดับ “การทำแผนพัฒนาในพื้นที่ เรายึดความต้องการ ความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่เป็นหลัก สิ่งไหนที่ชาวบ้านต้องการและไม่ขัดกับระเบียบ อบต.ก็ต้องดำเนินการ โดยเราก็มีกรอบหรือยุทธศาสตร์ในการพัฒนาแต่ละด้านเป็นแนวทางด้วย”⁹ เช่นเดียวกับนายกองค์การบริหารส่วนตำบลสะเนียน ที่ระบุว่า การพัฒนาชุมชนเปลี่ยนไปจากเดิม คือในอดีตภาครัฐกำหนดแนวทางการพัฒนา แต่ปัจจุบันมุมมองการ

⁷ องค์การบริหารส่วนตำบลสะเนียน, สรุปรูปแบบพัฒนา 3 ปี 2557-2559 องค์การบริหารส่วนตำบลสะเนียน อ.เมืองน่าน จ.น่าน, 2559.

⁸ องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองจัง, สรุปรูปแบบพัฒนา 3 ปี 2557-2559 องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองจัง อ.ภูเพียง จ.น่าน, 2559.

⁹ องค์การบริหารส่วนตำบลยาบห้วยนา, สรุปรูปแบบพัฒนา 3 ปี 2557-2559 องค์การบริหารส่วนตำบลยาบห้วยนา อ.เวียงสา จ.น่าน, 2559.

พัฒนาชุมชนเปลี่ยนไป โดยยึดความต้องการชุมชนเป็นหลัก “อดีตการพัฒนาคนในชุมชนมักจะเชื่อผู้นำหรือภาคราชการ ทำให้การพัฒนาไม่ตรงกับความต้องการของชาวบ้าน อีกอย่างปัจจุบันชาวบ้านตื่นตัวมากขึ้น เพราะถือเป็นสิทธิ จึงมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนตนเองมากขึ้น”¹⁰

สอดคล้องกับชาวบ้านตำบลยาบหัวนา ที่เข้าร่วมสนทนากลุ่ม สะท้อนการดำเนินโครงการพัฒนาว่า องค์การบริหารส่วนตำบลยาบหัวนาให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างมาก ผ่านกระบวนการจัดทำแผนชุมชน “การพัฒนาต่าง ๆ อนาคตจะให้ความสำคัญกับชาวบ้านมาก ตั้งแต่การสอบถามความต้องการ การทำประชาคม หรือแม้แต่การจัดอบรมให้ความรู้ ก็เน้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมมาก เช่น การอบรมโครงการ LA 21 เป็นต้น”¹¹

เมื่อนำงบประมาณจากแผนพัฒนา 3 ปี (พ.ศ.2557-2559) ขององค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 3 แห่ง มาเปรียบเทียบระหว่างยุทธศาสตร์การจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับยุทธศาสตร์ด้านอื่นๆ พบว่า แต่ละตำบลให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมน้อยมาก และเมื่อเปรียบเทียบระหว่าง 3 พื้นที่ พบว่า โดยองค์การบริหารส่วนตำบลยาบหัวนา ได้จัดสรรงบประมาณสำหรับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ร้อยละ 2.60 เป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาคือ องค์การบริหารส่วนตำบลสะเนียน ร้อยละ 0.81 และองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองจังจัดงบประมาณสนับสนุน ร้อยละ 0.42 ตามลำดับ

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนงบประมาณด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้ง 3 พื้นที่

อบต.	ยุทธศาสตร์	อันดับที่	งบประมาณ	งบประมาณ ทั้งสิ้น	คิดเป็นร้อยละ
ยาบหัวนา	การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน	อันดับที่ 1	93,000,000	166,156,000	55.97
	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	อันดับที่ 5	4,335,000		2.60
สะเนียน	การพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรมจารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดอยู่ในความสำคัญ	อันดับที่ 1	184,147,000	434,041,400	42.42
	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการจัดการวิถีชีวิตชุมชนพื้นที่ต้นน้ำ	อันดับที่ 5 อันดับที่ 7	3,515,000 และ 70,000		0.81

¹⁰ องค์การบริหารส่วนตำบลสะเนียน, สรุปแผนพัฒนา 3 ปี 2557-2559 องค์การบริหารส่วนตำบลสะเนียน อ.เมืองน่าน จ.น่าน, 2559.

¹¹ องค์การบริหารส่วนตำบลยาบหัวนา, สรุปแผนพัฒนา 3 ปี 2557-2559 องค์การบริหารส่วนตำบลยาบหัวนา อ.เวียงสา จ.น่าน, 2559.

เมืองจ้จ	การพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีและภูมิปัญญา ท้องถิ่น	อันดับที่ 1	184,147,000	246,807,714	74.61
	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม	อันดับที่ 7	1,057,000		0.42

ที่มา : สรุปรแผนพัฒนา 3 ปี 2557-2559 องค์การบริหารส่วนตำบลยาบหัวนา, องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองจ้จ, องค์การบริหารส่วนตำบลสะเนียน (เอกสารอัดสำเนา).

บทสรุป

ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 6 ด้าน องค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 3 แห่ง ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับยุทธศาสตร์การพัฒนางานส่งเสริมคุณภาพชีวิต ยุทธศาสตร์การพัฒนา ด้านศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น และการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ส่วนยุทธศาสตร์ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจัดอยู่ในความสำคัญลำดับท้ายสุด ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การส่งเสริมสนับสนุนงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ศึกษา เน้นยุทธศาสตร์แนวทางหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับปากท้องหรือความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่เป็นหลัก และวางบทบาทของตนเองไว้ 2 ประการ คือ ประการที่ 1 บทบาทภายใต้ บทบัญญัติของกฎหมาย ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และประการที่ 2. บทบาทนอกเหนือจากกฎหมายกำหนด นั่นคือยึดความเดือดร้อนของประชาชนและความต้องการของคนในพื้นที่เป็นหลัก

ซึ่งประเด็นปัญหาภูเขาหัวโล้นเป็นหนึ่งในประเด็นที่ท้องถิ่นในจังหวัดน่านได้ขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดการจัดการในระดับจังหวัด และองค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 3 แห่งล้วนได้เข้าร่วมในขบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาดังกล่าว ภายใต้ชื่อขบวนการ “การจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน” ปัจจุบันขบวนการดังกล่าวถูกขับเคลื่อนผ่านวาระจังหวัดน่านในการจัดการปัญหาภูเขาหัวโล้นจังหวัดน่าน

ส่วนประเด็นปัญหาอุปสรรคในการบริหารจัดการและการบริการสาธารณะด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลจากการศึกษา พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลมีปัญหาหลัก 3 ด้าน ประกอบด้วย 1.ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรและองค์ความรู้สำหรับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของบุคลากรในระดับปฏิบัติการ 2. ปัญหาด้านโครงสร้างองค์กรของการบริหารส่วนตำบล ที่ยังไม่มีเจ้าภาพหลักหรือส่วนงานหลักที่รับผิดชอบงานด้านสิ่งแวดล้อมโดยตรง จึงทำให้งานดังกล่าวเป็นงานฝากในส่วนงานอื่นเป็นผลให้ไม่เกิดการจัดการพัฒนาเชิงรุก และ 3.ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับประชาชน โดยประชาชนในพื้นที่มีมุมมองด้านสิ่งแวดล้อมที่เห็นว่าเป็นเรื่องไกลตัว และมีความต้องการพัฒนาด้านเศรษฐกิจปากท้องมากกว่าด้านสิ่งแวดล้อม

ทั้งนี้ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรจัดให้มีงานหรือกองงานด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติโดยตรงขึ้นมา เพื่อการจัดการงานด้านสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ มีเจ้าภาพรับผิดชอบหลัก ไม่ใช่เป็นงานที่ต้องฝากส่วนงานอื่นในการดำเนินการ อีกทั้งควร

กระตุ้นให้ประชาชนในพื้นที่ตระหนักและเห็นความสำคัญของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น เพื่อให้ทราบถึงระบบและความสัมพันธ์ของผลกระทบจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับมิติทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ และที่สำคัญองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้แก่เจ้าหน้าที่ทุกระดับ เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมต่อการขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการการพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่อไป

บรรณานุกรม

- ระดม อินแสง. “บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบล ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นในจังหวัดน่าน”. การค้นคว้าแบบอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต การจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. การบริหารงานพัฒนาชนบท การพัฒนาขีดความสามารถในการบริหารงานพัฒนาสภาพตำบล : สาเหตุและแนวทางแก้ไข. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2536.
- องค์การบริหารส่วนตำบลยาบหว้า. สรุปแผนพัฒนา 3 ปี 2557-2559 องค์การบริหารส่วนตำบลยาบหว้า อ.เวียงสา จ.น่าน. (เอกสารอัดสำเนา), 2559.

ส่วนประสมทางการตลาดบริการที่ส่งผลต่อคุณภาพบริการในการเลือกใช้บริการจัดฟัน
ของคลินิกทันตกรรมในพื้นที่ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

Marketing Mix of Services that Affect the Servicequality in Choosing
Dental Services of Dental Clinics in Muang District, Lamphang

ณัฐริกา บ่อแก้ว
ภูเบศ ปารจะมี
วทันยา หลงลิ้ม
อัจฉรา เมฆสุวรรณ
มยุรี พรหมเทพ
มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

บทคัดย่อ

การศึกษามีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของส่วนประสมทางการตลาดบริการและคุณภาพบริการ (2) เพื่อศึกษาส่วนประสมทางการตลาดบริการที่ส่งผลต่อคุณภาพบริการในการเลือกใช้บริการจัดฟันของคลินิกทันตกรรมในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปางกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ใช้บริการจัดฟันของคลินิกทันตกรรมในพื้นที่จังหวัดลำปาง จำนวน 400 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม โดยใช้สถิติพรรณนาวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติอนุมานวิเคราะห์สัมประสิทธิ์การถดถอยพหุคูณ ผลการวิจัยพบว่าส่วนประสมทางการตลาดบริการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.80 และคุณภาพบริการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก 3.97 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณพบว่า ส่วนประสมทางการตลาดบริการ ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ และด้านราคาส่งผลต่อคุณภาพบริการมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 สำหรับด้านสถานที่, ด้านการส่งเสริมทางการตลาด, ด้านบุคคล, ด้านกระบวนการให้บริการ และด้านลักษณะทางกายภาพ ไม่ส่งผลต่อคุณภาพบริการ

คำสำคัญ: ส่วนประสมทางการตลาดบริการ, คุณภาพการใช้บริการ, คลินิกทันตกรรม

Abstract

The purposes of this research were: (1) to study the level of opinions on marketing mix, service and service quality, (2) to study the marketing mix of services that affect the servicequality in choosing dental services of dental clinics in Muang District, Lamphang. A sample was selected from 400 dental patients in Lamphang. Descriptive statistical analysisdeterminedthe percentage, average, standard deviation, and inferential statistics analysis,multiple regression analysis.The findings indicated that Marketing Mix Overall, the average was3.80 and 3.97 for quality and service. The results of multiple regression

analysis showed that Product marketing mix and price impact on service quality. There were statistically significant at .05 level. For location, marketing promotion, human resources, service process, and the physical aspect did not affect service quality.

Keywords: Marketing Mix, Quality of Service, Dental Clinic

บทนำ

อวัยวะทุกชนิดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของร่างกายซึ่งอวัยวะที่มีความสำคัญต่อทุกชีวิต ส่วนหนึ่งของคนคือปากในช่องปากมีอวัยวะที่สำคัญ คือ เหงือก ลิ้น กระพุ้งแก้ม เพดาน และลำคอส่วนต้น และฟันซึ่งภายในปากของคนมีฟันเป็นอวัยวะที่แข็งแรงที่สุดในร่างกายและเป็นส่วน ประกอบสำคัญของใบหน้า คนเราใช้ฟันสำหรับบดเคี้ยวอาหารให้ละเอียด ใช้ในการออกเสียงให้ชัดเจนและช่วยทำให้ใบหน้าของเราให้สวยงามสุขภาพช่องปากถือได้ว่าเป็นเรื่องที่ประชาชนให้ความสำคัญมากขึ้นเพราะการดูแลสุขภาพช่องปากให้มีสุขภาพดี เป็นการเสริมสร้างสุขภาพและบุคลิกภาพอีกอย่างหนึ่ง

ปัจจุบันการให้ความสำคัญของสุขภาพเป็นสิ่งที่ได้รับความสนใจของผู้คนเพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สุขภาพในช่องปากถือซึ่งถือได้ว่าเป็นปราการด่านแรกของการมีสุขภาพร่างกายที่ดี ดังคำกล่าวที่ว่า “ช่องปากเป็นประตูสู่สุขภาพ” ทำให้เกิดธุรกิจเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพช่องปากโดยเฉพาะอย่างยิ่งธุรกิจคลินิกทันตกรรม ซึ่งเป็นสถานประกอบการที่เปิดให้บริการด้านทันตสุขภาพในลักษณะของสถานพยาบาลที่ไม่รับผู้ป่วยไว้ค้างคืนโดยในปัจจุบันมีอัตราการเปิดให้บริการเพิ่มขึ้น ในเขตตัวเมืองย่านชุมชนมักมีการเปิดให้บริการคลินิกทันตกรรมเพิ่มขึ้นเพื่อรองรับความต้องการของประชาชน ส่งผลให้เกิดสภาพการแข่งขันที่รุนแรงมากขึ้นและเนื่องจากธุรกิจคลินิกทันตกรรมเป็นธุรกิจที่มีข้อจำกัดในด้านการเผยแพร่การโฆษณาและการประชาสัมพันธ์ที่ไม่สามารถทำได้เหมือนธุรกิจอื่นๆอีกทั้งยังเป็นธุรกิจให้บริการที่ผู้บริโภคไม่สามารถประเมินการให้บริการได้ก่อนมีการใช้บริการ

ดังนั้นจึงทำให้ธุรกิจคลินิกทันตกรรมต่างต้องการความได้เปรียบทางการแข่งขันเพื่อให้ธุรกิจสามารถอยู่ได้ในตลาดและสามารถอยู่ในใจผู้บริโภคได้ในระยะยาวโดยการให้บริการที่คุณภาพการใช้เครื่องมือที่มีคุณภาพการนำเทคโนโลยีที่มีความทันสมัยมาใช้ในการรักษารวมถึงการอาศัยพนักงานที่รับบริการที่มีคุณภาพเข้าช่วยในการให้บริการและดูแลผู้ใช้บริการรวมทั้งความสัมพันธ์กับลูกค้า ซึ่งทำให้ผู้บริโภคเกิดการรับรู้ เกิดการจดจำสามารถสร้างความพึงพอใจให้กับผู้บริโภคด้วย

ปัจจุบันนี้มีผู้นิยมจัดฟันเป็นจำนวนมาก จนกลายเป็นแฟชั่นในกลุ่มวัยรุ่น ซึ่งมุ่งเน้นไปทางด้านความสวยงามมากกว่าความจำเป็นในการรักษาต่างๆ ที่การจัดฟันจะทำให้เกิดผลเสียต่างๆ มากมาย การจัดฟันนั้นเป็นการรักษาทางทันตกรรมซึ่งต้องคำนึงถึงความจำเป็น ซึ่งจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีความจำเป็นต้องได้รับการรักษา กลุ่มที่ควรได้รับการรักษา และกลุ่มที่ต้องการได้รับการรักษาเพื่อความสวยงาม กลุ่มที่มีความจำเป็นต้องได้รับการรักษา ได้แก่ผู้ป่วยที่มีโครงสร้างใบหน้าผิดปกติ หรือการสบฟันที่ผิดปกติ เช่น ฟันล่างสบคร่อมฟันบน ฟันสบลึก ฟันสบเปิด หรือเกิดจากนิสัยที่ผิดปกติ เช่น การดูดนิ้ว การกัดหรือดูดริมฝีปาก การกริ่นที่ผิดปกติและตำแหน่งของลิ้นที่ผิดปกติ คางเบี้ยว เป็นต้น กลุ่มที่ควรได้รับการรักษา ได้แก่

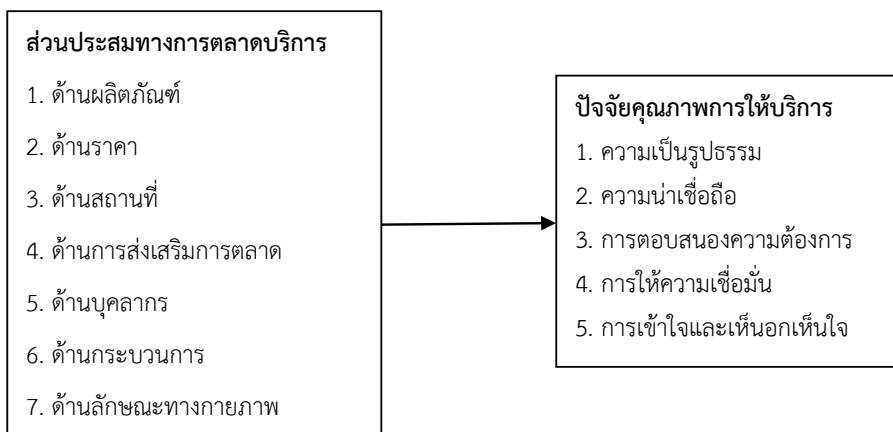
ผู้ป่วยที่ฟันซ้อนเกมาก ฟันห่าง ฟันยื่นมาก กลุ่มที่ต้องการได้รับการรักษาเพื่อความสวยงาม ผู้ป่วยอาจมีการสบฟันที่ผิดปกติเพียงเล็กน้อยแต่มีความต้องการให้ฟันเรียงตัวเป็นระเบียบหรือต้องการให้ใบหน้าสวยงามขึ้น และถึงแม้ว่าในการใช้บริการมีค่าใช้จ่ายโดยทันตแพทย์มีราคาค่อนข้างแพงตั้งแต่หลักพันต้นๆจนถึงหลายหมื่นบาท กระแสความนิยมในการจัดฟันเพื่อสุขภาพและจัดฟันแฟชั่นยังคงได้รับความนิยมรวดเร็วในสังคมไทย

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงส่วนประสมทางการตลาดบริการและคุณภาพบริการในการเลือกใช้บริการจัดฟันของคลินิกทันตกรรม ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เพื่อต้องการทราบการตัดสินใจใช้บริการจัดฟันของประชาชนจากคลินิกทันตกรรมใน อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เพื่อตอบสนองให้ตรงกับความต้องการของประชาชนที่เข้ามาใช้บริการให้มากที่สุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของส่วนประสมทางการตลาดบริการและคุณภาพบริการในการเลือกใช้บริการจัดฟันของคลินิกทันตกรรมในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
2. เพื่อศึกษาส่วนประสมทางการตลาดบริการที่มีส่งผลต่อคุณภาพบริการในการเลือกใช้บริการจัดฟันของคลินิกทันตกรรมในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

กรอบแนวคิด

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือ ผู้ที่ใช้บริการจัดฟันคลินิกทันตกรรมในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปางจำนวน 12 แห่ง ประกอบด้วย (1) คลินิกครอบครัวฟันดีลำปาง (2) คลินิกทันตแพทย์วรชัย (3) เกื้อกูลทันตกรรม (4) คลินิกกาญจนาทันตแพทย์ (5) คลินิกแพทย์วทันญญ-อิมใจ (6) LDC Dental ลำปาง

(7) ลำปางทันตกรรมคลินิก (8) คลินิกทันตกรรมบ้านพินดี (9) ดีดีเด็นท์ คลินิกทันตกรรม(10) คลินิกทันตกรรมพีสโมล์ (11)ฉัตรไชยทันตกรรม (12) คลินิกทันตกรรมบ้านแก้ว

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง คือผู้ที่เคยใช้บริการจัดฟันกับคลินิกทันตกรรมในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ในการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างนั้น คณะผู้วิจัยไม่ทราบจำนวนที่แน่นอนของประชากร ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างมีความเชื่อมั่นที่ 95% ประมาณค่าความผิดพลาดไม่เกิน 5% ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้เท่ากับ 385 คน เพื่อความคลาดเคลื่อนและความเหมาะสม คณะผู้วิจัยจึงใช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน โดยใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม ซึ่งสร้างขึ้นจากการศึกษาเอกสาร และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วน มีรายละเอียด ดังนี้ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบสอบถาม ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการตัดสินใจเลือกใช้บริการจัดฟันของคลินิกทันตกรรม และส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับส่วนประสมทางการตลาดบริการและคุณภาพบริการ ในการเลือกใช้บริการจัดฟันของคลินิกทันตกรรมในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

คุณภาพของเครื่องมือ

คณะผู้วิจัยได้ทดสอบความเที่ยงตรง (Validity) ของแบบสอบถามก่อนนำไปเก็บข้อมูลจริง โดยทำการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้เป็นกรอบในการสร้างแบบสอบถาม หลังจากนั้นจึงได้นำมาแบบสอบถามที่สร้างขึ้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบพิจารณาในความเที่ยงตรง ความเหมาะสมของเนื้อหา ความเหมาะสมในการใช้ภาษาและความชัดเจนของคำถามในแบบทดสอบ โดยได้ค่าความเที่ยง (IOC) เท่ากับ 0.94 หลังจากนั้นได้นำแบบสอบถามไปทดลองเก็บกับประชากรที่มีลักษณะที่ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง 30 รายเพื่อหาค่าความเชื่อถือได้ (Reliability) โดยได้ค่าสัมประสิทธิ์ของครอนบาคได้แก่ ส่วนประสมทางการตลาดบริการ มีค่าความเชื่อถือได้เท่ากับ 0.819 และคุณภาพบริการ มีค่าความเชื่อถือได้เท่ากับ 0.834

การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยแจกแบบสอบถามด้วยตนเอง จำนวนทั้งสิ้น 12 แห่ง โดยใช้ระยะเวลาเก็บข้อมูลทั้งสิ้น 2 เดือน (พฤษภาคม - มิถุนายน 2561) ได้แบบสอบถามที่สมบูรณ์กลับคืนมาจำนวน 400 ฉบับ

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) เพื่อใช้อธิบายลักษณะข้อมูลส่วนบุคคล ด้วยสถิติร้อยละ (Percentage) และการแจกแจงความถี่ (Frequency)

2. การวิเคราะห์สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistic) วิเคราะห์ข้อมูลส่วนประสมทางการตลาด และคุณภาพบริการ

โดยใช้สถิติสมการถดถอยเชิงพหุคูณ (Multiple Regression Analysis)

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 400 คนพบว่า ผู้ใช้บริการคลินิกทันตกรรมในเขตพื้นที่ อำเภอเมือง จังหวัดลำปางส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 62.8 เพศชาย คิดเป็นร้อยละ 37.3 มีอายุระหว่าง 20-30 ปี ร้อยละ 53.8อายุต่ำกว่า20ปี ร้อยละ 37.8 สถานภาพ โสดคิดเป็นร้อยละ 89.3 สมรสคิดเป็นร้อยละ 9.5 การศึกษาาระดับปริญญาตรี ร้อยละ 51.5 อนุปริญญา/ปวส. ร้อยละ25.3 เป็นนักเรียน/นักศึกษา ร้อยละ 74.3พนักงานบริษัท ร้อยละ 10.5 รายได้น้อยกว่า 5,000 บาท ร้อยละ 39.8 รายได้ 5,001-10,000 บาท ร้อยละ 35.8

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการตัดสินใจเลือกใช้บริการจัดฟันของคลินิกทันตกรรม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 400 คนพบว่า ผู้ใช้บริการจัดฟันคลินิกทันตกรรมในเขตพื้นที่ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สาเหตุที่เข้าใช้บริการ ต้องการแก้ไขปัญหาฟัน ร้อยละ 60.3 ตามแฟชั่น ร้อยละ 19.0 ตามคำแนะนำแพทย์ ร้อยละ 12.0 และจากคำแนะนำของเพื่อน ร้อยละ 8.8 ความถี่ในการเข้าใช้บริการเดือนละ1ครั้งร้อยละ 88.5 ทุกสองเดือนหรือมากกว่า ร้อยละ 4.5 ทุกสองสัปดาห์ ร้อยละ3.8และทุกสัปดาห์ร้อยละ 3.3 ช่วงเวลาในการเข้าใช้บริการช่วงเย็น (16.00-20.00) ร้อยละ 55.8 ช่วงเช้า (08.00-12.00) ร้อยละ 28.0 และช่วงบ่าย (12.00-16.00) ร้อยละ 16.3 ผู้ใช้บริการรู้จักคลินิกทันตกรรมจาก Internet ร้อยละ 42.8 รู้จักผ่านเพื่อนร้อยละ 35.3 และคนในครอบครัว ร้อยละ 9.5 บุคคลที่มีอิทธิพลในการเลือกใช้บริการคลินิกทันตกรรมคือตัวเอง คิดเป็นร้อยละ 49.3 คนในครอบครัว ร้อยละ 26.0 เพื่อนร้อยละ 19.5 ส่วนค่าใช้จ่ายที่ผ่านจนถึงปัจจุบันพบว่ามีค่าเฉลี่ยระหว่าง 3,280 บาท และเวลาที่เข้าใช้บริการในแต่ละครั้งมีค่าเฉลี่ยระหว่าง 55 นาที

ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นส่วนประสมทางการตลาดบริการ

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความคิดเห็นส่วนประสมทางการตลาดบริการ

ส่วนประสมทางการตลาด	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	การแปรผล
1) ด้านผลิตภัณฑ์	3.94	.41	มาก
2) ด้านราคา	3.75	.64	มาก
3)ด้านช่องทางการจัด	3.59	.75	มาก
4) ด้านการส่งเสริมทางการตลาด	3.64	.72	มาก
5) ด้านบุคคล	3.86	.58	มาก
6) ด้านกายภาพ	3.89	.74	มาก
7) ด้านกระบวนการ	3.82	.52	มาก
รวม	3.80	.41	มาก

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามให้ความคิดเห็นต่อระดับความสำคัญด้านส่วนประสมทางการตลาดในการใช้เลือกบริการจัดฟันคลินิกทันตกรรม ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง รวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.80 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .41 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าด้านผลิตภัณฑ์อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 3.94 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .41 ด้านกายภาพอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.89 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .74 ด้านบุคคลอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.86 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .58 ด้านกระบวนการอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.82 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .5 ด้านราคาอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.75 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .6 ด้านการส่งเสริมทางการตลาดอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.64 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .72 ด้านช่องทางการจัดจำหน่ายอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.59 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .75

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นด้านคุณภาพบริการ

คุณภาพการให้บริการ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	การแปรผล
1) ด้านรูปธรรม	4.06	.82	มาก
2) ด้านความน่าเชื่อถือ	4.04	.53	มาก
3) ด้านการตอบสนองความต้องการ	3.89	.50	มาก
4) ด้านการให้ความเชื่อมั่น	3.97	1.02	มาก
5) ด้านเข้าใจและเห็นอกเห็นใจ	3.91	.50	มาก
รวม	3.97	.38	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่าระดับความคิดเห็นด้านคุณภาพบริการของผู้ใช้บริการคลินิกทันตกรรมในอำเภอเมือง จังหวัดลำปางโดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.97 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .38 เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าด้านรูปธรรมมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.06 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .82 ด้านความน่าเชื่อถือมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.04 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .53 ด้านการให้ความเชื่อมั่นมีค่าเฉลี่ย 3.97 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.02 ด้านเข้าใจและเห็นอกเห็นใจมีค่าเฉลี่ย 3.91 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .50 ด้านการตอบสนองความต้องการมีค่าเฉลี่ย 3.89 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .50

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณของส่วนประสมทางการตลาดที่มีส่งผลต่อคุณภาพบริการในการเลือกใช้บริการจัดฟันคลินิกทันตกรรมใน อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี

*correlation in significant at the 0.01 level (2-tailed).

จากตารางที่ 3 ผลจากการทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ พบว่า ส่วนประสมทางการตลาดบริการด้าน ผลิตภัณฑ์ ($\beta = .242$) และราคา ($\beta = .033$) ส่งผลต่อคุณภาพบริการในการเลือกใช้บริการจัดฟันคลินิกทันตกรรมในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 ซึ่งส่วนประสมตลาดบริการด้านสถานที่ ($\beta = .094$) การส่งเสริมทางการตลาด ($\beta = .025$) บุคคล ($\beta = .057$) กระบวนการให้บริการ ($\beta = .025$) และลักษณะทางกายภาพ ($\beta = .076$) ที่ไม่ส่งผลต่อการเลือกใช้บริการจัดฟันคลินิกทันตกรรมในอำเภอเมืองจังหวัดปทุมธานี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.1

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาส่วนประสมทางการตลาดบริการที่ส่งผลต่อคุณภาพบริการในการเลือกใช้บริการจัดฟันของคลินิกทันตกรรมในพื้นที่ อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของส่วนประสมทางการตลาดบริการและคุณภาพบริการในการเลือกใช้บริการจัดฟันของคลินิกทันตกรรม ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า ส่วนประสมทางการตลาดบริการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านการส่งเสริมการตลาดด้านบุคคลด้านลักษณะทางกายภาพ และด้านกระบวนการ ทุกปัจจัยอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของผลที่ได้สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุนิสา หารินสุต¹ ซึ่งได้ศึกษาถึงปัจจัย

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์ (B)	ค่าสัมประสิทธิ์ การถดถอย (β)	ค่าสถิติทดสอบ (t-test)	ระดับนัยสำคัญทางสถิติ (Sig.)
Constant (ค่าคงที่)	2.174		10.940	.000
ผลิตภัณฑ์	.226	.242	4.969	.000*
ราคา	.008	.033	2.666	.008*
สถานที่	.048	.094	1.620	.106
การส่งเสริมการตลาด	.013	.025	.404	.686
บุคคล	.038	.057	1.017	.310
กระบวนการให้บริการ	.013	.025	-.481	.631
ลักษณะทางกายภาพ	.069	.094	1.779	.076

¹ สุนิสา หารินสุต, “ปัจจัยส่วนประสมการตลาดในการตัดสินใจใช้บริการทางทันตกรรมของคนไข้: กรณีศึกษาบริษัทมหาสมุทรเวชกิจจำกัด,” การค้นคว้าอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2551).

ส่วนประสมการตลาดในการตัดสินใจใช้บริการทางทันตกรรมของคนไข้บริษัท มหาสมุทรเวชกิจ จำกัดและผลการศึกษาของ พลวัฒน์ อรรถาสิ่ง² ที่ศึกษาเรื่องปัจจัยในการตัดสินใจมาใช้บริการกองทันตกรรม โรงพยาบาลทหารผ่านศึก พบว่า ผู้มาใช้บริการมีการตัดสินใจโดยรวมอยู่ในระดับมากเช่นกัน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ เบญจมาศ มาพบสุข³ ที่พบว่ากลยุทธ์การตลาดบริการ โรงพยาบาลเอกชนที่ส่งผลต่อผู้ใช้บริการโดยรวมอยู่ในระดับมาก อาจเนื่องมาจากปัจจัยส่วนประสมการตลาดในแต่ละด้านนั้น มักจะเป็นสิ่งที่ผู้รับบริการนำมาพิจารณาเพื่อประกอบการตัดสินใจทุกครั้งที่เลือกใช้บริการ ซึ่งผู้มารับบริการแต่ละคนอาจมีระดับความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ได้ในแต่ละปัจจัย โดยความคิดเห็นของผู้รับบริการต่อปัจจัยส่วนประสมการตลาดอยู่ในระดับมาก

ระดับความคิดเห็นด้านคุณภาพบริการโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าด้าน ธุรกรรม ด้านความน่าเชื่อถือ ด้านการตอบสนองความต้องการ ด้านความเชื่อมั่น และด้านเข้าใจและเห็นอกเห็นใจ ทุกปัจจัยอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ยุวดี มีพร,ปัญญา ทวีโชค⁴ ได้กล่าวว่า คุณภาพบริการจะเป็นสิ่งที่ลูกค้าประเมินออกมาหลังได้รับประสบการณ์อีกทั้งคุณภาพบริการยังเป็นตัวประเมินถึงความคิดเห็นความพึงพอใจของลูกค้าเพื่อให้ได้มาซึ่งการบริการที่ดี

2. เพื่อศึกษาประสมทางการตลาดบริการที่มีส่งผลต่อคุณภาพบริการในการเลือกใช้บริการจัดฟันของคลินิก ทันตกรรมพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ผลการวิเคราะห์ส่วนประสมทางการตลาดบริการที่ส่งผลต่อคุณภาพบริการในการเลือกใช้บริการจัดฟันคลินิกทันตกรรมในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง พบว่า ด้านผลิตภัณฑ์ และด้านราคาส่งผลต่อคุณภาพบริการ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ยกเว้น ด้านสถานที่ ด้านการส่งเสริมทางการตลาด ด้านบุคคล ด้านกระบวนการให้บริการ และด้านลักษณะทางกายภาพไม่ส่งผลต่อการเลือกใช้บริการจัดฟันคลินิกทันตกรรมในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สอดคล้องกับงานวิจัยของ สิริวิญญู บริพันธ์กุล⁵ ศึกษาเรื่องปัจจัยส่วนผสมทางการตลาดบริการที่มีผลต่อชาวต่างชาติในการเลือกใช้บริการทางทันตกรรม ในอำเภอเมืองเชียงใหม่ ที่พบว่า ปัจจัยส่วนผสมทางการตลาดที่ส่งผลต่อการเลือกใช้บริการทางทันตกรรมในระดับมากที่สุด คือด้านบุคลากร อันดับต่อมาคือด้านผลิตภัณฑ์ ด้านการนำเสนอ ลักษณะกายภาพ ด้านกระบวนการ ด้านการจัดจำหน่าย

² พลวัฒน์ อรรถาสิ่ง, “ปัจจัยในการตัดสินใจมาใช้บริการกองทันตกรรมโรงพยาบาลทหารผ่านศึก,” การค้นคว้าอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครหรือยูธยา, 2552).

³ เบญจมาศ มาพบสุข, “กลยุทธ์การตลาดบริการที่ส่งผลต่อผู้ใช้บริการโรงพยาบาลเอกชน,” วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2550).

⁴ ยุวดี มีพร, ปัญญา ทวีโชค, “การเปรียบเทียบระดับคุณภาพการบริการของร้านกาแฟพรีเมียมแฟรนไชส์ของต่างประเทศกับแฟรนไชส์ของไทย ในเขตกรุงเทพมหานคร,” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2553).

⁵ สิริวิญญู บริพันธ์กุล, “ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการที่มีผลต่อชาวต่างชาติในการเลือกใช้บริการทางทันตกรรมในอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่,” การค้นคว้าอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548).

หรือสถานที่ อยู่ในระดับการตัดสินใจมากที่สุด ด้านราคาและด้านการส่งเสริมการตลาด รวมอยู่ในระดับการตัดสินใจมาก

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรทำการศึกษากลุ่มตัวอย่างอื่นๆ โดยอาจขยายขอบเขตของกลุ่มตัวอย่างไปยังจังหวัดอื่น ๆ นอกเหนือจากจังหวัดลำปาง เพื่อตรวจสอบว่าผลการศึกษาที่ได้นั้นมีส่วนแตกต่างกันไปเพื่อใช้ในการพัฒนาธุรกิจที่เกี่ยวข้องให้ทราบถึงแง่มุมต่างๆ ที่ผู้บริโภคต้องการและสามารถนำไปปรับใช้เป็นกลยุทธ์ขององค์กรต่อไป

2. จากผลวิจัยพบว่าส่วนประสมทางการตลาดพบว่า ด้านสถานที่ ด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านบุคคล ด้านกระบวนการให้บริการ ด้านลักษณะทางกายภาพ ซึ่งมีข้อจำกัดในการศึกษาในพื้นที่จังหวัดลำปาง ดังนั้นควรศึกษากับพื้นที่อื่นเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นเพื่อ

บรรณานุกรม

- เบญจมาศ มาพบุษ. “กลยุทธ์การตลาดบริการที่ส่งผลต่อผู้ใช้บริการโรงพยาบาลเอกชน.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2550.
- พลวัฒน์ อรรถาสิ่งห์. “ปัจจัยในการตัดสินใจใช้บริการกองทันตกรรมโรงพยาบาลทหารผ่านศึก.” **การค้นคว้าอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, 2552.
- ยุวดี มีพร, ปัญญาวิโชค. “การเปรียบเทียบระดับคุณภาพการบริการของร้านกาแฟพรีเมียม แฟรนไชส์ของต่างประเทศกับแฟรนไชส์ของไทย ในเขตกรุงเทพมหานคร.” **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2553.
- สุนิสา หาริณสุต. “ปัจจัยส่วนประสมการตลาดในการตัดสินใจใช้บริการทางทันตกรรมของคนไข้: กรณีศึกษาบริษัทมหาสมุทรเวชกิจจำกัด.” **การค้นคว้าอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2551.
- สิริวิชญ์ บริพันธ์กุล. “ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการที่มีผลต่อชาวต่างชาติในการเลือกใช้บริการทางทันตกรรมในอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่.” **การค้นคว้าอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548.

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในการใช้บริการสถานบันเทิงยามค่ำคืน
อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

Factors Affecting to Satisfaction in Using Services of Night-time
Entertaining Places in Mueang District, Lampang Province

กรรณิการ์ เล็กตัว
อรุณศิริ อนุพงศ์
อิสรา สวัสดิ์ไสว
อัจฉรา เมฆสุวรรณ
มยุรี พรหมเทพ
มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

บทคัดย่อ

การศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อความพึงพอใจในการใช้บริการสถานบันเทิงยามค่ำคืน อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จำแนกตามเพศ อาชีพ รายได้ และสถานภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ใช้บริการสถานบันเทิงที่มีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป จำนวน 250 คน เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสอบถามสถิติที่ใช้คือความถี่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ การทดสอบค่าที (t-test) การทดสอบค่าเอฟ (F-test) ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ใช้บริการสถานบันเทิงยามค่ำคืนที่มีรายได้ แตกต่างกันมีความพึงพอใจในการใช้บริการสถานบันเทิงยามค่ำคืน อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ยกเว้นผู้ใช้บริการสถานบันเทิงยามค่ำคืนที่มีเพศอาชีพ และสถานภาพ แตกต่างกันมีความพึงพอใจในการใช้บริการสถานบันเทิงยามค่ำคืน อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ไม่แตกต่างกัน

คำสำคัญ: พฤติกรรม, สถานบันเทิง, ความพึงพอใจ

Abstract

This study had the objective to study personal factors affecting satisfaction in using services of night-time entertaining places in Mueang district, Lampang province that separated according to sexes, occupations, incomes and marital statuses by collecting data from the sample group of entertaining service users ages 20 years and above totaled 250 persons. The research tool was questionnaires. The statistics used Frequencies, Means, Percentage, T-test and F-test. The finding discovered the personal factor of the night-time entertaining service users with different incomes had different satisfaction in using services of night-time entertaining places in Mueang district, Lampang province at the statistical difference level of 0.05. While the night-time entertaining place users who had different

sexes, occupations and marital statuses did not have different satisfaction in using services of the night-time entertaining places in Mueang district, Lampang province.

Keywords: Behavior, entertainment place, Satisfaction

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การพัฒนาทางกายภาพเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วจึงทำให้เกิดการขยายตัวของตัวเมืองออกไปทั่วทุกทิศทางทั้งนี้ยังส่งผลถึงการขยายตัวทางด้านการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น ในทุกๆที่ของประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งท่องเที่ยวในเขตภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งมีสถานที่ท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้นทำให้ปัจจุบันมีสถานบันเทิงยามค่ำคืนต่างๆ เกิดขึ้นใหม่และเปิดให้บริการกันอย่างมากมายอย่างไรก็ตามสถานบันเทิงยามค่ำคืนเป็นอีกแหล่งท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่ส่งเสริมส่งผลทางด้านเศรษฐกิจในการท่องเที่ยวที่ดีขึ้น ทำให้ธุรกิจสถานบันเทิงยามค่ำคืนมีรายได้จากการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวอย่างมากมายนานาชาติแก่ผู้ประกอบการสถานบันเทิง ซึ่งมีผลต่อรายได้ประเทศจากการเสียภาษี , รายได้ ของผู้ประกอบการกลุ่มธุรกิจท่องเที่ยวต่างๆ อันเกิดจากการประกอบการของสถานบันเทิงยามค่ำคืนบนพื้นฐานตามธรรมชาติของมนุษย์ ค่อนข้างที่จะชื่นชอบและแสวงหากิจกรรมที่ทำให้เกิดความรู้สึกที่สนุกสนานเพลิดเพลิน เกิดประสบการณ์ที่ให้ความรู้ใหม่ๆ จากการได้พบเห็นสิ่งต่างๆ รวมทั้ง พบปะผู้คนมากมาย ตลอดจนได้เรียนรู้วิถีชีวิต และวัฒนธรรมที่หลากหลายมากขึ้น¹

ทั้งนี้การใช้บริการสถานบันเทิงนั้นมียุคมุ่งหมายของกลุ่มคนต่างกัน กลุ่มคนทำงาน เพื่อพบปะสังสรรค์พูดคุยกันระหว่างคนรู้จักคุ้นเคย หรือระหว่างคนในชุมชนละแวกเดียวกัน การมาพบปะสังสรรค์กันเนื่องในโอกาสฉลองงานวันเกิดและความสำเร็จบางอย่าง เช่น ความสำเร็จในการแข่งขันหรือเชียร์กีฬา อาจเป็นโอกาสการพักผ่อนหลังเลิกงานแล้ว การให้บริการสถานบันเทิงจะมีทั้งอาหารและเครื่องดื่ม หลายประเภท ส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องดื่มประเภทแอลกอฮอล์ ซึ่งธุรกิจสถานบันเทิงเติบโตอย่างรวดเร็วในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ได้ก่อให้เกิดธุรกิจที่เกี่ยวกับสถานบันเทิงอีกมากมายแถมยังส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจทางการกระจายภาษีสรรพสามิตในการเปิดสถานบันเทิงและมีกลุ่มผู้ใช้บริการเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีอายุน้อยที่ยังศึกษาอยู่ในระดับอุดมศึกษา² ซึ่งหากพิจารณาสถานบันเทิงที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวยามค่ำคืนของผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไปมีจำนวนไม่น้อย ตัวอย่างเช่น ร้านขุนช้าง, เมสคลับ, บ้านวิสกี้, อิมเพลน, หมูจุ่มเฮฮา, โด๊ป, ลานลม, มดแดง, มดยิ้ม, ดีลอป, สกาล่า, ซอย 8, โก๋หลังวัง, เมาดีฟ, สแควร์ เป็นต้น ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ทำให้ธุรกิจนี้เติบโตเนื่องมาจาก ลักษณะการดำเนินชีวิตของผู้คนวัยทำงาน นักศึกษา และประชาชนเปลี่ยนไปนิยมทานข้าวนอกบ้านและพักผ่อนในช่วงเวลาว่างคืน โดยวิธีนั่งดื่มและฟังเพลง และนิยมนัดพบปะสังสรรค์กันตามแหล่ง

¹ พงศ์นเรศ จีระมาตย์, กลยุทธ์การสร้างรายได้เปรียบทางการแข่งขันของผู้ประกอบการสถานบันเทิง, (คณะบริหารธุรกิจ: มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2559).

² ณัชชา มณีวงศ์, พฤติกรรมการท่องเที่ยวสถานบันเทิง, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2550.

ต่างๆ ซึ่งสถานบันเทิงเป็นสถานที่นัดพบที่ได้รับความนิยมสูงสุด ประชากรหลังไหลเข้ามาทำงานในเมือง และศึกษาตามมหาวิทยาลัย จึงทำให้ธุรกิจประเภทสถานบันเทิงนั้นเติบโตขึ้นเรื่อยๆ ตามจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นและวิถีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไป

จากการวิเคราะห์สภาวะเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมภายในประเทศไทยมีการแข่งขันด้านธุรกิจบริการสถานบันเทิงอย่างมากและทำให้เกิดการแข่งขันทางการตลาดสูงระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจสถานบันเทิงเช่นเดียวกัน จึงทำให้เกิดธุรกิจสถานบันเทิงเพิ่มมากขึ้น เพราะความนิยมของกลุ่มลูกค้าและผลตอบแทนของผู้ประกอบการธุรกิจสถานบันเทิงสามารถทำกำไรให้แก่ผู้ลงทุนได้เป็นจำนวนมาก จากธุรกิจการประกอบการสถานบันเทิงต้องตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคหลากหลายลักษณะ เช่น การทำกิจกรรมให้ผู้ใช้บริการเกิดความสนุกสนาน และรวมถึงอารมณ์ผ่อนคลาย ดังนั้นจึงทำให้ผู้ประกอบการคิดหากลยุทธ์ในการที่จะดึงดูดความสนใจของกลุ่มลูกค้า จึงทำให้ผู้ประกอบการจำเป็นต้องศึกษา รูปแบบกลยุทธ์ ของการบริการในสถานบันเทิงนั้น ถึงความพึงพอใจของลูกค้าเป็นสิ่งสำคัญ ตลอดจนความนิยมของกลุ่มเป้าหมาย อีกทั้งยังมีสื่อโฆษณาชักจูงทำให้ลูกค้าต่างอยากที่จะเข้ามาใช้บริการรวมทั้งการทำให้ผู้บริโภคเกิดความอยากเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่เพิ่มมากขึ้นจากการท่องเที่ยวยามค่ำคืน ทั้งนี้ธุรกิจสถานบันเทิงก็ยังคงควบคุมด้วยกระบวนการกฎหมายและนโยบายเกี่ยวกับการจัดระเบียบสังคม โดยมุ่งเน้นการดำเนินงานมิให้มีการกระทำผิดเกี่ยวกับสถานบริการในรูปแบบต่างๆซึ่งเหล่านี้ได้มีกฎหมายในลักษณะต่างๆในการใช้บริการเข้ามาเกี่ยวข้องทั้งทางด้านผู้ประกอบการธุรกิจและผู้ใช้บริการสถานบันเทิงยามค่ำคืนอย่างชัดเจน เช่น ด้านผู้ประกอบการธุรกิจสถานบันเทิงก็จะมีกฎหมายในการเสียภาษีสรรพสามิตสถานบริการ สถานที่ตั้งขึ้นเพื่อให้บริการ โดยหวังผลประโยชน์ทางการค้า โดยมีการจำหน่ายอาหาร สุรา และมีการแสดงดนตรี หรือการแสดงอื่นๆใดเพื่อการบันเทิง เป็นต้น ส่วนทางด้านผู้ใช้บริการ มีข้อบังคับในการเข้าใช้บริการของผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี ห้ามเข้าไปใช้บริการสถานบันเทิง และห้ามทำการเปิดเกินเวลาที่กฎหมายกำหนด เป็นต้น³

ในส่วนนี้จึงทำให้ผู้ใช้บริการมีโอกาสในการเลือกรับข่าวสารที่หลากหลายตามธรรมเนียมของแต่ละบุคคลผ่านสื่อธุรกิจในรูปแบบต่างๆและการเปลี่ยนแปลงด้านการดำรงชีวิตประจำวันของคนไทยโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ มีการใช้ชีวิตที่ยึดติดกับวัตถุนิยมและบริโภคนิยม รวมทั้งการถูกรอบงำทางวัฒนธรรมสถานบริการประเภทต่างๆเป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่รับเข้ามาจากกระแสวัฒนธรรมตะวันตกรวมถึงการให้ความสนใจการใช้บริการท่องเที่ยวในสถานบันเทิงที่มีแนวโน้มของผู้ใช้บริการเพิ่มมากขึ้น เพราะสถานบันเทิงใหม่ๆได้เกิดขึ้นกันอย่างแพร่หลายในหลายๆจังหวัด หรืออาจจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านความสนุกสนาน พบปะสังสรรค์สำหรับเพื่อนฝูงทำให้ผู้คนสนใจในการที่จะใช้บริการเพื่อเปิดทัศนคติที่แปลกใหม่และผ่อนคลายไปในตัว มีอาหารว่างและเครื่องดื่มจำหน่าย มีการแสดงดนตรี นันทนาการหรือพักผ่อนหย่อนใจเป็นสิ่งที่ต้องการ

³ วรณา ชื่นวัฒนา, พฤติกรรมการเที่ยวกลางคืนของวัยรุ่น, (สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ: มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, 2558).

ของมนุษย์ทุกคนทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยช่วยลดความตึงเครียดก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน และนำไปสู่ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ⁴

ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อความพึงพอใจในการใช้บริการสถานบันเทิงในยามค่ำคืน อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการนำข้อมูลที่ได้ให้ผู้ประกอบการสถานบันเทิงยามค่ำคืน นำไปพิจารณาเพื่อต่อยอดและกระตุ้นให้ธุรกิจในพื้นที่และเป็นการสร้างความโดดเด่นให้ธุรกิจต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อความพึงพอใจในการใช้บริการสถานบันเทิงยามค่ำคืน อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จำแนกตามเพศอาชีพ รายได้และสถานภาพ

แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พฤติกรรมการใช้บริการสถานบันเทิง

สมจิตต์ สุวรรณทัศน์⁵ ให้ความหมายของพฤติกรรม หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ของอินทรีย์ที่แสดงออกมา โดยสามารถสังเกตได้ด้วยบุคคลอื่น เช่น การพูด การนั่ง การหัวเราะ ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้สังเกตได้ด้วยประสาทรับความรู้สึกทั้ง การคิด จินตนาการ ความเชื่อ ฯลฯ ก็เป็นพฤติกรรม เฉลิมพล ต้นสกุล⁶ กล่าวว่า พฤติกรรม หมายถึง ปฏิกริยาและกิจกรรมทุกชนิดที่มนุษย์แสดงออกทางรูปธรรม นามธรรม ตลอดเวลา สังเกตได้ด้วยประสาทสัมผัส วาจา และการกระทำ สามารถแบ่งพฤติกรรมออก ได้เป็น 2 ประเภท คือ พฤติกรรมภายนอก (Overt Behavior) ซึ่งเป็นการกระทำที่สังเกตได้ด้วย ประสาทสัมผัสรับอาจใช้เครื่องมือช่วย และพฤติกรรมภายใน (Covert Behavior) ซึ่งเป็น กระบวนการที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ บุคคลอื่นไม่สามารถสังเกตได้

โสภี ยะแสง⁷ ได้นำเสนอถึงนิยามของสถานบันเทิง หมายถึง สถานที่ตั้งขึ้นเพื่อให้บริการ โดยหวังในการค้า คือสถานเต้นรำ รำวง และสถานที่ที่มีอาหาร สุราหรือเครื่องดื่มอย่างอื่นจำหน่าย โดยมีดนตรีหรือ

⁴ เฟื่องฟ้า ภูสวาสดี, พฤติกรรมเที่ยวกลางคืนของกลุ่มวัยรุ่น, (สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ: มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, 2554).

⁵ สมจิตต์ สุวรรณทัศน์, การศึกษาพฤติกรรมของนักศึกษา หลักสูตรปริญญาตรีศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาพลศึกษา. (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2552), หน้า 3.

⁶ เฉลิมพล ต้นสกุล, พฤติกรรมศาสตร์สาธารณสุข, (ภาควิชาสุขศึกษาและพฤติกรรมศาสตร์คณะสาธารณสุขศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2553), หน้า11.

⁷ โสภี ยะแสง, “พฤติกรรมทางเลือกใช้บริการของนักท่องเที่ยวที่มีผลปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการของสถานบันเทิงในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่,” วิทยานิพนธ์สาขาวิชาพัฒนการท่องเที่ยว, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2558).

การแสดงโดยจัดเป็นสถานที่พบปะสังสรรค์สำหรับคนทำงานกลางวัน ศุภภรณ์ อหันตะ⁸ กล่าวว่า สถานะบ้านเท็ง หมายถึงความคิดความรู้สึกและการมีแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมออกมาต่อสถานบ้านเท็งหลายรูปแบบทั้งคาเฟ่อบบอบนวดบาร์ร้านโรงน้ำชาคาราโอเกะดิสโกเธคไนต์คลับค็อกเทลเลานจ์ผับหรือบาร์ วนชัย อุทิศ⁹ สถานะบ้านเท็ง หมายถึง ร้านอาหารที่มีบรรยากาศผ่อนคลาย มีการบริการที่เป็นกันเอง มีอาหารที่มีคุณภาพ สะอาดและมีรสชาติ เพื่อตอบสนองต่อผู้บริโภคที่ต้องการมาพักผ่อนให้เกิดความผ่อนคลายจากความเครียด ความกดดันจากการทำงาน

กัญญกานต์ ทวีทิพย์รัตน์¹⁰ กล่าวว่า ในด้านความพึงพอใจในการใช้บริการของสถานบ้านเท็งนั้น เป็นที่พบปะสังสรรค์ มีอาหารและเครื่องดื่ม มีดนตรีบรรเลงในช่วงเวลายามค่ำคืน รวมไปถึงการนันทนาการหรือการพักผ่อนหย่อนใจเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นที่ต้องการของมนุษย์ทุกคนทั้งด้านสรีระวิทยาและทางสังคมคือช่วยผ่อนคลายความเมื่อยล้า ทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยช่วยลดความตึงเครียดก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน เป็นสิ่งที่คนที่ใช้บริการนั้นพึงพอใจในการใช้บริการสถานบ้านเท็ง

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

1. สถานะบ้านเท็งยามค่ำคืน อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง หมายถึง สถานที่ที่สร้างขึ้นเพื่อให้บริการโดยหวังประโยชน์ในการค้า โดยมีการแสดงดนตรีสด ดนตรีโฟล์คซอง ดีเจ เป็นต้น ได้แก่ (1) ร้านขุนช้าง (2) เมสคลับ (3) บ้านวิสกี้ (4) อิมเพลิน (5) หมูจุ่มเฮฮา (6) โด๊ป (7) ลานลม (8) มดแดง (9) มดอึ้ง (10) ดีลอฟ (11) สกาล่า (12) ซอย 8 (13) โก้หลังวัง (14) เมาดิฟ (15) สแควร์ (16) ริเวอร์ไซด์ (17) อลัมปางค์ (18) หมูย่างกางแปง และ (19) ปลาทุแค้น โดยมีเวลา เปิด-ปิดตั้งแต่ 17.00 น. – 02.00 น.

2. ผู้ใช้บริการ หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 20 ปี ขึ้นไป ที่เข้าใช้บริการสถานบ้านเท็งยามค่ำคืน ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

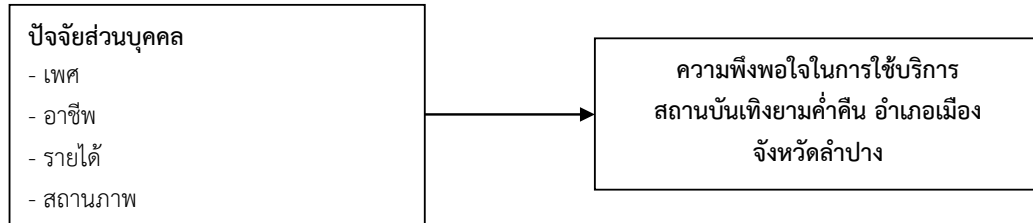
3. ความพึงพอใจในการใช้บริการ หมายถึง การแสดงออกถึงความรู้สึกในทางบวกของผู้ได้รับการบริการ ที่คาดหวังว่าจะได้รับจากการบริการในสถานบ้านเท็งนั้นๆ

⁸ ศุภภรณ์ อหันตะ, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อทัศนคติต่อสถานบ้านเท็ง,” สารนิพนธ์หลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551), หน้า 18.

⁹ วนชัย อุทิศ, แผนธุรกิจร้านเหล้า, (คณะวิทยาการจัดการ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2555), หน้า 4.

¹⁰ กัญญกานต์ ทวีทิพย์รัตน์, “รูปแบบและกลยุทธ์การดำเนินธุรกิจสถานบ้านเท็ง กรณีศึกษาผับ.” ปริญญาบริการธุรกิจมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553).

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

สมมุติฐานการวิจัย

เพศ อาชีพ รายได้ และสถานภาพที่แตกต่างกันส่งผลต่อความพึงพอใจในการใช้บริการสถานบันเทิงยามค่ำคืนอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัย คือ ประชาชนทั่วไปที่ใช้บริการสถานบันเทิงยามค่ำคืนอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยมีจำนวนสถานบันเทิงยามค่ำคืน จำนวน 19 แห่งประกอบด้วย (1) ร้านขุนช้าง (2) เมสคลับ (3) บ้านวิสกี้ (4) อิมเพลิน (5) หมูจุ่มเฮฮา (6) ได้ฟ (7) ลานลม (8) มดแดง (9) มดยิ้ม (10) ดีลอฟ (11) สกาล่า (12) ซอย 8 (13) โก๋หลังวัง (14) เมาดิฟ (15) สแควร์ (16) ริเวอร์ไซด์ (17) อลัมภางค์ (18) หมูย่างกางแปง และ (19) ปลาทุแค้นเนื่องจากทางคณะผู้วิจัยไม่สามารถหาจำนวนประชากรที่แน่นอนจากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้ และไม่ทราบสัดส่วนของผู้เข้าใช้บริการสถานบันเทิงยามค่ำคืน อำเภอเมือง จังหวัดลำปางดังกล่าวคณะผู้วิจัยจึงกำหนดกลุ่มตัวอย่างเฉพาะผู้ใช้บริการสถานบันเทิงยามค่ำคืนอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ที่มีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไปโดยใช้แนวคิดของ W.G Cochran จะได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 385 ตัวอย่างโดยการกำหนดระดับค่าความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และระดับค่าความคลาดเคลื่อนร้อยละ 0.05

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม ที่สร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นส่งให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน เพื่อทดสอบค่า IOC พบว่าข้อคำถามมีค่า IOC เท่ากับ 0.9 หลังจากคณะผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้ปรับแก้ตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันกับกลุ่มตัวอย่างจริงจำนวน 30 ฉบับ เพื่อตรวจสอบความเชื่อมั่นของ Cronbach's Alpha

โดยแบบสอบถามทั้งฉบับมีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ .899 เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้ คณะผู้วิจัยวิธีการแจกแบบสอบถามด้วยตนเองแบบบังเอิญกับผู้เข้าไปใช้บริการสถานบันเทิงยามค่ำคืนในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยเก็บแบบสอบถามเฉพาะในวันศุกร์ และเสาร์ หลังจากสถานบันเทิงยามค่ำคืนเปิดให้บริการเนื่องจากมีจำนวนผู้เข้ามาใช้บริการเป็นจำนวนมาก รวมถึงให้เครือข่ายช่วยแจกแบบสอบถาม โดยใช้ระยะเวลารวมทั้งสิ้น 1 เดือน ในการเก็บรวบรวมแบบสอบถามที่สมบูรณ์เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล ได้กลับคืนมาจำนวนทั้งสิ้น 250 ฉบับ

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติ

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ในส่วนของข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้บริการสถานบันเทิงยามค้าคีนในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง แสดงผลเป็นแบบแจกแจงค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) รวมทั้งพฤติกรรมการใช้เลือกใช้บริการสถานบันเทิงยามค้าคีน ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง แสดงผลเป็นแบบแจกแจงค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้ทดสอบสมมติฐานการวิจัย ใช้การทดสอบด้วย Independent Sample (t-test) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับปัจจัยด้านพฤติกรรมการใช้บริการสถานบันเทิงยามค้าคีน โดยใช้สถิติไค-สแควร์ (Chi-square) แบบ One-way ANOVA (F-test) เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับความพึงพอใจในการเลือกใช้บริการสถานบันเทิงยามค้าคีนอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 250 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 128 คน ร้อยละ 51.2 และเพศชาย จำนวน 122 คน ร้อยละ 48.8 มีอายุระหว่าง 20-22ปี จำนวน 122 คน ร้อยละ 48.8 อายุระหว่าง 23-25ปี จำนวน 65 คน ร้อยละ 26.0 อายุระหว่าง 26-28ปี จำนวน 18 คน ร้อยละ 7.2 อายุระหว่าง 29-30ปี จำนวน 18 คน ร้อยละ 7.2 อายุระหว่าง 32-34 ปี จำนวน 16 คน ร้อยละ 6.4 อายุตั้งแต่ 35 ปีขึ้นไป จำนวน 11 คน ร้อยละ 4.4 การศึกษาระดับ มัธยมศึกษา จำนวน 11 คน ร้อยละ 4.4 ระดับปวช/ปวส จำนวน 62 คน ร้อยละ 24.8 ระดับปริญญาตรี จำนวน 171 คน ร้อยละ 68.4 สูงกว่าระดับปริญญาตรีจำนวน 6 คน ร้อยละ 2.4 อาชีพนักเรียน/นักศึกษา จำนวน 149 คน ร้อยละ 59.6 รับราชการ จำนวน 14 คน ร้อยละ 5.6 รับจ้างทั่วไป จำนวน 30 คน ร้อยละ 12.0 พนักงานบริษัท จำนวน 50 คน ร้อยละ 20.0 อื่นๆ จำนวน 7 คน ร้อยละ 2.8 รายได้ ต่ำกว่า 10,000 บาท จำนวน 124 คน ร้อยละ 49.6 รายได้ 10,001-20,000 จำนวน 80 คน ร้อยละ 32.0 รายได้ 20,001-30,000 บาท จำนวน 36 คน ร้อยละ 14.4 รายได้ 30,000 บาทขึ้นไป 10 คน ร้อยละ 4.0 สถานภาพโสด จำนวน 217 คน ร้อยละ 86.8 สมรส จำนวน 28 คน ร้อยละ 11.2 หย่า/หม้าย จำนวน 5 คน ร้อยละ 2.0 สถานบันเทิงที่เข้าใช้บริการ ร้านขุนช้าง จำนวน 49 คน ร้อยละ 19.6 ร้านเมสคลับ จำนวน 15 คน ร้อยละ 6.0 บ้านวิสกี้ จำนวน 29 คน ร้อยละ 11.6 ร้านอิมเพลิน จำนวน 4 คน ร้อยละ 1.6 ร้านหมู่มุ่เฮฮา จำนวน 8 คน ร้อยละ 3.2 ร้านโต้ฟ จำนวน 26 คน ร้อยละ 10.4 ร้านลานลม จำนวน 16 คน ร้อยละ 6.4 ร้านมดแดง จำนวน 8 คน ร้อยละ 3.2 ร้านมดยิ้ม จำนวน 20 คน ร้อยละ 8.0 ร้านดีลอฟ จำนวน 23 คน ร้อยละ 9.2 ร้านสกาล่า จำนวน 17 คน ร้อยละ 6.8 ร้านชอย 8 จำนวน 6 คน ร้อยละ 2.4 ร้านโก๋หลังวัง จำนวน 3 คน ร้อยละ 1.2 ร้านเมาดิฟ จำนวน 8 คน ร้อยละ 1.2 ร้านสแควรูท จำนวน 3 คน ร้อยละ 1.2 ร้านริเวอร์ไซด์ จำนวน 3 คน ร้อยละ 1.2 ร้านอลิมปิก จำนวน 2 คน ร้อยละ .8 ร้านหมู่ย่างกางแปง จำนวน 3 คน ร้อยละ 1.2 ร้านปลาทุ๊ค จำนวน 2 คน ร้อยละ .8 อื่นๆ จำนวน 5 คน ร้อยละ 2.0 ความถี่ในการใช้บริการ 1 ครั้ง/สัปดาห์

จำนวน 97 คน ร้อยละ 38.8 ความถี่ในการใช้บริการ 2 ครั้ง/สัปดาห์ จำนวน 96 คน ร้อยละ 38.4 ความถี่ในการใช้บริการ 3 ครั้ง/สัปดาห์ จำนวน 46 คน ร้อยละ 18.4 ความถี่ในการใช้บริการ 4 ครั้ง/สัปดาห์ จำนวน 9 คน ร้อยละ 3.6 ความถี่ในการใช้บริการ 5 ครั้ง/สัปดาห์ จำนวน 2 คน ร้อยละ 0.8 ค่าใช้จ่ายในการใช้บริการ 100บาท /ครั้ง จำนวน 12 คน ร้อยละ 4.8 ค่าใช้จ่ายในการใช้บริการ 150 บาท /ครั้ง จำนวน 10 คน ร้อยละ 4.0 ค่าใช้จ่ายในการใช้บริการ 200 บาท /ครั้ง จำนวน 51 คน ร้อยละ 20.4 ค่าใช้จ่ายในการใช้บริการ 250 บาท /ครั้ง จำนวน 6 คน ร้อยละ 2.4 ค่าใช้จ่ายในการใช้บริการ 300 บาท /ครั้ง จำนวน 59 คน ร้อยละ 23.6 ค่าใช้จ่ายในการใช้บริการ 400 บาท /ครั้ง จำนวน 20 คน ร้อยละ 8.0 ค่าใช้จ่ายในการใช้บริการ 450 บาท /ครั้ง จำนวน 1 คน ร้อยละ 0.4 ค่าใช้จ่ายในการใช้บริการ 500 บาท /ครั้ง จำนวน 50คน ร้อยละ 20.0 ค่าใช้จ่ายในการใช้บริการ 600 บาท /ครั้ง จำนวน 9 คน ร้อยละ 3.6 ค่าใช้จ่ายในการใช้บริการ 700บาท /ครั้ง จำนวน 5 คน ร้อยละ 2.0 ค่าใช้จ่ายในการใช้บริการ 750บาท /ครั้ง จำนวน 1 คน ร้อยละ 0.4 ค่าใช้จ่ายในการใช้บริการ 800 บาท /ครั้ง จำนวน 9 คน ร้อยละ 3.6 ค่าใช้จ่ายในการใช้บริการ 1,000 บาท /ครั้ง จำนวน 13 คน ร้อยละ 5.2 ค่าใช้จ่ายในการใช้บริการ 1,200 บาท /ครั้ง จำนวน 1 คน ร้อยละ 0.4 ค่าใช้จ่ายในการใช้บริการ 1,300 บาท /ครั้ง จำนวน 1 คน ร้อยละ 0.4 ค่าใช้จ่ายในการใช้บริการ 1,500 บาท /ครั้ง จำนวน 2 คน ร้อยละ 0.8

ผลการวิเคราะห์ระดับความพึงพอใจในการใช้บริการ

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความพึงพอใจในการใช้บริการ

ระดับความพึงพอใจในการใช้บริการ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	การแปรผล
1.สถานบันเทิงที่ท่านใช้บริการมีความสะอาดสบายในการจอร์ตรถและใช้บริการห้องน้ำมากน้อยเพียงใด	3.97	.76	มาก
2.สถานบันเทิงเลือกให้มีบรรยากาศที่สนุกสนาน	4.05	.62	มาก
3.สถานบันเทิงที่ท่านเลือกใช้บริการมีการแสดงความบันเทิงที่น่าสนใจ	4.04	.67	มาก
4.สถานบันเทิงที่เลือกใช้นั้นมีพนักงานเพียงพอต่อการบริการ	3.92	.72	มาก
5.บรรยากาศในสถานบันเทิงยามค่ำคืนที่ท่านเลือกใช้บริการมีอากาศปลอดโปร่ง	3.86	.83	มาก
6.ความรวดเร็วในการสั่งอาหาร เครื่องดื่ม	3.84	.78	มาก
7.มีพนักงานคอยให้บริการอย่างสม่ำเสมอ	3.90	.73	มาก
8.ความปลอดภัยในการใช้บริการสถานบันเทิง	3.83	.73	มาก
9.ระบบแสง สี เสียง ของสถานบันเทิงมีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด	3.98	.71	มาก

10.สถานบันเทิงที่เลือกใช้บริการมีโฆษณาเช่นจัดโปรโมชั่น เครื่องดื่มมินิเมา	3.69	.71	มาก
รวม	3.91	.40	มาก

จากตารางที่1แสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามให้ความคิดเห็นต่อระดับความพึงพอใจในการใช้บริการสถานบันเทิงยามค่ำคืนในพื้นที่จังหวัดลำปาง โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.91 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.40เมื่อพิจารณาด้านพบว่า สถานบันเทิงเลือกใช้มีบรรยากาศที่สนุกสนาน มีระดับความพึงพอใจสูงสุดอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย 4.05 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.62รองลงมา สถานบันเทิงที่ท่านเลือกใช้บริการมีการแสดงความบันเทิงที่น่าสนใจมีระดับความพึงพอใจสูงสุดอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย 4.04 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.67ระบบแสง สี เสียง ของสถานบันเทิงมีความเหมาะสมมีระดับความพึงพอใจสูงสุดอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย 3.98 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.71 สถานบันเทิงมีความสะดวกสบายในการจอดรถและใช้บริการห้องน้ำมีระดับความพึงพอใจสูงสุดอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย 3.97 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน0.76สถานบันเทิงที่เลือกใช้มีพนักงานเพียงพอต่อการให้บริการ มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ย3.92 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.72

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของปัจจัยส่วนบุคคลกับความพึงพอใจในการใช้บริการสถานบันเทิงยามค่ำคืน อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จำแนกตามเพศ อาชีพ รายได้ และสถานภาพ

ตารางที่2การเปรียบเทียบความแตกต่างของปัจจัยส่วนบุคคลกับความพึงพอใจในการใช้บริการสถานบันเทิงยามค่ำคืน อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จำแนกตามเพศ

ปัจจัยส่วนบุคคล		n	\bar{X}	S.D.	t	P
เพศ	ชาย	122	3.95	0.40	1.435	0.562
	หญิง	128	3.88	0.42		

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 2 พบว่า เพศแตกต่างกันมีความพึงพอใจในการใช้บริการสถานบันเทิงยามค่ำคืน อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบความแตกต่างของปัจจัยส่วนบุคคลกับความพึงพอใจในการใช้บริการสถานบันเทิงยามค่ำคืน อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จำแนกตามอาชีพ รายได้ และสถานภาพ

ปัจจัยส่วนบุคคล	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	P
อาชีพ	ระหว่างกลุ่ม	1.519	4	.380	2.310	.058

	ภายในกลุ่ม	40.265	245	.164		
	รวม	41.784	249			
รายได้	ระหว่างกลุ่ม	3.050	3	1.017	6.457	0.000
	ภายในกลุ่ม	38.734	246	.157		
	รวม	41.784	249			
สถานภาพ	ระหว่างกลุ่ม	.476	2	.238	1.423	.243
	ภายในกลุ่ม	41.308	247	.167		
	รวม	41.784	249			

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 3 พบว่า รายได้ แตกต่างกันอย่างมีความพึงพอใจในการใช้บริการสถานบันเทิงยามค่ำคืน อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ยกเว้น ปัจจัยเด่น อาชีพ และ สถานภาพ ที่แตกต่างกันมีความพึงพอใจในการใช้บริการสถานบันเทิงยามค่ำคืน อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ.05

อภิปรายผล

การวิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

ปัจจัยส่วนบุคคลในด้านเพศแตกต่างกันมีความพึงพอใจในการใช้บริการสถานบันเทิงยามค่ำคืน อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ไม่แตกต่างกันซึ่งอาจเป็นเพราะ ไม่ว่าจะเพศหญิงหรือเพศชายล้วนมีความต้องการใช้สถานบันเทิงยามค่ำคืนเพื่อลดความเครียด ผ่อนคลายจิตใจ และที่สำคัญเพื่อพบปะสังสรรค์ในกิจกรรม เช่น ฉลองวันเกิด และฉลองวันครบรอบต่าง ๆ หรือสังสรรค์วันหยุดยาวซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ อลิสรดา ชูชาติ และคณะ (2537, หน้า 25-26) ทำการวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ ของนักศึกษา กล่าวว่า พฤติกรรมการเที่ยวสถานบันเทิงเรีงรมย์ของวัยรุ่น คือ กลุ่มวัยรุ่นจะไปเที่ยวด้วยกัน เป็นกลุ่มประมาณ 4 - 5 คน มีการแต่งตัวในรูปแบบเดียวกัน เมื่อไปถึงสถานบันเทิงจะยังไม่เข้าไปข้างในทันที แต่จะยืนกันเป็นกลุ่มก่อน วัยรุ่นทุกคนที่มาเที่ยวมาเพื่อหาความสำราญ ความสนุกสนานเป็นสิ่งสำคัญ

ปัจจัยส่วนบุคคลด้านรายได้ แตกต่างกันอย่างมีความพึงพอใจในการใช้บริการสถานบันเทิงยามค่ำคืน อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง แตกต่างกันอย่างอาจเป็นเพราะ พื้นฐานแต่ละครอบครัวและการทำงานมีความแตกต่างกันในเรื่องของรายได้ จึงทำให้เห็นว่าคนที่มียาได้ที่สูงส่วนมากจะอยู่ในช่วงวัยทำงานมักจะเลือกใช้บริการสถานบันเทิงยามค่ำคืนที่มีค่าใช้จ่ายที่มากขึ้น แตกต่างจากกลุ่มนักเรียน/นักศึกษา ที่มีรายได้น้อยกว่า กลุ่มวัยทำงาน จึงเลือกใช้บริการสถานบันเทิงที่มีค่าใช้จ่ายน้อยกว่ากลุ่มวัยทำงานซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พงศ์นเรศ จีระมาตย์ (2559) ทำการวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การสร้างรายได้เปรียบเทียบการแข่งขันของผู้ประกอบการสถานบันเทิงกลยุทธ์การสร้างรายได้เปรียบเทียบการแข่งขันของผู้ประกอบการสถานบันเทิง ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยด้านราคามีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบันเทิงในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุดได้แก่สินค้าและบริการมีป้ายบอกราคาชัดเจนราคาเครื่องดื่มและราคาอาหารมีความเหมาะสมกับราคา

พนักงานมีการแจ้งราคาอาหารและเครื่องดื่มชัดเจนและสุดท้ายคือราคาอาหารโดยรวมที่ลูกค้าพึงพอใจที่จะจ่ายในอัตราที่เหมาะสมกับคุณภาพที่ได้รับ

อาชีพ และสถานภาพ ไม่แตกต่างกัน มีความพึงพอใจในการใช้บริการสถานบันเทิงยามค่ำคืนอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ไม่แตกต่างกัน ซึ่งอาจเป็นเพราะ อาชีพที่ใช้บริการสถานบันเทิงมากที่สุดคือนักเรียน/นักศึกษา และส่วนมากมีสถานภาพ โสด จึงทำให้การใช้บริการสถานบันเทิงช่วยในการผ่อนคลายจากความเครียด ความกดดันจากการเรียนเพื่อหาความสนุกสนานส่วนมากใช้สถานบันเทิงในการพบปะสังสรรค์กับเพื่อนฝูงเป็นหลักจึงทำให้มีความพึงพอใจในการใช้บริการไม่แตกต่างกันซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของญานิดา พัฒน์ เกสรชัยมงคล และธีรศักดิ์ อุ่่นอารมณเลิศ(2559) ที่นำเสนอว่านักศึกษา มักเลือกใช้สถานบันเทิงหรือร้านเหล้าเป็นสถานที่ในการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และมีค่าใช้จ่ายในการใช้บริการหลักร้อยละ 100-300 บาท และอยู่ในสถานสภาพ โสดเป็นปัจจัยส่วนบุคคลที่มีความสัมพันธ์ต่อการดื่มความถี่ในการดื่มค่าใช้จ่ายและสถานที่ในการดื่มเครื่องดื่มที่มีส่วนผสมของแอลกอฮอล์ที่ดื่มเป็นประจำของนักศึกษาระดับปริญญาตรีปี 3 ปัจจัยคือเพศรายได้/เดือนและสถานภาพการสมรสของบิดามารดา

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ประกอบการ จากผลการวิจัยซึ่งชี้ให้เห็นถึงรายได้ของผู้ใช้บริการที่มีความแตกต่างกันมีระดับความพึงพอใจที่แตกต่างกัน ดังนั้นผู้ประกอบการจึงควรมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายในการกำหนดวิธีการในการสร้างความพึงพอใจต่อผู้ใช้บริการ โดยพิจารณาความแตกต่างของกลุ่มลูกค้า

บรรณานุกรม

- กัญญกานต์ ทวีทิพย์รัตน์. “รูปแบบและกลยุทธ์การดำเนินธุรกิจสถานบันเทิง กรณีศึกษาผับ.”
- ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.
- เฉลิมพล ต้นสกุล. **พฤติกรรมศาสตร์ สาธารณสุข.** ภาควิชาสุขศึกษาและพฤติกรรมศาสตร์ คณะสาธารณสุขศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2553.
- ณัชชา มณีวงศ์ศรี. **พฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวสถานบันเทิง.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2550.
- พงศันเรศ จีระมาตย์. **กลยุทธ์การสร้างรายได้เปรียบทางการแข่งขันของผู้ประกอบการสถานบันเทิง.** คณะบริหารธุรกิจ: มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2559.
- เฟื่องฟ้า ภูสวาสดี. **พฤติกรรมเที่ยวกลางคืนของกลุ่มวัยรุ่น.** สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ: มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, 2554.
- วนชัย อุทิศทุ. **แผนธุรกิจร้านเหล้า.** คณะวิทยาการจัดการ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2555.
- วรรณภา ชื่นวัฒนา. **พฤติกรรมกรรมการเที่ยวกลางคืนของวัยรุ่น.** วิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ: มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, 2558.
- ศุภาภรณ์ อหันตะ. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อทัศนคติต่อสถานบันเทิง.” **สารนิพนธ์หลักสูตรปริญญาการศึกษา มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551.
- สมจิตต์ สุวรรณทัศน์. **การศึกษาพฤติกรรมของนักศึกษา หลักสูตรปริญญาตรีศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาพลศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2552.

โสภี ยะแสง. “พฤติกรรมการเลือกใช้บริการของนักท่องเที่ยวที่มีผลปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการของสถานบันเทิงในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์สาขาวิชาพัฒนาการท่องเที่ยว. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2558.

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
Factors Affecting the Social Responsibility of Students of
Lampang Rajabhat University

ภารุจี วงศ์ษา
สุเทพ ทองคำ
อุษา โบสถ์ทอง
มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

บทคัดย่อ

การศึกษามีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาระดับปฏิบัติความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางกลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จำนวน 380 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม โดยใช้สถิติพรรณนาวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และเปรียบเทียบทดสอบความแตกต่างด้วยสถิติ t-test และ one-way ANOVA

ผลการวิจัยพบว่า ระดับปฏิบัติความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง โดยรวมมีความรับผิดชอบต่อสังคมทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อครอบครัว ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา ความรับผิดชอบต่อชุมชน ความรับผิดชอบต่อเพื่อน และความรับผิดชอบต่อประเทศชาติ อยู่ในระดับมากปัจจัยที่ส่งผลต่อความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางพบว่าอายุและผลการเรียนที่แตกต่างกันส่งผลต่อความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

คำสำคัญ: ความรับผิดชอบต่อสังคม, นักศึกษา

Abstract

The study aims: (1) to study the practice of corporate social responsibility of Lampang Rajabhat University, (2) to study the factors affected the social responsibility of students of Lampang Rajabhat University. The sample was composed of 380 students, Lampang Rajabhat University. The instruments used descriptive statistics to determine the percentage, average, standard deviation, test and comparing the differences with statistical t-test and one-way ANOVA.

The research found that The practice of social responsibility of students of Lampang Rajabhat University. Overall, the social responsibility of the 5 areas was included family responsibilities, educational responsibility, community responsibility, friends

responsibility and national responsibility were high level. Factors affected the social responsibility of students of Lampang Rajabhat University. The study found that age and a different impact affected on the social responsibility of students of Lampang Rajabhat University. The differences were statistically significant at the 0.05 level.

Keywords: Corporate Social Responsibility, students

บทนำ

สังคมในปัจจุบันนี้ทุกอย่างกลายเป็นความเคยชิน ความซั้วกลายเป็นความดี ความเลวกลายเป็นสิ่งที่ทุกคนออกมาชื่นชม ความผิดกลายเป็นการปกป้องตนเองและครอบครัว จนทำให้เงินซื้อได้ทุกอย่าง แม้กระทั่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์¹ ปัจจุบันนับว่าสังคมน่าเป็นห่วงเป็นอย่างยิ่งไม่ว่าจะเป็นวิกฤตทางเศรษฐกิจปัญหาความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมจริยธรรมตั้งแต่ระดับนักรบการเมืองข้าราชการหรือบุคลากรในแวดวงอาชีพอื่นๆโดยภาพที่ชัดเจนและปรากฏเป็นข่าวอยู่ทุกวันได้แก่การทุจริตคอร์รัปชันการก่ออาชญากรรม การแสพและค้ายาเสพติดที่แพร่ระบาดในกลุ่มเยาวชนไทยตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษารวมถึงการแต่งกายล่อแหลมอันเป็นมูลเหตุที่ก่อให้เกิดอาชญากรรมทางเพศของนักศึกษาหญิงการขายบริการทางเพศของนักศึกษาการอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยาของนักศึกษาการทะเลาะวิวาทของนักศึกษาทั้งภายในสถาบันเดียวกันและต่างสถาบันซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นในกลุ่มเยาวชนดังกล่าวทุกคนต่างเห็นตรงกันว่าสาเหตุมาจากการที่เยาวชนไทยขาดการปลูกฝังด้านคุณธรรมจริยธรรมที่ยั่งยืนคืออาจมีอยู่บ้างแต่เป็นแบบฉาบฉวยไม่ก่อให้เกิดผลอย่างถาวรในขณะที่สังคมไทยต้องการเห็นการพัฒนาเยาวชนไทยไปสู่การเป็นบัณฑิตที่มีคุณภาพมีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจมีสติปัญญาความรู้คุณธรรมจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข²

ความรับผิดชอบนับเป็นคุณธรรมจริยธรรมประการหนึ่งที่แสดงถึงลักษณะของความเป็นพลเมืองที่ดีอันเป็นลักษณะนิสัยและทัศนคติของบุคคลที่จะเป็นเครื่องผลักดันให้เกิดการปฏิบัติตามระเบียบเคารพสิทธิของผู้อื่นปฏิบัติหน้าที่ของตนเองและมีความซื่อสัตย์สุจริตการที่บุคคลมีความรับผิดชอบจะทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปด้วยความราบรื่นสงบสุขนอกจากนี้ความรับผิดชอบยังเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการพัฒนาประเทศอีกด้วย³ ฉะนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องปลูกฝังให้คนในชาติมีสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชนเพราะเขาเหล่านั้นคืออนาคตของชาติ

มหาวิทยาลัยราชภัฏ เป็นสถาบันการศึกษาที่มีปรัชญาและอัตลักษณ์ทางการศึกษาโดยมุ่งเน้นให้มหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มุ่งเน้นการผลิตบัณฑิตจิตอาสา บริการวิชาการและวิจัยเพื่อสนับสนุน

¹ พรพรรณ อาทิตย์ตั้ง, **สังคมในปัจจุบัน**, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., 2555).

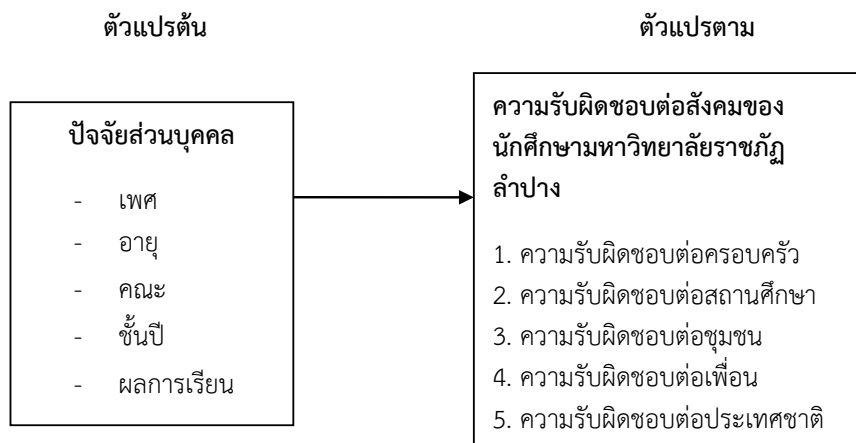
² จรรยา สุวรรณทัต, ดวงเดือน พันธมนาวิน, **พฤติกรรมศาสตร์เล่ม 1 พื้นฐานความเข้าใจในทางจิตวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2521), หน้า 28.

³ จรรยา สุวรรณทัต, ดวงเดือน พันธมนาวิน, **พฤติกรรมศาสตร์เล่ม 1 พื้นฐานความเข้าใจในทางจิตวิทยา**, หน้า 28.

การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ต่อกู้สังคมให้สามารถนำความรู้ที่ได้รับมาพัฒนาวิชาชีพของตนให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยยึดมั่นในจริยธรรม คุณธรรมเป็นสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมปลูกฝังให้นักศึกษามีจิตสาธารณะหรือจิตอาสาจากสภาพแวดล้อมภายในสถาบันการศึกษาควรมีการส่งเสริมให้นักศึกษาได้ร่วมปฏิบัติในการลงมือกระทำกิจกรรมและโครงการต่างๆ เพื่อให้นักศึกษามีจิตสำนึกรับรู้ร่วมกระทำเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะที่ดีแก่สถาบันการศึกษาและส่วนรวมซึ่งสภาพแวดล้อมในมหาวิทยาลัยเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลต่อจิตสาธารณะหรือจิตอาสาเป็นการขัดเกลาและกล่อมเกลาจิตใจและฝึกให้นักศึกษาเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาชาติ

จากข้อความข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง เนื่องจากนักศึกษาเป็นกลุ่มเยาวชนที่จะต้องได้รับการพัฒนาที่เหมาะสม เพื่อเป็นบุคคลคุณภาพของสังคมนักศึกษายังเป็นกลุ่มคนที่เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศในอนาคต และเพื่อให้นักศึกษาเป็นบัณฑิตที่มีจิตสาธารณะหรือจิตอาสาตามอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัย

กรอบแนวคิด

สมมุติฐาน

เปรียบเทียบความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง แตกต่างกัน จำแนกตามเพศ อายุ คณะ ชั้นปี และผลการเรียน

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการปฏิบัติความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
2. เพื่อเปรียบเทียบความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จำแนกตามเพศ อายุ คณะ ชั้นปี และผลการเรียน

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จำนวน 7,314 คน ได้มาจากการสุ่มเปิดจากตารางทาร์โย ยามาเน่ (Taro Yamane, 1973) โดยการกำหนดค่าระดับความคลาดเคลื่อน 5% ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้กำหนดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 380 คน โดยใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม ซึ่งสร้างขึ้นจากการศึกษาเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วน มีรายละเอียด ดังนี้ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคม ประกอบด้วยประโยคที่มีข้อความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของนักศึกษาที่แสดงถึงความรับผิดชอบต่อสังคมในลักษณะต่างๆที่ครอบคลุม 5 ด้านคือ ความรับผิดชอบต่อครอบครัว ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา ความรับผิดชอบต่อสถานชุมชน ความรับผิดชอบต่อเพื่อน และความรับผิดชอบต่อประเทศชาติ

คุณภาพของเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้ทดสอบความเที่ยงตรง (Validity) ของแบบสอบถามก่อนนำไปเก็บข้อมูลจริง โดยทำการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้เป็นกรอบในการสร้างแบบสอบถาม หลังจากนั้นจึงได้นำมาแบบสอบถามที่สร้างขึ้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 4 ท่าน เพื่อตรวจสอบพิจารณาในความเที่ยงตรง ความเหมาะสมของเนื้อหา ความเหมาะสมในการใช้ภาษาและความชัดเจนของคำถามในแบบทดสอบ โดยได้ค่าความเที่ยง (IOC) เท่ากับ 0.627 จากนั้นได้นำแบบสอบถามไปทดลองเก็บกับนักศึกษาที่มีลักษณะที่ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง 30 ราย ซึ่งได้ค่าความเชื่อถือได้ (Reliability) ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Alpha Coefficient) ของครอนบาค ค่าความเชื่อถือได้เท่ากับ 0.881 และคุณภาพเครื่องมือ มีค่าความเชื่อถือได้เท่ากับ 0.937

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยแจกแบบสอบถามด้วยตนเอง โดยใช้ระยะเวลาเก็บข้อมูลทั้งสิ้น 1 เดือน (กรกฎาคม 2561) ได้แบบสอบถามที่สมบูรณ์กลับคืนมาจำนวน 380 ฉบับ

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) เพื่อใช้อธิบายลักษณะข้อมูลส่วนบุคคล ด้วยสถิติค่าร้อยละ (Percentage) และการแจกแจงความถี่ (Frequency)

2. การวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistic) วิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบทดสอบความแตกต่างด้วยสถิติ t-test และ one-way ANOVA

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 380 คน พบว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 66.8 เพศชาย คิดเป็นร้อยละ 33.2 มีอายุต่ำกว่า 21 ปี ร้อยละ 61.1 และอายุ 21 ปีขึ้นไป ร้อยละ 38.9 คณะครุศาสตร์ ร้อยละ 20.5 คณะวิทยาการจัดการ ร้อยละ 18.9 คณะวิทยาศาสตร์ ร้อยละ 16.6 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ร้อยละ 35.3 คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม ร้อยละ 7.4 และคณะเทคโนโลยีเกษตร ร้อยละ 1.3 ชั้นปีการศึกษาที่ 1 ร้อยละ 31.3 ชั้นปีการศึกษาที่ 2 ร้อยละ 20.0 ชั้นปีการศึกษาที่ 3 ร้อยละ 31.3 และชั้นปีการศึกษาที่ 4 ร้อยละ 17.4 รายได้(ต่อเดือน)ของนักศึกษา น้อยกว่า 3,000 บาท ร้อยละ 20.8 รายได้ 3,000-4,000 บาท ร้อยละ 33.2 รายได้ 4,001-5,000 บาท ร้อยละ 24.7 และรายได้มากกว่า 5,000 บาทขึ้นไป ร้อยละ 21.3 ที่อยู่อาศัย บ้านตนเอง ร้อยละ 52.6 หอพัก ร้อยละ 40.5 บ้านญาติ ร้อยละ 5.5 บ้านเช่า ร้อยละ 1.3 ลักษณะการพักอาศัย ณ ปัจจุบัน อยู่กับพ่อ-แม่ ร้อยละ 45.8 อยู่กับพ่อ ร้อยละ .8 อยู่กับแม่ ร้อยละ 6.1 อยู่กับพี่/น้อง ร้อยละ 1.8 อยู่กับญาติ ร้อยละ 5.0 อยู่คนเดียว/เพื่อน ร้อยละ 36.8 และอื่นๆ ร้อยละ 3.7

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับปฏิบัติความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ทั้ง 5 ด้าน ดังตารางที่ 1 ต่อไปนี้

ตารางที่ 1

ตัวแปร	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับปฏิบัติ
ความรับผิดชอบต่อครอบครัว	3.78	0.850	มาก
ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา	3.65	0.837	มาก
ความรับผิดชอบต่อชุมชน	3.57	0.810	มาก
ความรับผิดชอบต่อเพื่อน	3.71	0.839	มาก
ความรับผิดชอบต่อประเทศชาติ	3.79	0.840	มาก
รวม	3.71	0.753	มาก

จากตารางที่ 1 สรุปได้ว่า ระดับปฏิบัติความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ทั้ง 5 ด้านโดยรวมอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.71 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.753 เมื่อ

พิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ความรับผิดชอบต่อประเทศชาติอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 3.79 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.840 รองลงมาคือความรับผิดชอบต่อครอบครัวมีค่าเฉลี่ย 3.78 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.850 รองลงมาคือความรับผิดชอบต่อเพื่อนมีค่าเฉลี่ย 3.71 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.839 รองลงมาคือความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา มีค่าเฉลี่ย 3.65 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.837 และความรับผิดชอบต่อชุมชน มีค่าเฉลี่ย 3.75 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.839

ผลการวิเคราะห์ความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ทั้ง 5 ด้าน ดังตารางที่ 2 ต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามเพศ

ตัวแปร	เพศ	N	Mean	S.D.	แปลผล	t	P
ความรับผิดชอบต่อครอบครัว	ชาย	126	3.6974	.97177	มาก	-1.275	.005*
	หญิง	254	3.8243	.78285	มาก		
ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา	ชาย	126	3.5370	.90305	มาก	-2.003	.119
	หญิง	254	3.7192	.79819	มาก		
ความรับผิดชอบต่อชุมชน	ชาย	126	3.4425	.92880	มาก	-2.081	.006*
	หญิง	254	3.6398	.73790	มาก		
ความรับผิดชอบต่อเพื่อน	ชาย	126	3.6235	.88889	มาก	-1.489	.348
	หญิง	254	3.7594	.81179	มาก		
ความรับผิดชอบต่อประเทศชาติ	ชาย	126	3.6492	.92189	มาก	-2.200	.048*
	หญิง	254	3.8602	.78978	มาก		

จากตารางที่ 2 ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ t-test ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 แสดงให้เห็นว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จำแนกตามเพศ พบว่า เพศชายและเพศหญิงให้ความสำคัญในการปฏิบัติต่อความรับผิดชอบต่อสังคม ในด้านครอบครัว ด้านชุมชน และด้านประเทศชาติ แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ด้านสถานศึกษา และด้านเพื่อน ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามอายุ

ตัวแปร	อายุ	N	Mean	S.D.	แปลผล	t	P
ความรับผิดชอบต่อครอบครัว	ต่ำกว่า 21 ปี	232	3.7527	.94387	มาก	-.908	.001*
	21 ขึ้นไป	148	3.8285	.68080	มาก		
ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา	ต่ำกว่า 21 ปี	232	3.6164	.92523	มาก	-1.322	.001*

	21ขึ้นไป	148	3.7252	.67564	มาก		
ความรับผิดชอบต่อชุมชน	ต่ำกว่า21ปี	232	3.5598	.91205	มาก	-.475	.000*
	21ขึ้นไป	148	3.5971	.62045	มาก		
ความรับผิดชอบต่อเพื่อน	ต่ำกว่า21ปี	232	3.6801	.94237	มาก	-1.079	.000*
	21ขึ้นไป	148	3.7680	.64528	มาก		
ความรับผิดชอบต่อประเทศชาติ	ต่ำกว่า21ปี	232	3.7241	.93819	มาก	-2.084	.000*
	21ขึ้นไป	148	3.8939	.64873	มาก		

จากตารางที่ 3 ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ t-test ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 แสดงให้เห็นว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จำแนกตามอายุ พบว่า นักศึกษาที่มีอายุต่ำกว่า 21 ปี และ อายุ 21 ขึ้นไป ให้ความสำคัญในการปฏิบัติต่อความรับผิดชอบต่อสังคม แตกต่างกัน ทั้ง 5 ด้าน

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามคณะ

		SS	df	MS	F	Sig.
ความรับผิดชอบต่อครอบครัว	ระหว่างกลุ่ม	12.976	5	2.595	3.712	.003*
	ภายในกลุ่ม	261.472	374	.699		
	รวม	274.449	379			
ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา	ระหว่างกลุ่ม	11.691	5	2.338	3.440	.005*
	ภายในกลุ่ม	254.229	374	.680		
	รวม	265.921	379			
ความรับผิดชอบต่อชุมชน	ระหว่างกลุ่ม	10.015	5	2.003	3.136	.009*
	ภายในกลุ่ม	238.854	374	.639		
	รวม	248.869	379			
ความรับผิดชอบต่อเพื่อน	ระหว่างกลุ่ม	7.523	5	1.505	2.168	.057
	ภายในกลุ่ม	259.528	374	.694		
	รวม	267.050	379			
ความรับผิดชอบต่อประเทศชาติ	ระหว่างกลุ่ม	12.175	5	2.435	3.563	.004*
	ภายในกลุ่ม	255.619	374	.683		
	รวม	267.794	379			

จากตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ One Way ANOVA ที่มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 แสดงให้เห็นว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จำแนกตามคณะ พบว่า นักศึกษามหาวิทยาลัย

ราชภัฏรำไพพรรณีที่อยู่ขณะแตกต่างกันให้มีความสำคัญในการปฏิบัติต่อความรับผิดชอบต่อสังคม ในด้าน ครอบครัว ด้านสถานศึกษา ด้านชุมชน และด้านประเทศชาติ ยกเว้น ด้านเพื่อน ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์ความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามชั้นปี

		SS	df	MS	F	Sig.
ความรับผิดชอบต่อครอบครัว	ระหว่างกลุ่ม	5.299	3	1.766	2.468	.062
	ภายในกลุ่ม	269.150	376	.716		
	รวม	274.449	379			
ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา	ระหว่างกลุ่ม	11.149	3	3.716	5.485	.001*
	ภายในกลุ่ม	254.772	376	.678		
	รวม	265.921	379			
ความรับผิดชอบต่อชุมชน	ระหว่างกลุ่ม	8.540	3	2.847	4.454	.004*
	ภายในกลุ่ม	240.328	376	.639		
	รวม	248.869	379			
ความรับผิดชอบต่อเพื่อน	ระหว่างกลุ่ม	5.950	3	1.983	2.856	.037*
	ภายในกลุ่ม	261.100	376	.694		
	รวม	267.050	379			
ความรับผิดชอบต่อประเทศชาติ	ระหว่างกลุ่ม	16.289	3	5.430	8.117	.000*
	ภายในกลุ่ม	251.505	376	.669		
	รวม	267.794	379			

จากตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ One Way ANOVA ที่มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 แสดงให้เห็นว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จำแนกตามชั้นปี พบว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณีที่อยู่ชั้นปีแตกต่างกันให้มีความสำคัญในการปฏิบัติต่อความรับผิดชอบต่อสังคม ในด้าน สถานศึกษา ด้านชุมชน ด้านเพื่อน และด้านประเทศชาติ ยกเว้น ด้านครอบครัว ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 6 ผลการวิเคราะห์ความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามผลการเรียน

		SS	df	MS	F	Sig.
ความรับผิดชอบต่อครอบครัว	ระหว่างกลุ่ม	8.839	4	2.210	3.120	.015*
	ภายในกลุ่ม	265.610	375	.708		

	รวม	274.449	379			
ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา	ระหว่างกลุ่ม	12.691	4	3.173	4.699	.001*
	ภายในกลุ่ม	253.229	375	.675		
	รวม	265.921	379			
ความรับผิดชอบต่อชุมชน	ระหว่างกลุ่ม	16.589	4	4.147	6.696	.000*
	ภายในกลุ่ม	232.279	375	.619		
	รวม	248.869	379			
ความรับผิดชอบต่อเพื่อน	ระหว่างกลุ่ม	13.544	4	3.386	5.009	.001*
	ภายในกลุ่ม	253.507	375	.676		
	รวม	267.050	379			
ความรับผิดชอบต่อประเทศชาติ	ระหว่างกลุ่ม	11.027	4	2.757	4.026	.003*
	ภายในกลุ่ม	256.767	375	.685		
	รวม	267.794	379			

จากตารางที่ 6 ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ t-test ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 แสดงให้เห็นว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จำแนกตามอายุ พบว่า นักศึกษาที่มีผลการเรียนที่แตกต่างกัน ให้ความสำคัญในการปฏิบัติต่อความรับผิดชอบต่อสังคม แตกต่างกัน ทั้ง 5 ด้าน

อภิปรายผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์จากข้อที่ 1. เพื่อศึกษาระดับปฏิบัติความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางพบว่าระดับปฏิบัติความรับผิดชอบต่อสังคมทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อครอบครัว ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา ความรับผิดชอบต่อชุมชน ความรับผิดชอบต่อเพื่อน และความรับผิดชอบต่อประเทศชาติ อยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.71 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.753 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความรับผิดชอบต่อประเทศชาติอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 3.79 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.840 รองลงมาคือความรับผิดชอบต่อครอบครัว มีค่าเฉลี่ย 3.78 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.850 รองลงมาคือความรับผิดชอบต่อเพื่อน มีค่าเฉลี่ย 3.71 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.839 รองลงมาคือความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา มีค่าเฉลี่ย 3.65 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.837 และความรับผิดชอบต่อชุมชน มีค่าเฉลี่ย 3.75 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.839

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวรรณขันตี และดร.พรพิมล ประวัติรุ่งเรือง⁴ ได้ศึกษาจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาระดับปริญญาตรีในเขตอำเภอธัญบุรีจังหวัดปทุมธานีผลการวิจัยพบว่านักศึกษาผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 55.3) และส่วนมากอายุ 20-21 ปี (ร้อยละ 48.6) ศึกษาสายสังคมศาสตร์ (ร้อยละ 73.1) ศึกษาอยู่ระหว่างชั้นปีที่ 1-4 (ร้อยละ 25) เมื่อพิจารณาในระดับจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาด้านความรับผิดชอบต่อตนเองด้านสังคมด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและด้านความรับผิดชอบต่อสาธารณะสมบัติโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($= 3.50$) และจากการทดสอบสมมติฐานพบว่าเพศอายุสาขาและชั้นปีที่แตกต่างกันมีผลต่อการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาระดับปริญญาตรีเขตอำเภอธัญบุรีจังหวัดปทุมธานีแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อเปรียบเทียบความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏรำปาง จำแนกตามเพศ อายุ คณะ ชั้นปี และผลการเรียน สามารถอภิปรายได้ดังนี้ จากการทดสอบสมมติฐานพบว่า จำแนกตามเพศ เพศชายและเพศหญิงมีปัจจัยที่ส่งผลในการปฏิบัติความรับผิดชอบต่อสังคม ในด้านครอบครัว ด้านชุมชน และด้านประเทศชาติ แตกต่างกันยกเว้นด้านสถานศึกษา และด้านเพื่อน ไม่แตกต่างกันจำแนกตามคณะ นักศึกษาที่อยู่คณะแตกต่างกัน เป็นปัจจัยที่ส่งผลในการปฏิบัติความรับผิดชอบต่อสังคม ในด้านครอบครัว ด้านสถานศึกษา ด้านชุมชน และด้านประเทศชาติ ยกเว้น ด้านเพื่อน ไม่แตกต่างกันจำแนกตามชั้นปี นักศึกษาที่อยู่ชั้นปีแตกต่างกัน เป็นปัจจัยที่ส่งผลในการปฏิบัติต่อความรับผิดชอบต่อสังคม ในด้านสถานศึกษา ด้านชุมชน ด้านเพื่อน และด้านประเทศชาติ ยกเว้น ด้านครอบครัว ไม่แตกต่างกันจำแนกตามอายุ และผลการเรียน พบว่า อายุที่แตกต่างกันและผลการเรียนที่แตกต่างกัน เป็นปัจจัยที่ส่งผลในการปฏิบัติความรับผิดชอบต่อสังคม ทั้ง 5 ด้าน

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยพบว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏรำปางส่วนใหญ่มีความรับผิดชอบต่อสังคมทั้ง 5 ด้าน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านจะเห็นว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน แต่ด้านที่สถานศึกษา หรือผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องกระตุ้นให้นักศึกษามีความรับผิดชอบต่อสังคมมากที่สุด คือด้านความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา เนื่องจากสถานศึกษาเป็นสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการส่งเสริมให้นักศึกษาได้ร่วมปฏิบัติในการลงมือกระทำกิจกรรม และโครงการต่างๆ เพื่อให้นักศึกษามีความรับผิดชอบต่อสถาบันการศึกษาและส่วนรวมซึ่งสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลต่อความรับผิดชอบต่อสังคมและเป็นการขัดเกลาและหล่อหลอมจิตใจและฝึกให้นักศึกษาเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่ายิ่งต่อการพัฒนาชาติ

⁴ สุวรรณ ขันตี, ดร.พรพิมล ประวัติรุ่งเรือง, “จิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาระดับปริญญาตรีในเขตอำเภอธัญบุรีจังหวัดปทุมธานี,” *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ, 2557).

บรรณานุกรม

- จรรยา สุวรรณทัต, ดวงเดือนอพันธุมนาวิน. พฤติกรรมศาสตร์เล่ม 1 พื้นฐานความเข้าใจในทางจิตวิทยา. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2521.
- พรพรรณ อาทิตย์ตั้ง. สังคมในปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., 2555.
- สุวรรณ ชันตี, ดร.พรพิมล ประวัติรุ่งเรือง. “จิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาระดับปริญญาตรีในเขตอำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี.” วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ, 2557.

อิทธิพลของความไว้วางใจและความพึงพอใจที่มีต่อการตัดสินใจซื้อสินค้า ผ่านเพจลำปางช้อปปิ้ง

Influences of Trust and Satisfaction Affecting Decision to Buy Merchandise through Lamphang Shopping Page

นนทพัทธ์ กิตติศักดิ์
ปานตะวัน ทะแก้ว
วิษพล ยุชมภู
อุษา โบสถ์ทอง
ขจรศักดิ์ วงศ์วิราช
มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ(1) เพื่อศึกษาระดับความสำคัญของความไว้วางใจ ความพึงพอใจ และการตัดสินใจซื้อสินค้า (2)เพื่อศึกษาอิทธิพลของความไว้วางใจและความพึงพอใจที่มีต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านเพจลำปางช้อปปิ้ง กลุ่มตัวอย่าง คือผู้ที่เคยซื้อสินค้าผ่านผู้ขายในเพจลำปางช้อปปิ้ง จำนวน 396 คน โดยใช้แบบสอบถามออนไลน์เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาประกอบด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติอนุมานการวิเคราะห์ด้วยเทคนิคการถดถอยพหุคูณ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ที่เคยซื้อสินค้าให้ความสำคัญต่อการตัดสินใจซื้อสินค้า ค่าเฉลี่ย 3.74 ความพึงพอใจ ค่าเฉลี่ย 3.71 และความไว้วางใจ ค่าเฉลี่ย 3.64 อยู่ในระดับมากทุกปัจจัย ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณพบว่า ความพึงพอใจ และ ความไว้วางใจโดยทุกปัจจัยมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านเพจลำปางช้อปปิ้งอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: ความพึงพอใจ, ความไว้วางใจ, การตัดสินใจซื้อ

Abstract

This research had the objectives to study (1)levels of importance of trust, satisfaction and decision to buy merchandise through Lamphang Shopping Page and (2) influence of trust and satisfaction affecting decision to buy merchandise through Lamphang Shopping Page. The sample group was the respondents who bought merchandise through Lamphang Shopping Page totaled 396 persons by using an online questionnaire as a tool in data collecting, by using descriptive statistics consisted of Percentage, Means and Standard Deviations and inferential statistics Multiple Regression Analysis. The research findings revealed the persons who bought merchandise place importance for decision to buy

merchandise with the average mean of 3.74, satisfaction with the average mean of 3.71 and trust with the average mean of 3.64 at the high level for every factor. The results of Multiple Regression Analysis found that every factor had influence towards decision to buy merchandise through Lampang Shopping Page at the statistical significance level of .05.

Keywords: Satisfaction, Trust, Decision to buy

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันเทคโนโลยีนั้นว่ามีบทบาทที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาการสื่อสาร ด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีใหม่ๆ เทคโนโลยีสารสนเทศในปัจจุบันได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันแทบทั้งสิ้น โดยจุดเริ่มต้นมาจากการพัฒนาระบบอินเทอร์เน็ต ทำให้โลกถูกเชื่อมโยงเข้าไว้ด้วยกันผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และได้รับความนิยมอย่างรวดเร็วมากในปัจจุบัน¹ และมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวันของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป็นการสื่อสารในรูปแบบใหม่ช่องทางในการสร้างความบันเทิงและการพักผ่อนหย่อนใจ การใช้ระบบอินเทอร์เน็ตเก็บข้อมูลเนื้อหาต่างๆรวมทั้งใช้แอปพลิเคชันของเครือข่ายสังคมออนไลน์ อาทิ เฟสบุ๊ก(Facebook), ไลน์(Line), ทวิตเตอร์(Twitter), อินสตาแกรม(Instagram) หรือกูเกิ้ลพลัส (Google Plus) และเว็บไซต์ที่ให้บริการเครือข่ายสังคมออนไลน์อื่นๆโดยมีจำนวนผู้ลงทะเบียนเข้าใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ต่างๆเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี 2560 โดยสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) ชี้ให้เห็นถึงกิจกรรม 3 อันดับแรกของการใช้อินเทอร์เน็ต ได้แก่ Social Network 96.1% , YouTube 88.1% และ Search 79.7% ในขณะที่การใช้งานเพื่อทำการซื้อสินค้ามีสัดส่วนที่ 59% และเพื่อขายสินค้าออนไลน์ 33.8%

จากพฤติกรรมการใช้สื่อเครื่องมือสังคมออนไลน์ของคนไทยและการเจริญเติบโตของการซื้อขายสินค้าผ่านสื่อออนไลน์ ทำให้เห็นว่าการดำเนินธุรกิจปัจจุบันนั้นต้องอาศัยเครื่องมือทางสังคมออนไลน์เป็นหลัก รวมไปถึงการค้าขายบนโลกออนไลน์มีความสะดวกสบายและง่ายต่อการอุดหนุนสินค้าของลูกค้า ทั้งนี้ เฟสบุ๊ก (Facebook) ถือได้ว่าเป็นเครื่องมือสื่อสังคมออนไลน์ที่มีฟังก์ชันการใช้งานแปลกใหม่มากมาย ทำให้เกิดความน่าสนใจ ดึงดูดการใช้งานและก้าวหน้ากว่าสื่อประเภทอื่น ไม่ว่าจะเป็นการสนทนาผ่านกล่องข้อความ หรือการสร้างธุรกิจออนไลน์ผ่านทางโปรไฟล์ของบริษัทหรือร้าน (Facebook Fan page) นอกจากนี้ เฟสบุ๊ก (Facebook) ยังเอื้ออำนวยต่อการทำการตลาดออนไลน์ของธุรกิจได้อย่างง่าย โดยผู้ใช้สามารถใช้เฟสบุ๊ก (Facebook) ในการดำเนินธุรกิจออนไลน์ ข้อดีของเฟสบุ๊กแฟนเพจ คือ 1) ผู้ประกอบการโปรโมทร้านค้า 2) จัดกิจกรรมการจำหน่ายสินค้า (Live) 3) เปิดพื้นที่การตลาดเสมือนจริง (เพจ) รวมถึงเป็น

¹ ภาณุวัฒน์ กองราช, “การศึกษาพฤติกรรมผู้ใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ของวัยรุ่นในประเทศไทย: กรณีศึกษา Facebook,” การค้นคว้าอิสระหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาบริหารเทคโนโลยี, (วิทยาลัยวิศวกรรม: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554).

ศูนย์กลางติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย 4) ใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาพฤติกรรมของลูกค้าเพื่อวางแผนทางการตลาดของธุรกิจ

ประเด็นดังกล่าวการขายสินค้าผ่านทางระบบอินเทอร์เน็ตบนเฟสบุ๊กแฟนเพจซึ่งมีหลากหลายเพจ อาทิ เพจที่มีสมาชิกอยู่ในจังหวัดลำปางและใกล้เคียง เช่น ลำปางช้อปปิ้ง, ลำปางซิติ้, ขายเป็นมือสองทุกชนิด, จำหน่ายเสื้อผ้าแฟชั่น, ขายเสื้อผ้ามือ 1 และมือ 2, ซึ่งเพจต่างๆ ดังกล่าวจะเป็นกลุ่มที่มีการขายสินค้าที่คล้ายคลึงกัน และมีการแข่งขันกันของผู้ขายสินค้าอยู่เสมอและหากมีการซื้อขายสินค้าซึ่งกันและกันแล้วแต่วิธีการของแต่ละกลุ่มว่าจะมีวิธีการทำให้กลุ่มนั้นเป็นที่น่าสนใจมากน้อยเพียงใด รวมทั้งมีความน่าเชื่อถือและความเชื่อมั่นต่อคุณภาพของสินค้าและผู้ขาย ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษา อิทธิพลของความไว้วางใจและความพึงพอใจที่มีต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านเพจลำปางช้อปปิ้งเพื่อนำผลการศึกษาในครั้งนี้ ผู้ประกอบการออนไลน์สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาช่องทางการจำหน่ายสินค้าเพื่อดึงดูดลูกค้า กระตุ้นการซื้อขายผ่านเพจ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปปรับปรุงธุรกิจออนไลน์บนเฟสบุ๊กแฟนเพจเพื่อสามารถแข่งขันและดำเนินธุรกิจต่อไปได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความสำคัญของความไว้วางใจ ความพึงพอใจและการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านเพจลำปางช้อปปิ้ง
2. เพื่อศึกษาอิทธิพลของความไว้วางใจและความพึงพอใจที่มีต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านเพจลำปางช้อปปิ้ง

แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดความไว้วางใจ

Golembiewski and McConkie นิยามความหมายของความไว้วางใจว่า ความไว้วางใจแสดงถึงความพึ่งพาอาศัยกันหรือความมั่นใจในบางสถานการณ์ ความไว้วางใจสะท้อนให้เห็นความคาดหวังผลลัพธ์ทางบวก ความไว้วางใจแสดงถึง ความเสี่ยงบางประการต่อความคาดหวังของสิ่งที่ได้รับและความไว้วางใจแสดงถึง บางระดับของความไม่แน่นอนต่อผลลัพธ์

2. แนวคิดความพึงพอใจ

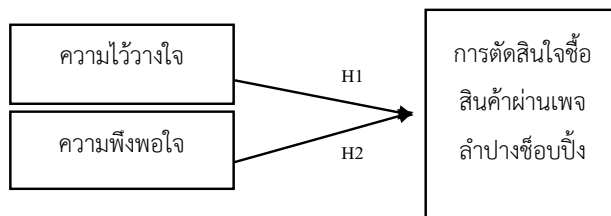
วิรุฬ กล่าวไว้ว่า ความพึงพอใจเป็นความรู้สึกภายในจิตใจของมนุษย์ที่ไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลว่าจะมีความคาดหวังกับสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างไร ถ้าคาดหวังหรือมีความตั้งใจมากและได้รับการตอบสนองด้วยดีจะมีความพึงพอใจมากแต่ในทางตรงกันข้ามอาจผิดหวังหรือไม่พึงพอใจเป็นอย่างยิ่ง เมื่อไม่ได้รับการตอบสนองตามที่คาดหวังไว้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสิ่งที่ตั้งใจไว้ว่าจะมีมากหรือน้อย

3. แนวคิดการตัดสินใจ

การตัดสินใจ (Decision Making) หมายถึง กระบวนการในการเลือกที่จะกระทำการใดสิ่งหนึ่งจากทางเลือกต่างๆที่มีอยู่ ซึ่งผู้บริหารมักจะต้องตัดสินใจในทางเลือกต่างๆของสินค้าและบริการอยู่เสมอ โดยที่

เขาจะเลือกสินค้าหรือบริการตามข้อมูลและข้อจำกัดของสถานการณ์การตัดสินใจจึงเป็นกระบวนการที่สำคัญและอยู่ในจิตใจของผู้บริโภค

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

สมมติฐานการวิจัย

H1 : ความไว้วางใจมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านเพจไลฟ์ช้อปปิ้ง

H2 : ความพึงพอใจมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านเพจไลฟ์ช้อปปิ้ง

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดการดำเนินการวิจัยดังนี้

ประชากร : ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ สมาชิกในเพจไลฟ์ช้อปปิ้งจำนวนทั้งสิ้น 37,419 คน กลุ่มตัวอย่างผู้ที่เคยซื้อสินค้าผ่านผู้ขายในเพจไลฟ์ช้อปปิ้ง จำนวน 396 คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างโดยการเปิดตารางYamaneและใช้การสุ่มแบบเจาะจง (purposive sampling) ในการเลือกแจกแบบสอบถามในกลุ่มตัวอย่างที่เคยซื้อสินค้าผ่านผู้ขายในเพจไลฟ์ช้อปปิ้ง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ใช้แบบสอบถาม(questionnaire) สร้างขึ้นโดยการทบทวนวรรณกรรมและกำหนดข้อคำถามเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดที่กำหนดขึ้น โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วยข้อมูลส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ สถานะภาพรายได้ต่อเดือนโดยประมาณ ประเภทของสินค้าที่ผ่านซื้อผ่านเพจไลฟ์ช้อปปิ้ง ปัจจัยด้านความไว้วางใจ ปัจจัยด้านความพึงพอใจ และปัจจัยด้านการตัดสินใจซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Likert Rating Scale) 5 ระดับ และส่วนสุดท้ายเป็นข้อเสนอแนะเพื่อแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านเพจไลฟ์ช้อปปิ้งโดยการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือขณะผู้วิจัยได้ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาโดยให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่านพิจารณาเครื่องมือและคำถามและดำเนินการปรับแก้ตามข้อเสนอแนะแล้วนำไปทดลองใช้จำนวน 30 ตัวอย่างเพื่อหาค่าความเชื่อมั่น โดย

ผลการตรวจสอบค่าความเชื่อมั่นของ Cronbach's Alpha ได้ค่า Cronbach's Alpha ของปัจจัยด้านความไว้วางใจ เท่ากับ .859 ความพึงพอใจ เท่ากับ .876 และการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านเพจ เท่ากับ .906

การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยแจกแบบสอบถามแก่ ผู้ที่เคยซื้อสินค้าผ่านผู้ขายในเพจบ้างช้อปปิ้ง ในเว็บไซต์โดยแปลงแบบสอบถามเป็นรูปแบบออนไลน์และดำเนินการติดต่อกับสมาชิกที่อยู่ในเพจโดยตรงเพื่อสอบถามประสบการณ์การซื้อสินค้า ซึ่งเมื่อสมาชิกมีประสบการณ์ในการซื้อสินค้าจึงขอความอนุเคราะห์ให้ข้อมูลโดยจัดส่งแบบสอบถามออนไลน์ให้ทางห้องแล็บ

การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา เพื่อหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติอนุมานการวิเคราะห์ด้วยการถดถอยพหุคูณ

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการนำเสนอผลการวิจัยตามรายละเอียดและเนื้อหาที่เชื่อมโยงกับการศึกษาวิจัยและวัตถุประสงค์การวิจัยดังต่อไปนี้

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 1 ความถี่ ร้อยละ ของลักษณะส่วนบุคคล

ตัวแปร	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ ชาย	69	17.4
หญิง	327	82.6
อายุ ต่ำกว่า18ปี	26	6.6
18-22ปี	214	54
23-27ปี	94	23.7
28-32ปี	32	8.1
32-37ปี	11	2.8
38 ปีขึ้นไป	19	4.8
อาชีพ ข้าราชการ	10	2.5
พนักงานรัฐวิสาหกิจ	17	4.3
พนักงาน/ลูกจ้างบริษัท	90	22.7
ธุรกิจส่วนตัว	34	8.6
อาชีพอิสระ	16	4.0
นักเรียนนักศึกษา	220	55.6
อื่นๆ	9	2.3

จากตารางที่ 1 แสดงข้อมูลทั่วไปของตัวอย่าง พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 82.6 เป็นเพศชายร้อยละ 17.4 มีอายุในช่วง 18-22 ปี มากที่สุด ร้อยละ 54.0 รองลงมาคือช่วงอายุ 23-27 ปี ร้อยละ 23.7 ช่วงอายุ 28-32 ปี ร้อยละ 8.1 ส่วนการประกอบอาชีพนั้นส่วนใหญ่เป็นนักเรียน/นักศึกษา ร้อยละ 55.6 รองลงมาเป็นพนักงาน/ลูกจ้างบริษัท ร้อยละ 22.7 และประกอบธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 8.6

ตารางที่ 2 แสดงข้อมูลรายได้ และประเภทของสินค้าที่เลือกซื้อของกลุ่มตัวอย่าง

ตัวแปร	ความถี่	ร้อยละ
รายได้ต่ำกว่า 5,000 บาท	153	38.6
5,001-15,000 บาท	174	43.9
15,001-25,000 บาท	54	13.6
มากกว่า25,000 บาทขึ้นไป	15	3.8
ประเภทสินค้าเสื้อผ้า	286	72.2
ของใช้ภายในบ้าน	47	11.9

ตัวแปร	ความถี่	ร้อยละ
เครื่องสำอาง	20	5.1
รองเท้า	12	3
กระเป๋า	11	2.8
อุปกรณ์ไฟฟ้า	6	1.5
อุปกรณ์ภายในบ้าน	2	.5

จากตารางที่ 2 แสดงข้อมูลรายได้และการเลือกซื้อสินค้าผ่านเพจลำปางช้อปปิ้ง พบว่า ส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 5,001-15,000 บาท มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 43.9 รองลงมาคือ ต่ำกว่า 5,000 คิดเป็นร้อยละ 38.6 และ 15,001-25,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 13.6 ทางด้านประเภทสินค้าที่เลือกซื้อผ่านเพจลำปางช้อปปิ้งนั้นพบว่า ส่วนใหญ่เลือกซื้อสินค้าประเภทเสื้อผ้า คิดเป็นร้อยละ 72.2 รองลงมาเป็นสินค้าประเภทของใช้ภายในบ้าน คิดเป็นร้อยละ 11.9 และสินค้าประเภทเครื่องสำอาง คิดเป็นร้อยละ 5.1

ความคิดเห็นที่มีต่อความไว้วางใจ ความพึงพอใจและการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านเพจลำปางช้อปปิ้ง

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานปัจจัยความไว้วางใจ

ตัวแปร	Mean	S.D.	ระดับ
ความน่าเชื่อถือของผู้จำหน่ายสินค้า	3.64	.621	มาก
ข้อมูลของผู้จำหน่ายสินค้ามีความครบถ้วน	3.65	.647	มาก
สามารถตอบข้อสงสัยเกี่ยวกับสินค้าและบริการได้	3.71	.658	มาก
ตัวสินค้าตรงตามที่นำเสนอ	3.69	.696	มาก
สินค้าครบถ้วนถูกต้องตามคำบรรยายสินค้าที่ได้แจ้งให้กับลูกค้าทราบ	3.73	.698	มาก
สามารถเปลี่ยนหรือคืนสินค้าได้หากได้สินค้าไม่ตรงกับที่ระบุไว้	3.43	.855	ปานกลาง
สามารถติดต่อผู้จำหน่ายได้สะดวก	3.64	.680	มาก
รีวิวเกี่ยวกับการใช้บริการ	3.59	.725	มาก
มีการปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัยตลอดเวลา	3.60	.698	มาก

มีการแจ้งรายละเอียดการชำระเงินที่ชัดเจน	3.72	.768	มาก
รวม	3.64	.491	มาก

จากตารางที่ 3 แสดงข้อมูลความคิดเห็นที่มีต่อปัจจัยด้านความไว้วางใจในการซื้อสินค้าผ่านเพจลำปาง ซ็อบปิ้งโดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.64 ซึ่งหากพิจารณารายด้าน พบว่าให้ความสำคัญกับประเด็นของการได้รับสินค้าครบถ้วน ถูกต้องตามคำบรรยายสินค้าที่ได้แจ้งให้ลูกค้าทราบ ซึ่งอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.73 รองลงมาคือมีการแจ้งรายละเอียดการชำระเงินที่ชัดเจน อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.72 และสามารถตอบข้อสงสัยเกี่ยวกับสินค้าและบริการ อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.71

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานปัจจัยความพึงพอใจ

ตัวแปร	Mean	S.D.	ระดับ
ราคาของสินค้าทั้งสภาพมือ1และมีมือ2มีความเหมาะสม	3.68	.680	มาก
คุณภาพของสินค้าทั้งสภาพมือ1และมีมือ2มีความเหมาะสม	3.77	.637	มาก
ผู้จำหน่ายสินค้าสามารถให้ข้อมูลได้ตามความต้องการ	3.75	.629	มาก
มีบริการที่ดี	3.67	.715	มาก
การให้บริการเป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนด	3.68	.680	มาก
ความรวดเร็วในการให้บริการและการจัดส่งที่รวดเร็ว	3.71	.692	มาก
สามารถส่งจองสินค้าได้หลายช่องทาง	3.70	.705	มาก
มีบริการนั้รับสินค้าในบริเวณใกล้เคียง	3.73	.716	มาก
แสดงภาพถ่ายสินค้าที่ชัดเจน	3.73	.739	มาก
มีความหลากหลายในการเลือกชำระเงิน	3.66	.772	มาก
รวม	3.71	.524	มาก

จากตารางที่ 4 แสดงข้อมูลความคิดเห็นที่มีต่อปัจจัยด้านความพึงพอใจในการซื้อสินค้าผ่านเพจลำปาง ซ็อบปิ้ง โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.71 ซึ่งเมื่อพิจารณารายได้ พบว่า พึงพอใจต่อคุณภาพของสินค้าทั้งสภาพมือ 1 และมีมือ 2 สูงสุดโดยอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.77 รองลงมาคือ ผู้จำหน่ายสินค้าสามารถให้ข้อมูลได้ตามความต้องการ อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.75 คะแนน และแสดงภาพถ่ายสินค้าที่ชัดเจน และการบริการนั้รับสินค้าในบริเวณใกล้เคียง อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.73

ตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านเพจลำปางซ็อบปิ้ง

ตัวแปร	Mean	S.D.	ระดับ
มีการซื้อสินค้าจากเพจนี้บ่อยครั้ง	3.48	.787	มาก
ตัดสินใจซื้อสินค้าโดยไม่ลังเลเมื่อพบสินค้าที่ถูกใจ	3.66	.689	มาก
การรับรู้และความต้องการของสินค้า	3.71	.665	มาก

ต้องการสินค้ามือ 1 และมือ 2 สภาพดี	3.86	.731	มาก
ตัดสินใจซื้อเมื่อเปรียบเทียบข้อมูลสินค้าเดียวกันกับเพจอื่น	3.75	.693	มาก
มีการให้รายละเอียดข้อมูลสินค้าชัดเจน	3.75	.705	มาก
ไม่เคยมีประวัติทุจริตในการดำเนินธุรกิจ	3.66	.766	มาก
สินค้ามีความหลากหลายให้เลือกสรร	3.73	.667	มาก
ตัวแปร	Mean	S.D.	ระดับ
มีความสะดวกรวดเร็วขั้นตอนในการสั่งซื้อไม่ยุ่งยากซับซ้อน	3.77	.710	มาก
เป็นสินค้าที่ต้องการซื้อ	3.82	.695	มาก
รวม	3.74	.543	มาก

จากตารางที่ 5 แสดงข้อมูลความคิดเห็นของตัวอย่างที่มีต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านเพจลำปางซีอปปิ้งโดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.73 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ต้องการสินค้ามือ 1 และมือ 2 ในสภาพดีอยู่ในระดับมาก เท่ากับ 3.86 รองลงมาตัดสินใจซื้อเนื่องจากเป็นสินค้าที่ต้องการซื้อ อยู่ในระดับมาก เท่ากับ 3.82 และมีความสะดวกรวดเร็วขั้นตอนในการสั่งซื้อไม่ยุ่งยากซับซ้อน อยู่ในระดับมาก เท่ากับ 3.77

การทดสอบอิทธิพลของปัจจัยความไว้วางใจ ความพึงพอใจที่มีต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านเพจลำปางซีอปปิ้ง

ตารางที่ 6 การวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุของปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านเพจลำปางซีอปปิ้ง

ตัวแปร	ผลที่มีต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านเพจลำปางซีอปปิ้ง			
	ค่าสัมประสิทธิ์ (B)	ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอย (β)	ค่าสถิติทดสอบ (t-test)	ระดับนัยสำคัญทางสถิติ (Sig.)
Constant(ค่าคงที่)	.152		5.898	.000*
ความไว้วางใจ	.066	.201	3.401	.001*
ความพึงพอใจ	.061	.527	8.893	.000*

R = .697, Adjust R² .484, F = 185.941, p < 0.05

จากตารางที่ 6 ผลจากการทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ พบว่า ผู้ที่เคยซื้อสินค้าให้ความสำคัญต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าโดยให้ความสำคัญต่อความพึงพอใจ ($\beta = 0.527$) มากที่สุด รองลงมาความไว้วางใจ ($\beta = 0.201$) แสดงว่า โดยทุกปัจจัยมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านเพจลำปางซีอปปิ้งอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สัมพันธ์ต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านเพจลำปางซีอปปิ้งเท่ากับ 0.484 หมายความว่าผู้ที่เคยซื้อสินค้าให้ความสำคัญต่อการซื้อสินค้าด้านความไว้วางใจและความพึงพอใจ ร้อยละ 0.697

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย เรื่องอิทธิพลของความไว้วางใจและความพึงพอใจที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านเพจลำปางช้อปปิ้ง โดยผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านความไว้วางใจมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านเพจลำปางช้อปปิ้ง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับงานวิจัยของ จิตาภา ทัดหอม² ได้ทำการวิจัยโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการตลาดผ่านสังคมออนไลน์ พบว่า ความไว้วางใจและคุณภาพของระบบสารสนเทศมีผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านช่องทางการถ่ายทอดสดเฟสบุ๊กไลฟ์ของผู้บริโภคออนไลน์ในกรุงเทพมหานคร เช่นเดียวกับกับ พิศุทธิ์ อุปลัมภ์³ ได้ทำการวิจัยโดยศึกษาถึงความไว้วางใจและลักษณะธุรกิจผ่านสื่อสังคมออนไลน์ที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อสินค้าผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งพบว่าความไว้วางใจของผู้บริโภคมีผลต่อความตั้งใจซื้อสินค้าผ่านสื่อสังคมออนไลน์

ผลการศึกษาทางด้านปัจจัยความพึงพอใจซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านเพจลำปางช้อปปิ้ง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 สอดคล้องกับงานวิจัยของ รัชณี ไพศาลวงศ์⁴ ที่ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าเสื้อผ้าสตรีทางอินเทอร์เน็ตของประชากรในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของผู้บริโภคมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าประเภทเสื้อผ้าสตรีทางอินเทอร์เน็ตมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง อิทธิพลของความไว้วางใจและความพึงพอใจที่มีต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านเพจลำปาง ช้อปปิ้ง ครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกลุ่มลูกค้าภายในเพจที่ซื้อสินค้าผ่านเพจลำปางช้อปปิ้ง ดังนั้นหากมีการศึกษาเพิ่มเติมคณะผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรมีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่างที่ยังไม่ได้ตัดสินใจซื้อกับกลุ่มตัวอย่างที่ตัดสินใจซื้อสินค้าในเพจต่างๆ ที่ดำเนินการผ่านเพจบนเฟสบุ๊กเพื่อนำมาเปรียบเทียบเพื่อให้เกิดองค์ความรู้เพิ่มมากขึ้นรวมทั้งการขยายขอบเขตพื้นที่การศึกษาไปยังเพจอื่นๆ ที่ดำเนินการในลักษณะเดียวกันเพื่อให้ผลการศึกษาามีผลกระทบ (impact) ที่เพิ่มมากขึ้น

² จิตาภา ทัดหอม, “การตลาดผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ความไว้วางใจและคุณภาพของระบบสารสนเทศที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านช่องทางการถ่ายทอดสดเฟสบุ๊กไลฟ์ Facebook Live ของผู้บริโภคออนไลน์,” การค้นคว้าอิสระหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2558).

³ พิศุทธิ์ อุปลัมภ์, “ความไว้วางใจและลักษณะธุรกิจผ่านสื่อสังคมออนไลน์ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อสินค้าผ่านสื่อสังคมออนไลน์,” การค้นคว้าอิสระหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2556).

บรรณานุกรม

จิตาภา ทัดหอม. “การตลาดผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ความไว้วางใจและคุณภาพของระบบสารสนเทศที่มีผลต่อการ

ตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านช่องทางการถ่ายทอดสดเฟสบุ๊กไลฟ์ Facebook Live ของผู้บริโภคออนไลน์.”

การค้นคว้าอิสระหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2558.

ภาณุวัฒน์ กองราช. “การศึกษาพฤติกรรมการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ของวัยรุ่นในประเทศไทย:

กรณีศึกษา Facebook.” การค้นคว้าอิสระหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาบริหาร

เทคโนโลยี. วิทยาลัยวิศวกรรม: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.

พิศุทธิ์ อุบลัมภ์, “ความไว้วางใจและลักษณะธุรกิจผ่านสื่อสังคมออนไลน์ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อสินค้าผ่านสื่อ

สังคมออนไลน์.” การค้นคว้าอิสระหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย:

มหาวิทยาลัย
กรุงเทพ, 2556.

ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการและคุณภาพการบริการที่ส่งผลต่อการตัดสินใจ
ในการใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
Marketing Mix Factor and Quality of Service Influence of Decision
Making on Animal Hospital Service in Amphoe Mueang,
Lampang Province

เกวลิน อยู่ยงเกตู
กัลยา เลิศศิลา
พิชญะ ศรีจันทร์
อนุรักษ์ อาทิตย์กาวิน
ขจรศักดิ์ วงศ์วิราช
มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของผู้ใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์เลี้ยงที่มีต่อคุณภาพบริการและการตัดสินใจในการใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์เลี้ยงในอำเภอเมืองจังหวัดลำปาง (2) เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการและสถานพยาบาลสัตว์เลี้ยงที่มีผลต่อการตัดสินใจในการใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์เลี้ยงในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง (3) เพื่อศึกษาปัจจัยคุณภาพการบริการของสถานพยาบาลสัตว์เลี้ยงที่มีผลต่อการตัดสินใจในการใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์เลี้ยงในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 385 คนเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบบสอบถามโดยใช้สถิติเชิงพรรณนาเพื่อใช้อธิบายลักษณะข้อมูลส่วนบุคคล ด้วยสถิติค่าร้อยละ และการแจกแจงความถี่ การวิเคราะห์ข้อมูลด้านปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด โดยใช้สถิติ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของแบบถดถอยพหุคูณ

ผลการวิจัยพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 251 คน คิดเป็นร้อยละ 65.2 และเพศชายจำนวน 133 คน คิดเป็นร้อยละ 34.5 ข้อมูลด้านอายุส่วนใหญ่อยู่ในช่วงระหว่าง 20 – 30 ปี จำนวน 233 คน คิดเป็นร้อยละ 60.5 ข้อมูลด้านการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับปริญญาตรีจำนวน 276 คน คิดเป็นร้อยละ 71.7 ข้อมูลด้านอาชีพส่วนใหญ่ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว/อาชีพอิสระ จำนวน 218 คน คิดเป็นร้อยละ 56.6 ข้อมูลด้านรายได้ส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 10,000 – 15,000 บาท จำนวน 158 คน คิดเป็นร้อยละ 41.0 ข้อมูลด้านสถานภาพส่วนใหญ่สถานภาพโสดจำนวน 231 คน คิดเป็นร้อยละ 60 ให้ความคิดเห็นต่อปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการ พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.75 ส่วนด้านคุณภาพบริการพบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.82 และการตัดสินใจในการใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์เลี้ยงในอำเภอเมืองจังหวัดลำปางพบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.95 และผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ พบว่า ปัจจัยทางด้านส่วนประสมทางการตลาดบริการไม่มีส่งผลต่อการตัดสินใจ การตัดสินใจในการใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ($\beta=.024$) และปัจจัยทางด้าน

คุณภาพบริการไม่ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ($\beta=.072$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

คำสำคัญ ส่วนประสมทางการตลาดบริการ, คุณภาพบริการ, การตัดสินใจ

Abstract

This research aims to (1) study the level of patients lived in Muang District, Lampang Province (2) to study Health care facilities in Mueang District, Lampang Province, using 385 samples. Descriptive was used to describe the nature of personal information with search statistics. The data were analyzed by using inferential statistics, including the correlation coefficients of the regression model.

The research found that The majority of respondents were female 251 or 65.2%, and 133 males or 34.5%. The majority of the respondents were between 23-30 years old, accounting for 60.5%. Most of the 276 undergraduates studied at the undergraduate level, accounting for 71.7%. Most of the occupations were self-employment / occupation 218 persons, accounting for 56.6%. 158 of them were 41.0%. Most of them were 231 persons or 60%. The opinions on marketing mix were high. The average service quality was 3.75%. Very high The mean score was 3.82 and the decision to use the pet clinic in Muang district, Lampang province showed that At the high level of 3.95 and the multiple regression analysis, it was found that the factor of service marketing mix did not affect decision making in using animal hospital services in Muang District, Lampang Province ($\beta = .024$) And the quality of service did not affect the decision to use the service of animal hospital in Muang District, Lampang Province ($\beta = .072$) at 0.05 level of significance.

Keywords: Marketing Service Mix, Quality Service, Decision making

บทนำ

ในปัจจุบันพฤติกรรมกรรมการเลี้ยงสัตว์มีความนิยมอย่างแพร่หลายเนื่องจากความต้องการสัตว์เลี้ยงไม่ได้จำกัดอยู่แค่เพียงการเลี้ยงเพื่อใช้งานหรือเป็นอาหารเท่านั้น การเลี้ยงสัตว์ได้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของมนุษย์เรามากยิ่งขึ้น คนทั่วโลกยอมรับและให้ความสำคัญกับการเลี้ยงสัตว์เพิ่มมากขึ้น สัตว์เลี้ยงจะถูกเลี้ยงไว้เพื่อใช้งาน เป็นอาหาร ช่วยทำการเกษตรหรือเพื่อสร้างรายได้ อย่างเช่น สุกร โค กระบือ ไก่ ปลา เป็นต้น แต่เก็บบ่ยี่สิบปีที่ผ่านมาลักษณะการเลี้ยงสัตว์ของคนไทยเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก ทศนคติและวัตถุประสงค์ในการเลี้ยงสัตว์แตกต่างจากในอดีตในปัจจุบันนิยมเลี้ยงสัตว์เพื่อความสวยงาม เพื่อช่วยผ่อนคลาย

คลายความเครียด เลี้ยงเป็นเพื่อนเพื่อความเพลิดเพลิน เลี้ยงเพื่อคลายเหงาและเลี้ยงเพื่อประกวดความสวยงามและเป็นแพชั่น รวมทั้งชื่นชอบสัตว์เลี้ยงประเภทสัตว์แปลก¹

พฤติกรรมการเลี้ยงสัตว์ของคนไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตเพราะสภาพความเป็นอยู่ของสังคมไทยไม่ลำบากเหมือนในอดีตและอาจเกิดจากการลดลงของขนาดของครอบครัวซึ่งในอดีตจะอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวขนาดใหญ่แต่ในปัจจุบัน มีขนาดเล็กลงซึ่งส่งผลให้คนชราบางคนหันมาเลี้ยงสัตว์เป็นเพื่อนคลายเหงา หรือจะเป็นเพราะการมีค่านิยมแต่งงานช้าลงครองโสดมากขึ้น บางครอบครัวเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อปลุกฝังจิตใจที่อ่อนโยนและความรับผิดชอบให้แก่ลูก หรือบางคนเลี้ยงเพราะหน้าตาน่ารัก และการเลี้ยงดูสัตว์เลี้ยงในปัจจุบันผู้เลี้ยงให้ความสำคัญกับสุขภาพของสัตว์เลี้ยงโดยหันมาดูแลเอาใจใส่สัตว์เลี้ยงกันมากขึ้น²

ทั้งนี้การดูแลสุขภาพของสัตว์เลี้ยงทั้งในด้านอาหาร การเป็นอยู่ที่หลับที่นอน ความสะอาด ความสวยงาม และสุขภาพของสัตว์เลี้ยง จึงทำให้เกิดโอกาสในการประกอบธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยง อาทิ ร้านอาหาร อุปกรณ์สัตว์เลี้ยง อาหารของเล่น อุปกรณ์เครื่องใช้สำหรับสัตว์เลี้ยงอาบน้ำ แต่งขน การเสริมสวยและการสปา โรงเรียนฝึกสัตว์เลี้ยง โรงแรมที่พักสำหรับสัตว์เลี้ยงและสถานพยาบาลสำหรับสัตว์เลี้ยงซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยงและเป็นธุรกิจที่น่าสนใจในปัจจุบัน³

จากพฤติกรรมที่คนไทยนิยมเลี้ยงสัตว์เลี้ยงกันมากขึ้น รวมถึงพฤติกรรมที่แสดงต่อการเลี้ยงสัตว์เลี้ยงเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทำให้ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยงเป็นธุรกิจหนึ่งที่มีความน่าสนใจในปัจจุบัน ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงสัตว์นั้นก่อให้เกิดผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ธุรกิจสถานพยาบาลสัตว์⁴ ซึ่งเปิดให้บริการในการรักษาและดูแลสัตว์เลี้ยงโดยสัตวแพทย์ ความสำคัญของสถานพยาบาลสัตว์หากสถานพยาบาลสัตว์มีการเปลี่ยนบุคคลที่ดีและมีประสิทธิภาพ ทำให้ผู้ใช้บริการได้รับความสะดวก และความพอใจหลังมารับบริการสถานพยาบาลสัตว์ก็จะได้รับความไว้วางใจให้เข้ามาดูแลรักษาสัตว์เลี้ยงของผู้ใช้บริการมากขึ้น

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจใช้บริการคลินิกรักษาสัตว์และจากการสำรวจพื้นที่ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ทั้ง 9 แห่ง ประกอบด้วย 1.โรงพยาบาลสัตว์ (หมออธิศักดิ์) 2.โรงพยาบาลสัตว์เล็กลำปาง 3.คลินิกบ้านรักษาสัตว์ 4.โรงพยาบาลสัตว์เขาลางค์ 5.คลินิกสัตว์ยิ้มหวาน 6.โรงพยาบาลสัตว์หมอรินรธา 7.โรงพยาบาลสัตว์แสนรัก 8.คลินิกสบายใจสัตว์

¹ ชนิดา บัวขาว, การตัดสินใจใช้บริการโรงพยาบาลสัตว์ทองหล่อ พระรามเก้ากรุงเทพมหานคร, (สาขาวิชาการจัดการทั่วไป: มหาวิทยาลัยสยาม, 2560).

² วรลักษณ์ภัทธี ศรีนวลไชย. “กลยุทธ์การตลาดของสถานพยาบาลสัตว์ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่.” การค้นคว้าแบบอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2554).

³ ภณิดา ลีลาพัฒน์สุข. “กลยุทธ์การตลาดคลินิกรักษาสัตว์.” ปริญญาโทบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. (วิทยาลัยพาณิชยศาสตร์: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2557).

⁴ อภิษฎา วัฒนกุล. “ปัจจัยส่วนประสมการตลาดที่มีผลต่อการใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ของผู้บริโภค ในอำเภอเมืองเชียงใหม่.” การค้นคว้าแบบอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556), หน้า 1.

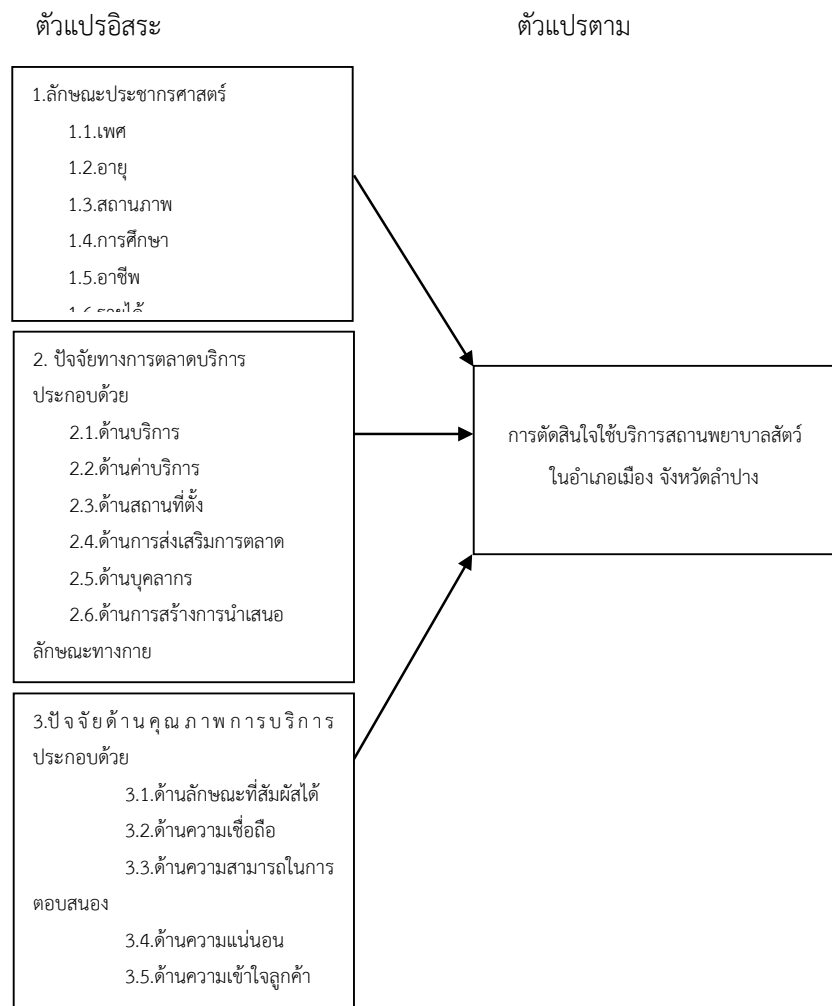
แพทย์ 9.คลินิกเพื่อนรัก ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปางเพื่อศึกษาปัจจัยคุณภาพการบริการของสถานพยาบาลสัตว์ ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในการใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ในอำเภอเมืองจังหวัดลำปาง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของผู้ใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์เลี้ยงที่มีต่อคุณภาพบริการและการตัดสินใจในการใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์เลี้ยงในอำเภอเมืองจังหวัดลำปาง
2. เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการและสถานพยาบาลสัตว์เลี้ยงที่มีผลต่อการตัดสินใจในการใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์เลี้ยงในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
3. เพื่อศึกษาปัจจัยคุณภาพการบริการของสถานพยาบาลสัตว์เลี้ยงที่มีผลต่อการตัดสินใจในการใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์เลี้ยงในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

กรอบแนวคิด

การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจใช้บริการคลินิกรักษาสัตว์ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปางดังรายละเอียดแสดงแผนภูมิ ดังนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในการใช้บริการคลินิก วิชาชีพในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยใช้ระเบียบวิจัยเชิงปริมาณในการวิเคราะห์ข้อมูลและใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล โดยมีกระบวนการและดำเนินงานดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชากรที่เลี้ยงสัตว์อย่างน้อย 1 ตัว ที่เคยเข้ารับบริการจากสถานพยาบาลสัตว์ทั้ง 9 แห่ง ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชากรที่เลี้ยงสัตว์อย่างน้อย 1 ตัว ที่เคยเข้ารับบริการจากสถานพยาบาลสัตว์ทั้ง 9 แห่ง ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ซึ่งไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงใช้สูตรการหาตัวอย่างขนาดที่ไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน กำหนดค่าความเชื่อมั่นที่ 95% ประเมินค่าความผิดพลาดไม่เกิน 5% คำนวณได้จากสูตรของ W.G. Cochran⁵

ดังนั้น จากการคำนวณจำนวนกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้เท่ากับ 385 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยการทำแบบสอบถามให้แก่ผู้มาใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคณะผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งมีทั้งคำถามชนิดปลายปิด (Closed – ended Questions) และปลายเปิด (Open – ended Questions) โดยเก็บจากประชากรที่เลี้ยงสัตว์อย่างน้อย 1 ตัว ที่เคยเข้ารับบริการจาก สถานพยาบาลสัตว์ทั้ง 9 แห่ง ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ส่วนได้แก่ คำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ใช้บริการ, ส่วนประสมทางการตลาดบริการ, คุณภาพบริการ, การตัดสินใจ, ข้อเสนอแนะทั่วไปโดยแบบสอบถามส่วนนี้ มีหลักเกณฑ์การให้คะแนนซึ่งคำถามในแบบสอบถาม เป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ของลิเคิร์ท⁶

3. คุณภาพของเครื่องมือ

แบบสอบถามที่สร้างขึ้นให้กลุ่มตัวอย่างนั้น (Questionnaire) คณะผู้วิจัยได้ทำการทดสอบความเที่ยงตรง (Validity) และการทดสอบความเชื่อถือได้ (Reliability) ของแบบสอบถามก่อนนำไปเก็บข้อมูลจริง ดังนั้นคือ การตรวจสอบความเที่ยงตรง (validity) คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดการสร้างแบบสอบถาม หลังจากนั้นคณะผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามให้อาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจสอบ พิจารณาในด้านความเที่ยงตรง ความเหมาะสมของเนื้อหาในความเหมาะสมในการใช้ภาษาและความชัดเจนของคำถามในแบบทดสอบ เพื่อให้แบบสอบถามสามารถสื่อความหมายได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของคณะผู้วิจัย และการทดสอบความน่าเชื่อถือได้ (Reliability) ของแบบสอบถาม โดย

⁵ W.G. Cochran, *Sampling Techniques*, (John Wiley & Sons, 1953).

⁶ นราศรี ไววนิชกุล และชูศักดิ์ อุดมศรี, *ระเบียบวิธีวิจัยธุรกิจ*, พิมพ์ครั้งที่ 17, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2547).

ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแล้วไปทำการทดลองกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยนำแบบสอบถามไปสำรวจกับกลุ่มตัวอย่าง 30 ชุด ก่อนจะนำมาวิเคราะห์ หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของครอนบาค (Alpha Coefficient) โดยหาค่าความเชื่อมั่นของคำถามแต่ละด้าน ด้วยค่า Cronbach's Alphas

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูลแล้วนำแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์จำนวน 385 ชุด มาประมวลผลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป SPSS (Statistical Package for the Social Science) มีขั้นตอน ดังนี้การวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) เพื่อใช้อธิบายลักษณะข้อมูลส่วนบุคคล ด้วยสถิติค่าร้อยละ (Percentage) และการแจกแจงความถี่ (Frequency) การวิเคราะห์ข้อมูลด้านปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด โดยใช้สถิติ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ได้แก่ สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของแบบถดถอยพหุคูณ (Multiple Linear Regression) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการบริการและส่วนประสมทางการตลาดบริการที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้สถานพยาบาลสัตว์ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปางโดยใช้เกณฑ์แปลผลระดับความสัมพันธ์ ดังนี้⁷ กรณีคำถามปลายเปิด ข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะ จากแบบสอบถามปลายเปิด จะใช้วิธีการสังเคราะห์ข้อความ หรือสรุปความ โดยจำแนกเป็นประเด็น

ผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากการดำเนินการวิจัยของผู้ใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จำนวน 385 คน ได้พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 251 คน คิดเป็นร้อยละ 65.2 และเพศชายจำนวน 133 คน คิดเป็นร้อยละ 34.5 ข้อมูลด้านอายุส่วนใหญ่อยู่ในช่วงระหว่าง 20 – 30 ปี จำนวน 233 คน คิดเป็นร้อยละ 60.5 รองลงมาคือช่วงอายุระหว่าง 31 – 40 ปี จำนวน 71 คน คิดเป็นร้อยละ 18.4 ข้อมูลด้านการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับปริญญาตรีจำนวน 276 คน คิดเป็นร้อยละ 71.7 รองลงมาคือระดับอนุปริญญา/ปวส. จำนวน 59 คน คิดเป็นร้อยละ 15.3 ข้อมูลด้านอาชีพส่วนใหญ่ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว/อาชีพอิสระ จำนวน 218 คน คิดเป็นร้อยละ 56.6 รองลงมาคือ นักเรียน นิสิต/นักศึกษา จำนวน 87 คน คิดเป็นร้อยละ 22.6 ข้อมูลด้านรายได้ส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 10,000 – 15,000 บาท จำนวน 158 คน คิดเป็นร้อยละ 41.0 รองลงมาคือรายได้ระหว่าง 15,001 – 20,000 บาท จำนวน 85 คน คิดเป็นร้อยละ 22.1 ข้อมูลด้านสถานภาพส่วนใหญ่สถานภาพโสดจำนวน 231 คน คิดเป็นร้อยละ 60 รองลงมาคือสถานภาพสมรส จำนวน 147 คน คิดเป็นร้อยละ 38.2 ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของผู้ใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปางในแต่ละด้าน ประกอบด้วย

⁷ วรณี วิริยะกังสานนท์. “ปัจจัยที่มีผลต่อการคงอยู่ของพยาบาลวิชาชีพในโรงพยาบาลเอกชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร.” *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ*. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยคริสเตียน, 2556).

ตารางที่ 1 ระดับความคิดเห็นของปัจจัยด้านส่วนประสมทางการตลาดบริการ ปัจจัยด้านคุณภาพบริการ และปัจจัยด้านการตัดสินใจของผู้ใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ความคิดเห็นของผู้ใช้บริการ สถานพยาบาลสัตว์ ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับความคิดเห็น
ปัจจัยด้านส่วนประสมทางการตลาด บริการ	3.75	.382	การตัดสินใจมาก
ปัจจัยด้านคุณภาพบริการ	3.82	.308	การตัดสินใจมาก
ปัจจัยด้านการตัดสินใจ	3.95	.275	การตัดสินใจมาก

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นระดับความคิดเห็นในแต่ละด้านที่ผู้ใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยปัจจัยด้านการตัดสินใจอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 3.95 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .275 รองลงมาคือ ปัจจัยด้านคุณภาพบริการ อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 3.82 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .308 และปัจจัยด้านส่วนประสมทางการตลาดบริการอยู่ในระดับน้อย ค่าเฉลี่ย 3.75 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .382

ตารางที่ 2 ระดับความคิดเห็นปัจจัยด้านส่วนประสมทางการตลาดบริการของผู้ใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ปัจจัยด้านส่วนประสมทาง การตลาดบริการ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับความคิดเห็น
ด้านผลิตภัณฑ์ (Product)	3.74	.497	มาก
ด้านราคา (Price)	3.65	.616	มาก
ด้านสถานที่หรือช่องทางการจัด จำหน่าย (Place)	3.71	.592	มาก
ด้านการจัดการส่งเสริมการขาย (Promotion)	3.77	.657	มาก
ด้านบุคลากร (People)	3.73	.591	มาก
ด้านกระบวนการ (Process)	3.88	.650	มาก
ด้านสิ่งแวดล้อมกายภาพ (Physical Evidence)	3.83	.644	มาก
ปัจจัยด้านส่วนประสมทาง การตลาดบริการ	3.75	.382	มาก

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นระดับความคิดเห็นของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการ พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.75 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านกระบวนการมีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3.88 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .650 โดยอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือด้านสิ่งแวดล้อมกายภาพมีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3.83 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .644 โดยอยู่ในระดับมาก ด้านการจัดการส่งเสริมการขายมีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3.77 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .657 ด้านผลิตภัณฑ์มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3.74 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .497 ด้านบุคลากรมีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3.73 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .591 ด้านสถานที่หรือช่องทางการจัดจำหน่ายมีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3.71 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .592 ด้านราคา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3.65 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .616 ตามลำดับ

ตารางที่ 3 ระดับความคิดเห็นปัจจัยด้านคุณภาพการบริการของผู้ใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ในอำเภอเมืองจังหวัดลำปาง

ปัจจัยด้านคุณภาพการบริการ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับความคิดเห็น
ด้านความสามารถในการตอบสนองต่อความต้องการ	3.89	.530	มาก
ด้านความเชื่อถือได้	3.90	.513	มาก
ด้านความเข้าใจลูกค้า	3.71	.448	มาก
ด้านความแน่นอน	3.77	.470	มาก
ด้านลักษณะที่สัมผัสได้	3.83	.441	มาก
ปัจจัยด้านคุณภาพการบริการ	3.82	.308	มาก

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นระดับความคิดเห็นของปัจจัยด้านคุณภาพการบริการพบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.82 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านความเชื่อถือได้มีค่าเฉลี่ย 3.90 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .513 รองลงมาคือด้านความสามารถในการตอบสนองต่อความต้องการมีค่าเฉลี่ย 3.89 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .530 ด้านลักษณะที่สัมผัสได้มีค่าเฉลี่ย 3.83 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .441 ด้านความแน่นอนมีค่าเฉลี่ย 3.77 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .470 ด้านความเข้าใจลูกค้า 3.71 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .448 ตามลำดับ

ตารางที่ 4 ระดับความคิดเห็นปัจจัยด้านการตัดสินใจของผู้ใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ในอำเภอเมืองจังหวัดลำปาง

ปัจจัยด้านการตัดสินใจ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับความคิดเห็น
การบริการจากผู้ให้บริการ มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการ	4.28	.636	มากที่สุด
ความเชื่อถือไว้วางใจ มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการ	3.80	.563	มาก

การบริการที่สะดวกรวดเร็ว มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการ	3.68	.579	มาก
การให้ความเชื่อมั่นต่อผู้ใช้บริการ มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการ	3.86	.706	มาก
ความเชื่อใจและเห็นอกเห็นใจในผู้ใช้บริการ มีผลต่อการเลือกใช้บริการ	4.12	.762	มากที่สุด
ปัจจัยด้านการตัดสินใจ โดยรวม	3.95	.275	มาก

จากตารางที่ 4 แสดงให้เห็นระดับความคิดเห็นของปัจจัยด้านการตัดสินใจพบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.95 ลำดับ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า การบริการจากผู้ให้บริการส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการมีค่าเฉลี่ย 4.28 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .636 รองลงมาคือความเชื่อใจและเห็นอกเห็นใจในผู้ใช้บริการ มีผลต่อการเลือกใช้บริการมีค่าเฉลี่ย 4.12 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .762 การให้ความเชื่อมั่นต่อผู้ใช้บริการมีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการ มีค่าเฉลี่ย 3.86 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .706 ความเชื่อใจไว้วางใจ มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการมีค่าเฉลี่ย 3.80 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .563 การบริการที่สะดวกรวดเร็ว มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการมีค่าเฉลี่ย 3.68 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .579 ตามลำดับ ตารางที่ 5 ตารางแสดงค่าส่งผลของตัวแปรปัจจัยทางด้านส่วนประสมทางการตลาดบริการ และปัจจัยทางด้านคุณภาพบริการที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของผู้ใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปางด้วยวิธีถดถอยแบบพหุคูณ

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	3.68	.205		17.972	.000*
ปัจจัยทางด้านส่วนประสมทางการตลาดบริการ	.046	.100	.024	.465	.642
ปัจจัยทางด้านคุณภาพบริการ	.064	.046	.072	1.41	.158

จากตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ พบว่า ปัจจัยทางด้านส่วนประสมทางการตลาดบริการไม่มีส่งผลต่อการตัดสินใจในการใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ($\beta=.024$) โดยปฏิเสธการยอมรับสมมติฐานที่ 1 และปัจจัยทางด้านคุณภาพบริการมีส่งผลต่อการ

ตัดสินใจใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง($\beta=.072$) โดยปฏิเสธการยอมรับสมมติฐานที่ 2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 6 ตารางแสดงค่าส่งผลของตัวแปรปัจจัยทางด้านส่วนประสมทางการตลาดบริการที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของผู้ใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปางด้วยวิธีถดถอยแบบพหุคูณ

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
	3.759	.145		25.853	.000*
ด้านผลิตภัณฑ์	.012	.035	.022	.351	.726
ด้านราคา	.004	.032	.009	.121	.904
ด้านสถานที่หรือช่องทางการจัดจำหน่าย	-.050	.034	-.107	-1.467	.143
ด้านการจัดการส่งเสริมการขาย	.000	.030	-.001	-.016	.988
ด้านบุคลากร	.009	.032	.020	.289	.773
ด้านกระบวนการ	.068	.025	.161	2.697	.007*
ด้านสิ่งแวดล้อมกายภาพ	.006	.025	.013	.219	.827

Sig .05

จากตารางที่ 6 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ พบว่า ปัจจัยทางด้านส่วนประสมทางการตลาดบริการส่งผลต่อการตัดสินใจในการใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เมื่อพิจารณา พบว่าด้านกระบวนการ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และส่วนด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านสถานที่ช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านการจัดการส่งเสริมการขาย ด้านบุคลากร ด้านสิ่งแวดล้อมกายภาพ ด้านกระบวนการ ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติไม่ส่งผลต่อการตัดสินใจในการใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ตารางที่ 7 ตารางแสดงค่าอิทธิพลของตัวแปรปัจจัยด้านคุณภาพบริการ

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	3.710	.175		21.199	.000*
ด้านความสามารถในการตอบสนองต่อความต้องการ	.024	.032	.047	.768	.443
ด้านความเชื่อถือได้	.018	.033	.034	.558	.577
ด้านความเข้าใจลูกค้า	.021	.038	.034	.552	.582
ด้านความแน่นอน	-.060	.038	-.103	-1.598	.111
ด้านลักษณะที่สัมผัสได้	.059	.044	.094	1.342	.180

จากตารางที่ 7 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ พบว่า ปัจจัยทางด้านคุณภาพบริการมีส่งผลกระทบต่อ การตัดสินใจในการใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านความน่าเชื่อถือ ด้านการตอบสนอง ด้านลักษณะทางกายภาพ ด้านความไว้วางใจ และด้านเข้าถึงจิตใจ ไม่ส่งผลต่อการตัดสินใจในการใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยการศึกษาระดับการตัดสินใจในการใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สามารถอภิปรายตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยได้ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของผู้ใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์เลี้ยงที่มีต่อคุณภาพบริการและการตัดสินใจในการใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์เลี้ยงในอำเภอเมืองจังหวัดลำปางพบว่า ระดับความคิดเห็นในแต่ละด้านที่ผู้ใช้บริการส่งผลต่อการตัดสินใจในการใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยปัจจัยด้านการตัดสินใจอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 3.95 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .275 รองลงมาคือ ปัจจัยด้านคุณภาพบริการ อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 3.82 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .308 และปัจจัยด้านส่วนประสมทางการตลาดบริการอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 3.75 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .382 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จันทนา รักษานาค ศึกษาเรื่อง ปัจจัยทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจใช้บริการโรงพยาบาลเอกชนขนาดใหญ่ ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้ารับบริการ โรงพยาบาลเอกชนขนาดใหญ่ในเขตกรุงเทพมหานคร มีความสำคัญในระดับมาก คือ ส่วนประสมด้านผลิตภัณฑ์ ด้านสถานที่บริการ และช่องทางจัดจำหน่าย และด้านกระบวนการให้บริการ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2. เพื่อศึกษาปัจจัยทางการตลาดบริการและสถานพยาบาลสัตว์เลี้ยงที่มีผลต่อการตัดสินใจในการใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์เลี้ยงในอำเภอเมือง จังหวัดลำปางพบว่า ระดับความคิดเห็นใน

ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.78 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านกระบวนการด้านสิ่งแวดล้อมกายภาพ ด้านการจัดการส่งเสริมการขาย ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านบุคลากร ด้านสถานที่หรือช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านราคา ตามลำดับ ปัจจัยส่วนประสมการตลาดบริการที่มีผลต่อการตัดสินใจของ เจ้าของสุนัขในการใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ในอำเภอเมืองสมุทรสาคร โดยใช้แบบสอบถามเป็น 53 เครื่องมือในการศึกษาจำนวน 200 ชุด เก็บตัวอย่างแบบตามสะดวก ข้อมูลที่รวบรวมได้นำมา วิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย ปัจจัยส่วนประสมการตลาดบริการที่มีผลต่อการตัดสินใจของเจ้าของสุนัขในการใช้บริการ สถานพยาบาลสัตว์ในระดับมาก ได้แก่ ปัจจัยด้านบุคลากรคือสัตวแพทย์และเจ้าหน้าที่ประจำ สถานพยาบาลสัตว์ต้องมีสัตวแพทย์ประจำ ด้านกระบวนการให้บริการคือความถูกต้องแม่นยำในการ ให้บริการรักษา ปัจจัยช่องทางการจัดจำหน่ายคือตั้งอยู่ในบริเวณแหล่งชุมชนการเดินทางสะดวก ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพคือสถานที่มีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย ปัจจัยด้าน ผลิตภัณฑ์คือได้รับการอธิบายและคำแนะนำจากสัตวแพทย์ประจำ สถานพยาบาลสัตว์และปัจจัยด้าน ราคาคือค่าใช้จ่ายเหมาะสมต่อการรักษาใน แต่ละครั้ง ตามลำดับ ส่วนปัจจัยด้านการส่งเสริมการตลาด คือมีเอกสารความรู้เกี่ยวกับสุนัขแจกให้กับลูกค้า มีผลต่อการตัดสินใจของ เจ้าของสุนัขในการใช้ บริการสถานพยาบาลสัตว์ในระดับปานกลาง

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3. ทำให้ทราบถึงปัจจัยทางด้านคุณภาพการบริการที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้ารับบริการสถานพยาบาลสัตว์ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง พบว่า ระดับความคิดเห็นในปัจจัยทางด้านคุณภาพการบริการอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.75 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความน่าเชื่อถือ ด้านการตอบสนอง ด้านลักษณะทางกายภาพ ด้านความไว้วางใจ และด้านเข้าถึงจิตใจ ไม่ส่งผลต่อการตัดสินใจในการใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อำไพ ทองยศ⁸ จากการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยในการตัดสินใจเลือกใช้บริการโรงพยาบาลเอกชน อำเภอเมืองจังหวัดชลบุรี พบว่า ด้านแพทย์ พยาบาล และเจ้าหน้าที่ เรื่องความเป็นมิตร การพูดจาสุภาพ ไพเราะและมีความพร้อมในการให้บริการได้อย่างทันที ในภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับสูง ส่วนในด้าน ประกันสุขภาพ จากข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเพิ่มเติมของผู้ตอบแบบสอบถามที่ว่า ประกันสุขภาพทำให้ตนเองตัดสินใจไปพบแพทย์ได้ง่ายขึ้น และจากการตอบแบบสอบถาม ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ การถือประกันสุขภาพทำให้เข้าใช้บริการโรงพยาบาลเอกชนมากขึ้น

บรรณานุกรม

- ชนิดา บัวขาว. การตัดสินใจใช้บริการโรงพยาบาลสัตว์ทองหล่อ พระรามเก้า กรุงเทพมหานคร. สาขาวิชาการจัดการทั่วไป: มหาวิทยาลัยสยาม, 2560.
นราศรี ไวนิชกุล และชูศักดิ์ อุดมศรี. ระเบียบวิธีวิจัยธุรกิจ. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2547.

⁸ อำไพ ทองยศ, ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยในการตัดสินใจเลือกใช้บริการโรงพยาบาลเอกชนอำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี, (สาขาวิชาการบริหารทั่วไป: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2550).

- ภณิดา ลีลาพัฒนสุข. “กลยุทธ์การตลาดคลินิกรักษาสัตว์.” *ปริญญาพันธบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. วิทยาลัยพาณิชยศาสตร์: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2557.*
- วรลชนาภักดิ์ ศรีนวลไชย. “กลยุทธ์การตลาดของสถานพยาบาลสัตว์ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่.” *การค้นคว้าแบบอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2554.*
- วรรณิ วิริยะกัสานนท์. “ปัจจัยที่มีผลต่อการคงอยู่ของพยาบาลวิชาชีพในโรงพยาบาลเอกชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร.” *วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยคริสเตียน, 2556.*
- อภิษฎา ว่างมูล. “ปัจจัยส่วนประสมการตลาดที่มีผลต่อการใช้บริการสถานพยาบาลสัตว์ของผู้บริโภคในอำเภอเมืองเชียงใหม่.” *การค้นคว้าแบบอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556.*
- อำไพ ทองยศ. *ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยในการตัดสินใจเลือกใช้บริการโรงพยาบาลเอกชนอำเภอเมืองจังหวัดชลบุรี.* สาขาวิชาการบริหารทั่วไป: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2550.
- W.G. Cochran. *Sampling Techniques.* John Wiley & Sons, 1953.

พฤติกรรมผู้บริโภคและปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อ
ผลิตภัณฑ์อาหารเสริมนักศึกษาที่เรียนระดับมหาวิทยาลัย
ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
Consumer Behavior and Marketing Mix Factors Affecting Purchasing
Decision Students at University in the District of Lampang

ศุรุฉิม เทียงฟูก
สิทธิพงษ์ บุญมา
อรัญญา กัลณา
อนุรักษ์ อาทิตย์กวี
ขจรศักดิ์ วงศ์วิราช
มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคผลิตภัณฑ์อาหารเสริมบำรุงสุขภาพของนักศึกษาระดับปริญญาตรี ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง และเพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมบำรุงสุขภาพ ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านสื่อสารทางการตลาด และด้านภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์จำนวน 400 ตัวอย่าง โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา เพื่อหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมถึงการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียวของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริม (One way Analysis of Variance/ANOWA)

ผลการวิจัยพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญต่อยุทธศาสตร์ส่วนประสมทางการตลาดบริการอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 3.83 โดยให้ความสำคัญต่อด้านผลิตภัณฑ์ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 3.88 และการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมของนักศึกษาที่บริโภคผลิตภัณฑ์อาหารเสริมตามเหตุผลในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์เสริมอาหารแบบแคปซูลจำนวน 188 คน คิดเป็นร้อยละ 47.0 รองลงมาคือ แบบผงจำนวน 106 คน คิดเป็นร้อยละ 26.5 การรับสื่อที่ทำให้เกิดการจูงใจในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมจากสื่อออนไลน์จำนวน 282 คน คิดเป็นร้อยละ 70.5 และส่วนใหญ่เลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมจาก สื่อออนไลน์จำนวน 187 คน คิดเป็นร้อยละ 46.8 นอกจากนี้การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One way Analysis of Variance/ANOWA)ระหว่างพฤติกรรมการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์เสริมอาหารกับส่วนประสมทางการตลาดพบว่า เหตุผลในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร การรับสื่อเกิดจากปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการจากนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัย ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01

คำสำคัญ: พฤติกรรมผู้บริโภค, ส่วนประสมทางการตลาดบริการ, การตัดสินใจซื้อ

Abstract

The purpose of this research was to study the consumption behavior of health food supplement of undergraduate students. To study the factors influencing decision-making behavior in purchasing health food products; Product pricing channels. Marketing Communication and 400 product images. The questionnaire was used as a research tool. Data was analyzed using descriptive statistics for the percentage, mean, and standard deviation, One-way Analysis of Verity (ANOVA), one-way analysis of variance.

The research found that Respondents rated service marketing mix. The average score was 3.83. At the highest level, the average was 3.88 and the decision to buy supplementary products of 188 students accounted for 47.0%. The 106 respondents were 26.5 percent. The media were motivated to buy 282 supplementary products from the online media, accounting for 70.5 percent. 187 people represented 46.8%. One way analysis of variance (ANOVA) between dietary supplements and marketing mixes found that the reasons for choosing supplements Media exposure was attributed to the marketing mix of service from university students in Muang District, Lampang Province at 0.01 significant statistic.

Keywords: Consumer Behavior, Marketing Mix, Purchase Decision

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม ของประเทศไทยในปัจจุบัน รวมถึงการขยายตัวของสังคมเมืองที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วส่งผลให้เกิดการใช้ชีวิตที่อยู่ในการแข่งขันที่สูง ต้องออกไปประกอบอาชีพนอกบ้าน ด้วยความเร่งรีบในการเดินทางส่งผลทำให้ความเอาใจใส่ในเรื่องของสุขภาพลดลง พฤติกรรมรับประทานอาหารสำเร็จรูปมีเพิ่มมากขึ้น ผลิตภัณฑ์อาหารเสริมเริ่มได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ ในปัจจุบันและแพร่หลายไปทั่วโลก โดยมีรวมทั้งปัจจัยด้านความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี อุตสาหกรรมอาหารและเทคโนโลยีทางชีวภาพทำให้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารเสริมออกสู่ตลาดมากขึ้น¹

รวมถึงจากนี้ปัจจุบันนี้กลุ่มเป้าหมายของผลิตภัณฑ์อาหารเสริมได้มีการขยายตัวไปยังกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่น่าสนใจดูแลสุขภาพ ซึ่งตลาดผลิตภัณฑ์อาหารเสริมมีแนวโน้มเติบโตอย่างต่อเนื่องมีการขยายตัว

¹ สุชาวดี พุกกะเวส, ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมวิตามินซี, (ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีธัญบุรี, 2554).

เพิ่มขึ้น มีการเกิดผลิตภัณฑ์มากมาย โดยตลาดของผลิตภัณฑ์อาหารเสริมมีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผู้ประกอบการในธุรกิจที่มีความเกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์อาหารเสริม²

ในการวิจัยครั้งนี้จึงเล็งเห็นถึงความสำคัญการเปลี่ยนแปลงในเชิงพฤติกรรมผู้บริโภคอาหารเสริมของผู้บริโภค ในเรื่องของปัจจัยส่วนบุคคล ที่มีผลต่อการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริม โดยมีผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับ 7 ปัจจัย ในผลิตภัณฑ์ ราคา ช่องทางการจัดจำหน่าย การส่งเสริมการตลาด ด้านบุคคล ด้านการสร้างและนำเสนอลักษณะทางกายภาพ ด้านกระบวนการ ซึ่งได้เข้ามามีบทบาทสำคัญมากขึ้นในยุคปัจจุบันเนื่องมาจากแนวโน้มมาในทางด้านธุรกิจ ผลิตภัณฑ์อาหารเสริมได้มีการเจริญเติบโตสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้ประเทศไทยจะอยู่ในช่วงเศรษฐกิจที่มีการชะลอตัวลงก็ตาม แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร พร้อมทั้งการมีมาตรฐานในระดับการศึกษาที่สูงขึ้นรวมถึงค่านิยมในกระแสดูแลสุขภาพใส่ใจในเรื่องของการบริโภคอาหารที่มีประโยชน์ทำให้เกิดความต้องการของผลิตภัณฑ์อาหารเสริมที่สูงเพิ่มขึ้นด้วยจึงทำให้ธุรกิจผลิตภัณฑ์อาหารเสริมมีภาวะในการแข่งขันที่สูงขึ้นและมีความรุนแรงเพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภคอย่างซิดสุดและต้องให้ผลิตภัณฑ์นั้นมีความโดดเด่น ทั้งในแง่ของตัวผลิตภัณฑ์จะสามารถเข้าถึงตัวผู้บริโภคได้มากที่สุดจึงจำเป็นต้องมีผู้ประกอบการต้องมีการวางแผนกลยุทธ์ทางด้านต่างๆเพื่อปรับตัวและคงความอยู่รอดในตลาดของผลิตภัณฑ์อาหารเสริมในภาวะที่มีผู้แข่งขันสูงในระยะยาวได้³

ดังนั้นผู้วิจัยได้สนใจและให้ความสำคัญที่จะศึกษา ปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์เสริมอาหารของผู้บริโภค โดยผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มวิจัยในครั้งนี้คือ นักศึกษาที่เรียนในระดับมหาลัย ในอำเภอเมืองจังหวัดลำปาง ซึ่งกลุ่มนักศึกษาเป็นช่วงกลุ่มของผู้บริโภคที่อยู่ในช่วงของวัยรุ่น ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานให้แก่ผู้บริหารองค์กรต่างๆ ได้สามารถที่จะนำข้อมูลการศึกษาในครั้งนี้ไปใช้ในการปรับกลยุทธ์ในการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์อาหารเสริม โดยสามารถที่จะตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคและคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้บริโภคเป็นสำคัญ

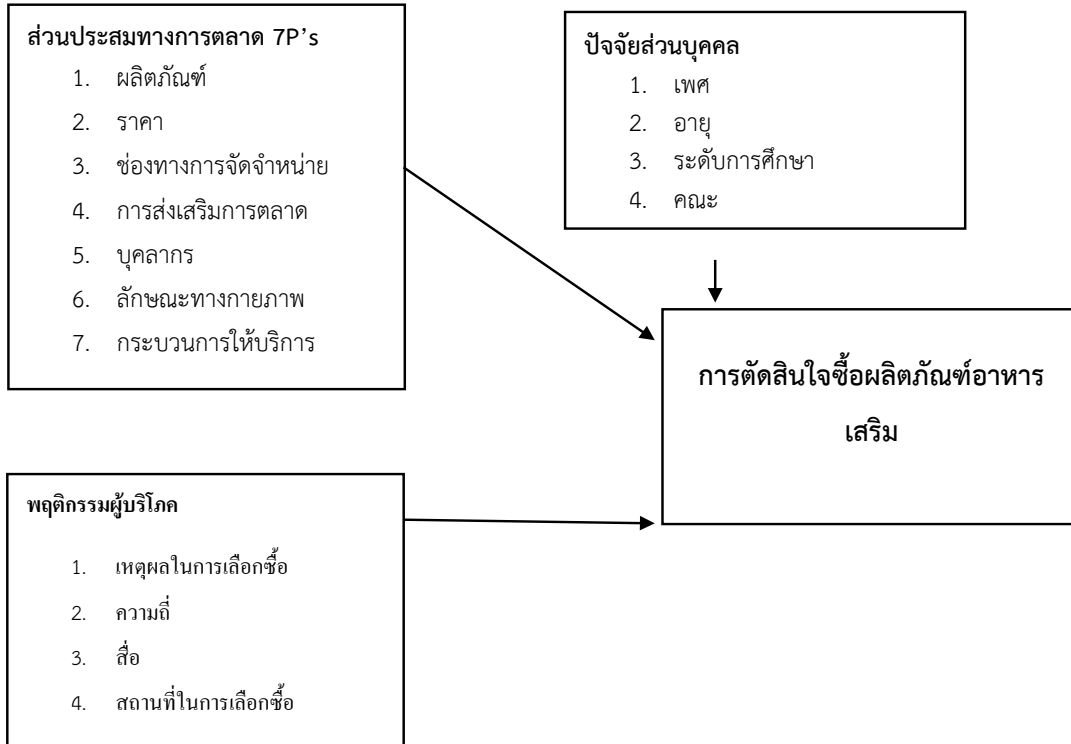
วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคผลิตภัณฑ์อาหารเสริมบำรุงสุขภาพของนักศึกษาระดับปริญญาตรีในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมบำรุงสุขภาพด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านสื่อสารทางการตลาด และด้านภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์

² จิราภา โฆษิตวานิช, พฤติกรรมและการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมบำรุงสุขภาพของนักศึกษามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม, (นครปฐม: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2554).

³ จิราภา โฆษิตวานิช, พฤติกรรมและการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมบำรุงสุขภาพของนักศึกษามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม.

กรอบความคิดที่ใช้ในการวิจัย

วิธีดำเนินการ

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ นักศึกษาที่บริโภคผลิตภัณฑ์อาหารเสริม จากนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัยในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างคือนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัย ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ทั้งเพศชาย และเพศหญิง ซึ่งไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงใช้สูตรการหากลุ่มตัวอย่างขนาดที่ไม่ทราบจำนวนที่แน่นอนกำหนดค่าความผิดพลาดไม่เกิน 5% คำนวณได้จากสูตรของ W.G.Cochran⁴ โดยกำหนดระดับค่าความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และระดับความคลาดเคลื่อนร้อยละ 5 ผลจากการคำนวณจะได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง 385 คน ดังนั้นขนาดตัวอย่างที่ได้จากการคำนวณ 385 คน และเพื่อให้กลุ่มตัวอย่างเป็นตัวแทนของประชากรที่ดี จึงเลือกขนาดกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 400 คนวิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง นักศึกษาที่เรียนระดับมหาวิทยาลัยในอำเภอเมืองจังหวัดลำปาง

⁴ Cochran W.G., **Sample size**, (New York: John Wiley and Sons Inc, 1977).

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยการศึกษาเรื่องพฤติกรรมผู้บริโภคและปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมนักศึกษาที่เรียนระดับมหาวิทยาลัย ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปางครั้งนี้การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งมีทั้งคำถามปลายปิด (Closed – ended Questions) และปลายเปิด (Open – ended Questions)

คุณภาพของเครื่องมือ

1. การตรวจสอบความเที่ยงตรง (validity) คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้ เป็นกรอบแนวคิดการสร้างแบบสอบถาม หลังจากนั้นคณะผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามให้อาจารย์ที่ปรึกษา และผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจสอบ พิจารณาในด้านความเที่ยงตรง ความเหมาะสมของ เนื้อหาในความเหมาะสมในการใช้ภาษาและความชัดเจนของคำถามในแบบทดสอบ เพื่อให้แบบสอบถามสามารถสื่อความหมายได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของคณะผู้วิจัย และผู้ตรวจแบบสอบถามซึ่งจะให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญกับสิ่งที่วัดเป็นผู้ทำการตรวจสอบสำหรับงานวิจัยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ได้พิจารณาแบบสอบถามแล้วลงมติว่า เนื้อหา การใช้ภาษา และโครงสร้างของแบบสอบถามถูกต้อง โดยพิจารณาจากค่า IOC ซึ่งได้เท่ากับ ≥ 0.5 ขึ้นไป

2. การทดสอบความน่าเชื่อถือได้ (Reliability) ของแบบสอบถาม โดยผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแล้วไปทำการทดลองกับกลุ่มตัวอย่างนักศึกษาระดับปริญญาตรี ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยนำแบบสอบถามไปสำรวจกับกลุ่มตัวอย่าง 30 ชุด ก่อนจะนำมาวิเคราะห์ หากค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของครอนบาค (Alpha Coefficient) โดยหาค่าความเชื่อมั่นของคำถามแต่ละด้าน ด้วยค่า Cronbach's Alphas ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.7^5

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาแบบวิจัยเชิงสำรวจ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) โดยนำแบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเดือน กันยายน พ.ศ. 2561 โดยมีขั้นตอนดังนี้ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่มีความสะดวกและเต็มใจที่จะตอบแบบสอบถาม และนำข้อมูลฉบับที่มีคำตอบครบถ้วนสมบูรณ์มาทำการลงรหัส เพื่อนำไปวิเคราะห์ และแปรผลข้อมูลทางสถิติต่อไป

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เป็นการบรรยายข้อมูลโดยใช้สถิติร้อยละ (Percentage) เพื่ออธิบายคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

⁵ ธนยุทธ บุตรขวัญ, “ปัจจัยที่มีผลต่อความผูกพันในองค์กรของเจ้าหน้าที่สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์,” การค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554).

2. การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงอนุมาน (Inferential statistics)

ความทดสอบความแตกต่างโดยใช้ค่าที (Independent T-test) ใช้ในการทดสอบค่าความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของกลุ่มนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5 และการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One way Analysis of Variance/ANOVA) ใช้ในการทดสอบค่าความแตกต่างระหว่างคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างที่มากกว่า 2 กลุ่ม ในกรณีพบความแตกต่างระหว่างกลุ่มได้ทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยแบบจับคู่พหุคูณ (Multiple Comparison) โดยวิธี LDS เพื่อทดสอบสมมติฐานโดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5

ผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากการดำเนินการวิจัยของนักศึกษาที่บริโภคผลิตภัณฑ์อาหารเสริม จากนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัยในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงจำนวน 284 คน คิดเป็นร้อยละ 71.0 และเพศชายจำนวน 116 คน คิดเป็นร้อยละ 29.0 ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 20 - 25 ปี จำนวน 337 คน คิดเป็นร้อยละ 84.3 รองลงมาอยู่ในช่วงอายุน้อยกว่า 20 ปีจำนวน 55 คน คิดเป็นร้อยละ 13.8 ทางด้านรายได้ส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำกว่า 9,000 บาทจำนวน 306 คน คิดเป็นร้อยละ 76.5 รองลงมาคือมีรายได้ระหว่าง 9,001-14,000 บาทจำนวน 81 คน คิดเป็นร้อยละ 20.3

ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของนักศึกษาที่บริโภคผลิตภัณฑ์อาหารเสริมจากนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัย ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ตารางที่ 1 ระดับความคิดเห็นปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดของนักศึกษาที่บริโภคผลิตภัณฑ์อาหารเสริมจากนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัย ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ปัจจัยด้านส่วนประสมทางการตลาดบริการ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับความคิดเห็น
ด้านผลิตภัณฑ์	3.88	.674	มาก
ด้านราคา	3.85	.688	มาก
ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย	3.81	.712	มาก
ด้านการส่งเสริมทางการตลาด	3.73	.683	มาก
ด้านบุคลากร	3.87	.729	มาก
ด้านเครื่องมือเครื่องใช้	3.83	.666	มาก
ด้านกระบวนการ	3.82	.716	มาก
ปัจจัยด้านส่วนประสมทางการตลาดบริการ	3.83	.604	มาก
โดยรวม			

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นระดับความคิดเห็นของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการ พบว่าอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.83 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านผลิตภัณฑ์มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3.88 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .674 โดยอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ด้านบุคลากร มีค่าเฉลี่ย 3.87 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .729 อยู่ในระดับมาก ด้านราคา มีค่าเฉลี่ย 3.85 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .688 อยู่ในระดับมาก ด้านเครื่องมือเครื่องใช้ มีค่าเฉลี่ย 3.83 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .666 อยู่ในระดับมาก ด้านกระบวนการ มีค่าเฉลี่ย 3.82 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .716 อยู่ในระดับมาก ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย มีค่าเฉลี่ย 3.81 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .712 อยู่ในระดับมากและด้านการส่งเสริมทางการตลาด มีค่าเฉลี่ย 3.73 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .683 อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภคและปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริม

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนความถี่และร้อยละของนักศึกษาที่บริโภคผลิตภัณฑ์อาหารเสริมจากนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัย ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จำแนกตามเหตุผลในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร

เหตุผลในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร	จำนวน (คน)	ร้อยละ
แบบแคปซูล	188	47.0
แบบผงชง	106	26.5
แบบขวดพร้อมรับประทาน	74	18.5
อื่นๆ	32	8.0
รวม	400	100.0

จากตารางที่ 2 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เลือกซื้อผลิตภัณฑ์เสริมอาหารแบบแคปซูลจำนวน 188 คน คิดเป็นร้อยละ 47.0 รองลงมาคือ แบบผงชงจำนวน 106 คน คิดเป็นร้อยละ 26.5 แบบขวดพร้อมรับประทานจำนวน 74 คน คิดเป็นร้อยละ 18.5 และอื่นๆจำนวน 32 คน คิดเป็นร้อยละ 8.0 ตามลำดับ

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนความถี่และร้อยละของนักศึกษาที่บริโภคผลิตภัณฑ์อาหารเสริมจากนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัย ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จำแนกตามได้รับสื่อจากอะไรให้มีแรงจูงใจในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริม

สื่อที่ทำให้เกิดการจูงใจในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ป้ายโฆษณา	67	16.8
สื่อออนไลน์	282	70.5
ใบปลิว	15	3.8
อื่นๆ	36	9.0

รวม	400	100.0
-----	-----	-------

จากตารางที่ 3 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ได้รับสื่อจากอะไรให้มีแรงจูงใจในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมจากสื่อออนไลน์จำนวน 282 คน คิดเป็นร้อยละ 70.5 รองลงมาคือ ป้ายโฆษณาจำนวน 67 คน คิดเป็นร้อยละ 16.8 อื่นๆจำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 9.0 และใบปลิวจำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 3.8ตามลำดับ

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนความถี่และร้อยละของนักศึกษาที่บริโภคผลิตภัณฑ์อาหารเสริมจากนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัย ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จำแนกตามมีสถานที่ในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริม

สถานที่ในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ร้านค้าเวชภัณฑ์	100	25.0
ห้างสรรพสินค้า	90	22.5
สื่อออนไลน์	187	46.8
อื่นๆ	23	5.8
รวม	400	100.0

จากตารางที่ 4 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมจาก สื่อออนไลน์จำนวน 187 คน คิดเป็นร้อยละ 46.8 รองลงมาคือ ร้านค้าเวชภัณฑ์จำนวน 100 คน คิดเป็นร้อยละ 25.0 ห้างสรรพสินค้าจำนวน 90 คน คิดเป็นร้อยละ 22.5 และอื่นๆจำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 5.8ตามลำดับ

การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียวของพฤติกรรมกรซื้อผลิตภัณฑ์เสริมอาหารกับปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริม (One way Analysis of Variance/ANOWA)

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
เหตุผลในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร	Between Groups	44.924	3	14.975	17.502	.000
	Within Groups	338.826	396	.856		
	Total	383.750	399			
การรับสื่อที่ทำให้เกิดการจูงใจในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริม	Between Groups	22.091	3	7.364	14.371	.000
	Within Groups	202.909	396	.512		
	Total	225.000	399			

สถานที่ในการเลือกซื้อ ผลิตภัณฑ์อาหารเสริม	Between Groups	23.791	3	7.930	10.098	.000
	Within Groups	310.986	396	.785		
	Total	334.778	399			

ตารางที่ 5 แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียวของพฤติกรรมผู้บริโภค ด้านความถี่ในการซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมที่มีผลต่อปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการที่มีต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริม

จากตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนทิศทางเดียว พบว่า เหตุผลในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์เสริมอาหารการรับสื่อที่ทำให้เกิดการสนใจในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริม และสถานที่ในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมเป็นพฤติกรรมผู้บริโภคที่มีความสัมพันธ์กับปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมของนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัย ในอำเภอเมืองจังหวัดลำปาง ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01

สรุปและอภิปรายผล

จากการดำเนินการวิจัยการศึกษาการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมนักศึกษาที่เรียนระดับมหาวิทยาลัย ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปางสามารถอภิปรายตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยได้ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคผลิตภัณฑ์อาหารเสริมบำรุงสุขภาพของนักศึกษาระดับปริญญาตรี ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปางพบว่านักศึกษาที่บริโภคผลิตภัณฑ์อาหารเสริมจากนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัย ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ส่วนใหญ่มีความถี่ในการบริโภคผลิตภัณฑ์อาหารเสริม 1 ครั้ง/เดือนจำนวน 143 คน คิดเป็นร้อยละ 35.8 รองลงมาคือ 1 ครั้ง/สัปดาห์จำนวน 103 คน คิดเป็นร้อยละ 25.8 มากกว่า 1 ครั้ง/เดือนจำนวน 95 คน คิดเป็นร้อยละ 23.8 และต่ำสุดคือ อื่นๆจำนวน 59 คน คิดเป็นร้อยละ 14.8 และส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายในการซื้อต่อครั้ง 500 - 1,000 บาท/ครั้งจำนวน 300 คน คิดเป็นร้อยละ 75.0 รองลงมาคือ อื่นๆจำนวน 46 คน คิดเป็นร้อยละ 11.5 1,001 - 1,500 บาท/ครั้งจำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 10.0 และต่ำสุดคือ 1,501 - 2,000บาท/ครั้งจำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 3.5ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของฐิตาภา พรหมสวัสดิ์ และมนู ลีนะวงศ์ (2554) ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยด้านส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อพฤติกรรมการซื้อผลิตภัณฑ์เสริมอาหารบำรุงสมองและความจำของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงอายุต่ำกว่าหรือเท่ากับ 30 ปี มีสถานภาพโสด หม้าย หย่าร้าง แยกกันอยู่ ระดับการศึกษาต่ำกว่าหรือเท่ากับปริญญาตรี อาชีพพนักงานขายบริษัทเอกชนและมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนน้อยกว่าหรือเท่ากับ 20,000 บาท กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อปัจจัยด้านส่วนประสมทางการตลาดโดยรวมอยู่ในระดับสำคัญมากที่สุด พฤติกรรมการซื้อของกลุ่มตัวอย่างมีดังนี้คือ ความถี่ในการซื้อผลิตภัณฑ์ ประมาณ 3 ครั้งต่อ 6 เดือน ปริมาณการซื้อผลิตภัณฑ์ ประมาณ 2 ชิ้นต่อครั้ง โดยมีค่าใช้จ่ายในการซื้อผลิตภัณฑ์ 1,290 บาท/ครั้ง ผลการวิจัยพบว่าลักษณะทางประชากรศาสตร์ด้านอายุ และปัจจัยด้านส่วนประสมทางการตลาดด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทาง

การจัดจำหน่าย มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการซื้อขายผลิตภัณฑ์เสริมอาหารบำรุงสมองและความจำด้านความถี่ในการซื้อ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมบำรุงสุขภาพ ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านสื่อสารทางการตลาด และด้านภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์พบว่าระดับความคิดเห็นของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.83 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านผลิตภัณฑ์มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3.88 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .674 โดยอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ด้านบุคลากร มีค่าเฉลี่ย 3.87 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .729 อยู่ในระดับมาก ด้านราคา มีค่าเฉลี่ย 3.85 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .688 อยู่ในระดับมาก ด้านเครื่องมือเครื่องใช้ มีค่าเฉลี่ย 3.83 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .666 อยู่ในระดับมาก ด้านกระบวนการ มีค่าเฉลี่ย 3.82 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .716 อยู่ในระดับมาก ด้านช่องทางการจัดจำหน่ายมีค่าเฉลี่ย 3.81 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .712 อยู่ในระดับมาก และด้านการส่งเสริมทางการตลาด มีค่าเฉลี่ย 3.73 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .683 อยู่ในระดับมาก ตามลำดับซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกิตติ ธนภูมิ นิวัติชัยวงศ์ และเอก ชุณหัชชชราชัย (2558) ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยทางการตลาดที่มีผลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมประเภทต่างๆของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย พฤติกรรมการบริโภคอาหารเสริมเพื่อสุขภาพ พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลมีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมแตกต่างกัน และผลการทดสอบความสัมพันธ์พบว่าพฤติกรรมการบริโภคอาหารเสริมมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมประเภทต่างๆของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร และส่วนประสมทางการตลาดมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมเพื่อสุขภาพสูงสุด ด้านการจัดจำหน่ายและด้านกระบวนการให้บริการมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริม เพื่อรักษาสีวสูงสุด ด้านการส่งเสริมทางการตลาด ด้านภาพลักษณ์ผลิตภัณฑ์ และด้านตัวบุคคลมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมเพื่อบำรุงสมองสูงสุด

ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยครั้งนี้มีประเด็นที่นำไปสู่ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมสามารถดำเนินการปรับปรุงของผู้ประกอบการ และพัฒนาตามแนวทางอันเกิดจากการศึกษาวิจัย

- ปัจจัยด้านส่วนประสมทางการตลาดบริการ
 - ด้านผลิตภัณฑ์ ควรมีการปรับปรุงแก้ไขในเรื่องของตราผลิตภัณฑ์ที่เป็นที่นิยมมีชื่อเสียง
 - ด้านราคา ควรมีการปรับปรุงแก้ไขในเรื่องของราคาถูกกว่ายี่ห้ออื่น
 - ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ควรมีการปรับปรุงแก้ไขในเรื่องของรูปแบบการแต่งร้าน

มีความทันสมัย

- ด้านการส่งเสริมทางการตลาด ควรมีการปรับปรุงแก้ไขในเรื่องของมีการโฆษณาผ่านแผ่นป้ายโฆษณา ไปปลิว

- ด้านบุคลากร ควรมีการปรับปรุงแก้ไขในเรื่องของพนักงานให้บริการได้อย่างรวดเร็ว
- ด้านเครื่องมือเครื่องใช้ ควรมีการปรับปรุงแก้ไขในเรื่องของผลิตภัณฑ์ออกมาเหมือนกับรูปแบบที่โฆษณา
- ด้านกระบวนการ ควรมีการปรับปรุงแก้ไขในเรื่องของมีการจัดส่งสินค้าได้ตรงตามความต้องการของลูกค้า

ถ้ามีการวิจัยในครั้งต่อไปควรมีการวิจัยที่กว้างออกไปในด้านลักษณะทางประชากรศาสตร์หรือขยายประชากรในการวิจัยให้กว้างออกไป อาทิ ทำในมหาลัยทางภาคเหนือตอนบน หรือมหาลัยภาคเหนือทั้งหมด ภายในประเทศ

บรรณานุกรม

จิราภา โฆษิตวานิช. พฤติกรรมและการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมบำรุงสุขภาพของนักศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม. นครปฐม: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2554.

ธัญุทธ บุตรขวัญ. “ปัจจัยที่มีผลต่อความผูกพันในองค์กรของเจ้าหน้าที่สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์.” การค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. คณะศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554.

สุชาวดี พุกกะเวส. ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมวิตามินซี. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีธัญบุรี, 2554.

Cochran W.G. **Sample size**. New York: John Wiley and Sons Inc, 1977.

ระบบอุปถัมภ์: การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ The Patronage System: New Public Management

เสนห์ ใจสิทธิ์
พระพุฒินันท์ ยสพล
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เรื่องระบบอุปถัมภ์กับการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ จากการศึกษาพบว่า การบริหารการจัดการภาครัฐแนวใหม่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์จะต้องมองถึงประเด็นเหล่านี้ 1) การบังคับใช้กฎหมาย การสร้างจิตสำนึกในการบังคับใช้กฎระเบียบด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม 2) ความเป็นธรรม มีความเสมอภาค ไม่เลือกปฏิบัติในการดำเนินการต่างๆ 3) ตรวจสอบได้ ชี้แจงทุกเรื่องให้ได้รับทราบอย่างทั่วถึงชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับนโยบาย งบประมาณ 4) เคารพสิทธิ ทุกคนมีสิทธิที่เท่าเทียมกัน สามารถเข้ามาทำหน้าที่ได้เช่นเดียวกัน 5) เข้าใจบทบาทหน้าที่ การใช้อำนาจอย่างเหมาะสมและยุติธรรม ตามบทบาทที่ได้รับอย่างเต็มที่ 6) เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นการสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับส่วนรวมมากที่สุด ผ่านการวางแผนอย่างรอบคอบ คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดโดยคำนึงถึงความคุ้มค่า คุ่มทุน

คำสำคัญ : ระบบอุปถัมภ์, การบริหารการจัดการภาครัฐแนวใหม่

Abstracts

This article aims to analyze the patronage system with new public management. The study found that new public management under the patronage system that must look into these issues, including: 1) law enforcement, it is creating the conscious mind in regulatory enforcement with fairness, 2) fairness, it is having equality that does not discriminate in various processes, 3) checking, it is clarifying all matters thoroughly explanation details on budget policies and explanation details on policies and budgets, 4) respect rights of others, everyone has equal rights and can come in and do the same, 5) understanding roles, it is using the power properly and fairly along fully assigned role, and 6) the most benefits, it is creating the most benefit for public through careful planning, realized to the most benefit by taking value and break-even point.

Keywords: Patronage System, New Public Management

บทนำ

ในยุคกระแสโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกประเทศเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ที่ต้องเพิ่มศักยภาพและความยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองความต้องการของระบบที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ด้วยระบบราชการไทย มีปัญหาที่สำคัญคือ ความเสื่อมถอยของระบบราชการ และขาดธรรมาภิบาล หากภาครัฐไม่ปรับเปลี่ยนและพัฒนาการบริหารจัดการของภาครัฐเพื่อไปสู่องค์กรสมัยใหม่ โดยยึดหลักธรรมาภิบาล ก็จะส่งผลกระทบต่อความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ทั้งยังเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในอนาคตด้วย ดังนั้นการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่(New Public Management) จึงเป็นแนวคิดพื้นฐานของการบริหารจัดการภาครัฐซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบบต่าง ๆ ของภาครัฐและยุทธศาสตร์ด้านต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรม มีแนวทางในการบริหารจัดการในด้านทำให้บริการที่มีคุณภาพแก่ประชาชน, ลดการควบคุมจากส่วนกลางและเพิ่มอิสระในการบริหารให้แก่หน่วยงาน, การกำหนด การวัด และการให้รางวัลแก่ผลการดำเนินงานทั้งในระดับองค์กร และระดับบุคคล, การสร้างระบบสนับสนุนทั้งในด้านบุคลากร (เช่น การฝึกอบรม ระบบค่าตอบแทนและระบบคุณธรรม) เทคโนโลยี เพื่อช่วยให้หน่วยงานสามารถทำงานได้อย่างบรรลุวัตถุประสงค์,การเปิดกว้างต่อแนวคิดในเรื่องของการแข่งขัน ทั้งการแข่งขันระหว่างหน่วยงานของรัฐด้วยกัน และระหว่างหน่วยงานของรัฐกับหน่วยงานของภาคเอกชน ในขณะเดียวกันภาครัฐก็หันมาทบทวนตัวเองว่าสิ่งใดควรทำเองและสิ่งใดควรปล่อยให้เอกชนทำ¹

สังคมไทยเป็นสังคมอุปถัมภ์จึงเป็นอุปสรรคต่อการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารภาครัฐ ปัญหาของระบบอุปถัมภ์ จึงเป็นปัญหาใหญ่ สิ่งที่ยากที่สุดของการแก้ปัญหาระบบอุปถัมภ์ก็คือ การทำให้เป็นจริง ทำให้เป็นรูปธรรม เป็นไปได้หรือไม่ ที่การดำเนินงานในบ้านนี้เมืองนี้จะเป็นไปตามหลักการตามเหตุผล ตามผลงาน ตามกฎระเบียบ ตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน เป็นไปได้หรือ ที่ข้าราชการผู้น้อยไม่วิงวอนข้าราชการผู้ใหญ่ เพื่อประจบเพื่อ เสนอตัวรับใช้ เพื่อเสนอผลประโยชน์ตอบแทน เพื่อหวังจะได้เลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งใหญ่โตขึ้น เป็นไปได้หรือ ที่ข้าราชการผู้ใหญ่ไม่วิงวอนนักการเมือง ผู้ที่เข้ามาใช้อำนาจรัฐ มีอำนาจพิจารณาเลื่อนยศเลื่อนตำแหน่ง บรรดาข้าราชการผู้ใหญ่ เป็นไปได้หรือ ที่นักธุรกิจ นายทุน ไม่วิงวอนข้าราชการ เสนอผลประโยชน์ตอบแทนให้กับข้าราชการ และนักการเมืองเพื่อ แลกกับผลประโยชน์ที่เขาจะได้จากการลงทุน หรือ มีสิทธิพิเศษในการลงทุนบางอย่างเพื่อหากำไรมหาศาล เป็นไปได้หรือ ที่ในการดำเนินการใดๆ ของนักการเมือง ไม่มีการใช้สิทธิพิเศษเพื่อเอื้ออำนาจให้กับบรรดาญาติพี่น้อง หรือบรรดาคนสนิท หรือ บรรดานายทุนผู้สนับสนุนนักการเมือง สิ่งเหล่านี้ ปัญหาเหล่านี้ ไม่ใช่เพิ่งเรียนรู้กันในสังคมไทย ปัญหานี้ทราบดีว่าหยิ่งรากลึกมานาน ยากที่จะแก้ไข แต่ หากไม่แก้ไข ก็จะทำให้สังคมไทย ตกต่ำล้าหลังลงไปเรื่อยๆ สิ่งที่สำคัญที่สุดของการแก้ไขปัญหานี้คือ ทุกคน ต้องยอมรับ และ ต้องปฏิเสธ การใช้อำนาจพิเศษที่มาจากกรอุปถัมภ์ ทุกคนต้องยอมรับกติกา ยอมรับการแข่งขันภายใต้กฎระเบียบเดียวกัน กฎหมายเดียวกัน ภายใต้ความเป็นธรรมที่ถูกต้องชอบธรรมเหมือนกัน อีกทั้งรัฐบาลจะต้องปฏิรูปในเชิงโครงสร้างเพื่อ

¹ ทิพาวดี เมฆสุวรรณค์, “การปฏิรูปภาคราชการสู่สภาพที่พึงปรารถนา: ทำอย่างไร ใครรับผิดชอบ”, วารสารข้าราชการ, ปีที่ 42, ฉบับที่ 2, (2540). หน้า 24 - 43.

ลดความซ้ำซ้อนในการดำเนินงาน เพื่อให้ระบบราชการสามารถขับเคลื่อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความกล้าหาญที่จะจัดระบบอุปถัมภ์และนำระบบคุณธรรมมาใช้อย่างจริงจังและเร่งด่วน หากรัฐบาลทำได้เช่นนี้เชื่อว่าผลดีจะเกิดกับประชาชนและประเทศชาติอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน²

เพราะฉะนั้น บทความนี้จึงน่าจะมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาการอุปถัมภ์ในการบริหารจัดการองค์กร เพื่อเป็นการสร้างแนวทางในการขับเคลื่อนองค์กรให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างและพัฒนากลไกการบริหารงานบุคคลที่ได้มาตรฐานสร้างวัฒนธรรมและบรรยากาศในการทำงานแบบมีส่วนร่วม มุ่งเน้นการบริหารงานที่มีความโปร่งใสมีความรับผิดชอบ แต่ด้วยสังคมไทยเป็นสังคมอุปถัมภ์จึงส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการองค์กรทั้งก่อให้เกิดผลดีและที่เป็นอุปสรรคต่อการบริหารการจัดการภาครัฐ ซึ่งได้นำหลักธรรมาภิบาลเป็นแนวทางในการสร้างหลักการบริหารจัดการที่ทันสมัย เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการที่มีคุณธรรมและยุติธรรมต่อบุคลากรในองค์กรที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานขององค์กรต่อไป

ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์

“ระบบอุปถัมภ์” หรือ “Patronage System” เป็นคำที่คนไทยคุ้นเคยและรู้จักกันมาอย่างช้านาน แต่อาจเป็นเรื่องยากสำหรับบุคคลโดยทั่วไปที่จะสามารถอธิบายความเป็นมาและขยายความคำว่า “ระบบอุปถัมภ์” ในประเทศไทยอย่างชัดเจนและครอบคลุม “ระบบอุปถัมภ์” สถิตเสถียรอยู่ในสังคมไทยมายาวนานนับแต่อดีต จากการศึกษาของ ม.ร.ว.อคิน รพีพัฒน์ ในเรื่อง “ระบบอุปถัมภ์และโครงสร้างชนชั้นสมัยรัตนโกสินทร์” เป็นการศึกษาสังคมไทย พ.ศ.2325-2416³ แสดงถึงการจัดระเบียบทางสังคมที่ลดหลั่นลำดับชั้นของคนตามศักดิ์นาที่มีอยู่ พวกไพร่กับทาสถูกจัดให้ขึ้นกับนายโดยการ “สักเลก” ความสัมพันธ์ระหว่างไพร่กับมูลนาย หรือข้าราชการชั้นผู้น้อยกับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ หรือข้าราชการกับเจ้านาย ซึ่งมีลักษณะเป็นระบบอุปถัมภ์ระหว่างบุคคลที่มีความแตกต่างตามฐานะและศักดิ์นา ทั้งมูลนายและไพร่ต่างเสนอและสนองบริการให้แก่กันและกัน ม.ร.ว.อคิน ยังเสนอข้อคิดเห็นอีกด้วยว่า ระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทยเป็นผลมาจากความเชื่อของคนไทยในเรื่องบุญกรรมและเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด กล่าวคือคนเราเกิดมาไม่เท่าเทียมกันด้วยเหตุเพราะในอดีตชาติของแต่ละคนนั้น มีการสั่งสมบุญบาปมีมาไม่เท่ากัน จึงทำให้คนไทยยอมรับความแตกต่างในทางฐานะทางสังคมว่า เป็นเรื่องธรรมชาติและธรรมดา ระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทยสังคมไทยเป็นสังคมอุปถัมภ์ อันเกิดจากลักษณะเฉพาะของสังคมที่มีการให้ความช่วยเหลือหรืออุปถัมภ์ซึ่งกันและกันการอำนวยประโยชน์ให้แก่กันและกันในลักษณะของการอะลุ่มอล่วย ช่วยเหลือผ่อนหนักผ่อนเบาให้กันนี้ ได้มีพัฒนาการของกลไก ขั้นตอน กระบวนการ และเครือข่ายเรื่อยมา⁴

² ทวีศักดิ์ อุจน์จิตติกุล. ระบบอุปถัมภ์ อุปสรรคสำคัญของการปฏิรูประบบราชการ, วารสารนนทรี สมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในพระบรมราชูปถัมภ์, ปีที่ 50, ฉบับมกราคม - มีนาคม 2546.

³ อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คุวินทร์พันธ์, ระบบอุปถัมภ์, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 40.

⁴ ทวีศักดิ์ อุจน์จิตติกุล. ระบบอุปถัมภ์ อุปสรรคสำคัญของการปฏิรูประบบราชการ, วารสารนนทรี สมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในพระบรมราชูปถัมภ์, ปีที่ 50, ฉบับมกราคม - มีนาคม 2546.

คนไทยมีลักษณะอุปนิสัยที่ยึดมั่นในระบบอุปถัมภ์ ซึ่งเห็นได้จากความสัมพันธ์ของคนไทยจะเป็นแบบผู้นำ-ผู้ตาม ลูกพี่-ลูกน้อง หรือผู้ใหญ่-ผู้น้อย ความสัมพันธ์นี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ดังที่เรียกว่า “ข้าพึ่งเจ้า บ่าวพึ่งนาย” ระบบอุปถัมภ์ประกอบด้วยกลุ่มอุปถัมภ์ยึดถือระบบอุปถัมภ์ ซึ่งหมายถึงกลุ่มที่มีการจัดลำดับสมาชิกเป็นชั้นลดหลั่นกันไป โดยมีผู้นำคนเดียวและมีผู้ตามหลายคน ผู้นำจะรวมอำนาจไว้ที่ตัวเองและมีฐานะสูงกว่าผู้ตาม ผู้นำสามารถผูกพันยึดเหนี่ยวผู้ตามให้จงรักภักดีอยู่ภายใต้อิทธิพลด้วยการจัดสรรผลประโยชน์ เช่น เงินทอง ทรัพย์สิน หรืออำนาจให้อย่างถ้วนหน้าแต่ไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งต่อมาเรียกว่าระบบอุปถัมภ์หรือระบบพวกพ้อง ระบบนี้มีลักษณะสำคัญดังนี้

ประการแรก ผู้อุปถัมภ์ อาจเรียกว่า ผู้นำ ลูกพี่ หรือผู้ใหญ่ มีภาระหน้าที่ให้ความช่วยเหลือ ดูแลคุ้มครองและปกป้องบริวารของตนซึ่งได้แก่ ผู้ตาม ลูกน้อง หรือผู้น้อย ซึ่งรวมเรียกว่าผู้รับอุปถัมภ์ ไม่ว่าผู้รับอุปถัมภ์จะถูกหรือผิด ลักษณะเช่นนี้เห็นได้จากในอดีตขุนนางหรือข้าราชการไม่มีเงินเดือนประจำเหมือนในสมัยปัจจุบัน ดังนั้นจึงต้องหาเลี้ยงชีพด้วยการรับ “ของกำนัล” จากไพร่ซึ่งเป็นลูกน้องของตน อันมีลักษณะคล้ายค่าธรรมเนียมในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อเป็นการตอบแทนต่อของกำนัลที่ได้รับจากไพร่ ข้าราชการแต่ละคนจึงมีหน้าที่ให้ความคุ้มครองแก่ไพร่ของตนจากรัฐและคนอื่น ๆ และในบางกรณี ข้าราชการจะช่วยให้ไพร่ของตนก้าวหน้าขึ้นไปมีตำแหน่งสูงและมีอำนาจมากขึ้นด้วย การที่ผู้ใหญ่พิทักษ์ปกป้องผู้น้อยที่กระทำความผิด เห็นได้จากการเอาหูไปนาเอาตาไปไร่หรือไม่สนใจการร้องเรียน หรือแม้กระทั่งหาทางออกให้ลูกน้อง โดยไม่ต้องถูกลงโทษอย่างจริงจังเข้มงวด หรือย้ายไปอยู่ที่อื่น

ประการที่สอง ผู้รับอุปถัมภ์หรือผู้น้อยมีภาระหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อผู้ใหญ่ เริ่มจากพยายามแสวงหาผู้ใหญ่ที่มีความสามารถ มีอิทธิพล และมีบารมีไว้สนับสนุนและคุ้มครอง โดยหาช่องทางเข้าไปฝากเนื้อฝากตัวเข้าเป็นพวก และเกาะติดผู้ใหญ่ไว้เพื่อความเจริญก้าวหน้าในชีวิต อันเป็นลักษณะของการหวัง “พึ่งใบบุญหรือพึ่งบารมี” การไม่เข้าเป็นพวกเดียวกันกับผู้ใหญ่ อาจถูกมองว่าเป็นศัตรูหรือเป็นฝ่ายตรงข้าม แต่เมื่อเข้าไปเป็นพวกพ้องก็ยิ่งทำให้ระบบพวกพ้องมั่นคงและเข้มแข็งมากขึ้น นอกจากนี้ ลูกน้องต้องคอยติดสอยห้อยตาม เป็นสมุนเป็นบริวาร ประนินบัตริรับใช้ประดุจว่าไพร่ คอยเออออห่อหมก และเป็นลูกขุนพลอยพยอกอยู่เสมอ โดยใช้คำพูดที่ว่า “ครีบบม ๆ” หรือ “ถูกครีบบี ดีครีบบ่าน” รวมทั้งต้องคอยเคารพยกย่อง สรรเสริญ เยินยอผู้ใหญ่ และมีมือไม้อ่อนตลอดเวลา ในลักษณะ “ผู้น้อยคอยประนมกร” ดังนั้นการที่ผู้น้อยคอยห้อมล้อม ยกย่องสรรเสริญ และเอาอกเอาใจผู้ใหญ่จนเรียกว่าเป็นการ “ก้มหัวให้” เหล่านี้มีส่วนทำให้ผู้น้อยได้รับการแต่งตั้งหรือปูนบำเหน็จรางวัล โดยไม่คำนึงถึงความสามารถหรือผลงานในการปฏิบัติหน้าที่ ความเจริญก้าวหน้าในชีวิตของผู้น้อยจึงมิได้อยู่ที่ผลงานแต่เพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่การเป็นพวกเดียวกับผู้ใหญ่ ดังคำกล่าวที่ว่า “ค่าของคนไม่ได้อยู่ที่ผลของงาน แต่อยู่ที่คนของใคร”

ในปัจจุบันเป็นที่รู้จักกันดีในชื่อว่า “ระบบอุปถัมภ์” ผู้ที่ให้ความช่วยเหลือเรียกว่า ผู้อุปถัมภ์ (PATRON) และผู้ได้รับความช่วยเหลือเรียกว่า ผู้รับอุปถัมภ์ (CLIENT) ซึ่งแต่เดิมนั้น ผู้อุปถัมภ์มักมีสถานะทางสังคมเหนือกว่าผู้รับอุปถัมภ์ แต่ในปัจจุบันนี้ ในบางกรณีผู้รับอุปถัมภ์ก็ได้มีสถานะต่ำกว่าผู้อุปถัมภ์เนื่องจากระบบอุปถัมภ์ได้มีพัฒนาการจาก “ผู้ใหญ่สงเคราะห์ผู้น้อย” ไปสู่ “ผลประโยชน์ต่างตอบแทน”

อีกทั้งยังมีความเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ (BENEFIT) และ สายสัมพันธ์ (CONNECTION) ระหว่างบุคคลทั้งในแนวคิดและแนวราบ⁵ ในสังคมไทยสามารถแบ่งได้เป็น 4 รูปแบบ คือ

1. ระบบอุปถัมภ์ในหมู่ญาติ เป็นระบบที่เก่าแก่มากระบบหนึ่งในสังคมไทย ตามวัฒนธรรมความสัมพันธ์ระหว่างญาติอาวโโส (พี่ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย) กับญาติผู้น้อง (น้อง ลูก หลาน หลาน) เป็นความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์อย่างชัดเจน และเป็นระบบที่คงทนถาวรที่สุด

2. ระบบอุปถัมภ์ในหมู่มิตรสหาย ความเป็นเพื่อนในสังคมไทยปรากฏออกมาได้หลายรูปแบบ เช่น เพื่อนเล่น เพื่อนร่วมรุ่น เพื่อนร่วมชั้น เพื่อนสถานศึกษา และเพื่อนตาย เป็นต้น ความคาดหวังระหว่างเพื่อนมีความลึกซึ้งและมากกว่าบางสังคม เพื่อนในสังคมไทยคาดหวังต่อกันและกันมากกว่า ความเป็นเพื่อนแท้จึงมักจะวัดกันได้ด้วยพฤติกรรมกรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน หรือการที่เพื่อนซึ่งมีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจสูงกว่าให้ความช่วยเหลือแก่เพื่อนผู้ด้อยฐานะอย่างสม่ำเสมอ ความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อนก็จะแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นจนถึงขั้นกลายเป็นญาติสนิทกันก็ได้ เพื่อนผู้ได้รับความอุปถัมภ์ทางด้านวัตถุก็จะตอบแทนด้วยความจงรักภักดี การรู้จักบุญคุณ คอยป้องกันเพื่อนผู้ให้ความอุปถัมภ์ด้วยวิธีการต่างๆ ตามสติปัญญาและความสามารถที่ตนมีอยู่ การตอบแทนบุญคุณบางครั้งก็แสดงออกด้วยการนำสิ่งเล็กๆ น้อยๆ มาให้ในโอกาสอันควร

3. ระบบอุปถัมภ์ในองค์กรต่างๆ ไม่ว่าจะป็นของรัฐหรือของเอกชนก็ตาม มักจะถูกมองในแง่ลบอยู่ตลอดเวลาว่า ระบบอุปถัมภ์ทำให้ระบบบริหารขาดประสิทธิภาพ ซึ่งก็มีส่วนจริงอยู่บ้าง การใช้ระบบอุปถัมภ์มากเกินไปก็อาจทำให้เกิดความระส่ำระสาย เกิดการเสียขวัญกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอยู่นอกวงอุปถัมภ์ได้เช่นกัน

4. ระบบอุปถัมภ์ระหว่างอาชีพ เป็นระบบอุปถัมภ์ที่น่าจะมีลักษณะคงทนน้อยกว่าแบบอื่นๆ ที่กล่าวมาแล้ว แต่ลักษณะอื่นๆ ของระบบอุปถัมภ์ก็ยังมีครบ ไม่ว่าจะป็นเรื่องของการปฏิบัติต่างตอบแทน ความสูงศักดิ์ของผู้อุปถัมภ์และความจงรักภักดีของผู้รับอุปถัมภ์ สำหรับสังคมไทย ระบบอุปถัมภ์ระหว่างอาชีพหรือข้ามอาชีพนี้ อาจจำแนกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มข้าราชการ พ่อค้า กับกลุ่มนักการเมือง ชาวไร่ ชาวนา การอุปถัมภ์ระหว่างข้าราชการและพ่อค้าเป็นไปในรูปของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางด้านวัตถุระหว่างกันมากกว่า คือว่าฝ่ายราชการจะอำนวยความสะดวกประโยชน์ให้แก่พ่อค้านักธุรกิจ ซึ่งจะป็นฝ่ายทดแทนบุญคุณหรือตอบแทนด้วยการให้เงินทองหรือทรัพย์สินมีค่าอย่างอื่น⁶

จะเห็นได้ว่าการอุปถัมภ์ในเชิงของการบริหารจัดการองค์กรถือว่าเป็นอุปสรรคสำคัญในการคัดเลือกคนหาบุคคลที่มีความสามารถตรงกับหน้าที่ เพื่อเป็นแรงสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งปัญหาหลักก็คือความสัมพันธ์ของผู้อุปถัมภ์กับผู้รับการอุปถัมภ์อันเป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อทางด้านจิตใจและความสัมพันธ์ ที่เป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกัน

⁵ จักขวัชร ศิริวรรณ, “ระบบอุปถัมภ์” กับ “การบริหารงานแบบสองมาตรฐาน”. ยุทธโธปกรณ์ทางปัญญา, แหล่งที่มา : [ออนไลน์] <http://oknation.nationtv.tv/blog/uniformedscholars/2011/08/11/entry> (11 สิงหาคม 2560).

⁶ กฤษฏี วิจิตรกุล, ระบบอุปถัมภ์ในร้านเกมส์ กรณีศึกษา เด็กร้านเกมส์, (ภาควิชา มานุษยวิทยา แผนกโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปกร, 2552). หน้า 40 - 41.

และกัน ระบบอุปถัมภ์ประกอบด้วยกลุ่มอุปถัมภ์ยึดถือระบบอุปถัมภ์ ซึ่งหมายถึงกลุ่มที่มีการจัดลำดับสมาชิกเป็นชั้นลดหลั่นกันไป โดยมีผู้นำคนเดียวและมีผู้ตามหลายคน ผู้นำจะรวมอำนาจไว้ที่ตัวเองและมีฐานะสูงกว่าผู้ตาม ผู้นำสามารถผูกพันยึดเหนี่ยวผู้ตามให้จงรักภักดีอยู่ภายใต้อิทธิพลด้วยการจัดสรรผลประโยชน์ ซึ่งในปัจจุบันบางเรื่องก็ไม่สามารถตัดสินใจเพียงผู้เดียวได้อาจก่อให้เกิดการตัดสินใจพลาดอันจะส่งผลให้เกิดผลกระทบต่อองค์กร

การบริหารการจัดการภาครัฐแนวใหม่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์

การสร้างและพัฒนากลไกการบริหารงานบุคคลที่ได้มาตรฐานสร้างวัฒนธรรมและบรรยากาศในการทำงานแบบมีส่วนร่วม มุ่งเน้นการบริหารงานที่มีความโปร่งใสมีความรับผิดชอบ แต่ด้วยสังคมไทยเป็นสังคมอุปถัมภ์จึงส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการองค์กรทั้งก่อให้เกิดผลดีต่อการบริหารการจัดการภาครัฐ โดยการนำหลักธรรมาภิบาลเป็นแนวทางในการสร้างหลักการบริหารจัดการที่ทันสมัย เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการที่มีคุณธรรมและยุติธรรมต่อบุคลากรในองค์กรที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานขององค์กร

1. การบังคับใช้กฎหมาย การสร้างจิตสำนึกในการบังคับใช้กฎระเบียบด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม สร้างจิตสำนึกที่ดีในการปฏิบัติงาน เพื่อให้การบริหารงานของรัฐเป็นไปตามกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับต่างๆ ที่ได้กำหนดไว้ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความเป็นธรรมในการบริหารให้กับบุคลากรและประชาชนได้อย่างเต็มความสามารถ ซึ่งการบริหารงานตามหลักนิติธรรมนี้อาศัยข้อกฎหมายต่างๆ เป็นเครื่องมือในการบริหารงาน เพื่อเป็นการสร้างความเชื่อมั่นในการบริหารในการดำเนินการโครงการต่างๆ ให้เป็นไปอย่างถูกต้องและไม่ผิดระเบียบ การสร้างจิตสำนึกให้มาก ให้ระเบียบอย่างยึดหยุ่นในการบริหาร มอบหมายงานให้ตรงกับศักยภาพของแต่ละคนสามารถดำเนินการต่างๆ ได้อย่างถูกต้องตามนโยบายและแผนงานให้เข้ากับความสามารถ ทั้งนี้การบริหารงานตามหลักกฎหมาย ต้องปฏิบัติตามกฎหมายอย่างจริงจัง และป้องกันการอาศัยช่องว่างทางกฎหมายในการเอื้อประโยชน์ให้กับพวกพ้อง ดังนั้นแล้ว การบริหารงานตามหลักนิติธรรมที่ตั้นต้องบริหารงานตามตัวบทกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับที่กำหนดไว้ ไม่อาศัยช่องว่างทางกฎหมายในการดำเนินการใดๆ ที่เอื้อประโยชน์ในทางมิชอบแก่ทั้งตนเองและบุคคลอื่น เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและไม่ผิดกฎระเบียบต่างๆ ที่ได้บัญญัติไว้

2. ความเป็นธรรม เสมอภาค ไม่เลือกปฏิบัติ ดำเนินการต่างๆ ด้วยความยุติธรรม ใช้ระบบคุณธรรมให้มาก ควรยอมรับฟังการตัดสินใจของหม่อมคณะ ที่ต้องอาศัยหลักความมีคุณธรรมจริยธรรมเฉพาะสำหรับผู้บริหาร ซึ่งจะต้องเกิดขึ้นมาจากจิตสำนึกที่ดีของผู้บริหารเองในการบริหารงานต่างๆ ให้เป็นไปอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรม ยึดมั่นในความถูกต้องดีงามเป็นหลักในการบริหาร สร้างผลงานที่เปี่ยมไปด้วยความมีคุณภาพที่สามารถสนองต่อความต้องการของประชาชนได้เป็นอย่างดี ความมีคุณธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ผู้อื่นไม่สามารถสร้างให้เกิดกับเราได้ ตัวเราเองต้องเป็นผู้สร้างคุณธรรมขึ้นมา เพราะคุณธรรมเป็นสิ่งที่ป็นนามธรรม ไม่สามารถจับต้องได้ แต่สามารถทำให้เป็นรูปธรรมได้ผ่านการปฏิบัติตนและการบริหารงานที่ดีสามารถบริหารงานให้ออกมาเป็นรูปธรรมต่างๆ ที่ชัดเจนได้ เพราะด้วยอาศัยความมีคุณธรรมของในการบริหารจัดการ ให้เป็นไปด้วยดี ซึ่งในยุคปัจจุบันจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้คุณธรรมสำหรับการบริหาร

3. ตรวจสอบได้ ชี้แจงทุกเรื่องให้ได้รับทราบอย่างทั่วถึงชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับนโยบายงบประมาณอย่างเปิดเผยตรวจสอบได้ การประชาสัมพันธ์ข่าวสารให้ทราบทั่วกัน นโยบายการบริหารงานด้วยความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ เปิดโอกาสให้บุคลากรติดต่อสอบถามได้ตลอดเวลา หลักความโปร่งใสนี้เป็นหลักแห่งการสร้างความน่าเชื่อถือ ความเชื่อมั่น และความไว้วางใจให้เกิดขึ้นกับหน่วยงานของรัฐ การบริหารงานใดๆ ต้องเป็นไปอย่างโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ การบริหารงานตามหลักความโปร่งใสนี้ยังเป็นการสร้างความเข้าใจที่ดีระหว่างผู้บริหารและบุคลากร โดยเฉพาะการบริหารโครงการที่ต้องใช้งบประมาณในการดำเนินการเป็นจำนวนมากนั้น จะต้องมีความโปร่งใสที่สุดในการดำเนินการ เพราะงบประมาณที่ใช้ไปนั้นเป็นเงินภาษีของประชาชน ทุกคนย่อมมีสิทธิ์ที่จะรับรู้ขั้นตอนการดำเนินการต่างๆ ว่าเป็นอย่างไรบ้าง ถือว่าเป็นคนสุจริตโปร่งใสไม่โกงกิน เป็นตัวอย่างที่ดี การสร้างความโปร่งใสให้เกิดขึ้นกับการบริหารงานนั้นมีความสุจริตจริงเป็นสิ่งที่สำคัญสร้างความเชื่อมั่นในการบริหารงานได้

4. เคารพสิทธิ เป็นการเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรีเพื่อนำแนวคิดที่ดีที่สุดนำมาพัฒนาสังคมให้ทุกคนมีส่วนร่วมให้เห็นคุณค่าของชุมชนตนเองว่ามีความสำคัญอย่างไร การมีส่วนร่วมนั้นถือได้ว่าเป็นการบริหารงานอย่างหนึ่งร่วมกันของผู้บริหารและข้าราชการรวมถึงประชาชน เพราะทุกภาคส่วนต้องพึ่งพาอาศัยกันจึงจะเกิดความสามัคคีซึ่งทางผู้บริหารเองก็ควรสร้างโอกาสในการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้น เช่น การร่วมในการแสดงความคิดเห็น การร่วมกิจกรรมต่างๆ การติดตามการดำเนินงานต่างๆ ของหน่วยงานภาครัฐและชุมชน เป็นต้น ดังนั้นการมีส่วนร่วมจึงเป็นหลักสำคัญในการสร้างโอกาสและสร้างจิตสำนึกให้กับบุคลากรและประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานบ้านเมืองอยู่เสมอ เพื่อให้เกิดการบริหารงานต่างๆ ที่มีประสิทธิภาพและสนองต่อความต้องการของประชาชน ทุกคนมีสิทธิที่เท่าเทียมกันสามารถเข้ามาทำหน้าที่ได้เช่นเดียวกัน แล้วแต่ความสามารถที่เหมาะสมกับหน้าที่นั้นๆ ไม่ริบรอนสิทธิผู้อื่นในการเข้ามาเพื่อร่วมกันสร้างและพัฒนาประเทศ

5. เข้าใจบทบาทหน้าที่ การใช้แรงจูงใจให้ทุกฝ่ายมีขวัญและกำลังใจในการทำงานเพื่อให้เกิดกำลังใจในการทำงาน รับผิดชอบงานมากขึ้น ตั้งสติ ติดตาม ตรวจสอบงาน จดบันทึกคำสั่งไว้เพื่อกันลืมเตือนสติสร้างจิตสำนึกที่ดีในการรับผิดชอบต่อหน้าที่โดยใช้แรงจูงใจ สร้างกำลังใจต่างๆในการทำงาน ให้เกิดขึ้นกับบุคลากร รวมถึงการสร้างความรับผิดชอบต่อให้เกิดขึ้นกับการบริหารงานด้วย ความรับผิดชอบต่างๆ ทางการบริหารนั้นเป็นสิ่งที่ผู้บริหารจะต้องรับผิดชอบต่อโดยตรง ไม่สามารถปฏิเสธความรับผิดชอบได้ เมื่อเข้ามาทำหน้าที่ในการบริหารแล้วก็ต้องมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ในการบริหารงาน เอาใจใส่ต่อปัญหาต่างๆ และสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ เหล่านั้นให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี รวมทั้งรับผิดชอบในการดำเนินโครงการต่างๆ ที่จะสร้างความเจริญให้กับชุมชนตลอดจนประเทศอย่างยั่งยืน ดังนั้นถ้าผู้อุปถัมภ์หรือผู้บริหารที่มีอำนาจในการตัดสินใจเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนใช้อำนาจอย่างเหมาะสมและยุติธรรม ก็จะเกิดการปฏิบัติตามหน้าที่และผู้ที่ได้รับเลือกเข้ามาทำงานก็จะทำตามบทบาทที่ได้รับอย่างเต็มที่ เนื่องจากความยุติธรรมในการคัดเลือกบุคลากรตามความเป็นจริงและเหมาะสมกับหน้าที่

6. เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นการสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับส่วนรวมมากที่สุดผ่านการวางแผนอย่างรอบคอบ คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดโดยคำนึงถึงความคุ้มค่า คุ่มทุน บริหารงานโดยคำนึงถึงความคุ้มค่าด้านบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดจัดหาแหล่งทุนทรัพย์และร่วมกันใช้อย่างประหยัดเห็น

ให้บุคลากรคุณค่าของการใช้ห้องสมุดไม่ปล่อยเวลาให้เสียเปล่า การบริหารงานให้เกิดความคุ้มค่านั้นเป็นการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดต่อประชาชนในชุมชน ทั้งนี้หลักความคุ้มค่านี้ต้องอาศัยความสามารถในการบริหารจัดการที่ดีของผู้บริหารด้วย เพื่อให้เกิดความคุ้มค่าอย่างสูงสุด

บทสรุป

ระบบอุปถัมภ์กับการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ว่ามีอุปสรรคหรือก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารองค์กรสามารถปรับตัวได้อย่างรวดเร็วต่อการเปลี่ยนแปลง และยึดประโยชน์ของประชาชนผู้ให้บริการเป็นเป้าหมาย ซึ่งการบริหารองค์กรสามารถปรับตัวได้อย่างรวดเร็วต่อการเปลี่ยนแปลง และยึดประโยชน์ของประชาชนผู้ให้บริการเป็นเป้าหมาย สร้างและพัฒนากลไกการบริหารงานบุคคลที่ได้มาตรฐานสร้างวัฒนธรรมและบรรยากาศในการทำงานแบบมีส่วนร่วม มุ่งเน้นการบริหารงานที่มีความโปร่งใสมีความรับผิดชอบ แต่ด้วยสังคมไทยเป็นสังคมอุปถัมภ์จึงส่งผลต่อการบริหารจัดการองค์กรทั้งก่อให้เกิดผลดีและที่เป็นอุปสรรคต่อการบริหารการจัดการภาครัฐ ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้โดยใช้หลักธรรมาภิบาลเป็นแนวทางในการสร้างหลักการบริหารจัดการที่ทันสมัยเหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการที่มีคุณธรรมและยุติธรรมที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานขององค์กร จากการวิเคราะห์ได้โดยใช้หลักธรรมาภิบาลเป็นแนวทางในการสร้างหลักการบริหารจัดการที่ทันสมัยเหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบันดังนี้ 1. สภาพการบังคับใช้กฎหมาย การสร้างจิตสำนึกในการบังคับใช้กฎระเบียบด้วยความบริสุทธิ์ ยุติธรรมสร้างจิตสำนึกที่ดีในการปฏิบัติงาน 2. ความเป็นธรรม มีความเสมอภาค ไม่เลือกปฏิบัติ ดำเนินการต่างๆ ด้วยความยุติธรรม ใช้ระบบคุณธรรมให้มาก 3. ตรวจสอบได้ ชี้แจงทุกเรื่องให้ได้รับทราบอย่างทั่วถึง ชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับนโยบาย งบประมาณอย่างเปิดเผยตรวจสอบได้ 4. เคารพสิทธิ ทุกคนมีสิทธิที่เท่าเทียมกันสามารถเข้ามาทำหน้าที่ได้เช่นเดียวกัน แล้วแต่ความสามารถที่เหมาะสมกับหน้าที่นั้นๆ ไม่รีบรอนสิทธิผู้อื่นในการเข้ามาเพื่อร่วมกันสร้างและพัฒนาประเทศ 5. เข้าใจบทบาทหน้าที่ ผู้อุปถัมภ์หรือผู้บริหารที่มีอำนาจในการตัดสินใจเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนใช้อำนาจอย่างเหมาะสมและยุติธรรม ก็จะทำให้เกิดการพัฒนาตามหน้าที่และผู้ที่ได้รับเลือกเข้ามาทำงานก็จะทำตามบทบาทที่ได้รับอย่างเต็มที่ 6. เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นการสร้างประโยชน์ให้เกิดกับส่วนรวมมากที่สุดผ่านการวางแผนอย่างรอบคอบ คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดโดยคำนึงถึงความคุ้มค่า คุ้มทุน

บรรณานุกรม

- กฤษฏี วิจิตรกุล. ระบบอุปถัมภ์ในร้านเกมส์ กรณีศึกษา เด็กร้านเกมส์. ภาควิชา มานุษยวิทยา แผนกโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปกร, 2552.
- จักษ์วัชร ศิริวรรณ. “ระบบอุปถัมภ์” กับ “การบริหารงานแบบสองมาตรฐาน”. ยุทธโธปกรณ์ทางปัญญา. แหล่งที่มา : [ออนไลน์] <http://oknation.nationtv.tv/blog/uniformedscholars/2011/08/11/entry> (11 สิงหาคม 2560).
- ทวีศักดิ์ อุ่นจิตติกุล. ระบบอุปถัมภ์ อุปสรรคสำคัญของการปฏิรูประบบราชการ. วารสารนันทรี สมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในพระบรมราชูปถัมภ์. ปีที่ 50 ฉบับมกราคม - มีนาคม 2546.

ทิพาวดี เมฆสุวรรณค์. “การปฏิรูปภาคราชการสู่สภาพที่พึงปรารถนา: ทำอย่างไร ใครรับผิดชอบ”. วารสาร
ข้าราชการ. ปีที่ 42, ฉบับที่ 2. 2540.

อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คุณินทร์พันธ์. ระบบอุปถัมภ์. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
2539.

**แนวทางการบริหารงานบุคคลตามแบบแผนพฤติกรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ
ของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3**

**Guidelines of Personnel Administration based on Behavior Patterns
and the Professional Ethics of Educational Administrators
in Schools, under the Jurisdiction Buriram Primary Educational
Service Area Office 3**

ยุวดี สุดสายเนตร
ราชัย บุญยรัตผลิน นั้าทรัพย์
กิติวัชร ถ้วยงาม
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สภาพการบริหารงานบุคคลตามแบบแผนพฤติกรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพของผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 2) แนวทางการบริหารงานบุคคลตามแบบแผนพฤติกรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพของผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการบริหารงานบุคคลตามแบบแผนพฤติกรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ยกเว้นด้านการออกรายการ โดยรายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ รองลงมาคือ ด้านการสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง และรายการที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการออกรายการ 2) แนวทางการบริหารงานบุคคลตามแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 มีดังนี้ (1) ด้านการวางแผนอัตรากำลังและกำหนดตำแหน่ง ควรจัดหาข้อมูลสารสนเทศเด็กแรกเกิดถึงก่อนวัยเรียน ประกอบการพิจารณาความต้องการอัตรากำลังคน (2) ด้านการสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง ควรมีการจัดประชุมคณะกรรมการสถานศึกษาเพื่อจัดกรอบอัตรากำลังสถานศึกษา (3) ด้านการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ควรเพิ่มเติมหลักสูตรการพัฒนาให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พัฒนาเศรษฐกิจ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และศิลปวัฒนธรรม (4) ด้านวินัยและการรักษาวินัย ควร เปิดช่องทางให้คำปรึกษาปัญหาแก่บุคลากรได้บังคับบัญชา เพื่อป้องกันการกระทำผิดวินัย (5) ด้านการออกรายการ ควรรับฟังสาเหตุและเหตุผลผลการลาออกของครูผู้ช่วยครู และบุคลากรทางการศึกษาอื่น เพื่อให้คำปรึกษาและร่วมหาทางออก ก่อนตัดสินใจลาออกจากราชการ

คำสำคัญ: การบริหารงานบุคคล, แบบแผนพฤติกรรม, จรรยาบรรณวิชาชีพ

Abstract

The purposes of this research were 1) to study the condition of personnel administration based on behavior patterns and the professional ethics of educational administrators in schools, under the jurisdiction Buriram primary educational service area office 3 2) to study guidelines of personnel administration based on behavior patterns and the professional ethics of educational administrators in schools, under the jurisdiction Buriram primary educational service area office 3.

The results showed that: 1) the overall condition of personnel administration was at a high level. When considering each side, it was found that all aspects have been implemented at a high level, except the retirement area. Items with the highest average were staff planning and position assignments. The minor items were enhancing the efficiency of official duties performed and the lowest average was the retirement area. 2) The brain storming on the guidelines for personnel administration found that: (1) the staff planning and position assignment area should Information provision for newborns through preschool considering the demand for manpower. (2) The recruitment and appointment area should organize a meeting of the school board to frame the school capacity. (3) The area for enhancing the efficiency of official duties performed area should more development courses in line with environmental conservation, economic development, local knowledge, and the arts and culture. (4) The discipline and discipline observation area should open channels for counseling to the personnel under command to prevent discipline misconduct. (5) The retirement area should listening to causes and reasons for dismissal of teachers, assistant teachers and other educational personnel to consult and find a solution before deciding to resign.

Keywords: Personnel management, Behavioral patterns, Professional Ethics

บทนำ

ผู้บริหารสถานศึกษาและบุคลากรทางการศึกษาจำเป็นต้องศึกษาแนวทางการบริหารงานบุคคล สำหรับข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ของคณะกรรมการศึกษาธิการจังหวัด เพื่อให้ทราบวิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง รวมทั้งต้องคำนึงถึงหลักแบบแผนพฤติกรรมที่ควรปฏิบัติ ซึ่งคุรุสภาในฐานะองค์กรวิชาชีพผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษามีหน้าที่หนึ่งในการกำหนดมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพ ควบคุม ความประพฤติและการดำเนินงานของผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาให้เป็นไปตามมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพ และสนับสนุนส่งเสริมและพัฒนาวิชาชีพตามมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพนั้น ได้กำหนดข้อบังคับคุรุสภา ว่าด้วยแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณของ

วิชาชีพ พ.ศ. 2550 เพื่อประมวลพฤติกรรมที่เป็นตัวอย่างของการประพฤติที่กำหนดขึ้นตามจรรยาบรรณของวิชาชีพซึ่งผู้ประกอบการวิชาชีพทางการศึกษา คือ ครู ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษา และศึกษานิเทศก์ ต้องหรือพึงประพฤติปฏิบัติตาม ประกอบด้วย พฤติกรรมที่พึงประสงค์ที่กำหนด ให้ผู้ประกอบการวิชาชีพทางการศึกษาต้องหรือพึงประพฤติตาม และพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ที่กำหนดให้ผู้ประกอบการวิชาชีพทางการศึกษาต้องหรือพึงละเว้น ซึ่งมีความสำคัญกับการบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาอย่างยิ่งเพราะจะทำให้ทราบแนวทางการบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาที่ตรงตามแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณของวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อปฏิบัติให้สอดคล้องตรงประเด็นและถูกแนวทาง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารงานบุคคลตามแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณของวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3
2. เพื่อศึกษาสภาพการบริหารงานบุคคลตามแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณของวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3

ความสำคัญของการวิจัย

1. ทำให้ทราบสภาพการบริหารงานบุคคลในปัจจุบันในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3
2. ได้ทราบถึงแนวทางการบริหารงานบุคคลตามแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณของวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3
3. เป็นข้อมูลสารสนเทศที่สำคัญสามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับผู้บริหารในการบริหารงานบุคคลตามแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณของวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษา

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาแนวทางการบริหารงานบุคคลตามแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณของวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 โดยใช้กรอบแนวคิด ดังนี้

- 1.1 ขอบข่ายการบริหารงานบุคคลในสถานศึกษา

ใน 5 ด้าน ได้แก่

- 1.1.1 การวางแผนอัตรากำลังและการกำหนดตำแหน่ง
- 1.1.2 การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง
- 1.1.3 การส่งเสริมประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ
- 1.1.4 วินัยและการรักษาวินัย

1.1.5 การออกจากราชการ

1.2 แบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณของวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษา

ใน 5 ด้าน ได้แก่

1.2.1 แบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณต่อตนเอง

1.2.2 แบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณต่อวิชาชีพ

1.2.3 แบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณต่อผู้รับบริการ

1.2.4 แบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณต่อผู้ร่วมประกอบวิชาชีพ

1.2.5 แบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณต่อสังคม

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการผสมผสานโดยวิธีการศึกษา 2 วิธี คือ การศึกษาเชิงปริมาณ ซึ่งใช้แบบสอบถาม และการศึกษาเชิงคุณภาพซึ่งใช้การประชุมระดมสมอง ได้กำหนดพื้นที่สำรวจข้อมูลการวิจัยของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการผสมผสานโดยวิธีการศึกษา 2 วิธี คือ การศึกษาเชิงคุณภาพซึ่งใช้การประชุมระดมสมอง (Brain Storming) และการศึกษาเชิงปริมาณซึ่งใช้แบบสอบถาม จึงขอแบ่งขั้นตอนออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาเชิงคุณภาพซึ่งใช้การประชุมระดมสมอง (Brain Storming)

1. ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 จำนวนทั้งสิ้น 2,540 คน จำแนกเป็นผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 216 คน และครูผู้สอน จำนวน 2,324 คน

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเชิงคุณภาพโดยการประชุมระดมสมอง

เพื่อหาแนวทางการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 ซึ่งประกอบด้วยทั้งตัวแทนผู้บริหารสถานศึกษา ที่บริหารโรงเรียนจนได้รับคะแนนประเมินภายในด้านการจัดการศึกษาระดับดีเยี่ยม จาก 8 อำเภอ รวมจำนวน 8 คน และตัวแทนซึ่งคัดมาจากครูและผู้บริหารสถานศึกษาที่เคยได้รับรางวัลครูสุดดีของครูสภา เฉพาะสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 1 คน และ ตัวแทนครูผู้สอน จำนวน 2 คน สรุปได้ตัวแทนเพื่อประชุมระดมสมองรวมทั้งสิ้น 11 คน

ระยะที่ 2 การศึกษาเชิงปริมาณซึ่งใช้แบบสอบถาม

1. ประชากร ผู้บริหารสถานศึกษาและครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 จำนวนทั้งสิ้น 2,540 คน จำแนกเป็นผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 216 คน และครูผู้สอน จำนวน 2,324 คน

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามเพื่อศึกษาสภาพการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 ได้จากการสุ่มจากประชากรโดยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามตารางกำหนดสัดส่วนของเครจซี่และมอร์แกน ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 335 แล้วทำการสุ่มแบบชั้นภูมิ ตามสถานภาพตำแหน่งอย่างเป็นทางการเป็นสัดส่วนด้วยวิธีสุ่มอย่างง่าย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แนวคำถามที่ใช้ในการประชุมระดมสมอง เพื่อหาแนวทางการบริหารงานบุคคลตามแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณของวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 มีองค์ประกอบที่จะดำเนินการและพิจารณาดังต่อไปนี้

1.1 กำหนดหัวข้อเรื่องที่ทำการศึกษา

1.2. การคัดเลือกผู้เข้าร่วมประชุมระดมสมอง ทำการคัดเลือกตัวแทนผู้ที่มีบทบาทและอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารงานบริหารบุคคล และบุคคลที่ได้รับการยอมรับว่ามีการปฏิบัติตามจรรยาบรรณเป็นแบบอย่างและเป็นที่ยอมรับยกย่องอย่างสูงของศิษย์และบุคคลทั่วไป ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3

2. แบบสอบถาม ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น แบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามที่เกี่ยวกับสถานภาพตำแหน่ง จำแนกเป็น ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน โดยมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบ

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพและแนวทางการบริหารงานบุคคลของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 ซึ่งให้แสดงความคิดเห็นว่าควรปฏิบัติหรือไม่ควรปฏิบัติต่อแนวทางการปฏิบัติงานบริหารงานบุคคลตามแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณของวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษาที่ได้จากการประชุมระดมสมอง

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม โดยให้ผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพและแนวทางการบริหารงานบุคคลของโรงเรียนและแนวทางการบริหารงานบุคคลของโรงเรียน ลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบปลายเปิดโดยให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ตามความรู้สึกหรือความคิดเห็นส่วนตัว

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การศึกษาเชิงคุณภาพ จากการประชุมระดมสมอง ประกอบด้วย

1.1 ตัวแทนครูและผู้บริหารสถานศึกษา ที่ได้รับการยอมรับว่ามีการปฏิบัติตามจรรยาบรรณเป็นแบบอย่างและเป็นที่ยอมรับยกย่องอย่างสูงของศิษย์และบุคคลทั่วไป ซึ่งได้รับรางวัลครูสุดีจากคุรุสภา เฉพาะสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3

1.2 ตัวแทนตัวแทนผู้บริหารสถานศึกษา ที่บริหารโรงเรียนจนได้รับคะแนนประเมินภายในด้านการจัดการศึกษาระดับดีเยี่ยม

2. การศึกษาเชิงปริมาณ จากแบบสอบถาม ดำเนินตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

- 2.1 ขอนหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ เพื่อขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม ถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการทำวิจัย 2 หน่วยงาน ได้แก่
- 2.2 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 2 เพื่อทดลองใช้แบบสอบถาม
- 2.3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 เพื่อขอใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง
- 2.4 ผู้วิจัยนำหนังสือขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามจากผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 และผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 2 เพื่อขออนุญาตในการตอบแบบสอบถาม
- 2.5 กรณีไม่ได้รับแบบสอบถามคืนภายในกำหนด ผู้วิจัยจะติดตามด้วยตนเอง

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพการบริหารงานบุคคลตามแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ยกเว้นด้านการออกจากราชการ มีการปฏิบัติในระดับปานกลาง โดยรายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ รองลงมาคือ ด้านการสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง และรายการที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการออกจากราชการ

1.1 ด้านการวางแผนอัตรากำลังและกำหนดตำแหน่ง พบว่า สภาพการบริหารงานบุคคลตามแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 ภาพรวมอยู่ในระดับมาก

1.2 ด้านการสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง พบว่า สภาพการบริหารงานบุคคลตามแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 ภาพรวมอยู่ในระดับมาก

1.3 ด้านการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน พบว่า สภาพการบริหารงานบุคคลตามแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 ภาพรวมอยู่ในระดับมาก

1.4 ด้านวินัยและการรักษาวินัย พบว่า สภาพการบริหารงานบุคคลตามแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 ภาพรวมอยู่ในระดับมาก

1.5 ด้านการออกจากราชการ พบว่าสภาพการบริหารงานบุคคลตามแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

2. แนวทางการบริหารงานบุคคลตามแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 จากการที่ได้ประชุมระดมสมองและศึกษาสภาพโดยใช้แบบสอบถาม มีดังนี้

2.1 ด้านการวางแผนอัตรากำลังและกำหนดตำแหน่ง ควรจัดหาข้อมูลสารสนเทศเด็กแรกเกิดถึงก่อนวัยเรียน ประกอบการพิจารณาความต้องการอัตรากำลังคน รวมทั้งสำรวจความคิดเห็นของชุมชนและศิษย์เพื่อทราบความต้องการครูและบุคลากรทางการศึกษา ก่อนกำหนดอัตรากำลังคน

2.2 ด้านการสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง ควรมีการจัดประชุมคณะกรรมการสถานศึกษาเพื่อจัดกรอบอัตรากำลังสถานศึกษา และเพื่อส่งเสริมให้ใช้หลักคุณธรรมในการดำเนินการสอบคัดเลือกครูผู้ช่วยครู และบุคลากรทางการศึกษาอื่นในสถานศึกษา และประชาสัมพันธ์ประกาศการสอบคัดเลือก หลักเกณฑ์วิธีการ อย่างเป็นทางการให้สาธารณะชนทราบอย่าง

2.3 ด้านการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ควรเพิ่มเติมหลักสูตรการพัฒนาให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พัฒนาเศรษฐกิจ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และศิลปวัฒนธรรมและการส่งเสริมให้ศิษย์เกิดการเรียนรู้และสามารถดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง พร้อมทั้งส่งเสริมให้มีการดำเนินงานเพื่อปกป้องสิทธิเด็ก เยาวชน และผู้ด้อยโอกาส และนำการพัฒนาตนเองของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาตามหลักสูตรการพัฒนา ไปขยายผลเพื่อให้ความร่วมมือและช่วยเหลือในทางวิชาการหรือวิชาชีพแก่ชุมชน และ ส่งเสริมให้มีการดำเนินงานเพื่อปกป้องสิทธิเด็ก เยาวชน และ

2.4 ด้านวินัยและการรักษาวินัย ควร เปิดช่องทางให้คำปรึกษาปัญหาแก่บุคลากรได้บังคับบัญชา เพื่อป้องกันการกระทำผิดวินัย และส่งเสริมให้ความรู้เกี่ยวกับระเบียบวินัย การรักษาวินัยเพื่อให้เกิดความตระหนักและนำไปปฏิบัติได้ถูกต้อง

2.5 ด้านการออกจากราชการ ควรรับฟังสาเหตุและเหตุผลผลการลาออกของครูผู้ช่วยครู และบุคลากรทางการศึกษาอื่น เพื่อให้คำปรึกษาและร่วมหาทางออก ก่อนตัดสินใจลาออกจากราชการ และมีการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่เป็นระยะ และแจ้งผลการประเมินให้ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาที่ทดลองปฏิบัติหน้าที่ได้ทราบ พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางการปฏิบัติหน้าที่อยู่เสมอ

การอภิปรายผล

สภาพการบริหารงานบุคคลตามแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 ภาพรวมอยู่ในระดับมาก อาจเนื่องมาจากการบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาเป็นภารกิจของสถานศึกษาเพื่อดำเนินการบริหารงานบุคคลให้เกิดความคล่องตัว อิสระ ภายใต้กฎหมาย ระเบียบ เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาได้รับการพัฒนา มีความรู้ มีความสามารถ มีขวัญกำลังใจ ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ มีความมั่นคงและก้าวหน้าในวิชาชีพ ซึ่ง Maslow ได้เสนอทฤษฎีแรงจูงใจของมนุษย์

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ด้านการวางแผนอัตรากำลังและการกำหนดตำแหน่ง
 - 1.1 ควรจัดหาข้อมูลสารสนเทศเด็กแรกเกิดถึงก่อนวัยเรียน ประกอบการพิจารณาความต้องการอัตรากำลังคน
 - 1.2 ควรสำรวจความคิดเห็นของชุมชนและศิษย์เพื่อทราบความต้องการครูและบุคลากรทางการศึกษา ก่อนกำหนดอัตรากำลังคน
 - 1.3 ควรสำรวจความถนัดและความต้องการในการปฏิบัติงานของข้าราชการครู ก่อนมอบหมายภาระงาน
 - 1.4 ควรมีการวางแผนอัตรากำลังให้เหมาะสมกับภาระงานและการมอบหมายงานให้แก่บุคลากรโดยคำนึงถึงปริมาณงาน ความยากง่ายของงาน
 - 1.5 ควรจัดให้ผู้ขอรับการเลื่อนวิทยฐานะได้แสดงวิสัยทัศน์พร้อมทั้งจัดนิทรรศการนำเสนอผลงานเพื่อขอเลื่อนวิทยฐานะ และใช้หลักคุณธรรมในการพิจารณาผลงาน
 - 1.6 ควรมีการเผยแพร่ผลงานของบุคลากรที่มีผลงานดีเด่น

ให้สาธารณชนรับรู้

2. ด้านการสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง
 - 2.1 ควรมีการจัดประชุมคณะกรรมการสถานศึกษาเพื่อจัดกรอบอัตรากำลังสถานศึกษา และเพื่อส่งเสริมให้ใช้หลักคุณธรรมในการดำเนินการสอบคัดเลือกครูผู้ช่วย ครู และบุคลากรทางการศึกษาอื่นในสถานศึกษา
 - 2.2 ควรมีการประชาสัมพันธ์ประกาศการสอบคัดเลือก หลักเกณฑ์ วิธีการอย่างเป็นทางการให้สาธารณะชนทราบอย่างทั่วถึง
 - 2.3 ควรมีการสำรวจความคิดเห็นของศิษย์และชุมชนก่อนพิจารณาย้าย โอน ครู และบุคลากรทางการศึกษา
3. ด้านการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ
 - 3.1 ควรเพิ่มเติมหลักสูตรการพัฒนาให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พัฒนาเศรษฐกิจ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และศิลปวัฒนธรรมและการส่งเสริมให้ศิษย์เกิดการเรียนรู้และสามารถดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง พร้อมทั้งส่งเสริมให้มีการดำเนินงานเพื่อปกป้องสิทธิเด็ก เยาวชน และผู้ด้อยโอกาส
 - 3.2 ควรนำการพัฒนาตนเองของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาตามหลักสูตรการพัฒนา ไปขยายผลเพื่อให้ความร่วมมือและช่วยเหลือในทางวิชาการหรือวิชาชีพแก่ชุมชน และส่งเสริมให้มีการดำเนินงานเพื่อปกป้องสิทธิเด็ก เยาวชน และผู้ด้อยโอกาส
 - 3.3 ควรจัดให้มีการประเมินที่วัดผลได้และเป็นธรรม ก่อนการเลื่อนขั้นเงินเดือน ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

3.4 ควรมีการประเมินการปฏิบัติงานของลูกจ้างประจำและลูกจ้างชั่วคราวก่อน
เพิ่มค่าจ้าง เพื่อติดตามประสิทธิภาพและความคุ้มค่าจากการปฏิบัติงาน

4. ด้านวินัยและการรักษาวินัย

4.1 ควรเปิดช่องทางให้คำปรึกษาปัญหาแก่บุคลากรได้บังคับบัญชา เพื่อป้องกันการ
การกระทำผิดวินัย

4.2 ควรส่งเสริมให้ความรู้เกี่ยวกับระเบียบวินัย การรักษาวินัยเพื่อให้เกิดความ
ตระหนักและนำไปปฏิบัติได้ถูกต้อง

4.3 ควรใช้หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม โดยให้ศิษย์ ผู้ปกครอง และ
คณะกรรมการสถานศึกษา สอดส่องดูแลความประพฤติของครูผู้ช่วย ครู และบุคลากรทางการศึกษาอื่นใน
สถานศึกษา

5. ด้านการออกจากราชการ

5.1 ควรมีการรับฟังสาเหตุและเหตุผลการลาออกของครูผู้ช่วย ครู และ
บุคลากรทางการศึกษาอื่น เพื่อให้คำปรึกษาและร่วมหาทางออก ก่อนตัดสินใจลาออกจากราชการ

5.2 ควรให้ครูผู้ช่วย ครู และบุคลากรทางการศึกษาอื่น ที่ประสงค์ลาออกกรอก
แบบสัมภาษณ์ก่อนลาออกจากราชการ เพื่อนำปัญหาและข้อเสนอแนะไปปรับปรุงการบริหารงานต่อไป

5.3 มีการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่เป็นระยะ และแจ้งผลการประเมินให้
ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาที่ทดลองปฏิบัติหน้าที่ได้ทราบ พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางการ
ปฏิบัติหน้าที่อยู่เสมอ

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาสภาพการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนตามแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณ
วิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนและสถานศึกษาระดับอื่น เช่น ระดับมัธยมศึกษา วิทยาลัย
อาชีวศึกษา

2. ควรศึกษาแนวทางการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนตามแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณ
วิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนและสถานศึกษาระดับอื่น เช่น ระดับมัธยมศึกษา วิทยาลัย
อาชีวศึกษา

บรรณานุกรม

กฤษณา ขาวไข่มุก. ความคิดเห็นต่อการปฏิบัติตนตามแบบแผนพฤติกรรมจรรยาบรรณ ของวิชาชีพผู้บริหาร
สถานศึกษาของผู้บริหารและครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5.
วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพ
สตรี, 2554.

บรรยงค์ โตจินดา. การบริหารงานบุคคล. กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์, 2543.

พะยอม วงศ์สารศรี. การบริหารงานทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภา, 2545.

ไพรัตน์ คำก้อน. คุณลักษณะด้านคุณธรรมจริยธรรมตามจรรยาบรรณวิชาชีพทางการศึกษาของผู้บริหาร
สถานศึกษาในศูนย์เครือข่ายกุฎไท สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2. รายงาน
การวิจัย บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2551.

คุณลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวทางพระพุทธศาสนา

Dhammadhipateyya Features of Buddhism

สามารถ บุญรัตน์
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะวิเคราะห์คุณลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวทางพระพุทธศาสนา จากการศึกษาพบว่า ประกอบด้วย 7 ประการ ได้แก่ 1.การยึดหลักการมากกว่าเสียงส่วนใหญ่ 2.การยึดถือหลักของความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลที่ประจักษ์เชิงรูปธรรม 3.การยึดหลักความจริงที่เรียกว่า สัจจะ 4.การยึดมั่นในหลักนิติธรรมยืนหยัดการกระทำในสิ่งที่ถูกต้อง คุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณของวิชาชีพ 5.การยึดผลประโยชน์ของประชาชนหรือประโยชน์ของผู้ใต้บังคับบัญชามาเป็นอันดับหนึ่ง 6.การยึดมั่นในหลักนิติธรรมยืนหยัดการกระทำในสิ่งที่ถูกต้องเป็นธรรม และชอบด้วยกฎหมาย และ 7.การยึดถือสิ่งที่ถูกต้อง เป็นธรรมแก่ประชาชนทั้งหมดโดยไม่ได้มองถึงความคิด และการตัดสินใจของคนส่วนใหญ่

คำสำคัญ: ธรรมาธิปไตย, พระพุทธศาสนา

Abstract

This article aims to analyze the characteristics of dharmas in the Buddhist way. The study found that it consists of 7 aspects: 1). Adherence to the principles more than the majority. 2). Maintaining the relationship between the cause and the concrete manifestation. 3). Adherence to truth. 4). Adherence to the rule of law, insistence on the correctness of morality and ethics of the profession. 5). Adherence the interests of the people or the interests of the subordinate than other things. 6). Adherence to the rule of law insists on doing the right thing. 7). Adherence to the right things by being fair to all people without looking at the idea and the judgment of most people.

Keywords: Dhammadhipateyya, Buddhism

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนให้ถือธรรมะคือความถูกต้องตามเหตุผลเป็นประมาณ ที่เรียกว่าธรรมาธิปไตย ไม่สอนให้ถือตนเองเป็นใหญ่หลักคำสอนเรื่องผู้เห็นธรรมชื่อว่าเห็นพระพุทธเจ้า คำสอนเรื่องอามิสบูชาและปฏิบัติบูชาและการตั้งพระธรรมวินัยไว้เป็นพระศาสดาแทนพระองค์ของพระพุทธเจ้า ก็เป็นการสอนแบบธรรมาธิปไตยนี้”นับว่าหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่กว้างที่ครอบคลุม

ถึงคุณงาม ความดี นับว่าทันสมัยและทรงคุณค่าและสูงในคุณค่า รวมทั้งหลักเรื่องการทำความดีเพราะเห็นแก่ความดีเพราะในสังคมปัจจุบันนี้มีความสับสนวุ่นวายโดยเฉพาะสังคมประเทศไทย ในอดีตนั้นเป็นสังคมที่เอื้ออาทรเป็นสังคมน่าอยู่ หรือสยามเมืองยิ้มนั่นเอง ผู้คนต่างยิ้มแย้มแจ่มใส มีน้ำจิตน้ำใจ เป็นสังคมที่มีความสามัคคีมีความรักไม่เห็นแก่ตัว มีสถาบันหลักคือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมน้ำใจของคนในชาตินับ ปัจจุบันนี้สังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลง ความคิดความเห็นต่างๆ ของคนหนุ่มคนสาวมีความคิดเห็นที่หลากหลายเมื่อความคิดที่ต่างกันก็ มีการแบ่งกลุ่มแบ่งสีแตกแยกความคิดทำให้สังคมไทยขาดความปรองดอง ทั้งนี้ก็เพราะสังคมปัจจุบันขาดหลักธรรมซึ่งมูลฐานของความเป็นใหญ่หรืออิปไตย¹

ธรรมาธิปไตย หมายถึง การถือธรรมะเป็นใหญ่ การกระทำอะไรที่ทำลงไปแล้วย่อมมีผลสะท้อนออกมา 2 รูปแบบเสมอไป คือ จากพวกที่เห็นด้วย ก็จะบอกว่า “ดี” และพวกที่ไม่เห็นด้วยก็จะต้องบอกว่า “ไม่ดี” เช่นกัน การที่จะตัดสินใจให้เด็ดขาดลงไปว่าแค่ไหนดีแค่ไหนชั่วนั้นทำไม่ได้เพราะไม่มีการแบ่งเขตที่แน่นอนอะไรก็ตามที่เมื่อทำลงไปแล้ว ตัวผู้ทำก็ไม่เดือดร้อน ผู้อื่นหรือสังคมก็ไม่เดือดร้อน วิทยุชนคือนักปราชญ์ที่มีศีลธรรมมีคุณธรรมสูงก็สรรเสริญอย่างนี้เรียกว่าเป็น “บุญ” เพราะ “บุญ” เป็นชื่อของความสุจริตกันข้ามอะไรก็ตาม เมื่อทำลงไปแล้ว ตัวเองแม้จะไม่เดือดร้อนแต่ถ้าหากผู้อื่นหรือสังคมต้องเดือดร้อนและวิทยุชนไม่สรรเสริญ อย่างนี้ต้องอนุโลมว่า “ไม่ดี” ผู้ที่จะทำความดีหรือละความชั่วจำเป็นต้องทราบเสียก่อนว่าความดีคืออะไร ความชั่วคืออะไร เมื่อเราเข้าใจความหมายของคำว่า ความดี ความชั่ว แล้วเราก็จะได้เลือกปฏิบัติได้ถูกต้องผู้ที่ยึดถือธรรมะเป็นใหญ่ในการปกครอง ย่อมชื่อว่าเป็นนักปกครองที่ดี มีความเมตตากรุณาไม่มีอคติความลำเอียงไม่ว่าจะเป็นเพราะรัก เพราะเกลียด เพราะกลัว หรือเพราะเกลาก็ตาม ไม่ถือเอาแต่ใจตนเป็นหลัก และไม่ถือตามอย่างโลกเขาเสมอไป อย่างเด็กหนุ่มผู้ชาย สมัยหนึ่งไว้ผมยาว ประป่าเพราะเราเรียกกันว่า “ฮิปปี” เมื่อมองดูข้างหลังแล้ว บางทีไม่ทราบว่าเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย ถ้าผู้ชายคนใดไว้ผมสั้นก็เห็นว่าเขย ไม่ทันสมัย เด็กหนุ่มๆก็เลยพลอยเอาอย่างกัน การเอาอย่างกันโดยไม่คำนึงถึงกาลเทศะวัฒนธรรมของตนและความเหมาะสมถือเป็นแบบ “โลกาธิปไตย” พอเขาเลิกเหมือนกันก็พลอยเลิกด้วย²

กล่าวได้ว่า ธรรมาธิปไตยเป็นหนึ่งในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ทรงคุณค่าในเชิงรูปแบบการใช้ อำนาจที่เป็นธรรม การใช้อำนาจเพื่อความถูกต้อง มีความเสมอภาคในการปกครองประชาชนอย่างเท่าเทียมกันทั้งหมดโดยไม่แบ่งชนชั้นในการใช้อำนาจเพื่อใครก็ตาม อีกทั้งยังมีคุณค่าของภาวะแห่งการปกครองในสังคมนั้นๆ หากผู้นำหรือผู้ปกครองสามารถยึดถือหลักธรรมาธิปไตยก็นำไปสู่ความเป็นน่าเชื่อถือ ประกอบด้วยคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณแห่งนักปกครอง

¹ สิริยศ อัจหาญ, ธรรมาธิปไตย, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : http://region5.prd.go.th/ewt_news.php?nid=379 [15 กุมภาพันธ์ 2560].

² จานงค์ ทองประเสริฐ, อิทธิปไตย 3, วารสารเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา, ปีที่ 13, ฉบับที่ 2, (ก.ย. 2552-ก.พ. 2553) หน้า 1-5.

ความหมายและคุณลักษณะธรรมาธิปไตย

ธรรมาธิปไตยเป็นวิถีการปกครองโดยอาศัยหลักธรรมในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองในทุก ระดับ หากจะมองไปว่า ประชาชนในฐานะเจ้าของประเทศ ย่อมมีสิทธิ เสรีภาพ และอิสรภาพในการกระทำ การพูด และความคิดที่ไม่ละเมิดสิทธิของบุคคลอื่นๆ พร้อมกับใช้ธรรมเป็นเครื่องนำทางของชีวิตในทุก รูปแบบ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ได้ให้คำจำกัดความคำว่า “ธรรมาธิปไตย” ไว้ว่า “การถือธรรมเป็นใหญ่. การถือความถูกต้องเป็นหลัก”³ พระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้นิยามไว้ว่า “ธรรมาธิปไตย” ไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมว่า “ความมีธรรมเป็นใหญ่. ถือธรรมเป็น ใหญ่. กระทำการด้วยปรารถนาความถูกต้อง เป็นจริง สมควรตามธรรมเป็นประมาณ”⁴ ซึ่งหากมองแนวคิด ประชาธิปไตยในมุมมองของพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) แล้วก็จะเห็นได้ชัดเจนว่า ระบอบ ประชาธิปไตยของไทย แม้จะมีคนเข้าใจในหลักการของประชาธิปไตยอยู่บ้าง แต่โดยเนื้อหาแล้ว วิธีการ ปฏิบัติของคนที่อยู่ในระบบการเมืองแบบนี้ยังไม่ถึงระบอบประชาธิปไตย ที่ควรจะเป็นดังที่พระพุทธโฆษา จารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้แสดงไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระบอบประชาธิปไตยแบบไทยนั้น ควรเน้นให้เป็น ประชาธิปไตย ตามแนวธรรมาธิปไตย เพราะสังคมไทยนั้นยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำ ชาติ ของตนมาตั้งแต่ก่อตั้งประเทศตราบจนถึงทุกวันนี้ ดังนั้น จึงไม่น่าจะเป็นความแปลกประหลาดอะไรที่ จะนำหลักธรรมาธิปไตยของพระพุทธศาสนา ตามแนวที่พระธรรมปิฎกแสดงไว้มาประยุกต์เข้ากับระบอบ ประชาธิปไตยของไทย เพราะโดยที่สุดแล้ว เมื่อธรรมาธิปไตยสามารถนำมาเป็นฐานที่มั่นคงของระบอบ ประชาธิปไตยของไทย ก็จะทำให้สังคมไทยสามารถสถาปนาระบอบประชาธิปไตย ที่ทำให้ประชาชนของ ประเทศนี้อยู่กันด้วยความสงบสุขและเจริญรุ่งเรือง ตามจุดมุ่งหมายของประชาธิปไตยอย่างแท้จริง⁵ ส่วน ทางด้านพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้นิยามความหมายคำว่า “ธรรมาธิปไตย” ไว้ในหนังสือคำวัต: พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ว่า “ธรรมาธิปไตย หมายถึงการยึดถือหลักการหลักเหตุผล หลักความ จริง ความถูกต้อง ความเป็นธรรมเป็นประมาณในการบริหารจัดการต่าง ๆ คือจะทำอะไรก็ยึดถือธรรมเป็น หลัก ละเว้นการยึดถือตนและกระแสนเสียงคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้องไม่เป็นธรรม”⁶ ในขณะที่พระมหาภูมิจัย วชิรเมธี หรือ ว. วชิรเมธี ได้อธิบายความหมายของธรรมาธิปไตยไว้ว่า “ธรรมาธิปไตย คือ ระบบการตัดสินใจ ที่ยึดเอาธรรมะ คือ ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม และประโยชน์สุขของประชาชนเป็นใหญ่ ถ้าเราเอา หลักธรรมาธิปไตยนี้มาเป็นหลักในการตัดสินใจในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ก็จะกลายเป็น “ธัม

³ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชันส์, 2546), หน้า 555.

⁴ พระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 128.

⁵ สุรพล สุขะพรหม, "ความคิดทางการเมือง: ประชาธิปไตย ตามแนวคิดพระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต)", [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=266&article_group_id=79 [1 กรกฎาคม 2560].

⁶ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), คำวัต: พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสียงเชียง, 2548), หน้า 376.

มิกประชาธิปไตย”หรือประชาธิปไตยในครรลองของธรรม⁷ จะเห็นได้ว่า ธรรมาธิปไตยเป็นประเด็นในเชิงของการใช้อำนาจเพื่อการตัดสินใจเลือกที่กระทำไปตามอำนาจของตนเอง ของคนส่วนใหญ่โดยมีฐานของธรรมรองรับไว้เสมอเพื่อไม่ให้สร้างความเดือดร้อนไปยังผู้ใดปกครองแต่ประการใดหากผู้ปกครองบ้านเมืองขาดธรรมาธิปไตยจะตัดสินใจบนฐานของตนเอง และฐานของคนส่วนใหญ่จะทำให้เกิดความผิดพลาดได้ง่าย จึงต้องมีธรรมาธิปไตยมาคอยควบคุมอำนาจในการตัดสินใจอีกชั้นตอนหนึ่งอันเป็นเครื่องปกป้องที่ดีที่สุดว่าผู้มีอำนาจได้ใช้ธรรมเป็นเครื่องนำทางสำหรับการสร้างความสุข สันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคมนั้นๆ

การพิจารณาถึงคุณลักษณะของธรรมาธิปไตยที่ผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาได้นิยามความหมายที่สามารถแยกแยะถึงคุณลักษณะต่าง ๆ ออกมาเพื่ออธิบายได้เพิ่มเติมซึ่งหากมองมิติของพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้จัดแบ่งอย่างน้อย 4 คุณลักษณะ ได้แก่

1. เป็นคนมีหลักการไม่เลื่อนลอยไหลไปตามกระแส ถือเอาความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม ความเป็นไปตามเหตุผล และกฎเกณฑ์เป็นเกณฑ์ตัดสินใจ
2. ใช้ปัญญาและพัฒนาปัญญาอยู่เสมอ เพื่อให้รู้เท่าทันข้อมูลความเป็นไปตามความเป็นจริง และเพื่อให้รู้เข้าใจ เข้าถึงหลักการความจริง ความถูกต้องดีงามและเหตุผลในเรื่อง นั้นๆ เพื่อให้สามารถรักษาหลักการความจริง ความถูกต้องไว้ได้
3. มีความจริงใจ บริสุทธิ์ใจ สุจริตใจ ในการใช้ปัญญาพิจารณาตัดสินใจ ไม่เอินเอียง ไปด้วยอคติ
4. รักธรรม รักความจริง ความถูกต้องดีงาม ทำอะไรก็มุ่งจะให้ถึงธรรมและเป็นไปตามธรรม มุ่งให้ได้ความจริง มุ่งให้เกิดความถูกต้องดีงาม จนข้ามพ้นความยึดถือในตัวตนไปได้ ให้ธรรมเป็นใหญ่เหนือแม้แต่เกียรติและศักดิ์ศรีของคน และเพราะรักธรรม มุ่งให้เกิดความเป็นธรรมนั้น จึงเป็นคนที่ไม่พูดด้วยง่าย รับฟังข้อมูลและเหตุผล ไม่ถือมั่นในทิฐิ⁸

คุณลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยมุ่งสู่การอธิบายเชิงปัจเจกบุคคลมากกว่าที่จะมุ่งอธิบายเชิงระบบที่มีเส้นทางการใช้อำนาจ แต่หมายถึงคุณลักษณะทางพฤติกรรมของผู้นำหรือผู้ที่ใช้อำนาจในสังคม ประเทศหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่งเป็นการเฉพาะแต่ทั้งนี้อาจจะขยายออกไปได้หลายคุณลักษณะซึ่งแล้วแต่ว่า นักวิชาการจะมองในมุมได้ที่สามารถทำให้หลักธรรมาธิปไตยเกิดความกระจ่างได้มากยิ่งขึ้น แต่ทั้งนี้ก็อยู่ในหลักการเดียวกันที่แตกต่างไปจากความมุ่งหมายตามความเป็นจริงโดยผู้นำอาจจะมีคุณลักษณะที่ยึดถือหลักการ ยึดหลักคนส่วนใหญ่ ยึดหลักเหตุผล ยึดหลักความจริง ยึดหลักความถูกต้อง ยึดความเป็นธรรม ยึดหลักประโยชน์ส่วนร่วม และไม่ยึดกระแสเสียงคนส่วนใหญ่ที่ เป็นต้น

วิเคราะห์คุณลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวทางพระพุทธศาสนา

คุณลักษณะของธรรมาธิปไตยอยู่ที่การตัวของหลักการเป็นสำคัญมิได้มองถึงตัวตน บุคคลหนึ่งบุคคลใด แต่พระพุทธองค์ทรงมอบไว้เป็นสมบัติในการใช้อำนาจที่ปราศจากอารมณ์ในทางลบ แต่ต้องใช้อำนาจที่มี

⁷ ว. วชิรเมธี, ธรรมาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร: โพลสตบุ๊กส์, 2551), หน้า 86.

⁸ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), รัฐกับพระพุทธศาสนา ถึงเวลาชำระล้างหรือยัง, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2537), หน้า 12-14.

อยู่บนพื้นฐานของความตึงตังทั้งปวง ซึ่งผู้นำทุกระดับสามารถจะนำไปใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการบริหารงาน การสั่งการใด ๆ ย่อมเป็นสิ่งชี้วัดถึงคุณลักษณะของความเป็นผู้นำในทางที่ขอบประกอบด้วยประโยชน์สุขของ ประชาชน ธรรมาธิปไตยประกอบด้วย 7 คุณลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. ยึดถือหลักการที่ถูกมากกว่ายึดหลักคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้อง หมายถึง การยึดหลักการมากกว่า เสียงส่วนใหญ่ ซึ่งอาจจะดูขัดแย้งกับหลักประชาธิปไตยอย่างในประเทศไทยอย่างมาก แต่คุณลักษณะ ดังกล่าวย่อมเป็นสิ่งชี้ผู้นำกล้าจะยืนหยัดต่อสู้บนความถูกต้องเป็นประการที่สำคัญซึ่งในการเลือกตั้งหลาย ครั้งปรากฏผลออกมาในเชิงประจักษ์ว่า เสียงส่วนใหญ่มิได้นำไปสู่สันติสุขอย่างแท้จริงเพราะการได้มาซึ่งเสียง ส่วนใหญ่ยังดูคลุมเครือในเชิงกฎหมาย แต่กระนั้น การละเลยเสียงส่วนใหญ่กลับทำให้เกิดปัญหาเกิดขึ้นตามมา ก็เพราะหลักการได้มาซึ่งอำนาจระบุตัวบทกฎหมายที่ชัดเจน จนทำให้กระบวนการยุติธรรมทำงานอย่าง ยากลำบากเพราะกระแสสังคมที่เกิดข้อสงสัยในเรื่องต่าง ๆ ดังนั้น การอาศัยหลักการมากกว่า เสียงส่วนใหญ่ จำเป็นต้องมีการอธิบายที่มาที่ไปอย่างเข้าใจ และไม่ไขว่คว้าความคิดเห็นของตนเองมาประกอบเพื่อเอาชนะใคร ๆ แต่อาศัยหลักการที่ระบุไว้แล้ว นอกนี้จากยังเป็นข้อพิสูจน์ถึงภาวะผู้นำที่ไม่ยอมโอนเอียงไปสู่เสียงข้างมาก จนลากไปสู่ความหายนะในที่สุด

2. ยึดหลักเหตุผลที่ประกอบด้วยความดีงามรอบด้าน หมายถึง การยึดถือหลักของความสัมพันธ์ ระหว่างเหตุกับผลที่ประจักษ์เชิงรูปธรรมพร้อมด้วยการพิจารณาบริบททั้งหมด เพราะการเป็นผู้นำย่อมมี อิทธิพลต่อผู้ใต้บังคับบัญชาหรือลูกน้องเป็น เช่น การพิจารณาผลงานในการเลื่อนขั้น ขึ้นเงินเดือนเป็นต้น ภาวะผู้นำจะต้องพิจารณาถึงหลักการปฏิบัติงานมาก่อนที่จะพิจารณาถึงตัวบุคลากรซึ่งในองค์กรก็ตาม ใน สังคมก็ตามย่อมมีสิ่งที่สามารถเชื่อมโยงระหว่างบุคลากรกับผลงานที่ปฏิบัติได้แต่กระนั้นได้พิจารณาอย่าง รอบคอบหรือไม่ จึงเป็นประเด็นที่สำคัญอย่างมาก โดยเฉพาะกลไกและกระบวนการที่สร้างความเที่ยงธรรม ความเสมอภาคด้วยอาศัยหลักของเหตุและผลจะช่วยให้เกิดความสามัคคีกันในหมู่คณะเพราะภาวะผู้นำได้แสดง ตัวตนออกในรูปของความยุติธรรมในเรื่องต่าง ๆ จนทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชารู้สึกสำนึกในหน้าที่ของตนภายใต้ บริบทการปฏิบัติงาน แต่หากผู้นำมีใจที่เอียงเอนยอมทำให้ความยุติธรรมตามหลักเหตุผลหายไปด้วยเช่นกัน ซึ่งจะทำให้ลูกน้องมองถึงความไม่เสมอภาคในองค์กรหรือในสังคม

3. ยึดหลักความจริง หมายถึง การยึดหลักความจริงที่เรียกว่า สัจจะ เพราะภาวะผู้นำที่มี ผู้ใต้บังคับบัญชาจำนวนน้อยหรือจำนวนมากก็ตามย่อมจะต้องสร้างความน่าเชื่อถือโดยเฉพาะการปฏิบัติ ตนเองกับคำพูดทุกอย่างให้ถืออยู่เสมอว่า เมื่อผู้นำพูดสิ่งใดไปแล้ว คำพูดนั้นย่อมเป็นเจ้านายหรือสิ่งที่บ่งบอก ถึงการกระทำ หากภาวะผู้นำไม่กระทำตามในสิ่งที่พูด ย่อมแสดงให้เห็นความหย่อนยานของหลักปฏิบัติตนใน ภายภาคหน้า กล่าวคือ คำพูดจะไม่ศักดิ์สิทธิ์ ไร้ผู้คนเชื่อถือ นอกจากนี้ ผู้นำมีความซื่อสัตย์สุจริต ปฏิบัติ หน้าที่ด้วยความโปร่งใส ซื่อสัตย์สุจริต ถูกต้องตามหลักกฎหมาย จริยธรรมและระเบียบวินัย ซื่อตรง ไมคด โกง ไม่ใช้เวลาและทรัพย์สินของหน่วยงานเพื่อประโยชน์ของตนเอง แสดงความคิดเห็นของตนตามหลัก วิชาชีพอย่างเปิดเผย ตรงไปตรงมา รักษาวาจา พูดความจริง ตรงไปตรงมา ไม่บิดเบือนอ้าง ข้อยกเว้นให้ ตนเอง รักษาคุณความดี ละเว้นความชั่ว ตามค่านิยมที่ดีของศาสนาและสังคม มีจิตสำนึกและความ

ภาคภูมิใจในความเป็นพนักงานมหาวิทยาลัย อุทิศร่างกายแรงใจผลักดันให้ภารกิจหลักของตนและหน่วยงานบรรลุผล⁹

4. ยึดหลักความถูกต้อง หมายถึง การอ้างความถูกต้องเป็นตัวอย่างที่ดีในการยึดมั่นคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณของวิชาชีพ เข้มงวดในการรักษาระเบียบ วินัย และความเรียบร้อย ถูกต้องในการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ พัฒนาระบบงานเพื่อให้พนักงานมหาวิทยาลัยปฏิบัติได้ด้วยความเปิดเผย โปร่งใส สามารถตรวจสอบถ่วงดุลกันได้ นอกจากนี้การยื่นหยัดในสิ่งที่ ถูกต้องนี้ ได้แก่ การกล่าหาญที่จะยื่นหยัดโดยมุ่งพิทักษ์ผลประโยชน์ของทางราชการไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใดก็ตาม และการกล้าตัดสินใจปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความถูกต้องเป็นธรรม ไม่ วากการกล้าตัดสินใจนั้นจะกระทบหรือสร้างความไม่พอใจให้แก่ผู้เสียประโยชน์ ซึ่งอาจจะมีอำนาจหรืออิทธิพลเพียงใดก็ตาม ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนและไม่ต้องการคำอธิบายเพิ่มเติมใด ๆ เลย¹⁰

การยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรมและจริยธรรม คือ การดำรงตนและประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสมทั้งตามกฎหมาย คุณธรรม จรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ รวมทั้งการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริต ไม่เลือกปฏิบัติ ถูกต้องตามกฎหมายและวินัยข้าราชการ การแสดงความคิดเห็นตามหลักวิชาชีพอย่างสุจริต การรักษาคำพูด มีสัจจะและเชื่อถือได้ การแสดงให้ปรากฏถึงความมีจิตสำนึกในความเป็นข้าราชการ การยึดมั่นในหลักการ จรรยาบรรณแห่งวิชาชีพและจรรยาบรรณข้าราชการไม่เบี่ยงเบน ด้วยอคติหรือผลประโยชน์ กล่าวรับผิดชอบและรับผิดชอบ การเสียสละความสุขส่วนตน เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ทางราชการ การยื่นหยัดเพื่อความถูกต้องโดยมุ่งพิทักษ์ผลประโยชน์ของทางราชการ แม้ตกอยู่ในสถานการณ์ที่อาจมีความยากลำบาก การกล้าตัดสินใจ ปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความถูกต้อง เป็นธรรม แม้อาจก่อความไม่พึงพอใจให้แก่ผู้เสียประโยชน์ และการยื่นหยัดพิทักษ์ผลประโยชน์และชื่อเสียงของประเทศชาติแม้ในสถานการณ์ที่อาจเสี่ยงต่อความมั่นคงในตำแหน่งหน้าที่การงานหรืออาจเสี่ยงภัยต่อชีวิต¹¹

5. ยึดความเป็นธรรม หมายถึง การยึดมั่นในหลักนิติธรรมยื่นหยัดการกระทำในสิ่งที่ถูกต้องเป็นธรรม และชอบด้วยกฎหมาย การเป็นผู้รักกฎหมายเหนือชีวิต และปฏิบัติตามระเบียบ และกฎหมายที่กำหนดไว้โดยได้กำกับและมุ่งเน้นให้นักเรียนถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด พร้อมทั้งได้ประพฤติและปฏิบัติตน ให้เป็นตัวอย่างแก่นักเรียนอย่างสม่ำเสมอ และยังสามารถนำแนวทางนโยบาย หรือข้อสั่งการของผู้บังคับบัญชา มาถ่ายทอดสู่การปฏิบัติอย่างทุ่มเทและจริงใจซึ่งเป็นการแสดงออกให้เห็นถึงการเชื่อฟัง และให้ความเคารพต่อ

⁹ มหาวิทยาลัยมหิดล, **สมรรถนะหลัก**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <http://www.op.mahidol.ac.th/orpr/Newhrsite/Document/GuideBook/8%20Core%20Competency.pdf> [20 กรกฎาคม 2559].

¹⁰ สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (สำนักงาน ก.พ.), **คู่มือการกำหนดสมรรถนะในราชการพลเรือน : คู่มือสมรรถนะหลัก**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชุมช่าง จำกัด, 2553), หน้า 24-27.

¹¹ จตุพล รัชเรืองวงศ์ , **การยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรม และจริยธรรม**, เอกสารประกอบการเสวนา โดยกิจกรรม KM : เล่าเรื่องให้เพื่อนฟัง, วันที่ 24 สิงหาคม 2554, (อัสสัมชัญ).

ผู้บังคับบัญชา นอกจากนี้ยังเป็นบุคคลที่ให้ความสำคัญกับการเป็นผู้ตรงต่อเวลาทั้งในเรื่องงาน และวินัยส่วนตัว จะสังเกตได้จาก การนัดเวลาประชุม หรือการติดตามงาน เป็นต้น¹²

6. ยึดหลักประโยชน์ส่วนร่วม หมายถึง การยึดผลประโยชน์ของประชาชนหรือประโยชน์ของผู้ใต้บังคับบัญชามาเป็นอันดับหนึ่งก่อนที่ตนเองจะได้รับประโยชน์ซึ่งภาวะผู้นำที่ดีจะต้องไม่เห็นแต่ประโยชน์ของตนเองมากเกินไปจนเกินขอบเขตที่ควรจะได้รับ อีกทั้งการปฏิบัติงานทุกอย่างต้องมุ่งไปสู่การสร้างสันติสุขให้กับประชาชนเป็นเป้าหมายที่สำคัญ นอกจากนี้การส่งเสริมให้ประชาชนได้พัฒนาตนเองเพื่อความเป็นพลเมืองของรัฐที่มองผลประโยชน์ของชาติมากกว่า ซึ่งหากผู้นำและประชาชนมองประเทศชาติมาอันดับสองก็เท่ากับว่า ได้ให้ความสำคัญตนเองมาก่อนย่อมขาดมองถึงส่วนร่วมหรือผลประโยชน์ของผู้อื่น เป็นต้น ดังนั้น การยึดหลักประโยชน์ส่วนร่วมจะมีลักษณะการเกิดความรับผิดชอบร่วมกัน การใช้ทรัพยากรร่วมกัน มีการดำรงชีวิตที่ไม่เบียดเบียนธรรมชาติและผู้อื่น ไม่ครอบครองทรัพย์สินสมบัติของชาติไว้เป็นของตนเอง

7. ไม่ยึดกระแสเสียงคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกธรรมและไม่เป็นธรรม หมายถึง การยึดถือสิ่งที่ถูกต้องเป็นธรรมแก่ประชาชนทั้งหมดโดยไม่ได้มองถึงความคิด และการตัดสินใจของคนส่วนใหญ่เพราะส่วนที่คนส่วนใหญ่คิด และคนส่วนใหญ่ตัดสินใจอาจจะผิดธรรม ผิดจารีต และผิดประเพณีนิยมที่ไม่ส่งผลต่อประเทศทำให้ภาวะผู้นำต้องอาศัยการพิจารณาธรรมเพื่อความถูกต้องให้มากที่สุด ประเด็นที่สำคัญก็คือ ภาวะผู้นำจะมองสิ่งเป็นที่ถูกต้อง และเป็นธรรมได้อย่างไร มีอะไรเป็นเกณฑ์ในการเลือกปฏิบัติหรือเลือกที่จะไม่ปฏิบัติ ซึ่งมีข้อพิจารณาดังนี้ การตัดสินใจของภาวะผู้นำตั้งอยู่บนการเว้นจากอคติ 4 หรือไม่ได้แก่ 1. ภาวะผู้นำไม่มีความเอนเอียงไปในความรักใคร่ 2.ภาวะผู้นำไม่มีอารมณ์ความขุ่นมัว ความโกรธเข้ามาเกี่ยวข้อง 3.ภาวะผู้นำไม่มีภาวะแห่งความหลงใหลได้ปลื้มไปกับคำยกย่องหรือขาดปัญญาในการพิจารณา และ 4. ภาวะผู้นำไม่มีอารมณ์แห่งความกลัวในการตัดสินใจ ทั้ง 4 ประการนี้เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจของภาวะผู้นำที่ดีเมื่อมีเหตุแห่งการเลือกปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติต่อคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกธรรม และไม่เป็นธรรม นอกจากนี้ หากมีการนำหลักประชาธิปไตยอธิบายกับหลักการข้อนี้ก็ดูจะความแตกต่างกันมากกล่าวคือ การตัดสินใจของภาวะผู้นำตั้งอยู่บนสิ่งที่เป็นธรรม และถูกต้องเป็นหลัก แต่ประชาชนมองถึงเสียงส่วนใหญ่ที่ยังไม่ชัดเจนว่าถูกต้องหรือไม่ และประโยชน์ต่อทุกฝ่ายหรือเปล่าจึงไม่สามารถนำมาอธิบายเพิ่มเติมในแง่ของธรรมาภิบาลในข้อนี้

บทสรุป

ลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวทางพระพุทธศาสนา มีมุมมองที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับตัวบุคคลหรือไม่ได้ให้ความสำคัญที่บุคคล แต่มองถึงบริบทการปฏิบัติหรือกระทำสิ่งที่เป็นธรรม ถูกต้องเหมาะสม และสอดคล้องกับความสุขของประชาชนเพราะภาวะผู้นำ ยึดถือหลักการที่ถูกมากกว่ายึดหลักคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้อง ยึดหลักเหตุผลที่ประกอบด้วยความดีงามรอบด้าน ยึดหลักความจริง ยึดหลักความถูกต้อง ยึดความเป็นธรรม ยึดหลักประโยชน์ส่วนร่วม และไม่ยึดกระแสเสียงคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกธรรมและไม่เป็นธรรม ฉะนั้น การเป็นผู้นำทุกชุมชนจนถึงผู้นำระดับชาติ และผู้นำโลกจะต้องแบกรับภาระที่ยิ่งใหญ่ที่

¹² วิไลพร บุญมาก, การประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดี, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <http://www.vilaiporn.com/morals.html> [3 กรกฎาคม 2559].

สามารถเข้าไปนั่งในหัวใจของคนทั้งหมดได้เพียงแค่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น แต่มองถึงประชาชนทุกหมู่เหล่าต่างก็ต้องการสิ่งที่เป็นธรรมให้กับตนเอง ภาวะผู้นำจึงต้องปฏิบัติและกระทำบนพื้นฐานของความไม่มีอคติใด ๆ ในทุกเรื่อง มีกฎหมายมารองรับการตัดสินใจทุก ๆ ครั้ง มีธรรมะทางพระพุทธศาสนาเป็นเกณฑ์ในการเลือกปฏิบัติ รวมทั้งการมองถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณีที่ตึงตังทั้งหมดที่ไม่ส่งผลร้ายหรือส่งผลกระทบต่อในเชิงลบแก่ประชาชน แต่กระนั้น ลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวทางพระพุทธศาสนาไม่ใช่รูปแบบในการนำไปปกครองอย่างประชาธิปไตย หรือลัทธิใด ๆ แต่เป็นคุณลักษณะของภาวะผู้นำที่ก้าวขึ้นมาเพื่อการทำงานให้กับประชาชนอย่างดีที่สุดซึ่งอาจจะต้องมีการทำความเข้าใจต่อธรรมาธิปไตยให้ชัดเจนก่อนที่จะนำไปปฏิบัติเพราะหากขาดการศึกษาให้ดีแล้วอาจจะทำให้ภาวะผู้นำนั้น เป็นคุณลักษณะของการปกครองในรูปแบบเผด็จการได้ง่าย

บรรณานุกรม

- จำนงค์ ทองประเสริฐ. อธิปไตย 3. วารสารเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา. ปีที่ 13. ฉบับที่ 2. ก.ย. 2552-ก.พ. 2553.
- จตุพล รัชเรืองวงศ์ . การยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรม และจริยธรรม. เอกสารประกอบการเสวนาโดยกิจกรรม KM : เล่าเรื่องให้เพื่อนฟัง. วันที่ 24 สิงหาคม 2554. (อัดสำเนา).
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). คำวิดี: พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสียงเชียง, 2548.
- พระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.
- _____. รัฐกับพระพุทธศาสนา ถึงเวลาชำระล้างหรือยัง. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2537.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546.
- วิไลพร บุญมาก. การประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดี. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <http://www.vilaiporn.com/morals.html> [3 กรกฎาคม 2559].
- ว. วชิรเมธี. ธรรมาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: โพสต์บุ๊กส์, 2551.
- มหาวิทยาลัยมหิดล. สมรรถนะหลัก. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <http://www.op.mahidol.ac.th/orpr/Newhrsite/Document/GuideBook/8%20Core%20Competency.pdf> [20 กรกฎาคม 2559].
- สิริยศ อจหาญ. ธรรมาธิปไตย. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : http://region5.prd.go.th/ewt_news.php?nid=379 [15 กุมภาพันธ์ 2560].
- สุรพล สุขะพรหม. "ความคิดทางการเมือง:ประชาธิปไตย ตามแนวคิดพระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต)". [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=266&article_group_id=79 [1 กรกฎาคม 2560].

การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंงก์ Sustainable Water Management along the Line of the Royal Initiation at the Mae Wong Watershed

พระครูนิวาสิตขันธ์
อัครเดช พรหมกัลป์
รัตติยา พรหมกัลป์
วิทยาเขตนครสวรรค์

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंงก์ จังหวัดนครสวรรค์ 2) ศึกษาสภาพการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंงก์ จังหวัดนครสวรรค์กับแนวทางการบริหารจัดการน้ำตามแนวพระราชดำริ และ 3) พัฒนารูปแบบการบริหารจัดการน้ำตามแนวพระราชดำรินี้ในระดับชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंงก์ จังหวัดนครสวรรค์ โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยวิจัยแบบคุณภาพภาคสนาม ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะจากผู้ทรงคุณวุฒิตระดับพื้นที่ รวมถึงผู้แทนจากหน่วยงานและประชาชน

ผลการวิจัยพบว่า

1. ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंงก์มีการบริหารจัดการน้ำเป็นต้นว่า การก่อสร้างฝายทดน้ำ การก่อสร้างบ่อหรือสระน้ำขนาดเล็ก การจัดสร้างระบบเหมืองฝาย และการสนับสนุนให้เกษตรกรมีแหล่งน้ำเป็นของตนเองสำหรับเพาะปลูกพืชในฤดูแล้ง
2. การบริหารจัดการน้ำของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंงก์ เดิมมีการขุดบ่อน้ำหรือสระน้ำเพื่อใช้ประโยชน์ในการอุปโภคและบริโภค ขณะเดียวกันในบางชุมชนยังมีระบบประปาหมู่บ้านผสมผสานกับระบบประปาภูเขาในช่วงฤดูฝน ในส่วนของการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่การเกษตรนั้นชาวบ้านส่วนหนึ่งจะสร้างเหมืองไสไกให้กระจายอยู่ทั่วผืนนา และมีบ่อล่อปลาที่เชื่อมต่อกับระบบเหมืองซึ่งเป็นแหล่งน้ำหลัก ขณะเดียวกันก็มีการทำไร่นาสวนผสมตามแนวพระราชดำริเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน
3. รูปแบบการบริหารจัดการน้ำตามแนวพระราชดำรินี้ในระดับชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंงก์ จังหวัดนครสวรรค์ เป็นการบริหารจัดการบนพื้นฐานของการมีความเข้าใจ เข้าถึง แล้วนำไปพัฒนาสู่ความสอดคล้องและสมดุลกับระบบของธรรมชาติตามแนวพระราชดำริขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ที่ได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนคนไทยประพฤติ ปฏิบัติให้สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างเป็นสุข มีการเอื้อประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่กันและกัน เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนในที่สุด

คำสำคัญ : การบริหารจัดการน้ำ, พระราชดำริ, ลุ่มน้ำแม่वंงก์

Abstract

This research aimed to: 1) study the context of water management in Mae Wong Watershed, 2) study on water management in Mae Wong Watershed, 3) develop a model of water management at the community level in the Mae Wong watershed area base Nakhon Sawan Province. This research is a qualitative research that using documentary research, in-depth interviews from key informants, and focus groups Discussion from qualified and relevant persons.

The results found that:

1. In the Mae Wong watershed, there is water management; construction of dams, pool or small pool and build irrigation system of encourage farmers to have their own water sources for planting crops in the dry season.

2. The community water management in Mae Wong watershed; the pool is used for consumption and some communities; water supply system is integrated with the mountain water system during the rainy season. In the area of water management of agriculture, a part of the peasants will create a bunker mine spread over the land and there are fish pool connected to the mine system, which is the main source of water and the present, there is a growing mix of royal initiations.

3 . The sustainable water management of the Royal Initiation at Mae Wong watershed area based on understanding, access and developed to be consistent and balanced with the system of nature by the royal initiations. The template of King Bhumibol Adulyadej; promote and encourage the Thai people to behave and able to live with nature happily and there are benefits to each other, to create finally a stable and prosperous and sustainable.

Keyword: Water Management, the Royal Initiation, Mae Wong Watershed

บทนำ

จังหวัดนครสวรรค์หรือเมืองปากน้ำโพเป็นศูนย์รวมของแม่น้ำ 4 สาย (ปิง วัง ยม น่าน) ที่ประสานรวมเป็นเจ้าพระยา และเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่หล่อเลี้ยงชีวิตของคนในจังหวัดภาคกลางรวมถึงกรุงเทพมหานครเมืองหลวงของไทย นอกจากนั้นยังมีลำน้ำแม่่วงก์ที่มีต้นกำเนิดบริเวณเทือกเขาโมโกจูซึ่งตั้งอยู่บริเวณเส้นแบ่งเขตรอยต่อระหว่างจังหวัดตากกับจังหวัดนครสวรรค์ จากนั้นจะไหลมาตามลำห้วยแม่่วงก์ ผ่านอำเภอแม่่วงก์ อำเภอลาดยาว แล้วแยกเป็น 2 สาย โดยสายแรกไหลผ่านอำเภอลาดยาวเข้าสู่เขตอำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ขณะอีกสายหนึ่งได้ไหลไปบรรจบกับลำห้วยคลองโพธิ์ซึ่งไหลมา

จากเทือกเขาแนวแบ่งเขตระหว่างจังหวัดนครสวรรค์กับจังหวัดอุทัยธานี ก่อนที่จะไหลผ่านเขาสะแกกรังในเขตจังหวัดอุทัยธานีจนได้ชื่อว่าแม่น้ำสะแกกรัง และไหลลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาต่อไป

สำหรับปัญหาอุทกภัยทั้งน้ำท่วมและน้ำแล้งในเขตลุ่มน้ำแม่่วงกั้นนั้น ส่วนมากจะเกิดจากการขาดแหล่งกักเก็บน้ำ เนื่องจากสภาพพื้นที่โดยทั่วไปมีความลาดชันและมีความลาดเอียงในลักษณะขอบกระเทาะก่อนที่มวลน้ำจะไหลลงไปรวมกันในตอนกลางของจังหวัดซึ่งเป็นพื้นที่ราบลุ่มที่เป็นศูนย์รวมของแม่น้ำปิง วัง ยม น่าน และเจ้าพระยา หากปีใดปริมาณน้ำฝนที่ตกหนักติดต่อกันหลายวันในบริเวณผืนป่าตะวันตกก็จะทำให้เกิดปริมาณน้ำสะสมมากแล้วเกิดการไหลบ่าลงมาตามร่องเขาหรือตามลำห้วยแม่่วงกั้น แล้วก็ไหลหลากไปท่วมขังในพื้นที่ราบที่ส่วนหนึ่งอยู่ในเขตอำเภอแม่่วงกั้น ขณะที่ส่วนใหญ่นั้นอยู่ในเขตอำเภอลาดยาวและอำเภอเมืองนครสวรรค์ก็จะถูกน้ำท่วมขังเป็นบริเวณกว้าง ในส่วนของปัญหาความแห้งแล้งนั้นด้วยสภาพพื้นที่ที่มีความลาดเอียงและมีความลาดชัน หากปีไหนมีปริมาณฝนตกน้อยหรือเกิดกรณีฝนตกทิ้งช่วงก็จะทำให้พื้นที่ใน 3 อำเภอของจังหวัดนครสวรรค์ที่อยู่ในลุ่มน้ำแม่่วงกั้นขาดแคลนทั้งน้ำเพื่อการบริโภคและอุปโภค ประกอบกับในพื้นที่ข้างต้นยังขาดแหล่งกักเก็บน้ำต้นทุนที่จะมาสนับสนุน ทำให้หลายพื้นที่และหลายชุมชนเกิดความเดือดร้อนต่อเนื่องและยาวนานจนกว่าจะมีพายุฝนตกและมีน้ำต้นทุนมาเติมเต็ม

โครงการก่อสร้างเขื่อนแม่่วงกั้นซึ่งกรมชลประทานได้เริ่มสำรวจความเป็นไปได้ในการพัฒนาโครงการในลุ่มน้ำสะแกกรังตั้งแต่ปี 2527 รัฐบาลญี่ปุ่น โดย JICA ได้ให้ความช่วยเหลือในการศึกษาด้านความเหมาะสมและผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาลุ่มน้ำสะแกกรัง โดยผลการศึกษาคั้งนั้นสรุปได้ว่าโครงการเขื่อนแม่่วงกั้นเป็นโครงการที่มีความสำคัญอันดับหนึ่งของการพัฒนาลุ่มน้ำแห่งนี้ ต่อมาในปี พ.ศ.2532 คณะรัฐมนตรีสัญญาจรภาคเหนือได้มีมติให้กรมชลประทานจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการเขื่อนแม่่วงกั้น และในหลายๆ รัฐบาลต่อจากนั้นก็ให้การสนับสนุนการก่อสร้างโครงการเขื่อนแม่่วงกั้น จนล่าสุดเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2557 ในการประชุมคณะกรรมการผู้ชำนาญการ (คชก.) ที่ประชุมมีมติไม่รับรองรายงานผลกระทบด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อมของโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่่วงกั้น และมีมติร่วมกันว่าจะไม่สร้างเขื่อน เนื่องจากกรมอุทยานสัตว์ป่าและพันธุ์พืชเจ้าของพื้นที่เห็นว่า พื้นที่ป่าส่วนใหญ่เป็นป่าสมบูรณ์มากกว่าที่จะปล่อยให้มีการสร้างเขื่อน นอกจากนั้นกรมอุทยานฯ และกำลังจัดทำแผนผนวกอุทยานแห่งชาติแม่่วงกั้นเข้าเป็นพื้นที่มรดกโลกรวมกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งด้วย

ผลการยกเลิกโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่่วงกั้นทำให้หลายคน หลายฝ่าย โดยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตลุ่มน้ำแห่งนี้ต่างก็มีคำถามว่า ต่อไปการบริหารจัดการแก้ไขปัญหา น้ำท่วม น้ำแล้งในลุ่มน้ำแม่่วงกั้นจะดำเนินการกันอย่างไร ทั้งนี้เพราะเนิ่นนานกว่า 20 ปีมาแล้วที่ทุกคนทุกฝ่าย ต่างเฝ้ารอการเกิดขึ้นของเขื่อนแม่่วงกั้น ซึ่งถือเป็นสมมติฐานและเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งว่าจะสามารถแก้ไขปัญหา น้ำท่วม น้ำแล้งในพื้นที่นี้ได้ คำถามจึงมีอยู่ว่าถึงเวลาแล้วหรือยังที่คนในลุ่มน้ำแม่่วงกั้นจังหวัดนครสวรรค์จะต้องมาร่วมมือบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ เพื่อส่งผลให้สถาบันครอบครัวและชุมชนให้เข้มแข็งโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์ความรู้ นวัตกรรม รวมทั้งแนวพระราชดำริในการบริหารจัดการน้ำขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 มาเป็นรากฐานในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ยั่งยืน และการพึ่งพาตนเอง โดยมีหน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรอื่นๆ คอยสนับสนุน ส่งเสริม หรือเติมเต็มในส่วนที่ขาดหาย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंงก์ จังหวัดนครสวรรค์
2. เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंงก์ จังหวัดนครสวรรค์กับแนวทางการบริหารจัดการน้ำตามแนวพระราชดำริ
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการน้ำตามแนวพระราชดำริในระดับชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंงก์ จังหวัดนครสวรรค์

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंงก์” เป็นการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำ แนวพระราชดำริกับการบริหารจัดการน้ำ ขณะเดียวกันก็จะศึกษาบริบทเชิงพื้นที่และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นรากเหง้าแห่งคุณธรรมและจริยธรรม รวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำโดยเน้นการศึกษาในมิติของ การบริหารจัดการน้ำด้วยความเข้าใจ การบริหารจัดการน้ำด้วยความเข้าถึงหรือบริหารจัดการตามหลักของธรรมชาติ และการบริหารจัดการน้ำด้วยการพัฒนาหรือเสริมศักยภาพตามหลักธรรมชาติ โดยมีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการลุ่มน้ำแม่वंงก์ ทั้งภาคราชการ ท้องที่ ท้องถิ่น หรือองค์กรภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंงก์เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) เพื่อหาข้อสรุปและข้อเสนอแนะรูปแบบการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंงก์ จังหวัดนครสวรรค์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยวิจัยแบบคุณภาพภาคสนาม (Qualitative Research) โดยขั้นตอนที่ 1 จะการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานและวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) โดยการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการบริหารจัดการน้ำ การบริหารจัดการน้ำตามแนวพระราชดำริ (Template of King Bhumibol Adulyadej) การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน (Sustainable Irrigation Management) สภาพหรือบริบทเชิงพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंงก์ รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำ

ขั้นตอนที่ 2 มีการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) จำนวน 105 คน ประกอบด้วย กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพทำนา กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพทำสวน กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพทำไร่ กลุ่มผู้สูงอายุหรือผู้มีประสบการณ์ในพื้นที่ อย่างละ 20 คน กลุ่มแม่บ้านหรือวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่กับกลุ่มผู้นำชุมชนในพื้นที่ อย่างละ 10 คน และกลุ่มเยาวชนในพื้นที่อีก 5 คน

ขั้นตอนที่ 3 การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จากผู้ที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิระดับพื้นที่ในการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंงก์ จำนวน 10 คน

ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นทางคณะผู้วิจัยจะใช้เทคนิคการวิเคราะห์แบบสามเส้า ได้แก่ ความสอดคล้องด้านผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก ความสอดคล้องด้านเวลา ความสอดคล้องด้านพื้นที่ โดย

ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context) ส่วนการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จะศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และหาข้อสรุปบนพื้นฐานของความสอดคล้องตามหลักการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำรินในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंก

สรุปผลการวิจัย

1. การบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंก จังหวัดนครสวรรค์

ปัญหาน้ำท่วมน้ำแล้งในเขตลุ่มน้ำแม่वंก จังหวัดนครสวรรค์ ส่วนมากเกิดจากปริมาณน้ำฝนที่ตกหนักติดต่อกันหลายวันในพื้นที่ภาคเหนือและตามแนวผืนป่าตะวันตก เมื่อมีปริมาณฝนตกมากทำให้เกิดปริมาณน้ำสะสมมากติดตามมา ในขณะที่สภาพความเป็นจริงในภูมิภาคนี้กลับไม่มีแหล่งกักเก็บน้ำที่มีขนาดใหญ่ที่มีจำนวนที่มากพอจะรองรับปริมาณน้ำขนาดมหาศาล ทำให้น้ำในแม่น้ำสายหลักต่างๆ ได้ไหลเอ่อล้นเข้าท่วมพื้นที่การเกษตรและพื้นที่ชุมชน ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมขังในพื้นที่บริเวณนี้คือ ปัญหาการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สังคม และความหนาแน่นของประชากรในเขตเมืองทำให้เกิดโครงการอสังหาริมทรัพย์ทั้งเพื่อการพาณิชย์และเพื่อที่อยู่อาศัย รวมถึงโครงข่ายคมนาคมหลายเส้นทางที่เป็นปัญหาในการปิดกั้นหรือกีดขวางทางเดินของน้ำและถือเป็นอีกสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมขังที่มีระยะเวลาที่ยาวนานขึ้นกว่าในอดีต

ในส่วนของเส้นทางเดินของน้ำในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंกจังหวัดนครสวรรค์นั้น จากการศึกษาพบว่า มีระบบและโครงข่ายเส้นทางเดินของน้ำแบ่งได้เป็น 3 ช่วง คือ

1. เส้นทางเดินของน้ำหลังจากที่ไหลบ่าจากเทือกเขาในเขตอำเภอแม่वंก ก่อนน้ำเข้าสู่ตัวเมืองลาดยาวน้ำจะเริ่มเอ่อขึ้นมาหลังฝายขยายไข่ คือ ตรงพื้นที่ตำบลวังวานวังชานแล้วแตกคลองสาขากระจายออกไปในพื้นที่วังทับเกวียน ก่อนที่น้ำจะมาบรรจบกันอีกครั้งที่บริเวณหมู่บ้านทุ่งแม่่น้ำน้อยและบ้านหนองกระทุ่มในเขตตำบลลาดยาว อำเภอลาดยาว ขณะเดียวกันที่ฝายสะเดาซ้ายก่อนที่จะถึงฝายคลองขุนลาดลำน้ำแม่वंกก็ได้แตกออกเป็น 2 สาย โดยสายหนึ่งได้ไหลเข้าสู่พื้นที่ตำบลมาบแก ตำบลวังม้าและตำบลวังเมืองในเขตอำเภอลาดยาว ก่อนที่จะไหลไปรวมกับลำน้ำคลองโพธิ์ และเข้าไหลสู่อำเภอสว่างอารมณ์ อำเภอกัณฑ์ จังหวัดอุทัยธานีและกลายเป็นแม่น้ำสะแกกรังในที่สุด

2. เส้นทางเดินของน้ำหลังจากที่ไหลบ่าจากเทือกเขาในเขตอำเภอแม่वंก แล้วไหลมารวมตัวกันบริเวณหมู่บ้านทุ่งแม่่น้ำน้อยและบ้านหนองกระทุ่มในเขตตำบลลาดยาว อำเภอลาดยาว น้ำทั้งหมดจะไหลเข้าสู่ตัวตลาดลาดยาว โดยไหลไปตามคลองขุนลาดผ่านใจกลางตัวตลาดเพื่อออกไปทางตำบลหนองนมวัว แต่ข้อเท็จจริงในปัจจุบันน้ำจะไหลผ่านตัวตลาดลาดยาวยากมากเนื่องจากไหลผ่านใจกลางชุมชนที่มีความหนาแน่น ประกอบกับลำคลองบางจุดแคบและมีสิ่งก่อสร้างกีดขวางทำให้ไหลไม่สะดวก บางปีน้ำมีจำนวนมากเกินความจุของลำคลองในพื้นที่นี้จึงได้เกิดการเอ่อล้นเข้าท่วมตัวตลาดลาดยาวอยู่เป็นประจำ

3. เส้นทางเดินของน้ำหลังจากที่ไหลออกจากตัวตลาดลาดยาว เดิมนั้นน้ำส่วนหนึ่งจะถูกจะระบายไปตามทุ่งน้ำหลากในพื้นที่บ้านดอนโม่และบ้านโป่งยอและไหลมาตามคลองขุนลาดออกไปทางตำบลหนองนมวัว แล้วไหลผ่านเข้าไปยังตำบลหนองกระโดนเพื่อไปรวมกับคลองขนมจินในเขตตำบลบ้านแก่งอำเภอเมืองนครสวรรค์ ขณะอีกเส้นทางน้ำอีกสายหนึ่งได้แยกตัวที่หลังตลาดลาดยาวไหลพาดผ่านไปยังเขตตำบล

หนองนมวัว หนองยาว เข้าสู่เขตตำบลหนองกรดอำเภอเมืองนครสวรรค์และไหลไปลงคลองบางประมุงเพื่อ
มุ่งสู่มแม่น้ำเจ้าพระยาในที่สุด

สำหรับระบบการบริหารจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำแม่วังก็นั้นส่วนใหญ่จะใช้ฝายทดน้ำกั้นลำน้ำเป็น
ระยะ ๆ โดยฝายที่เป็นตัวแปรสำคัญที่มีส่วนในการบริหารจัดการมีอยู่จำนวน 3 ฝาย คือ ฝายยายไข่
ฝายสะเดาซ้ายหรือฝายคลองขุนลาด และฝายบ้านดอนปอ

1. ฝายยายไข่ เป็นประตูที่ควบคุมการไหลจากคลองม่วงลงสู่ลำน้ำคลองโพธิ์ในเขตพื้นที่ตำบลวังม้า
แต่ฝายนี้เป็นฝายที่อยู่ในพื้นที่ส่วนบุคคล การบริหารจัดการคงต้องมีการคุยกันกับเจ้าของพื้นที่เพื่อให้มีการ
เปิด - ปิดฝายอย่างถูกระบบ

2. ฝายสะเดาซ้าย - ฝายคลองขุนลาด เป็นฝายที่มีความสำคัญสำหรับผู้คนในตลาดลาดยาว หากจะ
รู้น้ำมากน้ำน้อยแค่ไหนหากไปสังเกตที่ฝายนี้จะทราบถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นว่าจะมีความรุนแรงแค่ไหน
ฉะนั้นในช่วงวิกฤติเวลาจะเปิด-ปิดประตูระบายน้ำบางที่ชาวบ้านต้องมานอนเฝ้าฝายเพื่อหน้าที่มาเปิด - ปิด
ประตูน้ำ

3. ฝายบ้านดอนปอ ในกรณีที่ประตูฝายถูกปิดน้ำก็จะไม่สามารถไหลไปตามแม่น้ำวังม้าซึ่งคนใน
พื้นที่เรียกว่าคลองดอนปอได้และจะทำให้น้ำไหลย้อนเข้าสู่พื้นที่ตำบลลาดยาว ทั้งนี้ด้วยลำน้ำสองสายซึ่งเป็น
ลักษณะเดียวกับฝายสะเดาซ้ายที่สามารถผันน้ำให้เข้าหรือออกจากพื้นที่ตลาดลาดยาวได้ด้วยลำน้ำสองสาย
เช่นเดียวกัน

จากการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลเชิงบริบทในการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วัง พบข้อมูล
ข้อเท็จจริงในการบริหารจัดการน้ำโดยแบ่งพื้นที่โดยรวมของลุ่มน้ำแม่วังก็ออกเป็น 3 ส่วน ดังรายละเอียด
ต่อไปนี้

1. พื้นที่ลุ่มน้ำแม่วังตอนบน เป็นพื้นที่อยู่ใกล้พื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่วังมากที่สุด การบริหาร
จัดการน้ำในพื้นที่เกือบจะลาดชันข้างต้น หลายชุมชนได้มีการจัดการและวางแผนในการกักเก็บน้ำเพื่อ
ก่อให้เกิดประโยชน์และคงความชุ่มชื้นของผืนดินรวมทั้งป่าเขามากที่สุดโดยการก่อสร้างฝายทดน้ำหรือฝาย
แม้วเป็นระยะๆ

2. พื้นที่ลุ่มน้ำแม่วังตอนกลาง มีสภาพเป็นพื้นที่ดอน น้ำไหลมาแล้วก็ไหลไป ไม่มีปัญหาน้ำท่วม
ต่อเนื่องรุนแรง แต่มีปัญหาแล้งพอสมควร แต่สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยการพัฒนาแหล่งเก็บน้ำขนาดเล็กที่มี
อยู่ในพื้นที่และการปรับปรุงฝาย ขุดลอกลำคลองย่อยให้สามารถเก็บน้ำไว้ใช้ได้มากขึ้น ขณะเดียวกันภาครัฐก็
สนับสนุนให้เกษตรกรมีแหล่งน้ำเป็นของตนเอง และใช้น้ำใต้ดินหรือบ่อบาดาลสูบน้ำขึ้นมาเสริมให้กับพืชในฤดู
แล้ง

3. พื้นที่ลุ่มน้ำแม่วังตอนล่าง ซึ่งเป็นพื้นที่ราบลุ่ม ส่วนใหญ่จะประสบปัญหาน้ำท่วม น้ำแล้ง
สำหรับปัญหาน้ำท่วมนั้นส่วนใหญ่จะท่วมขังพื้นที่การเกษตรและชุมชนที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่ลุ่มต่ำ ส่วนปัญหา
ภัยแล้งนั้นพื้นที่บริเวณนี้สามารถแก้ไขได้ด้วยการสร้างอ่างหรือสระเก็บน้ำขนาดเล็กตามตามไร่นาเพื่อกักเก็บ
น้ำไว้ใช้ และขุดลอกหรือพัฒนาฝายในลำน้ำแม่วังก็ให้เก็บกักปริมาณให้ยาวนานขึ้น

สรุปได้ว่า ในพื้นที่ลุ่มน้ำแฉ่งก่ตอนบนซึ่งเป็นพื้นที่เกือบจะลาดชันมีการจัดการและวางแผนในการกักเก็บน้ำเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์และคงความชุ่มชื้นของผืนดินรวมทั้งป่าเขา โดยการก่อสร้างฝายทดน้ำหรือฝายแฉ่งเป็นระยะๆ ขณะที่ในพื้นที่ลุ่มน้ำแฉ่งก่ตอนกลางซึ่งเป็นพื้นที่ดอนได้มีการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กและมีการปรับปรุงเหมืองฝาย ขุดลอกลำน้ำให้สามารถเก็บน้ำไว้ใช้ได้มากขึ้น และมีการสนับสนุนให้เกษตรกรมีแหล่งน้ำเป็นของตนเองรวมถึงใช้น้ำใต้ดินหรือบ่อบาดาลสูบน้ำขึ้นมาเสริมให้กับพืชในฤดูแล้งสำหรับพื้นที่ลุ่มน้ำแฉ่งก่ตอนล่างส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบสลับเชิงเขา และมักจะมีปัญหาน้ำท่วม-น้ำแล้งพอสมควร จึงมีการแก้ไขได้ด้วยการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กตามเชิงเขา พัฒนาบ่อน้ำใต้ดินและบ่อขนาดเล็กตามไร่นาเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้และบรรเทาความเดือดร้อน

2. การบริหารจัดการน้ำในลุ่มน้ำแฉ่งก่กับการบริหารจัดการน้ำตามแนวพระราชดำริ

ในการจัดการทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำแฉ่งก่ จังหวัดนครสวรรค์ จากการลงพื้นที่วิจัย พบว่า ในเขตลุ่มน้ำแฉ่งก่ จังหวัดนครสวรรค์ มีการจัดการน้ำของชุมชน เริ่มตั้งแต่การจัดการบ่อน้ำซึ่งมีบ่อหิน บ่อน้ำตื้น บ่อน้ำซับ เพื่อนำน้ำมาใช้ประโยชน์เพื่อการอุปโภคและบริโภคของคนในพื้นที่ และปัจจุบันก็ยังพบร่องรอยและยังมีบ่อน้ำที่ยังคงใช้ประโยชน์อยู่เกือบทุกชุมชน ในการขุดบ่อนั้นพบว่าชาวบ้านได้อาศัยภูมิปัญญาบออย่าง เพื่อให้เข้าถึงน้ำใต้ดินได้อย่างเหมาะสม เช่น การสังเกตว่าบริเวณใดมีต้นมะเดื่อปล้องอยู่ แสดงว่าได้พื้นดินมีตาน้ำอยู่ไม่ลึกมากนัก หรือการที่ชาวบ้านใช้วิธีการสังเกตโดยการนำกะลาไปครอบไว้แล้วดูว่ามีไอน้ำเกาะที่กะลาหรือไม่ ในบางชุมชนมีระบบการจัดการน้ำแบบใหม่ๆ ที่ชุมชนได้อาศัยความรู้เดิมและความรู้ที่เข้ามาจากภายนอก เป็นต้นว่า ที่ชุมชนธารมะยมซึ่งตั้งอยู่เชิงเขาแม่กระทุ้ในเขตตำบลวังข่าน อำเภอแฉ่งก่ ที่มีการจัดทำระบบประปาภูเขาซึ่งเป็นความพยายามในการแก้ไขปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำของชุมชนและการนำมาใช้ประโยชน์

นอกจากนี้ยังมีการบริหารจัดการน้ำอีกหลากหลาย เป็นต้นว่า การจัดการน้ำโดยการดึงน้ำจากพื้นที่สูงไหลลงสู่พื้นที่ต่ำโดยจะส่งหรือลำเลียงน้ำทางท่อไปเก็บยังถังเก็บน้ำ แล้วทำแจกจ่ายผ่านระบบประปาหมู่บ้านในช่วงฤดูฝน ในขณะที่ฤดูแล้งชาวบ้านก็จะปรับระบบไปใช้น้ำประปาหมู่บ้านที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดสร้างขึ้นทดแทนกันไปหรือควักกันไป โดยระบบประปาหมู่บ้านของชุมชนจะใช้น้ำผิวดินจากบ่อดิน สระน้ำ หรือเหมืองฝาย ที่กั้นลำน้ำแฉ่งก่มาใช้เป็นน้ำดิบเพื่อการผลิตเป็นน้ำประปาของหมู่บ้าน ซึ่งการผลิตน้ำประปาหมู่บ้านบางส่วนก็ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกรมอนามัยกระทรวงสาธารณสุข จากกรมโยธาธิการ กระทรวงมหาดไทย หรือจากงบประมาณของกรมการส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย

ในส่วนของการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่การเกษตรโดยเฉพาะตามแปลงนานั้น ชาวนาในพื้นที่ลุ่มน้ำแฉ่งก่ส่วนใหญ่จะสร้างคันกั้นน้ำพรอมระบบส่งน้ำและระบบระบายน้ำในแปลงนาของตนเอง ส่งผลให้ชาวบ้านบางชุมชนที่อดีตนิยมที่จะทำนาปีแบบปักดำไถเปลี่ยนมาทำนาปีแบบนาหว่านที่ไม่ต้องรอน้ำฝนก็มี โดยชาวบ้านได้ใช้วิธีขุดยกร่องซึ่งเป็นลักษณะของการจัดการน้ำที่บางพื้นที่เรียกว่า “ระบบเหมืองไล่ไก” ตามกรอบแนวคิดที่สำนักงานจัดรูปที่ดินได้ส่งเสริมและสนับสนุน โดยสร้างระบบส่งน้ำจากคลองสาขาลำน้ำแฉ่งก่เพื่อให้ไหลเข้าสู่ที่นา ซึ่งทำให้ชาวบ้านสะดวกในการทำนามากยิ่งขึ้นและนิยมที่จะขุดบ่อดินขนาดเล็กเป็นที่กักเก็บน้ำธรรมชาติอยู่ตามมุนาเพื่อจะได้เป็นน้ำต้นทุนที่ได้จากลำคลองสาขานำไปสู่การกระจายไปยัง

พื้นที่ที่ต้องการผ่านคลองข่อยย่อยที่เรียกว่า “ไส้ไก่” ที่กระจายอยู่ทั่วผืนนา สวนแหล่งน้ำรูปแบบอื่นๆ ที่ชาวบ้านได้จัดการและใช้ประโยชน์ทั้งเพื่อการเพาะปลูกและเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ในพื้นที่ของตนเอง โดยส่วนหนึ่งยังใช้เป็นบ่อล่อปลาโดยชาวบ้านจะขุดบ่อขึ้นมาเพื่อเป็นจุดกระจายน้ำแล้ว ยังใช้เป็นที่รวบรวมปลาและสัตว์น้ำหลากชนิดที่มาตามกระแสน้ำผ่านการขุดทางน้ำเล็กๆ ให้เชื่อมต่อกับบ่อที่ขุดไว้ เมื่อถึงฤดูน้ำหลากปลาก็จะว่ายเข้ามาอยู่อาศัยในบ่อ ขณะเดียวกันก็จะใช้กั้งโมมาสูมไว้ในบริเวณใจกลางของบ่อเพื่อให้เป็นที่หลบภัยของปลา เมื่อหมดช่วงฤดูฝนหรือเข้าสู่ฤดูแล้งเงาของนาหรือเจ้าของบ่อก็จะสูบน้ำออกเพื่อจับปลาจำหน่ายและทำการขุดลอกบ่อใหม่เพื่อให้เหมาะกับการล่อปลาในฤดูกาลต่อไป

สำหรับในพื้นที่ราบลุ่มน้ำแม่วงก์โดยเฉพาะในช่วงกลางน้ำเป็นพื้นที่ซึ่งผู้คนส่วนใหญ่ตั้งชุมชนอาศัยอยู่หนาแน่น ทั้งนี้เพราะพื้นที่ดังกล่าวมีความเหมาะสมกับอาชีพทำนาเนื่องจากเป็นพื้นที่ราบลุ่ม เมื่อเป็นเช่นนี้การเพาะปลูกข้าวจึงกลายเป็นพลังอำนาจภายในของชุมชนและเป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการน้ำในระดับพื้นที่ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะ พบว่า ลักษณะการจัดการน้ำในพื้นที่ข้างต้นจะมีการเชื่อมต่อระหว่างชุมชนใกล้เคียงโดยอาศัยเส้นทางน้ำที่ไหลมาจากอุทยานแห่งชาติแม่วงก์มาใช้ในการเพาะปลูกพืชผลการเกษตร โดยการใช้เครื่องสูบน้ำจากคลองหลักและลำคลองย่อยเข้ามาสู่นาข้าว ปัจจุบันชาวนา ชาวสวนและชาวไร่ได้มีวิธีการดัดแปลงรถไถนาเดินตามมาใช้เป็นตัวหมุนเครื่องสูบน้ำเพื่อดึงน้ำมาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ของตนด้วย

นอกจากนั้นยังมีการจัดการแหล่งน้ำโดยการเชื่อมต่อแหล่งน้ำที่มีในพื้นที่เพื่อเชื่อมต่อกับสายน้ำอื่นผ่านการขุดลอกพื้นที่เป็นระบบเหมือง ซึ่งมีทั้งที่เชื่อมต่อกันเองและเชื่อมต่อกับคลองซึ่งเป็นแหล่งน้ำหลักในพื้นที่ ระบบเหมืองหมายถึงการขุดลอกและขยายพื้นที่ร่องน้ำเป็นแนวกว้างและลึกแล้วจัดทำคันฝายปิดกั้นเส้นทางน้ำไหลและจัดทำขอบสันฝายเป็นระบบน้ำล้น เหมืองโดยส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมหรือกลมพอในช่วงฤดูน้ำหลากมีลักษณะเป็นทางไหลของน้ำในที่ลุ่มต่ำ โดยในช่วงฤดูน้ำหลากทางระบบเหมืองน้ำจะลึก พอช่วงหน้าแล้งน้ำจะแห้ง การใช้ประโยชน์จากเหมืองส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในช่วงฤดูน้ำหลากเท่านั้น ขณะเดียวกันก็จะเป็นช่องทางที่จะมีปลาและสัตว์น้ำไหลตามน้ำมาในช่วงน้ำหลากเข้าบ่อล่อปลาที่ขุดเอาไว้ ขณะเดียวกันในช่วงฤดูน้ำหลากชาวบ้านจะขังน้ำไว้ในพื้นที่นาเพื่อหล่อเลี้ยงต้นข้าว และเป็นเวลาที่ปลาน้ำจืดได้ขึ้นมาอาศัยอยู่ในพื้นที่นาซึ่งได้อาศัยแมลงและพืชน้ำในการสร้างความสมบูรณ์ให้เกิดขึ้นกับตัวปลา โดยน้ำในนาข้าวจะขังอยู่ราวสามถึงสี่เดือน ซึ่งขึ้นอยู่กับพันธุ์ข้าวที่ชาวนาใช้เพาะปลูก ต่อมาเมื่อข้าวเริ่มสุกและแก่จัดชาวนาก็จะทำการเกี่ยวข้าว ถัดจากนั้นชาวบ้านก็จะทำการวิดบ่อล่อปลาซึ่งก่อนหน้านี้จะใช้แรงงานคนก่อนที่จะมาพัฒนาเป็นการใช้เครื่องสูบน้ำในปัจจุบัน

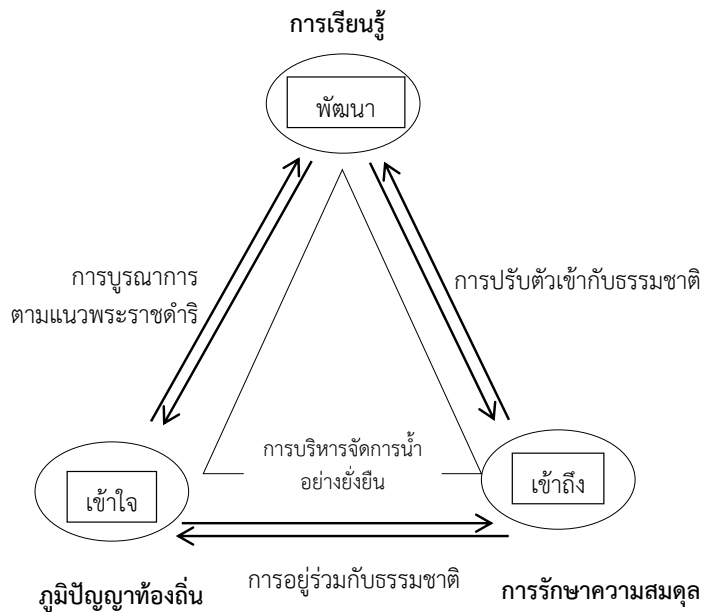
ปัจจุบันเกษตรกรหลายรายได้มีการทำไร่นาสวนผสมตามแนวพระราชดำริ ซึ่งการบริหารจัดการน้ำในรูปแบบนี้จะมีการขุดยกร่องที่เป็นการนำความรู้แต่เดิมของชุมชนมาประยุกต์ใช้กับแนวพระราชดำริ ถือเป็นบริหารจัดการน้ำที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนและชุมชน และเป็นทางออกสำหรับการแก้ไขปัญหาเรื่องอาชีพให้กับชุมชนได้ แต่ข้อจำกัดเรื่องการขุดยกร่องเพื่อการบริหารจัดการน้ำยังมีปัญหาในเรื่องของต้นทุนทางการเงินที่ต้องใช้จำนวนมาก ทำให้การจัดการน้ำในลักษณะข้างต้นนี้จำกัดอยู่เฉพาะผู้มีฐานะทางการเงินดี หรือเป็นกลุ่มบุคคลที่สามารถเข้าถึงความช่วยเหลือจากภาครัฐเท่านั้น

ในการจัดการน้ำแบบเหมืองห้วยน้ำถือเป็นจัดการน้ำเพื่อประโยชน์ในการทำนา ทำไร่ และทำสวน ทั้งนี้เพราะหากมีการจัดการน้ำที่มีรูปแบบและระบบที่เหมาะสมนั้นจะส่งผลต่อความสำเร็จในการเพาะปลูกพืชผลการเกษตรในแต่ละปี ขณะนี้ยังมีชาวบ้านหรือชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแฉ่งก็ได้ใช้ระบบการจัดการน้ำแบบเหมืองห้วยน้ำอยู่ โดยเกษตรกรบางรายได้ขุดเส้นทางน้ำเป็นสายเล็กๆ เพื่อเป็นเส้นทางลำเลียงน้ำจากลำคลองสาขาลำน้ำแฉ่งเข้าสู่พื้นที่นา ปัจจุบันมีการนำรูปแบบข้างต้นไปใช้ร่วมกับโครงการจัดรูปที่ดิน ถือเป็นการบริหารจัดการน้ำที่เกิดขึ้นจากการบูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งผลให้องค์ความรู้และการจัดการน้ำแบบอดีตนั้นบูรณาการกลมกลืนกับความคิดของคนยุคปัจจุบัน

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการน้ำของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแฉ่ง เริ่มตั้งแต่การจัดการบ่อน้ำซึ่งมีทั้งบ่อหิน บ่อน้ำตื้น บ่อน้ำซับ เพื่อนำน้ำมาใช้ประโยชน์เพื่อการอุปโภคและบริโภคของคนในพื้นที่ ขณะเดียวกันยังมีการจัดการสร้างระบบประปาหมู่บ้าน ระบบประปาภูเขาและการดึงหรือลำเลียงน้ำที่ไหลจากภูเขาหรือที่สูงส่งผ่านท่อส่งน้ำไปเก็บยังถังเก็บน้ำ แล้วส่งกระจายผ่านระบบประปาหมู่บ้านใช้ในช่วงฤดูฝน ในส่วนของการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่เกษตรโดยเฉพาะตามแปลงนานั้น ชาวนาจะสร้างระบบลำเลียงน้ำหรือระบบส่งน้ำในแปลงนาของตนเอง หรือที่เรียกว่า “ระบบเหมืองไฮเก้” ให้กระจายอยู่ทั่วผืนนา และมีบ่อล่อปลาที่เชื่อมต่อกับระบบเหมืองซึ่งเป็นแหล่งน้ำหลัก ต่อมาชาวบ้านมีการตื่นตัวที่จะทำไร่นาสวนผสมตามแนวพระราชดำริ โดยมีการจัดการน้ำแบบเหมืองห้วยน้ำ คูนา และขุดลอกเส้นทางลำเลียงน้ำจากลำคลองสาขาลำน้ำแฉ่งเข้าสู่ผืนนา แล้วสร้างทำนบกั้นน้ำ ซึ่งถือว่าเป็นการบริหารจัดการน้ำที่อาศัยภูมิรู้และภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นจากการบูรณาการ ส่งผลให้องค์ความรู้และการจัดการน้ำแบบอดีตนั้นผสมกลมกลืนกับการบริหารจัดการน้ำรูปแบบใหม่ และมีความสอดคล้องกับแนวคิดทางการบริหารจัดการน้ำตามแนวพระราชดำริขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9

3. รูปแบบการบริหารจัดการน้ำตามโครงการพระราชดำริในระดับชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแฉ่งจังหวัดนครสวรรค์

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จากผู้มีประสบการณ์ตรงและผู้เชี่ยวชาญ รวมถึงผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐและประชาชน แล้วสังเคราะห์พัฒนาเป็นรูปแบบการบริหารจัดการน้ำตามโครงการพระราชดำริในระดับชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแฉ่ง จังหวัดนครสวรรค์ ทั้งนี้สามารถนำมาประมวลและสรุปเป็นแผนภาพองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยดังนี้

จากองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยในการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंก พบว่า ผู้คนและชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंกนั้นมี “ความเข้าใจ” ในสภาพภูมิศาสตร์เชิงพื้นที่ซึ่งเป็นรอยต่อกับผืนป่าต้นน้ำ ประกอบกับสภาพพื้นที่ที่มีความลาดเอียงสลับกับพื้นที่ราบในตอนกลางของพื้นที่ การก่อเกิดภูมิปัญญาหรือองค์ความรู้เพื่อการอยู่ร่วมกับธรรมชาติจึงเกิดขึ้น ประกอบกับประชาชนและชุมชนส่วนหนึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายอีสานที่อพยพมาจากดินแดนที่ราบสูงหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศเข้ามาตั้งรกรากอาศัย องค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนหนึ่งจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับผู้คนในทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นชาติพันธุ์ที่มีความเข้มแข็ง อดทน และทนอยู่รอดกับสภาพหรือขีดจำกัดทางธรรมชาติได้ ฉะนั้นในภาพรวมจึงเห็นว่าผู้คนในแถบลุ่มน้ำแม่वंกสามารถที่จะปรับตัวและอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้มาหลายทศวรรษ

สำหรับในมิติของ “การเข้าถึง” นั้น เมื่อผู้คนในพื้นที่ลุ่มน้ำข้างต้นสามารถอยู่ร่วมกับสภาพและพื้นที่อย่างผู้มีความรู้หรือภูมิปัญญา ก็จะมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพธรรมชาติพร้อมทั้งมีการรักษาความสมดุลให้เกิดขึ้นเพื่อการดำเนินชีวิตไม่ให้เกิดขัด เป็นต้นว่า การขุดสระรูปตัว “U” การจัดระบบเหมืองฝายไล่ไก่ การจัดระบบประปาภูเขาของชุมชนธารมะยม ที่มีระบบการบริหารจัดการน้ำต้นทุนในการใช้เพาะปลูกพืชผักสวนครัวและพืชเศรษฐกิจเพื่อเป็นรายได้เสริมจากการทำนาปีหรือทำไร่ บนพื้นฐานของการมีความเข้าใจและเข้าถึงขีดจำกัดทางธรรมชาติที่อาจจะมีการท่วมและแล้งคละเคล้ากันไป ฉะนั้นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากบรรพบุรุษและการอยู่ร่วมกับการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติก็คือการสร้าง “ระบบความสมดุล” หรือความพอดีให้เกิดขึ้นกับที่นาหรือที่ไร่ของตนและพยายามที่จะสร้างรอยต่อประโยชน์ให้เกิดขึ้นเพื่อการกินดีอยู่ดีของคนในครอบครัว

ในขณะที่มิติของ “การพัฒนา” นั้น ลำน้ำแม่वंกที่เปรียบเสมือนสายโลหิตสำคัญที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนตั้งแต่พื้นที่ต้นน้ำที่อยู่รายรอบอุทยานแห่งชาติแม่वंก พื้นที่กลางน้ำซึ่งเป็นแหล่งอยู่อาศัยน้ำในพื้นที่ราบใน

เขตอำเภอลาดยาว และพื้นที่ปลายน้ำซึ่งมีความแตกต่างค่อนข้างสูงและยังมีความเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทในพื้นที่อำเภอเมืองนครสวรรค์ ยามแห่งแล้งทุกคนทุกฝ่ายต่างก็เผชิญปัญหาหาร่วมกันและขณะเดียวกันในยามฤดูน้ำหลากในปีที่มีฝนตกหนักและตกชุก ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำต่างก็เผชิญกับปัญหาน้ำหลาก น้ำท่วมขัง ไล่เรียงและส่งทอดกันมาเป็นลำดับเช่นกัน แต่ในทุกวิกฤตที่เกิดขึ้นการเรียนรู้ที่จะพัฒนารูปแบบทางการบริหารจัดการเพื่อการอยู่ร่วมกันแบบเครือข่าย และมีการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการที่สอดคล้องและเป็นไปตามแนวพระราชดำรินพื้นฐานการบริหารจัดการที่มาจากภูมิปัญญาของชาวบ้านและชุมชน และเปนองค์ความรู้ในการบริหารจัดการที่เกิดจากการปฏิบัติทดลองในชีวิตประจำวันและสืบทอดความรู้มาจากปู่ย่าตายายและบรรพบุรุษ ในขณะเดียวกันก็เห็นได้องค์ความรู้ที่เป็นฐานทางความคิดในการจัดการน้ำของผู้คนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วังกเปนองค์ความรู้ที่สามารถจะบูรณาการเพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันกับความสลับซับซ้อนของระบบนิเวศของชุมชน และระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและการจัดการที่หลากหลายที่เกิดขึ้นตลอดลำน้ำสายนี้ จะมีแนวพระราชดำริในการบริหารจัดการน้ำขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ที่เปรียบเสมือนกรอบแนวคิดสำคัญที่นำพาให้ก้าวข้ามทุกอุปสรรคและปัญหาที่เกิดขึ้นในแห่งความวิกฤตปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับเรื่องน้ำในลุ่มน้ำแห่งนี้

อภิปรายผล

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จากผู้มีประสบการณ์ตรงและผู้เชี่ยวชาญ รวมถึงผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐและประชาชน แล้วสังเคราะห์พัฒนาเป็นรูปแบบการบริหารจัดการน้ำตามโครงการพระราชดำรินระดับชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วังก จังหวัดนครสวรรค์ ทั้งนี้สามารถนำมาสรุปและอภิปรายผลที่ได้จากการวิจัยดังนี้

1. การบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วังก จังหวัดนครสวรรค์

ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วังกตอนบนซึ่งเป็นพื้นที่เกือบจะลาดชันมีการจัดการและวางแผนในการกักเก็บน้ำเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์และคงความชุ่มชื้นของผืนดินรวมทั้งป่าเขา โดยการก่อสร้างฝายทดน้ำหรือฝายแม้วเป็นระยะๆ ขณะที่ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วังกตอนกลางซึ่งเป็นพื้นที่ตอนใต้มีการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กและมีการปรับปรุงเหมืองฝาย ขุดลอกลำน้ำให้สามารถเก็บน้ำไว้ใช้ได้มากขึ้น และมีการสนับสนุนให้เกษตรกรมีแหล่งน้ำเป็นของตนเองรวมถึงใช้น้ำใต้ดินหรือบ่อบาดาลสูบน้ำขึ้นมาเสริมให้กับพืชในฤดูแล้ง สำหรับพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วังกตอนล่างส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบสลับเชิงเขา และมักจะมีปัญหาน้ำท่วม-น้ำแล้งพอสมควร จึงมีการแก้ไขได้ด้วยการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กตามเชิงเขา พัฒนาระบบน้ำใต้ดินและบ่อบาดาลขนาดเล็กตามไร่นาเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้และบรรเทาความเดือดร้อน

การบริหารจัดการตามแนวทางข้างต้น เป็นการบริหารจัดการบนพื้นฐานของความเข้าใจธรรมชาติ และสามารถที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีมาแต่ครั้งบรรพบุรุษเป็นฐานรองรับ ทั้งนี้เพราะผู้คนในพื้นที่ข้างต้นส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายอีสานและเชื้อชาติลาว ความอดทนอย่างเข้มแข็งที่จะอยู่ร่วมกับภาวะของปัญหาน้ำท่วม-น้ำแล้งจะก่อให้เกิดความมั่นใจว่าพวกเขาจะสามารถดำรงสภาพครอบครัว อาชีพ และการกินดีอยู่ดีอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วังกได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลวิจัยของ

เอนกพงศ์ ธรรมาธิวัฒน์ ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการน้ำของจังหวัดเพชรบูรณ์ ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน” แล้วพบว่า การจัดการน้ำอย่างยั่งยืนจะเน้นให้ทุกส่วนของสังคมรู้จักคุณค่าของน้ำ ใช้น้ำอย่างพอประมาณมีเหตุผล เพื่อให้ทรัพยากรน้ำมีใช้อย่างทั่วถึง เกิดประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ มีความสมดุลทั้งปริมาณและคุณภาพ¹ และยังสอดคล้องกับผลวิจัยของ **มานะ ขุนวิช่วย** ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทสังเคราะห์ชุดโครงการวิจัยความรู้และการจัดการน้ำของคนนครศรีธรรมราช” แล้วพบว่า ชุมชนในนครศรีธรรมราชเป็นชุมชนที่เคยร่ำรวยด้วยภูมิปัญญาเกี่ยวกับน้ำ และเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ของคนรุ่นแล้วรุ่นเล่า ทั้งนี้เพราะหากมีความรู้เกี่ยวกับน้ำย่อมหมายถึงความสำเร็จของการประกอบอาชีพทำนา เป็นต้นว่า มีความรู้เรื่องการสร้างฝายชะลอน้ำ การสร้างวิธีการเก็บกักน้ำเพื่อบริโภค การขุดบ่อเพื่อเก็บน้ำไว้ใช้ การทำระบบชลประทานโดยชุมชนที่เรียกว่าเหมืองหัวนา รวมถึงความรู้เรื่องฤดูกาลของน้ำ²

2. การบริหารจัดการน้ำในลุ่มน้ำแม่วงศ์กับการบริหารจัดการน้ำตามแนวพระราชดำริ

การบริหารจัดการน้ำของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงศ์ เริ่มตั้งแต่การจัดการบ่อน้ำซึ่งมีทั้งบ่อหิน บ่อน้ำตื้น บ่อน้ำซับ เพื่อนำน้ำมาใช้ประโยชน์เพื่อการอุปโภคและบริโภคของคนในพื้นที่ ขณะเดียวกันยังมีการจัดการสร้างระบบประปาหมู่บ้าน ระบบประปาภูเขาและการดึงหรือลำเลียงน้ำที่ไหลจากภูเขาหรือที่สูงส่งผ่านท่อส่งน้ำไปเก็บยังถังเก็บน้ำ แล้วส่งกระจายผ่านระบบประปาหมู่บ้านใช้ในช่วงฤดูฝน ในส่วนของการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่การเกษตรโดยเฉพาะตามแปลงนานั้น ชาวนาจะสร้างระบบลำเลียงน้ำหรือระบบส่งน้ำในแปลงนาของตนเองหรือที่เรียกว่า “ระบบเหมืองใสโก” ให้กระจายอยู่ทั่วผืนนา และมีบ่อล่อปลาที่เชื่อมต่อกับระบบเหมืองซึ่งเป็นแหล่งน้ำหลัก ต่อมาชาวบ้านมีการตื่นตัวที่จะทำไร่นาสวนผสมตามแนวพระราชดำริ โดยมีการจัดการน้ำแบบเหมืองหัวนา คูนา และขุดลอกเส้นทางลำเลียงน้ำจากลำคลองสาขาลำน้ำแม่วงศ์เข้าสู่ผืนนา แล้วสร้างทำนบกั้นน้ำ ซึ่งถือว่าเป็นการบริหารจัดการน้ำที่อาศัยภูมิรู้และภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นจากการบูรณาการ ส่งผลให้องค์ความรู้และการจัดการน้ำแบบอดีตนั้นผสมกลมกลืนกับการบริหารจัดการน้ำรูปแบบใหม่ และมีความสอดคล้องกับแนวคิดทางการบริหารจัดการน้ำตามแนวพระราชดำริขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9

การบริหารจัดการตามแนวทางข้างต้น เป็นการบริหารจัดการบนพื้นฐานของการมีความเข้าใจและเข้าถึงระบบของธรรมชาติมากขึ้นตามแนวพระราชดำริขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 และสามารถที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติรวมถึงสามารถที่จะปรับตัวเข้ากับธรรมชาติอย่างผสมและกลมกลืน รวมถึงมีลักษณะของการดำรงอยู่บนพื้นฐานของการรักษาความสมดุล ไม่บุกรุกธรรมชาติมาก ธรรมชาติก็จะไม่รุกรานหรือโหดร้ายกับผู้คน ถือเป็นการอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีมาแต่ครั้งบรรพบุรุษมาเป็นจารีต ประเพณี และคำสอนสั่งให้กับลูกหลานให้มีความเคารพและยำเกรงต่อระบบของธรรมชาติ

¹ เอนกพงศ์ ธรรมาธิวัฒน์, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการน้ำของจังหวัดเพชรบูรณ์ ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน”, *รายงานวิจัย*, (สำนักบริหารโครงการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนา มหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ : มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, 2555).

² มานะ ขุนวิช่วย, “บทสังเคราะห์ชุดโครงการวิจัยความรู้และการจัดการน้ำของคนนครศรีธรรมราช”, *รายงานวิจัย*, (คณะครุศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2556).

ซึ่งสอดคล้องกับผลวิจัยของ **สายันต์ พูลจันทร์** ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพในเขตสำนักชลประทานที่ 12” แล้วพบว่า แนวทางการบริหารจัดการน้ำที่จะมีประสิทธิภาพนั้นจะต้องมีการจัดตั้งเครือข่ายเพื่อร่วมรับฟังและแก้ปัญหาาร่วมกัน และใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นหรือประชาชนที่อยู่ภายในพื้นที่เป็นแหล่งเรียนรู้ และประชาสัมพันธ์ให้กลุ่มผู้ใช้น้ำมีส่วนร่วมรับผิดชอบและมีจิตสำนึกในการใช้น้ำร่วมกัน³ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **กิตติชัย รัตนะ** ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำห้วยแม่ท้อ จังหวัดตาก” แล้วพบว่า ปัญหาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรและอุปโภคบริโภค ความรู้ด้านการจัดการลุ่มน้ำ การรับรู้ ข้อมูลข่าวสารรวมทั้งศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชน ควรที่จะมีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูน้ำและการจัดการป่าชุมชนเพื่อคงความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน⁴ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ณรงค์ พลละเอียด** ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การน้อมนำแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์น้ำ” แล้วพบว่า หากมนุษย์ที่ยังไม่หยุดทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะทำให้เกิดภาวะน้ำแห้ง น้ำท่วม น้ำเสีย มากยิ่งขึ้น⁵

3. รูปแบบการบริหารจัดการน้ำตามโครงการพระราชดำริในระดับชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงก์ จังหวัดนครสวรรค์

ในการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำรินในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงก์ พบว่า ผู้คนและชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงก์นั้นมี “ความเข้าใจ” ในสภาพภูมิศาสตร์เชิงพื้นที่ซึ่งเป็นรอยต่อกับผืนป่าต้นน้ำ ประกอบกับสภาพพื้นที่ที่มีความลาดเอียงสลับกับพื้นราบในตอนกลางของพื้นที่ การก่อเกิดภูมิปัญญาหรือองค์ความรู้เพื่อการอยู่ร่วมกับธรรมชาติจึงเกิดขึ้น ประกอบกับประชาชนและชุมชนส่วนหนึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายอีสานที่อพยพมาจากดินแดนที่ราบสูงหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศเข้ามาตั้งรกรากอาศัยองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนหนึ่งจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับผู้คนในทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นชาติพันธุ์ที่มีความเข้มแข็ง อดทน และทนอยู่รอดกับสภาพหรือขีดจำกัดทางธรรมชาติได้ ฉะนั้นในภาพรวมจึงเห็นว่าผู้คนในแถบลุ่มน้ำแม่วงก์สามารถที่จะปรับตัวและอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้มาหลายทศวรรษ

สำหรับในมิติของ “การเข้าถึง” นั้น เมื่อผู้คนในพื้นที่ลุ่มน้ำข้างต้นสามารถอยู่ร่วมกับสภาพและพื้นที่อย่างผู้มั่งคั่งความรู้หรือภูมิปัญญา ก็จะมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพธรรมชาติพร้อมทั้งมีการรักษาความสมดุลให้เกิดขึ้นเพื่อการดำเนินชีวิตไม่ให้เกิดขัด เป็นต้นว่า การขุดสระรูปตัว “U” การจัดระบบเหมืองฝายไล่ไก่ การจัดระบบประปาภูเขาของชุมชนธารมะยม ที่มีระบบการบริหารจัดการน้ำต้นทุนในการใช้

³ สายันต์ พูลจันทร์, “การบริหารจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพในเขตสำนักชลประทานที่ 12”, **วิทยานิพนธ์ดุษฎีนิพนธ์ (การบริหารการพัฒนาองค์กร)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา, 2555).

⁴ กิตติชัย รัตนะ, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำห้วยแม่ท้อ จังหวัดตาก”, **บทความวิจัย, การประชุมวิชาการแห่งชาติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ครั้งที่ 9, 6-7 ธันวาคม 2555, หน้า 363 – 371.**

⁵ ณรงค์ พลละเอียด, “การน้อมนำแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์น้ำ”, **รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2554).**

เพาะปลูกพืชผักสวนครัวและพืชเศรษฐกิจเพื่อเป็นรายได้เสริมจากการทำนาปีหรือทำไร่ บนพื้นฐานของการมีความเข้าใจและเข้าถึงขีดจำกัดทางธรรมชาติที่อาจจะมึนทั้งท่วมและแล้งคละเคล้ากันไป ฉะนั้นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากบรรพบุรุษและการอยู่ร่วมกับการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติก็คือการสร้าง “ระบบความสมดุล” หรือความพอดีที่เกิดขึ้นกับที่นาหรือที่ไร่ของตนและพยายามที่จะสร้างอรรถประโยชน์ให้เกิดขึ้นเพื่อการกินดีอยู่ดีของคนในครอบครัว

ในขณะที่มิติของ “การพัฒนา” นั้น ลำน้ำแม่วงศ์ที่เปรียบเสมือนสายโลหิตสำคัญที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนตั้งแต่พื้นที่ต้นน้ำที่อยู่รายรอบอุทยานแห่งชาติแม่วงศ์ พื้นที่กลางน้ำซึ่งเป็นแหล่งอยู่อาศัยน้ำในพื้นที่ราบในเขตอำเภอลาดยาว และพื้นที่ปลายน้ำซึ่งมีความแตกต่างค่อนข้างสูงและยังมีความเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทในพื้นที่อำเภอเมืองนครสวรรค์ ยามแห่งแล้งทุกคนทุกฝ่ายต่างก็เผชิญปัญหาร่วมกันและขณะเดียวกันในยามฤดูน้ำหลากในปีที่มีฝนตกหนักและตกชุก ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำต่างก็เผชิญกับปัญหาน้ำหลาก น้ำท่วมขัง ไล่เรียงและส่งทอดกันมาเป็นลำดับเช่นกัน แต่ในทุกวิกฤตที่เกิดขึ้นการเรียนรู้ที่จะพัฒนารูปแบบทางการบริหารจัดการเพื่อการอยู่ร่วมกันแบบเครือข่าย และมีการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการที่สอดคล้องและเป็นไปตามแนวพระราชดำรินบนพื้นฐานการบริหารจัดการที่มาจากภูมิปัญญาของชาวบ้านและชุมชน และเป็นองค์ความรู้ในการบริหารจัดการที่เกิดจากการปฏิบัติทดลองในชีวิตประจำวันและสืบทอดความรู้มาจากปู่ย่าตายายและบรรพบุรุษ ในขณะเดียวกันก็เห็นได้ว่าองค์ความรู้ที่เป็นฐานทางความคิดในการจัดการน้ำของคนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงศ์เป็นองค์ความรู้ที่สามารถจะบูรณาการเพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันกับความสลับซับซ้อนของระบบนิเวศของชุมชน และระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและการจัดการที่หลากหลายที่เกิดขึ้นตลอดลำน้ำสายนี้ จะมีแนวพระราชดำริในการบริหารจัดการน้ำขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ที่เปรียบเสมือนกรอบแนวคิดสำคัญที่นำพาให้ก้าวข้ามทุกอุปสรรคและปัญหาที่เกิดขึ้นในแห่งความวิกฤตปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับเรื่องน้ำในลุ่มน้ำแห่งนี้

การบริหารจัดการตามแนวทางข้างต้น เป็นการบริหารจัดการบนพื้นฐานของการมีความเข้าใจเข้าถึง แล้วนำไปสู่การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการน้ำ เพื่อก่อให้เกิดความสอดคล้อง สมดุลกับระบบของธรรมชาติ ถือเป็นแนวพระราชดำริขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพล อดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ที่ว่า “... หลักสำคัญว่า ต้องมีน้ำ น้ำบริโภคน้ำและน้ำใช้ น้ำเพื่อการเพาะปลูกเพราะชีวิตอยู่ที่นั่น ถ้ามีน้ำคนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำ คนอยู่ไม่ได้ไม่มีไฟฟ้าคนอยู่ได้ แต่ถ้ามีไฟฟ้า ไม่มีน้ำ คนอยู่ไม่ได้...”⁶ หรือที่เคยมีกระแสพระราชดำรัสว่า “...การพัฒนาแหล่งน้ำนั้น ในหลักใหญ่ก็คือการควบคุมน้ำให้ได้ดังประสงค์ ทั้งปริมาณและคุณภาพ. กล่าวคือ เมื่อมีปริมาณน้ำมากเกินไป ก็ต้องหาทางระบายออกให้ทันการณ์ไม่ปล่อยให้เกิดความเดือดร้อนเสียหายได้และในขณะที่เกิดภาวะขาดแคลน ก็จะต้องมีน้ำกักเก็บไว้ใช้อย่างเพียงพอ...แต่ถ้าไม่มีการควบคุมน้ำที่ดีพอแล้ว เมื่อเกิดภัยธรรมชาติขึ้นก็จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนสูญเสีย ทั้งในด้านเศรษฐกิจและในชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนทั้งส่งผลกระทบกระเทือนแก่สิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง...”⁷ ทั้งนี้พระองค์ได้

⁶ พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานเมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2529 ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน.

⁷ พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานในพิธีเปิดการประชุมวิชาการนานาชาติเรื่อง “น้ำและการพัฒนา : น้ำเปรียบดังชีวิต” ณ โรงแรมแชงกรีลา วันจันทร์ ที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๓๘.

ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนคนไทยได้นำไปสู่การประพฤติและปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างเป็นสุข มีการเอื้อประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่กันและกัน กล่าวคือ คนก็ได้ประโยชน์จากธรรมชาติ ขณะที่ธรรมชาติก็ได้ประโยชน์จากการที่คนไม่ไปบุกรุก แผ้วถาง หรือทำลายระบบของธรรมชาติ โดยหันมาช่วยกันการรักษาความสมดุล ไม่บุกรุกธรรมชาติมาก ธรรมชาติก็จะไม่รุกรานหรือโหดร้ายกับผู้คน และเป็นการอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีมาแต่ครั้งบรรพบุรุษมาเป็นเครื่องมือทางการบริหารจัดการ ผ่านการจัดระเบียบทางสังคมที่ว่าด้วยเรื่องของจารีต ประเพณี และในการบริหารจัดการน้ำก็เหมือนกันที่ต่อยอดถือและปฏิบัติตามแนวพระราชดำริข้างต้น เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนในที่สุด

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำรินในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วังก จังหวัดนครสวรรค์” คณะผู้วิจัยขอเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 การทบทวนนโยบายการแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำของรัฐโดยการก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่จะต้องมีการศึกษาผลกระทบให้ครบทุกมิติ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับบริบททางปัญหาและเพื่อนำมาซึ่งความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนของคนในลุ่มน้ำนี้

1.2 การทบทวนในความพยายามที่จะให้หน่วยงานของรัฐเป็นหน่วยนำในการแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่ แล้วหันมาส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมหรือเป็นผู้นำมากกว่า ทั้งนี้เพราะเป็นผู้ที่มีความเข้าใจกับสภาพปัญหาในพื้นที่ได้ชัดเจนที่สุด และที่ผ่านมาประชาชนก็สามารถที่จะปรับตัวอยู่ร่วมกับสภาวะขอธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปได้ โดยมีภูมิปัญญาและองค์ความรู้ระดับบุคคล ครอบครัว หรือชุมชนขับเคลื่อนแก้ไขให้ก้าวข้ามผ่านทุกวิกฤตปัญหามาได้นานหลายสิบปี

1.3 การทบทวนการบริหารจัดการในรูปแบบองค์การที่เป็นทางการหรือองค์การแนวตั้ง แล้วปรับประยุกต์ให้เป็นการบริหารจัดการองค์การในแนวราบมากขึ้น โดยอาศัยพลังของประชาชนมาสนับสนุนส่งเสริมในลักษณะการสร้างเครือข่ายเพื่อให้การแก้ไขปัญหาน้ำท่วม น้ำแล้ง ในเขตลุ่มน้ำแม่วังกเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

1.4 การทบทวนโครงการพัฒนาจากภาครัฐให้สัมพันธ์และสอดคล้องกับวิถีแวดล้อมของชุมชนมากกว่าที่ผ่านมา ทั้งนี้เพื่อให้บริบทการอยู่ร่วมกันของคนกับป่าหรือคนกับน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วังกสามารถที่จะเอื้ออรรถประโยชน์แก่กันและกัน และก่อให้เกิดความยั่งยืนไปถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน

1.5 รัฐจะต้องให้ความสำคัญและสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อการแก้ไขปัญหายั่งยืน และเพื่อการปรับตัวให้เข้ากับสภาวะการทางความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นน้ำท่วมหรือน้ำแล้งที่มาจากปรากฏการณ์เอลนีโญหรือลานินญา ที่อาจจะส่งผลก่อให้เกิดฤดูร้อนที่ยาวนานมากขึ้นหรือมีฝนตกชุกมากขึ้นจนเป็นที่มาของปัญหาน้ำท่วมน้ำแล้งซ้ำซากเกิดขึ้นในพื้นที่

1.6 รัฐจะต้องมีส่วนร่วมในการสนับสนุนหรือปลูกฝังจิตสำนึกสาธารณะให้กับสมาชิกในชุมชน เพื่อที่จะได้ทำงานร่วมกันและเกิดพลังในการขับเคลื่อนแก้ไขปัญหา และสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการสืบสาน

และสืบทอดความคิด ความเชื่อ จากรุ่นสู่รุ่นในการป้องกันและแก้ไขปัญหายุทธศาสตร์ว่าเป็นเรื่องที่คุณคนควรรู้ และควรทำเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืน

1.7 การสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดพลังแห่งความสามัคคี สามัคคี เกิดขึ้นในชุมชนทุกชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้การขับเคลื่อนทุกองคาพยพในชุมชนเกิดความเป็นเอกภาพ และก่อให้เกิดจิตสำนึกที่ดีที่มีต่อถิ่นฐานบ้านเกิดของตนเอง

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำรินในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงก์ จังหวัดนครสวรรค์ สิ่งทีประชาชน ผู้นำชุมชน ตลอดจนทั้งส่วนงานราชการที่เกี่ยวข้องจะต้องช่วยกันดำเนินการก็คือ

2.1 ขับเคลื่อนนโยบายของรัฐบาลที่สัมพันธ์และสอดคล้องกับวิถีแวดล้อมของชุมชน และลดระเบียบและขั้นตอนในทางภาครัฐเพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางปัญหา

2.2 สนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามวิถีทางตามธรรมชาติบนพื้นฐานมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่เสี่ยงจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อการแก้ไขปัญหายั่งยืน

2.3 ปลูกจิตสำนึกที่มีต่อถิ่นฐานบ้านเกิดและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งในการเผชิญกับทุกปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่

2.4 จัดรูปแบบการบริหารจัดการน้ำในชุมชนบนพื้นฐานการมีส่วนร่วม เพื่อก่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนชุมชนอย่างเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา

บรรณานุกรม

กรมชลประทาน. เอกสารประกอบการประชุมโครงการเขื่อนแม่วงก์ จังหวัดนครสวรรค์. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2554.

กิตติชัย รัตนะ. “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำห้วยแม่ท้อ จังหวัดตาก”. บทความวิจัย. การประชุมวิชาการแห่งชาติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ครั้งที่ 9, 6-7 ธันวาคม 2555.

ณรงค์ พลละเอียด. “การน้อมนำแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์น้ำ”. รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2554.

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานเมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2529 ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน.

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานในพิธีเปิดการประชุมวิชาการนานาชาติเรื่อง “น้ำและการพัฒนา : น้ำเปรียบดังชีวิต” ณ โรงแรมแวงกรีลา วันจันทร์ ที่ 11 ธันวาคม 2538.

มานะ ชุนวิช่วย. “บทสังเคราะห์ชุดโครงการวิจัยความรู้และการจัดการน้ำของคนนครศรีธรรมราช”. รายงานวิจัย. คณะครุศาสตร์. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2556.

สายันต์ พูลจันทร์. “การบริหารจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพในเขตสำนักชลประทานที่ 12”. วิทยานิพนธ์ดุษฎีนิพนธ์ (การบริหารการพัฒนาองค์กร). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา, 2555.

เอนกพงศ์ ธรรมาธิวัฒน์. “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการน้ำของจังหวัดเพชรบูรณ์ ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน”. รายงานวิจัย. สำนักบริหารโครงการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนา มหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ : มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, 2555.

ศึกษาวิเคราะห์หลักพรหมวิหารธรรมกับการปฏิบัติงานของบุคลากร
ในองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี

Educational Analysis of Brahmavihara Dhamma and Personnel Working
Performances in Chonburi Provincial Administration Organization

พระมหาณรงค์ศักดิ์ วิริยธโร
พระมหาเกษม ปณฺญาวิโร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการวิจัยครั้งนี้ 1) เพื่อศึกษาพรหมวิหารธรรมในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี 3) เพื่อศึกษาการนำหลักพรหมวิหารธรรมประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ การค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ และทุติยภูมิ โดยมีการสัมภาษณ์บุคลากรที่ปฏิบัติงานในองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี พร้อมนำมาวิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบวัตถุประสงค์และเรียบเรียง สรุป ผลการวิจัยพร้อมเสนอแนะ ดังต่อไปนี้ ผลการวิจัยพบว่า บุคคลที่เจริญพรหมวิหาร ย่อมทำให้เป็นคนที่มีจิตใจเต็มเปี่ยมไปด้วยความหวังดี ความคิดช่วยเหลือเกื้อกูล ความพลอยยินดีและความยุติธรรม กระทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม การประยุกต์หลักพรหมวิหารธรรมเพื่อนำมาใช้กับการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กรนั้น บุคลากรที่นำหลักพรหมวิหารธรรมนี้ไปใช้จึงเป็นบุคคลผู้ให้แต่ฝ่ายเดียว มิได้หวังสิ่งตอบแทนจากผู้อื่น ผลที่ผู้ให้ได้รับเป็นเพียงแต่คุณค่าทางด้านจิตใจเท่านั้น คือ 1) เมตตา จะทำให้หน่วยงานนั้น ประกอบไปด้วยความรัก ความปรารถนาดีความเป็นมิตรต่อกัน 2) กรุณา จะทำให้คนในหน่วยงาน มีใจพลอยห่วงใย อยากช่วยเหลือ ปลอดภัยความทุกข์ หรือแก้ไขปัญหา เมื่อหน่วยงานมีปัญหาเกิดขึ้น ทำให้หน่วยงานกลับมาสู่ภาวะปกติหายทุกข์ 3) มุทิตา ทำให้กิจกรรมที่ตึงตางต่าง ๆ ในสังคม ดำเนินต่อไปอย่างราบรื่น เพราะความริษยาไม่สามารถแทรกเข้ามาได้ นอกจากนี้มุทิตายังจะเป็นแรงจูงใจให้บุคลากรในหน่วยงานมีการสร้างสรรค์สิ่งตึงตางต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในหน่วยงานต่อไปอีกด้วย เพราะว่าเมื่อมีการกระทำที่ถูกต้องตึงตางต่าง ๆ เกิดขึ้นในหน่วยงานแล้วจะได้รับการชื่นชมจากคนในหน่วยงานอย่างจริงใจ และเมื่อเกิดเหตุการณ์ซึ่งมีผู้ที่สมควรจะต้องรับผิดชอบการกระทำของตน รวมทั้งฝึกหัดความรับผิดชอบนั้น คือ ในกรณีที่กำลังเข้าไปช่วยเหลือด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา จะเป็นการละเมียดต่อความจริงความถูกต้องตึงตาง ความสมควรตามเหตุผล หรือทำลายหลักการ กฎ กติกาที่ขอบธรรม 4) อุเบกขา ทำให้กลไกของหน่วยงานนั้นดำเนินไปได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยการวางเฉยต่อพฤติกรรมของบุคลากรในองค์กร

ความสำคัญ: พรหมวิหารธรรม, การปฏิบัติงาน, บุคลากร, องค์การบริหารส่วนจังหวัด

Abstract

This research has its proposes as follows: 1) To study Brahmavihara Dhamma in Theravada Buddhism Scriptures 2) To study working performances of personnel in Chonburi Provincial Administration Organization 3) To study how apply Brahmavihara Dhamma for working performances of personnel in Chonburi Provincial Administration Organization. Research instrument is studying and collecting information of primary documents and secondary documents by conducting an interview with persons who work in Chonburi Provincial Administration Organization and making an analysis of the obtained information within an objective framework as well as making conclusion of research results and recommendations as follows:

The research indicates that any personnel who proposed by Brahmavihara Dhamma and obtained the aforementioned virtue will be the person who is full of goodwill, assistance, sympathetic joy and justice and always performing acts which are beneficial for oneself and society. Adoption of Brahmavihara Dhamma (4 Sublime States of Mind) in working performances of personnel in the organization, any personnel who applies Brahmavihara Dhamma, will be deemed as sole giver without expecting anything in return as the giver merely expects sentimental value. 1) Kindness can formulate the organization be consisted of love, good wishes and friendliness 2) Compassion constitutes personnel in the organization be sensitive, willing to assist, alleviating suffering or solving problems when the organization encounters some problems and restoring the organization to its normal condition. 3) Sympathetic Joy can formulate smooth continuity of good activities in the society as there is not any jealousy, moreover, sympathetic joy can inspire personnel in the organization creating good things in the organization further. When any personnel performs good deeds in the organization, he/she will be appreciated sincerely by other personnel in the organization. If there is any situation which any personnel will be responsible for his action including responsibility training, in case of assistance is made with kindness, passion or sympathetic joy, will not be deemed as violation of facts, goodness, justification or destroying rightful principles, rules and regulations 4) Equanimity can formulate mechanisms of the organization proceeding appropriately by detachment from behavior of person in the organization.

Keywords: Brahmavihara Dhamma, Working Performance, Personnel, Provincial Administration Organization

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ข้าราชการไทยในยุคนี้นี้ ต้องมีการปรับทัศนคติ หลักปฏิบัติและปรับตัวไปสู่ศตวรรษที่ 21 และถ้าใครถามว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทำอาชีพอะไร พระองค์ตรัสว่า ให้ตอบว่าทำราชการ ข้าราชการรับราชการจากท่านมาเพื่อทำต่อ พระองค์ก็ทรงรักประชาชน ทำงานเพื่อประชาชน เรารับราชการเรารับงานมาจากพระองค์มาทำ สิ่งแรกที่เราต้องทำคือ เราต้องรักประชาชน ต้องรักผู้มารับบริการ ถ้าเราไม่มีจิตสำนึกตรงนี้ เราเป็นข้าราชการที่ดีไม่ได้ ซึ่งเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่ข้าราชการทุกคนผู้มีความจงรักภักดี และต้องการแสดงความกตัญญูทดแทนที่ แต่พระองค์ท่านจะได้น้อมเกล้าฯ รับเอาไว้เป็นแบบอย่างและถือปฏิบัติ ดังจะยกพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่ทรงพระราชทาน รัชกาลที่ 9 ได้ให้ไว้ว่า

ข้าราชการที่สามารถต้องมีความรู้ครบสามส่วน คือ ความรู้วิชาการ ความรู้ปฏิบัติการและความรู้คิดอ่านตามเหตุผลความเป็นจริง ต้องมีความจริงใจ และความบริสุทธิ์ใจในงานในผู้ร่วมงาน ในการรักษาระเบียบแบบแผน ความดีงาม ความถูกต้องทุกอย่างในแผ่นดิน ต้องมีความสงบและหนักแน่นทั้งในกายในใจ คำพูดต้องสำรวจ ดูความบกพร่องของตนเองสม่ำเสมอแล้วปฏิบัติแก้ไขเสียโดยเร็ว ไม่ปล่อยให้เจริญงอกงามทำความเสียหายให้แก่การกระทำความคิดและการทำงาน

ในบ้านเมืองเราทุกวันนี้ มีเสียงกล่าวกันว่า ความคิดของคนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เสื่อม ความประพฤติที่เป็นความทุจริตหลายอย่างมีทำที่จะกลายเป็นสิ่งที่คนทั่วไปพากันยอมรับ และสมยอมให้กระทำกันได้เป็นธรรมดา สภาพการณ์เช่นนี้ย่อมทำให้วิถีชีวิตของแต่ละคนมีดมัวลงไป เป็นปัญหาใหญ่ที่เหมือนกระแสดิ้นอันไหลบ่าเข้ามาท่วมไปหมด จำเป็นต้องแก้ไขด้วยการช่วยกันผินคลื่นที่กล่าวนั้น ในการดำเนินชีวิตของเรา เราต้องข่มใจ ไม่กระทำความผิดใดๆ ที่เรารู้สึกด้วยใจจริงว่าชื่อว่าเสื่อม เราต้องผินต้องต้านความคิดและความประพฤติอย่างที่เราสู้ดีกว่าขัดกับธรรมะ เราต้องกล้าและบากบั่นที่จะกระทำสิ่งที่เราทราบว่าเป็นความดี เป็นความถูกต้อง และเป็นธรรม ถ้าเราร่วมกันทำเช่นนี้ให้ได้อย่างจริงจัง ให้ผลของความดีบังเกิดมากๆ ขึ้น ก็จะช่วยค้ำจุนส่วนรวมไว้มิให้เสื่อมลงไปและจะช่วยให้ฟื้นคืนดีได้เป็นลำดับ

จากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของ รัชกาลที่ 9 ข้างต้นนั้น ชี้ให้เห็นว่าข้าราชการทุกคนควรจะมีจิตสำนึกในการทำงานเพื่องาน ไม่ใช่การทำงานเพื่อเงินเพียงอย่างเดียว ควรถือว่า งานคือชีวิต ชีวิตคืองาน บันดาลสุข ไม่ใช่ งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข และข้าราชการยังควรต้องมีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ได้มีการฝึกฝนพัฒนาตนเองให้เป็นผู้มีจิตสำนึก มีคุณธรรม จริยธรรม ปฏิบัติตามจรรยาบรรณต่อหน่วยงาน ต่อผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา และผู้ร่วมงาน หากทำดังนี้ ย่อมเชื่อได้ว่า จะมีข้าราชการที่มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ราชการ มีความสัมฤทธิ์ผลในการทำงานเพื่อประโยชน์ของประชาชน ประเทศชาติ และจะบังเกิดความร่วมมือสามัคคีกัน ไม่มีความแตกแยกอิจฉาริษยากัน มุ่งแต่การทำลายล้างกัน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ภาคราชการ จะต้องปรับปรุงระบบและวิธีการทำงาน รวมทั้งการจัดดำเนินการให้มีกระบวนการพัฒนาตัวข้าราชการขึ้น ซึ่งจำจะต้องมีความสำคัญในการที่จะทำให้เกิดการปลูกจิตสำนึก การปลูกฝังเสริมและสร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้เกิดมีขึ้นในจิตใจของราชการ เพื่อจะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมในตัวบุคคล อันจะเป็นตัวสร้างแรงด้านจิตใจใฝ่ต่ำพร้อมทั้งสร้างสรรค์ความดี และเพิ่มขยายพลังแห่งความดีขึ้น ในส่วนขององค์กร ก็สามารถพัฒนาความดีได้ในทำนองเดียวกัน เพื่อเป็นการสร้างสรรค์สังคมให้พัฒนา วิธีการที่จะดำเนินการและทำให้เกิดขึ้นได้นั้นก็ด้วยวิธีการนำเอา

หลักธรรมและข้อปฏิบัติทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการพัฒนาจิตใจเพื่อปลูกจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของการฝึกสมาธิ และฝึกการเรียนรู้จากต้นแบบตามรอยพระยุคลบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 แก่ข้าราชการยึดถือเป็นหลักและแนวทางการประพฤติปฏิบัติเพื่อเป็นข้าราชการที่ดีและพลังของแผ่นดิน

ประเทศไทยได้นำแนวคิดด้านการแบ่งส่วนราชการส่วนท้องถิ่น คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมาใช้ใน การบริหารกิจการส่วนท้องถิ่น เพื่อที่จะได้อำนวยประโยชน์สาธารณะแก่ประชาชนได้อย่างเข้าถึง ปัญหาและเข้าถึงประชาชน ด้วยเหตุนี้จึงเป็นการกระจายอำนาจในการบริหารราชการลงสู่ส่วนท้องถิ่น งบประมาณต่างๆ ก็จะถูกจัดสรรลงสู่ส่วนท้องถิ่นมากขึ้น จึงเกิดปัญหาการบริหารบ้านเมือง คือ บริหารงานโดยทุจริต คอร์รัปชัน บริหารกิจการสาธารณะโดยไม่เป็นระบบระเบียบแบบแผน ทั้งยังขาดความโปร่งใสที่ประชาชนจะสามารถมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการดำเนินกิจการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ นอกจากนี้ไม่ว่าจะเป็นองค์กรของรัฐหรือเอกชนส่วนใหญ่ย่อมมีปัญหาเกี่ยวกับการทำงานด้วยกันทั้งสิ้น แล้วองค์กรนั้นจะมีการแก้ไขปัญหาได้เช่นไร ซึ่งองค์กรการทำงานนั้นส่วนมากจะมีปัญหาในเรื่อง เศรษฐกิจ บุคลากร การดำเนินงานภายในองค์กร แต่ส่วนใหญ่ปัญหาเหล่านี้ ปัญหาในเรื่องบุคลากรจะเป็น ปัญหาสำคัญยิ่งในการดำเนินงานภายในองค์กรของแต่ละองค์กร เพราะบุคลากรเป็นตัวแปรสำคัญในการที่จะทำให้องค์กรพัฒนาได้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับบุคลากรเช่นกัน

องค์กรแต่ละองค์กรนั้นจะสามารถพัฒนาให้ถึงขีดสุดของความสามารถและศักยภาพสูงสุดได้ ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอกองค์กร ปัจจัยภายในองค์กร สภาพแวดล้อมภายในองค์กร ค่านิยมและทัศนคติของบุคลากร ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ภายในองค์กรที่มีต่อการปฏิบัติงานหากปัจจัยที่ส่งผลถึงการพัฒนาองค์กร เป็นปัจจัยที่มีประสิทธิภาพก็จะทำให้องค์กรพัฒนาและเติบโตได้อย่างเหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมแต่ในทางกลับกันหากปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อองค์กรเป็นปัจจัยที่ด้อยคุณภาพ เสื่อมประสิทธิภาพก็จะทำให้องค์กรเสื่อมประสิทธิภาพลงด้วย อีกทั้งองค์กรจะหยุดการพัฒนาอย่างชะงัก ส่งผลต่อความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคม

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น สามารถสรุปปัญหาสถานการณ์บ้านเมืองของประเทศไทยที่เป็นประเทศกำลังพัฒนา ประสบปัญหาเกี่ยวกับการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ไม่เป็นระบบและไม่มี ความโปร่งใส เกิดการทุจริตคอร์รัปชันขึ้น ทั้งบุคลากรในองค์กรเกิดการเห็นแก่ตัว ตักตวงผลประโยชน์เข้าตัวจนทำให้เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจขึ้น จึงนำมาสู่ความสนใจในพรหมวิหารธรรม ซึ่งพรหมวิหารธรรมนี้เป็นวิถีทางที่นำไปสู่ผลเชิงปฏิบัติในการช่วยเสริมแนวทางในการปฏิบัติงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์มากยิ่งขึ้น

การจัดรูปแบบขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ซึ่งเป็นการปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบหนึ่ง ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ได้มีการปรับปรุงแก้ไขและวิวัฒนาการตามลำดับ โดยจัดให้มีสภาจังหวัดขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2476 ตามความในพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ. 2476 (พระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พุทธศักราช 2476 ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 51) ฐานะของสภาจังหวัด ขณะนั้น มีลักษณะเป็นองค์กรแทนประชาชน ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาหารือแนะนำแก่คณะกรรมการจังหวัด ยังมีได้มีฐานะเป็นนิติบุคคลที่แยกต่างหากจากราชการบริหารส่วนภูมิภาคหรือเป็นหน่วยงานการปกครองส่วนท้องถิ่นตามกฎหมาย ต่อมาในปี พ.ศ. 2481 ได้มีการตราพระราชบัญญัติสภาจังหวัด พ.ศ. 2481 ขึ้น โดยมีความประสงค์ที่จะแยกกฎหมายที่เกี่ยวกับสภาจังหวัดไว้โดยเฉพาะสำหรับสาระสำคัญของพระราชบัญญัติฯ นั้น ยังมีได้มีการเปลี่ยนแปลง

ฐานะและบทบาทของสภาจังหวัดไปจากเดิม กล่าวคือ สภาจังหวัดยังคงทำหน้าที่เป็นสภาที่ปรึกษาของคณะกรรมการจังหวัดเท่านั้น จนกระทั่งได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2495 ซึ่งกำหนดให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นหัวหน้าปกครองบังคับบัญชาข้าราชการ และรับผิดชอบบริหารราชการส่วนจังหวัดของกระทรวง ทบวง กรมต่างๆ โดยตรงแทนคณะกรรมการจังหวัดเดิม โดยผลแห่งพระราชบัญญัติฯ นี้ ทำให้สภาจังหวัดมีฐานะเป็นสภาที่ปรึกษาของผู้ว่าราชการจังหวัด

การปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ที่ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนโดยใช้วิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีและให้คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนจังหวัด การจัดทำงบประมาณ การจัดซื้อจัดจ้าง การตรวจสอบการประเมินผล การปฏิบัติงาน และการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร ทั้งนี้ให้เป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับว่าด้วยการนั้นและหลักเกณฑ์และวิธีการที่กระทรวงมหาดไทยกำหนด

วิธีการผสมผสานระหว่างการทำงานกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้วเกิดความเปลี่ยนแปลงภายในองค์กรที่เห็นชัด คือ องค์กรเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นโดยเฉพาะตัวบุคคลผู้นำองค์กรประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องอยู่ในศีลธรรมบุคลการในองค์กรก็จะถือเป็นแบบอย่างที่ดี ถ้าหากผู้นำและบุคลากรในองค์กรมีหลักธรรมเป็นเครื่องชี้แนะแนวทางการทำงานก็จะสอดคล้องไปในแนวทางเดียวกัน ปัญหาที่เคยเกิดขึ้นต่างๆ ความขัดแย้งก็ลดน้อยลง เพราะทุกคนได้เรียนรู้และนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ ดังนั้นการทำงานต่างๆ จะสามารถสนองนโยบายขององค์กรได้เป็นอย่างดี และความเปลี่ยนแปลงอีกอย่างที่เห็น คือ บรรยากาศในการทำงานเป็นไปด้วยความสนุกสนาน ร่าเริงแจ่มใส คนทำงานมีความสามัคคีและมีความสุข สิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อการพัฒนาองค์กรของหน่วยงานให้ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว

ในทำนองเดียวกัน การที่ผู้บังคับบัญชาหรือผู้ใต้บังคับบัญชาจะเก่งงานสักเพียงใดจะเป็นผู้นำหรือผู้ตามแบบใด หรือสามารถใช้หลักจิตใจและมีมนุษยสัมพันธ์ได้ดีมากน้อยเพียงใดก็ตาม สิ่งหนึ่งที่ผู้บังคับบัญชาหรือผู้ใต้บังคับบัญชาจะขาดเสียมิได้ก็คือ คุณธรรม

ในพระพุทธศาสนามีหลักพรหมวิหาร 4 ที่นำมาประยุกต์เพื่อการปฏิบัติงานของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัด เพื่อให้บรรลุถึงเป้าประสงค์ขององค์กรได้อย่างยั่งยืนและยังทำให้การปฏิบัติงานในทางกลยุทธ์ต่างๆ ขององค์กร เช่น การวางแผนนโยบาย การดำเนินงานตามนโยบาย การติดตามตรวจสอบประเมินผล ให้เป็นไปโดย ระบบ ระเบียบเรียบร้อย คือ การปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรที่เป็นผู้ปฏิบัติงานขององค์กรโดยยึดหลัก ซื่อสัตย์สุจริต และอีกประการสำคัญ คือ “พรหมวิหาร 4” ที่จะทำให้การปฏิบัติหน้าที่ระหว่างบุคคลไม่ว่าจะเป็นระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา หรือ ระหว่างเพื่อนร่วมงานด้วยกัน หรือ ระหว่างบุคคลอื่นบุคคลใด หากปฏิบัติต่อกันโดยใช้หลักความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ที่เป็นคุณธรรมประจำใจอันประเสริฐก็ถือว่าบุคคลเหล่านั้นอยู่ในฐานะพรหม หรือเป็นผู้ใหญ่ที่ควรปฏิบัติหน้าที่เพื่ออำนวยประโยชน์สาธารณะแก่ประชาชน พลเมือง

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์หลักพรหมวิหารธรรมกับการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี และศึกษาด้านการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้แก้ไขปัญหาการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี เพื่อให้เกิดการพัฒนาเป็นประโยชน์ให้มีความสันติสุขในปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรีต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพรหมวิหารธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี
3. เพื่อศึกษาการนำหลักพรหมวิหารธรรมประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีลำดับและขั้นตอนในการดำเนินวิจัยดังต่อไปนี้

1. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539
2. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) มีอรรถกถาตลอดทั้งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้
3. สัมภาษณ์บุคลากรที่ปฏิบัติงานในองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี
4. วิเคราะห์ ข้อมูลทั้งหมดตามกรอบวัตถุประสงค์
5. เรียบเรียงและสรุปผลการวิจัยพร้อมเสนอแนะ
6. เสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

บุคคลที่เจริญพรหมวิหาร ย่อมทำให้เป็นคนที่มีจิตใจเต็มเปี่ยมไปด้วยความหวังดี ความคิดช่วยเหลือ เกื้อกูล ความพลอยยินดีและมีความยุติธรรม กระทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมการประยุกต์หลักพรหมวิหารธรรมเพื่อนำมาใช้ในการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กร บุคลากรที่นำหลักพรหมวิหารธรรมนี้ไปใช้จึงเป็นบุคคลผู้ให้แต่ฝ่ายเดียว มิได้หวังสิ่งตอบแทนจากผู้อื่น ผลที่ผู้ให้ได้รับเป็นเพียงแต่คุณค่าทางด้านจิตใจเท่านั้น กล่าวคือ บุคคลผู้ให้เกิดความรู้สึกเป็นสุข เนื่องจากสภาพจิตที่เป็นกุศลของตนเอง เพราะสภาพจิตที่เป็นกุศลนี้ ย่อมเป็นเหตุให้เขากระทำกุศลกรรมอื่นๆ อีกมากมาย และเมื่อเห็นว่าตนได้ทำประโยชน์แก่สังคม และหน่วยงาน เป็นต้น ได้ช่วยเหลือผู้อื่นให้เป็นสุขมีสภาพจิตพลอยยินดี และให้ความยุติธรรมแก่ทุกคน ย่อมจะมีความรู้สึกเป็นสุข ภูมิใจ ผู้ปฏิบัติย่อมได้รับอานิสงส์ต่างๆ มากมายดังที่กล่าวข้างต้นแล้ว แม้ว่าผู้กระทำจะมีได้หวังหรือปรารถนาอานิสงส์เหล่านั้นเลยก็ตาม

เมตตาจะทำให้หน่วยงานนั้น ประกอบไปด้วยความรัก ความปรารถนาดีความเป็นมิตรต่อกัน ขณะที่ กรุณาจะทำให้คนในหน่วยงาน มีใจพลอยหวั่นไหว อยากช่วยเหลือ ปลดเปลื้องความทุกข์หรือแก้ไข ปัญหา เมื่อหน่วยงานมีปัญหาเกิดขึ้น ทำให้หน่วยงานกลับมาสู่ภาวะปกติหายทุกข์และมูทิตาทำให้งิจกรรมที่ติงามต่างๆ ในสังคม ดำเนินต่อไปอย่างราบรื่น เพราะความริษยาไม่สามารถแทรกเข้ามาได้นอกจากนี้มูทิตายังจะเป็นแรงจูงใจให้บุคลากรในหน่วยงานมีการสร้างสรรค์สิ่งติงามต่างๆ ให้เกิดขึ้นในหน่วยงานต่อไปอีก

ด้วย เพราะว่าเมื่อมีการกระทำที่ถูกต้องดีงามต่างๆ เกิดขึ้นในหน่วยงานแล้วจะได้รับการชื่นชมจากคนในหน่วยงานอย่างจริงจัง และเมื่อเกิดเหตุการณ์ซึ่งมีผู้สมควรจะต้องรับผิดชอบการกระทำของตน รวมทั้งฝึกหัดความรับผิดชอบนั้น คือ ในกรณีถ้าเข้าไปช่วยเหลือด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา จะเป็นการละเมียดต่อความจริงความถูกต้องดีงาม ความสมควรตามเหตุผล หรือทำลายหลักการ กฎ กติกาที่ขอบธรรมอุเบกขาจะเป็นองค์ธรรม ซึ่งทำให้กลไกของหน่วยงานนั้นดำเนินไปได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

หน่วยงานการปฏิบัติงานจะยั่งยืนได้ก็ต้องเริ่มจากบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน บุคลากรนั้นเป็นเหมือนส่วนหนึ่งขององค์การบริหารส่วนจังหวัด บุคลากรจะต้องมีจิตใจที่มีคุณธรรมด้วยหลักพรหมวิหารธรรม ซึ่งเมื่อผู้บังคับบัญชาและผู้ที่อยู่ภายใต้บังคับบัญชาในที่ทำงานเดียวกันมีความสนิทสนมกลมกลืนกัน ต้องมีคุณธรรมประจำสำหรับการปฏิบัติงาน คือ หลักพรหมวิหารธรรม เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ปัญหาในการปฏิบัติงานทั้งหลายก็จะหมดไป บุคลากรจะประพฤติปฏิบัติแต่ความดี แม้บ้างครั้งจะปฏิบัติงานด้วยความทุจริตก็จะเลิกกระทำ เพราะมีสติคิดถึงแต่หน่วยงานของตนเอง ปัญหาในการปฏิบัติงานก็จะหมดไป ทุกคนมีความเข้าใจซึ่งกันและกันตลอดไป

สรุปผลการวิจัย

พรหมวิหารธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ธรรมสำหรับมนุษย์ผู้มีจิตใจประเสริฐทุกคนเป็นธรรมสำหรับบิดามารดา เป็นหลักปฏิบัติสำหรับท่านผู้ใหญ่ เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา และเป็นกัมมัญฐาน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อับปัมมัญญา คือ ธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณ ประกอบด้วยองค์ธรรม 4 ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และองค์ประกอบของพรหมวิหาร 4 แต่ละข้อ มีความหมายที่จะต้องทำความเข้าใจในเบื้องต้น ให้ตรงกันว่า เมตตา หมายถึง ความรัก ความปรารถนาดีต่อสรรพสัตว์โดยไม่หวังผลตอบแทน เช่น การแผ่เมตตาเพื่อให้ตนเองได้รับการอโหสิกรรมจาก เจ้ากรรมนายเวร ย่อมไม่ใช่เมตตาเพราะว่าเป็นการกระทำที่ต้องการผลตอบแทน เป็นต้น กรุณา คือ ความสงสาร ในสัตว์ทั้งหลายต้องการช่วยกำจัดช่วยปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ เมื่อผู้อื่นเขาได้ดี โดยจะต้องไม่เอาตัวเข้าไปผูกพันด้วยกล่าวคือ ต้องไม่ยินดีโดยหวังว่าตนจะได้รับผลประโยชน์ไปด้วย อุเบกขา คือ ความวางเฉย ไม่ดีใจ ไม่เสียใจเมื่อคนอื่นหรือสัตว์อื่นประสบความทุกข์ความวิบัติ เพราะการกระทำของเขา โดยมีปัญญากำกับ คือ มีความเข้าใจใน กฎแห่งกรรมว่า บุคคลและสัตว์ทั้งหลายนั้น ย่อมเป็นไปตามกฎแห่งกรรมตามที่ตนได้กระทำไว้

คำว่า “พรหมวิหาร” ความหมายตาม พจนานุกรม ศัพท์ศาสนาสาบาล อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายความหมายของพรหมวิหาร 4 ว่า เป็นธรรมหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนา มีความหมายหลายนัย คือ 1) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของพรหม เครื่องอยู่อย่างพรหม และทำให้เป็นพรหมเสมอด้วยพรหม โดยมุ่งประเด็นที่ว่า เมื่อบำเพ็ญสมาธิเจริญเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา แล้ว ย่อมส่งผลให้บรรลุตามลำดับ 2) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้ประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐหลักความประพฤติที่ประเสริฐ เมื่อมีธรรม 4 ประการนี้ประจำใจย่อมมีความรักสรรพสัตว์ ปรารถนาช่วยสรรพสัตว์ที่ประสบทุกข์ให้พ้นทุกข์ ไม่ริษยาในความได้ดีมีสุขของสรรพสัตว์ และวางใจเป็นกลางได้เมื่อช่วยสรรพสัตว์นั้นๆ ไม่สำเร็จ 3) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้เป็นใหญ่ คือ ผู้นำหรือผู้ปกครอง โดยมุ่งให้ผู้นำหรือผู้ปกครองมีความรักความปรารถนาดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นพื้นฐานช่วยเหลือเขาเมื่อประสบความทุกข์ ยินดีด้วยเมื่อเขา

ได้รับความสำเร็จ และวางใจเป็นกลางไม่ตกอยู่ในอคติ พรหมวิหาร 4 เรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า อัปมัญญา 4 เพราะมุ่งประเด็นที่ว่า แผลไปไม่จำกัดในมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายเป็นพรหมวิหารของพระอริยะ¹

ในพระอภิธรรมปิฎกธรรมสังคณี ฉบับภาษาไทย อธิบายถึง พรหมวิหาร 4 คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ² ในมหาอภิธรรมมัตถสังคหฎีกา ได้อธิบายความหมายของพรหมวิหาร ไว้ว่า “เทวดาทั้งหลายที่มีความเจริญ ด้วยคุณพิเศษ มีฌาน อันเป็นสิ่งที่ประณีตมาก ฉะนั้นเทวดาเหล่านั้น ชื่อว่า พรหม” (พระสัทธัมมโชติกะ ฐัมมาจริยปรมัตถโชติกะ, หน้า 106) เมื่อเป็นเช่นนี้เท่ากับว่า บุคคลใดก็ตาม เมื่อสามารถประพฤติตามหรือดำรงอยู่ในหลักพรหมวิหารนั้น เท่ากับว่า บุคคลนั้นคือ ผู้ที่อยู่ในฐานะเป็นพรหม เป็นผู้ใหญ่ เป็นผู้ควรแก่การกระทำหน้าที่ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำว่า “พรหมวิหาร” เป็นภาษาบาลี แปลความหมายไว้ว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างพรหม หรือของท่านผู้ใหญ่ ซึ่งประกอบด้วย 2 อย่าง คือ

- 1) พรหม หมายถึง พรหม หรือท่านผู้ใหญ่
- 2) วิหาร หมายถึง เป็นเครื่องอยู่

เมื่อนำ 2 ศัพท์มารวมกันตามหลักทางภาษา “พรหมวิหาร” จึงหมายถึง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม หรือธรรมประจำใจของพรหม กล่าวคือ พรหมเป็นเทพเจ้าสูงสุดในศาสนาพราหมณ์ที่สร้างโลกและอภิบาลโลกตามทัศนะของพราหมณ์ เพราะถือว่า มนุษย์เมื่ออยู่กันไป พอถึงกับหนึ่งโลกจะพินาศ และพระพรหมจะสร้างโลกขึ้นมาใหม่ และจะลิขิตชีวิต มนุษย์ว่าจะเป็นอย่างใด แต่ทัศนะของพระพุทธศาสนาถือว่า มนุษย์ทุกคนมีส่วนรับผิดชอบในการสร้างสรรค์และอภิบาลสังคม ด้วยเหตุนี้ ทุกคนต้องทำตัวให้เป็นพรหม หรือคุณธรรมความเป็นพรหม และในการปฏิบัติในลักษณะนี้ เป็นการสร้างสรรค์ตนเองด้วยหลักพรหมวิหารและพรหมวิหารเมื่อนำมาใช้กับมนุษย์ ในฐานะที่มนุษย์สามารถสร้างสรรค์ และอภิบาลโลกได้ด้วยตัวมนุษย์เอง

การปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี พบว่า บุคลากรทุกคนควรยึดถือเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติงาน คือ เป็นผู้ที่มีคุณธรรม ในการปฏิบัติงานจัดการและยึดหลักการปฏิบัติงานแบบมีส่วนร่วม โดยที่คุณลักษณะของบุคลากรที่ดีจะส่งผลทำให้เป็นที่ยอมรับจากเพื่อนบุคลากรทุกฝ่าย ทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพสูง องค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นสถาบันทางการบริหารงาน การทำงานของทุกคนย่อมอยากมีงานทำ และอยากทำงานได้ดี เพื่อตัวเองและหน่วยงาน แต่ความสำเร็จไม่ใช่เกิดขึ้นได้ง่ายๆ เพราะเป็นเทคนิค ทักษะและพรสวรรค์ของแต่ละคนที่ต้องอาศัยความรู้ในการแก้ไขปัญหาตามสถานการณ์ต่างๆ งานที่จะประสบความสำเร็จขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น คน งานที่ทำ โอกาส เป็นต้น ยิ่งมีคนทำงานมากเท่าไร ยิ่งจะต่างจิตต่างใจกันมากขึ้นเท่านั้น เพราะพฤติกรรมของคนเรา

¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, 2548.) หน้า 120-121.

² อภิ.ส. (ไทย) 34/190/75.

เกิดมาจากกรรมพันธุ์บวกกับสิ่งแวดล้อม การทำงานร่วมกับผู้อื่นจึงต้องเข้าใจว่า เขาไม่ใช่เรา เราไม่ใช่เขา จะให้เขาเหมือนตั้งใจเรายากที่จะทำได้ เราจึงต้องมีจิตใจที่กว้างขวาง หากคนที่เราทำงานด้วยจะไม่ถูกใจเราไปบ้าง เราก็ต้องรู้จักให้อภัย เพราะถ้าเราถูกเลี้ยงดูแบบนั้น เราคงทำตัวอย่างนั้นเหมือนกัน อย่างไรก็ตาม ถ้าใครมีปัญหาในการทำงานร่วมกับคนอื่นน่าจะปรับตัวในการทำงาน เพราะการทำงานที่จะให้เกิดประสิทธิภาพและทำให้บรรลุเป้าหมายเพื่อผลผลิตสูงสุดนั้น บุคลากรในหน่วยงานนั้นจะต้องมีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการร่วมมือกันทำงาน จะต้องสร้างมนุษยสัมพันธ์ในหน่วยงาน เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นที่จะช่วยให้บรรยากาศการทำงานเต็มไปด้วยความสุข

การนำพรหมวิหารธรรมประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี พบว่า การนำพรหมวิหารธรรมประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี ในครั้งนี้ พรหมวิหารธรรมนั้นมีคุณค่าในทางที่จะทำให้เกิดคุณงามความดี และคุณประโยชน์แก่ผู้ประพฤติปฏิบัติและต่อหน่วยงานตนเอง อนึ่ง ย่อมเป็นประโยชน์สูงสุดในทางพระพุทธศาสนาอันได้แก่ ความพ้นทุกข์แก่ผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมอันประกอบด้วยหลักพรหมวิหารธรรม คือ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อันประเสริฐหรือธรรมประจำใจของท่านผู้ประเสริฐ อันได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา นั้นมีความหมายที่เป็นไปในทางปรารถนาดี ให้เกิดความสุขความเจริญ ให้พ้นจากความทุกข์ยากลำบาก พลอยยินดีต่อความสำเร็จ ดำเนินชีวิตอย่างมีปัญญา ปฏิบัติให้สมควรแก่สภาวะของตนเองและไม่ผิดต่อกฎระเบียบอันดีงามของหน่วยงานที่ได้บัญญัติไว้ เพื่อประสพสุขของหน่วยงาน

การนำหลักเมตตาไปใช้กับบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน โดยบุคลากรผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่ย่อมมีความเมตตาต่อกันเอาใจใส่ต่อเพื่อนร่วมงานเป็นอย่างดี แต่ก็มีจำนวนไม่น้อยเช่นเดียวกันที่บุคลากรในหน่วยงานขาดความเมตตาต่อกัน เห็นแก่ตัวมากขึ้น เพราะคิดว่าตนเองก็เท่าเทียมกันและปัญหาที่ไม่ได้รับการแก้ไข เมื่อเกิดปัญหาขึ้นมาอีกก็จะนำมากล่าวถึง เป็นสาเหตุที่ทำให้บุคลากรผู้ปฏิบัติงานไม่มีความสุข เพราะหากบุคลากรผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานนำเอาหลักเมตตามาใช้ก็จะทำให้บุคลากรผู้ปฏิบัติงานมีความสุขและเข้าใจกัน ต่อไปก็ต้องมีหลักกรุณาไปใช้กับบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน กล่าวคือ มีความสงสารต่อกัน ในส่วนของการนำหลักมุทิตาไปใช้กับบุคลากรผู้ปฏิบัติงานนั้นเป็นสิ่งจำเป็นมากเพราะเป็นการเห็นความสำคัญหรือการเอาใจใส่ในเพื่อนร่วมงาน เป็นการส่งเสริมให้บุคลากรผู้ปฏิบัติงานมีความรักใคร่กลมเกลียวกันมากขึ้น และประการสุดท้ายการนำหลักอุเบกขาไปใช้กับบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน คือ ต้องรู้จักวางเฉยและเข้าใจให้ความยุติธรรมในหน่วยงานของตนเองให้มากขึ้น เรียนรู้ที่จะปล่อยวางในบางเรื่องนี้อาจก่อให้เกิดปัญหา ในหน่วยงาน ดังที่กล่าวมา หากบุคลากรผู้ปฏิบัติงานนำเอาหลักพรหมวิหาร 4 มาใช้ในการปฏิบัติงานได้ทุกข้อจะทำให้หน่วยงานที่เริ่มจากบุคลากรผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานที่มีความเข้มแข็งและไม่เป็นภาระของหน่วยงาน

พรหมวิหารธรรมเป็นหลักธรรมที่มวลมนุษยชาติควรประพฤติปฏิบัติต่อกัน เป็นธรรมของบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน หมายถึง ผู้ประเสริฐ คือ ผู้ที่มีจิตใจกว้างขวางยิ่งใหญ่ด้วยคุณธรรมความดีงาม มิใช่หมายถึงบุคลากรผู้ปฏิบัติงานในความหมายที่เข้าใจกันตามสามัญ ทุกคนควรมีพรหมวิหารธรรม ไม่เฉพาะแต่บุคลากรผู้ปฏิบัติงานเท่านั้น การอบรมให้มีพรหมวิหารในจิตใจเรียกว่า มีคุณธรรมอันดีงามทางจิตใจ คือสภาพจิตที่ปรารถนาดี คิดช่วยเหลือ พลอยยินดีและมีความยุติธรรม ผู้ปฏิบัติงานเองย่อมเป็นผู้มีจิตใจที่เข้มแข็งเบิกบาน หน้าตาแจ่มใส มีผิวพรรณสวยงาม ไม่โกรธง่าย ไม่หงุดหงิดง่าย การแสดงออกทางกาย วาจา ย่อมเป็นไปเพื่อ

ประโยชน์เกื้อกูล เช่น การแสดงความประพจน์เรียบร้อยดีงาม การแสดงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และความเสียสละ เป็นต้น ดังนั้น ผู้ประพจน์พรหมวิหาร บุคลากรผู้ปฏิบัติงานย่อมมีวิถีชีวิตที่สงบสุขและยังแผ่กระแสจิตอันดีงามไปเพื่อให้ผู้ร่วมงานคนอื่นได้อีกด้วย รวมความว่า การพัฒนาพรหมวิหารนั้น อันดับแรกจะต้องเริ่มต้นที่จิตของตนเองก่อน คือ บำเพ็ญให้พรหมวิหารธรรมมีอยู่ในใจของตนเองแล้ว ธรรมอันดีงามนี้ย่อมจะกระตุ้นให้บุคลากรผู้ปฏิบัติงานแสดงอีกมาภายนอก โดยการก่อให้เกิดหลักธรรมอื่นๆ บุคลากรผู้ปฏิบัติงานเมื่อบำเพ็ญพรหมวิหารธรรมไปตามลำดับย่อมจะได้รับอานิสงส์มากมาย มีหลับเป็นสุข ตื่นเป็นสุข ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะของผู้วิจัย เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อไป ผู้วิจัยได้เสนอแนะในการนำไป ใช้ที่ได้จากงานวิจัยในครั้งนี้ และผู้ที่ต้องการจะทำวิจัยต่อไป ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้

ศึกษาวิเคราะห์หลักพรหมวิหารธรรมกับการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี ถือเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องระหว่างหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ที่จะนำมาใช้กับบุคลากรที่ปฏิบัติงาน เพื่อให้บุคลากรที่ปฏิบัติงานได้เข้าใจในหลักธรรมดังกล่าว อันจะส่งผลให้บุคลากรมีการปฏิบัติงานที่เป็นอยู่ดีขึ้น เพราะหากไม่มีการนำเอาหลักธรรมพรหมวิหาร 4 มาใช้ในหน่วยงานที่บุคลากรที่ปฏิบัติงานจะนำมาซึ่งปัญหาและความเดือดร้อนต่อหน่วยงานเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นจึงควรเรียนรู้และทำความเข้าใจในหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ซึ่งมีขั้นตอน วิธีการปฏิบัติ และแนวทางการนำมาใช้ภายในเล่มนี้อยู่แล้ว เพียงแต่สละเวลาหันมาสนใจที่จะศึกษางานวิจัยนี้ จักเกิดประโยชน์แก่ท่านมากทีเดียว

บรรณานุกรม

- จันทกาญจน์ นกแก้ว. การปฏิบัติงานตามบทบาทของเจ้าพนักงานท้องถิ่นในจังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์
วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550.
- เฉลิมพงศ์ มีสมนัย. การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นในการบริหารราชการไทย. นนทบุรี : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช. ปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2547.
- ธเนศวร์ เจริญเมือง. 100 ปีการปกครองท้องถิ่นไทย พ.ศ. 2440-2550. กรุงเทพมหานคร : โครงการ
จัดพิมพ์คปกไฟ. 2550.
- ธัญวัฒน์ รัตนศักดิ์. การบริหารราชการไทย. เชียงใหม่ : สำนักวิชาการรัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และ
รัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555.
- บุญเกียรติ โชควัฒนา. หลักคิดและปรัชญาการทำงาน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ตลาดาพัลลิเคชั่น จำกัด,
2549.
- ประคัลภ์ จันทโรอิชา. การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหารธรรมในการปฏิบัติงานของบุคลากร สำนักงาน
ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. สารนิพนธ์ศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552.

- ประยูทธ์ หลงสมบุรณ์. **พจนานุกรม มคอ-ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด. 2546.
- พระครูถาวรกิจจารักษ์ (คง เนตรสูงเนิน). การศึกษาวิเคราะห์หลักพรหมวิหารธรรมกับสถาบันครอบครัวไทย. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.
- พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ). **พรหมวิหารธรรมเรื่อนใจของผู้ใฝ่สุข**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.
- พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณโณ); พิมพ์ลักษณะ : กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543.
- พุทธทาสภิกขุ. **การปฏิบัติวิปัสสนาในอริยาบถยืน**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2542.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **จากสุขในบ้านสู่ความเกษมสันต์ที่แท้จริง**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2542.
- **พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2543.
- **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, 2550.
- **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เอส.อาร์.พรีนติ้ง แมสโปรดักส์, 2551.
- **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 20. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.
- พระมหาสุทนต์ ฐิตชโย (ถาวรศีล). **ศึกษาเชิงวิเคราะห์พรหมวิหาร 4 ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก 2500**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, 2500.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, 2548.
- ราชเลขาธิการ, สำนัก. **ประมวลพระราชดำรัส และพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่างๆ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, 2538.
- ว. วชิรเมธี. **คนสำราญงานสำเร็จ**. พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2551.
- วิฑูรย์ อั้งประพันธ์. **นิติเวชศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2530.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **ทศบารมี ทศพิธราชธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2548.
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมนูญ). **สากลศาสนา**. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548.

- สมบูรณ์ สุขสำราญ, การปกครองส่วนท้องถิ่นและการกระจายอำนาจ. **วารสารราชบัณฑิตยสถาน**. ปีที่ 27 ฉบับที่ 2 .เมษายน – มิถุนายน 2545, หน้า 343-344.
- สุพัตรา สุภาพ. **จับใจคน จับใจงาน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2545.
- สุวิไล โภชนพันธ์. **ประวัติการปกครองท้องถิ่นไทย**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, 2547.
- อนันท์ งานสะอาด. **มนุษย์สัมพันธ์ในการทำงาน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ส่งเสริมอาชีพ, 2547.
- อรศิริ (หงษา) เกตุศรีพงษ์. สังคหวัตถุ 4. **Productivity World**. ปีที่ 12 ฉบับที่ 68 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2550) : 46.
- เอ็น. ไอยสวามี ศาสตรี. **พัฒนาการของพระพุทธศาสนา**. แปลโดย อมร โสภณวิเชษฐวงศ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543.

พุทธวิธีแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทย 4.0 Buddhist Methods in Solving Conflicts in Thai Society 4.0

กัลยกร ลากเดโช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่เกิดขึ้นในทุกระดับของสังคมไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ ทำให้สังคมมีลักษณะเป็นพลวัตเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งทิศทางบวกและทิศทางลบในทุกมิติของประเทศ ในทางพระพุทธศาสนา มองปัญหาความขัดแย้งย่อมมีทางออก แต่จำเป็นต้องอาศัยเวลาและความเหมาะสมในการเลือกใช้วิธีการแก้ไขปัญหในแต่ละบริบทของสังคม

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและสร้างความสมานฉันท์ที่เกิดขึ้นในสังคม ด้วยการน้อมนำหลักพุทธธรรมของพระพุทธองค์มาบูรณาการร่วมกับหลักการจัดการความขัดแย้งที่สร้างสรรค์ เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธี โดยมีอยู่หลายวิธีที่สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับปัญหา ในการศึกษานี้ได้เสนอพุทธวิธีแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทย 4.0 มีอยู่ 3 วิธี คือ สันติวิธีวิถีพุทธด้วยหลักมัชฌิมาปฏิปทา พุทธวิธีการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง และการประยุกต์ใช้หลักสารานียธรรมขจัดความขัดแย้ง เพื่อเป็นแนวทางเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองในสังคมไทย 4.0 ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข อันเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาระบบประชาธิปไตยให้มั่นคงและยั่งยืน

คำสำคัญ : พุทธวิธี, ความขัดแย้ง, สังคมไทย 4.0

Abstract

Conflict is human nature which happens in every level of society unavoidably as it constitutes changing regularly in social dynamics of national dimensions both in positive and negatives directions. Conflict problem in Buddhism can be solved eventually but it takes time and suitability in selecting solution methods in each context of the society.

This article proposes studying guidelines in solving conflict as well as creating reconciliation in the society by integrating Buddhist Teaching Principles of Buddha with the peaceful and creative conflict management. The findings were used as guidelines in peaceful solution of conflict as many methods can be applied consistently to the problem. This study proposes 3 Buddhist methods in solving conflict in Thai society 4.0 namely: Peaceful Buddhist method of the Middle Path, Buddhist method of reconciliation and adoption of Saraniyadhamma Principles in elimination of conflict. They were used as

guidelines in enhancement of harmony in Thai society 4.0 and living together peacefully which is an important foundation of developing the stable and sustainable democracy.

Keywords: Buddhist Methods, Conflict, Thai Society 4.0

บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยมีการกำหนดวิสัยทัศน์เชิงนโยบายในการก้าวสู่ Thailand 4.0 เป็นการผนึกกำลังของทุกภาคส่วนภายใต้แนวคิด “ประชารัฐ” ยุคนี้เทคโนโลยีจะมีอิทธิพลมากในการนำมาพัฒนาต่อยอดในทุกบริบทของการดำเนินชีวิตในสังคม โลกดิจิทัลจะมีความรวดเร็วและเคลื่อนที่ไม่มีหยุด เมื่อนำไปใช้ในทางที่ถูกต้องย่อมเกิดประโยชน์มหาศาล แต่ถ้านำไปใช้ในทางที่ผิดก็ให้โทษมหันต์ ดังปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย 4.0 ที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยสาเหตุหนึ่งก็มาจากการใช้สื่อและโซเชียลมีเดีย (Social Media) เป็นเครื่องมือก่อให้เกิดความขัดแย้งและความแตกแยกในทุกมิติของสังคม

มนุษย์มีถิ่นกำเนิดที่แตกต่างกัน มีความหลากหลายในทัศนคติ ค่านิยม ศาสนา และวัฒนธรรม เมื่อมาอยู่ร่วมกันหรือมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันก็ต้องมีความขัดแย้งกัน อันเนื่องมาจากความต้องการและความคิดเห็นของแต่ละคนแตกต่างกันไป ในมุมมองทางพุทธศาสนาเห็นว่า “ความขัดแย้งเกิดจากการทำงานร่วมกันระหว่างปัจจัยภายใน คือ กุศลมูลและอกุศลมูล รวมถึง ตัณหา ทิฐิ และมานะ ผนวกกับปัจจัยภายนอก คือ ข้อเท็จจริง ความสัมพันธ์ ผลประโยชน์ ค่านิยมโครงสร้างที่บิดเบี้ยว¹ ฉะนั้น ความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมชาติของสังคมมนุษย์ ซึ่งความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมีทั้งส่งผลในทิศทางบวกและทิศทางลบต่อสังคมทั้งด้านกายภาพและจิตภาพ ผลของความขัดแย้งจะสะท้อนออกมาในรูปของความรุนแรงและไม่รุนแรง เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นจะต้องเร่งคลี่คลายปัญหา ต้องพิจารณาปัญหาตามหลักโยนิโสมนสิการจะช่วยให้รู้จักใช้ความคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระบบ คิดวิเคราะห์ถึงเหตุ และผล ใช้สติสัมปชัญญะในการแก้ไขปัญหา มองให้เห็นทุกขและสร้างสุขให้เกิดขึ้น คือ หลักการสำคัญในการแก้ไขปัญหาตามแนวสัมมาธรรมะ

พระพุทธศาสนาสอนอริยสัจเริ่มต้นด้วยทุกข์ เมื่อเรารู้เท่าทันและเข้าใจที่ตั้งแห่งทุกข์ ปัญญาจะทำหน้าที่แก้ทุกข์ให้เกิดสุข พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้ค้นพบทางและบอกทางแก่มวลมนุษย์ แต่ทุกคนจะต้องเดินทางด้วยตนเองในลักษณะเดียวกัน พวกที่เดินทางไปได้ไกลแล้วก็ต้องช่วยกันแนะนำและปลุกเร้าคนอื่น ๆ ให้เร่งเดินทางสายนั้นด้วย พวกเขาทั้งหลายควรเป็นกัลยาณมิตรที่คอยช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต),²

มนุษย์เป็นสัตว์ที่ศึกษาให้เกิดปัญญาได้ ในชีวิตมนุษย์จะมี 3 ด้าน คือ พฤติกรรม จิตใจ ปัญญา จะขับเคลื่อนไปด้วยกัน มนุษย์จะต้องพัฒนา 3 ด้านนี้แบบบูรณาการบนหลักไตรสิกขา คือ พัฒนาพฤติกรรม

¹ PhramahaHansa Dhammahas, *Method of Buddhism : Intrigret means andEquipment management conflicts*, Bangkok : 21 senjuli, 2004.

² พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), *พระพุทธเจ้าในสายต่านักปราชญ์โลก*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 32

ด้วยศีล พัฒนาจิตใจด้วยสมาธิ และพัฒนาปัญญา โดยเกื้อกูลกันอย่างเป็นระบบ และปัญญาถือเป็นยอดธรรมแห่งการแก้ไขปัญหาทิ้งปวง

ดังนั้น พุทธวิธีการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในสังคมไทย 4.0 จะใช้ปัญญานำทางไปสู่เครื่องมือแก้ไข ปัญหาแบบบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจมนุษย์และสังคมอย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับบริบทของสังคมในยุค Thailand 4.0 คือ เป็นสังคมที่เกื้อกูลและแบ่งปันกัน มีความสมานฉันท์ มีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีความเท่าเทียมกัน แม้จะต่างเชื้อชาติ ต่างศาสนา ต่างถิ่นกำเนิด ก็สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ

พุทธวิธีในการสอนเป็นศาสตร์แห่งการศึกษา

พระพุทธศาสนา (Buddhism) คือ ศาสนาที่ถือว่าธรรมะเป็นความจริงสากล เป็นศาสนาแห่งการวิเคราะห์ความเป็นจริง ที่ใครก็ตามหากสิ้นกิเลสก็จะพบได้ด้วยตนเอง เป็นศาสนาแห่งการกระทำ (กรรมวาจา และกิริยวาจา) เป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม (วิริยวาจา) ไม่ใช่ศาสนาแห่งการอ่อนน้อมปรารถนาหรือ ศาสนาแห่งความหวังกังวล การสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้ามุ่งผลในทางปฏิบัติ ให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริง หลังจากที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว พระองค์ได้ทรงเริ่มดำเนินงานสอนธรรมเพื่อประดิษฐานพระพุทธศาสนา คือ ทรงแสดงธรรมแก่ชาวโลกโดยอาศัยพระคุณ 3 ประการ คือ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ โดยมุ่งไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล และความสุข แก่สัตว์โลกทั้งหลาย

คำว่า “การศึกษา” เป็นภาษาสันสกฤต ตรงกับคำภาษาบาลี คือ “สิกขา” หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา คือ หลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นการศึกษาอย่างมีความสุข ผลที่ได้รับก็เป็นความสุข และความสุขสูงสุด คือ “นิพพาน” เมื่อมองการศึกษาในแง่สภาพที่เผชิญ : การศึกษา คือ การแก้ปัญหามนุษย์ ถ้าไม่มีปัญหาการศึกษา ก็ไม่มี³

พระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนา การขัดเกลาอบรมจิตให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง ในสิ่งทั้งปวง พระพุทธศาสนาไม่ใช่ศาสนาแห่งศรัทธาแต่เป็นศาสนาแห่งปัญญา ถือปัญญาเป็นยอดธรรม ดังพุทธพจน์ว่า “ปญฺญุตฺตฺรา สพฺเพ ธมฺมา” ธรรมทั้งหลายทั้งปวงมีปัญญาเป็นยอดยิ่ง ที่มุ่งให้มนุษย์ได้น้อมนำหลักคำสอนของพระพุทธองค์มาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาชีวิต พัฒนาสังคม และพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ พระพุทธศาสนาเป็นหลักคำสอนที่มีความโดดเด่น เป็นการเฉพาะ พุทธศาสนิกพึงต้องทำความเข้าใจแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา และสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นมหาศาสดาโลก จึงได้รับคำยกย่องว่าเป็นพระบรมครูของมนุษย์โลกและเทวโลก เพราะคำสอนของพระองค์นั้นบริสุทธิ์และถูกต้อง ได้รับคำสรรเสริญจากนักปราชญ์ทั่วโลกถึงพระพุทธานุภาพของพระองค์ เช่น

³ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **ปรัชญาการศึกษาของไทย ภาคพุทธธรรม : แก่นนำ การศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ผลิตีพิมพ์, 2556).

“บรมครูผู้ยิ่งใหญ่ เพราะค่าที่พวกเราได้นำเอาหลักคำสอนของพระองค์มาใช้ในชีวิตจริง พวกเราจึงควรถวายการอภิวัตตคติแด่พระองค์ว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระบรมครูของมวลมนุษยชาติ ตลอดเวลาที่โลกนี้ยังดำรงอยู่ ข้าพเจ้ามั่นใจอย่างไม่หลงเหลือความเคลือบแคลงเลยแม้แต่น้อยว่า พระองค์จะทรงดำรงฐานะปรมาจารย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดของมวลมนุษยชาติ”⁴

“ปัญหาทุกชนิดมีทางออกอยู่ที่สัมมาทรศนะ คำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นคำสอนว่าด้วยความช่วยเหลือเกื้อกูลกันระดับสากล เป็นคำสอนแห่งความเมตตาปรารถนาดีต่อกันทุกคน พระพุทธศาสนาเป็นอุดมคติทางธรรมและระบบการควบคุมตนเอง พระพุทธองค์ทรงใช้หลักการทางเหตุผล ตรรกวิทยา และประสบการณ์ตรง ตลอดจนชักชวนให้ทุกคนแสวงหาสัจธรรมภายในตัวเอง เป็นเรื่องที่น่าทึ่งมาก ๆ ที่ปรัชญาของพระพุทธเจ้าได้นำพวกเราเข้ามาใกล้กับแนวคิดฟิสิกส์สมัยใหม่ และแนวคิดทางปรัชญาสมัยปัจจุบันมาก วิธีการของพระพุทธองค์มีลักษณะเป็นการวิเคราะห์ทางจิตชนิดหนึ่ง นอกจากนี้ยังเป็นที่น่าประหลาดใจอีกที่พบว่า พระปัญญาญาณอันลึกซึ้งของพระพุทธเจ้านั้น ช่างมีลักษณะใกล้เคียงกับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ โดยเนื้อหาสาระตามคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ปัญหาต่าง ๆ ทุกระดับ ทั้งปัญหาส่วนระดับบุคคล ระดับชาติ และปัญหาระหว่างประเทศ อาจหาทางออกได้จากแง่มุมแห่งสัมมาทรศนะ”

อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ (Albert Einstein) เจ้าของทฤษฎีสัมพัทธภาพ ได้กล่าวถึงพระพุทธศาสนา ก่อนเสียชีวิตว่า “ถ้าจะมีศาสนาใดที่รับมือได้กับความต้องการทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ปัจจุบัน ศาสนานั้นก็ควรเป็นพระพุทธศาสนา”

พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าจะดำเนินภายใต้หลักสำคัญ 3 ประการ ดังปรากฏในโคตมสูตร คือ

- 1) สอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ (อภิปัญญา)
- 2) สอนอย่างมีเหตุผล เพื่อให้ผู้ฟังไตร่ตรองเห็นตามได้ (สนิทาน)
- 3) สอนในสิ่งที่ผู้ฟังสามารถนำไปปฏิบัติและได้รับผลจริงตามควรแก่การปฏิบัติ (สัปปาฏิหาริยะ)

พระพุทธองค์ทรงมีพุทธวิธีการสอนตามลำดับขั้นตอน เพื่อถ่ายทอดการทำความเข้าใจ ซึ่งการสอนธรรมะของพระพุทธเจ้ามีวิธีการที่หลากหลาย พระองค์จะทรงพิจารณาจากบุคคลที่กำลังรับฟัง ถ้าบุคคลมีระดับสติปัญญาน้อย ก็ทรงสอนธรรมะอีกรูปแบบหนึ่ง ผู้มีปัญญามากก็ใช้อีกรูปแบบหนึ่งเพื่อให้เหมาะสมแก่บุคคลผู้รับการสอน เช่น สอนด้วยวิธีเทศนา วิธีสนทนา วิธีอุปมาอุปไมย วิธีเล่าเรื่องสาธก วิธีใช้อุปกรณ์ วิธีใช้เหตุการณ์จริง วิธีแสดงฤทธิ์ เป็นต้น

พระพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐยากจักพรรณนาให้สิ้นสุด การปฏิบัติตามคุณของพระพุทธเจ้า ด้วยการทำตนให้ผสมกลมกลืนกับพระคุณของพระองค์ ด้วยการพัฒนาปัญญาของตนให้เพิ่มมากขึ้น จนทำให้มีจิตใจที่มีความบริสุทธิ์มากขึ้น เมื่อมีความบริสุทธิ์ใจดีแล้ว ก็พร้อมที่จะแสดงเมตตากรุณา มุ่งปรารถนาดีต่อบุคคลอื่น ต่อสัตว์อื่น โดยมีความเข้าใจว่าเรารักสุข เกลียดทุกข์อย่างไร สัตว์อื่นก็รักสุข เกลียดทุกข์อย่างนั้นเช่นกัน พุทธศาสนิกชนควรน้อมนำปฏิบัติตามพระคุณ 3 ประการ ด้วยการฝึกตนทำตนให้บริสุทธิ์ห่างไกลจากกิเลส เป็นผู้มีความรู้ มีความประพฤติดี ให้อยู่รอดปลอดภัย มีปัญญาเข้าใจโลกตาม

⁴ พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), **พระพุทธเจ้าในสายต่านักปราชญ์โลก**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 7

ความเป็นจริง เมื่อเป็นผู้มีปัญญาและเป็นผู้บริสุทธิ์แล้ว ควรทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นด้วยการเป็นครูช่วยฝึกอบรม จำแนกแจกธรรมคำสอนไปปรับประยุกต์ใช้ให้แก่บุคคลอื่นด้วยจิตใจที่ประกอบด้วยความเมตตา กรุณา เพราะภารกิจของพระศาสนามิได้สอนให้คนประพฤตินี้ เพื่อจะได้ไม่เบียดเบียนกัน สามัคคีปรองดองกัน สามารถอยู่ในสังคมโลกได้ด้วยความพอใจและความสุข

ความขัดแย้งในสังคมไทย 4.0

1. ความขัดแย้ง คืออะไร ?

ความขัดแย้งมีอยู่ทั่วไปในโลกในทุกระดับสังคม ตั้งแต่ในระดับครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ ประเทศ ตลอดจนถึงการขัดแย้งกันระดับโลกที่เราเรียกว่าสงครามโลก มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของความขัดแย้งที่แตกต่างกัน เช่น

คำว่า “ความขัดแย้ง” (Conflict) มาจากรากศัพท์ ภาษาลาติน คือ “Configure” ซึ่งแปลว่า “การต่อสู้” (fight) หมายถึง “การทำสงคราม” “ความไม่ลงรอยกัน” หรือ “การเข้ากันไม่ได้” “การคัดค้านซึ่งกันและกัน” หรือ “ฝ่ายตรงข้าม”⁵

ความขัดแย้ง เป็นความขัดแย้งทั้งทางด้านพฤติกรรมและกระบวนการ โดยด้านพฤติกรรมจะเป็นสถานะที่รับรู้ว่ามีเป้าหมายต่างกัน และมีโอกาสที่จะขัดขวางการไปสู่เป้าหมายของอีกฝ่ายหนึ่ง ส่วนด้านกระบวนการจะเกิดขึ้นจากการรับรู้ความแตกต่างของเป้าหมาย ค่านิยม ความคิด ทศนคติ ความเชื่อ ความรู้สึก และการกระทำของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล⁶

จึงกล่าวได้ว่า ความขัดแย้ง หมายถึง เป็นกระบวนการทางสังคม เป็นการปฏิสัมพันธ์โดยตรงระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กร หรือระหว่างประเทศตั้งแต่ 2 ฝ่ายขึ้นไป เมื่อเกิดความขัดแย้งในแต่ละฝ่ายที่มีจุดมุ่งหมายที่ไปด้วยกันไม่ได้ และมีค่านิยมที่ต่างกัน ก็จะแสดงออกทางพฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้ อาจเป็นแสดงออกทางคำพูด การขัดขวาง การต่อต้าน บิบบังคับ หรือทำอันตรายฝ่ายตรงข้าม

2. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง

ความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงเป็นของคู่กัน เป็นกฎพื้นฐานของชีวิต เป็นสภาพปกติของสังคม โดยความขัดแย้งเริ่มที่เศรษฐกิจซึ่งหลีกเลี่ยงได้ยาก แล้วจะนำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคม และเชื่อในการใช้ความขัดแย้งเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนสังคม และเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์สังคม โดยอยู่บนพื้นฐานของการศึกษาความขัดแย้งทางเศรษฐกิจ

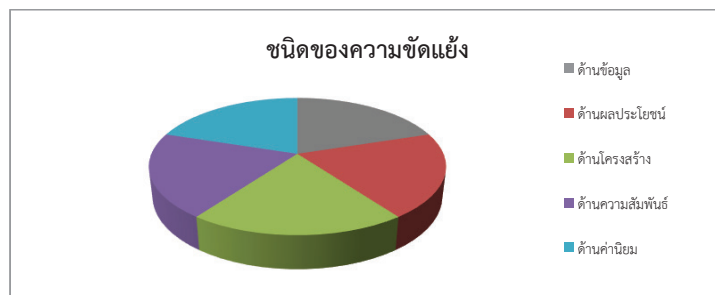
การออกแบบเครื่องมือที่ใช้วิเคราะห์ความขัดแย้งสามารถแบ่งออกเป็น 5 ชนิด คือ⁷

⁵ อรุณ รักรธรรม, การพัฒนาองค์การเพื่อการเปลี่ยนแปลง, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2523)

⁶ Sullivan, E. J., & Decker, P. J. *Effective Management in Nursing*, (California : Addison-Wesley, 1988)

⁷ วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, (ขอนแก่น : ศิริภรณ์จำกัด ออฟเซ็ท, 2547)

- 1) ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data Conflict) เป็นปัญหาพื้นฐานของความขัดแย้ง อาจจะมาจกข้อมูลน้อยไป การแปลผลผิดพลาด การวิเคราะห์ออกมาด้วยความเห็นต่าง หรือแม้แต่ว่าข้อมูลมากเกินไปเป็นปัญหาความแตกต่างในการรับข้อมูล ก่อให้เกิดความขัดแย้งได้
- 2) ความขัดแย้งจากผลประโยชน์ (Interest Conflict) เป็นสาเหตุแห่งการแย่งชิงผลประโยชน์ ในสิ่งที่คุณเหมือนมีหรือมีไม่เพียงพอเป็นเรื่องของตัวเองหา กระบวนการ และจิตวิทยา
- 3) ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structural Conflict) เป็นเรื่องของอำนาจ แย่งชิงอำนาจ การใช้อำนาจ การกระจายอำนาจ ปัญหาโครงสร้าง รวมไปถึง กฎ ระเบียบ บทบาท ภูมิศาสตร์ ระยะเวลา และระบบ
- 4) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) เป็นปัญหาด้านบุคลิกภาพ พฤติกรรมต่าง ๆ ในอดีต อารมณ์ที่รุนแรง ความเข้าใจผิด และการสื่อสารที่บกพร่อง
- 5) ความขัดแย้งด้านค่านิยม (Values Conflict) เป็นปัญหาระบบของความเชื่อ ความแตกต่าง ในค่านิยมชนบประเพณี ประวัติ การเลี้ยงดูที่หล่อหลอมขึ้นมา สรุปลงเป็นแผนภาพ ดังนี้

แผนภาพที่ 1 เครื่องมือที่ใช้วิเคราะห์ความขัดแย้ง (ที่มาภาพประกอบ : Moore)

สาเหตุของความขัดแย้ง มี 5 ประการ ดังนี้⁸

- 1) ความต้องการ (Needs) มนุษย์ทุกคนเกิดมาล้วนมีความต้องการด้วยกันทั้งสิ้น แต่ความต้องการของแต่ละบุคคลจะมีความต้องการที่แตกต่างกัน ตามสภาพภูมิหลังหรือสถานะความเป็นอยู่
- 2) การรับรู้ (Perceptions) เป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวันของมนุษย์ที่จะมองเห็นแต่ละสิ่งในมุมมองที่แตกต่างกัน ความขัดแย้งจะเกิดขึ้น เนื่องจากแต่ละคนมีมุมมองหรือการรับรู้ต่อสาเหตุของปัญหา และผลลัพธ์ของปัญหาที่แตกต่างกัน โดยมุมมองที่แตกต่างกันของแต่ละฝ่ายมาจากประสบการณ์ ภูมิหลัง บุคลิกภาพ ระดับการศึกษา พื้นฐานของครอบครัวที่แตกต่างกัน

⁸ ชัยเสฎฐ์ พรหมศรี, การจัดการความขัดแย้งในองค์กร (Conflict Management), (กรุงเทพมหานคร : เอ็กซ์เปอร์เน็ท, 2550).

3) อำนาจ (Power) ขอบเขตของอำนาจและการใช้อำนาจ เป็นสิ่งสำคัญที่ระบุถึงประเภทหรือจำนวนความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ได้เมื่อแต่ละฝ่ายพยายามที่จะทำให้อีกฝ่ายเปลี่ยนการกระทำหรือพฤติกรรมตามที่ตนต้องการ หากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีอำนาจมากกว่า โอกาสจะได้รับประโยชน์จากอีกฝ่ายหนึ่งก็สูงขึ้น

4) ค่านิยม (Values) คือ ความเชื่อหรือหลักเกณฑ์ที่เราพิจารณาว่าเป็นสิ่งสำคัญ ความขัดแย้งที่รุนแรงนั้นเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีค่านิยมที่แตกต่างกันหรือไม่เท่าเทียมกัน หรือเมื่อค่านิยมไม่มีความชัดเจน ความขัดแย้งสามารถเกิดขึ้นได้ เมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่ยอมรับค่านิยมหรือสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติของอีกฝ่าย

5) ความรู้สึกและอารมณ์ (Feeling and Emotions) มีบุคคลจำนวนไม่น้อยปล่อยให้ความรู้สึกและอารมณ์มีอิทธิพลเหนือตนในการรับมือกับความขัดแย้ง สาเหตุของความขัดแย้งเกิดขึ้นเพราะบุคคลไม่ให้ความสนใจต่อความรู้สึกและอารมณ์ของตนเองและผู้อื่น

จากแนวคิดเบื้องต้น แสดงให้เห็นว่าความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงเป็นกฎธรรมชาติของทุกชีวิต ทุกสังคมไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงได้ หากแต่จะมีระดับความขัดแย้งที่รุนแรงแตกต่างกันไป โดยส่วนใหญ่ความขัดแย้งล้วนมีสาเหตุมาจากด้านข้อมูลข่าวสาร ผลประโยชน์ โครงสร้าง ความสัมพันธ์ ค่านิยม ความต้องการ การใช้อำนาจ ตลอดจนด้านความรู้สึกและอารมณ์ของแต่ละบุคคล กลุ่มบุคคลที่ตรงข้ามกัน

3. การบริหารความขัดแย้งตามหลักการจัดการ

แนวคิดว่าคุณคนแตกต่างกัน จึงใช้กลยุทธ์ในการจัดการความขัดแย้งโดยแต่ละคนมีรูปแบบการแก้ปัญหาเป็นของตนเอง สามารถเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้และหาวิธีการใหม่ ๆ ที่มีประสิทธิภาพในการจัดการความขัดแย้งในภาวะขัดแย้ง ประเด็นหลักที่ต้องใส่ใจ คือ การบรรลุวัตถุประสงค์ส่วนตัว เมื่ออยู่ในภาวะขัดแย้ง คนแต่ละคนจะมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างจากผู้อื่น และการรักษาสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น โดยเสนอแบบพฤติกรรมในการจัดการความขัดแย้ง 5 แบบ คือ

1) ลักษณะแบบ “เต่า” (ถอนตัว, หดหู่) มีลักษณะหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง ยอมละวัตถุประสงค์และความสัมพันธ์ส่วนตัว โดยการหลีกเลี่ยงไม่เผชิญกับคู่กรณี จะไม่ตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อแก้ปัญหา

2) ลักษณะแบบ “ฉลาม” (บังคับ, ขอบใช้กำลัง) เป็นการแก้ปัญหาคัดแย้งโดยใช้อำนาจตามตำแหน่ง คำสั่งถึงเป้าหมายงานหรือความต้องการของตนเองมากกว่าความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน

3) ลักษณะแบบ “ตุ๊กตาหิม” (สัมพันธภาพราบรื่น) เชื่อว่าความขัดแย้งหลีกเลี่ยงได้เพื่อเห็นแก่ความกลมเกลียว ยอมยกเลิกเป้าหมาย เพื่อรักษาสัมพันธภาพอันดีไว้

4) ลักษณะแบบ “สุนัขจิ้งจอก” (ประนีประนอม, แก้ปัญหาเฉพาะหน้า) จะคำนึงถึงเป้าหมายส่วนตนและสัมพันธภาพกับบุคคลอื่นในระดับปานกลาง แสวงหาการประนีประนอม พร้อมและเต็มใจที่จะสละวัตถุประสงค์และสัมพันธภาพบางส่วนเพื่อหาข้อตกลงร่วมที่ดี

5) ลักษณะแบบ “นกฮูก” (เผชิญหน้ากัน, สุขุม) จะมองความขัดแย้งว่าเป็นปัญหาที่จะต้องแก้ไข ให้คุณค่าแก่เป้าหมายและสัมพันธภาพ สิ่งที่ต้องการ คือ การบรรลุเป้าหมายของตนเองและผู้อื่น

ทักษะที่จำเป็นในการจัดการความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ คือ การนำเสนอความคิดเห็นใหม่ โดยปรับแนวคิด กระบวนทัศน์ มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ตลอดจนปรับแนวทางปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาาร่วมกัน มีดังนี้⁹

1) ประเมินถึงธรรมชาติของความขัดแย้ง (Assess the Nature of the Conflict) ว่าทำให้เกิดผลตามมาในทางสร้างสรรค์หรือทำลาย

2) ค้นหาสาเหตุความขัดแย้ง (Identify the Sources of Conflict) พบว่า มีอยู่ 5 สาเหตุใหญ่ คือ การมีเป้าหมายต่างกัน การตีความจากอารมณ์ที่แตกต่างกัน การออกแบบโครงสร้าง บรรยากาศที่ไม่เป็นมิตรกันและบุคลิกภาพที่แตกต่างกัน

3) การจัดการความขัดแย้งควรมีการวางแผนและกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสม โดยที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในตลอดกระบวนการ มีจุดเน้นที่การแก้ปัญหาแบบชนะ-ชนะ (Win – Win Solution) ภายใต้บรรยากาศมิตรภาพและจริงใจที่ประสานเข้าหากัน ในองค์การที่หลากหลายวัฒนธรรม ปรับตัวเข้าหากัน ทำให้เกิดการสื่อสารที่ดี สร้างความเข้าใจที่ดี เพราะคนที่มาจากต่างวัฒนธรรมจะมีมุมมองการตีความหมาย การประเมินสิ่งต่าง ๆ ย่อมต่างกัน ดังนั้น สิ่งสำคัญ คือ การเปิดใจยอมรับในวัฒนธรรมของคนอื่น ๆ ด้วย

สรุปได้ว่า การบริหารความขัดแย้ง จะต้องอาศัยการวางแผนและการใช้กลยุทธ์ที่เหมาะสมในแต่ละประเด็นปัญหา สามารถหาวิธีการใหม่ ๆ ได้อย่างสร้างสรรค์ เพื่อการรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน หลีกเลี่ยงการใช้อารมณ์และความรู้สึกส่วนตัวเป็นเกณฑ์การแก้ปัญหา สิ่งสำคัญจะต้องประเมินระดับความขัดแย้งและทราบถึงสาเหตุที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งให้ได้ เพื่อจะแก้ไขปัญหาดังตรงจุด วิธีการแก้ปัญหาต้องเน้นกระบวนการแก้ปัญหาาร่วมกันอย่างจริงใจ เปิดใจยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

4. ความขัดแย้งในสังคมไทย 4.0

Thailand 4.0 เป็นโมเดลเศรษฐกิจที่จะนำพาประเทศไทยให้หลุดพ้นจากกับดักประเทศรายได้ปานกลาง กับดักความเหลื่อมล้ำ และกับดักความไม่สมดุล พร้อม ๆ กับเปลี่ยนผ่านประเทศไทยไปสู่ประเทศในโลกรุ่นใหม่ ที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ในบริบทของโลกรุ่นใหม่ The Fourth Industrial Revolution อย่างเป็นรูปธรรม ตามแนวทางที่แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีได้วางไว้ ด้วยการสร้างความเข้มแข็งจากภายในควบคู่ไปกับการเชื่อมโยงกับประชาคมโลก ตามแนวคิด “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” โดยขับเคลื่อนผ่านกลไก “ประชารัฐ” ส่งผลให้เกิด คำว่า “สังคมไทย 4.0”

สังคมไทย 4.0 หมายถึง เป็นสังคมที่มีความหวัง (Hope) เป็นสังคมที่เปี่ยมสุข (Happiness) และเป็นสังคมที่มีความสมานฉันท์ (Harmony) เป็นสังคมที่มีความพอเพียง โดยมีคนชนชั้นกลาง เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ เกิดความเท่าเทียมในสังคม ความเหลื่อมล้ำอยู่ในระดับต่ำ มีสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่ดี

สังคมจะมีลักษณะเป็นพลวัตที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ จากการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ถือเป็นยุคของการนำนวัตกรรมมาต่อยอดการพัฒนาในทุกมิติของสังคม แต่ทั้งนี้ยังเกิด

⁹ สุพัตรา จิตตเสถียร, การจัดการความขัดแย้งในสถานพยาบาลของรัฐระดับจังหวัด. *ดัชนีนิพนธ์ปรัชญา ดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2550).

อุปสรรคในการผลักดันนโยบายหลายประการ เช่น ความขัดแย้งอันเกี่ยวเนื่องด้วยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ อำนาจ อุดมการณ์ และความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่เห็นต่างกัน เมื่อใดที่มีการพัฒนาประเทศหรือสังคมจะเกิดการเปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคมด้วย

ในสังคมไทย 4.0 มีสื่อสังคมออนไลน์เป็นกลไกสำคัญในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารสู่สังคม โดยผ่านช่องทางเครือข่ายทางสังคม (Social Network) ผ่านทางเว็บไซต์ และโปรแกรมประยุกต์ที่สามารถเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ต โดยมุ่งเน้นให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีส่วนร่วมระหว่างกันในวัตถุประสงค์ของการสื่อสารได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้การรับสารนั้น ๆ เป็นไปในทิศทางให้ความร่วมมือหรือความขัดแย้งได้ในเวลารวดเร็วเช่นกัน ปัจจุบันนี้ยุคดิจิทัลมีอิทธิพลต่อการนำเสนอข่าวสารต่อสังคมอย่างมาก ส่วนหนึ่งเป็นคุณประโยชน์ แต่ในขณะเดียวกันหากผู้รับสารขาดวิจารณญาณและสติในการเสพสื่อก็จะให้ผลด้านลบมากกว่าด้านบวก จึงเกิดการสร้างวาทกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างความแตกแยกของสังคมขึ้นมาในหลายๆ มิติ ดังเช่น กลุ่มผู้ไม่ประสงค์ดีใช้สื่อเป็นเครื่องมือสร้างความแตกแยกทางศาสนา มีการเผยแพร่หลักคำสอนที่บิดเบือน ตัดต่อให้เกิดความผิดเพี้ยนจากความเป็นจริง สร้างข้อมูลเท็จให้เกิดความเสื่อมเสีย หมั่นหมองเพื่อหวังทำลายความศรัทธา ความเลื่อมใสที่มีต่อพระพุทธศาสนา ส่งผลให้เกิดประเด็นความขัดแย้งในสังคม มีการใช้ความรุนแรงตัดสินปัญหา เกิดการแบ่งแยกศาสนา เกิดการดูหมิ่นศาสนา ขาดสติในการเลือกรับข้อมูลข่าวสาร และการประพฤติปฏิบัติตนไม่เหมาะสมต่อพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นเหล่าพระสาวกของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นภัยใหญ่ของสังคมที่ต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน โดยอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และอาจรุนแรงสืบต่อไปในอนาคต หากชาวพุทธยังเพิกเฉยไม่รู้จักหน้าที่ของตนลุกขึ้นมาปกป้อง ค้ำครองพระพุทธศาสนา ในขณะที่ชาวต่างชาติทั่วโลกเลือกที่จะนำเสนอข่าวในด้านบวกและยอมรับพระพุทธศาสนาว่าเป็นหลักในการดำเนินชีวิตที่ดีที่สุด ด้วยพลังศรัทธาจึงมีชาวต่างชาติจำนวนไม่น้อยในแต่ละปีสนใจเดินทางมาศึกษาพระพุทธศาสนาในเมืองไทย

พระพุทธศาสนาเป็นหลักการ “อภาลิโก” ไม่ผันแปรไปตามกาลเวลา ช่วยส่งเสริมประชาธิปไตย ทั้งทางตรงและทางอ้อม คือ ช่วยทำลายชนชั้นวรรณะให้หมดไปโดยสันติวิธี ช่วยสอนให้คนที่แตกแยกกันอยู่เป็น “โรบินสันครุโซ” ได้เข้ามารวมกันกระทำกิจการส่วนรวมอันยิ่งใหญ่ ซึ่งประจักษ์พยาน ก็คือ ศิลปะและความสง่างามของสถาปัตยกรรมในวัด ฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญช่วยพัฒนาสังคมจากระบบทาสมาสู่ระบอบประชาธิปไตย จึงกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนามีภารกิจผูกพันอยู่กับสังคมไทยอย่างแยกไม่ออก ทั้งนี้ “พระพุทธศาสนามีใช้สมบัติของชาวพุทธเท่านั้น แต่เป็นสมบัติของมนุษยชาติทั้งหมด พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์เป็นสมบัติร่วมกันของทุกคน เห็นได้จาก พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแรกของโลก เมื่อพระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ไม่นานนักก็ได้ส่งพระอรหันต์สาวก 61 รูป ออกไปประกาศคำสอนสากลในทิศต่าง ๆ โดยให้แสดงธรรมไปเพื่อประโยชน์ และความสุขของมวลมนุษยชาติ”

สังคมไทย 4.0 ควรพึงระลึกว่า ความขัดแย้งเกิดขึ้นที่ใด ที่นั้นย่อมเกิดบาป 3 ประการ ดังนี้

1) การสูญเสียความสมดุลทางจิตภาพ ในมิตินี้ ส่งผลลบแก่สุขภาพจิตของมนุษย์ จิตมีความกวัดแกว่ง ตีใจบ้าง เสียใจบ้าง ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสย้ำว่า “กิเลสมาจากการทะเลาะวิวาทกันเป็นต้น” นัยนี้ดุลยภาพภายในจิตได้สูญเสียไป ถูกปกคลุมด้วยอกุศลจิต¹⁰

2) การสูญเสียทรัพย์สิน วิเคราะห์ได้จาก กรณีที่พระพุทธองค์ทรงนำประเด็นการทะเลาะวิวาทกันเกี่ยวกับนกสองตัวในการแบ่งปลา ว่าใครจะได้ส่วนไหน แต่ตกลงกันไม่ได้ จึงต้องขอร้องให้สุนัขจิ้งจอกเป็นคนกลางในการทำหน้าที่แบ่ง นกสองตัวได้หัวและหางปลา ส่วนกลางตัวสุนัขจิ้งจอกนำไปให้ภรรยาตัวเอง สุนัขจิ้งจอกได้เปรยว่า “เพราะการทะเลาะ สัตว์จึงฝ่ายยอม ทรัพย์สินจึงสิ้นไป พวกนกเสื่อมเพราะการทะเลาะวิวาทกัน”¹¹

3) การสูญเสียความสมานฉันท์ในสังคม กรณีศึกษาประเด็นที่พระพุทธเจ้าทรงออกแบบสังคมสงฆ์ขึ้นมาเพื่อเป็นสังคมแห่งการรองรับการพัฒนาตนเอง แสวงหาความจริงสูงสุด หากใครก็ตามที่จะทำลายสงฆ์ พระองค์บัญญัติให้การกระทำดังกล่าวนั้นผิดทั้งวินัยและผิดธรรมด้วย พระองค์ทรงออกแบบสังคมสงฆ์ให้เป็นสังคมแห่งสมานฉันท์ สังคมแห่งการเกื้อกูล และเอื้อต่อการปฏิบัติธรรม สรุปลงแผนภาพนี้

แผนภาพที่ 2 บาปของความขัดแย้ง

กล่าวโดยสรุป บาปของความขัดแย้งจากการทะเลาะวิวาท ตามนัยดังกล่าว อาจเกิดขึ้นได้ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคม เมื่อเกิดขึ้นก็จะนำมาซึ่งการสูญเสียมากกว่าประโยชน์ เช่น การสูญเสียทรัพย์สิน เสียเวลา เสียความรู้สึก เสียมิตรภาพ และเสียโอกาส เป็นต้น ฉะนั้น สังคมต้องร่วมกันพึงระวังความขัดแย้งให้มุ่งผลไปทางสร้างสรรค์ให้เกิดผลบวกมากกว่าผลลบ

พุทธวิธีแก้ปัญหาคความขัดแย้งในสังคมไทย 4.0

ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของสรรพสิ่งเช่นเดียวกับทุกข์ หมายความว่าในชีวิตของบุคคล และในความเป็นไปของสังคม เราไม่สามารถหลีกเลี่ยงความขัดแย้งได้ ไม่ว่าจะเป็ความขัดแย้งกับตนเองและผู้อื่น ความขัดแย้งสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ความเป็นธรรมชาติของความขัดแย้งบางอย่างสามารถจัดการได้

¹⁰ ชุ.เถร. (ไทย) 26/275/384.

¹¹ ชุ.ชา. (ไทย) 27/37/261.

แต่บางอย่างก็ไม่สามารถห้ามได้ เช่น ความขัดแย้งทางความคิด แม้กระทั่งพระอรหันต์ที่รู้แจ้งในสังขารธรรมและห่างไกลจากกิเลส ก็ยังมีความเห็นแตกต่างกันแต่ก็สามารถแก้ไขได้ ดังมีตัวอย่างมากมายในพระไตรปิฎก เช่น

เหตุการณ์ความเห็นไม่ตรงกันระหว่างพระอรหันต์ 500 รูป ในการทำสังคายนาครั้งที่ 1 ในประเด็นเรื่อง “สิกขาบทเล็กน้อย” ว่าสิกขาบทข้อไหนที่จัดว่าเป็นสิกขาบทเล็กน้อยและทรงอนุญาตให้เพิกถอนได้ ทำให้ต่างฝ่ายต่างมีความเห็นที่แตกต่างกันหาข้อยุติไม่ได้¹² จนกระทั่งพระมหากัสสปะได้เสนอว่า ถ้าสงฆ์มีความถึงพร้อมในคำสอนของพระพุทธเจ้า ก็จะไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ทรงบัญญัติ จะไม่พึงถอนบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้ แต่จักประพฤติในสิกขาบททั้งหลายตามที่บัญญัติไว้ได้ คณะสงฆ์ก็มีมติเห็นชอบตามนั้น¹³

ดังนั้น ความขัดแย้งนั้นเป็นเรื่องธรรมดา เป็นธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เกิดขึ้นในทุกระดับของสังคม ในทางพระพุทธศาสนาเมื่อความขัดแย้งเกิดขึ้น จะต้องมีการมีสติสัมปชัญญะรู้เท่าทันปัญหา และใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหานั้น ๆ อย่างสันติวิธี ซึ่งพุทธวิธีแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งนั้นมีด้วยกันหลากหลายวิธีที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย 4.0 ดังนี้

1. สันติวิธีวิถีพุทธ ด้วยหลักมัชฌิมาปฏิปทา

พระพุทธเจ้าทรงนำเสนอภูมิปัญญาของโลกเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนา เหตุเกิดที่ใดให้ดับที่นั่น ให้ “โลกภายนอกก็ไม่วุ่น โลกภายในก็ไม่ขุ่นเคือง” นั่นคือ “ทางสายกลาง” หรือ “มัชฌิมาปฏิปทา” จัดได้ว่าเป็นอริยมรรค ซึ่งเป็นหนทางอันประเสริฐที่จะพาผู้ขัดแย้งออกจากกับดักของความรุนแรง และอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดังที่พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำว่า “ข้อปฏิบัติอันเป็นกลาง ไม่เข้าไปใกล้ที่สุดสองอย่างย่อมเป็นไปเพื่อเข้าไปสงบระงับจากกิเลส เพื่อความรู้อยิ่ง เพื่อความรู้ดี เพื่อความดับทุกข์” ด้วยเหตุนี้ “ทางสายกลาง” จึงถือว่าเป็น “สันติวิธีวิถีพุทธ” ที่ประกอบด้วยหนทางของการดับทุกข์ คือ ความขัดแย้งและความรุนแรง สมุทัย คือ สาเหตุของความขัดแย้งและความรุนแรง เพื่อให้เข้าถึงนิโรธ คือ สันติ โดยใช้ “มรรค 8” ซึ่งถือได้ว่าเป็น “สันติวิธีวิถีพุทธ” มี 8 ประการ ดังต่อไปนี้

1) ความเข้าใจที่ถูกต้อง (Right Understanding) โดยเน้นกระบวนการสร้างสัมมาทิฐิให้เกิดขึ้น สร้างความรู้ และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับประเด็นปัญหา สาเหตุ เป้าประสงค์ที่มุ่งหวังและวิธีดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าประสงค์

2) ความคิดที่ถูกต้อง (Right Thought) โดยการแสดงออกต้องไม่เป็นไปเพื่อความอยากได้อำนาจ หรือมุ่งผลประโยชน์ส่วนตน หากแต่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวมอย่างแท้จริง การไม่คิดผูกพยาบาท และไม่กระทำการที่นำไปสู่การเบียดเบียนตนเองและคนอื่นให้เกิดความทุกข์ทรมานเดือดร้อน อันเกิดจากการแสดงออกด้วยการใช้ความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ

3) การใช้การสื่อสารที่ถูกต้อง (Right Speech) เน้นการสื่อสารแบบสัมมาวาจา โดยไม่ใช้วาจาหรือคำพูดที่แสดงออกด้วยการตำหนิ การใช้คำหยาบคาย การพูดเพื่อเจ้า ส่อเสียดการพูดเท็จ ถูกเหยียดหยาม การใส่ร้ายป้ายสี อันจะนำไปสู่การสร้าง ความโกรธเกลียด และชิงชังเพื่อนมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคม

¹² วิ. จุฬ. 7/441/382.

¹³ วิ. จุฬ. 7/442/383.

4) การแสดงท่าทีที่ถูกต้อง (Right Action) โดยการไม่ยุ่ง ส่งเสริม หรือกระตุ้นให้เกิดการใช้ความรุนแรงด้วยการทำร้ายประหารบุคคลอื่นที่มีความเชื่อและเห็นต่าง

5) ดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง (Right Livelihood) ใช้ชีวิตที่สอดคล้องกับธรรม และไม่คลาดเคลื่อนไปจากธรรม จะทำให้การดำเนินชีวิตมีคุณและมีความหมายมากยิ่งขึ้น

6) ความเพียรพยายามที่ถูกต้อง (Right Effort) โดยการเพียรระวังไม่กระทำการในสิ่งที่ไม่ถูกต้องและไม่เหมาะสม การเพียรรักษาสิ่งที่ดีและงดงามเอาไว้อย่างต่อเนื่อง และการพัฒนาความจริง ความดีงามให้เกิดขึ้นอยู่เสมอ การกระทำการในลักษณะนี้ จะก่อให้เกิดแนวร่วมอย่างยั่งยืนและมั่นคง

7) การมีสติที่ถูกต้อง (Right Mindfulness) รู้เท่าทันความคิดของตนเอง ไม่กระทำการหรือตัดสินใจสิ่งหนึ่งสิ่งใดภายใต้อิทธิพลของไฟที่กำลังสุ่มใจ ไฟ คือ ความอยากได้ผลประโยชน์ ความต้องการ ความโกรธ และความหลง ต้องใช้สติเป็นเครื่องมือในการกำกับ และตรวจสอบ ไม่ให้ประมาทและหลงใหลในชัยชนะ ซึ่งอาจจะเกิดผลกระทบในเชิงลบตามมา ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสเตือนว่า “ผู้ชนะย่อมก่อเวร ผู้แพ้ย่อมนอนเป็นทุกข์ บุคคลละความชนะและความแพ้เสียแล้วจึงสงบ ระวัง (เวร) นอนเป็นสุข”

8) ความมุ่งมั่นในหนทางที่ถูกต้อง (Right Concentration) เป้าหมายของสันติวิธี คือ การปรากฏขึ้นของความสันติ ซึ่งผ่านการรับฟัง การยอมรับ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ดังนั้น จำเป็นต้องมุ่งมั่นไม่ย่อท้อ ต่อปัญหาและอุปสรรคที่เข้ามาทำลายต่อการพูดคุย เพื่อหาทางเลือกที่ดีที่สุดที่คู่กรณีสามารถรับได้ โดยไม่ ยึดมั่นในทางเลือกที่ดีที่สุดสำหรับเราคนเดียวหรือกลุ่มเดียวเท่านั้น อีกทั้งจำเป็นต้องใส่ใจต่อวิธีการและความสัมพันธ์ระหว่างกัน

กล่าวโดยรวม ทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทาในพระพุทธศาสนาถือว่าเป็น “สันติวิธีวิधिพุทธ” ที่พระพุทธเจ้าทรงนำเสนอให้เป็นทางเลือกในการปฏิบัติ เพื่อให้หลุดจากกับดักของทุกข์ คือ ความขัดแย้งและความรุนแรง เพราะมัชฌิมาปฏิปทา คือ การหมุนวงจักรแห่งธรรมให้กระจายออกไปในทิศต่าง ๆ เมื่อหมุนไปสู่ทิศใด ทิศแห่งนั้นย่อมเกิดสันติสุข

2. พุทธวิธีการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง

การช่วยเหลือและส่งเสริมให้ผู้บุคคลคืนดีกัน เป็นการกระทำที่พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญ ดังมีพุทธพจน์ว่า “เมื่อคนเหล่าอื่นขัดแย้งกันอยู่ ผู้ใดพยายามประสานให้พวกเขาคืนดีกัน ผู้นั้นชื่อว่าเป็นคนมีความรับผิดชอบ เป็นผู้จัดธุระที่ยอดเยี่ยม” (ขุ.ชา. 27/549) และ “ท่านทั้งหลายจงเห็นความวิวาทโดยความเป็นภัย และความไม่วิวาทโดยความปลอดภัยจึงมีความพร้อมเพรียงกัน มีความประนีประนอม นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า”

การไกล่เกลี่ยความขัดแย้งเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าให้ความสำคัญมาก เห็นได้จากวินัยของพระสงฆ์ มีสิกขาบทมากมาย ที่เกี่ยวกับการระงับความขัดแย้ง (อธิกรณ์) ในหมู่สงฆ์ ฉะนั้น สังคมชาวพุทธไม่ควรปล่อยวาง เมื่อเกิดเหตุความขัดแย้งขึ้น พระพุทธองค์ทรงเห็นว่า เป็นหน้าที่ของชาวพุทธในการเข้าไปแทรกแซงเมื่อมีความขัดแย้งกันในชุมชน สังคม ความขัดแย้งนั้นถือว่าเป็นทุกข์อย่างหนึ่ง ในการจัดการกับความทุกข์ พุทธศาสนาเห็นว่าต้องมองให้ถึงสมุทัย คือ สาเหตุของทุกข์ ด้วยเหตุนี้เมื่อจะระงับความขัดแย้งเราจำต้องมองให้เห็นถึงสาเหตุของความขัดแย้ง และจัดการกับสาเหตุดังกล่าวด้วยพุทธวิธี ดังนี้

- 1) ให้ความสำคัญกับ “คน” หรือมิติทางด้านอารมณ์ เมื่ออารมณ์ความรู้สึกของคู่ขัดแย้งคลี่คลายแล้ว การเจรจาเพื่อพิจารณาประเด็นปัญหาหรือข้อเรียกร้องจึงจะเกิดขึ้นได้
- 2) จัดตอกุศลมูลในใจคู่ขัดแย้งให้หมดไป โดยให้กุศลมูล คือ อโภคะ อโทสะ และอโมหะ เข้ามาแทนที่
- 3) กระตุ้นให้คู่ขัดแย้งอุทิศ ได้สติและหันมาพิจารณาตนเอง อาจพูดให้สะอึกหรือตั้งคำถามให้คิดและเห็นปัญหาด้วยตนเอง
- 4) ช่วยให้ผู้ขัดแย้งหาคำตอบด้วยตนเอง ผู้ไกล่เกลี่ยไม่ควรเป็นผู้หาทางออกให้แก่คู่ขัดแย้ง แต่ควรช่วยให้คู่ขัดแย้งหาคำตอบและบรรลุข้อตกลงร่วมกันด้วยตนเอง
- 5) สร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้นกับคู่ขัดแย้งเป็นอันดับแรก ลำดับต่อไปทำให้คู่ขัดแย้งไว้วางใจซึ่งกันและกัน สามารถหาทางออกร่วมกันได้ด้วยการเจรจา
- 6) พูดด้วยสัจจะ เมตตา ขันติ และสติ เพราะคุณธรรมของผู้ไกล่เกลี่ยเป็นสิ่งสำคัญมากในการสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน รวมทั้งการสร้าง ความเชื่อมั่นในการแก้ไขความขัดแย้งแบบสันติวิธี
- 7) คุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยควรเป็นผู้มีสติ มีคุณธรรมที่ทั้ง 2 ฝ่ายยอมรับ มีความสามารถในการสื่อสารอย่างถูกต้อง มีทักษะในการถามและควบคุมเหตุการณ์ มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องราวของคู่ขัดแย้ง เป็นต้น¹⁴

3. การประยุกต์ใช้หลักสารณียธรรมขจัดความขัดแย้ง

การที่หมู่คณะหรือสังคมใดเกิดความแตกแยก ขัดแย้งกัน ไม่สมานฉันท์กัน ก็เป็นเพราะว่าคนในหมู่คณะหรือสังคมนั้นนั้นละเลยหลักธรรมเรื่องความสามัคคี จึงทำให้เกิดสิ่งเหล่านี้ขึ้นมา คือ ขาดความรัก ความเมตตา อิจฉาริษยา นินทาว่าร้าย เบียดเบียนกัน และมีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน ต่างคนต่างก็ถือความคิดของตนเป็นใหญ่อยู่ตลอดเวลา ทำให้สถานที่หรือสังคมนั้นขาดสันติสุข

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสถึงหลักธรรมที่เสริมสร้างความสามัคคีปรองดองไว้ ดังเหตุเกิดขึ้นกับภิกษุชาวเมืองโกสัมพี ความว่า

คราวหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ โขสิตาราม เมืองโกสัมพี คราวนั้นภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์กราบทูลให้ทรงทราบ ว่า ภิกษุ 2 พวก ในเมืองโกสัมพีนี้วิวาทกัน ทิ่มแทงกันด้วยหอก คือปาก ไม่ปรองดองกัน พระศาสดาให้ภิกษุรูปหนึ่งไปตามพระภิกษุทั้งสองพวกนั้นมาเฝ้า ตรัสถามว่า ทะเลาะวิวาทกันจริงหรือ เมื่อภิกษุเหล่านั้นทูลรับว่าจริง แล้วจึงตรัสโอวาทภิกษุเหล่านั้นให้สามัคคีกัน ที่ต้องทะเลาะกันนั้นก็เพราะไม่ตั้งเมตตาทางกาย วาจา ใจ ไว้ต่อกันและกัน ทรงสั่งสอนภิกษุเหล่านั้นในหลักสารณียธรรม (ธรรมอันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน) 6 ประการ คือ

- 1) เมตตาทายกรรม คือ การจะทำอะไร ๆ ก็ให้ทำด้วยความเมตตาต่อกัน
- 2) เมตตาวจีกรรม คือ การจะพูดอะไร ๆ ก็ให้พูดด้วยความเมตตาต่อกัน

¹⁴ พระไพศาล วิสาโล, (วงศ์วรวิสิทธิ์), การไกล่เกลี่ยแบบพุทธ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://www.visalo.org/article/P_kamKlaiKlear.htm [30 กรกฎาคม 2561].

- 3) เมตตาโมโนกรรม คือ การคิดอะไร ๆ ก็ให้คิดด้วยความเมตตาต่อกัน
- 4) สาธารณโภคี คือ แบ่งปันลาภที่ได้มาโดยชอบธรรมให้แก่กัน ไม่หวังไว้บริโภคนแต่ผู้เดียว
- 5) สีลสามัญญตา คือ เป็นผู้มั่งคั่ง มีความประพฤติดีเสมอกัน ไม่รังเกียจกันเรื่องความประพฤติ
- 6) ทิฏฐิสามัญญตา คือ มีความเห็นถูกต้องเหมือนกัน เป็นความเห็นที่ทำให้สิ้นทุกข์ อนึ่ง แม้จะมีความเห็นไม่ตรงกัน ก็ไม่ทะเลาะวิวาทกัน สามารถอยู่ร่วมกันได้

ธรรมทั้ง 6 ประการนี้ เป็นไปเพื่อการระลึกถึงกัน สร้างความเคารพรักต่อกัน เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน ไม่วิวาทกัน สามัคคีกัน เป็นเอกภาพ คือ มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

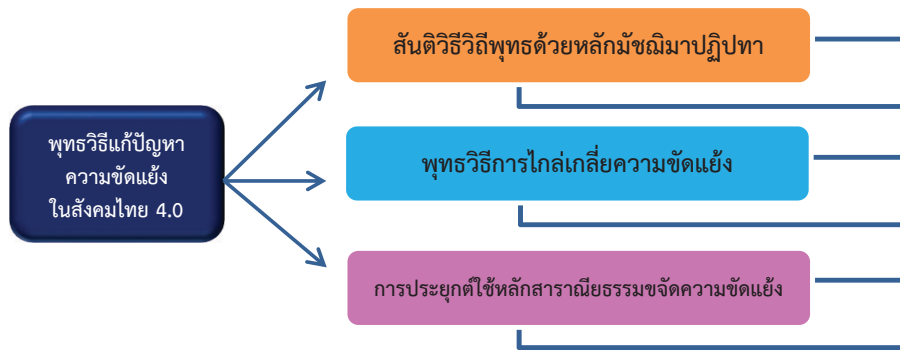
ในพระสูตรนี้เล่าว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงโอวาทภิกษุเหล่านี้ด้วยสาราณียธรรมนี้แล้ว เหล่าภิกษุต่างชื่นชมยินดีต่อพระภิกษิตของพระศาสดา แต่ภิกษุเหล่านั้นมิได้เชื่อฟังพระโอวาท ยังคงทะเลาะวิวาทกันต่อไป จนพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จปลีกพระองค์ไปอยู่ที่ป่ารกชั้ววัน ได้ช้างและลิงคอยเฝ้าบำรุงปรนนิบัติ ต่อมาพวกฆราวาสทั้งหลายเห็นว่าพระศาสดาต้องเสด็จปลีกพระองค์ไปอยู่ในป่า จากการทะเลาะวิวาทกันของภิกษุเหล่านั้น ทำให้พวกเขาไม่มีโอกาสได้เข้าเฝ้าฟังธรรมและทำบุญ จึงรวมตัวกันไม่ยอมเคารพอ่อนน้อม ไม่ยอมใส่บาตรทำบุญกับภิกษุเหล่านั้น เมื่ออดอาหารและไม่มีใครเคารพ ภิกษุเหล่านั้นที่แตกแยกกันจึงกลับมาปรองดองสามัคคีกัน พระศาสดาจึงเสด็จกลับเข้าเมืองแต่เสด็จไปเมืองสาวัตถี ภิกษุจึงพากันไปเฝ้าพระพุทธองค์ที่เมืองสาวัตถี พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมโปรดจนภิกษุเหล่านั้นตั้งอยู่ในคุณธรรมต่าง ๆ ตามสมควรแก่อุปนิสัยแห่งตน

ดังนั้น เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นสามารถนำหลักสาราณียธรรมมาปรับประยุกต์ใช้แก้ปัญหาได้อย่างดีเยี่ยม เพราะเป็นหลักธรรมที่ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีปรองดองกัน ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ใช้ความรุนแรง มีความเกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่เลือกปฏิบัติ ทุกคนในสังคมมีศีลเสมอกัน มีการปรับความคิดเห็นให้ไปในทิศทางเดียวกัน ถึงแม้จะเห็นต่างกันแต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ดังที่ พระพรหมบัณฑิต ได้กล่าวว่า เพื่อให้ได้วิสัยทัศน์และแนวทางขับเคลื่อนประเทศต่อไป ควรน้อมนำหลักธรรมแห่งความรักและความสามัคคีทั้ง 6 ข้อนี้มาเรียงร้อยปรับใช้ไปด้วยกัน

บทสรุป

สังคมมีลักษณะเป็นพลวัต เนื่องมาจากมนุษย์รู้จักศึกษาทำให้เกิดการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลง การพัฒนามนุษย์มีจุดกำเนิดสำคัญอยู่ที่มโนกรรม ถ้าจุดนี้พลาดความขัดแย้งจะเกิดขึ้น พระพุทธองค์ตรัสว่า “การพัฒนาคน พัฒนาสังคม ไม่มีทางได้ผลจริง ถ้าทอดทิ้งฐานของการพัฒนา คือ มโนกรรม” ฉะนั้นการขับเคลื่อนพัฒนาสังคมไทย 4.0 ต้องพัฒนาพื้นฐานด้านจิตใจของมนุษย์บนหลักไตรสิกขา เพราะมนุษย์ในยุคนี้มีความสุดโต่งอยู่ 2 ทาง คือ สุดโต่งทางความคิด และสุดโต่งทางการปฏิบัติ ทั้ง 2 ทางนี้เป็นสิ่งที่ไม่ควรเข้าใกล้ เพราะเป็นต้นเหตุของความขัดแย้งในทุกมิติ พระพุทธศาสนาสอนหลักความเป็นจริงที่เป็นสากล มองปัญหาความขัดแย้งเป็นกฎธรรมชาติของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในทุกสังคม และสอนให้ใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาตามแนวพุทธวิธีแบบบูรณาการโดยเลือกใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของสังคม

ดังนั้น พุทธวิธีแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทย 4.0 ได้เสนอไว้ 3 แนวทาง คือ 1) สันติวิธีวิถีพุทธด้วยหลักมัชฌิมาปฏิปทา 2) พุทธวิธีการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง 3) การประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมขจัดความขัดแย้ง สรุปรูปตามแผนภาพ ดังนี้

แผนภาพที่ 3 พุทธวิธีแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทย 4.0

บรรณานุกรม

- ชัยเสถียร พรหมศรี. การจัดการความขัดแย้งในองค์กร (Conflict Management). กรุงเทพมหานคร : เอ็กซ์เปอร์เน็ท, 2550.
- พรนพ พุกกะพันธ์. การบริหารความขัดแย้ง. กรุงเทพมหานคร : ว.สกุลเพ็ชร, 2542.
- พระพรหมคุณาภรณ์, (ป. อ. ปยุตโต). ปรัชญาการศึกษาของไทย ภาคพุทธธรรม : แกนนำ การศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ผลิธิมม์, 2556.
- พระไพศาล วิสาโล, (วงศ์วรวิสิทธิ์). การไกล่เกลี่ยแบบ พุทธ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://www.visalo.org/article/P_karnKlaiKlear.htm [30 กรกฎาคม 2561].
- พระมหาเจริญไกร แก้วไชยะ. การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสรรณะในพระพุทธศาสนาเถรวาท. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.
- พระมหาดรหรรษา ธมฺมหาโส, รองศาสตราจารย์ ดร. (2516). สันติศึกษา : พุทธวิธีสู่สันติภาพโลก. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. 4 (ฉบับพิเศษ), 6-8.
- พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). พระพุทธเจ้าในสายตานิกรปราชญ์โลก. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.
- วสิน อินทสระ. พระไตรปิฎก ฉบับที่ให้ง่ายแล้ว (ทีฆนิกายทั้งหมด มัชฌิมนิกายบางส่วน). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, 2553.
- วันชัย วัฒนศัพท์. ความขัดแย้ง หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา. ขอนแก่น : ศิริภรณ์จำกัด ออฟเซ็ท, 2547.
- สมัคร บุราวาศ. พุทธปรัชญา มองพระพุทธศาสนาด้วยทรรศนะทางวิทยาศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : ศยาม, 2552.
- สุภัตรา จิตตเสถียร. การจัดการความขัดแย้งในสถานพยาบาลของรัฐระดับจังหวัด. ดุษฎีนิพนธ์ ปรัชญา ดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2550.
- อรุณ รักธรรม. การพัฒนาองค์การเพื่อการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2523.

- Filley, A. C. **Interpersonal Conflict Resolution**. Glenview, Illinois : Scott, Foresman, 1975.
- PhramahaHansa Dhammahas. **Method of Buddhism : Intrigret means andEquipment management conflicts**. Bangkok : 21 senjuli, 2004.
- Sullivan, E. J., & Decker, P. J. **Effective Management in Nursing**. California : Addison-Wesly, 1988.

มิติการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการเสริมสร้างศักยภาพทางบริหารงานของ
ผู้บริหารองค์กร: การสะท้อนมุมมองจากการทบทวนวรรณกรรม
Dimensions of The Buddhist Leadership Application for Empowering
Organization Management of Executives:
A Reflection on The Literature Review Perspectives

พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ สุทธิจิตโต (ผลเจริญ)
ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม
วิทยาเขตสุรินทร์
สุรศักดิ์ ชะมารัมย์
มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
วันชัย สุขตาม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
เรียงดาว ทวะชาลี
วิทยาเขตขอนแก่น

บทคัดย่อ

การศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนาในปัจจุบันมีการขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศและต่างประเทศจนทำให้เกิดการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในทางการบริหารจัดการและพัฒนาองค์กรต่างๆ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กร ทั้งนี้การเสริมสร้างศักยภาพทางบริหารงานของผู้บริหารองค์กรด้วยการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธจึงถือเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญและได้รับความสนใจจากผู้บริหารองค์กรต่างๆ เป็นอย่างมาก บทความฉบับนี้จึงมุ่งนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการเสริมสร้างศักยภาพทางบริหารงานของผู้บริหารองค์กรในมิติต่าง ๆ โดยการนำเสนอเริ่มต้นด้วยการอธิบายถึงความหมายและความสำคัญของภาวะผู้นำเชิงพุทธ แนวความคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธ และในตอนท้ายเป็นการนำเสนอถึงมิติการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการเสริมสร้างศักยภาพทางบริหารงานของผู้บริหารองค์กรผ่านการสะท้อนมุมมองที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม ทั้งนี้จากการวิเคราะห์พบว่า การประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการเสริมสร้างศักยภาพทางบริหารงานของผู้บริหารองค์กรประกอบด้วย 5 มิติคือ มิติทางด้านการศึกษา มิติทางด้านการเมืองการปกครองและการบริหารจัดการ มิติทางด้านสาธารณสุข มิติทางด้านศาสนา และมิติทางด้านอื่นๆ

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ, ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, การบริหารงาน, การเสริมสร้างศักยภาพ, ผู้บริหาร

Abstract

At present, the study of Buddhism has spread widely in both country and abroad, leading to the application of Buddhist principles for the management and development of organizations to achieve the organizational efficiency and effectiveness. Thus, the empowerment of organization management through the application of Buddhist leadership is another important issue that has attracted the attention of many executives. This article focuses on the application of Buddhist leadership in empowering organization management of executives in various dimensions. It begins with the explanation of the meaning and the importance of Buddhist leadership and the concept of Buddhist leadership. At the end, it presents a dimension to the application of Buddhist leadership in empowering organization management by reflecting on the literature review perspectives. The results of the analysis showed that the application of Buddhist leadership in empowering organization management of executives consisted of 5 dimensions, namely, educational dimension, political and administrative dimension, public health dimension, religious dimension and other dimensions.

Keywords: Leadership, Buddhist Leadership, Management, Empowering, Executives

ความนำ

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปมาเป็นระยะเวลายาวนานแล้วว่า การที่องค์กรหรือหน่วยงานใดจะอยู่รอดหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับบุคคล 2 ประเภทกล่าวคือ บุคคลประเภทแรกหมายถึงผู้ที่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้า เรียกว่าผู้นำ (Leader) โดยทำหน้าที่เป็นผู้น้องการ และบุคคลอีกประเภทหนึ่งคือ ผู้ปฏิบัติ (Follower) ทั้งนี้ผู้นำเป็นผู้ที่มีพลังอำนาจ สามารถโน้มน้าวจิตใจคนอื่นให้ทำตามโดยอาศัยคุณงามความดี สามารถชักจูงใจบุคคลในองค์กรให้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเต็มใจ โดยเกิดจากความศรัทธา ความเลื่อมใส ผู้นำเป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการที่จะนำวิธีการใหม่ๆมาใช้ในการปฏิบัติงาน ซึ่งจะก่อให้เกิดผลดีที่จะทำให้ องค์กรดำเนินงานสำเร็จลุล่วงไปตามเป้าหมายตามที่ต้องการ แต่เนื่องจากในปัจจุบัน ผู้นำขององค์กรต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรภาครัฐและองค์กรภาคเอกชนก็กำลังเผชิญหน้ากับความท้าทายของการเปลี่ยนแปลง บริบทสภาพสิ่งแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความซับซ้อน รุนแรง และมีพลวัตสูง อันเกิดจากอิทธิพลของกระแส โลกาภิวัตน์ ส่งผลทำให้ศักยภาพในการแข่งขันขององค์กรต่างๆ สูงขึ้น การที่องค์กรใดจะสามารถอยู่รอด ปลอดภัยภายใต้สภาวะการดังกล่าวย่อมขึ้นอยู่กับการตัดสินใจอันชาญฉลาด มีความสมเหตุสมผล รอบคอบ และทันต่อสถานการณ์ของผู้บริหารในฐานะที่เป็นผู้นำขององค์กร

ด้วยเหตุนี้ องค์กรต่างๆ จึงต้องการผู้นำซึ่งเป็นผู้ที่มีความรอบรู้งาน รอบรู้จุดมุ่งหมายของงาน มีความเข้าใจตนเอง รู้จักความพอดี รู้จักบริหารเวลา มีมนุษยสัมพันธ์ และสามารถปรับตัวเข้ากับเพื่อนร่วมงานได้เป็นอย่างดี เพื่อที่จะสามารถนำพาองค์กรพัฒนาขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้อย่างยั่งยืนและมั่นคงใน

ท่ามกลางสภาพของการแข่งขันที่รุนแรงดังเช่นในปัจจุบัน ภาวะผู้นำเชิงพุทธจึงถือเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่กำลังได้รับความสนใจ ตลอดจนมีการนำไปปรับใช้ในการบริหารงานของผู้บริหารขององค์กรต่างๆ อย่างกว้างขวาง โดยมีผลการศึกษาในเชิงประจักษ์ที่รองรับในประเด็นดังกล่าวอยู่เป็นจำนวนมากไม่น้อยที่สะท้อนภาพให้เห็นถึงการนำภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารงานของผู้บริหารองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนไทยที่ประสบความสำเร็จ

ดังนั้น ในบทความชิ้นนี้จึงได้พยายามมุ่งเน้นการวิเคราะห์ให้เห็นถึงมิติการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการเสริมสร้างศักยภาพทางการบริหารงานของผู้บริหารองค์กรผ่านการสะท้อนมุมมองที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม โดยโครงสร้างเนื้อหาของงานนำเสนอบทความวิชาการเรื่องนี้ออกเป็น 5 ส่วนคือ ส่วนแรกกล่าวถึงบทนำ ส่วนที่สองอธิบายถึงความหมายและความสำคัญของภาวะผู้นำเชิงพุทธ ส่วนที่สามอธิบายถึงแนวความคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธ ส่วนที่สี่วิเคราะห์ให้เห็นถึงมิติการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการเสริมสร้างศักยภาพทางการบริหารงานของผู้บริหารองค์กรผ่านการสะท้อนมุมมองที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม และส่วนที่ห้าซึ่งเป็นส่วนสุดท้ายนั้นกล่าวถึงบทสรุป

ความหมายและความสำคัญของภาวะผู้นำเชิงพุทธ

1. ความหมายของภาวะผู้นำและภาวะผู้นำเชิงพุทธ

เมื่อกล่าวถึงคำว่าผู้นำ (Leader) โดยทั่วไปแล้วมักจะหมายถึงเอาตัวบุคคล ในขณะที่ภาวะผู้นำ (Leadership) จะหมายถึงคุณลักษณะในตัวบุคคล เพราะฉะนั้น ภาวะผู้นำจึงน่าจะหมายถึงเอาพฤติกรรมของผู้นำ แต่อย่างไรก็ตาม มีนักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่ได้ให้ความหมายหรือนิยามของภาวะผู้นำมีส่วนที่คล้ายคลึงกันค่อนข้างมากดังนี้คือ

ในมุมมองของนักวิชาการชาวต่างประเทศอย่าง เช่น ยุคัล (Yukl) กล่าวว่า ภาวะผู้นำคือพฤติกรรมส่วนตัวของบุคคลคนหนึ่งที่จะชักนำกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน (Share goal) ส่วนแอนโทนาคิสและคนอื่นๆ¹ Antonakis and others ได้ทำการทบทวนวรรณกรรมด้านการศึกษาภาวะผู้นำในประเทศตะวันตกและสรุปไว้ว่า ภาวะผู้นำถูกให้นิยามในลักษณะเป็นกระบวนการที่มีอิทธิพล โดยมีผลของการกระทำเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้นำและผู้ตาม และกระบวนการที่มีอิทธิพลดังกล่าวอธิบายได้จากลักษณะการใช้อำนาจและพฤติกรรมของผู้นำ การรับรู้ของผู้ตาม² อีกทั้งข้ออ้างของผู้นำ ตลอดจนบริบทของกระบวนการใช้อิทธิพลเกิดขึ้น ในขณะที่มุมมองของนักวิชาการชาวไทยอย่าง เช่น จุมพล หนีมพานิช มองว่าภาวะผู้นำ หมายถึง ความสามารถที่ชักจูงให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจ เพื่อให้เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้บรรลุผล สำหรับมุมมองของนักการศึกษานั้น³ นักปราชญ์ทางพุทธ

¹ รังสรรค์ ประเสริฐศรี, ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร : ธนัชการพิมพ์, 2544).

² Jose C. Alves and others, Developing Leadership Theory in Asia : The Role of Chinese Philosophy, *International Journal of Leadership Study*, 2005, pp.3-27.

³ จุมพล หนีมพานิช, ผู้นำ อำนาจ และการเมืองในองค์กร, พิมพ์ครั้งที่ 3, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2551).

ศาสนาได้กล่าวถึงภาวะผู้นำไว้ว่าคุณสมบัติ เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของคนที่จะชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม

จากมุมมองของทั้งนักวิชาการและนักการศาสนาทั้งหลายที่หยิบยกขึ้นมาเสนอข้างต้นนั้นพอจะทำให้สามารถสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ (Leadership) หมายถึง คุณสมบัติเฉพาะตัวของผู้นำที่มีอิทธิพลต่อบุคคลอื่นในอันที่จะสามารถจูงใจ ผลักดันรวมทั้งกระตุ้นให้บุคคลอื่นดำเนินการตามในสิ่งต่างๆอย่างเต็มใจและมีส่วนร่วม โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ความสำเร็จของกลุ่มหรือองค์กร ดังนั้น ภาวะผู้นำจึงมีอยู่หลากหลายรูปแบบ อาทิเช่น ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ภาวะผู้นำทางวิชาการ ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม ภาวะผู้นำเชิงพุทธ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม ในที่นี้จะได้กล่าวถึงเฉพาะในส่วนของภาวะผู้นำเชิงพุทธ

ทั้งนี้ ภาวะผู้นำเชิงพุทธ หากให้พิจารณาจากความหมายของภาวะผู้นำดังกล่าวข้างต้น ประกอบการกำหนดคำนิยามด้วยแล้วก็ย่อมที่สามารถพอจะกล่าวได้ว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธ (Buddhist Leadership) คือคุณสมบัติเฉพาะตัวของผู้นำที่มีอิทธิพลต่อบุคคลอื่นในอันที่จะสามารถจูงใจ ผลักดันรวมทั้งกระตุ้นให้บุคคลอื่นดำเนินการตามในสิ่งต่างๆ อย่างเต็มใจและมีส่วนร่วม โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ความสำเร็จของกลุ่มหรือองค์กร โดยที่คุณสมบัติเฉพาะตัวของผู้นำดังกล่าวจะต้องตั้งมั่นอยู่บนหลักการพื้นฐานของพุทธศาสนา ซึ่งผู้ที่จะมีคุณสมบัติของการเป็นผู้นำเชิงพุทธหรือที่เรียกว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธ จะต้องเป็นผู้ที่ยึดมั่นหรือตั้งมั่นอยู่ในหลักศีลธรรมอันดีงามของพุทธศาสนา โดยหลักธรรมที่ผู้นำหรือผู้ปกครองนิยมถือปฏิบัติกันนับแต่โบราณกาลเป็นต้นมาได้แก่ ราชธรรม 10 หรือทศพิธราชธรรม 10 ประการ จักรวัตร 12 ประการ เป็นต้น

2. ความสำคัญของภาวะผู้นำเชิงพุทธ

ความสำคัญของภาวะผู้นำเชิงพุทธสามารถพิจารณาได้จากข้อความบางตอนที่ปรากฏในธรรมิกสูตรว่า “เมื่อฝูงโคว่ายน้ำข้ามน้ำ ถ้าโคจ่าฝูงไปคด โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปคดตามกัน เพราะโคผู้นำไปคดฉันใด ในมนุษยาก็ฉันนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็ประพฤติชั่วเสียหาย แวนแวนทั้งหมัดก็จะยากเข็ญ หากผู้ปกครองเป็นผู้ไร้ธรรม เมื่อฝูงโคข้ามน้ำ ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปตรงตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปตรงฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติชอบธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็พลอยดำเนินตามทั้งแวนแวนก็จะอยู่เป็นสุข หากผู้ปกครองตั้งอยู่ในธรรม”⁴

จากข้อความในพระสูตรที่หยิบยกมาแสดงไว้ข้างต้น สะท้อนให้เห็นอย่างประจักษ์ชัดว่า พระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญในเรื่องของผู้นำเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากมองว่าผู้นำคือบุคคลที่สามารถนำพาให้บุคคลผู้ตามประสบผลสำเร็จ ขณะเดียวกันก็อาจนำไปสู่ความล้มเหลวได้หากผู้นำขาดคุณธรรมในการเป็นหลักยึดครองตน ดังนั้นผู้นำที่ดีจึงควรดำเนินชีวิตโดยอาศัยหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ โดยต้องมุ่งเน้นการพัฒนาตนเอง มุ่งเน้นคน และมุ่งเน้นงานอย่างสมดุล อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงผลของการ

⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ภาวะผู้นำ ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2545).

ปฏิบัติตนอยู่ในคุณลักษณะของการเป็นผู้นำเชิงพุทธหรือภาวะผู้นำเชิงพุทธจะทำให้ผู้นาองค์การได้รับประโยชน์ที่สำคัญดังนี้

2.1 ประโยชน์เกิดขึ้นกับตนเอง จะทำให้ผู้นาองค์การรู้และเข้าใจธรรมชาติของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับองค์การของตน โดยจะทำให้สามารถประพฤติดำเนินการต่อกระแสความเปลี่ยนแปลงนั้นๆได้อย่างรู้เท่าทันการณ์

2.2 ประโยชน์เกิดขึ้นกับเพื่อนร่วมงาน ผู้นาองค์การจะได้รับความไว้วางใจ และเป็นที่เคารพศรัทธาของเพื่อนร่วมงานทุกคน ซึ่งจะก่อให้เกิดการทำงานแบบทีมที่มีพลัง อันจะส่งผลดีทำให้องค์การมีความเข้มแข็งและประสบความสำเร็จ

2.3 ประโยชน์เกิดขึ้นกับงานที่รับผิดชอบหรือองค์การ กล่าวได้ว่า ภาระงานทุกอย่างขององค์การจะถูกขับเคลื่อนไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ซึ่งจะส่งผลดีต่อการพัฒนาองค์การให้เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าได้อย่างมั่นคงในที่สุด

แนวความคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธ

ภาวะผู้นำเชิงพุทธ (Buddhist Leadership) หรือบางครั้งอาจเรียกว่าภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนานั้นกล่าวได้ว่ามีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่เป็นจำนวนมากหลายหลักธรรมด้วยกันที่สามารถนำมาใช้ในการเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงพุทธ ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากหลักธรรมหรือคำสอนทางพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมที่มุ่งเน้นการพัฒนาตน พัฒนาคณะ และพัฒนางาน อย่างไรก็ตามภาวะผู้นำเชิงพุทธที่จะหยิบยกเพื่อนำมากล่าวถึงในที่นี้ประกอบด้วยภาวะผู้นำตามหลักทศพิธราชธรรม ภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม และภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร ดังมีรายละเอียดที่น่าสนใจตามลำดับดังนี้

1 ภาวะผู้นำตามหลักทศพิธราชธรรม

ราชธรรม 10 หรือ ทศพิธราชธรรม หมายถึง ธรรมของพระราชา กิจวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติ คุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง หรือธรรมของนักปกครอง มี 10 ประการดังนี้⁵

1.1 ทาน หมายถึง การให้ คือ สละทรัพย์สิ่งของ บำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือประชาราษฎร์ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

1.2 ศิล หมายถึง ความประพฤติดีงาม คือ สรรวมกายและวจีทวาร ประกอบแต่การสุจริต รักษา กิตติคุณ ให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นทีเคารพนับถือของประชาราษฎร์ มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลน

1.3 บริจาคะ การบริจาค คือ เสียสละความสุขสำราญ เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

⁵ พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 16, (กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์, 2551).

1.4 อาซหฺวะ หมายถึง ความซื่อตรง คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไร้มารยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

1.5 มัททหฺวะ หมายถึง ความอ่อนโยน คือ มีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่งหยาบคายกระด้างถือองคค์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีกิริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ให้ความรักภักดี แต่มีขาดยาเกรง

1.6 ตปะ หมายถึง ความทรงเดช คือ แฝดเผือกเลิศตมหา มิให้เข้ามาครอบงำย่ำยีจิต ระวังยับยั้งข่มใจได้ ไม่ยอมให้หลงไหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอ มีความเป็นอยู่สม่ำเสมอ หรืออย่างสามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียร ทำกิจให้บริบูรณ์

1.7 อักโธระ หมายถึง ความไม่โกรธ คือ ไม่กริ้วกราด ลุอำนาจความโกรธ จนเป็นเหตุให้วินิจฉัยความและกระทำการต่างๆ ผิดพลาดเสียธรรม มีเมตตาประจําใจไว้ระงับความเคืองขุ่น วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันราบเรียบเป็นตัวของตนเอง

1.8 อวิหิงสา หมายถึง ความไม่เบียดเบียน คือ ไม่บีบบั้หนักคชี่ เช่น เก็บภาษีขูดรีด หรือ เกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเรีงอำนาจ ขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใด เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

1.9 ขันติ หมายถึง ความอดทน คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากกายนำเหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกยั่วถูกหยันด้วยคำเสียดสีถากถางอย่างไร ก็ไม่หมดกําลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกรณียี่ที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

1.10 อวิโรธนะ หมายถึง ความไม่คลาดธรรม คือ วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ ไม่มี ความเอนเอียงหันไหวเพราะถ้อยคำที่ตีร้าย ลากสักการะ หรืออิฏฐารมณณ์ อนิฏฐารมณณ์ใด ๆ สติมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรม กัตติ นิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ติ ไม่ประพฤดิให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป

2 ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม

หลักสัปปริสธรรม 7 หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ หรือธรรมของคนดี ในสัปปริสสูตร อุปริปัญญาสภัก มัชฌิมนิคาย ปรากฏพุทธโอวาทเรื่องธรรมของคนดี (สัตบุรุษ) คนที่สมบูรณ์แบบ หรือมนุษย์โดยสมบูรณ์ ซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกที่ดี มีคุณค่าที่แท้จริงของมนุษยชาติ มีธรรมะหรือคุณสมบัติที่เรียกว่า สัปปริสธรรม 7 ประการ คือ⁶

2.1 ธัมมัญญุตตา หมายถึง รู้หลักการ เมื่อดำรงตำแหน่ง มีฐานะ หรือจะทำอะไรก็ตาม ต้องรู้หลักการ รู้งาน รู้หน้าที่ รู้กฎเกณฑ์กติกากี่เกี่ยวข้อง เช่น อย่างผู้ปกครองประเทศชาติก็ต้องรู้หลักรัฐศาสตร์ และรัฐกติกากี่ของรัฐ คือกฎหมาย ตั้งแต่รัฐธรรมนูญลงมา แล้วก็ยืนอยู่ในหลักการ ตั้งตนอยู่ในหลักการให้ได้ ชุมชน สังคม องค์การ หรือกิจการอะไรก็ตาม ก็ต้องมีหลักการ มีกฎ มีกติกากี่ผู้นำจะต้องรู้ชัด แล้วก็ตั้งมั่นอยู่ในหลักการนั้น

⁶ อรณฺข โขพิมพ์, ภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักสัปปริสธรรม 7 ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารจัดการ คณะสงฆ์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555).

2.2 อัตถัญญา หมายถึง รู้จุดหมาย ผู้นำถ้าไม่รู้จุดหมายก็ไม่รู้ว่าจะนำคนและกิจการไปไหน นอกจากรู้จุดหมาย มีความชัดเจนในจุดหมายแล้ว จะต้องมีความแน่วแน่มั่นที่จะไปให้ถึงจุดหมายด้วย ข้อนี้เป็นคุณสมบัติที่สำคัญมาก เมื่อใจมุ่งจุดหมาย แม้มีอะไรมากระทบกระทั่ง ก็จะไม่หวั่นไหว อะไรไม่เกี่ยวข้องกับ ไม่เข้าเป้า ไม่เข้าแนวทางก็ไม่มั่ววุ่นวาย ใครจะพูดว่าตาเห็นบนเมฆเมื่อไม่ตรงเรื่อง ก็ไม่มัวถือสา ไม่เก็บเป็นอารมณ์ ไม่ยุ่งกับเรื่องจุกจิกไม่เป็นเรื่อง เอาแต่เรื่องที่เข้าแนวทางสู่จุดหมาย ใจมุ่งสู่เป้าหมาย อย่างชัดเจน และมุ่งมั่นแน่วแน่

2.3 อัตตัญญา หมายถึง รู้ตน คือ ต้องรู้ว่าตนเองคือใครมีภาวะเป็นอะไร อยู่ในสถานะใด มีคุณสมบัติ มีความพร้อม มีความถนัด สติปัญญา ความสามารถอย่างไร มีกำลังแค่ไหน มีข้อยิ่งข้อหย่อน จุดอ่อนจุดแข็งอย่างไร ซึ่งจะต้องสำรวจตนเองและเตือนตนเองอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาปรับปรุงตัวเองให้มีคุณสมบัติความสามารถยิ่งขึ้นไป ไม่ใช่ว่าเป็นผู้นำแล้วจะเป็นคนสมบูรณ์ไม่ต้องพัฒนาตนเอง ยิ่งเป็นผู้นำก็ยิ่งต้องพัฒนาตนเองตลอดเวลาให้นำได้ดียิ่งขึ้นไป

2.4 มัตถัญญา หมายถึง รู้ประมาณ คือ รู้จักความพอดี หมายความว่าต้องรู้จักขอบเขตขีดขั้น ความพอเหมาะที่จะจัดทำในเรื่องต่างๆ ท่านยกตัวอย่าง เช่น ผู้ปกครองบ้านเมืองรู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาญา และการเก็บภาษี เป็นต้น ไม่ใช่เอาแต่จะให้ได้อย่างใจ และต้องรู้จักว่าในการกระทำนั้นๆ หรือในเรื่องรานั้นๆ มีองค์ประกอบหรือมีปัจจัยอะไรเกี่ยวข้องกับบ้างทำแค่ไหนองค์ประกอบของมันจะพอดี ได้สัดส่วนพอเหมาะ การทำการต่างๆ ทุกอย่างต้องพอดีถ้าไม่พอดีก็พลาดความดีจึงจะทำให้เกิดความสำเร็จที่แท้จริง ฉะนั้นจะต้องรู้จักประกอบและปัจจัยที่เกี่ยวข้องและจัดให้ลงตัวพอเหมาะพอดี

2.5 กาลัญญา หมายถึง รู้กาล คือ รู้จักเวลา เช่น รู้ลำดับ ระยะเวลา จังหวะ ปริมาณ ความเหมาะสมของเวลาว่า เรื่องนี้จะลงมือตอนไหน เวลาไหนจะทำอะไรอย่างไร จึงจะเหมาะ ดังจะเห็นว่าแม้แต่การพูดจาก็ต้องรู้จักกาลเวลา ตลอดจนรู้จักวางแผนงานในการใช้เวลา ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ เช่น วางแผนว่าสังคมมีแนวโน้มจะเป็นอย่างไรในเวลาข้างหน้าเท่านั้น และเหตุการณ์ที่ตนเองนี้จะเกิดขึ้น เราจะวางแผนรับมือกับสถานการณ์นั้นอย่างไร

2.6 ปริสัญญา หมายถึง รู้ชุมชน คือ รู้สังคมตั้งแต่ในขอบเขตที่กว้างขวาง คือ รู้สังคมโลก รู้สังคมของประเทศชาติว่าอยู่ในสถานการณ์อย่างไร มีปัญหาอะไร มีความต้องการโดยเฉพาะถ้าจะช่วยเหลือเขา ก็ต้องรู้ปัญหาความต้องการของเขา แม้แต่ชุมชนย่อยๆ ถ้าเราจะช่วยเหลือเขา เราต้องรู้ความต้องการของเขา เพื่อสนองความต้องการได้ถูกต้อง หรือแก้ไขปัญหาได้ตรงจุด

2.7 บุคคลัญญา หมายถึง รู้บุคคล คือ รู้จักบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะคนที่มาร่วมงานร่วมการร่วมไปด้วยกัน และคนที่เราไปให้บริการตามความแตกต่างเฉพาะตัว เพื่อปฏิบัติต่อเขาได้ถูกต้องเหมาะสม และได้ผล ตลอดจนสามารถบริการให้ความช่วยเหลือได้ตรงตามความต้องการ รู้ว่าจะใช้วิธีสัมพันธ์พูดจาแนะนำติชมหรือจะให้เขายอมรับได้อย่างไร โดยเฉพาะในการใช้คน ซึ่งต้องรู้ว่าคนไหนเป็นอย่างไร มีความถนัดอัธยาศัยความสามารถอย่างไรเพื่อใช้คนให้เหมาะกับงาน

3. ภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร

พรหมวิหาร 4 หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องอยู่อันประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักและกำกับความประพฤติให้เป็นไปโดยชอบ ถูกต้องตาม

ทำนองคลองธรรม จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมจดปฏิบัติตนต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายโดยชอบประกอบด้วย 4 อย่าง คือ⁷

3.1 เมตตา หมายถึง ความรักใคร่ ปราบณาจะให้เขาเป็นสุข คำว่า“เมตตา”หมายถึงความสนิทสนม คือ ความรักใคร่เว้นจากราคะ ความกำหนัด ได้แก่ความปรารถนาให้เกิดความสุขความเจริญให้แก่ผู้อื่น ความปรารถนาดีอยากให้มีมีความสุข ความมีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า

3.2 กรุณา หมายถึง ความสงสาร คิดจะช่วยให้เขาพ้นทุกข์ คำว่า“กรุณา”หมายถึง ความห่วงใย เมื่อผู้อื่นได้รับความทุกข์ร้อน ได้แก่ปรารถนาเพื่อปลดเปลื้องความทุกข์ร้อนของเขาหรือความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ ความใฝ่ใจในอันที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

3.3 มุทิตา หมายถึง ความพลอยยินดี เมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า“มุทิตา”หมายถึง ความชื่นบาน ได้แก่ ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี หรือความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุขมีจิตใจผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการ แซ่มนชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสรรพสัตว์ผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญงอกงาม ยิ่งขึ้นไป

3.4 อุเบกขา หมายถึง ความวางเฉย ไม่ดีใจไม่เสียใจเมื่อผู้อื่นถึงความพิบัติ คำว่า“อุเบกขา”หมายถึง ความวางเฉย ได้แก่ วางตนเป็นกลางในเมื่อจะแผ่เมตตาไปก็ไม่สมควร เช่น เอาใจช่วยใจ เป็นต้น หรือความใจเป็นกลางอันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขัง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชังพิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้วอันควรได้ดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันประกอบ พร้อมทั้งจะพินิจฉ้ยและปฏิบัติตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉย สงบใจมองดูในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขาได้รับผิดชอบตนได้ดี เขาสมควรรับผิดชอบตนเองหรือเขาได้รับผลอันสมควรกับความรับผิดชอบของตัวเอง

มิติการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการเสริมสร้างศักยภาพทางบริหารงานของผู้บริหารองค์การผ่านการสะท้อนมุมมองที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม

กล่าวได้ว่าในช่วงระยะเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมาดูเหมือนว่าประเด็นการบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่เข้ากับหลักธรรมทางพุทธศาสนาได้มีนักวิชาการ นักวิจัย ผู้บริหารองค์การ ผู้ปฏิบัติงานและผู้สนใจทั่วไปให้ความสนใจทำการศึกษาเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ประเด็นภาวะผู้นำเชิงพุทธก็มีลักษณะเช่นเดียวกันที่ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก โดยในระยะแรกๆ นั้นมีการศึกษาเพื่อสร้างองค์ความรู้ในเชิงแนวคิดและทฤษฎี แต่ในระยะหลังๆ มานี้กลับปรากฏว่าได้มีผู้ให้ความสนใจนำแนวคิดภาวะผู้นำเชิงพุทธไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติมากยิ่งขึ้นทั้งในองค์การภาครัฐและภาคเอกชน โดยผลงานส่วนใหญ่สะท้อนให้เห็นว่าการนำแนวความคิดภาวะผู้นำเชิงพุทธไปปรับใช้ในการบริหารงานของผู้บริหารองค์การภาครัฐและภาคเอกชนนั้นสามารถบูรณาการในทางปฏิบัติได้อย่างมีความสอดคล้องและมีความเหมาะสมเป็นอย่างมาก รวมถึงลดจนทั้งช่วยส่งเสริมให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์การ ทั้งนี้จากการทบทวนวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็น

⁷ แก้ว ชิตตะขบ, อธิบายนักธรรมตรีฉบับเตรียมสอบ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2547).

การประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการเสริมสร้างศักยภาพทางบริหารงานของผู้บริหารองค์การสะท้อนให้เห็นว่าการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการเสริมสร้างศักยภาพทางบริหารงานของผู้บริหารองค์การประกอบด้วย 5 มิติคือ มิติทางด้านการศึกษา มิติทางด้านการเมืองการปกครองและการบริหารจัดการ มิติทางด้านสาธารณสุข มิติทางด้านศาสนา และมิติทางด้านอื่นๆ มีสาระที่น่าสนใจในแต่ละมิติดังนี้

1. การประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการเสริมสร้างศักยภาพทางบริหารงานของผู้บริหารองค์การในมิติทางด้านการศึกษา ในมิตินี้กล่าวนี้ย่อมสะท้อนให้เห็นว่า มีการใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารองค์การของผู้บริหาร โดยชี้ชัดว่าภาวะผู้นำเชิงพุทธมีผลต่อความสำเร็จในงานของผู้บริหารองค์การ ทั้งนี้โดยได้แบ่งออกเป็น 2 ประเด็นกล่าวคือ ประเด็นแรกเป็นการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการเสริมสร้างศักยภาพทางบริหารงานของผู้บริหารองค์การภาครัฐ ตัวอย่างเช่น ผลงานของพระมหาวชิรวิชัย คามพินิจ⁸ ที่ทำการศึกษาความเป็นภาวะผู้นำทางจริยธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้บริหารสถานศึกษาเขตภาคีเจริญ สังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า ความเป็นภาวะผู้นำทางจริยธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้บริหารสถานศึกษาเขตภาคีเจริญ สังกัดกรุงเทพมหานครโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า การปฏิบัติตนอยู่ในระดับมากทุกด้านทั้งในด้านพรหมวิหารธรรม และด้านทศพิธราชธรรม ส่วนประเด็นที่สองเป็นการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการเสริมสร้างศักยภาพทางบริหารงานของผู้บริหารองค์การภาครัฐภาคเอกชนในมิติทางด้านศึกษานั้นสามารถศึกษาเรียนรู้และสะท้อนภาพได้จากผลงานของอัญญา ศรีสมพร⁹ ที่ทำการศึกษาการใช้ภาวะผู้นำแนวพุทธของหัวหน้าภาควิชา คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเอกชน เขตกรุงเทพมหานคร พบว่า หัวหน้าภาควิชา คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเอกชนในเขตกรุงเทพมหานครมีการใช้ภาวะผู้นำแนวพุทธในการทำงานอยู่ในระดับมาก โดยส่วนใหญ่มีความเห็นว่าภาวะผู้นำแนวพุทธมีผลต่อความสำเร็จในงานของหัวหน้าภาควิชาในระดับมาก และในการจัดอันดับความคิดเห็นภาวะผู้นำแนวพุทธแต่ละข้อที่มีผลต่อความสำเร็จในการทำงานพบว่า หลักอัมมัญญา (รู้หลัก) ในเรื่องสัปปุริสธรรม 7 มีความสำคัญต่อความสำเร็จของงานมากเป็นอันดับ 1 และเห็นว่าหลักอาชวะตามหลักทศพิธราชธรรม 10 มีความสำคัญน้อยที่สุดในบรรดาหลักธรรมทั้ง 17 ข้อ นอกจากนี้ในการทดสอบสมมติฐานยังพบว่า หัวหน้าภาควิชาที่มีเพศ ระดับการศึกษา อายุ และมีความถี่ในการอ่านหนังสือหลักธรรมที่สามารถประยุกต์ใช้ในงานต่างกัน มีการใช้ภาวะผู้นำแนวพุทธไม่แตกต่างกัน อาจเนื่องมาจากชาวพุทธไม่ว่าจะเพศใดการศึกษาเท่าใด อายุต่างกันเท่าใด และจะเคยอ่านหนังสือหลักธรรมที่สามารถประยุกต์ใช้ในงาน มากน้อยเท่าใดก็ไม่สำคัญอยู่ที่ว่าจะสามารถปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมของพระพุทธเจ้าได้มากน้อยเท่าใด

2. การประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการเสริมสร้างศักยภาพทางบริหารงานของผู้บริหารองค์การในมิติทางด้านการเมืองการปกครองและการบริหารจัดการ ในมิตินี้กล่าวนี้ย่อมสะท้อนให้เห็นว่า มีการใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารจัดการชุมชนด้วยความยุติธรรม และเน้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วน

⁸ พระมหาวชิรวิชัย คามพินิจ, “ความเป็นภาวะผู้นำทางจริยธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้บริหารสถานศึกษาเขตภาคีเจริญ สังกัดกรุงเทพมหานคร”, (วารบริหารการศึกษา มศว, 2555), หน้า 55-68.

⁹ อัญญา ศรีสมพร, การใช้ภาวะผู้นำแนวพุทธของหัวหน้าภาควิชา คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีปทุม, 2551).

ร่วมแสดงความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน รวมตลอดจนถึงเกิดความร่วมมือกันทำงานบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางเอาไว้ ตัวอย่างเช่น ผลงานของไสว บุญขวัญ¹⁰ ที่ทำการศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธของกำนันและผู้ใหญ่บ้าน อำเภอดงตาล จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า กำนันและผู้ใหญ่บ้านมีการนำหลักธรรมสัปปริศธรรม 7 ไปประยุกต์ใช้อยู่ในระดับมากที่สุดในเรื่องการเป็นผู้นำที่ปกครองดูแลคนในชุมชนด้วยความยุติธรรม กำนันผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านนำหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ไปประยุกต์ใช้ในชุมชนของผู้มาโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านนำหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุดในเรื่องการเป็นผู้นำเป็นมิตรไม่ตรีกับทุกคนในชุมชน ผลการศึกษาการพัฒนาารูปแบบภาวะผู้นำท้องถิ่นเชิงพุทธของผู้นำท้องถิ่นที่พึงประสงค์พบว่า ผู้นำต้องปรับกระบวนการพัฒนาโดยใช้รูปแบบการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนเพื่อเป็นกระบวนการขั้นตอนการทำงานกับชุมชนให้มีประสิทธิภาพ ผู้นำมีการพัฒนาระบบข้อมูลและองค์ความรู้เพื่อสนับสนุนด้านข้อมูลและองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการพัฒนาการทำงานให้มีประสิทธิภาพโดยผู้นำจัดทำฐานข้อมูลวิเคราะห์และประเมินสภาพชุมชน ผู้นำเรียนรู้การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมี แนวคิดการทำงานที่เกิดผลกับชุมชนโดยใช้หลักพรหมวิหาร 4 เว้นอคติ 4 มีรูปแบบในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยใช้หลักธรรมอริยสัจ 4 มาวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นคือทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค แบบเชิงบูรณาการ ประชาชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมมือกันทำงานเกิดผลสำเร็จ

3. การประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการเสริมสร้างศักยภาพทางบริหารงานของผู้บริหารองค์การในมิติทางด้านสาธารณสุข ในมิติดังกล่าวนี้นิยมสะท้อนให้เห็นว่า มีการใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการนำองค์การให้เกิดประโยชน์สูงสุด ตัวอย่างเช่น ผลงานของนิตยา ปรีชายุทธ¹¹ ที่ทำการศึกษาประสพการณ์ภาวะผู้นำตามแนวพุทธของหัวหน้าหอผู้ป่วย พบว่า 1) ความหมายของภาวะผู้นำตามแนวพุทธ หัวหน้าหอผู้ป่วยให้ความหมายไว้ 2 ประเด็นคือ การปฏิบัติตนเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี และการนำองค์การให้เกิดประโยชน์สูงสุด 2) ประสพการณ์ภาวะผู้นำตามแนวพุทธของหัวหน้าหอผู้ป่วย ประกอบด้วย 3 ประเด็นหลักคือ 2.1) นำหลักธรรมมาใช้ในการปฏิบัติตน ประกอบด้วย 7 ประเด็นย่อย ได้แก่ (1) รักษาศีล (2) ตั้งมั่นอยู่ในความยุติธรรม (3) สำรองตนเอง (4) ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง (5) พัฒนาตนเอง (6) มองคนอื่นในด้านดี และ (7) รู้จักอดทน 2.2) นำหลักธรรมมาใช้ในการบริหารงาน ประกอบด้วย 4 ประเด็นย่อย ได้แก่ (1) มอบหมายงานให้เหมาะสม (2) ร่วมทุกข์ร่วมสุขในการปฏิบัติงาน (3) ปฏิบัติงานอย่างมีสติ และ (4) สอนงาน และ 2.3) นำหลักธรรมมาใช้ในการดูแลผู้ใต้บังคับบัญชา ประกอบด้วย 5 ประเด็นย่อย ได้แก่ (1) รู้จักให้ (2) ใช้คำพูดที่ดี (3) เปิดใจรับฟังความคิดเห็นคนอื่น (4) รู้จักการขอโทษ และ(5) ซื่อสัตย์ต่อกัน

¹⁰ ไสว บุญขวัญ, ภาวะผู้นำเชิงพุทธของกำนันและผู้ใหญ่บ้าน อำเภอดงตาล จังหวัดนครสวรรค์, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551).

¹¹ นิตยา ปรีชายุทธ, ประสพการณ์ภาวะผู้นำตามแนวพุทธของหัวหน้าหอผู้ป่วย, วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพยาบาล, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550).

4. การประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการเสริมสร้างศักยภาพทางบริหารงานของผู้บริหารองค์การในมิติทางด้านศาสนา ในมิติดังกล่าวนี้ย่อมสะท้อนให้เห็นว่า มีการใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อย่างมีเอกภาพและประสิทธิภาพ ตัวอย่างเช่น ผลงานของพระครูอุทัยกิจพิพัฒน์¹² ที่ทำการศึกษาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานีตามหลักสัปติธรรม 7 พบว่า ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานีตามหลักสัปติธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงจากมากไปหาน้อยตามค่าเฉลี่ยสรุปได้คือ ด้านปรัญญา ด้านอรรถยญา ด้านอรรถยญา ด้านปุคคลปรัญญา ด้านอรรถยญา ด้านอรรถยญา และด้านกาลัญญา การเปรียบเทียบภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานีตามหลักสัปติธรรม โดยรวมปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ทั้งหมด กล่าวคือ พรรษา ตำแหน่ง การศึกษานักธรรมการศึกษาบาลี ประสบการณ์การปฏิบัติงาน และแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักสัปติธรรมของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานีคือ พระสังฆาธิการควรนำหลักสัปติธรรมทั้ง 7 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และส่งเสริมให้มีการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมจะทำให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอุทัยธานีเกิดเอกภาพและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

5. การประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการเสริมสร้างศักยภาพทางบริหารงานของผู้บริหารองค์การในมิติทางด้านอื่นๆ ได้แก่ การประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการเสริมสร้างศักยภาพทางบริหารงานของผู้บริหารองค์การในมิติทางการทหาร ซึ่งในมิติดังกล่าวนี้ย่อมสะท้อนให้เห็นว่า มีการใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารงาน เพื่อส่งผลให้องค์การมีประสิทธิภาพมากขึ้น ตัวอย่างเช่น ผลงานของธมลัญญ์ พายจะโป๊ะ¹³ ที่ทำการศึกษาภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพรหมวิหาร 4: ศึกษากรณีข้าราชการทหาร สังกัดสถาบันวิชาการป้องกันประเทศ พบว่า ระดับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพรหมวิหาร 4 ของข้าราชการทหาร สังกัดสถาบันวิชาการป้องกันประเทศทั้ง 4 ด้าน โดยภาพรวมในแต่ละด้านอยู่ในระดับมากทุกด้าน เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านจะพบว่า ข้าราชการทหาร สังกัดสถาบันวิชาการป้องกันประเทศ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักอภุขามากที่สุด รองลงมาคือหลักเมตตา หลักกรุณา และหลักกรุณาตามลำดับ การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพรหมวิหาร 4 ของข้าราชการทหาร สังกัดสถาบันวิชาการป้องกันประเทศ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ข้าราชการทหารที่มีเพศ อายุ สถานภาพ รายได้ที่แตกต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพรหมวิหาร 4 โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ส่วนข้าราชการทหารที่มีประเภทนายทหาร การศึกษาที่ต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพรหมวิหาร 4 โดยภาพรวมแตกต่างกัน ผลการวิเคราะห์การสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า การใช้หลักพรหมวิหาร 4 สามารถประยุกต์ใช้กับผู้นำขององค์การ ซึ่งผู้นำจะต้องมีคุณสมบัติในส่วนบุคคลและในการบริหารจัดการ โดยให้ครอบคลุมในทุกๆ ด้าน เช่น ด้านการปกครอง

¹² พระครูอุทัยกิจพิพัฒน์ (วีรุต สุขอินทร์, ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานีตามหลักสัปติธรรม 7, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554).

¹³ ธมลัญญ์ พายจะโป๊ะ, ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพรหมวิหาร 4: ศึกษากรณีข้าราชการทหาร สังกัดสถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554).

บังคับบัญชา ด้านการศึกษา ด้านการปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นในการเป็นผู้นำองค์กรในยุคปัจจุบันที่ต้องให้ความสำคัญในเรื่องของความมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา โดยเน้นที่อุเบกขาให้มาก สามารถนำมาปรับใช้ในองค์กรในเรื่องของการสร้างขวัญ กำลังใจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชา การพัฒนาความรู้ ความสามารถของผู้ใต้บังคับบัญชา การพิจารณาความดีความชอบแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา และการเป็นแบบอย่างที่ดีในการชี้แนะ สั่งสอน ถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ในการทำงานให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา โดยเน้นให้ทุกคนมีจิตวิญญาณของการสำนึกในหน้าที่ ร่วมกันกำหนดทิศทางขององค์กร และมีส่วนร่วมในการทำงาน เพื่อส่งผลให้องค์กรมีประสิทธิภาพ

โดยสรุป มิติการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการเสริมสร้างศักยภาพทางบริหารงานของผู้บริหารองค์กรผ่านการสะท้อนมุมมองที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมครอบคลุมมิติต่างๆ 5 มิติคือ มิติทางด้านการศึกษา มิติทางด้านการเมืองการปกครองและการบริหารจัดการ มิติทางด้านสาธารณสุข มิติทางด้านศาสนา และมิติทางด้านอื่นๆ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงมิติการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการเสริมสร้างศักยภาพทางบริหารงานของผู้บริหารองค์กรผ่านการสะท้อนมุมมองที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม

บทสรุป

ผลงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารงานของผู้บริหารองค์การ ล้วนแล้วแต่เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ชี้ชัดให้เห็นว่าผู้บริหารองค์การต่างๆ ทั้งในส่วนของภาครัฐและเอกชน ได้ตระหนักถึงความสำคัญของภาวะผู้นำเชิงพุทธอย่างมากจนทำให้มีการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารงานในมิติทางด้านต่างๆ ครอบคลุมจำนวนอย่างน้อย 5 มิติคือ มิติทางการศึกษา มิติทางการเมืองการปกครองและการบริหารจัดการ มิติทางด้านสาธารณสุข มิติทางด้านศาสนา และมิติทางด้านอื่นๆ โดยที่ภาวะผู้นำเชิงพุทธมีส่วนช่วยเสริมสร้างศักยภาพให้ผู้บริหารองค์การมีลักษณะที่สำคัญ อาทิเช่น เป็นผู้ที่มีความรอบรู้งาน รอบรู้จุดมุ่งหมายของงาน มีความเข้าใจตนเอง รู้จักความพอดี รู้จักบริหารเวลา มีมนุษยสัมพันธ์ รวมตลอดทั้งสามารถปรับตัวเข้ากับเพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาได้เป็นอย่างดีเพิ่มขึ้น ซึ่งผู้บริหารองค์การที่มีคุณลักษณะของการเป็นผู้นำเชิงพุทธสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีในการสั่งสอน ชี้แนะ และถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์การทำงานให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา อันทำให้มีความสำนึกรับผิดชอบในหน้าที่ และพร้อมให้ความร่วมมืออย่างเต็มกำลังความสามารถ เพื่อที่จะช่วยกันพัฒนาองค์การให้สามารถขับเคลื่อนและก้าวไปข้างหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จ ดังนั้น ภาวะผู้นำเชิงพุทธจึงมีประโยชน์ทั้งต่อตัวผู้บริหารองค์การเอง เพื่อนร่วมงาน และงานที่รับผิดชอบหรือองค์การทั้งในระยะสั้นและระยะยาวเป็นอย่างมากซึ่งเป็นเรื่อง πουผู้บริหารองค์การทั้งหลายควรตระหนักให้ความสำคัญต่อการนำไปประยุกต์ใช้ในทางการบริหารจัดการและพัฒนาองค์การเพื่อก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์การอย่างแท้จริงต่อไป

บรรณานุกรม

- แก้ว ชิตตะชบ. **อธิบายนักรมตรีนับเตรียมสอบ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2547.
- จุมพล หนิมพานิช. **ผู้นำ อำนาจ และการเมืองในองค์การ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2551.
- ธมลณีภักดิ์ พายจะโป๊ะ. **ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพรหมวิหาร 4: ศึกษากรณีข้าราชการทหารสังกัดสถาบันวิชาการป้องกันประเทศ**. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.
- นิตยา ปรีชายุทธ. **ประสบการณ์ภาวะผู้นำตามแนวพุทธของหัวหน้าหอผู้ป่วย**. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพยาบาล**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต). **ภาวะผู้นำ ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2545.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์, 2551.

- พระครูอุทัยกิจพิพัฒน์ (วีรัต สุขอินทร์). ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานีตามหลักสัปปุริสธรรม 7. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.
- พระมหาวชิรวชิษฐ์ ความพินิจ. ความเป็นภาวะผู้นำทางจริยธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้บริหารสถานศึกษาเขตภาคีเจริญ สังกัดกรุงเทพมหานคร”, **วารสารบริหารการศึกษา มศว**, 2555.
- รังสรรค์ ประเสริฐศรี. **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร: ธนัชชการพิมพ์, 2544.
- ไสว บุญขวัญ. ภาวะผู้นำเชิงพุทธของกำนันและผู้ใหญ่บ้าน อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.
- อัญญา ศรีสมพร. **การใช้ภาวะผู้นำแนวพุทธของหัวหน้าภาควิชา คณะบริหารธุรกิจมหาวิทยาลัยเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีปทุม, 2551.
- อรนุช โชติพิมพ์. ภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาการบริหารจัดการคณะสงฆ์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.
- Jose C. Alves and others. Developing Leadership Theory in Asia: The Role of Chinese Philosophy. **International Journal of Leadership Study**, 2005.

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการประกอบอาชีพในยุคประเทศไทย 4.0 The Philosophy of Sufficiency Economy and Occupation in Thailand 4.0

กันยารัตน์ รินศรี
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

บทคัดย่อ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวการดำรงชีวิตของประชาชนทุกระดับ ให้ดำเนินชีวิตในทางสายกลาง โดยยึดหลักคุณธรรมและความซื่อสัตย์เป็นฐานสำคัญสำหรับบุคคลระดับครอบครัวจนถึงระดับรัฐ การประกอบอาชีพเพื่อให้ก้าวทันต่อยุคประเทศไทย 4.0 จำเป็นต้องมีความพอประมาณ คือความพอดีโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ความมีเหตุผลจะต้องพิจารณาตัดสินใจอย่างมีเหตุผลถึงเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ มีภูมิคุ้มกันพร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น ในอนาคต ทั้งนี้จะต้องเสริมสร้างความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ โดยเฉพาะ “ความรู้ด้านเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม” และนำความรู้เหล่านั้นมาวางแผนในการปฏิบัติ และจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ซึ่งระบบเศรษฐกิจนี้สามารถช่วยลดความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจได้ในระยะยาว

คำสำคัญ: ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, การประกอบอาชีพ, ประเทศไทย 4.0

Abstract

The Philosophy of Sufficiency Economy can be adopted by all people simply by adhering to the middle path. The awareness of virtue and honesty are also essential for citizen as well as the state. The occupation in Thailand 4.0 must be in line of the philosophy at the individual level. The reasonableness must be made rationally with consideration of the factors involved and careful anticipation of the outcomes that may be expected from such action. The Risk Management is the preparation to cope with the likely impact and changes in various aspects by considering the probability of future situations. This depending on Knowledge, comprising all-round knowledge in the relevant fields especially “the Value-Based Economy” and prudence in bringing this knowledge to use them to aid in the planning and ensure carefulness in the operation and to promote the virtue, comprising the awareness of honesty, patience, perseverance, and intelligence

in leading one's life. This is an economic system that can help lessen the risk or economic instability in the long run.

Keywords: Philosophy of Sufficiency Economy, Occupation, Thailand 4.0

นโยบายประเทศไทย 4.0 เป็นนโยบายของนายกรัฐมนตรีพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชาที่ต้องการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจ ไปสู่ “Value-Based Economy” หรือ “เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม” โดยมีฐานคิดหลัก คือ เปลี่ยนจากการผลิตสินค้า “โภคภัณฑ์” ไปสู่สินค้าเชิง “นวัตกรรม” เปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศด้วยภาคอุตสาหกรรม ไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม และเปลี่ยนจากการเน้นภาคการผลิตสินค้า ไปสู่การเน้นภาคบริการมากขึ้น ดังนั้น “ประเทศไทย 4.0” จึงเปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิมในปัจจุบัน ไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ ที่เน้นการบริหารจัดการและเทคโนโลยี เพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ลดการพึ่งพาจากภาครัฐ ไปสู่การเป็นบริษัทเกิดใหม่ที่มีศักยภาพสูง เปลี่ยนจากอาชีพให้บริการอย่างดั้งเดิม ซึ่งมีการสร้างมูลค่าค่อนข้างต่ำ ไปสู่อาชีพให้บริการที่สร้างมูลค่าสูง และเปลี่ยนจากแรงงานทักษะต่ำไปสู่แรงงานที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และทักษะที่สูงขึ้น

การประกอบอาชีพในยุคประเทศไทย 4.0 จึงต้องปรับตัวใหม่เพื่อสอดรับโลกยุคดิจิทัล โดยมีอินเทอร์เน็ตเป็นหัวใจสำคัญ ทั้งด้านการใช้ชีวิต การทำงาน ความบันเทิง การท่องเที่ยว ส่งผลให้มีอาชีพเกิดใหม่หลายอาชีพ และบางอาชีพก็กำลังจะหายไป ยกตัวอย่างเช่น การใช้พนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมากถูกแทนที่ด้วยการควบคุมด้วยระบบคอมพิวเตอร์และใช้พนักงานลดลง อาชีพฝีมือแรงงานที่ใช้ทักษะการทำงานซ้ำ ๆ จะถูกแทนที่ด้วยเครื่องจักรอัตโนมัติ เป็นต้น

ส่วนอาชีพที่สามารถพัฒนาให้เจริญขึ้นทางเศรษฐกิจ อาทิ อาชีพเขียนโปรแกรมเมอร์ คนที่สามารถคิดค้นแอปพลิเคชันใหม่ ตามตามต้องการของผู้บริโภคจะมีรายได้สูงจากอาชีพนี้ ผู้ประกอบการที่สามารถใช้อินเทอร์เน็ตให้เข้าถึงสินค้าและบริการ อาทิ อาชีพที่เกี่ยวข้องกับกิจการเสริมความงาม ผลิตภัณฑ์บำรุงผิวจะได้รับความนิยมมากขึ้น จากการโฆษณาและทำการตลาดแบบออนไลน์ อาชีพดูแลด้านสุขภาพ ครอบคลุมตั้งแต่เด็กถึงวัยชรา จะได้รับความนิยมสูงขึ้นในอนาคตซึ่งกำลังจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ผู้ผลิตอาหารสุขภาพ ผู้ขายประกันชีวิต และธุรกิจฟิตเนส เทรนเนอร์ในการออกกำลังกายจะได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ผู้คนต่างหันมาสนใจผลิตภัณฑ์ที่ผลิตจากพืช และให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพ เน้นการประหยัดพลังงาน อาชีพที่สามารถสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ธรรมชาติปลอดภัยจะอยู่รอดได้ในยุคนี้ ส่วนฝีมือแรงงานจะเปลี่ยนไปสู่อาชีพที่มีความชำนาญเกี่ยวกับเครื่องกลขั้นสูง และอาชีพที่มีความต้องการเพิ่มขึ้นคือ ผู้ที่สามารถสื่อสารโดยใช้ภาษาที่หลากหลาย สามารถแปลภาษาให้เข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคได้ทั่วทั้งโลก สินค้าและบริการที่สามารถเข้าถึงผู้บริโภคได้ตลอดเวลาจะสามารถทำรายได้ให้กับผู้ประกอบการอย่างไม่มีที่สิ้นสุด และที่สำคัญอาชีพนักกฎหมายระหว่างประเทศก็มีความสำคัญในการทำข้อตกลงทางการค้าระหว่างประเทศต่าง ๆ ให้ได้รับความเป็นธรรม ตลอดจน ยุคประเทศไทย 4.0 สังคมเริ่มพัฒนาจิตใจให้ประเด็นเน้นการเลี้ยงสัตว์เป็นเพื่อนมากขึ้น ส่งผลให้ร้านขายอุปกรณ์สัตว์เลี้ยง แพ้ชั้นสัตว์เลี้ยง และการผลิตอาหารสัตว์สร้างรายได้สูงขึ้นด้วย

แต่การประกอบอาชีพของชาวไทยในยุค 4.0 ไม่จำเป็นต้องละเลยหลักแนวคิดที่ต่ออย่างปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพราะสามารถนำหลักการแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการประกอบอาชีพได้

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 มีพระราชดำรัส ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 เนื่องในวโรกาสพระราชทานแก่บัณฑิตผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ใจความสำคัญเพื่อให้มีสติตระหนักถึงการพออยู่ พอกิน พอประมาณ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ต้องมีสิ่งนี้ไว้เป็นรากฐาน หากรากฐานสมบูรณ์ดีพร้อมแล้ว การเสริมสร้างเติมต่อย่อมกระทำได้อย่างมั่นคง ยั่งยืน¹ และได้พระราชทานอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด จนกระทั่งได้อธิบายความหมายอย่างชัดเจนในปี พ.ศ. 2542 ดังนี้

“ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีต่อผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ ให้มีจิตสำนึกในคุณธรรมความ ซื่อสัตย์ สุจริต และให้ความรู้ที่เหมาะสมดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความอดทน ความเพียรมีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้”²

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพในยุคประเทศไทย 4.0 ได้โดยเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องให้พออยู่พอกิน มีภูมิคุ้มกัน และพึ่งตนเองได้ ทั้งนี้เพื่อรับกับสถานการณ์และวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ ซึ่งนับวันจะรุนแรงมากขึ้น เมื่อมีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตแล้ว แม้จะเกิดวิกฤตเศรษฐกิจก็จะไม่ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อประเทศและประชาชน

สำหรับประชาชนทั่วไปทุกระดับนั้น ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล กล่าวถึง การปฏิบัติตนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สรุปความได้ว่า การพอเพียงจะต้องยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีวิตอย่างจริงจัง ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง สุจริต แม้จะตกอยู่ในสภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพก็ตาม ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์ และ

¹ มานิต กิตติงจจิต, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง วิธีชีวิตแห่งความสมดุล, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กิจอักษร จำกัด, 2555), หน้า 12.

² อภิชัย พันธเสน, วิเคราะห์นโยบายของรัฐในระดับต่าง ๆ รวมทั้งภาครัฐกิจเอกชนและภาคประชาสังคมจากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (พ.ศ. 2540 - 2549), พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนวิจัย, 2552), หน้า 17.

แข่งขันกันในการค้าขาย และไม่หยุดนิ่งที่จะหาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ อีกทั้งปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป³

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นบันได ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี⁴

การนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการประกอบอาชีพ ต้องอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลหรือความเป็นไปได้ 4 ประการ ประกอบด้วย การวิเคราะห์ตนเอง วิเคราะห์สถานการณ์ที่เป็นจริง วิเคราะห์สภาพแวดล้อมใกล้ตัว และวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของกิจการได้ถูกต้อง เช่นเดียวกับร้านอาหารที่ดำเนินกิจการ ส่วนใหญ่มีรสชาติอยู่ในระดับปานกลาง รายได้จึงพอค่าใช้จ่ายเท่านั้น แต่ร้านที่ขายอาหารอร่อยมากจะมีรายได้ดี กำไรสูง การศึกษาชีวิตผู้สร้างฐานะจากศูนย์จนเป็นเศรษฐี จะทำให้เราได้เห็นคนที่มีแรงบันดาลใจ มีความพากเพียร ต่อสู้เพื่อฝัน จะทำให้คนๆ ในการมองโลกและชีวิตเปิดกว้างขึ้น จะเข้าใจชีวิตในทันทีว่าไม่มีสิ่งใดที่ได้มาโดยไม่ลงมือทำ นอกจากนี้วิเคราะห์สถานการณ์ที่เป็นจริงไม่อคติส่วนตัว การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมใกล้ตัว สิ่งแวดล้อมใกล้ตัวได้แก่ วิถีชีวิต ทรัพยากรในท้องถิ่น ทำเลที่ตั้ง การคมนาคม และการขนส่ง จะทำให้ธุรกิจเจริญก้าวหน้าไม่ขาดทุน

วิถีชีวิต มีความสำคัญต่อการตัดสินใจประกอบอาชีพ โดยคำนึงถึงวัฒนธรรมและชุมชนหรือของสังคมนิยามบริโภคสินค้าชนิดใด เพื่อการประเมินจะไม่ผิดพลาด ทำเลที่ตั้ง เป็นสิ่งสำคัญสำหรับกิจการที่เกี่ยวข้องกับผู้ซื้อ หรือผู้ใช้บริการ เพราะหากทำเลไม่ดี ก็อาจทำให้กิจการไม่เจริญเติบโตเท่าที่ควร เพราะสินค้าส่วนใหญ่มีคุณภาพและราคาไม่ต่างกัน ดังนั้นทำเลจึงเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะสินค้าที่เหมือนกันทำเลจะเป็นสิ่งชี้ขาดธุรกิจ ทรัพยากรในท้องถิ่น เช่น ถ้าปลูกกล้วยมาก ควรแปรรูปเป็นกล้วยประเภทต่าง ๆ ซึ่งจะต้องมีรสชาติ ความสะอาด กรรมวิธีการผลิต และการพัฒนารูปแบบการแปรรูปด้วย เช่น กล้วยตากในห่ออบด้วยกันแดด ที่ฝุ่นและแมลงเข้าไม่ได้ กล้วยฉาบกล้วยเล็บมือนางมาผ่านให้บางด้วยเครื่องจักรหรือเครื่องมือที่ประดิษฐ์ขึ้นเอง เมื่อนำมาขายก็จะมีรสชาติอร่อยกว่ากล้วยธรรมดา เพราะความบางทำให้เกิดความกรอบ และน้ำตาลเข้าถึงเนื้อในได้มากกว่า สามารถพัฒนาต่อยอดให้การฉาบมีรสชาติต่าง ๆ ได้ในอนาคต การคมนาคมและการขนส่ง เป็นสิ่งสำคัญเพราะสินค้าที่ผลิตได้ อาจมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อเพื่อนำไปขายต่อ หรือเรามีความจำเป็นต้องซื้อวัตถุดิบจากแหล่งอื่น ดังนั้นหากการคมนาคมสะดวก รถเข้าถึง ก็จะเป็นสิ่งที่อำนวยความสะดวกต่อกิจการนั้น การคมนาคมและการขนส่งที่สะดวกอาจทำให้เราสามารถพัฒนากิจการได้รวดเร็วขึ้น เพราะความสะดวกในการเดินทางทำให้ประหยัดเวลา

การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของกิจการ ประกอบด้วย วิเคราะห์การตลาด เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของธุรกิจ บางธุรกิจไม่ควรทำเพราะเป็นข้อจำกัดของธุรกิจนั้นอาจสร้างผลกำไรได้ยาก คืนทุนยาก หรือทำ

³ รงค์ ประพันธ์พงศ์, เศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่, พิมพ์ครั้งที่ 1. (กรุงเทพมหานคร : สถาพรบุ๊คส์, 2550), หน้า 15.

⁴ จุไรรัตน์ แสนใจรักษ์, ชุมชนพอเพียง, พิมพ์ครั้งที่ 1. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไฉไล, 2553), หน้า 15.

ให้เสียสุขภาพ กิจกรรมที่มีการแข่งขันสูงก็ไม่ควรทำเพราะมีกำไรน้อยไม่คุ้มค่ากับการลงทุน สิ่งที่ควรระวังในการทำธุรกิจก็คือ ไม่ควรเข้าไปในธุรกิจที่มีสินค้าประเภทเดียวกันและคุณภาพเท่ากัน เป็นสินค้าที่ไม่สามารถสร้างสรรค์หรือสร้างความแตกต่างได้

การผลิตสินค้าหรือดำเนินธุรกิจในยุคปัจจุบัน เป็นการยากที่จะผลิตสินค้าใหม่ที่ไม่มีในตลาดหรือผลิตสินค้าที่เป็นนวัตกรรม วิธีการแก้ปัญหาอย่างถูกต้องและยั่งยืนก็คือการสร้าง ความแตกต่างในความเหมือน ตัวอย่างการสร้าง ความแตกต่างในความเหมือน หรือสินค้าเหมือนกันแต่มีความแตกต่าง เช่น รถยนต์เหมือนกันแต่ประหยัดน้ำมันกว่า เกาเข่นดึกกว่า อะไหล่มีความทนกว่า บริษัทบ้านจัดสรรเหมือนกันแต่แบบบ้านมีความสวยงาม สร้างอย่างประณีตมีความรับผิดชอบต่อในการแก้ปัญหา ผลิตสินค้าชนิดเดียวกันแต่รายละเอียดการใช้งานต่างกัน ความคงทนต่างกัน สินค้าเหมือนกันแต่นวัตกรรมแตกต่างกันจึงใช้ประโยชน์ได้มากกว่า หากสร้างความต่างในความเหมือนไม่ได้จะเกิดการแข่งขันด้านราคาทำให้กำไรน้อย การแข่งขันด้านราคาทำให้กิจการที่มีทุนน้อยต้องปิดกิจการ

ตัวอย่างการวิเคราะห์ตลาดและการสร้างผลิตภัณฑ์ที่สร้างสรรค์ เช่น สร้างกระเป๋าที่ชาร์จไฟได้ กระเป๋าหรือเป้ที่ใช้ในการเดินทาง มีจำหน่ายทั่วไป แต่คุณชนิษฐา นภวารกุล เป็นผู้ผลิตกระเป๋าแฟชั่นแบรนด์ “Big Foot” มองเห็นช่องว่างทางธุรกิจ จึงออกแบบให้กระเป๋าหรือเป้ที่ใช้ในการเดินทางติดตั้งแผงโซลาร์เซลล์ ซึ่งสามารถใช้ไฟฟ้าจากแสงอาทิตย์ได้ ผู้เดินทางสามารถใช้ไฟฟ้าที่ชาร์จจากโซลาร์เซลล์ได้ทั้งโทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์โน้ตบุ๊ก แท็บเล็ต GPS (อุปกรณ์กำหนดตำแหน่งบนพื้นโลกหรืออุปกรณ์นำทาง) สินค้านี้เน้นลูกค้ากลุ่มนักผจญภัยหรือนักเดินป่าเพราะการเดินทางบางครั้ง หากต้องเดินทางเข้าไปในพื้นที่ห่างไกล ที่ไม่มีไฟฟ้า หรือจำหน่ายกับหน่วยงาน หรือองค์กรเพื่อการกุศลต่าง ๆ ที่จะนำไปใช้เพื่อยังชีพ ยามเกิดภัยธรรมชาติขั้นรุนแรง อาจจำหน่ายให้กับผู้ทำงานในทะเลทราย ภูเขา เกษะที่ห่างไกล คุณชนิษฐา นภวารกุล ตั้งชื่อกระเป๋าพลังงานแสงอาทิตย์ว่า “BFX”

อุปกรณ์ในการทำงานก็คือ แผงโซลาร์เซลล์มักมีขนาดใหญ่ ต้องใช้เวลาในการหาขนาดที่เหมาะสมจึงต้องศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับอุปกรณ์โซลาร์เซลล์อย่างละเอียดและจริงจัง เพื่อคัดสรรนวัตกรรมดีเยี่ยมจากหลายๆประเทศ ปรึกษาหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.) จนคัดเลือกแผงโซลาร์เซลล์ที่ได้มาตรฐานสากล เป้เดินทางมีราคา 5,500 บาท และกระเป๋าเดินทางราคา 10,000 บาท ราคานี้อาจจะแพงไปสำหรับคนทั่วไป แต่สำหรับผู้ต้องการ ย่อมเห็นเป็นราคาที่เหมาะสม

การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์มีหลากหลายมากกว่าที่เราคิดมาก เมื่อคุณชนิษฐาลงโฆษณาสินค้าในอินเทอร์เน็ต คนทั่วโลกสามารถเห็นสินค้านี้ ดังนั้นลูกค้าที่มีความจำเป็นต้องใช้ เช่นลูกค้าในตะวันออกกลาง นักไต่เขา นักผจญภัย นักท่องเที่ยว นักวิทยาศาสตร์ที่ประจำในถิ่นทุรกันดาร ย่อมมีความต้องการสินค้าประเภทนี้ ลูกค้าประเภทนี้ต้องการสินค้าคุณภาพสูง ซึ่งราคาไม่เป็นอุปสรรคแต่ประการใด⁵

ตัวอย่างการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้กับการจัดการท่องเที่ยว ในหมู่บ้านแม่กำปอง เป็นหมู่บ้านที่มีภูมิประเทศที่สวยงาม มีทรัพยากรธรรมชาติ อุดมสมบูรณ์ มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่

⁵ มานิต กิตติจุงจิต, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง วิธีชีวิตแห่งความสมดุล พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กิจอักษร จำกัด, 2555), หน้า 188-189.

สวยงามและมีความเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น ประกอบกับนักท่องเที่ยวได้สนใจท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสกับ ธรรมชาติและวิถีชีวิตความรื่นรมย์ในเมืองใหญ่ จึงริเริ่มจัดการท่องเที่ยวชุมชนขึ้นในหมู่บ้านแม่กำปอง อีกทั้ง หมู่บ้านยังได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือในด้านการจัดการความรู้เบื้องต้นในด้านการท่องเที่ยว และเข้ามา ศึกษาดูงานด้านการจัดการการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน และวิถีการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากหมู่บ้านได้รับรางวัลมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยหลายปีซ้อนและ ได้รับการคัดเลือกเป็นหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เกิดการจุดประกายและสร้างแรงกระตุ้นให้ ชาวบ้านได้นำเอาหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับการท่องเที่ยวชุมชน⁶ ตามองค์ประกอบ 3 คุณลักษณะ ได้แก่

1. ความพอประมาณ ชาวบ้านได้ตระหนักถึงวิถีการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิม คือการดำเนินชีวิตที่ไม่ เน้นความทันสมัยมากนัก นำของที่ใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่ ปลูกผักใช้ปุ๋ยธรรมชาติ เลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคใน คริวเรือน แทนการซื้ออาหารปรุงสำเร็จรูป การผลิตน้ำดื่มของชุมชนเองเพื่อใช้ในครัวเรือนและรับรอง นักท่องเที่ยว เพื่อสุขภาพอนามัยและลดค่าใช้จ่าย รายได้จากการท่องเที่ยวเสริมให้ชุมชนนำความเป็น ธรรมชาติกลับคืนมา ซึ่งเป็นจุดขายของการท่องเที่ยว ทำให้ชาวบ้านเกิดความรักและหวงแหน ทรัพยากรธรรมชาติให้คงความอุดมสมบูรณ์ รักษาแหล่งน้ำให้เป็นหลักในการดำรงชีวิต เป็นทั้งแหล่ง ท่องเที่ยว แหล่งอุปโภคบริโภค และแหล่งผลิตไฟฟ้าพลังน้ำ

สำหรับกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ชาวบ้านแม่กำปองให้บริการแก่นักท่องเที่ยว คือ การนำเสนอวิถี การดำเนินชีวิต การทำอาชีพเก็บใบเมี่ยง การปลูกและเก็บเมล็ดกาแฟ การจัดแสดงศิลปวัฒนธรรม การ แสดงดนตรีพื้นเมือง การฟ้อนเทียน ฟ้อนเล็บ ฟ้อนสาวไหม ฯลฯ มีกิจกรรมสัมผัสธรรมชาติ เช่น การเดินป่า ศึกษาธรรมชาติ ชมน้ำตก และชมกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงของหมู่บ้าน การจัดการท่องเที่ยวแบบเศรษฐกิจ พอเพียงของหมู่บ้านแม่กำปองเป็นการดึงเอาสิ่งที่อยู่ในชุมชนมาเป็นวัตถุดิบ เป็นจุดขายนำเสนอให้ นักท่องเที่ยวได้เข้ามาสัมผัส โดยไม่ทำการเปลี่ยนแปลงเพื่อผลประโยชน์จากการเข้ามาท่องเที่ยวของ นักท่องเที่ยวเพียงด้านเดียว

2. ความมีเหตุผล มีกฎกติกาในการจัดการท่องเที่ยว การรวบรวมกลุ่มในการจัดการท่องเที่ยวใน รูปแบบของคณะกรรมการ มีกฎกติกาสำหรับนักท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยต่อนักท่องเที่ยวและ ความสงบสุขส่วนรวมของชาวบ้านเป็นสำคัญ

3. การมีภูมิคุ้มกัน การร่วมกันแก้ไขปัญหาสุขภาพของชาวบ้านด้วยการบริโภคอาหารที่ปลอดภัย ปรุงเองจากพืชผักที่ปลอดสารพิษในชุมชน รวมถึงนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้าน ได้บริโภคอาหารที่สด สะอาด และปลอดสารพิษ สร้างความประทับใจ เพิ่มคุณค่าทางอาหารให้กับนักท่องเที่ยว และลดต้นทุนการ ผลิตได้ด้วย เนื่องจากรายได้จากค่าอาหารนักท่องเที่ยวไม่ออกนอกหมู่บ้าน ผลผลิตที่เหลือจากการบริโภค ในครัวเรือนยังสามารถนำมาขายกันเองในชุมชน เป็นการหมุนเวียนกันภายในชุมชน

ในส่วนองค์ประกอบ 2 เงื่อนไข คือ ความรู้และคุณธรรม พิจารณาได้ดังนี้

⁶ กวรรธม สัจกร, แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับการท่องเที่ยวชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ 1. (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2552), หน้า 98-99 .

เงื่อนไขความรู้ ความรู้ด้านการท่องเที่ยวของชาวบ้านและสมาชิกในกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนมีความรู้ และวิธีจัดการต้อนรับ การมีส่วนร่วมในการจัดการเป็นอย่างดี มีวิธีปฏิบัติในการเป็นเจ้าบ้านการจัดการทำ ฐานข้อมูลรายได้ และจำนวนนักท่องเที่ยว มีการวางแผนที่ดี แต่ยังขาดการจัดการประเมินการจัดการ ท่องเที่ยวชุมชน เพื่อนำไปเป็นแผนกลยุทธ์การจัดการท่องเที่ยว มีการใช้งานวิจัย งานวิชาการที่ได้ร่วมศึกษา กับนักวิชาการ และเป็นกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นของตนเองในการพัฒนา อีกทั้งการไปศึกษาดูงานนอกพื้นที่มา ประยุกต์และพัฒนาใช้กับชุมชน

เงื่อนไขคุณธรรม มีการจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้านบนพื้นฐานของคุณธรรม ในแง่ความซื่อสัตย์ สุจริต การไม่เอาใจเอาเปรียบธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ป่าไม้ และไม่เอาเปรียบนักท่องเที่ยว โดยการปรุงอาหาร ที่มีคุณภาพและราคาที่เหมาะสม ให้การบริการพักและนำเที่ยว ในแง่ความอดทนและความเพียร คือ กลุ่ม จัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้านได้จัดการท่องเที่ยวที่มีความพร้อมในการต้อนรับนักท่องเที่ยว ด้วยความไม่ย่อ ท้อและความพยายาม จนสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนให้ได้รับชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก และมีความยั่งยืน

ปัจจุบันชาวบ้านแม่กำปอง มีความรักท้องถิ่น ร่วมมือร่วมใจกันสร้างชุมชนสร้างภูมิคุ้มกันให้กับ ชุมชน สร้างกลุ่มพลังต่าง ๆ ขึ้น อาทิ กลุ่มทำหมอนใบชา กลุ่มนักท่องเที่ยว กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มการ จัดการด้านสุขภาพของหมู่บ้าน เหล่านี้เป็นตัวอย่างการคิดแบบเศรษฐกิจพอเพียงของชาวบ้าน ทำให้ ชาวบ้านเข้าใจหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน การนำหลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชุมชนและในชีวิตประจำวันยังส่งผลทางอ้อมต่อการท่องเที่ยวของ หมู่บ้าน อาทิ เกิดกิจกรรมการผลิตสินค้าซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ของท้องถิ่นที่ประยุกต์เอาใบเมี่ยงแก่ที่เป็นวัตถุดิบ ที่หาได้ง่ายและมีจำนวนมากในชุมชนมาทำหมอนใบชาเพื่อสุขภาพ เป็นของที่ระลึกซึ่งผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้ใน ชุมชนได้รับความนิยมและสร้างรายได้ให้กับกลุ่มหมอนใบชาจำนวนมาก เกิดการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้านล้านนา คือ ดนตรีพื้นเมือง การฟ้อนให้กลับฟื้นขึ้นมาไม่สูญหายไปกับกาลเวลา การท่องเที่ยว ชุมชนยังสร้างรายได้ให้กับภาคเกษตรกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยเปลี่ยนจากพรานล่าสัตว์ผู้มีความชำนาญในการเดินป่ามา เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้กับนักท่องเที่ยวในการศึกษาธรรมชาติป่าไม้ของหมู่บ้าน สร้างรายได้จากการเป็น มัคคุเทศก์นำเที่ยวแทนการมีรายได้จากการล่าสัตว์หมู่บ้านแม่กำปองใช้แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชน สิ่งเหล่านี้เป็นแค่ส่วนหนึ่งของความพอเพียงเท่านั้น หากแต่เราเลือกที่ จะเพิ่มหรือลดความพอเพียงของเราเองได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของสถานภาพและสภาพการณ์ที่ตน ประสบอยู่ เพื่อการบรรลุผลที่ยั่งยืนของการท่องเที่ยวในพื้นที่แหล่งต่าง ๆ หรือการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจนถึงรุ่นลูกรุ่นหลานยาวนาน สืบต่อไป

จากตัวอย่างการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชน สามารถ พัฒนาสู่ยุคประเทศไทย 4.0 ได้ โดยใช้แอปพลิเคชันต่าง ๆ ผ่านระบบสื่อออนไลน์ เพื่อโฆษณา ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายผู้บริโภคได้มากขึ้น อีกทั้ง การแสวงหา ความรู้ในโลกยุคดิจิทัล ซึ่งมีแหล่งเรียนรู้ในการประกอบอาชีพทุกอาชีพในโลกนี้ สามารถศึกษานำมา ประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพของเราได้ ตามความเหมาะสมของบริบทชุมชนท้องถิ่นของเรา ที่สำคัญคือ ต้องมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเองในการรับสื่อออนไลน์เหล่านี้ หากใช้สื่อในทางที่ผิดประเภท เช่น การโฆษณาที่ บิดเบือนจากความจริง มุ่งหลอกลวงทางธุรกิจ หรือการแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบทำให้ผู้อื่นเสียหาย

ตลอดจนเสียชีวิตซึ่งเป็นอาชญากรรมที่แฝงตัวเข้ามากับโลกออนไลน์ เราในฐานะผู้ใช้สื่อออนไลน์ต้องมีเหตุผลในการเลือกรับสื่อที่ดี ๆ และพิจารณา แสวงหาความรู้อย่างรอบคอบก่อนตัดสินใจเชื่อ อีกทั้งต้องตั้งอยู่ในความไม่ประมาท คือมีสติ ยึดหลักคุณธรรม คือทางสายกลาง การพอใจในสิ่งที่ตนเป็นอยู่ พอใจในกำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา อย่าโลภ เกินตัว เกินฐานะของตน จะตกเป็นเหยื่อมิจฉาชีพในโลกออนไลน์ได้ง่าย

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งความพอประมาณ การมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว การแสวงหาความรู้ ควบคู่กับการมีคุณธรรมประจำใจ ซื่อสัตย์ ขยัน อดทน ย่อมสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพได้ทุกอาชีพ แม้ว่าประเทศจะพัฒนาไปสู่ยุค ประเทศไทย 4.0 ก็ตามเราก็สามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ควบคู่กับการใช้นวัตกรรมขับเคลื่อนเศรษฐกิจและอาชีพได้ แม้กระทั่งอาชีพที่กำลังจะหมดไป เช่น อาชีพครู อาจารย์ เนื่องจากเด็กและเยาวชนต่างสามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง แอปพลิเคชันต่าง ๆ การค้นหาสื่อออนไลน์ ทำให้เด็กได้รับความรู้ทันใจ แต่ทว่าการใช้สื่อออนไลน์เหมือนดาบสองคม หากไม่มีผู้ใหญ่คอยให้คำแนะนำ ในอนาคตแม้ครูอาจจะไม่ได้สอนแบบดั้งเดิมในห้องเรียน แต่ครูก็ยังมีความสำคัญต่อการอบรมสั่งสอน โดยเฉพาะเรื่องพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน ให้เป็นคนดี มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงามในสังคม เพราะหากปล่อยให้เด็กและเยาวชน เรียนรู้เองอาจจะเข้าสู่แหล่งข้อมูลที่ไม่เหมาะสมได้ เด็กและเยาวชนเหล่านั้นอาจจะตกเป็นเครื่องมือของอาชญากรออนไลน์ หรือเรียนรู้พฤติกรรมที่ผิดจนเกิดการลอกเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ทำให้สังคมเกิดปัญหาได้ เช่น การติดเกมออนไลน์ ติดการพนัน ติดอบายมุขต่าง ๆ บทบาทของอาชีพครูอาจารย์ จึงต้องปรับตัวให้เป็นผู้สอนโดยใช้นวัตกรรมใหม่ ๆ ในการจัดการเรียนรู้ การเป็นผู้ชี้แนะแหล่งการเรียนรู้ที่เหมาะสม เป็นต้น

อย่างไรก็ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะถูกนำมาใช้ในการประกอบอาชีพก็ต่อเมื่อตระหนักเห็นคุณค่าและประโยชน์เท่านั้น หากเห็นคุณค่าของความพอประมาณ คือ การพอใจในสิ่งที่ตนเองเป็นอยู่ ไม่โลภจนเกินไป ก็จะทำให้ไม่ล้มเหลวในการประกอบอาชีพ หากไม่รู้จักพอประมาณ อยากรได้อยากมีไม่มีที่สิ้นสุด จะก่อให้เกิดปัญหานั้นการ อาทิ การใช้สื่อออนไลน์หลอกลวงต้มตุ๋นกันเพื่อความร่ำรวยของตนเอง โดยไม่สนใจผู้อื่น ขาดความรับผิดชอบในสิ่งที่ตนกระทำลงไป ทำให้เกิดปัญหาใหม่ในยุค ประเทศไทย 4.0 การประกอบอาชีพ บนฐานของความโลภความไม่รู้จักพอทำให้ตกเป็นเหยื่อมิจฉาชีพได้ง่าย และต่อให้ประสบความสำเร็จในอาชีพ มีทรัพย์สินเงินทองเป็นจำนวนมาก แต่ไม่รู้จักควบคุมความอยากในใจ ผู้นั้นก็ยังไม่พบกับความสุขในชีวิต ตรงกันข้าม ถ้ารู้จักพอประมาณย่อมสามารถประคองชีวิตและประกอบอาชีพให้ผ่านไปได้ด้วยดี เช่น เมื่อจะผลิตสินค้า หรือทำธุรกิจใดธุรกิจหนึ่งต้องใช้เหตุผลในการวิเคราะห์ ศึกษาหาความรู้ ข้อมูลให้รอบด้าน ว่าควรตัดสินใจลงทุนหรือไม่ เพราะกระแสโลกยุคดิจิทัลสามารถเปลี่ยนความนิยมได้อย่างรวดเร็ว เพราะการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมออนไลน์ที่เข้าถึงคนได้ทุกประเทศในโลก หากเราไม่ติดตามกระแสความนิยม ความต้องการของผู้บริโภค ธุรกิจหรืออาชีพของเราอาจจะเสียหายได้

ทั้งนี้การรับสื่อออนไลน์เหล่านี้ ก็ต้องมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเรา เลือกรับสื่อด้านที่ดี นำมาปรับให้เหมาะสมกับบริบทสังคมไทยของเราด้วย หากเราตามกระแสโลกไปหมด จะทำให้เราขาดอัตลักษณ์ในตนเองไป และไม่มีจุดเน้นที่ดึงดูดผู้บริโภคได้อีก การสร้างภูมิคุ้มกันยังคงต้องวิเคราะห์ความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นได้

ในอนาคต หากว่ามีสถานการณ์ไม่คาดคิด เช่น การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง ภัยธรรมชาติอื่นใดที่เหนือการควบคุมของเรา เราจะสามารถฝ่าวิกฤติการณ์เหล่านี้ไปได้หรือไม่ การวางแผนรับมือกับความเสี่ยงเป็นสิ่งจำเป็น การประกอบอาชีพทุกอาชีพมีความเสี่ยง ยิ่งในยุคประเทศไทย 4.0 เราต้องวางแผนให้รอบคอบ ศึกษาหาความรู้ให้รอบด้าน ที่สำคัญคือ ต้องมีคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริตในอาชีพ หากเราไม่มีคุณธรรมประจำใจ อาชีพที่เราอยู่ก็จะรักษาไว้ไม่ได้ เพราะจะไม่มีใครเชื่อถือและมาอุดหนุนกิจการของเราต่อไป

การประกอบอาชีพในยุคประเทศไทย 4.0 สามารถพัฒนาสิ่งที่เรามีสิ่งที่เราเป็นได้ด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยีอันทันสมัย เพื่อให้สินค้าที่มีอยู่เพิ่มมูลค่าให้สูงขึ้น การพัฒนาสินค้าด้วยเทคโนโลยีอันทันสมัย การเปลี่ยนรูปลักษณะของบรรจุภัณฑ์ให้ตรงตามความต้องการของผู้บริโภค การใช้แอปพลิเคชัน อินเทอร์เน็ต เป็นช่องทางในการกระจายสินค้าไปได้ทั่วโลกล้วนเป็นสิ่งที่ดี ทำให้รายได้ของผู้ผลิต หรือผู้ประกอบการสูงขึ้น ผู้คนมีความรู้สูงขึ้นมากขึ้น และเกิดการพัฒนาตนเองให้ไม่มีที่สิ้นสุด เป็นทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การติดต่อประสานงาน เพื่อจัดหาทุน หรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคาร หรือบริษัท ห้างร้านเอกชน มาช่วยในการลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้รับประโยชน์ร่วมกัน หากเราสามารถเดินหน้าพัฒนาประเทศให้ทันสมัย เข้าถึงทุน ความรู้ และเทคโนโลยี การประกอบอาชีพย่อมประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำมาใช้ในการประกอบอาชีพเพื่อให้เกิดการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน บนพื้นฐานของความพอประมาณ การมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว การมีความรู้ ควบคู่กับการมีคุณธรรมได้เป็นอย่างดี เพราะการพัฒนาเศรษฐกิจถ้าเน้นแต่การสร้างรายได้ให้เกิดความเจริญทางด้านเศรษฐกิจด้านเดียวแต่ไม่มุ่งเน้นการพัฒนาทางด้านจิตใจควบคู่กันไป ย่อมส่งผลให้เกิดปัญหาตามมาได้ เพราะความโลภ หรือกิเลสของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด ความรู้จักพอจึงเป็นทางออกของปัญหา ควบคู่กับการใช้นวัตกรรมใหม่ ๆ ในการประกอบอาชีพอย่างไม่ขัดแย้ง ความมีสติ มีเหตุผล เลือกใช้ชีวิตให้สมดุลทั้งการพัฒนาทางวัตถุและจิตใจ การวางแผนรับมือ ทำใจพร้อมรับความเปลี่ยนแปลงให้ได้เมื่อประสบปัญหา การมีความรู้และคุณธรรมควบคู่กันทำให้สังคมมีทั้งคนเก่งและคนดี ประเทศชาติย่อมพัฒนาได้อย่างมีความสุขและยั่งยืน

บรรณานุกรม

- กรวรรณ สังขกร. **แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับการท่องเที่ยวชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 1. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2552.
- จุไรรัตน์ แสนใจรักษ์. **ชุมชนพอเพียง**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไฉไล, 2553.
- ภูสิทธิ์ ภูคำชะโนด. **ตามรอยพ่อ อยู่อย่างพอเพียง**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ดี-วิทย์, 2558.
- มานิต กิตติงจิต. **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง วิถีชีวิตแห่งความสมดุล**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กิจอักษร จำกัด, 2555.

รงค์ ประพันธ์พงศ์. เศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : สถาพรบุ๊คส์, 2550.

อภิชัย พันธเสน. วิเคราะห์นโยบายของรัฐในระดับต่าง ๆ รวมทั้งภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาสังคม จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (พ.ศ. 2540 - 2549). พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนวิจัย, 2552.

ปัจจัยและกระบวนการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่
The Factors and Process of the Creation of Sufficient Economy
Village Model of Phrae Province

ศุภกิจ ภัคดีแสน
หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ จังหวัดจันทบุรี
ภูพาน แก้วอัศชาติ
กรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จังหวัดอ่างทอง

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาปัจจัยและกระบวนการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ 2) เพื่อศึกษาศักยภาพของการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ 3) เพื่อจัดทำยุทธศาสตร์การสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดแพร่ เป็นการวิจัยทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methodology Research) ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่กรณีศึกษาจังหวัดแพร่ จำนวน 9,577 คน ซึ่งใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) และกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ ทาโร ยามเน่ (Taro Yamane) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 384 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการจัดกลุ่มสนทนา วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการจัดกลุ่มสนทนา โดยผู้วิจัยทำการจัดกลุ่มข้อมูล สารสำคัญของประเด็นที่สัมภาษณ์และการจัดกลุ่มสนทนาจากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

1. ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่กรณีศึกษาของจังหวัดแพร่ ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 200 คน คิดเป็นร้อยละ 52.10 มีอายุระหว่าง 36 – 45 ปี จำนวน 94 คน คิดเป็นร้อยละ 24.50 มีสถานภาพสมรส จำนวน 252 คน คิดเป็นร้อยละ 65.60 มีสมาชิกในครัวเรือน 3 คน จำนวน 108 คน คิดเป็นร้อยละ 28.10 มีการศึกษาระดับประถมศึกษา (ป.6) จำนวน 131 คน คิดเป็นร้อยละ 34.10 มีอาชีพรับจ้างทั่วไป จำนวน 140 คน คิดเป็นร้อยละ 36.50 และมีรายได้ต่อปี ต่ำกว่า 50,000 บาท/ต่อปี จำนวน 170 คน คิดเป็นร้อยละ 44.30

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่กรณีศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความเห็นต่อปัจจัยการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.79$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านหลักความพอประมาณ ด้านหลักความมีเหตุผล ด้านหลักความมีภูมิคุ้มกันที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้ และด้านเงื่อนไขคุณธรรม อยู่ในระดับมากทุกด้าน

3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพในการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่กรณีศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อศักยภาพในการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.58$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการลดรายจ่าย ด้านการเพิ่มรายได้ ด้านการประหยัด ด้านการเรียนรู้ ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน และด้านการเอื้ออารีต่อกัน อยู่ในระดับปานและระดับมากเกือบทุกด้าน

4. ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะที่จะทำให้การสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบประสบผลสำเร็จปัญหาและอุปสรรค ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่กรณีศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาสร้างเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบให้ประสบผลสำเร็จเกี่ยวกับประชาชนยังมีความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงไม่ชัดเจนและไม่เชื่อมั่นว่าจะสามารถปฏิบัติได้จริง รองลงมาเป็นประชาชนขาดความต่อเนื่องในการปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจัง ส่วนข้อเสนอแนะนั้นประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่กรณีศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะ การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาสร้างเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบให้ประสบผลสำเร็จเกี่ยวกับควรส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจัง เพื่อให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นว่าสามารถปฏิบัติได้จริง รองลงมาควรควรสนับสนุนให้ประชาชนปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างต่อเนื่องและจริงจัง

5. การศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยและกระบวนการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบใน จังหวัดแพร่ มียุทธศาสตร์ในการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1) **ด้านการลดรายจ่าย** มีการจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อให้ทราบถึงรายรับรายจ่ายในแต่ละเดือนของครอบครัว ประหยัดรู้จักเก็บออมไว้ใช้จ่ายเมื่อคราวจำเป็นโดยจะต้องทำอย่างมีระเบียบวินัยจริงจัง และต่อเนื่อง และการปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาโดยการปฏิบัติตามหลักศีลห้า ลด ละ เลิก อบายมุข

2) **ด้านการเพิ่มรายได้** มีการวางแผนการผลิตให้เหมาะสมในแต่ละฤดูการผลิตมีการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าซึ่งจะก่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้น สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำเกษตรแบบผสมผสานเพื่อมีผักไว้รับประทานเองหรือขายเพื่อเป็นรายได้เสริม

3) **ด้านการประหยัด** จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตขึ้นในหมู่บ้าน โดยใช้วัตถุดิบที่ทำได้ง่ายในหมู่บ้าน เพื่อให้ก่อให้เกิดการสร้างรายได้เสริมให้กับหมู่บ้าน และปลูกฝังเรื่องการออมแก่เยาวชนให้รู้จักคุณค่าของการออมและการประหยัดโดยผ่านสถานศึกษาภายในหมู่บ้าน

4) **ด้านการเรียนรู้** มีการจัดการความรู้ภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบ มีระเบียบแบบแผนที่ชัดเจน โดยจัดทำเป็นคู่มือการเรียนรู้ภายในหมู่บ้าน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของคนในหมู่บ้านโดยผ่านกระบวนการศึกษา/วิจัย อย่างเป็นระบบมีแบบแผนที่ถูกต้อง

5) ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน พัฒนาคุณภาพคน โดยการสนับสนุนการศึกษาด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องตามหลักวิชา โดยทำทุกระดับอายุทั้งในระบบโรงเรียนและสถาบันการศึกษาต่างๆ

6) ด้านการเอื้ออารีต่อกัน มีการร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมทำของคนในพื้นที่เพื่อให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: ปัจจัยและกระบวนการ, หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ, จังหวัดแพร่

Abstract

Objectives of this research were to 1) study the factors and the process of building a Sufficiency Economy Village in Phrae Province. 2) study the building potential of the Sufficiency Economy Village in Phrae Province and 3) develop the Sufficiency Economy Village in Phrae Province.

Methodology was mixed methods: The quantitative method collected data with questionnaires from 384 samples, stratified random sampling, derived from the populations of 9,577 people living in the research area of Phrae Province. Analyzed data with descriptive statistics; frequency, percentile, mean and standard deviation. The qualitative research method collected data from document and key informants with in-depth-interview and from participants in focus group discussion and analyzed data by content analysis.

Findings were as follows:

1. People living in the case studied area of Phrae Province were 200 females, equivalent to 52.10 percent, 94 people were between 36 and 45 years old, 24.50 percent were married. There were 252 married couples, or 65.60 percent. 108 people with 3 persons in a family or 28.10. 131 persons with primary school level or 34.10%, 140 people or 36.50%, were general labors, 170 people or 44.30% had yearly income of 50,000 baht.

2. The results of the data analysis of the opinions on the factors that contributed to the development of Sufficiency Economy Village in Phrae Province were as follows. Opinions on factors contributing to the development of Sufficiency Economy Village in Phrae Province were at the high level (\bar{X} = 3.79) due to good immunity, good Knowledge and the moral conditions.

3. The findings of the data analysis on the potential for establishing the Sufficiency Economy Village in Phrae Province were found that people living in the case studied area of Phrae Province commented on the Potentials for creating a Sufficiency Economy Village

in Phrae Province at high level (\bar{X} = 3.58). Revenue increase, saving, Learning, environmental conservation and sustainable use of resources and hospitality to each other were all aspects at middle to high levels.

4. Problems, obstacles, and recommendations for establishing the Sufficiency Economy Village successfully were that Problems and Obstacles: People living in the case studied area of Phrae Province still lack enough knowledge about the philosophy of Sufficiency Economy in order to apply the Sufficiency Economy Philosophy successfully, people should be encouraged and supported to have the full and correct knowledge of the philosophy so that they could apply the philosophy to the practical level with faith and confidence and secondly, the application of the philosophy of sufficiency economy should be promoted continuously and seriously

5. Factors and process of establishing the Sufficiency Economy Village in Phrae Province consisted of 6 aspects:

1) Reduction of expenses; household accounts were created for the monthly income and expenditures of the family. Learning how to earn and save for the needy situations. This practice must be done in a serious and continuous discipline and follow the doctrines of Buddhism by practicing the five precepts; reducing, abolishing and stopping the ways to ruins.

2) The income increasing; there should be an appropriate production planning for each season, production new process to increase incomes, increasing knowledge about the integrated agriculture by growing vegetables for household consumption and sales the surplus for extra incomes.

3) Saving; there should be a saving group set-up in the villages using raw materials from the village to increase incomes for the village. There also should have a projects for young people in educational institutes to enhance the saving principles.

4) Learning; There should be the systematic knowledge management with clear guideline and handbooks for the villages focusing on the participation of people in the village through the process of education, research with clear and correct principles.

5) Environmental conservation and sustainable use of natural resources; Improving the quality of people by supporting the study of the conservation of natural resources and environment for all ages both in the school system and educational institutions.

6) Hospitality to each one another; there should be a joint thinking, planning and doing projects for people in the areas for the most effective and sufficient hospitalities.

Keywords: Factors and Process, Sufficient Economy Village Model, Phrae Province

บทนำ

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมนั้นจำเป็นต้องทำควบคู่กันไปทั้งการพัฒนาในระดับมหภาคและระดับจุลภาคเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน กระทรวงมหาดไทยเป็นกระทรวงหลักที่มีหน้าที่โดยตรงในการดูแลความมั่นคงทางชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนโดยเฉพาะประชาชนในระดับหมู่บ้าน/ชุมชนซึ่งเป็นฐานรากสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อย่างไรก็ตามในการพัฒนาที่ผ่านมาปัญหาด้านเศรษฐกิจสังคมและความเหลื่อมล้ำในสังคมยังคงเป็นประเด็นปัญหาสำคัญที่จะต้องดำเนินการแก้ไขซึ่งกระทรวงมหาดไทยได้พิจารณาเห็นว่าถ้าสามารถพัฒนาส่งเสริมให้หมู่บ้าน/ชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้และสามารถปรับตัวให้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกซึ่งจะเป็นหนทางต่อการแก้ไขปัญหาและเป็นแรงหนุนต่อการพัฒนาในทุกๆ ด้าน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเสริมสร้างความเข้มแข็งของหมู่บ้าน/ชุมชน ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีมีสภาพเศรษฐกิจที่ไม่เป็นหนี้สินและอยู่อย่างพึ่งพาตนเองได้ รวมถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันสำหรับสมาชิกในหมู่บ้าน/ชุมชนโดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นหลักในการดำรงชีวิต และเมื่อระดับครัวเรือน หมู่บ้าน/ชุมชน ซึ่งเป็นฐานรากของระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศมีความเข้มแข็งก็จะส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจและสังคมระดับประเทศแข็งแรงด้วย

การพัฒนาเชิงพื้นที่หรือใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง (Area-Based Approach) จึงเป็นเป้าหมายและทิศทางหลักในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในระดับหมู่บ้าน/ชุมชน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการทรัพยากรความร่วมมือ และความรู้ทางวิชาการจากทุกภาคส่วนในพื้นที่ทั้งความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ตลอดจนภาควิชาการ เพื่อให้สามารถดูแลทุกข์สุขของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในการพัฒนาหลายปีที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาที่ยึดการทำงานแบบส่วนราชการเป็นตัวตั้ง (Function-Based Approach) กล่าวคือการยึดภารกิจของกรมและหน่วยงานเป็นตัวตั้งทำให้เกิดการทำงานในลักษณะต่างคนต่างทำเกิดการทำงานที่ซ้ำซ้อนอย่างไม่มีประสิทธิภาพและไม่สามารถเชื่อมโยงการทำงานระหว่างกันได้ ดังนั้นผลลัพธ์หรือบริการที่ให้ประชาชนอาจจะไม่ตรงตามความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง ดังนั้นถ้าสามารถพัฒนาพื้นที่โดยใช้ปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างแท้จริงและถ้าสามารถพัฒนาพื้นที่โดยใช้ปัญหาและความต้องการของ

ประชาชนในพื้นที่เป็นตัวตั้งภาคส่วนที่เกี่ยวข้องจะได้นำไปแก้ไขปัญหาและพัฒนาให้เป็นทิศทางเดียวกัน อีกทั้งยังสามารถส่งมอบบริการภาครัฐได้ตรงตามความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง¹

หมู่บ้านที่ดำเนินการพัฒนาน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินวิถีชีวิต ด้วยการจัดกิจกรรมการแก้ไขปัญหาและพัฒนาจะจัดกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยการนำผลการปฏิบัติงานที่ประสบความสำเร็จในแต่ละกิจกรรมนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างประชาชนในหมู่บ้านเพื่อประสานความรู้และประสบการณ์ให้เกิดความมั่นใจเพื่อการขยายผลความรู้ในภูมิปัญญาของชุมชนสามารถจัดการขยายผลความรู้สู่ภายนอกชุมชนเป็นชุมชนที่เป็นแหล่งเรียนรู้วิชาการด้านการดำเนินวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงได้โดยการพัฒนาหมู่บ้านที่ผ่านเกณฑ์ตัวชี้วัด 6x2 ให้เป็นหมู่บ้านพัฒนาตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบนั้นใช้เกณฑ์ตามที่กระทรวงมหาดไทยกำหนด 4 ด้าน 23 ตัวชี้วัด จัดระดับการพัฒนาหมู่บ้านเป็น 3 ระดับ คือ 1) ระดับ “พออยู่ พอกิน” 2) ระดับ “อยู่ดี กินดี” และ 3) ระดับ “มั่งมี ศรีสุข” เพื่อกำหนดเป้าหมายการพัฒนาและกิจกรรมการพัฒนาที่แตกต่างกันตามสภาพภูมิสังคมของแต่ละหมู่บ้าน ดังนี้ 1) หมู่บ้านระดับ “พออยู่ พอกิน” เป็นหมู่บ้านที่ครัวเรือนมีการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรมการพัฒนา จึงเน้นที่การสร้างความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความรู้ความเข้าใจและทักษะในการจัดการกับปัญหาของครัวเรือนเพื่อสร้างครัวเรือนที่เข้มแข็ง 2) หมู่บ้านระดับ “อยู่ดี กินดี” เป็นหมู่บ้านที่มีการบริหารจัดการตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่มีพื้นฐานการบริหารงานกิจกรรมการพึ่งตนเองในรูปกลุ่มและกิจกรรมอื่นๆ ที่ชุมชนมีส่วนร่วมและผลกระทบต่อคนในชุมชนจำนวนมาก การพัฒนาจึงเน้นที่การสร้างกระบวนการเรียนรู้ในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการส่งเสริมทักษะการบริหารจัดการกลุ่มให้เข้มแข็งการจัดการกระบวนการแผนชุมชนเพื่อการดำเนินการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และ 3) หมู่บ้านระดับ “มั่งมี ศรีสุข” เป็นหมู่บ้านที่มีพื้นฐานความพร้อมมีกลุ่มองค์กรเข้มแข็งมีกิจกรรมการพัฒนาอาชีพที่เข้มแข็ง การพัฒนาจึงเป็นไปในลักษณะของการส่งเสริมความรู้และทักษะในการบริหารจัดการ กิจกรรมการพัฒนาในรูปแบบของเครือข่ายเพื่อยกระดับความรู้และเชื่อมโยงศักยภาพของชุมชนกับชุมชนอื่นๆ ในการพัฒนาแก้ปัญหาาร่วมกันในระหว่างพื้นที่²

นอกจากการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบแล้ว กิจกรรมการพัฒนาชุมชนได้พัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็น เป็นสุขหรือความสุขมวลรวมของหมู่บ้าน (Gross Village Happiness : GVH)³ ขึ้นเพื่อเป็นการสะท้อนเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนาและต้องพิจารณาเชื่อมโยงให้สะท้อนถึงวิธีการต่างๆ ที่จะส่งผลต่อการบรรลุเป้าหมายความอยู่เย็น เป็นสุขด้วย เนื่องด้วยการพัฒนาหมู่บ้าน ชุมชน ได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่เป้าหมายที่เลือกไว้ในระยะเวลาที่กำหนด ผลการพัฒนาเกิดขึ้นแก่ประชาชน ครอบครัวและชุมชนโดยส่วนรวมในเชิงปริมาณ คือ

¹ สถาบันแอ็คทีฟ, “คู่มือเตรียมสอบกรมการพัฒนาชุมชน”, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท วีทอล เอ็ดดูเคชั่น จำกัด, 2557, (อัดสำเนา).

² สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, *แกนนำกับการขยายผลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบโดยทุนชุมชน*, (กรุงเทพมหานคร: ปทีเอสเพรส จำกัด, 2557), หน้า 7-8.

³ สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, *แนวทาง/เทคนิค การประเมินความสุขมวลรวม (GVH)*, (กรุงเทพมหานคร: ปทีเอสเพรส จำกัด, 2556), หน้า 8.

มีถนน มีบ้าน มีงาน มีรายได้หรือไม่มีคนเกเร ไม่มีคนทำผิดกฎหมาย ไม่มีความขัดแย้ง แต่ความรู้สึกเป็นสุขหรือไม่จึงต้องศึกษาวิจัยความ “อยู่เย็น เป็นสุข” หรือความสุขมวลรวมของหมู่บ้านหรือชุมชนผ่านกระบวนการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบเป็นฐานรากชีวิตเพื่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนา โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาความยากจนในระดับครัวเรือน หมู่บ้านชุมชนได้อย่างแท้จริง ดังนั้น การพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบจึงเป็นการพัฒนาหมู่บ้านตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจและน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตให้รู้จักประมาณตน คิด อยู่ ใช้ กิน อย่างพอเพียงและสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเอง

จากที่ได้กล่าวมา ผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญที่จะศึกษาเรื่อง “ปัจจัยและกระบวนการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่” เพื่อศึกษาปัจจัยและกระบวนการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบมาใช้ในการพัฒนาหมู่บ้าน เนื่องด้วยปัจจัยและกระบวนการพัฒนาหมู่บ้านมีความสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือ ปฏิบัติงานตามหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล สร้างภูมิคุ้มกันที่ดีด้วยการใช้ความรู้ ความชอบธรรมและคุณธรรมทำให้หมู่บ้านพึ่งตนเองบนความพอเพียง และจะนำผลที่ได้จากการศึกษาไปประยุกต์ใช้ในการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในหมู่บ้านต่อไป

วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อศึกษาปัจจัยและกระบวนการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่
- 2.2 เพื่อศึกษาศักยภาพของการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่
- 2.3 เพื่อจัดทำยุทธศาสตร์การสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดแพร่

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

เนื่องจากการเป็นการศึกษาวิจัยมุ่งศึกษาปัจจัยและกระบวนการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ มีความสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือ ปฏิบัติตามหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล สร้างภูมิคุ้มกันที่ดีด้วยการใช้ความรู้ ความชอบธรรมและคุณธรรมทำให้หมู่บ้านพึ่งตนเองบนความพอเพียง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงกำหนดพื้นที่ในรูปแบบของพื้นที่กรณีศึกษาในจังหวัดแพร่ เป็นการเลือกพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive) โดยผู้วิจัยมีเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ โดยมีเกณฑ์ดังนี้

- 1) เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ ที่เชื่อมโยงกับการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบมีความสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือ ปฏิบัติตามหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล สร้างภูมิคุ้มกันที่ดีด้วยการใช้ความรู้ ความชอบธรรมและคุณธรรมทำให้หมู่บ้านพึ่งตนเองบนความพอเพียง จำนวน 3 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านบ้านถิ่น ตำบลบ้านถิ่น อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ชุมชนบ้านวังหลวง ตำบลวังหลวง อำเภอหนองม่วงไข่ จังหวัดแพร่ และชุมชนบ้านทุ่งศรี ตำบลทุ่งศรี อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่

2. ขอบเขตประชากร

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) กลุ่มเป้าหมายของโครงการประกอบไปด้วย ผู้นำชาวบ้านในชุมชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัจจัยและกระบวนการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัด โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม ได้แก่

- 1) ผู้นำชุมชน จากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่า แต่ละชุมชนจะมีผู้นำชุมชนและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ประมาณชุมชนละ 7 – 9 คน ดังนั้นผู้ศึกษา จะใช้เป็นกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาทั้งหมด
- 2) เจ้าหน้าที่ภาครัฐ ได้แก่ นักวิชาการพัฒนาชุมชนอำเภอ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า แต่ละอำเภอจะมีนักวิชาการพัฒนาชุมชนและเจ้าหน้าที่ ที่ทำงานในพื้นที่ประมาณ 2 – 3 คน ดังนั้นผู้ศึกษาจะใช้เป็นกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาทั้งหมด
- 3) ประชาชนในพื้นที่ เป็นการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจากประชาชนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน จำนวน 384 คน

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาปัจจัยและกระบวนการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยและกระบวนการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 6 ด้าน ซึ่งได้แก่ 1) ด้านการลดรายจ่าย 2) ด้านการเพิ่มรายได้ 3) ด้านการประหยัด 4) ด้านการเรียนรู้ 5) ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และ 6) ด้านการเอื้ออารีต่อกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Methodology Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) ระยะที่ 1 ช่วงการจัดเก็บข้อมูล เป็นการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและเอกสาร วารสาร หนังสือพิมพ์รายวัน รายสัปดาห์ รวมถึงข่าวสารทางอินเทอร์เน็ต เช่น ข้อมูลข่าวสารจากเว็บไซต์ของหน่วยงานกรมการพัฒนาชุมชน งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยและกระบวนการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบของชุมชนกรณีศึกษาในจังหวัดแพร่
2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ระยะที่ 2 ช่วงการเก็บข้อมูลเชิงลึก โดยการลงพื้นที่สำรวจปัจจัยและกระบวนการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้
 - 2.1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In – depth Interviews) เพื่อเก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) โดยมีเครื่องมือคือ แนวคำถาม (Guided Line) ในการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยยึดหลักการ

สัมภาษณ์ตามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยแต่สามารถปรับไปตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่ให้ข้อมูล

2.2) การจัดกลุ่มสนทนา (Focus Groups Discussion) เพื่อเก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) เครื่องมือที่ใช้คือ แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม โดยยึดหลักการสนทนากลุ่มตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยแต่สามารถปรับไปตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่ให้ข้อมูล

2.3) การทำแผนที่ทางสังคม (Social Mapping) ในประเด็นเกี่ยวกับกระบวนการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่

2.4) วิธีการจัดบันทึก (Field Note) มีวัตถุประสงค์เพื่อบันทึกข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมอย่างครบถ้วนและสมบูรณ์เป็นการจัดบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์กลุ่ม โดยใช้วิธีการจัดบันทึกข้อมูลหลังจากที่พูดคุย สัมภาษณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยได้จัดบันทึกข้อมูลไว้ตลอดกระบวนการเพื่อนำข้อมูลนั้นมาวิเคราะห์อีกครั้งหนึ่ง

3. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการศึกษาความคิดเห็นจากประชาชนในชุมชน จำนวน 384 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถามสำหรับประชาชนในชุมชน (Questionnaire)

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อ ปัจจัยการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.79$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านหลักความพอประมาณ ด้านหลักความมีเหตุผล ด้านหลักความมีภูมิคุ้มกันที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้ และด้านเงื่อนไขคุณธรรม อยู่ในระดับมาก ดังรายละเอียดดังนี้

1) **ด้านหลักความพอประมาณ** พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อ ปัจจัยการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ด้านหลักความพอประมาณ ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.85$) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.91$) ในข้อที่ว่า จากการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในส่วนของหลักความพอประมาณมาใช้ ช่วยทำให้ครัวเรือนท่านมีการวางแผนการผลิต/หรือการบริโภคในครัวเรือนดีขึ้นมากน้อยเพียงใด ส่วนค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.81$) ในข้อที่ว่า ช่วยทำให้ครัวเรือนท่านสามารถดำรงชีวิตแบบพอใช้ได้ดีมากน้อยเพียงใด

2) **ด้านหลักความมีเหตุผล** พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อ ปัจจัยการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ด้านหลักความมีเหตุผล ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.77$) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} =$

3.78) ในข้อที่ว่า ช่วยทำให้ครัวเรือนท่านมีการใช้จ่ายอย่างรอบคอบมากน้อยเพียงใด ส่วนค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.75$) ในข้อที่ว่า ช่วยทำให้ครัวเรือนท่านมีการพิจารณาอย่างระมัดระวังในการลงทุนประกอบอาชีพมากน้อยเพียงใด

3) **ด้านหลักความมีภูมิคุ้มกันที่ดี** พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อ ปัจจัยการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ด้านหลักความมีภูมิคุ้มกันที่ดี ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.86$) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.96$) ในข้อที่ว่า ช่วยทำให้ครอบครัวท่านเกิดความรัก สามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากน้อยเพียงใด ส่วนค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.72$) ในข้อที่ว่า จากการให้มีการทำบัญชีครัวเรือนช่วยทำให้มีการวางแผนการใช้จ่ายเงินในครอบครัวดีขึ้นมากน้อยเพียงใด

4) **ด้านเงื่อนไขความรู้** พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อ ปัจจัยการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ด้านเงื่อนไขความรู้ ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.75$) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.83$) ในข้อที่ว่า ช่วยทำให้ท่านสามารถใช้ชีวิตอยู่ได้โดยไม่ต้องรอนในระดับใด ส่วนค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.72$) ในข้อที่ว่า จากการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในส่วนของเงื่อนไขความรู้มาใช้ช่วยทำให้ชุมชนตั้งคนที่มีความสามารถทั้งในและนอกหมู่บ้านมาช่วยพัฒนาชุมชนได้มากน้อยเพียงใด

5) **ด้านเงื่อนไขคุณธรรม** พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อ ปัจจัยการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ด้านเงื่อนไขคุณธรรม ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.71$) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.77$) ในข้อที่ว่า จากการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในส่วนของเงื่อนไขคุณธรรมมาใช้ช่วยทำให้คนในหมู่บ้านอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขมากน้อยเพียงใด ส่วนค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.66$) ในข้อที่ว่า ช่วยทำให้ท่านเกิดความพยายามที่จะหารายได้เพิ่มขึ้นมากน้อยเพียงใด

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพในการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับ พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อ ศักยภาพในการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.58$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการลดรายจ่าย ด้านการเพิ่มรายได้ ด้านการประหยัด ด้านการเรียนรู้ ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน และด้านการเอื้ออารีต่อกัน อยู่ในระดับปานและระดับมาก ดังรายละเอียดดังนี้

1) **ด้านการลดรายจ่าย** พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อ ศักยภาพในการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ด้านการลดรายจ่าย ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.61$) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.80$) ในข้อที่ว่า ช่วยทำให้ท่านลดรายจ่ายในครัวเรือนในส่วนที่เป็นค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น เช่น หวย เหล้า บุหรี่ การพนัน

ได้มากน้อยเพียงใด ส่วนค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.51$) ในข้อที่ว่า ช่วยทำให้ครัวเรือนในพื้นที่ว่างบริเวณบ้านหรือใช้กระถาง/ภาชนะที่ทิ้งแล้วในการปลูกผักไว้กินเองในครอบครัว ทำให้สามารถลดค่าใช้จ่ายมากน้อยเพียงใด

2) **ด้านการเพิ่มรายได้** พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อ ศักยภาพในการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ด้านการเพิ่มรายได้ ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.52$) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.61$) ในข้อที่ว่า ช่วยทำให้หมู่บ้าน/ชุมชนได้นำวัตถุดิบในท้องถิ่นมาผลิตเป็นสินค้าเพื่อบริโภค/อุปโภคหรือจำหน่ายมากน้อยเพียงใด ส่วนค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.43$) ในข้อที่ว่า ครัวเรือนมีการใช้อุปกรณ์เครื่องมือในการประกอบอาชีพหรือสิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือนที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นทำให้เกิดความคุ้มค่าและประหยัด ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นมากน้อยเพียงใด

3) **ด้านการประหยัด** พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อ ศักยภาพในการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ด้านการประหยัด ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.47$) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.56$) ในข้อที่ว่า ช่วยทำให้ครัวเรือนท่านมีการวางแผนการใช้จ่ายเงินในทางที่ดีขึ้นมากน้อยเพียงใด ส่วนค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.40$) ในข้อที่ว่า ช่วยทำให้ครัวเรือนของท่านมีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายภายในครัวเรือนมากน้อยเพียงใด

4) **ด้านการเรียนรู้** พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อ ศักยภาพในการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ด้านการเรียนรู้ ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.60$) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.63$) ในข้อที่ว่า ชุมชนมีการบันทึกภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ มีการถ่ายทอดและนำไปใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางมากน้อยเพียงใด ส่วนค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.56$) ในข้อที่ว่า หมู่บ้าน/ชุมชนของท่านมีการอบรม/เรียนรู้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกันมากน้อยเพียงใด

5) **ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน** พบว่าประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อ ศักยภาพในการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.63$) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.86$) ในข้อที่ว่า ช่วยทำให้คนในหมู่บ้าน/ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นในหมู่บ้าน/ชุมชนมากน้อยเพียงใด ส่วนค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.50$) ในข้อที่ว่า ชุมชนส่งเสริมให้มีการปลูกต้นไม้บริเวณที่สาธารณะ ถนนในบริเวณบ้านหรือที่ว่างในหมู่บ้านและมีการดูแลรักษาอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนการจัดการขยะอย่างถูกวิธีมากน้อยเพียงใด

6) **ด้านการเอื้ออารีต่อกัน** พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อ ศักยภาพในการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ด้านการเอื้ออารีต่อ

กัน ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.65$) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.75$) ในข้อที่ว่า ช่วยทำให้คนในหมู่บ้าน/ชุมชนได้ช่วยเหลือดูแลผู้ด้อยโอกาส คนพิการ เด็ก คนชรา มากน้อยเพียงใด ส่วนค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.55$) ในข้อที่ว่า ชุมชนมีการจัดทำแผนชุมชนและนำแผนไปสู่การปฏิบัติเพื่อการแก้ไขปัญหาชุมชนร่วมกันมากน้อยเพียงใด

3. ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะที่จะทำให้การสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบประสบความสำเร็จ

จากการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาสร้างเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบให้ประสบความสำเร็จ ผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

1) **ปัญหาและอุปสรรค** ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาสร้างเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบให้ประสบความสำเร็จเกี่ยวกับประชาชนยังมีความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงไม่ชัดเจนและไม่เชื่อมั่นว่าจะสามารถปฏิบัติได้จริง มากที่สุด จำนวน 21 คน รองลงมาเป็นประชาชนขาดความต่อเนื่องในการปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจัง จำนวน 16 คน และน้อยที่สุดเป็นประชาชนขาดการรวมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตทำให้ชุมชนขาดแหล่งเงินทุนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ จำนวน 6 คน

2) **ข้อเสนอแนะ** ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะ การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาสร้างเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบให้ประสบความสำเร็จเกี่ยวกับควรส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจังเพื่อให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นว่าสามารถปฏิบัติได้จริง มากที่สุด จำนวน 19 คน รองลงมาควรควรสนับสนุนให้ประชาชนปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างต่อเนื่องและจริงจัง จำนวน 14 คน และน้อยที่สุดเสนอแนะว่าควรส่งเสริมและกระตุ้นให้ประชาชนรวมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในชุมชนซึ่งจะทำให้เกิดแหล่งเงินทุนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ จำนวน 5 คน

4. ผลการวิเคราะห์ปัจจัยและกระบวนการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่

ผลการวิเคราะห์ ปัจจัยและกระบวนการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบใน จังหวัดแพร่ ด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เชิงคุณภาพ ดังนี้

1) **ด้านความมีเหตุผล** พบว่า รู้จักใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต มีความพอประมาณ พออยู่พอกิน และการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของหมู่บ้าน/ชุมชน มีการประชุมลงมติในเรื่องต่างๆ โดยมีข้อตกลงร่วมกันตามแรงศรัทธาและจิตอาสาเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่สิ้นเปลือง

2) **ด้านความมีเหตุผล** พบว่า รู้จักใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต มีความพอประมาณ พออยู่พอกิน และการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของหมู่บ้าน/ชุมชน มีการประชุมลงมติในเรื่องต่างๆ โดยมีข้อตกลงร่วมกันตามแรงศรัทธาและจิตอาสาเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่สิ้นเปลือง

3) **ด้านการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว** พบว่า มีการเตรียมความพร้อมเพื่อรับความเปลี่ยนแปลงที่อาจจะเกิดขึ้นและหาแนวทางป้องกันความเปลี่ยนแปลงทั้งปัจจุบันและอนาคตโดยใช้

สติปัญญาและความรอบรู้ รอคอบร่วมกันของคนในหมู่บ้าน/ชุมชน โดยแบ่งรายได้ส่วนหนึ่งสำหรับการออม เพื่อเป็นทุนสะสมในครัวเรือนไว้ใช้จ่ายยามจำเป็นหรือเมื่อมีเหตุฉุกเฉินที่จำเป็นต้องใช้จ่ายเงิน

4) ด้านเงื่อนไขความรู้ พบว่า การส่งเสริมการพัฒนาความรู้ของประชาชนโดยการจัดอบรมให้ความรู้ โดยวิทยากรจากภาครัฐ หรือผู้มีความรู้เกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดทำแผนชีวิตเพื่อการพัฒนาตนเองและครอบครัว มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันของคนในหมู่บ้าน/ชุมชน เพื่อให้ประชาชนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันภายในหมู่บ้าน/ชุมชน

5) ด้านเงื่อนไขคุณธรรม พบว่า ยึดมั่นในคุณธรรม/จริยธรรมอันดีงาม ปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น ขับเคลื่อนกิจกรรมของส่วนร่วมด้วยความสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งก่อให้เกิดการทำงานที่สุจริต และมีความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ ส่งเสริมให้ชาวบ้านตระหนักถึงความซื่อสัตย์สุจริตและยึดผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้งในการดำเนินชีวิตให้มีความอดทนมีความเพียรพยายามให้สติปัญญาในและเป็นแบบอย่างที่ดีให้เยาวชนรุ่นต่อไป

5. ผลการวิเคราะห์ศักยภาพในการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่

ผลการวิเคราะห์ศักยภาพในการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เชิงคุณภาพ ดังนี้

1) ด้านการลดรายจ่าย พบว่า มีการจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อควบคุมการใช้จ่ายของแต่ละเดือนโดยจะต้องทำอย่างต่อเนื่องและมีระเบียบวินัย เน้นการพึ่งพาตนเองโดยการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อนำวัสดุ ที่เหลือใช้มาทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ เพื่อใช้ในการเกษตรก็จะทำให้สามารถลดรายจ่ายในด้านการซื้อปุ๋ยเคมีลงได้

2) ด้านการเพิ่มรายได้ พบว่า มีการรวมกลุ่มในรูปแบบวิสาหกิจชุมชนในการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรที่หลากหลายเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้าน/ชุมชน และส่งเสริมการใช้ที่ดินทำการเกษตรอย่างคุ้มค่าตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำเกษตรแบบผสมผสานเพื่อให้มีผัก ผลไม้ไว้รับประทาน เหลือจากการรับประทานก็นำไปขายเพื่อเป็นรายได้เสริมของครอบครัว

3) ด้านการประหยัด พบว่า มีการวางแผนการใช้จ่ายเงินอย่างรอบคอบมีระเบียบแบบแผนเพื่อให้ครอบครัวเกิดการออมเพิ่มมากขึ้น จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตโดยใช้วัตถุดิบที่หาได้ง่ายเพื่อเป็นการลดต้นทุนในการผลิต ซึ่งเมื่อลดต้นทุนในการผลิตก็ก่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้น เมื่อมีรายได้เพิ่มขึ้นก็ทำให้เกิดการออมเพิ่มมากขึ้น

4) ด้านการเรียนรู้ พบว่า มีกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมโดยผ่านกระบวนการศึกษา/วิจัย อย่างเป็นระบบมีแบบแผนที่ต้อง หรือมีการบันทึกภูมิปัญญาเป็นชุดความรู้เก็บไว้ที่ศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อเป็นสถานที่เรียนรู้ของหมู่บ้าน/ชุมชน จัดเวทีหรือกิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันของคนในหมู่บ้าน/ชุมชนเพื่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี ของคนในพื้นที่

5) ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน พบว่า มีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ควบคุมการใช้มาตรการทางสังคมและกฎหมายเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งปลูกจิตสำนึกให้เห็นถึงคุณค่าของ

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในท้องถิ่นของตนเอง ประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้มีบทบาทในการปกป้อง คุ้มครอง ฟื้นฟูการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด

6) **ด้านการเอื้ออารีต่อกัน** พบว่า มีการจัดสวัสดิการและเงินปันผลจากกองทุนต่างๆ เพื่อให้ความช่วยเหลือผู้เดือนร้อน จัดกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ร่วมกันเพื่อสร้างความรักความสามัคคีของคนในหมู่บ้าน/ชุมชน นำไปสู่การเกิดความเอื้ออารีต่อกัน การมีส่วนร่วมในการวางแผนของคนในหมู่บ้าน/ชุมชน ร่วมกันและนำแผนไปสู่การปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างแท้จริง

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง ปัจจัยและกระบวนการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบใน จังหวัดแพร่ พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อปัจจัยการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า มีปัจจัยและกระบวนการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบสูงพอสมควร เมื่อพิจารณาจากปัจจัยส่วนบุคคลมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

1) จากการวิจัย พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อปัจจัยการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ด้านหลักความพอประมาณ ในเรื่องจากการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในส่วนของหลักความพอประมาณมาใช้ช่วยทำให้ครัวเรือนทำการวางแผนการผลิต/หรือการบริโภคในครัวเรือนดีขึ้นเล็กน้อยเพียงใด มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.91 =$ มาก) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในส่วนของหลักความพอประมาณมาใช้ช่วยทำให้ครัวเรือนมีการวางแผนการผลิต/หรือการบริโภคในครัวเรือนดีขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของ **ธัญญารัตน์ นันตिका⁴** ที่กล่าวว่า ความพอประมาณ คือ การที่ประชาชนและชุมชนเน้นการผลิตและบริโภคโดยยึดถือทางสายกลาง ความพอเพียงและความพอดีในเวลาเดียวกันก็ก้าวให้ทันโลกในยุคโลกาภิวัตน์ โดยความพอประมาณนั้นแบ่งเป็นความพอประมาณในระดับบุคคลและความพอประมาณในระดับชุมชน

2) จากการวิจัย พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อปัจจัยการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ด้านหลักความมีเหตุผล ในเรื่อง ช่วยทำให้ครัวเรือนทำการใช้จ่ายอย่างรอบคอบมากขึ้นเล็กน้อยเพียงใด ($\bar{X} = 3.78 =$ มาก) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในส่วนของหลักความมีเหตุผลมาใช้จ่ายในครัวเรือนอย่างรอบคอบ

⁴ ธัญญารัตน์ นันตिका, “บทบาทของผู้นำชุมชนต่อโครงการตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านไผ่ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”, การค้นคว้าอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551).

สอดคล้องกับแนวคิดของ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ⁵ ที่กล่าวว่า มีเหตุผล การที่มีกิจกรรมหลายอย่างทำให้ต้องใช้ความรู้ สติ ปัญญา พิจารณาตามเหตุตามผลก่อนจะดำเนินการใดๆ เช่น ควรปลูกพืชอายุสั้นชนิดใด เมื่อใดก็จะต้องพิจารณาตามความเหมาะสมของฤดูกาล ความต้องการของตลาด ฤดูฝนควรปลูกข้าวโดยอาศัยน้ำฝนแต่ถ้าฝนแล้งในช่วงฤดูปลูกไม่ควรใช้น้ำในสระปลูกข้าวนาปรังเพราะใช้น้ำมากควรปลูกพืชอายุสั้นใช้น้ำน้อยและราคาดี ผักถั่ว ข้าวโพดฝักสดหรือดอกไม้ เป็นต้น หากอยู่ใกล้ป่าควรฟันหญ้าหรือปลูกป่าโดยปล่อยให้พื้นตัวเองไม่รังแกป่าไม่ตัดต้นไม้จนเกินเพื่อให้เมล็ดพันธุ์แพร่กระจายรวดเร็วควรรับความรู้ใหม่ๆ จากคำแนะนำของผู้รู้หรือข้าราชการ การจะลงทุนก็เงินจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ

3) จากการวิจัย พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อปัจจัยการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ด้านหลักความมีภูมิคุ้มกันที่ดีในเรื่อง ช่วยทำให้ครอบครัวท่านเกิดความรัก สามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากน้อยเพียงใด ($\bar{X} = 3.96 =$ มาก) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในส่วนหลักความมีภูมิคุ้มกันที่ดีช่วยทำให้ครอบครัวท่านเกิดความรัก สามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของ **จรัญ จันทลักษณ์**⁶ ที่กล่าวว่า การมีสภาพที่พร้อมต่อการถูกรบกวนจากสิ่งเร้าต่างๆ กล่าวคือ “การมีภูมิคุ้มกัน” เป็นศัพท์ทางการแพทย์ที่ถูกนำมาอธิบายถึงสภาพร่างกายที่สามารถต้านทานเชื้อโรคที่เข้าสู่ร่างกายโดยมีการสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อที่จะลดหรือควบคุมความเสี่ยงต่อปัจจัยที่เข้ามากระทบไม่ให้ก่อปัญหาหรืออุปสรรคจนต้องเกิดความสูญเสียตามมา ดังนั้นการสร้างภูมิคุ้มกันจึงเป็นกระบวนการป้องกันตนเองเพื่อควบคุมความเสี่ยงด้วยวิธีการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยความเสี่ยงนั้น

4) จากการวิจัย พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อปัจจัยการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ด้านเงื่อนไขความรู้ ในเรื่อง ช่วยทำให้ท่านสามารถใช้ชีวิตอยู่ได้โดยไม่เดือดร้อนในระดับใด ($\bar{X} = 3.83 =$ มาก) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในส่วนเงื่อนไขความรู้ช่วยทำให้สามารถใช้ชีวิตอยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน สอดคล้องกับแนวคิดของ **ประสาน บุญเสริม**⁷ ที่กล่าวว่า การนำวิชาการหรือความรู้และเทคโนโลยีต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอนจะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งและควบคู่ไปกับความมีสำนึกในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมความซื่อสัตย์สุจริต มีความ

⁵ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, เอกสารการประชุมเรื่อง เจาะประเด็นเศรษฐกิจพอเพียง: องค์ความรู้จากงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2550), หน้า 4 – 8.

⁶ จรัญ จันทลักษณ์, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับความสุขมวลชนและการเกษตรยั่งยืน, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2549), หน้า 18.

⁷ ประสาน บุญเสริม, สารสำคัญบางประการเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง, วารสารรามคำแหง ปีที่ 23 ฉบับที่ 2 (เมษายน – มิถุนายน, 2549), หน้า 56 – 57.

ขยันหมั่นเพียร มีความอดทน และรู้จักการแบ่งปันเพื่อให้เกิดความสมดุลและสามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวางและรวดเร็วทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

5) จากการวิจัย พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อปัจจัยการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ด้านเงื่อนไขคุณธรรม ในเรื่อง จากการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในส่วนของเงื่อนไขคุณธรรมมาใช้ช่วยทำให้คนในหมู่บ้านอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขมากน้อยเพียงใด ($\bar{X} = 3.77 =$ มาก) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในส่วนของเงื่อนไขคุณธรรมช่วยทำให้คนในหมู่บ้านอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขมากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของ **ประเวศ วะสี**⁸ ที่กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียงคือเศรษฐกิจทางสายกลางหรือเศรษฐกิจแบบมัธยมาปฏิบาทเพราะเชื่อมโยงทุกเรื่องเข้ามาอยู่ด้วยกันทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมที่จริงคำว่าเศรษฐกิจเป็น คำที่มีความหมายที่ดีที่หมายถึง ความเจริญที่เชื่อมโยงกาย ใจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันแต่ได้มีการนำเอาคำว่าเศรษฐกิจไปใช้ในลักษณะแบบแยกส่วนที่หมายถึงการแสวงหาเงินเท่านั้นเมื่อแยกส่วนก็ทำลายสิ่งอื่นๆ จนเสียสมดุลและเกิดวิกฤติในที่สุด

จากการวิจัยเรื่อง ปัจจัยและกระบวนการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบใน จังหวัดแพร่ พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อศักยภาพในการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีศักยภาพในการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบสูงพอสมควร เมื่อพิจารณาจากปัจจัยส่วนบุคคลมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

1) จากการวิจัย พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อศักยภาพในการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ด้านการลดรายจ่าย ในเรื่อง ช่วยทำให้ท่านลดรายจ่ายในครัวเรือนในส่วนที่เป็นค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น เช่น หวย เหล้า บุหรี่ การพนันได้มากน้อยเพียงใด ($\bar{X} = 3.80 =$ มาก) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่มีการลดรายจ่ายในครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **อิทธิพล บุปผะศิริ**⁹ ซึ่งได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์การพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก” ผลการวิจัยพบว่า ด้านการลดรายจ่าย มีการวางแผน การใช้เงินโดยครอบครัวรู้รายละเอียด การรับจ่ายจากบัญชีครัวเรือนในแต่ละวันฝึกให้รู้จักพึ่งตนเอง โดยมีส่วนราชการเข้ามาเป็นที่เลี้ยงให้ผู้ใหญ่บ้านและผู้นำในหมู่บ้านมีการรณรงค์ให้ชาวบ้านงดดื่มสุราช่วงเข้าพรรษาชาวบ้านในหมู่บ้านมีจิตสำนึกในการเห็นความสำคัญของการออกกำลังกายทำให้ร่างกายแข็งแรงต่อต้านโรคภัยไข้เจ็บไม่เสียค่ารักษาพยาบาล

⁸ ประเวศ วะสี, **เกร็ดความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักส่งเสริมความเข้มแข็งชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, 2550), หน้า 21.

⁹ อิทธิพล บุปผะศิริ, “ยุทธศาสตร์การพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, 2553).

2) จากการวิจัย พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อศักยภาพในการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ด้านการเพิ่มรายได้ ในเรื่อง ช่วยทำให้หมู่บ้าน/ชุมชนได้นำวัตถุดิบในท้องถิ่นมาผลิตเป็นสินค้าเพื่อบริโภค/อุปโภคหรือจำหน่ายอย่างน้อยเพียงใด ($\bar{X} = 3.61 =$ มาก) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่มีการเพิ่มรายได้โดยนำวัตถุดิบในท้องถิ่นมาผลิตเป็นสินค้าเพื่อบริโภค/อุปโภคหรือจำหน่ายเพื่อเป็นรายได้เสริมของครอบครัวที่เพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **กัญญลักษณ์ ลิทธิจันทร์**¹⁰ ซึ่งได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ความสำเร็จในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาชุมชนบ้านดอนมัน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม” ผลการวิจัยพบว่า ด้านการเพิ่มรายได้ นอกจากอาชีพหลักแล้วครัวเรือนยังประกอบอาชีพเสริมซึ่งทำให้ครัวเรือนมีรายได้เพิ่มขึ้นและครัวเรือนใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เช่น มีการใช้อุปกรณ์ เครื่องทุนแรงในการประกอบอาชีพทางการเกษตร ซึ่งผลที่ได้ทำให้สามารถท่นเวลาในการผลิต ลดรายจ่ายและเพิ่มผลผลิต เพิ่มรายได้ให้กับคนในครัวเรือน

3) จากการวิจัย พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อศักยภาพในการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ด้านการประหยัด ในเรื่อง ช่วยให้ครัวเรือนท่านมีการวางแผนการใช้จ่ายเงินในทางที่ดีขึ้นอย่างน้อยเพียงใด ($\bar{X} = 3.56 =$ มาก) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่มีการประหยัดโดยมีการวางแผนการใช้จ่ายเงินในทางที่ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ธนากร เหล่าอารยะ**¹¹ ซึ่งได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดน่าน” ผลการวิจัยพบว่า ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนและหัวหน้าครัวเรือนระบุถึงปัญหาและให้ หัวข้อเสนอแนะในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้ ปัญหาไม่ทราบรายรับรายจ่ายที่แท้จริงของครัวเรือน มีงานที่ก่อให้เกิดรายได้น้อย ไม่เข้าใจความหมายของการออมที่แท้จริง การระบาดของยาเสพติดโดยผู้มีอิทธิพลและมีการบุกรุกทำลายป่าและการเพิ่มพื้นที่ปลูกพืชมีความแตกแยกทางความคิดในด้าน การเมืองมากมายไม่มีกองทุนกั๊ยมเพื่อการเกษตรดอกเบี๊ยะต่ำบริหารจัดการโดยชุมชน ข้อเสนอแนะควรมีการบันทึกรายจ่ายหรือจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อเป็นแนวทางลดรายจ่ายส่งเสริมอาชีพและการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ให้ความรู้เกี่ยวกับการออมตั้งแต่เยาว์วัยปราบปรามยาเสพติดอย่างจริงจัง รมงรงค์ปลูกจิตสำนึกในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและควรเร่งสร้างความเข้าใจและสลายความแตกต่างทางความคิดเกี่ยวกับการเมือง จัดตั้งกองทุนเพื่อการเกษตรดอกเบี๊ยะต่ำบริหารจัดการเช่นเดียวกับกองทุนหมู่บ้าน

4) จากการวิจัย พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อศักยภาพในการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ด้านการเรียนรู้ ในเรื่อง ชุมชนมีการ

¹⁰ กัญญลักษณ์ ลิทธิจันทร์, “ความสำเร็จในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาชุมชนบ้านดอนมัน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม”, รายงานการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาเศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต, (วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น), 2554).

¹¹ ธนากร เหล่าอารยะ, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดน่าน”, วิทยานิพนธ์ปริญญาตรี สาขาเศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์, 2553).

บันทึกภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ มีการถ่ายทอดและนำไปใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางมากน้อยเพียงใด ($\bar{X} = 3.63 =$ มาก) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่กรณีศึกษาของจังหวัดแพร่มีเรียนรู้โดยการบันทึกภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ มีการถ่ายทอดและนำไปใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวาง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ภูษิตา วงศ์ธรรมวัฒน์**¹² ซึ่งได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลของการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอยู่เย็นเป็นสุขต้นแบบจังหวัดปทุมธานี” ผลการวิจัยพบว่า จัดให้มีการสอนให้รู้ถึงการดำรงชีวิตอย่างมีเหตุผลนำหลักทางสายกลางของพุทธศาสนามาใช้เน้นสร้างความซื่อสัตย์สุจริตและความเพียรให้เกิดขึ้น ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติและเพื่อให้ชีวิต เศรษฐกิจ สังคมเกิดความสมดุล มั่นคง และยั่งยืนควรใช้ชีวิตอยู่โดยใช้หลักเหตุและผลคิดพิจารณาทุกอย่างอย่างรอบคอบทั้งในระยะสั้นระยะยาวเน้นเศรษฐกิจในครัวเรือนให้พออยู่ พอกิน พอใช้ และสร้างชุมชนให้เป็นสังคมที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลและเอื้ออาทรกันมีความรักสามัคคี

5) จากการวิจัย พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่กรณีศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อศักยภาพในการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ในเรื่อง ช่วยทำให้คนในหมู่บ้าน/ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นในหมู่บ้าน/ชุมชนมากน้อยเพียงใด ($\bar{X} = 3.86 =$ มาก) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่กรณีศึกษาของจังหวัดแพร่มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ณัฐฎาพร แสงสุวรรณ**¹³ ซึ่งได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ความสำเร็จในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่า ผลสำเร็จการขับเคลื่อนการพัฒนา วิธีการ และขั้นตอนการพัฒนาที่ส่งผลถึงความสำเร็จในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบของสามหมูนับพบได้จากที่ประชาชนตระหนักและเน้นการพึ่งพาตนเอง การสร้างพลังชุมชน ผู้นำชุมชน องค์กรต่างๆ ภายในหมู่บ้านพร้อมด้วยพลังของภาคีการพัฒนา พลังของครอบครัวพัฒนา และพลังของประชาชนในหมู่บ้านซึ่งเป็นกลไกในการสร้างความเข้มแข็งในชุมชนนั้นๆ มีการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่าสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่หมู่บ้าน บนพื้นฐานระบบเครือญาติวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างเหนียวแน่น

6) จากการวิจัย พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่กรณีศึกษาของจังหวัดแพร่ มีความคิดเห็นต่อศักยภาพในการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดแพร่ ด้านการเอื้ออารีต่อกันในเรื่อง ช่วยทำ

¹² ภูษิตา วงศ์ธรรมวัฒน์, “ประสิทธิผลของการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอยู่เย็นเป็นสุขต้นแบบจังหวัดปทุมธานี”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2552).

¹³ ณัฐฎาพร แสงสุวรรณ, “ความสำเร็จในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดเชียงใหม่”, **การค้นคว้าอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555).

ให้คนในหมู่บ้าน/ชุมชนได้ช่วยเหลือดูแลผู้ด้อยโอกาส คนพิการ เด็ก คนชรา มากน้อยเพียงใด ($\bar{X} = 3.75 =$ มาก) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่กรณีศึกษาของจังหวัดแพร่มีการเอื้ออารีต่อกันเป็นไปในทิศทางที่เพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **อิทธิพล บุบผะศิริ**¹⁴ ซึ่งได้ทำการศึกษาวินิจฉัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์การพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก” ผลการวิจัยพบว่า มีการสร้างจิตสำนึกในชุมชนให้รู้จักแบ่งปัน มีการแลกเปลี่ยนอาหารการกินของแต่ละครอบครัวบ้านใกล้เคียงการสร้างจิตสำนึกร่วมกันของคนในหมู่บ้าน มีการแบ่งเขตความรับผิดชอบโดยผู้นำคุ้มเป็นผู้ประสานงานการดูแลคนในคุ้ม ด้านการดำรงชีวิตด้วยวิถีพอเพียง ผู้ใหญ่บ้านเป็นแกนนำหมู่บ้านกระตุ้นจิตใต้สำนึกชาวบ้านให้ดำรงไว้ซึ่งประเพณีและกิจกรรมในหมู่บ้านที่สืบสานกันมาโดยให้ชาวบ้านถือว่าทุกคนเป็นเจ้าของการจัดงานในหมู่บ้านร่วมกันและปลูกฝังจิตสำนึกของเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านให้เห็นความสำคัญของขนบธรรมเนียมประเพณี

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

การสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ควรมีการจัดกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน เพื่อให้เกิดระบบการบริหารจัดการหมู่บ้าน/ชุมชน ด้วยการใช้ทรัพยากรได้เฉลี่ยฉลาดและคุ้มค่า การตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง ปฏิบัติการสำเร็จตามแผนที่กำหนดไว้จากการทำงานร่วมกันของคนในหมู่บ้าน/ชุมชน เพื่อขยายผลในฐานะหมู่บ้านต้นแบบ ดังนี้

- 1) ควรส่งเสริมการใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน ให้มีระบบบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน
- 2) ควรขยายผลหมู่บ้าน/ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบให้เพิ่มจำนวนมากขึ้น และสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย
- 3) ควรส่งเสริมให้มีการดำเนินการสร้างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบจากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไป

บรรณานุกรม

กัญญลักษณ์ สิทธิจันทร์. “ความสำเร็จในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาชุมชนบ้านดอนมัน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม”. รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2554.

จรรย์ จันทลักษณ์. **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับความสุขมวลชนและการเกษตรยั่งยืน**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2549.

¹⁴ อิทธิพล บุบผะศิริ, “ยุทธศาสตร์การพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, 2553).

- ณัฐฎิภาพร แสงสุวรรณ. “ความสำเร็จในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดเชียงใหม่”. **การค้นคว้าอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555.
- ธนากร เหล่าอารยะ. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดน่าน”. **วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์, 2553.
- ชญญารัตน์ นันติกา. “บทบาทของผู้นำชุมชนต่อโครงการตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านไผ่ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”. **การค้นคว้าอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551.
- ประเวศ วะสี. **เกร็ดความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักส่งเสริมความเข้มแข็งชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, 2550.
- ประสาน บุญเสริม. **สาระสำคัญบางประการเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง**. วารสารรามคำแหง ปีที่ 23 ฉบับที่ 2 เมษายน – มิถุนายน, 2549.
- ภูษิตา วงศ์ธรรมวัฒน์. “ประสิทธิผลของการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอยู่เย็นเป็นสุขต้นแบบจังหวัดปทุมธานี”. **วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยสุโขทัย-ธรรมมาธิราช, 2552.
- สถาบันแอ็คทีฟ. “**คู่มือเตรียมสอบกรมการพัฒนาชุมชน**”. กรุงเทพมหานคร: บริษัท วีทอล เอ็ดดูเคชั่น จำกัด, 2557.
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. **เอกสารการประชุมเรื่อง เจาะประเด็นเศรษฐกิจพอเพียง: องค์ความรู้จากงานวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2550.
- สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน. **แกนนำกับการขยายผลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบโดยทุนชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: พีทีเอสเพรส จำกัด, 2557.
- สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน. **แนวทาง/เทคนิค การประเมินความสุขมวลรวม (GVH)**. กรุงเทพมหานคร: พีทีเอสเพรส จำกัด, 2556.
- อิทธิพล บุปผะศิริ. “ยุทธศาสตร์การพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, 2553.

การพัฒนาจิตสาธารณะตามแนวทางพุทธศาสนา The Public Mind Development Based on Buddhist Approaches

พระสุระ ญาณธโร (จันทิก)
วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

การมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาทรัพย์สินที่เป็นสาธารณะ การมีน้ำใจ รู้จักแบ่งปัน ไม่เอาเปรียบผู้อื่น รวมไปถึงการรักษาสิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม เรียกว่าการเป็นผู้มี “จิตสาธารณะ” การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาบุคคลให้มีจิตสาธารณะ ในเบื้องต้นต้องพัฒนาตนเองให้มีความพร้อมตามหลักภาวนา 4 เพื่อให้เป็นผู้ที่มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์และมีจิตใจที่เบิกบาน ผ่องใจมีคุณธรรมดำเนินชีวิตที่ดีงาม จากนั้นนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาใช้เพื่อในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นโดยการสงเคราะห์กันและกัน มีความปรารถนาดีต่อผู้อื่นให้มีความสุข พ้นจากทุกข์ และการประยุกต์ใช้หลักอภิธานิยธรรมมาใช้เพื่อรวมพลังเป็นหนึ่งเดียว เกิดเป็นความรัก ความสามัคคีในการพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมให้มีความเจริญก้าวหน้า หากผู้สังคมใดมีสมาชิกที่พัฒนาจิตสาธารณะที่เป็นไปตามหลักธรรมดังกล่าวจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อทั้งตนเอง ผู้อื่น และสังคมโดยรวมสืบไป

คำสำคัญ: จิตสาธารณะ, แนวทางพุทธศาสนา

Abstract

The participation of public property maintenance, kindness, charitableness, selflessness including environmental protection to utility of social was called “public mind person”. The Buddhist principles can be applied for becoming a public mind person. In a basic step, one has to develop and make oneself ready physically, emotionally, ethically, and intellectually based on the four Bhavanas. And then when the four Sanghahavattus are applied as guidelines in living well with others by acts of sympathy, acts of doing favors, principle of service and Aparihaniyadhamma combined as for solidarity, these would result in cooperation and teamwork, harmony for sharing the highest benefits and great value to themselves, others and the sustainable society.

Keywords: Public mind, Buddhist Approaches

บทนำ

การพัฒนาประเทศในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมามุ่งเน้นความเจริญทางด้านวัตถุที่ให้ความสำคัญกับการแสวงหาเงินทองและอำนาจมากกว่าให้ความสำคัญด้านจิตใจ สังคมเป็นไปแบบต่างคนต่างอยู่ คำนึงถึงแต่ประโยชน์แห่งตนเท่านั้น ส่งผลให้สังคมมีความอ่อนแอ ยิ่งนานไปก็มีแต่เสื่อมทรุดลง เพราะคนในชุมชนมองปัญหาของตัวเองเป็นเรื่องใหญ่ ขาดการใส่ใจต่อสภาพแวดล้อมและสังคมโดยรวม นำไปสู่ปัญหาสังคมด้านต่างๆมากมาย ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปนำไปสู่โรคภัยไข้เจ็บในมนุษย์ ในเวลาต่อมา สาเหตุที่เกิดปัญหาดังกล่าวเกิดจากการขาดความตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมเป็นสำคัญ การแก้ปัญหาดังกล่าวหากมีการปลูกฝังจิตใจให้บุคคลมี “จิตสำนึกสาธารณะ” แสดงออกทางพฤติกรรมที่เกิดจากจิตสำนึกที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวม จะก่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาสังคมโดยรวม สำหรับแนวทางพระพุทธศาสนา หลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงมุ่งเน้นเป็นเรื่องการพัฒนาจิตควบคู่ไปกับการพัฒนาทางด้านพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ส่วนตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ต่อส่วนรวม นำไปสู่สันติภาพและความเจริญรุ่งเรืองในสังคมอย่างยั่งยืน

จิตสาธารณะ

จิตสาธารณะ (Public Mind) หรือจิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) เมื่อแยกพิจารณาในคำศัพท์จะพบว่า

“จิต” (mind) หมายถึง ใจ สิ่งที่มีหน้าที่รู้ คิดและนึก

“จิต” ในทางพระพุทธศาสนา มีความหมายในเชิงนามธรรมที่มาจากภาษาบาลีว่า จิตต์ ซึ่งมาจาก จิต ชาติ แปลว่า คิด หมายถึง ธรรมชาติที่รู้อารมณ์ สภาพที่นึกถึง ความคิด ใจ วิญญาณ¹

“จิต”ยังหมายถึง จิตที่เป็นธรรมชาติรู้อารมณ์มี 3 แบบ คือ

1. การรับรู้แบบสัญชาตญาณ คือ การรู้โดยอาศัยการกำหนดจดจำเอาไว้ เช่น สีดำ สีขาว ผู้หญิง ผู้ชาย
2. การรับรู้แบบปัญญา คือ การรู้แบบมีสติผลตามความเป็นจริง เช่น รู้ดี รู้ชั่ว รู้บุญ รู้บาป เป็นต้น
3. การรับรู้แบบวิญญาณรู้ คือ การรับรู้ที่อยู่เสมอตามทวารต่าง เช่น การมองเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรับรสชาติอาหาร การรู้ร้อน รู้หนาว เป็นต้น²

“จิตสำนึก” (Conscious) หมายถึง การตระหนักรู้ตัว หรือเป็นจิตส่วนที่รู้ตัว รู้ว่าทำอะไร อยู่ที่ไหน เป็นอย่างไรขณะที่ตื่นอยู่นั่นเอง

ส่วนคำว่า สาธารณะ (Public) เป็นการแสดงออกเพื่อสังคมส่วนรวม เป็นการบริการชุมชน การทำประโยชน์เพื่อสังคม ถ้าเป็นสิ่งของก็ต้องใช้ประโยชน์ร่วมกัน

¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 13, (กรุงเทพมหานคร: อารยธรรม พริ้นติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, 2548), หน้า 280.

² วรรณสิทธิ ไหวทยะเสวี, *คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมถ้อยสังคหะ ปริเฉทที่ 1 จิตปรมัตถ์*, (นครปฐม: มูลนิธิแนบมหาณิธานนท์, 2551), หน้า 20-21.

เมื่อนำสองคำมารวมกัน “จิตสาธารณะ” หมายถึง การตระหนักตัวตน ที่จะทำสิ่งใดเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของ จิตสำนึกทางสังคม หรือจิตสำนึกสาธารณะว่า คือ การตระหนักและคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน หรือการคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ได้ให้ความหมายว่า การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ มีความสำนึกและยึดมั่นในระบบคุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม ละอายต่อสิ่งผิด เน้นความเรียบร้อย ประหยัดและมีความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

ในประเทศไทย ได้กล่าวถึง การคำนึงถึงการอยู่ร่วมกันในช่วงพุทธศักราช 2500 และเริ่มแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้นหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ก่อนหน้านั้นเป็นกิจกรรมช่วยเหลือสังคม เสริมสร้างงานบำบัดทุกข์บำรุงสุขของภาครัฐ ปฏิบัติโดยสถาบันทางศาสนา มูลนิธิต่างๆ ที่ช่วยเหลือคนในภูมิภาค และเชื้อชาติเดียวกันเป็นลักษณะผู้ให้กับผู้รับ ต่อมาแนวคิดเกี่ยวกับการกระจายอำนาจทางการเมืองการปกครองสู่ท้องถิ่นและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 จนถึงปัจจุบัน ที่มีจุดมุ่งหมายหลักเน้นเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มีการวางแผนพัฒนาแบบองค์รวมในการบูรณาการระหว่างเศรษฐกิจกับสังคมเข้าด้วยกัน โดยให้ความสำคัญกับความเป็นไทย มีคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนานำไปสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society) ส่งเสริมการใช้คุณธรรมนำความรอบรู้ เพื่อให้รู้เท่าทันโลก การสร้างครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพและมีความยั่งยืน ด้วยการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ตระหนักถึง “อรรถประโยชน์ของส่วนรวม” เป็นสำคัญ

“จิตสาธารณะ” จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ โดยการส่งเสริมให้ประชาชนเป็นความสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมที่แสดงออกทางพฤติกรรมโดยการอุทิศตนทำงานเพื่อสังคม ช่วยกันรักษาสมบัติของส่วนรวม มีน้ำใจ รู้จักแบ่งปัน ไม่เอาเปรียบผู้อื่น การทำประโยชน์โดยไม่หวังผลตอบแทน สามารถแบ่งออกเป็น 4 พฤติกรรม คือ 1) การให้/ปัน โดยการช่วยเหลือ หรือให้ผู้อื่นด้านทรัพย์สิน สิ่งของความรู้และแรงงาน 2) ความมีน้ำใจ โดยการแสดงความปรารถนาดีต่อผู้อื่นในด้านการพูดและการกระทำ โดยให้กำลังใจ และแสดงความเห็นใจผู้อื่น 3) การไม่เอาเปรียบผู้อื่น โดยการสละทรัพย์สินของ และแรงงานของตนเท่ากันหรือมากกว่าผู้อื่น และ 4) เพื่อสังคมและส่วนรวม ร่วมมือกันรักษาสมบัติของส่วนรวม ไม่ทำลายทรัพย์สินของส่วนรวม การใช้สาธารณสมบัติอย่างมีความรับผิดชอบ โดยการหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่เกิดความชำรุดเสียหายต่อสาธารณสมบัตินั้นๆ รวมไปถึงการถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลสาธารณสมบัติในวิสัยที่สามารถทำได้ และการเคารพสิทธิในการใช้สาธารณสมบัติของผู้อื่น โดยคำนึงอยู่เสมอว่าผู้อื่นมีสิทธิใช้เช่นเดียวกัน ดังนั้น จะต้องไม่ยึดสาธารณสมบัตินั้นไว้เป็นของส่วนตัวและไม่ปิดกั้นโอกาสการใช้ประโยชน์

ของผู้อื่น³ การมีจิตสำนึกสาธารณะยังให้ความสำคัญกับสิ่งของที่ต้องใช้ร่วมกันหรือมีผลกระทบร่วมกันในชุมชน เช่น ป่าไม้ ความสงบสุขของชุมชน⁴

แนวคิดเกี่ยวกับจิตสาธารณะด้านต่างๆ

จิตสาธารณะตามแนวคิดของนักวิชาการด้านพฤติกรรมศาสตร์และด้านจิตวิทยามองเป็นเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมภายในจากความคิด ความรู้สึก แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอกโดยการกระทำเมื่อใช้หลักการยอมรับทางสังคมมาจัดประเภทของพฤติกรรม จิตสาธารณะจึงเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ (Desirable Behavior) ที่สังคมยกย่องว่าดีและควรกระทำ หากพิจารณาด้านการบริหารงานภาครัฐจะมองเป็นเรื่องเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

แนวคิดและรูปแบบการพัฒนาตามแบบพฤติกรรมศาสตร์ เป็นแนวคิดที่กล่าวถึง การมองปรากฏการณ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ และมีวัตถุประสงค์ที่จะอธิบายและพยากรณ์ปรากฏการณ์นั้นๆ เช่น พฤติกรรมที่กล่าวถึงในแง่ที่เป็นระบบประกอบด้วยความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันระหว่างปัจจัยต่างๆที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรม กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมและผลผลิตที่ได้รับทั้งจากตัวปัจจัย และกระบวนการ ทฤษฎีทางพฤติกรรมศาสตร์จึงสามารถอธิบายและพยากรณ์ปัจจัยที่ กระบวนการและผลที่เกิดขึ้นมีลักษณะเช่นไรตั้งนั้น การพิจารณาปัญหาของพฤติกรรมต่างๆในสังคม เกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่างๆเพื่อทำความเข้าใจและหาแนวทางป้องกันจึงไม่สามารถทำได้ทันที

แนวคิด และรูปแบบการพัฒนาตามแนวทางจิตวิทยา หลักการสำคัญของจิตวิทยา คือ การอธิบายและคาดคะเนถึงพฤติกรรมของแต่ละบุคคลโดยเน้นที่ความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่น การรับรู้ การสนใจ เจตคติ ที่จะช่วยอธิบายถึงการตอบสนองที่แตกต่างกันต่อสภาพการณ์หรือตัวกระตุ้นที่คล้ายคลึงกันของแต่ละบุคคล นอกจากนี้ยังศึกษาถึงสภาพแวดล้อมและสาเหตุที่แต่ละคนมีความแตกต่างกัน โดยเน้นศึกษาถึงอิทธิพลของพันธุกรรม ที่เป็นมาแต่กำเนิด และอิทธิพลที่ถูกสร้างจากสภาพแวดล้อม ตามแนวคิดด้านจิตวิทยาที่มุ่งเน้นด้านกระบวนทัศน์ (Paradigm) ของการเกิดพฤติกรรม โดยอธิบายความสัมพันธ์ของตัวแปรที่เกี่ยวข้อง ของพฤติกรรมหรือการตอบสนองผ่านตัวแปร ดังนี้ คือ สิ่งเร้าภายนอก (Stimulus Variable) หรือที่ตัวแปรสถานการณ์ (Situational Variable) อินทรีย์ (Organism) และการตอบสนองภายนอก (Response variable) หรือตัวแปรพฤติกรรม (Behavioral variable) ซึ่งมีความสัมพันธ์ของของตัวแปรทั้ง 3 ตัวแปร โดยนักจิตวิทยาจะสนใจว่าถ้าสิ่งเร้าภายนอกเปลี่ยนไป พฤติกรรมจะเปลี่ยนไปอย่างไร

แนวทางที่สำคัญในการสร้างจิตสาธารณะในการบริหารงานภาครัฐตามแนวทางประชาธิปไตย เกิดจากการสร้างวินัยในตนเอง ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในระบบประชาธิปไตย รู้ถึงสิทธิของเขตของสิทธิ

³ ชาย โพธิ์สิตา, “จิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ: ศึกษากรณกรณกรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย. (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541).

⁴ ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, “บทบาทของมหาวิทยาลัยกับการศึกษาเพื่อความเป็นประชาสังคม,” SAHIL Thailand Journal, วารสารวิชาการ ปีที่ 52 ฉบับที่ 69, (มีนาคม 2541): 57.

เสรีภาพหน้าที่ ความรับผิดชอบของตนเองต่อสังคม โดยให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติเสมอว่าตนเอง คือ ส่วนหนึ่งของสังคม ต้องมีความรับผิดชอบในการรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเรื่องของส่วนรวมทั้งต่อประเทศชาติ และโลกใบนี้ ธรรมชาติถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคม ให้ถือว่าเป็นปัญหาของตนเองเช่นกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ต้องช่วยกันแก้ไข เช่น ช่วยกันสร้างบ่อกักน้ำที่ก่อนปล่อยลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะ การมีวินัยในตนเองโดยยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต เพราะว่าธรรมหรือคำสั่งสอนในทุกศาสนาที่นับถือ สอนให้คนทำความดีทั้งสิ้น ถ้าปฏิบัติได้จะทำให้ตนเองมีความสุข นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่น และทำให้เราอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขด้วย จิตสาธารณะยังสะท้อนคุณค่าความเป็นคนในการดำเนินชีวิตอย่างมีอิสระในระดับปัจเจกบุคคลร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์และเอื้ออาทร โดยเรียกว่า “Collective Individuals” ในทางตรงกันข้ามภายใต้ภูมิทัศน์ใหม่ของโลกหากในระดับปัจเจกบุคคลไม่มีจิตสาธารณะก็จะเกิด “Contra-Individuals” ที่แต่ละคนคิดแต่เรื่องของตนเองมากกว่าส่วนรวม สังคมเช่นนี้มีความเปราะบางก่อให้เกิดความเสื่อมถอยและความแตกแยกในสังคม คุณค่าสาธารณะปลูกฝังด้วยการสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน (Trusting) การเกื้อกูลแบ่งปัน (Sharing) การเอาใจใส่ดูแลกัน (Caring) และความร่วมมือร่วมใจกัน (Collaborating)⁵

จิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา

หลักธรรมในพระพุทธศาสนากล่าวถึงจิตที่เป็นกุศล เป็นจิตที่ตั้งงาม มีเจตนาที่งาม ไม่เห็นแก่ตัวนำไปสู่การปฏิบัติที่ถือเป็นภารกิจหลักที่ต้องช่วยเหลือมนุษย์และสังคม ดังพุทธดำรัสที่ตรัสไว้กับพุทธสาวกตอนหนึ่งว่า

“ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่คนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพ และมวลมนุษยย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันโดยสองรูป จงแสดงธรรมที่มีความงามเป็นเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหม จรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีรูปสีในตาน้อย มีอยู่ยอมเสื่อมเพราะได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราจักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม”

พระพุทธดำรัสข้างต้น แสดงถึงการบำเพ็ญประโยชน์ตามแนวจิตสาธารณะแก่ชาวโลก หลังจากที่พระอรหันต์ชุดแรก 60 องค์ได้พัฒนาตนถึงความสมบูรณ์พร้อมแล้ว ถือว่าเป็นพระดำรัสอย่างเป็นทางการที่ทรงรับสั่งให้พระอรหันต์ชุดดังกล่าวออกไปบำเพ็ญประโยชน์บนฐานแนวคิดเรื่องจิตสาธารณะ สะท้อนให้เห็นแนวทางการดำเนินชีวิตของชาวพุทธที่เป็นไปเพื่อผู้อื่นอย่างแท้จริง⁶

จิตยังถูกปรุงแต่งด้วยเจตสิกให้รู้อารมณ์เป็นไปต่างๆ ตามลักษณะสภาพของเจตสิก เช่น ขณะที่จิตกำลังเห็นรูป ถ้ามีโลภเจตสิกประกอบก็จะเกิดความยินดีพอใจรูป หากเกิดโทสเจตสิกประกอบก็จะเกิดความไม่พอใจเกิดเป็นความโกรธขึ้นมาทันที แสดงว่าเจตสิกที่ประกอบกับจิตย่อมปรุงแต่งจิตให้รู้อารมณ์

⁵ สุวิทย์ เมษินทรีย์, *โลกเปลี่ยน ไทยปรับ*, (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพฯธุรกิจ, 2556), หน้า 182-183.

⁶ วิ.ม.(ไทย) 4/32/40.

เป็นไปตามสภาพแห่งตน⁷ เจตสิกที่เข้าไปปรุงแต่งจิตเป็นทั้งกุศล และอกุศล การทำงานของจิตที่อุปมาเหมือนน้ำที่ใสบริสุทธิ์ไม่มีสี แต่เมื่อน้ำสีแดงใสลงไปใต้น้ำนั้นก็กลายเป็นน้ำสีแดงที่เปรียบเหมือนเจตสิกหากนำอกุศลเจตสิก คือ เจตสิกฝ่ายไม่ดีเข้าไปประกอบกับจิตจะทำให้จิตนั้นเป็นจิตที่ชั่วหยาบ มีจิตที่เป็นบาป แต่ถ้าหากนำกุศลเจตสิก คือ เจตสิกฝ่ายดีเข้าไปประกอบกับจิตแล้ว จะทำให้จิตนั้นเป็นจิตที่ดี มีเมตตา กรุณา มีศรัทธา เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ธรรมชาติแล้วเจตสิกจะเกิดขึ้นพร้อมกับจิตอยู่เสมอเมื่อประกอบกันแล้วจะทำให้จิตเป็นกุศลหรืออกุศลขึ้นอยู่กับเจตสิก การที่บุคคลที่มีจิตเป็นกุศล เป็นจิตที่ดีงามไม่เห็นแก่ตัว มุ่งไปในทางการทำบุญทำกุศล เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และสังคมโดยรวม เป็นจิตที่ต้องการช่วยเหลือผู้อื่น คำนึงถึงส่วนรวมอยู่เสมอ แสดงออกด้วยการกระทำ โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ปรารถนาที่จะเห็นความสุขความสำเร็จของผู้อื่น ปรารถนาที่จะเห็นความสุขของส่วนรวมจากการกระทำในสิ่งที่ดีๆ มีจิตใจที่แน่วแน่มั่นคง โดยคำนึงถึงกิจกรรมที่ตนกระทำนั้นจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม โดยถือว่าบุคคลเหล่านี้เป็นผู้ที่มีจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะเพื่อประโยชน์ร่วมกัน

พระพุทธศาสนามีวัตถุประสงค์ให้สังคมมีความสุข และเกิดสันติภาพในการอยู่ร่วมกัน เป้าหมายเพื่อการพัฒนาสมาชิกในสังคมให้เป็นผู้มีจิตสาธารณะ ให้สังคมเกิดสันติภาพโดยขจัดความเห็นแก่ตัว เพื่อให้ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์ ได้แก่ ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ต้องทำหน้าที่หรือปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ที่เรียกว่าความจริง หรือสัจจะเกี่ยวกับธรรมชาติ โดยคนต้องทำหน้าที่ที่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาตินั้นโดยให้เกิดผลดี เพราะการทำตามหน้าที่ตามกฎธรรมชาตินั้นทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตได้อย่างสงบสุข จะเกิดผลประโยชน์ 3 ประการ ได้แก่

1. ประโยชน์ส่วนตน (อัตตัตถะ) คือ การบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตตน ได้แก่ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นกับตนเองโดยเฉพาะการได้ประโยชน์ในทุกระดับโดยไม่เป็นภาระต่อผู้และความเป็นผู้พร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่น ในเบื้องต้นของประโยชน์คือสิ่งที่ตามองเห็น ด้วยการมีสุขภาพดี มีร่างกายที่แข็งแรงมีอาชีพที่เป็นหลักฐานมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์และการที่มีครอบครัวที่ดีมีความสุข โดยประโยชน์ส่วนตนดังกล่าว เป็นประโยชน์สุจริตขั้นต้นที่แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ประโยชน์ในปัจจุบันที่มองเห็นเกี่ยวกับชีวิตประจำวันที่มีมุ่งหมาย ได้แก่ ลาภ ยศ สรรเสริญ ทรัพย์สิน เกียรติ ฐานะ เป็นต้น ซึ่งรวมถึงการแสวงหาสิ่งเหล่านี้โดยชอบธรรม การปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้โดยถูกต้อง การใช้สิ่งเหล่านี้ทำตน และคนที่เกี่ยวข้องให้มีความสุข การอยู่ร่วมกันด้วยดี ประโยชน์เบื้องต้นด้านประโยชน์ คุณค่าของชีวิตที่เป็นหลักประกันชีวิตเมื่อละโลกนี้ไป เพื่อความเจริญแห่งชีวิตจิตใจด้วยคุณธรรม ใฝ่ใจในทางศีลธรรม รักความดีงามเพื่อความสงบของจิตใจ ประโยชน์ที่เป็นสาระแท้จริงของชีวิต ได้แก่การรู้แจ้งแห่งสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง อยู่อย่างไร้ทุกข์ ประจักษ์แจ้งความสุข รู้เท่าทันคติธรรมตา และสังขารธรรม ด้วยความสงบโดยสมบูรณ์ เรียกว่าวิมุตติ และนิพพาน ประโยชน์ทุกระดับเหล่านี้ สัมพันธ์กับความเป็นอยู่ การครอง

⁷ วรรณสิทธิ ไททยะเสวี, คู่มือการศึกษาพระพุทธศาสนาพื้นฐาน, (นครปฐม: มูลนิธิแนบมหนานีรานนท์, 2549) หน้า 35-40.

ชีพ และสภาพแวดล้อม บุคคลทุกคนควรดำเนินชีวิตอย่างน้อย 2 ระดับจะถูกยกย่องว่าเป็นบัณฑิต แปลว่า ผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา

2. ประโยชน์ต่อผู้อื่น (ปรัตถะ) คือ การช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น ให้บรรลุประโยชน์ หรือถึงจุดหมายแห่งชีวิตในระดับต่าง ช่วยเหลือให้เขาสามารถพึ่งตนเองได้ หมายถึงประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับคนอื่น ที่มีคุณธรรมเป็นแกนนำ การทำหน้าที่บำเพ็ญคุณธรรมต่างๆของกัลยาณมิตร เช่น การแบ่งปัน การพูดด้วยสิ่งที่เป็นประโยชน์ การช่วยเหลือในกิจการงานต่างๆ การมีความประพฤติที่เสมอต้นเสมอปลาย เพื่อประโยชน์ต่อสาธารณะชนทั่วไป โดยมีจุดมุ่งหมายที่เกิดประโยชน์ในปัจจุบันในชั้นตาเห็น คือ การมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงมีอาชีพสุจริตสามารถพึ่งตนเองได้ มีสถานสภาพดีเป็นที่ยอมรับในสังคม มีครอบครัวที่มีความสุขเป็นที่นับถือ ประโยชน์ในอนาคต คือมีความอบอุ่นใจ มีหลักยึดเหนี่ยวในจิตใจให้มีความเข้มแข็งด้วยศรัทธา มีความภาคภูมิใจในชีวิตที่ได้ประพฤติแต่ความสุจริต ดิงานมีปัญหาในการแก้ปัญหาต่างๆ คลายกังวล เนื่องจากมีทุนประกันในภพใหม่เนื่องจากกรรมดีที่ทำ ส่งผลให้เกิดประโยชน์สูงสุด คือ การไม่ยึดมั่นถือมั่น มีจิตโล่งสบาย มีอิสระ เบิกบาน สดใสรู้เท่าทันตามเหตุปัจจัย ชีวิตหมดจด เป็นอยู่ด้วยปัญญา

3. ประโยชน์ร่วมกัน (อุภยัตถะ) เป็นประโยชน์ที่เป็นผลแก่ตนเองและผู้อื่น หรือแก่สังคม แก่ชุมชน อันเป็นส่วนรวม โดยเฉพาะสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่อันเอื้ออำนวยทั้งประโยชน์ส่วนตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ส่วนรวม คุณธรรมที่เป็นแกนนำให้บรรลุจุดหมายคือ วินัย และสามัคคีธรรม

หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาจิตสาธารณะ

พระพุทธศาสนามุ่งเน้นการพัฒนาจิตเป็นสำคัญ เนื่องจากจิตเป็นเรื่องที่ควบคุมได้ยาก เปลี่ยนแปลงง่าย ชอบใฝ่หาแต่อารมณ์ที่ปรารถนา หากจิตที่ฝึกดีแล้วย่อมนำมาความสุขมาให้ ผู้มีปัญญาควรรักษาจิตที่เห็นได้ยาก ละเอียดยิ่ง เพราะจิตที่คุ้มครองด้วยความดีแล้ว ย่อมนำมาสุขมาให้ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะมีมากมาย ณ ที่นี้ผู้เขียนได้นำหลักธรรมที่นำมาใช้ในการพัฒนาจิตสาธารณะ ดังนี้

การพัฒนาตนเองด้วยหลักภavana 4

การพัฒนาจิตสาธารณะในเบื้องต้นต้องพัฒนาตนเองก่อน หลักภavana 4 ที่กล่าวถึงการพัฒนาตนเอง 4 ประการ กล่าวคือ การพัฒนาจิต การพัฒนากาย พัฒนาพฤติกรรม และพัฒนาความคิด ที่ต้องพัฒนาไปพร้อมๆกัน ดังนี้

กายภavana: เป็นการพัฒนาร่างกายให้มีความสัมพันธ์ที่สมดุลกับสิ่งแวดล้อมในทางที่เกื้อกูลกัน เป็นคุณไม่เกิดโทษ เช่น การรู้จักบริโภคปัจจัย 4 อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัยให้ตรงตามคุณค่าที่แท้จริง ไม่บริโภคตามค่านิยม ความโก้หรู อาจส่งผลเสียเป็นอันตรายต่อสุขภาพ นอกจากนี้ยังรู้จักฝึกอินทรีย์ คือ ตา หู ลิ้น กาย ใจ ในการติดต่อสื่อสาร หรือใช้สอยอุปกรณ์เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาเรียนรู้เป็นหลัก มิใช่เสพเพื่อความสนุกสนาน

ศีลภavana: เป็นการพัฒนาทางด้านพฤติกรรมให้เกิดความเกื้อกูลกับเพื่อนมนุษย์ในสังคม โดยเฉพาะการประพฤติ ปฏิบัติจนความเคยชินที่ไม่เบียดเบียนหรือก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น กลายเป็นวินัยในตนเอง

จิตภาวนา: เป็นการพัฒนาทางจิตใจให้มีจิตที่สมบูรณ์ด้วยด้วยคุณธรรม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ด้วยความเมตตา กรุณา มีความอ่อนน้อม กตัญญูทวาที เสียสละ มีหิริโอตตปปะละอายต่อการกระทำบาป ส่งผลให้มีสุขภาพจิตที่ดี มีจิตใจผ่องใส จิตใจสงบ เจริญองงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย

ปัญญาภาวนา: เป็นการพัฒนาสติปัญญาให้เป็นผู้ที่มีเหตุผลมองทุกสิ่งให้เป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่มีอคติ ปราศจากการครอบงำของกิเลส รู้เท่าทันความเหตุการณ์ของโลก ชีวิตตามสภาพตามความเป็นจริง สามารถแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ พัฒนาส่วนรวมให้มีความสงบมีความเสมอภาค⁸

การพัฒนาตนเองเพื่อให้มีคุณสมบัติที่ดี 4 ด้าน คือ การพัฒนากายให้มีความแข็งแรง มีสุขภาพดี มีสัมพันธภาพที่ดีกับสิ่งแวดล้อม การพัฒนาพฤติกรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยดี มีการดำเนินชีวิตที่ดี การพัฒนาจิตที่พร้อมสมบูรณ์ด้วยคุณธรรมมีความคิดที่ดี มีสติ มีความมั่นคง มีจิตใจที่เป็นสุข สงบ ผ่องใส และการพัฒนาปัญญา ให้มีความรู้ ความเข้าใจอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง รู้วิธีการแก้ไขปัญหา สร้างสรรค์ความสำเร็จที่ทำให้พัฒนาตน พัฒนาชีวิตและสังคมให้เจริญดีงามยิ่งขึ้น

หลักพรหมวิหารธรรม: ธรรมประจำใจและกำกับความประพฤติ

พรหมวิหารธรรม เป็นธรรมที่ทุกคนควรมีไว้ประจำใจเพื่อกำกับความประพฤติ ให้ดำเนินชีวิตโดยชอบต่อตน ต่อ เพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย การมีจิตสาธารณะต้องประพฤติ ปฏิบัติตนด้วยปัญญา ด้วยเจตนาที่ตีบนฐานแห่งจิตใจที่มีคุณธรรม มีความรับผิดชอบสังคม อภิบาลสังคม ประพฤติตนตามหลักธรรมที่เรียกว่า พรหมวิหารธรรม 4 ประการ คือ

เมตตา: เป็นผู้ที่มีความรักใคร่ปรารถนาดีต่อผู้อื่นอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรี และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั้งหน้า

กรุณา: เป็นผู้ที่มีความสงสารผู้อื่น คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

มุทิตา: เป็นผู้มีความยินดีเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่น เบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญองงามยิ่งขึ้นไป

อุเบกขา: เป็นผู้ผู้มีใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้ง รู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน

หลักพรหมวิหารธรรมเป็นพื้นฐาน 4 ประการที่แสดงออกต่อผู้อื่นตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ดังเช่น สถานการณ์ที่ 1 เมื่อคนอื่นเขาอยู่เป็นปกติ เรามีเมตตา คือ มีความหวังดี มีความรัก มีความเป็นมิตร

⁸ จานง อติวัฒน์สิทธิ์, **จริยธรรมสำหรับผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549), หน้า 99.

สถานการณ์ที่ 2 เมื่อบุคคลอื่นนั้นตกต่ำ คือ เขาเดือดร้อนเป็นทุกข์ ประสบปัญหา เราก็มีกรุณา คือ พลอยไหวหวั่น สะเทือนใจไปกับความทุกข์ของเขา อายากจะช่วยบำบัดทุกข์นั้น หรือยกเขาขึ้นมาจากทุกข์นั้น

สถานการณ์ที่ 3 เมื่อบุคคลอื่นนั้นเปลี่ยนจากปกติ และตกต่ำเป็นสูงขึ้น คือ ประสบความสำเร็จ มีความสุขทำอะไรก็ได้ดี หรือก้าวหน้าไปในทางดีงาม เราก็มูทิตา คือ พลอยยินดีด้วยในความดีงามและความสุข ความสำเร็จของเราพร้อมที่จะสนับสนุนส่งเสริม

สถานการณ์ที่ 4 ซึ่งสำคัญที่สุดที่จะรักษาสังคมไว้ได้ คือ เมื่อบุคคลอื่นนั้นละเมิดธรรม หรือสมควรรับผิดชอบต่อธรรม เราก็มือเบกขา คือ วางใจเป็นกลางไม่ชวนชวายเป็นหรือช่วยเหลือที่จะทำให้เสียธรรม โดยวางเฉยต่อบุคคลนั้นให้เขารับผิดชอบต่อธรรมและตามธรรม ดำรงอยู่ในความสมเหตุสมผล เพราะฉะนั้น สังคมจึงต้องมีพรหมวิหารธรรมให้ครบ และให้เหมาะสมพอดี ถ้าปฏิบัติได้ถูกต้องแล้ว สังคมจะมีคุณภาพ โดยเริ่มตั้งแต่สังคมเล็กสุด คือครอบครัว

หลักสังคหัตถุ 4 เพื่อการสงเคราะห์กันและกัน

การพัฒนาจิตสาธารณะต้องผูกสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการยึดเหนี่ยวจิตใจกันและกัน การผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล เป็นหลักสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ตามหลักสังคหัตถุธรรม มีอยู่ 4 ประการ ได้แก่

ทาน เป็นการพัฒนาจิตสาธารณะตามหลักการให้เป็นการการอนุเคราะห์ด้วยความเมตตาปราณีให้เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจ หรือให้เพื่อเป็นการบุญกุศลโดยไม่หวังผลตอบแทนก็ได้การให้เป็นการสร้างไมตรีไว้ต่อกัน เป็นการเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่แก่กัน เสียสละแบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ รวมไปถึงการให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน ทานนี้ถือว่าเป็นคุณธรรมเบื้องต้นข้อแรกที่มีอนุภาพมากในการที่จะผูกมัดใจของผู้อื่นได้อย่างดียิ่ง ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ทพฺ ภิกขเว โหติ ภขณฺติ นํ พหุ นรชนํผู้ไม่ตระหนี่ให้ทานย่อมเป็นที่รัก ชนเป็นอันมากย่อมคบหาภรรษณนั้นซึ่งจะเห็นได้ว่า การให้ทาน คือ แบ่งปัน เสียสละส่วนตนให้กับผู้อื่น หรือส่วนรวม ยิ่งให้มากเท่าไรก็ยิ่งเพิ่มพูนความสำคัญให้กับตนเองในฐานะผู้ช่วยเหลือสังคมให้เกิดการเป็นอยู่อย่างมีความสุข อย่างไรก็ตามการให้ก็ย่อมจะต้องมีขอบเขตจำกัดเพราะหากมีการให้ที่มากเกินไปก็เกิดความจำใจและไม่ตรงกับปรารถนาของผู้อื่นย่อมไม่นำมาซึ่งความยินดีต่อสิ่งนั้น ควรที่จะศึกษาความต้องการของชุมชนให้ถ่องแท้เสียก่อนจึงค่อยดำเนินการ

ปิยวาจา การพัฒนาจิตสาธารณะด้วย ปิยวาจา เป็นการให้คำแนะนำหรือตักเตือนเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ต้องอาศัยหลักการพูดถ้อยคำที่น่ายินดี เป็นการเจรจาอ่อนหวาน เจรจาด้วยวาจาที่ดีในเชิงปฏิบัติ ปิยวาจา คือ เจรจาถ้อยคำอันเป็นที่รัก ไพเราะพูดให้เกิดความเข้าใจตรงกัน เกิดประโยชน์และเกิดความพึงพอใจ พูดถ้อยคำเป็นที่น่ายินดีซึ่งความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ไม่เป็นคำที่หยาบคาย การมีจิตสาธารณะใช้หลักของการพูดให้กำลังใจ การพูดให้ผู้อื่นเข้าใจ เกิดความอึดอ้อม และสุขใจ เกิดความสบายใจ จูงใจในการให้ความร่วมมือกระทำเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม

อัตถจริยา การพัฒนาจิตสาธารณะตามหลักอัตถจริยา เป็นการกล่าวถึงการประพฤติตนให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม หลักธรรมข้อนี้มุ่งสอนตน 2 ด้าน คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์และการทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม ได้แก่ 1) การทำตนให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ ด้วยการตั้งใจ ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนเจริญด้วยความรู้ความสามารถมีคุณธรรม เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์เป็นนักเรียนที่ดีของ

สถานศึกษา เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ ตลอดจนเป็นศาสนิกชนที่ดีของพระพุทธศาสนาตลอดไป และ 2) การทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์คือ เมื่อทำตนให้เป็นประโยชน์แล้วก็ต้องสร้างตนให้เป็นประโยชน์กับผู้อื่นด้วยการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่นิ่งดูดาย มีน้ำใจไมตรีต่อกัน บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตามสติกำลังความสามารถ ซึ่งจะเห็นได้ว่า การพัฒนาจิตสาธารณะ ตามหลักอรรถจริยาจะเป็นการทำงานเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อผู้อื่นในสังคม

สมานัตตตา การพัฒนาจิตสาธารณะตามหลักสมานัตตตา คือ การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมที่มุ่งให้เกิด 1) การวางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคม เช่น เป็นหัวหน้าครอบครัวเป็นบิดามารดา เป็นครูอาจารย์ เป็นเพื่อนบ้าน เป็นต้น ตนอยู่ในฐานะอะไรก็วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่ และทำอย่างเสมอต้นเสมอปลาย และ 2) ปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ให้ความเสมอภาค ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น เสมอในสุขและทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน ร่วมรับรู้ปัญหา และร่วมแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์ของสังคม ดังนั้น บุคคลที่วางตนเองให้สามารถเข้ากับผู้อื่นได้ ไม่ถือยศ ไม่มองผู้อื่นเป็นต่ำกว่าตนเอง ไม่ดูถูกดูแคลนผู้อื่น เพราะวางตนเองในมีความเสมอต้นเสมอปลายจะทำให้ได้รับความรัก ความเคารพศรัทธาเป็นที่สุด ได้รับการไว้วางใจในสังคม

หลักอภิธานิยธรรม: การนำไปสู่สันติภาพของมนุษย์และสังคม

หลักอภิธานิยธรรมเป็นหลักธรรมที่นำไปสู่สันติภาพของมนุษย์และสังคมที่อาศัยอยู่ร่วมกันที่นำความเจริญมาให้ ด้วยการที่จะให้จะความสามัคคีที่เกิดจากการมีส่วนร่วมซึ่งสอดคล้องกับการมีจิตสาธารณะที่สามารถนำประโยชน์ให้กับตนเอง ผู้อื่น และประโยชน์ต่อส่วนรวม การสร้างความสันติสุขตามความต้องการของท้องถิ่นไทยที่นำไปสู่ความรักความสามัคคีกันในชุมชน เพราะหลักอภิธานิยธรรมเป็นหลักธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง ประกอบด้วยหลัก 7 ประการ ได้แก่

1. การหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ หมายถึง การอยู่ร่วมกันในสังคมต้องมีการพบปะ พูดคุยกันเพื่อแก้ไขปัญหา และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีเหตุผลที่ถูกต้องเป็นประโยชน์กัน เข้าใจกันดี
2. ความพร้อมเพรียงกันประชุมและเลิกประชุม เป็นกระทำกิจที่ควรทำเพื่อเกิดความยุติธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความอยู่พร้อมกันเพื่อทุกคนจะได้เห็นพ้อง หรือยอมรับในสิ่งที่กระทำลงไปด้วยความเต็มใจ
3. ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังมิได้บัญญัติ และไม่ล้มเลิกสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว การที่สังคมจะสงบสุขทุกคนต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบที่วางไว้ โดยไม่ละเมิดกฎ ระเบียบของสังคมตามความพึงพอใจของตน
4. การเคารพนับถือเชื่อฟังปราชญ์ ผู้รู้ ผู้นำ เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์จากท่านเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. การให้เกียรติและยกย่องสตรี เป็นการสร้างความเท่าเทียมในสังคม โดยไม่เหยียดเพศ หรือแบ่งสถานะในสังคม
6. การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี และปูชนียสถานที่ควรเคารพ เป็นการให้ความสำคัญกับวัตถุที่มีคุณค่าทางจิตใจ เป็นศูนย์รวมของจิตใจ การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีให้ดำรงไว้สืบไปต้องอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่าย

7. ให้การอารักขาคุ้มครองกับผู้ที่ทรงศีล ทรงธรรม เป็นการส่งเสริมคนดีให้มีอยู่ในสังคมยิ่งขึ้น เพราะผู้ที่ประพฤติดี ปฏิบัติชอบสมควรได้รับการยกย่องให้เป็นผู้ที่มีคุณค่าในสังคม

กล่าวได้ว่า การพัฒนาจิตสาธารณะตามหลักธรรมที่กล่าวมาข้างต้นนั้น อันดับแรก ต้องพัฒนาตนเองให้พร้อมเป็นผู้ที่มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์และมีจิตใจที่เบิกบาน ผ่องใจมีคุณธรรมดำเนินชีวิตที่ดีงาม อันดับที่สอง ต้องมีความปรารถนาดีต่อผู้อื่นปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นมีความสุข พ้นจากทุกข์ อันดับที่สามต้องมีความเสียสละสงเคราะห์ แบ่งปันซึ่งกันและกัน และอันดับสุดท้ายต้องรวมพลังเป็นหนึ่งเดียวเพื่อ หากผู้ใดนำไปประพฤติ ปฏิบัติตามจะสามารถนำไปพัฒนาจิตสาธารณะเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อทั้งตนเอง ผู้อื่น และสังคมโดยรวมสืบไป

บทสรุป

การแสวงหาเงินทองและอำนาจมากกว่าให้ความสำคัญด้านจิตใจ ส่งผลให้สังคมขาดการใส่ใจต่อสภาพแวดล้อมและสังคมโดยรวม นำไปสู่ปัญหาสังคมด้านต่าง ๆ มากมาย การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาส่งเสริมการพัฒนาบุคคลในสังคมให้มีจิตสาธารณะ มีพฤติกรรมที่เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และส่วนรวม ก่อนอื่นต้องพัฒนาตนเองให้มีความพร้อมทั้งกายและจิตด้วยหลักภavana 4 ด้วยการพัฒนาจิตให้มีความสมบูรณ์ด้วยคุณธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนากาย พฤติกรรม และสติปัญญา เมื่อมีจิตที่เป็นกุศลเกิดความสงบ สุข สดชื่น จะส่งผลให้การดำรงชีวิตที่ดี มีสุขภาพดี มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องดีงามเกิดคุณประโยชน์ต่อสังคม เมื่อมีจิตที่ดีมีคุณธรรมย่อมสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ไม่ยาก เพราะจิตที่ดีเป็นฐานความคิดจะนำพาให้เกิดความคิดที่ดีงาม มองโลกในแง่บวก มีความปรารถนาดีต่อผู้อื่น โดยเป็นไปตามหลักตามแนวทางพรหมวิหารธรรมที่น้อมนำมาไว้ประจำใจและกำกับความประพฤติตนเองในการแสดงออกต่อผู้อื่น จะเป็นผู้ที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข อยากให้พ้นทุกข์ ชื่นชม ยินดีในสุขนั้นและมีจิตที่เที่ยงตรงไม่อคติเอนเอียง อีกทั้งต้องการที่จะผูกมิตรไมตรีกับผู้อื่น ส่งผลให้เกิดความรัก สามัคคีกัน ในสังคม และยังสามารถสร้างความผูกพันห่วงใยกันตามแนวทางหลักสังคหวัตถุธรรมที่นำมาใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจกันและกัน ด้วยการเสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกัน การสื่อสารที่สร้างคุณประโยชน์ เข้าใจไปในแนวทางเดียวกัน และทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นอย่างเสมอต้นเสมอปลาย และการพัฒนาจิตสาธารณะตามหลักอภิธานิยธรรมอันเป็นธรรมนำมาสู่ความเจริญรุ่งเรือง เกิดสันติภาพจากความรักความสามัคคีจากการมีส่วนร่วมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

บรรณานุกรม

- จำนง อติวัฒน์สิทธิ์. **จริยธรรมสำหรับผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549.
- ชาย โพธิ์สิตา. “จิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ: ศึกษาวิทยานิพนธ์กรุงเทพมหานคร”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: อาร์เอส พรินติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, 2548.

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532.
- วรรณลลิตี ไททยะเสวี. **คู่มือการศึกษาพระพุทธศาสนาพื้นฐาน**. นครปฐม: มูลนิธิแนบมทานิรานนท์,
2549.
- _____. **คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมัตถะสังคหะ ปริจเฉทที่ 1 จิตปรมัตถ์**. นครปฐม: มูลนิธิแนบ
มทานิรานนท์, 2551.
- ศักดิ์ชัย นิรัญทวิ. “บทบาทของมหาวิทยาลัยกับการศึกษาเพื่อความเป็นประชาสังคม.” *SAHIL
Thailand Journal*. วารสารวิชาการ ปีที่ 52 ฉบับที่ 69. (มีนาคม 2541): 57.
- สุวิทย์ เมษินทรีย์. **โลกเปลี่ยน ไทยปรับ**. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพฯธุรกิจ, 2556.

การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจจากกล้วยไข่โดยกลุ่มโอท็อปและวิสาหกิจชุมชน
จังหวัดกำแพงเพชร

The Economic Value of Golden Bananas the OTOP and Community
Enterprises Kamphaeng Phet Province

วาสนา อาจสาสิกรณ
มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สถิติเกี่ยวกับการปลูกกล้วยไข่ ปริมาณกล้วยไข่ มูลค่าทางเศรษฐกิจของกล้วยไข่ 2) ผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปจากกล้วยไข่ 3) ปัจจัยที่ส่งผลต่อมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ และ 4) แนวทางการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ เกษตรกรผู้ปลูกกล้วยไข่ จังหวัดกำแพงเพชร เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการสังเคราะห์ประเด็นและสรุปเป็นความเรียง ผลการวิจัยพบว่า จังหวัดกำแพงเพชรมีสถิติการปลูกกล้วยไข่ พ.ศ.2559 เนื้อที่เพาะปลูก 2,890 ไร่ เนื้อที่เก็บเกี่ยว 2,882 ไร่ ปริมาณกล้วยไข่ 6,383,630 กิโลกรัม มูลค่าทางเศรษฐกิจประมาณ 50 ล้านบาท ผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปจากกล้วยไข่ เช่น กระจยาสารทกล้วยไข่ กล้วยไข่กวน กล้วยไข่อบน้ำผึ้ง กล้วยไข่ช็อกโกแลต กล้วยไข่อบเนย เป็นต้น ปัจจัยที่ส่งผลต่อมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจจากการแปรรูปผลิตภัณฑ์กล้วยไข่ คือ การออกแบบผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย และเรื่องราวประกอบผลิตภัณฑ์ สำหรับแนวทางการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจจากการแปรรูปผลิตภัณฑ์กล้วยไข่ คือ กลยุทธ์การผลิตกล้วยไข่คุณภาพดีครบวงจรสู่ตลาด

คำสำคัญ: การเพิ่มมูลค่า, กล้วยไข่

Abstract

The purpose of this research was to study: 1) statistic of the economic value of banana, 2) the products from banana, and 3) the effect of economic value added and 4) guideline of value added. The research instruments used in collecting data are in form of interviews, data analysis, synthesis, and summary.

The research found that Kamphaengphet Province has a record of planted area of 2,890 rais. Harvested area 2,882 rai. The amount of banana 6,383,630 kg. Economic value of about 50 million Baht. Many products processed from bananas. The affect the economic value added from banana processing are the design of contemporary products. The approach to increase the economic value of banana products is a strategy to produce good quality bananas for the market.

Keywords: The Economic Value, Golden Bananas

บทนำ

กล้วยไข่เป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดกำแพงเพชรเป็นผลไม้ที่มีอยู่คู่กับจังหวัดนี้มายาวนาน เป็นหนึ่งในคำขวัญของจังหวัดกำแพงเพชร ในอดีตประชาชนจังหวัดกำแพงเพชรมิชอบปลูกกล้วยไข่เป็นไม้ผลหลัก จนทำให้อดีตมีพื้นที่ปลูกกล้วยไข่ทั้งจังหวัดสูงถึง 40,000 ไร่ แต่ปัจจุบันพื้นที่การปลูกกล้วยไข่ของจังหวัดลดลงเหลือไม่ถึง 3,000 ไร่ สาเหตุหลักที่ทำให้เกษตรกรจังหวัดกำแพงเพชรเลิกปลูกกล้วยไข่ คือ สาเหตุด้านภัยธรรมชาติ ทำให้เกษตรกรบางส่วนเกิดความท้อถอยและเลิกปลูกกล้วยไข่ โดยหันไปปลูกพืชเศรษฐกิจอย่างอื่นทดแทน เช่น อ้อย มันสำปะหลัง เป็นต้น ทำให้พื้นที่ในการปลูกกล้วยไข่ในจังหวัดกำแพงเพชรลดลง¹ ในปี 2560 มีพื้นที่ปลูก 3,029 ไร่ เกษตรกร 504 ราย เพิ่มขึ้นจากปี 2559 ที่มีพื้นที่ปลูก 2,762 ไร่ เนื่องจากภาครัฐส่งเสริมพื้นที่ปลูกมากขึ้น²

กล้วยไข่เป็นผลไม้ส่งออกที่สำคัญของประเทศไทย มีปริมาณ และมูลค่าการส่งออกเพิ่มขึ้นทุกปี มีรายงานว่าปริมาณการส่งออกกล้วยไข่สูงถึง 15,000 ตันต่อปี มีมูลค่าการส่งออกถึง 100 ล้านบาท ตลาดที่สำคัญ คือ จีน ฮองกง และไต้หวัน นอกจากนี้ยังได้มีการขยายตลาดส่งออกกล้วยไข่ของไทยไปยังเกาหลี ญี่ปุ่น และยุโรปอีกด้วย ราคาของกล้วยไข่ที่ส่งออกอยู่ที่กิโลกรัมละ 10-35 บาท ซึ่งหากเกษตรกรสามารถผลิตกล้วยไข่ที่มีคุณภาพสำหรับการส่งออกได้เกษตรกรจะมีรายได้เพิ่มสูงขึ้นเกือบ 2 เท่า การเพิ่มมูลค่าของกล้วยไข่โดยการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าของกล้วยไข่ ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญ สร้างความหลากหลายของผลิตภัณฑ์จากกล้วยไข่ ให้เป็นที่ต้องการของตลาดซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ทางจังหวัดกำแพงเพชรต้องตระหนักถึง

ดังนั้น การส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกกล้วยไข่และการแปรรูปกล้วยไข่ให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเพิ่มขึ้น จึงต้องท้าววิจัยเรื่องการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจจากกล้วยไข่ โดยกลุ่มโอท็อปและวิสาหกิจชุมชน จังหวัดกำแพงเพชร เพื่อเป็นการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจจากกล้วยไข่ผ่านกลุ่มโอท็อปและวิสาหกิจชุมชนจังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการผลักดันการส่งออกกล้วยไข่ และผลิตภัณฑ์จากกล้วยไข่ให้เป็นที่ยอมรับและรู้จักทั้งในและต่างประเทศ และการวิจัยดังกล่าวยังเป็นการส่งเสริมการเพิ่มพื้นที่ปลูกกล้วยไข่ในจังหวัดกำแพงเพชรให้เพิ่มสูงขึ้นจากการเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์กล้วยไข่อีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถิติเกี่ยวกับการปลูกกล้วยไข่ ปริมาณกล้วยไข่ที่ออกสู่ตลาดในพื้นที่และต่างพื้นที่มูลค่าทางเศรษฐกิจของกล้วยไข่ จังหวัดกำแพงเพชร
2. เพื่อศึกษาผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปจากกล้วยไข่ จังหวัดกำแพงเพชร

¹ สำนักงานเกษตรจังหวัดกำแพงเพชร, การผลิตพืชจังหวัดกำแพงเพชร, (กำแพงเพชร: สำนักงานเกษตรจังหวัดกำแพงเพชร, 2560).

² สถิติ ภูทิพย์, กำแพงเพชร พื้นที่ปลูกกล้วยไข่ส่งออกจีน, (กรุงเทพมหานคร: หนังสือพิมพ์ ประชาชาติธุรกิจ ออนไลน์, 2560).

3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจจากการแปรรูปผลิตภัณฑ์กล้วยไข่จังหวัดกำแพงเพชร

4. เพื่อศึกษาแนวทางการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจจากการแปรรูปผลิตภัณฑ์กล้วยไข่ จังหวัดกำแพงเพชร

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. สถิติเกี่ยวกับการปลูกกล้วยไข่ ปริมาณกล้วยไข่ที่ออกสู่ตลาดในพื้นที่และต่างพื้นที่และมูลค่าทางเศรษฐกิจของกล้วยไข่ จังหวัดกำแพงเพชร

2. ผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปจากกล้วยไข่ จังหวัดกำแพงเพชร

3. ปัจจัยที่ส่งผลต่อมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจจากการแปรรูปผลิตภัณฑ์กล้วยไข่จังหวัดกำแพงเพชร

4. แนวทางการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจจากการแปรรูปผลิตภัณฑ์กล้วยไข่จังหวัดกำแพงเพชร

ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูล

เกษตรกรผู้ปลูกกล้วยไข่ในพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร สมาชิกกลุ่มกลุ่มโอท็อปและวิสาหกิจชุมชนจังหวัดกำแพงเพชร ประชาชนหรือนักท่องเที่ยวที่ซื้อผลิตภัณฑ์แปรรูปจากกล้วยไข่ นักวิชาการการเกษตรสมาชิกกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วยไข่

การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดพฤติกรรมผู้บริโภค

พฤติกรรมผู้บริโภค หมายถึง การกระทำของบุคคลใด บุคคลหนึ่งที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดหาและการใช้ผลิตภัณฑ์ รวมถึงกระบวนการตัดสินใจ ผู้บริโภคทำการค้นหา การซื้อ การใช้ การประเมินผล การใช้สอยผลิตภัณฑ์³ และการบริการ ซึ่งคาดว่าจะสนองความต้องการของเขาหรือการศึกษาพฤติกรรม การตัดสินใจ และการกระทำของผู้บริโภคที่เกี่ยวข้องกับการซื้อและการใช้สินค้า⁴

แนวคิดทางการตลาด

การศึกษาด้านการตลาด เป็นเครื่องมือที่จะช่วยลดความเสี่ยงในการลงทุนในกิจการต่างๆ โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์จากกล้วยไข่ ซึ่งต้องอาศัยช่องทางทางการตลาดเพื่อขยายตลาดและการขายผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากกล้วยไข่ โดยแนวคิดและทฤษฎีทางการตลาดที่เกี่ยวข้องดังนี้

ทฤษฎีส่วนประสมทางการตลาด

³ ปริญญา ลักขิตานนท์, การวิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภค, (กรุงเทพมหานคร: เอดิสันเพรส โพรดักส์, 2546), หน้า 27.

⁴ ศิริวรรณ เสรีรัตน์, พฤติกรรมผู้บริโภค (ฉบับสมบูรณ์), (กรุงเทพมหานคร: พัฒนาการศึกษาศึกษา, 2548), หน้า 124.

ส่วนประสมทางการตลาดตามปัจจัยทางการตลาดที่สำคัญ ดังนี้

1. ผลิตภัณฑ์ หมายถึง สิ่งที่เสนอขายโดยธุรกิจเพื่อสนองความต้องการของลูกค้าให้พึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ที่เสนอขาย
2. การส่งเสริมการตลาด หมายถึง การติดต่อสื่อสารเกี่ยวกับข้อมูลระหว่างผู้ขายกับผู้ซื้อเพื่อสร้างทัศนคติและพฤติกรรมการซื้อโดยผ่านช่องทางทางการตลาด เช่น การโฆษณา การส่งเสริมการขาย การตลาดทางตรง ช่องทางการจัดจำหน่าย เป็นต้น
3. ช่องทางการจัดจำหน่ายในระบบเศรษฐกิจปัจจุบัน ผู้ผลิตส่วนใหญ่มีได้ จำหน่ายสินค้าแก่ผู้ใช้งานสุดท้ายโดยตรง แต่ผ่านคนกลางทางการตลาด เช่น ตัวแทน พ่อค้ารับนายหน้า ตัวแทนขาย ผู้ค้าส่ง เป็นต้น

การวิเคราะห์สภาวะทางการตลาด เพื่อตอบคำถามที่สำคัญดังนี้

1. ขนาดของตลาด คือ จำนวนประชากรที่มีในตลาดหนึ่งๆ
2. แนวโน้มของตลาด คือ ทิศทางความต้องการของผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์หนึ่งๆ

ตลาดกล้วยไข่ จังหวัดกำแพงเพชร

ตลาดกล้วยไข่กำแพงเพชร

วิถีการตลาดกล้วยไข่จังหวัดกำแพงเพชร โดยก่อนการตัดขายจะมีการติดต่อสั่งจองระหว่างพ่อค้าหรือนายหน้ากับเกษตรกรเจ้าของสวน โดยมีการตกลงในเรื่องปริมาณกล้วยไข่และนัดวันขึ้นกล้วยไข่ พ่อค้าที่มารับซื้อกล้วยไข่จะมีทั้งพ่อค้าท้องถิ่นและพ่อค้าต่างจังหวัด⁵ โดยพ่อค้าและเกษตรกรจะตกลงเรื่องราคาซื้อขายกันโดยอาศัยความชำนาญและประสบการณ์ของผู้ซื้อและผู้ขาย การตลาดผลผลิตกล้วยไข่จะเริ่มออกสู่ตลาดตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ถึงเดือนธันวาคม ซึ่งหน่วยในการซื้อขายกล้วยไข่จะใช้หน่วยตั้งเป็นหลัก กล้วยไข่ 1 ตั่ง หมายถึง กล้วยไข่ที่มีหัวสมบูรณ์มี 6 หัวในแต่ละเครือ ราคาซื้อขายกล้วยไข่พ่อค้าจะเป็นผู้กำหนดในเบื้องต้นและจะมีการพิจารณาร่วมกับนายหน้าถึงราคาที่เหมาะสมและเกษตรกรยอมรับได้ ภาพการณ์ผลิตปัญหาอุปสรรค การปลูกกล้วยไข่ของจังหวัดกำแพงเพชร ด้านพื้นที่เพาะปลูกกล้วยไข่มีปริมาณลดลง⁶

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาส่วนประสมของตลาดกล้วยไข่ในจังหวัดกำแพงเพชร⁷ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้เกี่ยวกับผลผลิตและการตลาดของเกษตรกรผู้ปลูกกล้วยไข่ และเพื่อศึกษาส่วนประสมทางการตลาด คือ ผลผลิตกล้วยไข่ การกำหนดราคากว๊ายไข่ การจัดจำหน่ายกล้วยไข่ และการส่งเสริมการตลาดกล้วยไข่ ที่เกษตรกรผู้ปลูกกล้วยไข่กำหนดขึ้น ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็น ได้แก่ เกษตรกรผู้ที่อยู่ในทะเบียนชมรมเกษตรกรผู้ปลูกกล้วยไข่ของสำนักงานเกษตรจังหวัดกำแพงเพชร ปี พ.ศ.2541 จำนวน 329 ราย กลุ่ม

⁵ ศักดิ์สิทธิ์ วัชรรัตน์, การปลูกกล้วยไข่จังหวัดกำแพงเพชร, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์ดาว, 2534), หน้า 5.

⁶ สำนักงานพาณิชย์จังหวัดกำแพงเพชร, ข้อมูลการตลาดจังหวัดกำแพงเพชร, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวง, กระทรวงพาณิชย์, 2548), หน้า 6.

⁷ เพชรฯ บุคสีทา, การศึกษาส่วนประสมของตลาดกล้วยไข่ในจังหวัดกำแพงเพชร, (กำแพงเพชร: สถาบันราชภัฏกำแพงเพชร, 2544), บทคัดย่อ.

ตัวอย่างจำนวน 329 ราย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การแจกแจงความถี่ การหาค่าร้อยละ การหาค่าเฉลี่ย ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพพื้นฐานทางประชากร เศรษฐกิจและสังคมเกษตรกรที่ทำการศึกษาคือเพศชายมากที่สุดร้อยละ 69.6 มีอายุเฉลี่ย 45 ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มากที่สุดร้อยละ 69 มีสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ยครอบครัวละ 4 คน แต่เป็นแรงงานเกษตรเฉลี่ยครอบครัวละ 3 คน จึงมีการจ้างแรงงานในการผลิตร้อยละ 73.5 สำหรับการปลูกกล้วยไข่ชั้น เกษตรกรปลูกกล้วยไข่เป็นอาชีพหลักร้อยละ 93.9 โดยมีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ย 14 ไร่ โดยใช้ที่ดินของตนเอง ทำการปลูกมากที่สุดต่ำกว่า 5 ไร่ ร้อยละ 29.3 และได้เช่าที่ดินเพื่อปลูกกล้วยไข่เฉลี่ย 5 ไร่ ต่อครอบครัว การเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรนอกจากการเป็นสมาชิกชมรมเกษตรกรผู้ปลูกกล้วยไข่แล้วยังเป็นสมาชิกกลุ่มของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรร้อยละ 74.6 2. ความรู้เกี่ยวกับผลิตและการตลาดกล้วยไข่ของเกษตรกร โดยการตอบคำถามที่เกี่ยวกับความรู้ดังกล่าว พบว่าเกษตรกรได้คะแนนน้อยที่สุด 7 คะแนน และมากที่สุด 19 คะแนน จากคะแนนเต็ม 20 คะแนน คะแนนเฉลี่ยของเกษตรกรที่ทำการศึกษาคือ 12 คะแนน สำหรับสภาพการผลิตกล้วยไข่ของเกษตรกร พบว่าเกษตรกรใช้หน่อพันธุ์สำหรับปลูกเป็นหน่อใบแคบมากที่สุด ร้อยละ 50.8 มีการเตรียมดินและตากดินไว้เพื่อกำจัดศัตรูพืช ร้อยละ 70.2 ใส่ปุ๋ยคอกรองก้นหลุมก่อนปลูกกล้วยไข่ ร้อยละ 65.2 มีการพูนโคนให้กับกอกล้วยไข่เพื่อทำให้รากกล้วยยึดเกาะดินได้ดี ร้อยละ 69.6 การกำจัดวัชพืชเกษตรกรใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยคอกและปุ๋ยหมัก รวมทั้งปุ๋ยเคมีที่เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของกล้วยไข่ ร้อยละ 71.3 ในการเก็บเกี่ยวกล้วยไข่ใช้วิธีดูเหลี่ยมผลกล้วยร้อยละ 69.1 สำหรับพื้นที่การปลูกกล้วยไข่ เกษตรกรมีพื้นที่ปลูกน้อยที่สุด 2 ไร่ มากที่สุด 50 ไร่ ซึ่งเป็นสวนกล้วยใหม่ของเกษตรกร ร้อยละ 66.29 และมีสวนกล้วยเก่าเพียงร้อยละ 33.71 แหล่งเงินทุนของเกษตรกรนั้นปรากฏว่ากู้ยืมถึง ร้อยละ 79.01 โดยกู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ร้อยละ 73.48 กู้ยืมจากพ่อค้าร้อยละ 2.77 กู้ยืมจากญาติพี่น้องร้อยละ 2.20 และกู้ยืมจากสหกรณ์เพื่อการเกษตรร้อยละ 0.55 สำหรับแหล่งความรู้ทางการผลิตกล้วยไข่ของเกษตรกรประเภทบุคคล มากที่สุดคือ ศึกษาด้วยตนเอง ร้อยละ 83.4 รองลงมาคือเพื่อนบ้านร้อยละ 75.7 และเจ้าหน้าที่การเกษตรเพียงร้อยละ 8.8 และแหล่งความรู้ประเภทสื่อมวลชนด้านการผลิตกล้วยไข่มีเพียงร้อยละ 40.9 คือจากโทรทัศน์ ร้อยละ 27.6 จากวิทยุ ร้อยละ 12.7 และหนังสือพิมพ์ ร้อยละ 9.4 ตามลำดับ 3. การกำหนดส่วนประสมการตลาดกล้วยไข่ของเกษตรกร พบว่า การปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยวของเกษตรกรมีการคัดเกรดกล้วยไข่อ้อยละ 85.08 ราคาจำหน่ายผลผลิตกล้วยไข่อ้อยอยู่ในช่วง 40-69 บาทต่อตั้งมากที่สุดร้อยละ 70.2 รองลงมา 10-39 บาทต่อตั้ง ร้อยละ 11.6 ราคาจำหน่ายเฉลี่ย 43 บาทต่อตั้ง และเกษตรกรได้รับกำไรจากการจำหน่ายกล้วยไข่ในช่วง 10-19 บาทต่อตั้งมากที่สุดร้อยละ 71.8 รองลงมาต่ำกว่า 10 บาทต่อตั้งร้อยละ 14.4 ทั้งนี้เกษตรกรได้รับกำไรโดยเฉลี่ย 15 บาทต่อตั้ง วิธีการจำหน่ายกล้วยไข่โดยพ่อค้าคนกลางมารับซื้อถึงที่มากที่สุดร้อยละ 89.0 รองลงมาเป็นนายหน้ามาติดต่อร้อยละ 28.7 ประเภทของพ่อค้าที่มารับซื้อเป็นพ่อค้าในตลาดกรุงเทพฯมากที่สุดร้อยละ 50.3 รองลงมาเป็นพ่อค้าในเมือง ร้อยละ 26.5 เกษตรกรจะพิจารณาผู้ซื้อที่เป็นพ่อค้าที่ขายให้เป็นประจำก่อนมากที่สุดร้อยละ 86.7 รองลงมาขายให้พ่อค้าที่ให้ราคาสูงร้อยละ 54.7 สำหรับแหล่งความรู้ด้านการตลาดประเภทบุคคลมากที่สุด คือ ศึกษาด้วยตนเองร้อยละ 60.2 จากเจ้าหน้าที่การเกษตร เพื่อนบ้าน และพนักงานร้านค้าเคมีเกษตร 51.4, 48.1 และ 7.2 ตามลำดับ และแหล่งความรู้

ประเภทสื่อมวลชนด้านการตลาดส่วนมากไม่ได้รับความรู้ด้านตลาด ร้อยละ 61.3 ในส่วนที่ได้รับความรู้ด้านการตลาดได้จากสื่อโทรทัศน์ร้อยละ 27.1 สภาพปัญหาทางด้านการตลาดที่เกษตรกรพบมากที่สุด คือ พ่อค้าคนกลางกดราคาร้อยละ 78.5 กลัวใช้ล้นตลาดแข่งขันกับผลไม้อื่นๆ การตัดราคากันระหว่างผู้จำหน่ายกล้วยไข่ ปัญหาด้านคุณภาพและขนาดของกล้วย ร้อยละ 64.1, 61.3, 57.5 และ 23.2 ตามลำดับ

การวิเคราะห์เศรษฐกิจการผลิตและกาดตลาดกล้วยไข่ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ปีการผลิต 2544/45⁸ โดยการวิเคราะห์ฟังก์ชันการผลิต วิเคราะห์ประสิทธิภาพการใช้ปัจจัยการผลิต พบว่า วิถีชีวิตตลาดกล้วยไข่อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชรมีผู้เกี่ยวข้องในตลาดคือนายหน้า เกษตรกร ผู้ขนส่ง พ่อค้าส่ง พ่อค้าปลีก ทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด ส่วนตลาดค้าปลีกกล้วยไข่ในจังหวัดกำแพงเพชรมีอยู่ 2 แห่งคือตลาดปากอ่างตั้งอยู่ริมถนนพหลโยธินซึ่งห่างจากตัวเมืองประมาณ 12 กิโลเมตร และตลาดกิโลเมตรที่ 8 ตั้งอยู่ริมถนนสายกำแพงเพชร-พิจิตร

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการผลิตกล้วยไข่ของเกษตรกรตำบลสระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร⁹ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพ ปัญหาและหาแนวทางการผลิต กล้วยไข่ของเกษตรกรในตำบลสระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ได้แก่ เกษตรกรที่ปลูกกล้วยไข่ในพื้นที่ตำบลสระแก้ว จำนวน 60 คนและผู้ให้ข้อมูลการสนทนากลุ่มได้แก่ เกษตรกรผู้ปลูกกล้วยไข่จำนวน 7 คน นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 1 คน นักวิชาการเกษตร 2 คน และผู้เชี่ยวชาญในการผลิตกล้วยไข่ 1 คน ผู้ค้ากล้วยไข่ 1 คน รวม 12 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ การใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และการสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ หาค่าร้อยละและการพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการปลูกกล้วยไข่ของเกษตรกรมีการใช้พันธุ์กำแพงเพชรปลูกเพื่อการค้า ระยะการปลูกส่วนใหญ่จะปลูกระหว่างต้นระหว่างแถว 2x2 เมตร จะมีการตัดแต่งหน่อทุกระยะการเจริญเติบโตและหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต การให้ปุ๋ยเคมีสำหรับกล้วยไข่ที่ให้ผลผลิต แล้วมี การให้ปุ๋ย 2 ครั้ง ได้แก่ หลังจากการปลูกประมาณ 1 เดือนและหลังการเก็บเกี่ยว 1 เดือน ปุ๋ยเคมีที่ใช้ได้แก่ สูตร 15-15-15, 46-0-0, ใส่ครั้งละ 0.5-1 กิโลกรัมต่อต้น ส่วนปุ๋ยอินทรีย์จะให้มูลไก่และกากขานอ้อย อัตราไร่ละ 1,000 กิโลกรัม การให้น้ำ แบบสลับรด การจัดการวัชพืชมี 2 วิธี ได้แก่ การใช้วิธีกลร่วมกับสารเคมีและการใช้สารเคมี หรือวิธีกลอย่างใดอย่างหนึ่ง แมลงศัตรูไม่พบ การเก็บเกี่ยวจะใช้ การสังเกตก่อนเก็บผลผลิต ได้แก่ การนับอายุ ดูสีเหลี่ยมของผล ดูขนาดผล และนับวันที่ กล้วยไข่ออกดอกบานถึงวันเก็บเกี่ยวประมาณ 45 วัน 2) ปัญหาการปลูกกล้วยไข่ของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรขาดความรู้ในวิธีการปลูกกล้วยไข่ที่ถูกต้อง เช่น การตัดแต่งหน่อ, การให้ปุ๋ยเคมี, การให้น้ำ และการกำจัดศัตรูพืช มีวัชพืชขึ้นหนาแน่นดินขาดความอุดมสมบูรณ์ 3) แนวทางการพัฒนาการผลิตกล้วยไข่มีดังนี้ (1) ปรับปรุงโครงสร้างของดินให้อุดมสมบูรณ์ต้องใส่ปุ๋ย

⁸ กมลศักดิ์ สุระตม, “การวิเคราะห์เศรษฐกิจการผลิตและกาดตลาดกล้วยไข่ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ปีการผลิต 2544/45”, *ปริญญาวิทยาสตรมหาบัณฑิตสาขาเศรษฐศาสตร์*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2551), บทคัดย่อ.

⁹ เผด็จ บุญทอง, “แนวทางการพัฒนาการผลิตกล้วยไข่ของเกษตรกรตำบลสระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาเกษตรศาสตร์การพัฒน*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, 2553), บทคัดย่อ.

อินทรีย์ จัดให้มีการปลูกพืชหมุนเวียนหรือการปลูกพืชสลับพร้อมทั้งเก็บตัวอย่างดินไปตรวจวิเคราะห์คุณภาพ (2) คัดเลือก พันธุ์กล้วยไข่ที่เหมาะสมกับตลาดภายในประเทศ คือ พันธุ์กำแพงเพชรและควรคัดเลือกหน่อพันธุ์ที่มาจากแหล่งปราศจากโรคและเป็นหน่อพันธุ์ที่อยู่ในระยะใบแคบ (3) ตัดแต่งหน่อหน่อที่ไม่สมบูรณ์ทิ้งให้หมด (4) การใช้สารเคมีโดยต้องใช้สารเคมีที่ถูกต้องและเหมาะสมกับชนิดของศัตรูพืชหรือใช้สารอินทรีย์ที่สามารถป้องกันกำจัดโรคและแมลง (5) ควรเก็บเกี่ยวเมื่อตัดปลีกล้วยไข่แล้ว 45 วัน เครื่องมือเก็บเกี่ยวผลผลิตกล้วยไข่ใช้มีดที่คมและสะอาดตัดที่ก้านของเครือ และระวังอย่าให้สัมผัสพื้นดินเพื่อป้องกันการบอบช้ำและปนเปื้อน (6) การขนย้ายจากต้นกล้วยควรใช้คนแบกหามมายังจุดรวบรวมและต้องมีวัสดุหุ้มและนี้มวากันระหว่างเครือกล้วยและรองพื้น ต้องวางในที่ร่มที่มีอากาศถ่ายเทเพื่อป้องกันผลกล้วยไข่ช้ำ

การศึกษาโอกาสในการทำธุรกิจผลิตภัณฑ์แยมกล้วยไข่¹⁰ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาด้านการตลาดและด้านการผลิต กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า ผู้ที่สนใจซื้อแยมกล้วยไข่รับประทาน หากมีวงจําหน่ายเป็นจํานวนร้อยละ 56 ผู้บริโภคสามารถแยกแยะความแตกต่างของแยมกล้วยไข่กับผลิตภัณฑ์แยมชนิดอื่นๆ ในท้องตลาดได้ร้อยละ 90 สำหรับการมองเห็นและแยกแยะได้ร้อยละ 100 สำหรับการดมกลิ่นและชิมรส ผู้บริโภคให้การยอมรับผลิตภัณฑ์แยมกล้วยไข่ที่ทดสอบร้อยละ 93.99 และสนใจที่จะซื้อหากมีผลิตภัณฑ์นี้จําหน่าย ร้อยละ 43.33 ต้นทุนการผลิตอยู่ที่ราคา 9.11บาทต่อขวด ซึ่งเปรียบเทียบกับแยมที่ราคาถูกที่สุดในท้องตลาด คือแยมแอปเปิ้ลบาทพบว่าจะได้กำไรขั้นต้นต่อขวดละ 18.94 บาท จากผลการศึกษาดังกล่าวทำให้สามารถสรุปได้ว่า มีโอกาสในการทำธุรกิจผลิตภัณฑ์แยมกล้วยไข่

การศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการปลูกกล้วยไข่ของเกษตรกรในจังหวัดกำแพงเพชร และศึกษาถึงปัญหา อุปสรรค รวมถึงข้อเสนอแนะของเกษตรกรเกี่ยวกับการดำเนินงานการปลูกกล้วยไข่¹¹ โดยเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างจากเกษตรกรในจังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 500 ตัวอย่าง ด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปได้ใช้สถิติเชิงพรรณนา ในส่วนของการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการปลูกกล้วยไข่ได้ใช้แบบจำลอง Logit model โดยวิธี Maximum Likelihood Estimate ผลการวิจัย พบว่า เกษตรกรตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 31-40 ปี มีสถานภาพสมรสเป็นส่วนใหญ่สมรส ระดับการศึกษาส่วนใหญ่ชั้นประถมศึกษา จํานวนสมาชิกในครอบครัวส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 3-5 คน แรงงานทางการเกษตรส่วนใหญ่ 3-5 คน ประสบการณ์ในการทำการเกษตรส่วนใหญ่อยู่ที่น้อยกว่า 10 ปี จํานวนพื้นที่ทางการเกษตรส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 6-10 ไร่ และด้านรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนประมาณ 190,000 บาท/ปี ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการปลูกกล้วยไข่ของเกษตรกรในจังหวัดกำแพงเพชร พบว่า วิธีการปลูกกล้วยไข่เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญที่สุดมีผลต่อโอกาสที่จะปลูกกล้วยไข่เพิ่มขึ้นร้อยละ 28.17 รองลงมา ได้แก่ การส่งเสริมการปลูกจากภาครัฐ ภาครัฐให้ความรู้ในการปลูกอย่างชัดเจน การจัดหาตลาดโดยภาครัฐ วิธีการดูแลรักษากล้วยไข่ ราคามีผลต่อการปลูกกล้วยไข่ และการสืบทอด

¹⁰ รัปพร รัตนอุบล, “การศึกษาโอกาสในการทำธุรกิจผลิตภัณฑ์แยมกล้วยไข่,” *วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจบัณฑิต*, (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2554), บทคัดย่อ.

¹¹ สันติพงษ์ ศุภกิจเจริญ, “ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการปลูกกล้วยไข่ของเกษตรกรในจังหวัดกำแพงเพชร,” *ปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556), บทคัดย่อ.

ต่อจากบรรพบุรุษ ปัจจัยเหล่านี้ มีผลต่อโอกาสที่จะปลูกกล้วยไข่เพิ่มขึ้นระหว่างร้อยละ 20-28 ตามลำดับ ส่วนผลตอบแทน มีผลต่อการปลูกกล้วยไข่ ความต้องการบริโภคมีผลต่อการปลูกกล้วยไข่ จำนวนแรงงานทางการเกษตร โดยปัจจัยเหล่านี้มีผลต่อโอกาสที่เกษตรกรจะปลูกกล้วยไข่เพิ่มขึ้นระหว่างร้อยละ 9-17 นอกจากนี้ยังพบว่า อายุของเกษตรกรมีผลต่อโอกาสที่จะปลูกกล้วยไข่เพิ่มขึ้นน้อยที่สุดเพียงร้อยละ 1.19 เท่านั้น นอกจากนี้ยังพบปัญหา และอุปสรรคของเกษตรกรที่จะปลูกกล้วยไข่ในจังหวัดกำแพงเพชรได้แก่ ปัญหาความเสี่ยงทางภัยธรรมชาติสูง ปัญหาการขาดแคลนตลาดรองรับผลผลิต ปัญหาความต้องการของผู้บริโภค ปัญหาด้านราคา ปัญหาต้นทุนสูง ปัญหาขาดแคลนน้ำ ปัญหา ด้านเงินทุน ปัญหาเรื่องการดูแลรักษา และปัญหาขาดความรู้ความเข้าใจในการปลูกที่ถูกต้อง

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ได้แก่ เกษตรกรผู้ปลูกกล้วยไข่ในพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร สมาชิกกลุ่มกลุ่มโอท็อปและวิสาหกิจชุมชน จังหวัดกำแพงเพชร ประชาชนหรือนักท่องเที่ยวที่ซื้อผลิตภัณฑ์แปรรูปจากกล้วยไข่ จำนวน 45 คน และผู้ให้ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม ได้แก่ เกษตรกรผู้ปลูกกล้วยไข่ นักวิชาการทางการเกษตร สมาชิกกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วยไข่ จำนวน 9 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม โดยการสัมภาษณ์ทั้งประธานและสมาชิกกลุ่ม สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการสังเคราะห์ประเด็นและสรุปเป็นความเรียง

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจจากกล้วยไข่ โดยกลุ่มโอท็อปและวิสาหกิจชุมชน จังหวัดกำแพงเพชรได้ค้นพบผลการวิจัยตามลำดับวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

สถิติเกี่ยวกับการปลูกกล้วยไข่ ปริมาณกล้วยไข่ที่ออกสู่ตลาดในพื้นที่และต่างพื้นที่ มูลค่าทางเศรษฐกิจของกล้วยไข่ จังหวัดกำแพงเพชร ผลการวิจัยพบว่า จังหวัดกำแพงเพชรมีสถิติการปลูกกล้วยไข่ พ.ศ.2559 เนื้อที่เพาะปลูก 2,890 ไร่ เนื้อที่เก็บเกี่ยว 2,882 ไร่ ปริมาณกล้วยไข่ 6,383,630 กิโลกรัม มูลค่าทางเศรษฐกิจประมาณ 50 ล้านบาทต่อปี ตามราคาตลาดและคุณภาพของกล้วยไข่

ผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปจากกล้วยไข่ เช่น กระจยาสารทกล้วยไข่ กล้วยไข่กวน กล้วยไข่อบน้ำผึ้ง กล้วยไข่ช็อกโกแลต กล้วยไข่อบเนย เป็นต้น นอกจากนี้ กล้วยไข่สามารถนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทครีมเซิร์ม บำรุงผิว ซึ่งเป็นการเพิ่มมูลค่าจากเปลือกกล้วยไข่

ปัจจัยที่ส่งผลต่อมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจจากการแปรรูปผลิตภัณฑ์กล้วยไข่ จังหวัดกำแพงเพชร คือ การออกแบบผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย มีส่วนประสมอื่นมาประกอบเช่น ช็อกโกแลต ที่มีส่วนส่งเสริมให้ผลิตภัณฑ์มีรสชาตและน่าสนใจ และเรื่องราวประกอบผลิตภัณฑ์เป็นสิ่งช่วยดึงดูดในเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์

แนวทางการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจจากการแปรรูปผลิตภัณฑ์กล้วยไข่ จังหวัดกำแพงเพชร คือ กลยุทธ์การผลิตกล้วยไข่คุณภาพดีครบวงจรสู่ตลาด โดยการวางแผนตั้งแต่การปลูก การดูแลรักษา การแปรรูปผลิตภัณฑ์ การออกแบบบรรจุภัณฑ์ การขนส่ง การตลาด และความต้องการของผู้บริโภคที่ต้องการกล้วย

ไข่สดหรือผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปตามยุคสมัยด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจจากกล้วยไข่ โดยกลุ่มโอท็อปและวิสาหกิจชุมชน จังหวัดกำแพงเพชร ได้ค้นพบผลการวิจัยที่ควรนำมาอภิปรายได้ดังต่อไปนี้

จังหวัดกำแพงเพชรมีสถิติการปลูกกล้วยไข่ พ.ศ.2559 เนื้อที่เพาะปลูก 2,890 ไร่ เนื้อที่เก็บเกี่ยว 2,882 ไร่ โดยภาพรวมไม่เกิน 3,000 พัน ซึ่งเป็นสถิติที่ลดลงอย่างต่อเนื่องจากมีพื้นที่ปลูกประมาณ 10,000 ไร่ พื้นที่ปลูกกล้วยไข่ส่วนมากอยู่ในพื้นที่ตำบลสระแก้ว อำเภอเมืองกำแพงเพชร เนื่องจากปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรเรื่องดินฟ้าอากาศและภัยธรรมชาติคือลม ที่ทำให้ต้นกล้วยไข่ได้รับความเสียหายและไม่ได้รับการขุดเซยเหมือนกับพืชชนิดอื่น จึงทำให้เกษตรกรเปลี่ยนปลูกพืชชนิดอื่นทดแทน แต่ยังมีเกษตรกรบางรายที่ยังคงยึดการปลูกกล้วยไข่ไว้อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับ สันติพงษ์ ศุภกิจเจริญ พบปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรที่จะปลูกกล้วยไข่ในจังหวัดกำแพงเพชร ได้แก่ ปัญหาความเสี่ยงทางภัยธรรมชาติสูง ปัญหาการขาดแคลนตลาดรองรับผลผลิต ปัญหาความต้องการของผู้บริโภค ปัญหาด้านราคา ปัญหาต้นทุนสูง ปัญหาขาดแคลนน้ำ ปัญหา ด้านเงินทุน ปัญหาเรื่องการดูแลรักษา และปัญหาขาดความรู้ความเข้าใจในการปลูกที่ถูกต้อง

ถึงแม้ว่า กล้วยไข่จะไม่ได้เป็นสินค้าที่มีมูลค่ามากมาย เมื่อเทียบกับสินค้าชนิดอื่น แต่อาจกล่าวได้ว่ากล้วยไข่เป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดกำแพงเพชรในมิติวัฒนธรรมคือวันสารทไทยกล้วยไข่เมืองกำแพงเพชร ดังนั้น จึงมีเกษตรกรบางรายยังอนุรักษ์อาชีพนี้ไว้ตลอดมา มูลค่าทางเศรษฐกิจประมาณ 50 ล้านบาทต่อปี ตามราคาตลาดและคุณภาพของกล้วยไข่ ทั้งยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว และกลุ่มอาชีพโดยเฉพาะกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ปลูกกล้วยไข่ นอกจากนี้ ผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปจากกล้วยไข่ เช่น กล้วยสารทกล้วยไข่ กล้วยไข่กวน กล้วยไข่อบน้ำผึ้ง กล้วยไข่ซ็อกโกแลต กล้วยไข่อบเนย เป็นต้น เช่น คริม เซรัมบำรุงผิว และต้นลำต้นยังสามารถมาทำเป็นกระดาศกล้วยไข่ กล้วยไข่ยังสามารถนำไปแปรรูปผลิตภัณฑ์ได้อีก¹² สอดคล้องกับ รัสปพร รัตนอุบล (2554) การศึกษาโอกาสในการทำธุรกิจผลิตภัณฑ์แยมกล้วยไข่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาด้านการตลาดและด้านการผลิต ผลการศึกษาดังกล่าวสรุปได้ว่า มีโอกาสในการทำธุรกิจผลิตภัณฑ์แยมกล้วยไข่

แนวทางการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจจากการแปรรูปผลิตภัณฑ์กล้วยไข่ จังหวัดกำแพงเพชร คือ กลยุทธ์การผลิตกล้วยไข่คุณภาพดีครบวงจรสู่ตลาด โดยการวางแผนตั้งแต่การปลูก การดูแลรักษา การแปรรูปผลิตภัณฑ์ การออกแบบบรรจุภัณฑ์ การขนส่ง การตลาด และความต้องการของผู้บริโภคที่ต้องการกล้วยไข่สดหรือผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปตามยุคสมัยด้วย ซึ่งกลยุทธ์การผลิตกล้วยไข่คุณภาพดีครบวงจรสู่ตลาด ต้องนำแนวคิดส่วนประสมทางการตลาดมาประยุกต์ใช้ ประกอบด้วย ผลิตภัณฑ์ภัณฑ์ การส่งเสริมการตลาด และช่องทางการจัดจำหน่าย สอดคล้องกับ ศิริวรรณ เสรีรัตน์ ได้แบ่งส่วนประสมทางการตลาดตามปัจจัยทางการ

¹² รัสปพร รัตนอุบล, “การศึกษาโอกาสในการทำธุรกิจผลิตภัณฑ์แยมกล้วยไข่”, วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจบัณฑิต. (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2554)

ตลาดที่สำคัญประกอบด้วย การพัฒนาคุณภาพและแปรรูปผลิตภัณฑ์ การส่งเสริมการตลาดและช่องทางการจัดจำหน่ายในระบบเศรษฐกิจ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับ เพชรา บุตสีทา พบว่า สภาพปัญหาทางการตลาดที่เกษตรกรพบมากที่สุด คือ พ่อค้าคนกลางกดราคา กลัวภัยไข้ฉ้อฉลตลาดแข่งขันกับผลไม้อื่นๆ การตัดราคากันระหว่างผู้จำหน่ายกล้วยไข่ ปัญหาด้านคุณภาพและขนาดของกล้วย และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านการตลาดของ กมลศักดิ์ สุระตม พบว่า วิถีชีวิตตลาดกล้วยไข่อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร มีผู้เกี่ยวข้องในตลาดคือนายหน้า เกษตรกร ผู้ขนส่ง พ่อค้าส่ง พ่อค้าปลีก ทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด ส่วนตลาดค้าปลีกกล้วยไข่ในจังหวัดกำแพงเพชรมีอยู่ 2 แหล่งคือตลาดปากอ่างตั้งอยู่ริมถนนพหลโยธินซึ่งห่างจากตัวเมืองประมาณ 12 กิโลเมตร และตลาดกิโลเมตรที่ 8 ตั้งอยู่ริมถนนสายกำแพงเพชร-พิจิตร

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

กลุ่มวิสาหกิจและกลุ่มโอท็อปหรือกลุ่มอาชีพ ต้องจัดทำแผนการตลาดเพื่อการสร้างเครือข่ายการจัดจำหน่ายสินค้า และการสร้างเส้นทางขยายตลาด เพื่อรายได้ที่มั่นคง

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ปลูกกล้วยไข่ คือ องค์กรบริหารส่วนตำบลสระแก้ว องค์กรบริหารส่วนตำบลลานดอกไม้ ควรร่วมกับเกษตรกรร่วมกันกำหนดผลิตกล้วยไข่มีคุณภาพดีและการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าของกล้วยไข่แบบครบวงจร

3. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

กลุ่มวิสาหกิจและกลุ่มโอท็อปหรือกลุ่มอาชีพ และหน่วยงานภาครัฐต้องมีการจัดการความรู้เรื่องกล้วยไข่ครบวงจร ทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ จนถึงผู้บริโภค เพื่อผลิตกล้วยไข่คุณภาพดีส่งถึงมือผู้บริโภคและขยายตลาด

4. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาองค์ประกอบที่ส่งผลต่อมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจจากการแปรรูปผลิตภัณฑ์กล้วยไข่ และบรรจุภัณฑ์ที่รักษาการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจจากการแปรรูปผลิตภัณฑ์กล้วยไข่

บรรณานุกรม

- กมลศักดิ์ สุระตม. “การวิเคราะห์เศรษฐกิจการผลิตและภาคตลาดกล้วยไข่ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ปีการผลิต 2544/45.” *ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2551.
- ปริญญา ลักษิตานนท์. *การวิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภค*. กรุงเทพมหานคร: เอดิสันเพรสโปรดักส์, 2546.
- เผด็จ บุญทอง. “แนวทางการพัฒนาการผลิตกล้วยไข่ของเกษตรกรตำบลสระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร.” *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนา*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, 2553.

- เพชรรา บุตสีทา. การศึกษาส่วนประสมของตลาดกล้วยไข่ในจังหวัดกำแพงเพชร. กำแพงเพชร: สถาบันราชภัฏกำแพงเพชร, 2544.
- รับพร รัตน์อุบล. “การศึกษาโอกาสในการทำธุรกิจผลิตภัณฑ์แยมกล้วยไข่”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2554.
- ศักดิ์สิทธิ์ วัชรารัตน์. การปลูกกล้วยไข่จังหวัดกำแพงเพชร. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ดาว, 2534.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์. **พฤติกรรมผู้บริโภค (ฉบับสมบูรณ์)**. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาการศึกษา, 2548.
- สถิต ภูทิพย์. **กำแพงเพชร ฟื้นฟูปลูกกล้วยไข่ส่งออกจีน**. กรุงเทพมหานคร: หนังสือพิมพ์ ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, 2560.
- สันติพงษ์ ศุภกิจเจริญ. “ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการปลูกกล้วยไข่ของเกษตรกรในจังหวัดกำแพงเพชร.” **ปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556.
- สำนักงานเกษตรจังหวัดกำแพงเพชร. **การผลิตพืชจังหวัดกำแพงเพชร**. กำแพงเพชร: สำนักงานเกษตรจังหวัดกำแพงเพชร, 2560.
- สำนักงานพาณิชย์จังหวัดกำแพงเพชร. **ข้อมูลการตลาดจังหวัดกำแพงเพชร**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวง, กระทรวงพาณิชย์, 2548.

การวิจัยเชิงประเมินโครงการด้านเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดกำแพงเพชร
Assessment Research Project Economic and Social
Kamphaeng Phet Province

ดร.รศ.พร สุขเกษม
นันท์วัน อินทาดกรวด
มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นไปได้กำกับติดตามการดำเนินงานประสิทธิผลของโครงการ และผลกระทบของโครงการ ประชากร ได้แก่ ประชาชนในเขตพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร 729,522 คน กลุ่มตัวอย่าง 413 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) พบว่าผลการประเมินโครงการด้านเศรษฐกิจและสังคม จังหวัดกำแพงเพชร โดยรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.68$) เมื่อพิจารณารายด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ประสิทธิภาพของโครงการ ($\bar{X}=3.75$) รองลงมา ความเป็นไปได้ของโครงการ ($\bar{X}=3.73$) การกำกับติดตามการดำเนินงาน ($\bar{X}=3.68$) และผลกระทบของโครงการ ($\bar{X}=3.55$) ตามลำดับ

คำสำคัญ: เศรษฐกิจ, สังคม

Abstract

This research aims to study feasibility, to supervise the implementation, project effectiveness and the impact of the project. The population project was the people in the Kamphaengphet area 729,522 people 413 samples. The questionnaires were rated 5 scales. The statistics used for data analysis were Frequency, Percentage, Mean, and Value. Standard Deviation. The results of the socio-economic assessment. Overall, the four aspects were at the high level ($\bar{X}=3.68$). The highest mean was the effectiveness of the project ($\bar{X}=3.75$), followed by the probability of the project ($\bar{X}=3.73$). ($\bar{X}=3.68$) and project impact ($\bar{X}=3.55$), respectively.

Keywords: Economy, society

บทนำ

เนื่องจากสถานการณ์เศรษฐกิจโลกของต้นปี 2558 และเศรษฐกิจไทยขยายตัวต่ำกว่าระดับศักยภาพทางเศรษฐกิจซึ่งมีสาเหตุหลักมาจาก (1) การส่งออกสินค้าที่หดตัว เนื่องจากเศรษฐกิจประเทศคู่ค้าหลักขยายตัวในอัตราที่ชะลอลง และ (2) ผลผลิตและราคาพืชผลเกษตรสำคัญต่างๆ ปรับลดลง ดังนั้นกระทรวงการคลังจึงเห็นควรมีมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อยเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจระดับฐานราก ก่อให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และเงินหมุนเวียนในระดับชุมชน เพื่อให้เกิดการเจริญเติบโตกระจายออกไปทุกจังหวัดและลงพื้นที่ทั่วประเทศ นอกจากนี้ กระทรวงการคลังเห็นควรมีมาตรการกระตุ้นการลงทุนขนาดเล็กของรัฐบาลทั่วประเทศที่สามารถเบิกจ่ายได้เร็ว เพื่อให้การใช้จ่ายภาครัฐมีส่วนในการพยุงเศรษฐกิจให้สามารถขยายตัวต่อไปได้ กระทรวงการคลังได้เสนอมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อยโดยใช้หมู่บ้านและตำบลเป็นกลไกในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ และมาตรการกระตุ้นการลงทุนขนาดเล็กของรัฐบาลทั่วประเทศ เพื่อกระจายการลงทุนไปในพื้นที่ต่างๆ ในต่างจังหวัด และผลักดันให้เกิดการพัฒนาในท้องถิ่นและภูมิภาคอย่างทั่วถึง โดยมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อย ประกอบด้วย 2 มาตรการ ดังนี้ (กระทรวงมหาดไทย, 2558) 1) มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับหมู่บ้าน โดยการให้สินเชื่อกับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่ได้รับการจัดตั้งเป็นกองทุนระดับ A และ B จากสำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (สทบ.) กองทุนละไม่เกิน 1 ล้านบาท โดยมีเงื่อนไขให้กองทุน Refinance หนี้เดิมเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินงานให้กับกองทุน กำหนดวงเงิน 60,000 ล้านบาท ประกอบด้วยวงเงินสินเชื่อของธนาคารออมสิน 30,000 ล้านบาท และวงเงินสินเชื่อของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร 30,000 ล้านบาท โดยกองทุนต้องมีหลักฐานการขอสินเชื่อจากสมาชิกกองทุน เพื่อประกอบการเบิกเงินกู้จากธนาคารออมสินหรือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และ 2 มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล เพื่อช่วยเหลือประชาชนผู้มีรายได้น้อย รวมถึงประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจและราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ ซึ่งมีผลกระทบต่อกำลังซื้อของประชาชนผู้มีรายได้น้อยอ่อนแอ โดยมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล จะช่วยให้เกิดการจ้างงาน การบริโภคและการลงทุนในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นจากการจัดสรรงบประมาณลงไปในระดับตำบล ตำบลละ 5 ล้านบาท จำนวน 7,255 ตำบล คิดเป็นเงิน 36,275 ล้านบาท ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานั้น จังหวัดกำแพงเพชรได้ดำเนินโครงการด้านเศรษฐกิจและสังคม แต่เนื่องด้วยโครงการดังกล่าวมานั้นเป็นโครงการเร่งด่วนมีความเสี่ยงต่อการบริหารจัดการโครงการทั้งระบบ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการวิจัยเชิงประเมินผลโครงการ นอกจากได้ผลประสิทธิผลของโครงการแล้ว จังหวัดกำแพงเพชรสามารถนำผลการวิจัยเชิงประเมินโครงการนี้ไปจัดทำฐานข้อมูลเพื่อปรับปรุงและพัฒนาโครงการที่เชื่อมต่อในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการด้านเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดกำแพงเพชร
2. เพื่อกำกับติดตามการดำเนินงานของโครงการด้านเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดกำแพงเพชร
3. เพื่อประเมินประสิทธิผลของโครงการด้านเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดกำแพงเพชร
4. เพื่อศึกษาผลกระทบของโครงการด้านเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดกำแพงเพชร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ผลการวิจัยเชิงประเมินโครงการด้านเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดกำแพงเพชร
2. ได้ปรับปรุงและพัฒนาการบริหารโครงการให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ
3. ได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับการบริหารโครงการที่มีจัดการลำดับความสำคัญ

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การประเมินโครงการนี้ เน้นเฉพาะโครงการที่รัฐบาลให้ความสำคัญเป็นพิเศษคือโครงการด้านเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดกำแพงเพชรที่ประกอบด้วย การประเมินในประเด็นดังต่อไปนี้

1. ความเป็นไปได้ของโครงการด้านเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดกำแพงเพชร
2. การกำกับติดตามการดำเนินงานของโครงการด้านเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดกำแพงเพชร
3. การประเมินประสิทธิผลของโครงการด้านเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดกำแพงเพชร
4. ผลกระทบของโครงการด้านเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดกำแพงเพชร

ขอบเขตด้านพื้นที่

โครงการด้านเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดกำแพงเพชรเช่น การเพิ่มศักยภาพในการประกอบอาชีพของคนในหมู่บ้าน/ชุมชน ส่งเสริมการประกอบอาชีพ การปรับปรุงซ่อมแซมศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์บริการผู้สูงอายุ เป็นต้น

ขอบด้านผู้ให้ข้อมูล

เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้แทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหน่วยงานที่สนับสนุนโครงการ ผู้มีส่วนได้เสียจากโครงการ และประชาชนในจังหวัดกำแพงเพชร

การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล

มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบลซึ่งขับเคลื่อนโดยกระทรวงมหาดไทยมีสาระสำคัญ ทั้งความเป็นมา มติคณะรัฐมนตรี มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล ขั้นตอนการดำเนินงาน และหลักเกณฑ์แนวทางการจัดทำโครงการ ดังต่อไปนี้¹

ความเป็นมา

กระทรวงการคลังได้เสนอมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อย โดยมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อย ประกอบด้วย 2 มาตรการ ดังนี้

1. มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับหมู่บ้าน โดยการให้สินเชื่อกับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ที่ได้รับการจัดขึ้นเป็นกองทุนระดับ A และ B จากสำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (สทบ.) กองทุนละไม่เกิน 1 ล้านบาท โดยมีเงื่อนไขไม่ให้กองทุน Refinance หนี้เดิมเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินงานให้กับกองทุน กำหนดวงเงิน 60,000 ล้านบาท ประกอบด้วยวงเงินสินเชื่อของธนาคารออมสิน 30,000 ล้านบาท และวงเงินสินเชื่อของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร 30,000 ล้านบาท โดยกองทุนต้องมีหลักฐานการขอสินเชื่อจากสมาชิกกองทุน เพื่อประกอบการเบิกเงินกู้จากธนาคารออมสิน หรือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.)

2. มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล เพื่อช่วยเหลือประชาชนผู้มีรายได้น้อย รวมถึงประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจ และราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ ซึ่งมีผลกระทบต่อกำลังซื้อของประชาชนผู้มีรายได้น้อยอ่อนแอลง โดยมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล จะช่วยให้เกิดการจ้างงาน การบริโภคและการลงทุนในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นจากการจัดสรรงบประมาณลงไปในระดับตำบล ตำบลละ 5 ล้านบาท จำนวน 7,255 ตำบล คิดเป็นเงิน 36,275 ล้านบาท

มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล

แนวทางการดำเนินงานของมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล ประกอบด้วย

1. วัตถุประสงค์

มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบลมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือประชาชนผู้มีรายได้น้อยในต่างจังหวัดที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจและราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ ซึ่งมีผลกระทบต่อกำลังซื้อของประชาชนผู้มีรายได้น้อยอ่อนแอลง โดยมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ในระดับตำบลจะช่วยให้เกิดการจ้างงาน การบริโภคและการลงทุนในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นจากการจัดสรรงบประมาณลงในระดับตำบล

2. สาระสำคัญ

2.1 ให้กระทรวงมหาดไทยเป็นหน่วยงานหลักดำเนินมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล โดยจัดสรรงบประมาณให้ในระดับตำบล ตำบลละ 5 ล้านบาท (จำนวน 7,255 ตำบล คิดเป็นเงิน 36,275 ล้านบาท) เพื่อดำเนินโครงการที่มีการจ้างแรงงานหรือก่อให้เกิดการจัดซื้อจัดจ้างสินค้าและบริการในจังหวัดในลักษณะดังต่อไปนี้

¹ สำนักนโยบายและแผน สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, หลักเกณฑ์ แนวทางการจัดทำโครงการ แนวทางการจัดสรรงบประมาณ และการกลั่นกรองโครงการ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2558), หน้า 1-6.

2.1.1 โครงการซ่อมแซมหรือบูรณะทรัพย์สินที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ เช่น การซ่อมแซมแหล่งน้ำและระบบส่งน้ำ การซ่อมแซมสถานพยาบาล โรงเรียน ตลาดกลาง และการปรับปรุงและฟื้นฟูแหล่งขยะ เป็นต้น

2.1.2 โครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การปลูกพืชใหม่ที่มีตลาด การเปลี่ยนแปลงอาชีพ การสร้างฝาย ปลูกต้นไม้หรือป่าชุมชน เป็นต้น

2.1.3 โครงการด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น การเพิ่มศักยภาพในการประกอบอาชีพของคนในหมู่บ้าน/ชุมชน ส่งเสริมการประกอบอาชีพ การปรับปรุงซ่อมแซม ศูนย์บริการผู้สูงอายุ เป็นต้น

2.2 ให้คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) หรือกรรมการชุมชนจัดทำโครงการ ตามข้อ 2.1 เสนอต่อคณะกรรมการระดับอำเภอรวบรวม เสนอต่อคณะกรรมการระดับจังหวัดเพื่อพิจารณาอนุมัติ และเสนอกระทรวงมหาดไทยดำเนินการต่อไป ทั้งนี้ โครงการที่เสนอจะต้องไม่ซ้ำซ้อนกับแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมของส่วนราชการ/หน่วยงาน/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ดำเนินการในท้องที่

3. ระยะเวลาดำเนินการ

ให้กระทรวงมหาดไทยดำเนินการและเร่งรัดการใช้จ่ายเงินตามโครงการให้เสร็จสิ้นภายในวันที่ 31 ธันวาคม 2558

4. แหล่งเงินและวงเงินงบประมาณ

งบกลาง รายการเงินสำรองจ่ายเพื่อกรณีฉุกเฉินหรือจำเป็น ปีงบประมาณ 2558 และ/หรือ ปีงบประมาณ 2559 วงเงิน 36,275 ล้านบาท โดยให้เน้นรวมวงเงินงบประมาณตามมาตรการสำคัญเร่งด่วน เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรและคนยากจนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนตามมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 4 สิงหาคม 2558 วงเงิน 6,541.09 ล้านบาท และโครงการช่วยเหลือเกษตรกรและคนยากจนโดยสนับสนุนการจัดหาเครื่องจักรกลการเกษตรให้แก่กลุ่มสหกรณ์ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2558 วงเงิน 490.60 ล้านบาท

5. แนวทางการดำเนินการ

5.1 ให้กระทรวงมหาดไทยเป็นผู้รับผิดชอบมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล และกำหนดระเบียบหลักเกณฑ์ เงื่อนไขโครงการต่างๆ และกลไกคณะกรรมการในระดับจังหวัด โดยให้มีอำนาจอนุมัติโครงการตามหลักเกณฑ์ที่กระทรวงมหาดไทยกำหนด ทั้งนี้ ระเบียบ หลักเกณฑ์เงื่อนไขโครงการต่างๆ ขั้นตอน และคู่มือการดำเนินงาน ให้กระทรวงมหาดไทยเสนอคณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบภายในเวลา 2 สัปดาห์ นับจากวันที่คณะรัฐมนตรีเห็นชอบมาตรการแล้ว โดยให้กระทรวงมหาดไทยเปิดเผยข้อมูลโครงการเพื่อให้ประชาชนสามารถติดตามและตรวจสอบได้ และจัดทำรายการประเมินผลโครงการเสนอต่อคณะรัฐมนตรีภายในเดือนมกราคม 2559

5.2 เมื่อคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติงบประมาณแล้วให้กระทรวงมหาดไทยเร่งรัดให้จังหวัดดำเนินโครงการ และมอบให้นายอำเภอเป็นผู้ดำเนินการจัดซื้อจัดจ้างโครงการที่อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบ

5.3 ให้สำนักงบประมาณเป็นผู้จัดทำงบประมาณ พร้อมทั้งติดตามการเบิกจ่ายงบประมาณตามแผนงานการปฏิบัติงานและการเบิกจ่ายงบประมาณ และเสนอรายงานให้คณะรัฐมนตรีทราบความคืบหน้าทุกเดือน

ขั้นตอนการดำเนินงาน

กระทรวงมหาดไทยได้นำเสนอขั้นตอนการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1. นำเสนอหลักเกณฑ์ แนวทาง ขั้นตอน และคู่มือ ในการดำเนินทางมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล ให้คณะกรรมการพิจารณาให้ความเห็นชอบ
2. เสนอขอรับการจัดสรรงบประมาณ จากงบกลางวงเงินสำรองจ่ายเพื่อกรณีฉุกเฉินหรือจำเป็น ประจำปีงบประมาณ 2558 เป็นรายจังหวัด ต่อสำนักงบประมาณ
3. แจ้งหลักเกณฑ์ แนวทาง ขั้นตอน และคู่มือ การจัดทำโครงการตามมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล ของงบประมาณรายจังหวัด ให้จังหวัดทราบ เพื่อจัดนำโครงการ โดยการขอรับการจัดสรรงบประมาณ และให้แต่งตั้งกรรมการบูรณาการกลั่นกรองโครงการ ในระดับจังหวัดและระดับอำเภอ
4. เปิดเผยแพร่ข้อมูลโครงการให้ประชาชนทราบ
5. จัดทำรายงานการประเมินผลโครงการเสนอต่อคณะกรรมการ ภายในเดือน มกราคม 2559

สำนักงบประมาณ

1. จัดสรรงบประมาณ งบกลาง รายการสำรองจ่ายเพื่อกรณีฉุกเฉินหรือจำเป็น ประจำปีงบประมาณ 2558 ให้กระทรวงมหาดไทยแยกเป็นจังหวัดตามสัดส่วนจำนวนตำบลของแต่ละจังหวัด (แต่มีเงื่อนไขให้ตกลงในรายละเอียดกับสำนักงบประมาณ)
2. มอบหมายให้สำนักจัดหางบประมาณเขตพื้นที่ 1-18 เป็นผู้พิจารณาอนุมัติรายละเอียดโครงการ และค่าใช้จ่ายประกอบการจัดสรรงบประมาณ ให้กระทรวงมหาดไทยและจังหวัด ตามข้อ 1. ก่อนเบิกจ่าย
3. นำเสนอผลการปฏิบัติงาน และผลการใช้จ่ายงบประมาณให้คณะกรรมการทราบ

จังหวัด

1. แต่งตั้งคณะกรรมการบูรณาการกลั่นกรองโครงการในระดับจังหวัด และคณะกรรมการระดับอำเภอ เพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบ กลั่นกรองโครงการ และกำกับติดตามการดำเนินงานโครงการ
2. จัดทำข้อมูลโครงการจัดสรรงบประมาณตามมาตรการสำคัญเร่งด่วน เพื่อช่วยเหลือเกษตรกร และคนยากจนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของกระทรวงมหาดไทย รายตำบล เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตรวจสอบกับรอบงบประมาณรายตำบลที่กระทรวงมหาดไทยแจ้งให้ทราบ ตำบลใดได้รับการจัดสรรงบประมาณเต็มกรอบวงเงิน 5 ล้านบาท แล้วจะไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณอีก
3. แจ้งกรอบงบประมาณรายตำบล ให้อำเภอทราบ เพื่อแจ้งให้หมู่บ้าน/ตำบล เป็นกรอบในการจัดทำโครงการตามหลักเกณฑ์และแนวทางที่กำหนด
4. ให้หมู่บ้าน/ชุมชนจัดทำโครงการ เสนอต่อคณะกรรมการบูรณาการกลั่นกรองโครงการระดับอำเภอ
5. คณะกรรมการบูรณาการกลั่นกรองระดับอำเภอ รวบรวมและรับรอง แผนงานโครงการของหมู่บ้าน/ชุมชน เสนอต่อนายอำเภอ
6. นายอำเภอเสนอโครงการต่อคณะกรรมการบูรณาการกลั่นกรองในระดับจังหวัด
7. คณะกรรมการบูรณาการกลั่นกรองโครงการระดับจังหวัด พิจารณานุมัติแผนงาน/โครงการ และจัดส่งรายละเอียดต่อสำนักงบประมาณ (สำนักจัดหางบประมาณเขตพื้นที่ 1-18)
8. รายงานผลปฏิบัติงาน/ผลการใช้จ่ายงบประมาณให้กระทรวงมหาดไทยและสำนักงบประมาณทราบ

หลักเกณฑ์การจัดสรรงบประมาณ

1. จัดสรรงบประมาณในการจัดทำโครงการตามมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล ตำบลละ 5 ล้านบาท
2. งบประมาณที่จะจัดสรรให้ตำบล ตำบลละ 5 ล้านบาท โดยให้นับรวมวงเงินที่ได้รับการจัดสรรงบประมาณตามมาตรการสำคัญเร่งด่วน เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรและคนยากจน ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของกระทรวงมหาดไทย ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2558 (จำนวน 6,541.09 ล้านบาท) ด้วย
3. ตำบลใดได้รับการจัดสรรงบประมาณตามข้อ 1 เต็มกรอบวงเงิน 5 ล้านบาทแล้ว จะไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณตามมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบลอีก
4. ตำบลใดได้รับการจัดสรรงบประมาณตามข้อ 1 ไม่เต็มกรอบวงเงิน 5 ล้านบาทจะได้รับการจัดสรรงบประมาณในการจัดทำโครงการตามกรอบวงเงินที่เหลืออยู่

แนวทางการจัดทำโครงการ

ลักษณะของโครงการ

1. เป็นโครงการเกี่ยวกับการซ่อมแซมหรือบูรณะทรัพย์สินที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ เช่น การซ่อมแซมแหล่งน้ำและระบบส่งน้ำ การซ่อมแซมสถานพยาบาล โรงเรียน ตลาดกลาง และการปรับปรุงและฟื้นฟูแหล่งชยะ เป็นต้น
2. เป็นโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การปรับเปลี่ยนการปลูกพืชใหม่ที่มีตลาด การเปลี่ยนแปลงอาชีพ การสร้างฝาย ปลูกต้นไม้หรือป่าชุมชน เป็นต้น
3. โครงการด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น การเพิ่มศักยภาพในการประกอบอาชีพของคนในหมู่บ้าน/ชุมชน ส่งเสริมการประกอบอาชีพ การปรับปรุงซ่อมแซมศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์บริการผู้สูงอายุ เป็นต้น

การประเมินก่อนดำเนินโครงการ

การศึกษาความเป็นไปได้หรือการประเมินความเป็นไปได้ของโครงการ หมายถึง กระบวนการแสวงหาความรู้ ความจริงเกี่ยวกับคุณค่าของโครงการที่องค์กรหรือผู้มีอำนาจริเริ่มขึ้น ก่อนการประกาศใช้โครงการเพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องหรือองค์กรระดับรองนำไปปฏิบัติ² การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ จึงเป็นการศึกษาวิเคราะห์และจัดทำเอกสารที่ประกอบไปด้วยข้อมูลต่างๆที่จำเป็นเพื่อเป็นการแสดงถึงเหตุผลที่จะสนับสนุน (justification) ถึงความเหมาะสม (soundness) ของโครงการอันจะทำให้ได้มาซึ่งโครงการที่ดีสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง และเมื่อโครงการแล้วเสร็จจะให้ผลประโยชน์ตอบแทนคุ้มค่าต่อการลงทุน³ นอกจากนี้ การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลของโครงการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเหมาะสมของโครงการกับความต้องการรับบริการจากโครงการของกลุ่มเป้าหมาย คุ้มค่าของ

² กล้า ทองขาว, การประเมินความเป็นไปได้ของนโยบาย แผนงานและโครงการ, ในประมวลสาระชุดวิชาการประเมินนโยบาย แผนงานและโครงการ, (หน่วยที่ 12), (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2555), หน้า 7.

³ ปกรณ์ ปรียากร, การบริหารโครงการ: แนวคิดและแนวทางในการสร้างความสำเร็จ, พิมพ์ครั้งที่ 7. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสมาธรรม, 2548), หน้า 65-66.

ผลที่พึงได้รับจากโครงการเมื่อเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายที่จะต้องสูญเสียไปในการดำเนินโครงการ และความเหมาะสมของระยะเวลาการดำเนินโครงการให้แล้วเสร็จเมื่อเปรียบเทียบกับกิจกรรมหรืองานต่างๆ ที่กำหนดไว้ในโครงการ⁴

การประเมินระหว่างการดำเนินโครงการ

การประเมินระหว่างการดำเนินโครงการ (implementation evaluation or processevaluation) เป็นการประเมินการดำเนินงานเมื่อนำโครงการที่วางแผนไว้แล้วไปปฏิบัติ ทั้งนี้ เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานว่าเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้หรือไม่ กิจกรรมใดทำได้หรือทำไม่ได้ เพราะเหตุใด มีจุดเด่น จุดด้อย มีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง⁵ และการประเมินผลโครงการขณะดำเนินการบางครั้งก็เรียกว่า การประเมินกระบวนการโครงการ การประเมินกำกับ ควบคุมโครงการและการประเมินผลย่อยของโครงการ⁶

การประเมินระหว่างการดำเนินงานโครงการจะช่วยให้มีข้อมูลสารสนเทศสำหรับการบริหารจัดการโครงการให้เป็นไปตามแผนและบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการโดยมีวัตถุประสงค์ของการประเมินระหว่างการดำเนินโครงการสำคัญๆ ดังนี้ เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างการปฏิบัติงานจริงกับแผนงานที่กำหนดไว้ในโครงการเพื่อหาข้อมูลสำหรับการติดตาม ควบคุม หรือเร่งรัดการดำเนินโครงการให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ ดำเนินโครงการให้ทันช่วงที่ก่อนที่โครงการจะสิ้นสุดลง และเพื่อตรวจสอบผลที่เกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินโครงการแล้วนำไปใช้ร่วมกันกับการประเมินเมื่อสิ้นสุด

การประเมินหลังการดำเนินโครงการ

การประเมินผลการดำเนินงานตามโครงการ ซึ่งได้ให้ความหมายว่า เป็นการประเมินที่เกิดขึ้นเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงานตามโครงการ เป็นกระบวนการที่มีการรวบรวมข้อมูลที่จะก่อให้เกิดสารสนเทศ มุ่งเน้นหาข้อมูลเพื่อตรวจสอบผลผลิตหรือตรวจสอบความสำเร็จ การบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของโครงการที่คาดหวังไว้⁷ สำหรับความหมายในชื่อของ “การประเมินผลสรุปรวม” (summative evaluation) ว่าเป็นการสรุปในเชิงสาเหตุถึงคุณค่าของผลโครงการหลังจากที่โครงการได้เสร็จสิ้นแล้ว จึงมีบทบาทในการให้ข้อสรุป (conclusion-oriented) ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับอนาคตของโครงการ การเขียนรายงาน การประเมินจึงควรเน้นการลงข้อสรุปเกี่ยวกับคุณค่าของโครงการและผลลัพธ์ที่ได้⁸

⁴ รัตน์ บัณฑิต, การประเมินผลโครงการ: การวิจัยเชิงประเมิน, (กรุงเทพมหานคร: ดันอ้อ แกรมมี, 2540), หน้า 54-55.

⁵ สมคิด พรหมจ้อย, เทคนิคการประเมินโครงการ, พิมพ์ครั้งที่ 5. (นนทบุรี: จตุพร ดีไซน์, 2550), หน้า 40.

⁶ รัตน์ บัณฑิต, การประเมินผลโครงการ: การวิจัยเชิงประเมิน, (กรุงเทพมหานคร: ดันอ้อ แกรมมี, 2540), หน้า 61.

⁷ สมคิด พรหมจ้อย, การประเมินการดำเนินงานตามนโยบาย แผนงานและโครงการ, ในประมวลสาระชุดวิชาการประเมินนโยบาย แผนงานและโครงการ, (หน่วยงานที่ 13). (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2555), หน้า 6.

⁸ ศิริชัย กาญจนวาสิ, ทฤษฎีการประเมิน, พิมพ์ครั้งที่ 7. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 65.

รูปแบบการประเมินหลังการฝึกอบรมเพื่อตรวจสอบผลจากการฝึกอบรม 4 ระดับคือ (1) การประเมินปฏิกิริยา (reaction) (2) การประเมินการเรียนรู้ (learning) (3) การประเมินพฤติกรรม (behavior) และ (4) การประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต่อองค์การ (results)⁹ การประเมินผลหลังการดำเนินโครงการมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อตรวจสอบผลที่เกิดขึ้นจริงจากโครงการเมื่อโครงการสิ้นสุดลง โดยเทียบกับผลที่คาดหวังไว้ตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของโครงการเพื่อศึกษาถึงผลกระทบของโครงการที่เกิดขึ้นตามมา ทั้งผลทางบวกและทางลบ เพื่อให้ได้สารสนเทศสำหรับผู้บริหารและ/หรือผู้เกี่ยวข้องกับโครงการ และเพื่อตรวจสอบความคุ้มค่าของทรัพยากรที่ใช้ไป

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนในเขตพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 729,522 คน และกลุ่มตัวอย่างได้โดยการสุ่มแบบเจาะจงจากประชาชนจำนวนมากหนึ่งแสน ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างไม่น้อยกว่า 400 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับ วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยการหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

สรุปผลการวิจัย

ผลการประเมินโครงการด้านเศรษฐกิจและสังคม จังหวัดกำแพงเพชร โดยรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.68$) เมื่อพิจารณารายด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ประสิทธิภาพของโครงการ ($\bar{X}=3.75$) รองลงมา ความเป็นไปได้ของโครงการ ($\bar{X}=3.73$) การกำกับติดตามการดำเนินงาน ($\bar{X}=3.68$) และผลกระทบของโครงการ ($\bar{X}=3.55$)ตามลำดับ

ด้านความเป็นไปได้ของโครงการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.73$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ มีการสำรวจข้อมูลความต้องการจำเป็นและปัญหาที่กำหนดโครงการ ($\bar{X}=3.89$) รองลงมา คือ โครงการที่จัดขึ้นสนองความต้องการของประชาชน ($\bar{X}=3.87$) เท่ากัน และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น คือ มีการป้องกันความสูญเสียของทรัพยากรที่ใช้ในโครงการ ($\bar{X}=3.55$)

ด้านการกำกับติดตามการดำเนินงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.68$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ เมื่อดำเนินโครงการแล้ว มีการประเมินความก้าวหน้าของโครงการ ($\bar{X}=3.89$) รองลงมา คือ ความสอดคล้องของโครงการกับความต้องการจำเป็น ($\bar{X}=3.74$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น คือ การแก้ไขปัญหาระหว่างการดำเนินโครงการ ($\bar{X}=3.65$) เท่ากัน

ด้านประสิทธิผลของโครงการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.75$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ผลผลิตของโครงการตอบสนองความต้องการของประชาชน ($\bar{X}=3.87$)

⁹ Kirkpatrick D.L., *Evaluating training programs: The four level*, 2nded., (San Francisco: Berrett-Koehler, 1998).

รองลงมา คือ มีการสำรวจผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ($\bar{X}=3.85$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น คือ การสำรวจข้อมูลเพื่อการปรับปรุงโครงการ ($\bar{X}=3.64$)

ด้านผลกระทบของโครงการโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.55$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ โครงการเกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน ($\bar{X}=3.78$) รองลงมา คือ โครงการมีผลกระทบทางบวกต่อชุมชน สังคม ($\bar{X}=3.76$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น คือ โครงการมีผลกระทบทางลบต่อชุมชน สังคม ($\bar{X}=2.82$)

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเชิงประเมินโครงการด้านเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดกำแพงเพชรคณะผู้วิจัยค้นพบประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายดังนี้ ผลการประเมินโครงการด้านเศรษฐกิจและสังคม จังหวัดกำแพงเพชรโดยรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.68$) เมื่อพิจารณารายด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ประสิทธิภาพของโครงการอาจมีสาเหตุมาจากผลการดำเนินงานของโครงการตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ตามนโยบายที่รัฐบาลกำหนดเพื่อให้ดำเนินการเรื่องการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล โดยโครงการด้านเศรษฐกิจและสังคมนั้น ซึ่งโครงการที่ดำเนินการในจังหวัดกำแพงเพชร เช่น การเพิ่มศักยภาพในการประกอบอาชีพของคนในหมู่บ้าน/ชุมชน ส่งเสริมการประกอบอาชีพ การปรับปรุงซ่อมแซมศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์บริการผู้สูงอายุ การพัฒนาและปรับปรุงศาลาประชาคม การปรับปรุงถนนสัญจรในหมู่บ้าน และการปรับปรุงอาคารเอนกประสงค์ในหมู่บ้าน เป็นต้น โครงการด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้ดำเนินการน้อยกว่าโครงการในลักษณะอื่น อาจเป็นเพราะว่า การดำเนินการดังกล่าวต้องดำเนินการภายในระยะเวลาเร่งด่วน จึงต้องเร่งรีบดำเนินการโดยขาดการสำรวจและประชาคมอย่างไรก็ตาม ผลการประเมินโครงการด้านเศรษฐกิจและสังคมนี้ ได้รับการติดตามประเมินผลของโครงการ ในระหว่างดำเนินโครงการเช่นกัน การประเมินระหว่างดำเนินการโครงการ เป็นการประเมินการดำเนินงานเมื่อนำโครงการที่วางแผนไว้แล้วไปปฏิบัติ ทั้งนี้ เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานว่าเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้หรือไม่ กิจกรรมใดทำได้หรือทำไม่ได้ เพราะเหตุใด มีจุดเด่น จุดด้อย มีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง¹⁰ และการประเมินผลโครงการขณะดำเนินการบางครั้งก็เรียกว่า การประเมินกระบวนการโครงการ การประเมินกำกับ ควบคุมโครงการและการประเมินผลย่อยของโครงการ¹¹ หากแต่ว่ายังไม่มีการปรับปรุงอย่างเป็นรูปธรรมเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม โครงการด้านเศรษฐกิจและสังคม จะได้ดำเนินการน้อยกว่าโครงการด้านอื่น แต่หากว่าเป็นโครงการกระตุ้นเศรษฐกิจในชุมชน เช่น โครงการเลี้ยงไก่ โครงการเลี้ยงสุกร โครงการปรับปรุงซ่อมแซมอาคารเอนกประสงค์หรือศาลาประชาคมหมู่บ้านเพื่อเป็นสิ่งอำนวยความสะดวก และการจ้างแรงงานในชุมชนพื้นที่ตามเจตนารมณ์ของนโยบายดังกล่าวด้วย หากประชาชนมีส่วนร่วมออกแบบและกำหนดนโยบายตั้งแต่ขั้นตอนแรกเริ่มจะมีประโยชน์มากกว่านี้

¹⁰ อ่างแล้ว.

¹¹ อ่างแล้ว.

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

การศึกษาความเป็นไปได้ การกำกับติดตาม ประเมินประสิทธิผลของโครงการ และผลกระทบของโครงการด้านเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดกำแพงเพชร ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกชั้นเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและความร่วมรับผิดชอบร่วมกัน

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

นโยบายที่ถูกกำหนดโดยหน่วยงานของรัฐ อาจทำให้ประชาชนขาดการมีส่วนร่วม ดังนั้น การกำหนดนโยบายจึงต้องมาจากฐานของปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริง น่าจะเป็นนโยบายเชิงที่ประชาชนสามารถนำไปต่อยอดเชิงเศรษฐกิจได้ด้วย

3. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

ควรมีกระบวนการจัดทำนโยบายสาธารณะที่เป็นไปตามหลักวิชาการโดยมีเน้นที่ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ในขั้นตอนของการให้ข้อมูลปัญหาจนกระทั่งถึงการกำหนดนโยบายในระดับพื้นที่

4. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาผลกระทบจากนโยบายที่ดำเนินการเสร็จสิ้นแล้วเกี่ยวกับความคุ้มค่าของงบประมาณที่ดำเนินการและผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ทุกตำบลโดยภาพรวม

บรรณานุกรม

กล้า ทองขาว. การประเมินความเป็นไปได้ของนโยบาย แผนงานและโครงการ. ในประมวลสาระชุดวิชาการประเมินนโยบาย แผนงานและโครงการ. (หน่วยที่ 12). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2555.

ปกรณธ์ ปรียากร. การบริหารโครงการ: แนวคิดและแนวทางในการสร้างความสำเร็จ. พิมพ์ครั้งที่ 7.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสมาธรรม, 2548.

รัตนะ บัวสนธ์. การประเมินผลโครงการ: การวิจัยเชิงประเมิน. กรุงเทพมหานคร: ต้นอ่อน แกรมมี่, 2540.

ศิริชัย กาญจนวาสี. ทฤษฎีการประเมิน. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.

สมคิด พรหมจ้อย. เทคนิคการประเมินโครงการ. พิมพ์ครั้งที่ 5. นนทบุรี: จตุพร ดีไซน์, 2550.

_____ . การประเมินการดำเนินงานตามนโยบาย แผนงานและโครงการ. ในประมวลสาระชุดวิชาการประเมินนโยบาย แผนงานและโครงการ. (หน่วยงานที่ 13). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2555.

สำนักนโยบายและแผน สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย. หลักเกณฑ์ แนวทางการจัดทำโครงการ แนวทางการจัดสรรงบประมาณ และการกลั่นกรองโครงการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2558.

Kirkpatrick D.L. Evaluating training programs: The four level. 2nded. San Francisco: Berrett-Koehler, 1998.

**การวิจัยเชิงประเมินโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชน
ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดกำแพงเพชร**
**Assessment Research the Project Promotes the of Community-based
approach to Economicself-sufficiency Kamphaeng Phet Province**

ชวลีสา ศิริธรรมเกต
มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ กำกับติดตามการดำเนินงานประสิทธิผลของโครงการ และผลกระทบของโครงการประชากร ได้แก่ ประชาชนในเขตพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร 729,522 คน กลุ่มตัวอย่าง 415 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) พบว่าผลการประเมินโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดกำแพงเพชร โดยรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.73$) เมื่อพิจารณารายด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ความเป็นไปได้ของโครงการ ($\bar{X}=3.80$) รองลงมาประสิทธิผลของโครงการ ($\bar{X}=3.79$) การกำกับติดตามการดำเนินงาน ($\bar{X}=3.73$) และผลกระทบของโครงการ ($\bar{X}=3.62$) ตามลำดับ

คำสำคัญ: การพัฒนาชุมชน, เศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

This research aims to study feasibility. Supervise the implementation. Project Effectiveness And the impact of the population project is the people in the Kamphaeng Phet area 729,522 people 415 samples. The research instrument was a questionnaire, which was rated as 5 scales. The statistics used for data analysis were Frequency, Percentage, and Mean. Mean and Standard Deviation. It was found that the results of the project on promoting the development of community in sufficiency economy in Kamphaeng Phet province were at the high level ($\bar{X}=3.73$). The highest mean was the feasibility of the project ($\bar{X}=3.80$). The effectiveness of the project ($\bar{X}=3.79$), monitoring of operation ($\bar{X}=3.73$) and impact of the project ($\bar{X}=3.62$) were respectively.

Keywords: Promotes the of Community-based, Economicself-sufficiency

บทนำ

จากสถานการณ์เศรษฐกิจภายนอกประเทศส่งผลให้เศรษฐกิจไทยขยายตัวที่ร้อยละ 2.9 ต่อปี ในช่วงครึ่งแรกของปี 2558 ซึ่งเป็นอัตราการขยายตัวที่ต่ำกว่าระดับศักยภาพทางเศรษฐกิจซึ่งมีสาเหตุหลักมาจาก (1) การส่งออกสินค้าที่หดตัว เนื่องจากเศรษฐกิจประเทศคู่ค้าหลักขยายตัวในอัตราที่ชะลอตัว และ (2) ผลผลิตและราคาพืชผลเกษตรสำคัญต่างๆ ปรับลดลง ดังนั้น กระทรวงการคลังจึงเห็นควรมีมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อยเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจระดับฐานราก ก่อให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และเงินหมุนเวียนในระดับชุมชน เพื่อให้เกิดการเจริญเติบโตกระจายออกไปทุกจังหวัดและลงพื้นที่ทั่วประเทศ นอกจากนี้ กระทรวงการคลังเห็นควรมีมาตรการกระตุ้นการลงทุนขนาดเล็กของรัฐบาลทั่วประเทศที่สามารถเบิกจ่ายได้เร็ว เพื่อให้การใช้จ่ายภาครัฐมีส่วนในการพยุงเศรษฐกิจให้สามารถขยายตัวต่อไปได้ กระทรวงการคลังได้เสนอมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อยโดยใช้หมู่บ้านและตำบลเป็นกลไกในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ และมาตรการกระตุ้นการลงทุนขนาดเล็กของรัฐบาลทั่วประเทศ เพื่อกระจายการลงทุนไปในพื้นที่ต่างๆ ในต่างจังหวัด และผลักดันให้เกิดการพัฒนาในท้องถิ่นและภูมิภาคอย่างทั่วถึง โดยมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อย ประกอบด้วย 2 มาตรการ ดังนี้ 1) มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับหมู่บ้าน โดยการให้สินเชื่อกับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ที่ได้รับการจัดชั้นเป็นกองทุนระดับ A และ B จากสำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (สทบ.) กองทุนละไม่เกิน 1 ล้านบาท โดยมีเงื่อนไขไม่ให้กองทุน Refinance หนี้เดิมเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินงานให้กับกองทุน กำหนดวงเงิน 60,000 ล้านบาท ประกอบด้วยวงเงินสินเชื่อของธนาคารออมสิน 30,000 ล้านบาท และวงเงินสินเชื่อของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร 30,000 ล้านบาท โดยกองทุนต้องมีหลักฐานการขอสินเชื่อจากสมาชิกกองทุน เพื่อประกอบการเบิกเงินกู้จากธนาคารออมสินหรือธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และ 2 มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล เพื่อช่วยเหลือประชาชนผู้มีรายได้น้อย รวมถึงประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจและราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ ซึ่งมีผลกระทบต่อกำลังซื้อของประชาชนผู้มีรายได้น้อยอ่อนแอลง โดยมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล จะช่วยเกิดการจ้างงาน การบริโภคและการลงทุนในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นจากการจัดสรรงบประมาณลงไปในระดับตำบล ตำบลละ 5 ล้านบาท จำนวน 7,255 ตำบล คิดเป็นเงิน 36,275 ล้านบาท ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานั้น จังหวัดกำแพงเพชรได้ดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาล แต่เนื่องด้วยโครงการดังกล่าวมานั้นเป็นโครงการเร่งด่วนมีความเสี่ยงต่อการบริหารจัดการโครงการทั้งระบบ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการวิจัยเชิงประเมินผลโครงการ นอกจากได้ผลประสิทธิผลของโครงการแล้ว จังหวัดกำแพงเพชรสามารถนำผลการวิจัยเชิงประเมินโครงการนี้ไปจัดทำแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาจังหวัดได้ในโอกาสต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดกำแพงเพชร
2. เพื่อศึกษากำกับติดตามการดำเนินงานของโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดกำแพงเพชร
3. เพื่อประเมินประสิทธิผลของโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดกำแพงเพชร
4. เพื่อศึกษาผลกระทบของโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดกำแพงเพชร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชุมชนได้ผลการวิจัยเชิงประเมินโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดกำแพงเพชร
2. จังหวัดกำแพงเพชรได้ปรับปรุงและพัฒนาการบริหารโครงการให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ
3. ได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับการบริหารโครงการที่มีจัดการลำดับความสำคัญจากคณะกรรมการหมู่บ้านและการดำเนินการร่วมกับฝ่ายปกครอง

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การประเมินโครงการนี้ เน้นเฉพาะโครงการที่รัฐบาลให้ความสำคัญเป็นพิเศษคือโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดกำแพงเพชรประกอบด้วย การปรับเปลี่ยนการปลูกพืชใหม่ที่มีตลาด การเปลี่ยนแปลงอาชีพ การสร้างฝาย ปลูกต้นไม้หรือป่าชุมชน เป็นต้น ประกอบด้วย ประเมินในประเด็นดังต่อไปนี้

1. ความเป็นไปได้ของโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดกำแพงเพชร
2. การกำกับติดตามการดำเนินงานของโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดกำแพงเพชร
3. การประเมินประสิทธิผลของโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดกำแพงเพชร
4. ผลกระทบของโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดกำแพงเพชร

ขอบเขตด้านพื้นที่

โครงการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบลด้านส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดกำแพงเพชร

ขอบด้านผู้ให้ข้อมูล

เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้แทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานที่สนับสนุนโครงการ ผู้มีส่วนได้เสียจากโครงการและประชาชนในจังหวัดกำแพงเพชร

การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล

มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบลซึ่งขับเคลื่อนโดยกระทรวงมหาดไทยมีสาระสำคัญ ทั้งความเป็นมา มติคณะรัฐมนตรี มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล ขั้นตอนการดำเนินงาน และหลักเกณฑ์แนวทางการจัดทำโครงการ ดังต่อไปนี้¹

ความเป็นมา

กระทรวงการคลังได้เสนอมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อย โดยมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อย ประกอบด้วย 2 มาตรการ ดังนี้

1. มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับหมู่บ้าน โดยการให้สินเชื่อกับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ที่ได้รับการจัดขึ้นเป็นกองทุนระดับ A และ B จากสำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (สทบ.) กองทุนละไม่เกิน 1 ล้านบาท โดยมีเงื่อนไขไม่ให้กองทุน Refinance หนี้เดิมเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินงานให้กับกองทุน กำหนดวงเงิน 60,000 ล้านบาท ประกอบด้วยวงเงินสินเชื่อของธนาคารออมสิน 30,000 ล้านบาท และวงเงินสินเชื่อของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร 30,000 ล้านบาท โดยกองทุนต้องมีหลักฐานการขอสินเชื่อจากสมาชิกกองทุน เพื่อประกอบการเบิกเงินกู้จากธนาคารออมสิน หรือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.)

2. มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล เพื่อช่วยเหลือประชาชนผู้มีรายได้น้อย รวมถึงประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจ และราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ ซึ่งมีผลกระทบต่อกำลังซื้อของประชาชนผู้มีรายได้น้อยอ่อนแอลง โดยมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล จะช่วยให้เกิดการจ้างงาน การบริโภคและการลงทุนในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นจากการจัดสรรงบประมาณลงไปในระดับตำบล ตำบลละ 5 ล้านบาท จำนวน 7,255 ตำบล คิดเป็นเงิน 36,275 ล้านบาท

มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล

แนวทางการดำเนินงานของมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล ประกอบด้วย

1. วัตถุประสงค์

¹สำนักนโยบายและแผน สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, หลักเกณฑ์ แนวทางการจัดทำโครงการ แนวทางการจัดสรรงบประมาณ และการกลั่นกรองโครงการ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2558), หน้า 1-6

มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบลมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือประชาชนผู้มีรายได้น้อยในต่างจังหวัดที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจและราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ ซึ่งมีผลกระทบต่อกำลังซื้อของประชาชนผู้มีรายได้น้อยอ่อนแอ โดยมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ในระดับตำบลจะช่วยให้เกิดการจ้างงาน การบริโภคและการลงทุนในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นจากการจัดสรรงบประมาณลงในระดับตำบล

2. สาระสำคัญ

2.1 ให้กระทรวงมหาดไทยเป็นหน่วยงานหลักดำเนินมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล โดยจัดสรรงบประมาณให้ในระดับตำบล ตำบลละ 5 ล้านบาท (จำนวน 7,255 ตำบล คิดเป็นเงิน 36,275 ล้านบาท) เพื่อดำเนินโครงการที่มีการจ้างแรงงานหรือก่อให้เกิดการจัดซื้อจัดจ้างสินค้าและบริการในจังหวัดในลักษณะดังต่อไปนี้

2.1.1 โครงการซ่อมแซมหรือบูรณะทรัพย์สินที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ เช่น การซ่อมแซมแหล่งน้ำและระบบส่งน้ำ การซ่อมแซมสถานพยาบาล โรงเรียน ตลาดกลาง และการปรับปรุงและฟื้นฟูแหล่งขยะ เป็นต้น

2.1.2 โครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การปลูกพืชใหม่ที่มีตลาด การเปลี่ยนแปลงอาชีพ การสร้างฝาย ปลูกต้นไม้หรือป่าชุมชน เป็นต้น

2.1.3 โครงการด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น การเพิ่มศักยภาพในการประกอบอาชีพของคนในหมู่บ้าน/ชุมชน ส่งเสริมการประกอบอาชีพ การปรับปรุงซ่อมแซม ศูนย์บริการผู้สูงอายุ เป็นต้น

2.2 ให้คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) หรือกรรมการชุมชนจัดทำโครงการ ตามข้อ 2.1 เสนอต่อคณะกรรมการระดับอำเภอรวบรวม เสนอต่อคณะกรรมการระดับจังหวัดเพื่อพิจารณาอนุมัติ และเสนอกระทรวงมหาดไทยดำเนินการต่อไป ทั้งนี้ โครงการที่เสนอมจะต้องไม่ซ้ำซ้อนกับแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมของส่วนราชการ/หน่วยงาน/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ดำเนินการในท้องถิ่น

3. ระยะเวลาดำเนินการ

ให้กระทรวงมหาดไทยดำเนินการและเร่งรัดการใช้จ่ายเงินตามโครงการให้เสร็จสิ้นภายในวันที่ 31 ธันวาคม 2558

4. แหล่งเงินและวงเงินงบประมาณ

งบกลาง รายการเงินสำรองจ่ายเพื่อกรณีฉุกเฉินหรือจำเป็น ปีงบประมาณ 2558 และ/หรือ ปีงบประมาณ 2559 วงเงิน 36,275 ล้านบาท โดยให้นับรวมวงเงินงบประมาณตามมาตรการสำคัญเร่งด่วนเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรและคนยากจนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนตามมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 4 สิงหาคม 2558 วงเงิน 6,541.09 ล้านบาท และโครงการช่วยเหลือเกษตรกรและคนยากจนโดยสนับสนุนการจัดหาเครื่องจักรกลการเกษตรให้แก่กลุ่มสหกรณ์ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2558 วงเงิน 490.60 ล้านบาท

5. แนวทางการดำเนินการ

5.1 ให้กระทรวงมหาดไทยเป็นผู้รับผิดชอบมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล และกำหนดระเบียบ หลักเกณฑ์ เงื่อนไขโครงการต่างๆ และกลไกคณะกรรมการในระดับจังหวัด โดยให้มีอำนาจอนุมัติโครงการตามหลักเกณฑ์ที่กระทรวงมหาดไทยกำหนด ทั้งนี้ ระเบียบ หลักเกณฑ์เงื่อนไขโครงการต่างๆ

ขั้นตอน และคู่มือการดำเนินงาน ให้กระทรวงมหาดไทยเสนอคณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบภายในเวลา 2 สัปดาห์ นับจากวันที่คณะรัฐมนตรีเห็นชอบมาตรการแล้ว โดยให้กระทรวงมหาดไทยเปิดเผยข้อมูลโครงการ เพื่อให้ประชาชนสามารถติดตามและตรวจสอบได้ และจัดทำรายการประเมินผลโครงการเสนอต่อคณะรัฐมนตรีภายในเดือนมกราคม 2559

5.2 เมื่อคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติงบประมาณแล้วให้กระทรวงมหาดไทยเร่งรัดให้จังหวัดดำเนินโครงการ และมอบให้นายอำเภอเป็นผู้ดำเนินการจัดซื้อจัดจ้างโครงการที่อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบ

5.3 ให้สำนักงบประมาณเป็นผู้จัดทำงบประมาณ พร้อมทั้งติดตามการเบิกจ่ายงบประมาณตามแผนงานการปฏิบัติงานและการเบิกจ่ายงบประมาณ และเสนอรายงานให้คณะรัฐมนตรีทราบความคืบหน้าทุกเดือน

ขั้นตอนการดำเนินงาน

กระทรวงมหาดไทยได้นำเสนอขั้นตอนการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1. นำเสนอหลักเกณฑ์ แนวทาง ขั้นตอน และคู่มือ ในการดำเนินทางมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล ให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาให้ความเห็นชอบ
2. เสนอขอรับการจัดสรรงบประมาณ จากงบกลางวงเงินสำรองจ่ายเพื่อกรณีฉุกเฉินหรือจำเป็น ประจำปีงบประมาณ 2558 เป็นรายจังหวัด ต่อสำนักงบประมาณ
3. แจ้งหลักเกณฑ์ แนวทาง ขั้นตอน และคู่มือ การจัดทำโครงการตามมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล ของงบประมาณรายจังหวัด ให้จังหวัดทราบ เพื่อจัดนำโครงการ โดยการขอรับการจัดสรรงบประมาณ และให้แต่งตั้งกรรมการบูรณาการกลั่นกรองโครงการ ในระดับจังหวัดและระดับอำเภอ
4. เปิดเผยข้อมูลโครงการให้ประชาชนทราบ
5. จัดทำรายงานการประเมินผลโครงการเสนอต่อคณะรัฐมนตรี ภายในเดือน มกราคม 2559

สำนักงบประมาณ

1. จัดสรรงบประมาณ งบกลาง รายการสำรองจ่ายเพื่อกรณีฉุกเฉินหรือจำเป็น ประจำปีงบประมาณ 2558 ให้กระทรวงมหาดไทยแยกเป็นจังหวัดตามสัดส่วนจำนวนตำบลของแต่ละจังหวัด (แต่มีเงื่อนไขให้ตกลงในรายละเอียดกับสำนักงบประมาณ)
2. มอบหมายให้สำนักจัดหางบประมาณเขตพื้นที่ 1-18 เป็นผู้พิจารณาอนุมัติรายละเอียดโครงการ และค่าใช้จ่ายประกอบการจัดสรรงบประมาณ ให้กระทรวงมหาดไทยและจังหวัด ตามข้อ 1. ก่อนเบิกจ่าย
3. นำเสนอผลการปฏิบัติงาน และผลการใช้จ่ายงบประมาณให้คณะรัฐมนตรีทราบ

จังหวัด

1. แต่งตั้งคณะกรรมการบูรณาการกลั่นกรองโครงการในระดับจังหวัด และคณะกรรมการระดับอำเภอ เพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบ กลั่นกรองโครงการ และกำกับติดตามการดำเนินงานโครงการ
2. จัดทำข้อมูลโครงการจัดสรรงบประมาณตามมาตรการสำคัญเร่งด่วน เพื่อช่วยเหลือเกษตรกร และคนยากจนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของกระทรวงมหาดไทย รายตำบล เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตรวจสอบกับกรอบงบประมาณรายตำบลที่กระทรวงมหาดไทยแจ้งให้ทราบ ตำบลใดได้รับการจัดสรรงบประมาณเต็มกรอบวงเงิน 5 ล้านบาท แล้วจะไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณอีก

3. แจ้งกรอบงบประมาณรายตำบล ให้อำเภอทราบ เพื่อแจ้งให้หมู่บ้าน/ตำบล เป็นกรอบในการจัดทำโครงการตามหลักเกณฑ์และแนวทางที่กำหนด

4. ให้หมู่บ้าน/ชุมชนจัดทำโครงการ เสนอต่อคณะกรรมการบูรณาการกลั่นกรองโครงการระดับอำเภอ

5. คณะกรรมการบูรณาการกลั่นกรองระดับอำเภอ รวบรวมและรับรอง แผนงานโครงการของหมู่บ้าน/ชุมชน เสนอต่อนายอำเภอ

6. นายอำเภอเสนอโครงการต่อคณะกรรมการบูรณาการกลั่นกรองในระดับจังหวัด

7. คณะกรรมการบูรณาการกลั่นกรองโครงการระดับจังหวัด พิจารณานุมัติแผนงาน/โครงการ และจัดส่งรายละเอียดต่อสำนักงบประมาณ (สำนักจัดทำงบประมาณเขตพื้นที่ 1-18)

8. รายงานผลปฏิบัติงาน/ผลการใช้จ่ายงบประมาณให้กระทรวงมหาดไทยและสำนักงบประมาณทราบ

หลักเกณฑ์การจัดสรรงบประมาณ

1. จัดสรรงบประมาณในการจัดทำโครงการตามมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล ตำบลละ 5 ล้านบาท

2. งบประมาณที่จะจัดสรรให้ตำบล ตำบลละ 5 ล้านบาท โดยให้นับรวมวงเงินที่ได้รับการจัดสรรงบประมาณตามมาตรการสำคัญเร่งด่วน เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรและคนยากจน ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของกระทรวงมหาดไทย ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2558 (จำนวน 6,541.09 ล้านบาท) ด้วย

3. ตำบลใดได้รับการจัดสรรงบประมาณตามข้อ 1 เต็มกรอบวงเงิน 5 ล้านบาทแล้ว จะไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณตามมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบลอีก

4. ตำบลใดได้รับการจัดสรรงบประมาณตามข้อ 1 ไม่เต็มกรอบวงเงิน 5 ล้านบาทจะได้รับการจัดสรรงบประมาณในการจัดทำโครงการตามกรอบวงเงินที่เหลืออยู่

แนวทางการจัดทำโครงการ

ลักษณะของโครงการ

1. เป็นโครงการเกี่ยวกับการซ่อมแซมหรือบูรณะทรัพย์สินที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ เช่น การซ่อมแซมแหล่งน้ำและระบบส่งน้ำ การซ่อมแซมสถานพยาบาล โรงเรียน ตลาดกลาง และการปรับปรุงและฟื้นฟูแหล่งชยะ เป็นต้น

2. เป็นโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การปรับเปลี่ยนการปลูกพืชใหม่ที่มีตลาด การเปลี่ยนแปลงอาชีพ การสร้างฝาย ปลูกต้นไม้หรือป่าชุมชน เป็นต้น

3. โครงการด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น การเพิ่มศักยภาพในการประกอบอาชีพของคนในหมู่บ้าน/ชุมชน ส่งเสริมการประกอบอาชีพ การปรับปรุงซ่อมแซมศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์บริการผู้สูงอายุ เป็นต้น

การประเมินก่อนดำเนินโครงการ

การศึกษาความเป็นไปได้หรือการประเมินความเป็นไปได้ของโครงการ หมายถึง กระบวนการแสวงหาความรู้ ความจริงเกี่ยวกับคุณค่าของโครงการที่องค์กรหรือผู้มีอำนาจริเริ่มขึ้น ก่อนการประกาศใช้

โครงการเพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องหรือองค์กรระดับรองนำไปปฏิบัติ² การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ จึงเป็นการศึกษาวิเคราะห์และจัดทำเอกสารที่ประกอบไปด้วยข้อมูลต่างๆที่จำเป็นเพื่อเป็นการแสดงถึงเหตุผลที่จะสนับสนุน (justification) ถึงความเหมาะสม (soundness) ของโครงการอันจะทำให้ได้มาซึ่งโครงการที่ดีสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง และเมื่อโครงการแล้วเสร็จจะให้ผลประโยชน์ตอบแทนคุ้มค่าต่อการลงทุน³ นอกจากนี้ การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลของโครงการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเหมาะสมของโครงการกับความต้องการรับบริการจากโครงการของกลุ่มเป้าหมาย ความคุ้มค่าของผลที่พึงได้รับจากโครงการเมื่อเปรียบเทียบกับค่าใช้จ่ายที่จะต้องสูญเสียไปในการดำเนินโครงการ และความเหมาะสมของระยะเวลาการดำเนินโครงการให้แล้วเสร็จเมื่อเปรียบเทียบกับกิจกรรมหรืองานต่างๆ ที่กำหนดไว้ในโครงการ⁴

การประเมินระหว่างการดำเนินโครงการ

การประเมินระหว่างการดำเนินโครงการ (implementation evaluation or processevaluation) เป็นการประเมินการดำเนินงานเมื่อนำโครงการที่วางแผนไว้แล้วไปปฏิบัติ ทั้งนี้ เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานว่าเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้หรือไม่ กิจกรรมใดทำได้หรือทำไม่ได้ เพราะเหตุใด มีจุดเด่น จุดด้อย มีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง⁵ และการประเมินผลโครงการขณะดำเนินการบางครั้งก็เรียกว่า การประเมินกระบวนการโครงการ การประเมินกำกับ ควบคุมโครงการและการประเมินผลย่อยของโครงการ⁶

การประเมินระหว่างการดำเนินงานโครงการจะช่วยให้มีข้อมูลสารสนเทศสำหรับการบริหารจัดการโครงการให้เป็นไปตามแผนและบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการโดยมีวัตถุประสงค์ของการประเมินระหว่างการดำเนินโครงการสำคัญๆดังนี้ เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างการปฏิบัติงานจริงกับแผนงานที่กำหนดไว้ในโครงการเพื่อหาข้อมูลสำหรับการติดตาม ควบคุม หรือเร่งรัดการดำเนินโครงการให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ ดำเนินโครงการให้ทันเวลาที่ก่อนที่โครงการจะสิ้นสุดลง และเพื่อตรวจสอบผลที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินโครงการแล้วนำไปใช้ร่วมกันกับการประเมินเมื่อสิ้นสุด

การประเมินหลังการดำเนินโครงการ

การประเมินผลการดำเนินงานตามโครงการ ซึ่งได้ให้ความหมายว่า เป็นการประเมินที่เกิดขึ้นเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงานตามโครงการ เป็นกระบวนการที่มีการรวบรวมข้อมูลที่จะก่อให้เกิดสารสนเทศ มุ่งเน้น

²กล้า ทองขาว, การประเมินความเป็นไปได้ของนโยบาย แผนงานและโครงการ, ในประมวลสาระชุดวิชาการประเมินนโยบาย แผนงานและโครงการ, (หน่วยที่ 12). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2555), หน้า 7.

³ปกรณ ปรียากร, การบริหารโครงการ: แนวคิดและแนวทางในการสร้างความสำเร็จ, พิมพ์ครั้งที่ 7. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสมาธรรม, 2548), หน้า 65-66.

⁴รัตน์ บัณฑิต, การประเมินผลโครงการ: การวิจัยเชิงประเมิน, (กรุงเทพมหานคร: ต้นอ้อ แกรมมี่, 2540), หน้า 54-55.

⁵สมคิด พรมจุ้ย, เทคนิคการประเมินโครงการ, พิมพ์ครั้งที่ 5. (นนทบุรี: จตุพร ดีไซน์, 2550), หน้า 40.

⁶รัตน์ บัณฑิต, การประเมินผลโครงการ: การวิจัยเชิงประเมิน, กรุงเทพมหานคร: ต้นอ้อ แกรมมี่, 2540), หน้า 61.

หาข้อมูลเพื่อตรวจสอบผลผลิตหรือตรวจสอบความสำเร็จ การบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของโครงการที่คาดหวังไว้⁷ สำหรับความหมายในชื่อของ “การประเมินผลสรุปรวม” (summative evaluation) ว่าเป็นการสรุปในเชิงสาเหตุถึงคุณค่าของผลโครงการหลังจากที่โครงการได้เสร็จสิ้นแล้ว จึงมีบทบาทในการให้ข้อสรุป (conclusion-oriented) ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับอนาคตของโครงการ การเขียนรายงาน การประเมินจึงควรเน้นการลงข้อสรุปเกี่ยวกับคุณค่าของโครงการและผลลัพธ์ที่ได้⁸

รูปแบบการประเมินหลังการฝึกอบรมเพื่อตรวจสอบผลจากการฝึกอบรม 4 ระดับคือ (1) การประเมินปฏิกิริยา (reaction) (2) การประเมินการเรียนรู้ (learning) (3) การประเมินพฤติกรรม (behavior) และ (4) การประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต่อองค์การ (results)⁹ การประเมินผลหลังการดำเนินโครงการมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อตรวจสอบผลที่เกิดขึ้นจริงจากโครงการเมื่อโครงการสิ้นสุดลง โดยเทียบกับผลที่คาดหวังไว้ตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของโครงการเพื่อศึกษาถึงผลกระทบของโครงการที่เกิดขึ้นตามมา ทั้งผลทางบวกและทางลบ เพื่อให้ได้สารสนเทศสำหรับผู้บริหารและ/หรือผู้เกี่ยวข้องกับโครงการ และเพื่อตรวจสอบความคุ้มค่าของทรัพยากรที่ใช้ไป

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนในเขตพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 729,522

คน และกลุ่มตัวอย่างได้โดยการสุ่มแบบเจาะจงจากประชาชนจำนวนมากหนึ่งแสน ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างไม่น้อยกว่า 400 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับ วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยการหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

สรุปผลการวิจัย

ผลการประเมินโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดกำแพงเพชร โดยรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.73$) เมื่อพิจารณารายด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ความเป็นไปได้ของโครงการ ($\bar{X}=3.80$) รองลงมาประสิทธิผลของโครงการ ($\bar{X}=3.79$) การกำกับติดตามการดำเนินงาน ($\bar{X}=3.73$) และผลกระทบของโครงการ ($\bar{X}=3.62$)ตามลำดับ

⁷สมคิด พรหมจ้อย, การประเมินการดำเนินงานตามนโยบาย แผนงานและโครงการ, ในประมวลสาระชุดวิชาการประเมินนโยบาย แผนงานและโครงการ, (หน่วยงานที่ 13), (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2555), หน้า 6.

⁸ศิริชัย กาญจนวาสี, ทฤษฎีการประเมิน, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 65.

⁹Kirkpatrick D.L., Evaluating training programs: The four level. 2nded., (San Francisco: Berrett-Koehler, 1998).

ผลประเมินโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดกำแพงเพชร ด้านความเป็นไปได้ของโครงการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.80$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ มีการสำรวจข้อมูลความต้องการจำเป็นและปัญหาที่กำหนดโครงการ ($\bar{X}=3.96$) รองลงมา คือ โครงการที่จัดขึ้นสนองความต้องการของประชาชนและโครงการถูกกำหนดขึ้นจากความต้องการจำเป็นและปัญหาของชุมชน ($\bar{X}=3.82$) เท่ากัน และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น คือ มีการป้องกันความสูญเสียของทรัพยากรที่ใช้ในโครงการ ($\bar{X}=3.70$)

ผลประเมินโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดกำแพงเพชร ด้านการกำกับติดตามการดำเนินงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.73$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ เมื่อดำเนินโครงการแล้ว มีการประเมินความก้าวหน้าของโครงการ ($\bar{X}=3.84$) รองลงมา คือ ความสอดคล้องของโครงการกับความต้องการจำเป็น ($\bar{X}=3.74$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น คือ เมื่อดำเนินโครงการแล้ว มีการประเมินอุปสรรคของโครงการ และการแก้ไขปัญหาระหว่างดำเนินการ ($\bar{X}=3.65$) เท่ากัน

ผลประเมินโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดกำแพงเพชรด้านประสิทธิผลของโครงการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.79$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีการสำรวจผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ($\bar{X}=3.91$) รองลงมา คือ ผลผลิตของโครงการตอบสนองความต้องการของประชาชน ($\bar{X}=3.85$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น คือ การสำรวจข้อมูลเพื่อการปรับปรุงโครงการ ($\bar{X}=3.68$)

ผลประเมินโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดกำแพงเพชร ด้านผลกระทบของโครงการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.62$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ โครงการเกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน ($\bar{X}=3.81$) รองลงมา คือ โครงการสามารถต่อยอดหรือขยายผลได้ในอนาคต ($\bar{X}=3.76$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น คือ โครงการมีผลกระทบทางลบต่อชุมชน สังคม ($\bar{X}=3.06$)

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเชิงประเมินโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดกำแพงเพชรคณะผู้วิจัยค้นพบประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายดังนี้ ผลการประเมินโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดกำแพงเพชร โดยรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ความเป็นไปได้ของโครงการ รองลงมาประสิทธิผลของโครงการ การกำกับติดตามการดำเนินงาน และผลกระทบของโครงการ ตามลำดับ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก การดำเนินโครงการดังกล่าวมานั้น มีส่วนช่วยให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี ซึ่งโครงการที่ดำเนินการในจังหวัดกำแพงเพชร เป็นโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การปรับเปลี่ยนการปลูกพืชใหม่ที่มีตลาด การเปลี่ยนแปลงอาชีพ การสร้างฝาย ปลูกต้นไม้หรือป่าชุมชน การเลี้ยงสัตว์เป็นอาหาร เช่น ไก่ สุกร เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีโครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอันเป็นการต่อยอดความมั่นคงของชุมชนท้องถิ่นได้ ผลการดำเนินการโครงการมีผลกระทบทางลบต่อชุมชน สังคมใน

ระดับค่าเฉลี่ย สะท้อนให้เห็นว่า โครงการมีประโยชน์ต่อวิถีชีวิต ชุมชน และท้องถิ่น ถึงแม้ว่า ระดับค่าเฉลี่ย จะมีคะแนนไม่สูงมากนัก อยู่ในระดับปานกลาง อย่างไรก็ตาม ผลการดำเนินโครงการยังสะท้อนความสำเร็จ ตามวัตถุประสงค์ ซึ่งสอดคล้องกับการประเมินหลังการดำเนินโครงการ มุ่งเน้นหาข้อมูลเพื่อตรวจสอบ ผลผลิตหรือตรวจสอบความสำเร็จ การบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของโครงการที่คาดหวังไว้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้การศึกษาความเป็นไปได้ การกำกับติดตาม ประเมิน ประสิทธิภาพของโครงการ และผลกระทบของโครงการด้านการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัด กำแพงเพชร ควรดำเนินการต่อยอดจากโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงให้มีความยั่งยืนต่อไป
2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย นโยบายส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบลควรส่งเสริมหรือต่อยอดจาก โครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสร้างความมั่นคงของชุมชนท้องถิ่น
3. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการควรมีกระบวนการจัดทำนโยบายสาธารณะที่เป็นไปตามหลักวิชาการ โดยมีเน้นที่ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ในขั้นตอนของการให้ข้อมูลปัญหาจนกระทั่งถึงการกำหนดนโยบายในระดับพื้นที่
4. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาผลกระทบจากนโยบายที่ดำเนินการเสร็จสิ้นแล้วเกี่ยวกับความคุ้มค่าของงบประมาณที่ดำเนินการและผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ทุกตำบลโดย ภาพรวม

บรรณานุกรม

- กล้า ทองขาว. การประเมินความเป็นไปได้ของนโยบาย แผนงานและโครงการ. ในประมวลสาระชุด วิชาการประเมินนโยบายแผนงานและโครงการ. (หน่วยที่ 12). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาธิราช, 2555.
- ปกรณ์ ปรียากร. การบริหารโครงการ: แนวคิดและแนวทางในการสร้างความสำเร็จ. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสมาธรรม, 2548.
- รัตน์ บัวสนธิ์. การประเมินผลโครงการ: การวิจัยเชิงประเมิน. กรุงเทพมหานคร: ต้นอ่อน แกรมมี, 2540.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. ทฤษฎีการประเมิน. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2552.
- สมคิด พรหมจ้อย. เทคนิคการประเมินโครงการ. พิมพ์ครั้งที่ 5. นนทบุรี: จตุพร ดีไซน์, 2550.
- _____ . การประเมินการดำเนินงานตามนโยบาย แผนงานและโครงการ. ในประมวลสาระชุด วิชาการประเมินนโยบายแผนงานและโครงการ. (หน่วยงานที่ 13). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาธิราช, 2555.
- สำนักงานนโยบายและแผน สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย. หลักเกณฑ์ แนวทางการจัดทำโครงการแนวทางการจัดสรรงบประมาณ และการกลั่นกรองโครงการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน ปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2558.
- Kirkpatrick D.L. Evaluating training programs: The four level. 2nded. San Francisco: Berrett-Koehler, 1998.

การวิจัยเชิงประเมินโครงการซ่อมแซมหรือบูรณะทรัพย์สิน
ที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะจังหวัดกำแพงเพชร
Assessment Research Property Repair or Restoration Projects
That Benefit the Public Kamphaeng Phet Province

บุญญาบารมี สว่างวงศ์
พิษณุ บุญนิยม
มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

บทคัดย่อ

การวิจัยโดยวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ กำกับติดตามการดำเนินงานประเมินประสิทธิผล และผลกระทบของโครงการประชากร ได้แก่ ประชาชนในเขตพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร 729,522 คน กลุ่มตัวอย่าง 409 คน สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) 5 ระดับ สถิติสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) พบว่า ผลการประเมินโครงการซ่อมแซมหรือบูรณะทรัพย์สินที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะจังหวัดกำแพงเพชรโดยรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.67$) เมื่อพิจารณารายด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ความเป็นไปได้ของโครงการ ($\bar{X} = 3.75$) รองลงมาประสิทธิผลของโครงการ ($\bar{X} = 3.71$) การกำกับติดตามการดำเนินงาน ($\bar{X} = 3.68$) และผลกระทบของโครงการ ($\bar{X} = 3.55$) ตามลำดับ

คำสำคัญ: การซ่อมแซม, การบูรณะ, ทรัพย์สิน

Abstract

This research aims to study possibility of the effective of the implementation. Project effective 729,522 people in the area of Kamphaeng Phet Province. The sample size was 409 persons. The questionnaire was used as a rating scale. Five levels were used for data analysis, frequency, percentage, mean and standard deviation that were found in repair or restoration projects that benefit the public. The 4 aspects were very high ($\bar{X} = 3.67$). The effectiveness of the project ($\bar{X} = 3.71$), monitoring of operation ($\bar{X} = 3.68$) and impact of the project ($\bar{X} = 3.55$), respectively

Keywords: Repair, Restoration, Benefit

บทนำ

ในช่วงครึ่งแรกของปี 2558 เศรษฐกิจไทยขยายตัวที่ร้อยละ 2.9 ต่อปี ซึ่งเป็นอัตราการขยายตัวที่ต่ำกว่าระดับศักยภาพทางเศรษฐกิจซึ่งมีสาเหตุหลักมาจาก (1) การส่งออกสินค้าที่หดตัว เนื่องจากเศรษฐกิจประเทศคู่ค้าหลักขยายตัวในอัตราที่ชะลอลง และ (2) ผลผลิตและราคาพืชผลเกษตรสำคัญต่างๆ ปรับลดลง ดังนั้น กระทรวงการคลังจึงเห็นควรมีมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อยเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจระดับฐานราก ก่อให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจและเงินหมุนเวียนในระดับชุมชน เพื่อให้เกิดการเจริญเติบโตกระจายออกไปทุกจังหวัดและลงพื้นที่ทั่วประเทศ นอกจากนี้ กระทรวงการคลังเห็นควรมีมาตรการกระตุ้นการลงทุนขนาดเล็กของรัฐบาลทั่วประเทศที่สามารถเบิกจ่ายได้เร็ว เพื่อให้การใช้จ่ายภาครัฐมีส่วนในการพยุงเศรษฐกิจให้สามารถขยายตัวต่อไปได้ กระทรวงการคลังได้เสนอมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อยโดยใช้หมู่บ้านและตำบลเป็นกลไกในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ และมาตรการกระตุ้นการลงทุนขนาดเล็กของรัฐบาลทั่วประเทศเพื่อกระจายการลงทุนไปในพื้นที่ต่างๆ ในต่างจังหวัด และผลักดันให้เกิดการพัฒนาในท้องถิ่นและภูมิภาคอย่างทั่วถึง โดยมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อย ประกอบด้วย 2 มาตรการ ดังนี้ (กระทรวงมหาดไทย, 2558) 1) มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับหมู่บ้าน โดยการให้สินเชื่อกับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ที่ได้รับการจัดชั้นเป็นกองทุนระดับ A และ B จากสำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (สทบ.) กองทุนละไม่เกิน 1 ล้านบาท โดยมีเงื่อนไขให้กองทุน Refinance หนี้เดิมเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินงานให้กับกองทุน กำหนดวงเงิน 60,000 ล้านบาท ประกอบด้วยวงเงินสินเชื่อของธนาคารออมสิน 30,000 ล้านบาท และวงเงินสินเชื่อของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร 30,000 ล้านบาท โดยกองทุนต้องมีหลักฐานการขอสินเชื่อจากสมาชิกกองทุน เพื่อประกอบการเบิกเงินกู้จากธนาคารออมสิน หรือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และ 2) มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล เพื่อช่วยเหลือประชาชนผู้มีรายได้น้อย รวมถึงประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจและราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ ซึ่งมีผลกระทบต่อกำลังซื้อของประชาชนผู้มีรายได้น้อยอ่อนแอ โดยมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล จะช่วยเกิดการจ้างงาน การบริโภคและการลงทุนในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นจากการจัดสรรงบประมาณลงไปในระดับตำบล ตำบลละ 5 ล้านบาท จำนวน 7,255 ตำบล คิดเป็นเงิน 36,275 ล้านบาท ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานั้น จังหวัดกำแพงเพชรได้ดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาล แต่เนื่องด้วยโครงการดังกล่าวมานั้นเป็นโครงการเร่งด่วนมีความเสี่ยงต่อการบริหารจัดการโครงการทั้งระบบ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการวิจัยเชิงประเมินผลโครงการ นอกจากได้ผลประสิทธิผลของโครงการแล้ว จังหวัดกำแพงเพชรสามารถนำผลการวิจัยเชิงประเมินโครงการนี้ไปจัดทำแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาจังหวัดได้ในโอกาสต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการซ่อมแซมหรือบูรณะทรัพย์สินที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ จังหวัดกำแพงเพชร
2. เพื่อกำกับติดตามการดำเนินงานของโครงการซ่อมแซมหรือบูรณะทรัพย์สินที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะจังหวัดกำแพงเพชร
3. เพื่อประเมินประสิทธิผลของโครงการซ่อมแซมหรือบูรณะทรัพย์สินที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ จังหวัดกำแพงเพชร
4. เพื่อศึกษาผลกระทบของโครงการซ่อมแซมหรือบูรณะทรัพย์สินที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ จังหวัดกำแพงเพชร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชุมชนได้ผลการวิจัยเชิงประเมินโครงการซ่อมแซมหรือบูรณะทรัพย์สินที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะจังหวัดกำแพงเพชร
2. จังหวัดกำแพงเพชรได้ปรับปรุงและพัฒนาการบริหารโครงการให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ
3. ได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับการบริหารโครงการที่มีจัดการลำดับความสำคัญจากคณะกรรมการหมู่บ้านและการดำเนินการร่วมกับฝ่ายปกครอง

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การประเมินโครงการนี้ เน้นเฉพาะโครงการที่รัฐบาลให้ความสำคัญเป็นพิเศษคือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำ ประกอบด้วย การประเมินในประเด็นดังต่อไปนี้ 1) ความเป็นไปได้ของโครงการ 2) การกำกับติดตามการดำเนินงานของโครงการ 3) การประเมินประสิทธิผลของโครงการ และ 4) ผลกระทบของโครงการ

ขอบเขตด้านพื้นที่

โครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลตำบลละ 2 โครงการ จำนวน 11 ตำบล รวมทั้งสิ้น 22 โครงการ ในจังหวัดกำแพงเพชร

ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูล

เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้แทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานที่สนับสนุนโครงการ ผู้มีส่วนได้เสียจากโครงการและประชาชนในจังหวัดกำแพงเพชร

แนวคิดเกี่ยวกับมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล

มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบลซึ่งขับเคลื่อนโดยกระทรวงมหาดไทยมีสาระสำคัญ ทั้งความเป็นมา มติคณะรัฐมนตรี มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล ขั้นตอนการดำเนินงาน และหลักเกณฑ์แนวทางการจัดทำโครงการ ดังต่อไปนี้¹

ความเป็นมา

ในช่วงที่ผ่านมา เศรษฐกิจไทยประสบภาวะชะลอตัวอย่างต่อเนื่อง โดยในช่วงครึ่งแรกของปี 2558 เศรษฐกิจไทยขยายตัวที่ร้อยละ 2.9 ต่อปี ซึ่งเป็นอัตราการขยายตัวที่ต่ำกว่าระดับศักยภาพทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีสาเหตุหลักมาจาก (1) การส่งออกสินค้าที่หดตัว เนื่องจากเศรษฐกิจประเทศคู่ค้าหลักขยายตัวในอัตราที่ชะลอตัว และ (2) ผลผลิตและราคาพืชผลเกษตรสำคัญต่างๆ ปรับลดลง เนื่องจากได้รับผลกระทบจากปัญหาภัยแล้งในช่วงที่ผ่านมา และความผันผวนของราคาสินค้าโภคภัณฑ์ในตลาดโลก อันส่งผลกระทบต่อเนื่องถึงรายได้เกษตรกรที่เป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ และกำลังซื้อของประชาชนที่มีรายได้น้อยลง ประกอบกับการลดลงของการเชื่อมั่นของผู้บริโภคและผู้ประกอบการ จึงส่งผลให้การบริโภคและการลงทุนภาคเอกชนชะลอตัว ดังนั้น กระทรวงการคลังจึงเห็นควรมีมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อย เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจระดับฐานราก ก่อให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และเงินหมุนเวียนในระดับชุมชน เพื่อให้เกิดการเจริญเติบโตกระจายออกไปทุกจังหวัดและลงพื้นที่ทั่วประเทศ นอกจากนี้ กระทรวงการคลังเห็นควรมีมาตรการกระตุ้นการลงทุนขนาดเล็กของรัฐบาลทั่วประเทศที่สามารถเบิกจ่ายได้เร็ว เพื่อให้การใช้จ่ายภาครัฐ มีส่วนในการพยุงเศรษฐกิจให้สามารถขยายตัวต่อไปได้

กระทรวงการคลังได้เสนอมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อย โดยมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อย ประกอบด้วย 2 มาตรการ ดังนี้

1. มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับหมู่บ้าน โดยการให้สินเชื่อกับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ที่ได้รับการจัดขึ้นเป็นกองทุนระดับ A และ B จากสำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (สทบ.) กองทุนละไม่เกิน 1 ล้านบาท โดยมีเงื่อนไขไม่ให้กองทุน Refinance หนี้เดิมเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินงานให้กับกองทุน กำหนดวงเงิน 60,000 ล้านบาท ประกอบด้วยวงเงินสินเชื่อของธนาคารออมสิน 30,000 ล้านบาท และวงเงินสินเชื่อของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร 30,000 ล้านบาท โดยกองทุนต้องมีหลักฐานการขอสินเชื่อจากสมาชิกกองทุน เพื่อประกอบการเบิกเงินกู้จากธนาคารออมสิน หรือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.)

2. มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล เพื่อช่วยเหลือประชาชนผู้มีรายได้น้อย รวมถึงประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจ และราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ ซึ่งมีผลกระทบต่อกำลังซื้อของประชาชนผู้มีรายได้น้อยอ่อนแอลง โดยมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล จะช่วยให้เกิดการจ้างงาน

¹ สำนักนโยบายและแผน สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย. หลักเกณฑ์ แนวทางการจัดทำโครงการ แนวทางการจัดสรรงบประมาณ และการกลั่นกรองโครงการ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2558), หน้า 1-6.

การบริโภคและการลงทุนในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นจากการจัดสรรงบประมาณลงไปในระดับตำบล ตำบลละ 5 ล้านบาท จำนวน 7,255 ตำบล คิดเป็นเงิน 36,275 ล้านบาท

มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2558

1. เห็นชอบและอนุมัติทั้ง 4 ข้อ ตามที่กระทรวงการคลังเสนอและให้กระทรวงการคลังรับความเห็นของสำนักงานประมาณและสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติไปพิจารณาต่อไป

2. เห็นชอบตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเสนอขอแก้ไขข้อความในหนังสือกระทรวงการคลัง ด่วนที่สุด ที่ กค 1009/18393 ลงวันที่ 28 สิงหาคม 2558 หน้า 3 ข้อ 3.1.2 (2.2) จากเดิม “ให้หมู่บ้านหรือชุมชน จัดทำโครงการตามข้อ (2.1) เสนอต่อคณะกรรมการตำบลรวบรวมและรับรองโครงการเสนอต่อนายอำเภอ เพื่อเสนอขออนุมัติต่อคณะกรรมการจังหวัด...” เป็น “ให้คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) หรือกรรมการชุมชนจัดทำโครงการ ตามข้อ (2.1) เสนอต่อคณะกรรมการระดับอำเภอรวบรวม เสนอต่อคณะกรรมการระดับจังหวัดเพื่อพิจารณาอนุมัติ...”

3. ในส่วนของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่อยู่ขั้นตอนของการเพิ่มทุน จำนวน 18,566 กองทุน นั้น ให้รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี (นายสุวพันธุ์ ตันยุวรรธนะ) กระทรวงมหาดไทยและสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาหารือร่วมกันว่า กฎ ระเบียบ ที่มีอยู่ในปัจจุบัน มีกลไกในการคัดกรองและติดตามให้สามารถดำเนินการได้ตามวัตถุประสงค์ มีความคุ้มค่า และโปร่งใสหรือไม่ โดยหากยังไม่สามารถดำเนินการได้ตามกฎ ระเบียบ ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ก็ให้เสนอมาตรการทางกฎหมายเพื่อให้ดำเนินการได้ต่อไป

4. ในส่วนของมาตรการกระตุ้นการลงทุนขนาดเล็กของรัฐบาลทั่วประเทศ ให้ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พิจารณาดำเนินโครงการที่เป็นการส่งเสริมกิจการของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม และการดำเนินโครงการด้วยวิธีการจัดซื้อจัดจ้างเพื่อก่อให้เกิดการจ้างงานในพื้นที่

มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล

แนวทางการดำเนินงานของมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล ประกอบด้วย

1. วัตถุประสงค์มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบลมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือประชาชนผู้มีรายได้น้อยในต่างจังหวัดที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจและราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ ซึ่งมีผลกระทบต่อกำลังซื้อของประชาชนผู้มีรายได้น้อยอ่อนแอลง โดยมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ในระดับตำบลจะช่วยให้เกิดการจ้างงาน การบริโภคและการลงทุนในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นจากการจัดสรรงบประมาณลงในระดับตำบล

2. สาระสำคัญ

2.1 ให้กระทรวงมหาดไทยเป็นหน่วยงานหลักดำเนินมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล โดยจัดสรรงบประมาณไว้ในระดับตำบล ตำบลละ 5 ล้านบาท (จำนวน 7,255 ตำบล คิดเป็นเงิน 36,275 ล้านบาท) เพื่อดำเนินโครงการที่มีการจ้างแรงงานหรือก่อให้เกิดการจัดซื้อจัดจ้างสินค้าและบริการในจังหวัด

2.2 ให้คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) หรือกรรมการชุมชนจัดทำโครงการ ตามข้อ 2.1 เสนอต่อคณะกรรมการระดับอำเภอรวบรวม เสนอต่อคณะกรรมการระดับจังหวัดเพื่อพิจารณาอนุมัติ และเสนอกระทรวงมหาดไทยดำเนินการต่อไป ทั้งนี้ โครงการที่เสนอจะต้องไม่ซ้ำซ้อนกับแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมของส่วนราชการ/หน่วยงาน/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ดำเนินการในท้องถิ่น

3. ระยะเวลาดำเนินการ

ให้กระทรวงมหาดไทยดำเนินการและเร่งรัดการใช้จ่ายเงินตามโครงการให้เสร็จสิ้นภายในวันที่ 31 ธันวาคม 2558

4. แหล่งเงินและวงเงินงบประมาณ

งบกลาง รายการเงินสำรองจ่ายเพื่อกรณีฉุกเฉินหรือจำเป็น ปีงบประมาณ 2558 และ/หรือ ปีงบประมาณ 2559 วงเงิน 36,275 ล้านบาท โดยให้นำรวมวงเงินงบประมาณตามมาตรการสำคัญเร่งด่วน เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรและคนยากจนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนตามมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 4 สิงหาคม 2558 วงเงิน 6,541.09 ล้านบาท และโครงการช่วยเหลือเกษตรกรและคนยากจนโดยสนับสนุนการจัดทำเครื่องจักรกลการเกษตรให้แก่กลุ่มสหกรณ์ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2558 วงเงิน 490.60 ล้านบาท

5. แนวทางการดำเนินการ

5.1 ให้กระทรวงมหาดไทยเป็นผู้รับผิดชอบมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล และกำหนดระเบียบ หลักเกณฑ์ เงื่อนไขโครงการต่างๆ และกลไกคณะกรรมการในระดับจังหวัด โดยให้มีอำนาจอนุมัติโครงการตามหลักเกณฑ์ที่กระทรวงมหาดไทยกำหนด ทั้งนี้ ระเบียบ หลักเกณฑ์เงื่อนไขโครงการต่างๆ ขึ้นตอน และคู่มือการดำเนินงาน ให้กระทรวงมหาดไทยเสนอคณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบภายในเวลา 2 สัปดาห์ นับจากวันที่คณะรัฐมนตรีเห็นชอบมาตรการแล้ว โดยให้กระทรวงมหาดไทยเปิดเผยข้อมูลโครงการเพื่อให้ประชาชนสามารถติดตามและตรวจสอบได้ และจัดทำรายการประเมินผลโครงการเสนอต่อคณะรัฐมนตรีภายในเดือนมกราคม 2559

5.2 เมื่อคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติงบประมาณแล้วให้กระทรวงมหาดไทยเร่งรัดให้จังหวัดดำเนินโครงการ และมอบให้นายอำเภอเป็นผู้ดำเนินการจัดซื้อจัดจ้างโครงการที่อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบ

5.3 ให้สำนักงบประมาณเป็นผู้จัดหางบประมาณ พร้อมทั้งติดตามการเบิกจ่ายงบประมาณตามแผนงานการปฏิบัติงานและการเบิกจ่ายงบประมาณ และเสนอรายงานให้คณะรัฐมนตรีทราบความคืบหน้าทุกเดือน

ขั้นตอนการดำเนินงาน

กระทรวงมหาดไทยได้นำเสนอขั้นตอนการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1. นำเสนอหลักเกณฑ์ แนวทาง ขั้นตอน และคู่มือ ในการดำเนินมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล ให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาให้ความเห็นชอบ

2. เสนอขอรับการจัดสรรงบประมาณ จากงบกลางวงเงินสำรองจ่ายเพื่อกรณีฉุกเฉินหรือจำเป็น ประจำปีงบประมาณ 2558 เป็นรายจังหวัด ต่อสำนักงบประมาณ

3. แจ้งหลักเกณฑ์ แนวทาง ขั้นตอน และคู่มือ การจัดทำโครงการตามมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล ของงบประมาณรายจังหวัด ให้จังหวัดทราบ เพื่อจัดนำโครงการ โดยการขอรับการจัดสรรงบประมาณ และให้แต่งตั้งกรรมการบูรณาการกลั่นกรองโครงการ ในระดับจังหวัดและระดับอำเภอ

4. เปิดเผยข้อมูลโครงการให้ประชาชนทราบ

5. จัดทำรายงานการประเมินผลโครงการเสนอต่อคณะรัฐมนตรี ภายในเดือน มกราคม 2559

สำนักงบประมาณ

1. จัดสรรงบประมาณ งบกลาง รายการสำรองจ่ายเพื่อกรณีฉุกเฉินหรือจำเป็น ประจำปีงบประมาณ 2558 ให้กระทรวงมหาดไทยแยกเป็นจังหวัดตามสัดส่วนจำนวนตำบลของแต่ละจังหวัด
2. มอบหมายให้สำนักจัดหางบประมาณเขตพื้นที่ 1-18 เป็นผู้พิจารณาอนุมัติรายละเอียดโครงการและค่าใช้จ่ายประกอบการจัดสรรงบประมาณ ให้กระทรวงมหาดไทยและจังหวัด ตามข้อ 1. ก่อนเบิกจ่าย
3. นำเสนอผลการปฏิบัติงาน และผลการใช้จ่ายงบประมาณให้คณะรัฐมนตรีทราบ

จังหวัด

1. แต่งตั้งคณะกรรมการบูรณาการกลั่นกรองโครงการในระดับจังหวัด และคณะกรรมการระดับอำเภอ เพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบ กลั่นกรองโครงการ และกำกับติดตามการดำเนินงานโครงการ
2. จัดทำข้อมูลโครงการจัดสรรงบประมาณตามมาตรการสำคัญเร่งด่วน เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรและคนยากจนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของกระทรวงมหาดไทย รายตำบล เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตรวจสอบกับกรอบงบประมาณรายตำบลที่กระทรวงมหาดไทยแจ้งให้ทราบ ตำบลใดได้รับการจัดสรรงบประมาณเต็มกรอบวงเงิน 5 ล้านบาท แล้วจะไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณอีก
3. แจ้งกรอบงบประมาณรายตำบล ให้อำเภอทราบ เพื่อแจ้งให้หมู่บ้าน/ตำบล เป็นกรอบในการจัดทำโครงการตามหลักเกณฑ์และแนวทางที่กำหนด
4. ให้หมู่บ้าน/ชุมชนจัดทำโครงการ เสนอต่อคณะกรรมการบูรณาการกลั่นกรองโครงการระดับอำเภอ
5. คณะกรรมการบูรณาการกลั่นกรองระดับอำเภอ รวบรวมและรับรอง แผนงานโครงการของหมู่บ้าน/ชุมชน เสนอต่อนายอำเภอ
6. นายอำเภอเสนอโครงการต่อคณะกรรมการบูรณาการกลั่นกรองในระดับจังหวัด
7. คณะกรรมการบูรณาการกลั่นกรองโครงการระดับจังหวัด พิจารณาอนุมัติแผนงาน/โครงการ และจัดส่งรายละเอียดต่อสำนักงบประมาณ (สำนักจัดหางบประมาณเขตพื้นที่ 1-18)
8. รายงานผลปฏิบัติงาน/ผลการใช้จ่ายงบประมาณให้กระทรวงมหาดไทยและสำนักงบประมาณทราบ

หลักเกณฑ์การจัดสรรงบประมาณ

1. จัดสรรงบประมาณในการจัดทำโครงการตามมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล ตำบลละ 5 ล้านบาท
2. งบประมาณที่จะจัดสรรให้ตำบล ตำบลละ 5 ล้านบาท โดยให้นับรวมวงเงินที่ได้รับการจัดสรรงบประมาณตามมาตรการสำคัญเร่งด่วน เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรและคนยากจน ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของกระทรวงมหาดไทย ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2558 (จำนวน 6,541.09 ล้านบาท) ด้วย
3. ตำบลใดได้รับการจัดสรรงบประมาณตามข้อ 1 เต็มกรอบวงเงิน 5 ล้านบาทแล้ว จะไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณตามมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบลอีก
4. ตำบลใดได้รับการจัดสรรงบประมาณตามข้อ 1 ไม่เต็มกรอบวงเงิน 5 ล้านบาทจะได้รับการจัดสรรงบประมาณในการจัดทำโครงการตามกรอบวงเงินที่เหลืออยู่

ลักษณะของโครงการ

1. เป็นโครงการเกี่ยวกับการซ่อมแซมหรือบูรณะทรัพย์สินที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ เช่น การซ่อมแซมแหล่งน้ำและระบบส่งน้ำ การซ่อมแซมสถานพยาบาล โรงเรียน ตลาดกลาง และการปรับปรุงและฟื้นฟูแหล่งชยะ เป็นต้น
2. เป็นโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การปรับเปลี่ยนการปลูกพืชใหม่ที่มีตลาด การเปลี่ยนแปลงอาชีพ การสร้างฝาย ปลูกต้นไม้หรือป่าชุมชน เป็นต้น
3. โครงการด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น การเพิ่มศักยภาพในการประกอบอาชีพของคนในหมู่บ้าน/ชุมชน ส่งเสริมการประกอบอาชีพ การปรับปรุงซ่อมแซมศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์บริการผู้สูงอายุ เป็นต้น

หลักเกณฑ์การตรวจสอบก่อนโครงการ

1. โครงการได้ผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการหมู่บ้าน/คณะกรรมการชุมชน
2. จะต้องไม่ซ้ำซ้อนกับแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม ของส่วนราชการ/หน่วยงาน/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ดำเนินการในพื้นที่
3. เป็นโครงการที่หมู่บ้าน/ชุมชนสามารถดูแลรักษาและสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่อง
4. มีความพร้อมที่จะดำเนินการได้ทันทีที่มีการอนุมัติโครงการ
5. ควรเป็นโครงการที่สามารถดำเนินการได้ภายใน 31 ธันวาคม 2558
6. เป็นโครงการที่จะช่วยในการบรรเทาหรือแก้ไขปัญหาประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชนที่กำลังประสบปัญหาในสภาวะการณ์ปัจจุบัน
7. สถานที่ดำเนินการต้องเป็นสถานที่สาธารณะที่มีหนังสืออนุญาตให้ใช้ประโยชน์จากหน่วยงานที่ดูแลหรือหากเป็นสถานที่ส่วนบุคคลต้องมีเอกสารยืนยันให้ใช้สถานที่ โดยระบุเป็นลายลักษณ์อักษรมีระยะเวลาสอดคล้องกับการใช้อาคารสถานที่นั้นๆ

การประเมินก่อนดำเนินโครงการ

การศึกษาความเป็นไปได้หรือการประเมินความเป็นไปได้ของโครงการ หมายถึง กระบวนการแสวงหาความรู้ ความจริงเกี่ยวกับคุณค่าของโครงการที่องค์กรหรือผู้มีอำนาจริเริ่มขึ้น ก่อนการประกาศใช้โครงการเพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องหรือองค์กรระดับรองนำไปปฏิบัติ² การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ จึงเป็นการศึกษาวิเคราะห์และจัดทำเอกสารที่ประกอบไปด้วยข้อมูลต่างๆที่จำเป็นเพื่อเป็นการแสดงถึงเหตุผลที่จะสนับสนุน (justification) ถึงความเหมาะสม (soundness) ของโครงการอันจะทำให้ได้มาซึ่งโครงการที่ดีสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง และเมื่อโครงการแล้วเสร็จจะให้ผลประโยชน์ตอบแทนคุ้มค่าต่อการลงทุน³ นอกจากนี้ การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลของโครงการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเหมาะสมของโครงการกับความต้องการรับบริการจากโครงการของกลุ่มเป้าหมาย ความคุ้มค่าของ

² กล้า ทองขาว, การประเมินความเป็นไปได้ของนโยบาย แผนงานและโครงการ, ในประมวลสาระชุดวิชาการประเมินนโยบาย แผนงานและโครงการ, (หน่วยที่ 12), (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2555), หน้า 7.

³ ปกรณ์ ปรียากร, การบริหารโครงการ: แนวคิดและแนวทางในการสร้างความสำเร็จ, (พิมพ์ครั้งที่ 7), (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสมาธรรม, 2548), หน้า 65-66.

ผลที่พึงได้จากโครงการเมื่อเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายที่จะต้องสูญเสียไปในการดำเนินโครงการ และความเหมาะสมของระยะเวลาการดำเนินโครงการให้แล้วเสร็จเมื่อเปรียบเทียบกับกิจกรรมหรืองานต่างๆที่กำหนดไว้ในโครงการ⁴

การประเมินระหว่างการทำโครงการ

การประเมินระหว่างการทำโครงการ (implementation evaluation or process evaluation) เป็นการประเมินการดำเนินงานเมื่อนำโครงการที่วางแผนไว้แล้วไปปฏิบัติ ทั้งนี้ เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานว่าเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้หรือไม่ กิจกรรมใดทำได้หรือทำไม่ได้ เพราะเหตุใด มีจุดเด่น จุดด้อย มีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง⁵ และการประเมินผลโครงการขณะดำเนินการบางครั้งก็เรียกว่า การประเมินกระบวนการโครงการ การประเมินกำกับ ควบคุมโครงการและการประเมินผลย่อยของโครงการ⁶

การประเมินระหว่างการทำโครงการจะช่วยให้มีข้อมูลสารสนเทศสำหรับการบริหารจัดการโครงการให้เป็นไปตามแผนและบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการโดยมีวัตถุประสงค์ของการประเมินระหว่างการดำเนินโครงการสำคัญดังนี้ เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างการปฏิบัติงานจริงกับแผนงานที่กำหนดไว้ในโครงการเพื่อหาข้อมูลสำหรับการติดตาม ควบคุม หรือเร่งรัดการดำเนินโครงการให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ ดำเนินโครงการให้ทันท่วงทีก่อนที่โครงการจะสิ้นสุดลง และเพื่อตรวจสอบผลที่เกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินโครงการแล้วนำไปใช้ร่วมกันกับการประเมินเมื่อสิ้นสุด

การประเมินหลังการทำโครงการ

การประเมินผลการดำเนินงานตามโครงการ ซึ่งได้ให้ความหมายว่า เป็นการประเมินที่เกิดขึ้นเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงานตามโครงการ เป็นกระบวนการที่มีการรวบรวมข้อมูลที่จะก่อให้เกิดสารสนเทศ มุ่งเน้นหาข้อมูลเพื่อตรวจสอบผลผลิตหรือตรวจสอบความสำเร็จ การบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของโครงการที่คาดหวังไว้⁷ สำหรับความหมายในชื่อของ “การประเมินผลสรุปรวม” (summative evaluation) ว่าเป็นการสรุปในเชิงสาเหตุถึงคุณค่าของผลโครงการหลังจากที่โครงการได้เสร็จสิ้นแล้ว จึงมีบทบาทในการให้ข้อสรุป (conclusion-oriented) ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับอนาคตของโครงการ การเขียนรายงาน การประเมินจึงควรเน้นการลงข้อสรุปเกี่ยวกับคุณค่าของโครงการและผลลัพธ์ที่ได้⁸

รูปแบบการประเมินหลังการฝึกอบรมเพื่อตรวจสอบผลจากการฝึกอบรม 4 ระดับคือ (1) การประเมินปฏิกิริยา (reaction) (2) การประเมินการเรียนรู้ (learning) (3) การประเมินพฤติกรรม (behavior)

⁴ รัตน์ บัสนันท์, การประเมินผลโครงการ: การวิจัยเชิงประเมิน, (กรุงเทพมหานคร: ต้นอ่อน แกรมมี่, 2540), หน้า 54-55.

⁵ สมคิด พรหมจ้อย, เทคนิคการประเมินโครงการ, (พิมพ์ครั้งที่ 5), (นนทบุรี: จตุพร ดีไซน์, 2550), หน้า 40.

⁶ รัตน์ บัสนันท์, การประเมินผลโครงการ: การวิจัยเชิงประเมิน, หน้า 61.

⁷ สมคิด พรหมจ้อย, การประเมินการดำเนินงานตามนโยบาย แผนงานและโครงการ, ในประมวลสาระชุดวิชาการประเมินนโยบาย แผนงานและโครงการ, (หน่วยงานที่ 13), (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2555), หน้า 6.

⁸ ศิริชัย กาญจนवासี, ทฤษฎีการประเมิน, (พิมพ์ครั้งที่ 7), (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 65.

และ (4) การประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต่อองค์การ (results)⁹ การประเมินผลหลังการดำเนินโครงการมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อตรวจสอบผลที่เกิดขึ้นจริงจากโครงการเมื่อโครงการสิ้นสุดลง โดยเทียบกับผลที่คาดหวังไว้ตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของโครงการเพื่อศึกษาถึงผลกระทบของโครงการที่เกิดขึ้นตามมา ทั้งผลทางบวกและทางลบ เพื่อให้ได้สารสนเทศสำหรับผู้บริหารและ/หรือผู้เกี่ยวข้องกับโครงการ และเพื่อตรวจสอบความคุ้มค่าของทรัพยากรที่ใช้ไป

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนในเขตพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 729,522 คน และกลุ่มตัวอย่างได้โดยการสุ่มแบบเจาะจงจากประชาชนจำนวนมากหนึ่งแสน ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างไม่น้อยกว่า 400 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับ วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยการหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

สรุปผลการวิจัย

ผลการประเมินโครงการซ่อมแซมหรือบูรณะทรัพย์สินที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ จังหวัดกำแพงเพชรโดยรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.67$) เมื่อพิจารณารายด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ความเป็นไปได้ของโครงการ ($\bar{X}=3.75$) รองลงมาประสิทธิผลของโครงการ ($\bar{X}=3.71$) การกำกับติดตามการดำเนินงาน ($\bar{X}=3.68$) และผลกระทบของโครงการ ($\bar{X}=3.55$)ตามลำดับ

ด้านความเป็นไปได้ของโครงการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.75$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ มีการสำรวจข้อมูลความต้องการจำเป็นและปัญหาเพื่อกำหนดโครงการ ($\bar{X}=3.89$) รองลงมา คือ โครงการถูกกำหนดขึ้นจากความต้องการจำเป็นและปัญหาของชุมชน ($\bar{X}=3.82$) เท่ากัน และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น คือ มีการป้องกันความสูญเสียของทรัพยากรที่ใช้ในโครงการ ($\bar{X}=3.57$)

ด้านการกำกับติดตามการดำเนินงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.68$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ เมื่อดำเนินโครงการแล้ว มีการประเมินความก้าวหน้าของโครงการและความสอดคล้องของโครงการกับความต้องการจำเป็น ($\bar{X}=3.80$) รองลงมา คือ การดำเนินโครงการเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ ($\bar{X}=3.71$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น คือ การแก้ไขปัญหาระหว่างการดำเนินโครงการ ($\bar{X}=3.55$)

ด้านประสิทธิผลของโครงการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.71$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีการสำรวจผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ($\bar{X}=3.84$) รองลงมา คือ ผลผลิตของโครงการตอบสนองความต้องการของประชาชน ($\bar{X}=3.81$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น คือ การสำรวจข้อมูลเพื่อการปรับปรุงโครงการ ($\bar{X}=3.59$)

⁹ Kirkpatrick D.L., *Evaluating training programs: The four level*, (2nd ed.), San Francisco: Berrett-Koehler, 1998).

ด้านผลกระทบของโครงการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.55$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ โครงการเกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน ($\bar{X}=3.79$) รองลงมา คือ โครงการมีผลกระทบทางบวกต่อชุมชน สังคม ($\bar{X}=3.78$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น คือ โครงการมีผลกระทบทางลบต่อชุมชน สังคม ($\bar{X}=2.88$) ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการประเมินโครงการซ่อมแซมหรือบูรณะทรัพย์สินที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะจังหวัดกำแพงเพชรคณะผู้วิจัยค้นพบประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายผลด้านผลกระทบของโครงการโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แต่มีค่าคะแนนเฉลี่ยน้อยกว่าด้านอื่น สะท้อนให้เห็นว่า ถึงแม้ว่าโครงการจะดำเนินการไปตามวัตถุประสงค์ หากแต่ว่าผลกระทบของโครงการสามารถต่อยอดหรือขยายผลได้ในอนาคต ยังไม่สามารถทำให้ประชาชนในพื้นที่มีความเชื่อมั่นว่า ต่อยอดหรือขยายผลได้อีกในอนาคต หากแต่เป็นเพียงนโยบายที่ฝ่ายรัฐเป็นผู้ดำเนินการจัดทำให้ประชาชนมากเกินกว่าที่ประชาชนจะเป็นผู้กำหนดนโยบายหรือระบุความต้องการจำเป็นของชุมชนท้องถิ่นของตนเองอย่างเฉพาะเจาะจงลงไปประเด็นปัญหานั้นอย่างชัดเจน มีข้อสังเกตว่าหากโครงการซ่อมแซมหรือบูรณะได้ผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการชุมชนอย่างเป็นระบบ ก่อนดำเนินโครงการนี้และไม่เข้าซ้อนกับแผนงาน โครงการขอหน่วยงานราชการ จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม โครงการนี้ได้ดำเนินการไปจนเสร็จสิ้น และได้มีการติดตามประเมินผล ซึ่งเป็นการประเมินที่เกิดขึ้นเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงานตามโครงการ¹⁰ เป็นกระบวนการที่มีการรวบรวมข้อมูลที่จะก่อให้เกิดสารสนเทศ มุ่งเน้นหาข้อมูลเพื่อตรวจสอบผลผลิตหรือตรวจสอบความสำเร็จ การบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของโครงการที่คาดหวังไว้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้โครงการซ่อมแซมหรือบูรณะทรัพย์สินที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะจังหวัดกำแพงเพชรต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกชั้นเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและความร่วมรับผิดชอบร่วมกัน
2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการกำหนดนโยบายจึงต้องมาจากฐานของปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริง
3. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการควรมีกระบวนการจัดทำนโยบายสาธารณะที่เป็นไปตามหลักวิชาการ โดยมีเน้นที่ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ในขั้นตอนของการให้ข้อมูลจนถึงการกำหนดนโยบายในระดับพื้นที่
4. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาผลกระทบจากนโยบายที่ดำเนินการเสร็จสิ้นแล้วเกี่ยวกับความคุ้มค่าของงบประมาณที่ดำเนินการ

¹⁰ สมคิด พรหมจ้อย, อ่างแล้ว.

บรรณานุกรม

- กล้า ทองขาว. การประเมินความเป็นไปได้ของนโยบาย แผนงานและโครงการ. ในประมวลสาระชุดวิชาการประเมินนโยบาย แผนงานและโครงการ. (หน่วยที่ 12). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2555.
- ปกรณีย์ ปรียากร. การบริหารโครงการ: แนวคิดและแนวทางในการสร้างความสำเร็จ. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสมาธรรม, 2548.
- รัตนะ บัวสนธ์. การประเมินผลโครงการ: การวิจัยเชิงประเมิน. กรุงเทพมหานคร: ต้นอ่อน แกรมมี่, 2540.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. ทฤษฎีการประเมิน. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.
- สมคิด พรหมจ้อย. เทคนิคการประเมินโครงการ. พิมพ์ครั้งที่ 5. นนทบุรี: จตุพร ดีไซน์, 2550.
- _____ . การประเมินการดำเนินงานตามนโยบาย แผนงานและโครงการ. ในประมวลสาระชุดวิชาการประเมินนโยบาย แผนงานและโครงการ. (หน่วยงานที่ 13). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2555.
- สำนักนโยบายและแผน สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย. หลักเกณฑ์ แนวทางการจัดทำโครงการแนวทางการจัดสรรงบประมาณ และการกลั่นกรองโครงการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2558.
- Kirkpatrick D.L. Evaluating training programs: The four level. 2nd ed. San Francisco: Berrett-Koehler, 1998.

การวิจัยเชิงประเมินโครงการตามมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล จังหวัดกำแพงเพชร

Assessment Research Project on Measures to Promote The Well-being of the Sub-district, Kamphaeng Phet Province

พิชญ์ บุญนิยม
กล้าณรงค์ สุทธิรอด
ธีรวิสิฐ มุลงามกุล
มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

บทคัดย่อ

การวิจัยโดยวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ กำกับติดตามการดำเนินงานประเมินประสิทธิผล และผลกระทบของโครงการประชากร ได้แก่ ประชาชนในเขตพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร 729,522 คน โดยประชากรจำนวนมากหนึ่งแสน กลุ่มตัวอย่างไม่น้อยกว่า 400 คนสำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) 5 ระดับ สถิติสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) พบว่า ผลการประเมินโครงการซ่อมแซมหรือบูรณะทรัพย์สินที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะจังหวัดกำแพงเพชรโดยรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.67$) ผลการประเมินโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดกำแพงเพชร โดยรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.73$) ผลการวิจัยเชิงประเมินโครงการด้านเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดกำแพงเพชร โดยรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.68$)

คำสำคัญ: การส่งเสริม, ความเป็นอยู่

Abstract

This research aims to study possibility of the effectiveness of the implementation. Project effective 729,522 people in the area of Kamphaeng Phet Province. The population is one hundred thousand. Samples are not less than 400. The questionnaire was used as a rating scale. Five levels were used for data analysis, frequency, percentage, mean and standard deviation that were found in repair or restoration projects That benefit the public. The 4 aspects were very high ($\bar{X}=3.67$). the results of the project on promoting the development of community in sufficiency economy in Kamphaeng Phet province were at the high level ($\bar{X}=3.73$). The results of the socio-economic assessment. Overall, the four aspects were at the high level ($\bar{X}=3.68$).

Keywords: Promoting, Well-being

บทนำ

ในช่วงครึ่งแรกของปี 2558 เศรษฐกิจไทยขยายตัวที่ร้อยละ 2.9 ต่อปี ซึ่งเป็นอัตราการขยายตัวที่ต่ำกว่าระดับศักยภาพทางเศรษฐกิจซึ่งมีสาเหตุหลักมาจาก (1) การส่งออกสินค้าที่หดตัว เนื่องจากเศรษฐกิจประเทศคู่ค้าหลักขยายตัวในอัตราที่ชะลอตัว และ (2) ผลผลิตและราคาพืชผลเกษตรสำคัญต่างๆ ปรับลดลง ดังนั้น กระทรวงการคลังจึงเห็นควรมีมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อยเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจระดับฐานราก ก่อให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจและเงินหมุนเวียนในระดับชุมชน เพื่อให้เกิดการเจริญเติบโตกระจายออกไปทุกจังหวัดและลงพื้นที่ทั่วประเทศ นอกจากนี้ กระทรวงการคลังเห็นควรมีมาตรการกระตุ้นการลงทุนขนาดเล็กของรัฐบาลทั่วประเทศที่สามารถเบิกจ่ายได้เร็ว เพื่อให้การใช้จ่ายภาครัฐมีส่วนในการพยุงเศรษฐกิจให้สามารถขยายตัวต่อไปได้ กระทรวงการคลังได้เสนอมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อยโดยใช้หมู่บ้านและตำบลเป็นกลไกในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ และมาตรการกระตุ้นการลงทุนขนาดเล็กของรัฐบาลทั่วประเทศเพื่อกระจายการลงทุนไปในพื้นที่ต่างๆ ในต่างจังหวัด และผลักดันให้เกิดการพัฒนาในท้องถิ่นและภูมิภาคอย่างทั่วถึง โดยมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อย ประกอบด้วย 2 มาตรการ ดังนี้

- 1) มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับหมู่บ้าน โดยการให้สินเชื่อกับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ที่ได้รับการจัดชั้นเป็นกองทุนระดับ A และ B จากสำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (สทบ.) กองทุนละไม่เกิน 1 ล้านบาท โดยมีเงื่อนไขไม่ให้กองทุน Refinance หนี้เดิมเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินงานให้กับกองทุน กำหนดวงเงิน 60,000 ล้านบาท ประกอบด้วยวงเงินสินเชื่อของธนาคารออมสิน 30,000 ล้านบาท และวงเงินสินเชื่อของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร 30,000 ล้านบาท โดยกองทุนต้องมีหลักฐานการขอสินเชื่อจากสมาชิกกองทุน เพื่อประกอบการเบิกเงินกู้จากธนาคารออมสินหรือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และ 2 มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล เพื่อช่วยเหลือประชาชนผู้มีรายได้น้อย รวมถึงประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจและราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ ซึ่งมีผลกระทบต่อกำลังซื้อของประชาชนผู้มีรายได้น้อยอ่อนแอ โดยมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล จะช่วยให้เกิดการจ้างงาน การบริโภคและการลงทุนในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นจากการจัดสรรงบประมาณลงไปในระดับตำบล ตำบลละ 5 ล้านบาท จำนวน 7,255 ตำบล คิดเป็นเงิน 36,275 ล้านบาท ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานั้น จังหวัดกำแพงเพชรได้ดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาล แต่เนื่องด้วยโครงการดังกล่าวมานั้นเป็นโครงการเร่งด่วนมีความเสี่ยงต่อการบริหารจัดการโครงการทั้งระบบ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการวิจัยเชิงประเมินผลโครงการ นอกจากนี้ได้ผลประสิทธิผลของโครงการแล้ว จังหวัดกำแพงเพชรสามารถนำผลการวิจัยเชิงประเมินโครงการนี้ไปจัดทำแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาจังหวัดได้ในโอกาสต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการตามมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล จังหวัดกำแพงเพชร
2. เพื่อกำกับติดตามการดำเนินงานของโครงการตามมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล

จังหวัดกำแพงเพชร

3. เพื่อประเมินประสิทธิผลของโครงการตามมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล จังหวัดกำแพงเพชร
4. เพื่อศึกษาผลกระทบของโครงการตามมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบลจังหวัดกำแพงเพชร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชุมชนได้ผลการวิจัยเชิงประเมินโครงการตามมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล จังหวัดกำแพงเพชร
2. จังหวัดกำแพงเพชรได้ปรับปรุงและพัฒนาการบริหารโครงการให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ
3. ได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับการบริหารโครงการที่มีจัดการลำดับความสำคัญจากคณะกรรมการหมู่บ้าน และการดำเนินการร่วมกับฝ่ายปกครอง

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การประเมินโครงการนี้ เน้นเฉพาะโครงการที่รัฐบาลให้ความสำคัญเป็นพิเศษคือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำ ประกอบด้วย การประเมินในประเด็นดังต่อไปนี้ 1) ความเป็นไปได้ของโครงการ 2) การกำกับติดตามการดำเนินงานของโครงการ 3) การประเมินประสิทธิผลของโครงการ และ 4) ผลกระทบของโครงการ

ขอบเขตด้านพื้นที่

โครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลตำบลละ 2 โครงการ จำนวน 11 ตำบล รวมทั้งสิ้น 22 โครงการ ในจังหวัดกำแพงเพชร

ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูล

เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้แทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานที่สนับสนุนโครงการ ผู้มีส่วนได้เสียจากโครงการและประชาชนในจังหวัดกำแพงเพชร

แนวคิดเกี่ยวกับมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล

มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบลซึ่งขับเคลื่อนโดยกระทรวงมหาดไทยมีสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้¹

¹สำนักนโยบายและแผน สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย. **หลักเกณฑ์ แนวทางการจัดทำโครงการ แนวทางการจัดสรรงบประมาณ และการกลั่นกรองโครงการ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2558), หน้า 1-6.

ความเป็นมา

ในช่วงที่ผ่านมา เศรษฐกิจไทยประสบภาวะชะลอตัวอย่างต่อเนื่อง โดยในช่วงครึ่งแรกของปี 2558 เศรษฐกิจไทยขยายตัวที่ร้อยละ 2.9 ต่อปี ซึ่งเป็นอัตราการขยายตัวที่ต่ำกว่าระดับศักยภาพทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีสาเหตุหลักมาจาก (1) การส่งออกสินค้าที่หดตัว เนื่องจากเศรษฐกิจประเทศคู่ค้าหลักขยายตัวในอัตราที่ชะลอตัว และ (2) ผลผลิตและราคาพืชผลเกษตรสำคัญต่างๆ ปรับลดลง เนื่องจากได้รับผลกระทบจากปัญหาภัยแล้งในช่วงที่ผ่านมา และความผันผวนของราคาสินค้าโภคภัณฑ์ในตลาดโลก อันส่งผลกระทบต่อเนื่องถึงรายได้เกษตรกรที่เป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ และกำลังซื้อของประชาชนที่มีรายได้น้อยลง ประกอบกับการลดลงของการเชื่อมั่นของผู้บริโภคและผู้ประกอบการ จึงส่งผลให้การบริโภคและการลงทุนภาคเอกชนชะลอตัว ดังนั้น กระทรวงการคลังจึงเห็นควรมีมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อย เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจระดับฐานราก ก่อให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และเงินหมุนเวียนในระดับชุมชน เพื่อให้เกิดการเจริญเติบโตกระจายออกไปทุกจังหวัดและลงพื้นที่ทั่วประเทศ นอกจากนี้ กระทรวงการคลังเห็นควรมีมาตรการกระตุ้นการลงทุนขนาดเล็กของรัฐบาลทั่วประเทศที่สามารถเบิกจ่ายได้เร็ว เพื่อให้การใช้จ่ายภาครัฐ มีส่วนในการพยุงเศรษฐกิจให้สามารถขยายตัวต่อไปได้

กระทรวงการคลังได้เสนอมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อย โดยมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อย ประกอบด้วย 2 มาตรการ ดังนี้

1. มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับหมู่บ้าน โดยการให้สินเชื่อกับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ที่ได้รับการจัดชั้นเป็นกองทุนระดับ A และ B จากสำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (สทบ.) กองทุนละไม่เกิน 1 ล้านบาท โดยมีเงื่อนไขไม่ให้กองทุน Refinance หนี้เดิมเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินงานให้กับกองทุน กำหนดวงเงิน 60,000 ล้านบาท ประกอบด้วยวงเงินสินเชื่อของธนาคารออมสิน 30,000 ล้านบาท และวงเงินสินเชื่อของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร 30,000 ล้านบาท โดยกองทุนต้องมีหลักฐานการขอสินเชื่อจากสมาชิกกองทุน เพื่อประกอบการเบิกเงินกู้จากธนาคารออมสิน หรือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.)

2. มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล เพื่อช่วยเหลือประชาชนผู้มีรายได้น้อย รวมถึงประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจ และราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ ซึ่งมีผลกระทบต่อกำลังซื้อของประชาชนผู้มีรายได้น้อยอ่อนแอ โดยมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล จะช่วยให้เกิดการจ้างงาน การบริโภคและการลงทุนในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นจากการจัดสรรงบประมาณลงไปในระดับตำบล ตำบลละ 5 ล้านบาท จำนวน 7,255 ตำบล คิดเป็นเงิน 36,275 ล้านบาท

มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล

แนวทางการดำเนินงานของมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล ประกอบด้วย

1. วัตถุประสงค์มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบลมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือประชาชนผู้มีรายได้น้อยในต่างจังหวัดที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจและราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ ซึ่งมีผลกระทบต่อกำลังซื้อของประชาชนผู้มีรายได้น้อยอ่อนแอ โดยมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ในระดับตำบลจะช่วย

ให้เกิดการจ้างงาน การบริโภคและการลงทุนในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นจากการจัดสรรงบประมาณลงในระดับตำบล

2. สารสำคัญ

2.1 ให้กระทรวงมหาดไทยเป็นหน่วยงานหลักดำเนินมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล โดยจัดสรรงบประมาณให้ในระดับตำบล ตำบลละ 5 ล้านบาท (จำนวน 7,255 ตำบล คิดเป็นเงิน 36,275 ล้านบาท) เพื่อดำเนินโครงการที่มีการจ้างแรงงานหรือก่อให้เกิดการจัดซื้อจัดจ้างสินค้าและบริการในจังหวัด

2.2 ให้คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) หรือกรรมการชุมชนจัดทำโครงการ ตามข้อ 2.1 เสนอต่อคณะกรรมการระดับอำเภอรวบรวม เสนอต่อคณะกรรมการระดับจังหวัดเพื่อพิจารณาอนุมัติ และเสนอกระทรวงมหาดไทยดำเนินการต่อไป ทั้งนี้ โครงการที่เสนอจะต้องไม่ซ้ำซ้อนกับแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมของส่วนราชการ/หน่วยงาน/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ดำเนินการในท้องที่

3. ระยะเวลาดำเนินการ

ให้กระทรวงมหาดไทยดำเนินการและเร่งรัดการใช้จ่ายเงินตามโครงการให้เสร็จสิ้นภายในวันที่ 31 ธันวาคม 2558

4. แหล่งเงินและวงเงินงบประมาณ

งบกลาง รายการเงินสำรองจ่ายเพื่อกรณีฉุกเฉินหรือจำเป็น ปีงบประมาณ 2558 และ/หรือ ปีงบประมาณ 2559 วงเงิน 36,275 ล้านบาท โดยให้นำรวมวงเงินงบประมาณตามมาตรการสำคัญเร่งด่วน เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรและคนยากจนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนตามมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 4 สิงหาคม 2558 วงเงิน 6,541.09 ล้านบาท และโครงการช่วยเหลือเกษตรกรและคนยากจนโดยสนับสนุนการจัดหาเครื่องจักรกลการเกษตรให้แก่กลุ่มสหกรณ์ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2558 วงเงิน 490.60 ล้านบาท

5. แนวทางการดำเนินการ

5.1 ให้กระทรวงมหาดไทยเป็นผู้รับผิดชอบมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล และกำหนดระเบียบ หลักเกณฑ์ เงื่อนไขโครงการต่างๆ และกลไกคณะกรรมการในระดับจังหวัด โดยให้มีอำนาจอนุมัติโครงการตามหลักเกณฑ์ที่กระทรวงมหาดไทยกำหนด ทั้งนี้ ระเบียบ หลักเกณฑ์เงื่อนไขโครงการต่างๆ ขึ้นตอน และคู่มือการดำเนินงาน ให้กระทรวงมหาดไทยเสนอคณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบภายในเวลา 2 สัปดาห์ นับจากวันที่คณะรัฐมนตรีเห็นชอบมาตรการแล้ว โดยให้กระทรวงมหาดไทยเปิดเผยข้อมูลโครงการเพื่อให้ประชาชนสามารถติดตามและตรวจสอบได้ และจัดทำรายการประเมินผลโครงการเสนอต่อคณะรัฐมนตรีภายในเดือนมกราคม 2559

5.2 เมื่อคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติงบประมาณแล้วให้กระทรวงมหาดไทยเร่งรัดให้จังหวัดดำเนินโครงการ และมอบให้นายอำเภอเป็นผู้ดำเนินการจัดซื้อจัดจ้างโครงการที่อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบ

5.3 ให้สำนักงบประมาณเป็นผู้จัดหางบประมาณ พร้อมทั้งติดตามการเบิกจ่ายงบประมาณตามแผนงานการปฏิบัติงานและการเบิกจ่ายงบประมาณ และเสนอรายงานให้คณะรัฐมนตรีทราบความคืบหน้าทุกเดือน

ขั้นตอนการดำเนินงาน

กระทรวงมหาดไทยได้นำเสนอขั้นตอนการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1. นำเสนอหลักเกณฑ์ แนวทาง ขั้นตอน และคู่มือ ในการดำเนินตามมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล ให้คณะกรรมการพิจารณาให้ความเห็นชอบ
2. เสนอขอรับการจัดสรรงบประมาณ จากงบกลางวงเงินสำรองจ่ายเพื่อกรณีฉุกเฉินหรือจำเป็น ประจำปีงบประมาณ 2558 เป็นรายจังหวัด ต่อสำนักงบประมาณ
3. แจ้งหลักเกณฑ์ แนวทาง ขั้นตอน และคู่มือ การจัดทำโครงการตามมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล ของงบประมาณรายจังหวัด ให้จังหวัดทราบ เพื่อจัดนำโครงการ โดยการขอรับการจัดสรรงบประมาณ และให้แต่งตั้งกรรมการบูรณาการกลั่นกรองโครงการ ในระดับจังหวัดและระดับอำเภอ
4. เปิดเผยข้อมูลโครงการให้ประชาชนทราบ
5. จัดทำรายงานการประเมินผลโครงการเสนอต่อคณะรัฐมนตรี ภายในเดือน มกราคม 2559

สำนักงบประมาณ

1. จัดสรรงบประมาณ งบกลาง รายการสำรองจ่ายเพื่อกรณีฉุกเฉินหรือจำเป็น ประจำปีงบประมาณ 2558 ให้กระทรวงมหาดไทยแยกเป็นจังหวัดตามสัดส่วนจำนวนตำบลของแต่ละจังหวัด
2. มอบหมายให้สำนักจัดหางบประมาณเขตพื้นที่ 1-18 เป็นผู้พิจารณาอนุมัติรายละเอียดโครงการ และค่าใช้จ่ายประกอบการจัดสรรงบประมาณ ให้กระทรวงมหาดไทยและจังหวัด ตามข้อ 1. ก่อนเบิกจ่าย
3. นำเสนอผลการปฏิบัติงาน และผลการใช้จ่ายงบประมาณให้คณะรัฐมนตรีทราบ

จังหวัด

1. แต่งตั้งคณะกรรมการบูรณาการกลั่นกรองโครงการในระดับจังหวัด และคณะกรรมการระดับอำเภอ เพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบ กลั่นกรองโครงการ และกำกับติดตามการดำเนินงานโครงการ
2. จัดทำข้อมูลโครงการจัดสรรงบประมาณตามมาตรการสำคัญเร่งด่วน เพื่อช่วยเหลือเกษตรกร และคนยากจนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของกระทรวงมหาดไทย รายตำบล เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตรวจสอบกับกรอบงบประมาณรายตำบลที่กระทรวงมหาดไทยแจ้งให้ทราบ ตำบลใดได้รับการจัดสรรงบประมาณเต็มกรอบวงเงิน 5 ล้านบาท แล้วจะไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณอีก
3. แจ้งกรอบงบประมาณรายตำบล ให้อำเภอทราบ เพื่อแจ้งให้หมู่บ้าน/ตำบล เป็นกรอบในการจัดทำโครงการตามหลักเกณฑ์และแนวทางที่กำหนด
4. ให้หมู่บ้าน/ชุมชนจัดทำโครงการ เสนอต่อคณะกรรมการบูรณาการกลั่นกรองโครงการระดับอำเภอ
5. คณะกรรมการบูรณาการกลั่นกรองระดับอำเภอ รวบรวมและรับรอง แผนงานโครงการของหมู่บ้าน/ชุมชน เสนอต่อนายอำเภอ
6. นายอำเภอเสนอโครงการต่อคณะกรรมการบูรณาการกลั่นกรองในระดับจังหวัด

7. คณะกรรมการบูรณาการกลั่นกรองโครงการระดับจังหวัด พิจารณานุมัติแผนงาน/โครงการ และจัดส่งรายละเอียดต่อสำนักงบประมาณ (สำนักจัดทำงบประมาณเขตพื้นที่ 1-18)

8. รายงานผลปฏิบัติงาน/ผลการใช้จ่ายงบประมาณให้กระทรวงมหาดไทยและสำนักงบประมาณ ทราบ

หลักเกณฑ์การจัดสรรงบประมาณ

1. จัดสรรงบประมาณในการจัดทำโครงการตามมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล ตำบลละ 5 ล้านบาท

2. งบประมาณที่จะจัดสรรให้ตำบล ตำบลละ 5 ล้านบาท โดยให้เน้นรวมวงเงินที่ได้รับการจัดสรรงบประมาณตามมาตรการสำคัญเร่งด่วน เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรและคนยากจน ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของกระทรวงมหาดไทย ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2558 (จำนวน 6,541.09 ล้านบาท) ด้วย

3. ตำบลใดได้รับการจัดสรรงบประมาณตามข้อ 1 เต็มกรอบวงเงิน 5 ล้านบาทแล้ว จะไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณตามมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบลอีก

4. ตำบลใดได้รับการจัดสรรงบประมาณตามข้อ 1 ไม่เต็มกรอบวงเงิน 5 ล้านบาทจะได้รับการจัดสรรงบประมาณในการจัดทำโครงการตามกรอบวงเงินที่เหลืออยู่

ลักษณะของโครงการ

1. เป็นโครงการเกี่ยวกับการซ่อมแซมหรือบูรณะทรัพย์สินที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ เช่น การซ่อมแซมแหล่งน้ำและระบบส่งน้ำ การซ่อมแซมสถานพยาบาล โรงเรียน ตลาดกลาง และการปรับปรุงและฟื้นฟูแหล่งชยะ เป็นต้น

2. เป็นโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การปรับเปลี่ยนการปลูกพืชใหม่ที่มีตลาด การเปลี่ยนแปลงอาชีพ การสร้างฝาย ปลูกต้นไม้หรือป่าชุมชน เป็นต้น

3. โครงการด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น การเพิ่มศักยภาพในการประกอบอาชีพของคนในหมู่บ้าน/ชุมชน ส่งเสริมการประกอบอาชีพ การปรับปรุงซ่อมแซมศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์บริการผู้สูงอายุ เป็นต้น

หลักเกณฑ์การตรวจสอบกลั่นกรองโครงการ

1. โครงการได้ผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการหมู่บ้าน/คณะกรรมการชุมชน

2. จะต้องไม่ซ้ำซ้อนกับแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม ของส่วนราชการ/หน่วยงาน/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ดำเนินการในพื้นที่

3. เป็นโครงการที่หมู่บ้าน/ชุมชนสามารถดูแลรักษาและสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่อง

4. มีความพร้อมที่จะดำเนินการได้ทันทีที่มีการอนุมัติโครงการ

5. ควรเป็นโครงการที่สามารถดำเนินการได้ภายใน 31 ธันวาคม 2558

6. เป็นโครงการที่จะช่วยในการบรรเทาหรือแก้ไขปัญหาประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชนที่กำลังประสบปัญหาในสภาวะการณ์ปัจจุบัน

7. สถานที่ดำเนินการต้องเป็นสถานที่สาธารณะที่มีหนังสืออนุญาตให้ใช้ประโยชน์จากหน่วยงานที่ดูแลหรือหากเป็นสถานที่ส่วนบุคคลต้องมีเอกสารยืนยันให้ใช้สถานที่ โดยระบุเป็นลายลักษณ์อักษรมีระยะเวลาสอดคล้องกับการใช้อาคารสถานที่นั้นๆ

การประเมินก่อนดำเนินโครงการ

การศึกษาความเป็นไปได้หรือการประเมินความเป็นไปได้ของโครงการ หมายถึง กระบวนการแสวงหาความรู้ ความจริงเกี่ยวกับคุณค่าของโครงการที่องค์กรหรือผู้มีอำนาจริเริ่มขึ้น ก่อนการประกาศใช้โครงการเพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องหรือองค์กรระดับรองนำไปปฏิบัติ² การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ จึงเป็นการศึกษาวิเคราะห์และจัดทำเอกสารที่ประกอบไปด้วยข้อมูลต่างๆที่จำเป็นเพื่อเป็นการแสดงถึงเหตุผลที่จะสนับสนุน (justification) ถึงความเหมาะสม (soundness) ของโครงการอันจะทำให้ได้มาซึ่งโครงการที่ดีสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง และเมื่อโครงการแล้วเสร็จจะให้ผลประโยชน์ตอบแทนคุ้มค่าต่อการลงทุน³ นอกจากนี้ การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลของโครงการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเหมาะสมของโครงการกับความต้องการรับบริการจากโครงการของกลุ่มเป้าหมาย ความคุ้มค่าของผลที่พึงได้รับจากโครงการเมื่อเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายที่จะต้องสูญเสียไปในการดำเนินโครงการ และความเหมาะสมของระยะเวลาการดำเนินโครงการให้แล้วเสร็จเมื่อเปรียบเทียบกับกิจกรรมหรืองานต่างๆที่กำหนดไว้ในโครงการ⁴

การประเมินระหว่างการดำเนินโครงการ

การประเมินระหว่างการดำเนินโครงการ (implementation evaluation or processevaluation) เป็นการประเมินการดำเนินงานเมื่อนำโครงการที่วางแผนไว้แล้วไปปฏิบัติ ทั้งนี้ เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานว่าเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้หรือไม่ กิจกรรมใดทำได้หรือทำไม่ได้ เพราะเหตุใด มีจุดเด่น จุดด้อย มีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง⁵ และการประเมินผลโครงการขณะดำเนินการบางครั้งก็เรียกว่า การประเมินกระบวนการโครงการ การประเมินกำกับ ควบคุมโครงการและการประเมินผลย่อยของโครงการ⁶

การประเมินระหว่างการดำเนินงานโครงการจะช่วยให้มีข้อมูลสารสนเทศสำหรับการบริหารจัดการโครงการให้เป็นไปตามแผนและบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการโดยมีวัตถุประสงค์ของการประเมินระหว่างการดำเนินโครงการสำคัญๆดังนี้ เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างการปฏิบัติงานจริงกับแผนงานที่

² กล้า ทองขาว, การประเมินความเป็นไปได้ของนโยบาย แผนงานและโครงการ, ในประมวลสาระชุดวิชาการประเมินนโยบาย แผนงานและโครงการ, (หน่วยที่ 12), (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2555), หน้า 7.

³ ปกรณ์ ปรียากร, การบริหารโครงการ: แนวคิดและแนวทางในการสร้างความสำเร็จ, (พิมพ์ครั้งที่ 7), (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสมาธรรม, 2548), หน้า 65-66.

⁴ รัตน์ บัวสนธิ์, การประเมินผลโครงการ: การวิจัยเชิงประเมิน, (กรุงเทพมหานคร: ต้นอ้อ แกรมมี่, 2540), หน้า 54-55.

⁵ สมคิด พรหมจ้อย, เทคนิคการประเมินโครงการ, (พิมพ์ครั้งที่ 5), (นนทบุรี: จตุพร ดีไซน์, 2550), หน้า 40.

⁶ รัตน์ บัวสนธิ์, การประเมินผลโครงการ: การวิจัยเชิงประเมิน, หน้า 61.

กำหนดไว้ในโครงการเพื่อหาข้อมูลสำหรับการติดตาม ควบคุม หรือเร่งรัดการดำเนินโครงการให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ ดำเนินโครงการให้ทันเวลาที่ก่อนที่โครงการจะสิ้นสุดลง และเพื่อตรวจสอบผลที่เกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินโครงการแล้วนำไปใช้ร่วมกันกับการประเมินเมื่อสิ้นสุด

การประเมินหลังการดำเนินโครงการ

การประเมินผลการดำเนินงานตามโครงการ ซึ่งได้ให้ความหมายว่า เป็นการประเมินที่เกิดขึ้นเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงานตามโครงการ เป็นกระบวนการที่มีการรวบรวมข้อมูลที่จะก่อให้เกิดสารสนเทศ มุ่งเน้นหาข้อมูลเพื่อตรวจสอบผลผลิตหรือตรวจสอบความสำเร็จ การบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของโครงการที่คาดหวังไว้⁷ สำหรับความหมายในชื่อของ “การประเมินผลสรุปรวม” (summative evaluation) ว่าเป็นการสรุปในเชิงสาเหตุถึงคุณค่าของผลโครงการหลังจากที่โครงการได้เสร็จสิ้นแล้ว จึงมีบทบาทในการให้ข้อสรุป (conclusion-oriented) ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับอนาคตของโครงการ การเขียนรายงาน การประเมินจึงควรเน้นการลงข้อสรุปเกี่ยวกับคุณค่าของโครงการและผลลัพธ์ที่ได้ ิรูปแบบการประเมินหลังการฝึกอบรมเพื่อตรวจสอบผลจากการฝึกอบรม 4 ระดับคือ (1) การประเมินปฏิกิริยา (reaction) (2) การประเมินการเรียนรู้ (learning) (3) การประเมินพฤติกรรม (behavior) และ (4) การประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต่อองค์การ (results)⁹

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนในเขตพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 729,522 คน และกลุ่มตัวอย่างได้โดยการสุ่มแบบเจาะจงจากประชาชนจำนวนมากหนึ่งแสน ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างไม่น้อยกว่า 400 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับ วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยการหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการประเมินโครงการซ่อมแซมหรือบูรณะทรัพย์สินที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ จังหวัดกำแพงเพชรโดยรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.67$) เมื่อพิจารณารายด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ความเป็นไปได้ของโครงการ ($\bar{X}=3.75$) รองลงมาประสิทธิผลของโครงการ ($\bar{X}=3.71$) การกำกับติดตามการดำเนินงาน ($\bar{X}=3.68$) และผลกระทบของโครงการ ($\bar{X}=3.55$)ตามลำดับ

⁷ สมคิด พรหมจ้อย, การประเมินการดำเนินงานตามนโยบาย แผนงานและโครงการ, ในประมวลสาระชุดวิชาการประเมินนโยบาย แผนงานและโครงการ, (หน่วยงานที่ 13), (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2555), หน้า 6.

⁸ ศิริชัย กาญจนวาสี, ทฤษฎีการประเมิน, (พิมพ์ครั้งที่ 7), (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 65.

⁹ Kirkpatrick D.L., Evaluating training programs: The four level, (2nd ed.), San Francisco: Berrett-Koehler, 1998).

1.1 ด้านความเป็นไปได้ของโครงการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.75$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ มีการสำรวจข้อมูลความต้องการจำเป็นและปัญหาที่กำหนดโครงการ ($\bar{X}=3.89$) รองลงมา คือ โครงการถูกกำหนดขึ้นจากความต้องการจำเป็นและปัญหาของชุมชน ($\bar{X}=3.82$) เท่ากัน และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น คือ มีการป้องกันความสูญเสียของทรัพยากรที่ใช้ในโครงการ ($\bar{X}=3.57$)

1.2 ด้านการกำกับติดตามการดำเนินงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.68$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ เมื่อดำเนินโครงการแล้ว มีการประเมินความก้าวหน้าของโครงการและความสอดคล้องของโครงการกับความต้องการจำเป็น ($\bar{X}=3.80$) รองลงมา คือ การดำเนินโครงการเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ ($\bar{X}=3.71$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น คือ การแก้ไขปัญหาระหว่างการดำเนินโครงการ ($\bar{X}=3.55$)

1.3 ด้านประสิทธิผลของโครงการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.71$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีการสำรวจผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ($\bar{X}=3.84$) รองลงมา คือ ผลผลิตของโครงการตอบสนองความต้องการของประชาชน ($\bar{X}=3.81$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น คือ การสำรวจข้อมูลเพื่อการปรับปรุงโครงการ ($\bar{X}=3.59$)

1.4 ด้านผลกระทบของโครงการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.55$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ โครงการเกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน ($\bar{X}=3.79$) รองลงมา คือ โครงการมีผลกระทบทางบวกต่อชุมชน สังคม ($\bar{X}=3.78$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น คือ โครงการมีผลกระทบทางลบต่อชุมชน สังคม ($\bar{X}=2.88$) ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง

2. ผลการประเมินโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดกำแพงเพชร โดยรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.73$) เมื่อพิจารณารายด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ความเป็นไปได้ของโครงการ ($\bar{X}=3.80$) รองลงมา ประสิทธิภาพของโครงการ ($\bar{X}=3.79$) การกำกับติดตามการดำเนินงาน ($\bar{X}=3.73$) และผลกระทบของโครงการ ($\bar{X}=3.62$) ตามลำดับ

2.1 ผลประเมินโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดกำแพงเพชร ด้านความเป็นไปได้ของโครงการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.80$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ มีการสำรวจข้อมูลความต้องการจำเป็นและปัญหาที่กำหนดโครงการ ($\bar{X}=3.96$) รองลงมา คือ โครงการที่จัดขึ้นสนองความต้องการของประชาชนและโครงการถูกกำหนดขึ้นจากความต้องการจำเป็นและปัญหาของชุมชน ($\bar{X}=3.82$) เท่ากัน และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น คือ มีการป้องกันความสูญเสียของทรัพยากรที่ใช้ในโครงการ ($\bar{X}=3.70$)

2.2 ผลประเมินโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดกำแพงเพชร ด้านการกำกับติดตามการดำเนินงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.73$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ เมื่อดำเนินโครงการแล้ว มีการประเมินความก้าวหน้าของโครงการ ($\bar{X}=3.84$) รองลงมา คือ ความสอดคล้องของโครงการกับความต้องการจำเป็น ($\bar{X}=3.74$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น คือ เมื่อดำเนินโครงการแล้ว มีการประเมินอุปสรรคของโครงการ และการแก้ไขปัญหาระหว่างการดำเนินโครงการ ($\bar{X}=3.65$) เท่ากัน

2.3 ผลประเมินโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดกำแพงเพชร ด้านประสิทธิผลของโครงการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.79$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีการสำรวจผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ($\bar{X}=3.91$) รองลงมา คือ ผลผลิตของโครงการตอบสนองความต้องการของประชาชน ($\bar{X}=3.85$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น คือ การสำรวจข้อมูลเพื่อการปรับปรุงโครงการ ($\bar{X}=3.68$)

2.4 ผลประเมินโครงการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดกำแพงเพชร ด้านผลกระทบของโครงการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.62$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ โครงการเกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน ($\bar{X}=3.81$) รองลงมา คือ โครงการสามารถต่อยอดหรือขยายผลได้ในอนาคต ($\bar{X}=3.76$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น คือ โครงการมีผลกระทบทางลบต่อชุมชน สังคม ($\bar{X}=3.06$)

3. ผลการประเมินโครงการด้านเศรษฐกิจและสังคม จังหวัดกำแพงเพชร โดยรวมทั้ง 4 ด้านอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.68$) เมื่อพิจารณารายด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ประสิทธิภาพของโครงการ ($\bar{X}=3.75$) รองลงมา ความเป็นไปได้ของโครงการ ($\bar{X}=3.73$) การกำกับติดตามการดำเนินงาน ($\bar{X}=3.68$) และผลกระทบของโครงการ ($\bar{X}=3.55$) ตามลำดับ

3.1 ด้านความเป็นไปได้ของโครงการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.73$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ มีการสำรวจข้อมูลความต้องการจำเป็นและปัญหาที่กำหนดโครงการ ($\bar{X}=3.89$) รองลงมา คือ โครงการที่จัดขึ้นสนองความต้องการของประชาชน ($\bar{X}=3.87$) เท่ากัน และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น คือ มีการป้องกันความสูญเสียของทรัพยากรที่ใช้ในโครงการ ($\bar{X}=3.55$)

3.2 ด้านการกำกับติดตามการดำเนินงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.68$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ เมื่อดำเนินโครงการแล้ว มีการประเมินความก้าวหน้าของโครงการ ($\bar{X}=3.89$) รองลงมา คือ ความสอดคล้องของโครงการกับความต้องการจำเป็น ($\bar{X}=3.74$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น คือ การแก้ไขปัญหาระหว่างการดำเนินโครงการ ($\bar{X}=3.65$) เท่ากัน

3.3 ด้านประสิทธิผลของโครงการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.75$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ผลผลิตของโครงการตอบสนองความต้องการของประชาชน ($\bar{X}=3.87$) รองลงมา คือ มีการสำรวจผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ($\bar{X}=3.85$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น คือ การสำรวจข้อมูลเพื่อการปรับปรุงโครงการ ($\bar{X}=3.64$)

3.4 ด้านผลกระทบของโครงการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.55$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ โครงการเกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน ($\bar{X}=3.78$) รองลงมา คือ โครงการมีผลกระทบทางบวกต่อชุมชน สังคม ($\bar{X}=3.76$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น คือ โครงการมีผลกระทบทางลบต่อชุมชน สังคม ($\bar{X}=2.82$)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย การกำหนดนโยบายจึงต้องมาจากฐานของปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริง
2. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการควรมีกระบวนการจัดทำนโยบายสาธารณะที่เป็นไปตามหลักวิชาการโดยมีเน้นที่ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ในขั้นตอนของการให้ข้อมูลจนถึงการกำหนดนโยบายในระดับพื้นที่
3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาผลกระทบจากนโยบายที่ดำเนินการเสร็จสิ้นแล้วเกี่ยวกับความคุ้มค่าของงบประมาณที่ดำเนินการ

บรรณานุกรม

- กล้า ทองขาว. การประเมินความเป็นไปได้ของนโยบาย แผนงานและโครงการ. ในประมวลสาระชุดวิชาการประเมินนโยบาย แผนงานและโครงการ. (หน่วยที่ 12). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, 2555.
- ปกรณ์ ปรียากร. การบริหารโครงการ: แนวคิดและแนวทางในการสร้างความสำเร็จ. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสมาธรรม, 2548.
- รัตนะ บัวสนธ์. การประเมินผลโครงการ: การวิจัยเชิงประเมิน. กรุงเทพมหานคร: ต้นอ่อน แกรมมี่, 2540.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. ทฤษฎีการประเมิน. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.
- สมคิด พรหมจ้อย. เทคนิคการประเมินโครงการ. พิมพ์ครั้งที่ 5. นนทบุรี: จตุพร ดีไซน์, 2550.
- _____. การประเมินการดำเนินงานตามนโยบาย แผนงานและโครงการ. ในประมวลสาระชุดวิชาการประเมินนโยบาย แผนงานและโครงการ. (หน่วยงานที่ 13). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, 2555.
- สำนักงานนโยบายและแผน สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย. หลักเกณฑ์ แนวทางการจัดทำโครงการแนวทางการจัดสรรงบประมาณ และการกลั่นกรองโครงการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2558.
- Kirkpatrick D.L. *Evaluating training programs: The four level*. 2nd ed. San Francisco: Berrett-Koehler, 1998.

การเมืองภาคประชาสังคมในยุค 4.0 The Politics of Civil Society in Thailand 4.0 Era

ธงชัย ลิงอุดม
พัชรี สายบุญเยี่ยม
วิทยาลัยสงฆ์เลย

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้ เป็นการอธิบายถึงการเมืองภาคประชาสังคม ในยุคที่มีการแย่งชิงอำนาจกันระหว่างกลุ่มคนที่เห็นต่างทางการเมือง 2 กลุ่ม ที่คิดว่าเป็นคนส่วนใหญ่ในสังคม แต่ในความเป็นจริงในยุค 4.0 นั้น ยังมีคนอีกกลุ่มหนึ่งที่ต้องการเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาประเทศโดยไม่หวังผลตอบแทนแต่ต้องการพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นต่อการกำหนดนโยบายของรัฐ สร้างความร่วมมือกันระหว่างรัฐกับองค์กรประชาสังคม สร้างความชอบธรรมในการทำงานขององค์กรประชาสังคม เสริมสร้างการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างรัฐ เสริมสร้าง การศึกษาพลเมือง สร้างการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นทุนทางสังคม เป็นการสร้างทางเลือกและโอกาส ในการเข้าถึงบริการสาธารณะ

คำสำคัญ : การเมือง, ภาคประชาสังคม, สังคม4.0

Abstract

This article Describe civil society politics. In the era of power struggle between. The people who see the two political groups who think that most people in society. In fact, in the 4.0 era, there was another group who wanted to play a role in developing the country without a return, but needed space to express its views on state policy. Collaborate between the state and civil society. Civil Rights in the Work of Civil Society Organizations Strengthen interactions between states, strengthen civic education. Create engagement. Which is a social capital. Make choices and opportunities. To access public services

Keywords: political, civic, social 4.0

บทนำ

ประชาสังคม หรือ Civil Society เป็นแนวคิดที่มีเป้าหมายเพื่อการมีสังคมและชุมชนที่เข้มแข็งด้วยเป็นแนวคิดที่กว้าง จึงมีผู้ให้คำนิยามไว้หลากหลาย โดยทั่วไปประชาสังคม หมายถึง พื้นที่หรือส่วนของสังคมที่มีประชาชนเป็นผู้แสดงบทบาทหลัก พื้นที่ดังกล่าวจึงไม่ใช่ภาครัฐ ซึ่งปฏิบัติหน้าที่โดยมีกฎหมายรองรับ และภาครัฐกิจเอกชนที่เน้นดำเนินงานโดยมุ่งแสวงหาผลกำไรในพื้นที่ประชาสังคม ประชาชนทั่วไปเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการที่เป็นอิสระจากภาครัฐ และอยู่นอกบริบทการแข่งขันทางการเมือง

ซึ่งกลุ่มและผู้กระทำการทางสังคม อาจมีวัฒนธรรม วิธีชีวิต วิธีคิดอันหลากหลายมาร่วมกันในกิจกรรมที่มีเป้าหมายเพื่อแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล ถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิด สร้างเอกลักษณ์และความเห็นร่วมกัน รวมถึงต้องมีจุดมุ่งหมายร่วมในการพิทักษ์หรือเพิ่มพูนผลประโยชน์สาธารณะบางประการให้กับสังคม โดยลักษณะของพื้นที่ดังกล่าวสามารถเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ทางการเมือง และทางเศรษฐกิจ

แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองภาคประชาสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคม (Civil Society) เป็นส่วนหนึ่งที่มาจากความเคลื่อนไหวในการปฏิวัติเพื่อต่อต้านระบอบการปกครองที่ไม่เป็นประชาธิปไตย และเป็นแนวคิดหลักในการพัฒนาศักยภาพของประชาชนที่มีฐานะเป็นผู้อยู่ในปกครองของรัฐและผู้มีอำนาจ ให้กลายเป็น “พลเมือง” (Citizen) ซึ่งคำว่าพลเมืองนั้นเป็นการสะท้อนให้เห็นแนวคิดเรื่องสิทธิของประชาชนในฐานะที่เป็นพลเมืองของรัฐ โดยเน้นเรื่องสิทธิของปัจเจกชน และสิทธิในการมีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง แต่ในบริบทการสร้างความเข้มแข็งให้กับระบอบประชาธิปไตยก็มีปัญหาเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดความจำเป็นต้องมีเงื่อนไขสำหรับกระบวนการเคลื่อนไหวของประชาสังคม

Linz และ Stepan (2001) ได้เสนอว่า จะต้องมีความเข้มแข็งสำหรับ “ประชาสังคม ที่เป็นอิสระและความคงอยู่” เพื่อที่จะสร้างความแข็งแกร่งให้กับระบอบประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอของ Bernan (1997) นั้นขัดแย้งกับคำยืนยันของ Schnitter (1997) ที่ว่า ประชาคมนั้นมีส่วนช่วยในการสร้างความแข็งแกร่งให้กับระบอบประชาธิปไตย โดย Bernanแย้งว่า ในระบอบการปกครองที่เป็นประชาธิปไตยอยู่แล้วประชาสังคมอาจเป็น พื้นฐานในการที่จะจัดตั้งระบอบการปกครองแบบรวบอำนาจเบ็ดเสร็จ เช่นยุคของนาซีในเยอรมนี ในสมัยสาธารณรัฐเวimar (Weimar Republic) ก็ได้¹

นักปรัชญาเมธีตะวันตกคนสำคัญที่พูดถึงสิทธิของพลเมืองคือ โทมัสฮอบส์ (Thomas Hobbes) (ค.ศ. 1588-1679) ฮอบส์เชื่อว่า มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาต่างก็ได้รับ “สิทธิตามธรรมชาติ” (Natural Right) ที่เท่าเทียมกัน ทุกคนต่างมีสิทธิเท่าเทียมกันไม่ว่าหญิงหรือชาย แต่เนื่องจากหากมนุษย์ทุกคนใช้สิทธิของตนที่อยู่ทั้งหมด อาจก่อให้เกิดความวุ่นวาย ไร้ระเบียบ มนุษย์จึงได้ตกลงกันที่จะมอบอำนาจบางส่วนให้กับบุคคลกลุ่มหนึ่งให้ทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองที่เรียกว่ารัฐ ทำหน้าที่ในการปกครอง รักษาความสงบเรียบร้อยแทนประชาชน

นักปรัชญาเมธีคนสำคัญอีกท่านหนึ่งคือ จอห์น ล็อก (John Locke) (ค.ศ. 1632-1704) เห็นว่านอกจากประชาชนจะมีสิทธิตามธรรมชาติแล้ว อำนาจในการปกครองตนเองที่แท้จริงก็เป็นของประชาชน โดยอยู่ภายใต้กฎแห่งเหตุผล แม้ประชาชนจะยินยอมพร้อมใจมอบอำนาจให้แก่รัฐในการปกครอง แต่รัฐก็จำต้องได้รับความยินยอมจากประชาชน ประชาชนในฐานะที่เป็นพลเมืองเป็นเจ้าของสิทธิการปกครอง และสามารถที่จะเพิกถอนความตกลงนั้นเสียได้หากว่ารัฐไม่ปฏิบัติตามพันธสัญญาที่ให้ไว้กับประชาชน สัญญาระหว่างพลเมืองที่ทำได้กับรัฐนั้นคือ “สัญญาประชาคม” (Social Contract)

¹ ศาสตราจารย์ โรเบิร์ต บี อัลบริทตัน และ ดร. ถวิลวดี บุรีกุล. บทบาทของประชาสังคมที่มีต่อการเมืองในด้านการเลือกตั้งของประเทศไทย. บทความ, หน้า 1.

ความหมายของ “การเมือง”

การเมืองในความหมายทางรัฐศาสตร์นั้นในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Politics มาจากคำภาษากรีก “polis” แปลว่า “รัฐ” หรือ “ชุมชนทางการเมือง” มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายไว้หลากหลายต่างกันขึ้นอยู่กับทัศนะและความเข้าใจของนักวิชาการแต่ละคนซึ่งในที่นี้จะรวบรวมไว้พอเป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้²

1.การเมืองคือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับรัฐ นักคิดอย่างเพลโต ,อริสโตเติล,โทมัสฮอบส์, จอห์น ลอค, รัสโซ ,มาเคียเวลลี และเฮเกล กล่าวว่าการเมืองคือเรื่องราวที่เกี่ยวข้องและโยงใยกับเรื่องของรัฐ รัฐจะมีองค์ประกอบคือ มีอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดน อาณาเขต มีผู้ปกครองและมีประชาชน ส่วนชาติ หมายถึงที่รวมของกลุ่มชนที่มีพื้นฐานของความเป็นมาและมีพื้นฐานเหมือนกัน เช่นมอญ กะเหรี่ยง ถือเป็นชนชาติ แต่ไม่เป็นรัฐ

2.การเมืองคือเรื่องของอำนาจ(Power) อำนาจหมายถึงความสามารถในการกำหนด ควบคุมและ บังการวิถีชีวิตของคนอื่น ซึ่งแนวคิดในเรื่องอำนาจจะมีความเกี่ยวข้องไปถึงคำว่าอิทธิพล (Influent) และ อำนาจหน้าที่ (Authority) ถ้าพฤติกรรมใดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเหล่านี้ก็จะเป็นเรื่องของการเมือง

3.การเมืองคือเรื่องของการใช้อำนาจในการจัดแจงแบ่งสรรทรัพยากรหรือสิ่งที่มีคุณค่าในสังคม ทั้งนี้ในกระบวนการสร้างความยุติธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมใดๆเป็นเรื่องการเมือง เช่นการเลือกผู้แทนก็เป็น การเลือกคนที่ไปสร้างความกินดีอยู่ดีให้กับประชาชน เข้าไปจัดแจงแบ่งสรรงบประมาณ

จากนิยามที่หลากหลายข้างต้น มีการกล่าวว่าเราจะมองการเมืองมองได้จาก 3 มุมมอง

มุมมองที่ 1 การมองการเมืองจากพฤติกรรมตามธรรมชาติ ก็จะมีมองได้ว่า

- 1.การเมืองเป็นเรื่องของสถาบันและการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐบาล
- 2.การเมืองเป็นเรื่องกิจกรรมของการจัดสรรทรัพยากรที่มีอย่างจำกัด และ
- 3.การเมืองเป็นเรื่องปฏิกิริยาของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจ

มุมมองที่ 2 การมองการเมืองจากการตั้งคำถามและคำตอบที่สำคัญ ซึ่งคำตอบดังกล่าวก็จะเป็นเรื่องของการเมือง คือ

1.การถามว่า ทำไมกลุ่มและองค์กรจึงสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางอุปสรรคและการเปลี่ยนแปลง คำตอบของคำถามนี้ก็เป็นเรื่องของการเมือง

2.คำถามที่ว่าทำไมคนบางกลุ่มจึงสามารถขึ้นสู่อำนาจและรักษาอำนาจเอาไว้ได้

3.คำถามว่าในสภาพเศรษฐกิจและสังคมแบบใดที่นำไปสู่รูปแบบการปกครองในแบบต่างๆ เช่นทำไมเศรษฐกิจแบบเสรี จึงนำไปสู่การปกครองในระบบประชาธิปไตย ทำไมเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมนำไปสู่ระบบการปกครองในแบบเป็นอำนาจนิยม หรือเผด็จการ

คำตอบการเมืองนั่นเอง เพราะการเมืองจะเข้าไปใช้อำนาจในการแทรกแซงในวิถีเศรษฐกิจและสังคม

มุมมองที่ 3 การเมืองหมายถึงพฤติกรรมหรือกิจกรรมที่สำคัญ เช่น

² สิทธิพันธ์ พุทธพูน. แนวทางการศึกษารัฐศาสตร์.สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2553. หน้า 4-7.

1. การเมืองคือเรื่องของความขัดแย้ง นักวิชาการอย่างอันดิงตัน ซึ่งเขียนหนังสือเรื่อง Political Order in Changing Society บอกว่าการเมืองคือเรื่องของความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคม ในเรื่องของผลประโยชน์ที่แต่ละคนแต่ละกลุ่มต้องการให้รัฐตอบสนองความต้องการของตนเองในด้านต่างๆ

2. การเมืองเป็นเรื่องของการต่อสู้ในเรื่องของอำนาจ การต่อสู้ในเชิงอำนาจในหลายประเทศนำไปสู่การปฏิวัติและการรัฐประหาร ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเมือง โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนาที่มีปัญหาความขัดแย้งของผู้นำทางการเมืองให้เห็นบ่อยครั้ง นักวิชาการพบว่าถ้านับจำนวนปีที่มีการเลือกตั้งอย่างอิสระกับจำนวนปีของการทำรัฐประหาร รัฐประหารจะมีมากกว่า

3. การเมืองเป็นกิจกรรมของผู้นำ เป็นการตัดสินใจของผู้ การกระทำทุกอย่างของผู้นำจะเกี่ยวข้องกับการเมืองทั้งสิ้น แนวคิดเกี่ยวกับการตัดสินใจ หรือ Decision Approach จะให้ความสำคัญกับการตัดสินใจของผู้นำ

จากคำนิยามที่หลากหลายของคำว่าการเมือง นักวิชาการต่างมองว่า คำว่าการเมืองจะมีฐานความคิดที่คล้ายๆกันคือ

1. ทุกสังคมจะมีปัญหาที่คล้ายกันคือทุกสังคมมีทรัพยากรอย่างจำกัด ขณะที่ความต้องการของประชาชนมีมากกว่าทรัพยากรที่รัฐมีอยู่ หรือ Demand มีมากกว่า Supply ตลอดเวลา

2. จึงต้องมีการจัดลำดับความสำคัญในการตอบสนองความต้องการ ทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องมีการจัดสรรทรัพยากรในการจัดแจงแบ่งสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งในสังคม

3. ในกระบวนการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด และในกระบวนการตัดสินใจ จะมีคนบางกลุ่มที่ได้รับประโยชน์บางกลุ่มไม่ได้รับประโยชน์

4. กลุ่มที่ไม่ได้ประโยชน์ก็จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยการเรียกร้องให้รัฐบาลเปลี่ยนแปลงนโยบาย หรือดำเนินการจัดสรรทรัพยากรใหม่ การเรียกร้องทำได้หลายรูปแบบอาจจะประท้วงหรือเข้าหาพรรคการเมือง เข้าหาผู้นำการเมือง

5. กลุ่มที่ได้ประโยชน์อยู่แล้วก็จะเข้ามาเรียกร้องเพื่อให้คงแนวทางในการจัดแจงแบ่งสรรทรัพยากรแบบเดิมเอาไว้ โดยพยายามบอกว่าการจัดแจงแบ่งสรรทรัพยากรที่รัฐบาลได้ทำไปแล้วนั้นมีความชอบธรรมแล้ว ถูกต้องแล้ว ทั้งนี้เพื่อเป็นการรักษาสถานภาพที่ได้เปรียบกว่าหรือสถานะภาพที่ตนเองได้ประโยชน์เอาไว้ต่อไป

6. ดังนั้นการเมืองจึงเป็นปฏิกริยาของผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง และเป็นเรื่องของการแข่งขันสิทธิที่จะปกครองในระหว่างผู้ปกครองด้วยตัวเอง

จากที่ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า การเมือง ในช่วงต้นนั้น สามารถอธิบายได้เป็น 2 ฝ่ายคือ 1) ฝ่ายผู้ปกครอง การเมืองเป็นเรื่องของการแย่งชิง แสวงหาอำนาจในการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้กับสมาชิกสังคม 2) ฝ่ายของผู้ใต้ปกครอง การเมืองเป็นเรื่องสิทธิหน้าที่ตามกฎหมายของสมาชิกในสังคม

เพราะการเมืองมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนเราในหลายๆด้าน การเข้าใจความหมายและบทบาททางการเมือง จึงถือเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของพลเมือง

ความหมายของ “ภาคประชาสังคม”

ประชาสังคม หมายถึง เครือข่าย กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบัน และชุมชนที่มีกิจกรรม หรือมีการเคลื่อนไหวอยู่ระหว่าง รัฐ กับ ปังเจกชน มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม สังคมประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ รัฐ ประชาสังคม และปัจเจกชน ซึ่งต้องเป็นอิสระต่อกัน

ประชาสังคม เป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่เชื่อมอยู่ระหว่างงานส่วนบุคคลในระดับครอบครัวและเพื่อนในด้านหนึ่ง และอีกด้านหนึ่งที่เป็นโลกของรัฐและสถาบัน “ทางการ” ต่างๆ (ดู ดร.เดวิด แมมธิวส์ ใน “องค์ประกอบมูลฐานเรื่องประชาสังคมที่เข้มแข็งและชีวิตสาธารณะที่มีคุณภาพ”)³

ประภาส ปันตบแต่งได้นิยามคำว่า “ภาคประชาชน” และ “ภาคประชาสังคม” รวมไปถึงคำ “ภาคพลเมือง” เป็นคำที่ใช้ในความหมายเดียวกัน

ประภาส ปันตบแต่ง ได้นิยามคำว่า “ภาคประชาชน” และ “ภาคประชาสังคม” รวมไปถึงคำ “ภาคพลเมือง” เป็นคำที่ใช้ในความหมายเดียวกัน มีคุณสมบัติที่สำคัญคือ มีจุดมุ่งหมาย “สาธารณะ” มากกว่า ส่วนตัว เกิดขึ้นเพื่อนำมาใช้ในการอธิบายกลุ่มก้อนของผู้คนที่ไม่ใช่ “ภาครัฐ” หรือภาคราชการและไม่ใช่ “ภาคเอกชน” แต่ได้เข้ามามีบทบาทในสังคมการเมืองไทย การขับเคลื่อนประชาสังคมไม่ได้มุ่งสู่การเข้าไปกุมอำนาจรัฐ แต่เป็นการระดมพลังและการแสดงออกซึ่งความหลากหลายของผลประโยชน์ ฯลฯ ที่ไม่ได้อยู่ในพื้นที่การขับเคลื่อนในภาคสังคมการเมือง (เช่น การลงสมัครรับเลือกตั้ง ฯลฯ)

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล⁴ จึงนิยาม การเมืองภาคประชาชนว่าเป็น การเคลื่อนไหวอย่างมีจิตสำนึกทางการเมืองของกลุ่มประชาชน เพื่อลดฐานะการครอบงำ รวมทั้งเพื่อโอนอำนาจบางส่วนมาให้ประชาชนใช้ดูแลชีวิตตนเองโดยตรง เป็นปฏิกิริยาตอบโต้การใช้อำนาจรัฐ เพื่อถ่วงดุลอำนาจการครอบงำของระบบตลาดเสรีในภาคประชาชน และเป็นกระบวนการใช้อำนาจทางตรงของประชาชนที่มากกว่าการเลือกตั้ง เพื่อเข้าไปสู่กระบวนการทางนโยบายทุกชั้นตอน โดยมีจุดหมายสำคัญคือ การลดระดับการปกครองโดยรัฐ จากัดขอบเขตอำนาจรัฐ ให้สังคมดูแลตนเอง ถ่วงดุลอำนาจรัฐด้วยระชาสังคมโดยไม่มุ่งยึดอำนาจรัฐ

ความสำคัญของการเมืองภาคประชาสังคม

การเมืองภาคประชาสังคม เป็นองค์กรนอกภาครัฐ เข้ามามีบทบาทในสังคมการเมืองการปกครองในรูปแบบของกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มผลประโยชน์ (Interest group) หรือ กลุ่มกดดัน (Pressure group) หรือ การประท้วง (Mob) ภายใต้กฎหมาย ภายหลังจากที่รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันใช้บังคับทั้งในทางการเมืองการ

³ David Mathews. Reinventing Politics: A Book for Citizens, Community and Institutions อ้างใน รศ.ดร.ณัฐวัจน์ สุทธิโยธิน. แนวคิดพื้นฐานที่สำคัญเกี่ยวกับประชาสังคม (Civil Society) คิดถึง...การเคลื่อนไหวของ อ.ศศิณ เฉลิมลาภ [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http://nattawatt.blogspot.com/2013/10/blog-post_3228.html [15 สิงหาคม 2561].

⁴ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2547

ปกครอง และกฎหมายแตกต่างไปจากแนวทางกระแสหลักเดิมซึ่งสามารถอธิบายความสำคัญของการเมืองภาคประชาสังคม หรือการเมืองภาคประชาชน ได้ดังนี้⁵

1) การเมืองภาคประชาชน ว่าเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดอุดมการณ์การปกครองแบบประชาธิปไตย การอธิบายบนแนวทางนี้พยายามที่จะชี้และอธิบายให้เห็นในเชิงยุทธวิธีว่า ประชาชนสามารถใช้สิทธิเสรีภาพได้ในทางตรง หรือที่เรียกว่าประชาธิปไตยทางตรง (Direct democracy) เช่น การที่ประชาชนใช้สิทธิในการเสนอกฎหมาย หรือการใช้สิทธิในการถอดถอนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาท้องถิ่น หรือผู้บริหารระดับสูง ก็ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองภาคประชาชนที่เข้าไปเคลื่อนไหวในโครงสร้างทางการเมืองในภาค ที่เป็นทางการทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ดังที่ปรากฏไว้ในบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ซึ่งเกิดขึ้นโดยกระบวนการในการจัดทำรัฐธรรมนูญที่ประชาชนเข้ามามีส่วนในการจัดทำ ในปัจจุบันก็ยังเป็นอุปสรรค ทั้งนี้เนื่องจากถึงที่สุดแล้วกระบวนการในการตัดสินใจขั้นสุดท้ายก็ยังคงอยู่ที่การเมืองในระบบ ซึ่งก็คือ พรรคการเมืองและนักการเมือง ในทางยุทธศาสตร์ การเข้าไปเสริมสร้างให้ประชาชนทั้งในฐานะที่เป็นปัจเจก และในฐานะกลุ่มต่างๆ เข้ามา มีบทบาททั้งทางตรงและทางอ้อมหรือที่เรียกกันว่า การเพิ่มบทบาททางการเมืองให้กับประชาชนมากกว่าการทำหน้าที่ในการเลือกตั้งก็น่าจะช่วยให้เกิดการปฏิรูปทางการเมืองได้⁶

2) การเมืองภาคประชาชนว่า การที่ประชาชนเข้าร่วมหรือเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมืองที่เป็นทางการ หรือกล่าวให้ถึงที่สุดแล้วก็คือการเมืองภาคประชาชนคือ ประชาธิปไตยโดยผู้แทน (Representative democracy) การที่ประชาชนเข้าเป็นสมาชิกพรรค การเมือง การให้การสนับสนุนพรรค หรือผู้สมัคร การไปใช้สิทธิเลือกตั้งหรือการสมัครรับเลือกตั้ง⁷ ซึ่งเป็นโครงสร้างของระบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ตามแนวทางการอธิบายระบบการปกครองของประเทศอุตสาหกรรมตะวันตกที่มีอิทธิพลทางความคิดทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เป็นบทบาทของประชาชนที่พึงมีในระบบการเมือง

3) การเมืองภาคประชาชนว่า การที่ประชาชนเข้าร่วมหรือเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบการจัดการชุมชนท้องถิ่น โดยการดึงเอากลุ่มที่ไม่เป็นทางการ (กลุ่มที่อยู่นอกโครงสร้างองค์การทางการเมืองที่กำหนดไว้โดยกฎหมาย) เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ทั้งนี้เป็นไปตามแนวคิดส่วนหนึ่งในการพัฒนาชุมชน ภายใต้แนวทางการปรับทิศทางของการกำหนดนโยบายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ดังจะเห็นได้จากการจัดตั้งประชาคมหมู่บ้าน หรือประชาคมตำบล ในกรณีเช่นนี้ก็เป็นการปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งจากความพยายามที่จะเข้าไปมีส่วนในการพัฒนาท้องถิ่นที่ไม่ได้เข้าไปในช่องทางทางการเมืองดังในแนวคิดที่อธิบายมาแล้วข้างต้น จากนั้นดังที่กล่าวมาได้สะท้อนให้เห็นความหมายของ "การเมือง" ที่ขยายออกไปจากกรอบการเมืองแบบเดิม ๆ ที่ครอบงำทางความคิดมาเป็นเวลานาน

⁵ การตรวจสอบขององค์กรภาคประชาชนในระบบการบริหารงานและกิจการสาธารณะของท้องถิ่น.

⁶ บวรศักดิ์ อูวรรณโณ. "การสร้างธรรมาภิบาลในสังคมไทย". สำนักพิมพ์บริษัทวิญญูชน , 2542.

⁷ สุจิต บุญบงการ. "การมีส่วนร่วมทางการเมืองของไทย". ใน "การพัฒนาทางการเมืองของไทย". กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531. บทที่ 3 หน้า 45-78 และ บทที่ 9 หน้า 266 – 285

ลักษณะของพัฒนาการทางการเมืองในแนวทางนี้เป็นการเข้าไปขยายพื้นที่สาธารณะ (พื้นที่ทางการเมือง) ที่อยู่ในกรอบครองครองของระบอบราชการและระบบอุปถัมภ์มาเป็นเวลานาน⁸

จากความสำเร็จข้างต้น การเมืองภาคประชาชน หรือที่เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “การเมืองของพลเมือง” เป็นอุดมการณ์ เป็นยุทธศาสตร์และยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวทางการเมืองทำให้เกิดกลไกต่าง ๆ ที่ภาคประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมและเปิดเวทีสาธารณะ รวมถึงเวทีทางการเมืองในระดับต่าง ๆ อย่างมากมาย ในการพัฒนาประเทศอย่างมีส่วนร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลไกทางด้านโครงสร้างองค์กรทางกฎหมายที่อยู่ในภาครัฐ เอื้อให้ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมมากขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- ประการแรก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางการเมืองในระดับชาติ
- ประการที่สอง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างราชการบริหารส่วนกลางและส่วนภูมิภาค
- ประการที่สาม สร้างนวัตกรรมใหม่ๆในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นที่สอดคล้องกับความหลากหลายของความเป็นท้องถิ่น
- ประการที่สี่ สร้างวัฒนธรรมในความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระดับท้องถิ่นใหม่ให้สอดคล้องกับระบอบราชการบริหารแบบใหม่ ๆ

กระบวนการในการนำเสนอและวิธีการอธิบายแนวความคิดที่ว่าด้วยการเมืองภาคประชาชนเท่าที่เป็นอยู่ ณ ขณะนี้ มีการอธิบายที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากการอธิบายเกี่ยวกับแนวคิดและอุดมการณ์ที่ว่าด้วยการเมืองของพลเมือง หรือการเมืองภาคประชาชนนั้นไม่ได้มีสถานภาพเป็นองค์ความรู้ที่อยู่ในกระแสวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองและกฎหมายที่เป็นกระแสหลัก

องค์ประกอบของประชาสังคม

จากแนวคิดของผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านดังกล่าวคำว่า “ประชาสังคม” ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 8 ส่วนดังนี้คือ⁹

1. กลุ่มบุคคล หมายถึง บุคคลตั้งแต่สองคนมารวมตัวกันเป็นกลุ่มในลักษณะของ “กลุ่มสังคม”
2. ที่มาของบุคคล บุคคลตั้งแต่สองคนที่มาวมตัวกันไม่ใช่ทั้งภาครัฐและไม่ใช่งานธุรกิจ
3. ลักษณะของการรวมตัวกัน มีได้ทั้งการรวมตัวแบบเผชิญหน้ากัน เช่น เวทีการประชุมเวทีชาวบ้าน และการรวมตัวผ่านสื่อหรือช่องทางหรือวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยใช้ชื่อเรียกในรูปแบบต่างๆ

⁸ การเรียนรู้ที่เหมาะสมในสังคมไทย” พระธรรมปิฎก น.พ. ประเวศ วสี ดร.เอกวิทย์ ณ.กลาง รศ. ศรีศักร วัลลิโกดม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ต.ค. 2544.

“สิทธิชุมชน เกณฑ์คุณค่าและฐานความคิด”. เสน่ห์ จามริก มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์มนุษยศาสตร์, 2542.

⁹ ณัฐวิวัฒน์ สุทธิโยธิน .กระบวนการประชาสังคมในสื่ออินเทอร์เน็ตและสื่อใหม่. ในบทความหัวข้อการสื่อสารเชิงประเด็น [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: www.thaisustainablelife.com [15 สิงหาคม 2561].

4. การตั้งชื่อ มีการตั้งชื่อกลุ่มประชาสังคมรูปแบบต่างๆ เช่น กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบัน ชุมชน องค์กร เครือข่าย

5. ความสัมพันธ์ ความสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคลที่เป็นประชาสังคมมีได้หลายรูปแบบทั้ง ความสัมพันธ์เชิงสิทธิที่มีอยู่ร่วมกัน ความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกัน ความสัมพันธ์เชิงผลประโยชน์ที่มีร่วมกัน ความสัมพันธ์เชิงจิตสำนึกทางสังคมร่วมกัน ความสัมพันธ์เชิงจุดมุ่งหมาย

6. ประเด็นร่วมกัน กลุ่มประชาสังคมมีความสนใจในหัวเรื่องและประเด็นเรื่องร่วมกัน หรือในปริณทล (area) เดียวกัน

7. กิจกรรม มีกิจกรรมหรือความเคลื่อนไหวร่วมกัน ที่ดำเนินอยู่ระหว่างโลกที่เป็นภาครัฐ กับโลกที่เป็นภาคปัจเจกชน

8. การสื่อสาร มีการสื่อสารระหว่างบุคคลในกลุ่มตนเอง มีการสื่อสารระหว่างกลุ่มของตนเองกับกลุ่มอื่นๆ มีการสื่อสารระหว่างกลุ่มกับประชาชนหรือสังคม โดยอาจมีการสื่อสารระหว่างกลุ่มของตนเองกับรัฐ และอาจมีการสื่อสารระหว่างกลุ่มของตนเองกับภาคธุรกิจเอกชน

ประเภทของประชาสังคม

เบนจามิน บาร์เบอร์ อธิบายว่า ประชาสังคมมี 3 รูปแบบ ได้แก่¹⁰

1. ประชาสังคมแบบเสรีนิยม ในความหมายแห่งนี้นี้ ประชาสังคมคือ ภาคเอกชนมองว่า รัฐเป็นผู้มีอำนาจกีดกันและสร้างกฎเกณฑ์มาบังคับ ตามความคิดเสรีนิยมเห็นว่า ตลาดคือเสรีภาพ ผู้ที่ยึดมั่นในแนวคิดนี้ จะยืนยันให้เลือกระหว่างรัฐกับตลาด กล่าวอีกอย่างว่า ประชาสังคมแบบนี้ หมายถึง ภาคตลาดเอกชน ภาคของปัจเจกชนที่มีการสมาคมโดยสมัครใจในกลุ่มทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีลักษณะการทำสัญญากันรวมทั้งครอบครัว ตัวอย่างเช่น หอการค้าไทย สมาคมวิชาชีพต่างๆ ก็เป็นประชาสังคมด้วยเช่นกัน

2. ประชาสังคมแบบชุมชน เป็นประชาสังคมที่มีพื้นฐานอยู่ที่ความต้องการสร้างความเป็นปึกแผ่นและความเข้มแข็งของชุมชน การรวมตัวกันนั้นไม่ใช่โดยใจสมัคร แต่เกิดจากความจำเป็น หรือการผูกพันกันที่ทำให้แยกไม่ออก ไม่เชื่อว่าภาคเอกชนเป็นเพียงความเป็นปึกแผ่นของผู้บริโภค หรือผู้ผลิตเห็นว่าประชาสังคมเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่ใหญ่และปฏิเสธไม่ได้ที่จะผูกพันผู้คนเข้าด้วยกัน เริ่มต้นเป็นครอบครัวและสมาคมเครือญาติ เช่น ชนเผ่า เป็นสโมสรพื้นบ้านชุมชน ไปจนถึงลำดับชั้นทางสังคมที่ขยายออกไป กระบวนการประชาสังคมแบบนี้ไม่ได้เป็นประชาธิปไตยเสมอไป แต่มักมีความสัมพันธ์แบบลำดับชั้น มีข้อห้าม และกระทั่งเป็นแบบรวบอำนาจ ประชาสังคมในความหมายนี้ได้แก่ เครือญาติ ศาสนา

3. ประชาสังคมแบบประชาธิปไตยเข้มแข็ง ประชาสังคมเป็นสิ่งที่อยู่ระหว่างภาครัฐกับภาคธุรกิจเอกชน หรือเป็น ภาคที่สาม ได้แก่ ชุมชนแบบประชา (Civil Community) มีสมาชิกแบบเปิดและเสมอภาค ทั้งยังเปิดโอกาสให้ทีมงานอาสาสมัครด้วย ประชาสังคมแบบนี้กำลังจะถูกฟื้นฟูขึ้นใหม่ ประชาสังคมแบบประชาธิปไตยเข้มแข็งนี้จะแสดงถึงความแข็งแกร่งของสังคม และจะช่วยแก้ลักษณะการเป็นลำดับชั้น และการรวบอำนาจในประชาสังคมแบบชุมชนด้วย

¹⁰ อุนซุ อาภาภิรม ศตวรรษที่ 21 ความรู้กับความไม่รู้: พื้นที่สำหรับเรา มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับประจำวันที่ 21-27 ตุลาคม พ.ศ. 1548 ปีที่ 25 ฉบับที่ 1314

พัฒนาการทางการเมืองของภาคประชาสังคม

การพัฒนาการทางการเมืองกว่าสองทศวรรษผ่านกระบวนการสร้างความเป็นประชาธิปไตย เป็นช่วงตอนปลายของยุคกลางไปจนถึงยุคเริ่มเข้าสู่สมัยใหม่ ประมาณศตวรรษที่ 17 ถึง ศตวรรษที่ 18 มีเหตุการณ์ที่สำคัญในยุโรป คือสงครามสามสิบปี (Thirty Years' War) เป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดระบอบรัฐที่มีอำนาจอธิปไตยของตนเอง นักปรัชญาการเมืองในยุคนี้มีความเห็นตรงกันข้ามในเรื่องความสัมพันธ์แบบพันธมิตรระหว่างรัฐกับศาสนจักร โดยมองว่ารัฐและศาสนจักรเป็นตัวสกัดกั้นความก้าวหน้าและความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์ เพราะรัฐถือว่าเป็นตัวตนหรือองค์กรทางการเมืองที่ใช้อำนาจบีบบังคับเสรีภาพของปัจเจกชน ขณะเดียวกันศาสนจักรก็มีความชอบธรรมในการปกครองของระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยการสถาปนาทฤษฎีเทวสิทธิ (Divine Right) ขึ้นมาครอบงำความคิดของราษฎรให้ยอมรับการปกครองของกษัตริย์ นักปรัชญาการเมืองในยุคนี้มองว่าความเชื่อนี้ขัดขวางเจตจำนงของประชาชน ส่งผลต่อการตื่นตัวทางการเมืองและการเติบโตขององค์กรภาคประชาสังคม จนพัฒนาไปสู่การเป็นรากฐานการปฏิวัติประชาธิปไตยในยุโรป อิทธิพลทางความคิดของนักปรัชญาการเมืองในยุคนี้ที่สำคัญได้แก่ โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) จอห์น ล็อก (John Locke) และ ฌ็อง ฌักส์ รูสโซ (Jean -Jacques Rousseau) ความคิดของนักปรัชญาทั้งสามคนจัดอยู่ในกลุ่มความคิดที่เรียกว่าทฤษฎีสัญญาประชาคม (Social Theory) เป็นการนำเสนอความคิดที่อธิบายความชอบธรรมใหม่เกี่ยวกับที่มาของอำนาจรัฐ จากเดิมที่เชื่อกันโดยทั่วไปว่า ผู้ปกครองซึ่งก็คือกษัตริย์มีความชอบธรรมในการใช้อำนาจปกครองที่ได้รับมาจากพระเจ้าที่เรียกว่าอำนาจเทวสิทธิ (Divine Right) อำนาจจากรัฐนี้ผู้ปกครองได้รับผ่านมาจากศาสนจักร ตามความเชื่อแบบเดิมนี่อำนาจของอาณาจักรและอำนาจของศาสนจักรจึงเป็นอันเดียวกัน แต่อำนาจรัฐตามแนวคิดของนักปรัชญาในกลุ่มสัญญาประชาคมเสนอขึ้นมาใหม่ อ้างที่มาของอำนาจรัฐว่าเกิดจากการยินยอมพร้อมใจกันของมนุษย์ในสังคมมาตกลงจัดระเบียบการอยู่ร่วมกันด้วยการมอบอำนาจให้ผู้ทำหน้าที่แทนตนในนามของส่วนรวม นักปรัชญาทั้งสามคนให้เหตุผลแตกต่างกันในการอธิบายถึงความจำเป็นที่มนุษย์ยินยอมมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมและยอมมอบอำนาจให้ผู้อื่นปกครอง โดยนักทฤษฎีแต่ละคนมีคำอธิบายอ้างอิงถึงพื้นฐานธรรมชาติของมนุษย์ในแง่มุมที่แตกต่างกัน แต่ที่มีทัศนะเหมือนกันคือธรรมชาติของมนุษย์เป็นเหตุแห่งการทำข้อตกลงยินยอมในการจัดตั้งและมอบอำนาจให้ผู้ผู้นำ¹¹

ประชาสังคมในประเทศไทย

คำ “ประชาสังคม” ปรากฏในสังคมไทยในราวกลางทศวรรษที่ 2520 ซึ่งมีคำอื่นๆ ที่ใช้ในความหมายเดียวกันคือ “ภาคประชาชน” และ “ภาคพลเมือง” ปรากฏการณ์ที่นำมาสู่ “ประชาสังคม” หากมองจากพัฒนาการและการคลี่คลายของกลุ่มพลังทางสังคมการเมืองไทย ประชาสังคม เกิดขึ้นในบริบทซึ่งกลุ่มนักกิจกรรมทางสังคมที่โด่งดังไปหา งานกับ ชาวบ้านในยุค หลังความเสื่อม ถอยของขบวนการสังคมนิยม หรือที่บางคนเรียกกันว่า “ยุค การแสวงหาครั้งที่ 2” ในช่วงทศวรรษ 2520 ที่นำ มาสู่การก่อตัวของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ที่ก่อร่างสร้างตัวขึ้นโดยนักพัฒนาภาคเอกชน (NGO) ซึ่งเป็นนักกิจกรรม นัก

¹¹ ชาวุฒิตี ชมพูนุท.ล. แนวคิดประชาสังคมในยุคก่อนสมัยใหม่.

เคลื่อนไหวทางสังคมที่ลงไปหา งานกับ ชาวบ้านในพื้นที่ชนบท โดย การจัดตั้งองค์กรพัฒนาเอกชนขนาดเล็กขึ้นเพื่ออาศัยเป็นเครื่องมือทำงานกับชาวบ้าน โดยมี เป้าหมายสำคัญอยู่ที่การสร้างความสำเร็จขององค์กรชาวบ้าน หรือองค์กรประชาชน (People Organization-PO)¹²

พลวัตของภาคประชาสังคมในประเทศไทยนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปพอสมควรในช่วงทศวรรษที่ 1990s (พ.ศ. 2533–2542) อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากพัฒนาการทางเศรษฐกิจของประเทศในช่วงเวลาดังกล่าว รายงานฉบับหนึ่งของ Pednekar¹³ ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเคลื่อนไหวทางสังคมในเชิงต่อต้านรัฐบาล (social protest movement) กับความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ เมื่อเศรษฐกิจของประเทศเติบโตได้รวดเร็วขึ้น การเคลื่อนไหวขององค์กรพัฒนาเอกชนก็เปลี่ยนจากที่เคยเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องการจัดสรรบริการทางสังคมและสาธารณูปโภคต่างๆ ที่จำเป็นต่อประชาชน ไปเป็นการเคลื่อนไหวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมซึ่งเน้นการจัดกิจกรรมรณรงค์เป็นหลัก ขณะเดียวกันพลวัตทางสังคมก็เปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน เป็นการเปลี่ยนแปลงที่คู่ขนานไปกับภาวะที่ระบบเศรษฐกิจไทยหันไปพึ่งพาการส่งออกมากขึ้น ซึ่งส่งผลอย่างต่อความเหลื่อมล้ำ ทางด้านรายได้ระหว่างประชากรในเมืองและในชนบท องค์กรพัฒนาเอกชนจำนวนมากที่เกิดขึ้นในช่วงนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบทโดยตรง โดยให้ความช่วยเหลือแก่ประชากรผู้ยากไร้และผู้ที่อยู่ในพื้นที่ที่ความเจริญเข้าไปไม่ถึง เพื่อช่วยบรรเทาปัญหาความยากจนของประชากรเหล่านั้น รวมทั้งเพื่อส่งเสริมให้พวกเขาสามารถประเมินความจำเป็นในชีวิตเสียใหม่ รักษาวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชุมชนให้ดำรงต่อไปได้ และช่วยปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานของประชากรในชนบทด้วย¹⁴ ขณะเดียวกัน ภาคประชาสังคมยังมีบทบาทสูงในการช่วยให้ประชากรในระดับล่างได้มีความรู้ความเข้าใจมากขึ้นต่อการมีส่วนร่วมในนโยบายต่างๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเขาโดยตรงรวมทั้งช่วยให้เขาเหล่านั้นสามารถต่อต้านโครงการพัฒนาที่ได้รับการออกแบบโดยหน่วยงานจากส่วนกลางโดยที่พวกเขาเองไม่มีส่วนรู้เห็น¹⁵

บทบาททางการเมืองของภาคประชาสังคม

ภาคประชาสังคม หรือสังคมของพลเมือง (Civil Society) ซึ่งมีองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) เป็นส่วนหนึ่งในภาคประชาสังคม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540-2544) มีการเริ่มต้น

¹² ประภาส ปิ่นตบแต่ง. การเมืองภาคประชาชน ขบวนการประชาสังคมในสังคมไทย และบทบาทต่อสังคมการเมืองไทย, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <https://tu101.org/wp-content/uploads/2016/02/2-01.pdf> [15 สิงหาคม 2561].

¹³ S. Pednekar. 2538. องค์กรพัฒนาเอกชนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในผืนแผ่นดินใหญ่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. กรุงเทพมหานคร [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: www.gdrc.org/NGO/thai-ngo.html [15 สิงหาคม 2561].

¹⁴ มูลนิธิเอเชีย. 2548. Legal Literacy. กรุงเทพมหานคร. หน้า 157

¹⁵ สำนักงานผู้แทนประจำ ประเทศไทย. ภาคประชาสังคมในประเทศไทยโดยสังเขป. [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <https://think-asia.org/bitstream/handle/11540/502/csb-tha-th.pdf?sequence=2> [15 สิงหาคม 2561].

ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการร่างแผน และขานรับแนวคิด “ประชาสังคม” ซึ่งเหมาะกับการส่งเสริมให้มีส่วนร่วมของสมาชิกในสังคมที่มองเห็นวิกฤติการณ์ และมีวัตถุประสงค์ในการรวมตัวเพื่อแก้ไขปัญหาที่ร่วมกัน

ประชาสังคมกับบทบาทต่อสังคมการเมืองไทย

1. ในมิติการสร้างและจรรโลงประชาธิปไตยของสังคมไทย บทบาทของขบวนการประชาสังคมในหลายลักษณะที่ผลักดันให้เกิดการทำให้ประชาธิปไตยแบบตัวแทน นับตั้งแต่เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 เป็นต้นมาเราจึงเห็นการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างและจรรโลงประชาธิปไตยในหลายด้าน ดังเช่น การผลักดันให้เกิดการปฏิรูปการเมืองโดย “ขบวนการเคลื่อนไหววงเขียว” ซึ่งนำมาสู่การขยายการเมืองภาคประชาชนเชิงสถาบัน

2. มิติด้านนโยบายสาธารณะ ปัจจุบันเราจึงเห็นได้ว่า มีกฎหมายนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาให้แก่คนจนมากมาย (รวมทั้งนโยบายที่เรียก “ประชานิยม” ด้วยเช่นกัน) รัฐธรรมนูญ 2540 และ 2550 ได้มีบทบัญญัติหมวดที่ 5 ว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐ ซึ่งคงจะเป็นการเกินเลยที่จะกล่าวว่า มาจากการเคลื่อนไหวผลักดันโดยขบวนการประชาสังคมที่เติบโตขึ้นมา

ในระดับพื้นที่การเมืองท้องถิ่น จะเห็นได้ว่า การเติบโตขององค์กรชุมชนที่ต้องการสร้างพื้นที่เชิงนโยบายระดับท้องถิ่นโดยเข้าไปเชื่อมกับทั้ง “ท้องถิ่น” และ “ท้องที่” (เช่น งานแบบสภาองค์กรชุมชน และขบวนการบริหารจัดการตนเอง ฯลฯ) ก็ควรพิจารณาว่า การขับเคลื่อนโดยประชาสังคมได้นำไปการสร้างพื้นที่เชิงนโยบายระดับท้องถิ่นที่ก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น

การเมืองภาคประชาสังคมในยุค 4.0

การเคลื่อนไหวภาคประชาสังคม ได้พัฒนารูปแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ ขึ้นมาหรือที่เรียกว่า *New social Movement* ในกรณีขบวนการเคลื่อนไหวในยุคที่มีการแข่งขันอำนาจกันระหว่างกลุ่มคนที่เห็นต่างทางการเมือง 2 กลุ่ม ที่คิดว่าเป็นคนส่วนใหญ่ในสังคม แต่ในความเป็นจริงในยุค 4.0 นั้น ยังมีคนอีกกลุ่มหนึ่งที่ต้องการเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาประเทศโดยไม่หวังผลตอบแทนแต่ต้องการพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นต่อการกำหนดนโยบายของรัฐ สร้างความร่วมมือกันระหว่างรัฐกับองค์กรประชาสังคม สร้างความชอบธรรมในการทำงานขององค์กรประชาสังคม เสริมสร้างการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างรัฐ เสริมสร้าง การศึกษาพลเมือง สร้างการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นทุนทางสังคม เป็นการสร้างทางเลือกและโอกาส ในการเข้าถึงบริการสาธารณะ ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบใหม่ของการเคลื่อนไหวและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคประชาชนใน ยุคโลกาภิวัตน์หรือที่เรียกว่าการเมืองแบบหลังสมัยใหม่ 7 ความสำคัญของกระบวนการเหล่านี้ อยู่ที่การเคลื่อนไหวระดับท้องถิ่นแต่มีเครือข่ายเชื่อมโยงกันในระดับโลก ส่วนเป้าหมายของการเคลื่อนไหวไม่ใช่เพื่อล้มหรือยึดอำนาจรัฐแต่เป็นแต่เป็นสังคมที่มีการรวมตัวกัน ผ่านผ่านกระบวนการประกิตสังคม ทำให้เกิดสังคม ที่มีจิตสำนึกผิดชอบร่วมกัน มีการร่วมมือผ่านองค์กรที่หลากหลาย มีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายเพื่อทำการแลกเปลี่ยนข้อมูล มีความคิดเพื่อสร้างเอกลักษณ์ มีความผูกพัน ความเชื่อร่วมกัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการเข้ามามีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐ หรือเพื่อให้รัฐมีสำนึกรับผิดชอบต่อสาธารณะ จะทำให้เกิดพลังมวลชน เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลง หรือ การเข้ามามีอิทธิพลต่อการกำหนด

นโยบายของรัฐ ให้เป็นไปตามเป้าหมายของกลุ่มและประโยชน์ส่วนรวม มักถูกเรียกรวมๆว่า “ การเมืองสมัยใหม่ “ Post Modern Politics

บรรณานุกรม

- การตรวจสอบขององค์กรภาคประชาชนในระบบการบริหารงานและกิจการสาธารณะของท้องถิ่น.
 ชาวยุติ ชมพูนุทม.ล. แนวคิดประชาสังคมในยุคก่อนสมัยใหม่.
 ณัฐรัฐวัฒน์ สุทธิโยธิน. แนวคิดพื้นฐานที่สำคัญเกี่ยวกับประชาสังคม (Civil Society) คิดถึง..การเคลื่อนไหวของ อ.ศติน เฉลิมลาภ [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http://nattawatt.blogspot.com/2013/10/blogpost_3228.html [15 สิงหาคม 2561].
 _____ .กระบวนการประชาสังคมในสื่ออินเทอร์เน็ตและสื่อใหม่. ในบทความหัวข้อการสื่อสารเชิงประเด็น [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: www.thaisustainablelife.com [15 สิงหาคม 2561].
 บวรศักดิ์ อูวรรณโณ. การสร้างธรรมาภิบาลในสังคมไทย. สำนักพิมพ์บริษัทวิญญูชน , 2542.
 ประภาส ปิ่นตบแต่ง.การเมืองภาคประชาชน ขบวนการประชาสังคมในสังคมไทย และบทบาทต่อสังคมการเมืองไทย.[ออนไลน์], แหล่งข้อมูล:<https://tu101.org/wp-content/uploads/2016/02/2-01.pdf> [15 สิงหาคม 2561].
 พระธรรมปิฎก น.พ. ประเวศ วสี ดร.เอกวิทย์ ณ.ถกลาง รศ. ศรีศักรวัลลิโภดม.การเรียนรู้ที่เหมาะสมในสังคมไทย. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ต.ค. 2544.
 มูลนิธิเอเชีย. 2548. Legal Literacy. กรุงเทพมหานคร.
 โรเบิร์ต ปี อัลบริทตัน และ ดร. ถวิลวดี บุรีกุล.บทบาทของประชาสังคมที่มีต่อการเมืองในด้านการเลือกตั้งของประเทศไทย.บทความ.
 สิทธิพันธ์ พุทธทนต์. แนวทางการศึกษารัฐศาสตร์.สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2553.
 เสน่ห์ จามริก.สิทธิชุมชน เกณฑ์คุณค่าและฐานความคิด. มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์มนุษยศาสตร์, 2542.
 สุจิต บุญบงการ. “การมีส่วนร่วมทางการเมืองของไทย”. ใน “การพัฒนาทางการเมืองของไทย”. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531. บทที่ 3 หน้า 45-78 และ บทที่ 9 อนุช อาภาภิรม ศตวรรษที่ 21 ความรู้กับความไม่รู้: พื้นที่สำหรับเรา มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับประจำวันที่ 21-27 ตุลาคม พ.ศ. 1548 ปีที่ 25 ฉบับที่ 1314
 สำนักงานผู้แทนประจำ ประเทศไทย.ภาคประชาสังคมในประเทศไทยโดยสังเขป. [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <https://think-asia.org/bitstream/handle/11540/502/csb-tha-th.pdf?sequence=2> [15 สิงหาคม 2561].
 S. Pednekar. 2538. องค์กรพัฒนาเอกชนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในผืนแผ่นดินใหญ่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: www.gdrc.org/NGO/thai-ngo.html [15 สิงหาคม 2561].

การฉันผัก ผลไม้ และอาหารที่มีโซเดียมในพระสงฆ์จังหวัดพิจิตร:
ข้อค้นพบและสิ่งที่ท้าทาย

Fruit and Vegetable, and Sodium Consumption among Buddhist Monks
in Phichit Province: Findings and Challenges

พระราชสิทธิเวที
วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร
เบญจมาศ สุขสถิตย์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ชมพูนุท สิงห์มณี
วิทยาลัยเชียงราย
วิโรตม เสมอเชื้อ
มหาวิทยาลัยพายัพ

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงสำรวจนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการฉันภัตตาหารของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร จำนวน 378 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบบันทึกข้อมูลทั่วไป และแบบสอบถามปัจจัยเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ที่แปลมาจาก แบบสำรวจ WHO STEPS ขององค์การอนามัยโลก วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ฉันผักโดยเฉลี่ย 5.51 วันต่อสัปดาห์ ในปริมาณโดยเฉลี่ย 1.64 กำมือต่อวัน ฉันผลไม้โดยเฉลี่ย 4.34 วันต่อสัปดาห์ ในปริมาณโดยเฉลี่ยเท่ากับ 1.75 หน่วยบริโภคต่อวัน มีเพียงร้อยละ 20.00 ของพระสงฆ์ที่ฉันผักและผลไม้ในปริมาณที่เพียงพอในแต่ละวันตามคำแนะนำ (รวม ≥ 5 ส่วนมาตรฐานต่อวัน) ในขณะที่พระสงฆ์ส่วนใหญ่คิดว่าท่านมีพฤติกรรมการฉันโซเดียมไม่มาก แต่เมื่อคำนวณปริมาณโซเดียมในอาหารที่ฉันด้วยสมการอินเตอร์ซอลท์ (INTERSALT) จากผลเกลือโซเดียมในปัสสาวะพบว่า ร้อยละ 93.8 ฉันทเกลือโซเดียมมากกว่าปริมาณที่แนะนำในแต่ละวัน โดยฉันทโซเดียมอยู่ระหว่าง 2,030 – 6,240 มิลลิกรัม/วัน

ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมการฉันผักและผลไม้ รวมถึงโซเดียมของพระสงฆ์แตกต่างจากปริมาณที่ควรบริโภคในแต่ละวัน ข้อค้นพบที่ได้ถือเป็นประเด็นท้าทายสำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนในวางแผนกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้มีพฤติกรรมการฉันผลและผลไม้ และโซเดียมให้อยู่ในปริมาณที่ถูกต้องเหมาะสม อันจะนำมาซึ่งการสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันการเกิดโรค

คำสำคัญ: การฉันผลและผลไม้ , การฉันโซเดียม , พระสงฆ์

Abstract

The survey study aimed to examine dietary behaviors associated with fruit and vegetable, and sodium consumption among Buddhist monks in Phichit province. Subject were 378 monks who lived in Mueang Phichit. Two instruments were used, including demographic form and WHO STEPS. Data were analyzed by using descriptive statistics.

Results showed that on average monk ate vegetable 5.51 days/week and about 1.64 portion size/day. For fruit, monks ate fruit around 4.34 days/week with 1.75 portion size/day. Only 20.00 percent consumed fruit and vegetable as recommendation of at least 5 portion size/day. Although the majority of monks thought that they consumed not too much sodium, according to INTERSALT formula, which calculated sodium consumption from urine sodium, 93.8 consumed sodium higher than daily recommendation. Daily dietary sodium among monks were between 2,030 and 6,240 mg/day.

The research finding represents that monks consume less fruit and vegetable but more sodium. These findings are challenges for all stakeholders to urgently plan and implement activities aimed to promote dietary behaviors associated with fruit and vegetable, and sodium consumption among monks based on daily recommendation. Therefore, health promotion and non-communicable diseases prevention among monks can be reached.

Keywords: Fruit and Vegetable Consumption, Dietary Sodium Consumption, Buddhist monks

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ผลไม้และผักเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของอาหารสุขภาพ การบริโภคผลไม้และผักที่น้อยกว่าปริมาณที่แนะนำในแต่ละวันมีความสัมพันธ์กับปัญหาทางสุขภาพและเพิ่มความเสี่ยงต่อการเป็นกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (noncommunicable diseases: NCDs) ในปี 2556 มีผู้เสียชีวิตด้วยสาเหตุจากการบริโภคผลไม้และผักไม่เพียงพอสูงถึง 5.2 ล้านคนโดยประมาณ¹

นอกจากการบริโภคผลไม้และผักน้อยกว่าปริมาณที่แนะนำแล้ว การบริโภคอาหารที่มีเกลือโซเดียมสูง ก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยเสี่ยงทางพฤติกรรมที่มีความสำคัญมาก จากรายงานการวิเคราะห์งานวิจัยแบบทดลองจำนวน 52 เรื่องที่ใช้วิธีการศึกษาแบบสุ่มเข้ากลุ่มทั้งหมด (randomized control trails) พบว่าการรับประทานเกลือโซเดียมในปริมาณที่มากกว่า 2,300 มิลลิกรัม/วัน มีความสัมพันธ์กับการเกิดภาวะ

¹ World Health Organization, "Increasing fruit and vegetable consumption to reduce the risk of noncommunicable diseases," e-Library of Evidence for Nutrition Action (eLENA) in http://www.who.int/elena/titles/fruit_vegetables_ncds/en/, February 2018.

ความดันโลหิตสูง โรคไตเรื้อรัง โรคหลอดเลือดหัวใจ และโรคหลอดเลือดสมอง² เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของโรคไม่ติดต่อเรื้อรังที่สัมพันธ์กับการรับประทานเกลือโซเดียมในปริมาณมาก พบว่าการมีภาวะความดันโลหิตสูงมีความสัมพันธ์กับการเกิดโรคไตเรื้อรัง โรคในระบบหัวใจและหลอดเลือด และโรคหลอดเลือดสมอง ดังนั้นการป้องกันการเกิดภาวะความดันโลหิตสูงตั้งแต่ในระยะเริ่มต้น จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการป้องกันโรคไม่ติดต่อเรื้อรังอื่น ๆ

การเจ็บป่วยด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง เป็นปัญหาที่สำคัญในพระสงฆ์ ในปัจจุบันพบว่าพระสงฆ์เจ็บป่วยด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรังเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะโรคที่เกี่ยวข้องกับภาวะโภชนาการ จากสถิติของโรงพยาบาลสงฆ์ กรมการแพทย์ ในปี 2558 พบว่า 3 อันดับโรคที่พบได้บ่อยในกลุ่มพระสงฆ์ ได้แก่ 1) โรคเมตาบอลิซึมและไขมันในเลือดผิดปกติ 2) โรคความดันโลหิตสูง และ 3) โรคเบาหวาน ซึ่งเป็นความผิดปกติที่เกิดขึ้นสืบเนื่องจากพฤติกรรมการบริโภค³ ซึ่งโดยทั่วไปพระสงฆ์ฉันภัตตาหารที่มีแป้งและน้ำตาลเป็นจำนวนมาก ร่วมกับมีข้อจำกัดในการออกกำลังกาย ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมบางอย่างเช่นฆราวาสได้⁴ แต่ทั้งนี้ยังไม่พบข้อมูลพื้นฐานที่เป็นปัจจุบันเกี่ยวกับการฉันผลไม้ ผัก และเกลือโซเดียมในพระสงฆ์ ที่ผ่านมามีเพียงการศึกษาในประชากรกลุ่มอื่น ๆ เช่น ประชากรคนไทย^{5,6} ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการศึกษาพฤติกรรมการฉันผลไม้ ผัก และเกลือโซเดียมในพระสงฆ์ ปริมาณเกลือโซเดียมที่พระสงฆ์ฉันรวมถึงเปรียบเทียบกับพฤติกรรมการฉันเกลือกับปริมาณเกลือโซเดียมที่พระสงฆ์ฉัน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลอันจะเป็นแนวทางในการพัฒนากิจกรรมเพื่อการส่งเสริมพฤติกรรมการฉันผลไม้ ผัก และเกลือโซเดียมอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อไป

² Aaron, K. J., & Sanders, P. W., "Role of dietary salt and potassium intake in cardiovascular health and disease: a review of the evidence", *Mayo Clinic Proceedings*, 88, (2013), pp: 987-995. doi: 10.1016/j.mayocp.2013.06.005

³ โรงพยาบาลสงฆ์, "โครงการพัฒนาการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ สามเณร ทั่วประเทศ," [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <<http://www.priest-hospital.go.th/healthCareforMonk/>>

⁴ มติชนออนไลน์, "เผย 5 โรคที่ 'พระสงฆ์ไทยเกินครึ่ง' อาพาธ! ญาติโยมมีส่วนต่อกับขาดผลไม้(สุขภาพพระ)," ใน <<https://www.matichon.co.th/news/212144>> [15 สิงหาคม 2561].

⁵ วิชัย เอกพลการ, "รายงานการสำรวจการบริโภคอาหารของประชาชนไทย การสำรวจสุขภาพประชาชนไทยโดยการตรวจร่างกาย ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2551-2552." รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, (นนทบุรี: สำนักงานสำรวจสุขภาพประชาชนไทย), 2554.

⁶ Satheanoppakao, W., Kasemsup, R., Inthawong, R., Chariyalertsak, S., Sangthong, R., Taneepanichskul, S., . . . Aekplakorn, W, "Sodium intake and socio-demographic determinants of the non-compliance with daily sodium intake recommendations: Thai NHES IV", *Journal of the Medical Association of Thailand*, 96 Suppl 5, (2513), pp: S161-170.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการฉันทผลไม้และผักของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร
2. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการฉันทเกลือ ปริมาณเกลือโซเดียมที่พระสงฆ์ฉันทโดยประมาณ
3. เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมการฉันทเกลือกับปริมาณเกลือโซเดียมที่พระสงฆ์ฉันท

คำถามในการวิจัย

1. พฤติกรรมการฉันทผลไม้และผักของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตรเป็นอย่างไร
2. พฤติกรรมการฉันทเกลือในอาหารของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตรเป็นอย่างไร
3. ปริมาณเกลือโซเดียมที่พระสงฆ์ฉันทจริง จากการคำนวณด้วยสมการอินเตอร์ซอลท์ (INTERSALT) โดยการใช้ผลเกลือโซเดียมและครีเอตินินในปัสสาวะเป็นอย่างไร
4. พฤติกรรมการฉันทเกลือกับปริมาณเกลือโซเดียมที่พระสงฆ์ฉันทจริง จากสมการอินเตอร์ซอลท์ สอดคล้องกันหรือไม่ อย่างไร

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษานี้ใช้กรอบแนวคิดปัจจัยเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรังขององค์การอนามัยโลก⁷ ร่วมกับการทบทวนวรรณกรรม โดยในการศึกษาคั้งนี้จะศึกษาเฉพาะรายละเอียดของแกนอาหาร อันประกอบด้วย การฉันทผลไม้ ผัก เกลือโซเดียม รวมถึงปริมาณเกลือโซเดียมที่บริโภคจากการคำนวณด้วยสมการอินเตอร์ซอลท์โดยการใช้ผลเกลือโซเดียมและครีเอตินินในปัสสาวะ และความสอดคล้องระหว่างพฤติกรรมการฉันทเกลือโซเดียม และปริมาณเกลือโซเดียมที่ฉันทจริงภายใต้การคำนวณจากสมการอินเตอร์ซอลท์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยคั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา (descriptive research)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรในการศึกษาคั้งนี้เป็นพระสงฆ์ที่จำพรรษา ณ วัด ในจังหวัดพิจิตร ที่มีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป สามารถสื่อสารด้วยภาษาไทยได้เข้าใจ โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นพระสงฆ์ที่ยินยอมเข้าร่วมการวิจัย จำนวน 378 รูป

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ ประกอบด้วย 2 เครื่องมือ ได้แก่

1. แบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคล เป็นแบบสอบถามที่พัฒนาขึ้นโดยผู้วิจัย ประกอบด้วยข้อมูลอายุ พรรษา ประเภทของวัดที่จำพรรษา การศึกษาทางโลก การศึกษาแผนกธรรม การศึกษาแผนกบาลี

⁷ World Health Organization, "STEPwise approach to surveillance (STEPS)", Noncommunicable disease and their risks factors, [Online], Data source: < <http://www.who.int/ncds/surveillance/steps/en/>>[15 August 2561].

2. แบบประเมินปัจจัยเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรังที่แปลมาจากแบบสำรวจ WHO STEPS ขององค์การอนามัยโลก ซึ่งคณะผู้วิจัยแปลแบบสำรวจ WHO STEPS จากภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย (forward translation) จากนั้นทำการตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมของภาษาที่ใช้ในการแปล โดยผู้ทรงคุณวุฒิ (review of the translated version by reviewer) แล้วทำการแปลย้อนกลับ (backward translation) จากภาษาไทยกลับเป็นภาษาอังกฤษ และทำการเปรียบเทียบเครื่องมือวิจัยชุดต้นฉบับกับชุดที่แปลย้อนกลับ (comparison of the original version and the back-translated version) โดยผู้ทรงคุณวุฒิเจ้าของภาษา และทำการปรับภาษาให้เหมาะสมกับพระสงฆ์ ตรวจสอบเครื่องมือวิจัยโดยการนำไปทดลองกับพระสงฆ์ที่มีลักษณะคล้ายกลุ่มตัวอย่างเพื่อยืนยันว่าผู้ตอบมีความเข้าใจในความหมายของแต่ละข้อให้ตรงตามสิ่งที่ต้องการวัดแล้ว

การพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาครั้งนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในคน จากคณะกรรมการจริยธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยได้รับการอนุมัติตามหมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว. 13/2560 ลงวันที่ 27 พฤศจิกายน 2560 และคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โรงพยาบาลพิจิตร จังหวัดพิจิตร โดยได้รับอนุมัติตามโครงการเลขที่ 0103 ในวันที่ 6 ธันวาคม 2560 ผู้วิจัยขออนุญาตรวบรวมข้อมูลจากคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร ทั้งนี้ผู้วิจัยขอความร่วมมือกลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามด้วยความสมัครใจโดยแนบรายละเอียดในเรื่องการแนะนำตัว ชี้แจงวัตถุประสงค์ และขั้นตอนของการวิจัยในแบบสอบถาม พร้อมทั้งแจ้งให้ทราบถึงสิทธิในการตอบรับหรือปฏิเสธในการเข้าร่วมการวิจัยโดยไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อกลุ่มตัวอย่าง และมีสิทธิที่จะไม่ตอบคำถามบางคำถามที่เป็นเรื่องส่วนตัวหรือเรื่องที่ไม่ต้องการเปิดเผย รวมทั้งมีสิทธิในการขอยุติการให้ข้อมูลได้ตลอดเวลาหากต้องการ โดยไม่ต้องอธิบายเหตุผลและไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อการรักษาหรือผลประโยชน์ที่จะได้รับ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้คำนึงถึงการรักษาความลับ โดยข้อมูลที่ได้จากกรวิจัยจะนำเสนอในภาพรวมเท่านั้น และหากกลุ่มตัวอย่างมีข้อสงสัยสามารถสอบถามจากผู้วิจัยได้ตลอดเวลา

ขั้นตอนและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้รับได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โรงพยาบาลพิจิตร จังหวัดพิจิตร และจากคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร แล้ว ผู้วิจัยขอความร่วมมือจากคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตรให้เป็นผู้แจก และรวบรวมแบบสอบถามให้แก่กลุ่มตัวอย่างตามที่กำหนดการรักษาสิทธิความเป็นอิสระ โดยการตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่างนั้น ผู้วิจัยได้จัดชุดแบบสอบถาม ซึ่งประกอบด้วย เอกสารชี้แจงข้อมูลแก่ผู้เข้าร่วมโครงการพร้อมหนังสือยินยอมโดยได้รับการบอกกล่าวและเต็มใจ (informed consent form) รวมทั้งแบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคล แบบประเมินปัจจัยเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง และซองเอกสารส่งกลับ ให้แก่ผู้ตอบแบบสอบถาม และขอความกรุณาใส่ซอง และส่งกลับไปที่คณะสงฆ์แต่ละอำเภอ เพื่อทำการรวบรวมส่งกลับให้ผู้วิจัย รวมระยะเวลาในการเก็บข้อมูลประมาณ 3 เดือน ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา

ผลการวิจัย

ในการศึกษาคั้งนี้มีพระสงฆ์จำนวน 378 รูป มีอายุตั้งแต่ 20-84 ปี อายุเฉลี่ยเท่ากับ 46.59 (ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 16.40) โดยมีพรรษาระหว่าง น้อยกว่า 1 พรรษา ถึง 60 พรรษา ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 80.1) ดำรงตำแหน่งพระลูกวัด ร้อยละ 37.5 สำเร็จการศึกษาทางโลกสูงสุดในระดับประถมศึกษา ร้อยละ 36.6 สำเร็จการศึกษาทางธรรมในระดับนักธรรมชั้นเอก มีเพียงร้อยละ 10 ที่ศึกษาบาลี สามอันดับของความเจ็บป่วยที่พบมากที่สุดตามการรับรู้ของพระสงฆ์ ได้แก่ ความดันโลหิตสูง เบาหวาน และหลอดเลือดอักเสบ โดยพบร้อยละ 19.2, 12.3, และ 6.0 ตามลำดับ เมื่อมีอาการไม่สบายหรือเจ็บป่วยเล็กน้อย พระสงฆ์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 32.6 ซึ่พยายามฉันทเอง ในขณะที่ร้อยละ 6 ปล่อยให้หายเอง และร้อยละ 1 ที่ฉันทยาดองน้ำมูตร

พฤติกรรมการฉันทผลไม้และผัก

โดยเฉลี่ยพระฉันทผลไม้ 4.34 วันต่อสัปดาห์ โดยปริมาณผลไม้ที่พระสงฆ์ฉันทโดยเฉลี่ยในแต่ละวันอยู่ที่ 1.75 หน่วยบริโภค สำหรับพฤติกรรมการฉันทผัก โดยเฉลี่ยพระฉันทผัก 5.51 วันต่อสัปดาห์ โดยปริมาณผักที่พระสงฆ์ฉันทโดยเฉลี่ยในแต่ละวันอยู่ที่ 1.64 หน่วยบริโภค ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 พฤติกรรมการฉันทผลไม้และผักของพระสงฆ์จังหวัดพิจิตร

ประเด็น	ผลการวิเคราะห์	
	จำนวน	ค่า
พฤติกรรมการฉันทผลไม้		
จำนวนวันที่ฉันทผลไม้, ค่าเฉลี่ย \pm ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	165	4.34 \pm 2.29
ปริมาณผลไม้ที่ฉันทต่อวัน, ค่าเฉลี่ย \pm ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	138	1.75 \pm 0.96
พฤติกรรมการฉันทผัก		
จำนวนวันที่ฉันทผัก, ค่าเฉลี่ย \pm ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	167	5.51 \pm 2.16
ปริมาณผักที่ฉันทต่อวัน, ค่าเฉลี่ย \pm ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	135	1.64 \pm 4.34

ปริมาณผักและผลไม้ที่พระสงฆ์ฉันทโดยเฉลี่ยในแต่ละวันอยู่ที่ 3.24 หน่วยบริโภค ซึ่งน้อยกว่าปริมาณผักและผลไม้ต่อวันตามข้อเสนอแนะ ที่มีปริมาณรวม ≥ 5 หน่วยบริโภคต่อวัน มีเพียงร้อยละ 20.00 เท่านั้นที่ฉันทผักและผลไม้ปริมาณต่อวันเพียงพอตามข้อเสนอแนะ โดยช่วงอายุ 45-59 ปีพบว่าฉันทผักและผลไม้เพียงพอตามหน่วยบริโภค แต่พบเพียงร้อยละ 7.59 (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของพระสงฆ์ที่ฉันผักและผลไม้จำแนกตามหน่วยบริโภคในแต่ละวันและจำแนกตามช่วงอายุ

ช่วงอายุ (ปี)	จำนวน	จำนวนและร้อยละของพระสงฆ์ ที่ฉันผักและผลไม้จำแนกตามหน่วยบริโภค			
		ไม่ฉัน	1-2	3-4	≥ 5
20-29	27	0 (0.00)	13 (8.97)	10 (6.90)	4 (2.76)
30-44	34	1 (0.69)	11 (7.59)	13 (8.97)	9 (6.21)
45-59	51	1 (0.69)	25 (17.24)	14 (9.66)	11 (7.59)
60-69	13	1 (0.69)	7 (4.83)	4 (2.76)	1 (0.69)
70-79	15	0 (0.00)	4 (2.76)	9 (6.21)	2 (1.38)
80-84	5	0 (0.00)	3 (2.07)	0 (0.00)	2 (1.38)
20-84	145	3 (2.07)	63 (43.45)	50 (34.48)	29 (20.00)

พฤติกรรมการฉันเกลือโซเดียม

พระสงฆ์ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 65.81) ระบุว่า อาหารที่มีเกลือ น้ำปลา หรือซอสที่มีรสเค็มที่มากเกินไปสามารถทำให้เกิดปัญหาสุขภาพได้ แต่มีเพียงร้อยละ 23.16 คิดว่าอาหารที่ฉันนั้นผู้ปรุงอาหารเติมเกลือ ผงชูรส น้ำปลา หรือซอสที่มีรสเค็มขณะประกอบอาหารหรือเตรียมอาหารเป็นประจำ หรือบ่อยครั้ง ทำให้มีเพียงร้อยละ 25.98 ที่คิดว่าการลดเกลือ น้ำปลา และซอสที่มีรสเค็มในอาหารมีความสำคัญมาก

ในส่วนของอาหารฉันอาหารที่มีเกลือโซเดียม พระสงฆ์เพียงร้อยละ 14.44 ระบุว่ามีการเติมเกลือหรือซอสที่มีรสเค็ม เช่น น้ำปลา ซอสถั่วเหลือง ลงในภัตตาหารก่อนหรือขณะฉันเป็นประจำ หรือ บ่อยครั้ง ร้อยละ 10.88 ฉันอาหารแปรรูปที่มีเกลือโซเดียมสูง และมีเพียงร้อยละ 7.04 ที่คิดว่าท่านฉันเกลือ น้ำปลา และซอสที่มีรสเค็มมากเกินไปจนถึงมากเกินไปมาก (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละของพระสงฆ์จำแนกตามประเด็นการฉันเกลือโซเดียมในอาหาร

ประเด็น	ผลการวิเคราะห์	
	จำนวน	ร้อยละ
ทัศนคติ		
คิดว่าผู้ปรุงอาหารเติมเกลือ ผงชูรส น้ำปลา หรือซอสที่มีรสเค็มขณะประกอบอาหารหรือเตรียมอาหารเป็นประจำ หรือบ่อยครั้ง	285	23.16
คิดว่าการลดเกลือ น้ำปลา และซอสที่มีรสเค็มในอาหารมีความสำคัญมาก	281	25.98
คิดว่าอาหารที่มีเกลือ น้ำปลา หรือซอสที่มีรสเค็มที่มากเกินไปสามารถทำให้เกิดปัญหาสุขภาพได้	272	65.81

ประเด็น	ผลการวิเคราะห์	
	จำนวน	ร้อยละ
การปฏิบัติ		
เติมเกลือหรือซอสที่มีรสเค็ม เช่น น้ำปลา ซอสถั่วเหลือง ลงในภัตตาคารก่อนหรือขณะฉันเป็นประจำ หรือ บ่อยครั้ง	277	14.44
ฉันอาหารแปรรูปที่มีเกลือโซเดียมสูง เช่น อาหารที่ถูกเปลี่ยนแปลงจากสภาพธรรมชาติ เช่น ขนมขบเคี้ยว อาหารบรรจุกระป๋องผักดองและผลไม้แช่อิ่ม อาหารที่เตรียมที่ร้านฟาสต์ฟู้ด ชีส เบคอน และเนื้อสัตว์แปรรูปเป็นประจำหรือบ่อยครั้ง	285	10.88
ฉันเกลือ น้ำปลา และซอสที่มีรสเค็มมากเกินไปจนถึงมากเกินไปมาก	284	7.04
การปฏิบัติกิจกรรมเพื่อควบคุมปริมาณเกลือโซเดียมที่ฉัน		
จำกัดการฉันอาหารแปรรูป	263	50.57
ดูปริมาณเกลือหรือโซเดียมบนฉลากอาหาร	262	35.50
พิจารณาสินค้าทางเลือกที่มีเกลือ/โซเดียมต่ำ	255	33.07
ใช้เครื่องเทศอื่นแทนเกลือ	254	23.23

จากการคำนวณปริมาณเกลือโซเดียมที่ฉันด้วยสมการ INTERSALT จากปริมาณโซเดียมและครีเอตินินในปัสสาวะ พบว่า ปริมาณเกลือโซเดียมที่พระสงฆ์ฉันในแต่ละวันอยู่ระหว่าง 2,030 – 6,240 มิลลิกรัมต่อวัน โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3,913 มิลลิกรัม (ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 817) โดย ร้อยละ 93.80 ของพระสงฆ์ที่ฉันเกลือโซเดียมมากกว่าปริมาณที่กำหนดในแต่ละวัน

เมื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมการณ์เกลือโซเดียมตามการรับรู้กับปริมาณเกลือโซเดียมที่ฉันที่ตรวจพบจากการประมาณค่าด้วยสมการ INTERSALT พบว่า ในขณะที่พระสงฆ์ส่วนใหญ่รับรู้ว่าการบริโภคเกลือโซเดียมที่มากเกินไปจะมีผลต่อสุขภาพ มีพฤติกรรมการณ์ฉันโซเดียมไม่มาก และปฏิบัติกิจกรรมเพื่อควบคุมปริมาณเกลือโซเดียมในอาหารที่ฉัน แต่จากการประมาณค่าเกลือโซเดียมที่พระสงฆ์ฉัน พบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่ คือสูงถึงร้อยละ 93.80 ฉันเกลือโซเดียมมากกว่าปริมาณที่แนะนำในแต่ละวัน

การอภิปรายผล

การฉันผัก ผลไม้ และอาหารที่มีโซเดียมในพระสงฆ์จังหวัดพิจิตร ผู้วิจัยได้อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ฉันผักโดยเฉลี่ย 5.51 วันต่อสัปดาห์ ในปริมาณโดยเฉลี่ย 1.64 กำมือต่อวัน ฉันผลไม้โดยเฉลี่ย 4.34 วันต่อสัปดาห์ ในปริมาณโดยเฉลี่ยเท่ากับ 1.75 หน่วยบริโภคต่อวัน มีเพียงร้อยละ

ละ 20.00 ของพระสงฆ์ที่ฉันผักและผลไม้ในปริมาณที่เพียงพอในแต่ละวันตามข้อเสนอแนะ (รวม ≥ 5 ส่วนมาตรฐานต่อวัน) ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับที่น้อยมีความคล้ายกับการศึกษาในจังหวัดพะเยาซึ่งพบว่าพระสงฆ์มีพฤติกรรมเสี่ยงสุขภาพด้านอาหารอยู่ในระดับที่มีความเสี่ยงสูงและมีพฤติกรรมฉันผักผลไม้ปริมาณ 5 กำมือต่อวัน เฉลี่ย 2 – 4 วันต่อสัปดาห์ร้อยละ 37 และ 44.7⁸ และเมื่อเทียบกับประชาชนทั่วไปพบว่ามีความคล้ายคลึงกันจากรายงานการสำรวจประชากรไทยอายุ 15 ปีขึ้นไป กินผักเฉลี่ยวันละ 2.2 ส่วน ซึ่งต่ำกว่าข้อเสนอแนะมาตรฐานที่ให้กินวันละ 3 ส่วน และประชากรชายที่กินผักและผลไม้เพียงพอตามข้อเสนอแนะมีเพียงร้อยละ 24.1 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประชากรไทยส่วนน้อยเท่านั้นที่บริโภคผักและผลไม้อย่างเพียงพอ

สำหรับพฤติกรรมการณ์เกลือโซเดียม ผลการวิจัยพบว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่คิดว่าท่านมีพฤติกรรมการณ์โซเดียมไม่มาก แต่เมื่อนำผลเกลือโซเดียมในปัสสาวะมาคำนวณปริมาณโซเดียมในอาหารที่ฉันด้วยสมการอินเตอร์ซอลท์ (INTERSALT) พบว่าพระสงฆ์ฉันเกลือโซเดียมมากกว่าปริมาณที่แนะนำในแต่ละวัน ร้อยละ 93.8 โดยคิดเป็นการฉันโซเดียมอยู่ระหว่าง 2,030 – 6,240 มิลลิกรัม/วัน ในขณะที่ปริมาณสูงสุดของการบริโภคโซเดียมที่ไม่เกิดอันตรายในวัยรุ่นและผู้ใหญ่ได้มีการกำหนดไว้ที่ 2300 มิลลิกรัมต่อวัน⁹ สอดคล้องกับการศึกษาพฤติกรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยาที่มีการเติมเกลือ/ น้ำปลา/ ซอสอื่น ๆ เพิ่มในการฉันอาหารแต่ละมื้อสูงถึงร้อยละ 48.3¹⁰ และการศึกษาของกล้าเผชิญ โชคบำรุง ที่ศึกษาพฤติกรรมการบริโภคของประชาชนทั่วไปที่มีอายุ 30 ปีขึ้นไปชุมชนคือ พื้นที่เมือง พื้นที่กึ่งเมืองและพื้นที่ชนบท จำนวน 1,333 คนพบว่ากลุ่มตัวอย่างรับประทานอาหารรสเค็มจัดบ่อยครั้งมากถึงร้อยละ 13.10¹¹ ทั้งนี้อาจแสดงให้เห็นถึงการนิยมบริโภคอาหารที่มีปริมาณโซเดียมสูงในสังคมไทย และส่งผลต่อการฉันของพระสงฆ์ด้วยพระสงฆ์มีข้อวินิจฉัยในการที่ไม่สามารถปฏิเสธการดื่มน้ำดื่มและการทำบุญของพุทธศาสนิกชนมีส่วนสำคัญต่อภาวะสุขภาพของพระสงฆ์ เพราะการดื่มน้ำที่ขาดความรู้และตระหนักในสุขภาพของพระสงฆ์จะส่งผลกระทบต่อภาวะสุขภาพของพระสงฆ์ได้โดยเฉพาะการถวายภัตตาหารที่มีแป้งน้ำตาล และสารปรุงรสประเภทเกลือเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้แล้วมีการศึกษาที่พบว่าพระสงฆ์ยังขาดองค์ความรู้ในสุขภาพองค์รวมโดยเฉพาะมิติของการรับประทานอาหารที่เสี่ยงต่อการเป็นโรคในกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง

พฤติกรรมการฉันผัก ผลไม้และโซเดียมของพระสงฆ์มีความคล้ายคลึงกับประชาชนทั่วไปทั้งนี้อาจเป็นเพราะสภาพสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง การส่งเสริมให้หรือวางแผนกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้ พระสงฆ์ได้มีพฤติกรรมการฉันผลและผลไม้ และโซเดียมให้อยู่ในปริมาณที่ถูกต้องเหมาะสมจึงเป็นสิ่งที่จะนำมาซึ่งการสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันการเกิดโรค

⁸ ชมพูนุท สิงห์มณี , วโรตม เสมอเชื้อ , สมศรี สัจจะสกุลรัตน์ พฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา

⁹ Institute of Medicine. Dietary Reference Intakes for water, potassium, sodium, chloride and sulfate. Washington, DC: National Academy Press; 2004. [Online], Data source: <<http://www.nationalacademies.org/hmd/Reports/2004/Dietary-Reference-Intakes-Water-Potassium-Sodium-Chloride-and-Sulfate.aspx>>[15 August 2561].

¹⁰ เรื่องเดียวกัน 12

¹¹ กล้าเผชิญ โชคบำรุง, “แบบประเมินระดับพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเกิดโรคไตเสื่อม”,วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ,ปีที่ 35 ฉบับที่ 1,หน้า 91 - 97

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษานี้มีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ผลการศึกษาในภาพรวมพบว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่ฉันทนผลไม้และผักน้อยกว่าปริมาณที่ควรบริโภคในแต่ละวัน นอกจากนี้แล้วพระสงฆ์ยังมีการฉันทนเกลือโซเดียมในอาหารสูงกว่าปริมาณที่แนะนำในแต่ละวันเป็นจำนวนมาก การสนับสนุนให้พระสงฆ์ฉันทนผลไม้และผักในปริมาณที่เหมาะสม จำกัดปริมาณเกลือโซเดียมจากอาหารที่ฉันทนจึงเป็นประเด็นที่ยังคงต้องให้ความสำคัญในการป้องกันหรือชะลอการเกิดกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง
2. ผลการศึกษานี้สามารถใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการศึกษาวิจัยในเชิงทำนายหรือการศึกษาเชิงทดลอง รวมถึงการศึกษาระยะยาวในประเด็นการส่งเสริมการฉันทนผลไม้และผักให้เพียงพอ รวมถึงการจำกัดปริมาณเกลือโซเดียมจากอาหารที่ฉันทน

ประโยชน์

ผลการศึกษานี้เป็นประโยชน์ทั้งในด้านการศึกษา การวิจัย และการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการบริโภคผลไม้และผัก ลดการบริโภคเกลือโซเดียมในพระสงฆ์

บรรณานุกรม

- กล้าเผชิญ โชคบำรุง, “แบบประเมินระดับพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเกิดโรคไตเสื่อม”, *วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ*, ปีที่ 35 ฉบับที่ 1, หน้า 91 – 97.
- ชมพูท สิมหิณี , วิโรตม เสมอเชื้อ , สมศรี สัจจะสกุลรัตน์, “พฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา”, *รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1 พุทธบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมยุคไทยแลนด์ 4.0.*, วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 9 กันยายน 2560
- มติชนออนไลน์, “เผย 5 โรคที่ ‘พระสงฆ์ไทยเกินครึ่ง’ อาพาธ! ญาติโยมมีส่วนตกบาตรไม่ถาม(สุขภาพ) พระ,” [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <<https://www.matichon.co.th/news/212144>>[15 สิงหาคม 2561].
- โรงพยาบาลสงฆ์, “โครงการพัฒนาการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ สามเณร ทั่วประเทศ,” [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <<http://www.priest-hospital.go.th/healthCareforMonk/>>[15 สิงหาคม 2561].
- วิชัย เอกพลากร, “รายงานการสำรวจการบริโภคอาหารของประชาชนไทย การสำรวจสุขภาพประชาชนไทยโดยการตรวจร่างกาย ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2551-2552.” *รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข*, (นนทบุรี: สำนักงานสำรวจสุขภาพประชาชนไทย), 2554.
- Aaron, K. J., & Sanders, P. W., “Role of dietary salt and potassium intake in cardiovascular health and disease: a review of the evidence”, *Mayo Clinic Proceedings*, 88 , (2013), pp: 987-995. doi: 10.1016/j.mayocp.2013.06.005
- Institute of Medicine. Dietary Reference Intakes for water, potassium, sodium, chloride and sulfate. Washington, DC: National Academy Press; 2004. [Online], Data source:

<<http://www.nationalacademies.org/hmd/Reports/2004/Dietary-Reference-Intakes-Water-Potassium-Sodium-Chloride-and-Sulfate.aspx>>[15 August 2561].

Satheannopkao, W., Kasemsup, R., Inthawong, R., Chariyalertsak, S., Sangthong, R., Taneepanichskul, S., . . . Aekplakorn, W, “Sodium intake and socio-demographic determinants of the non-compliance with daily sodium intake recommendations: Thai NHES IV”, **Journal of the Medical Association of Thailand**, 96 Suppl 5, (2513), pp: S161-170.

World Health Organization, “Increaseing fruit and vegetable consumption to reduce the risk of noncommunicable diseases,” e-Library of Evidence for Nutrition Action (eLENA), [Online], Data source: http://www.who.int/elena/titles/fruit_vegetables_ncds/en/, [15 August 2561].

World Health Organization, “STEPwise approach to surveillance (STEPS)”, Noncommunicable disease and their riks factors, [Online] , Data source: <<http://www.who.int/ncds/surveillance/steps/en/>>[15 August 2561].

การสังคมนาเคราะห้แนวพุทธ : แนวทางการจัดตั้งโรงพยาบาลสงฆ์เพื่อสวัสดิการด้าน
สขภาวะของพระภิกษุสามเณร พระสังฆาธิการและชุมชนวัดในประเทศไทย
Buddhist Social Welfare: The Establishment of the Priest Hospital for
the Well-Being of Monks, Novices, Buddhist Ecclesiastical Official Monks
and Temple Community in Thailand

ดิเรก ด้วงลอย
พระระพิน พุทธิสาโร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มัลลิกา ภูมะธน
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการจัดตั้งโรงพยาบาลสงฆ์เพื่อส่งเสริมระบบสวัสดิการด้านสขภาวะสำหรับพระภิกษุสงฆ์และชาวพุทธใช้ชีวิตการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสัมภาษณ์ นำเสนอแนวคิด หลักวิธีปฏิบัติในการจัดตั้งโรงพยาบาลสงฆ์ และพัฒนาบุคลากรทางการแพทย์เพื่อสวัสดิการในอนาคต

ผลการศึกษาพบว่า โรงพยาบาลสงฆ์ เป็นต้นแบบในการเข้าถึงสวัสดิการด้านสขภาวะแรกของพระสงฆ์ทั่วประเทศ แต่มีอยู่อย่างจำกัดเพียง 1 แห่งดังนั้นจึงควรกำหนดแผนและยุทธศาสตร์ในการจัดตั้งโรงพยาบาลสงฆ์ระดับท่น 4 แห่ง และกระจายไปยังระดับภาค 18 แห่ง เพื่อเป็นการจัดสวัสดิการด้านสขภาวะให้แก่พระภิกษุ,พระสังฆาธิการและเป็นเกณฑ์ระดับต้นเสริมการทำดีของชาวพุทธซึ่งจะช่วยแบ่งภาระของรัฐในการจัดสวัสดิการด้านสาธารณสุขให้ประชาชนได้เข้าถึงแหล่งพยาบาลครอบคลุมมากขึ้นโดยให้คณะสงฆ์เป็นเจ้าของผู้บริหารสถานพยาบาลที่ไม่แสวงหากำไร เน้นการ“สังเคราะห์-สังคหวัตถุ” เป็นสวัสดิการแก่พระสงฆ์ พระสังฆาธิการ และชุมชนโดยมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทยจัดหลักสูตรพัฒนาบุคลากรทางการแพทย์ร่วมกับสถาบันการศึกษาอื่น เพื่อรองรับระบบโรงพยาบาลสวัสดิการสงฆ์ชาวพุทธในองครวมเป็นยุทธศาสตร์ ระยะที่ 1 (1-5 ปี) ร่วมผลิตบุคลากรทางแพทย์ร่วมกับหน่วยจัด ระยะที่ 2 (6-10 ปี) จัดการศึกษาผลิตบุคลากรทางแพทย์เองโดยมีหน่วยจัดร่วมเป็นภาคีสสนับสนุน ระยะที่ 3 (10 ปีต่อไป) จัดระบบสวัสดิการด้านสาธารณสุขในองครวมอย่างเป็นระบบผ่านโรงพยาบาลที่คณะสงฆ์จัดตั้งขึ้นในแต่ระดับท่นและภาครวม 22 แห่งทั่วประเทศ

คำสำคัญ: โรงพยาบาลสงฆ์, สวัสดิการด้านสขภาวะ, พระสังฆาธิการและชุมชนวัด

Abstract

This article aims to study the way to establish a monastic hospital, to promote the health welfare system for Buddhist monks and Buddhists. The research methodology used from studying the literatures, related researches, taking interviews and giving suggestion on the concepts to perform settling the Priest Hospital including developing the medical personnel for future benefits.

The study indicated that Priest Hospital was the model to access the welfare of monks throughout the country, but there has been only one place. Therefore, a plan and strategy for the establishment of four monastic hospitals should be established and distributed to 18 levels to serve the welfare of monks and novices. This will help to distribute the burden of the state on public health welfare to more people. The monks are the owners of the non-profit medical facilities, focusing on the "synthesis - the sacred object" as a welfare for the monks. The Thai Buddhist Sangha University organized a medical staff development program with other educational institutes in order to support the Buddhist welfare system Buddhist monks in holistic. Phase 1 (1-5 years) is cooperation on the production of medical personnel together with the second phase (6-10 years). That is to organize the study of the production of medical personnel by themselves. For the third phase (10 years later) is to provide a systematic system of public health welfare through the ecclesiastical sanctuaries, established at the same level in 22 sectors throughout the country.

Keywords: Priest Hospital, Welfare Benefits, Monks and Religious Communities

บทนำ

“...โย ภิกขเว มํ อပ္ภุทฺทเหยย คิลานํ อပ္ภุทฺทเหยย ผู้ใดปรารถนาอุปภุทฺทาเราตถาคต ผู้นั้นพึงอุปภุทฺทาภิกษุไข้เถิด...”¹ พุทธพจน์ที่ยกมาเป็น “คำขวัญ” ของ “โรงพยาบาลสงฆ์” ที่มีเป้าหมายเพื่อจัดสวัสดิการด้านสุขภาพของพระสงฆ์ทั่วประเทศไทย “เป็นโรงพยาบาลสงฆ์ที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย” จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นพระสงฆ์ทั่วประเทศซึ่งมีสถานะเป็นพระสังฆาธิการในประเทศไทย ทั้งฝ่ายปกครองและฝ่ายสนับสนุน ตั้งแต่เจ้าอาวาสเป็นต้นไปจนกระทั่งถึงสมเด็จพระสังฆราช กว่า 4 หมื่นรูป/ตำแหน่ง รวมทั้งพระสงฆ์ที่บวชตามประเพณีและดำเนินชีวิตตามวิถีนักบวชกว่าปีละ 3 แสนโดยรวมทั่วประเทศ ที่ผ่านมามีการสำรวจระบบสวัสดิการพระสงฆ์ในด้านการเข้าถึงแหล่งพยาบาล หรือสวัสดิการด้านสาธารณสุขจะพบเพียงเป็นสิทธิ์อันพึงได้ตามสิทธิ์พลเมืองในชาติ การได้สิทธิ์บัตรทอง บัตร 30 บาทรักษาทุกโรค หรือสวัสดิการในการประกันตนเองขั้นพื้นฐานหรือระบบการลงทุนในแบบประกันชีวิต ไม่ได้มีการออกแบบระบบ

¹วิ.มหา. (บาลี) 5/166/227.

สวัสดิการภายใต้หน่วยงานหรือองค์กรของคณะสงฆ์แต่อย่างใด ทำให้เห็นว่าปัญหาพระสงฆ์กับระบบสุขภาพไม่ได้เอื้อต่อการปฏิบัติตนตามวิถีนิกบวชได้ ทั้งการเข้าถึงระบบสุขภาพกับการจัดการไม่สอดคล้องกัน ทั้งยังไม่มีกลไกจากระบบคณะสงฆ์ที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หรือสังคมตาม“สังคหวัตถุ” ได้ ที่เป็นมืออยู่ก็เพียงที่คณะสงฆ์ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ จัดทอดผ้าป่าให้โรงพยาบาลหรือสร้างตึกอาหารสงฆ์เพื่อสวัสดิการเจ็บป่วยรักษาในคราวอาพาธสำหรับพระสงฆ์ในพื้นที่หรือจังหวัดนั้น ๆ เท่านั้น อาทิ ตึกสงฆ์อาพาธ โรงพยาบาลอุดรธานี 10 ชั้น 200 ล้านบาท (ระดมทุนโดยหลวงปู่บัว ญาณสัมปันโน) ตึกพิเศษสงฆ์ 94 ปี หลวงปู่ศรี มหาวีโร โรงพยาบาลศรีสมเด็จ ตึกวชิรญาณวงศ์ (หอสงฆ์อาพาธจฬา) และตึกสงฆ์อาพาธของแต่ละแห่ง เป็นต้น แต่ทั้งหมดไม่ปรากฏเป็นกลไกเชิงระบบในการให้บริการด้านสุขภาพแก่พระสงฆ์ชาวพุทธ ทั้งกระตุ้นต่อการทำดีตามหลักศาสนาแต่อย่างใด ในบทความนี้จึงประสงค์สำรวจ ศึกษา และเสนอรูปแบบ แนวทางที่จะพึงเป็นไปได้ โดยใช้สิ่งที่มีอยู่เดิมของโรงพยาบาลสงฆ์ มาออกแบบระบบสาธารณสุขแก่พระสงฆ์ พระสังฆาธิการ ชุมชนวัด และสังคม เพื่อแบ่งเบาภาครัฐในการจัดสวัสดิการด้านสุขภาพแก่สังคมประเทศชาติในองค์รวม โดยมีที่มาจากพระสงฆ์เพื่อพระสงฆ์ ชาวพุทธ และสังคมองค์รวม เป้าหมายเพื่อสร้างสุขภาพกาย จิตตามหลักพระพุทธศาสนาด้วย

ภาพประกอบ 1 : ป้ายโรงพยาบาลสงฆ์ พร้อมคำขวัญ “โย ภิกขเว มํ อุပ္ภูตฺถเหยย โส คิลานํ อุပ္ภูตฺถเหยย” หน่วยของรัฐที่จัดเพื่อสวัสดิการสำหรับพระภิกษุในพระพุทธศาสนา (ภาพ : ออนไลน์)

สวัสดิการพระสงฆ์และชุมชน/เพื่อส่งเสริมความเป็นคนดี

ในฐานะที่พระภิกษุสงฆ์ เป็นสมาชิกในสังคม พึงมีสิทธิขั้นพื้นฐาน ตามหลักสิทธิมนุษยชน (Human Rights) ที่รัฐจะพึงจัดการให้ได้รับการตอบสนองตามความต้องการพื้นฐาน (Basic Needs) โดยเฉพาะสวัสดิการด้านสุขภาพที่รัฐพึงจัดให้ บนหลักการแห่งความเสมอภาคยุติธรรมทางสังคม (Social Justice) การมีส่วนร่วมของคนในสังคมทุกระดับ (Participation) เป็นไปโดยความถูกต้องและมีความโปร่งใส (Transparency) ดังนั้นรัฐ หรือหน่วยงานคณะสงฆ์เองต้องจัดสวัสดิการด้านสุขภาพให้เกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์ พระสังฆาธิการและชุมชนที่พระสังฆาธิการระดับวัดชุมชนทำอยู่ มีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับแนวทาง

ในการพัฒนาสวัสดิการพระสงฆ์ ดังปรากฏในงานของ พระมหาประพันธ์ ไทยใหญ่² ถวิล คำโสภา³ ซึ่งสังเคราะห์ในภาพรวมได้ข้อสรุปว่า พระสงฆ์ สามเณรพึงต้องได้รับและควรจัดสวัสดิการในด้านต่าง ๆ อาทิ การศึกษา (Education) การเข้าถึงแหล่งสาธารณสุขและสุขภาพอนามัย (Health) ความมั่นคงทางสังคม (Social Security) รวมไปถึงบริการสังคม (Social Service) เพื่อให้ได้สิทธิ์แห่งสวัสดิการนั้นอยู่ ทั้งในเรื่องการศึกษา ด้านสุขภาพและอื่นๆ การจัดสวัสดิการจึงควรเป็นหน้าที่ของรัฐ และพระสงฆ์ระดับปกครองควรออกแบบระบบเพื่อช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน ให้กับสมาชิกในองค์กรของตนเอง ทั้งเพื่อแม่ไปยังสมาชิกในสังคมองค์กรวม ได้รับประโยชน์ที่จะเข้าถึงแหล่งพยาบาล เมื่อสมาชิกในองค์กรได้สิทธิ์การเข้าถึงแหล่งพยาบาลผ่านการจัดการอย่างเป็นระบบได้แล้ว ก็7ทำให้เห็นว่ากลไกการบริหารนั้น เกิดจากคณะสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการ ออกแบบ และจัดการ ซึ่งจะช่วยก่อให้เกิด ประโยชน์ทั้งโครงสร้าง ระบบ และปฏิบัติการ กล่าวคือ (1) พระสงฆ์สามารถเข้าถึงแหล่งพยาบาลในชุมชนใกล้พื้นที่ที่ตนเองอยู่อาศัย เช่นในเขตปกครองคณะสงฆ์ หรือจังหวัดที่ตนเองอยู่อาศัย ทั้งสะดวกสำหรับผู้ดูแล และพยาบาลใช้ ซึ่งทั้งหมดส่งผลให้เกิดผลในทางปฏิบัติ ต่อชาวพุทธในชุมชนที่โรงพยาบาลตั้งอยู่ สามารถเข้าถึงระบบสาธารณสุขในองค์กรวมได้ (2) โรงพยาบาลที่ดำเนินการโดยพระสงฆ์ จะเป็นแรงกระตุ้นเสริมให้ชาวพุทธเป็นคนดี ส่งเสริมคนดี หมายถึงใครเป็นคนดีในชุมชนที่วัดตั้งอยู่ ช่วยงานวัดพระศาสนา เจ้าคณะพระสังฆาธิการสามารถหารันตี ให้การรับรองในการเข้าถึงแหล่งพยาบาลที่ทางคณะสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการ บริหารจัดการในแต่ละพื้นที่ได้ หากดำเนินดังกล่าวได้พระภิกษุสามารถเข้าถึงแหล่งพยาบาลได้ รวมทั้งส่งเสริมให้ชาวพุทธเข้าถึงแหล่งพยาบาล (3) ช่วยลดสัดส่วนในการเข้าถึงแหล่งพยาบาลในองค์กรวมของประชากรทั้งประเทศได้ด้วย ทั้งจะยังเป็นทางเลือกสำหรับประชาชนในการเข้าถึงแหล่งสาธารณสุขที่ดำเนินการและจัดการโดยพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะทำให้พระสงฆ์มีบทบาทต่อสังคม ทำหน้าที่ในการ “สังเคราะห์” ตามหลัก “สังคหวัตถุ” โดยมีเป้าหมายเพื่อสวัสดิภาพสำหรับพระภิกษุสามเณร ชาวพุทธ และประชาชนทั่วไป

การเข้าถึงแหล่งพยาบาลของพระสงฆ์ทั่วประเทศ

ข้อมูลของกระทรวงสาธารณสุข พบว่ามีแพทย์ในสังกัดจำนวน 15,403 คน เฉลี่ยแพทย์ 1 คน ดูแลประชากร 4,155 คน ทั้งกระทรวงสาธารณสุขได้กำหนดเป็นยุทธศาสตร์ว่าประมาณ พ.ศ.2566 สัดส่วนของแพทย์ 1 คนต่อประชากร 1,500 คน (ข้อมูลเมื่อ 20 เมษายน 2559) ถ้าพระทั่วประเทศถูกจัดอยู่ในสัดส่วนของการเข้าถึงแหล่งพยาบาลในฐานะที่เป็นคนไทย จำนวนพระสงฆ์มี 300,000 รูป/ จะมีส่วนแบ่งในการเข้าถึงหมอ 1 คน ต่อพระสงฆ์ 20 รูป รวมอยู่ในสัดส่วนของประชากรทั้งประเทศด้วย เมื่อลงรายละเอียดจำเพาะไปที่กลุ่มพระสงฆ์หรือชาวพุทธพบว่า มีเพียงโรงพยาบาลสงฆ์แห่งเดียวที่ตั้งอยู่ มีเตียงผู้ป่วยใน

² พระมหาประพันธ์ ไทยใหญ่, “แนวทางการจัดสวัสดิการสำหรับพระสงฆ์ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ธนบุรี กรุงเทพมหานคร”, สารนิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม. (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), หน้า 15-16.

³ ถวิล คำโสภา, “การศึกษาสภาพและแนวทางการจัดสวัสดิการในมหาวิทยาลัยสงฆ์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, (คณะครุศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2548), บทคัดย่อ.

จำนวน 278 เตียง โดยให้บริการผู้ป่วยใน ปีละ 5,000 ราย ผู้ป่วยนอกปีละ 80,000 ราย กลุ่มเป้าหมายเป็น พระภิกษุ-สามเณร เพื่อป้องกันโรคและให้การรักษาโรคเฉพาะทาง อาทิ ทางจักษุ ศัลยกรรมทางเดิน ปัสสาวะ และเป็นสถานที่ให้การรักษาระดับตติยภูมิทางด้านพระภิกษุ-สามเณรอาพาธ จากสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น พระภิกษุผู้ป่วย (วัด) ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในส่วนภูมิภาค สถานพยาบาลสำหรับพระสงฆ์อาพาธ ที่ตั้ง การเข้าถึงแหล่งพยาบาลก็เป็นเรื่องที่ยากด้วยตั้งอยู่ที่ส่วนกลางคือกรุงเทพ หากมองความเจ็บป่วยเป็นธรรมชาติ เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาไม่สามารถคาดเดาหรือทราบล่วงหน้าได้ จากเหตุผลนี้ย่อมทำให้อากาศของพระภิกษุในฐานะเป็นศาสนทายาทที่มีความสำคัญในการรักษา สืบทอดอายุพระพุทธศาสนาได้รับผลกระทบด้วย “ความเจ็บป่วยเป็นทุกข์” ดังนั้นจากสภาพปัญหาดังกล่าวจึงควรต้องคิดหาวิธีการ ในการแก้ไขปัญหาระบบ สาธารณสุขของพระภิกษุสงฆ์ และถ้าการแก้ปัญหาหรือออกแบบได้ดี ก็จะทำให้ระบบสาธารณสุขนั้น มีผลในเชิงของการบริหารด้านสุขภาวะเป็นสวัสดิการ อุปถัมภ์สมาชิกในศาสนาให้มีกำลังใจในการปฏิบัติธรรม ตามหน้าที่ของความเป็นพระในพระพุทธศาสนา มีสวัสดิการในฐานะมนุษย์ในสังคมจะพึงได้รับ หากการจัดระบบสวัสดิการด้านสาธารณสุขดี บริหารจัดการได้ดี เป็นประโยชน์ ก็จะช่วยให้การบริการด้าน สาธารณสุขแก่ชุมชนวัด และแบ่งเบาภาระของรัฐในด้านการเข้าถึงแหล่งระบบสาธารณสุขได้ ตามกรอบการ ปกครองคณะสงฆ์เป็นโรงพยาบาลในหนเหนือ ได้ ตะวันออก และกลาง เป็นต้น หรือสามารถขยายไปตาม ภูมิภาคเป็นไปตามกรอบการปกครองคณะสงฆ์ 18 ภาค หรือขยายไปเป็นโรงพยาบาลสงฆ์จังหวัด/อำเภอ นำ ร่องต่อไป เพื่อให้ครอบคลุมการบริหารสุขภาวะองค์กรรวมแก่พระสงฆ์และชาวพุทธ รวมไปถึงการให้ สถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์ทั้งในส่วนมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จ.พระนครศรีอยุธยา หรือมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จ.นครปฐม ซึ่งอยู่ภายใต้การบริหารกำกับของคณะสงฆ์ ได้ทำการ เปิดหลักสูตร พัฒนาหลักสูตร จัดการศึกษาที่เน้นด้านสาธารณสุข สุขภาวะ เช่น แพทย์ พยาบาล และสาขา อื่น ๆ ร่วมกับหน่วยจัดการศึกษาด้านสุขภาวะ เช่น กระทรวงสาธารณสุข มหาวิทยาลัยต่างๆ ที่จัดด้านแพทย์ และพยาบาลและบุคคลากรในสายปฏิบัติการในระบบสาธารณสุข เพื่อนำไปสู่การส่งเสริมระบบกลไก สุขภาวะอย่างที่จะพึงทำได้ผ่านโรงพยาบาลสงฆ์หน ภาค/จังหวัดและอำเภอต่อไป

ภาพประกอบ 2 : การจัดสวัสดิการด้านสุขภาวะแก่พระภิกษุของโรงพยาบาลสงฆ์ (ภาพ : ออนไลน์)

แนวทางการจัดตั้ง/ขยายโรงพยาบาลสงฆ์ เพื่อจัดระบบสวัสดิการด้านสุขภาพแก่พระสงฆ์/ชาวพุทธ

การจัดตั้งโรงพยาบาลให้เป็นงานของคณะสงฆ์ โดยใช้รูปแบบของโรงพยาบาลสงฆ์เพื่อเป็นสวัสดิการ สำหรับพระสังฆาธิการ และชาวพุทธ นับเป็นการแบ่งเบาระบบสาธารณสุขของรัฐ และส่งเสริมสิทธิในการเข้าถึงแหล่งพยาบาลให้ได้รับสวัสดิการด้านสาธารณสุขจากโรงพยาบาลของคณะสงฆ์ นับเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งในการทำงานสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์โดยสร้างสวัสดิการด้านสุขภาพให้สมาชิกในองค์กร โดยการจัดตั้งโรงพยาบาลสงฆ์ระดับหน 4 แห่ง (เหนือ-ใต้-ออก-กลาง) จากนั้นกระจายจัดตั้งให้ได้ครบในระดับภาคคณะสงฆ์ 18 ภาค/แห่ง (1-18) ที่จัดตั้งและดำเนินการโดยคณะสงฆ์ โดยใช้รูปแบบโรงพยาบาลสงฆ์ที่กรุงเทพฯ ใช้การบริหารแบบโรงพยาบาลผสมสังคมสงเคราะห์/ แต่บริหาร/ดำเนินการโดยคณะสงฆ์ในรูปของสวัสดิการต่อกลุ่มพระสงฆ์และการให้บริการแก่ชุมชนที่โรงพยาบาลตั้งอยู่ในรูปแบบ Temple Hospital ที่ดูแลทั้งสุขภาพกายสุขภาพจิตด้วยวิถีทางศาสนาแบบบูรณาการผสมผสานซึ่งมีแนวทางที่จะดำเนินการได้ คือ

(ก) การจัดตั้งโรงพยาบาลสงฆ์ตามเขตปกครอง/หนเหนือ ใต้ กลาง ตะวันออก (ระยะที่ 1/1-5 ปี) ตามกรอบการปกครองคณะสงฆ์ระดับสูง ที่มีเป้าหมายเพื่อจัดสวัสดิการในแต่ละหนใหญ่ของแต่ละพื้นที่ 4 แห่ง โดยเทียบเคียงกับ “โรงพยาบาลสงฆ์ภาคอีสาน” หรือ “โรงพยาบาล 50 พรรษา มหาวชิราลงกรณ” จังหวัดอุบลราชธานี ชั้นแรกดำเนินการโดยคณะสงฆ์ภาคอีสานโดยมีเป้าหมายเพื่อเป็นสวัสดิการสำหรับพระสงฆ์ 19 จังหวัดภาคอีสาน เป็นโรงพยาบาลทั่วไปขนาด 400 เตียงซึ่งได้เปิดให้บริการมาแล้ว 11 ปี โดยการดำริของคณะสงฆ์และประชาชน 19 จังหวัด โรงพยาบาลนี้รับคนไข้ทั่วไป มีแพทย์ผู้เชี่ยวชาญทุกสาขา ให้บริการทั้งพระสงฆ์และบุคคลทั่วไป ในจำนวนนี้มีพระสงฆ์เป็นผู้ป่วยนอกเกือบ 4 หมื่นรูปต่อปี

(ข) การจัดตั้งโรงพยาบาลสงฆ์ตามเขตปกครองคณะสงฆ์ 18 ภาค/18 แห่ง (ระยะที่ 1/1-10 ปี) โดยมีเป้าหมายกระจายระบบสาธารณสุขอันเป็นสวัสดิการด้านสุขภาพไปยังภูมิภาค โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นมวลชนคนและสมาชิกในเขตจังหวัดและภาคนั้น ๆ โดยจะเป็นสวัสดิการด้านสุขภาพของพระสังฆาธิการระดับจังหวัดลงไป ให้เข้าถึงระบบด้านสุขภาพ ซึ่งกลุ่มเป้าหมายเป็นพระสังฆาธิการ และพระสงฆ์ในเขตปกครองในเขตภาคนั้น ๆ รวมทั้งชาวพุทธ

ตารางสถิติวัดทั่วประเทศ 2560

ภาค	พื้นที่บริการ/สังฆาธิการ	พระ/สังฆาธิการ	ชาวพุทธ	จัดตั้ง รพ.	รัฐ/ภาคี
1	4 จังหวัด/965 วัด/กรุงเทพฯ(456) นนทบุรี(195), ปทุมธานี(189), สมุทรปราการ(125)	33,550	ประชากรทั้งประเทศ 65,124,716 คนชาย มีจำนวน	รพ.สงฆ์ 1 500 เตียง+(ร.พ.+พื้นที่)	คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในเขต กทม.ฯ
2	3 จังหวัด/1,246 วัด/อ่าวทอง (219),	12048	31,999,008 คนหญิง มีจำนวน	รพ.สงฆ์ 2 120 เตียง+	ศูนย์แพทยศาสตรศึกษาชั้นคลินิก

	พระนครศรีอยุธยา (514)สระบุรี (513)		33,125,708 คน ข้อมูลการ ปกครองส่วน	(ร.พ.+พื้นที่)	โรงพยาบาลสระบุรี (แพทยศาสตร์ ม.ธรรม ศาสตร์)ฯ
3	4 จังหวัด/1,477 วัด/ ลพบุรี (703), สิงห์บุรี (184), ชัยนาท(277), อุทัยธานี(313)	10720	ภูมิภาค จำนวนจังหวัด 76 จังหวัด จำนวนอำเภอ	รพ.สงฆ์ 3 120 เตียง+ (ร.พ.+พื้นที่)	คณะแพทยศาสตร์ ม.ธรรมศาสตร์ ฯฯ
4	4 จังหวัด/2,721 วัด/ พิจิตร (466),เพชรบูรณ์ (851),นครสวรรค์ (804), กำแพงเพชร (600)	22388	878 อ า เภ อ จำนวนตำบล 7,255 ต า บ ล จำนวนหมู่บ้าน	รพ.สงฆ์ 4 120 เตียง+ (ร.พ.+พื้นที่)	คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ฯฯ
5	4 จังหวัด/1,567 วัด/ สุโขทัย(365),พิษณุโลก (597), ตาก (264), อุตรดิตถ์ (341),	13405	74,965 หมู่บ้าน	รพ.สงฆ์ 5 120 เตียง+ (ร.พ.+พื้นที่)	คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ฯฯ
6	5 จังหวัด/3048 วัด/ ลำปาง(733), เชียงราย (1,042), พะเยา (474), แพร่(367), น่าน (432)	18242		รพ.สงฆ์ 6 120-500+ (ร.พ.+พื้นที่)	คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ส ำ น ั ก วิ ช า แพ ท ย ศ า ส ต ร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้า หลวงฯฯ
7	3 จังหวัด/1,940 วัด/ เชียงใหม่ (1,369),ลำพูน (429), แม่ฮ่องสอน (142)	16186		รพ.สงฆ์ 7 120 เตียง+ (ร.พ.+พื้นที่)	คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ฯฯ
8	6 จังหวัด/4,728 วัด/ อุ ต ร ธ า นี (1,393), บึงกาฬ(401) หนองคาย (624), เ ล ย (678), ส ก ล น ค ร (1,160), หนองบัวลำภู(472),	34273		รพ.สงฆ์ 8 120-500+ (ร.พ.+พื้นที่)	ศูนย์แพทยศาสตร ศึกษาชั้นคลินิก โรงพยาบาลอุตรธานี (ม.ขอนแก่น) คณะแพทยศาสตร์ ม ห า วิ ท ย า ลั ย มหาสารคาม / ม. ขอนแก่น ฯฯ
9	4 จังหวัด/4,895 วัด/ กาฬสินธุ์(877),ขอนแก่น (1,439), มหาสารคาม (1,022), ร้อยเอ็ด(1,557)	30006		รพ.สงฆ์ 9 120-500+ (ร.พ.+พื้นที่)	คณะแพทยศาสตร์ ม ห า วิ ท ย า ลั ย มหาสารคาม / ม. ขอนแก่นฯฯ

10	6 จังหวัด/5,289 วัด/ อุบลราชธานี (1,777), ศรี สะเกษ (1,310)นครพนม (800), ยโสธร (643), มุกดาหาร (384), อำนาจเจริญ(375)	36153		รพ.สงฆ์ 10 120-500+ (ร.พ.+พื้นที่)	วิทยาลัยแพทยศาสตร์ และการสาธารณสุข มหาวิทาลัย อุบลราชธานีฯ
11	4 จังหวัด/5,069 วัด/ บุรีรัมย์ (1,044), สุรินทร์ (908) นครราชสีมา (2,078), ชัยภูมิ (1,039),	44684		รพ.สงฆ์ 11 120-500+ (ร.พ.+พื้นที่)	สํานักวิชา แพทยศาสตร์ มหาวิทาลัย เทคโนโลยีสุรนารีฯ
12	4 จังหวัด/1,376 วัด/ สระแก้ว(401),ปราจีนบุรี (408),นครนายก (210), ฉะเชิงเทรา(357),	13772		รพ.สงฆ์ 12 120 เดียง+ (ร.พ.+พื้นที่)	คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทาลัยศรีนครี นทรวิโรฒฯ
13	4 จังหวัด/1,183 วัด/ ชลบุรี (396), ระยอง (272),จันทบุรี (377), ตราด(138)	12379		รพ.สงฆ์ 13 120 เดียง+ (ร.พ.+พื้นที่)	คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทาลัยบูรพา
14	4 จังหวัด/1,507 วัด/ นครปฐม (225), สุพรรณบุรี (588), กาญจนบุรี (584), สมุทรสาคร (110)	19546		รพ.สงฆ์ 14 120 เดียง+ (ร.พ.+พื้นที่)	ศูนย์แพทยศาสตร ศึกษาชั้นคลินิก โรงพยาบาลพลพล พยุหเสนา (มหาวิทาลัยมหิดล) ฯ
15	4 จังหวัด/1,037 วัด/ ราชบุรี (423), เพชรบุรี (269), สมุทรสงคราม (110), ประจวบคีรีขันธ์ (235)	11076		รพ.สงฆ์ 15 120 เดียง+ (ร.พ.+พื้นที่)	ศูนย์แพทยศาสตร ศึกษาชั้นคลินิก โรงพยาบาลราชบุรี โรงพยาบาลหัวหิน (ม. มหิดล)ฯ
16	3 จังหวัด/1,189 วัด/ ชุมพร (228), นครศรีธรรมราช (619), สุราษฎร์ธานี(342)	8862		รพ.สงฆ์ 16 120 เดียง+ (ร.พ.+พื้นที่)	สํานักวิชา แพทยศาสตร์ มหาวิทาลัยวลัย ลักษณ์ฯ
17	5 จังหวัด/422 วัด/ภูเก็ต (38),ตรัง(172),กระบี่ (83),พังงา(87),ระนอง	4680		รพ.สงฆ์ 17 120 เดียง+ (ร.พ.+พื้นที่)	สํานักวิชา แพทยศาสตร์ มหาวิทาลัยวลัย

	(42)				ลักษณะ(ภูเก็ต) ฯลฯ
18	6 จังหวัด/921 วัด/สงขลา (428), พัทลุง (242), สตูล (41), ปัตตานี (83), ยะลา (52), นราธิวาส (75)	6161		รพ.สงฆ์ 2 120 เตียง+ (ร.พ.+พื้นที่)	คณะแพทยศาสตร์ ม.นราธิวาสราช น คริน ทร์ แล มหาวิทยาลัยทักษิณ ฯลฯ
รวม	18 ภาค 77 จังหวัด 40571 วัด/สังฆาธิการ+	348131		18 แห่ง	หน่วยจัดการศึกษา มจร. ของคณะสงฆ์ ร่วมจัดการศึกษาด้าน การแพทย์

ตาราง 1 สถิติวัดทั่วประเทศ 2560⁴ การปกครองคณะสงฆ์ระดับภาค เครือข่ายที่จะพึงเกิดขึ้นในการจัดการศึกษาด้านระบบสาธารณสุข

จากข้อมูลนี้พบว่าพระสงฆ์ทั่วประเทศ เป็นพระสังฆาธิการตั้งแต่ระดับเจ้าคณะหน (4 หนใหญ่) เจ้าคณะภาค (18 ภาค พร้อมรองและเลขานุการ)เจ้าคณะจังหวัด (พร้อมรองและเลขานุการ) และเจ้าคณะอำเภอ (พร้อมรองและเลขานุการ) เจ้าคณะตำบล/เลขานุการ รวมแล้วไม่น้อยกว่า 4 หมื่นตำแหน่ง/คน ดังนั้นจากสถิติย่อมชี้ชัดได้ว่าพระสงฆ์ควรจัดสวัสดิการด้านสุขภาพ เพื่อส่งต่อเป็นการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ตามหลักสังคหวัตถุ ในเวลาเดียวกัน ก็ต้องส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของพระพุทธศาสนา และสมาชิกในสังคมด้วย การจัดตั้งโรงพยาบาลจึงควรมีกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ และกระจายไปสำหรับสมาชิกของวัดและบุคลากรระดับปฏิบัติในหน่วยของวัดทั่วประเทศ และสามารถส่งเสริมกระตุ้นให้สมาชิกในสังคมใกล้เคียงสามารถเข้าถึงแหล่งพยาบาล เป็นการแบ่งเบาภาระของภาครัฐในการให้บริการด้านสาธารณสุขและสุขภาพต่อสังคมโดยรวมได้

(ก) การจัดตั้งโรงพยาบาลสงฆ์จังหวัด (อำเภอ) (ระยะที่ 2/10-20 ปี) หมายถึง โรงพยาบาลสงฆ์ควรจัดเป็นโรงพยาบาลเฉพาะทางที่มีกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เมื่อระดับภาคมีความพร้อมและสามารถขยายได้ หน่วยจัดตั้งระดับจังหวัดจะสามารถเป็นฐานรองรับให้การพยาบาลได้ โดยมีเป้าหมายเพื่อสุขภาพะ แผนดำเนินการในช่วง 3-5-10 ปีหลังจากโรงพยาบาลในระดับภาคครบและให้บริการแก่กลุ่มเป้าหมาย ในแต่ละจังหวัด เมื่อมีความพร้อมสามารถจัดตั้งระบบสาธารณสุขของศาสนา โดยใช้รูปแบบการให้บริการสังคมในส่วนของสวัสดิการสังคมและชาวพุทธ คือใครก็สามารถเข้าถึงแหล่งพยาบาลของศาสนาได้ โดยใช้เงื่อนไขเชิงพาณิชย์แบบสงเคราะห์ คิราคาประหยัด ไปจนกระทั่งฟรี (สังเคราะห์ตามแนวพุทธ-สังคหวัตถุ) บริหารแบบโรงพยาบาลเอกชน สงเคราะห์แบบศาสนา ดูแลสวัสดิการสมาชิกในศาสนาและชุมชนผ่านการจัดการอย่างเป็นระบบ

⁴ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, [ออนไลน์].แหล่งที่มา : <http://www.onab.go.th> [8 เมษายน 2560]

ภาพประกอบ 3 การจัดสวัสดิการสำหรับพระภิกษุผู้อาพาธ ตามกรอบของการสังเคราะห์สวัสดิการ (ภาพ : ออนไลน์)

(ข) มหาวิทยาลัยสงฆ์ หมายถึง มหาวิทยาลัยสงฆ์ ทั้ง 2 แห่ง ควรจัดให้มีการศึกษาร่วมกับหน่วยจัดการศึกษาด้านสาธารณสุข พึงมีหน่วยงานร่วมจัดตั้งร่วมกับกระทรวงสาธารณสุขในการผลิตบุคลากรทางแพทย์นับตั้งแต่แพทย์เฉพาะทาง แพทย์ทางเลือก พยาบาล และอื่น ๆ และส่งต่อไปเป็นโครงการจัดตั้งคณะแพทยศาสตร์ (วิทยาลัยแพทยศาสตร์) สาขาพยาบาลศาสตร์ (วิทยาลัยพยาบาล) หรือการจัดการศึกษาที่เนื้องด้วยระบบสาธารณสุขผ่านหน่วยจัดการศึกษาหรือภาควิชาทางการศึกษาของมหาวิทยาลัย โดยใช้การผลิตในเบื้องต้นจากสถาบันการแพทย์ที่มหาวิทยาลัยร่วมมือ จากนั้นเมื่อมหาวิทยาลัยมีความพร้อมใน 5-10+ ปี มหาวิทยาลัย คณะสงฆ์และประเทศชาติจะมีโรงพยาบาลที่ให้บริการแก่ระบบสาธารณสุข และการเข้าถึงสวัสดิการของพระสงฆ์และชาวพุทธ เป้าหมายเพื่อแบ่งสัดส่วนในการเข้าถึงแหล่งพยาบาลให้กับสังคมไทยในองค์รวม

ยุทธศาสตร์เชิงระบบ	มหาวิทยาลัยสงฆ์/ ภารกิจเนื่อง	การให้บริการ	ยุทธศาสตร์ต่อเนื่อง
การพัฒนาาระบบสาธารณสุข ในองค์กรนับตั้งแต่การผลิต /ตั้ง / พัฒนาทางด้านแพทย์ ศาสตร์/พยาบาลศาสตร์ สาขาที่เนื้องด้วยระบบสุข ภาวะองค์รวมการบริหาร จัดการ	ปีที่ 1-5 หน่วยร่วมจัด ปีที่ 6-10 จัดการศึกษา ปีที่ 10+ จัดการศึกษา เพื่อบริการ ปีที่ 10-20 ครอบคลุม ทั่วประเทศ	การสร้าง ส่งเสริม และดำเนินการ ให้ศาสนิกเข้าถึง สวัสดิการด้านสุข ภาวะ ตามหลัก ท า น - จ า ค ะ ในสังคหวัตถุ	การใช้ยุทธศาสตร์เชิง ระบบของคนต่อการ เข้าถึงแหล่งสุขภาวะ อันมีผลต่อการนำจิต ในการทำมาตาม หลักพุทธศาสนาด้วย

ตาราง 2 ยุทธศาสตร์เชิงระบบของภาคีเกี่ยวเนื่องโดยเฉพาะมหาวิทยาลัยสงฆ์กับการจัดการระบบสาธารณสุข เพื่อสวัสดิการชุมชน

(ค) การจัดระบบสวัสดิการผ่านแนวคิด “สังคมสงเคราะห์” คือ การจัดสวัสดิการโดยพระสงฆ์ ที่จะทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน และบทบาทของพระสงฆ์ ที่มีบทบาทเกาะเกี่ยวเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน สวัสดิการนี้ไม่ใช่เป็นการสร้างช่องทางการเอาเปรียบ หรือลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ของใคร แล้วทำพระให้มีอภิสิทธิ์เหนือคนอื่นแต่ประการใด แต่เป็นการคำนึงถึงสวัสดิการโดยมีฐานจัดตั้งจากองค์การศาสนา โดยมีหลักคิดในเรื่องการ “สงเคราะห์” ตามหลักสังคหวัตถุ ภายใต้กรอบคิด “เกิด-แก่-เจ็บ-ตาย” เพื่อให้เขาเหล่านั้นได้เข้าถึงสุขภาวะทางกาย จิต ความคิด และความตาย ทั้งสร้างการบริการสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ในการสื่อสารธรรม ได้ทั้งสุขภาวะทางกาย ทางจิต และการดำเนินชีวิต

แนวทางการบริหารจัดการระบบสาธารณสุขแบบองค์รวม ที่พระสงฆ์ ชาวพุทธเข้าไปบริหารจัดการ ด้านสุขภาวะทางกาย (กาย) จิต ความคิด และปัญญาได้ เมื่อร่างกายพร้อม ก็สามารถที่จะพัฒนาพึงธรรม พัฒนารธรรมได้ด้วยเช่นกัน นอกจากนี้องค์การทางศาสนาจะสามารถช่วย ลดความเหลื่อมล้ำทางด้านสาธารณสุขให้แก่สังคม ส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิของแหล่งพยาบาลและเข้าไปช่วยรัฐให้เกิดการขับเคลื่อนต่อระบบสาธารณสุขอย่างที่น่าเสนอมาในภาพรวมได้เช่นกัน

แหล่งทุนและงบประมาณเพื่อใช้ในการบริหารจัดการ

งบประมาณ มีส่วนสำคัญต่อการบริหารองค์กรเพื่อการจัดสวัสดิการ จึงเกิดคำถามต่อไปว่า แล้วจะหาเงิน หรืองบประมาณจากแหล่งใด ที่จะส่งผลเป็นความยั่งยืนระยะยาวต่อการบริหารจัดการด้านสาธารณสุขให้เกิดขึ้นเป็นรูปร่างโรงพยาบาลที่มีหมอให้บริการพระ บริการโยมได้ รวมไปถึงบริการแก่ชุมชน สังคมรอบข้างในเขตให้บริการของโรงพยาบาลที่จะจัดตั้งขึ้นตั้งแต่โรงพยาบาลหลัก 4 แห่งในระดับหน (เหนือ-ใต้-กลาง-ตะวันออก) ไปจนถึงระดับภาคทั้ง 18 ภาคของการปกครองคณะสงฆ์ หรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่เนื่องกับการจัดระบบสวัสดิการของคณะสงฆ์ ซึ่งพอจำแนกได้เงินทุนที่จะเป็นส่วนสนับสนุนการบริหารโรงพยาบาลในอนาคตคือ

1. ทุนนิตินิธิในรูปกองทุนของวัด (Fund/Foundation) กำหนดนโยบาย อัตรารายได้จากวัดในรูปของสัดส่วน เช่นในแต่ละปีวัดส่วนใหญ่จะมีกฐินถ้ากำหนดในพื้นที่เขตภาคมีโรงพยาบาล 1 แห่ง และพัฒนาต่อไป ในแต่ละปีกฐินที่มีข้อมูลว่าเงินสะพัด 5-1 หมื่นล้านต่อปี⁵ ถ้าคณะสงฆ์มีมติหรือนโยบายตัดสัดส่วนของรายได้นั้น มาให้บริการด้านสาธารณสุขตามกรอบของโรงพยาบาลสงฆ์เพื่อการสงเคราะห์ จะมีงบประมาณในการบริหารโรงพยาบาลเพื่อการกุศลตลอดทั้งปี โดยตั้งหน่วยบริหารทางการเงินขึ้นเมื่อเพื่อสร้างระบบกลางในการบริหารเงินเพื่อทุนเฉพาะทาง และเป็นทุนกลางนำไปสู่การบริหารเพื่อประโยชน์ในเชิงทุน และนำทุนเหล่านั้นมาสู่การบริหารในรูปของการสงเคราะห์ตามกรอบและวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งโรงพยาบาล นำเป็นส่วนสนับสนุนเป็นทุนค่ารักษาพยาบาลเพื่อให้เกิดระบบทุนในการส่งต่อเพื่อการสังคมอาทิ ทุนนิตินิธิของสงฆ์ตึก 19 ชั้น โรงพยาบาลศรีนครินทร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มูลนิธิโรงพยาบาล 50

⁵ ศุนยวีร์จัยกลกร. ช่วง 1 เดือนของเทศกาลทอดกฐินปี'56 : คนไทยร่วมงานทอดกฐินต่างจังหวัด...ใช้จ่ายสะพัดประมาณ 8,700 ล้านบาท. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.kasikomresearch.com/th/KEconAnalysis/Pages/ViewSummary.aspx?docid=31926>. [15 ธันวาคม 2560].

พรรษามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดงขี้เหล็ก มูลนิธิพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นหน่วยจัดที่มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมสุขภาพและสวัสดิการสำหรับพระสงฆ์ ซึ่งก็คือการส่งเสริมให้เกิดระบบทุนต่อเนื่องเพื่อการส่งเสริมระบบสวัสดิการและโรงพยาบาลของคณะสงฆ์ในระยะสั้น และยาว พร้อมทั้งเป็นระบบมากขึ้น

2. การบริจาค/อุทิศ (ทาน-จาคะ/Charity) หมายถึง การระดมทุนผ่านการบริจาคของประชาชนในโอกาส หรือวาระต่างๆ ในแต่ละช่วงยังเป็นภารกิจหลักและภารกิจร่วมในเชิงการบริหารสังคม มีเงินบริจาคในรูปแบบของการสร้างวัด สร้างศาสนสถานในพระพุทธศาสนายังมีจำนวนมากและกว้างขวาง ซึ่งเป็นความจำเป็นอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน และในเวลาเดียวกันรูปแบบดังกล่าวยังเป็นภารกิจร่วมและความจำเป็นร่วมในการให้บริการและการให้ความสำคัญกับการบริจาคทุนสงเคราะห์ในส่วนนี้ ซึ่งจะทำให้เห็นประโยชน์และความจำเป็นต่อการบริหารจัดการได้

3. งบประมาณสนับสนุนเป็นคราว ๆ (งบสนับสนุน/Budget)การที่คณะสงฆ์หรือองค์กรทางศาสนาได้แบ่งเบา หรือลดภาระของภาครัฐในการจัดการด้านสาธารณสุข หรือเป็นภาคีร่วมในการจัดการด้านสาธารณสุข ความจำเป็นอย่างเร่งด่วนและสำคัญก็คือ รัฐพึงอาจจัดสรรงบประมาณสนับสนุนสถานพยาบาลในฐานะที่เป็นหน่วยงานร่วมจัดการด้านสาธารณสุข ที่รัฐจัดเก็บภาษีและพึงตอบแทนโดยรัฐ เพื่อให้เกิดการเข้าถึงแหล่งพยาบาล หรือระบบสาธารณสุข โดยมีองค์กรหรือหน่วยงานเข้ามาร่วมจัด มีข้อมูลเทียบกรณีโรงพยาบาลการกุศลมือจีในใต้หวันที่ว่า “ประมาณดำเนินการประมาณร้อยละ 20 ได้จากรัฐบาลร้อยละ 30 ได้จากค่าเล่าเรียนของนักศึกษา ที่เหลือได้จากมูลนิธิ”

4. รายได้จากการให้บริการที่ไม่เน้นกำไร ค่ารักษาพยาบาล (ค่าธรรมเนียม/Fee)หมายถึง ค่ารักษาพยาบาลที่ไม่เน้นการได้กำไร แต่มีบ้างตามโอกาสเป็นการให้บริการในเชิงค่าบริการตามโอกาส และการให้ค่ารักษาพยาบาล เพื่อนำไปเป็นทุนตั้งต้นในส่วนของยาหรือการให้บริการ ค่ารักษาพยาบาลเป็นคราว ๆ โดยเน้นประหยัดและเข้าถึงแหล่งพยาบาล เน้นแนวคิดในเรื่องสงเคราะห์ (สังคหวัตถุ-Kindness) เพื่อให้ความช่วยเหลือและการจัดการอย่างเป็นระบบภายใต้ประโยชน์ อย่างไม่จำกัดสวัสดิการถึงคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการและชาวพุทธ

จากภาพรวมของแหล่งทุนวัด ทุนพระศาสนาในรูปแบบของวัตถุ ตัวเงิน และทุนทางความเชื่อ จะมีผลต่อการระดมทุน แสวงหาทุน ย่อมเป็นกลไกสำคัญที่ทำได้ แนวคิดทางการบริหารสมัยใหม่ทั้งในส่วนของทุนงบประมาณ (M-Money) สามารถบริหารจัดการให้สัมพันธ์กับการพัฒนาบุคลากรทางการแพทย์ (M-Man) ที่จะมาเป็นกลไกขับเคลื่อนทั้งในส่วนของระบบทางศาสนา แนวคิดทางศาสนา สู่กลไกการสังเคราะห์อย่างเป็นระบบ (M-Management) ภายใต้กลไกของระบบโรงพยาบาล สถานพยาบาล (M-Material) หากการผสมรวมดังกล่าวเกิดขึ้น ย่อมเป็นเครื่องหมายต่อการจัดการสวัสดิการสุขภาวะต่อสมาชิกในองค์กรศาสนาเอง เพื่อให้สมาชิกมีคุณภาพกาย จิต ความคิด กำลังปัญญาในการสืบทอดรักษาพระพุทธศาสนาต่อไปได้ รวมทั้งเป็นสวัสดิการเพื่อกระตุ้นให้สมาชิกในศาสนาเป็นคณิศ ตามกรอบศาสนาและอย่างมีเงื่อนไขเทียบเคียงกรณีอนาถปิณฑิกเศรษฐีสร้างแรงจูงใจให้ลูกนายนายกาละไปพึ่งเทศน์ (ขุททกนิกายธรรมบท [ไทย] เล่ม 25 /ข้อ 178/หน้า 88-อนาถปิณฑิกปุตตกาลวัตถุ) สร้างแรงจูงใจด้วยสวัสดิการทางศาสนา ภายใต้การแนะนำต่อผลได้จากความดีนั้น เช่น ทำดี มีศีล เข้าถึงสวัสดิการด้านสุขภาพจะได้ เป็นต้น ซึ่งก็ไปสอดคล้องแนวคิดเรื่องสงเคราะห์ และแนวคิดทำดีได้ดีมีผลเป็นสุข และสวัสดิการจากการทำความดีนั้นได้ด้วยเช่นกัน

แนวทางการพัฒนาบุคลากรทางแพทย์เพื่อรองรับจัดตั้งและบริหารโรงพยาบาลสงฆ์

มีข้อมูลพบว่าสัดส่วนของแพทย์ต่อการเข้าถึงประชากรมีอยู่อย่างจำกัด หมอไม่เพียงพอต่อผู้ป่วย การผลิตแพทย์ก็ยังไม่เพียงพอกับความต้องการ เมื่อจะตั้งโรงพยาบาลสงฆ์ จะเอาหมอหรือบุคลากรทางแพทย์มาจากแหล่งใด จากการสำรวจข้อมูลแพทยสภา ปี 2554 พบว่า ประเทศไทยมีจำนวนแพทย์ทั้งสิ้น 42,890 คน เป็นแพทย์เฉพาะทาง 25,185 คน หรือร้อยละ 59 โดยแยกเป็นสาขาได้ดังนี้คือ อายุรแพทย์ (ร้อยละ 22) แพทย์เวชศาสตร์ครอบครัว (ร้อยละ 18) กุมารแพทย์ (ร้อยละ 11) ศัลยแพทย์ (ร้อยละ 11) สูตินรีแพทย์ (ร้อยละ 8) ศัลยศาสตร์/อโรโธปิดิกส์ (ร้อยละ 5) และอื่น ๆ ซึ่งตัวนี้แสดงให้เห็นถึงความไม่สมดุลของจำนวนแพทย์เฉพาะทางที่มีอยู่ จากการเพิ่มสวัสดิการของรัฐ ผู้สูงอายุและผู้ป่วยเรื้อรังมากขึ้น โรงพยาบาลเอกชนต้องการแพทย์มากขึ้น คาดปี 2562 ขาดแคลนหนักเกือบ 8,000 คน ส่งเสริมให้เร่งสร้างแพทย์ เพิ่มแรงจูงใจ โดยเฉพาะสาขาเวชศาสตร์ครอบครัวขาดมากถึง 5,600 คน จากงานศึกษาความต้องการแพทย์ทั่วไปและแพทย์เฉพาะทางของศุภสิทธิ์ พรธรรมาวุธ และพุดตาน พันธเนตร พบว่า ปัจจุบันประเทศไทยมีแพทย์ไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนในทุกสาขาที่ได้ทำการวิเคราะห์ สาขาที่ขาดแคลนมากที่สุดคืออายุรแพทย์ที่ขาดแคลนถึง 3,000 คน รองลงมาคือ ศัลยแพทย์ 1,800 คน และวิสัญญีแพทย์ 1,600 คน ซึ่งข้อมูลของรายงานพบว่าหมอในสาขาอื่น ๆ ยังมีความขาดแคลนอยู่ แต่สาระสำคัญของความคลาดแคลนคือการกักตุนเพื่อรองรับอนาคตและซื้อสวัสดิภาพผ่านการลงทุนด้วยระบบของคณะสงฆ์เอง ที่ต้องส่งเสริม ให้ทุน และพร้อมที่จะพัฒนาระบบการศึกษาด้านการแพทย์ เพื่อให้เป็นฐานการผลิตและสร้างระบบสวัสดิการชุมชนผ่านการจัดตั้งโรงพยาบาลและให้ทุนการศึกษา รวมทั้งร่วมมือกับหน่วยการจัดการศึกษาเพื่อออกแบบให้มีแพทย์พื้นฐาน และแพทย์เฉพาะทางมากขึ้นภายใต้กลไกการจัดการศึกษา หรือการร่วมจัดการศึกษาในนามมหาวิทยาลัยภายใต้การกำกับของคณะสงฆ์ และภาคีที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านการจัดการศึกษาระบบสาธารณสุข ทั้งแพทย์ พยาบาลและวิสัญญีแพทย์ เทคนิคการแพทย์ เป็นต้น เพื่อให้เกิดกลไกและการบริหารและความเป็นไปได้ต่อการจัดตั้งโรงพยาบาลในอนาคต

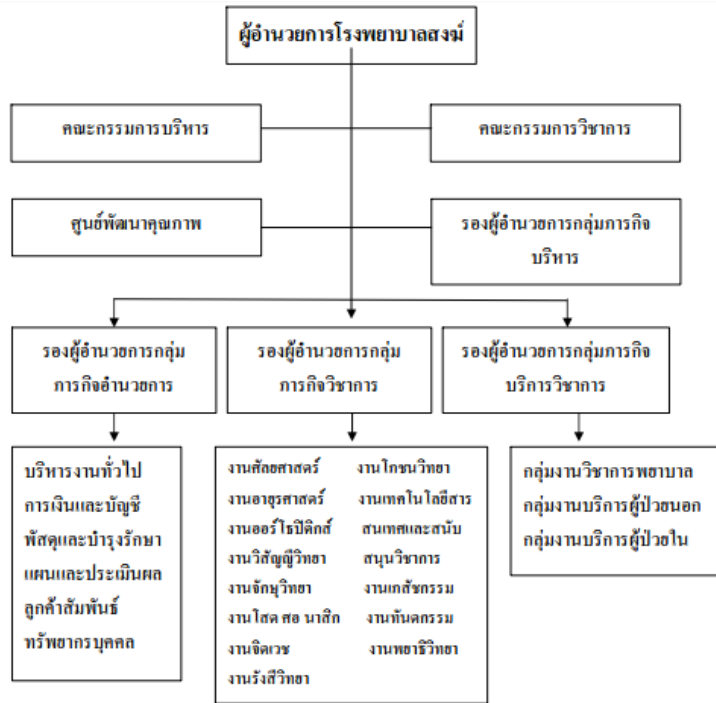
ระยะที่ 1 : 1-5 ปี สนับสนุนการศึกษาแพทย์	ระยะที่ 2 : 5-10 ปี / มหาวิทยาลัยสงฆ์ร่วมจัด	ระยะที่ 3: 10 ปี + จัดการศึกษาด้วยตนเอง
หน่วยจัดการพัฒนาด้านการแพทย์กรรมการแพทย์มหาวิทยาลัยด้านการแพทย์	มหาวิทยาลัยของคณะสงฆ์ร่วมจัดการศึกษาในลักษณะของเรียนร่วม	มหาวิทยาลัยของคณะสงฆ์ร่วมจัดการศึกษา ภาคอื่นเป็นที่เลี้ยงและควบคุมกลไกระบบ
การให้ทุนศึกษาสงเคราะห์เพื่อการศึกษาทางการแพทย์ หน่วยจัดเป็นของแพทย์ ทุนการศึกษาเป็นของคณะสงฆ์	การให้ทุนศึกษาสงเคราะห์เพื่อการศึกษาทางการแพทย์ หน่วยจัดเป็นของแพทย์ ทุนการศึกษาเป็นของคณะสงฆ์	การพัฒนาแบบกลไกเพื่อให้เกิดมาตรฐานและมีประสิทธิภาพจากการศึกษาและสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีอุดมการณ์เป็นแพทย์แนวพุทธ
รพ.สงฆ์ในแต่ละแห่งที่เริ่มดำเนินการเปิดให้บริการและตรวจสอบระบบบริหารจัดการใน	รพ.สงฆ์ในแต่ละแห่งสร้างและพัฒนาการเรียนรู้และเพิ่มประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่องสู่การ	รพ.สงฆ์เปิดดำเนินการครบในระดับภาค และพร้อมขยายสู่ฐานท้องถิ่นระดับล่างเพื่อบริการด้านสุขภาวะ

ภาพรวม	ขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบ	ชุมชนแนวพุทธ
<p>การดำเนินการระยะที่ 1: ศึกษาแนวทางการเป็นไปได้ในการจัดตั้งโรงพยาบาลสงฆ์ภาค ทั้งในส่วนข้อมูลทฤษฎี ระเบียบ ระบบกลไก การบริหาร งบประมาณ และสถานที่ในเชิงระบบ</p> <p>การดำเนินการระยะที่ 2: ศึกษากระบวนการบริหารจัดการด้านต่าง ๆ ของการจัดการโรงพยาบาลและระบบสาธารณสุขแบบองค์รวม ต่อผลที่เกิดขึ้นทำให้โรงพยาบาลกลายเป็นสถานพยาบาลเพื่อระบบสาธารณสุขของประชาชนอย่างแท้จริง</p> <p>การดำเนินการระยะที่ 3: ดำเนินการจัดตั้งเพื่อรองรับและให้บริการแก่คณะสงฆ์และชุมชนโดยมีวัดเป็นฐานเป้าหมายเพื่อแบ่งสัดส่วนของรัฐในการจัดการด้านสุขภาพของรัฐ</p> <p>การดำเนินการระยะที่ 4: ยุทธศาสตร์ 5 ปี ยุทธศาสตร์ 10 ปี ยุทธศาสตร์ 15 ปี เพื่อการรองรับการบริหารงานด้านสุขภาพองค์รวมเพื่อสวัสดิการของคณะสงฆ์และรัฐ</p>		
<p>ระยะยาว : ปีที่ 1 เป็นต้นไป / สร้างกลไกการแสวงหาแพทย์ แบบสร้างแรงจูงใจ โดยให้หน่วยงานภาครัฐที่มีแพทย์เป็นผู้สนับสนุนเป็นเบื้องต้น ให้บริหารด้านระบบสาธารณสุข / เป็นสวัสดิการต่อสาธารณะ ผ่านการบริหารจัดการระบบสาธารณสุขและสุขภาพทางการแพทย์ ในโรงพยาบาลที่จัดตั้งขึ้น โครงการจัดตั้งคณะแพทย์ศาสตร์ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง เพื่อรองรับการผลิตบุคลากรด้านแพทย์ พยาบาลและสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง</p>		

แนวทางการบริหารจัดการโรงพยาบาลเพื่อสวัสดิการพระภิกษุสงฆ์ ชาวพุทธ

บริหารแบบโรงพยาบาลเอกชน ที่เน้นการให้บริการในเชิงสวัสดิการสำหรับพระสงฆ์ ชาวพุทธ ในราคาประหยัดสำหรับกลุ่มคนในสังคม โดยมีเป้าหมายเป็นสวัสดิการให้กับชุมชน สวัสดิการพระสงฆ์ และกระตุ้นให้คนทำดีตามหลักศาสนาผ่านการบริการสังคม บริหารในรูปของโรงพยาบาลเอกชนที่เป็นกิจการของคณะสงฆ์ ที่มีเป้าหมายเพื่อการให้บริการแก่ชุมชน สังคมในรูปของการสงเคราะห์ ดังปรากฏในงานของ สุธาดา สนธิเวช⁶ เรื่อง “ความพึงพอใจของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการโรงพยาบาลสงฆ์” ที่ได้ทำการศึกษาและพบข้อมูลว่าโรงพยาบาลสงฆ์มีอำนาจและหน้าที่และความรับผิดชอบของโรงพยาบาลสงฆ์ (1) ดำเนินการให้บริการตรวจรักษา คั่นคว่ำวิจัย และป้องกันตลอดจนให้ความรู้แก่พระสงฆ์อาพาธ (2) ดำเนินการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ในวิชาชีพต่าง ๆ ในโรงพยาบาลสงฆ์ (3) ดำเนินการให้คำแนะนำและตรวจรักษาแก่พระสงฆ์ตามวัดต่าง ๆ (4) ให้ความร่วมมือส่วนราชการต่างๆ (5) ดำเนินการฝึกอบรมแก่แพทย์สาขาต่าง ๆ ตลอดจนนิเทศงานทางวิชาการให้แก่โรงพยาบาลส่วนภูมิภาค (6) ปรับปรุงขยายงานเดิมที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น(7) ดำเนินการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติ กฎกระทรวง และนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการรักษาสงฆ์อาพาธ (8) ดำเนินการฟื้นฟูสภาพพระสงฆ์อาพาธต่อมาจากโรงพยาบาลส่วนภูมิภาค (9) ปฏิบัติกิจกรรมพิเศษ ที่ได้รับมอบหมายจากกรมการสงฆ์ และเสนอโครงสร้างการบริหารในงานการศึกษาไว้ คือ

⁶ สุธาดา สนธิเวช, “ความพึงพอใจของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการโรงพยาบาลสงฆ์”, พุทธศาสตร์ มหบัณฑิต การบริหารจัดการคณะสงฆ์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 24-26.

ภาพประกอบ 3 : โครงสร้างการบริหารโรงพยาบาลของรัฐ/โรงพยาบาลสงฆ์ในปัจจุบัน

เมื่อศึกษาแนวทางอันเป็นรูปแบบของการบริหารโรงพยาบาลสงฆ์ ตามแผนภาพที่ 3 แล้ว สามารถนำมาเสนอเป็นแนวทางและรูปแบบในการบริหารโรงพยาบาลสงฆ์เพื่อการสงเคราะห์ได้ คือ

1. บริหารในรูปแบบโรงพยาบาลเอกชน เป็นหน่วยงานจัดตั้งภายในองค์กรคณะสงฆ์เป้าหมายเพื่อการจัดสวัสดิการเพื่อภิกษุ พระสังฆาธิการ และชาวพุทธ รวมทั้งจะช่วยแบ่งสัดส่วนการเข้าถึงระบบสาธารณสุขในองค์กรวม หรือหน่วยงานจัดตั้งของมหาวิทยาลัยในรูปแบบของการให้บริการสังคมโดยมีงบประมาณสนับสนุนส่วนหนึ่งจากภาครัฐ โดยให้มหาวิทยาลัยเป็นฐานจัดตั้ง และสถานพยาบาล เทียบเคียงกับมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ที่ดำเนินการอยู่แล้ว ซึ่งปรากฏในงานวิจัยอาทิ “ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการโรงพยาบาลเอกชนในยุคโลกาภิวัตน์” ⁷หรือในงานวิจัย “การบริหารลูกจ้างสัมพันธ์ในโรงพยาบาลเอกชน” ของ ภาพันธ์ จิตรนุสนธิ์ ซึ่งสะท้อนถึง บทบาทการผลิตแพทย์ และบุคลากรด้านการสาธารณสุข พร้อมการบริหารเฉพาะในแบบเอกชน เป็นต้น

2. การบริหารในแบบโรงพยาบาลจัดของรัฐ หมายถึง ให้บริหารเทียบเคียงกับการบริหารโรงพยาบาลสงฆ์ ที่คณะสงฆ์เป็นกรมบริหาร ที่มีหน้าที่กำหนดนโยบาย ติดตามประเมินผลการดำเนินงาน

⁷ ชินดนัย ไชยยอง อิมรอน มะลูลีม บัญเลิศ ไพรินทร และบุญเรือง ศรีเหรียญ. “ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการโรงพยาบาลเอกชนในยุคโลกาภิวัตน์”. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์. ฉบับปี 2557 เดือน มกราคม-เมษายน, 8 (1) : 17-34.

แบบมีส่วนร่วม โดยมีเป้าหมายเพื่อการจัดการและสวัสดิการสำหรับพระภิกษุ สามเณร นักบวชในพระพุทธศาสนา และชาวพุทธ โดยรูปแบบสามารถเทียบเคียง จากงานวิจัยเรื่อง “ระบบบริหารงานโรงพยาบาลรัฐกับโรงพยาบาลเอกชน : การบริหารจัดการทางการเงินและธุรกิจสำหรับโรงพยาบาลรัฐที่จะบริหารอย่างอิสระ” หรือในงานของเบญจวรรณ ชัมภรัตน์ เรื่อง “การบริหารจัดการของโรงพยาบาลราชวิถี” ในความหมายคือการออกแบบการบริหารอาจใช้วิธีการศึกษาจากการจัดการภาครัฐที่มีมาแต่เดิมเทียบเคียงกับแนวทางที่จะเป็นไปได้เมื่อต้องบริหารและการจัดโรงพยาบาลในแบบภาครัฐเพื่อประสิทธิผลของการบริหารจัดการไปสู่เป้าหมายสูงสุดทางการบริหารจัดการเป็นสำคัญ

3.บริหารแบบผสมรัฐ/เอกชน หมายถึง ในช่วงเริ่มต้นรัฐอาจให้การเป็นที่เลี้ยงในการบริหารโรงพยาบาลแก่คณะสงฆ์ จนกระทั่งคณะผู้บริหารคณะสงฆ์มีประสบการณ์และมีกรอบการบริหารที่มีความพร้อมแล้ว จึงปล่อยให้มีการจัดการด้วยตัวเองตามกรอบการบริหารโรงพยาบาล โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้พระภิกษุ สามเณร พระสังฆาธิการ ชาวพุทธ ได้เข้าถึงแหล่งสถานพยาบาลที่รัฐและคณะสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการจัดให้ เทียบเคียงกับการวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการในโรงพยาบาลเฉพาะทางที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ให้บริการ” ของ **ชนิดา ทองมณโฑ** หรือในงานของ **กนก เรืองนาม** เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบการให้บริการระหว่างโรงพยาบาลรัฐและโรงพยาบาลเอกชน” ซึ่งให้แนวทางในการบริหารที่สามารถนำมาเป็นองค์ความรู้เทียบเคียงเพื่อนำไปสู่การเข้าถึงสวัสดิการตามแนวทางสังฆวัตถุในพระพุทธศาสนาได้

รูปแบบบริหารทั้ง 3 วิธีไม่ได้เป็นตัวชี้ชัดเสียทีเดียวแต่ให้อยู่กับเงื่อนไขที่คณะสงฆ์จะพึงบริหารสถานพยาบาลของตนเองได้ ความพร้อมและการจัดการเชิงระบบ หมายถึงกรณีตัวอย่างของ โรงพยาบาลในประเทศไต้หวัน ที่บริหารโดยองค์กรศาสนา หรือกรณีโรงพยาบาลของหน่วยศาสนาคริสต์ ที่มีอยู่ทั่วไปสะท้อนถึงแนวทางในการบริหารโรงพยาบาลได้เป็นอย่างดี ถึงระบบและการจัดการเชิงระบบในการบริหารองค์กร โดยมีเป้าหมายเพื่อการจัดสวัสดิการระบบสาธารณสุขและการเข้าถึงแหล่งสาธารณสุข ให้เกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์ ศาสนิก และสมาชิกในองค์กรศาสนา รวมถึงประชากรรัฐในรูปแบบของรัฐไทย

บทสรุป

ในองค์รวมหากนำแนวคิดด้านสังเคราะห์ แนวคิดเรื่องทาน แนวคิดเรื่องสวัสดิการ แนวคิดโรงความเจ็บป่วยเป็นทุกข์ มาเป้าหมายในการจัดตั้งโรงพยาบาลสงฆ์ที่มีเป้าหมายเพื่อเป็นสวัสดิการสำหรับสมาชิกในองค์กรศาสนาทั่วประเทศ รวมทั้งจะกลไกร่วมเชิงแฝงในการจัดสวัสดิการที่ชุมชน วัดตั้งอยู่ในเชิงของการกระตุ้นต่อการ “ปลูกจริยธรรม-ความดี” โดยมีผลตอบแทนความดีเป็น “สวัสดิการด้านสุขภาวะ” หรือโอกาสในการเข้าถึงแหล่งพยาบาลของคณะสงฆ์ ที่จัดโดยพระในพระพุทธศาสนาเพื่อชาวพุทธและชาวไทยในองค์รวมได้ ทั้งจะเป็นการแบ่งภาระงานสร้างโอกาสให้สังคม สมาชิกในสังคม ชุมชน ได้มีโอกาสในการเข้าถึงแหล่งพยาบาลมากขึ้น ทั้งจะเป็นการส่งเสริมความสุขที่เกิดจากการเป็นผู้ให้ บำบัดทุกข์ บำรุงสุข ของประชาชนตามกรอบ “เพื่อประโยชน์แห่งมหาชนหมู่มาก” ด้วยวิธีการทางการแพทย์สมัยใหม่ด้วย นอกจากนี้การจัดตั้งโรงพยาบาลทั้ง 2 ส่วนโดยจะเป็นการบริหารชุมชน และเพื่อการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับการสนับสนุนระบบสาธารณสุข ที่มีเป้าหมายเพื่อการบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดในการบริหาร

จัดการให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด การที่พระพุทธรูปศาสนาอยู่ได้มาจนกระทั่งปัจจุบันด้วยเหตุผลในเรื่อง ต้นทุนทางสังคม หากโรงพยาบาลถูกออกแบบมาเพื่อการบริการสังคมและชุมชน ย่อมจะก่อให้เกิดประโยชน์ ต่อสังคมและชุมชนในองค์กรรวมทั้งถูกหล่อเลี้ยงโดยระบบทุนทางสังคมด้วยเช่นกัน ซึ่งสามารถนิยาม แนวทางในองค์กรรวมได้ คือ

1. ใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในวัดและองค์กรศาสนา หมายถึง ใช้การบริจาค เงินศาสนาในรูปของการ บริจาค มาเป็นเครื่องอำนวยความสะดวก เช่น คณะสงฆ์มีมติของบสนันสนับสนุนจากจลินอันเป็นรายได้หลักของแต่ละวัด 5-10 เปอร์เซ็นต์ของยอดรวม เพื่อจัดตั้งเป็นกองทุนเพื่อสวัสดิการโรงพยาบาลสงฆ์ ออกมติหรือนโยบายของ งบจากการลงทุนของวัดในรูปเงินออก เงินสะสม ที่อยู่ในสถาบันการเงิน มีรายงานว่าเงินสะสมกว่า 3 แสน ล้านบาท ทั่วประเทศ ในยอด 5-10 เปอร์เซ็นต์ จากรายได้เหล่านั้น สมทบเป็นกองทุน เพื่อขับเคลื่อนระบบ สาธารณสุขสวัสดิการนั้น โดยมีเป้าประสงค์เป็นการบริการชุมชน สังคม และประเทศชาติในองค์กรรวม ซึ่งหากมองในองค์กรรวมทุนทางศาสนา ซึ่งหมายถึงทุนในเรื่องวัตถุ ทรัพย์สิน และทุนทางความเชื่อต่อองค์กร ทางศาสนาในเรื่องบุญบาป ความดีและผลพึงได้ตามหลักการศาสนา ความเสียสละ ซึ่งเป็นทุนทางหลักการ และความเชื่อนำมาผสมรวมเป็นวิธีการและแนวปฏิบัติได้เสียแล้วย่อมจะเป็นประโยชน์ต่อองค์กรสงฆ์ แนววง ศาสนาและสถาบันสังคมในองค์กรรวมได้

2. เพื่อจัดการศึกษาในระบบสาธารณสุขและการบริการ ที่สัมพันธ์ทั้ง “กาย-จิต” ตามกรอบ ศาสนาพัฒนาการ บำบัดกาย บำบัดจิต เพื่อให้ระบบสาธารณสุขเป็นทั้งโรงพยาบาลทางกาย และ โรงพยาบาลทางใจที่สัมพันธ์กับการ “บำบัด” ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในเชิงสากลว่าป่วยกาย นำไปสู่การป่วยใจ ดังนั้นวัด คณะสงฆ์ และโรงพยาบาลสงฆ์จะเป็นช่องทางหนึ่งในการทำงานเพื่อบริการชีวิตของชุมชน สังคมไทยให้มีสุขภาวะทางกายและจิตที่สัมพันธ์กัน

3. เพื่อส่งเสริมระบบสาธารณสุขขององค์กรรวม หมายถึง มนุษย์เนื่องด้วย “เกิด-แก่-เจ็บ-ตาย” ซึ่งแต่ เดิมจะเป็นทั้งสถานศึกษาที่แต่เดิมวัดมีโรงเรียนและโรงเรียนส่วนใหญ่อยู่ในวัด ซึ่งรัฐได้เข้าไปจัดการศึกษา เชิงระบบ ผู้สูงอายุกับการจัดการโดยหลักการศาสนาผ่านแนวคิดกตัญญู ซึ่งทำให้ครอบครัวชาวพุทธเป็นแบบ พึ่งพา ดูแลรักษากันและกันตามกรอบพระพุทธศาสนา อาจสัมพันธ์ไปกับวัดเป็นต้นแบบและศูนย์กลางใน การดูแลผู้สูงอายุ ผ่านศีลอุโบสถ วันพระ ในส่วนของความเจ็บปวดอาจเป็นสถานพยาบาลทางจิต แต่สถานพยาบาลทางกายจะเกิดขึ้นหากคณะสงฆ์มีส่วนร่วมในการจัดระบบด้านสาธารณสุขขององค์กร รวมสวัสดิการ และก่อนตายและตาย วัดซึ่งเป็นที่ดูแลผู้ตายในการฌาปนกิจ และส่งวิญญาณ แต่ก่อนตายหรือ ขณะใกล้ตายยังไม่ได้เข้าไปมีบทบาทเสียทีเดียวหากมีโรงพยาบาลสถานพยาบาลเพื่อส่งเสริมผู้ป่วยระยะ สุดท้ายให้ตายอย่างสงบ และถูกส่งต่อไปยังวัดเพื่อส่งวิญญาณหลังความตาย การบริหารองค์กรวัดและพระ ศาสนาจะเกิดขึ้นแบบองค์กรรวมขึ้นในทันที

ดังนั้นแนวคิดในเรื่องการจัดการสวัสดิการด้านสาธารณสุข ย่อมจะเป็นไปได้และจะเป็นประโยชน์ใน องค์กรรวมหากคณะสงฆ์ตระหนักและมองเห็นความสำคัญในการเสริมสร้างบทบาทในการให้บริการชุมชน รวมทั้งจะเป็นการจัดสวัสดิการต่อสมาชิกในองค์กรศาสนาเอง และจัดสวัสดิการให้แก่ชุมชนที่ตนเองอยู่อาศัย กลายเป็นพระพุทธรูปศาสนาสำหรับชาวพุทธด้วย ซึ่งจะสัมพันธ์กับแนวคิดระบบสวัสดิการอื่น ๆ เช่น สวัสดิการฌาปนสงเคราะห์พระสังฆาธิการที่จะต้องเป็นระบบและมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในรูปของการ

ให้บริการหรือส่งเสริมการจัดการอย่างเป็นระบบ ดังนั้นเจ้าคณะผู้บริหารระดับสูงจะต้องคิดและตระหนักต่อการออกแบบระบบ “สวัสดิการด้านสุขภาพ” เพื่อรองรับอนาคตอันจะพึงเกิดขึ้นในปัจจุบันสู่อนาคตอย่างถาวรเป็นระบบและยั่งยืน ภายใต้แนวคิดพระพุทธศาสนา และคณะสงฆ์ จัดสวัสดิการพื้นฐานตามธรรมชาติแห่งความเจ็บป่วยไข้ให้เป็น “อโรคยา” ไร้โรค และมีสุขภาพที่ดีในบริหารตน และพัฒนาตนเพื่อเข้าถึงหลักอันสูงสุดของพระพุทธศาสนาต่อไป

บรรณานุกรม

- จิราภรณ์ ศรีไชย, พยาบาลโรงพยาบาลสงฆ์. **สัมภาษณ์**. วันที่ 10 ธันวาคม 2560.
- ชินดนัย ไชยयोग อิมรอน มะลูลิม บุญเลิศ ไพรินทร์ และบุญเรือง ศรีเหรียญ. “ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการโรงพยาบาลเอกชนในยุคโลกาภิวัตน์”. **วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์**. ฉบับปี 2557 เดือน มกราคม-เมษายน, 8 (1) : 17-34.
- ชนิดา ทองมณเฑาะ. “การบริหารจัดการในโรงพยาบาลเฉพาะทางที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ให้บริการ”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.
- ถวิล คำโสภา. “การศึกษาสภาพและแนวทางการจัดสวัสดิการในมหาวิทยาลัยสงฆ์”. **วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต**. คณะครุศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2548.
- ณดา จันทร์สม. “การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย”. **รายงานการวิจัย**. สำนักวิจัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2555.
- เบญจวรรณ ชัมภรัตน์. **การบริหารจัดการของโรงพยาบาลราชวิถี**. หลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูง (การบริหารงานภาครัฐและกฎหมายมหาชน รุ่นที่ 7). สถาบันพระปกเกล้า, 2551.
- พระมหานันต์ องค์กรสิริ, อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์ล้านนา. **สัมภาษณ์**. วันที่ 7 ธันวาคม 2560.
- พระมหากษัตริย์ อมรเวทีกองงานสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์. **สัมภาษณ์**. วันที่ 8 ธันวาคม 2560.
- พระครูปลัดเถรานุวัตร (สุเทพ ตีเยี่ยม). วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช. **สัมภาษณ์**. วันที่ 8 ธันวาคม 2560.
- พระมหาจิตนเรศ วุฑฒิมโม, ผศ.ดร., อาจารย์ประจำวิทยาเขตอุบลราชธานี. **สัมภาษณ์**. วันที่ 8 ธันวาคม 2560).
- พรรณวดี พุฒินนะ. ของฝากจากการไปศึกษาดูงานที่มูลนิธิพุทธรณีนี้อัจฉริยะ ประเทศไทยได้หวั่น. *Rama Nurse Journal*. 2009, 15 (1) : 141-148.
- พระมหาประพันธ์ ไทยใหญ่. “แนวทางการจัดสวัสดิการสำหรับพระสงฆ์ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ธนบุรี กรุงเทพมหานคร”. **สารนิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารและนโยบาย สวัสดิการสังคม**. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.
- ภาพันธุ์ จิตนุสนธิ์. “การบริหารลูกค้าสัมพันธ์ในโรงพยาบาลเอกชน”. **วิทยานิพนธ์วารสารมหาบัณฑิต การสื่อสารภาครัฐและเอกชน**. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2546.
- สมชัย สุกสัก. “การศึกษาเปรียบเทียบแนวทางการจัดสวัสดิการการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในทัศนะของผู้เรียนที่เป็นพระภิกษุสามเณรและผู้บริหาร : ศึกษาเฉพาะกรณี กลุ่มโรงเรียนกลุ่มที่ 8”. **วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต**. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.
- สุรางคณา วัจนสุนทร. “ปัญหาความต้องการของสามเณรนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กรณีศึกษา : โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู”.

- วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.
- สุธาดา สนธิเวช. “ความพึงพอใจของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการโรงพยาบาลสงฆ์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.
- ศุภสิทธิ์ พรรณนารุโณทัย, ชาญวิทย์ ทรัพย์เทพ; จเด็จ ธรรมธัชอารี; วินัย ลิสมิทธิ. “ระบบบริหารงานโรงพยาบาลรัฐกับโรงพยาบาลเอกชน : การบริหารจัดการทางการเงินและธุรกิจสำหรับโรงพยาบาลรัฐที่จะบริหารอย่างอิสระ”. **รายงานการวิจัย : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)**, 1998.
- ศูนย์วิจัยกสิกร. **ช่วง 1 เดือนของเทศกาลทอดกฐินปี'56 : คนไทยร่วมงานทอดกฐินต่างจังหวัด...ใช้จ่ายสะพัดประมาณ 8,700 ล้านบาท**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.kasikornresearch.com/th/KEconAnalysis/Pages/ViewSummary.aspx?docid=31926>. [15 ธันวาคม 2560].
- อุเทน ชนะกุล. (1999). “แนวทางการจัดสวัสดิการให้แก่บุคลากร (ฆราวาส) มหาวิทยาลัยสงฆ์ : ศึกษากรณีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉพาะส่วนกลาง”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต การบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 1999.

หลักสูตรการพัฒนา รูปแบบการศึกษาและสร้างสรรค์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงตามตระเวนชายแดน จังหวัดเชียงราย
Education Development and Creative Local Wisdom Learning
Curriculum for the Highland Ethic People Living in the Borders of
Chiang Rai Province

ทัศน์พล ชื่นจิตต์
อนุชิต วัฒนาพร
หาญศึก เล็บครุฑ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาบริบทของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงต่อการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญา ตลอดจนอัตลักษณ์ของกลุ่มชนต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงราย 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการศึกษาและสร้างสรรค์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงตามตระเวนชายแดน จังหวัดเชียงราย 3) เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนต้นแบบให้เป็นศูนย์แม่ข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่นและการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์แบบยั่งยืน

ผลวิจัยพบว่า

1) สภาพปัญหาบริบทของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงต่อการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญา ตลอดจนอัตลักษณ์ของกลุ่มชนต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงราย พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง อาศัยภูมิปัญญาพัฒนาตนเอง จากวิถีชีวิตที่อยู่อาศัยกัน มีการแบ่งปันแลกเปลี่ยนจนมาถึงจำหน่ายผลผลิต การเข้าใจในสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของเขา ทั้งค้นหาภาวะเทียบ จารีตประเพณีของท้องถิ่น นำมาประยุกต์ปรับใช้และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยใช้ความรัก ความร่วมมือ ความสามัคคี ความเกี่ยวพันเป็นญาติมิตรในชุมชนมาส่งเสริมเกื้อหนุนการอยู่ร่วมกันของชุมชน สำหรับการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์กำลังขาดหายไป เนื่องจากไม่มีผู้สืบทอดภูมิปัญญา ทำให้วัฒนธรรมของสังคมเมืองที่เข้ามากลืนกินวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ดีของชนเผ่า ประกอบกับปราชญ์ชาวบ้านผู้ส่งสมภูมิปัญญานับวันจะลดจำนวนน้อยลงไปตามอายุขัยเพราะส่วนใหญ่มีอายุมากแล้ว รวมทั้งการขาดระบบการจัดเก็บข้อมูลที่ดี และขาดวิธีการถ่ายทอดที่เหมาะสมกับยุคสมัย รวมทั้งการขาดสิทธิและความไม่แน่นอนในที่อยู่อาศัยทำกินลักษณะภูมิประเทศในการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ และการขาดสิทธิในสถานะบุคคลทางกฎหมายกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยมีความหลากหลาย โดยการสำรวจและกำหนดสถานะบุคคลทางกฎหมายล่าช้ายังไม่แล้วเสร็จ ทำให้เสียสิทธิและขาดโอกาสในการพัฒนาหลายด้าน และไม่สามารถเข้าถึงบริการพื้นฐานของรัฐซึ่งส่งผลกระทบต่อการสร้างจิตสำนึกการเป็นพลเมืองไทยและการยอมรับในสังคม

2) หลักสูตรการพัฒนา รูปแบบการศึกษาและสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง โดยภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับ มาก มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.33 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด

แสดงว่า หลักสูตรที่สร้างขึ้นมีความเหมาะสม ส่วนการวิเคราะห์ความสอดคล้องของหลักสูตร พบว่าหลักสูตรที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องในทุกประเด็น โดยมีค่าความสอดคล้องตั้งแต่ 0.6 – 1.00 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ระดับ ใช้ได้ พร้อมทั้งจะนำหลักสูตรไปใช้ต่อไป สำหรับความพึงพอใจ ความรู้ความเข้าใจและการนำกิจกรรมไปใช้ต่อไป โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.51 ซึ่งแสดงว่า ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหลักสูตรท้องถิ่นและแผนการสอนมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สามารถนำผู้เรียนให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้ อีกทั้งนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมฐานการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนได้

3) รูปแบบการศึกษาการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงตามตระเวนชายแดน จังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบที่ 1 ด้านหน่วยงานหรือองค์กร ซึ่งประกอบไปด้วย 3 หน่วยงานที่สำคัญ ได้แก่ ชุมชน (Community) โรงเรียน (School) และ มหาวิทยาลัย (University) องค์ประกอบที่ 2 ด้านกระบวนการ (Process) ความสำเร็จของรูปแบบที่เกิดขึ้นกับกลุ่มชุมชนเป้าหมาย พบว่า มีกระบวนการที่สำคัญในกิจกรรมที่เกิดขึ้น ได้แก่ 1) กระบวนการระดมความคิด (brain storming) 2) กระบวนการเสาะแสวงหาข้อมูล (Information seeking) 3) กระบวนการวางแผนและพัฒนา (Planning and development) 4) การปฏิบัติการ (Operation) 5) การประเมินผลงาน (Evaluation) 6) การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ (Publicity) และ 7) การแบ่งปันสู่สังคม (Sharing to society) และ องค์ประกอบที่ 3 ด้านหลักการ คือ การเชื่อมโยงของหน่วยงานสำคัญใน 3 หน่วยงาน ได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันผ่านหลักการสำคัญ 3 หลักการ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วม (Participation) 2) สำนักชุมชน (Community Awareness) และ 3) การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life long learning) องค์ประกอบของหลักการทั้ง 3 เป็นปัจจัยที่เชื่อมโยง หน่วยงานเกิดการขับเคลื่อนไปสู่ความสำเร็จ การผสมผสานเชื่อมโยงการดำเนินกิจกรรมผ่านทั้ง 3 หลักการ

4) การพัฒนาชุมชนต้นแบบให้เป็นศูนย์บ่มเพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นและการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์แบบยั่งยืน พบว่า การจัดตั้งกลุ่มครูภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน เพื่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาแต่ละด้าน การส่งเสริมความสำนึกในชุมชนและการสร้างความร่วมมือจากชุมชน โรงเรียน สถาบันอุดมศึกษา ทำให้ชาวบ้านมีแนวคิดที่จะช่วยเหลือตนเองและมุ่งพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ซึ่งอาศัยความร่วมมือเป็นหลัก ก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันแบบพี่น้องหรือระบบเครือญาติเกิดความรักใคร่สามัคคีกัน เป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนแนวคิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน และการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเป็นการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งจะพบว่า ผู้มีอาวุโสของชุมชนจะมีอิทธิพลต่อการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาและมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม การเสนอความคิดเห็นต่าง ๆ ชาวบ้านสามารถแสดงออก เสนอความคิดเห็นในการพัฒนาหมู่บ้าน มีส่วนในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมตามระบอบประชาธิปไตยและพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้เข้มแข็งอย่างยั่งยืนได้

คำสำคัญ: หลักสูตร , ภูมิปัญญาท้องถิ่น, กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

Abstract

This research had the following purposes; 1) to study the conditions and problems in the context of ethnic group communities in highland areas to conserve and preserve the wisdom and identity of the ethnic groups in Chiangrai Province, 2) to develop the educational model and learning creation on local wisdom of ethnic groups in highland areas along the border patrol in Chiangrai Province, and 3) to develop the potential of the community model as a local wisdom incubation center and a sustainable wisdom and knowledge transfer of ethnic groups. This research was a qualitative research by using Participatory Action Research (PAR) process. The key informants comprised community leaders, village philosophers, people representatives in areas with knowledge and ability in each local wisdom, relevant local authorities, school administrators and teachers, groups of students who participated in studying and learning with the philosophers in Ban Huai lan community. The instruments used for data collection consisted of in-depth interviews, group discussions, questionnaires, participative and non-participative observations. The collected data were then classified into categories according to issues, interpreted, and created inductive conclusions. The statistics used for data analysis were percentage, mean, and standard deviation for assessing the suitability and feasibility of curriculum implementation. They were synthesized and presented in descriptive research.

The results of the research were as follows:

1) Regarding the conditions and problems in the context of ethnic group communities in highland areas to conserve and preserve the wisdom and identity of the ethnic groups in Chiangrai Province, they were revealed that the ethnic groups in highland areas relied on self-development wisdom in their ways of life including sharing, exchanging, and distributing the products, understanding the natural and environmental conditions associated with their lifestyles as well as searching for local customary rules to apply, adapt, and solve problems in the community using love, cooperation, harmony, involvement of relatives in the community to promote the coexistence of the community. Referring to the conservation and the preservation of ethnic wisdom, it was missing because there was no successor of the wisdom leading to the city culture to assimilate the good traditional culture of the tribes and the village philosophers would be reduced in numbers according to their life expectancy because of most of them getting older. Besides, there were the lack of a good storage system, the lack of communication methods appropriated for the era, lack of rights and uncertainty in the habitat of ethnic groups, lack of legal status of diverse ethnic groups in Thailand by surveying and determining

status with a delayed and unfinished process; therefore, they had lost their rights and lacked their opportunities for several developments, and they were unable to access basic government services affecting the consciousness of Thai citizenship and social acceptance.

2) Regarding the overall curriculum development of the educational model and learning creation on local wisdom of ethnic groups in highland areas, it was found to be suitable at a high level with an average of 4.33, which met the criteria, and it was shown that the curriculum was created appropriately. In the consistency analysis of the curriculum, it was revealed that the curriculum developed by the researcher was consistent in all aspects, with a consistency value from 0.6 – 1.00, which was at the acceptable level and ready to be used. According to the learners' satisfaction towards knowledge and understanding and applying the activities, it was shown in the overall at the highest level with an average of 4.51, and it was indicated that the learners were satisfied with participation in the activity and the learning process, resulting in an understanding of the local wisdom, which demonstrated that the local curriculum and lesson plans were efficient and effective leading to the learners to achieve the aims of the curriculum. In addition, it was used in organizing local wisdom knowledge based activities in the community.

3) Referring to the educational model on local wisdom learning management of ethnic groups in highland areas along the border patrol in Chiangrai Province, it consisted of the following 3 elements; firstly it was Agency or organization, which consisted of 3 major organizations: Community, School, and University. Secondly it was Process. It was the success of the model occurring in the target community, and it was shown that there were significant processes in the community including 1) Brain storming, 2) Information seeking, 3) Planning and development, 4) Operation, 5) Evaluation, 6) Publicity, and 7) Sharing to society. And thirdly it was Principle. It was the connectivity of 3 main organizations running the activities together through 3 main principles; 1) Participation, 2) Community awareness, and 3) Lifelong learning. The elements of the 3 principles were the factors that linked the organizations to the success and the integration of the activities was through the 3 principles.

4) According to the development of the community model as a local wisdom incubation center and a sustainable wisdom and knowledge transfer of ethnic groups, it was found that the establishment of a group of local wisdom teachers in each community for the conservation of each aspect of wisdom as well as promoting community awareness and cooperation from the community, schools, and higher education institutions made the

villagers have the concept of self-reliance and focus on the development of the community, which was based on collaboration resulting in creating a culture of co-existence in brotherhood or relative system. Harmony is a vital force in driving sustainable community development and lifelong learning through the use of community learning resources to preserve cultural identity. In addition, it was found that senior members of the community had an influence on stimulating the development and participation in doing activities. Besides, villagers could express their opinions on the development of the village by contributing to the promotion of democratic participation and the development of the community's potential to be sustainable.

Keywords: Course, Local knowledge, Ethnic groups in the highlands

บทนำ

ท่ามกลางกระแสการพัฒนาตามแนวเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรม เริ่มมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในกระบวนการผลิตและบริการ แทนที่การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรชีวภาพมากขึ้น จึงทำให้ขาดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การถ่ายทอดประสบการณ์และที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ ขาดการจัดการความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชนที่สัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิตและระบบนิเวศ ซึ่งคนในประเทศต้องเตรียมรับมือให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับการดำรงชีวิต โดยเฉพาะคนชนบทที่อาศัยปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิตทำให้ชุมชนขาดความเข้มแข็ง ดังนั้นสิ่งที่คนในระดับชุมชนต้องตระหนัก คือทุกคนต้องดำเนินชีวิตและสร้างภูมิคุ้มกันตนเองต่อการเปลี่ยนแปลงสามารถดำรงชีวิตอย่างสมดุล ¹อย่างไรก็ตามสถานการณ์การพัฒนาและความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นนี้ส่งผลโดยตรงต่อความเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงตามตระเวนชายแดน ในจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย อำเภอเวียงแก่น อำเภอแม่สาย อำเภอเชียงของ อำเภอเชียงแสน อำเภอแม่ฟ้าหลวง ประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณนี้ มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น กะเหรี่ยง ม้ง เย้า ขมุ ไทลื้อ ไทยใหญ่ จีนฮ่อ ลาว เป็นต้น การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของประชาชนจะตั้งอยู่กระจัดกระจายเป็นหย่อมบ้าน ตามที่ราบเชิงเขา หุบเขา บนภูเขาสูง ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่ ไร่จ้าง หาของป่า มีฐานะยากจน และมีวัฒนธรรม ความเชื่อที่แตกต่างกัน ถึงแม้กลุ่มคนเหล่านี้จะอาศัยอยู่บนพื้นที่ระแวกเดียวกัน มีประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน แต่กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่สูง จังหวัดเชียงราย ก็มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในปัจจุบันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านวิถีการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาในกลุ่มชาติพันธุ์ได้เลือนจางหายไปตลอดจนระบบความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม เกิดการเปลี่ยนแปลงใหม่ ซึ่งจะเห็นได้ว่าชาวบ้านกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงบางส่วนผันตัวเองจากวิถีการทำเกษตรเพื่อยังชีพไปเป็นแรงงานรับจ้างขนส่งสินค้า

¹ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 60 ปี ครองราชย์ ประโยชน์สุข ประชากรชาลภูร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน กปร., 2549).

หรือการเกิดปรากฏการณ์เรียกร้องให้มีการแก้ไขภาวะปัญหาสิ่งแวดล้อม และผลผลิตทางการเกษตร อันเนื่องมาจากการขยายตัวทางการพัฒนาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ดังนั้น การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีประการหนึ่งคือ การทำให้เกิดคุณค่าในสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน การนำสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่น อันได้แก่ ภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ที่เป็นรากฐานในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนและวิทยาการต่าง ๆ มาผสมผสานถ่ายทอดด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้จากองค์ความรู้ที่เหมาะสม ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นทุนทางวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่งมีกระบวนการเกิดจากการสืบทอด ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ แล้วพัฒนา เลือกรสร องค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิด ทักษะความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสม และสามารถสืบทอดพัฒนาต่อไป ได้อย่างไม่มีสิ้นสุด จากการที่ได้สำรวจกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงตามตระเวนชายแดน ในจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย อำเภอเวียงแก่น อำเภอแม่สาย อำเภอเชียงของ อำเภอเชียงแสน อำเภอแม่ฟ้าหลวง ได้ทำการ คัดเลือกอำเภอละหนึ่งชุมชนมาศึกษาเกี่ยวกับสภาพปัญหาบริบทของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ต่อการ อนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญา ตลอดจนอัตลักษณ์ของกลุ่มชนต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงราย ทางคณะผู้วิจัยได้ เลือกพื้นที่ชุมชนกลุ่มเป้าหมายเพื่อทำการศึกษา โดยใช้เกณฑ์การประเมินคัดเลือกชุมชน จากผลการ พิจารณาคัดเลือกชุมชน ได้เลือกรสรพื้นที่อำเภอเวียงแก่น ได้แก่ ชุมชนบ้านห้วยเอียน หมู่ที่ 6 ตำบล หล่ายจาว อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ตั้งห่างจากตัวอำเภอเวียงแก่นประมาณ 20 กิโลเมตร การคมนาคมสามารถเดินทางได้ทั้งทางรถ และทางเรือ ประชากรเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ เดิมชาวบ้านห้วย เอียน มีถิ่นฐานอยู่เมืองปากทาและปากแบง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ต่อมาได้เกิดสงคราม ฝรั่งเศส จึงทำกลุ่มคนบางกลุ่มต้องหนีอพยพข้ามแดนมาฝั่งประเทศไทยบริเวณแม่น้ำโขงเข้ามาตั้งอยู่บ้าน ห้วยล้าน (ตำบลท่าข้ามปัจจุบัน) เมื่อปี พ.ศ.2486 และต่อมาได้ย้ายจากบ้านห้วยล้านมาอยู่ที่บ้านห้วยเอียน เมื่อปี พ.ศ. 2501 และตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านห้วยเอียน” ซึ่งบ้านห้วยเอียนยังเป็นหมู่บ้านบริวารของบ้าน แจมป่อง หลังจากนั้นไม่นานก็ค่อย ๆ มีชาวบ้านห้วยล้านอพยพมาอยู่เรื่อย ๆ จนกลายเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ โดยชุมชนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ มีภูมิปัญญาที่โดดเด่น คือ การทอผ้า เพื่อทำชุดแต่งกายประจำกลุ่มชาติพันธุ์ ขมุ การทำยาสมุนไพร การดำข้าวแบบขมุ ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นเรื่องที่น่าสนใจ ควรค่าแก่การเรียนรู้และ อนุรักษ์ให้คงอยู่ชั่วลูกชั่วหลาน แต่ในปัจจุบันภูมิปัญญาต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ ในหมู่บ้านห้วยเอียน กำลังจะสูญหายไป เนื่องจากสาเหตุ 3 ประการ ประการแรก คือ ไม่มีเยาวชนผู้สืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง เนื่องจากวัฒนธรรมของสังคมเมืองที่เข้ามากลืนกินวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ดี ของชนเผ่า ส่งผลให้เยาวชนหรือคนรุ่นคิดว่าตนเองมีหน้าที่ตั้งหน้าตั้งตาเรียนหนังสือเพื่อนำวิชาความรู้ไป ประกอบอาชีพในอนาคตเท่านั้น ส่วนคนที่ไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือก็คิดเพียงว่าตนเองต้องไปทำงานใน เมืองและต้องหาเงินให้ได้มากที่สุด เพื่อนำไปเลี้ยงครอบครัวให้มีชีวิตที่สุขสบายกว่าครอบครัวอื่น ๆ เท่านั้น แต่ลืมหันกลับมามองว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นก็เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยพัฒนาให้ชุมชนบ้านห้วยเอียนเข้มแข็งขึ้นได้ ประการที่สอง คือ ปราชญ์ชาวบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ เป็นผู้ส่งสมภูมิปัญญานับวันจะลดจำนวนน้อยลง ไปตามอายุขัยเพราะส่วนใหญ่มีอายุมากแล้ว ซึ่งจะส่งผลให้ภูมิปัญญาเลือนหายตามไปด้วย และประการ สดท้าย คือ ภูมิปัญญาต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ ขมุชุมชนบ้านห้วยเอียน กำลังจะสูญหายไป เพราะปราศจาก ระบบการจัดเก็บข้อมูลที่ดี และขาดวิธีการถ่ายทอดที่เหมาะสมกับยุคสมัย ดังนั้น ชาวบ้านในชุมชน

สถานศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทุกคนต้องช่วยกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ในหมู่บ้านห้วยเอียน ให้คงอยู่คู่ชุมชนตลอดไป

จากปัญหาดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา เกี่ยวกับ หลักสูตรการพัฒนารูปแบบการศึกษาและสร้างสรรค์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงตามตระเวนชายแดน จังหวัดเชียงราย ในการแก้ปัญหาในสามประการข้างต้น โดยประการแรก การที่จะให้เยาวชนหรือคนรุ่นใหม่เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น คณะผู้วิจัยเห็นว่า ต้องมีการส่งเสริมให้เยาวชนเห็นถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงจัดทำชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยจัดกิจกรรมในรูปแบบฐานการเรียนรู้ภูมิปัญญา ประกอบด้วย ฐานการเรียนรู้ที่ 1 ภูมิปัญญาด้านความเชื่อ และพิธีกรรม ฐานการเรียนรู้ที่ 2 ภูมิปัญญาด้านวิถีชีวิต ลักษณะบ้านเรือน และการแต่งกาย ฐานการเรียนรู้ที่ 3 ภูมิปัญญาด้านดนตรีและศิลปหัตถกรรม ฐานการเรียนรู้ที่ 4 ภูมิปัญญาด้านภาษาและวัฒนธรรมประเพณี และ ฐานการเรียนรู้ที่ 5 ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร สุขภาพ อาหารการกิน เพื่อให้ความรู้ทั้งในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาในระดับชุมชน โดยเริ่มเรียนจากบทเรียนที่ง่ายและเริ่มยากขึ้นเรื่อย ๆ ตามวัยและประสบการณ์ นอกจากนั้นกำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงตามตระเวนชายแดน จังหวัดเชียงราย ซึ่งกระบวนการแบบมีส่วนร่วมอาศัยคนรุ่นเก่าทำหน้าที่เป็นแกนหลักในการสืบทอดพฤติกรรมและองค์ความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ให้คนรุ่นใหม่ ทำให้รู้สึกมีส่วนร่วมและรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาชุมชนทำให้เกิดความรักและเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น ถือเป็นการขับเคลื่อนพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน ส่วนประการที่สองและประการที่สาม คณะผู้วิจัยเห็นว่าการแก้ปัญหาการเลือนหายของภูมิปัญญาท้องถิ่นตามอายุขัยของปราชญ์ชาวบ้านนั้น เพื่อไม่ให้ภูมิปัญญาต่าง ๆ ของท้องถิ่น เลือนหายไป ควรทำการศึกษากระบวนการของภูมิปัญญาต่าง ๆ เหล่านั้นให้ถ่องแท้จากปราชญ์ชาวบ้านและผู้เฒ่าผู้แก่ในชนเผ่าที่ยังหลงเหลืออยู่ แล้วนำมาจัดทำเป็นฐานข้อมูลและมีการถ่ายทอดที่เหมาะสมกับยุคสมัย เช่น จัดทำหนังสือภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ และหลักสูตรชุดกิจกรรมภูมิปัญญา ซึ่งเป็นการเผยแพร่วิธีการหนึ่งในการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ชุมชนในชุมชนบ้านห้วยเอียน มิให้บิดเบือนไปจากหลักการดั้งเดิมที่ดี ทั้งนี้เพื่อให้ท้องถิ่นและคนรุ่นหลังได้นำไปประยุกต์ใช้และเรียนรู้เพื่อต่อยอดต่อไป จากประเด็นที่กล่าวมาข้างต้น จึงเกิดมิติสำคัญของการจัดการศึกษา โดยส่งเสริมการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้ และสามารถพัฒนาคุณภาพชุมชนและเยาวชนได้อย่างดีเยี่ยม โดยการระดมทรัพยากร วิทยากรภายนอก ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาบริบทของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ต่อการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญา ตลอดจนอัตลักษณ์ของกลุ่มชนต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงราย
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการศึกษาและสร้างสรรค์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงตามตระเวนชายแดน จังหวัดเชียงราย
3. เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนต้นแบบให้เป็นศูนย์บ่มเพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นและการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์แบบยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่

1. ประชากรในชุมชนบ้านห้วยเอียน ตำบลหลายงาว อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย รวมทั้งสิ้น 452 คน
2. ผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ รวมทั้งสิ้น 60 คน ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) และผู้ให้ข้อมูลรอง (Informants) ซึ่งแบ่งได้ดังนี้

2.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพและแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มผู้นำชุมชนบ้านห้วยเอียน ผู้บริหารและครูโรงเรียนบ้านห้วยเอียน จำนวน 20 คน โดยผู้วิจัยเลือกผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านความเชื่อ และพิธีกรรม ด้านวิถีชีวิต ลักษณะบ้านเรือน และการแต่งกาย ด้านดนตรีและศิลปหัตถกรรม ด้านภาษาและวัฒนธรรมประเพณี ด้านสมุนไพร สุขภาพ อาหารการกิน และด้านการจัดการศึกษา โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการจัดสัมมนากลุ่ม

2.2 ผู้ให้ข้อมูลรอง (Informants) ประกอบด้วย ประชาชนในพื้นที่ จำนวน 30 คน ได้แก่ ชาวบ้านหรือผู้เฒ่าผู้แก่ที่สามารถเล่ารายละเอียดภูมิปัญญาในแต่ละด้านและเล่าความเป็นมาของชุมชนบ้านห้วยเอียนได้ โดยสัมภาษณ์เจาะลึก และหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง จำนวน 5 คน ได้แก่ กำนันผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกเทศบาลตำบลหลายงาว พระสงฆ์ นักพัฒนาชุมชน กลุ่มนักเรียน/นักศึกษาที่มีส่วนร่วมในการเข้ามาศึกษาและเรียนรู้กับปราชญ์ในชุมชนบ้านห้วยเอียน ตำบลหลายงาว อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย จำนวน 5 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลใช้แนวคำถาม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การจัดเสวนากลุ่ม การใช้แบบสอบถาม การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม มารวบรวมและจำแนกหมวดหมู่ตามประเด็น ติความ และสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย การใช้สถิติที่ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของหลักสูตรในการนำไปใช้ โดยนำมาสังเคราะห์และนำเสนอด้วยวิธีแบบบรรยายและพรรณนา (Descriptive Research)

สรุปผลการวิจัย

สามารถสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพปัญหาบริบทของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ต่อการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญา ตลอดจนอัตลักษณ์ของกลุ่มชนต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงราย กลุ่มชาติพันธุ์ เป็นกลุ่มชนที่มีความสืบเนื่องทางประวัติศาสตร์กับสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตมากกว่าร้อยปี มีความแตกต่างจากกลุ่มชนอื่น ๆ และมีวัฒนธรรมประเพณีของตนเอง โดยอาศัยตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ตามภูมิภาคต่าง ๆ จำแนกพื้นที่ตามลักษณะการตั้งถิ่นฐานได้ 2 ลักษณะ คือ กลุ่มตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่สูงหรือชนชาวเขา กลุ่มตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ราบวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเชียงราย มีความหลากหลาย มีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันไป โดยสภาพเศรษฐกิจ สังคม ตามจารีตประเพณีเป็นการปรับตัวเข้ากับฐานทรัพยากรธรรมชาติและสภาพภูมิสังคมที่ตั้งถิ่นฐานอยู่โดย “กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง” หรือชนชาวเขาจะตั้งถิ่นฐานตามแนวเทือกเขาบนพื้นที่สูงทางภาคเหนือ เป็นสังคมเกษตรกรรมที่พึ่งอาศัยป่าเป็นหลัก “กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่ราบ” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่ที่มีวิถีการดำรงชีวิตกลมกลืนกับคนไทยทั่วไป มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมเมืองมากขึ้นแต่ยังคงอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของตนเองอยู่ ในภาพรวมวิถีชีวิตและจารีตประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในจังหวัดเชียงราย ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักโดยมีความเป็นอยู่ที่เกี่ยวพันและพึ่งพิงป่า ทรัพยากรธรรมชาติจึงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของพวกเขาชนชาติพันธุ์กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้มีโครงสร้างทางสังคมที่หลากหลายมีวัฒนธรรมประเพณีและภาษาของตนเองมีความเชื่อแบบดั้งเดิม คือ ผีบรรพบุรุษ และตามศาสนาสากลทั้งพุทธ คริสต์ และอิสลาม และยังมียึดถือความเชื่อตามประเพณี โดยมีการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตสุขภาพอนามัยและการทำมาหากินที่อาศัยธรรมชาติ นอกจากนี้กลุ่มชาติพันธุ์จะมีลักษณะพิเศษ คือ มีความสามารถในทางศิลปหัตถกรรมและงานช่างฝีมือโดยเฉพาะการทอผ้า เย็บผ้า เย็บปักประดิษฐ์และการตีเหล็ก ซึ่งมีลักษณะเด่นที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ของตน ด้วยเหตุนี้แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จึงมีเครื่องแต่งกายประจำเผ่าของตนเองที่มีรูปแบบสีสันที่สวยงาม มีเครื่องประดับอันแสดงอัตลักษณ์เฉพาะตัว มีศิลปะการแสดงต่าง ๆ เป็นอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มทั้งการร้องรำและดนตรีซึ่งทั้งหมดนี้เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า จากการเก็บรวบรวมข้อมูลได้สังเคราะห์การศึกษาสภาพปัญหาและสถานการณ์ความเสี่ยงในการพัฒนาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ตามตระเวนชายแดน จังหวัดเชียงราย พบว่า 1) การขาดสิทธิและความไม่แน่นอนในที่อยู่อาศัยทำกินลักษณะภูมิประเทศในการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ตั้งห่างไกลทุรกันดารการคมนาคมไม่สะดวกและห่างไกลศูนย์กลางอำนาจรัฐ ขาดความชัดเจนเรื่องสิทธิในที่ดินเพื่ออยู่อาศัยทำกิน 2) การขาดสิทธิในสถานะบุคคลทางกฎหมาย โดยการสำรวจและกำหนดสถานะบุคคลทางกฎหมายล่าช้ายังไม่แล้วเสร็จ ทำให้เสียสิทธิและขาดโอกาสในการพัฒนาหลายด้าน และไม่สามารถเข้าถึงบริการพื้นฐานของรัฐซึ่งส่งผลกระทบต่อโครงสร้างจิตสำนึกการเป็นพลเมืองไทยและการยอมรับในสังคม 3) การขาดความสมดุลมั่นคงในการดำรงชีวิตประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ มีความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้โดยส่วนใหญ่ทำการเกษตรแบบดั้งเดิมอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก แต่ขาดภูมิคุ้มกันอาชีพเกษตรกรรมโดยมีปัญหาและข้อจำกัดเรื่องที่ดินทำกิน 4) การประกอบอาชีพการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพหลักดั้งเดิม แต่พื้นที่ การเกษตรมีน้อยและมีข้อจำกัดในการใช้พื้นที่ 5) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยสภาพสังคม

เปลี่ยนเป็นสังคมเมืองมากขึ้นในหลาย ๆ พื้นที่ มีการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน วิถีดำรงชีวิตเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัยด้วยเหตุของการขยายขอบเขตเมืองและผลจากการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว แต่การพัฒนายังเป็นกระจุก ขาดความสอดคล้องกับการอนุรักษ์ ทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งปรับตัวไม่ทันการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะกลุ่มที่ยังด้อยโอกาสอยู่ 6) ปัญหาต่อการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาที่ควรค่าแก่การเรียนรู้และอนุรักษ์ให้คงอยู่ชั่วลูกชั่วหลาน แต่ในปัจจุบันภูมิปัญญาต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์กำลังจะสูญหายไปเนื่องจากสาเหตุ 3 ประการ โดยประการแรก คือ เยาวชนหรือคนรุ่นใหม่ไม่เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง เนื่องจากวัฒนธรรมของสังคมเมืองที่เข้ามากลืนกินวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ดีของชนเผ่า ประการที่สอง คือ ประชาชนชาวบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นผู้ส่งสมภูมิปัญญานับวันจะลดจํานวนน้อยลง ไปตามอายุชัวยเพราะส่วนใหญ่มีอายุมากแล้ว ซึ่งจะส่งผลให้ภูมิปัญญาเลือนหายตามไปด้วย และประการสุดท้าย คือ ภูมิปัญญาต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ ชุมชนบ้านห้วยเหียน กำลังจะสูญหายไปเพราะปราศจากระบบการจัดเก็บข้อมูลที่ดี และขาดวิธีการถ่ายทอดที่เหมาะสมกับยุคสมัย

2. ผลการสร้างหลักสูตรการพัฒนารูปแบบการศึกษาและสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงตามตระเวนชายแดน จังหวัดเชียงราย

หลักสูตรการพัฒนารูปแบบการศึกษาและสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงประกอบด้วยเนื้อหาและกิจกรรมฐานการเรียนรู้ ได้แก่ ฐานการเรียนรู้ที่ 1 ด้านความเชื่อ และพิธีกรรม ฐานการเรียนรู้ที่ 2 ด้านวิถีชีวิต ลักษณะบ้านเรือน และการแต่งกาย ฐานการเรียนรู้ที่ 3 ด้านดนตรีและศิลปหัตถกรรม ฐานการเรียนรู้ที่ 4 ด้านภาษาและวัฒนธรรมประเพณี ฐานการเรียนรู้ที่ 5 ด้านสมุนไพร สุขภาพ อาหารการกิน ผลการสร้างหลักสูตรโดยภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับ มาก มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.33 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดแสดงว่า หลักสูตรที่สร้างขึ้นมีความเหมาะสม ส่วนการวิเคราะห์ความสอดคล้องของหลักสูตร พบว่าหลักสูตรที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องในทุกประเด็น โดยมีค่าความสอดคล้องตั้งแต่ 0.6 – 1.00 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ระดับ ใช้ได้ พร้อมทั้งจะนำหลักสูตรไปใช้ต่อไป สำหรับความพึงพอใจ ความรู้ความเข้าใจและการนำกิจกรรมไปใช้ต่อ โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.51 ซึ่งแสดงว่า ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมการเรียนรู้และกระบวนการจัดกิจกรรมทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น แสดงว่าหลักสูตรการจัดการเรียนรู้สร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ ชุมชนสามารถนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมฐานการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนได้ เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นการฝึกทักษะกระบวนการคิดวิเคราะห์และได้ลงมือทำ ประกอบกับเนื้อหาสาระของกิจกรรมสร้างความเข้าใจจึงทำให้ผู้เรียนเกิดการสนใจในกิจกรรมครั้งนี้

3. ผลการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้อาชีพภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงตามตระเวนชายแดน จังหวัดเชียงราย

โดยใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา และการจัดการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงตามตระเวนชายแดน จังหวัดเชียงราย จากสรุปผลการวิจัยพบว่า ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบที่ 1 ด้านหน่วยงานหรือองค์กร ซึ่งประกอบไปด้วย 3 หน่วยงานที่สำคัญ ได้แก่ ชุมชน (Community) โรงเรียน (School) และ มหาวิทยาลัย (University) องค์ประกอบที่ 2 ด้านหลักการ คือ การเชื่อมโยงของหน่วยงานสำคัญใน 3 หน่วยงาน

ได้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันผ่านหลักการสำคัญ 3 หลักการ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วม (Participation) 2) สำนึกชุมชน (Community Awareness) และ 3) การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life long learning) องค์ประกอบของหลักการทั้ง 3 เป็นปัจจัยที่เชื่อมโยง หน่วยงานเกิดการขับเคลื่อนไปสู่ความสำเร็จ การผสมผสานเชื่อมโยงการดำเนินกิจกรรมผ่านทั้ง 3 หลักการ และองค์ประกอบที่ 3 ด้านกระบวนการ (Process) ความสำเร็จของรูปแบบที่เกิดขึ้นกับกลุ่มชุมชนเป้าหมาย พบว่า มีกระบวนการที่สำคัญในกิจกรรมที่เกิดขึ้น ได้แก่ 1) กระบวนการระดมความคิด (brain storming) 2) กระบวนการเสาะแสวงหาข้อมูล (Information seeking) 3) กระบวนการวางแผนและพัฒนา (Planning and development) 4) การปฏิบัติการ (Operation) 5) การประเมินผลงาน (Evaluation) 6) การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ (Publicity) และ 7) การแบ่งปันสู่สังคม (Sharing to society)

4. ผลการพัฒนาศักยภาพของชุมชนต้นแบบให้เป็นศูนย์บ่มเพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นและการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านห้วยเอียนมาสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ให้ชุมชนเกิดศักยภาพในการทำงานและเป็นชุมชนต้นแบบในการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน พบว่า บทบาทที่โดดเด่นในการสร้างศักยภาพของชุมชน ได้แก่ บทบาททางการจัดตั้งกลุ่มซึ่งพบว่า ชาวบ้านมีแนวคิดที่จะช่วยเหลือตนเองและคนในชุมชนโดยอาศัยความร่วมมือเป็นหลัก เพราะความร่วมมือต่าง ๆ เหล่านี้ก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันแบบพี่น้องหรือใช้ระบบเครือญาติเกิดการรักใคร่ สามัคคีกัน เป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมภายในชุมชน และการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งการขับเคลื่อนแนวคิดอย่างยั่งยืน และยังพบว่า ผู้อาวุโสของชุมชน ได้แก่ ผู้เฒ่าผู้แก่ของบ้านจะมีอิทธิพลต่อการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนา และมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม และคนรุ่นใหม่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนแผนการดำเนินงาน เช่น การริเริ่มในการจัดกิจกรรมฐานการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน การเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาให้เป็นระบบ เป็นต้น การเสนอความคิดเห็นต่าง ๆ เมื่อมีการประชุม ชุมชนบ้านห้วยเอียน มีการกล้าแสดงความคิดเห็นและแสดงออก ต่อการช่วยกันพัฒนาหมู่บ้าน มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมตามระบอบประชาธิปไตย เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมต่อการกำหนดแนวทางในการพัฒนาชุมชนของตนเอง เพราะการได้พูดคุยแลกเปลี่ยน การเสวนากลุ่ม การพูดคุยในประชาคม เป็นการแสดงออกถึงการตัดสินใจที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนให้ยั่งยืน โดยเฉพาะองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่กำลังเลือนจางหายไป มีการร่วมกันอนุรักษ์สืบสานและพัฒนาต่อยอดให้เป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นแหล่งเศรษฐกิจ สร้างรายได้ สร้างอาชีพ ให้กับชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป เป็นต้น

การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนด้านวัฒนธรรม พบว่า วิถีชีวิตของชุมชนบ้านห้วยเอียน เป็นชุมชนที่เรียบง่ายในระบบเครือญาติในการอยู่ร่วมกัน มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีความผูกพันรักใคร่กัน จะมีผู้อาวุโสที่เป็นที่ยอมรับนับถือเป็นผู้นำหลักในการส่งเสริมทางด้านวัฒนธรรม และกลุ่มคนรุ่นใหม่จะเป็นผู้ขับเคลื่อนกิจกรรมในชุมชน ไม่ว่าจะทางด้านศาสนา ที่มีบทบาทอย่างมากต่อระบบความเชื่อ การดำรงชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย เช่น การแต่งงาน งานศพ งานบุญต่าง ๆ

การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนด้านเศรษฐกิจ พบว่า ในอดีตระบบเศรษฐกิจในชุมชนบ้านห้วยเอียน เป็นการผลิตเพื่อยังชีพ แต่เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่น การแข่งขัน การเคลื่อนย้ายแรงงาน ระบบเศรษฐกิจ การสื่อสาร การคมนาคม ฯลฯ ทำให้ชุมชนต้องมีการปรับตัวและเตรียมรับการสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปให้ได้ ปัจจุบันชุมชนบ้านห้วยเอียนเปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อขาย แต่อย่างไรก็ดีชุมชนก็ยังมีจัดการที่เป็นระบบเพื่อให้เกิดความยั่งยืนและจะต้องมีการบริหารจัดการที่ถูกต้องเหมาะสม ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนและเครือข่าย โดยร่วมกันส่งเสริมการพัฒนาเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวของชุมชนให้สามารถดำเนินต่อไปได้อย่างเข้มแข็ง

ดังนั้น การมีบทบาทด้านต่าง ๆ ภายในชุมชน ที่เอื้ออำนวยต่อการเกิดความเข้มแข็ง อาทิ บทบาทด้านสังคมและวัฒนธรรม การมีผู้นำที่มีศักยภาพ การรวมกลุ่มและการจัดตั้งกลุ่ม การมีระบบการบริหารจัดการที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มเพื่อสร้างความสามัคคีและการมีจิตสำนึกร่วมกัน การมีความสามารถในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาประยุกต์ใช้ และการมีทุนทางสังคม บทบาทในการพัฒนาชุมชน ด้วยการส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น บทบาทด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ความเชื่อ ประเพณีต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อคุณค่า อุดมคติ ค่านิยม การปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ความสามัคคี และบทบาทด้านเศรษฐกิจ เป็นกระบวนการที่ส่งเสริมอาชีพอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถนำมาอภิปรายผล ได้ดังนี้

การวิจัยเรื่อง “หลักสูตรการพัฒนารูปแบบการศึกษาและสร้างสรรค์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงตามตระเวนชายแดน จังหวัดเชียงราย” สามารถนำมาอภิปรายผล ได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพปัญหาบริบทของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ต่อการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญา ตลอดจนอัตลักษณ์ของกลุ่มชนต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงราย

การศึกษาสภาพปัญหาบริบทของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ต่อการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญา ตลอดจนอัตลักษณ์ของกลุ่มชนต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงราย มีประเด็นสำคัญที่สามารถนำมาอภิปรายได้ดังนี้ ประเด็นที่หนึ่ง อัตลักษณ์ของกลุ่มชนต่าง ๆ บนพื้นที่สูง พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง มีลักษณะการแต่งกายที่ต่างกันไปซึ่งเป็นการบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของตนเองส่วนหนึ่ง และจะสังเกตเห็นว่ากลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงจะมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีลักษณะเป็นระบบเครือญาติในการอยู่ร่วมกัน มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีความผูกพันรักใคร่กันและมีเอกลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มจะมีภูมิปัญญาของตนเองที่ชัดเจน โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นพัฒนาตนเอง จากวิถีชีวิตถ้อยถ้อยอาศัยกัน มีการแบ่งปันแลกเปลี่ยนจนมาถึงจำหน่ายผลผลิต การเข้าใจในสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของเขา ทั้งคั้นหากฎระเบียบ ความเชื่อ จารีตประเพณีของท้องถิ่น นำมาประยุกต์ปรับใช้และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยใช้ความรัก ความร่วมมือ ความสามัคคี ความเกี่ยวพันเป็นญาติมิตรในชุมชนมาส่งเสริมเกื้อหนุนการอยู่ร่วมกันของชุมชน ประเด็นที่สอง สภาพปัญหาบริบทของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์บน

พื้นที่สูงปัญหาต่อการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญา ตลอดจนอัตลักษณ์ของกลุ่มชนต่าง ๆ พบว่า ภูมิปัญญาที่ควรค่าแก่การเรียนรู้และอนุรักษ์ ปัจจุบันภูมิปัญญาต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์กำลังจะสูญหายไป เนื่องจากสาเหตุ 3 ประการ ประการแรก คือ ไม่มีเยาวชนผู้สืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง เนื่องจากวัฒนธรรมของสังคมเมืองที่เข้ามาถิ่นถิ่นวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ดีของชนเผ่า ส่งผลให้เยาวชนหรือคนรุ่นคิดว่าตนเองมีหน้าที่ตั้งหน้าตั้งตาเรียนหนังสือเพื่อนำวิชาความรู้ไปประกอบอาชีพในอนาคตเท่านั้น ส่วนคนที่ไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือก็คิดเพียงว่าตนเองต้องไปทำงานในเมืองและต้องหาเงินให้ได้มากที่สุด เพื่อนำไปเลี้ยงครอบครัวให้มีชีวิตที่สุขสบายกว่าครอบครัวอื่น ๆ เท่านั้น แต่ลืมหันกลับมามองว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นก็เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยพัฒนาให้ชุมชนบ้านห้วยเอียนเข้มแข็งขึ้นได้ ประการที่สองคือ ประชาชนชาวบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ชุม เป็นผู้ส่งสมภูมิปัญญานับวันจะลดจำนวนน้อยลง ไปตามอายุชัย เพราะส่วนใหญ่มีอายุมากแล้ว ซึ่งจะส่งผลให้ภูมิปัญญาเลือนหายตามไปด้วย และประการสุดท้าย คือ ภูมิปัญญาต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ ชุมชนบ้านห้วยเอียน กำลังจะสูญหายไป เพราะปราศจากระบบการจัดเก็บข้อมูลที่ดี และขาดวิธีการถ่ายทอดที่เหมาะสมกับยุคสมัย ดังนั้น ชาวบ้านในชุมชน สถานศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทุกคนต้องช่วยกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ในหมู่บ้านห้วยเอียน ให้คงอยู่คู่ชุมชนตลอดไป

ดังนั้น การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีประการหนึ่งคือการทำให้เกิดคุณค่าในสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน การนำสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่น อันได้แก่ ภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ที่เป็นรากฐานในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนและวิทยาการต่าง ๆ มาผสมผสานถ่ายทอดด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้จากองค์ความรู้ที่เหมาะสม ทำให้คนในชุมชนโดยเฉพาะเด็กมีความเข้าใจในเรื่องราวของท้องถิ่นมากขึ้นและสามารถนำผลที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนได้ สอดคล้องกับ ประภา เหล่าสมบูรณ์ และคณะ² ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน พบว่า การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เป็นการส่งเสริมให้ชุมชนมีการรวมตัวกันวิเคราะห์วิจารณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเองร่วมกัน หาแนวทางการแก้ไขสร้างพลังต่อรองได้โดยตรง เนื่องจากประชาชนมีโอกาสถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกันอย่างเป็นระบบ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างความเข้มแข็งในการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญา ตลอดจนอัตลักษณ์ของกลุ่มชนต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงราย อย่างยั่งยืน จึงเป็นสิ่งสำคัญและพบว่า การจัดตั้งกลุ่มและการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นสิ่งที่สำคัญเป็นอย่างมาก ที่จะยับยั้งการอนุรักษ์และรักษาไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีและวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการระดมความคิด แสวงหาการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ก็สามารถอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาอย่างยั่งยืนได้

2. ผลการสร้างหลักสูตรสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงตามตระเวนชายแดน จังหวัดเชียงราย

² ประภา เหล่าสมบูรณ์และคณะ, รายงานการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนา กระบวนการผลิตข้าวของชุมชนจอมบึง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, (ราชบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง,2548), หน้า 1.

ทางผู้วิจัยได้อภิปรายผลการสร้างหลักสูตรสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ ชุมชนบ้านห้วยเอียนไว้อยู่ 2 ประการ ประการแรก ผลของการพัฒนาหลักสูตรสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ ชุมชนบ้านห้วยเอียน ได้เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ช่วยกันระดมความคิดเห็นถอดประสบการณ์ชุดความรู้ภูมิปัญญาและออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับโรงเรียน เพื่อเป็นผลผลิตนวัตกรรมของชุมชนทำให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ เต็มใจ กับผลงานของชุมชนเอง โดยหลักสูตรสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ ได้สังเคราะห์ออกแบบเนื้อหาของกิจกรรมประกอบด้วย กิจกรรมฐานการเรียนรู้ที่ 1 ภูมิปัญญาด้านความเชื่อ และพิธีกรรม กิจกรรมฐานการเรียนรู้ที่ 2 ภูมิปัญญาด้านวิถีชีวิต ลักษณะบ้านเรือน และการแต่งกาย กิจกรรมฐานการเรียนรู้ที่ 3 ภูมิปัญญาด้านดนตรีและศิลปหัตถกรรม กิจกรรมฐานการเรียนรู้ที่ 4 ด้านภาษาและวัฒนธรรมประเพณี กิจกรรมฐานการเรียนรู้ที่ 5 ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร สุขภาพ อาหารการกิน ระยะเวลาในการจัดประสบการณ์ หลักสูตรท้องถิ่นฉบับนี้จัดทำรายละเอียดเนื้อหาไว้ครอบคลุมทั้ง 5 ด้าน โดยใช้เวลาทั้งหมด 20 ชั่วโมง แบ่งเป็นด้านละ 4 ชั่วโมง ซึ่งผลการสร้างหลักสูตรผ่านการตรวจสอบของผู้เชี่ยวชาญพบว่า หลักสูตรโดยภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับ มาก มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.33 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดแสดงว่า หลักสูตรที่สร้างขึ้นมีความเหมาะสม ส่วนการวิเคราะห์ความสอดคล้องของหลักสูตร พบว่าหลักสูตรที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องในทุกประเด็น โดยมีค่าความสอดคล้องตั้งแต่ 0.6 – 1.00 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ระดับ ใช้ได้ พร้อมทั้งจะนำหลักสูตรไปใช้ต่อไป สำหรับความพึงพอใจ ความรู้ความเข้าใจและการนำกิจกรรมไปใช้ต่อ โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.51 ซึ่งแสดงว่า ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมการเรียนรู้และกระบวนการจัดกิจกรรมทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ประการที่สอง ผลการนำหลักสูตรไปใช้และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นพบว่าการวิเคราะห์ความพึงพอใจ / ความรู้ความเข้าใจ / การนำกิจกรรมไปใช้ต่อสำหรับการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ รวมผลทุกด้าน โดยรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.51 เมื่อพิจารณาจาก 3 อันดับแรก พบว่า ด้านชุดกิจกรรมการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.64 ซึ่งมีความพึงพอใจอยู่ในระดับ มากที่สุด รองลงมา คือ ด้านขั้นตอน/วิธีการสอนและด้านเนื้อหาสาระการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.52 ซึ่งมีความพึงพอใจอยู่ในระดับ มากที่สุด และด้านวิทยากร/ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.46 ซึ่งมีความพึงพอใจอยู่ในระดับ มาก ตามลำดับ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหลักสูตรท้องถิ่นและแผนการสอนที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สามารถนำผู้เรียนให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้ โดยการวิเคราะห์ข้อมูล การแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของจัดกิจกรรมสร้างสรรค์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ แยกตามประเด็น พบว่า ด้านวิทยากร/ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื่องจากวิทยากรเป็นผู้รู้หรือปราชญ์ในชุมชน ยังขาดทักษะศิลปะในการสอน เทคนิควิธีการถ่ายทอดการสร้างแรงจูงใจ ให้กับผู้เข้าร่วมกิจกรรมสนใจมากยิ่งขึ้น ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ ส่วนใหญ่ใช้ภาษาถิ่นในการสื่อสารในการดำเนินชีวิต จึงทำให้เป็นอุปสรรคในการถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ผู้เรียนหรือผู้สนใจ บางคนพูดภาษาไทยกลางไม่ชัดเจน ทำให้การสื่อสารลำบากต่อผู้รับสาร จึงควรมีการฝึกอบรมทักษะการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญา เตรียมความพร้อมก่อนลงปฏิบัติจริง และในอนาคตอาจต้องสร้างมัคคุเทศน์ยุวชนขึ้นมาเรียนรู้และช่วยสื่อสารต่อไป ส่วนด้านขั้นตอน/วิธีการสอน พบว่ากิจกรรมมีการฝึก

ปฏิบัติจริงและได้ทดลองลงมือปฏิบัติ ทำให้เกิดทักษะการเรียนรู้และความสนุกสนาน ทุกกิจกรรมมีการสรุปแนวคิดและองค์ความรู้ให้กับผู้เข้าร่วมกิจกรรมเสมอ และเนื้อหาบางกิจกรรม มีเวลาน้อยเกินไปในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ พร้อมทั้งมีข้อจำกัดในเรื่องของพื้นที่ในฐานการเรียนรู้ไม่เพียงพอต่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม สำหรับด้านชุดกิจกรรมการเรียนรู้ พบว่าชุดกิจกรรมมีความน่าสนใจ มีแบบฝึกกิจกรรมในการทบทวนองค์ความรู้ และมีความชัดเจนในการทำแบบฝึกกิจกรรมต่าง ๆ

3. ผลการพัฒนาารูปแบบการศึกษาการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงตามตระเวนชายแดน จังหวัดเชียงราย

การพัฒนาารูปแบบการศึกษาการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงตามตระเวนชายแดน จังหวัดเชียงราย จากสรุปผลการวิจัยพบว่าม็องค์ประกอบของรูปแบบที่สำคัญต่อความสำเร็จดังต่อไปนี้

3.1 องค์ประกอบด้านหน่วยงานหรือองค์กร ซึ่งประกอบไปด้วย 3 หน่วยงานที่สำคัญ ได้แก่ ชุมชน (Community) โรงเรียน (School) และ มหาวิทยาลัย (University) ข้อค้นพบหน่วยที่ 1 ชุมชน พบว่าสภาพทั่วไป ลักษณะความสัมพันธ์ และกิจกรรมชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของรูปแบบ กล่าวคือบริบทของชุมชน เป็นชุมชนที่มีรากทางวัฒนธรรม มีกิจกรรมด้านวัฒนธรรมที่ปฏิบัติ ยึดถือ และสืบทอด นอกจากนั้น กิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินภายใต้การจัดการตนเองของชุมชน มีส่วนหนุนเสริมให้เกิดพลังชุมชน การเห็นความสำคัญ และความต้องการนำเสนอความเป็นตัวตนของชุมชน ผ่านการสื่อสารรูปแบบต่าง ๆ ดังจะเห็นจากบริบทด้านการจัดการองค์ความรู้ของชุมชน หน่วยที่ 2 โรงเรียน เป็นหน่วยงานที่สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ในระบบ นอกกระบบ และเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ทางตรงในการให้ความรู้ ปลุกฝัง บ่มเพาะจิตสำนึกในการอนุรักษ์ หวงแหน รักษาวัฒนธรรมของตน การทำหน้าที่ของโรงเรียนตามความมุ่งหวังของสังคม ทำให้เกิดกระบวนการแสวงหาองค์ความรู้ เพื่อตอบสนองต่อการถ่ายทอด สืบทอด และคงอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งพบได้จากการนำเสนอผลงานของผู้เรียน ในรูปแบบของวัฒนธรรม ประเพณี ผ่านเรื่องเล่า กิจกรรมต่าง ๆ ที่สะท้อนรากเหง้าของชุมชน ความเป็นตัวตน หน่วยที่ 3 มหาวิทยาลัย ในเชิงพื้นที่ มหาวิทยาลัยถือเป็น หน่วยงาน ที่มีภาระกิจสนับสนุนให้ สังคมเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยใช้ทฤษฎีหลักการ และ วิธีการ ที่สนับสนุนให้ชุมชนพัฒนาเพื่อเป็นชุมชนที่มีกิจกรรมที่ตอบสนองต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

3.2 องค์ประกอบด้านกระบวนการ (Process) ความสำเร็จของรูปแบบที่เกิดขึ้นกับกลุ่มชุมชนเป้าหมาย พบว่า มีกระบวนการที่สำคัญในกิจกรรมที่เกิดขึ้นได้แก่ 1) กระบวนการระดมความคิด (brain storming) เป็นกระบวนการที่ช่วยให้หน่วยงานทั้ง 3 ได้ระดมความคิดต่อประเด็นปัญหาด้านการสืบทอดภูมิปัญญา การจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญา และการถ่ายทอดภูมิปัญญา อย่างมีส่วนร่วม 2) กระบวนการเสาะแสวงหาข้อมูล (Information seeking) การเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญา วิถีชีวิต ตามอัตลักษณ์เชิงพื้นที่จากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย 3) กระบวนการวางแผนและพัฒนา (Planning and development) เป็นกระบวนการวางแผนงานในการดำเนินกิจกรรมและการพัฒนาหลักสูตรโดยเน้นทุกหน่วยงานมีส่วนร่วม 4) การปฏิบัติการ (Operation) เป็นกระบวนการปฏิบัติการตามแผนงาน และกิจกรรมวางแผนไว้ 5) การประเมินผลงาน (Evaluation) หลังจากที่ได้ชุมชนได้ ปฏิบัติการ ในการนำหลักสูตรถ่ายทอดภูมิปัญญา

ไปใช้ ผู้ร่วมทำงานมีกระบวนการประเมินผลการดำเนินกิจกรรมเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงกิจกรรม และกระบวนการถ่ายทอดให้สมบูรณ์ขึ้น 6) การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ (Publicity) และ 7) การแบ่งปันสู่สังคม (Sharing to society)

3.3 องค์ประกอบด้านหลักการ ในการเชื่อมโยงของหน่วยงานสำคัญในรูปแบบทั้ง 3 หน่วยงาน ได้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันผ่านหลักการสำคัญ 3 หลักการ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วม (Participation) 2) สำนึกชุมชน (Community Awareness) และ 3) การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life long learning) องค์ประกอบของหลักการทั้ง 3 เป็นปัจจัยที่เชื่อมโยง หน่วยงานเกิดการขับเคลื่อนไปสู่ความสำเร็จ การผสมผสานเชื่อมโยงการดำเนินกิจกรรมผ่านทั้ง 3 หลักการ ผ่านรูปแบบจัดการองค์ความรู้ ซึ่งในองค์ประกอบของรูปแบบมีนักจัดการความรู้ในชุมชน 4 กลุ่ม ได้แก่ ผู้อำนวยการความสะดวก (Facilitator) ผู้ปฏิบัติงานกลุ่ม (Practitioner) ผู้จดบันทึก (Note taker) และผู้ประสานงาน (Network Manager) ซึ่งอาจสรุปบทบาทของตัวบุคคลกลไกได้ดังนี้ วิจารณ์ พานิชย์ บุคคลสำคัญในการจัดการองค์ความรู้ ได้แก่ คุณอำนวย เป็นผู้ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ในเชิงกิจกรรม ระบบและวัฒนธรรม คุณกิจ เป็นผู้ปฏิบัติงานกลุ่ม ถือเป็นนักจัดการความรู้หรือผู้ดำเนินกิจกรรมประมาณร้อยละ 90 ของทั้งหมด คุณลิขิต เป็นผู้จดบันทึกข้อมูล ในกิจกรรมการจัดการความรู้ เรื่องเล่า สรุปแก่นความรู้ บันทึกการประชุม และคุณประสาน เป็นผู้ทำหน้าที่เครือข่ายการจัดการความรู้ระหว่างกลุ่มองค์กร นอกจากนี้ยังใช้หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ เกี่ยวกับการพึ่งตนเอง การมีส่วนร่วม และการรู้จักสามัคคี ร่วมกับวิธีการอื่นๆ เช่น การเตรียมชุมชน การจดบันทึกการปฏิบัติ (AAR) การตั้งคำถาม การแลกเปลี่ยนรู้

4. ผลการพัฒนาศักยภาพของชุมชนต้นแบบให้เป็นศูนย์บ่มเพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นและการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน

จากการที่ชุมชนบ้านห้วยเอียน ได้รวมกลุ่ม ร่วมกันผลักดันหลักสูตรกิจกรรมพร้อมทั้งกำหนดทิศทางเป้าหมายของชุมชน ผ่านรูปแบบกระบวนการแบบมีส่วนร่วม 7 ขั้นตอน ทำให้ชุมชนได้พัฒนาศักยภาพของตนเองในด้านของการทำงานเป็นทีม ด้านการรวบรวมชุดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านนวัตกรรมการผลิตเครื่องมือการเรียนรู้ภูมิปัญญาแต่ละฐาน สร้างสรรค์กิจกรรมภายในชุมชนให้เกิดกิจกรรมศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง จนสามารถพึ่งพาตนเองได้นั้นอาจเป็นเพราะ ชุมชนมีระบบความสัมพันธ์อันเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการดำเนิน กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนให้เกิดความสำเร็จได้ ตามเป้าหมาย มีความเป็นเครือญาติที่แน่นแฟ้น มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งด้านการทำงานร่วมกันในระบกกุ่มและเครือข่าย รวมถึงการที่ชุมชนได้ร่วมกันสร้างจิตสำนึกที่ดีมีการบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า ร่วมมือ กันในการอนุรักษ์ฟื้นฟู บำรุงรักษา ให้คงอยู่กับชุมชน สอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2554 : 51 - 56) ได้ ค้นพบองค์ประกอบชุมชนเข้มแข็ง ภายใต้การเสริมสร้าง ความเข้มแข็งแก่ชุมชน คือ มีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง รักและเอื้ออาทรต่อกันและ มีความรักท้องถิ่น รักชุมชน และ มีการจัดการบริหารงานกลุ่มที่หลากหลายและ เครือข่ายที่ดี เช่นเดียวกับ อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540 : 9 - 10) ได้กล่าวถึงลักษณะของ ชุมชนเข้มแข็ง คือ เป็นชุมชนที่มีความเป็นปึกแผ่นในทางกายภาพหรือรูปธรรม สมาชิกของชุมชนมีศักยภาพ การพึ่งพาอาศัยและร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งด้าน

อาชีพ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม มีค่านิยม ความเชื่อร่วมกัน และมีความผูกพัน ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของ ชุมชน เป็นชุมชนที่มีศักยภาพสูงในด้านทุน แรงงาน ทรัพยากร สามารถควบคุมและจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ด้วยตนเอง โดยอาศัยความร่วมมือภายในชุมชนเป็นหลัก อีกทั้งอาศัยกระบวนการเรียนรู้ และภูมิปัญญาของตนเอง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การบริหารจัดการ การปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี มีผลทำให้ชุมชนมีความรู้ ความสามารถที่จะพัฒนาตนเองได้

การที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชน ที่หลากหลาย แต่ที่เห็นได้ชัดเจน คือ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการรวมกลุ่ม ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะ การรวมกลุ่ม เป็นกระบวนการเริ่มต้น ของการแก้ไขปัญหาของชุมชน เมื่อเกิดปัญหาด้านต่าง ๆ ของชุมชนขึ้น การรวมกลุ่มในอดีตจะเป็นการช่วยเหลือ ดังนั้น ชุมชนบ้านห้วยเอียน จึงกำหนดแผนกิจกรรมการศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ในรูปแบบฐานการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีครูภูมิปัญญาในชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ และมีผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยเกิดจากการเสียสละหรือจิตอาสาเข้ามาทำงานรวมกลุ่ม เพื่อสร้างศูนย์บ่มเพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นและการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์แบบยั่งยืนในชุมชนซึ่งกำหนดเป็นหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นระบบและสามารถนำข้อมูลมาเผยแพร่ให้เป็นที่รับรู้ของคนทั่วไปได้ ขับเคลื่อนโดยศูนย์บ่มเพาะการเรียนรู้ภูมิปัญญาบ้านห้วยเอียน เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยหลักยึดแนวทางตามศาสตร์แห่งพระราชฯ บันไดสู่ความสำเร็จ 3 ขั้น ได้แก่ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา โดยใช้วิถีวิทยาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research- PAR) เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบการจัดการศึกษาในชุมชนตนเอง เพื่อมุ่งส่งเสริมให้เยาวชนเห็นถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยสร้างหลักสูตรการศึกษาและชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาในท้องถิ่นแบบยั่งยืน และเพื่อที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญา ให้เกิดความรู้ทั้งในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาในระดับชุมชน โดยเริ่มเรียนจากบทเรียนที่ง่ายและเริ่มยากขึ้นเรื่อย ๆ ตามวัยและประสบการณ์ นอกจากนั้น กำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงตามตระเวนชายแดน จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการศักยภาพของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างชุมชนให้เข้มแข็งเป็นชุมชนต้นแบบในการอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ให้คงอยู่และยั่งยืนตลอดจนให้เยาวชนในท้องถิ่นได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยมีคนรุ่นเก่าทำหน้าที่เป็นแกนหลักในการสืบทอดพฤติกรรมและองค์ความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ให้คนรุ่นใหม่ ทำให้รู้สึกมีส่วนร่วมและรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาชุมชนทำให้เกิดความรักและเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น ถือเป็นการขับเคลื่อนพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน ส่วนการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน ได้จัดกิจกรรมฐานการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อให้นักท่องเที่ยวหรือหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ที่สนใจเข้าไปศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ชุมชน รวมทั้งเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาของชุมชน ซึ่งเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการศึกษาของชุมชน

ทำให้ชุมชนเกิดรายได้ ในการบริการนักท่องเที่ยว และเป็นวิทยากรมอบความรู้ภูมิปัญญาให้แก่สาธารณชนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ชุมชนควรมีการขยายหลักการเรียนรู้สู่ชุมชนใกล้เคียงให้เห็นผลเชิงประจักษ์มากขึ้น โดยศึกษาจากชุมชนที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน นอกจากนี้ยังสามารถศึกษาภูมิปัญญาด้านอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากที่ได้ศึกษามาทั้งหมด เพราะยังมีภูมิปัญญาด้านอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการพัฒนาชุมชน เช่น ภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรม เพื่อเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนต่อไปในอนาคต

2. หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ควรส่งเสริมศักยภาพของกลุ่มต่าง ๆ ให้ประสิทธิภาพในการดำเนินการธุรกิจชุมชนอย่างครบวงจร เพื่อให้ธุรกิจชุมชนสามารถดำเนินงานอย่างยั่งยืนและควรมีการศึกษาถึงภาวะผู้นำที่เป็นเสมือนหัวใจหลักของการคัดสรรคนที่มีความสามารถดำเนินการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากผลการวิจัย “หลักสูตรการพัฒนา รูปแบบการศึกษาและสร้างสรรค์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงตามตระเวนชายแดน จังหวัดเชียงราย” พบว่า แหล่งเรียนรู้สามารถพัฒนาการเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต และสร้างสังคมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ได้ ผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ควรส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการส่งเสริมกระบวนการรวมกลุ่มขององค์กรชุมชนให้เข้มแข็งอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น
2. ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบความเชื่อเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น จากอดีตถึงปัจจุบัน
3. การพัฒนารูปแบบการจัดระบบทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ที่นำมาใช้เป็นสื่อการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การสืบทอดประเพณี ศิลปวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน
4. การศึกษาผลการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น

บรรณานุกรม

- ประภา เหล่าสมบูรณ์และคณะ. รายงานการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนา กระบวนการผลิตข้าวของ
ชุมชนจอมบึง อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี. ราชบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, 2548.
วิจารณ์ พานิช. **การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้
เพื่อสังคม, 2548.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. **60 ปี ครองราชย์
ประโยชน์สุข ประชากรราษฎร์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน กปร., 2549.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554)**. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2544.
- อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์. ระบบการศึกษากับชุมชน : กรอบความคิดและข้อเสนอแนะเพื่อ
การศึกษาวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2540.
- Kobayashi, S. Knowledge management of the local wisdom on Hyacinth wickerwork of
Baan Tomdong Housewife Group, Tumbon Baan Tom, Muang District. Phayao
Province. Area based development research journal, 4(4), 21-33, 2012.

การพัฒนาจิตใจผู้สูงอายุในยุค 4.0 Mind Development of Elderly Thais in 4.0 Era

สุกัญญา สันป่าแก้ว
องค์การบริหารส่วนตำบลผาสิงห์

บทคัดย่อ

ในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทกลายเป็นสังคมเมือง บุตรหลานต้องประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวทำให้การเอาใจใส่ผู้สูงอายุน้อยลงหรือทอดทิ้งให้อยู่เพียงลำพัง ผู้สูงอายุจึงต้องช่วยเหลือตนเองโดยลำพังจึงตกอยู่ในภาวะซึมเศร้าส่งผลกระทบต่อจิตใจของผู้สูงอายุอย่างรุนแรง ตามแนวนโยบายของรัฐบาลในยุค 4.0 ที่มุ่งเน้นพัฒนาสังคมผู้สูงอายุแบบบูรณาการคิดค้นนวัตกรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นตัวขับเคลื่อนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ผันผวนและรวดเร็วซึ่งผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังไม่สามารถปรับตัวได้ทันกับวัฒนธรรมวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดด จึงควรพัฒนาจิตใจผู้สูงอายุโดยยึดหลักภavana 4 ใน 4 ด้าน ด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา เพื่อพัฒนาจิตใจผู้สูงอายุให้เกิดความรู้ความเข้าใจสภาวะธรรมชาติอย่างแท้จริง มองโลกมองสังคมในแง่ดี มีจิตใจเป็นอิสระ รู้จักปล่อยวางทุกสิ่งทุกอย่างด้วยสติปัญญา

คำสำคัญ : การพัฒนาจิตใจ, ผู้สูงอายุ

Abstract

In this present day, for the transition from rural society to urban society, the younger generation needs to leave their home communities for work. This transition leaves less care for the elderly and a feeling of loneliness. The elderly now have to learn to take more care of themselves as well as added responsibility. Many fall into depression - a big impact on their daily lives and culture. The current 4.0 Policy of the Thai government focuses on the development of an integrated elderly society. Innovative Sciences and New Technologies are the cause of rapid and volatile social change. Many of the elderly are unable to adapt to this changing culture and life style. One of the key elements which can help develop the mindset of the elderly is Thai Buddhist Pray 4: physical, social, mental and intellectual development. These concepts help to develop the mind of the elderly to begin understanding these natural trends and societal changes. Viewing the world with optimism and intelligence can bring clarity, confidence, and contentment.

Keywords: Mind Development, Elders

บทนำ

ประเทศไทยในปัจจุบันมีประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น จากแนวโน้มของจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นในปัจจุบันส่งผลให้สังคมในอนาคตเป็น “สังคมผู้สูงอายุ” เพราะความก้าวหน้าทางการแพทย์ ระบบการแพทย์ ฉุกเฉิน นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่ทันสมัยจึงมีผลทำให้ประชากรมีอายุยืนยาว และการเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทกลายเป็นสังคมเมืองที่มุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อสภาพสุขภาพของผู้สูงอายุทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม โดยเฉพาะทางด้านจิตใจที่เป็นผลสะท้อนกลับของปัญหาภายนอกซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนจากการเคลื่อนย้ายแรงงานคนหนุ่มสาวจากชนบทสู่เมืองทำให้ผู้สูงอายุขาดคนภายในครอบครัวดูแลจึงทำให้ความความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับครอบครัวเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางลบ ทั้งการไม่มีเวลาเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน การปล่อยให้ผู้สูงอายุอยู่บ้านเพียงลำพัง ย่อมส่งผลกระทบต่อจิตใจของผู้สูงอายุอย่างรุนแรงเป็นอย่างมากเนื่องจากไม่สามารถปรับตัวได้ทันกับวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของสังคมไทยในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น ขณะนี้ประเทศไทยได้ขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศเข้าสู่ยุค 4.0 ซึ่งเป็นการพัฒนาประเทศและสังคมไทยที่อยู่ในระยะ “การเปลี่ยนผ่าน” ทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ดังนั้นการพัฒนาจิตใจจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่ไม่ควรมองข้ามและปล่อยผ่านไป จะต้องพัฒนาจิตใจของผู้สูงอายุให้มีความพร้อมทั้งทางพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาเพื่อให้รู้เท่าทันและสามารถเตรียมพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในตนเอง โดยการนำหลักพระพุทธศาสนาเข้ามาเรียนรู้และให้เกิดการปฏิบัติได้จริงเพื่อให้ความสำคัญการพัฒนาจิตใจผู้สูงอายุแบบองค์รวมที่เหมาะสมสอดคล้องและควบคู่กับบริบทของสังคมไทยที่กำลังเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้อย่างมีคุณภาพ

ความหมายและความสำคัญของการพัฒนาจิตใจ

การพัฒนาจิตใจ ก็คือ การควบคุมจิตใจที่ต่อกรรับรู้อารมณ์ทางทวารทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น รังกาย และทางใจ เมื่อจิตรับรู้อารมณ์ทางทวารใด ก็ใช้สติควบคุมกำกับรับรู้ทางทวารนั้น ๆ หลักการพัฒนาจิตใจในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า “ภาวนา” หรือ “กรรมฐาน” พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นธรรม ที่ควรเจริญ มีอยู่ 2 อย่าง คือ

1. สมถภาวนา การฝึกอบรมจิตใจให้เกิดความสงบ (ละราคะ)
2. วิปัสสนา การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งตามเป็นจริง (ละอวิชชา)

การพัฒนาจิตใจนั้น เป็นการฝึกอบรมเสริมสร้างจิตใจให้พร้อมสมบูรณ์ พระราชาวรมณี ได้แบ่งคุณสมบัติเป็น 3 ด้าน¹ คือ

1. คุณภาพจิต ได้แก่ สร้างเสริมจิตใจให้ตั้งงมด้วยคุณธรรมต่าง ๆ เป็นจิตใจที่สุ่งประณีต ให้มีเมตตา มีความรัก มีความเป็นมิตร มีความปรารถนาประโยชน์แก่ผู้อื่น มีกรุณาอยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้น

¹ พระราชาวรมณี, ทางสายกลางของการศึกษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2530), หน้า 76 – 77.

ทุกข์ มีจาคะ มีน้ำใจเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี มีคารวะ ความเคารพ เห็นความสำคัญของผู้อื่น มีความอ่อนโยน กตัญญู ความรู้คุณค่าแห่งการกระทำของผู้อื่น เป็นต้น เหล่านี้เป็นเรื่องของคุณภาพจิต

2. สมรรถภาพจิต หรือ ความสามารถของจิต เช่น ความมีสติดี มีวิริยะ ความเพียรพยายามสู้งาน มีขันติความอดทนและทนทาน มีสมาธิจิตใจแน่วแน่ มีสัจจะ มีความจริงใจ เอาจริงเอาจัง มีอธิษฐาน ความคิดเด็ดเดี่ยวต่อความมุ่งหมาย มีความหนักแน่นเข้มแข็งมั่นคงในจิตใจที่จะทำงานให้ได้ผลสมบูรณ์ โดยเฉพะงานทางปัญญา คือความคิดพิจารณาให้เห็นความจริงแจ่มแจ้งชัดเจน

3. สุขภาพจิต คือ มีจิตที่สุภาพดี มีจิตใจที่เป็นสุข สดชื่น ร่าเริง เบิกบาน ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส พร้อมที่จะยิ้มแย้มได้ มีปิติ ความเอิบอ้อมใจ มีปราโมทย์ ความแช่มชื่นใจ มีปัสสทธิ ความผ่อนคลาย ไม่คับข้องขุ่นมัว ไม่หม่นหมอง หดหู่เหี่ยวแห้งหรือโศกเศร้าอะไรต่าง ๆ เหล่านี้ เรียกว่า สุขภาพจิต

พระศรีวิสุทธิกวี ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาจิต หรือจิตภาวนา ก็คือ การฝึกฝนตนเอง และการอบรมตนเอง การทำตนเองให้เจริญขึ้น ให้ประเสริฐขึ้นตามหลักพระพุทธศาสนาหรือการยกจิตของตนขึ้นสู่ระดับสูงเหนืออำนาจของกิเลส²

พระธรรมปิฎก ได้กล่าวถึง การพัฒนาจิตไว้ว่า จิตภาวนา คือการเจริญจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา กรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส³ เป็นต้น

พระมหาเถรวิมล พลเดมา ได้กล่าวถึง การพัฒนาจิตใจ หมายถึง กระบวนการให้การศึกษอบรมและส่งเสริม เพื่อให้เกิดสุขภาพจิตที่ดี สมรรถภาพจิตที่เข้มแข็ง และคุณภาพจิตที่ดี งานอันเื้อต่อการพัฒนาส่วนบุคคล ครอบครัว สังคม และประเทศชาติให้เกิดความเจริญและความมั่นคง การพัฒนาจิตใจเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทั้งการพัฒนาคน การพัฒนาชุมชน การพัฒนาสังคม การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาการเมือง และการพัฒนาประชาธิปไตย การพัฒนาจิตใจถือเป็นหน้าที่ของทุกคน ไม่ว่าจะจะมีอาชีพใด อยู่ในวัยใด มีตำแหน่งหน้าที่การงานใด โดยเริ่มจากการพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ การพัฒนาจิตใจจะต้องกระทำตลอดไปเช่นเดียวกับการศึกษา ซึ่งจะต้องศึกษาตลอดชีวิต โดยมีการพัฒนาจิตใจเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับศาสนาและพระสงฆ์ พระสงฆ์จึงควรมีบทบาทในการพัฒนาจิตใจของประชาชน การพัฒนาชุมชนจะไม่เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน หากประชาชนในชุมชนไม่ได้รับการพัฒนาจิตใจ⁴

รสนา โตสิตระกูล ได้กล่าวถึง การพัฒนาจิตใจไว้ว่า ภาวิตจิต แปลว่า มีจิตที่เจริญแล้ว หรือพัฒนาแล้ว การพัฒนาทางด้านจิตใจ การพัฒนาทางด้านจิตใจนี้เป็นสิ่งสำคัญ ในการเกื้อหนุนให้การพัฒนาทั้งกายและศีลนั้นเป็นจริงขึ้นมาได้ ในทางพุทธศาสนาถือว่า ความสุขเป็นแก่นจริยธรรม ถ้าบุคคลมีความสุขแล้วเขา

² พระศรีวิสุทธิกวี, **การพัฒนาจิต**, (กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษาามหามงกุฎราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 3.

³ พระธรรมไตรปิฎก, **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2543), หน้า 81 – 82.

⁴ พระมหาเถรวิมล พลเดมา, **บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาพระครูสุธีรัตโยดม วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. เลย, (สถาบันราชภัฏเลย. 2556), หน้า 24.**

จะไม่ก่อปัญหาให้กับตัวเองและสังคม การพัฒนาในแง่ของจิตใจนั้นเพื่อให้เข้าถึงสภาพของจิตที่มีคุณภาพคือ ประกอบด้วย กรูณา ขันติ และทริโอดัตปยะ เป็นต้น เข้าถึงสภาพของจิตที่มีสมรรถภาพ คือจิตที่ประกอบด้วย สติ สมาธิ และความมีสุขภาพจิต คือ จิตที่มีความสุข⁵

การพัฒนาด้านจิตใจควรดำเนินการพัฒนาเป็นขั้นตอน สมบูรณ์ สุขสำราญ⁶ ได้แบ่งเป็น 8 ข้อ ดังนี้

1. เริ่มจากกลุ่มคนส่วนน้อยไปสู่กลุ่มคนส่วนมาก กล่าวคือ

1.1 ตัวเรา ผู้อื่น กลุ่ม ชุมชน ลักษณะนี้เป็นการเริ่มต้นการพัฒนาที่ตัวเราเองเป็นพื้นฐาน เพื่อให้เป็นแบบอย่างอันดีต่อผู้อื่น เมื่อเราสามารถพัฒนาตนเอง จนเป็นแบบอย่างให้แก่ผู้อื่นได้แล้วจะทำให้เกิดการรวมกลุ่มขึ้น ซึ่งเมื่อเราสามารถพัฒนาได้ในระดับนี้แล้วไม่ควรจะหยุดยั้งแต่เพียงเท่านี้ ควรจะดำเนินการต่อเนื่องไป และต้องพัฒนาสืบต่อไปเรื่อย ๆ เพื่อให้เกิดสภาพที่ดีขึ้นกว่าเดิมในทุกๆ ประการหนึ่ง และเพื่อการขยายกลุ่มให้มีสภาพการพัฒนาที่ครอบคลุมทั้งชุมชนอีกประการหนึ่ง

1.2 ให้การพัฒนาต่อบุคคลอื่น โดยเริ่มทดลองดำเนินการในกลุ่มเล็ก ๆ ก่อน ซึ่งอาจเริ่มจากเพียง 7 ครอบครัวหรือน้อยหรือมากกว่านี้ตามความเหมาะสมของสภาพการณ์ ทดลองพัฒนาในกลุ่มดังกล่าว ประสบผลสำเร็จ ชาวบ้านในครัวเรือนอื่น ๆ จะสามารถมองเห็นถึงประโยชน์ของการพัฒนาและจะเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาด้วยในที่สุด

2. การพัฒนาโดยการฝึกอบรม โดยใช้คำคม อุทาหรณ์ และสุภาษิตต่าง ๆ ให้ประชาชนอ่านหรือทำความเข้าใจ ในขณะที่เดียวกันเราก็ต้องคอยกระตุ้นและชี้แนะไปตามโอกาสอันควร

3. ใช้วิธีการสอนเด็กเพื่อพัฒนาผู้ใหญ่ โดยการเปิดสอนหรือให้การฝึกอบรมแก่เด็กเล็กก่อนวัยเรียน และเด็กในวัยเรียน เพื่อให้ได้รู้จักประพฤดีดีและเป็นแบบอย่างความประพฤติสำหรับพ่อแม่พี่น้อง นอกจากนี้ก็จะพยายามกระตุ้นฝากเด็กเหล่านั้นให้นำคำพูดของพระสงฆ์กลับไปเตือนผู้ปกครองที่ประพฤติไม่ถูกไม่ควร ซึ่งอาจจะนำไปบอกกล่าวถึงความประพฤติเช่นไรที่ควรหรือไม่ควรทำ จุดมุ่งหมายของการใช้เด็กเป็นสื่อนี้ มีจุดมุ่งหมายหลักอยู่ที่ตัวเด็ก เพื่อให้เติบโตเป็นเยาวชนและผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต การนำไปสอนผู้ปกครองหรือพี่น้องนับเป็นเป้าหมายรองลงมา

4. ให้การอบรมแก่ประชาชนทั้งโดยการเรียกเข้ามาร่วมฟังบรรยายธรรมะและรวมถึงการออกกระจายเสียงผ่านหอกระจายข่าวเพื่อให้ประชาชนได้รับความรู้ที่เป็นประโยชน์และเตือนให้ประชาชนให้ประพฤติปฏิบัติชอบอยู่ในกรอบของศีลธรรม และพยายามสอดแทรกธรรมะไปในเรื่องต่างๆ ตามโอกาสอันควร

5. ทุกวันพระจะมีการแสดงพระธรรมเทศนาให้แก่อุบาสก อุบาสิกาที่มาพร้อมกันทำบุญที่วัด โดยเน้นลักษณะการแสดงธรรมเทศนาที่สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของประชาชนเพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวันได้ง่ายและควรแสดงธรรมะในลักษณะที่ง่ายต่อความเข้าใจ

6. ใช้นโยบายและมาตรการให้ ลด ละ เลิกจากอบายมุขต่าง ๆ ทั้งหลายทั้งปวงซึ่งกระทำโดย

⁵ รสนา โตสิตระกูล, เมตตาภาวนาคำสอนว่าด้วยรัก, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลมคิมทอง, 2542), หน้า 38.

⁶ สมบูรณ์ สุขสำราญ, การพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา กรณีศึกษาพระสงฆ์นักพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2530), หน้า 59 – 61.

6.1 ตั้งกรรมการเฉพาะกิจทางศาสนาเพื่อรวบรวมเงินที่ชาวบ้านให้มาแก่งานที่จัดงาน ประเพณีต่าง ๆ โดยกรรมการจะเป็นผู้นำเงินมาจัดสรรดำเนินการประกอบพิธีกรรมตามประเพณี ที่เหมาะสม ไม่ให้นำไปใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้จ่ายไปในทางอบายมุข เช่น การเลี้ยง เหล้า เป็นต้น และถ้าหากมีเงินเหลือก็มอบให้เจ้าของงานเก็บไว้

6.2 วิธีผูกจิตผูกไมตรีกับชาวบ้าน เมื่อมีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่ตามที่มีการ นิมนต์พระสงฆ์ไปประกอบพิธีกรรมควรจะมีการสอบถามถึงสภาพการจัดงานเสียก่อนว่ามีอบายมุขต่าง ๆ หรือไม่ ถ้ามีจะไม่รับนิมนต์หรือถ้าลวงว่าไม่มีแต่กลับมีครั้งต่อไปจะไม่รับนิมนต์อีก

6.3 สร้างเงื่อนไขในการมารับบริการหรือสงเคราะห์จากทางวัด เช่น ผู้ที่จะมาขอขมิ้นขาว จากธนาการข้าว หรือจะมาขอใช้ควายจากธนาการควายต้องเป็นผู้ที่มีความประพฤติดีหรือสามารถให้สัญญา ได้ว่าจะประพฤติดี

6.4 ในช่วงเข้าพรรษา ขอให้ประชาชนตั้งสัจจะต่อพระรัตนตรัยว่าจะสามารถ ละ เลิก อบายมุขอะไรได้บ้างในช่วง 3 เดือนนี้

7. ควรสนับสนุนให้มีการตั้งคณะกรรมการของหมู่บ้าน คอยดูแลความสงบและความสามัคคีใน หมู่บ้าน เช่น คณะกรรมการประนีประนอมปัญหาและความขัดแย้งภายในหมู่บ้านเพื่อป้องกันไม่ให้เกิด ปัญหาขัดแย้งในหมู่ชาวบ้าน จนถึงขั้นต้องตัดสินความกันในกระบวนการยุติธรรมของรัฐ ทั้งนี้เพื่อพยายาม สร้างสรรค์ความสามัคคีในหมู่ชาวบ้าน ให้สามารถอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

8. ใช้วิถีกระตุ้นจิตใจชาวบ้านให้พยายามรักษาความดีที่ได้ปฏิบัติกันมาแล้ว ตัวอย่างเช่น ในกรณี ของหมู่บ้านที่สามารถพัฒนาจนกระทั่งได้รับคัดเลือกเป็นหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่างนั้นควรจะพยายามกระตุ้นให้ ชาวบ้านตื่นตัวต่อการทำงาน เพื่อการรักษาเกียรติยศและความดีนั้นเอาไว้ไม่ไข่ทำงานกันแบบผักชีโรยหน้า เพื่อเป็นการรอดอ้างผลงานเฉพาะเมื่อมีบุคคลภายนอกเข้ามาเยี่ยมเยือนเท่านั้น

พอสรุปความของการพัฒนาจิตใจได้ว่า การพัฒนาจิตใจ คือ การฝึกจิตให้เจริญและสมบูรณ์ ครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน คือ มีคุณภาพจิตดี หมายถึง จิตที่ประกอบด้วยคุณธรรม เช่น ความมีเมตตา ความ อดทน หิริและโอตตปละ เป็นต้น มีสมรรถภาพที่ดี หมายถึง จิตที่ฝึกอบรมมาจนเหมาะแก่การใช้งาน มีความ เข้มแข็งมั่นคง มีสมาธิ มีความจริงจัง เอาจริงเอาจังกับงาน และมีสุขภาพจิตที่ดี หมายถึง จิตที่มีความสุข มีความเบิกบานแจ่มใส สดชื่น มีความผ่อนคลาย ไม่หดหู่โศกเศร้า ฉะนั้นคนที่ได้รับการพัฒนาทางด้านจิตใจ มาแล้วจะสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติและสังคมได้อย่างเหมาะสม มีอารมณ์ที่มั่นคงไม่หวั่นไหว ง่ายต่อสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดปัญหา และสามารถที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างเหมาะสม ถูกต้อง มีทางออกที่ดี ตลอดถึงเป็นที่พึ่ง เป็นที่ปรึกษา เป็นที่รักของคนในสังคม หรือผู้ที่คบหาสมาคมด้วย

แนวทางการพัฒนาจิตใจผู้สูงอายุด้วยหลักท้าวานา 4

เนื่องจากโมเดล Thailand 4.0 เป็นโมเดลการขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และ ยั่งยืน เป็นการกำหนดวิสัยทัศน์เชิงนโยบายของประเทศไทยที่จะเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ การเมืองและ สังคมไทยโดยการขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม เทคโนโลยี อุตสาหกรรม และวิทยาศาสตร์ นำมาซึ่งการ

เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของสังคมไทยในปัจจุบันด้วยการนำนวัตกรรมใหม่เข้ามาเชื่อมโยงกับดิจิทัลเทคโนโลยี เข้ามามีบทบาทในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันทำให้วิถีชีวิตในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจนกระทั่งเกิดเป็นกระแสวัฒนธรรมของการเรียนรู้ขึ้นมาใหม่ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อผู้สูงอายุที่ยังปรับตัวและปรับสภาวะจิตใจไม่ทันกับกระแสวัฒนธรรมและเทคโนโลยีใหม่ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในสังคมไทย ดังนั้นแนวทางการพัฒนาจิตใจผู้สูงอายุจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะเป็นการปรับสภาวะด้านจิตใจในวิถีสังคมไทยในยุค 4 ควรนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาโดยนำหลักภavana 4 มาใช้ในการยกระดับการพัฒนาจิตใจผู้สูงอายุ อันได้แก่

แนวทางการพัฒนาจิตใจด้วยหลักภavana 4 สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต)⁷ แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

3.1 ด้านร่างกาย (กายภavana) การเจริญกาย พัฒนากาย การฝึกอบรมกาย มีความเกี่ยวข้องกันเกื้อกูลกันทำให้เจริญด้านอินทรีย์ทั้ง 6 เช่น หู ตา จมูก ลิ้น กาย ใจ คือ การสำรวมระวังอินทรีย์ให้มีความพร้อมโดยการ ละเว้นจากความชั่วทั้งปวงได้ ย่อมมีความเจริญงอกงามในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เกิดจากการประพฤติตนให้อยู่อย่างมีความสุขเกิดมรรคผล

3.2 ด้านสังคม (ศีลภavana) การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล มีความเกี่ยวข้องกันเกื้อกูลด้วยขัดเกลาทางด้าน กาย วาจา ปกติตั้งงามโดยการละเว้นระวังกายจากการเบียดเบียนผู้อื่นในทางที่เสื่อมเสีย การอยู่ร่วมกันในสังคม เสริมสร้างการมีระเบียบวินัยต่อตนเองและหมู่คณะนั้นจะต้องอาศัยพื้นฐานการหมั่นฝึกฝนอบรมตนเองอย่างสม่ำเสมอ

3.3 ด้านจิตใจ (จิตภavana) การเจริญจิต การฝึกอบรมจิตใจ มีความเกี่ยวข้องกันเกื้อกูลกัน จะต้องอาศัยการเจริญงอกงามของจิตใจ โดยมีความอดกลั้น ต่อสิ่งที่มากระทบตนวางตัวด้วยการมีจิตเมตตาต่อผู้อื่น มีความเข้มแข็งมั่นคง จะทำให้ตัวเรามีสุขภาพจิตที่ดี เบิกบานใจ ด้วยการฝึกฝนอบรมจิตใจให้มีสมาธิ จะเป็นประโยชน์ต่อสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นต้น

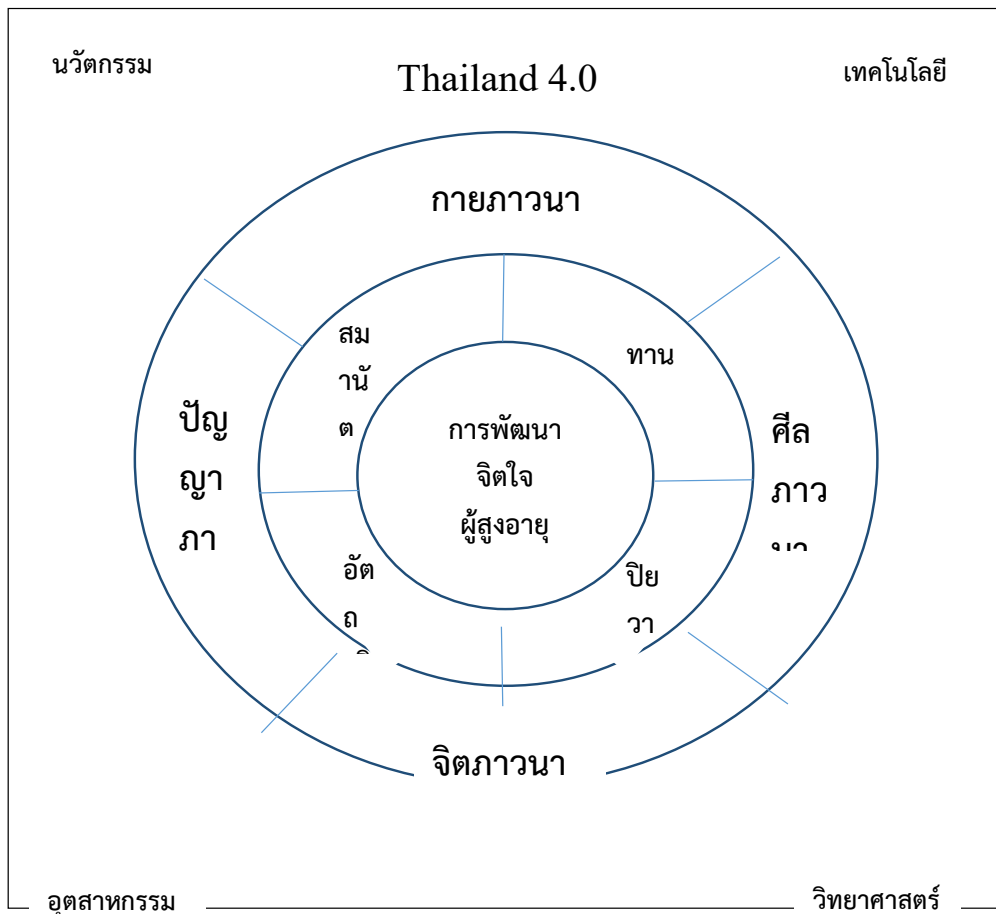
3.4 ด้านปัญญา (ปัญญาภavana) การเจริญปัญญา พัฒนปัญญา การฝึกอบรมปัญญา คือการสร้างความรู้ความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงตามสภาวะธรรมชาติ มองโลกในแง่ดี มีจิตใจอิสระ ปล่อยวางบางสิ่งบางอย่างด้วยการพิจารณาเหตุผลมาเป็นพื้นฐานมีสติสัมปชัญญะควบคุมตนได้ สามารถนำมาประพฤติปฏิบัติตน แก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยปัญญา

ซึ่งประการดังกล่าวข้างต้น ได้สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในเขตเทศบาลตำบลวังหงส์ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่⁸ เป็นการศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา โดยยึดหลักภavana 4 ใน 4 ด้าน ด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา มีการฝึกปฏิบัติตามแนวปัญญาภavana เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสภาวะธรรมชาติอย่างแท้จริง มองโลกมอง

⁷ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), **หลักแม่บทของการพัฒนาดิน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บุรีศรี, 2537), หน้า 6.

⁸ พระสรวิฑู ปัญญาวุฒโฒ. การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในเขตเทศบาลตำบลวังหงส์ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ (วารสาร มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์, 2560 หน้า 14.

สังคมในแง่ดี มีจิตใจเป็นอิสระ รู้จักปล่อยวางทุกสิ่งทุกอย่างด้วยสติปัญญา และประพฤติปฏิบัติตามหลักปัญญาภวณา ตามหลักวิปัสสนา กัมมัฏฐาน นั่งสมาธิ ผีกจิตให้เกิดการรู้แจ้งเห็นจริง ตามสภาวะที่เป็นอยู่นั้นหมายความว่า หลักภวณา 4 สามารถพัฒนาจิตใจผู้สูงอายุให้สามารถรับได้ต่อสภาวะการณ์ปัจจุบันที่กำลังเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี แต่จะต้องอยู่ในพื้นฐานของหลักธรรมที่ยึดเหนี่ยวใจคน คือ สัจจวัตถุ 4 ประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตา จึงจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมไทยได้อย่างมีความสุขอย่างยั่งยืน ซึ่งผู้เขียนสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 แนวทางการพัฒนาจิตใจผู้สูงอายุอย่างยั่งยืนในยุค 4.0

สรุป และวิเคราะห์

จากการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศไทยเข้าสู่ยุค 4.0 เป็นโมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน ซึ่งเป็นการพัฒนาประเทศและสังคมไทยที่อยู่ในระยะ “การเปลี่ยนผ่าน” ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม โดยขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม เทคโนโลยี อุตสาหกรรมการ และวิทยาศาสตร์ จึงทำให้ดิจิทัลเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในการทำกิจกรรมหลายอย่างและเชื่อมโยงต่อกันเป็นเครือข่าย

มากขึ้นจะเกิดเป็นกระแสวัฒนธรรมของการเรียนรู้ชุดใหม่ซึ่งเกิดจากกระแสการรวมตัวและแตกตัวของเทคโนโลยีและนวัตกรรมเดิมอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้จะทำให้ไม่ยึดติดกับสิ่งที่เรียนรู้ที่ผ่านมาแต่จะต้องปรับตัวให้ทันนวัตกรรมใหม่ ๆ ตลอดเวลา กล่าวคือ สิ่งที่เราเรียนรู้มากลับเปลี่ยนไปในบริบทใหม่ ๆ ทำให้ต้องเรียนรู้ติดตามสถานการณ์หรือเหตุการณ์จากมุมมองใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของสังคมไทยโดยการนำนวัตกรรมเทคโนโลยีที่ทันสมัยที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเท่าไรยิ่งต้องพัฒนาจิตใจเพื่อสร้างจิตสำนึกเพื่อพัฒนาตนเองและมีความรับผิดชอบต่อสังคมควบคู่กันไป

การพัฒนาจิตใจของผู้สูงอายุในยุค 4.0 จึงเป็นแนวทางที่สำคัญโดยการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อขัดเกลาพัฒนาจิตใจด้วยหลักภาวนา 4 คือ ใน 4 ด้าน ด้านร่างกาย (กายภาวนา) ด้านสังคม (ศีลภาวนา) ด้านจิตใจ (จิตภาวนา) และด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) โดยการฝึกปฏิบัติตามแนว กายภาวนาเพื่อพัฒนากายให้มีการสำรวม ประพฤติตนให้อยู่อย่างมีความสุขเกิดมรรคผล ศีลภาวนาเพื่อการเจริญศีลในการอยู่ร่วมกันในสังคม เสริมสร้างระเบียบ วินัย ต่อตนเองและหมู่คณะ จิตภาวนาเพื่อการฝึก ความเจริญงอกงามโดยมีความอดกลั้นต่อสิ่งที่มากระทบตน วางตัวด้วยจิตเมตตาต่อผู้อื่น ปัญญาภาวนา เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสภาวะธรรมชาติอย่างแท้จริง มองโลกมองสังคมในแง่ดี มีจิตใจเป็นอิสระ รู้จักปล่อยวางทุกสิ่งทุกอย่างด้วยสติปัญญา และประพฤติปฏิบัติตามหลักปัญญาภาวนา ตามหลักวิปัสสนา กัมมัฏฐาน นั่งสมาธิฝึกจิตให้เกิดการรู้แจ้งเห็นจริงตามสภาวะที่เป็นอยู่จนสามารถทำให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข การสร้างความรู้ความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงตามสภาวะธรรมชาติมองโลกในแง่ดี ปล่อยวางบางสิ่งบางอย่างด้วยการพิจารณาเหตุผลมาเป็นพื้นฐาน มีสติสัมปชัญญะควบคุมตนได้ สามารถนำมาประพฤติปฏิบัติตนแก้ไขปัญหายุ่งยากที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยปัญญา จึงจะพัฒนาจิตใจผู้สูงอายุให้ก้าวเข้าสู่สังคมไทยในยุค Thailand 4.0 ได้อย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- พระธรรมไตรปิฎก. **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ 5. : กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2543.
- พระมหากวี พลเดมา. **บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาพระครูสุธีริยัติโยดม** วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต เลย. สถาบันราชภัฏเลย. 2546
- พระราชวรมนี่. **ทางสายกลางของการศึกษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2530.
- พระศรีวิสุทธิกวี. **การพัฒนาจิต**. กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษาหม่อมกุฎราชวิทยาลัย, 2538.
- พระสรารุฒิ ปญญาวุฑฒ. **การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในเขตเทศบาล** ตำบลวังหงส์ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ **วารสาร มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์**, 2560.
- รสนา โตสิตระกูล. **เมตตาภาวนาคำสอนว่าด้วยรัก**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลดิมทอง, 2542.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). **หลักแม่บทของการพัฒนาตน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บุ๊ควิว, 2527.
- สมบุรณ์ สุขสำราญ. **การพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา กรณีศึกษาพระสงฆ์นักพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2530.

การสืบค้น และการจัดระบบการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัด
และการถ่ายทอดภูมิปัญญาตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อสร้างแหล่ง
เรียนรู้ในท้องถิ่นของกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

The Ascertainment and Recreational System on the Ancient
Scriptures Kept in Monasteries and Publicizing Northeast Wisdom to up
rise a Local Learning Source in Northeast Thailand Provinces.

เสฐียร ทังทองมะดัน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 อย่างคือ 1) เพื่อศึกษารวบรวมและจัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2) เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาและจัดทำดัชนีค้นค่าของเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ 3) เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจคัมภีร์โบราณของวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 4 จังหวัดคือนครราชสีมา บุรีรัมย์ ขอนแก่น และอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่า คัมภีร์โบราณจะเขียนเอาไว้ด้วยอักษรขอม อักษรธรรมอีสาน อักษรไทยน้อย ภาษาที่ใช้เขียนคือภาษาบาลี ภาษาไทย ภาษาไทยอีสาน เรื่องราวที่เขียนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย เรื่องราวในพระไตรปิฎกคือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก พระธรรมเทศนาต่าง ๆ คัมภีร์ไวยากรณ์ เวสสันดรชาดก นิทานพื้นบ้านต่าง ๆ ในด้านการวิเคราะห์เนื้อหา ผู้วิจัยได้คัดเลือกคัมภีร์โบราณมา 3 เรื่อง โดยปริวรรตเป็นอักษรไทย และศึกษาวิเคราะห์เนื้อหา ในด้านการส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยได้สำรวจคัมภีร์โบราณใน 4 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จัดทำบัญชีรายชื่อ จัดหมวดหมู่เรื่องราว เขียนรายชื่อโบราณไว้ทุกผูก ห่อด้วยผ้าห่อคัมภีร์ มอบให้กับทางวัดที่เป็นเจ้าของโบราณ จัดเก็บไว้ในตู้ ทำเป็นแหล่งการเรียนรู้ ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของการสำรวจ

คำสำคัญ : การสืบค้น การจัดระบบการอนุรักษ์ การถ่ายทอดภูมิปัญญา

Abstract

This research has three purposes: 1) to promote the preservation of the ancient scriptures as a source of learning about Buddhism and the culture of the temple in the Northeast, 2) to analyze the contents and index of the ancient Buddhist scriptures of the temple in the Northeast and 3) to promote the preservation of ancient scriptural

documents as a source of learning about Buddhism and the culture of temples in the Northeast. This research is a survey of the scriptures in the temple in the 4 northeastern provinces, Nakhon Ratchasima, Buriram, Khon Kaen and Ubon Ratchathani. The study indicated that the scripture is written with the Khom Alphabet. The Thai language is written in Pali, Thai, Thai, Isan. The stories related to Buddhism include stories in the Tipitaka, namely, the Vinaya Pitaka, the Sutta Pitaka, Abhidhamma Pitaka, Various sermons, grammar, Vessantara Jataka, folk tales and various folk tales. In the analysis of content, the researcher selected three leaflets to be translated into Thai alphabets and to make analysis the contents. In promoting the preservation of the ancient scriptures as a source of learning about Buddhism and the culture of the temple in the Northeast, the researchers surveyed the bible leaf in four provinces of the Northeast, made a list and categorized stories, wrapped them and gave them to the temple owner. They are stored in the cabinet and finally be a learning resource in order to let the community take part in every step of the survey.

Keywords: The Ascertainment, Recreational System the Kept, Publicizing Wisdom

ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

เมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ พระองค์ได้สั่งสอนพุทธบริษัทด้วยพระธรรมเทศนาต่าง ๆ พระสงฆ์สาวกช่วยกันจดจำคำสอนของพระพุทธองค์เอาไว้ เมื่อพระพุทธองค์ปรินิพพานแล้ว พระสงฆ์สาวกได้ทำสังคายนา ร้อยกรองพระธรรมวินัยไว้เป็นหมวดหมู่ การสังคายนาครั้งที่ 1-4 ยังไม่มีการบันทึกคำสอนเอาไว้ มีเพียงการทรงจำไว้จากพระสงฆ์สาวก จนกระทั่งถึงการสังคายนาครั้งที่ 5 ประการแรกที่พระสงฆ์แตกกันเป็น 2 พวก คือ พวกมหาวิหารกับพวกอภัยคีรีวิหาร และค่านึงถึงว่า สืบไปภายหน้ากุลบุตรจะถอยปัญญา ควรจารึกพระธรรมและวินัยลงในใบลาน พระอรหันต์ 500 รูป ประชุมกันสวดซ้อมแล้วจารพุทธพจน์ลงในใบลาน ณ อาโลกเลนสถานในมลชนบท ในลังกาทวีป เมื่อ พ.ศ. 433 โดยพระเจ้าวิภูฏคามณี อภัยเป็นศาสนูปถัมภ์ ใช้เวลาในการทำ 1 ปี จึงแล้วเสร็จ จากนั้นจึงได้จารึกเป็นอักษรลงในใบลานเป็นหลักฐานต่อมาการสังคายนาครั้งที่ 5 นี้มีความสำคัญ คือเป็นครั้งแรกที่มีบันทึกพระพุทธพจน์เป็นลายลักษณ์อักษรลงในใบลานด้วยภาษาบาลีอักษรสิงหล¹ จากนั้นพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ได้ถูกจารึกไว้ในใบลานเป็นระยะเวลาอันยาวนานสืบมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

พระพุทธศาสนาได้เจริญตั้งมั่นในประเทศไทยมาเป็นเวลาช้านาน คนไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ได้กล่อมเกล่าจิตใจให้คนไทยมีความเมตตา มี

¹ สมเด็จพระวันรัตน์, สังคดียวงศ์, แปลโดย พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพล ตาลลักษณ์), (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, 2521), หน้า 91-92.

ความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา คนทั่วทุกภาคของประเทศไทยแทบทั้งหมดจึงนับถือพระพุทธศาสนา

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือที่เรียกว่าภาคอีสานเป็นแอ่งอารยธรรมที่สำคัญอันเต็มไปด้วยร่องรอยและหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี นอกจากนี้ อีสานยังมีพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมที่เฝือพร้อมไปด้วยพลังหลาย ๆ ด้าน และมีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพัฒนาการทางด้านสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นอื่น ๆ เช่น ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ รวมทั้งดินแดนนอกที่อยู่ใกล้เคียงโดยรอบ เช่น ลาว กัมพูชา เวียดนาม ฯลฯ ดังมีร่องรอยและหลักฐานมากมายก่ายกองทั้งที่เป็นตำนาน พงศาวดาร นิทาน นิยาย ศิลจารึก กับที่เป็นโบราณศิลปวัตถุสถานมีอยู่หลายยุคสมัย² ร่องรอยและหลักฐานต่าง ๆ ส่วนหนึ่งจะบันทึกเอาไว้ในรูปของใบลาน ทั้งนี้เพราะว่า ในสมัยโบราณบรรดาศรรพวิชาทั้งหลายจะบันทึกไว้ในใบลาน เรียกว่า "จาร" ส่วนหนึ่งก็มาจากการที่มีความเชื่อว่า การสร้างหนังสือ (คัมภีร์ใบลาน) ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาจะได้านิสงค์อันยิ่งใหญ่ ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นอีสานจึงชวนช่วยสร้างหนังสือ และเมื่อมีการสร้างคัมภีร์ใบลาน จำเป็นจะต้องมีการเก็บรักษาไว้ให้ดี จึงมีธรรมเนียมนิยมสร้างผ้าห่อหนังสือ หรือผ้าห่อคัมภีร์ใบลานถวายวัด โดยเหล่าหญิงสาวและแม่บ้านจะเป็นผู้นำผ้าทอของตนเองมาห่อคัมภีร์ไว้ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดงานศิลปหัตถกรรมขึ้นอย่างหนึ่งคือ ผ้าห่อคัมภีร์ สำหรับห่อหุ้มคัมภีร์ใบลาน ซึ่งผ้าห่อคัมภีร์นี้จะเกิดจากฝีมือของบรรดาหญิงสาวและแม่บ้านในชุมชนนั้นๆ เนื่องจากในวัฒนธรรมไทย ผู้หญิงจะไม่มีสิทธิ์ในการจารพระธรรมลงบนใบลาน ซึ่งถือว่าเป็นการได้อานิสงค์อย่างสูง ดังนั้นผู้หญิงจึงต้องทดแทนด้วยการทอผ้าห่อคัมภีร์ขึ้นมา โดยผู้ทอจะทำให้มีขนาดกว้างยาวพอดีกับ "ลานยาว" (ความยาวของใบลาน) และจะทออย่างประณีตงดงาม มีลวดลายสีสันตามความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการของผู้ทอ มีทั้งผ้าไหมและผ้าไหม ไม่จำกัด ลวดลาย และนำไปถวายเพื่อใช้ในการห่อคัมภีร์ และจะเป็นการได้อานิสงค์เท่าเทียมกับฝ่ายชาย³

คัมภีร์ใบลาน เป็นวัฒนธรรมทางภาษาที่ชาวอีสานสรรสร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในสังคมที่มีการสืบทอดกันมาเปเนเวลาอันยาวนานจากบรรพชนรุ่นหนึ่งสู่นุชนรุ่นหลังสืบๆ กันมา⁴ เป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่เปเนเสมือนกระจกส่องใจอนุชนรุ่นหลังได้รู้จักกำเนิดหรือภูมิหลัง หรือพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของตนได้ เปเนอย่างดี เพราะเปเนหลักฐานชั้นต้นที่สำคัญต่อวงวิชาการที่บันทึกเหตุการณ์และเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งคดีโลกและคดีธรรม เช่น หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ โหราศาสตร์ วรรณกรรม พงศาวดาร กฎหมายโบราณ ตำรายา คาถาอาคม เปเนตน ทุกเรื่องราวที่บันทึกไว้ในคัมภีร์ ใบลานล้วนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตายโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับโหราศาสตร์ ประเพณีพิธีกรรม เช่น ตำราหัวเคียงหมอน ผญาเกี่ยว ตำราเกี่ยวกับการปลูกบานเรือน คุณลักษณะที่ดินที่จะอยู่อาศัยหรือทำมาหากิน ตลอดถึง

² ศรีศักร วัลลิโภดม, แหล่งอารยธรรมอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน ,2538), หน้า 11-12.

³ <http://www.bl.msu.ac.th/bailan>. (1 ตุลาคม 2557)

⁴ สมชาย นิลอาธิ, โลกทัศน์จากคัมภีร์ใบลาน : คติชนและวิถีชีวิต, เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ เรื่อง "การสำรวจสถานภาพองค์ความรู้จากคัมภีร์ใบลานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย." (มหาสารคาม, 2544), หน้า 1, (อัดสำเนา)

วรรณกรรมนิทานต่างๆ และธรรมชาติในวาระโอกาสต่างๆ และชาวอีสานในอดีตมีความเชื่อว่า หากจารอักษรเพื่อบันทึก หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า 1 ตัวอักษรจะได้อันนิสงสหรือผลบุญเท่ากับสร้างพระพุทธรูป 1 องค์การจารหรือการคัดลอกคัมภีร์ ไบลานเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา อีกทั้งผู้จารหรือเจ้าของลานผูกมัดคัมภีร์ก็จะได้อานิสงสได้ผลบุญมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดเพื่อจะได้บรรลุและเข้าถึงนิพพานในชาติต่อไป ชาวอีสานจึงนิยม สร้างคัมภีร์ถวายวัดเพนพุทธบูชา หรือเพื่ออุทิศสวนกุศลให้แก่บุพการีหรือผู้ที่ตายไปแล้ว นอกจากนั้นยังได้จารเรื่องเกี่ยวกับคติโลกเก็บไว้ในบานตนอีกด้วย สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึง ภูมิปัญญา วิถีชีวิต ความศรัทธาและความเชื่อของคนในท้องถิ่นที่สืบทอดกันมา

จากการสำรวจข้อมูลคัมภีร์ไบลานอย่างคร่าว ๆ ในเขต 7 จังหวัดภาคอีสาน (นครราชสีมา สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ ร้อยเอ็ด นครพนม และขอนแก่น) ของสมชัย พิกสุวรรณ และคณะจากหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากรเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2530-2534 สามารถรวบรวมคัมภีร์ไบลานได้มากกว่า 2,500 มัด ในจำนวนนี้มีคัมภีร์ที่ห่อด้วยผ้าชิ้นมากกว่า 500 มัด ส่วนที่เหลือห่อด้วยผ้าทอประเภทอื่น เช่น ผ้าขาวม้า ผ้าโสร่ง หรือเก็บไว้ในหีบหรือกล่องไม้สลัก คัมภีร์ไบลานที่พบในเขตจังหวัดศรีสะเกษและร้อยเอ็ดส่วนใหญ่จะถูกห่อด้วยผ้าชิ้นและเก็บไว้ในสภาพเรียบร้อยและคงทนถาวรพอสมควร ผู้เชี่ยวชาญด้านเอกสารโบราณและตัวอักษรพื้นบ้านอีสานท่านนี้ตั้งข้อสังเกตว่าคัมภีร์ไบลานในเขตจังหวัดนครพนมและอุบลราชธานีน่าจะมีผ้าชิ้นห่อและเก็บรักษาไว้ในสภาพที่ดีกว่าท้องถิ่นอื่นๆ ของภาคอีสาน เพราะทั้ง 2 จังหวัดได้ชื่อว่าเป็น ศูนย์กลางเศรษฐกิจการเมืองการปกครอง และศิลปวัฒนธรรมของอีสานและหัวเมืองลาวภาคใต้ในอดีต

ที่หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.9 นครราชสีมาที่มีรายงานการเก็บรวบรวมและศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเอกสารโบราณประเภทคัมภีร์ไบลาน ซึ่งได้เก็บรักษาไว้ "...จำนวน 6,549 ผูก และสมุดไทยอีก 18 เล่ม...เนื้อเรื่องที่จัดบันทึกไว้ในเอกสารโบราณเหล่านี้มีหลากหลายสาขาวิชาเช่นเดียวกับวรรณกรรมประเภทหนังสือ คือเป็นเรื่องราวในสังคมชาวอีสานในอดีต เช่น กฎหมายโบราณ จดหมายเหตุ ตำนานต่างๆ ตำราต่างๆ เช่น ตำรานวดแผนโบราณ มีรูปภาพประกอบ ตำราโหราศาสตร์ ตำราเวชศาสตร์ เช่น จำพวกยาสมุนไพรพื้นบ้าน หมวดวรรณคดี หมวดพงศาวดาร วรรณคดีก็มีนิทานพื้นบ้าน นิทานชาดก นิทานอิงหลักธรรมทางพุทธศาสนา และประเภทกาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ อักษรศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โลกศาสตร์ ฯลฯ อักษรที่ใช้บันทึกเท่าที่มีอยู่ในหอสมุดฯ นครราชสีมาในปัจจุบันนี้มี 5 ตัวอักษรคือ อักษรธรรมอีสาน มีมากเป็นอันดับหนึ่ง ประมาณ 50-60 % หรือประมาณ 3,000 กว่าผูกหรือเรื่อง อักษรขอมรองลงมาเป็นอันดับสอง ประมาณ 20 % หรือประมาณ 2,000 กว่าผูก อักษรลาวหรือไทยน้อย ประมาณ 15 % หรือประมาณ 1,500 กว่าผูก ส่วนที่เป็นอักษรไทย แต่เขียนด้วยอักษรวิจิตรโบราณ ประมาณ 100 ผูก สมุดไทยส่วนใหญ่จะบันทึกไว้ด้วยลายลักษณ์อักษรไทยและอักษรขอม อักษรธรรมล้านนามีประมาณ 2-3 ผูก..."

ผู้วิจัยเห็นว่า คัมภีร์ไบลานต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นบันทึกภูมิปัญญาของสังคมในท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หากมีการจัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์โบราณเหล่านี้ นำมาวิเคราะห์เนื้อหาและจัดทำดัชนีค้นค่าของเอกสารคัมภีร์โบราณเหล่านี้ ก็จะเป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเหล่านี้ เพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในทางสังคมได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษารวบรวมและจัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาและจัดทำดัชนีค้นคำของเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. ส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ขอบเขตของโครงการวิจัย

1. ขอบเขตด้านการศึกษา คัมภีร์โบราณ เอกสารสิ่งพิมพ์ หรือวัตถุที่มีอักษรจารึกที่มีอายุไม่ต่ำกว่า 75 ถึง 100 ปี ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 4 จังหวัด คือ นครราชสีมา บุรีรัมย์ อุบลราชธานี และขอนแก่น
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา เป็นคัมภีร์โบราณ เอกสารสิ่งพิมพ์ หรือวัตถุจารึกอักษร ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเท่านั้น
3. ทำกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากต้นกำเนิด (เอกสารที่ค้นพบในวัดนั้นๆ) โดยการปริวรรต เรียบเรียงเนื้อหา และศึกษาสาระร่วมกับชุมชนในวัดนั้นๆ โดยผู้ทรงภูมิปัญญาในท้องถิ่น
4. กระตุ้นให้เกิดการทำวิจัยเรื่องที่จะเป็นผลประโยชน์ต่อสังคม
5. จัดพิมพ์รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์

ทฤษฎี สมมุติฐาน (ถ้ามี) และกรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

1) การสืบค้นและการอนุรักษ์

ในเรื่องต้น สํารวจรายการวัดสำคัญที่ได้รับการให้ข้อมูลว่ามีเอกสารโบราณเก็บรักษาเป็นจำนวนที่คาดว่าเป็นแหล่งเก็บเอกสารโบราณที่มากกว่าวัดอื่นๆในท้องถิ่นนั้นๆ และทำการคัดเลือกวัดนั้นออกมา โดยการประเมินของผู้วิจัย ทำรายการวัดต่าง ๆ เอาไว้เพื่อการสำรวจในอนาคต

ในการอนุรักษ์ จะใช้วิธีแบบโบราณ สิ่งทีซํารุด ต้องทำการซ่อมแซม และอนุรักษ์ให้สามารถใช้งานต่อไปได้ตามหลักวิชาการ เอกสารดั้งเดิมจะได้รับการลงรายการ ทำทะเบียน จัดหมวดหมู่ เพื่อการสืบค้น จัดเก็บห่อด้วยวิธีดั้งเดิม จะเป็นการยืดอายุของคัมภีร์ต่อไป ในส่วนการถ่ายสำเนาคัมภีร์ จะใช้เทคโนโลยีที่เป็นแบบสมัยใหม่ ใช้เครื่องสแกนคุณภาพสูง (หากได้รับการอนุมัติงบประมาณ) แทนการถ่ายด้วยกล้องถ่ายภาพ อันจะทำให้การถ่ายสำเนาชัดเจนกว่าการถ่ายสำเนาครั้งก่อนหน้านี้ กระตุ้นให้ชุมชนในท้องถิ่นเจ้ามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์

2) การถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยปราชญ์ล้านนา ตามแนวคิดทฤษฎี Constructionism การจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิด Constructionism ของชั้นประถมศึกษาตอนต้นมี จุดประสงค์ให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้วิธีการเรียนรู้ แสวงหาความรู้เพื่อสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ผ่าน ปัญหาและการลงมือปฏิบัติ เรียนอย่างมีความสุขจากกิจกรรมที่หลากหลาย โดยผู้ปกครอง หน่วยงานที่ เกี่ยวข้องและชุมชนมี

ส่วนร่วม ปลุกฝังด้านคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยมท้องถิ่น ล้านนา และค่านิยมความเป็นไทยความใฝ่รู้ใฝ่เรียน เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. บูรณาการวิธีการในกลุ่มภูมิปัญญาล้านนาของผู้ทรงคุณวุฒิ ประชาชนล้านนาอาวุโส โดยใช้กิจกรรมเป็นสื่อ ผู้สอนแต่ละสาระเป็นผู้จัดการเรียนรู้ดำเนินกิจกรรมตามวงจรของแตมมิ่ง (PDCA) ในแต่ละคาบวิชาของตน

2. บูรณาการทุกกลุ่มหมวดหมู่ภูมิปัญญาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้โครงการเป็นฐาน (Project-based Learning) มีผู้ทรงคุณวุฒิอาวุโสประชาชนล้านนาประจำแต่ละโครงการ มีผู้เรียนห้องละ 1 โครงการ รวมเป็น 5 โครงการ โดยให้ผู้เรียนร่วมกันเลือก หัวข้อที่จะเรียนแล้วให้ผู้ทรงคุณวุฒิและชุมชนได้ร่วมวางแผน ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติ ออกไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ แหล่งภูมิปัญญาในท้องถิ่น มีวิทยากรทั้งภายในและภายนอก ใช้ระยะเวลาในการเรียนรู้ 1 ปี และมีการจัดสัมมนานำเสนอปิดโครงการในวันสิ้นสุดกิจกรรม

3) กรอบคิด

- (1) คัดเลือกวัดที่มีการเก็บเอกสารโบราณในท้องถิ่นของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- (2) ทาวิธีการและกระบวนการที่เหมาะสมในการอนุรักษ์และการถ่ายทอดภูมิปัญญา
- (3) จัดกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่ท้องถิ่นโดยประชาชนท้องถิ่นในชุมชนนั้นๆ
- (4) ประเมินผลการดำเนินงาน ค้นหาปัจจัยที่จะต่อยอดองค์ความรู้สู่ชุมชน

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. สืบค้น เก็บข้อมูลคัมภีร์ใบลาน ซึ่งคณะผู้สำรวจต้องติดต่อประสานงานกับเจ้าของสถานที่หรือผู้ดูแลรักษาคัมภีร์ใบลานก่อน เพื่อป้องกันความเสียหายและเพื่อประสานความร่วมมือในดานต่าง ๆ
2. รวบรวมข้อมูลและจัดหมวดหมู่คัมภีร์ใบลานจากวัดในกลุ่มเป้าหมายและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับคัมภีร์ใบลาน เพื่อตรวจสอบดูจำนวนคัมภีร์ใบลานที่ต้องสำรวจ และวางแผนในการดำเนินงานให้เหมาะสม
3. ปฐมวรรตเนื้อหาจากคัมภีร์ใบลาน วิเคราะห์จัดหมวดหมู่เนื้อหา และทำตรรชนีเพื่อการสืบค้นและนำองค์ความรู้จากคัมภีร์ใบลานลานามาใช้ให้เกิดประโยชน์
4. จัดทำรายงานและนำเสนอผลการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลเอกสารโบราณที่ยังไม่ได้ สืบค้น สำรวจ อนุรักษ์ จัดเก็บ จัดการข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่เป็นฐานข้อมูลที่สามารถสืบค้นและอ้างอิงได้โดยถูกต้อง ทำเป็นแหล่งเรียนรู้
2. ได้ทำการปฐมวรรตบางคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นที่คัมภีร์เก็บรักษาอยู่ ทำบันทึกเอกสาร (ถ่ายสำเนา) เรียบเรียงใหม่ด้วยภาษาปัจจุบัน ทำการเผยแพร่สู่ชุมชน
3. ได้วิธีการและกระบวนการบูรณาการภูมิปัญญา นำมรดกภาคตะวันออกเฉียงเหนือสู่ถิ่นกำเนิด ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ ถ่ายทอดโดยประชาชนผู้สูงวัยในท้องถิ่น ทั้งได้สร้างและเชื่อมเครือข่ายด้านอีสานคดีศึกษา

ด้วยการสัมมนา การฝึกอบรม เพื่อการสืบสาน อนุรักษ์และถ่ายทอดความรู้ด้านการอ่านวรรณกรรม อักษรโบราณของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กระตุ้นการทำวิจัยเรื่องที่จะเป็นผลประโยชน์ต่อสังคมล้านนาในสถาบันการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งสถาบันศาสนา

สรุปผลการวิจัย

1. ในด้านการศึกษารวบรวมและจัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 4 จังหวัดประกอบด้วย นครราชสีมา บุรีรัมย์ ขอนแก่น และอุบลราชธานี จำนวน 11 วัดพบว่า

ในจังหวัดนครราชสีมา พบรายชื่อคัมภีร์ในลาน ที่วัดเดิม อำเภอพิมาย และวัดวังวารีน อำเภอปักธงชัย พบว่า คัมภีร์ใบลานที่พบมาก จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ เรื่องเทศน์มหาชาติ เวสสันดรชาดก 13 กัณฑ์ รวมถึงอานิสงส์ต่าง ๆ ใบลานเหล่านี้ ส่วนมากจะแต่งเป็นภาษาบาลีผสมกับภาษาไทย โดยใช้อักษรขอมเป็นหลัก ที่เป็นภาษาบาลีล้วน ก็จะเป็นผูกคาถาพัน ทั้ง 2 ผูก พระสูตรบางสูตรที่มีการจารเอาไว้

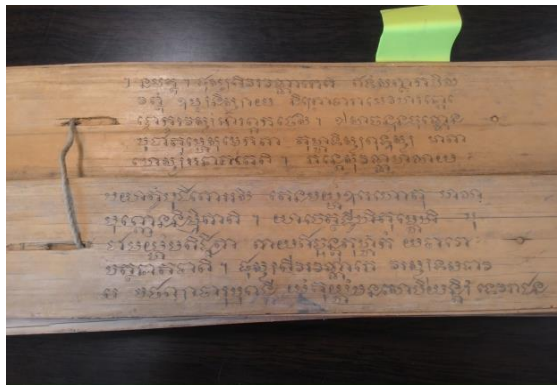
ในจังหวัดบุรีรัมย์ จากการสำรวจรายชื่อคัมภีร์ในลานในอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ที่วัดมณีจันทร์ วัดบวร และวัดบรมคงคา พบว่า คัมภีร์ใบลานที่พบมาก จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ เรื่องเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก 13 กัณฑ์ อานิสงส์ที่เทศน์ในช่วงเทศกาลต่าง ๆ และคัมภีร์ประเภทบาลีไวยากรณ์ ที่สำคัญคือคัมภีร์มูลกัจจายน์ ใบลานเหล่านี้ ส่วนมากจะแต่งเป็นภาษาบาลีผสมกับภาษาไทยอีสาน และภาษาไทย โดยใช้อักษรธรรมอีสานเป็นหลัก และมีอักษรขอม

ในจังหวัดขอนแก่น จากการสำรวจรายชื่อคัมภีร์ใบลานในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น วัดธาตุ พระอารามหลวง วัดสุนทรโวหาร บ้านหนองงูเหลือม และวัดโพธิ์ศรี พบว่า คัมภีร์ใบลานจารด้วยอักษรธรรมอีสานเป็นส่วนใหญ่ มีอักษรไทยน้อย และอักษรขอมบ้างเป็นส่วนน้อย เนื้อหาที่บันทึกในใบลาน เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา แยกออกเป็นหมวดบาลีไวยากรณ์ อักษรวิธี มูลกัจจายน์ หมวดพระไตรปิฎก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ หมวดพระธรรมเทศนาเรื่องราวอานิสงส์ต่าง ๆ เรื่องพระเวสสันดรชาดก หมวดนิทานพื้นบ้าน เรื่องราวชาดก และหมวดเบ็ดเตล็ด เรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้ เขียนด้วยภาษาบาลีล้วน ๆ ก็มี เป็นภาษาบาลีและไทยอีสานก็มี เป็นภาษาไทยอีสานล้วนก็มี

ในจังหวัดอุบลราชธานี จากการสำรวจรายชื่อคัมภีร์ในเขตอำเภอเมืองอุบลราชธานี วัดมณีวนาราม วัดหนองช้างทอง และวัดทุ่งขุนใหญ่ พบว่าคัมภีร์ใบลานจารด้วยอักษรธรรมอีสานเป็นส่วนใหญ่ พบที่จารด้วยอักษรขอมเป็นส่วนน้อย เนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวกับเรื่องเวสสันดรชาดก เขียนด้วยภาษาบาลีและไทยอีสาน นอกจากนี้ก็มีเรื่องเทศน์อานิสงส์ต่าง ๆ นิทานพื้นบ้านอีสาน

2. ในด้านการวิเคราะห์เนื้อหาและจัดทำบรรณานุกรณของเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยได้คัดเลือกผูกใบลาน จาก 4 จังหวัดมา 3 เรื่องคือ 1) คัมภีร์จุฬวรรคบัณฑิต ที่เป็นส่วนของพระวินัยปิฎก ที่จังหวัดขอนแก่น จารด้วยอักษรธรรมอีสาน เป็นภาษาบาลีล้วน ๆ ได้ปริวรรตออกมาเป็นอักษรไทย แปลและวิเคราะห์ศึกษาเนื้อหา 2) คัมภีร์มูลกัจจายน์ ฉบับอักษรขอม เป็น

ภาษาบาลีล้วน ๆ ยกตัวอย่างมา 1 เรื่องตอนที่ว่าด้วยอุณาภิณฑล เกี่ยวกับการสร้างคำด้วยปัจจัยนามกิตก์ 3) ผูกคาลาพันเวสสันดรชาดก ที่จารด้วยอักษรขอม เป็นภาษาบาลีล้วน เพราะผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่า ในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ นิยมเรื่องเวสสันดรชาดกเป็นส่วนมาก ทุกครั้งที่มีการเทศน์เวสสันดรชาดก จะมีเทศน์ คาลาพัน ผู้วิจัยจึงได้นำคาลาพันมาศึกษาเพื่อให้เห็นรูปแบบของคาลา รวมถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับการฟัง และเทศน์คาลาพัน

ต้นฉบับคาลาพัน ผูก 1 อักษรขอมภาษาบาลี

3. ในด้านการส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยได้สำรวจคัมภีร์โบราณใน 4 จังหวัดของภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ จัดทำบัญชีรายชื่อ จัดหมวดหมู่เรื่องราว เขียนรายชื่อโบราณไว้ทุกผูก ห่อด้วยผ้าห่อ คัมภีร์ มอบให้กับทางวัดที่เป็นเจ้าของโบราณ จัดเก็บไว้ในตู้ ทำเป็นแหล่งการเรียนรู้ ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วม ทุกขั้นตอนของการสำรวจ

จัดทำบัญชีรายชื่อคัมภีร์โบราณ ห่อผ้าแยกตามหมวด (จังหวัดนครราชสีมา)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

1. ศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ที่ปรากฏในคัมภีร์โบลานของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. ศึกษาวิเคราะห์หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์โบลานของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์โบลานของชาวภาคอีสาน

บรรณานุกรม

- ธวัช ปุณโณทก, ศาสตราจารย์. **อักษรโบราณอีสาน : อักษรวิทยาอักษรตัวธรรมและไทยน้อย**. กรุงเทพมหานคร : สยามเพรสแมเนจเม้นท์, 2540.
- พระมหาชณะ ธรรมธโช. บทบาทผู้นำสงฆ์กับการอนุรักษ์. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.
- สมชาย นิลอาธิ. **โลกทัศน์จากคัมภีร์โบลาน : คติชนและวิถีชีวิต**. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ เรื่อง “การสำรวจสถานภาพองค์ความรู้จากคัมภีร์โบลานภาคตะวันออกเฉียงเหนือประเทศไทย.” มหาสารคาม : 2544. (อัดสำเนา)
- สมชัย ศรีนोक. เรียนรู้วรรณกรรมกับสังคมไทย. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545.
- สมเด็จพระวันรัต. **สังคดียวงค์**. แปลโดย พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพล ตาลลักษณ์). กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, 2521.
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง, รองศาสตราจารย์ ดร. **วิวัฒนาการการเขียนภาษาบาลีในประเทศไทย : จารึกตำนาน พงศาวดาร สาส์น ประกาศ**. กรุงเทพมหานคร : มุลนิธิมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2529.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. **แหล่งอารยธรรมอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, 2538.
- _____. **สยามประเทศ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์แอนด์ พรีนติ้ง, 2534.
- รังษี สุหนต์. **อักษรเขียนภาษาบาลี**. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545.
- ศิลปากร, กรม. **จารึกในประเทศไทย เล่ม 1 อักษรปัลลวะ หลังปัลลวะพุทธศตวรรษที่ 12-14**. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2529.
- _____. **จารึกในประเทศไทย เล่ม 2 อักษรปัลลวะ อักษรมอญ พุทธศตวรรษที่ 12-21**. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2529.
- _____. **จารึกในประเทศไทย เล่ม 4 อักษรอักษรขอม พุทธศตวรรษที่ 17-18**. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2529.
- _____. **จารึกในประเทศไทย เล่ม 5 อักษรธรรมและอักษรไทย พุทธศตวรรษที่ 18-24**. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2529.

รูปแบบการสร้างความสุขในการทำงานในองค์กรตามหลักพุทธจิตวิทยา A Model of Happy Work in the Organization Based on Buddhist Psychology

ทิพย์ ชันแก้ว
พระครูปริยัติปัญญาโสภณ
รุ่งสุริยา หอมวัน
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

บทคัดย่อ

หากจะกล่าวถึงความสุขความสมหวังหรือความอะไรที่มวลมนุษย์ต้องการ คงหลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งหนึ่งที่มวลมนุษยชาติใฝ่ฝันและอยากให้ได้ด้วยตลอดเวลา ทรัพย์สิน เงินทอง สมบัติต่าง ๆ ยังต้อง มีวันหมด แต่สิ่งที่ไม่มียวันหมดคือความสุข ความเป็นสุขเป็นสิ่งที่เราไม่สามารถซื้อหาหรือครอบครองไว้เองได้ หากแต่ความสุขจะอยู่กับมวลมนุษย์ชาติด้วยการสร้างและร่วมกันรักษา ความสุขเป็นสิ่งที่มวลมนุษยชาติทุกคนต่างต้องการปรารถนาให้อยู่กับตัวเองตลอดเวลา

เช่นเดียวกันองค์กรหลายองค์กรจะประสบความสำเร็จได้ ปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่ง ที่ช่วยผลักดันและจมองข้ามไปไม่ได้คือความสุขของพนักงาน เมื่อมีความสุขในการทำงานก็จะมีพลังที่จะช่วยขับเคลื่อนองค์กร ให้พัฒนาไปข้างหน้า ความพึงพอใจในการทำงานเป็นความรู้สึกรวม ของบุคคลที่มีต่อการทำงาน ในเชิงบวกเป็นความสุขของบุคคลที่เกิดจากการปฏิบัติงาน และได้รับผลตอบแทนคือ ผลที่เป็นความพึงพอใจที่ทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกกระตือรือร้น มีความมุ่งมั่นที่จะทำงานนั้นๆ เกิดขวัญและกำลังใจ สิ่งเหล่านี้จะมีผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อการทำงานทั้งสิ้น ซึ่งทั้งหมดนี้จะส่งผลต่อความสำเร็จและความ เป็นไปได้ตามเป้าหมายขององค์กรนั้นๆ ซึ่งองค์ประกอบสำคัญของความพึงพอใจในการทำงาน ประกอบด้วย เงินเดือน ค่าตอบแทน ลักษณะงานที่ทำ ตำแหน่งหน้าที่การงานการบังคับบัญชา ผู้นำ ผู้บริหารมีส่วนสำคัญ และการทำงานเป็นทีมงาน

คำสำคัญ: รูปแบบ, ความสุข, องค์กร, พุทธจิตวิทยา

Abstract

If we talk about happiness, fulfillment or what human beings want. One of the things that they have been always dreaming of and wanting to keep with is happiness but they can't meet. The day is running out. Happiness is something we cannot buy or own. But happiness is always there. If one wishes to possess it, this can be achieved through the collaboration of all mankind in their own creation and perseverance. Happiness is what all human beings desire to stay with them at all times.

Similarly, one of the key factors that help many organizations become successful is not to overlook the joy of their employee. When they are happy to work, it can be used as powerful drive in moving the organization forward. Moreover, there are several productive outcomes to be obtained after having developed job-satisfaction, for instance, the integration of a positive feeling, happiness derived from working, a satisfying person, feelings of energy and enthusiasm, commitment to work, and morality.

Keywords: Model, Happiness, Organization, Buddhist Psychology

บทนำ

ปัจจุบันกระแสการสร้างการทำงานอย่างมีความสุขในประเทศไทย ได้เริ่มแพร่หลายมาก จากเดิมที่งานทางด้านบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ต้องมุ่งเป้าหมายไปที่ประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ในการทำงานของบุคลากร เพื่อเพิ่มศักยภาพขององค์กรให้อยู่รอดและอยู่ได้ ซึ่งต่อมา เริ่มให้ความสำคัญกับการสร้างความสุขในองค์กร โดยเริ่มจากบุคลากรก่อนก็จะทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามมา เนื่องจากบุคลากรมีความเต็มใจที่จะทำงาน ก่อให้เกิดความสำเร็จของการทำงานขององค์กร

แนวคิดองค์กรสุขภาวะ หรือองค์กรแห่งความสุข (Happy Workplace) ภายใต้การสนับสนุนของสำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นเพื่อมุ่งสร้างคนในองค์กรให้เป็นคนที่มีความสุข ซึ่งแนวคิดนี้เชื่อว่า “คนทำงาน” คือสิ่งที่สำคัญที่สุดขององค์กร หากส่งเสริมให้ทุกคนในองค์กรกลายเป็น “คนทำงาน ที่มีความสุข” การทำงานก็จะมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้องค์กรเติบโตอย่างยั่งยืน โดยได้จัดกลุ่มความสุขแบ่งได้เป็น 8 มิติหรือ Happy 8 เป็นแนวทางการสร้างความสุขในองค์กร การบริหารจัดการชีวิตให้มีความสุขอย่างยั่งยืน สร้างทัศนคติบวกต่อมุมมองในการดำเนินชีวิตการอยู่ร่วมกับผู้อื่น การรับผิดชอบต่อสังคม เป็นสมาชิกที่ดีต่อครอบครัว องค์กร และสังคม โดยมีความสุขที่แท้จริงบนพื้นฐานความสุขแปดประการ อันได้แก่ สุขภาพดี (Happy Body) ผ่อนคลายดี (Happy Relax) น้ำใจดี (Happy Heart) สุขสงบดี (Happy Soul) ใฝ่รู้ดี (Happy Brain) การเงินดี (Happy Money) ครอบครัวดี (Happy Family) และสังคมดี (Happy Society)

1) เป็นผู้ที่มีสุขภาพดี ดูแลตนเองไม่ให้เป็นภาระของผู้อื่น (Happy Body) คือ มีสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและจิตใจ ใช้ชีวิตอย่างมีความสุขซึ่งเกิดจากการรู้จักใช้ชีวิต รู้จักกิน รู้จักนอน 2) เป็นผู้ที่มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น (Happy Heart) คือ การมีน้ำใจ การคิดถึงคนอื่น มีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกันและกัน การรู้บทบาทของเจ้านายลูกน้อง บทบาทของคุณพ่อ บทบาทของคุณแม่ และผลของการกระทำของตนเองต่อสิ่งต่างๆ 3) เป็นผู้ที่สามารถจัดการกับอารมณ์ของตนเอง (Happy Relax) คือ การรู้จักการผ่อนคลายกับสิ่งต่างๆ ในการดำเนินชีวิต เมื่อชีวิตในการทำงานและ หรือการดำเนินชีวิตประจำวันมีความเครียด ต้องหาวิธีผ่อนคลาย เพื่อรักษาสมดุลของชีวิตไว้ 4) เป็นผู้รักการเรียนรู้และเป็นมืออาชีพในงานของตนเอง (Happy Brain) คือ การศึกษาหาความรู้ การพัฒนาตัวเองตลอดเวลา เพื่อให้เป็นมืออาชีพ และเพื่อให้เกิดความมั่นคงก้าวหน้าในหน้าที่การงาน 5) เป็นผู้ที่มีคุณธรรมและความกตัญญู (Happy Soul) คือ การเป็นผู้ที่มีคุณธรรม

โดยเฉพาะหิริโอตตปปะ (ความละอายและเกรงกลัวต่อการกระทำของตน) ซึ่งเป็นคุณธรรมเบื้องต้นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันของสังคมมนุษย์ และเป็นคุณธรรมที่สำคัญต่อการทำงานเป็นทีม นอกจากนี้ควรมีคุณธรรมอื่นๆ เช่น การเป็นคนดีมีศรัทธาต่อศาสนา มีศีลธรรมในการดำเนินชีวิต มีความซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย ตรงต่อเวลา เป็นต้น 6) เป็นผู้ใช้เงินเป็น (Happy Money) คือ เป็นผู้ใช้เงินเป็น มีเงินเก็บ รู้จักใช้ เป็นหนี้อย่างมีเหตุผล มีชีวิตที่เหมาะสมกับตนเอง หรืออาจกล่าวว่าเป็นบุคคลที่สามารถจัดการรายรับรายจ่ายของตนเองได้ ทั้งนี้ต้องบริหารจัดการรายรับและรายจ่ายของตนเอง และครอบครัว โดยอาจทำบัญชีรายรับ รายจ่าย 7) เป็นผู้ที่รักและดูแลครอบครัวตนเองได้ (Happy Family) คือ การมีครอบครัวที่อบอุ่นและมั่นคง ให้ความสำคัญต่อครอบครัว และครอบครัวเป็นกำลังใจที่ดีในการทำงาน เพราะครอบครัวเป็นเหมือนภูมิคุ้มกันเป็นกำลังใจเมื่อต้องเผชิญกับอนาคตหรืออุปสรรคในชีวิต การมีครอบครัวเข้มแข็งจะทำให้สังคมมั่นคงด้วย 8) เป็นผู้ที่รักและดูแลองค์กร/สังคมของตนเองได้ (Happy Society) คือ การเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรและสังคม โดยสังคม มี 2 ระดับ คือ สังคมในที่ทำงานกับสังคมนอกที่ทำงาน ความสุข 8 ประการต้องเป็นความสมดุลของโลก 3 ใบที่ทับซ้อนกัน ได้แก่ 1) ความสุขของตนเอง 2) ความสุขของครอบครัว และ 3) ความสุขขององค์กร/สังคม

สุขอยู่ที่ใจไม่ใช่งินทอง ยศถาบรราดาคักดี สุขอยู่ที่การรู้จักแบ่งปันรอยยิ้ม เสียงหัวเราะ ควบน้ำตา อยากให้ทุกคนมองโลกในแง่บวก แล้วจะเห็นว่าหลายสิ่งที่ต้องค้นหา นั่นคือ เราจะใช้ชีวิตอย่างไรให้มีความสุข เกิดแก่เจ็บตายมันเป็นเรื่องธรรมชาติ ต้นทุนชีวิตของคนเรามันไม่เท่ากัน จนรวยพิการชราล้วนมีมากมายในสังคม ในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมงาน เป็นพนักงานที่บริษัท ฉันมีความสุขทุกครั้งที่ได้เดินผ่านหรือเข้าไปใช้บริการ ยิ้มเข้าไว้แล้วโลกจะสดใส ยิ้มให้กับตัวเอง ยิ้มให้กับคนอื่น ใช้ชีวิตอย่างพอเพียงและเพียงพอ แค่นี้ชีวิตเราก็จะมีความสุขและเรา ก็จะสามารถแบ่งปันความสุขให้คนอื่นได้

หลักการแก้ปัญหาทางพระพุทธศาสนา จึงเน้นไปในทางจิตปัญญามากกว่าในทางสังคมภายนอก เพราะเล็งเห็นถึงตัวของบุคคลสำคัญกว่าสิ่งแวดล้อม หากว่าจิตใจของบุคคลไม่เป็นปกติแล้วสังคมภายนอกก็ย่อมไม่เป็นปกติด้วย ปัญหาสังคมภายนอกที่ปรากฏอยู่ ส่วนหนึ่งย่อมมาจากตัวมนุษย์เองนี้แหละ มนุษย์จึงเป็นสาเหตุอย่างหนึ่งที่สำคัญในการทำให้สังคมไม่เป็นปกติ จึงควรแก้ปัญหา ที่จิตปัญญามากกว่าทางสังคมภายนอก ศิลปวิทยาและระบบการทั้งหลายเท่าที่มีอยู่มุ่งแต่จะแก้ปัญหา ที่ไม่สมบูรณ์ อาจพูดอีกอย่างหนึ่งว่าการแก้ปัญหาตามหลักพระพุทธศาสนานั้น ไม่ใช่แก้ที่ข้างนอกหรือข้างในอย่างเดียว แต่ให้แก้ตั้งแต่ข้างในออกมาทีเดียว หมายความว่า ไม่ใช่แก้แต่ข้างนอกอย่างเดียว ต้องแก้ข้างในด้วย คือ แก้หมดแก้ที่เหตุปัจจัย ไม่ว่าจะข้างนอกหรือข้างใน

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นเสมือนสายโลหิตแห่งวัฒนธรรมอันบริสุทธิ์ผุดผ่องใส ที่มีความหนาแน่นอยู่ในความรู้สึก และหล่อเลี้ยงจิตใจของมวลมนุษยชาติมาหลายชั่วอายุคน หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาสอนให้คนรู้จักความจริงของธรรมชาติและของชีวิตที่เกิดขึ้นมา สอนให้คนรู้จักตนเองพิจารณาแก้ไขปัญหาของตนเองและพัฒนาตนเองด้วยหลักเหตุผล

แนวคิดเรื่องความสุขในการทำงาน

ความสุขนั้น มีผู้ให้ความหมายคำว่าความสุขไว้มากมาย จำแนกความหมายของความสุขเป็น 5 กลุ่ม คือ

รูปแบบการสร้างความสุขในการทำงานในองค์กรตามหลักพุทธจิตวิทยานี้ ต้องดูให้ครบถ้วนรอบด้าน โดยเฉพาะความหมายของความสุขในความหมายทั่วไป มีดังนี้

ราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายคำว่า สุข คือ ความสบายกาย สบายใจ เช่น ขอให้มีความสุข เกิดมาก็มีสุขบ้างทุกข์บ้าง มักใช้เข้ากับคำเป็น เช่น ขอให้อยู่เย็นเป็นสุข ขอให้มีความสุขๆ นะ ซึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 มีการใช้คำว่า ความอยู่ดีมีสุข (Well Being) ให้ความหมายเป็นความสำเร็จโดยมีอิสรภาพในการเลือกดำรงชีวิต ฉะนั้น ความสุข (Happiness) จึงเป็นส่วนหนึ่งของความอยู่ดีมีสุขเป็นเครื่องชี้วัดด้านสังคม¹ ซึ่งเป็นรูปธรรม และการวัดเชิงภาวะวิสัย (Objective) โดยมีดัชนีชี้วัดความสุขของประชาชนชาวไทย ซึ่งมี 8 หมวดความสุข ได้แก่ การมีหลักประกันในชีวิต การมีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง การมีครอบครัวที่อบอุ่น การมีชุมชนเข้มแข็ง การมีสิ่งแวดล้อมที่ดี การมีอิสรภาพ การมีความภาคภูมิใจ และการเข้าถึงธรรมชาติด้วยการอยู่ร่วมกัน² ซึ่งกระบวนการค้นคว้าความสุขมีลักษณะหลายอย่างรวมกัน และมีความคล้ายคลึงกันโดยเน้นอารมณ์ทางบวก ความสามารถในการควบคุมตนเอง และการมีความสัมพันธ์ที่เหมาะสม³ ความสุขนั้นไม่ได้อยู่ภายนอกแต่อยู่ในตัวบุคคลรวมถึงจิตใจและอารมณ์ความรู้สึกจะทำให้มีความสุขหรือไม่มีความสุขก็ได้⁴

ความหมายในมุมมองด้านปรัชญาและศาสนา

ความสุข หมายถึง การมีชีวิตที่ดี⁵ มีอายุยืนยาว ปราศจากโรคภัย ไข้เจ็บ⁶ แต่ถ้าว่า ความสุขนั้นเป็นสิ่งที่ต้องเกิดจากจิตใจและเป็นอารมณ์ ที่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อม และความสุขเป็นความจำเป็นพื้นฐานขั้นต่ำที่สุดที่มนุษย์ต้องการเสมอ⁷ การมีทรัพย์สิน มีอาชีพที่มั่นคง มีตำแหน่ง ยศ ศักดิ์ ฐานะที่เป็นที่ยอมรับของสังคม มีมิตรสหายบริวารและครอบครัวที่ดี การแบ่งความสุขถ้าแบ่งออกเป็นสองประเภทอย่างเห็นได้ชัดคือ สุขกาย และสุขใจ การที่ร่างกายไม่มีโรคภัยเป็นกายที่มีความสุข ส่วนสุขใจนั้นคือ ใจที่ไม่มีความกังวล

¹ สมชาย ศักดาเวศิธร. “ปัจจัยที่ทำให้เด็กและเยาวชนกระทำผิดกับกระบวนการยุติธรรม”. เอกสารวิชาการส่วนบุคคล เป็นส่วนหนึ่งของการอบรมหลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.) รุ่นที่ 9. (กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, 2549), หน้า 16.

² สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.). *รวมตัวชี้วัดเกี่ยวกับความอยู่เย็นเป็นสุข*. (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์, 2548), หน้า 19-23.

³ ศิริบุรณ สายโกสม. “กระบวนการและเทคนิคการให้บริการปรึกษาเป็นรายบุคคล”. *เอกสารการสอนชุดวิชาเทคนิคการปรึกษาเบื้องต้น เล่ม 1* หน่วยที่ 5. (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2534), หน้า 204 – 211.

⁴ นิพนธ์ ภัทรธิตี และอรุณีพร ศรีทิพา. “วิถี 80/20 การดำเนินชีวิตอย่างมีสุข = Living the 80/20 way”. (กรุงเทพมหานคร: สมาร์ท แวลู, 2549).

⁵ Xin Hua Zidian, *Xin Hua Dictionary*, 6thed., (Beijing: Commercial Press, 1987).

⁶ Wu, Y., *Source of Inner Happiness*, (Taipei: Tong Da Books, 1992).

⁷ Lama Dalai, H.H., *The Art Happiness at Work*, (New York: Riverhead Books, 1998).

เป็นสภาวะที่ไม่ทุกข์ จึงเป็นใจที่มีความสุข ซึ่งภาวะเช่นนี้เป็นภาวะที่กายและใจ มีความสมดุล ฉะนั้นความสุขก็สามารถเกิดขึ้นได้โดยไม่เกี่ยวข้องกับเงิน⁸

ถ้าเรามองความสุขอย่างถ่องแท้เราจะเห็นได้ว่าที่มาของความสุขนั้นเกิดจากปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก การเกิดจากปัจจัยภายในนั้นเป็นการที่มีอิสระจากความโลภ ความโกรธและความหลงอย่างสิ้นเชิง ส่วนความสุขที่เกิดจากปัจจัยภายนอกนั้น เป็นความสุขจากการเป็นเจ้าของวัตถุ⁹

ความหมายในมุมมองด้านสังคมและการเมือง

การเมือง คือ ที่ตั้งรากฐานอยู่บนความทะเยอทะยานของการอยู่เติบโต หรือความมัวเมาความสุขทางเนื้อหนัง โดยปราศจากนึกถึงโลกหน้า พระเป็นเจ้าและความตาย และมีอำนาจเป็นความถูกต้องและประโยชน์ของตนเป็นความยุติธรรม เปรตจักรกับประชาธิปไตย ไม่มีความหมายอันแตกต่างอะไรกัน เพราะเป็นการจัดเพื่อให้ฝ่ายของตน ซึ่งได้มาซึ่งมาอยู่เติบโต กินเดิบนั่นเอง และประชาธิปไตยนั้น เมื่อถึงคราวที่จะแสดงบทบาทอันจริงจังขึ้นมา ก็ได้มอบกำลังและอำนาจให้ใครคนใดคนหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมีอำนาจเด็ดขาด และนั่นก็คือเผด็จการนั่นเอง และเหตุการณ์ ก็จะเป็นไปตามอำนาจกิเลสของผู้มีกิเลส จึงเห็นได้ว่าที่แท้แล้ว ก็คือ กิเลสชาติไทยต่างหาก¹⁰

ความหมายในมุมมองด้านจิตวิทยา

ความสุข คือ สภาพชีวิตที่เป็นสุข อย่างกว้างๆ คือ ประสบการณ์ภายในจิตใจของบุคคล ด้านบวก จากความหมายของความสุขในมุมมองด้านจิตวิทยา สรุปได้ว่า ความสุขและ สุขภาพจิตเป็นเรื่องเดียวกัน เกี่ยวข้องกับอารมณ์ความเครียด สุขภาพจิตเป็นสภาวะความสมบูรณ์ของจิตใจมีอารมณ์ด้านบวก ด้านลบ แต่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ต่างๆ ในสังคม ตลอดจนทำประโยชน์ให้ตนเองและสังคมได้อย่างมีความสุข สุขภาพกายดีย่อมมาจากสุขภาพจิตที่ดี สามารถวัดได้จากระดับความรู้สึกที่แสดงออกถึงความพอใจในระดับสูงสุดและคำที่มีความหมายอย่างเดียวกับความสุขมีหลายคำ ได้แก่ ภาวะสุข (Well Being) สุขารมณ์ (Pleasure) โชคดี (Luck) สนุกสนาน (Joy) ความพึงพอใจ (Satisfaction) ความพอใจ (Contentment) และความเบิกบานสำราญใจ¹¹

ความสุขนั้นอาจประเมินได้จากความพึงพอใจได้ในหลาย รูปแบบ เช่น การประเมินภาวะสุขภาพ ชีวิตการแต่งงานและชีวิตการทำงาน คนๆนั้นจะต้องมีอารมณ์ทางบวกสูง คิดและทำแต่ในสิ่งที่ดี ในขณะที่คนขาดความสุข หรือมีอารมณ์ทางลบสูงมักจะทำและคิดในสิ่งที่เลวร้าย อันเป็นผลมาจากกรณี

⁸ พระมหาภูมิจัย วชิรเมธี, ความทุกข์ฆ่าโปรด ความสุขโพรยปราย, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ปราม, 2553), หน้า 80 – 84.

⁹ พระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาสภิกขุ), ธรรมสำหรับครู, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2539), หน้า 92–94.

¹⁰ บัญชา เฉลิมชัยกิจ, ข้อธรรมคำคมพุทธทาสภิกขุ, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2549), หน้า 98.

¹¹ Wittmann, P., A Guide to Happiness for the Third Millennium, (Chiang Mai: Sangsilp Printing, 2003), pp. 5 – 7.

ความสามารถในการจัดการปัญหาในการดำเนินชีวิต มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเอง เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีโดยครอบคลุมถึงความดีงามภายในจิตใจ ภายใต้อสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อม ที่เปลี่ยนแปลง¹²

ฉะนั้นสุขภาพจิต หรือสภาพจิตใจ (Mental Quality) สมรรถภาพจิตใจ คุณภาพจิตใจ สองคำนี้ถือเป็นเรื่องสำคัญ¹³ คุณภาพจิตใจอาจมาได้จากประสบการณ์ภายในจิตใจของบุคคลที่มีในด้านบวก ฉะนั้นความสุขและสุขภาพจิตเป็นเรื่องเดียวกัน สุขภาวะจิต เป็นสภาวะที่สมบูรณ์ของจิตมีอารมณ์ทั้งในด้านบวกและด้านลบ แต่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ตลอดจนการทำประโยชน์ให้ตนเองและสังคมได้อย่างมีความสุข

ความหมายในมุมมองด้านเศรษฐศาสตร์

นักเศรษฐศาสตร์เรียกความสุขว่าเป็น อรรถประโยชน์ (Utility) หรือความชอบ (Preference) ซึ่งเป็นที่ต้องการแบบไม่จำกัดของมนุษย์ แต่ก็มีข้อจำกัดที่กำลังซื้อหรือรายได้เป็นตัวแปรที่สำคัญทำให้ความสุขจึงเป็นเป้าหมายสำคัญของการดำเนินกิจกรรมเศรษฐกิจโดยรวม¹⁴ นโยบายการพัฒนาส่วนใหญ่มีกมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับเรื่องของรายได้หรือความมั่งคั่งทางวัตถุเป็นหลักในการประเมินค่าความกินดีอยู่ดีหรืออรรถประโยชน์ของบุคคล หรือสังคม การวิเคราะห์ที่เกี่ยวข้องมักเน้นไปที่กระบวนการตัดสินใจเลือกและแบบแผนความพึงพอใจในการบริโภคสินค้าและบริการ ภายใต้งบประมาณที่มีจำกัดซึ่งในความเป็นจริงแล้วควรให้ความสำคัญกับทั้งเรื่องของรายได้หรือความมั่งคั่งทางวัตถุร่วมกับปัจจัยอื่นๆ ที่ไม่ใช่วัตถุในการก่อให้เกิดอรรถประโยชน์สูงสุดแก่แต่ละบุคคลและสังคมเพื่อประกอบการกำหนดนโยบายการพัฒนา เช่น ปัจจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม และความรู้สึกลึกซึ้งที่ไม่สามารถนำแนวคิดเกี่ยวกับกลไกตลาดมาใช้ได้ เป็นต้น และทำการวิเคราะห์แบบดุลยภาพทั่วไปที่คำนึงถึงปัจจัยที่สำคัญทุกๆ ด้านพร้อมกัน

ความสุขในการทำงาน

ความสุขในการทำงานเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคลที่ตอบสนองต่อเหตุการณ์¹⁵ ที่เกิดขึ้นในการทำงาน หรือประสบการณ์ของบุคคลในการทำงาน¹⁶ ความสุขเกิดจากความพึงพอใจในการปฏิบัติงานเป็นความรู้สึกของบุคคลที่เกิดขึ้นในขณะที่ทำงาน โดยเกิดความรู้สึกเพลิดเพลิน ชอบใจ พอใจ เต็มใจ สนใจ มีความภูมิใจและยินดีในการปฏิบัติงานในหน้าที่ของตนมีความศรัทธาในงานที่ได้ทำ

¹² Diener, E. & Oishi, S., Are Scandinavians Happier than Asians: Issues in Comparing Nations on Subjective Well - Being, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.psych.uiuc.edu/~edener/hottopic/diener-Oishi.pdf> [10 กันยายน 2560].

¹³ อภิชัย มงคล, รายงานการวิจัยเรื่องการพัฒนาและทดสอบดัชนีชี้วัดสุขภาพจิตคนไทย, (กรุงเทพมหานคร: กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2552).

¹⁴ สุทธิพันธุ์ บงสุนันท์. จากแผนพัฒนา ฉบับที่ 10 สู่ความอยู่เย็นเป็นสุข. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.nidambe11.net/ekonomiz/2005q3/article2005july07p4.htm [28 ตุลาคม 2560].

¹⁵ Warr, P., Work Happiness and Unhappiness, (New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2007), p.34.

¹⁶ กัลยารัตน์ อ่องคณา, “ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลการรับรู้คุณค่าในตน สภาพแวดล้อมในงานกับความสุขในการทำงานของพยาบาลประจำการโรงพยาบาลเอกชน เขตกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), หน้า 5.

การมีความสุขในการทำงานต้องประกอบด้วยจิตใจเบิกบานเป็นสุขความกระตือรือร้น กระฉับกระเฉง เป็นความสุขของบุคคลที่เกิดขึ้นในขณะที่ทำงานโดยเกิดความรู้สึกว่าอยากทำงานมีความตื่นตัว ทำงานได้อย่างคล่องแคล่ว รวดเร็วกระฉับกระเฉง มีชีวิตชีวาในการทำงาน ทำงานอย่างมั่นใจ และมีความรื่นรมย์ในงานที่ทำด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลินกับการทำงานโดยไม่มีความรู้สึกวิตกกังวลใดๆ ในการทำงาน เป็นจิตใจที่มีความสุขซึ่งเกิดจากการทำงานในเวลานั้น และการเกิดผลสำเร็จที่เป็นจุดมุ่งหมายของงาน ความสุขในการทำงานเป็นความรู้สึกอารมณ์ในทางบวก ซึ่งเป็นความรู้สึกภายในของแต่ละบุคคล โดยที่อารมณ์ความรู้สึกทางบวกดังกล่าวตอบสนองต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมในการทำงาน

องค์ประกอบของความสุข

ความสุข (Happiness or Subjective Well-being) ตามแนวคิดของ Diener, E.¹⁷ อธิบายด้วยปัจจัย หรือองค์ประกอบของความสุขว่า ความสุขเป็นสิ่งสำคัญหรือเป็นรากฐานของการดำรงชีวิต เป็นอารมณ์ความรู้สึกที่ดีที่ใช้ประเมินความเป็นอยู่หรือเป้าหมายหลักของชีวิต คนที่มีความสุขเกิดขึ้นได้จาก ปัจจัยหลายอย่างที่แตกต่างกัน เช่น อายุ สถานภาพสมรส รายได้ สภาพแวดล้อม และองค์ประกอบที่ส่งผลต่อการตอบสนองของบุคคลที่นำมาซึ่งความสุข ในการทำงาน ได้แก่

- 1) ความพึงพอใจในชีวิต (Life Satisfaction) หมายถึง การที่บุคคลมีความพอใจในสิ่งที่ตนเป็นและกระทำอยู่ มีความสมหวังกับเป้าหมายของชีวิต สอดคล้องกับความเป็นจริง สามารถกระทำได้ตามความตั้งใจ สมเหตุสมผล เข้าใจและยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นโดยไม่จำเป็นต้องปรับตัว
- 2) ความพึงพอใจในงาน (Work Satisfaction) หมายถึง การที่บุคคลได้กระทำในสิ่งที่ตนรักและชอบ พอใจกับสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน มีความสุขเมื่องานที่กระทำสำเร็จ ลู่ลวงตามเป้าหมาย ตลอดจนงานทำให้เกิดคุณประโยชน์ต่อตนเองและสังคม
- 3) อารมณ์ทางบวก (Positive Effect) หมายถึง การที่บุคคลมีอารมณ์ความรู้สึกเป็นสุขกับสิ่งที่ดี รื่นรมย์รื่นเริง สนุกสนานกับการทำงาน ยิ้มแย้มแจ่มใส เบิกบานใจได้เสมอในขณะที่ทำงานเลื่อมใสศรัทธาในสิ่งที่ตนกระทำ รับรู้ถึงความดีงาม และคุณประโยชน์ของงานที่กระทำ
- 4) อารมณ์ทางลบ (Negative Effect) หมายถึง อารมณ์ความรู้สึกที่เป็นทุกข์กับสิ่งไม่ดี ที่เกิดขึ้นในการทำงาน เช่น คับข้องใจ เบื่อหน่าย เศร้าหมอง ไม่สบายใจเมื่อเห็นการกระทำที่ไม่ซื่อสัตย์หรือไม่ถูกต้อง อยากปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นเพื่อสนองความต้องการของตนให้มีความสุข

ความสุข (Joy at Work) ตามแนวคิดของ Manion, J. อธิบายด้วยองค์ประกอบของความสุข 4 องค์ประกอบ คือ การติดต่อสัมพันธ์ ความรักในงาน ความสำเร็จ ในงาน และการเป็นที่ยอมรับ

- 1) การติดต่อสัมพันธ์ (Connections) เป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ของบุคลากร ในสถานที่ทำงาน โดยที่บุคลากรรวมกันทำงานเกิดสังคมการทำงานขึ้น เกิดสัมพันธ์ภาพที่ดีกับบุคลากรที่ตนปฏิบัติงาน

¹⁷ Diener, E. & Oishi, S. Are Scandinavians Happier than Asians: Issues in Comparing Nations on Subjective Well – Being. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://www.psych. uiuc.edu/~edener/hottopic/diener-Oishi.pdf](http://www.psych.uiuc.edu/~edener/hottopic/diener-Oishi.pdf) [10 กันยายน 2560].

ให้ความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การสนทนาพูดคุยอย่างเป็นมิตรให้การช่วยเหลือและได้รับการช่วยเหลือจากผู้ร่วมงาน เกิดมิตรภาพระหว่างการทำงานกับบุคลากรต่างๆ

2) ความรักในงาน (Love of the Work) เป็นการรับรู้ถึงความรู้สึกรักและผูกพันอย่างเหนียวแน่นกับงาน รับรู้ว่าตนมีภาระในการปฏิบัติงานให้สำเร็จ มีความยินดีในสิ่งที่เป็นองค์ประกอบของงาน กระตือรือร้นในการทำงาน เกิดความรู้สึกในทางบวกที่ได้ทำงาน สนุกสนาน รู้สึกภูมิใจที่ได้ทำงาน

3) ความสำเร็จในงาน (Work Achievement) เป็นการรับรู้ว่าได้ทำงานบรรลุตาม เป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยได้รับความสำเร็จในการทำงาน ได้รับมอบหมายให้ทำงานที่ท้าทายให้สำเร็จ เกิดความสำเร็จ รู้สึกว่ามีคุณค่าในชีวิต

4) การเป็นที่ยอมรับ (Recognition) รับรู้ว่าตนเองได้รับความเชื่อถือจากผู้ร่วมงาน ได้รับการยอมรับจากผู้ร่วมงาน ผู้บังคับบัญชาในการทำงาน ได้รับความคาดหวังที่ดี และความไว้วางใจในการทำงาน

ประโยชน์ของความสุขในการทำงาน

การที่บุคคลมีความสุขในการทำงาน ทำให้ผลการปฏิบัติงานดี และทำให้บุคคลมีความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน จากการศึกษาของนักจิตวิทยาพบว่าคนที่มีอารมณ์ดีทำให้มองโลกในแง่ดี ทำให้มีความมั่นใจในการทำงานและมีความกล้าในการเผชิญความยุ่งยากหรือกิจกรรมใหม่ และเข้าไปมีส่วนร่วม ในการแก้ปัญหา นอกจากนี้คนที่มีความสุขในการทำงานยังแสดงออกถึงพฤติกรรมความเป็นสมาชิกขององค์กรที่ดีและมีความเป็นมิตร¹⁸ ชอบที่จะช่วยเหลือเพื่อนร่วมงาน อาสางาน อีกทั้งยังปฏิบัติตามกฎขององค์กร และให้คำแนะนำเพิ่มเพื่อประสิทธิภาพในการทำงานอีกด้วย และผลที่ตามมา คือ ทำให้ผลการขาดงานและการลาออก

การมีความสุขในการทำงาน อาจทำให้องค์กรได้ประโยชน์อย่างมากมายเท่ากับที่บุคลากรแต่ละคนจะได้รับ ซึ่งสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายเพียงเล็กน้อย แต่ผลดีที่ได้รับกลับมามากมายมหาศาล อันจะเป็นผลดีต่อทั้งองค์กร การบริหารจัดการและต่อบุคลากร

ประโยชน์ต่อองค์กร

1) การมีความสุขในการทำงาน ทำให้ผลิตผลเพิ่มขึ้น คนที่มีความสุขในการทำงานเป็นคนที่ทำงานได้ผลิตผลมากกว่า เมื่อเวลาผ่านไปความสามารถในการทำงานก็จะเพิ่มขึ้น ความสุขไม่เพียงแต่พัฒนาปริมาณให้มากขึ้น แต่เป็นการเพิ่มคุณภาพด้วยการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพการทุ่มเทความตั้งใจทำให้ดีที่สุดจากคุณค่า ความเชื่อ และความยึดมั่นผูกพันที่บุคคลมีให้กับงานนั้น

2) การมีความสุขในการทำงาน ทำให้ความสามารถในการตัดสินใจดีขึ้น เนื่องจากความสุข ทำให้ความสับสนจากความเครียดและความไม่แน่นอนลดลง บุคคลจะหยุดความหวาดกลัวต่อผลที่ตามมาจากการแก้ปัญหา แทนการสร้างปัญหาและรู้สึกดีเมื่อได้ทำงานอย่างดีที่สุด

3) การมีความสุขในการทำงาน ทำให้ลูกค้าได้รับประสบการณ์ความสุข สิ่งหนึ่งที่คนที่มีความสุขได้ทำให้องค์กรมีความแตกต่างในสายตาของลูกค้าชุมชน โดยคนที่มีความสุขจะดูแลลูกค้าอย่างดี ด้วยความสุ่มรอบคอบ ทั้งในสิ่งที่พูดในน้ำเสียงที่ใช้จะทำให้ผู้คนรู้สึกดีและจะดึงลูกค้าใหม่ให้มาใช้บริการ

¹⁸ Warr, P., *Work Happiness and Unhappiness*, pp. 19–49.

- 4) การมีความสุขในการทำงาน ทำให้ลดการขาดงานและการลาป่วย เนื่องจากมีความสุขมีความสัมพันธ์กับสุขภาพ คนที่มีความสุขมีแนวโน้มที่จะป่วยน้อยกว่าและหายป่วยไวกว่า
- 5) การมีความสุขในการทำงานทำให้บุคคลมีพลังงานพร้อมที่จะทำงานในสิ่งที่รักและมีความสุขสามารถส่งผ่านไปยังผู้อื่นได้ และพลังงานดังกล่าวจะแผ่ขยายไปทั่วทั้งองค์กร
- 6) การมีความสุขในการทำงาน ทำให้การสื่อสารดีขึ้น ซึ่งสิ่งสำคัญสำหรับการดำเนินธุรกิจ คือ การสื่อสาร การสื่อสารที่ดีทำให้องค์กรประสบความสำเร็จ คนที่มีความสุขในการทำงานสามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า
- 7) การมีความสุขในการทำงาน ส่งเสริมการทำงานเป็นทีม การส่งเสริมให้บุคลากรมีความสุขเป็นการเพิ่มความเข้มแข็งให้ความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม จากประสบการณ์การให้ความร่วมมือในการทำงาน
- 8) การมีความสุขในการทำงาน ทำให้ความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรเพิ่มขึ้น เมื่อบุคคลรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรและได้ทำงานที่มีคุณค่าให้แก่องค์กร

หลักพุทธจิตวิทยาเกี่ยวกับความสุขในการทำงาน

ความหมายของความสุขในพุทธศาสนา

ความหมายของความสุขในพุทธศาสนา ซึ่งทางพุทธจริยศาสตร์ ได้ให้ความหมายของความสุขไว้สองนัยด้วยกัน นัยแรก ความสุข หมายถึง สภาพที่ทนได้ง่าย ตรงข้ามกับความทุกข์ ซึ่งหมายถึง สภาพที่ทนได้ยาก¹⁹ ความสุขกับความทุกข์เป็นของคู่กัน เพราะต่างก็เป็นเวทนา คือ ในเวทนา 3 สุขเวทนา คือ ความรู้สึกสบายทางกายก็ตามทางใจก็ตาม ทุกขเวทนา คือ ความรู้สึกทุกข์ไม่สบายกายไม่สบายใจ อทุกขมสุขเวทนา คือ ความรู้สึกเฉยๆ จะสุขก็ไม่ใช่ จะทุกข์ก็ไม่ใช่ และเวทนา 5²⁰ คือ ความสุขความสบายทางกาย ความทุกข์ความไม่สบายทางกาย ความแฉ่มชื่นสบายใจสุขใจ ความเสียใจทุกข์ใจ และความรู้สึกเฉยๆ และเมื่อความสุขเป็นเวทนา ดังนั้นความสุขจึงเป็นส่วนหนึ่งของขันธ 5²¹ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ และเมื่อเป็นขันธ 5 ความสุขจึงตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติหรือกฎไตรลักษณ์ อันหมายถึง ลักษณะ 3 ประการแห่งสังขารธรรมทั้งหลาย ลักษณะ 3 ประการดังกล่าวนี้ ได้แก่ อนิจจตา – ความเป็นของไม่เที่ยง ทุกขตา – ความเป็นทุกข์และอนัตตตา – ความเป็นของไม่ใช่ตนนี้ เป็นความหมายของความสุขในนัยที่หนึ่ง

ส่วนนัยที่สอง ความสุข หมายถึง ภาวะที่สิ้นกิเลสทั้งปวง เป็นภาวะที่ปราศจากตัณหาทางพุทธจริยศาสตร์ เรียกความสุขชนิดนี้ว่า นิพพานสุข คำว่า “นิพพาน” มาจากภาษาบาลี ประกอบด้วยศัพท์ นิ (ออกไป, หมดไป, ไม่มี) + วานะ (พัดไป, ร้อยรัด) รวมเข้าด้วยกัน แปลว่า ไม่มีการพัดไป ไม่มีสิ่งร้อยรัด คำว่า “วานะ” เป็นชื่อเรียก กิเลสตัณหา กล่าวโดยสรุป นิพพาน คือ การไม่มีกิเลสตัณหา ที่จะร้อยรัดพัด

¹⁹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2549), หน้า 135.

²⁰ ส.สหา. (ไทย) 18/432-433/265-266.

²¹ ส.ช. (ไทย) 17/95/51.

กระพือให้กระวนกระวายใจ อันเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ สุขจากการดับทุกข์สิ้นต้นทาง เหมือนเชื้อไฟที่ดับสิ้น ไม่สามารถที่จะลุกขึ้นมาได้อีก และถือว่าเป็นสิ่งดีสูงสุดของมนุษย์ เนื่องจากปัญหาเรื่องทุกข์เป็นปัญหาสำคัญในพุทธจริยศาสตร์ ซึ่งเริ่มต้นด้วยทุกข์ พุทธจริยศาสตร์ จึงสอนวิธีดับทุกข์ เพื่อเข้าถึงความสุข ดังจะเห็นได้จากคำสอนเรื่อง อริยสัจ 4²²

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ทุกขอริยสัจจ์ คือ ชั้น 5 ที่คนเข้าไปยึดถือ เป็นทุกข์...

สมุทัยอริยสัจจ์ คือ เหตุเกิดแห่งทุกข์... นิโรธอริยสัจจ์ คือ ความดับทุกข์...”

มรรคอริยสัจจ์ คือ ทางไปสู่ความดับทุกข์ ความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ อย่างไรก็ตาม ความสุขนั้นมีหลายระดับ เริ่มจากระดับต่ำสุด ได้แก่ กามสุข และประณีตขึ้นไปตามลำดับจนถึงระดับสูงสุด ซึ่งได้แก่ นิพพานสุข ในพระสูตรต้นตปิฎก พระสมเด็จฯ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงจำแนกความสุขไว้หลายรูปแบบ ได้แก่ ทรงจำแนกเป็นสุข 2 สุข 3 สุข 4 สุข 10 ดังจะกล่าวถึงความสุขแต่ละรูปแบบโดยสังเขป ดังนี้

ในอังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต สุขวรรต ตั้งแต่ข้อ 309 – 321²³ พระพุทธเจ้าทรงจำแนก สุข 2 ไว้ อย่างกว้างๆ มีนัยต่างๆ กัน 13 หัวข้อ ดังนี้

- 1) สุขของคฤหัสถ์ สุขเกิดแต่บรรพชา
- 2) กามสุข เนกขัมมสุข
- 3) สุขเจือกิเลส สุขไม่เจือกิเลส
- 4) สุขมีอาสวะ สุขไม่มีอาสวะ
- 5) สุขอิงอามิส สุขไม่อิงอามิส
- 6) สุขของปุถุชน สุขของพระอริยะเจ้า
- 7) กายิกสุข (สุขทางกาย) เจตสิกสุข (สุขทางจิต)
- 8) สุขเกิดแต่ฉานมีปีติ สุขเกิดแต่ฉานไม่มีปีติ
- 9) สุขเกิดแต่ความยินดี สุขเกิดแต่ความวางเฉย
- 10) สุขที่ถึงสมาธิ สุขที่ไม่ถึงสมาธิ
- 11) สุขเกิดแต่ฉานมีปีติเป็นอารมณฺ์ สุขเกิดแต่ฉานไม่มีปีติเป็นอารมณฺ์
- 12) สุขที่มีความยินดีเป็นอารมณฺ์ สุขที่ไม่มีความยินดีเป็นอารมณฺ์
- 13) สุขที่มีรูปเป็นอารมณฺ์ สุขที่ไม่มีรูปเป็นอารมณฺ์

²² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 17, (กรุงเทพมหานคร: มหาลจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 155.

²³ อัง.ทุก. (ไทย) 20/309-321/90-91.

หลักพุทธจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับความสุขในการทำงานในองค์กร

หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับหลักอิทธิบาท 4

ความสุขของคนทำงานทุกคน ล้วนต้องการ คือ อยากให้งานประสบความสำเร็จและอิทธิบาท 4 คือ หลักธรรมที่ทำให้งานประสบความสำเร็จการทำงานที่รักและชอบคือการทำงานที่มีความสุข หรือทำงานที่รู้สึกที่เราไม่ได้ทำงานอยู่

ความพึงพอใจในการทำงาน ถือว่าสำคัญ ความพึงพอใจเป็นต้นทางของความสุขอยู่แล้วเมื่อความพึงพอใจในสิ่งใดเกิด ความสุขย่อมเกิดตามมา สภาพความสุขคือสิ่งที่อยู่ได้ง่าย ไม่กดดัน สภาพของความสุขง่ายต่อการเกิดสมาธิ สมาธินั้นมีผลต่อการทำงานโดยตรงเหมือนกัน ที่เรามีความรักในงานที่ทำ หรือรักในงานที่เราถนัด ย่อมเกิดความสุข ความสุขในการทำงานได้ทันที แต่หลายๆ ครั้งในการทำงานเราไม่สามารถเลือกงานที่เราชอบได้ แต่ในหลายครั้งการถูกมอบหมายหรือไปอยู่ ในงานที่เราอาจจะไม่ชอบ ไม่นัดหรือไม่มีความสามารถ อาจจะทำให้เราไม่ได้ใส่ใจในการทำงานมากนัก หรืออีกอย่างหนึ่งคือ เกิดความทุกข์ทางใจขึ้นได้

ความทุกข์คือการทนอยู่ได้อย่างในสภาพตรงนั้น สิ่งก็ตามมาคือ ความสุข ความสบายทางใจย่อมลดลง แต่เราย่อมมองเห็นแล้วว่า การทำงานที่พึงพอใจย่อมนำมาความสุขความสบายในการทำงานมาให้ เราจึงมีวิธีคิดถึงการที่เราจะต้องปรับสภาพใจ คือ ให้เรานั้นสร้างความพึงพอใจในงานที่ได้ทำ บางครั้งมาอยู่ ตำแหน่งงานในตำแหน่งที่เราไม่ชอบ ครั้งแรกก็ไม่ชอบ แต่พอเราได้มีการปรับใจให้เกิดความพึงพอใจในงาน ให้ได้กับตำแหน่งงานตรงนี้ คือการปรับทัศนคติ ก็เป็นอีกประสบการณ์หนึ่งซึ่งเราได้เรียนรู้อะไรใหม่ๆ ศึกษาข้อมูลใหม่ๆ พอสักพักเราก็ทำให้พึงพอใจงานและรักงานที่เราทำการปรับทัศนคติใหม่ที่เราเริ่มมีความสุขกับงานที่ทำ

การทำงานในสิ่งที่เรารัก และมีความสุขเราก็ออยากที่จะมาทำงานในทุกๆวัน ถ้าเราความสุข ในการทำงาน มีความพอใจในงาน ก็ย่อมจะเกิดความเพียรตามมา บางครั้งงานที่ยากย่อมเกิดอุปสรรคทำให้ความสุขในงานนั้นลดลง แต่ถ้าเป็นงานที่เรารักและชอบ เรามักจะมีความเพียรมากกว่างานที่เราไม่รักไม่พึงพอใจ การพึงพอใจในประสบการณ์ชีวิตที่ตนเองได้รับ การที่จิตมีสมาธิทำให้เกิดการมุ่งมั่นทุ่มเทในงาน จนงานนั้นประสบความสำเร็จ ย่อมกลับมาเป็นความสุขตามที่ต้องการฉะนั้น อิทธิบาท 4 จึงเป็นหลักธรรมที่นักวิจัยสนใจทำการวิจัยในการสร้างความสุขในการทำงานในองค์กรตามหลักพุทธจิตวิทยา

ความหมายและความสำคัญของอิทธิบาท 4

ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ได้ตรัสไว้ว่า ในวินัยปิฎก สุตตันตปิฎกและอภิธรรมปิฎกหลักความสำเร็จ ปฏิบัติตามหลักธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจนั้นๆ ที่เรียกว่า อิทธิบาทธรรม ให้ถึงความสำเร็จซึ่งมี 4 ข้อ คือ

เจริญอิทธิบาท อันประกอบไปด้วย ฉันทสมาธิปธานสังขาร

เจริญอิทธิบาท อันประกอบไปด้วย วิริยสมาธิปธานสังขาร

เจริญอิทธิบาท อันประกอบไปด้วย จิตตสมาธิปธานสังขาร

เจริญอิทธิบาท อันประกอบไปด้วย วิมังสาสมาธิประธานสังขาร²⁴

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)²⁵ ได้กล่าวถึงความหมายของอิทธิบาท 4 ไว้ ในหนังสือการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานว่า อิทธิบาท 4 หมายถึง ธรรมที่เป็นเครื่องให้ถึงความสำเร็จหรือทางแห่งความสำเร็จ มี 4 ประการ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ฉันทะ คือ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น วิริยะ คือ ความเพียรพยายาม จิตตะ คือ ความเอาใจใส่ในสิ่งนั้น วิมังสา คือ ความไตร่ตรอง สอบสวนพิจารณาหรือหมายความว่า มีใจรัก พากเพียรทำ เอาจิตฝึกฝน ใช้ปัญญาสอบสวน นี่เป็นอิทธิบาท 4

พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (หลวงพ่อบุญญานันทภิกขุ)²⁶ ได้กล่าวถึง หลักอิทธิบาท 4 ในหนังสืองานคือชีวิต ชีวิตคืองานบันดาลสุขว่า อิทธิบาท 4 คือ ข้อธรรมะที่เป็นบันไดแห่งความสำเร็จในการปฏิบัติกิจทุกอย่าง ประกอบไปด้วย ฉันทะ ความพอใจในสิ่งที่เราจะทำ วิริยะ ความเพียรไม่ทอดทิ้งในการประกอบกิจนั้นๆ จิตตะ เอาใจใส่ไม่ทอดธุระในสิ่งนั้นๆ วิมังสาจะต้องทำงานนั้นต่อไป บันไดสู่ความสำเร็จสี่ประการที่กล่าวนี้ข้อสุดท้ายสำคัญสุด

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)²⁷ ได้กล่าวไว้ว่า อิทธิบาท 4 คือ ทางแห่งความสำเร็จจุดเริ่มที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ ถ้าเราพัฒนาคนถูกต้องอย่างที่ว่า มนุษย์ไม่แปลกแยก จากความเป็นจริง ของธรรมชาติ ตั้งแต่ขั้นพื้นฐาน ทุกอย่างก็สอดคล้องไปกันได้หมด ไม่มีอะไรเสียหายเมื่อเราวางฐานได้ดี แล้ว เราก็ใช้หลักการต่างๆ ในการทำงานบนพื้นฐานแห่งความถูกต้องนั้นเมื่อพื้นฐานถูกต้องแล้วเรา เอาธรรมะอะไรมาใช้ตอนนี้ ก็เดินหน้าไปด้วยดี เช่น เอาหลักอิทธิบาทมาใช้แทบทุกท่านรู้จัก อิทธิบาท คือ หลักแห่งความสำเร็จ

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)²⁸ ได้กล่าวไว้ว่า อิทธิบาท 4 คือ บทของพระธรรม เช่นว่า จะมี ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ที่เรียกว่า อิทธิบาท นี้ต้องมีและมีได้โดยไม่รู้สีกตัวคนที่มีการทำงาน ย่อมทำงานด้วยความพอใจ ความขยันขันแข็ง ความเอาใจใส่ใคร่ครวญอยู่เสมอ นี้เรียกว่าเขามีอิทธิบาททั้งสี่ ประการนั้นอยู่โดยไม่รู้สีกตัว

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต)²⁹ ได้กล่าวถึง อิทธิบาท แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เครื่องให้ถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ด้วย สิ่งซึ่งเรียกว่า อิทธิบาท ซึ่งจำแนกไว้เป็น 4 คือ

1) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น

²⁴ อภิ.วิ.(ไทย) 35/505.

²⁵ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ , 2549), หน้า 13.

²⁶ พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (หลวงพ่อบุญญานันทภิกขุ), งานคือชีวิต ชีวิตคืองานบันดาลสุข, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม, ม.ป.ป.), หน้า 60.

²⁷ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ธรรมะกับการทำงาน, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2545), หน้า 79.

²⁸ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), การงานที่เป็นสุข, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2549), หน้า 30.

²⁹ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), ทำอย่างไรจึงจะเรียนเก่ง, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552), หน้า 39.

- 2) วิริยะ ความพากเพียรในสิ่งนั้น
- 3) จิตตะ ความเอาใจใส่ฝักใฝ่ในสิ่งนั้น
- 4) วิมังสา ความหมั่นสอดส่องในเหตุผลของสิ่งนั้น

ธรรม 4 อย่างนี้ ย่อมเนื่องกัน แต่ละอย่างๆ มีหน้าที่เฉพาะของตน

ฉันทะ คือ ความพอใจ ในฐานะเป็นสิ่งที่ตนถือว่าดีที่สุด ที่มนุษย์เราควรจะได้ ข้อนี้เป็นกำลังใจอันแรกที่ทำให้เกิดคุณธรรม ข้อต่อไปทุกข้อ

วิริยะ คือ ความพากเพียร หมายถึง การกระทำที่ติดต่อไม่ขาดตอน เป็นระยะยาว จนประสบความสำเร็จ คำนี้มีความหมายของความกล้าหาญเจืออยู่ด้วยส่วนหนึ่ง

จิตตะ หมายถึง ความไม่ทอดทิ้งสิ่งนั้นไปจากความรู้สึกของตัวทำสิ่งซึ่งเป็นวัตถุประสงค์นั้นให้เด่นชัดอยู่ในใจเสมอ คำนี้รวมความหมายคำว่า สมาธิอยู่ด้วยอย่างเต็มที่

วิมังสา หมายถึง ความสอดส่องในเหตุและผลแห่งความสำเร็จเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ให้ลึกซึ้งยิ่งๆ ขึ้นไปตลอดเวลา คำนี้รวมความหมายของคำว่า ปัญญาไว้อย่างเต็มที่

บทสรุป

ความสุขในการทำงานแยกเป็นสองส่วนหลักๆ คือ หนึ่งเรื่องของงานและสภาพของครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับการทำงานด้วย ส่วนสภาพจิตใจงานที่ทำแล้วต้องมีความสุขกับงานร่วมไปด้วย ทำแล้วต้องไม่มีข้อทุกข์ใจและกังวลใจ ส่วนเรื่องสภาพครอบครัวที่มาเกี่ยวข้องกับความสุขในการทำงานก็คือ มีเวลาให้ครอบครัวด้วย มีความสุขด้วย ถึงสามารถทำงานได้อย่างมีความสุข และความสุข ของคนทำงานก็ต้องทำงานที่ตนรักและการมีเพื่อนร่วมงานที่ดีการยอมรับกันในทีมงานระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาตนเองทำงานที่ตนเองชอบและถนัดก็มีความสุข ปัจจัยภายนอก คือ สถานที่ทำงานเหมาะสมกับตนเองหรือไม่ สามารถปรับตัวเข้ากับที่ทำงาน เข้ากับเพื่อนร่วมงาน ปัจจัยความสุข รายได้เพียงพอ สวัสดิการในเรื่องที่พัก อาหาร มีสถานที่ออกกำลังกาย อุปกรณ์ในการออกกำลังกาย และระยะเวลาในการเดินทางมาทำงาน ระหว่างแพลตฟอร์มที่ทำงาน ใช้เวลาเดินทางมาทำงานน้อยมากสะดวก ก็เกิดความสุขในการเดินทางมาทำงาน ตนเองเป็นปัจจัยสำคัญและสัมพันธ์ภาพที่ดีในที่ทำงาน

การสร้างความสุขในการทำงานในองค์กรด้านความเอื้ออาทรห่วงใยต่อคนรอบข้าง ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นว่า ถ้าสามารถแบ่งความรู้สึกของการเอื้ออาทรกับคนรอบข้างมากขึ้น ไม่ต้องไปให้น้ำหนักไปที่ความสำเร็จของงานเพียงอย่างเดียว จะสามารถทำให้ทีมงานในที่ทำงาน ทำงานได้ อย่างราบรื่น ในหลายๆ ครั้ง การเอื้ออาทรต่อผู้อื่น สามารถทำให้งานสำเร็จด้วยเหมือนกัน การที่ตนเอง เอื้ออาทรต่อคนอื่น แน่نونก็ย่อมได้กลับมา เป็นมิตรที่ดีต่อกัน เขามีความสุข ความสุขนั้นก็ย้อนกลับมาหาตัวเรา เป็นความสุขที่ต้องให้เขาก่อน การเอื้ออาทรคนอื่นก็จะได้รับการเอื้ออาทรกลับมาเหมือน การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน บางเรื่องตัวเราไม่รู้ บางเรื่องเขาก็ไม่รู้ ต้องอาศัยการถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ความรู้สึกเอื้ออาทรเหมือนกันควรมีความเมตตาซึ่งการทำงานเป็นทีม ต้องมีความเมตตาเอื้ออาทรกัน งานถึงประสบความสำเร็จได้โดยง่าย ทำให้เกิดความผูกพันในองค์กร และองค์กรเกิดความอบอุ่น เกิดความเข้มแข็ง ก็ทำให้องค์กรสามารถพัฒนาขึ้นไปเรื่อยๆ เมื่อองค์กรอบอุ่นก็มีความสบายใจในการทำงานร่วมกัน การทำงาน ผู้บังคับบัญชาที่

สำคัญ เพื่อนร่วมงาน และลูกน้อง ก็สำคัญ สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ ความสามัคคี การร่วมใจกันในการทำงาน ถ้าเป็นไปแนวทางเดียวกัน ก็ทำให้บรรยากาศในที่ทำงานดี

บรรณานุกรม

- กรมสุขภาพจิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและสถาบันราชภัฏสวนดุสิต. **ความเครียดและสุขภาพจิตของคนไทย**. กรุงเทพมหานคร: กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2539.
- กัลยารัตน์ อ่องคณา. “ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลการรับรู้คุณค่าในตน สภาพแวดล้อมในงานกับความสุขในการทำงานของพยาบาลประจำการโรงพยาบาลเอกชน เขตกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- นิพัทธ์ ภัทรธิตี และอรุณี ศรีทิพา. “วิถี 80/20 การดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข = Living the 80/20 way”. กรุงเทพมหานคร: สมาร์ท แวลู, 2549.
- บัญชา เกลิมชัยกิจ. **ข้อธรรมคำคมพุทธทาสภิกขุ**. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2549.
- พระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาสภิกขุ). **ธรรมสำหรับครู**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2539.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ทำอย่างไรจึงจะเรียนเก่ง**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). **การทำงานที่เป็นสุข**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2549.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **ธรรมะกับการทำงาน**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2545.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2549.
- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 27. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559.
- พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (หลวงพ่อบัณฑิตยานันทภิกขุ). **งานคือชีวิต ชีวิตคืองานบันดาลสุข**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม, ม.ป.ป.
- พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี. **ความทุกข์มาโปรด ความสุขไปเรื่อย**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ปรมาณ, 2553.
- ศิริบุรณ์ สายโกสม. “กระบวนการและเทคนิคการให้บริการปรึกษาเป็นรายบุคคล”. **เอกสารการสอนชุดวิชาเทคนิคการปรึกษาเบื้องต้น เล่ม 1** หน่วยที่ 5. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2534.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด 91 เล่ม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534.
- สมชาย ศักดาเวคีอิศร. “ปัจจัยที่ทำให้เด็กและเยาวชนกระทำผิดกับกระบวนการยุติธรรม”. **เอกสารวิชาการส่วนบุคคล** เป็นส่วนหนึ่งของการอบรมหลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.) รุ่นที่ 9. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, 2549.

- สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.). **รวมตัวชีวิตเกี่ยวกับความอยู่เย็นเป็นสุข**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์, 2548.
- สุทธิพันธุ์ บงสุนันท์. **จากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 สู่อุบัติความอยู่เย็นเป็นสุข**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.nidambe11.net/ekonomiz/2005q3/article2005july07p4.htm [28 ตุลาคม 2560].
- อภิชัย มงคล. **รายงานการวิจัยเรื่องการพัฒนาและทดสอบดัชนีชี้วัดสุขภาพจิตคนไทย**. กรุงเทพมหานคร: กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2552.
- อินทิรา ปัทมิต, **คิดดีมีสุข**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://203.114.105.84/virtual/Physicals/DNA/www.elib-online.com/doctors/mentalthink1.html> [28 ตุลาคม 2560].
- Diener, E. & Oishi, S. **Are Scandinavians Happier than Asians: Issues in Comparing Nations on Subjective Well – Being**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.psych.uiuc.edu/~edener/hottopic/diener-Oishi.pdf> [10 กันยายน 2560].
- Lama Dalai, H.H. **The Art Happiness at Work**. New York: Riverhead Books, 1998.
- Warr, P. **Work Happiness and Unhappiness**. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2007.
- Wittmann, P. **A Guide to Happiness for the Third Millennium**. Chiang Mai: Sangsilp Printing, 2003.
- Wu, Y. **Source of Inner Happiness**. Taipei: Tong Da Books, 1992.
- Xin Hua Zidian. **Xin Hua Dictionary**. (6thed.). Beijing: Commercial Press, 1987.

การจัดการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหาร เพื่อเป็นนวัตกรรมในการพัฒนา
การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นของบ้านปงถ้ำ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง
A Gastronomy Tourism Management as a Participative Community
Development Innovation of Baan Pong Tham, Wangnua, Lampang

ปณณทัต กัลยา
กนกอร ศิริริฐิติ
มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหาร เพื่อเป็นนวัตกรรมในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ออกแบบ การวิจัยแบบการปฏิบัติการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม เทคนิค AIC ประชากรในการวิจัยคือประชาชนที่อาศัยอยู่ใน บ้านปงถ้ำ อำเภอวังเหนือ ที่เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหาร จำนวน 72 คน โดยอาศัยเครื่องมือเชิงคุณภาพคือการประชุมกลุ่มย่อย การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ส่วนเครื่องมือเชิงปริมาณคือแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่าระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับการให้ความ ร่วมมือ ส่วนผลการทำนายกิจกรรมที่กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมมากที่สุดจากการพัฒนารูปแบบการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงอาหาร พบว่าตัวแปรที่มีอิทธิพลที่สุดคือกิจกรรมขันโตกดินเนอร์ การสาธิตการทำอาหาร และการเรียนรู้สมุนไพร ตามลำดับ

คำสำคัญ: การท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหาร, รูปแบบการท่องเที่ยว

Abstract

This research aimed to establish the gastronomy tourism model as a participative community development innovation. A research design was participatory action research (PAR) with AIC techniques. Research populations was 72 community members who partook a community gastronomy tourism management program. Qualitative research instruments were focus group discussions and informal interview meanwhile, questionnaires was conducted as quantitative research instrument. The result found that the level of participation in overall means was in co-operation level meanwhile, the most influential variables which arise the community's participation was Khantoke dinner, food workshop and, herbal study respectively.

Keywords: Tourism, Gastronomy Tourism, Tourism model.

บทนำ

จากยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ที่จะปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการประเทศ สู่การเป็นประเทศไทย 4.0 หรือการพัฒนาประเทศโดยการมุ่งเสริมศักยภาพ และสร้างโอกาสสู่การขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยด้วยนวัตกรรม (Value-based economy) เพื่อการสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน¹ พร้อมกับถ่ายทอดนโยบายนี้ผ่านแผนแม่บทการท่องเที่ยว ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2560-2564) โดยมุ่งพลิก “ชุมชนท่องเที่ยว” สู่การใช้นวัตกรรมการออกแบบ โดยใช้ฐานทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า²

ในชุมชนบ้านปางถ้ำ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นพื้นที่ของโครงการวิจัย มีการถอดบทเรียน และได้เกิดข้อค้นพบว่า ชุมชนมีทั้งความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยว และยังมีตัวแปรที่เอื้อต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนรูปแบบอื่นๆ คือ ภูมิปัญญา ผู้นำ และผลิตภัณฑ์ของชุมชน แต่เมื่อดำเนินการท่องเที่ยวแล้ว พบว่าชุมชนประสบปัญหาด้านการมีส่วนร่วมซึ่งจะช่วยให้เกิดความสมดุลระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชน คณะผู้วิจัยจึงได้ศึกษาภาคเอกสารพบว่าวิธีการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่จะช่วยสร้างความสมดุลระหว่างนักท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของชุมชน³ โดยการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหาร (Gastronomy Tourism) ถือว่าเป็นการสร้างมูลค่าให้กับการท่องเที่ยว ชุมชน กระบวนการมีส่วนร่วม และสิ่งแวดล้อม (Value-driven mechanism)

โดยคณะผู้วิจัยได้มีความสนใจในประเด็นของ การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหาร (Gastronomy Tourism) จะเป็นรูปแบบที่สามารถกระตุ้นการมีส่วนร่วมให้ชุมชนหรือไม่ โดยการวิจัยได้ร่วมบูรณาการความรู้และสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน และท้ายที่สุดจะต่อยอดเป็นผลผลิตเชิงนวัตกรรมในการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหารจากภูมิปัญญาของการผลิตอาหารพื้นเมือง เพื่อเป็นอีกแง่มุมของการตลาดการท่องเที่ยว ที่จะสามารถสร้างการเรียนรู้ ต่อยอดด้วยนวัตกรรม สามารถขยายไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยวคุณภาพ อีกด้วย

วัตถุประสงค์

เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหาร เพื่อเป็นนวัตกรรมในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

ระเบียบวิธีวิจัย

1. พื้นที่ในการวิจัย

บ้านปางถ้ำ หมู่ 3 ตำบลวังทอง อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง

¹ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, “สถานการณ์ท่องเที่ยวของประเทศไทย,” <<http://www.mot.s.go.th>>, สิงหาคม 2559.

² ผู้จัดการออนไลน์, “นโยบายไทย 4.0,” <<http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9590000096362>>, กันยายน 2560.

³ ชูวิทย์ มิตรชอบ, “เศรษฐกิจสร้างสรรค์ แนวคิดใหม่ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยในทศวรรษหน้า”, วารสารเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มิถุนายน 2553): 143-144.

2. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

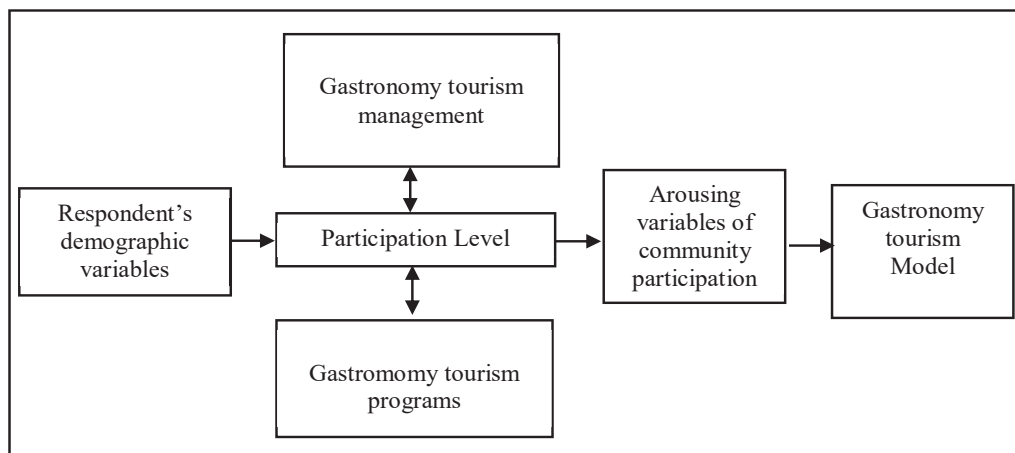
กลุ่มประชากรในการทำวิจัยคือ สมาชิกของชุมชนบ้านปงถ้าทุกคน ที่เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา รูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหาร โดยมีจำนวนทั้งสิ้น 72 คน

3. การออกแบบงานวิจัย

คณะผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัยแบบแผนการทดลองขั้นต้น (pre-experimental design) โดยศึกษากลุ่มเดียววัดหลังการทดลอง (one-shot case study) เพื่อศึกษาผลที่เกิดขึ้นหลังการทดลอง โดยศึกษาทั้งตัวแปรในเชิงคุณภาพ และตัวแปรในเชิงปริมาณ

4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดของการวิจัย (conceptual framework) จากการการศึกษา ภาควิชาการและการสำรวจบริบทเชิงพื้นที่เบื้องต้น ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

1) ตัวแปรและการวัดค่าตัวแปร

1.1) ตัวแปรด้านประชากรศาสตร์ ประกอบด้วย เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา ระดับรายได้ ระยะเวลาที่พำนักในชุมชน วัดค่าโดยสถิติบรรยายเช่น ความถี่ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ เป็นต้น

1.2) ตัวแปรด้านระดับการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย (1) ด้านการตัดสินใจ (2) ด้านการดำเนินการ (3) ด้านการร่วมรับผลประโยชน์ และ 4) ด้านการประเมินผล⁴ โดยตัวแปรทั้งหมดใช้ในการวัดระดับการมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหาร การวัดค่าได้กำหนดไว้เป็นจำนวน 3 ค่าคือมาก ปานกลาง และน้อย โดยภายหลังผู้วิจัยได้ทำการกำหนดอันตรภาคชั้นโดยมีทั้งหมด 4 ชั้นและมีความห่างในแต่ละชั้นคือ 0.5 ร่วมกับการใช้ค่าเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก และได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมเป็น 4 ระดับ ดังต่อไปนี้

⁴ Cohen, John M. and Uphoff, Norman T., "Concept and Measure for Project Design, Implementation," Rural Development Monograph No 2 The Rural Development Community Center For International Studies, (New York : Cornell Universities, 1977): 265-267.

ค่าคะแนนเฉลี่ย	ระดับการมีส่วนร่วม
2.51-3.00	ระดับประชาชนมีอำนาจ
2.01-2.50	ระดับมีความร่วมมือ
1.51-2.00	ระดับการให้ความช่วยเหลือ
1.00-1.50	ระดับการเลี้ยงดู คุ้มครอง

ตารางที่ 1 ตารางจำแนกระดับการมีส่วนร่วม

5. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย สำหรับงานวิจัยครั้งนี้ได้แบ่งออกเป็นเครื่องมือเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ โดยมีรายละเอียดของเครื่องมือ ดังต่อไปนี้

1) เครื่องมือเชิงคุณภาพ ได้แก่ การประชุมกลุ่มย่อย และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

2) เครื่องมือเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถาม โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

(1) สถานภาพทางด้านประชากร (2) ระดับการมีส่วนร่วม (3) ข้อคิดเห็นอื่นๆ โดยผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ (IOC) ได้ค่าระหว่าง 0.5 – 1.0 ทุกข้อคำถาม ร่วมกับการทดสอบความน่าเชื่อถือของข้อคำถาม ด้านระดับความพึงพอใจด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's coefficient alpha)⁵ โดยได้ค่าคะแนนเฉลี่ย 0.9515

6. สถิติที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดให้ใช้สถิติในการวิจัย โดยจำแนกตามลักษณะของตัวแปร ได้แก่ สถิติพรรณนา (descriptive statistics) เช่น ความถี่ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนสถิติอนุมาน (inferential statistics) คือวิธีการทำนายด้วยค่าถดถอยพหุคูณ (multiple regression analysis)

ผลการวิจัยและวิจารณ์

ผลการวิจัย

1.1 การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหารของบ้านปงถ้ำ

1.1.1. การจัดตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหาร

ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่ 2 ท่าน มีอำนาจหน้าที่ในการวางแผน ดำเนินการ ส่งเสริม และควบคุม ดังนี้ 1) ผู้ใหญ่บ้าน มีหน้าที่เป็นประธานคณะกรรมการ 2) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คนที่ 1 มีหน้าที่ประชาสัมพันธ์ การตลาด ประสานงานกลุ่มอาชีพ และ 3) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คนที่ 2 มีหน้าที่ศูนย์สารสนเทศ เหมัญญิก เลขานุการ

⁵ ปราณี ทองคำ, เครื่องมือวัดทางการศึกษา, (ปัตตานี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2539). หน้า 152.

1.1.2. การฝึกอบรมนักร้องเรื่องอาหารของชุมชน

ผู้วิจัยได้เปิดเวทีเพื่อพัฒนา ความเป็นผู้นำ พฤติกรรมและจิตวิทยานักท่องเที่ยว การต้อนรับและการบริการนักท่องเที่ยว การสร้างความพึงพอใจและความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว รวมถึงทัศนคติและบุคลิกภาพในการทำงาน และฝึกตนเองให้เป็นเจ้าบ้านที่ดี

1.1.3. การจัดเส้นทางท่องเที่ยว

คณะทำงานได้ทดลองเส้นทางและกิจกรรมของการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหาร ที่เหมาะสมกับพื้นที่ ได้กิจกรรมหลัก 5 กิจกรรมที่ได้ผลตอบรับที่ดี คือ 1) กิจกรรมตามล่าหาวัตถุดิบด้วยรถอีแต๊ก (food hunting) 2) กิจกรรมสาธิตการทำอาหารโดยนักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม (food workshop) 3) กิจกรรมเรียนรู้วัตถุดิบของจากปราชญ์สมุนไพร (herbal class) 4) ตะลุยกิน ชิม ซุป ที่บ้านปงถ้ำ (foodie tour) และกิจกรรม 5) กิจกรรมขันโตกดินเนอร์ (khantoke dinner and show)

1.1.4. การจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษา พบว่าบ้านปงถ้ำ ได้ทำการจัดการกลุ่มอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวแล้ว จำนวน 7 กลุ่ม คือ 1)กลุ่มโฮมสเตย์ 2)กลุ่มบริการอาหาร 3)กลุ่มการแสดง 4)กลุ่มนวดเพื่อสุขภาพ 5)กลุ่มลูกหาบ 6)กลุ่มรถอีแต๊ก และ 7)กลุ่มนักร้องเรื่องชุมชน คณะผู้วิจัยจึงได้เปิดเวทีเพื่อพัฒนากลุ่มเหล่านี้เพื่อให้มีมาตรฐานที่ดีขึ้น มีสุขอนามัย และมีความเหมาะสม

1.1.5. การสื่อความหมายของกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหาร

จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษา พบว่า บ้านปงถ้ำ มีเครื่องมือที่ใช้สื่อความหมายเส้นทางท่องเที่ยวได้โดย มีแผนพับบอกเส้นทางเดินทาง คณะผู้วิจัยจึงได้เปิดเวทีเพื่อพัฒนากลุ่มเหล่านี้เพื่อพัฒนากลไกการสื่อความหมายโดยเครือข่ายไร้สายเพื่อเข้าสู่กลุ่มนักท่องเที่ยวมากขึ้น

1.1.6. กลไกการโฆษณาและประชาสัมพันธ์

จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษา พบว่า บ้านปงถ้ำ ได้ทำการพัฒนากลไกการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ จึงพัฒนาเพื่อให้รู้จักแนวคิดการตลาดออนไลน์สมัยใหม่ เช่น การตลาดดิจิทัล (digital marketing) และการตลาดผ่านผู้ทรงอิทธิพล (influencer marketing)

1.1.7. การแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบ

จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษา พบว่า บ้านปงถ้ำ ได้มีการแบ่งภาระหน้าที่ และความรับผิดชอบผ่านงานต่างๆ แต่ไม่เป็นรูปธรรมนัก คณะผู้วิจัยจึงได้เปิดเวทีเพื่อพัฒนากลุ่มเหล่านี้ เพื่อให้รู้จักสายการบังคับบัญชา (chain of command) เพื่อให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

1.1.8. การสร้างกฎระเบียบ

จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษา พบว่าบ้านปงถ้ำ ได้มีการสร้างกฎระเบียบเพื่อบริหารจัดการจำนวน 3 หมวด ประกอบด้วย หมวดข้อปฏิบัติของนักท่องเที่ยว หมวดการดำเนินงานของกลุ่ม และหมวดคณะกรรมการบริหาร จึงพัฒนากลุ่มเหล่านี้ เพื่อให้ปฏิบัติตามกฎ และพร้อมสำหรับสถานการณ์รูปแบบต่างๆ

1.1.9. กลไกการประเมินผลการปฏิบัติงาน

จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษา พบว่า บ้านปางถ้ำ ได้มีกลไกการประเมินการปฏิบัติงานในกลุ่มต่างๆ ที่ทางหมู่บ้านปางถ้ำ โดยมีการจัดตั้งกรรมการประเมิน ที่ได้มาจากตัวแทนผู้นำหมู่บ้าน และตัวแทนสมาชิกชุมชน

1.1.10. กลไกการกระจายรายได้

จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษา พบว่า บ้านปางถ้ำ ได้มีกลไกในด้านการกระจายรายได้จากการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอาหาร พบว่า การดำเนินงานส่วนใหญ่ผ่านตรงมายังผู้ใหญ่บ้าน คณะผู้วิจัยจึงได้เปิดเวทีเพื่อพัฒนากลุ่มเหล่านี้ เพื่อให้รู้จักหลักการของธรรมาภิบาล ความโปร่งใส และตรวจสอบได้

1.2 กิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหารของบ้านปางถ้ำ

คณะผู้วิจัยได้ร่วมกับคณะกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหารในการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวหลายรูปแบบ บ้างสำเร็จ บ้างไม่เข้ากับบริบทชุมชน จึงได้เปิดเวทีเพื่อสังเคราะห์และพัฒนารูปแบบกิจกรรมที่เหมาะสมกับบ้านปางถ้ำ ด้วยวิธีการประชุมกลุ่มย่อย (focus group discussion) และได้ผลดังนี้

- 1.2.1 กิจกรรมตามล่าหาวัตถุดิบด้วยรถอีแต๊ก (food hunting)
- 1.2.2 กิจกรรมสาธิตการทำอาหารโดยนักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม (food workshop)
- 1.2.3 กิจกรรมเรียนรู้วัตถุดิบของจากปราชญ์สมุนไพร (herbal class)
- 1.2.4 กิจกรรมตะลุยกิน ชิม ซ้อป ที่บ้านปางถ้ำ (foodie tour)
- 1.2.5 กิจกรรมขันโตกดินเนอร์ (khantoke dinner and show)

ภาพที่ 2 เวทีพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหารของบ้านปางถ้ำ

1.3 ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหารของบ้านปางถ้ำ

ตลอดระยะเวลาในการวิจัยเพื่อจัดการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหาร คณะผู้วิจัยได้ทำการวัดระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหาร โดยมีผู้ตอบแบบสอบถามคือประชากรทั้งหมดของการวิจัย จำนวน 72 คน ได้ข้อค้นพบดังนี้

1.3.1 ข้อมูลด้านประชากรศาสตร์

กลุ่มประชากรผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 72 คน เป็นเพศชาย 26 คน คิดเป็นร้อยละ 31.1 และเพศหญิง 46 คน คิดเป็นร้อยละ 63.9 มีอายุระหว่าง 46-55 ปี มากที่สุด 25 คน คิดเป็นร้อยละ 34.7 มีอาชีพรับจ้าง และเกษตรกรมากที่สุด 31 คน คิดเป็นร้อยละ 43.1 มีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่า 20,000 บาท

ต่อเดือน 67 คน คิดเป็นร้อยละ 93.1 และพำนักอยู่ในชุมชนตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป จำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 40.3

1.3.2 ระดับการมีส่วนร่วม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยเฉลี่ย พบว่า กลุ่มประชากรมีระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับระดับการให้ความร่วมมือ (co-operation level) โดยมีค่าเฉลี่ย 2.15 เมื่อพิจารณารายด้าน จะปรากฏผลการวิเคราะห์ดังนี้

1.3.3 ด้านการตัดสินใจ ในภาพรวมพบว่ากลุ่มประชากรมีระดับการมีส่วนร่วมเฉลี่ยในระดับการให้ความร่วมมือ (co-operation level) โดยมีค่าเฉลี่ย 2.21

ด้านการตัดสินใจ	การวัดระดับ		
	μ	σ	ระดับการมีส่วนร่วม
1.1 ท่านได้เข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับสถานการณ์ด้านการท่องเที่ยวในชุมชนของท่าน	2.53	0.750	ประชาชนมีอำนาจ
1.2 ท่านได้ร่วมประชุมเพื่อค้นหาสาเหตุปัญหาจากด้านการท่องเที่ยวในชุมชนของท่าน	2.40	0.781	การให้ความร่วมมือ
1.3 ท่านได้ออกความคิดเห็นเพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการปัญหาด้านการท่องเที่ยวในชุมชนของท่าน	2.14	0.698	การให้ความร่วมมือ
1.4 ท่านได้มีส่วนร่วมในการประชุมเพื่อวางแผนเพื่อกำหนดวิธีการ และจัดการกับปัญหาด้านการท่องเที่ยวในชุมชนของท่าน	2.11	0.703	การให้ความร่วมมือ
1.5 ท่านได้มีส่วนร่วมในการสรรหาสรรพกำลัง และความร่วมมือในการจัดการกับปัญหาด้านการท่องเที่ยวในชุมชนของท่าน	2.11	0.723	การให้ความร่วมมือ
1.6 ท่านได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ในการอนุรักษ์ และเพื่อจัดการปัญหาด้านการท่องเที่ยวในชุมชนของท่าน	2.01	0.661	การให้ความร่วมมือ
รวม	2.21	0.602	การให้ความร่วมมือ

ตารางที่ 2 ตารางแสดงผลการวัดระดับการมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจ

1.3.4 ด้านการดำเนินการ ในภาพรวมพบว่ากลุ่มประชากรมีระดับการมีส่วนร่วมเฉลี่ยในระดับการให้ความร่วมมือ (co-operation level) โดยมีค่าเฉลี่ย 2.13

ด้านการดำเนินการ	การวัดระดับ		
	μ	σ	ระดับการมีส่วนร่วม
2.1 ท่านได้เข้าร่วมกิจกรรมการทำประชาพิจารณ์เพื่อชี้แจงสถานะของงานด้านการท่องเที่ยวที่ปฏิบัติการท่องเที่ยวชุมชนของท่าน	2.00	0.581	การให้ความร่วมมือ
2.2 ท่านได้เป็นตัวแทนในการปฏิบัติการท่องเที่ยวชุมชนของท่าน	2.17	0.751	การให้ความร่วมมือ
2.3 ท่านมีส่วนได้เข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติการท่องเที่ยวชุมชนของท่าน และจัดการกับปัญหาปฏิบัติการท่องเที่ยวชุมชนของท่าน	2.17	0.732	การให้ความร่วมมือ
2.4 ท่านได้เข้ารับฟังข้อคิดเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนของท่าน	2.25	0.687	การให้ความร่วมมือ
2.5 ท่านได้เข้าร่วมกระบวนการอนุรักษ์ และจัดการกับปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนของท่าน ตลอดกระบวนการ	2.11	0.683	การให้ความร่วมมือ
รวม	2.13	0.554	การให้ความร่วมมือ

ตารางที่ 3 ตารางแสดงผลการวัดระดับการมีส่วนร่วมด้านการดำเนินการ

1.3.5 ด้านการร่วมรับผลประโยชน์ ในภาพรวมพบว่ากลุ่มประชากรมีระดับการมีส่วนร่วมเฉลี่ย
 ในระดับการให้ความร่วมมือ (co-operation level) โดยมีค่าเฉลี่ย 2.16

ด้านการร่วมรับผลประโยชน์	การวัดระดับ		
	μ	σ	ระดับการมีส่วนร่วม
3.1 ท่านได้รับผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมจากกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชน	2.26	0.787	การให้ความร่วมมือ
3.2 ท่านคิดว่าคุณค่าจากทรัพยากรการท่องเที่ยว จะก่อให้เกิดจิตสำนึกให้กับคนในชุมชน และสามารถแพร่กระจายไปยังที่อื่น	2.06	0.710	การให้ความร่วมมือ
3.3 ท่านคิดว่าทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนจะสามารถนำออกมาสร้างสรรค์ผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมกับชุมชน	2.21	0.749	การให้ความร่วมมือ
3.4 ท่านคิดว่าในอนาคตจะมีรูปแบบการสร้างสรรคผลประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวอื่นๆ ในชุมชนของท่าน	2.19	0.685	การให้ความร่วมมือ
3.5 ท่านคิดว่าชุมชนควรมีการนำเอาทรัพยากรการท่องเที่ยวต่างๆ ออกมารับใช้ชุมชนทั้งโดยตรงและทางอ้อม	2.11	0.742	การให้ความร่วมมือ
รวม	2.16	0.576	การให้ความร่วมมือ

ตารางที่ 4 ตารางแสดงผลการวัดระดับการมีส่วนร่วมด้านการร่วมรับผลประโยชน์

1.3.6 ด้านการประเมินผล ในภาพรวมพบว่ากลุ่มประชากรมีระดับการมีส่วนร่วมเฉลี่ยในระดับการ
 ให้ความร่วมมือ (co-operation level) โดยมีค่าเฉลี่ย 2.10

ด้านการประเมินผล	การวัดระดับ		
	μ	σ	ระดับการมีส่วนร่วม
4.1 ท่านได้มีส่วนร่วมในการติดตามการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนการอนุรักษ์ และจัดการกับปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชนของท่าน	2.01	0.639	การให้ความร่วมมือ
4.2 ท่านได้มีส่วนร่วมในการประเมินการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนการอนุรักษ์ และจัดการกับปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชนของท่าน	2.07	0.738	การให้ความร่วมมือ
4.3 ท่านได้มีส่วนร่วมในการสรุปผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนการอนุรักษ์ และจัดการกับปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชนของท่าน	2.15	0.705	การให้ความร่วมมือ
4.4 ท่านได้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษา และจัดการกับปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนของท่าน	2.13	0.749	การให้ความร่วมมือ
4.5 ท่านได้มีส่วนร่วมสร้างระบบการประเมินผลในการติดตามการดำเนินงาน ให้เป็นไปตามแผนการจัดการกับปัญหาความเสื่อมโทรม	2.15	0.705	การให้ความร่วมมือ
รวม	2.10	0.559	การให้ความร่วมมือ

ตารางที่ 5 ตารางแสดงผลการวัดระดับการมีส่วนร่วมด้านการประเมินผล

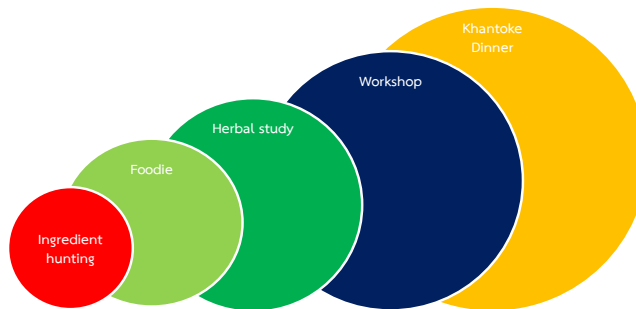
2. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหาร เพื่อเป็นนวัตกรรมในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากผลการวิเคราะห์สถิติถดถอยพหุคูณพบว่าตัวแปรอิสระทั้ง 5 ตัวร่วมกันอธิบายความผันแปรของค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมของชุมชนได้ร้อยละ 91.2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเมื่อพิจารณาตัวแปรอิสระที่มีอำนาจ ในการทำนายการเปลี่ยนแปลงของการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้ดีที่สุดคือ กิจกรรมขันโตกดินเนอร์ กิจกรรมสาธิตการทำอาหาร กิจกรรมเรียนรู้ปรัชญาสมุนไพร

Variable	B	S.E.	Beta
กิจกรรมชั้นโตกดินเนอร์	.255	.029	.367
กิจกรรมสาธิตการทำอาหารโดยนักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม	.240	.027	.358
กิจกรรมเรียนรู้วัตถุดิบของจากปราชญ์สมุนไพร	.218	.025	.352
กิจกรรมตะลุยกิน ชิม ซุป ที่บ้านปงถ้ำ	.140	.027	.217
กิจกรรมตามล่าหาวัตถุดิบด้วยรถอีแต๊ก	.092	.025	.158
R ² = .912 SEE = .138 F= 147.902*			.05 level of significant

ตารางที่ 6 ตารางแสดงผลการกิจกรรมที่มีอิทธิพลต่อการกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชน

ผู้วิจัย จึงได้นำเสนอรูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหาร เพื่อเป็นนวัตกรรมในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นกิจกรรมที่กระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชนให้มีน้ำหนักมากที่สุด อธิบายในแผนภาพ ดังนี้

ภาพที่ 3 รูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหาร เพื่อเป็นนวัตกรรมในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเรียงตามอิทธิพลกระตุ้นการมีส่วนร่วม

การอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยนี้ได้นำเสนอรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหาร เพื่อเป็นนวัตกรรมในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน จากการพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหารทั้งสิบองค์ประกอบ ร่วมกับการสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยวทั้งห้าโปรแกรม เพื่อจัดกระทำเป็นตัวแปรที่จะทำนายว่าตัวแปรใดจะมีอิทธิพลในการกระตุ้น/พัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนได้มากที่สุด พบว่าสามอันดับแรกที่สามารถกระตุ้นระดับการมีส่วนร่วมมากที่สุดคือกิจกรรมชั้นโตกดินเนอร์ กิจกรรมการอบรวมอาหาร และกิจกรรมเรียนรู้ด้านสมุนไพรกับปราชญ์ชุมชน เมื่อวิเคราะห์โดยใช้เครื่องมือต่างๆ แล้ว พบว่า กิจกรรมที่กระตุ้นการมีส่วนร่วมได้มากจะเป็นกิจกรรมที่ทั้งสองฝั่ง ทั้งฝั่งเจ้าบ้าน (host) และผู้มาเยือน (guest) ได้ร่วมสร้างประสบการณ์ร่วม (collective experience) รวมถึงได้แลกเปลี่ยนกับนักท่องเที่ยว สอดคล้องกับแนวคิดของราณี อิศัยกุล ที่ได้แสดงแนวคิดว่านอกเหนือจากกิจกรรมการท่องเที่ยวต่างๆ ได้ดำเนินการแล้ว กิจกรรมที่ออกแบบ ต้องสร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่า อีกทั้งยังเป็นการช่วยพัฒนาชุมชนและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป⁶ โดยรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านอาหาร เป็นการท่องเที่ยวที่มีการ

⁶ ราณี อิศัยกุล, การจัดการการท่องเที่ยวเฉพาะทาง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2557), หน้า 357-358.

เชื่อมโยงระหว่างสินค้าทางการท่องเที่ยวหลัก และกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวได้ร่วมปฏิบัติเมื่อเข้าไปเยี่ยมชมเยือน โดยในบ้านบังก้ามีเอการของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ในแง่การมีส่วนร่วมคือผู้คนเริ่มเบื่อหน่ายการท่องเที่ยว อันเนื่องมาจากความไม่เข้าใจในระหว่างกลุ่มผู้จัดการท่องเที่ยว ซึ่งกระจุกอยู่ในบางคนเท่านั้น จึงเป็นการง่ายที่จะเกิดความขัดแย้ง⁷ อันเนื่องจากสิ่งที่สมาชิกชุมชนได้รับ (ผลประโยชน์ในเชิงตัวเงินจากการท่องเที่ยว และอื่นๆ) ไม่เท่ากับค่าเสียโอกาสที่สมาชิกชุมชนเสียไปจากการประกอบสัมมาชีพ (ไม่ได้รับค่าตอบแทน) อันเนื่องจากแต่ละเจ้าภาพ เช่นกรมการพัฒนาชุมชน กรมการท่องเที่ยว กรมส่งเสริมการเกษตร ฯลฯ มีงบประมาณไม่เพียงพอ หรือไม่ได้ตั้งงบประมาณในส่วนนี้มาก ดังนั้นในใจสมาชิกชุมชน จึงมีคำถามตลอดเวลว่า “พวกเขาจะได้อะไร” สอดคล้องกับสัญญา สัญญาวิวัฒน์ ที่ได้เสนอให้กับสำคัญของทฤษฎีปรัวรรตนิยม (exchange theory) ว่ามนุษย์เป็นผู้ที่มีเหตุผล (reasoning) โดยมนุษย์ถูกเปรียบเสมือนกับเป็นสัตว์เศรษฐกิจโดยมนุษย์จะพยายามแสวงหาผลประโยชน์ทางวัตถุให้มากที่สุด จากการแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นในตลาด ซึ่งมีลักษณะแข่งขันและเสรี โดยจะพยายามหาข่าวสารที่จำเป็นทั้งหมด เพื่อให้สามารถรู้ทางเลือกไปสู่จุดหมายทั้งหมดและเพื่อจะได้สามารถคัดเลือกแนวทางได้กำไรหรือประโยชน์มากที่สุด ทำให้มนุษย์รู้จักต้นทุนในการปฏิบัติตามทางเลือกต่างๆ และในขณะเดียวกันก็รู้ผลประโยชน์ทางวัตถุที่พึงได้จากทางเลือกต่างๆเหล่านั้นหลังจากหัวส่วนที่เป็นต้นออกไปแล้วและมนุษย์จะคัดเลือกเอาทางเลือกที่ให้ประโยชน์หรือกำไรมากที่สุด⁸ และเมื่อสิ่งที่ผู้รับได้ไม่เท่ากับที่เสียโอกาสไป การมีส่วนร่วมจึงลดลง และเกิดความขัดแย้งทางความคิดระหว่างผู้ที่ได้รับประโยชน์ กับผู้เสียประโยชน์ สอดคล้องกับทฤษฎีความขัดแย้ง (conflict theory) ของรอล์ฟ ดาแรนดอร์ฟ (Ralf Dahrendorf) ที่ปฏิเสธแนวความคิดของ คาร์ล มาร์กซ์ เจ้าทฤษฎีความขัดแย้ง ที่ว่า ชนชั้นในสังคมเกิดจากปัจจัยการผลิต และเสนอว่า ความไม่เท่าเทียมกันในสังคมนั้นเกิดจากความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องของสิทธิอำนาจ (authority) กลุ่มที่เกิดขึ้นภายในสังคมสามารถแบ่งออกได้เป็นสองประเภทคือ กลุ่มที่มีสิทธิอำนาจกับกลุ่มที่ไม่มีสิทธิอำนาจ สังคมจึงเกิดกลุ่มแบบไม่สมบูรณ์ (quasi-groups) ของทั้งสองฝ่ายที่ต่างก็มีผลประโยชน์แอบแฝง (latent interest) อยู่เบื้องหลัง ดังนั้นแต่ละฝ่ายจึงต้องพยายามรักษาผลประโยชน์ของตนเอาไว้ โดยมีผู้นำทำหน้าที่ในการเจรจาเพื่อประนีประนอมผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ระดับของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจะรุนแรงมาก หรือรุนแรงน้อยนั้นขึ้นอยู่กับการจัดการและการประสานผลประโยชน์ของกลุ่มที่ครอบงำ⁹ ดังนั้นกิจกรรมที่จะเพิ่มระดับการมีส่วนร่วม จึงควรประกอบด้วยองค์ประกอบคือ การเพิ่มความหลากหลายของสินค้าการท่องเที่ยว เพิ่มกลุ่มเป้าหมายทางการตลาด และต้องมุ่งเน้นการจัดการที่มีธรรมาภิบาลและโปร่งใส จึงจะก่อให้เกิดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่

⁷ โกวิท พวงงาม, *กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม*, (กรุงเทพมหานคร: มิสเตอร์ก็อปปี, 2552), หน้า 27-28.

⁸ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, *ทฤษฎีสังคมวิทยา*, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 123-125.

⁹ Dahrendorf, R., *Class and class conflict in industrial society* (Vol. 15), (Stanford, CA: Stanford University Press, 1959). 11-12.

ชุมชนโดยตรง กระจายรายได้ลงสู่ชุมชนโดยตรง และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม และกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

บรรณานุกรม

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, “แผนพัฒนาการท่องเที่ยวประเทศไทย,” ในกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, <<http://www.mots.go.th>>, 5 สิงหาคม 2559.
- โกวิทย์ พวงงาม. *กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม*. กรุงเทพมหานคร: มิสเตอร์ก๊อปปี, 2552.
- ชูวิทย์ มิตรชอบ. “เศรษฐกิจสร้างสรรค์ แนวคิดใหม่ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยในทศวรรษหน้า”, *วารสารเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช*. ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มิถุนายน 2553): 143-144.
- ปราณี ทองคำ. *เครื่องมือวัดทางการศึกษา*. ปัตตานี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2539. ผู้จัดการออนไลน์, “นโยบายไทย 4.0,” ในผู้จัดการออนไลน์ <<http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9590000096362>>, 27 กันยายน 2560.
- ราณี อิลิชัยกุล. *การจัดการการท่องเที่ยวเฉพาะทาง*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2557.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. *ทฤษฎีสังคมวิทยา*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- Cohen, John M. and Uphoff, Norman T. (1977). “Concept and Measure for Project Design, Implementation”, in Rural Development Monograph No 2 “The Rural Development Community Center for International Studies”. New York : Cornell Universities.
- Dahrendorf, R. *Class and class conflict in industrial society (Vol. 15)*. Stanford, CA: Stanford University Press, 1959.

ทุนทางสังคมกับการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชน จังหวัดกำแพงเพชร
Social Capital and Community Food Security,
Kamphaeng Phet Province

พิชญ บัญนิยม
กล้าณรงค์ สุทธิรอด
มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) การถอดบทเรียนในการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ทุนทางสังคมของชุมชน 2) การผลักดันผลการวิจัยสู่การกำหนดนโยบายความมั่นคงทางอาหารของชุมชน กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงหรือหมู่บ้านที่มีศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 11 หมู่บ้าน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสำรวจและเวทีชุมชนเพื่อรวบรวม ตรวจสอบข้อมูล การวิเคราะห์เนื้อหาและสรุปประเด็น ผลการวิจัยพบว่า บทเรียนในการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนโดยการเล่าเรื่องและการปฏิบัติจริง ทุนทางสังคมของชุมชนซึ่งประกอบด้วย คน สถาบัน วัฒนธรรม และองค์ความรู้ในชุมชน ส่งผลให้ชุมชนมีความมั่นคงทางอาหารของชุมชนด้านความปลอดภัยของอาหาร การเข้าถึงอาหาร การใช้ประโยชน์จากอาหาร และเสถียรภาพของอาหาร สำหรับการผลักดันผลการวิจัยสู่การกำหนดนโยบายความมั่นคงทางอาหารของชุมชนจังหวัดกำแพงเพชร ได้กำหนดนโยบาย กลยุทธ์ มาตรการและตัวชี้วัด เพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ร่วมขับเคลื่อนต่อไป

คำสำคัญ: ทุนทางสังคม, ความมั่นคงทางอาหาร

Abstract

The purpose of this research was to study: 1) The lessons of food security and social capital of the community. 2) The results of research promotion to the policy about food security of the community. Target groups are Sufficiency Economy Village or Village with Sufficiency Economy Philosophy Center in 11 villages. The tools of this research used survey and community collecting information analysis and summary data. The research found that a lesson of social capital in community food security by telling stories knowledge and practices. For pushing up the research results to the food security policy of the Kamphaengphet Province, policies, strategies, measures and indicators are defined so that the local government cooperation could possibly take into consideration and enable it move forward.

Keywords: Social Capital, Food Security

บทนำ

อาหารเป็นปัจจัยในการดำรงชีพที่สำคัญที่สุด เนื่องจากตั้งแต่เกิดจนตายมนุษย์ต้องได้รับอาหารที่เพียงพอทั้งในแง่ของปริมาณและคุณภาพเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ การขาดแคลนอาหารหรือตกอยู่ในภาวะทุพโภชนาการ สามารถกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของมนุษย์และสังคมได้อย่างมหึมาจากการศึกษาวิจัยขององค์กรต่างๆ รวมถึงองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติซึ่งเป็นองค์การระหว่างประเทศที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรง พบว่า ภาวะขาดแคลนอาหารได้ส่งผลกระทบต่อปัจจัยต่างๆ อย่างมาก ความมั่นคงด้านอาหารจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ในทางทฤษฎีนั้นการพิจารณาเกี่ยวกับความมั่นคงด้านอาหารจะต้องพิจารณาเกี่ยวกับความพอเพียง การเข้าถึง การใช้ประโยชน์ และเสถียรภาพของอาหาร สำหรับทุนทางสังคมในประเทศไทย ได้ถูกนำมาใช้อย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันทุนต่างๆ ที่กล่าวมาถือว่ากำลังมีปัญหาอยู่ในภาวะวิกฤต กล่าวคือทรัพยากรธรรมชาติกำลังหดหายไปจนแทบไม่เหลือดิน น้ำ ป่า ถูกทำลาย ถูกแย่งชิง ครอบครองเป็นของส่วนตัว ปัญหาหนี้สินและความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรในภาคชนบทไทยซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศที่มีได้ลดลง วิกฤตเหล่านี้กำลังจะกลายเป็นปรากฏการณ์ที่ถาวร ทุนทางสังคมจึงมีบทบาทส่งเสริมให้ประชาชนมีความมั่นคงทางอาหารตามวิถีพอเพียงตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานสถิติแห่งชาติได้จัดทำการศึกษาภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี 2557 เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโครงสร้างของสมาชิกในครัวเรือน ผลการสำรวจพบว่าครัวเรือนทั่วประเทศในปี 2557 มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเดือนละ 20,892 บาท ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ร้อยละ 33.9 เป็นค่าอาหาร เครื่องดื่มและยาสูบ¹ สะท้อนให้เห็นว่า รายได้ 33.9 เป็นค่าใช้จ่ายประจำที่ค่อนข้างสูง เมื่อเทียบกับรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีของประชาชนจังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 79,264 บาท² (เมื่อคิดค่าร้อยละจาก 33.9 เป็นจำนวนเงิน 26,870 บาท ดังนั้น การสร้างความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน นอกจากมีประโยชน์ต่อสุขภาพ ลดรายจ่ายระดับครัวเรือนลง และเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน อย่างไรก็ตาม ทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมเป็นฐานในการเปลี่ยนแปลง จึงจะนำไปสู่ความมั่นคงด้านอื่นๆ ได้ด้วย ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นนั้นความมั่นคงทางอาหารของชุมชนมีความสำคัญยิ่งทั้งในด้านเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของประชาชน จึงต้องอาศัยทุนทางสังคมและเป็นฐานในการสร้างผลึกต้นความมั่นคงทางอาหารของชุมชนเพื่อให้กำหนดไว้ในแผนชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกำหนดเป็นนโยบายในแผนพัฒนาท้องถิ่นและยุทธศาสตร์จังหวัดเกี่ยวกับการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชน โดยการสร้างพลังจากชุมชนและเครือข่ายชุมชน ในการผลักดันให้ขยายความรู้สู่การกำหนดนโยบายความมั่นคงทางอาหารเพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ต่อไป

¹ สำนักงานสถิติแห่งชาติ. รายได้เฉลี่ยต่อ/เดือน /ครัวเรือน. www.nso.go.th.2558.

² สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดกำแพงเพชร. เอกสารประกอบการประชุมเรื่อง รายงานสรุปความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.). (กำแพงเพชร: สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดกำแพงเพชร, 2556).

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการถอดบทเรียนในการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชน จังหวัดกำแพงเพชร
2. เพื่อศึกษาการผลักดันผลการวิจัยสู่การกำหนดนโยบายความมั่นคงทางอาหารของชุมชน จังหวัดกำแพงเพชร

ขอบเขตของการวิจัย

1. การศึกษาทุนทางสังคมของชุมชน ดังนี้ 1) คน 2) สถาบัน 3) วัฒนธรรม และ 4) องค์ความรู้
2. การศึกษาสภาพและปัญหาความมั่นคงทางอาหารของชุมชน 4 มิติ ดังนี้ 1) การมีอยู่ของอาหาร 2) การเข้าถึงอาหาร 3) การใช้ประโยชน์จากอาหาร และ 4) เสถียรภาพ
3. การผลักดันผลการวิจัยสู่การกำหนดนโยบายความมั่นคงทางอาหารของชุมชน จังหวัดกำแพงเพชร โดยมีขอบเขตแนวทางการกำหนดนโยบาย วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ มาตรการ และตัวชี้วัด

การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดความมั่นคงอาหาร

ความมั่นคงอาหาร หมายถึง สถานการณ์ที่ทุกคนในทุกละสามารถเข้าถึงอาหารได้ทั้งด้านกายภาพและเศรษฐกิจอย่างพอเพียงปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการตรงกับวัฒนธรรมการบริโภคเพื่อการมีชีวิตที่ดีและสุขภาพที่แข็งแรง³ ซึ่งในคำนิยามดังกล่าว ประกอบด้วย 4 มิติ ได้แก่

1. การมีอยู่ของอาหาร (Food Availability) หมายถึง การมีอาหารที่เพียงพอในการบริโภคทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ซึ่งอาจได้มาจากการผลิตภายในประเทศ หรือนำเข้าจากต่างประเทศ ทั้งนี้รวมการช่วยเหลือทางด้านอาหาร (food aid)
2. การเข้าถึงอาหาร (Food Access) หมายถึง การที่บุคคลสามารถเข้าถึงทรัพยากรที่พอเพียงเพื่อการได้มาซึ่งอาหารที่เหมาะสมและมีคุณค่าทางโภชนาการ ซึ่งหมายถึงการเข้าถึงสิทธิด้านอาหาร (food entitlement) ภายใต้บริบททางกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่บุคคลอาศัยอยู่
3. การใช้ประโยชน์จากอาหาร (Food Utilization) หมายถึง การใช้ประโยชน์ด้านอาหารผ่านการบริโภคอาหารที่เพียงพอ การมีน้ำสะอาดและการรักษาสุขอนามัยเพื่อเข้าถึงสภาวะที่ดีทางด้านโภชนาการ โดยความต้องการทางกายภาพได้รับการตอบสนองซึ่งมีความสัมพันธ์กับปัจจัยที่ไม่ใช่อาหาร
4. เสถียรภาพ (Stability) หมายถึง การที่ประชาชน คริวเรือนและบุคคลจะต้องเข้าถึงอาหารที่เพียงพอในทุกละไม่ต้องเสี่ยงกับการไม่เข้าถึงอาหารที่เป็นผลจากภาวะวิกฤต (เช่น วิกฤตทางเศรษฐกิจหรือวิกฤตทางสภาพภูมิอากาศ) หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามวัฏจักร (เช่น ความไม่มั่นคงอาหารตามฤดูกาล) ดังนั้นเสถียรภาพจึงเป็นฐานที่สนับสนุนทั้งการมีอยู่ของอาหาร การเข้าถึงอาหารและการใช้ประโยชน์จากอาหารเพื่อให้เกิดความมั่นคงอาหาร

³ World Food Summit, Rome Declaration on World Food Security, Rome, 1996.

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การแสวงหาแนวทางการเสริมสร้างสร้างทุนทางสังคมของชุมชนเมืองที่เชื่อมโยงทั้งภายใน-ภายนอก⁴ ผลการวิจัยพบว่า 1) มิติต่างๆ ของทุนทางสังคมมักจะฝังอยู่ในกิจกรรมต่างๆ ทางสังคมซึ่งแฝงไปกับวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาพื้นบ้าน เป็นต้นว่า ประเพณีงานปอยหลวงที่จังหวัดลำพูน จังหวัดพะเยา , งานบุญกองข้าว ที่จังหวัดมหาสารคาม, งานประเพณีตักบาตรพระร้อยที่จังหวัด ปทุมธานี, งานถือศีลกินเจที่จังหวัดชุมพรหรือถือศีลกินผักที่จังหวัดภูเก็ต, และกิจกรรมในเชิงสร้างความเข้มแข็งชุมชนที่เกิดขึ้นในจังหวัด อ่างทองเจริญ พระนครศรีอยุธยา กรุงเทพมหานครและนนทบุรี เป็นต้น 2) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดที่เน้นการแข่งขันหรือการค้ากำไรตลอดจนการสร้างความทันสมัยในโลกรุ่งการพัฒนาชุมชนเมืองเช่นในปัจจุบันเป็นสาเหตุสำคัญในการบั่นทอนทุนทางสังคมในชุมชนเมือง 3) แนวทางการเสริมสร้างทุนทางสังคมของชุมชนเมืองที่เชื่อมโยงทั้งภายใน-ภายนอก ได้แก่ การที่พลเมืองมีความตระหนักและเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการคงรักษาธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม การเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ดีประกอบกับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตลอดจนจากภาคีต่างๆ

ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านแม่สุริน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน⁵ ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านแม่สุรินมีการทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก แหล่งที่มาของอาหาร ได้แก่ การผลิตเอง แหล่งอาหารตามธรรมชาติ การซื้อจากตลาด และการแบ่งปันซึ่งกันและกันหรือทางวัฒนธรรมประเพณี แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร คือ การมีอาหารตามที่ต้องการอย่างเพียงพอและยั่งยืน การมีแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่หลากหลาย ความสามารถในการหาอาหารตามฤดูกาลได้ตลอดปี การมีอาชีพที่สามารถสร้างรายได้เพียงพอในการซื้ออาหารที่จำเป็น การมีศักยภาพในการจัดการอาหารอย่างเหมาะสม และการมีวัฒนธรรมหรือรูปแบบการรับประทานอาหารตามภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัจจัยที่มีผลต่อความมั่นคงทางอาหารประกอบด้วยศักยภาพและการเปลี่ยนแปลงในระบบการเกษตรต่อการผลิตอาหาร รูปแบบการใช้ประโยชน์และการเปลี่ยนแปลงของแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ

ความมั่นคงอาหารระดับชุมชนในตำบลสามผง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม⁶ ผลการวิจัยพบว่า ในอดีตชุมชนตำบลสามผงมีความมั่นคงทางอาหารทั้ง 4 มิติ เนื่องจากมีป่าบุงป่าทามและลุ่มน้ำสงคราม ซึ่งเป็นแหล่งอาหารทางธรรมชาติของชุมชนที่อุดมสมบูรณ์และมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ชุมชนตำบลสามผงเริ่มมีความไม่มั่นคงทางอาหารในมิติการมีอาหารและมิติการเข้าถึงอาหาร เนื่องจากสมาชิกของชุมชนได้ปลูกพืชเศรษฐกิจแทนพืชอาหาร เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน โดยใช้พื้นที่ทำนาปีและแผ้วถางป่าบุงป่า

⁴ ดำรงค์ศักดิ์ จันโททัย, การแสวงหาแนวทางการเสริมสร้างสร้างทุนทางสังคมของชุมชนเมืองที่เชื่อมโยงทั้งภายใน-ภายนอก, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2553).

⁵ ธนันชัย มุ่งจิต, “แนวทางการเสริมสร้างศักยภาพด้านความมั่นคงทางอาหารบ้านแม่สุรินทร์ อำเภอขุนยวมจังหวัดแม่ฮ่องสอน”, วิทยานิพนธ์เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมสาร, 2555).

⁶ วีระศักดิ์ จุลดาลัย และคณะ, การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะและแผนยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง อาหารระดับชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลสามผง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2556).

ทามเพื่อทำนาปรัง จนก่อให้เกิดการสูญเสียระบบนิเวศของป่าบุ่งป่าทาม ซึ่งเป็นฐานทรัพยากรอาหารจากธรรมชาติของชุมชน รวมถึงมีการทำประมงเพื่อการค้า โดยใช้เครื่องมือจับปลาเชิงพาณิชย์มากขึ้น ในมิติการมีเสถียรภาพทางอาหารและมิติการใช้ประโยชน์จากอาหาร ชุมชนตำบลสามผงยังคงมีความมั่นคงทางอาหารในมิติดังกล่าว เนื่องจากมีพื้นที่ปลูกไม้ยืนต้นตามหัวไร่ปลายนา โดยเฉลี่ยร้อยละ 30-50 ของพื้นที่นา และมีแผนผลิตอาหารตลอดปี โดยเพิ่มปริมาณการทำนาปรัง การเลี้ยงปลาในบ่อช่วงฤดูแล้ง

แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา⁷ ผลการวิจัยพบว่า สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน คนในพื้นที่ยังขาดความรู้ ความเข้าใจเรื่องความมั่นคงทางอาหาร สถานการณ์ด้านอาหารยังมีพอ แต่พื้นที่ทางการผลิตอาหารชุมชนลดลง และชาวบ้านไม่ได้ให้ความสำคัญการผลิตอาหารบริโภคผลประเมิณการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน พบว่า ชุมชนมีการจัดการค่อนข้างน้อย และยังพบว่าการจัดการยังไม่เป็นระบบ

รูปแบบการจัดการความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ชุมชนชายฝั่งขนาดเล็ก : กรณีศึกษาชุมชนบ้านบุโบย ตำบลแหลมสน อำเภอละงู จังหวัดสตูล⁸ ผลการวิจัยพบว่า สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ชุมชนมีปริมาณอาหารที่เพียงพอและเหมาะสมและมีส่วนเหลือสำหรับส่งออกชุมชนได้ในปริมาณมาก มีชนิดอาหารที่หลากหลายอาหารที่บริโภคสอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชน ชุมชนมีความสามารถในการเข้าถึงอาหารได้ทั้งในแง่ระยะทาง ภูมิปัญญา ทักษะ ประสบการณ์ การมีที่ดินทำกิน การมีสิทธิเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างเท่าเทียมชุมชนมีรายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือนไม่สูง แต่ชุมชนใช้เงินในการซื้ออาหารในสัดส่วนที่น้อย ชาวบ้านในชุมชนบุโบยมีอาหารหมู่โปรตีน คาร์โบไฮเดรต และพลังงานถูกต้องตามหลักโภชนาการและเพียงพอ แต่ยังมีปัจจัยทางสภาพธรรมชาติที่เป็นเงื่อนไขสำคัญอีกด้วย⁹ งานวิจัยนี้ได้ศึกษาสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารในประเทศจีน จากพื้นที่ที่มีความยากจนจำนวน 271 มณฑล จากพื้นที่ 9 จังหวัดที่ต้องเผชิญความเครียดกับปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหาร ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยหลักที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงด้านอาหารของพื้นที่ศึกษาที่ยากจนคือ เงื่อนไขที่เกี่ยวกับสภาพธรรมชาติซึ่งรวมถึงเงื่อนไขทางด้านภูมิศาสตร์และสภาพภูมิอากาศที่มีผลในการจำกัดการผลิตทางการเกษตร คนยากจนในพื้นที่มีความรู้ด้านโภชนาการและสุขภาพน้อย และสิ่งอำนวยความสะดวกทางการแพทย์และสุขอนามัยที่ไม่เพียงพอ นอกจากนี้ สภาพภูมิประเทศทำให้การพัฒนาของการขนส่งและการตลาดที่ยากลำบากด้วย นอกจากนี้ ความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ชนบทของจังหวัด Limpopo ในแอฟริกาใต้¹⁰ การศึกษาใช้กลุ่ม

⁷ ชัยรัตน์ จุสปาโล และคณะ, “แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา”, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2559).

⁸ อ่างแล้ว.

⁹ Fengying, N., Jieying, B., & Xuebiao, Z. Study on China's Food Security Status. (Agriculture and Agricultural Science Procedia, 1. doi: 10.1016/j.aaspro.2010.09.038, 2010).

¹⁰ Cock, et al. Food security in rural areas of Limpopo province, South Africa. (Food Science, 5 (269-282), 269, 2013).

ตัวอย่างจำนวน 599 ครั้วเรือน ซึ่งทำการศึกษาถึงลักษณะของครั้วเรือนการดำรงชีวิต และประเมินความมั่นคงทางอาหารกับระดับของความจนในพื้นที่ศึกษา ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ร้อยละ 53 ของครั้วเรือนในกลุ่มตัวอย่างเป็นกลุ่มที่ไม่มีความมั่นคงด้านอาหารอย่างรุนแรงซึ่งลักษณะของครั้วเรือนมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องคือ ทุนมนุษย์ (การศึกษา ขนาดของครั้วเรือน และอัตราส่วนการเป็นภาระ) และรายได้ของครั้วเรือน

วิธีดำเนินการวิจัย

กิจกรรมที่ 1 การศึกษาทุนทางสังคมของชุมชนจังหวัดกำแพงเพชร โดย 1) สํารวจชุมชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัย 2) จัดเวทีสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการวิจัย 3) สร้างเครือข่ายนักวิจัยชุมชน 4) สร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างทีมวิจัยกับนักวิจัยชุมชน 5) ร่วมกันออกแบบการเก็บรวบรวมข้อมูลทุนทางสังคมในชุมชน 6) สํารวจทุนทางสังคมระดับชุมชนในประเด็นต่อไปนี้ (1) คน (2) สถาบัน (3) วัฒนธรรม (4) องค์ความรู้ในชุมชน

กิจกรรมที่ 2 การศึกษาสภาพและปัญหาความมั่นคงทางอาหารของชุมชน โดย 1) ประชุมผู้ร่วมวิจัยเพื่อสร้างเครื่องมือในการจัดเก็บข้อมูลด้านสภาพและความมั่นคงทางอาหารของชุมชน 2) คณะวิจัยและนักวิจัยชุมชนร่วมกันออกแบบเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล 3) สํารวจสภาพและปัญหาความมั่นคงทางอาหารของชุมชนต่อไปนี้ (1) ความพอเพียง (2) การเข้าถึง (3) การใช้ประโยชน์ และ (4) เสถียรภาพ และ 4) จัดเวทีเพื่อตรวจสอบข้อมูล

กิจกรรมที่ 3 การผลักดันผลการวิจัยสู่การกำหนดนโยบายความมั่นคงทางอาหารของชุมชนจังหวัดกำแพงเพชร โดย 1) จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้บทเรียนการสร้าง ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน 2) ร่วมกันเครือข่ายชุมชนการสร้าง ความมั่นคงทางอาหาร ยกร่างนโยบายการสร้าง ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ดังนี้ นโยบาย วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ มาตรการ และตัวชี้วัด ตามยุทธศาสตร์ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

สรุปผลการวิจัย

ทุนทางสังคมของชุมชนในจังหวัดกำแพงเพชรประกอบด้วยทุน 4 ประเภท ดังต่อไปนี้

1) คน ด้านสุขภาพ ประชาชนมีสุขภาพแข็งแรงตามวัย ด้านจิตใจ ประชาชนมีจิตสาธารณะ มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ทำกิจกรรมเพื่อชุมชนของตนเอง เคารพกฎระเบียบของชุมชน มีวินัย มีความเสียสละ มีการร่วมกลุ่มกันทำกิจกรรมเกี่ยวกับตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และและด้านสติปัญญา มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการทำการเกษตร การฝึกอาชีพ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่ดำเนินการให้

2) สถาบัน มีสถาบันทางศาสนา ได้แก่ วัด, สถาบันการศึกษา ได้แก่ โรงเรียน ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน, สถาบันทางการเงิน ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน กองทุนฌาปนกิจหมู่บ้าน กองทุนกลุ่มอาชีพ กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี, สถาบันการเมืองการปกครอง ได้แก่ การปกครองหมู่บ้านบริหารโดยมีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หัวหน้าคุ้มบ้าน และสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นแกนนำในการพัฒนาชุมชน โดยกำหนดกฎระเบียบของหมู่บ้านร่วมกันเพื่อเป็นการจัดระเบียบความเรียบร้อยทางสังคม

3) วัฒนธรรม มีการจัดกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนาประกอบด้วยวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา (กิจกรรมแห่เทียนพรรษา) วันออกพรรษา ประเพณีเทศน์มหาชาติ ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น, วันสำคัญของชาติ ได้แก่ วันแม่แห่งชาติ วันพ่อแห่งชาติ

4) องค์ความรู้ในชุมชน มีวิถีการประกอบอาชีพทางการเกษตร องค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาเกี่ยวกับทอผ้า การประกอบอาหาร และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ภูมิปัญญาการแปรรูปอาหาร ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นอาหารและสัตว์เศรษฐกิจ

สภาพความมั่นคงทางอาหารของของชุมชนจังหวัดกำแพงเพชร สรุปสาระสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1) ความพอเพียงของอาหารในชุมชน มีการปลูกพืชผักสวนครัวไว้ในบริเวณบ้านที่พักอาศัย การเลี้ยงปลา การเลี้ยงไก่ การเลี้ยงหมู การเลี้ยงกบในบ่อซีเมนต์ การปลูกพืชผักในกระถางยารถยนต์ การปลูกแปลงแปลงพื้นที่บริเวณรอบบ้านและการปลูกไว้ที่หัวไร่ปลายนาตามวิถีชีวิตของเกษตรกร โดยกิจกรรมดังกล่าวนี้จัดตามโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง 2) การเข้าถึงอาหารในชุมชน มีการปลูกพืชผักสวนครัว สมาชิกของกลุ่มมีอาหารไว้บริโภคในครัวเรือนและสามารถจำหน่ายอาหารในชุมชนและภายนอกชุมชน มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การแลกเปลี่ยนอาหารระหว่างครัวเรือน การปลูกผักและเลี้ยงสัตว์ในบริเวณบ้านทำให้มีอาหารเพียงพอต่อการดำรงชีพ การซื้ออาหารจากภายนอกชุมชนเป็นอาหารที่ชุมชนไม่สามารถดำเนินการเอง 3) การใช้ประโยชน์จากอาหารในชุมชน เพื่อลดรายจ่าย ได้บริโภคอาหารที่ปลอดภัยส่งผลดีต่อสุขภาพ โดยเฉพาะสินค้าเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาพของคนในชุมชนและสังคม การสร้างรายได้ สร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชนได้ การได้ขายผลผลิตจากพืชผักสวนครัว การแลกเปลี่ยนระหว่างครัวเรือน และการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยปราศจากสารพิษ นอกจากนี้อาหารยังเป็นปัจจัยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน และ 4) เสถียรภาพของอาหารในชุมชน ลดการพึ่งพิงอาหารจากภายนอกชุมชน คนในชุมชนได้บริโภคอาหารที่มีปลอดภัยปราศจากสารพิษ ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ของชุมชนสามารถปลูกพืชเพื่อเป็นอาหารและการเลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นอาหารสามารถดำเนินการตลอดปี และการเปลี่ยนชนิดของอาหารได้ตามฤดูกาล

ปัญหาความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในจังหวัดกำแพงเพชร สรุปสาระสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1) ความพอเพียงของอาหารในชุมชน ฤดูแล้งจะมีปัญหาเรื่องแหล่งน้ำต้นทุนเพื่อการผลิตอาหารในชุมชน 2) การเข้าถึงอาหารในชุมชน ฤดูแล้งอาหารบางชนิดอาจไม่เพียงพอต่อการบริโภค การพึ่งพาอาหารจากแหล่งภายนอกชุมชนในรูปแบบตลาดนัดชุมชน การบริการขายสินค้าเคลื่อนที่โดยเฉพาะอาหารที่เข้าถึงชุมชนได้ซึ่งเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการเข้าถึงอาหาร 3) การใช้ประโยชน์จากอาหารในชุมชน ปริมาณอาหารที่ชุมชนสามารถผลิตเองได้เพื่อการจำหน่ายมีปริมาณลดลง จึงใช้ประโยชน์แต่เพียงเพื่อบริโภคในครัวเรือน และการแลกเปลี่ยนในชุมชนเท่านั้น และ 4) เสถียรภาพของอาหารในชุมชน ปริมาณอาหารในชุมชนจะลดลงในช่วงฤดูแล้งซึ่งเกี่ยวข้องกับแหล่งน้ำต้นทุนเพื่อการผลิต แต่ประชาชนในชุมชนสามารถปรับเปลี่ยนหมุนเวียนการปลูกพืชผักสวนครัวที่ใช้น้ำน้อยได้ และการเลี้ยงสัตว์ที่เป็นอาหารในสถานการณ์ที่เหมาะสมได้

การถอดบทเรียนในการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชน จังหวัดกำแพงเพชร โดยมีกระบวนการถอดบทเรียนดังนี้ 1) การออกแบบแผนการถอดบทเรียน หัวใจหลักของการถอดบทเรียนประกอบด้วยคือ การแบ่งปันความรู้ ผลประโยชน์ร่วมกัน ความไว้วางใจทั้งต่อตนเองและผู้อื่น และการเรียนรู้ สำหรับการกำหนดปฏิทินการถอดบทเรียนเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารของชุมชน โดยการใช้เวทีการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้านหรือการกำหนดวัน เวลา นัดหมาย กับกลุ่มสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการ มีการกำหนดระยะเวลาในการถอดบทเรียนในช่วงเวลาตามความเหมาะสมของบริบทการดำเนินชีวิต และอาชีพของหมู่บ้านนั้นๆ ด้วย 2) การดำเนินการถอดบทเรียนเฉพาะประเด็นเป็นการเล่าเรื่องจากการได้ไป

เรียนรู้จากประสบการณ์ที่ผู้อื่นมอบให้เช่น การไปฝึกอบรมกับหน่วยงานภาครัฐ สำหรับการถอดบทเรียนทั้งโครงการหรือโดยภาพรวมของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงหรือศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน เป็นการมองภาพรวมของกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน 3) การสื่อสารผลการถอดบทเรียนเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารของชุมชน โดยการจัดทำเป็นชุดการเรียนรู้แบบฐานการเรียนรู้เฉพาะเรื่อง การพัฒนาชุดความรู้จึงเป็นการประยุกต์ใช้วัสดุอุปกรณ์ในท้องถิ่นมากกว่าในพัฒนาองค์ความรู้หรือบทเรียนที่มีอยู่เดิม โดยมีบทเรียนหรือเรียกว่าหลักสูตรระยะสั้นสำหรับการเรียนรู้ และ 4) การติดตามการนำบทเรียนไปใช้ เป็นการติดตามผลผลิตจากการดำเนินการตามบทเรียนหรือฐานความรู้ที่สมาชิกได้เรียนรู้และนำไปปฏิบัติ ได้ผลผลิตมากน้อยหรือมีปัญหาอุปสรรคอย่างไรเพื่อคณะกรรมการดำเนินการจะได้หาวิธีการแก้ไขปัญหาหรือป้องกัน

การผลักดันผลการวิจัยสู่การกำหนดนโยบายความมั่นคงทางอาหารของชุมชนจังหวัดกำแพงเพชร โดยกลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย คณะวิจัย นักวิจัยชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนจากองค์กรภาครัฐหรือเอกชน และเครือข่ายชุมชนที่เข้าร่วมโครงการการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชน จังหวัดกำแพงเพชร ดำเนินการดังต่อไปนี้ 1) จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้บทเรียนการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในแผนชุมชนและแผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร 2) คณะวิจัย นักวิจัยชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกับเครือข่ายชุมชนการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ยกร่างนโยบายการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนจังหวัดกำแพงเพชร ประกอบด้วย (1) นโยบาย (2) วิสัยทัศน์ (3) ยุทธศาสตร์ (4) มาตรการ และ (5) ตัวชี้วัด 3) คณะวิจัย นักวิจัยชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ร่วมกันจัดทำสรุปผลการผลักดันผลการวิจัยสู่การกำหนดนโยบายความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ระหว่างชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยภาพรวมของจังหวัดกำแพงเพชร

อภิปรายผลการวิจัย

ทุนทางสังคมของชุมชนจังหวัดกำแพงเพชร จากผลการวิจัยพบว่า ประเด็นที่มีความโดดเด่นคือ ทุนเกี่ยวกับคน คือประชาชนมีต้นทุนด้านสุขภาพ ด้านจิตใจ และด้านความรู้ โดยเฉพาะการมีจิตสาธารณะ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ทำกิจกรรมเพื่อชุมชนของตนเอง เคารพกฎระเบียบของชุมชน มีวินัย มีความเสียสละ มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมเกี่ยวกับตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการทำการเกษตรทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งทุนทางสังคมทำให้คนสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ของชุมชนได้ อันเกิดจากจารีตประเพณีที่เกี่ยวกับการพึ่งพาอาศัยกันหรือการตอบแทนด้วยสิ่งของเพียงเล็กน้อยหรือการตอบแทนกันด้วยแรงงานในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับอานันท์ กาญจนพันธ์ ที่ได้ชี้ให้เห็นว่า ทุนทางสังคมอยู่ภายใต้หลักการที่สำคัญ 2 ประการ¹¹ คือ หลักการตอบแทนกันถือว่าเป็นหลักการสร้างพันธะทางสังคมในการตอบแทนกัน และหลักการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งหมายถึงการใช้พื้นที่ส่วนรวมของชุมชนในด้านต่างๆ ดังนั้น ทุนทางสังคมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในด้านการสร้างสภาพความพร้อมทางสังคมภายในชุมชนเพื่อรองรับการพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยเฉพาะประเด็นความมั่นคงทางอาหาร นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ได้อธิบาย

¹¹ อานันท์ กาญจนพันธ์, *การระดมทุนเพื่อสังคม*, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2541).

ถึงรูปแบบของทุนทางสังคมประกอบด้วย วัฒนธรรมชุมชน กฎจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดการทรัพยากรท้องถิ่น ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และทรัพยากรบุคคล ถือเป็นกำลังสำคัญในการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง¹²

สำหรับความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในจังหวัดกำแพงเพชร ชุมชนมีปริมาณอาหารที่เพียงพอและเหมาะสมและมีส่วนเหลือสำหรับส่งออกนอกชุมชนได้ในปริมาณมาก มีชนิดอาหารที่หลากหลายอาหารที่บริโภคสอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชน ชุมชนมีความสามารถในการเข้าถึงอาหารได้ทั้งในแง่ระยะทาง ภูมิปัญญา ทักษะ ประสบการณ์ การมีที่ดินทำกิน การมีสิทธิเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างเท่าเทียมชุมชนมีรายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือนไม่สูง แต่ชุมชนใช้เงินในการซื้ออาหารในสัดส่วนที่น้อย ซึ่งสอดคล้องกับองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ และมูลนิธิเกษตรกรกรรมยั่งยืน แบ่งระดับดัชนีชี้วัดความมั่นคงทางอาหารระดับครัวเรือนและชุมชนไว้ว่า ความมั่นคงทางอาหารสามารถเปิดเผยให้เห็นถึงแง่มุมของการยอมรับทางวัฒนธรรมของอาหารที่ครัวเรือนบริโภค รวมถึงปัญหาการขาดแคลนและการเข้าถึงอาหารในบางช่วงเวลาของปี ครัวเรือนที่มีรายจ่ายด้านอาหารคิดเป็นสัดส่วนต่อรายจ่ายทั้งหมดจำนวนมากย่อมมีความเสี่ยงหรือเปราะบางต่อความไม่มั่นคงทางอาหารมาก และสอดคล้องกับ Iram and Butt ได้กล่าวว่าตัวชี้วัดที่สำคัญที่สุดของการมีความมั่นคงด้านอาหาร คือรายได้ของครัวเรือน¹³ โดยครัวเรือนที่มีระดับรายได้สูงจะสามารถได้มาซึ่งอาหาร มีโอกาสและทางเลือกมากกว่าครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำ ในที่นี้ระดับของรายได้จะนำไปสู่การซื้ออาหารที่มีคุณภาพและโภชนาการที่สูงหรือต่ำ และปัจจัยทางสภาพแวดล้อมก็มีส่วนในการสนับสนุนให้คนได้มีคุณภาพที่ดีด้วย เช่น การมีน้ำสะอาด สภาพแวดล้อมที่ดี นำมาซึ่งสุขภาพที่ดีด้วยสภาพแวดล้อมทำให้คนจนคนรวยในพื้นที่ที่สภาพแวดล้อมไม่ดีก็ไม่อาจเข้าถึงอาหารหรือของใช้บริโภคที่มีคุณภาพได้ ซึ่งสอดคล้องกับ เสาวลักษณ์ รุ่งตะวันเรืองศรี และคณะ ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนมีปริมาณอาหารที่เพียงพอและเหมาะสม และมีส่วนเหลือสำหรับส่งออกนอกชุมชนได้ในปริมาณมาก¹⁴ มีชนิดอาหารที่หลากหลายอาหารที่บริโภคสอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชน ชุมชนมีความสามารถในการเข้าถึงอาหารได้ทั้งในแง่ระยะทาง ภูมิปัญญา ทักษะ ประสบการณ์ การมีที่ดินทำกิน การมีสิทธิเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างเท่าเทียมชุมชนมีรายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือนไม่สูง แต่ชุมชนใช้เงินในการซื้ออาหารในสัดส่วนที่น้อย ชุมชนมีภูมิปัญญาเกี่ยวกับแหล่งที่อยู่ของอาหาร ภูมิปัญญาในการดูแลรักษาแหล่งอาหาร สอดคล้องกับเสาวลักษณ์ รุ่งตะวันเรืองศรี และคณะ (2559) ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนมีภูมิปัญญาเกี่ยวกับแหล่งที่อยู่ของอาหาร ภูมิปัญญาในการดูแลรักษาแหล่งอาหาร ภูมิปัญญาเกี่ยวกับสภาพดินฟ้าอากาศ ภูมิปัญญาการจับสัตว์น้ำ และ

¹² สาวิตรี สะอาดเทียน, “กระบวนการทุนทางสังคมในการเกษตรกรรมยั่งยืนที่มีผลต่อการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของชุมชน: กรณีศึกษา ชุมชนวังตะกั่ว อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์*, มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551).

¹³ Iram, U. and Butt, M. S., Determinants of household food security: An empirical analysis for Pakistan. *International Journal of Social Economics* 31: 753-766, 2004.

¹⁴ เสาวลักษณ์ รุ่งตะวันเรืองศรี และคณะ, “รูปแบบการจัดการความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ชุมชนชายฝั่งขนาดเล็ก กรณีศึกษาชุมชนบ้านบุโบย ตำบลแหลมสน อำเภอละงู จังหวัดสตูล”, *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์*, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2559).

ภูมิปัญญาด้านการใช้เครื่องมือในการหาอาหารด้านที่พิสูจน์ให้เห็นว่าสามารถจับสัตว์น้ำได้อย่างอุดมสมบูรณ์มาเป็นเวลานานร้อยปี แสดงให้เห็นถึงความมีเสถียรภาพของอาหาร ชุมชนยังไม่มีมีการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นทางการ แต่มีการสอนจากพ่อแม่ถึงลูกด้วยการให้ติดตามออกไปร่วมกิจกรรมการจับหาอาหาร หรือการทำให้ดูมากกว่า นอกจากนี้ ในงานวิจัยของเสาวลักษณ์ รุ่งตะวันเรืองศรี และคณะ ยังพบว่า ปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านบุโบยคือ การยึดถือหลักคำสอนตามศาสนาอิสลาม การมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ วิธีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน การใช้ภูมิปัญญาที่สั่งสม การสร้างกระบวนการเรียนรู้และการหารือ การมีสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร ภาวะผู้นำของกลุ่มและชุมชน ที่ดิน (ทรัพยากร) ทุนแรงงาน ตลาด เทคโนโลยี ซึ่งทั้งหมดเป็นทุนทางสังคมที่เป็นปัจจัยเอื้อต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนได้ และสอดคล้องกับองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ และมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (2555) ได้กล่าวถึงดัชนีความมั่นคงทางอาหารด้านการจัดหาได้ เกษตรกรจะต้องมีการเข้าถึงปัจจัยการผลิตที่เพียงพอ ได้แก่ ที่ดิน น้ำ แรงงาน และเมล็ดพันธุ์ ต้องมีพื้นที่ทำกินโดยแบ่งเป็นพื้นที่ใช้เพื่อการเพาะปลูกนาข้าว ปลูกพืชอาหารและเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคในครัวเรือนอย่างน้อย 3 ไร่¹⁵ การถือครองสินทรัพย์ภาคการเกษตรได้แก่เครื่องมือและเครื่องจักร ต้องสามารถผลิตอาหารไว้บริโภคเองได้ตลอดทั้งปีมากกว่าซื้อจากตลาดหรือเก็บจากแหล่งธรรมชาติและปริมาณในการผลิตข้าว ผัก ผลไม้ เนื้อสัตว์ ควรมีการผลิตข้าวเป็นอาหารหลักมากที่สุดอย่างน้อยร้อยละ 50 ของอาหารที่ผลิตตามด้วยผัก ผลไม้ และเนื้อสัตว์ สำหรับด้านการเข้าถึงอาหารที่ตนเองผลิตเองตลอดทั้งปีและสามารถเก็บอาหารได้ทุกเมื่อมีความต้องการหรือขาดแคลนด้านอาหาร การเข้าถึงตลาดอาหารท้องถิ่นที่เกษตรกรสามารถหาซื้ออาหารที่ไม่ได้ผลิตเองหรือขายผลผลิตได้ในเขตพื้นที่ชุมชนหรือบริการอื่นๆ การเข้าถึงอาหารธรรมชาติที่สมบูรณ์ในพื้นที่ใกล้เคียงมีความหลากหลายทางชีวภาพ การเข้าถึงอาหารทางด้านวัฒนธรรมศาสนาประเพณีและเครือญาติและเพื่อนบ้านในชุมชนหรือการแลกเปลี่ยนอาหารระหว่างชุมชนในระบบนิเวศที่แตกต่างกัน

อย่างไรก็ตาม จากผลการดำเนินการความมั่นคงทางอาหารของชุมชนจังหวัดกำแพงเพชร ไม่มีความชัดเจนในเรื่องการใช้ประโยชน์จากอาหารหรือการแปรรูปอาหารในชุมชนให้มีมูลค่าเพิ่ม หรือประเด็นเกี่ยวกับการบริโภคอาหารเพื่อลดความเสี่ยงต่อโรค เช่น โรคเบาหวาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่ายังขาดองค์ความรู้ หรือขาดความตระหนักเกี่ยวกับการควบคุมอาหารที่มีความเสี่ยงต่อโรคประจำตัว ซึ่งไม่สอดคล้องกับมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน¹⁶ ได้กล่าวถึงดัชนีความมั่นคงทางอาหารการใช้ประโยชน์จากอาหารด้านสุขภาพพิจารณาจากโรคที่คนในครัวเรือนและชุมชนเป็นซึ่งเกี่ยวข้องกับการบริโภคอาหาร เช่น โรคขาดสารอาหาร โรคอ้วนโรคเรื้อรัง เช่น เบาหวานเกาต์ความดัน เป็นต้น

¹⁵ องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ, ความมั่นคงทางอาหาร, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://arm-mi-taput19.blogspot.com>[1 สิงหาคม 2561].

¹⁶ มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน, สิทธิเกษตรกรและความมั่นคงทางอาหาร, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://www.sathai.org/th> <http://www.sathai.org/th>[1 สิงหาคม 2561].

ข้อเสนอแนะ

1. ชุมชนต้องระมัดระวังปัจจัยที่จะทำให้ทุนทางสังคมอ่อนแอหรือไม่เอื้อต่อการสร้างความมั่นคงทางอาหาร เช่น ระบบการค้าขายที่มุ่งเน้นผลกำไรหรือการค้าขายสินค้าอุปโภคบริโภคที่มาจากแหล่งภายในชุมชน ซึ่งทำให้ชุมชนเลือกความสะดวกสบายมากกว่าที่จะสร้างอาหารในชุมชนในโอกาสต่อไป
2. ชุมชนควรจัดทำฐานข้อมูลแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและผลิตอาหารในชุมชน การสร้างกฎระเบียบกวดึก การใช้ทรัพยากรร่วมกันในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด ดังนั้น การจัดทำแผนบริหารความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

บรรณานุกรม

- ชัยรัตน์ จุสปาโล และคณะ. “แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสระเค็ด จังหวัดสงขลา.” รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2559.
- ดำรงศักดิ์ จันทโททัย. การแสวงหาแนวทางการเสริมสร้างสร้างทุนทางสังคมของชุมชนเมืองที่เชื่อมโยงทั้งภายใน-ภายนอก. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2553.
- ธำนิชัย มุ่งจิต. “แนวทางการเสริมสร้างศักยภาพด้านความมั่นคงทางอาหารบ้านแม่สุรินทร์ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน.” วิทยานิพนธ์เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏจระเข้, 2555.
- มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน. สิทธิเกษตรกรและความมั่นคงทางอาหาร. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://www.sathai.org/th> <http://www.sathai.org/th>[1 สิงหาคม 2561).
- วีระศักดิ์ จุลดาชัย และคณะ. การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะและแผนยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง อาหารระดับชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลสามผง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2556.
- สาวิตรี สะอาดเทียน. “กระบวนการทุนทางสังคมในการเกษตรกรรมยั่งยืนที่มีผลต่อการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของชุมชน: กรณีศึกษา ชุมชนวังตะกั่ว อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตภาควิชาการพัฒนารัฐบาล. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.
- เสาวลักษณ์ รุ่งตะวันเรืองศรี และคณะ. “รูปแบบการจัดการความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ชุมชนชายฝั่งขนาดเล็ก กรณีศึกษาชุมชนบ้านบุโบย ตำบลแหลมสน อำเภอละงู จังหวัดสตูล.” รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2559.
- องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ. ความมั่นคงทางอาหาร. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://arm-mi-taput19.blogspot.com>[1 สิงหาคม 2561).
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. การระดมทุนเพื่อสังคม. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2541.
- Cock, et al. Food security in rural areas of Limpopo province, South Africa. *Food Science*, 5 (269-282), 269, 2013.
- Fengying, N., Jieying, B., & Xuebiao, Z. Study on China's Food Security Status. *Agriculture and Agricultural Science Procedia*, 1. doi: 10.1016/j.aaspro.2010.09.038, 2010.

Iram, U. and Butt, M. S. Determinants of household food security: An empirical analysis for Pakistan. *International Journal of Social Economics* 31: 753-766, 2004.

World Food Summit. **Rome Declaration on World Food Security**. Rome, 1996.

นิเวศวัฒนธรรมลุ่มน้ำพิจิตรของคนหาปลาในกระแสการเปลี่ยนแปลง Phichit River Basin Ecological Culture of Fishermen in the Transformational Trend

สุภางค์พิมพ์ คล้ายธานี
พระปลัดอนุชาติ นรินโท (อวยุ้ง)
วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้เป็นการศึกษากระบวนการที่สังคมวัฒนธรรมปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมุ่งเป้าสำคัญไปที่วิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการปรับตัว ของสังคมและวัฒนธรรมคนหาปลาในแม่น้ำพิจิตร โดยใช้แนวคิดเชิงนิเวศวัฒนธรรม (Ecological culture) สังเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นบริเวณลุ่มน้ำพิจิตร โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกต เพื่อการพัฒนาการจัดการแม่น้ำพิจิตรผ่านวิถีชีวิตคนหาปลาบนพื้นฐานนิเวศวัฒนธรรม

คำสำคัญ: นิเวศวัฒนธรรม, แม่น้ำพิจิตร, คนหาปลา

Abstract

This academic article was a study the process that the society and culture adapted to the environment by aiming at evolution or change stemming from the social and cultural adaptation of fishermen in Phichit River. The ecological culture concept was used for synthesizing social phenomena at Phichit River Basin. Data were collected by studying documents, interviewing, and observing for developing and managing Phichit River through the fishermen's way of life on the basis of ecological culture.

Keywords: Ecological Culture, Phichit River, Fishermen

บทนำ

แม่น้ำพิจิตร

แม่น้ำพิจิตร เป็นทางเดินเก่าของแม่น้ำน่าน ต้นน้ำไหลแยกจากแม่น้ำน่านที่บ้านวังกระดี่ทอง ในเขตอำเภอเมืองพิจิตร สภาพลำน้ำคดเคี้ยว แม่น้ำพิจิตรอยู่ระหว่างแม่น้ำยมและแม่น้ำน่าน ไหลผ่านอำเภอเมืองพิจิตร อำเภอโพธิ์ประทับช้าง อำเภอตะพานหิน แล้วมาบรรจบกับแม่น้ำยมที่บ้านบางคลาน

อำเภอโพทะเล¹ ที่สัมพันธ์กับการขนส่งทางน้ำ มีเรือแม่ล เรือค้าขาย ข้าว เกลือ และอื่น และยังมียี่เรือเก่า เรื่องจระเข้ ในสายน้ำหรือคนในชุมชนบริเวณแม่น้ำพิจิตร เรียกถ้ำชาละวัน มีที่มาจากวรรณคดีเรื่องไกรทอง ในบทพระราชานิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 ลักษณะเป็นช่องซุดลึกลงไปในดิน ชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นถ้ำชาละวัน มีเรื่องเล่าว่าเมื่อประมาณ 60-70 ปีก่อน พระภิกษุวัดนครชุมรูปหนึ่งได้จุดเทียนไขเดินเข้าไปในถ้ำแห่งนี้จนหมดเทียนเล่มหนึ่งก็ยังไม่ถึงถ้ำ ในปัจจุบันดินพังทลายทับถมจนตื้นเขิน ทางจังหวัดจึงได้สร้างรูปปั้นไกรทองและชาละวันไว้ที่บริเวณปากถ้ำด้วย²

การจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำลี้แนวคิดการปฏิบัติตามแบบแผนนิเวศวัฒนธรรม

แนวคิดการปฏิบัติตามแบบแผนนิเวศวัฒนธรรมเพื่อการจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำลี้ ก่อเกิดจากความวิตกกังวลของประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ในพื้นที่ที่ส่งผลกระทบต่อความหลากหลายของพันธุ์พืชและสัตว์ที่ลดจำนวนลง จนบางชนิดสูญหายไปจากการนำแนวคิดนิเวศวัฒนธรรมมาใช้เพื่อปกป้องพื้นที่แม่น้ำและพื้นที่ป่าต้นน้ำ จึงก่อให้เกิดขึ้นในชุมชนที่เห็นความสำคัญและผู้มีผู้นำที่เข้มแข็ง ดังนั้นการสร้างแผนปฏิบัติเชิงกลยุทธ์เพื่อการแก้ไขปัญหาภัยน้ำภายใต้แนวคิดนิเวศวัฒนธรรมควรเริ่มจากศักยภาพของผู้นำหมู่บ้าน ที่เป็นแกนนำหลักในการพัฒนา ทั้งนี้การเชื่อมโยงแนวคิดนิเวศวัฒนธรรมสู่การอนุรักษ์และฟื้นฟูแม่น้ำลี้ และพื้นที่ป่าต้นน้ำควร ดำเนินการภายใต้การมีส่วนร่วมและการเห็นคุณค่าของแม่น้ำลี้ ทั้งนี้การที่พื้นที่แม่น้ำลี้และพื้นที่ป่าต้นน้ำถูกบุกรุกปล่อยร้างมานานโครงการสร้างชุมชนที่เปลี่ยนไป การขาดการสืบทอดกระบวนการทางนิเวศวัฒนธรรม ชุมชนบางแห่งไม่เข้มแข็งและการขาดกระบวนการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องปัจจัยเหล่านี้เป็นจุดอ่อนและอุปสรรค ในการเชื่อมโยงแนวคิดนิเวศวัฒนธรรม สู่การปฏิบัติในพื้นที่ อย่างไรก็ตามพื้นที่แห่งนี้ยังคงมีโอกาสในการดำเนินการจากศักยภาพที่ดีของชุมชนซึ่งต้องอาศัยการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐเพื่อให้เกิดเวทีสาธารณะเพื่อเปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกัน การจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำลี้แนวคิดการปฏิบัติตามแบบแผนนิเวศวัฒนธรรม³

ชาวเลในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่เพื่อการหยุดของชุมชนและวิถีวัฒนธรรม

ชาวเลเปนชนเผ่าที่มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับการเดินเรือในแถบชายฝั่งอันดามัน พวกเขาได้รับผลกระทบโดยตรงจากโลกาภิวัตน์ เมื่อทะเลและที่ดินในแถบชายฝั่งอันดามันกลายเป็นตุนสำคัญในการรองรับลูกคานานาชาติของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ทำให้หลายชุมชนต้องเผชิญกับปัญหาความไม่มั่นคงด้านที่อยู่อาศัย ขณะที่นโยบายในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติก็เพิกเฉยต่อวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวเล

¹ ดูรายละเอียดใน กรมศิลปากร, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://www.finearts.go.th> [8 สิงหาคม 2561].

² ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, “วัดมหาธาตุ”, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://www.sac.or.th/databases/archaeology/archaeology/วัดมหาธาตุ-1> [5 สิงหาคม 2561].

³ สามารถ ใจเตี้ย, “การจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำลี้แนวคิดการปฏิบัติตามแบบแผนนิเวศวัฒนธรรม”, *สิ่งแวดล้อม*, ปีที่ 21 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มีนาคม 2560): 41 – 48.

การหาปลาในทะเลจึงยากยิ่งขึ้นกว่าอดีต ชาวเลกลายเป็นกลุ่มคนที่ “ไม่มีทะเลไหนหากิน ไม่มีที่ดินไหนอยู่อาศัย” บทความนี้มีเป้าหมายที่จะนำเสนอภาพสังคมของชาวเล โดยใช้กรณีศึกษาหาดราไวย์ จังหวัดภูเก็ต วิเคราะห์ตามแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (cultural ecology) ของชุมชนที่กำลังเผชิญกับความเปราะบางทางวัฒนธรรม การสูญเสียที่ทำกินและที่อยู่อาศัยท่ามกลางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย และการเคลื่อนไหวของชาวเลในขบวนการทางสังคมแบบใหม่ (new social movement) ที่ต่อรองให้ภาครัฐต้องปรับปรุงระเบียบในการใช้ทรัพยากรให้เป็นธรรมมากขึ้น⁴

นิเวศวัฒนธรรม

นักมานุษยวิทยาแนวนิเวศวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงที่สุดท่านหนึ่งคือ จูเลียน สจ๊วต สจ๊วตเป็นศิษย์ของ โบแอส แต่ท่านมีทัศนะที่แตกต่างไปจากโบแอส ในแง่ที่ว่าสจ๊วตเน้นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติว่าเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อระบบสังคมและการปรับตัวของมนุษย์ การศึกษาเชิงนิเวศวัฒนธรรมตามแนวความคิดของสจ๊วต คือการศึกษากระบวนการที่สังคมวัฒนธรรมปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมุ่งเป้าหมายสำคัญไปที่วิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการปรับตัว (adaptation) ของสังคมวัฒนธรรม สจ๊วตเชื่อว่า สังคมวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่ง การเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป การปรับตัวของสังคมวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับพื้นฐานที่สำคัญ คือ เทคโนโลยี โครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เป็นหลัก

“วัฒนธรรม” ตามทัศนะของสจ๊วต เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ท่านมีความสนใจที่จะศึกษาว่า วัฒนธรรมมีการปรับตัวอย่างไรให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และมนุษย์มีวิธีการอย่างไรที่จะใช้เทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมถึงแม้แต่ว่าวัฒนธรรมจะถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อม แต่สจ๊วตได้เน้นว่าเราไม่ควรแยกแยะสภาพแวดล้อมออกจากความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งก็เป็นพื้นฐานที่สำคัญของพฤติกรรมมนุษย์ ตัวอย่างเช่นในสังคมดั้งเดิมมนุษย์มีวิธีการผลิตแบบล่าสัตว์และเก็บอาหาร ผู้หญิงเป็นฝ่ายเก็บอาหาร และผู้ชายจะทำหน้าที่ล่าสัตว์ การแบ่งแยกงานในทำนองนี้ได้เป็นเพราะผู้ชายมีร่างกายที่แข็งแรงกว่า แต่เป็นเพราะว่าผู้หญิงต้องใช้เวลาอยู่กับลูก ในขณะที่ผู้ชายสามารถเดินทางไกลและจากบ้านไปได้ในระยะเวลาที่นาน

มนุษย์ตามทัศนะของสจ๊วตเป็นสัตว์ที่มีเหตุผลและวิวัฒนาการทางสังคม วัฒนธรรมก็วางอยู่บนรากฐานของเหตุผล แต่เพราะว่าภาวะวิสัยและสภาพแวดล้อมที่แตกต่าง วัฒนธรรมสองวัฒนธรรมจึงมีการแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิตที่ต่างกันและมีวิวัฒนาการที่แตกต่างกันไปด้วย เช่น วัฒนธรรมของกลุ่มที่ตั้งรกรากอยู่ใกล้ทะเลจะมีการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือที่ช่วยในการยังชีพ เช่น เบ็ด แห อวน ฉมวก เรือ และมีการพัฒนาสิ่งสมควรรู้เกี่ยวกับการเดินทะเลและการจับปลา ในขณะที่กลุ่มอื่น ซึ่งตั้งรกรากอยู่ในเขต ป่าดงดิบ จะมีการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือยังชีพที่แตกต่างออกไป เช่น หอก ธนู เพื่อใช้ในการล่าสัตว์และหาอาหาร แนนอนทั้งสองกลุ่มนี้จะมีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมที่ต่างกันอย่าง

⁴ ศิริรัตน์ สุวรรณโมลี, “ชาวเลในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่เพื่อการอยู่รอดของชุมชนและวิถีวัฒนธรรม”, *วิจัยสังคม*, ปีที่ 38 ฉบับที่ 1, (มกราคม - มิถุนายน 2558): 109 - 136.

สัจวัตปฏิเสธแนวความคิดแบบวิวัฒนาการสายเดี่ยว (unilinear evolution) ของนักวิวัฒนาการรุ่นเก่า ซึ่งเชื่อว่า วัฒนธรรมของทุกเผ่าพันธุ์จะมีวิวัฒนาการเป็นเส้นตรง ผ่านขั้นตอนต่างๆ ที่เหมือนกันหมด สัจวัตเชื่อว่า วิวัฒนาการสังคมเกิดขึ้นได้หลายสาย (multilinear evolution) และ จะแตกต่างกันออกไปใน ที่ต่างๆ ความแตกต่างนี้เกิดขึ้นจากการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม เทคโนโลยี และโครงสร้างสังคมเป็นหลัก แนวความคิดแบบวิวัฒนาการหลายสายนี้ ขัดแย้งกับแนวความคิดของนักวิวัฒนาการรุ่นเก่า เช่น มอร์แกน รวมทั้งทฤษฎีวิวัฒนาการสากลของไวท์ ไวท์เองมองสัจวัตว่าเป็นคู่แข่งคนสำคัญ เพราะไวท์เน้นในวิวัฒนาการสายเดี่ยวในขณะที่สัจวัตพูดถึงวิวัฒนาการหลายสาย อันที่จริง แนวความคิดของไวท์และสัจวัต นั้น มีลักษณะที่แตกต่างกันอย่างมีนัยยะสำคัญเพียงประการเดียว นั่นคือ ไวท์มองวิวัฒนาการในลักษณะที่เป็นเส้นตรงสายเดี่ยว แต่สัจวัตมองวิวัฒนาการว่าอาจเกิดขึ้นได้หลายแนว ไวท์และสัจวัตต่างก็ได้นำเอาทฤษฎีวิวัฒนาการและมาร์กซิสม์ มาประยุกต์ใช้ในการอธิบายสังคมวัฒนธรรมเช่นเดียวกัน

แนวความคิดของสัจวัตมีอิทธิพลอย่างมากต่อการวางรากฐานของการศึกษา “เชิงนิเวศวัฒนธรรม” ในอเมริกา ซึ่งเน้นความสำคัญของวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม ว่าเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นใกล้ชิด และมีผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก ในยุคที่เทคโนโลยียังอยู่ในระดับต่ำ มนุษย์จำต้องปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม เมื่อเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าขึ้น มนุษย์มีความสามารถในการเปลี่ยนหรือตัดแปลงสภาพแวดล้อมได้มากขึ้น อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมก็ลดน้อยลง แต่ลักษณะทางวัฒนธรรม ประสบการณ์และความเคยชินในอดีต ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างจะยังคงอยู่ และสืบทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่น

แนวความคิดเชิง “นิเวศวัฒนธรรม” ของสัจวัตที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม และกฎแห่ง “วิวัฒนาการสากล” ของไวท์ ซึ่งเปรียบเทียบวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมกับจำนวนพลังงานที่มนุษย์ใช้ มีอิทธิพลอย่างมากต่อแนวความคิดแบบ “วัตถุนิยมวัฒนธรรม” ของมาร์วิน แฮร์ริส⁵

การพึ่งพาแม่น้ำพิจิตร

การพึ่งพาแม่น้ำพิจิตรเมื่ออดีตใช้เป็นเส้นทางในการสัญจร การค้าขาย ใช้อาบ ต้มกิน และเป็นแหล่งอาหารตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ฤดูกาลเป็นตัวกำหนดวิธีการหาปลา เช่น น้ำขึ้น (น้ำลึก) คนหาปลาก็จะลงข่ายจับปลา น้ำลง (น้ำตื้น) ทอดแห เมื่อได้ปลามากก็จะบริโภคในครัวเรือน ที่เหลือก็ขาย การขายมีสองแบบ คือ ขายปลาสด ตามชนิดและราคาของปลา ในส่วนที่ตายก็แปรรูปเป็นปลาร้าและปลาเกลือ ปัจจุบันการหาปลาก็ยังมีอยู่ แต่การสัญจรก็เริ่มหายไปเพราะมีถนน สะพาน รถยนต์ และมอเตอร์ไซด์ การอาบ การต้มกิน ก็ไม่มีแล้วในปัจจุบันเพราะแม่น้ำไม่ได้สะอาดดังเช่นแต่ก่อน และมีสารเคมีเลยไม่ต้มกินหรืออาบ เพราะมีน้ำประปา และน้ำดื่มขาย การพึ่งก็ได้เปลี่ยนแปลงเหลือเพียงเอาน้ำมารดสวน และเป็นแหล่งหาปลาเท่านั้น ซึ่งมีรายละเอียดจากการลงพื้นที่ดังนี้

⁵ ยศ สันตสมบัติ, ศ.ดร., จากวานรถึงเทวดา: มาร์กซิสม์และมานุษยวิทยา มาร์กซิสม์, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557).

“หาปลา ลงขาย ได้สารพัดปลา ได้ก็กิน เหลือขาย ตายเอามาทำปลาร้า/ตากแห้ง” แต่ทุกวันนี้เริ่มไม่ค่อยมีคนทำปลาร้าแล้ว เพราะมีตลาดนัด มีขายเยอะ ส่วนมากเอาไปขายที่เพชรบูรณ์ (ชนแดน) หรือมีคนมารับซื้อ น้ำขึ้นก็วางขาย น้ำลงก็ว่านแห สมัยก่อนมีเบ็ดดวง คือ การปลุกห่างไว้ที่หนอง หรือริมแม่น้ำ ส่วนมากทำตอนกลางคืน ไขไฟฉายนำทาง การตัดพืชผักต่างๆ ให้เป็นร่องครึ่งวงกลม ก็เอาคันเบ็ด เดินหาเหย็ดแถวนั้นเป็นเหยื่อล่อ ชะโด หรือไอ้ช่อน ให้หาเหย็ดโดนน้ำหน่อยๆ ซ้ายที่ ขวาที่ สลับไปมา เก็บผักบั้ง กระเฉดขาย หรือบางคนปลุกขายได้ ทุกวันนี้ไม่ค่อยมีแล้วน้ำมันเยอะ ผักบั้งกับกระเฉดชอบน้ำน้อย สมัยก่อนเวลาน้ำลงเดินข้ามได้ ทุกวันนี้ไม่ได้แล้วน้ำลึก สมัยก่อนน้ำขึ้นลงเป็นเวลา หรือฤดูของมัน ทุกวันนี้ไม่เป็นอย่างนั้นแล้วเพราะมีเขื่อน⁶

ถ้าไม่ประมงก็จะรตมะนาว รตสวน “ลงในแม่น้ำใส่องกิน” เมื่อก่อนไปถึงวัดบางคานไม่ต้องเอาน้ำไป รอยควย “กอบกินน้ำใส ก็ล่อชะอิมนั่งพักใหญ่เลย” ประมงก็หาปลา⁷ ลงรอบ ลงเฟือก ลูกบวบ จับปลา ดุก ช่อน แขยง สวาย ชะโด ก็มีปลาที่ประมงมาปล่อย คือ ปลาตะเพียน ปลาสร้อย⁸ ก็รดน้ำต้นไม้ ปลุกสวน อาบ กิน ขุดสระก็มีน้ำกิน ลงเบ็ด ลงขาย ทอดแห “ปลาน้ำแดง” หมายถึง ฤดูปลาวางไข่ ปลาชุกชุม “วังบางคาน มีกระเข้ใหญ่”เมื่อก่อนปัจจุบันไม่มีแล้ว⁹ ลงอาบน้ำ กิน รตมะนาว ต้นไม้ปลุกมะนาว 5 ไร่ แป้นลำไพล หาปลามาทำปลาร้า ช่อน แขยง งมหอย ได้ปลาชีว ปลาสร้อย มากิน ผักบั้ง ผักกระเฉด ถ้าเป็นดั้งเดิมนะ¹⁰

การเปลี่ยนแปลงแม่น้ำพิจิตร

การเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำพิจิตรมีสองส่วนคือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดโดยธรรมชาติของแม่น้ำก็โดยฤดูกาลเป็นตัวกำหนด เช่น น้ำหลาก น้ำแล้ง น้ำขึ้น น้ำลง น้ำตื้น น้ำลึก วังปลา โคน้ำ คุ่งน้ำ การเกิดวัชพืชหรือระบบนิเวศริมน้ำที่เป็นผลมาจากฤดูกาล กับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดโดยฝีมือมนุษย์ ได้แก่ การสร้างประตูน้ำแบบถาวร ที่กั้นเป็นระยะๆ การสร้างตลิ่งกั้นน้ำเป็นช่วงๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อเครื่องมือ วิธีการจับปลา ชนิดของปลา ของคนต้นน้ำ กับคนท้ายน้ำ เช่น “แต่ก่อนปลาเทโพ สวาย เยอะ พอสร้างเขื่อนมันก็ไปอยู่ต้นเขื่อนที่น้ำเยอะ ถ้าน้ำเยอะก็จับยาก กับไปอยู่บริเวณหน้าวัดปลามันรู้ที่ไหนมันปลอดภัย ท้ายเขื่อน

⁶ สัมภาษณ์นายยูย จอกผล อายุ 85 ปี บ้านท่าบัว หมู่ที่ 4 ตำบลท่าบัว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร 23 กรกฎาคม 2561 ณ บ้านท่าบัว.

⁷ สัมภาษณ์ลุงแป้ว นายเสวก บุญช่วย อายุ 66 ปี บ้านท่าบัว หมู่ที่ 12 ตำบลท่าบัว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร วันเสาร์ ที่ 4 สิงหาคม 2561 ณ บ้านท่าบัว.

⁸ สัมภาษณ์ลุงทรง นายทรง บัวทอง อายุ 73 ปี บ้านทุ่งน้อย หมู่ที่ 4 ตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร วันจันทร์ 6 สิงหาคม 2561 ณ บ้านทุ่งน้อย.

⁹ สัมภาษณ์นายเล็ก จอกผล อายุ 86 ปี นางสุวิน จอกผล อายุ 80 ปี เป็นพ่อและแม่ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านท่าบัว หมู่ที่ 12 ตำบลท่าบัว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร วันเสาร์ ที่ 4 สิงหาคม 2561 ณ บ้านท่าบัว.

¹⁰ สัมภาษณ์ป้าโหนก นางบุปผา เขียวงาม อายุ 61 ปี วันเสาร์ ที่ 4 สิงหาคม 2561 บ้านท่าบัว หมู่ที่ 12 ตำบลท่าบัว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ณ บ้านท่าบัว.

น้ำน้อยโดนจับจ่ายมันก็ไม่มา” การสร้างสะพาน ถนนข้ามลำน้ำ การสร้างบ้านเรือที่พักอาศัย หรือระบบ สาธารณูปโภคในแต่ละชุมชน หรือส่วนราชการในพื้นที่ ซึ่งสอดรับกับการทำให้ข้อมูลของคนในพื้นที่ดังนี้

อดีตน้ำตื้นหากินง่าย ปัจจุบันน้ำลึกหากินยาก “ถ้าพูดว่าไม่ทำเชื่อก็น่าจะหากินง่าย” เมื่อก่อนถลก ฝ้ายเดินข้ามได้ ทุกวันนี้ไม่ได้แล้ว ชนิดของปลายังบ่งบอกถึงการเปรียบเปรยชนิดปลากับคน เช่น “อ้วนหัวกลมเหมือนไอ้สง” คำทักทายของคนหาปลา (คนโบราณ) เช่น “ไปไหน” “ไปเลาะปลา มาทำปลาร้า” การทำบ่อล้น ทำในหนอง หรือทำเวลาน้ำลด ช้างเหยียบ ทุกวันนี้ไม่มีแล้ววิธีจับปลาแบบนี้¹¹ มีสะพาน ประตูเปิดน้ำ มีน้ำหล่อเลี้ยงปลาโต ไซ่ทั้งปี เหมือนมะม่วงทุกวันนี้กินทั้งปี¹² ก็ถ้าอยู่ใกล้ประตูก็ หากินง่าย ถ้าท้ายๆ น้ำก็จะน้อย เพราะในแม่น้ำมีเขื่อนมีประตูกั้นแม่น้ำหลายที่ใกล้เราที่สุดก็แกวเมรุวัด ขวาง ปลายก็แกวบางคลาน¹³

บทบาทแม่น้ำพิจิตรต่อเศรษฐกิจชุมชน มูลค่าทางเศรษฐกิจ ผลผลิต

รายได้จากแม่น้ำก็จะมีการขายปลาที่เป็นปลาสด ปลาร้า ปลาแห้ง ปลาเกลือ แต่ก็ไม่มากนักเป็นการหาเพื่อบริโภคในครัวเรือน ขายบ้างเล็กน้อยที่เหลือจากการบริโภค แต่บทบาทของแม่น้ำจะส่งผลต่อ เศรษฐกิจ หรือผลผลิต ในเรื่องของการทำงานเป็นรายได้หลักของคนในชุมชนเมื่อเทียบกับการหาปลา ซึ่งสอดคล้องกับคำพูดของลุงคนหนึ่งว่า “ไม่รวยถึงไหนหรอกเอาชีวิตเขามาขาย” นั้นสะท้อนว่าการหาปลา ไม่ใช่รายได้หลัก หรือการจับปลาไม่อาจทำให้คนหาปลาร่ำรวยจากการขายปลาได้ เป็นเพียงธุรกิจครอบครัว เพียงจุลเจือครอบครัว หรือญาติพี่น้องเวลามาเยี่ยมเยือนเท่านั้น ซึ่งมีรายละเอียดปลีกย่อยดังนี้

ลุงชาย ชาย กิน ทำปลาร้า การหาปลาไม่ได้มีแต่ในแม่น้ำพิจิตร ยังมีบึง ในทุ่งอีก เดือน 11, 12 น้ำเริ่มเข้าทุ่ง ปลาที่กินปลวก กินมด หามาขายตลาดนัดท่าบัว ซ่อนก็กิโลกรัมละร้อยกว่าบาท ปลาหมอ ร้อยห้าสิบ¹⁴ ลงเฟือก ลงรอบ ที่มีผักอีวา (ผักตบชวา) แฉะๆ สะพานปูน ทำปลาร้า ปลาเกลือ กิโลกรัมละ 300 บาท หรือแบ่งขายก็มี¹⁵ จับปลากิน ขาย “ขายปลาซื้อหมู” ผักเราก็ปลูก เอาปลาไปแลก น้ำอ้อย น้ำตาล ขายปลา กิโลละ 5 บาท 2 บาท เอาไปขายที่ตลาดบางมูลนาก ปลูกผักบึงขาย ทุกวันนี้จะปลูกผักบึง ลงทุนเยอะ เมื่อก่อนใช้แม่น้ำ เอาจไปแม่น้ำก็มีผักบึง¹⁶

¹¹ สัมภาษณ์นายย้อย งอกผล อายุ 85 ปี บ้านท่าบัว หมู่ที่ 4 ตำบลท่าบัว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร 23 กรกฎาคม 2561 ณ บ้านท่าบัว.

¹² สัมภาษณ์ลุงแป้ว นายเสวก บุญช่วย อายุ 66 ปี บ้านท่าบัว หมู่ที่ 12 ตำบลท่าบัว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร วันเสาร์ ที่ 4 สิงหาคม 2561 ณ บ้านท่าบัว.

¹³ สัมภาษณ์ลุงทรง นายทรง บัวทอง อายุ 73 ปี บ้านทุ่งน้อย หมู่ที่ 4 ตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร วันจันทร์ 6 สิงหาคม 2561 ณ บ้านทุ่งน้อย.

¹⁴ สัมภาษณ์ลุงแป้ว นายเสวก บุญช่วย อายุ 66 ปี บ้านท่าบัว หมู่ที่ 12 ตำบลท่าบัว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร วันเสาร์ ที่ 4 สิงหาคม 2561 ณ บ้านท่าบัว.

¹⁵ สัมภาษณ์ลุงทรง นายทรง บัวทอง อายุ 73 ปี บ้านทุ่งน้อย หมู่ที่ 4 ตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร วันจันทร์ 6 สิงหาคม 2561 ณ บ้านทุ่งน้อย.

¹⁶ สัมภาษณ์นายเล็ก งอกผล อายุ 86 ปี นางสุวิน งอกผล อายุ 80 ปี เป็นพ่อและแม่ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านท่าบัว หมู่ที่ 12 ตำบลท่าบัว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร วันเสาร์ ที่ 4 สิงหาคม 2561 ณ บ้านท่าบัว.

ชนิดของปลาที่จับ

ปลาสวย ปลาเทโพ ปลาชะโด ปลาช่อน ปลาดุก ปลาแขยง ปลากลาย ปลาสร้อย ปลายี่สก ปลานิล ปลากระดี่ ปลาชิว ปลาสลิด ปลาตะเภา ปลากระสง ในอดีตมีเยอะแต่ทุกวันนี้ก็มีแต่น้อยนานๆ ที่ได้ที่จะจับได้ขีดสองขีดเมื่อก่อนอย่างน้อยครึ่งกิโล สาม สี่ ถึงห้ากิโลกรัม (ปลากระสง) ปลาที่จับได้ส่วนมาก เป็นปลารวมชาติ นานๆ ทีจะมีกรมประมงมาปล่อยปลาบ้าง เช่น ปลาตะเพียน ปลาสร้อย เป็นต้น

วิธีการหาปลา อุปกรณ์/เครื่องมือ กติกา ความเชื่อเกี่ยวกับการหาปลา

วิธีการ อุปกรณ์/เครื่องมือ การหาปลาก็ขึ้นอยู่กับว่า ณ วันนั้นที่จะจับปลาเป็นฤดูกาลไหน ออกมาได้ ปลาอะไร หรือความชำนาญ ความถนัด ของแต่ละบุคคล เช่น น้ำลึกจะทอดแหไม่ได้ ต้องลงข่าย คนอายุ เยอะ ไม่ค่อยมีแรงจะไม่นิยมทอดแห เพราะใช้แรงเยอะ จึงหันไปลงรอบ ลงไซ เป็นต้น กติกาก็ไม่ค่อยมีมาก แต่จะเป็นการรับรู้กันว่าบริเวณหน้าวัดจะไม่จับปลา หรือมีพื้นที่เฉพาะ อุปกรณ์ของใครของมันจะไม่ค่อยยุ่ง เกี่ยวกัน สอดคล้องกับคำพูดคนหาปลาที่ว่า “หากินทางใครทางมัน”

ความเชื่อเกี่ยวกับการหาปลาของคนหาปลาในท้องถิ่นที่ว่า ไม่มีความเชื่อ มีแต่คำพูดของเราเอง พูดสัปดน เป็นเรื่อง ทุกที่มีเจ้าที่อยู่ หนอง คลอง บึง “เหมือนเราขอปลากินหม้อแกงนึ่งได้เท่าหม้อแกงแหละ หาแทบตายก็ไม่ได้มากกว่านี้ ที่ไหนก็ได้ อีก ไปขอเขา ภูไม้ให้ ปากดีเอาไป” มีศาลอยู่หลังอำเภอบึงสามพัน แกว่น เหล้าขวด ไก่ตัว

การทอดแห 6 คอก ปลาใหญ่ สวย 3-5 กิโลกรัม กระจ่างกักกักผักขึ้น ทอดแหกัน แล้วจัดลำด้า ดับในการทอดแหทีละคน ตามจำนวนคนที่ไปช่วยกัน เครื่องมือ เบ็ด แห ข่าย เครื่องมือที่จับจะบงบอกชนิด ปลาที่ได้ ปลาช่อน ปลาสวย สร้อย ตะเพียน “ไม่มีห้ามกันไม่มีกินก็ต้องไปหา ห้ามกันไม่ได้ เดี่ยวบอกเรากันท่า” เดือน 11, 12 ตกเบ็ดดวง หน้าหนาว “รอบเย็น รอบยาว กักปลาช่อน ไซ ถึงเวลาเราก็ไปภูมา ไปเลาะ ข่าย” ไปเก็บปลา ปลาช่อนครึ่งกิโลเรียก ปลา สอง ปลาสาม กิโล เรียกปลาสี่ ปลาห้า¹⁷ รอบไม่เกิน 25 ปาด รอบดักปลารัง มี 15 ลูก เบ็ดพาด ข่าย 8 เซนติเมตร แห พวกข่ายพวก แหจะมีที่เซ็น ก็คืออก แหทุกวันนี้ไม่ ไหวแล้วแก่แล้ว บางที่ไว้วางรอบก็มีขโมยบ้าง เราก็ทำใหม่ ห้ามจับปลาหน้าวัด¹⁸

“พรานปลา” ในแม่น้ำพิจิตร

เป็นความชำนาญเฉพาะบุคคลประสบการณ์การได้รับการถ่ายทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น หรือความสนใจ เฉพาะในการผลิตเครื่องมือการหาปลา วิธีการ ความชำนาญ การยอมรับกันเองในกลุ่มคนหาปลา “บางสิ่งบางอย่างมันถ่ายทอดกันไม่ได้ มึงก็เก่ง ภูก็เก่ง” และขึ้นอยู่กับเครื่องมือการหาปลา เช่น บางคนเก่ง

¹⁷ สัมภาษณ์ลุงแป้ว นายเสวก บุญช่วย อายุ 66 ปี บ้านท่าบัว หมู่ที่ 12 ตำบลท่าบัว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร วันเสาร์ ที่ 4 สิงหาคม 2561 ณ บ้านท่าบัว.

¹⁸ สัมภาษณ์ลุงทรง นายทรง บัวทอง อายุ 73 ปี บ้านทุ่งน้อย ตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร วันจันทร์ 6 สิงหาคม 2561 ณ บ้านทุ่งน้อย.

แห เก่งรอบ ไซ ข่าย เบ็ด หรืออื่นๆ ตามความถนัด “ทุกวันนี้ไม่ทันเด็กๆ มัน เอาเบ็ดไปปิ้งๆ มาใช้เหยื่อปลอม ได้ไอ้ช่อนไม่ต้องทำอะไรมาก (เบ็ดฝรั่ง)” เช่นเดียวกับความถนัดของการจับปลาดังตัวอย่าง

การดูน้ำว่าลึกก็ไม้ ถึงก็ไม้ ฟังเสียงทุบน้ำตีไหม เสียงดังมากหรือน้อย ผักหนาไหม มีที่ให้ปลาหายใจไหม ตอนเสียงทุบ “ฟังเสียงน้ำหน้าหู” เป็นความชำนาญเฉพาะบุคคล สอนกันไม่ได้ ใช้การมองดูปลา ฟังเสียงบนน้ำ ก็ลงไปในน้ำฟังเสียงปลา ปลาแต่ละชนิดเสียงไม่เหมือนกัน เช่น ปลากระดี่จะมีเสียงอืดๆ แอ็ดๆ ของมันเป็นต้น¹⁹

รอบโพนทุ่ง ทำเองขึ้นที่ 5 ลูก เพราะจับปลาขายได้ปลาไม่ตาย แต่ก็ต้องรู้วิธีการขึ้นลูกทำเอง การถักลวดคนเวลาไปยกดูของเราจะเอาปลาออก การดักการวาง ต้องหาเอาเชือกดักท้ายให้ลอยน้ำ ถ้าจมปลาจะตายขายไม่ค่อยได้ การทำรอบไม่ค่อยมีใครทำมันทำยาก ใช้เวลา ส่วนมากคนทำเป็นตายกันหมดแล้ว รอบดักปลารัง น้ำไม่ค่อยเยอะตามตลิ่งต้องมีฝักบ้าง ขุดหลุมเป็นวงกลมใหญ่กว่ารอบเล็กน้อย เพื่อที่จะเอาฝักลงไปข้างบริเวณรอบ เอรอบลงไปให้น้ำท่วมทางเข้านิดนึง ห้ามท่วมหมดปลาจะไม่เข้า ทำทางเข้าให้ปลา มาเข้า เอาใบไม้ยัดไปปากทางเข้าให้ปลาเดินเข้าไป ส่วนมากได้ปลาช่อน ทุกวันนี้ไม่ค่อยทำในแม่น้ำเพราะในแม่น้ำข้างตลิ่งไม่ค่อยมีฝัก หรือมีมันก็กรก²⁰

วิเคราะห์

สภาพแวดล้อมธรรมชาติ

สภาพของแม่น้ำเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของคนบริเวณแม่น้ำ เช่น เดินข้ามฝั่งไปมาหาสู่กันคนสองฝั่งแม่น้ำ (เวลาน้ำลด) พายเรืออีโปงเล่นในน้ำ (เวลาน้ำขึ้น) สภาพน้ำในแม่น้ำได้ส่งผลต่อวิธีการหาปลา และการหาปลาไม่ได้จำกัดอยู่ที่แม่น้ำพิจิตรอย่างเดียวยังสัมพันธ์กับ บ่อ หนอง สระเก่า บึงสับพะงาย คลองท่าเคลื่อน หรือแม้แต่สถานที่ขุดดินข้างๆ มาถมถนน เช่น การทำบ่อไล่น้ำ ทำในหนอง หรือทำเวลาน้ำลด บ่อหลา ตะลูกเก่า ที่เก่า บ่อเก่า สระเก่า หนองเก่า ล้อมเอาฝักออกขุดเป็นบ่อ ทำทางให้ปลา แล้วปลาก็จะลงไปบ่อ ฤดูกาลจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม หรือเครื่องมือการหาปลา และเจ้าหน้าที่รัฐ กับคนหาปลาด้วย เช่น “ฝนฟ้าร้อง ปลาร้อง” จับได้เรื่อยๆ ไม่เลือกหน้า “ปลาน้ำแดง” คือปลาไซ จะมีประมงมาเฝ้ารอจับคนหาปลา คนหาปลารู้ก็ไม่ไปเก็บเครื่องมือที่ปล่อยไป ประมงก็เอาไป เมื่อก่อนกฎหมายเปลี่ยนปรับวันละบาท ไปเสียที่จังหวัด เป็นการตดนิสัยคน เสียทั้งเงินทั้งเวลาทำอะไรไม่ได้เลย ปัจจุบันกฎหมายแรงขึ้นและโทษหนักขึ้น เดือนสาม เดือนสี่ ปลาไม่เข้า เดือน หก เจ็ด แปด ปลาจะวางไข่ ฝนตกฟ้าร้องปลาเริ่มหาที่วางไข่ เขาเรียกน้ำหลาก น้ำลึกก็ลงชาย น้ำตื้นก็ลงรอบ กระบ้ง ไม่ได้หากินที่แม่น้ำพิจิตรอย่างเดียว ถ้าน้ำหลากเข้าทุ่งก็ไปหาในทุ่ง “เขาเรียกน้ำโพนทุ่ง” ดักรอบ เอาเผือกกัน ตามคันนาขาด หรือกันโนนา ดักรอบได้ขายปลาไม่ตายเหมือนชาย ชายตาย ไม่มีอดไปตามคลองคุณ ตามทุ่ง น้ำหลากเข้าทุ่ง น้ำลดหาในแม่น้ำ

¹⁹ สัมภาษณ์ลุงแป้ว นายเสวก บุญช่วย อายุ 66 ปี บ้านท่าบัว หมู่ที่ 12 ตำบลท่าบัว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร วันเสาร์ ที่ 4 สิงหาคม 2561 ณ บ้านท่าบัว.

²⁰ สัมภาษณ์ลุงทรง นายทรง บัวทอง อายุ 73 ปี บ้านทุ่งน้อย หมู่ที่ 4 ตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร วันจันทร์ 6 สิงหาคม 2561 ณ บ้านทุ่งน้อย.

ทุกวันนี้สบายเอาอีโคง (โครงเหล็กผสมไม้ ใช้เครื่องคูโบต้า ที่ตัดแปลงล้อจากล้อเหล็กมาเป็นล้อยางวิ่งตามถนน หรือในทุ่งได้ไปได้ทุกที่เว้นแต่ไม่ให้น้ำท่วมเครื่อง) คนไปแถวทุ่งบางมูลนาก

เทคโนโลยี

เมื่อการคมนาคมมีการสร้างถนนก็ไปมาสะดวกขึ้น ในการค้าขายปลา หรือปลาร้า การสร้างประตูกันน้ำก็ทำให้ปลาชุกชุมสามารถจับได้ง่ายขึ้น (สำหรับคนต้นน้ำ) ประตูปิด เปิดน้ำ ทำให้มีน้ำหล่อเลี้ยงปลาโตไซ้ทั้งปี (ในบางชนิด) แต่การมีประตูน้ำ หรือเขื่อนกันน้ำก็ส่งผลกระทบต่อ การหาปลาของคนท้ายน้ำ มีการสร้างสะพานไม้หน้าวัดทุ่งน้อยมากกว่า 70 ปี เพื่อใช้สัญจร สะพานปูนเพิ่งมีไม่กี่ปี เทคโนโลยีได้ส่งผลกระทบต่อผลิตเครื่อง หรือพัฒนาเครื่องมือจับปลา เช่น “มีการทำออบกักปลาร้างจับเฉพาะปลาช่อน แต่ก่อนใช้ไม้ไผ่นานไปผุ ปลากระทุงเหวก็หมดก็มีเพราะมันตัวใหญ่ ทุกวันนี้ใช้เหล็กเส้นแทนใช้ตาข่ายรอบเอา ทนกว่าไม้ไผ่ทำงานสะดวก เหล็กขดละไม่กี่บาทกับตาข่าย สะท้อนวิถีที่เรียบง่าย “การหาปลาไม่รวยหรอก พอมีกินซื้อขายกันบ้าง” การใช้เครื่องจักรของรัฐและเอกชน ในการจัดการแม่น้ำพิจิตรผ่านการขุดลอกคลอง แต่ก่อนก็มีฝักตบชะวาเยาะ แม่น้ำเห่หมื่น ก็มี การลอกคลอง ก็ตีน้ำใส่ขึ้น การเปรียบเทียบการพัฒนาและการคิดค้นเครื่องมือ หรือวิทยาการความรู้ที่จะควบคุมน้ำ แต่การควบคุมก็ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีการหาปลาของคนในอดีตและปัจจุบัน ทั้งต้นน้ำ และปลายน้ำ เช่น อดีตน้ำตื้นหากินง่าย ปัจจุบันน้ำลึกหากินยาก “ถ้าพูดว่าไม่ทำเขื่อนก็จะหากินง่าย” เมื่อก่อนถลกผ้าเดินข้ามได้ ทุกวันนี้ไม่ได้แล้ว เมื่อประตูน้ำที่บางคลานปิด ก็ลงขายได้ปลากลาย ปลาสร้อย ปลาเยือก ปลานิล ปลากระดี่ “เอาเงินในแม่น้ำมาเลี้ยงลูก เจ็ดคน” ทำปลาร้าขาย ปลาร้าปลากระดี่ ปลาสร้อย ปลาช่อน ไปหาจู้ปากกว่าง ปากแคบ เวลาเขาจับเหล่าเถื่อน เอามาทำไหลปลาร้ามันถูกตี 5 บาทเอง เมื่อเกิดสะพาน แม่น้ำก็รก การไปมาหาสู่จะข้ามที่ก็ไม่ได้ต้องไปที่สะพานท่าบัว – โปะทะเล แต่ก็ยังมีคนหาปลาที่เปิดมุมมองการพัฒนา หรือการใช้เทคโนโลยี ว่า ไม่เกี่ยวกับน้ำหากินได้ทั้งปี เบ็ดแขวน จับปลาช่อน ชะโด กะสง สารพัดการหาปลา ปัจจุบันไฟซ็อต เบ็ดฝรั่ง น้ำลึกทอดแหยาก เป็นการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เกิดจากธรรมชาติ และจากฝีมือมนุษย์ผ่านคนหาปลา

โครงสร้างสังคม

ความสัมพันธ์ของกลุ่มคนหาปลาเมื่อมีการนัดหมายกันผ่านทางโทรศัพท์ หรือการบอกต่อกันก็นัดหมายในการกักตุนทอดแหกัน ทั้งในแม่น้ำพิจิตร บึง หนอง หรือสระเก่า เมื่อรู้ฝักออกหมดแล้วมีการจัดการกันเองในการทอดแหที่มีการติดต่อระหว่างกันของคนหาปลาตนเอง โดยฤดูกาล อุปกรณ์ หรือชนิดของปลาที่อยากได้ หรือกิน ชาย จะเป็นตัวกำหนด การให้การยอมรับกันเองในหมู่คนหาปลา หรือคนในชุมชน หรือคนขายปลา คนทำปลาร้า คนในชุมชน หรือคนหาปลาตนเอง จะยอมรับในฝีมือ ประสบการณ์ในการหาปลา ผ่านเครื่องมือ อุปกรณ์ จับปลาที่แตกต่างกัน เช่น “การหาปลาก็หากินง่าย อยู่ที่ว่าจะไปไม่ไปหาอยากกินก็มีไอซ์ บิดพักเดียวถึงที่ ทุกวันนี้มันยากที่จะแนะนำ มึงก็เก่ง กูก็เก่งก็เลยไม่แนะนำ ตำราใครตำรามัน (วัยรุ่นนะ) การหาปลาหาทั้งปี” คนหาปลาก็ยังมีความเชื่อ หรืออุดมคติที่ว่า “เอาชีวิตเขามาขายไม่รุ่งถึงไหนหรอก”

ไม่ว่าโลกเทคโนโลยีจะก้าวหน้าไปมากน้อยแค่ไหน องค์ความรู้ภูมิปัญญา วัฒนธรรมการกิน การหาปลาก็ยังคงมีอยู่ แต่ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงวิธีจับปลา ดัดแปลงอุปกรณ์ วิธีการทำเครื่องมือการจับปลาก็ได้มีการสืบทอด ถ่ายทอดรุ่นสู่รุ่นเพื่อไม่ให้เลือนหายไปจากคนหาปลา และแม่น้ำพิจิตร “เวลาทำก็ให้หลานมาดู

วิธีการทำ ลูกเขยก็สืบทอดวิธีการทำและหาปลา การหาปลาก็หาใครหามันไม่กวนกันไม่แฉงกัน ของใครของมัน”

บทสรุป

แม่น้ำพิจิตร์ที่ไหลผ่านชุมชน ตำบล อำเภอต่างๆ สภาพแวดล้อมของแม่น้ำจะสัมพันธ์กับเทคโนโลยีการผลิตเครื่องมือการหาปลาโดยฤดูกาลเป็นตัวกำหนดเครื่องมือ วิธี การจับปลาและเทคโนโลยีและอุปกรณ์การจับปลากับพฤติกรรมมนุษย์ เช่น กระดางกัก ลกผักขึ้นทอดแหกัน น้ำลึกลงชาย น้ำหลากทุ่ง รอบดักปลา เป็นต้น

ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและนิเวศเป็นตัวกำหนดเครื่องมือในการจับปลา เครื่องมือการจับปลา มีความสัมพันธ์ต่อแบบแผนการจับปลา การออกแบบเครื่องมือการจับปลาบ่งบอกถึงการใช้ประโยชน์ที่เหมาะสมต่อประโยชน์การใช้งานของสภาพแม่น้ำ ในทุ่ง บึง หรือสระ บึงจ้ายทางเศรษฐกิจ เช่น ราคาปลา ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนวิธีการหาปลา เมื่อมีการปรับเปลี่ยนก็เห็นถึงวิวัฒนาการหรือความสัมพันธ์ของแม่น้ำพิจิตร์และคนหาปลา คุณลักษณะการต่อสู้ แข่งขัน เพื่อเอาชีวิตรอด ธรรมชาติจะสร้างหรืออ้างการปรับในเรื่องของการหาอาหาร (ปลา) วัฒนธรรมที่กระตุ้นพฤติกรรมเชิงการปรับตัวของคนหาปลาในแม่น้ำพิจิตร์ เครื่องมือการจับปลาใหม่จะแพร่กระจายอยู่ในหมู่คนหาปลา การปรับตัวของคนหาปลาจะเลือกสรรทางธรรมชาติและ ทางวัฒนธรรม เป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้ของคนหาปลาจากธรรมชาติ (แม่น้ำพิจิตร์) การปรับตัวของคนหาปลา (ภูมิปัญญาการผลิตเครื่องมือจับปลา หรือวิธีการจับปลา) เกิดจากการเรียนรู้ที่คัดสรรโดยธรรมชาติผ่านเรื่องราวคนหาปลาในลุ่มน้ำพิจิตร์ ในกระแสการเปลี่ยนแปลง

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://www.finearts.go.th> [8 สิงหาคม 2561].
- ยศ สันตสมบัติ, ศ.ดร. จากกวานรังถึงเทวดา: มาร์กซิสต์และมานุษยวิทยามาร์กซิสต์. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. “วัดมหาธาตุ”. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://www.sac.or.th/databases/archaeology/archaeology/วัดมหาธาตุ-1> [5 สิงหาคม 2561].
- ศิรินันต์ สุวรรณโมลี. “ชาวเลในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่เพื่อการอยู่รอดของชุมชนและวิถีวัฒนธรรม”. *วิจัยสังคม*. ปีที่ 38 ฉบับที่ 1. (มกราคม - มิถุนายน 2558): 109 - 136.
- สัมภาษณ์นายเล็ก งอกผล อายุ 86 ปี นางสุวิน งอกผล อายุ 80 ปี เป็นพ่อและแม่ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านท่าบัว หมู่ที่ 12 ตำบลท่าบัว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร วันเสาร์ ที่ 4 สิงหาคม 2561 ณ บ้านท่าบัว.
- สัมภาษณ์นายย้อย งอกผล อายุ 85 ปี บ้านท่าบัว หมู่ที่ 4 ตำบลท่าบัว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร 23 กรกฎาคม 2561 ณ บ้านท่าบัว.
- สัมภาษณ์ป้าโหนด นางบุปผา เขียวงาม อายุ 61 ปี วันเสาร์ ที่ 4 สิงหาคม 2561 บ้านท่าบัว หมู่ที่ 12 ตำบลท่าบัว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ณ บ้านท่าบัว.
- สัมภาษณ์ลุงแป้ว นายเสวก บุญช่วย อายุ 66 ปี บ้านท่าบัว หมู่ที่ 12 ตำบลท่าบัว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร วันเสาร์ ที่ 4 สิงหาคม 2561 ณ บ้านท่าบัว.

สัมภาษณ์ลุงทรง นายทรง บัวทอง อายุ 73 ปี บ้านทุ่งน้อย ตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร
วันจันทร์ 6 สิงหาคม 2561 ณ บ้านทุ่งน้อย.
สามารถ ใจเตี้ย, “การจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำลี้แนวคิดการปฏิบัติตามแบบแผนนิเวศวัฒนธรรม”,
สิ่งแวดล้อม, ปีที่ 21 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มีนาคม 2560): 41 – 48.

โรงเรียนผู้สูงอายุ: การจัดการระบบสุขภาพและสวัสดิการผู้สูงอายุ ในโรงเรียนผู้สูงอายุในภาคใต้

School of Elders: Well-Being System Management and Benefits in the Schools in Case of the South of Thailand

สมบูรณ์ บุญฤทธิ์
พระครูวิริทธิ์ธรรมโชติ
พีระพล สงสาป
วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยแบบผสม (Mixed Methods) ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ในเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของผู้สูงอายุในโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 2 โรงเรียนในภาคใต้ คือ โรงเรียนวัยใส เทศบาลนครนครศรีธรรมราช และโรงเรียนผู้สูงอายุ รพ.สต. บ้านบ่อทราย อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง จำนวน 60 คน ส่วนในเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุ และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาระบบสุขภาพและสวัสดิการผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ มีผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย ได้แก่ ผู้รับผิดชอบดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุและผู้เกี่ยวข้อง พระสงฆ์ นักวิชาการด้านสาธารณสุข นักวิชาการในสถาบันอุดมศึกษาท้องถิ่น และตัวแทนผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ รวมจำนวน 12 คน

กระบวนการการดำเนินการของโรงเรียนผู้สูงอายุในภาคใต้

ผลการวิจัย พบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุในภาคใต้ มีลักษณะการจัดตั้งและการดำเนินการที่เหมือนกัน และแตกต่างกัน ในด้านการดูแลรับผิดชอบ มีการดูแลรับผิดชอบโดยองค์กร/ชุมชนในท้องถิ่นที่แตกต่างกัน ส่วนกระบวนการได้มาของผู้เรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุ จะมีการรับสมัครผู้เข้าเรียนตามระยะเวลา และเรียนตามหลักสูตรที่กำหนด ในด้านหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนการสอน มีลักษณะการจัดหลักสูตรที่คล้ายกัน คือ ให้ความรู้ทั่วไปที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ การดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ และความรู้ด้านโภชนาการสำหรับผู้สูงอายุ

แนวทางการจัดการสุขภาพและสวัสดิการของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุในภาคใต้ พบแนวทางการจัดการสุขภาพผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุด้านกาย โดย ให้มีจิตอาสาในชุมชนดูแลผู้สูงอายุ ด้านจิต ให้ความสำคัญต่อผู้สูงอายุในการให้ผู้สูงอายุได้แสดงออกถึงศักยภาพที่มีอยู่ ด้านปัญญา/อารมณ์ ให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ถึงการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างรู้เท่าทัน และการทำกิจกรรมนันทนาการต่างๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ ส่วนในด้านสังคม/สิ่งแวดล้อม ให้ผู้สูงอายุได้ใช้ความรู้และประสบการณ์ชีวิตที่มีให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม และให้ผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นฐานในการพัฒนาที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมให้หน้าอยู่น่าอาศัย

ส่วนแนวทางในการพัฒนาการจัดระบบสวัสดิการผู้สูงอายุในโรงเรียน พบแนวทางในการพัฒนา ด้านร่างกายโดยจัดกิจกรรมด้านอาหารและโภชนาการ การดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุอย่างบูรณาการกับ สวัสดิการด้านอื่นๆ ด้านจิตใจ เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุเข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชนในการให้

คำปรึกษาและร่วมกิจกรรม ด้านสัมพันธ์ทางสังคม ให้มีการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้จากผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของบุคคลระหว่างวัย ด้านความมั่นคงในชีวิต ให้มีการอบรมอาชีพเสริมให้แก่ผู้สูงอายุโดยจัดทำเป็นหลักสูตรการเรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุ สนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้มีงานทำโดยการหางานไว้รองรับผู้สูงอายุ ส่งเสริมการประกันตนเองก่อนสูงอายุ ในรูปแบบที่มีความหลากหลายกว่าการประกันชีวิตและประกันสุขภาพ รวมทั้ง สนับสนุนการรวมกลุ่มกิจกรรมของผู้สูงอายุแบบอื่นๆ นอกจากการรวมกลุ่มของชมรมผู้สูงอายุตามปกติ ส่วนด้านสิ่งแวดล้อม โดยการร่วมกันพัฒนาบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ การให้ความรู้เรื่องการจัดการขยะที่ถูกต้อง

การเสริมสร้างบทบาทของเครือข่ายในการจัดการสุขภาพสวัสดิการผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุในภาคใต้ พบว่า ควรมีการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุในแต่ละชุมชนเป็นโรงเรียนผู้สูงอายุระดับตำบล เพราะสามารถพัฒนาผู้สูงอายุได้อย่างเป็นระบบ ส่วนการแสวงหาเครือข่ายร่วมดำเนินงานนั้น สามารถใช้องค์กรของรัฐและเอกชนในท้องถิ่นมาร่วมเป็นเครือข่ายดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุตามบทบาทหน้าที่ขององค์กรเหล่านั้น ทั้งนี้ในการดำเนินการของโรงเรียนผู้สูงอายุและเครือข่ายต้องเป็นไปในลักษณะการบูรณาการให้สอดคล้องร่วมกัน

คำสำคัญ: โรงเรียนผู้สูงอายุ, ระบบสุขภาพและสวัสดิการ, ภาคใต้

Abstract

This research was the Mixed Methods research as well as the quantity and quality research. The quantitative used a questionnaire to collect the basic information of the seniors at the school about 2 schools in the South: the municipality Nakhon Si Thammarat “ Veisai school” and “ Ban Bo Sai Health Promoting hospital where are situated at Pa Phayom District, Phattalung Province. The research samples are 60 people. In part of the quality, researchers used interviews to collect the data about the operations of schools, and used focus group to find ways in the development of health and welfare for the elders in the schools. There were 12 experts to attend the meeting. They are the persons who took responsibility for school operation, the elders, Buddhist monks, the health academic experts, the representatives of higher education institutions and the local representatives of the schools.

The research found that:

For the process of execution of the schools of elders in the South, it was found that the schools of elders in the South were established and operated in the same and

difference. In administrative responsibility, the schools were responsible by organizations/communities in the different local communities. Some students took a process in the schools. It has applied for the students based on length and following the prescribed course. On the side of the course and teaching activities, the course features are similar to common knowledge that was needed for the elders, the health care of the elders, the knowledge of nutrition for elders

For the health management guidelines and the welfare of the elders in the schools in the South, it was found that on the physical side, the health management approach was found in the schools including volunteer works for the elder community care. For the mental side, the function plays an important role in giving the elders to demonstrate their potentials.

For Intelligence/emotion side, the elders had learnt to use knowledge of modern technology and recreational activities that conform to their needs. For social/environmental section, the elders had used the knowledge and life experience that caused social and community benefits. Besides, the elders in the schools were the main group to develop their house and habitation.

For the improved area, it was found that it had guidance on the development of the body by at the appropriate health care of the elderly sample integration with other psychological welfare. For mental side, it gave the opportunity for the seniors to participate in the community consultation and join activities.

For aspects of social relationships, there were activities to convey knowledge from elders, organized activities to learn and exchange of people between the different ages. For the stability in life side, it had career training for the elders that were prepared by the schools. This will provide the life insurance and health insurance of the elders. For the environmental section, it was found that they shared about the house management among them.

For the role of the network to manage the welfare, it was found that they established the schools in each the community in the Tambon level because it can improve the elders. The pursuit of the network section, public and private organizations can be used in the local network operations and then become the schools based on the role of those organizations. In the operation of the schools and the network must be integrated and consistent together.

Keywords: School of Elders, Well-Being and Benefits System, the South of Thailand

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

จากการคาดการณ์การจำนวนประชากรของไทยโดยมหาวิทยาลัยมหิดล คาดว่าประชากรของไทยจะมีจำนวนถึง 66 ล้านคนเศษในกลางปี พ.ศ. 2561 ในจำนวนนี้จะมีประชากรผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) จำนวน 19,689,000 คน¹ จึงกล่าวได้ว่าประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) แล้ว และคาดว่าในปี พ.ศ. 2571 สังคมไทยจะเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) เพราะจะมีประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่า ร้อยละ 20 หรือมีประชากรที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไปเกินกว่าร้อยละ 14 ตามคำนิยามขององค์การสหประชาชาติ (UN)²

สังคมไทยได้กลายเป็นสังคมสูงอายุมาตั้งแต่ปี 2548 แล้ว อันเป็นผลจากการที่อัตราเกิดของคนไทยลดลงอย่างมากและชีวิตของคนไทยที่ยืนยาวขึ้น สังคมไทยได้รับรู้และตระหนักถึงสถานการณ์การสูงวัยของประชากรพอสมควรแล้ว แต่สิ่งที่สังคมยังไม่ตระหนักชัดและยังได้รับข้อมูลไม่มากนัก คือ ภาพสังคมสูงอายุไทยในอนาคตนับจากนี้เป็นต้นไป โครงสร้างของประชากรไทยจะสูงวัยขึ้นอย่างรวดเร็วมาก คลื่นประชากรรุ่นที่เกิดในช่วงปี 2506-2526 หรือที่เรียกว่า “ประชากรรุ่นเกิดล้าน” ซึ่งมีอายุ 30-50 ปีในปี 2556 กำลังเคลื่อนตัวกลายเป็นประชากรสูงอายุกลุ่มใหญ่ในอีก 10-20 ปีข้างหน้า ทำให้ประเทศไทยกลายเป็น “สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์” อีกเพียงไม่ถึงสิบปีข้างหน้า ประมาณปี 2561 จะเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่ประเทศไทยจะมีผู้สูงอายุมากกว่าเด็ก และประชากรสูงอายุจะมีสัดส่วนประมาณ 1 ใน 5 ของประชากรทั้งหมด³

ในขณะที่แนวโน้มผู้สูงอายุอยู่คนเดียวหรืออยู่ตามลำพังกับคู่สมรสเพิ่มมากขึ้น ซึ่งมีผลต่อการให้การดูแลผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกายและจิตใจ อายุยิ่งสูงยิ่งเจ็บป่วย โดยเฉพาะเจ็บป่วยด้วยโรคไร้เชื้อ เช่น ความดันโลหิตสูง เบาหวาน หรือไขมันในเลือดสูง ซึ่งโรคเหล่านี้ล้วนมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นและเป็นโรคที่รักษาไม่หาย ทำให้มีภาวะการพึ่งพาต้องการการดูแลอย่างต่อเนื่องและระยะยาว ผู้สูงอายุจำนวนมากมีปัญหาข้อเข่าเสื่อมและครึ่งหนึ่งของผู้สูงอายุมีฟันแท้เหลือน้อยกว่า 20 ซี่ ทำให้ไม่สามารถเคี้ยวอาหารได้ ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน⁴

วัยสูงอายุเป็นวัยสุดท้ายของชีวิต มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม ที่เกิดขึ้นเฉพาะวัยที่อาจทำให้เกิดปัญหาทางสุขภาพอันเกิดจากโรคได้ ดังนั้นผู้สูงอายุจึงควรได้รับการดูแล

¹ มหาวิทยาลัยมหิดล, “ประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2561” ใน **สารประชากร**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: www.ipsr.mahidol.ac.th [10 กุมภาพันธ์ 2561].

² ชมพูนุท พรหมภักดี, “การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย” **บทความทางวิชาการ** สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา ปีที่ 3 ฉบับที่ 16 สิงหาคม 2556, หน้า 1.

³ มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.), **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2556**, สนับสนุนโดย คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กองทุนผู้สูงอายุ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2557), หน้า 6.

⁴ กลุ่มอนามัยผู้สูงอายุ สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, **รายงานการสำรวจสุขภาพผู้สูงอายุไทย ปี 2556 ภายใต้แผนงานส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุและผู้พิการ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วัชรินทร์ พี.พี., 2556), หน้า 2.

เป็นพิเศษซึ่งการให้การดูแลช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมสุขภาพจึงต้องพิจารณาทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ครอบครัวจะมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการที่จะดูแลผู้สูงอายุเพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุดำรงรักษาสุขภาพที่ดี เพื่อชะลอการเสื่อมของร่างกายและป้องกันการเกิดโรคภัยไข้เจ็บ

ในช่วงกว่าทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุมากขึ้นเป็นลำดับ มีการกำหนดพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 เพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพของผู้สูงอายุให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น⁵ ตลอดจนมีแผนยุทธศาสตร์เพื่อเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ และให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้รับการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างความมั่นคงให้แก่สังคมและประเทศชาติ เพราะนอกจากผู้สูงอายุจะเป็นเสาหลักของครอบครัวและสังคมแล้ว ผู้สูงอายุยังนับเป็นปราชญ์อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ยาวนาน ซึ่งสามารถสร้างประโยชน์ให้คนรุ่นหลังได้อย่างมากมาย มหาศาล และเป็นภูมิปัญญาแห่งสังคม⁶

เพื่อให้การจัดการสุขภาพและสวัสดิการผู้สูงอายุในสังคมไทย เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน จัดการศึกษาขึ้นสำหรับผู้สูงอายุอีกแผนกหนึ่ง เรียกว่า โรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาทักษะ และการศึกษาดูงาน อธิปไตยของผู้สูงอายุ กิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุจะเป็นเรื่องสำหรับผู้สูงอายุสนใจและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ช่วยเพิ่มพูนความรู้ ทักษะชีวิตที่จำเป็น โดยวิทยากรจิตอาสาหรือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุจะได้แสดงศักยภาพ โดยการถ่ายทอดภูมิความรู้ ประสบการณ์ที่สั่งสมแก่บุคคลอื่นเพื่อสืบสานภูมิปัญญาให้คงคุณค่าคู่กับชุมชน⁷

โรงเรียนผู้สูงอายุหลายแห่งตั้งขึ้นโดยใช้อาคารเรียนเก่าของโรงเรียนที่เลิกกิจการหรือตั้งอยู่ในชมรมผู้สูงอายุ ภายในวัด บางแห่งใช้บ้านเรือนของผู้ริเริ่มก่อตั้งเป็นสถานที่ดำเนินการ การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุในระยะแรก อาจเป็นเพียงการรวมกลุ่มพบปะพูดคุยกัน แล้วจึงค่อยๆ มีรูปแบบชัดเจนขึ้น มีกิจกรรมที่หลากหลายตามความต้องการของผู้สูงอายุ หรืออาจเป็นการขยายกิจกรรมจากที่มีการดำเนินการอยู่แล้ว เช่น ศูนย์บริการทางสังคมแบบมีส่วนร่วม (ศาลาสว่างสุข) ศูนย์สามวัย ธนาคารความดี เป็นต้น โรงเรียนผู้สูงอายุไม่มีรูปแบบและกิจกรรมที่ตายตัว ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่ ความต้องการของผู้สูงอายุ การจัดกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุ จะกำหนดตารางกิจกรรมในแต่ละสัปดาห์ไว้ชัดเจน ระยะเวลาเปิดเรียนอาจเป็นตลอดปีหรือเปิดเป็นช่วงเวลาตามหลักสูตรที่จัดอบรม ส่วนใหญ่จะจัดกิจกรรมสัปดาห์ละ 1 วัน โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

⁵ ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://www.ratchakitcha.soc.go.th>, [5 มิถุนายน 2558].

⁶ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ, โลกของผู้สูงอายุไทย, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://thaihealth.or.th/node/9024>, [5 มิถุนายน 2558].

⁷ สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ, คู่มือการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุ. (สำนักงานส่งเสริม สวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2556), หน้า 4.

1. เพื่อเสริมสร้างการพัฒนาตนเองและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ
2. เพื่อเสริมสร้างสุขภาพที่ดีของผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกายและจิตใจ
3. เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสร้างสรรค์ประโยชน์แก่ชุมชนและสังคม
4. เพื่อเสริมสร้างคุณค่าทางภูมิปัญญาของผู้สูงอายุให้เป็นที่ประจักษ์และยอมรับ
5. เพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ดำรงสืบทอดไป

โดยคาดว่าผู้สูงอายุจะได้รับประโยชน์จากโรงเรียนผู้สูงอายุ ทั้งด้านสุขภาพร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านจิตปัญญา ดังนี้

1. ด้านสุขภาพร่างกาย ทำให้มีสุขภาพแข็งแรง กระฉับกระเฉง ลดความเสี่ยงจากการเจ็บป่วย ลดระยะเวลาการพึ่งพาผู้อื่น อายุยืน
2. ด้านจิตใจ ช่วยให้เกิดความเข้าใจตนเอง จิตใจระ่มเยือก สุขุม สดชื่น รู้สึกภาคภูมิใจและตระหนักในคุณค่าความสามารถของตนเอง มีมุมมองเชิงบวกต่อตนเอง
3. ด้านสังคม มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนวัยเดียวกันและคนต่างวัย ได้รับการยอมรับในฐานะสมาชิกของกลุ่ม
4. ด้านจิตปัญญา รู้เท่าทันและเข้าใจสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น สามารถปรับตัวและดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมตามวัย

นอกจากนี้โรงเรียนผู้สูงอายุยังเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม ในลักษณะอื่นๆ คือ

1. โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นพื้นที่เรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ดำรงสืบทอดเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน
2. โรงเรียนผู้สูงอายุเป็น “เวที” ที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการทำประโยชน์แก่ชุมชนและสังคม รวมทั้งอาจเป็นแรงผลักดันให้เข้าร่วมเป็นอาสาสมัครในชุมชน

การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุได้มีการจัดตั้งและดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องหลายพื้นที่ในประเทศไทย โดยเฉพาะพื้นที่ต่างจังหวัดเนื่องจาก ถือเป็นพื้นที่ที่เผชิญหน้ากับปัญหาของผู้สูงอายุมานานแล้ว เพราะประชากรวัยแรงงานย้ายถิ่นฐานเข้าเมืองเพื่อหาเลี้ยงชีพ ละทิ้งผู้เฒ่าคนแก่ และ เด็ก ไว้ที่บ้าน โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีโรคภัยไข้เจ็บ โรคเรื้อรัง เมื่อไม่มีคนดูแลทำให้สุขภาพยิ่งแย่ลง และทำให้เกิดผู้ป่วยติดเตียง ผู้สูงอายุที่ซึมเศร้า จำนวนมาก

ตัวอย่างการจัดตั้งและดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุ ได้แก่ โรงเรียนผู้สูงอายุของเทศบาลเมืองวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว ได้จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2557 มีการสำรวจพื้นที่และแยกแยะลักษณะผู้สูงอายุเพื่อระบุปัญหาแยกวิธีการแก้ไขนำมาสู่การเตรียมความพร้อมในชุมชนการตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุจะเน้นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อเพิ่มศักยภาพของผู้สูงอายุเองทั้งสุขภาพร่างกายลดการเจ็บป่วยลดการพึ่งพาด้านจิตใจ ลดความเหงาเพิ่มคุณค่าตนเองด้านสังคมได้มีโอกาสสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันด้านจิตปัญญาสามารถปรับตัวดำเนินชีวิตได้ซึ่งผู้สูงอายุเป็นผู้มีภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นสามารถเป็นส่วนช่วยชุมชนและสังคมได้ด้วยการเข้ามาร่วมเป็นจิตอาสาโดยจะกำหนดหลักสูตรไว้ 5 รายวิชาคือ 1 การพยาบาลและสาธารณสุขเพื่อให้ผู้สูงอายุใช้ดูแลตนเอง 2 ด้านของจิตใจเช่นการรวมกลุ่มเข้าวัด 3 เรื่องจิตอาสาเพื่อให้

ผู้สูงอายุรู้สึกได้ถึงคุณค่าของตนเอง 4 สุขภาพจิตเป็นกิจกรรมเพื่อให้เกิดความสุขแจ่มใส 5 เป็นวิชาเลือกเช่น การเรียนคอมพิวเตอร์ เปตอง วาริบำบัด ซึ่งเป็นการเรียนตามความต้องการผู้สูงอายุ⁸

โรงเรียนผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลอุโมงค์ อ.เมือง จ.ลำพูน ได้สร้างความรู้สึกรู้สึกมีคุณค่าในตัวเองอีกครั้งให้กับผู้สูงอายุโดยทุกวันเสาร์สมาชิกในโรงเรียนผู้สูงอายุจะรวมตัวกันออกเยี่ยมผู้สูงอายุที่ติดบ้านติดเตียง เพื่อให้กำลังใจสร้างความรู้สึกล่าช้าสังคมไม่ทอดทิ้งกันและยังทำให้ผู้สูงอายุเหล่านี้รู้สึกว่าจะต้องดูแลตนเองเพื่อไม่ให้กลายเป็นผู้ติดบ้านติดเตียงซึ่งการจัดตารางการสอนก็จะเน้นวิธีการดูแลตนเองกินอย่างไรดูแลตัวเองอย่างไรทั้งกายและใจ⁹

นายวิศาล วิมลศิลป์ อดีตผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลไทรนอก อ.กงไกรลาศ จ.สุโขทัย อธิบายว่าปัญหาในผู้สูงอายุไม่ใช่แค่สุขภาพกายเท่านั้น ในพื้นที่ ต.ไทรนอก มีผู้สูงอายุ 831 คน พบว่าในพื้นที่มีอัตราการฆ่าตัวตายทุกปีละ 2 - 3 รายซึ่งสูงกว่าอัตราการฆ่าตัวตายเฉลี่ยของประเทศ สาเหตุเนื่องจากผู้สูงอายุในพื้นที่ต้องรับภาระการดูแลครอบครัวเพราะคนวัยหนุ่มสาวเดินทางเข้าเมืองไปทำงานแล้วทิ้งลูกหลานไว้ซึ่งก่อนหน้านี้เคยมีการทำกิจกรรมในพื้นที่แต่ผู้สูงอายุไม่ให้ความสนใจจึงเมื่อปรับเปลี่ยนมาเป็นรูปแบบของโรงเรียนมีคาบวิชาหลักสูตรก็ทำให้เกิดความต่อเนื่องในการทำกิจกรรม และเน้นการพัฒนาสุขภาพการฝึกสมองมากขึ้น รวมทั้งการอธิบายเรื่องสิทธิต่างๆที่ผู้สูงอายุต้องได้รับจากรัฐ¹⁰

จากหลักการและเหตุผลรวมถึงแนวคิดของโรงเรียนผู้สูงอายุ ดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยเห็นความสำคัญในการศึกษา “โรงเรียนผู้สูงอายุ” ในประเด็นเกี่ยวกับการจัดการสุขภาพและสวัสดิการผู้สูงอายุในภาคใต้ ทั้งในภาคทฤษฎีและปฏิบัติ การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม โดยการนำผู้สูงอายุ องค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง มาร่วมคิด วิเคราะห์ปัญหาและวางแผนการดำเนินการ และสรุปบทเรียนที่ได้ โดยผู้วิจัยเชื่อว่า กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมนี้ จะสามารถพัฒนางานส่งเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุให้มีสมรรถภาพร่างกายที่แข็งแรง คล่องแคล่ว มีวิถีชีวิตที่รื่นรมย์ สนุกสนาน พึงพอใจในชีวิต มีความภาคภูมิใจในตนเอง รับรู้-เข้าใจความรู้สึกของตนเอง รู้จักควบคุมอารมณ์ และสามารถจัดการกับสภาวะอารมณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนสามารถพัฒนาระบบการจัดการสุขภาพและสวัสดิการผู้สูงอายุและสามารถเสริมสร้างเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาพและสวัสดิการให้แก่ผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

⁸ วันชัย นาริรักษ์, นายกเทศมนตรีเมืองวังน้ำเย็น อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว, **โรงเรียนผู้สูงอายุ ชีวิตใหม่ของคนในชนบท**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://www.thaihealth.or.th/> [18 เมษายน 2560].

⁹ ชัยน วิพรหมชัย, นายกเทศมนตรีเมืองลำพูน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน, **โรงเรียนผู้สูงอายุ ชีวิตใหม่ของคนในชนบท**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://www.thaihealth.or.th/> [18 เมษายน 2560].

¹⁰ วิศาล วิมลศิลป์, อดีตผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลไทรนอก อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย, **โรงเรียนผู้สูงอายุ ชีวิตใหม่ของคนในชนบท**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://www.thaihealth.or.th/> [18 เมษายน 2560].

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1 เพื่อศึกษากระบวนการดำเนินการของโรงเรียนผู้สูงอายุในภาคใต้
- 2 เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุของโรงเรียนผู้สูงอายุในภาคใต้
- 3 เพื่อศึกษาแนวทางเสริมสร้างเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการของผู้สูงอายุในภาคใต้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยแบบผสม (Mixed Methods) ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ในเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของผู้สูงอายุในโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 2 โรงเรียนในภาคใต้ คือ โรงเรียนวัยใส เทศบาลนครนครศรีธรรมราช และโรงเรียนผู้สูงอายุ รพ.สต. บ้านบ่อทราย อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง จำนวน 60 คน ส่วนในเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุ และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาระบบสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ มีผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย ได้แก่ ผู้รับผิดชอบดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุและผู้เกี่ยวข้อง พระสงฆ์ นักวิชาการด้านสาธารณสุข นักวิชาการในสถาบันอุดมศึกษาท้องถิ่น และตัวแทนผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ รวมจำนวน 12 คน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

1. กระบวนการดำเนินการของโรงเรียนผู้สูงอายุในภาคใต้

พบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุในภาคใต้ มีลักษณะการจัดตั้งและดำเนินการที่เหมือนกันและแตกต่างกัน บางแห่งจัดตั้งขึ้นโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บางแห่งจัดตั้งขึ้นจากการรวมตัวกันของผู้สูงอายุในชุมชน แล้วพัฒนามาเป็นโรงเรียนผู้สูงอายุ ในด้านการดูแลรับผิดชอบ มีการดูแลรับผิดชอบโดยองค์กร/ชุมชนในท้องถิ่นที่แตกต่างกัน บางดูแลรับผิดชอบโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ อบต.,เทศบาล บางดูแลรับผิดชอบโดย องค์กรด้านสาธารณสุข ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล บางดูแลรับผิดชอบโดย องค์กรด้านศาสนา ได้แก่ วัด บางดูแลรับผิดชอบโดยองค์กรด้านการศึกษา เช่น โรงเรียน , กศ.น. บางดูแลรับผิดชอบ โดยกลุ่ม/ชมรม ได้แก่ ชมรมผู้สูงอายุ เป็นต้น ส่วนกระบวนการได้มาของโรงเรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุ จะมีการรับสมัครผู้เข้าเรียนตามระยะเวลา และเรียนตามหลักสูตรที่กำหนด ในด้านหลักสูตรและ กิจกรรมการเรียนการสอน พบว่า มีลักษณะการจัดหลักสูตรที่คล้ายกัน คือ ให้ความรู้ทั่วไปที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ เช่น สิทธิสำหรับผู้สูงอายุ การดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ ความรู้ด้านโภชนาการสำหรับผู้สูงอายุ ความรู้ด้านเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศสำหรับผู้สูงอายุ คุณธรรมและจริยธรรม กิจกรรมที่โรงเรียนผู้สูงอายุจัดให้แก่ผู้สูงอายุในโรงเรียน ได้แก่ กิจกรรมด้านการพัฒนาจิตใจ เช่น ฟังเทศน์ ฟังธรรม นั่งสมาธิ วิปัสสนากรรมฐาน กิจกรรมด้านการพัฒนาร่างกาย เช่น การออกกำลังกายในรูปแบบต่าง ๆ

การรับประทานอาหารที่มีโภชนาการที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ การนวดแผนไทย การใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพ กิจกรรมด้านการพัฒนา ปัญญา/อารมณ์ เช่น การเรียนรู้ทักษะชีวิตสำหรับผู้สูงอายุที่จำเป็น การทัศนศึกษาเพื่อเสริมความรู้และสักระศาสนาสนสถานที่สำคัญ การทำกิจกรรมนันทนาการต่างๆ ส่วนกิจกรรมด้านการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น การจัดงานวันกตัญญูทเวทีแก่ผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการแสดงถึงการเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุในชุมชน และกิจกรรมการพัฒนาบ้านเรือน ที่พักอาศัย และสภาพแวดล้อมของผู้สูงอายุ เป็นต้น

สำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษา พบว่ามีกระบวนการและกิจกรรมการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุ ดังนี้

1) **โรงเรียนวัยใส เทศบาลนครนครศรีธรรมราช** เป็นโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุที่มีที่อยู่ในเขตเทศบาลนครนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นชุมชนเมือง ตั้งอยู่ที่อาคารโอทอป บริเวณสวนศรีธรรมโศกราช ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช จัดตั้งขึ้นในสมัย ผศ.เชาวน์วัศ เสนพงศ์ เป็นนายกเทศมนตรีเทศบาลนครศรีธรรมราช เมื่อ ปี พ.ศ. 2559 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครศรีธรรมราชมีความรู้ ความเข้าใจ ในการเตรียมตัวเข้าสู่ผู้สูงอายุอย่างมีคุณค่า มีสุขภาพดี เข้าถึงข้อมูลข่าวสารและสื่อต่างๆ สามารถปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงของโลก ตลอดจนดูแลสุขภาพของตนทั้งด้านกาย จิต สังคมและสิ่งแวดล้อมที่เข้มแข็ง เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี และดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุข นอกจากนี้ยังเป็นการเสริมสร้างผู้สูงอายุให้เป็นต้นแบบไปเป็นจิตอาสาในการดูแลเสริมสร้างสุขภาพให้กับผู้สูงอายุในชุมชนของตนเอง และเป็นการสร้างเครือข่ายในการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุของจังหวัดนครศรีธรรมราช มีกระบวนการดำเนินงานในรูปแบบของคณะกรรมการ โดยมีนายกเทศมนตรี เป็นประธาน คณะกรรมการประกอบด้วยคณะผู้บริหารสำนัก และกองต่าง ๆ ในเทศบาลนครศรีธรรมราช มีผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม เป็นเลขานุการ และหัวหน้าฝ่ายสังคมสงเคราะห์ เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ และเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุวัยใส

โรงเรียนวัยใสได้ดำเนินการมาแล้วรวมถึงปัจจุบัน จำนวน 3 รุ่น มีผู้สูงอายุเข้าเรียนในโรงเรียนรวมทั้งหมด 101 คน โดยรับสมัครผู้สูงอายุที่มีรายชื่อในทะเบียนราษฎรอยู่ในเขตเทศบาลนครศรีธรรมราช โดยกำหนดคุณสมบัติ คือ เป็นผู้มีอายุ 61 ปีขึ้นไป สามารถมาเรียนได้สัปดาห์ละ 2 วัน ตลอด 3 เดือน เป็นผู้ช่วยเหลือตนเองได้และไม่เป็นโรคติดต่อร้ายแรง หลักฐานที่นำประกอบการสมัคร คือ สำเนาทะเบียนบ้าน สำเนาบัตรประจำตัวประชาชน รูปถ่ายขนาด 2 นิ้ว จำนวน 2 รูป

หลักสูตรและกิจกรรมโรงเรียนวัยใส เทศบาลนครนครศรีธรรมราช จัดให้ผู้สูงอายุในโรงเรียน เน้นการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาศักยภาพและคุณภาพการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ 6 รายวิชา คือ วิชาคุณธรรม จริยธรรม วิชาการดูแลสุขภาพ วิชากิจกรรมนันทนาการ วิชาการประดิษฐ์ วิชาเทคโนโลยี (การใช้โทรศัพท์, การค้นหาข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต, การใช้ไลน์, เฟสบุ๊ก) และวิชาภาษาต่างประเทศ (ภาษาอังกฤษ) มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สัปดาห์ละ 2 วัน คือ วันอังคารและวันพุธ เวลา 08.30 – 16.30 น. ใช้ระยะเวลาในการเรียน รุ่นละ 3 เดือน ในด้านกิจกรรมที่จัด ประกอบด้วย กิจกรรมฟื้นฟูสมรรถภาพทางกาย ได้แก่ รำไม้กระบอง รำโนราห์ รำไทเก๊ก กิจกรรมธรรมะบำบัด ได้แก่ การสวดมนต์ การสนทนาและฟังธรรม กิจกรรมแผนไทย ได้แก่ นวดแผนไทย อาหารสมุนไพร เป็นต้น

โรงเรียนวัยใส มีเครือข่ายที่เข้าร่วมในการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุ ประกอบด้วย สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครศรีธรรมราช โรงเรียนกัลยาณีศรีธรรมราช

2) **โรงเรียนผู้สูงอายุ รพ.สต. บ้านบ่อทราย อำเภอบ้านพะยอม จังหวัดพัทลุง** เป็นโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุที่มีชื่ออยู่ในเขตบริการของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบ่อทราย อำเภอบ้านพะยอม จังหวัดพัทลุง ซึ่งเป็นชุมชนชนบท ตั้งอยู่ในบริเวณโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบ่อทราย จัดตั้งโดย นายอักษฎาฐ ศิริธร ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบ่อทราย มีกระบวนการจัดตั้งโดยเริ่มจากการรวมตัวกันของผู้สูงอายุ ตั้งแต่ปี 2552 โดยมีการรวมตัวกันที่วัดโดนคกลาง เพื่อร่วมพิธีทางศาสนา เช่น การเข้าวัด สวดมนต์ ฟังธรรม ในวันธรรมสวนะ ต่อมา นายอักษฎาฐ ศิริธร ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลบ้านบ่อทราย ได้เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกับผู้สูงอายุโดยการให้ความรู้ และการตรวจสุขภาพ พร้อมทั้งริเริ่มให้มีการจัดตั้งเป็นชมรมผู้สูงอายุของ รพ.สต. บ้านบ่อทรายขึ้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2559 จึงได้มีการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุของ รพ.สต.บ้านบ่อทรายขึ้น

จำนวนผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ รพ.สต. บ้านบ่อทราย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 – 2560 รวมจำนวน 102 คน จำแนก เป็นผู้สูงอายุที่เข้าโรงเรียนผู้สูงอายุ ปี พ.ศ. 2558 จำนวน 28 คน, ปี พ.ศ. 2559 จำนวน 34 คน และ ปี พ.ศ. 2560 จำนวน 40 คน

โรงเรียนผู้สูงอายุ รพ.สต. บ้านบ่อทราย มีคณะกรรมการร่วมกันดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุ ประกอบด้วยคณะกรรมการที่เป็นผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ รพ.สต.บ้านบ่อทราย จำนวน 9 คน มีนายอักษฎาฐ ศิริธร ผู้อำนวยการ รพ.สต. บ้านบ่อทราย เป็นที่ปรึกษา

โรงเรียนผู้สูงอายุ รพ.สต. บ้านบ่อทราย ได้จัดกิจกรรมให้แก่ผู้สูงอายุ โดยการเรียนรู้ร่วมกันในห้องเรียน และทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ให้ความรู้ในการดูแลสุขภาพ การออกกำลังกาย การให้ความรู้ด้านโภชนาการ ด้านสุขภาพจิต โดยในปี พ.ศ. 2559 ได้ทำกิจกรรมร่วมกันจำนวน 7 ครั้ง และในปี พ.ศ. 2560 ร่วมกันทำกิจกรรมจำนวน 5 ครั้ง

กิจกรรมที่ดำเนินการในโรงเรียนผู้สูงอายุ ประกอบด้วย

1. กิจกรรมการทำผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น ทำน้ำสมุนไพร น้ำตะไคร้ น้ำใบเตย ทำขนม สอนการทำน้ายาล้างจาน และการประดิษฐ์อื่นๆ
2. กิจกรรมด้านการเกษตร มีการสอนปลูกผัก การทำปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ
3. กิจกรรมด้านนันทนาการ มีการจัดร้องเพลง เต้นรำ การแลกเปลี่ยนของขวัญในวันปีใหม่ การพาไปศึกษาดูงานทั้งในและนอกสถานที่
4. กิจกรรมเสริมปัญญาและพัฒนาจิต ได้แก่ การร่วมกันทำกิจกรรมทางศาสนา เช่น การสวดมนต์ ไหว้พระ ทำสมาธิ การสอนมารยาทไทย การไหว้ การกราบ การแต่งกาย
5. กิจกรรมการออกกำลังกาย มีการสอนท่าออกกำลังกาย เช่น ท่ารำไม้พลอง โนราห์บิก ท่าฤาษี ตัดตน เต้นตาราง 9 ช่อง
6. กิจกรรมการสอนเกี่ยวกับกฎจราจร โดยมีตำรวจจราจรมาเป็นวิทยากรให้ความรู้
7. กิจกรรมการสอนการใช้สมุนไพร การบิบนวด โดยผู้ที่มีความรู้ความสามารถในโรงเรียนผู้สูงอายุด้วยตนเอง

โรงเรียนผู้สูงอายุ รพ.สต. บ้านบ่อทราย จะนัดหมายผู้สูงอายุที่เข้าโรงเรียนมาร่วมกันทำกิจกรรมเดือนละ 1 ครั้ง ตั้งแต่เวลา 16.00 – 18.00 น. โดยใช้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบ่อทราย เป็นสถานที่ดำเนินการ

วิธีดำเนินการ รพ.สต. จะเชิญวิทยากรที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่จัดในแต่ละครั้งมาให้ความรู้ประมาณ ครั้งละ 1 ชั่วโมง หลังจากนั้นก็จะเป็นการทำกิจกรรมการออกกำลังกายร่วมกัน

ผลที่เกิดจากการเข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตดีขึ้น ได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ไม่เครียด ไม่มีภาวะซึมเศร้า ได้พบปะพูดคุยกับเพื่อน

ในด้านการจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ รพ.สต. ได้มีการจัดตั้งชมรมฌาปนกิจ โดยเมื่อสมาชิกเสียชีวิต จะมีการสวดพระอภิธรรม 1 เติง พร้อมด้วยเงินของชมรมจำนวน 5,000 บาท ที่มาจากการฝากของสมาชิก โดยเก็บเป็นรายปี ปีละ 500 บาท นอกจากนี้ยังมีการเยี่ยมสมาชิกที่ป่วย คือ เมื่อสมาชิกคนใดเจ็บป่วย กรรมการโรงเรียนผู้สูงอายุ พร้อมด้วยสมาชิกส่วนหนึ่งก็จะออกไปเยี่ยมเพื่อให้กำลังใจแก่ผู้ป่วย โดยการนำสิ่งของไปมอบบุคคลเหล่านั้น

โรงเรียนผู้สูงอายุ รพ.สต. บ้านบ่อทราย มีเครือข่ายที่เข้าร่วมในการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุ ประกอบด้วย วัดโดนคกลาง โรงเรียนบ้านบ่อทราย ชมรมผู้สูงอายุตำบลแหลมโดนต กศ.น. อำเภอป่าพะยอม เทศบาลตำบลบ้านป่ามะพร้าว และ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง โดยเครือข่ายดังกล่าวจะเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัยทักษิณ เข้ามาศึกษาเรื่องสภาวะของผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลบ้านป่ามะพร้าว สนับสนุนกิจกรรมวันผู้สูงอายุในช่วงวันสงกรานต์ วัดโดนคกลาง เข้าร่วมในกิจกรรมการปฏิบัติธรรม โรงเรียนบ้านบ่อทราย ได้ร่วมจัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุมาถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่ักเรียนของโรงเรียน เช่น การทำขนมพื้นบ้าน การร้อยลูกปัด เป็นต้น

แนวทางการพัฒนาระบบการจัดการสภาวะและสวัสดิการของผู้สูงอายุในภาคใต้

1. แนวทางการพัฒนาระบบการจัดการสภาวะของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุในภาคใต้

1) แนวทางการพัฒนาระบบการจัดการสภาวะด้านกาย พบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุอาจจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างสภาวะด้านกายให้แก่ผู้สูงอายุในโรงเรียนและในชุมชนได้หลายรูปแบบ เช่น การจัดอาหารเพื่อสุขภาพ ลดหวาน มัน เค็ม อันเป็นอาหารที่ทำให้เกิดโรคหัวใจ เบาหวาน และความดัน การรับประทานผักปลอดสารพิษ การออกกำลังกายที่เหมาะสมกับสภาพร่างกายของผู้สูงอายุ การจัดกิจกรรมนันทนาการที่ทำให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาสภาวะองค์รวม ทั้งด้านกายและจิต ปัญญา อารมณ์ และสังคมพร้อมกัน การให้บริการแพทย์ทางเลือกแก่ผู้สูงอายุ การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการให้บริการหรือดูแลผู้สูงอายุในลักษณะการเป็นจิตอาสาดูแลผู้สูงอายุ ตลอดถึงการพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนผู้สูงอายุที่ทำให้ผู้สูงอายุและผู้ดูแลใกล้ชิดผู้สูงอายุได้เรียนรู้ถึงสัญญาณเตือนอันตราย หรือสัญญาณชีพฉุกเฉินอันเกิดจากโรคประจำตัวของผู้สูงอายุและสามารถช่วยเหลือผู้สูงอายุที่มีอาการเตือนอันตรายเหล่านั้นได้ทันท่วงที และสามารถลดการเสียชีวิตของผู้สูงอายุได้

2) แนวทางการพัฒนาระบบการจัดการสภาวะด้านจิตใจ พบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุอาจจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างสภาวะด้านจิตให้แก่ผู้สูงอายุในโรงเรียนและในชุมชนได้หลายรูปแบบ เช่น การให้ความรู้ที่

ต้องการ และจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุในการเพิ่มศักยภาพการช่วยเหลือตนเองไม่ต้องพึ่งลูกหลาน การให้ความสำคัญและค้นหาศักยภาพของผู้สูงอายุและนำศักยภาพนั้นมาจัดกิจกรรมให้แก่ผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้แสดงออกถึงคุณค่าและศักยภาพที่มีอยู่ ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความภูมิใจและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณค่าและมีศักดิ์ศรี นอกจากนี้การเข้าโรงเรียนผู้สูงอายุของผู้สูงอายุมีผลทำให้สุขภาวะด้านจิตของผู้สูงอายุดีขึ้น

3) แนวทางการพัฒนาระบบการจัดการสุขภาวะด้านปัญญา/อารมณ์ พบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุอาจจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะด้านปัญญา/อารมณ์ ให้แก่ผู้สูงอายุในโรงเรียนและในชุมชนได้หลายรูปแบบ เช่น กิจกรรมนันทนาการการเรียนรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ กิจกรรมการออกกำลังกายในรูปแบบต่างๆ เช่น รำวง ลีลาศ การออกกำลังกายโดยใช้ไม้พลองเป็นอุปกรณ์ การรำมโนราห์บิก ซึ่งเป็นการออกกำลังกายโดยประยุกต์ท่ารำมโนราห์และการเต้นอาราบิกเข้าด้วยกัน การเต้นตามจังหวะเพลงด้วยการใช้ตาราง 9 ช่อง รวมถึงการนำผู้สูงอายุไปทัศนศึกษาออกสถานที่เพื่อศึกษาชุมชนอื่นและสักการะ ศาสนสถานที่สำคัญในท้องถิ่น

4) แนวทางการพัฒนาระบบการจัดการสุขภาวะด้านสังคม/สิ่งแวดล้อม พบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุอาจจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะด้านสังคม/สิ่งแวดล้อม ให้แก่ผู้สูงอายุในโรงเรียนและในชุมชนได้หลายรูปแบบ เช่น การจัดการสุขภาวะด้านสังคม สามารถทำได้โดยการค้นหาผู้สูงอายุที่มีความรู้ และประสบการณ์ชีวิต มีองค์ความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านต่างๆ แล้วจัดตั้งเป็นกลุ่มความรู้ และจัดกิจกรรมการให้ความรู้เหล่านั้นแก่ชุมชน ส่วนในด้านการจัดการสุขภาวะสิ่งแวดล้อม ใช้ผู้สูงอายุในโรงเรียนเป็นฐานในการพัฒนาโดยการให้ความรู้เรื่องสุขอนามัยในบ้านและสิ่งแวดล้อม ร่วมพัฒนาบ้านพักและสิ่งแวดล้อมรอบที่อยู่อาศัยให้สะอาดน่าอยู่น่าอาศัย เป็นตัวอย่างในการพัฒนา และผลักดันพัฒนาบ้านพักอื่นๆ ต่อไป

2. แนวทางการพัฒนาระบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุในภาคใต้

1) แนวทางการพัฒนาระบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุด้านร่างกาย พบว่าโรงเรียนผู้สูงอายุอาจจัดสวัสดิการด้านนี้ได้หลายรูปแบบนอกจากที่จัดให้อยู่แล้ว เช่น การจัดกิจกรรมด้านอาหารและโภชนาการ เพื่อให้ผู้สูงอายุในโรงเรียนได้มีการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม กิจกรรมด้านการออกกำลังกายที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพร่างกายของผู้สูงอายุและบูรณาการกับกิจกรรมด้านอื่นๆ การรับสมัครอาสาสมัครเพื่อดูแลสุขภาพผู้สูงอายุที่ติดบ้านและติดเตียง การจัดให้มีแพทย์ทางเลือกโดยการรักษาทางการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรแก่ผู้สูงอายุ และการจัดกิจกรรมประกวดผู้สูงอายุที่มีสุขภาวะองค์รวมที่ดี เป็นต้น แนวทางการพัฒนาระบบการจัดสวัสดิการด้านร่างกายที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยเห็นว่า มีความสอดคล้องกับความเห็นของ นางสาวมัทยา ศรีพนา¹¹ ที่ให้ความเห็นว่า การจัดสวัสดิการด้านสุขภาพอนามัยกฎหมายว่าด้วยผู้สูงอายุยังไม่ได้กำหนดมาตรการจัดสวัสดิการสังคมด้านสุขภาพอนามัยแบบครบวงจร โดยยังขาดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาพอนามัยหรือในเชิงป้องกันเพื่อให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพอนามัยที่ดี และการบริการสาธารณสุขด้วยการให้การรักษายาบาล ยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่าง

¹¹ มัทยา ศรีพนา, “การจัดสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในประเทศไทย”, สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, ปีที่ 4 ฉบับที่ 22 ธันวาคม 2557. หน้า 32.

เพียงพอทั่วถึง และเป็นธรรม เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการตามรัฐธรรมนูญอย่างแท้จริง จึงควรจัดให้ผู้สูงอายุได้รับบริการด้านนี้อย่างครบวงจร โดยเน้นการเสริมสร้างสุขภาพอนามัย อันจะทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายจำนวนมากที่ต้องรักษาพยาบาลและเพิ่มบริการช่องทางพิเศษ และเพิ่มจำนวนสถานพยาบาลสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะเป็นกรณีพิเศษ รวมตลอดถึงการจัดหาบุคลากรที่เหมาะสมเป็นผู้ช่วยดูแลกรณีผู้สูงอายุไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้

2) แนวทางการพัฒนาระบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุด้านจิตใจ พบว่าโรงเรียนผู้สูงอายุอาจจัดสวัสดิการด้านนี้ได้หลายรูปแบบนอกจากที่จัดให้อยู่แล้ว เช่น การจัดกิจกรรมในชุมชนที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมในการให้คำปรึกษาและร่วมกิจกรรม เช่น การทำกิจกรรมร่วมกับเด็กและเยาวชนในท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่น จะทำให้ผู้สูงอายุได้เห็นถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ การจัดกิจกรรมนันทนาการและการทัศนศึกษาเพื่อให้ผู้สูงอายุได้ผ่อนคลายความเครียด การคัดกรองและประเมินสุขภาพจิตผู้สูงอายุ เพื่อให้คำปรึกษาปัญหาด้านสุขภาพจิตและภาวะซึมเศร้าแก่ผู้สูงอายุ ตลอดถึงการจัดหลักสูตรในโรงเรียนผู้สูงอายุให้เป็นระบบชั้นปี เพื่อให้นักเรียนผู้สูงอายุรุ่นเก่าได้เป็นที่ปรึกษาให้กับนักเรียนผู้สูงอายุรุ่นใหม่ เป็นต้น แนวทางการพัฒนาระบบการจัดสวัสดิการด้านจิตใจ ที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยเห็นว่า มีความสอดคล้องกับความเห็นของ นางสาวมัทยา ศรีพนา ที่ให้ความเห็นว่า การจัดสวัสดิการด้านการศึกษาอบรมหรือการได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต กฎหมายว่าด้วยผู้สูงอายุยังไม่ได้กำหนดมาตรการจัดสวัสดิการสังคมเกี่ยวกับการจัดการศึกษาที่เหมาะสม หรืออบรมความรู้ในการทำงานที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุซึ่งต้องออกจากงานเนื่องจากครบเกษียณอายุ และยังไม่ให้ความสำคัญต่อการประชาสัมพันธ์หรือจัดให้ผู้สูงอายุได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตเพื่อคุณภาพชีวิตที่และมีความสุขอย่างเพียงพอ นอกจากนั้นกฎหมายว่าด้วยผู้สูงอายุ ยังไม่มีบทบัญญัติเพื่อรองรับต่อการแก้ปัญหากรณีที่ผู้สูงอายุมีปัญหาเกี่ยวกับความเหงาหรือซึมเศร้า ไม่มีกฎหมายกำหนดมาตรการในการนำผู้สูงอายุมาช่วยถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ต่างๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมต่างๆ อันเป็นประโยชน์ทำ เพื่อผ่อนคลายความเหงา จึงควรกำหนดให้ผู้สูงอายุโดยจัดทำโครงการหรือหลักสูตรเพื่อการให้การศึกษอบรมความรู้ในการทำงานที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ และประชาสัมพันธ์ข้อมูลอันเป็นประโยชน์สำหรับการดำรงชีวิตด้วยคุณภาพชีวิตที่ดี โดยพึ่งพาตนเองได้และมีความสุข¹²

3) แนวทางการพัฒนาระบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุด้านสัมพันธภาพทางสังคม พบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุอาจจัดสวัสดิการด้านนี้ได้หลายรูปแบบนอกจากที่จัดให้อยู่แล้ว เช่น การจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้จากผู้สูงอายุที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดกิจกรรมยกย่องผู้สูงอายุที่มีผลงานเป็นที่ยอมรับและยกย่องผู้สูงอายุที่เป็นปราชญ์บุคคลในสังคม จัดกิจกรรมเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับผู้ต่างวัยในการถ่ายทอดความรู้ซึ่งกันและกัน ตลอดจนให้ผู้สูงอายุที่ความรู้ถ่ายทอดความรู้และเป็นที่ปรึกษาผู้สูงอายุด้วยกัน เป็นต้น แนวทางการพัฒนาระบบการจัดสวัสดิการด้านสัมพันธภาพทางสังคม ที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยเห็นว่า มีความสอดคล้องกับความเห็นของ นางสาวมัทยา ศรีพนา

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 31 – 32.

ที่ให้ความเห็นว่า การจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุในด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม อาจจัดให้มีนักกฎหมายซึ่งอาจเป็นผู้สูงอายุด้วยกันช่วยเหลือด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม แก่ผู้สูงอายุที่ต้องการความช่วยเหลือในเรื่องนี้¹³

4) แนวทางการพัฒนาระบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ ด้านความมั่นคงในชีวิต พบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุอาจจัดสวัสดิการด้านนี้ได้หลายรูปแบบนอกจากที่จัดให้อยู่แล้ว เช่น การจัดเนื้อหาการอบรมให้ความรู้ด้านอาชีพเสริมและจัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุได้ทำอาชีพเสริมไว้ในหลักสูตรของโรงเรียนผู้สูงอายุ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องสร้างงานที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุไว้รองรับการทำงานตามความรู้ความสามารถของผู้สูงอายุ การติดตามให้มีการจ่ายเงินสงเคราะห์ช่วยเหลือการจัดการศพ หรือเงินอื่นๆ ที่ผู้สูงอายุจะได้รับตามสิทธิของผู้สูงอายุที่กำหนดไว้ในกฎหมายผู้สูงอายุ การจัดตั้งกองทุนต่างๆ ของผู้สูงอายุ เพื่อเป็นเงินสวัสดิการของผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิก เป็นต้น แนวทางการพัฒนาระบบการจัดสวัสดิการด้านความมั่นคงในชีวิต ที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยเห็นว่า มีความสอดคล้องกับความเห็นของ นางสาวมัทยา ศรีพนา ที่ให้ความเห็นว่า การจัดสวัสดิการด้านสวัสดิการผู้สูงอายุ ภาครัฐต้องมีการปรับเปลี่ยนนโยบายจากเชิงรับมาเป็นเชิงรุก เช่น การสร้างตระหนักให้คนในชุมชนมองเห็นความสำคัญของผู้สูงอายุว่าเป็นบุคคลที่มีคุณค่าต่อสังคม ไม่ใช่ภาระของสังคม แนวทางในการดำเนินงานด้านการจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ ควรถ่ายโอนงานด้านสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างแท้จริง ทั้งงบประมาณและบุคลากรที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุ เพราะท้องถิ่นจะมีความเข้าใจบริบทของผู้สูงอายุในท้องถิ่นของตนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ในการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุด้านการงานและมีรายได้ กฎหมายว่าด้วยผู้สูงอายุยังไม่ได้กำหนดมาตรการจัดสวัสดิการสังคมด้านการงานและการมีรายได้ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุอย่างแท้จริง ทำให้ผู้สูงอายุต้องว่างงาน และเกิดความเหงา จึงควรจัดหางานเพื่อเอื้อให้ผู้สูงอายุมีงานทำที่เหมาะสมกับวัยและสุขภาพร่างกาย โดยได้รับค่าตอบแทนที่เหมาะสมและเป็นธรรม¹⁴ ส่วนในด้านการบริการสังคม การจัดสวัสดิการสังคมด้วยการจ่ายเบี้ยยังชีพตามหลักการที่กำหนดในกฎหมายว่าด้วยผู้สูงอายุนั้นยังไม่มีมีการกำหนดอัตรามาตรฐานไว้ในกฎหมายดังกล่าว ทำให้ฝ่ายบริหารกำหนดอัตราเอง เป็นจำนวนน้อยเกินไปไม่สอดคล้องกับมาตรฐานการครองชีพ อีกทั้งฝ่ายบริหารยังกำหนดให้ต้องมีการขึ้นทะเบียนอันเป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงสิทธิของผู้สูงอายุ ในขณะที่กฎหมายดังกล่าวมิได้กำหนดเงื่อนไขดังกล่าวไว้ และสำหรับเงินสงเคราะห์การจัดการศพผู้สูงอายุก็ได้กำหนดอัตราอยู่ในกฎหมายดังกล่าว อันทำให้มีการกำหนดเองโดยหน่วยงานของรัฐในอัตราที่ต่ำกว่าค่าใช้จ่ายจริงอย่างมาก จึงควรจัดสวัสดิการด้านนี้ในลักษณะต่างๆ ตามความจำเป็นอย่างเหมาะสมและเพียงพอต่อความต้องการของผู้สูงอายุ อันต้องไม่ต่ำกว่าระดับความยากจนและอย่างมีมาตรฐานโดยกำหนดไว้ในกฎหมายเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุ ส่วนมาตรการสนับสนุนให้ครอบครัวของผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการดูแลผู้สูงอายุที่ยังไม่มีการกำหนดไว้ในกฎหมาย

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32.

อย่างชัดเจน ควรกำหนดให้ชัดเจนในกฎหมายดังกล่าว โดยเน้นการมีส่วนร่วมของญาติหรือครอบครัวของผู้สูงอายุ และองค์กรหรือหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนด้วย¹⁵

สำหรับกองทุนสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ กฎหมายว่าด้วยผู้สูงอายุ กำหนดองค์ประกอบของกองทุนผู้สูงอายุไว้ยังไม่เหมาะสมที่จะทำให้มีเงินเข้าสู่กองทุนในจำนวนที่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายอันจะต้องมาจากเงินของกองทุน จึงควรกำหนดให้มีเงินสมทบเข้าสู่กองทุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐที่ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมของหน่วยงานของรัฐระดับท้องถิ่นกับชุมชน และเพื่อให้มีเงินกองทุนเข้าสู่กองทุนมากขึ้น¹⁶

ส่วนด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุ ในด้านความมั่นคงในชีวิต นางสาวมัทธา ศรีพนา ได้เสนอความเห็นไว้ในเอกสาร “การจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย” เพื่อเสนอเป็นข้อมูลให้กับสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติและบุคคลในวงงานที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้¹⁷

1) รัฐจะต้องยึดการเกษียณอายุของผู้สูงอายุบางอาชีพที่จำเป็นออกไปจากเดิม เนื่องจากบางอาชีพจำเป็นต้องอาศัยคนที่มีทักษะและประสบการณ์ในการทำงาน

2) สนับสนุนให้มีการจ้างงานผู้สูงอายุตามความรู้ ความสามารถ โดยให้มีมาตรการลดภาษีสำหรับองค์กรเอกชนที่จ้างผู้สูงอายุ เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจให้กับภาคเอกชนในการเปิดรับผู้สูงอายุเข้ามาทำงานเพิ่มมากขึ้น

3) สนับสนุนงบประมาณสำหรับหน่วยงานภาครัฐ จ้างผู้สูงอายุ โดยให้มีความยืดหยุ่นทั้งค่าจ้าง วิธีการจ้าง เปิดโอกาสทั้งวิชาชีพและต่ำกว่าวิชาชีพ

4) สนับสนุนให้ครอบครัวดูแลผู้สูงอายุ โดยมีมาตรการลดภาษีสำหรับบุตรที่ดูแลบิดามารดา ญาติสายตรงที่เป็นผู้สูงอายุ

5) ส่งเสริมการประกันตนเองก่อนสูงอายุ ในรูปแบบที่มีความหลากหลายกว่าการประกันชีวิตและประกันสุขภาพ โดยศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในช่วงวัยต่างๆ เพื่อเป็นหลักประกันการดำรงชีวิตในยามที่แก่ชราหรืออายุมากขึ้น ไม่ให้เป็นภาระต่อครอบครัวและสังคม

6) สนับสนุนกลุ่มกิจกรรมของผู้สูงอายุแบบอื่นๆ นอกจากการรวมกลุ่มของชมรมผู้สูงอายุตามปกติ

7) แนวทางการพัฒนาระบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ ด้านสิ่งแวดล้อม พบแนวทางการพัฒนา โดย โรงเรียนผู้สูงอายุอาจจัดสวัสดิการด้านนี้ได้หลายรูปแบบนอกจากที่จัดให้อยู่แล้ว เช่น การร่วมกันพัฒนาบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ การให้ความรู้เรื่องการจัดการขยะที่ถูกต้อง รวมถึงการช่วยกันดูแลอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมรอบบ้านเรือนและในชุมชนให้น่าอยู่น่าอาศัย เป็นต้น

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33 – 34.

3. การเสริมสร้างเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาพและสวัสดิการของผู้สูงอายุในภาคใต้

จากการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ได้หาข้อสรุปว่า องค์กรใดควรเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุ และควรแสวงหาเครือข่ายใดบ้างมาเข้าร่วมในการดำเนินการ ควรมีการเสริมสร้างบทบาทของเครือข่ายในการจัดการสุขภาพสวัสดิการผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุอย่างไร ผลการประชุมกลุ่มย่อย พบว่า ควรมีการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุในแต่ละชุมชนเป็นโรงเรียนผู้สูงอายุระดับตำบล เพราะสามารถพัฒนาผู้สูงอายุได้อย่างเป็นระบบ องค์กรที่รับผิดชอบในการจัดตั้งจะเป็นองค์กรในชุมชนใดก็ได้ที่มีความพร้อม แต่หากพิจารณาศักยภาพและความพร้อมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ เห็นว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต.,อบจ.) น่าจะมีความพร้อมในการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุมากที่สุด เพราะมีทั้งข้อมูล บุคลากร ส่วนงาน และงบประมาณในการดำเนินการมากที่สุด ส่วนการแสวงหาเครือข่ายร่วมดำเนินงานนั้น สามารถใช้องค์กรของรัฐและเอกชนในท้องถิ่นมาร่วมเป็นเครือข่ายดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุตามบทบาทหน้าที่ขององค์กรเหล่านั้น ภารกิจหลักในการพัฒนาระบบการจัดสวัสดิการ ให้เป็นไปตามบทบาทของเครือข่ายนั้นๆ เช่น การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุด้านกาย เป็นภารกิจหลักของเครือข่ายด้านสาธารณสุข ได้แก่ อสม.,รพ.สต.,โรงพยาบาลอำเภอ หมอชาวบ้าน เป็นต้น การจัดสวัสดิการด้านจิตใจ เป็นภารกิจหลักของเครือข่ายด้านศาสนา ได้แก่ วัด,สำนักสงฆ์ ผู้นำศาสนาอื่นๆ เป็นต้น การจัดสวัสดิการด้านสัมพันธภาพทางสังคม และการจัดสวัสดิการด้านความมั่นคงในชีวิต รวมถึงการจัดสวัสดิการด้านสิ่งแวดล้อม เป็นภารกิจหลักของเครือข่ายด้านการศึกษา และด้านสังคม ได้แก่ โรงเรียน, สถาบันการศึกษาระดับต่างๆในท้องถิ่น (รวมทั้งเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุในท้องถิ่นอื่น ๆ),กำนัน,ผู้ใหญ่บ้าน , และ อบต. องค์กรอาชีพในชุมชน พัฒนาการชุมชน เจ้าหน้าที่การเกษตร เจ้าหน้าที่ ปศุสัตว์ เป็นต้น ทั้งนี้ในการดำเนินการของโรงเรียนผู้สูงอายุและเครือข่ายที่ร่วมดำเนินการต้องเป็นไปในลักษณะการบูรณาการให้สอดคล้องร่วมกัน

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1) จากผลการวิจัยที่พบว่า การพัฒนาผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นเครื่องมือและกลไกในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนหรือท้องถิ่น เป็นการดำเนินการที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน จึงควรให้มีการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุในท้องถิ่นอย่างเป็นระบบและเป็นทางการตั้งแต่ระดับตำบลขึ้นไป ส่วนกระบวนการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุที่พบว่า มีกระบวนการจัดตั้งที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยเห็นว่าองค์กรหลักที่รับผิดชอบจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นอยู่กับศักยภาพขององค์กรในท้องถิ่นที่จัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ แต่ควรมีการแสวงหาเครือข่ายตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละองค์กรในท้องถิ่นทั้งองค์กรรัฐและองค์กรเอกชนให้เข้าร่วมให้มากที่สุดและให้มีบูรณาการบทบาทของแต่ละองค์กรเครือข่ายที่เข้าร่วม โดยมุ่งประโยชน์ไปสู่กลุ่มผู้สูงอายุให้ได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามวัตถุประสงค์ของโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นเป้าหมายหลัก

2) จากผลการวิจัยที่พบว่า การพัฒนาระบบการจัดการสุขภาวะและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในด้านต่างๆ เป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุขในสังคม มีความจำเป็นที่ต้องพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนผู้สูงอายุให้ครอบคลุมการพัฒนาดังกล่าว จึงควรมีการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตร โดยนำเนื้อหาสาระที่จำเป็นบรรจุเป็นรายวิชาที่ต้องเรียนเพิ่มเติม เช่น วิชาการใช้เทคโนโลยีในชีวิตประจำวันที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน วิชาที่ทำให้เกิดทักษะการเรียนรู้ถึงสัญญาณชีพอันตราย หรือสัญญาณชีพฉุกเฉินจากการแสดงอาการของโรคประจำตัวในผู้สูงอายุ วิชาที่ทำให้เกิดทักษะการใช้ชีวิตและการประกอบอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ เป็นต้น ทั้งนี้ต้องให้สอดคล้องกับบริบทสภาพสังคมและความต้องการของผู้เรียนแต่ละพื้นที่ด้วย

3) จากผลการวิจัยที่พบว่า เครือข่ายที่เข้าร่วมพัฒนาผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ ยังมีน้อย มักจะเป็นเครือข่ายด้านสาธารณสุขและด้านศาสนา เป็นหลัก โรงเรียนผู้สูงอายุควรแสวงหาเครือข่ายร่วมการพัฒนาผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น เช่น เครือข่ายภาครัฐ ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรการพัฒนาชุมชน องค์กรด้านการเกษตรและปศุสัตว์ องค์กรด้านการตลาดชุมชน โรงเรียนและมหาวิทยาลัยในท้องถิ่น เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิผลและปัญหาการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุที่จัดตั้งในพื้นที่ต่างๆ ว่ามีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิผลและปัญหาการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุ
- 2) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่เข้าเรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุและไม่ได้เข้าเรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุ ว่าคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุมีความแตกต่างกันหรือไม่
- 3) ควรมีการศึกษาการได้รับสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุจากที่กำหนดไว้ในกฎหมายผู้สูงอายุกับสภาพที่เป็นจริงของการได้รับสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ ว่ามีการได้รับสวัสดิการตามที่กำหนดไว้ครบถ้วนหรือไม่
- 4) ควรมีการศึกษาถึงการลักษณะของการรวมกลุ่มหรือการจัดตั้งกลุ่มเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในลักษณะอื่นๆ

บรรณานุกรม

กลุ่มอนามัยผู้สูงอายุ สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, รายงานการสำรวจสุขภาพผู้สูงอายุไทย ปี 2556 ภายใต้แผนงานส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุและผู้พิการ, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วชิรวิทย์ พี.พี., 2556.

ชยัน วิพรหมชัย, นายกเทศมนตรีเมืองลำพูน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน, **โรงเรียนผู้สูงอายุ ชีวิตใหม่ของคนในชนบท**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://www.thaihealth.or.th/> [18 เมษายน 2560].

ชมพูนุท พรหมภักดี, “การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย” **บทความทางวิชาการ** สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา ปีที่ 3 ฉบับที่ 16 สิงหาคม 2556.มหาวิทยาลัยมหิดล, “ประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2561” ใน **สารประชากร**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: www.ipsr.mahidol.ac.th [10 กุมภาพันธ์ 2561].

- มัทยา ศรีพนา, “การจัดสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในประเทศไทย”, สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการ วุฒิสภา, ปีที่ 4 ฉบับที่ 22 ธันวาคม 2557.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.), **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2556**, กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, 2557.
- ราชกิจจานุเบกษา, **พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://www.ratchakittha.soc.go.th>, [5 มิถุนายน 2558].
- วันชัย นาริรักษ์, นายกเทศมนตรีเมืองวังน้ำเย็น อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว, **โรงเรียนผู้สูงอายุ ชีวิตใหม่ของคนในชนบท**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://www.thaihealth.or.th/> [18 เมษายน 2560].
- วิศาล วิมลศิลป์, อธิบดีผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลไกรนอก อำเภอองไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย, **โรงเรียนผู้สูงอายุ ชีวิตใหม่ของคนในชนบท**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://www.thaihealth.or.th/> วันที่ [18 เมษายน 2560].
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, **โลกของผู้สูงอายุไทย**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://thaihealth.or.th/node/9024>, [5 มิถุนายน 2558].
- สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ, **คู่มือการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุ**. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2556.

**การตัดสินใจด้านโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ
ของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง**
**Logistic Decision Making for Traveling in Natural Setting of Chae Son
National Park, Mueang Pan district, Lampang province**

จุฑามาศ นันทะโย
พรสวรรค์ เสวี
สุดาพร จະวะนะ
พอใจ สิงหนตร
ขจรศักดิ์ วงศ์วิราช
มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาถึงระดับปัจจัยด้านโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ ของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ของนักท่องเที่ยวชาวไทย 2) เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยด้านโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ ของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ที่มีต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทย 3) เพื่อศึกษาถึงอิทธิพลของปัจจัยด้านโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ ของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ที่มีต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทย กลุ่มตัวอย่างคือ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยว อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน จังหวัดลำปาง จำนวน 399 คน และใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ

ผลการวิจัย พบว่า ระดับปัจจัยด้านโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ ของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ของนักท่องเที่ยวชาวไทย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ 1) ด้านการเอาใจใส่นักท่องเที่ยว 2) ด้านความสะดวกสบาย 3) ด้านความปลอดภัย 4) ด้านความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม 5) ด้านข้อมูลข่าวสาร 6) ด้านแม่เหล็กดึงดูดนักท่องเที่ยว 7) ด้านถนนคนเดิน 8) ด้านสิ่งที่มีให้บริการ 9) ด้านการสร้างความปลอดภัยในระหว่างการเดินทาง 10) ด้านเวลา 11) ด้านการเข้าถึง 12) จุดทำเงิน ตามลำดับ ส่วนความสัมพันธ์ของปัจจัยด้านโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ ของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ที่มีต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทย พบว่า ปัจจัยทั้ง 12 ด้าน มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว ดังนี้ ด้านสิ่งที่มีให้บริการ ค่า $r = .591$ ด้านการเข้าถึง ค่า $r = .645$ ด้านข้อมูลข่าวสาร ค่า $r = .655$ ด้านเวลา ค่า $r = .631$ ด้านการเอาใจใส่นักท่องเที่ยว ค่า $r = .542$ ด้านความสะดวกสบาย ค่า $r = .542$ ด้านความปลอดภัย ค่า $r = .542$ ด้านความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ค่า $r = .631$ ด้านแม่เหล็กดึงดูดนักท่องเที่ยว ค่า $r = .655$ ด้านถนนคนเดิน ค่า $r = .655$ ด้านจุดทำเงิน ค่า $r = .645$ ด้านการสร้างความปลอดภัยในระหว่างการเดินทาง

ค่า $r = .561$ ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบอีกว่า อิทธิพลของปัจจัยด้านโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ ของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ที่มีต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทย ที่ระดับนัยสำคัญ .05 มี ปัจจัย 4 ปัจจัย ได้แก่ 1) ด้านการเข้าถึง 2) ด้านการเอาใจใส่นักท่องเที่ยว 3) ด้านสิ่งที่มีให้บริการ 4) ด้านข้อมูลข่าวสาร ตามลำดับ และมีค่า R Square เท่ากับ .536 โดยเขียนเป็นสมการพยากรณ์ในรูปแบบของคะแนนมาตรฐานได้ดังนี้ $Z = .185X3 + .231ZX5 + .241ZX2 + .203ZX1$

คำสำคัญ: นักท่องเที่ยวชาวไทย, การตัดสินใจ, โลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยว

Abstract

The research had the objectives to study 1) levels of logistic decision making for tourism in national setting of Chae Son National Park, Mueang Pan district, Lampang province of Thai tourists 2) the relationship of logistic factors for tourism in natural setting of Chae Son National Park, Mueang Pan district, Lampang province affecting decision to travel of Thai tourists 3) the influence of logistic factors for tourism in natural setting of Chae Son National Park, Mueang Pan district, Lampang province affecting decision to travel of Thai tourists. The sample group was the Thai tourists visiting Chae Son National Park, Lampang province totaled 399 persons using a questionnaire as the tool in data collection. The statistics used in data analysis were Means and Standard Deviations, Correlation Coefficient and Multiple Regression Analysis.

The research findings revealed the overall level of logistic factor for tourism of Thai tourists was at a high level i.e. 1) caring for tourists 2) comfort and convenience 3) safety 4) friend with the environment 5) information 6) touristic magnet 7) walking street, 8) service facilities 9) entertainment while traveling 10) the time 11) access 12) money making points respectively. The relationship of logistic factors for tourism in natural setting of Chae Son National Park, Mueang Pan district, Lampang province affecting decision making of Thai tourists found all 11 sides related to decision making of the tourists as follows: service facilities $r = .591$, access $r = .64$ at the overall level of high and tourists placed importance in the area the most followed by the environment, the information, the care for tourists and the service respectively. For the logistic decision making for tourism relating to the Thai tourist behaviors visiting Chae son National Park, Lampang province in the ove5, information $r = .655$, time $r = .631$, caring for tourists $r = .542$, comfort and convenience $r = .542$, friend with the environment $r = .631$, touristic magnet $r = .655$, walking street $r = .655$, money making points $r = .645$, entertainment while traveling $r =$

.561 respectively. Moreover it was also found that the influence of logistic factors for tourism in natural setting of Chae Son National Park, Mueang Pan district, Lampang province affecting the decision to travel of Thai tourists at the statistical significance level of .05 was 4 factors i.e. 1) access 2) caring for tourists 3) service facilities and 4) information respectively and had the R Square = .536 while written as a predicting equation in the form of standard scores as follows: $Z = .185X3 + .231ZX5 + .241 ZX2 + .203ZX1$.

Keywords: Thai Tourists, Decision Making, Tourism Logistics

บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมภาคบริการที่มีบทบาทสำคัญในระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย เพราะนอกจากจะสร้างรายได้โดยมีมูลค่าเป็นอันดับ 1 ของการค้าบริการของประเทศแล้วยังเป็นอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดธุรกิจที่เกี่ยวข้องซึ่งก่อให้เกิดการลงทุนการจ้างงานและการกระจายรายได้ และการท่องเที่ยวเป็นการเดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจหรือเพื่อความสนุกสนาน ตื่นเต้น หรือหาความรู้ ซึ่งการท่องเที่ยวมีหลายประเภท เช่น การท่องเที่ยวเชิงเกษตร, การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ, การท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ¹

ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางไปพักผ่อน ชมความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงหลักๆ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่, อุทยานแห่งชาติภูกระดึง, อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะอ่างทอง, อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์, และอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน และภาคเหนือเป็นภูมิภาคที่อยู่ด้านบนสุดของประเทศไทยมีลักษณะภูมิประเทศอันประกอบไปด้วย เทือกเขาสลับซับซ้อน สภาพอากาศของภาคเหนือเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาลอย่างเห็นได้ชัด เช่น มีฤดูหนาวที่หนาวเย็นจึงทำให้มีสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์ จึงทำให้มีพื้นที่อุทยานเกิดขึ้น จังหวัดลำปางอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทยที่มีแหล่งท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ จำนวน 7 แห่ง ได้แก่ อุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท, อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน, อุทยานแห่งชาติขุนตาล, อุทยานแห่งชาติดอยจาง, อุทยานแห่งชาติแม่วะ, อุทยานแห่งชาติเวียงโกศัย และอุทยานแห่งชาติแม่ยม ซึ่งอุทยานแห่งชาติที่นักท่องเที่ยวนิยมไปท่องเที่ยวมากที่สุด คือ อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน มีจำนวนนักท่องเที่ยวชาวไทยรวมทั้งหมด 117,132 คน² ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2561 เดือนตุลาคม 2560 – เดือนกุมภาพันธ์ 2561 และเนื่องจากอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนมีนักท่องเที่ยวชาวไทยไปท่องเที่ยวจำนวนมาก จึงสร้างรายได้ให้กับชุมชน และสร้างรายได้ให้กับร้านค้าขายอาหารมากมาย ทำให้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเปลี่ยนแปลง เพราะเกิดการทิ้งขยะ ร้านค้าอยู่ไม่เป็นระเบียบ ทำให้ความ

¹ วิกีพีเดีย, การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <https://th.wikipedia.org/wiki.com> [27 มีนาคม 2561].

² สำนักอุทยานแห่งชาติ, ข้อมูลอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://park.dnp.go.th/visitor/indexlink.php>[25 มีนาคม 2561].

สวยงามของทัศนียภาพลดลง³ อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ตั้งอยู่ที่ ต.แจ้ซ้อน อ.เมืองปาน จ.ลำปาง อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน มีพื้นที่ครอบคลุมอยู่ในท้องที่อำเภอเมืองปาน อำเภอแจ้ห่ม อำเภอวังเหนือ และอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัด มีสภาพป่าอันอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำ ลำธาร มีสัตว์ป่านานาชนิด และมีทรัพยากรทางธรรมชาติที่สวยงาม เช่น น้ำพุร้อนแจ้ซ้อน, ห้องอาบน้ำแร่, น้ำตกแจ้ซ้อน

จากลักษณะของการเป็นแหล่งท่องเที่ยว ที่มีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายของธรรมชาติที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวไทยได้เป็นจำนวนมาก จึงทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวชาวไทยสนใจเดินทางมาท่องเที่ยวมากที่สุดในการมาอุทยานแห่งชาติ ในจังหวัดลำปาง อีกทั้งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในชุมชน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “การตัดสินใจด้านโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง”

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาถึงระดับปัจจัยด้านโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ ของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ของนักท่องเที่ยวชาวไทย
2. เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยด้านโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ ของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ที่มีต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทย
3. เพื่อศึกษาถึงอิทธิพลของปัจจัยด้านโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ ของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ที่มีต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง การตัดสินใจด้านโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

³ สำนักอุทยานแห่งชาติ, ข้อมูลอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง.

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน จังหวัดลำปาง ซึ่งทราบจำนวนประชากร ซึ่งมีจำนวนนักท่องเที่ยวประมาณ 117,132 คน⁴ ในการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง จะใช้วิธีการของ ยามาเน่⁵ ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และระดับความคลาดเคลื่อน 0.05

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน จังหวัดลำปาง ซึ่งมีจำนวนนักท่องเที่ยวประมาณ 117,132 คน⁶ มีการกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรการคำนวณกลุ่มตัวอย่างของ ทาโร ยามาเน่⁷ ระดับความเชื่อมั่นที่ 95 % ระดับความคลาดเคลื่อนที่ 0.5 ซึ่งได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง 399 ตัวอย่าง

เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยการศึกษาเรื่อง การตัดสินใจด้านโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ ของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ครั้งนี้คือ แบบสอบถาม (Questions) ซึ่งมีทั้งคำถามชนิดปลายปิด (Closed – Ended Questions) และปลายเปิด (Open – Ended Questions) แบบสอบถามสร้างขึ้นจากการศึกษาเอกสาร และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน มีรายละเอียด ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยด้านโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน จังหวัดลำปาง

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับการตัดสินใจด้านโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน จังหวัดลำปาง

ตอนที่ 4 เป็นข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. คณะผู้วิจัยจัดทำแบบสอบถาม พร้อมทั้งหาค่าความเชื่อมั่น และความเที่ยงตรงของคำถาม
2. คณะผู้วิจัยดำเนิน การแจกแบบสอบถามให้กับนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาจากอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง พร้อมทั้งชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ของการ

⁴ อ้างแล้ว.

⁵ Yamane, สูตรการสุ่มตัวอย่างแบบทราบจำนวนประชากร, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <https://ksitds55.wordpress.com/สูตรของ-taro-yamane/> [27 มีนาคม 2561].

⁶ อ้างแล้ว.

⁷ Yamane, สูตรการสุ่มตัวอย่างแบบทราบจำนวนประชากร.

ทำวิจัย ตลอดจนลักษณะของแบบสอบถามให้กับกลุ่มตัวอย่างทราบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน แล้วจึงทำการตอบแบบสอบถาม โดยจะให้กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้กรอกแบบสอบถามด้วยตัวเอง เพื่อได้รับข้อมูลที่ถูกต้องในการดำเนินการ การจัดทำข้อมูล

3. คณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมแบบสอบถามที่ได้คืนจากผู้ตอบแบบสอบถาม ทำการตรวจสอบ ความถูกต้อง และความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม

4. นำข้อมูลที่ได้มาจัดระเบียบ และวิเคราะห์ตามวิธีการทางสถิติ

การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูลแล้วนำแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์จำนวน 399 ชุด มาประมวลผลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป มีขั้นตอนดังนี้

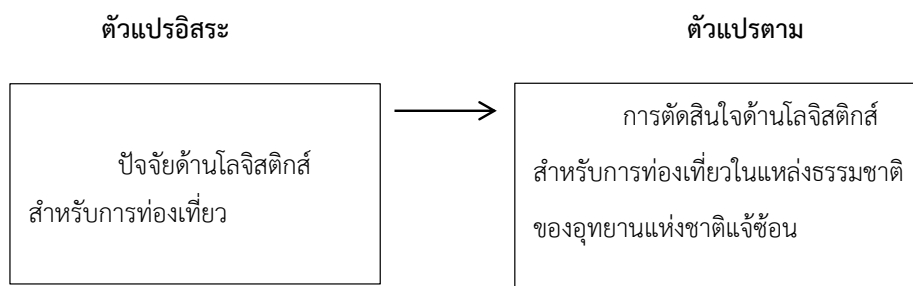
1. การวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) เพื่อใช้อธิบายลักษณะข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล ด้วยสถิติร้อยละ (Percentage) และการแจกแจงความถี่ (Frequency)

2. การวิเคราะห์ปัจจัยด้านโลจิตติกส์สำหรับการท่องเที่ยวและการตัดสินใจด้านโลจิตติกส์สำหรับการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว โดยใช้สถิติค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

3. การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ได้แก่ สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Linear Regression) เพื่อทดสอบวัตถุประสงค์

กรณีคำถามปลายเปิด ข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะ จากแบบสอบถามปลายเปิด จะใช้วิธีการสังเคราะห์ข้อความ หรือสรุปความ โดยจำแนกเป็นประเด็น

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ขอบเขตงานวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาถึงการตัดสินใจด้านโลจิตติกส์สำหรับการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน จังหวัดลำปาง จำนวน 117,132 คน⁸ โดยมีการกำหนดกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรการคำนวณกลุ่มตัวอย่างของ ทาโร่ ยามาเน่ ได้จำนวน 399 ตัวอย่าง

ขอบเขตด้านระยะเวลา

ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2560 – เดือนตุลาคม พ.ศ. 2561

ขอบเขตด้านสถานที่

อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน จังหวัดลำปาง

ผลการวิจัย**1. ด้านข้อมูลทั่วไป**

พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 246 คน คิดเป็นร้อยละ 61.7 มีอายุ 20 – 30 ปี จำนวน 203 คน คิดเป็นร้อยละ 50.9 มีอาชีพ นักเรียน/นักศึกษา จำนวน 152 คน คิดเป็นร้อยละ 38.1 มีภูมิลำเนาอยู่ที่จังหวัดลำปาง จำนวน 307 คน คิดเป็นร้อยละ 76.9 ตามลำดับ

2. ด้านระดับปัจจัยด้านโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ ของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ของนักท่องเที่ยวชาวไทย

พบว่า ระดับปัจจัยด้านโลจิสติกส์ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการเอาใจใส่นักท่องเที่ยว ด้านความสะดวกสบาย ด้านความปลอดภัย และด้านความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.57 ด้านข้อมูลข่าวสาร ด้านแม่เหล็กดึงดูดนักท่องเที่ยว และด้านถนนคนเดิน ภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.46 ด้านสิ่งที่มีให้บริการ และด้านการสร้างความเพลิดเพลินในระหว่างการเดินทาง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.42 ด้านเวลา และด้านความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.37 ด้านการเข้าถึง และด้านจุดทำเงิน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.36 ตามลำดับ

3. ความสัมพันธ์ของปัจจัยด้านโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ ของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ที่มีต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทย

เมื่อพิจารณารายด้านแสดงให้เห็นว่า ด้านสิ่งที่มีให้บริการ ค่า $r = .591$ ด้านการเข้าถึง ค่า $r = .645$ ด้านข้อมูลข่าวสาร ค่า $r = .655$ ด้านเวลา ค่า $r = .631$ ด้านการเอาใจใส่นักท่องเที่ยว ค่า $r = .542$ ด้านความสะดวกสบาย ค่า $r = .542$ ด้านความปลอดภัย ค่า $r = .542$ ด้านความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ค่า $r = .631$ ด้านแม่เหล็กดึงดูดนักท่องเที่ยว ค่า $r = .655$ ด้านถนนคนเดิน ค่า $r = .655$ ด้านจุดทำเงิน ค่า $r = .645$ ด้านการสร้างความปลอดภัยในระหว่างการเดินทาง ค่า $r = .561$ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

⁸ อ้างแล้ว.

4. อิทธิพลของปัจจัยด้านโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ ของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ที่มีต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทย

ปัจจัยด้านโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยว ได้แก่ ด้านการเข้าถึง ด้านการเอาใจใส่นักท่องเที่ยว ด้านสิ่งที่มีให้บริการ ด้านข้อมูลข่าวสาร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังตารางข้างล่าง

ตัวแปรอิสระ	Unstandardized	Standardized		T	Sig.
	Coefficients	Coefficients			
	B	Std. Error	Beta		
ด้านข้อมูลข่าวสาร(X ₃)	.185	.057	.199	3.247	.001
ด้านการเอาใจใส่ นักท่องเที่ยว(X ₅)	.231	.042	.223	5.475	.000
ด้านการเข้าถึง(X ₂)	.241	.050	.261	4.822	.000
ด้านสิ่งที่มีให้บริการ(X ₁)	.203	.048	.203	4.182	.000
(Constant)	.480	.147		3.272	.001
	R = .735	R ² = .540	R ² adjusted = .536		
	F = 115.758	S.E.est = .419			

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัย พบว่า ผลการวิเคราะห์การตัดสินใจด้านโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ ของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ได้แก่ 1) ด้านสิ่งที่มีให้บริการ 2) ด้านการเข้าถึง 3) ด้านข้อมูลข่าวสาร 4) ด้านเวลา 5) ด้านการเอาใจใส่นักท่องเที่ยว 6) ด้านความสะดวกสบาย 7) ด้านความปลอดภัย 8) ด้านความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม 9) ด้านแม่เหล็กดึงดูดนักท่องเที่ยว 10) ด้านถนนคนเดิน 11) ด้านจุดทำเงิน 12) ด้านการสร้างความปลอดภัยระหว่างการเดินทาง ซึ่งสอดคล้องกับ แนวคิดเกี่ยวกับโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยวของ คมสัน สุริยะ⁹ และสอดคล้องกับงานวิจัย ดังนี้

ชุดิมา นุตยะสกุล¹⁰ วิจัยเรื่อง ปัจจัยการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อการท่องเที่ยวตลาดน้ำวัดลำพญา จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัย พบว่า 1) ปัจจัยการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อการท่องเที่ยวตลาดน้ำมีจำนวน 8 ด้าน โดยให้ความสำคัญกับปัจจัยด้าน การบริการมากที่สุด รองลงมาคือ ปัจจัยด้านแหล่งข้อมูลการท่องเที่ยว ให้ความสำคัญในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านค่านิยมและรูปแบบการดำรงชีวิต ด้านสถานที่ ด้านสิ่งจูงใจ ด้านความปลอดภัย และ ด้านราคา ตามลำดับ

⁹ คมสัน สุริยะ, แนวคิดเกี่ยวกับโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยว, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <https://tourismlogistics.com> [26 มีนาคม 2561].

¹⁰ ชุดิมา นุตยะสกุล, ปัจจัยการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อการท่องเที่ยวตลาดน้ำวัดลำพญา จังหวัดนครปฐม, (กรุงเทพฯ: มหาวชิราวุธวิทยาลัย, 2559).

สุภาภรณ์ หมั่นหา¹¹ วิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการจัดการโลจิสติกส์ของแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดกำแพงเพชร การวิจัยครั้งนี้เป็นแบบเชิงผสมผสาน ของบริษัทแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัด กำแพงเพชร โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาบริบทและระบบการจัดการโลจิสติกส์ของแหล่งท่องเที่ยว 2) เพื่อศึกษาองค์ประกอบของปัจจัยการจัดการโลจิสติกส์ และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการโลจิสติกส์ ซึ่งได้เก็บรวบรวมข้อมูลแบบitudinal การสัมภาษณ์เชิงลึก การอภิปรายกลุ่ม และการเก็บแบบสอบถาม นักท่องเที่ยวไทยจำนวน 400 ชุด โดยใช้สถิติแบบบรรยาย คือ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการ วิเคราะห์เนื้อหา จากการสนทนากลุ่มและ การสัมภาษณ์เชิงลึกกับหน่วยงานและภาคีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของ จังหวัดกำแพงเพชร ผลการวิจัย พบว่า แหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับ ความนิยม 5 ลำดับแรก คือ 1) บ่อน้ำพุร้อนพระร่วง (บึงสาป) 2) อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร 3) อุทยานแห่งชาติคลองลาน 4) อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ 5) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร ซึ่งระดับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อองค์ประกอบของโลจิสติกส์การท่องเที่ยวในภาพรวม มีความคิดเห็นในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายปัจจัย พบว่า ปัจจัยการจัดการโลจิสติกส์ด้าน การบริการลูกค้ามีค่าเฉลี่ยสูงสุด และปัจจัยการจัดการโลจิสติกส์ด้านการไหลทางสารสนเทศมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

นันทพร ศรีวิไล, ปิยกนิษฐา โชติวนิช และจาดุรงค์ ศรีวงษ์วรรณ¹² วิจัยเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกมาท่องเที่ยวจังหวัดนครพนม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกมาท่องเที่ยว จังหวัดนครพนม และเปรียบเทียบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกมาท่องเที่ยว จังหวัดนครพนม จำแนกตาม เพศ อายุระดับการศึกษา รายได้รวมต่อเดือน อาชีพ และภูมิลำเนา ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ นักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยว ในจังหวัดนครพนม จำนวนนักท่องเที่ยวทั้งหมด 152,549 คน โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการ และทดสอบค่า t และทดสอบค่า F

ผลการวิจัย พบว่า 1) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในจังหวัดนครพนม มี 2 ตัวแปร คือ ด้านที่พัก และ ด้านข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ 2) ผลการเปรียบเทียบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในจังหวัดนครพนม พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีเพศ อายุ รายได้รวมต่อเดือน ระดับการศึกษา ภูมิลำเนา ต่างกัน เห็นว่าปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว ทั้งในภาพรวมและรายด้าน ด้านที่พัก ด้านข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ ไม่แตกต่างกัน ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพต่างกัน เห็นว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว ทั้งในภาพรวม รายด้านที่พัก และด้านข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

¹¹ สุภาภรณ์ หมั่นหา, ประสิทธิภาพการจัดการโลจิสติกส์ของแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดกำแพงเพชร, (กำแพงเพชร: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, 2560).

¹² นันทพร ศรีวิไล, ปิยกนิษฐา โชติวนิช และจาดุรงค์ ศรีวงษ์วรรณ, “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกมาท่องเที่ยวจังหวัดนครพนม”, วารสารวิทยาลัยบัณฑิตศึกษาด้านการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ 6, ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2556): 91-106.

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษา การตัดสินใจด้านโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง นักท่องเที่ยวได้ให้ความสำคัญกับด้านการเอาใจใส่นักท่องเที่ยวมากที่สุด สถานที่ท่องเที่ยวควรรักษาคุณภาพการเอาใจใส่นักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องเพื่อให้อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมและสามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ใน จังหวัดลำปาง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยว

บรรณานุกรม

- คมสัน สุริยะ. แนวคิดเกี่ยวกับโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยว. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <https://tourismlogistics.com> [26 มีนาคม 2561].
- ชุตินา นุตยะสกุล. ปัจจัยการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อการท่องเที่ยวตลาดน้ำวัดลำพญา จังหวัดนครปฐม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2559.
- นันทพร ศรีวิไล, ปิยนิภา ฐิติวิช และจาดรงค์ ศรีวงษ์วรรณ. “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกมาท่องเที่ยวจังหวัดนครพนม”. วารสารวิทยาลัยบัณฑิตศึกษากิจการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ปีที่ 6. ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2556): 91-106.
- วิกิพีเดีย. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <https://th.wikipedia.org/wiki.com> [27 มีนาคม 2561].
- สำนักอุทยานแห่งชาติ. ข้อมูลอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง. [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://park.dnp.go.th/visitor/indexlink.php>[25 มีนาคม 2561].
- สุภาภรณ์ หมั่นหา. ประสิทธิภาพการจัดการโลจิสติกส์ของแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดกำแพงเพชร. กำแพงเพชร: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, 2560.
- Yamane. สูตรการสุ่มตัวอย่างแบบทราบจำนวนประชากร. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <https://ksitds55.wordpress.com/สูตรของ-taro-yamane/> [27 มีนาคม 2561].

การเปรียบเทียบความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนวิชาสถิติเพื่อการสังเคราะห์ข้อมูล
ทางการศึกษา (1042401) ของนักศึกษาชั้นปีที่ 3 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
ลำปาง ตามวิธีสอน 3 แบบ

The Satisfaction Comparison of Statistics for Data Analysis in Education
(1042401) in the 3rd year students of Education Faculty, Lampang
Rajabhat University following the 3 teaching styles

เยาวทิวา นามคุณ
เกศนีย์ อินอ้าย
มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้คือเพื่อศึกษาและเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจการเรียนการสอนวิชาสถิติเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลทางการศึกษา (1042401) ของนักศึกษาชั้นปีที่ 3 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ตามวิธีการสอน 3 แบบ ได้แก่ การสอนแบบห้องเรียนกลับด้าน การสอนแบบบรรยายและการสอนแบบสืบค้น โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 242 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบกลุ่ม เครื่องมือในการวิจัยได้แก่ แผนการสอนและแบบสอบถามความพึงพอใจ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและสถิติทดสอบ Nonparametric (Friedman Test หรือ Friedman Two-Way Anova by ranks) ผลการวิจัยพบว่า 1) นักศึกษามีความพึงพอใจต่อวิธีการสอนทั้ง 3 แบบแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 2) นักศึกษามีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจต่อวิธีการสอนแบบห้องเรียนกลับด้านมากที่สุด รองลงมาคือวิธีการสอนแบบบรรยาย และวิธีการสอนแบบสืบค้นตามลำดับ

คำสำคัญ: ห้องเรียนกลับด้าน, การสอนแบบบรรยาย, การสอนแบบสืบค้น

Abstract

The purpose of this research was to study and compare the satisfaction level towards the teaching and learning of the course of Statistics for Data Analysis in Education (1042401) in 3rd year students of Education faculty, Lampang Rajabhat University following 3 teaching styles including flipped classroom method, lecture method and self-study method. The sample groups were 242 students from cluster random sampling. The tools were the lessons plan and questionnaires. The researcher analyzed data by using mean, standard deviation and Nonparametric (Friedman Test or Friedman Two-Way Anova by ranks).

The research finding results were as follows: 1) the student satisfaction after using 3 styles of teaching was significant at level .01, and 2) the student overall satisfaction result

which got the highest level was flipped classroom method. Secondary was lecture method and self-study method in order.

Keywords: Flipped Classroom Method, Lecture Method, Self-Study Method,

บทนำ

ยุทธศาสตร์ใหม่ มหาวิทยาลัยราชภัฏ เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นตามพระราชบัญญัติ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579) มีวิสัยทัศน์ เน้นการผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพเป็นเลิศ โดยกระบวนการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน พันธกิจ 1) ผลิตบัณฑิตให้มีคุณภาพ มีสมรรถนะที่ตลอดแรงงานต้องการ 2) วิจัย สร้างความรู้และนวัตกรรมให้มีคุณภาพและได้มาตรฐานสากล ซึ่งต้องมีการบูรณาการสมรรถนะ สาระวิชา และปรับปรุงระบบการศึกษาให้เหมาะสมและทันสมัยเท่าทันกับวิวัฒนาการใหม่ ๆ ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นยุคโลกดิจิทัล มีการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย มีการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันแบบไม่มีข้อจำกัดตามอ้อยาคัย การจัดการการสอนจึงต้องเปลี่ยนเพื่อรองรับปัจจัยที่เปลี่ยนไปเหล่านี้ ในการจัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นอาจารย์ผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของการจัดการศึกษาหรือการจัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา ซึ่งมีลักษณะเฉพาะและแตกต่างจากการจัดการเรียนการสอนในระดับอื่น ๆ โดยประเด็นสำคัญที่อาจารย์ผู้สอนต้องเข้าใจเบื้องต้น ได้แก่ จุดมุ่งหมายของการอุดมศึกษา ธรรมชาติของนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา และหลักสูตรระดับอุดมศึกษา เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงเข้าไปสู่การจัดการเรียนการสอนในระดับนี้ได้มีประสิทธิภาพ

รายวิชาสถิติเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลทางการศึกษา (1042401) ของนักศึกษาชั้นปีที่ 3 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำปาง เป็นวิชาที่มีนักศึกษาได้ผลการประเมินอยู่ในระดับดีและดีมากน้อยกว่าร้อยละ 20 อย่างต่อเนื่อง โดยจากการประมวลผลข้อมูลจากมคอ 5 และการสัมภาษณ์นักศึกษาพบว่า มีหลายปัจจัยที่ทำให้ นักศึกษามีผลการเรียนต่ำ เช่น ความรู้พื้นฐานของนักศึกษาไม่เท่ากัน มีทัศนคติที่ไม่ค่อยดีต่อวิชาคำนวณว่ายากและน่าจะทำคะแนนได้ไม่ดี เป็นต้น¹ ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ส่งต่อการเรียนรู้และผลลัพธ์การเรียนรู้ของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาไว้ว่าประกอบด้วย 1) คุณลักษณะของนักศึกษา ได้แก่ ความแตกต่างระหว่างบุคลิกของนักศึกษา ประสบการณ์การเรียนรู้ในอดีตและความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับเนื้อหาวิชาที่กำลังจะเรียน 2) บริบทในการเรียนรู้ ได้แก่ การบริหารจัดการหลักสูตรและรายวิชา รวมทั้งลักษณะและประเภทของหลักสูตร 3) ลักษณะและวิธีการของอาจารย์ผู้สอน ได้แก่ บุคลิกภาพ ประสบการณ์และคุณวุฒิ รูปแบบและวิธีการสอนและวิธีการบริหารจัดการรายวิชา จากปัญหาและความสำคัญดังกล่าวผู้วิจัยในฐานะอาจารย์ใหม่ซึ่งได้รับมอบหมายให้สอนในรายวิชาสถิติเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลทางการศึกษา (1043411) ของนักศึกษาชั้นปีที่ 3 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำปาง เป็นครั้งแรกจึงได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลบริบทเบื้องต้นแล้วพบว่า การยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษา

¹ เรณูมาศ มาอ่อน, การจัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ. วารสารเทคโนโลยีภาคใต้ ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม พ.ศ. 2559.

สิ่งแรกที่ต้องศึกษาคือ วิธีการสอนที่เหมาะสมกับบริบทความต้องการและความสนใจของนักศึกษา เพื่อให้ศึกษามีทัศนคติที่ดีต่อรายวิชา มีความไว้วางใจในครูผู้สอนจนเปิดใจรับการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นได้ จากการวิเคราะห์ผลการจัดการเรียนรู้ (มคอ. 5) ปีการศึกษา 2559 ในรายวิชาสถิติเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลทางการศึกษา พบว่าการเรียนการสอนที่ผ่านมาเป็นการสอนแบบบรรยายร่วมกับวิธีการสอนแบบสืบค้น ซึ่งพบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจต่อการสอนโดยวิธีนี้อยู่ในระดับมากและจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับวิธีการสอนที่เหมาะสมกับนักเรียนในระดับอุดมศึกษาเพิ่มเติมพบว่า วิจารณ์ พานิช ได้นำเสนอวิธีการสอนแบบห้องเรียนกลับด้าน (Flipped Classroom) เป็นกระบวนการเรียนการสอนในรูปแบบหนึ่ง ที่เปลี่ยนวิธีการสอนของครู จากบรรยายหน้าชั้น หรือเป็นครูผู้สอน ไปเป็นครูฝึก ฝึกการทำแบบฝึกหัดหรือกิจกรรมอื่นในชั้นเรียนให้นักศึกษาเป็นรายคน โดยใช้เทคโนโลยี การเรียนที่นักศึกษาสมัยใหม่ชอบ คือ ไอซีที (ICT) ซึ่งช่วยให้นักศึกษาที่มีงานยุ่ง กิจกรรมมาก มีบทสอนด้วยวิดีโออยู่บนอินเทอร์เน็ต ช่วยให้นักศึกษาเหล่านี้เรียนไวล่วงหน้า หรือเรียนตามชั้นเรียนได้ง่ายขึ้น รวมทั้งเป็นการฝึกให้นักศึกษารู้จักจัดการเวลาของตนเอง ยิ่งไปกว่านั้นนักศึกษาที่เรียนอ่อนแต่มีความตั้งใจ ขวนขวายก็สามารถฟังวิดีโอที่มอบให้ได้ สามารถย้อนกลับไปดูในส่วนที่ตนเองต้องการได้ทุกส่วน ตลอดจนให้นักศึกษาที่ขาดเรียนเข้าไปเรียนได้ นักศึกษาที่เรียนช้าก็เข้าไปทบทวนได้อีก ไม่ต้องฟังการจดผิดๆ ถูกๆ ตกๆ หล่นๆ อีกต่อไป ช่วยให้นักศึกษาไม่จำเป็นต้องใช้เวลาในห้องเรียนในการเรียนเนื้อหาวิชา แต่ใช้เวลาให้เกิดคุณค่า ต่อตนเองมากกว่านั้น คือ ใช้สำหรับฝึกแปลงเนื้อความรู้ไปเป็นสาระหรือ ความเข้าใจที่เชื่อมโยงกับโลกหรือกับชีวิตจริง ซึ่งช่วงเวลาฝึกหัดนี้ ต้องการความช่วยเหลือจากครู มาสร้างความรู้ต่อยอดจากวิชาที่รับถ่ายทอดมา ให้เป็นความรู้ที่สอดคล้องกับชีวิตทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีพลัง เกิดทักษะ ที่เรียกว่า ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21

ดังนั้นผู้วิจัยในฐานะครูผู้สอนจึงสนใจศึกษาเปรียบเทียบความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อวิธีการสอนทั้ง 3 แบบได้แก่ การสอนแบบห้องเรียนกลับด้าน การสอนแบบบรรยายและการสอนแบบสืบค้น ว่าจะแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร เพื่อคัดเลือกวิธีการสอนที่ดีที่สุดนำไปพัฒนาเป็นรูปแบบการสอนที่สมบูรณ์แบบสำหรับพัฒนานักศึกษาในลำดับต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจการเรียนการสอนวิชาสถิติเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลทางการศึกษา ของนักศึกษาชั้นปีที่ 3 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ตามวิธีการสอน 3 แบบ

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านประชากร

นักศึกษาชั้นปีที่ 3 ซึ่งลงทะเบียนเรียนในรายวิชาการวิเคราะห์ข้อมูลทางการศึกษา ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2560 จำนวน 10 สาขาวิชา ประกอบด้วย สาขาวิชาคณิตศาสตร์ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ทั่วไป สาขาวิชาฟิสิกส์ สาขาวิชาชีววิทยา สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ สาขาวิชาสังคมศึกษา สาขาวิชาเคมี สาขาวิชาภาษาไทย สาขาวิชาภาษาอังกฤษ สาขาวิชาปฐมวัย รวมจำนวน 602 คน

ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรอิสระ : การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน 3 แบบ ได้แก่ การสอนแบบห้องเรียนกลับด้าน (Flipped Classroom method) การสอนแบบบรรยาย (lecture method) และการสอนแบบสืบค้น (self-study method)

ตัวแปรตาม : ความพึงพอใจของนักศึกษาต่อวิธีการสอน 3 แบบ ในรายวิชาสถิติเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลทางการศึกษา (1042401)

ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาวิชาสถิติเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลทางการศึกษา (1042401) มีเนื้อหาครอบคลุมทั้งศาสตร์ทางด้านสถิติการศึกษาและศาสตร์ด้านการวัดประเมินผลทางการศึกษา

ขอบเขตด้านระยะเวลา

ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2560

นิยามศัพท์เฉพาะ

การสอนแบบห้องเรียนกลับด้าน หมายถึง การสอนที่ให้นักศึกษาไปเรียนเนื้อหาวิชาสถิติเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลทางการศึกษา ในเรื่อง สหสัมพันธ์เบื้องต้น ผ่านวิดีโอบันทึกการสอนของอาจารย์ด้วยตนเองที่บ้าน โดยใช้ระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ในขณะที่เวลาในห้องเรียนจะใช้สำหรับฝึกวิเคราะห์โจทย์ และสร้างโจทย์รวมทั้งวิเคราะห์แก้โจทย์ด้วยตนเองภายใต้เงื่อนไขของความสอดคล้องกับการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตจริง โดยมีอาจารย์ผู้สอนช่วยเหลือในขณะที่ทำกิจกรรมฝึกปฏิบัติในห้องเรียน

การสอนแบบบรรยาย หมายถึง การสอนที่อาจารย์ผู้สอนเป็นผู้บรรยาย เนื้อหาวิชาสถิติเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลทางการศึกษา ในเรื่อง ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสถิติ การวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลาง การวัดการกระจายของข้อมูล การวัดตำแหน่งของข้อมูลและคะแนนมาตรฐาน โดยอาจารย์ผู้สอนเตรียมความรู้ที่จะสอนเป็นอย่างดี ให้เข้าใจเนื้อหาที่จะบรรยายจนสามารถถ่ายทอดความรู้ให้นักศึกษาได้อย่างคล่องแคล่ว เสียงดังฟังชัด มีระดับเสียงสูง ต่ำ เบาล่างเหมาะสม โดยใช้ PowerPoint , Video ,ภาพประกอบ, แผนภูมิ เอกสารประกอบคำบรรยาย และเมื่อจบการบรรยายครูจะเปิดโอกาสให้นักศึกษาซักถามข้อสงสัยการสอนที่ให้นักศึกษาไปเรียน

การสอนแบบสืบค้น หมายถึง การสอนที่ให้นักศึกษาสืบเสาะหาความรู้แบบนำทาง (Directed Inquiry) เนื้อหาวิชาสถิติเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลทางการศึกษา ในเรื่อง กลุ่มตัวอย่าง การทดสอบสมมติฐานและการใช้โปรแกรมสำเร็จรูปในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยครูเป็นผู้กำหนดเนื้อเรื่องและแนะนำแหล่งข้อมูลในการค้นคว้า และสาธิตหรืออธิบายตัวอย่างโจทย์และโปรแกรมวิเคราะห์ข้อมูล แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติการสำรวจตรวจสอบตามวิธีการที่กำหนดเพื่อให้เป็นการสืบเสาะหาความรู้ที่ให้ผู้เรียนค้นพบองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเอง

ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกชอบของนักศึกษาที่มีต่อวิธีการสอน 3 แบบ ได้แก่ การสอนแบบห้องเรียนกลับด้าน (Flipped Classroom method) การสอนแบบบรรยาย (lecture method) และการสอนแบบสืบค้น (self-study method) รายวิชาสถิติเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลทางการศึกษา (1042401)

ของนักศึกษาชั้นปีที่ 3 มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง โดยสอบถามใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความเป็นครู ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนรู้และด้านสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้

ประโยชน์ที่ได้รับ

ต่อนักศึกษา

- 1) นักศึกษาได้เรียนรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพ และตามอัธยาศัย ตลอดจนมีอาจารย์เป็นที่เลื่อมใสดูแลอย่างใกล้ชิด
- 2) นักศึกษาสามารถพัฒนาความรู้สู่การปฏิบัติ ผ่านกระบวนการ “เรียนรู้โดย ลงมือทำ” (Learning by Doing) ที่จะช่วยให้นักศึกษารู้สึกและรู้จริง
- 3) นักศึกษามีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้น
- 4) นักศึกษาได้เรียนรู้อย่างมีความสุข

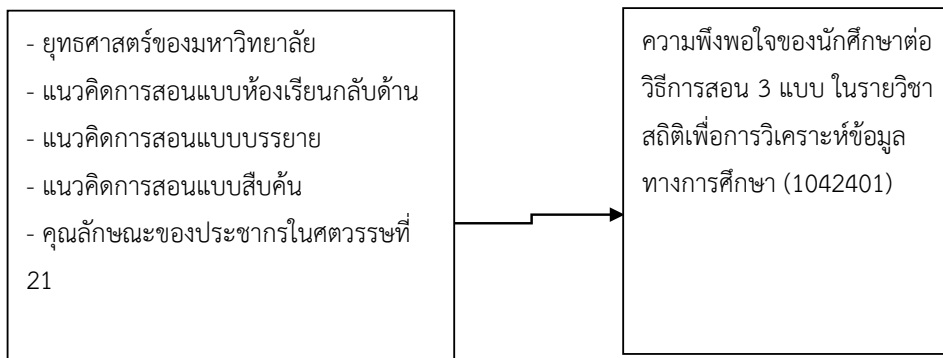
ต่อผู้สอน

- 1) ได้วิธีการสอนที่สามารถพัฒนาการเรียนรู้ของนักศึกษาได้อย่างเต็มศักยภาพ และส่งเสริมคุณภาพด้านการสอนของผู้สอน
- 2) ผู้สอนได้มีโอกาสติดตามพัฒนาการของนักศึกษาเป็นรายบุคคลได้อย่างทั่วถึง

ต่อสถาบัน

- 1) บรรลุผลตามวิสัยทัศน์ พันธกิจ ของสถาบัน

ทฤษฎี สมมติฐาน หรือกรอบแนวความคิด (conceptual framework) ของการวิจัยโดยสรุป

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยได้แก่ นักศึกษาชั้นปีที่ 3 ซึ่งลงทะเบียนเรียนในรายวิชาการวิเคราะห์ข้อมูลทางการศึกษา ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2560 จำนวน 7 สาขาวิชา ประกอบด้วย สาขาวิชาคณิตศาสตร์ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ทั่วไป สาขาวิชาฟิสิกส์ สาขาวิชาชีววิทยา สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ สาขาวิชาสังคมศึกษา สาขาวิชาเคมี สาขาวิชาภาษาไทย สาขาวิชาภาษาอังกฤษ โดยขนาดกลุ่มตัวอย่างกำหนดจากตารางเครซี มอร์แกน ที่ความเชื่อมั่น 95% จำนวนกลุ่มตัวอย่างเท่ากับรวมจำนวน 242 คน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling)

วิธีดำเนินการวิจัย

- 1) ศึกษา วิเคราะห์คำอธิบายรายวิชา ผลลัพธ์การเรียนรู้และสาระการเรียนรู้ ในรายวิชาการวิเคราะห์ข้อมูลทางการศึกษา (1042401)
- 2) ออกแบบแผนการสอนตลอดทั้งภาคเรียน จำนวน 15 สัปดาห์ โดยมีการจำแนกเนื้อหาออกเป็น 3 กลุ่มตามวิธีการสอนดังนี้
 - 2.1) การสอนแบบท่องเรียนกลับด้าน ในเรื่อง สหสัมพันธ์
 - 2.2) การสอนแบบบรรยาย ในเรื่อง ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสถิติ การวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลาง การวัดการกระจายของข้อมูล การวัดตำแหน่งของข้อมูลและคะแนนมาตรฐาน
 - 2.3) การสอนแบบสืบค้น ในเรื่อง กลุ่มตัวอย่าง การทดสอบสมมติฐานและการใช้โปรแกรมสำเร็จรูปในการวิเคราะห์ข้อมูล
- 3) นำแผนการสอนไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบคุณภาพด้านความเที่ยงตรงซึ่งพบว่ามีความเที่ยงตรงอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในช่วง 4.40 ถึง 5.00 แล้วปรับปรุงตามข้อเสนอแนะผู้เชี่ยวชาญ
- 4) ดำเนินการสอนตามแผนการสอนตลอดภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2560 โดยนักศึกษาในกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจะได้รับการสอนทั้ง 3 แบบตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในรายละเอียดของรายวิชา (มคอ. 3)

ตาราง 1 สรุปรายละเอียดการจำแนกเนื้อหา ระยะเวลาการสอนแต่ละแบบและวิธีดำเนินการสอนแต่ละแบบกับกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด (n = 242 คน)

วิธีการสอน (3 แบบ)	เนื้อหา (มคอ. 3)	ช่วงเวลาในการสอน (15 สัปดาห์)	วิธีดำเนินการสอน
แบบบรรยาย	ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสถิติ การวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลาง การวัดการกระจายของข้อมูล การวัดตำแหน่งของข้อมูล และคะแนนมาตรฐาน	1 - 8	อาจารย์บรรยายเพื่อถ่ายทอดความรู้ให้นักศึกษา โดยใช้ PowerPoint , Video ,ภาพประกอบ, แผนภูมิ เอกสารประกอบคำบรรยาย
แบบสืบค้น	กลุ่มตัวอย่าง การทดสอบสมมติฐานและการใช้โปรแกรมสำเร็จรูปในการวิเคราะห์ข้อมูล	9-11	กำหนดเนื้อเรื่องและแนะนำแหล่งข้อมูลในการค้นคว้า และสาธิตหรืออธิบายตัวอย่างโจทย์และโปรแกรมวิเคราะห์ข้อมูล แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติการสำรวจตรวจสอบตามวิธีการที่กำหนด

แบบ ห้องเรียน กลับด้าน	สหสัมพันธ์เบื้องต้น	12-15	ให้นักศึกษาไปเรียนเนื้อหา ผ่านวิดีโอบันทึกการ สอนของอาจารย์ด้วยตนเองที่บ้าน โดยใช้ระบบ เครือข่ายอินเทอร์เน็ต ในขณะที่เวลาในห้องเรียน จะใช้สำหรับฝึกวิเคราะห์โจทย์ และสร้างโจทย์ รวมทั้งวิเคราะห์แก้โจทย์ด้วยตนเอง
------------------------------	---------------------	-------	---

5) ดำเนินการประเมินความพึงพอใจของผู้เรียนเมื่อเสร็จสิ้นการสอนแต่ละวิธีจำนวนทั้งหมด 3 ครั้ง ตามลำดับ

เครื่องมือในการวิจัย

1) แผนการสอน จำนวน 15 แผนการสอน ซึ่งหาคุณภาพด้านความเที่ยงตรงโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน พบว่ามีค่าเฉลี่ยอยู่ในช่วง 4.40 ถึง 5.00

2) แบบสอบถามความพึงพอใจ ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้แบบประเมินความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อคุณภาพ การจัดการเรียนการสอนและสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี โดยได้หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายจำนวน 30 คน พบว่ามีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.97

การวิเคราะห์ข้อมูล

1) วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามส่วนที่เป็น Rating scale โดยใช้ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์สิ่งที่ประทับใจในการจัดการเรียนการสอนและสิ่งที่ควรปรับปรุงในการจัดการเรียนการสอนซึ่งเป็นแบบสอบถามปลายเปิดโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

2) วิเคราะห์เปรียบเทียบระดับความพึงพอใจการเรียนการสอนวิชาสถิติเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลทางการศึกษา (1043411) ของนักศึกษาชั้นปีที่ 3 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ตามวิธีการสอน 3 แบบ ได้แก่ การสอนแบบห้องเรียนกลับด้าน การสอนแบบบรรยายและการสอนแบบสืบค้น ด้วยสถิติทดสอบ Nonparametric (Friedman Test หรือ Friedman Two-Way Anova by ranks) เนื่องจากคะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจของผู้เรียนมีลักษณะโค้งไม่ปกติ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยผู้วิจัยนำเสนอตามจุดประสงค์ของการวิจัยดังนี้ 1) ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบระดับความพึงพอใจการเรียนการสอนวิชาสถิติเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลทางการศึกษา (1043411) ของนักศึกษาชั้นปีที่ 3 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ตามวิธีการสอน 3 แบบ ได้แก่ การสอนแบบห้องเรียนกลับด้าน การสอนแบบบรรยายและการสอนแบบสืบค้น ด้วยสถิติทดสอบ Nonparametric (Friedman Test หรือ Friedman Two-Way Anova by ranks) ปรากฏผลการวิเคราะห์ดังตาราง 2

ตาราง 2 ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบระดับความพึงพอใจการเรียนการสอนวิชาสถิติเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลทางการศึกษา (1042401) ของนักศึกษาชั้นปีที่ 3 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำปาง ตามวิธีการสอน 3 แบบ

วิธีการสอน	Mean	S.D.	Friedman Test (N=22)	
Flipped Classroom	4.68	0.62	Chi-Square	44.000
lecture	4.53	0.75	df	2
self-study	3.97	1.11	Asymp. Sig.	.000

จากตาราง 2 พบว่านักศึกษาชั้นปีที่ 3 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำปาง มีความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนรายวิชาสถิติเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลทางการศึกษา (1042401) ด้วยวิธีการสอน 3 แบบแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 โดยเมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานรายประเด็น จำแนกตามวิธีการสอนปรากฏผลการวิเคราะห์ดังตาราง 2

ตาราง 3 ผลการประเมินความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อคุณภาพการจัดการเรียนการสอนและสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ 3 วิธีการสอน

รายการประเมิน	วิธีการสอน (N = 242 คน)					
	Flipped Classroom		lecture		self-study	
	Mean	S.D.	Mean	S.D.	Mean	S.D.
1. ความเป็นครู						
1.1 พฤติกรรมที่สะท้อนถึงการสอนเป็นอย่างดีของผู้สอน	4.81	0.44	4.64	0.66	4.21	0.96
1.2 ความตั้งใจและความกระตือรือร้นในการสอน	4.80	0.49	4.66	0.68	4.32	0.88
1.3 การสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพ	4.74	0.54	4.50	0.70	4.09	1.00
1.4 ความรับผิดชอบต่อการสอน	4.80	0.49	4.63	0.68	4.28	0.96
1.5 การประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี	4.68	0.63	4.56	0.73	4.08	1.04
2. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้						
2.1 การวิเคราะห์ศักยภาพผู้เรียนเป็นรายบุคคล	4.69	0.60	4.46	0.84	3.85	1.22
2.2 การสื่อสารความคาดหวังในการเรียนรู้ไปยังนักศึกษา	4.67	0.66	4.54	0.70	3.87	1.16
2.3 การให้ข้อมูล ชี้แนะแหล่งค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม	4.67	0.64	4.54	0.70	3.95	1.14
2.4 ความยืดหยุ่นและความหลากหลาย	4.56	0.71	4.46	0.76	3.77	1.19

รายการประเมิน	วิธีการสอน (N = 242 คน)					
	Flipped Classroom		lecture		self-study	
	Mean	S.D.	Mean	S.D.	Mean	S.D.
ของรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้						
2.5 การส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับนักศึกษาทั้งในและนอกห้องเรียน	4.70	0.60	4.54	0.77	3.87	1.20
2.6 การยอมรับความสามารถและวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างของนักศึกษา	4.68	0.63	4.55	0.77	3.84	1.22
2.7 การส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักศึกษา	4.73	0.55	4.56	0.73	4.07	1.10
2.8 การส่งเสริมให้นักศึกษาสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง	4.67	0.68	4.56	0.71	4.13	1.02
2.9 การสรุปเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างวิชาที่เรียนกับวิชาที่เกี่ยวข้องและการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน	4.62	0.65	4.54	0.74	3.97	1.08
3. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้						
3.1 การกำหนดวิธีการและกาวัดประเมินผลสอดคล้องกับการจัดกิจกรรมเรียนรู้ที่จัดให้นักศึกษา	4.61	0.67	4.52	0.75	3.96	1.19
3.2 การที่มีส่วนร่วมของนักศึกษาในการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานการประเมินผลการเรียนรู้	4.53	0.80	4.51	0.76	3.79	1.28
3.3 การใช้วิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ที่หลากหลาย	4.68	0.63	4.53	0.79	3.84	1.24
3.4 การให้ข้อมูลย้อนกลับต่อผลการปฏิบัติงานของนักศึกษา	4.70	0.58	4.48	0.76	4.06	1.10
3.5 การประเมินทั้งกระบวนการและผลผลิตของการเรียนรู้	4.61	0.70	4.54	0.77	3.96	1.10
4. สิ่งสนับสนุนการเรียนรู้						
4.1 มีเอกสาร / สื่อประกอบในการจัดการเรียนรู้	4.63	0.65	4.46	0.77	3.81	1.11
4.2 มีการใช้สื่อที่หลากหลายรูปแบบในการจัดการเรียนรู้	4.60	0.69	4.40	0.83	3.80	1.15
4.3 มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการจัดการเรียนรู้	4.72	0.61	4.53	0.73	3.98	1.08
รวม	4.68	0.62	4.53	0.75	3.97	1.11

จากตาราง 3 พบว่าค่าเฉลี่ยความพึงพอใจของนักศึกษาชั้นปีที่ 3 รายวิชาสถิติเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลทางการศึกษา (1042401) คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพวงศ์ มีต่อวิธีการสอนแบบห้องเรียนกลับด้านสูงกว่าความพึงพอใจต่อการสอนด้วยวิธีบรรยายและวิธีการสอนแบบสืบค้นในทุกประเด็น โดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุดในประเด็น การส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักศึกษา (Mean = 4.73) และมีความพึงพอใจต่อวิธีการสอนแบบบรรยายสูงกว่าวิธีการสอนแบบสืบค้นในทุกประเด็นเช่นกัน

สรุปและอภิปรายผล

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบระดับความพึงพอใจการเรียนการสอนวิชาสถิติเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลทางการศึกษา (1042401) ของนักศึกษาชั้นปีที่ 3 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพวงศ์ ตามวิธีการสอน 3 แบบ พบว่านักศึกษาชั้นปีที่ 3 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพวงศ์ มีความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนรายวิชาสถิติเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลทางการศึกษา (1042401) ด้วยวิธีการสอน 3 แบบ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 โดยเมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานรายประเด็น จำแนกตามวิธีการสอนพบว่าค่าเฉลี่ยความพึงพอใจของนักศึกษาชั้นปีที่ 3 รายวิชาสถิติเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลทางการศึกษา (1042401) คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพวงศ์ มีต่อวิธีการสอนแบบห้องเรียนกลับด้านสูงกว่าความพึงพอใจต่อการสอนด้วยวิธีบรรยายและวิธีการสอนแบบสืบค้นในทุกประเด็น โดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุดในประเด็น การส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักศึกษา (Mean = 4.73) สอดคล้องกับ อภักขา ช่างขวัญยืนและทิพรัตน์ สิทธิวงศ์² ซึ่งได้นำเสนอข้อดีของห้องเรียนกลับด้าน ได้แก่ 1) เปลี่ยนวิธีสอนจากครูบรรยายหน้าห้องไปเป็นผู้ฝึก เช่น ฝึกการทำแบบฝึกหัดหรือกิจกรรมอื่นให้เด็กเป็นรายคน 2) ใช้เทคโนโลยีที่เด็กสมัยใหม่ชอบ คือ ไอซีที หรืออาจเรียกว่าเป็นการนำโลกของโรงเรียนเข้าสู่โลกของนักเรียนคือโลกดิจิทัล 3) ช่วยเด็กที่มีงานยุ่ง กิจกรรมมาก บางคนเป็นนักกีฬาต้องขาดเรียนไปแข่ง แทบทุกคนมีงานเทศกาลที่ตนต้องเข้าไปช่วยจัดการ มีบทสอนด้วยวีดิทัศน์อยู่บนอินเทอร์เน็ต ช่วยให้เด็กเหล่านี้เรียนได้ล่วงหน้าหรือเรียนตามชั้นเรียนได้ง่ายขึ้น รวมทั้งเป็นการฝึกเด็กให้รู้จักจัดการเวลาของตน 4) ช่วยเด็กเรียนอ่อนที่ชวนขวย ในห้องเรียนปกติ เด็กเหล่านี้จะถูกทอดทิ้ง แต่ในห้องเรียนกลับทางเด็กเหล่านี้จะได้รับความเอาใจใส่ของครูที่มากที่สุด คือครูเอาใจใส่เด็กที่ต้องการความช่วยเหลือมากที่สุดโดยอัตโนมัติ 5) ช่วยเด็กที่มีความสามารถแตกต่างกันให้ก้าวหน้าในการเรียนตามความสามารถของตน เพราะเด็กสามารถฟังวีดิทัศน์ก็รอบก็ได้ หยุดตรงไหนก็ได้ กรอกลับก็ได้ 6) ช่วยให้เด็กสามารถหยุดและกรอกลับครูของตนได้ ทำให้เด็กจัดเวลาเรียนตามที่ตนพอใจ เบื่อก็หยุดพักได้ แบ่งเวลาดูวีดิทัศน์เป็นช่วง ๆ ได้ เล่นสนุกด้วยการดูวีดิทัศน์ความเร็วสูงขึ้นก็ได้ 7) ช่วยให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครูเพิ่มขึ้น ตรงกันข้ามกับสิ่งที่เรียกว่าการเรียนแบบออนไลน์ การกลับทางห้องเรียน ยังคงเป็นการเรียนแบบนักเรียนมาโรงเรียน และนักเรียนสัมผัสครูในห้องเรียนกลับทางเป็นการใช้พลังทั้งของระบบออนไลน์และระบบพบหน้าช่วยเปลี่ยนหรือเพิ่มบทบาทของครู

² อภักขา ช่างขวัญยืนและทิพรัตน์ สิทธิวงศ์, การจัดการเรียนการสอนแบบห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบโครงการ รายวิชาคอมพิวเตอร์สารสนเทศขั้นพื้นฐานสำหรับนิสิตปริญญาตรี, **นเรศวรวิจัย ครั้งที่ 12** (คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2559).

ให้เป็นทั้ง พี่เลี้ยง (Mentor) เพื่อนบ้าน (Neighbor) และผู้เชี่ยวชาญ (Expert) 8) ช่วยให้ครูรู้จักนักเรียนดีขึ้น หน้าที่ของครูไม่ใช่เพียงช่วยศิษย์ได้วิชาหรือเนื้อหา แต่ต้องกระตุ้นแรงบันดาลใจ (Inspire) ให้กำลังใจ รับฟัง และช่วยส่งเสริมให้เด็กฝันถึงอนาคตของตน นั่นคือมิติของความสัมพันธ์ที่ช่วยส่งเสริมให้เด็กฝันถึงอนาคตของตน นั่นคือมิติของความสัมพันธ์ที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการของศิษย์ ได้พบว่าวิธีการสอนแบบนี้เป็นวิธีการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นอย่างดีในประเด็นนักศึกษาที่มีความพึงพอใจต่อวิธีการสอนแบบบรรยายสูงกว่าวิธีการสอนแบบสืบค้นในทุกประเด็นเช่นกัน ซึ่งน่าจะเป็นมาจากการสอนแบบบรรยายเป็นการเรียนการสอนแบบดั้งเดิม ซึ่งนักศึกษามีความเคยชินกับการมีบทบาทเป็นผู้รับฟัง ภายใต้การกำหนดเนื้อหาสาระโดยผู้สอน เน้นแรงจูงใจภายนอก เช่น การให้เกรด การเรียนรู้เกิดขึ้นภายในห้องเรียนแบบเป็นทางการ ซึ่งตรงกันข้ามกับการสอนแบบสืบค้นซึ่งผู้เรียนมีความรับผิดชอบและบทบาทสำคัญในการวางแผนการเรียน ต้องสร้างทางเลือกเกี่ยวกับสิ่งที่จะเรียน โดยผู้สอนจะเป็นผู้ให้คำแนะนำ เป็นพี่เลี้ยงและเป็นผู้อำนวยความสะดวก สร้างแรงจูงใจภายใน กระตุ้นความสนใจ ความอยากรู้อยากเห็นและความรับผิดชอบ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ เน้น **cooperative learning** การเรียนรู้เกิดได้ทุกที่ มีความยืดหยุ่นสูงในการเรียนการสอนและเน้นการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งนักศึกษาต้องมีศักยภาพในการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างยิ่ง ซึ่งขัดแย้งกับลักษณะความรู้พื้นฐานของนักเรียนที่ค่อนข้างมีพื้นฐานความรู้และประสบการณ์ค่อนข้างน้อย จึงทำให้ผู้เรียนความพึงพอใจต่อเรียนแบบสืบค้นต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับการสอนแบบห้องเรียนกลับด้านและการสอนแบบบรรยาย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1) จากผลการวิจัยที่พบว่าวิธีการสอนแบบห้องเรียนกลับด้านมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจสูงสุด ดังนั้นผู้ที่จะนำวิธีการสอนแบบห้องเรียนกลับด้านไปใช้ ควรมีการศึกษาหลักการ แนวคิดและวิธีการ โดยละเอียด และควรมีความยืดหยุ่น ปรับให้สอดคล้องกับบริบทที่นำไปใช้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการนำวิธีการสอนแบบห้องเรียนกลับด้าน ไปพัฒนาเป็นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบห้องเรียนกลับด้าน เพื่อให้การนำวิธีการสอนแบบห้องเรียนกลับด้านสามารถนำไปใช้ได้โดยสะดวกและมีประสิทธิภาพตลอดจนเกิดประสิทธิผลสูงสุดต่อผู้เรียนและผู้ที่สนใจต่อไป

2) ควรมีการพัฒนาเครือข่ายการสร้างเทคนิควิธีการเรียนการสอนร่วมกับสถาบันการศึกษาอื่น ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

บรรณานุกรม

- เรณูมาศ มาอ่อน. การจัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ. วารสารเทคโนโลยีภาคใต้ ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม พ.ศ. 2559.
- บุญเลี้ยง ทุมทอง. ระเบียบวิธีวิจัยทางหลักสูตรและการสอน (Research Methodology in Curriculum and Instruction). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ทริปเพิ้ล เอ็ดดูเคชั่น. 2559.
- บุญเลี้ยง ทุมทอง. ทฤษฎีและการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ (Theories and Development of Instructional Model). พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : ทริปเพิ้ล เอ็ดดูเคชั่น, 2559.
- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. 80 นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : แดแนกซ์ อินเตอร์คอร์ปอเรชั่น, 2552.
- ทีศนา เขมมณี. ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด.
- อภิชา ช่างขวัญยืนและทิพรัตน์ สิทธิวงศ์. การจัดการเรียนการสอนแบบห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบโครงงาน รายวิชาคอมพิวเตอร์สารสนเทศชั้นพื้นฐาน สำหรับนิสิตปริญญาตรี. นเรศวรวิจัย ครั้งที่ 12. คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2559.
- Pakorn Supinanont. (The development of E-learning for the students of FEM313 curriculum development using Flipped Classroom as a Teaching Method. September, Ratchaphruek journal, 2015.
- Vicharn Panich. Flip Your Classroom : Reach Every Student in Every Class Every Day. <http://www.edulpru.com/eu/21st/st-004.pdf> (Accessed: January 2016)

Project based Learning : ทักษะการเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ 21

Project Based Learning : the 21st Century Learning Skills

พระครูพิพัฒนศาสนกิจจาทร

ปิยวรรณ หอมจันทร์

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1

บทคัดย่อ

การเรียนรู้เป็นกระบวนการสร้างความรู้และเป็นการเพิ่มศักยภาพทางปัญญาให้กับผู้เรียน ปัญญาที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์และการลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดทักษะความชำนาญ โดยกล่าวได้ว่าผู้เรียนนั้นจะเป็นผู้ที่มีศักยภาพในการเรียนรู้ เป็นผู้ที่สามารถฝึกฝนได้และควรได้รับการฝึกฝน ซึ่งการเรียนรู้ที่ดีเกิดขึ้นจากการสร้างองค์ความรู้ในตนเองและนำองค์ความรู้ไปสร้างสรรค์ผลงานทำให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน นั้นหมายถึงจะมีความคงทนถาวรไม่ลืมหืมง่ายและสามารถถ่ายทอดให้ผู้อื่นเข้าใจได้ดี องค์ความรู้ที่สร้างขึ้นจากการเรียนรู้จะเป็นฐานให้ผู้เรียนสามารถต่อยอดองค์ความรู้ใหม่ต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งในโลกแห่งศตวรรษที่ 21 เป็นโลกเทคโนโลยีที่มีการแข่งขันกันผลิตและนำมาสู่การสร้าง ดังนั้น ทักษะขั้นพื้นฐานในการอ่าน เขียน และการคำนวณจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ต้องรู้จักเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการสืบค้นรวบรวมความรู้ใช้กระบวนการคิดอย่างมีระบบ เพื่อให้เกิดแรงบันดาลใจสร้างจินตนาการอยากพัฒนา อยากผลิตนวัตกรรมใหม่ๆขึ้นใช้ในการดำรงชีวิตในสังคมต่อไป

คำสำคัญ : ทักษะ, การเรียนรู้, ศตวรรษที่ 21

Abstract

Learning is a process of creating the knowledge and increasing intellectual potential for the learners. Intelligence is the result of creativity and action to achieve skills. By saying that humans are potential learners, be the one who can training, and should have received training. The good learning comes from the creation of self-knowledge and brings the knowledge to create a work to see the knowledge as factual objective clearly. It is durable that it is not easy to forget and can convey the others to understand better. The knowledge created by this learning will be the basis for the learners to continue the new knowledge of endlessly. In the 21st century, this technology world is competitive. So that basic skills in reading and writing are an important factor in the 21st century. The learners' need to know information technology and communication as a tool for searching, gathering knowledge, using systematic thinking processes. Moreover, it helps to inspire the learners' imagination and the need to develop them to produce innovations for living in society.

Keywords: Skills, Learning, The 21st Century

บทนำ

อดีตที่ผ่านมาการเรียนรู้ของมนุษย์มีวิวัฒนาการเริ่มตั้งแต่การเรียนรู้เพื่อที่จะมีชีวิตรอดตามสัญชาตญาณของสิ่งมีชีวิตไปสู่การทำมาหากินเพื่อยังชีพจนพัฒนาขึ้นเป็นวิถีชีวิตจึงทำให้การเรียนรู้มีรูปแบบขึ้น สืบเนื่องต่อมาจนปัจจุบันเป็นยุคของการศึกษาขั้นสูงและการดำรงชีวิตอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งอยู่ในยุคของศตวรรษที่ 21 ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทุกด้าน โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยีการสื่อสารที่เผยแพร่ไปได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เรียนจะต้องได้รับการปลูกฝังและพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อเกิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 คือทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม เช่นทักษะการคิดขั้นสูงและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ การคิดเชิงวิพากษ์และแก้ปัญหา การสื่อสารและการร่วมมือกันทำงาน ซึ่งเป็นทักษะสำคัญสำหรับการเรียนรู้และการปฏิบัติงานให้ประสบผลสำเร็จ ทักษะชีวิตและทักษะอาชีพ ซึ่งเป็นทักษะเพื่อการดำรงชีวิตอย่างผาสุก การมีทักษะทางสังคมคือ การยอมรับและการเรียนรู้วัฒนธรรมอื่น การเพิ่มผลผลิตและความรับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่น การมีความเป็นผู้นำ เนื่องจากเป็นยุคที่เทคโนโลยีและข้อมูลข่าวสารมีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาอย่างรวดเร็ว¹ ผู้เรียนจึงต้องมีความรู้ในวิชาแกนที่สำคัญ เช่นภาษาอังกฤษ การอ่านและภาษาสำคัญของโลก วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การปกครองหน้าที่พลเมือง และศิลปะ นอกจากนี้จะต้องพัฒนาจิตสำนึกต่อโลกและสิ่งแวดล้อม หน้าที่พลเมือง และการดูแลสุขภาพควบคู่ไปด้วย

ระบบการศึกษาแบบเดิมที่ผ่านมาเป็นเพียงการศึกษาที่เน้นความรู้ทำให้ไม่อาจพัฒนาไปกับการปฏิบัติอย่างมีคุณภาพโดยรอบด้านได้ การจัดการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ จึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ คนที่มีความรู้และทักษะในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่ๆ เท่านั้นจึงจะประสบผลสำเร็จ การปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียนเพื่อให้บรรลุผลลัพธ์เป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็นต่อตัวผู้เรียนอย่างแท้จริง โดยมุ่งไปที่ให้ผู้เรียนสร้างสามารถองค์ความรู้ด้วยตนเองและต้องก้าวข้ามสาระวิชาไปสู่การเรียนรู้เพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ผู้สอนต้องไม่นำสาระที่มีในตำรามาบอกบรรยายให้ผู้เรียนจดจำแล้วนำไปสอบวัดความรู้ ผู้สอนต้องสอนให้เรียนรู้แบบการใช้ทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 เป็นผู้ออกแบบการเรียนรู้และอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนจากการเรียนแบบลงมือทำโดยมีประเด็นคำถามที่อยากรู้เป็นตัวกระตุ้นสร้างแรงบันดาลใจให้อยากเรียน ที่จะนำไปสู่การกระตือรือร้นที่จะสืบค้นรวบรวมความรู้จากแหล่งต่างๆ มาสนับสนุนหรือโต้แย้งข้อสมมติฐานคำถามที่ค้นเคยอดและที่พบเจอจากประสบการณ์เดิมใกล้ตัวมาสร้างเป็นกระบวนการที่ค้นใหม่ของความรู้เดิมการเรียนรู้นี้เรียกว่า “Project based Learning : PBL”

ดังนั้น การให้การศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21 ต้องเปลี่ยนแปลงทัศนะจากกระบวนการที่ค้นแบบดั้งเดิม (tradition paradigm) ไปสู่กระบวนการที่ค้นใหม่ (new paradigm) ที่ให้โลกของผู้เรียนและโลกความเป็นจริงเป็นศูนย์กลางของกระบวนการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่ไปไกลกว่าการได้รับความรู้แบบง่าย ๆ ไปสู่การเน้นพัฒนาทักษะและทัศนคติ ทักษะการคิด ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะองค์การ ทัศนคติเชิงบวก ความเคารพ

¹ วัชรวิภา เลาห์เรียนดี และคณะ, กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้เชิงรุกเพื่อพัฒนาการคิดและยกระดับคุณภาพการศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21, (นครปฐม : เพชรเกษมพริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2560), หน้า 15.

ตนเอง นวัตกรรม ความคิดสร้างสรรค์ ทักษะการสื่อสาร และค่านิยมทางเทคโนโลยี ความเชื่อมั่นในตนเอง ความยืดหยุ่น การจงใจตนเอง และความตระหนักในสภาพแวดล้อม และเหนืออื่นใด คือ ความสามารถใช้ความรู้อย่างสร้างสรรค์ ถือเป็นทักษะที่สำคัญจำเป็นสำหรับการเป็นผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ถือเป็นสิ่งที่ท้าทายในการ ที่จะพัฒนาการศึกษาเพื่ออนาคต ให้ผู้เรียนมีทักษะ ทักษะคิด ค่านิยมและบุคลิกภาพส่วนบุคคล เพื่อเผชิญกับอนาคตด้วยภาพในทางบวกที่มีทั้งความสำเร็จและมีความสุข

ทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21

ทักษะการเรียนรู้ และทักษะด้านนวัตกรรม (Learning and Innovation –The 4 C’s)

ในโลกแห่งศตวรรษที่ 21 มีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว พลิกผันอย่างรุนแรงและคาดไม่ถึงต่อการดำรงชีวิต ดังนั้นคนในศตวรรษที่ 21 จึงต้องมีทักษะในการเรียนรู้และการปรับตัวสูง ซึ่งการสร้างทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม จึงจำเป็นต้องใช้กระบวนการ Project based Learning เป็นเครื่องมือในการสร้างทักษะดังกล่าวนี้ โดยเริ่มจากการนำบริบทสภาพแวดล้อมเป็นตัวการสร้างแรงผลักดันให้ผู้เรียนอยากรู้และตั้งสมมติฐานคำถามที่ไม่มีคำว่าถูกหรือผิด นำไปสู่การแลกเปลี่ยนประเด็นความคิดเห็นกับกลุ่มเพื่อน เพื่อสรุปหาสมมติฐานคำตอบที่มีความน่าจะเป็นไปได้มากที่สุด โดยมีการพิสูจน์ยืนยันสมมติฐานคำตอบจากการไปสืบค้นรวบรวมความรู้จากแหล่งอ้างอิงที่เชื่อถือได้มาสนับสนุนหรือโต้แย้งได้เป็นคำตอบที่เรียกว่า “องค์ความรู้” เพราะการเรียนรู้แก่นวิชาไม่ใช่เป็นการจดจำแบบผิวเผินแต่การเรียนรู้แก่นวิชาหรือทฤษฎีความรู้จะสามารถเอาไปเชื่อมโยงกับวิชาอื่นๆ เกิดแรงบันดาลใจอยากพัฒนางานสร้างผลงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เรียกว่า “ความคิดเชิงสร้างสรรค์” นำทฤษฎีความรู้มาสร้างกระบวนการและวิธีการผลิตสร้างผลงานใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อบุคคลและสังคมที่เรียกว่า “การพัฒนา นวัตกรรม”²

● **การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ไขปัญหา (Critical thinking & Problem solving)** เป็นการสร้างทักษะความคิดในแบบต่างๆ คือ

1. แบบเป็นเหตุเป็นผล ทั้งแบบอุปนัยและแบบอนุมาน
2. แบบใช้การคิดกระบวนการระบบ โดยวิเคราะห์ปัจจัยย่อยว่ามีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไรจนเกิดผลในภาพรวม
3. แบบใช้วิจารณญาณและการตัดสินใจ ที่สามารถวิเคราะห์และประเมินข้อมูลหลักฐาน การโต้แย้ง การกล่าวอ้างอิง และความน่าเชื่อถือ วิเคราะห์เปรียบเทียบและประเมินความเห็นประเด็นหลักๆ สังเคราะห์และเชื่อมโยงระหว่างสารสนเทศกับข้อโต้แย้ง แปลความหมายของสารสนเทศและสรุปบนฐานของการวิเคราะห์และตีความในด้านความรู้และกระบวนการ
4. แบบแก้ปัญหาและรูปแบบการฝึกแก้ปัญหาที่ไม่คุ้นเคย ในแนวทางที่ยอมรับกันทั่วไปและแนวทางที่แตกต่างจากการยอมรับ รูปแบบการตั้งคำถามสำคัญที่ช่วยทำความเข้าใจในมุมมองต่างๆ เพื่อนำไปสู่ทางออกที่ดีกว่า

² วิจารณ์ พานิช, *วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ ในศตวรรษที่ 21*, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษวงค์, 2555), หน้า 16.

● **การสื่อสารและความร่วมมือ (Communication and Collaboration)** ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัลและเทคโนโลยีการสื่อสาร ทำให้โลกศตวรรษที่ 21 ต้องการทักษะของการสื่อสารและความร่วมมือที่กว้างขวางและลึกซึ้ง ดังนี้

1. ทักษะในการสื่อสารอย่างชัดเจน ตั้งแต่การเรียบเรียงความคิดและมุมมอง การสื่อสารที่เข้าใจง่ายทั้งการพูด เขียน และกิริยาท่าทาง การฟังอย่างมีประสิทธิภาพนำไปถ่ายทอดสื่อความหมายและความรู้แสดงคุณค่าทัศนคติและความตั้งใจ การสื่อสารเพื่อการบรรลุเป้าหมายของการทำงาน การสื่อสารด้วยหลากหลายภาษาและสภาพแวดล้อมหลากหลายอย่างได้ผล

2. ทักษะความร่วมมือกับผู้อื่น ตั้งแต่การทำงานให้ได้ผลลัพธ์ที่รีบร้อน เคารพและให้เกียรติผู้ร่วมงาน มีความยืดหยุ่น มีความรับผิดชอบร่วมกับผู้ร่วมงานและเห็นคุณค่าของบทบาทของผู้ร่วมงาน

● **ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity and innovation)** ทักษะทางด้านนี้เป็นเรื่องของสร้างขั้นตอนกระบวนการโดยอ้างอิงจากทฤษฎีความรู้เพื่อนำไปสู่การค้นพบใหม่ เกิดเป็นนวัตกรรมที่ตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิตที่ลงตัวและนำไปสู่การเป็นผู้ผลิตและผู้ประกอบการต่อไป ทักษะด้านนี้ ได้แก่

1. การคิดอย่างสร้างสรรค์ ที่ใช้เทคนิคสร้างมุมมองอย่างหลากหลาย มีการสร้างมุมมองที่แปลกใหม่ อาจเป็นการปรับปรุงพัฒนาเพียงเล็กน้อยหรือทำขึ้นใหม่ให้แหวกแนวโดยสิ้นเชิง เปิดกว้างในความคิดเห็นที่ร่วมกันสร้างความเข้าใจปรับปรุงวิเคราะห์และประเมินมุมมองเพื่อพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับความคิดอย่างสร้างสรรค์

2. การทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ ในการพัฒนาลงมือปฏิบัติและสื่อสารมุมมองใหม่กับผู้อื่นอยู่เสมอ มีการเปิดใจและตอบสนองมุมมองใหม่ๆ รับฟังข้อคิดเห็นและร่วมประเมินผลงานจากกลุ่มคณะทำงานเพื่อนำไปปรับปรุงพัฒนา มีการทำงานด้วยแนวคิดหรือวิธีการใหม่และเข้าใจข้อจำกัดของสังคมในการยอมรับมุมมองใหม่และให้มองความล้มเหลวเป็นโอกาสในการเรียนรู้

3. การประยุกต์สู่นวัตกรรมที่มีการลงมือปฏิบัติตามความคิดสร้างสรรค์ให้ได้ผลสำเร็จเป็นรูปธรรม ดังที่กล่าวมาเหล่านี้คือ ความท้าทายด้านการศึกษาในศตวรรษที่ 21 เป็นการเตรียมผู้เรียนให้พร้อม กับชีวิตในศตวรรษนี้ เป็นเรื่องสำคัญของกระแสการปรับเปลี่ยนทางสังคมที่เกิดขึ้น ส่งผลต่อวิถีการดำรงชีพของสังคมอย่างทั่วถึง ผู้สอนจึงต้องมีความตื่นตัวและเตรียมพร้อมในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียน มีทักษะสำหรับการออกไปดำรงชีวิตในสังคมนั้นคือ ทักษะการเรียนรู้ ที่ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ และทักษะจำเป็น โดยเป็นผลจากการปฏิรูปการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนการเตรียมความพร้อมด้านต่าง ๆ ซึ่งทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ครอบคลุมทักษะ ดังต่อไปนี้

○ **ความรับผิดชอบและการปรับตัว** การฝึกความรับผิดชอบต่อตนเองและมีความยืดหยุ่น ต่อบริบทของชุมชนกำหนดมาตรฐานและเป้าหมายขั้นสูงทั้งของตนเองและผู้อื่น ดำเนินการให้บรรลุตามมาตรฐานและเป้าหมายที่กำหนด อดทนต่ออุปสรรคทั้งปวง

- **ทักษะการสื่อสาร** ควรทำความเข้าใจและจัดการและสร้างสรรค์วิธีการสื่อสารด้วยการพูด การเขียนและมัลติมีเดีย ในรูปแบบต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- **ความคิดสร้างสรรค์และความใฝ่รู้ใฝ่เรียน** มีการพัฒนานำไปใช้และสื่อสารแนวคิดใหม่ๆ ไปสู่ผู้อื่น เปิดกว้างรับฟังตอบสนองต่อมุมมองที่หลากหลาย
- **การคิดอย่างมีวิจารณญาณและคิดเป็นระบบ** ฝึกการแสดงเหตุผลเพื่อแสดงความเข้าใจ และสร้างทางเลือกที่หลากหลายและเข้าใจการเชื่อมโยงระหว่างกันอย่างเป็นระบบ
- **ทักษะการใช้ข้อมูลสารสนเทศและสื่อ** วิเคราะห์เข้าถึงจัดการบูรณาการประเมินผลและสร้างสรรค์ข้อมูลสารสนเทศในรูปแบบที่หลากหลาย
- **ทักษะระหว่างบุคคลและทักษะการทำงานร่วมกัน** แสดงให้เห็นการทำงานเป็นทีมและภาวะความเป็นผู้นำ การปรับตัวตามบทบาทและความรับผิดชอบที่หลากหลาย การทำงานอย่างมีคุณภาพ ร่วมกับผู้อื่นฝึกความเห็นใจและเคารพในความคิดที่แตกต่าง
- **การกำหนดและการแก้ปัญหา** สามารถที่จะกำหนดขอบเขตของปัญหา พร้อมทั้งทั้งวิเคราะห์และสามารถแก้ปัญหาได้
- **การกำกับตนเอง** สามารถกำกับความต้องการในการเรียนและความเข้าใจของตนเองใช้แหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมถ่ายทอดสิ่งที่เรียนรู้สู่ผู้อื่นได้
- **แสดงความใส่ใจและรับผิดชอบต่อสังคม** ตระหนักถึงประโยชน์ของส่วนใหญ่ แสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมต่อบุคคล สถานที่และบริบทของสังคม

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ที่ทุกคนจะต้องเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ การเรียนรู้ 3R x 7C ทักษะการเรียนรู้ 3R คือ Reading (อ่านออก), (W)Riting (เขียนได้), และ (A)Rithmetics (คิดเลขเป็น) ส่วนทักษะการเรียนรู้ 7C ประกอบด้วย Critical Thinking and Problem Solving (ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณและทักษะในการแก้ปัญหา) Creativity and Innovation (ทักษะด้านการสร้างสรรค์และนวัตกรรม) Cross-cultural Understanding (ทักษะด้านความเข้าใจความต่างวัฒนธรรม) Collaboration, Teamwork and Leadership (ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ) Communications, Information, and Media Literacy (ทักษะด้านการสื่อสารสารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ) Computing and ICT Literacy (ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร) และ Career and Learning Skills (ทักษะอาชีพ และทักษะการเรียนรู้)

การจัดการกระบวนการเรียนรู้แบบ Project based Learning : PBL

กระบวนการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 มุ่งเน้นไปที่การจัดการเรียนรู้แบบ Project based Learning ที่มีพื้นฐานการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (problem based) เป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความต้องการที่จะเฝ้าหาความรู้เพื่อแก้ปัญหาโดยเน้นผู้เรียนเป็นผู้ตัดสินใจในสิ่งที่ต้องการแสวงหาความรู้ และรู้จัก

การทำงานร่วมกันเป็นทีมที่ผู้สอนมีส่วนร่วมน้อยที่สุด ซึ่งการเรียนรู้จากปัญหาอาจเป็นสถานการณ์จริง โดยมีขั้นตอนดังนี้³

1. **ขั้นทำความเข้าใจคำศัพท์** ข้อความที่ปรากฏอยู่ในปัญหาให้ชัดเจนโดยอาศัยความรู้พื้นฐานของสมาชิกในกลุ่มหรือการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารตำราหรือสื่ออื่นๆ
2. **ขั้นระบุปัญหาหรือข้อมูลสำคัญร่วมกัน** โดยทุกคนในกลุ่มเข้าใจปัญหาเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ใดๆที่กล่าวถึงในปัญหา
3. **ขั้นระดมสมองวิเคราะห์ปัญหาต่างๆและหาเหตุผลมาอธิบาย** โดยอาศัยความรู้เดิมของสมาชิกกลุ่มเป็นการช่วยกันคิดอย่างมีเหตุมีผลสรุปรวบรวมความรู้ และแนวคิดของกลุ่มเกี่ยวกับกลไกการเกิดปัญหาเพื่อนำไปสู่การสร้างสมมติฐานที่สมเหตุสมผลเพื่อใช้แก้ปัญหา
4. **ขั้นวิเคราะห์ปัญหา** เพื่ออธิบายและตั้งสมมติฐานที่เชื่อมโยงกันกับปัญหาตามที่ได้ระดมสมองแล้วนำผลการวิเคราะห์มาจัดลำดับความสำคัญ โดยใช้พื้นฐานความรู้เดิมของผู้เรียน การแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล
5. **ขั้นกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้** เพื่อค้นหาข้อมูลที่จะอธิบายผลการวิเคราะห์ที่ตั้งไว้ ผู้เรียนสามารถบอกได้ว่า ความรู้ส่วนใดรู้แล้ว ความรู้ใดต้องกลับไปทบทวน ส่วนใดที่ยังไม่รู้หรือจำเป็นต้องไปค้นคว้าเพิ่มเติม
6. **การเรียนรู้ด้วยตนเอง** ในการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยการค้นคว้ารวบรวมสารสนเทศ จากสื่อและแหล่งเรียนรู้ต่างๆ
7. **ขั้นรายงานผล** โดยการรายงานข้อมูลสารสนเทศใหม่ ที่ได้เข้ามา จากกลุ่มผู้เรียนนำมาอภิปรายวิเคราะห์สังเคราะห์ ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ แล้วนำมาสรุปเป็นหลักการและแนวทางเพื่อนำไปใช้ในโอกาสต่อไป

เมื่อกล่าวโดยสรุป การจัดการเรียนรู้แบบ Project based Learning ที่มีพื้นฐานการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานการเรียนรู้ เป็นสื่อในการเรียนรู้และวิธีแสวงหาความรู้โดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์หรือที่เรียกว่า วิธีสอนแบบแก้ปัญหา (problem solving method) การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน นอกจากจะฝึกทักษะการแก้ปัญหาเป็นกระบวนการแล้วยังฝึกทักษะการคิดประเภทต่างๆ เช่น ศึกษาศัพท์สังเคราะห์ และประเมินผล ซึ่งหมายถึงการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการคิดอย่างสร้างสรรค์ นอกจากนี้ยังเป็นการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มหรือเป็นทีม จึงเป็นการส่งเสริมและฝึกการทำงานร่วมกัน การร่วมกันคิดและร่วมกันตัดสินใจ ซึ่งผู้เรียนอาจจะไม่คุ้นเคยกับวิธีการเรียนรู้แบบดังกล่าวผู้สอนจึงควรติดตามดูแลและส่งเสริมการปฏิบัติงานร่วมกันให้ผู้เรียนเห็นประโยชน์และเห็นคุณค่าของการร่วมกันคิดร่วมกันปฏิบัติงานด้วย

³ สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย สพฐ., แนวทางการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 21st Century Skills, (กรุงเทพมหานคร : สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย สพฐ.), หน้า 22-23. (เอกสารอัดสำเนา)

รูปแบบการเรียนรู้แบบ CIPPA Model

รูปแบบการเรียนรู้แบบ CIPPA Model เป็นรูปแบบของการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งที่มีความสนใจและอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีการสร้างความรู้ ซึ่ง CIPPA Model ประกอบด้วย 5 ตัวอักษร ซึ่งนำไปสู่การปฏิบัติได้ดังนี้⁴

C (Construct) คือ การให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเอง โดยกระบวนการแสวงหาข้อมูล ทำความเข้าใจ คิดวิเคราะห์ ตีความ แปลความ สร้างความหมาย สังเคราะห์ข้อมูลและสรุปข้อความ

I (Interaction) คือ การให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เรียนรู้จากกันแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดและประสบการณ์แก่กันและกัน

P (Participation) คือ การให้ผู้เรียนมีบทบาท มีส่วนร่วมในการเรียนรู้มากที่สุด

P (Process) คือ การให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการควบคู่ไปกับผลงาน ข้อความที่สรุปได้

A (Application) คือ การให้ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

ดังนั้น CIPPA Model จึงไม่ใช่ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ที่ตายตัว ผู้สอนสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับกระบวนการเรียนรู้อื่นๆ ได้อย่างหลากหลาย ซึ่งขั้นตอนการนำ CIPPA Model ไปปฏิบัติได้ดังนี้

ภาพที่ 1 ขั้นตอนการนำ CIPPA MODEL ไปสู่การปฏิบัติ

Construction เป็นขั้นตอนการสร้างความรู้โดยผู้สอนต้องพยายามจัดโอกาสให้ผู้เรียนได้สร้างความรู้ตามความเข้าใจด้วยตนเองในเรื่องที่เรียนมาแล้วและกำลังจะเรียนต่อไป ซึ่งในทางปฏิบัติถือเป็นการทบทวนความรู้หรือทักษะเดิมที่จะนำไปสู่การแสวงหาความรู้ใหม่จากแหล่งอื่นด้วยวิธีต่างๆ กิจกรรมในขั้นนี้

⁴ ทิศนา แคมณี. ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 14.

ได้แก่ การสนทนาซักถามให้ผู้เรียนบอกสิ่งที่เคยเรียนรู้มา การให้ผู้เรียนเล่าประสบการณ์เดิม หรือการให้ผู้เรียนแสดงโครงสร้างความรู้เดิมของตน

Instruction เป็นขั้นตอนการให้คำแนะนำหรือเป็นการจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และสืบค้นแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน โดยเป็นขั้นตอนการสอนที่ให้ผู้เรียนได้ศึกษาทำความเข้าใจกับข้อมูลใหม่ๆ และสามารถเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เดิมได้ อีกทั้งต้องแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจกับเพื่อนในกลุ่ม กิจกรรมในขั้นนี้ ได้แก่ การให้ผู้เรียนใช้กระบวนการต่างๆ ด้วยตนเอง เช่น กระบวนการคิด กระบวนการกลุ่มหรือกระบวนการแก้ปัญหา สร้างความรู้ขึ้นมา

Physical participation เป็นขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติ หรือการกำหนดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เคลื่อนไหวร่างกายด้วยการร่วมกันคิดและลงมือปฏิบัติ ซึ่งเป็นขั้นตอนการนำข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมดนำมาสรุปและจัดระเบียบความรู้ขึ้นเพื่อให้ทำความเข้าใจได้ง่ายโดยอาจจะเป็นการเรียงเรียงในรูปแบบ mind map หรือแผนผังความคิดก็ได้

Process Learning เป็นการให้ผู้เรียนปฏิบัติเป็นขั้นตอนจนเกิดการเรียนรู้ ทั้งเนื้อหาและกระบวนการ เช่น กระบวนการคิด กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการกลุ่ม และกระบวนการแสวงหาความรู้ กิจกรรมนี้ ได้แก่ การให้ผู้เรียนแสดงผลงานการสร้างความรู้ของตนด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น จัดนิทรรศการ จัดการอภิปราย แสดงบทบาทสมมติ เป็นต้น กิจกรรมนี้ช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางสติปัญญา

Application เป็นการนำไปใช้จัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนนำความรู้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ในสถานการณ์อื่นๆ หรือเสนอแนวทางในการนำไปใช้ในการเรียนรู้เรื่องอื่นๆต่อไป เป็นการประยุกต์ใช้ความรู้แต่ละขั้นตอน สามารถระบุกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมซึ่งจะช่วยให้การดำเนินการจัดการเรียนรู้ชัดเจนเข้าใจง่ายมองเห็นกิจกรรมของผู้สอนและผู้เรียนได้ดีและสามารถปรับปรุงแก้ไขได้ง่าย

การเรียนรู้สู่การพัฒนา

การจัดการเรียนรู้แบบ Project based Learning เป็นการจัดกิจกรรมที่จัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนเหมือนกับการทำงานในชีวิตจริง เพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์โดยตรงได้ทำการทดลองและพิสูจน์สิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง รู้จักการทำงานอย่างมีระบบ มีขั้นตอน ฝึกการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ได้เรียนรู้วิธีการแก้ปัญหา ได้รู้จักวิธีการต่างๆ ในการแก้ปัญหาและฝึกวิเคราะห์ และประเมินตนเอง โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งตามความสนใจของผู้เรียนโดยผ่านกระบวนการหลักคือ กระบวนการแก้ปัญหา ผู้เรียนจะเป็นผู้ลงมือปฏิบัติเพื่อค้นหาคำตอบด้วยตนเอง จึงเป็นการเรียนรู้จากการทำงานได้มีประสบการณ์ตรงจากแหล่งเรียนรู้จริง ซึ่งกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุผลตามที่คาดหวังนั้นมีมากมายหลายวิธี กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบบันได 5 ขั้นก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ผู้สอนสามารถนำไปปรับใช้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามบริบทและธรรมชาติของรายวิชาโดยเฉพาะการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมีขั้นตอนดังนี้

ขั้น L1 การตั้งประเด็นคำถาม/สมมติฐาน (Learning to Question) เป็นการฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิด สังเกต ตั้งข้อสงสัย ตั้งคำถามอย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์

ขั้น L2 การสืบค้นความรู้จากแหล่งเรียนรู้และสารสนเทศ (Learning to Search) เป็นการฝึกแสวงหาความรู้ ข้อมูล และสารสนเทศ จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น ห้องสมุด อินเทอร์เน็ตหรือจากการปฏิบัติทดลอง

ขั้น L3 การสรุปองค์ความรู้ (Learning to Construct) เป็นการฝึกนำความรู้และสารสนเทศหรือข้อมูลที่ได้จากการอภิปราย การทดลอง มาคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปเป็นองค์ความรู้

ขั้น L4 การสื่อสารและการนำเสนออย่างมีประสิทธิภาพ (Learning to Communicate) เป็นการฝึกให้ความรู้ที่ได้มานำเสนอและสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพให้เกิดความเข้าใจ

ขั้น L5 การบริการสังคมและจิตสาธารณะ (Learning to Serve) เป็นการนำความรู้สู่การปฏิบัติ ซึ่งผู้เรียนจะต้องมีความรู้ในบริบทรอบตัวและบริบทโลกตามภาวะที่เหมาะสม โดยจะนำองค์ความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสร้างสรรค์

การพัฒนาผู้เรียนให้เรียนรู้ตามกระบวนการบันได 5 ขั้นของการจัดการเรียนรู้ดังกล่าว ทั้งการตั้งประเด็นคำถามหรือสมมติฐาน การสืบค้นความรู้จากแหล่งการเรียนรู้และสารสนเทศ การสรุปองค์ความรู้ การสื่อสารและการนำเสนออย่างมีประสิทธิภาพและการบริการสังคมด้วยจิตสาธารณะ จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ ทั้งยังได้รับการพัฒนาอย่างเต็มตามศักยภาพ บรรลุตามเป้าหมายของการจัดการเรียนรู้ ดังนั้น บันได 5 ขั้นของการพัฒนาผู้เรียนสู่มาตรฐานสากล บูรณาการเป็นรายวิชาเพิ่มเติม คือ การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง (Independent Study : IS) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้⁵

IS1 ให้ผู้เรียนเกิดความรู้และทักษะ คือ ผู้เรียนเลือกประเด็นที่สนใจในการเรียนรู้ เพื่อกำหนดประเด็นปัญหา ตั้งสมมติฐาน ค้นคว้า แสวงหาความรู้จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์และสร้างองค์ความรู้ และพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความรู้และทักษะตาม **IS2 ให้ผู้เรียนนำสิ่งที่ได้ศึกษาค้นคว้าจากรายวิชาการศึกษาค้นคว้าและสร้างองค์ความรู้** มาเขียนรายงาน หรือเอกสารทางวิชาการ และนำเสนอเพื่อสื่อสารถ่ายทอดข้อมูลความรู้นั้นให้ผู้อื่นเข้าใจ โดยจัดทำเป็นผลงานการเขียนทางวิชาการ และการสื่อสารนำเสนอสิ่งที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า และพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความรู้และทักษะตาม **IS3 โดยจัดเป็นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนในกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์** โดยจัดกิจกรรมการนำองค์ความรู้ไปใช้บริการสังคม (Social Service Activity) ซึ่งเป็นการนำสิ่งที่เรียนรู้จากรายวิชาไปประยุกต์ใช้ในการทำประโยชน์ต่อสังคมต่อไป

⁵ ชลิต สุริยะสกุลวงษ์, การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง (Independent Study : IS), [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://krutarbio.wordpress.com>. [8 สิงหาคม 2561]

ภาพที่ 2 การเรียนรู้แบบบันได 5 ขั้น

กระบวนการเรียนรู้อยู่แบบ Project based Learning เป็นกระบวนการนำหลักสูตรไปปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุผลเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะต้องดำเนินการให้ผู้เรียนได้พัฒนาขีดความสามารถของตนเองได้อย่างเต็มตามศักยภาพมีความสมดุลทั้งร่างกาย ปัญญา จิตใจและสังคม ให้เป็นผู้รู้จักคิด วิเคราะห์ใช้เหตุผลและผลเชิงวิทยาศาสตร์ มีความคิดรอบยอด รักการเรียนรู้ รู้วิธีการและสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง มีเจตคติที่ดี มีวินัย มีความรับผิดชอบ และมีทักษะที่จำเป็นต่อการพัฒนาคน พัฒนาอาชีพ และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้น กระบวนการเรียนการสอนจึงต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ ต้องยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและพัฒนาผู้เรียนให้เต็มศักยภาพ เน้นกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิด วิเคราะห์ กระบวนการกลุ่มและทักษะกระบวนการ ใช้วิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง มีการเชื่อมโยงการเรียนรู้ ทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียนทั้งภายในกลุ่มวิชาการระหว่างกลุ่มวิชา และการดำเนินชีวิตจริง และต้องคำนึงถึงความสมดุลระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิทยาการสมัยใหม่และความ เป็นไทยกับความเป็นสากลมีการเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารและการเลือกใช้ข้อมูลที่เหมาะสมในการจัดการเรียน การสอน สอดแทรก ปลูกฝัง เสริมสร้างค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมในทุกสาขาวิชา พร้อมทั้งยังต้องนำ เทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการพัฒนาประสิทธิภาพการเรียนการสอน ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ เรียนการสอน ปรับปรุงวิธีการวัดและประเมินผลโดยเน้นการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง นอกจากนี้ ผู้สอนยังต้องประเมินเพื่อกำกับการให้ผู้เรียนได้ เรียนรู้ตลอดเวลา ผลการประเมินจะช่วยให้ทั้งสองฝ่าย คือ ผู้เรียนและผู้สอนปรับเปลี่ยนเชื่อมโยงและจัดการให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

บทสรุป

ศตวรรษที่ 21 เป็นสถานการณ์โลกที่มีความแตกต่างจากศตวรรษที่ 20 และ 19 ที่ระบบการศึกษาต้องมีการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับภาวะความเป็นจริง ในประเทศสหรัฐอเมริกาแนวคิดเรื่อง “ทักษะแห่งอนาคตใหม่ : การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21” ได้ถูกพัฒนาขึ้นโดยบริษัทเอกชนชั้นนำขนาดใหญ่ เช่น บริษัทแอปเปิล บริษัทไมโครซอฟท์ บริษัทวอลต์ดิสนีย์ องค์กรวิชาชีพระดับประเทศ และสำนักงานด้านการศึกษาของรัฐ รวมตัวและก่อตั้งเป็นเครือข่ายองค์กรความร่วมมือเพื่อทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (Partnership for 21st Century Skills) หรือเรียกย่อๆว่า เครือข่าย P21

หน่วยงานเหล่านี้มีความกังวลและเห็นความจำเป็นที่ผู้เรียนจะต้องมีทักษะสำหรับการออกไปดำรงชีวิตในโลกแห่งศตวรรษที่ 21 ที่เปลี่ยนไปจากศตวรรษที่ 20 และ 19 จึงได้พัฒนารายสัปดาห์และกรอบความคิดเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ขึ้น โดยสามารถสรุปทักษะสำคัญอย่างย่อๆ ที่ผู้เรียนควรมีคือ ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม หรือ 3R x 7C ซึ่งมีองค์ประกอบ Reading (อ่านออก), (W)riting (เขียนได้), และ(A)rithmetics (คิดเลขเป็น) ส่วนทักษะการเรียนรู้ 7C ประกอบด้วย Critical Thinking and Problem Solving (ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณและทักษะในการแก้ปัญหา), Creativity and Innovation (ทักษะด้านการสร้างสรรค์และนวัตกรรม), Cross-cultural Understanding (ทักษะด้านความเข้าใจความต่างวัฒนธรรม), Collaboration, Teamwork and Leadership (ทักษะด้านความร่วมมือการทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ), Communications, Information, and Media Literacy (ทักษะด้านการสื่อสารสารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ), Computing and ICT Literacy (ทักษะด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร) และ Career and Learning Skills (ทักษะอาชีพ และทักษะการเรียนรู้)

สำหรับสถาบันการศึกษาไทยต้องเตรียมคนให้พร้อมเพื่อผลิตแรงงานที่มีคุณภาพสำหรับศตวรรษที่ 21 การสร้างคนในอนาคตที่มีความสามารถแต่ไม่ตกเป็นทาสของเทคโนโลยี การเป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมและความรับผิดชอบมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคนรุ่นใหม่ที่จะสร้างสังคมให้น่าอยู่ รวมถึงทักษะอื่นๆ เช่น การติดต่อสื่อสาร การทำความเข้าใจกับเพื่อนร่วมงานซึ่งอาจจะเป็นชาวต่างชาติ ความสามารถในการทำงานเป็นทีม ความคิดวิเคราะห์ ความคิดเชิงวิจารณญาณ ตัดสินจากเหตุผล ไม่ใช่ข้อคิด อารมณ์ หรือเอาพวกพ้องเป็นสำคัญ ทั้งหมดนี้เป็นเป้าหมายของแรงงานในศตวรรษที่ 21 ด้วยเช่นกัน

บรรณานุกรม

- วัชรรา เล่าเรียนดี และคณะ. กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้เชิงรุกเพื่อพัฒนาการคิดและยกระดับคุณภาพ
การศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21. นครปฐม : เพชรเกษมพรี้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด. 2560.
- สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย สพฐ.. แนวทางการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 21st
Century Skills. กรุงเทพมหานคร : สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย สพฐ. (เอกสาร
อัดสำเนา).
- ทีศนา แคมณี. ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2545.
- วิจารณ์ พานิช. วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ ในศตวรรษที่ 21. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสด
ศรี-สฤษดิ์วงศ์. 2555.
- ชลิต สุริยะสกุลวงษ์, การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง (Independent Study : IS), [ออนไลน์] แหล่งที่มา :
<https://krutarbio.wordpress.com>. [8 สิงหาคม 2561].

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้แนวพุทธจิตวิทยาสำหรับเด็กปฐมวัย The Development Process Model of Buddhist Psychological Learning Styles for Preschool Children

พระมหาถนอม อานนโท
ทิพย์ ชันแก้ว
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

บทคัดย่อ

ระบบการศึกษาไทยในปัจจุบันมักจะเรียกย่อๆว่า ระบบ 6-3-3 หมายความว่า มีการจัดระบบ การศึกษาขั้นประถมศึกษา 6 ปี (6 ระดับ ชั้น) การศึกษาขั้นมัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี (3 ระดับชั้น) และ การศึกษาขั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี นอกจากนั้นระบบการศึกษาไทยยังจัดเป็นระบบการศึกษาในระบบ โรงเรียน การศึกษานอกระบบ โรงเรียน ส่วนการศึกษาตามอัธยาศัย (การเรียนรู้ตามธรรมชาติหรือตาม อัธยาศัย) ยังไม่ได้นำมา พิจารณาอย่างจริงจัง ในการจัดระบบการศึกษาตามแนวพระราชบัญญัติฉบับนี้ จะไม่พิจารณาแบ่งแยกการศึกษาใน ระบบโรงเรียนออกจากการศึกษานอกระบบโรงเรียน แต่จะถือว่าการ ศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นเพียงวิธีการเรียนการสอน หรือ รูปแบบของการเรียน การสอนที่ภาษาอังกฤษใช้คำว่า "Modes of learning"

การขัดเกลาทางสังคมทั้งสิ้น รูปแบบการขัดเกลาของตัวแทนการขัดเกลาทางสังคม(socialization agent) จึงมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อชีวิตในแต่ละช่วงวัยเป็นอย่างยิ่งการขัดเกลาทางสังคมเด็กปฐมวัย ของสถานศึกษาถือได้ว่า เป็นระยะเวลาที่สำคัญ ทั้งนี้ เพราะเด็กในช่วงวัยนี้ (0-5 ปี) มีอัตราการเจริญเติบโต ทุกด้านทั้งร่างกาย สังคม จิตใจและปัญญา

หลักธรรมทางพุทธศาสนาหรือหลักพุทธจิตวิทยาที่มุ่งเน้นการพัฒนาจากภายใน คือจากจิตที่อยู่ ภายในความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ จิต เจตสิก รูป เป็นหัวใจหลักของการพัฒนามนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์ ประกอบด้วยส่วนสำคัญ คือ รูปกับนาม รูปได้แก่ร่างกาย นามได้แก่ ส่วนจิตใจ ร่างกาย มีความสามารถจะ รับกระทบผัสสะได้เท่านั้น ยังไม่เป็นการรู้เพราะถือว่า กายเป็นวัตถุธาตุ (แม้สมองก็เป็นวัตถุรู้จะอะไรไม่ได้) ตัวรู้ คือจิตประกอบด้วยอารมณ์ 4 ประการ คือ (1) อติตรกรรม หรือประสพการณ์เก่า (2) อารมณ์หรือสิ่งเร้ามา กระทบอวัยวะ (3) เจตสิก หรือความรู้สึกนึกคิดของจิต และ (4) วัตถุรูป คืออวัยวะรับสิ่งเร้า การเรียนรู้จะ เกิดได้นั้น

การจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธจิตวิทยา หมายถึง กระบวนการฝึกฝนอบรมให้ผู้เรียนได้รับ ประสบการณ์ครอบคลุมถึงความเข้าใจในเนื้อหาสาระที่ตรงกับความเป็นจริง เกิดการพัฒนากระบวนการคิด นำสู่การฝึกฝน ปฏิบัติสิ่งที่ถูกต้อง ดึงมาทั้งโดยตนเองและโดยกัลยาณมิตร อันส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง คุณลักษณะอันพึงประสงค์ลักษณะการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธจิตวิทยา จากการประมวลวิเคราะห์ คำสอนของพระพุทธเจ้าสามารถสะท้อนให้เห็นลักษณะการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธมีองค์ประกอบที่ สำคัญอย่างน้อย 4 ประการ คือ (1) ความมีอิสระ ที่สำคัญมาก คือ ความมีอิสระจากการครอบงำของอวิชา

และกิเลส ตัณหา อุปาทาน (2) การเรียนรู้ความจริง คือการสัมผัสและการปฏิบัติในธรรมชาติแห่งความเป็นจริงของชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อม(3) การคิดไตร่ตรองอย่างแยกคาย และ (4) การมีจิตใจที่เป็นกลาง ซึ่งการที่จะสัมผัสและคิดได้ตามความเป็นจริงนั้นต้องการจิตใจที่เป็นกลาง

คำสำคัญ: การพัฒนารูปแบบ, การเรียนรู้, พุทธจิตวิทยา

Abstract

Education in Thailand is currently referred to as the 6-3-3 system. There are 6 years primary schooling and 3 years lower secondary schooling and another 3 years upper secondary schooling. There are two types of Thai education system- formal and informal. The formal education is the education that children study in the school system while the informal one is provided outside the classroom but it is free. However, natural or informal learning has not been being well recognized. Under the ACT, formal and informal education are not freely separated, they are in the Thai education system. Besides, the informal or free education is considered as the way to learn which basically is called in English as “ Modes of learning”.

The Socialization of refinement of the socialization agent is very important and influences the life of each age. The socialization of the early childhood of the school can be considered. This is because the children in this age group (0-5 years) have all growth rates in both body, society, mind and intellect.

The Buddhist principle or the Buddhist psychology that focuses on internal development is from the mind within the human mind. The figure is the physical body, the mind is able to sense only the mind. It is not known because it is considered. Regarding physical element, the mind is composed of four emotions: (1) past karma or old experiences; (2) emotions or stimuli that affect organs; (3) cognitive or mental thoughts and (4) the figure is the organ. Learning will happen.

The process of learning Buddhist psychology refers to the process of training the learners to gain experience covering comprehension of the contents of the truth. Development of thought processes can lead to practice of doing the right thing. This goodness would be beneficial to oneself and to those who love and care for us. Moreover, it would affect the change in desirable characteristics, organizational process, and Buddhist psychological learning process. The analysis of the teachings of the Buddha can reflect the nature of the process of Buddhist learning. There are at least four important elements: (1) the most important freedom is the freedom from the dominance of ignorance and

passions. Premonition (2), learning the truth is touching and practicing in the real nature of life, and social and environmental conditions (3) deliberate thought and (4) The fact that the true touching and thinking require a neutral mind.

Keywords: Model Development, Learning, Buddhist Psychology

บทนำ

ระบบการศึกษาไทยในปัจจุบันมักจะเรียกละเอียดว่า ระบบ 6-3-3 หมายความว่า มีการจัดระบบ การศึกษาชั้นประถมศึกษา 6 ปี (6 ระดับ ชั้น) การศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี (3 ระดับชั้น) และ การศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี นอกจากนั้นระบบการศึกษาไทยยังจัดเป็นระบบการศึกษาในระบอบ โรงเรียน การศึกษานอกระบบ โรงเรียน ส่วนการศึกษาตามอัธยาศัย (การเรียนรู้ตามธรรมชาติหรือตาม อัธยาศัย) ยังไม่ได้นำมา พิจารณาอย่างจริงจัง ในการจัดระบบการศึกษาตามแนวพระราชบัญญัติฉบับนี้ จะไม่พิจารณาแบ่งแยกการศึกษาใน ระบบโรงเรียนออกจากการศึกษานอกระบบโรงเรียน แต่จะถือว่าการ ศึกษาในระบบ การศึกษา นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นเพียงวิธีการเรียนการสอน หรือ รูปแบบของการเรียน การสอนที่ภาษาอังกฤษใช้คำว่า "Modes of learning" ฉะนั้น แนวทางใหม่คือ สถานศึกษาสามารถจัดได้ทั้ง 3 รูปแบบและให้มีระบบเทียบโอนการเรียนรู้ทั้ง 3 รูปแบบ ประการที่สอง ตาม พระราชบัญญัติฉบับนี้ จะแบ่งการศึกษาเป็น 2 ระดับ คือ 1.ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งต้องจัดอย่าง 12 ปี ซึ่งรวมถึงการศึกษาปฐมวัย ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา 2. ระดับการศึกษามัธยมศึกษา หรือหลัง การศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งจะแบ่งออกเป็นระดับต่ำกว่า ปริญญาและปริญญา ส่วนประเภทการศึกษานั้นยังคง เปิดกว้างไว้ เช่น อาชีวศึกษา เป็นต้น สำหรับการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษาต่อเนื่อง (Continuing Education) ให้ถือว่า เป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาตลอดชีวิต “เป็นการปลูกฝังบ่มเพาะให้เรียนรู้ วิถี ชีวิตให้กุลบุตร กุลธิดามีความเจริญงอกงามทั้งในด้านการดำรงชีวิตและการมีส่วนร่วม ชิมซับความดีงาม ตั้งแต่เล็กจนโต” การศึกษาจึงเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม(socialization) ที่สำคัญ นับตั้งแต่เกิดจน ตาย คนไทยได้รับการอบรมสั่งสอนทั้งจากจารีตประเพณี ครอบครัว และชุมชน มีสถาบันหลัก คือ ศาสนาที่ วางเกณฑ์ของความดี ความเก่งและความสุขในลักษณะที่ใช้ชีวิตเป็นศูนย์กลาง มีศีลธรรมเป็นเกณฑ์กำหนด ความเป็นคนดีคนชั่ว หลักศีลธรรม บุญ-บาป เวน-กรรม กุศล-อกุศล ได้ถูกปลูกฝังอยู่ในจิตสำนึกชีวิตของคน ไทยจึงได้เจริญเติบโตไปอย่างสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ ปัจจัย 4 คืออาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค สร้างเสริมชีวิตให้เรียบง่าย และสมดุลการเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ ในแต่ละช่วงชีวิตจึงเป็น กระบวนการบ่มเพาะฝึกรอบตามแบบอย่างที่ดีงามของครอบครัวและชุมชน มีการนับถือ ศรัทธาในผู้นำ ของหมู่คณะทั้งที่เป็นพระภิกษุสงฆ์ ผู้สูงอายุและผู้ทีประสบความสำเร็จในงานอาชีพ บุคคลนับตั้งแต่เกิดมา จนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่จะต้องผ่านกระบวนการขัดเกลาหล่อหลอม¹

¹ สุมณ อมรวิวัฒน์, การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, 2542), หน้า 37.

การขัดเกลาทางสังคมทั้งสิ้น รูปแบบการขัดเกลาของตัวแทนการขัดเกลาทางสังคม (socialization agent) จึงมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อชีวิตในแต่ละช่วงวัยเป็นอย่างยิ่ง การขัดเกลาทางสังคมเด็กปฐมวัยของสถานศึกษาถือได้ว่าเป็นระยะเวลาที่สำคัญ ทั้งนี้ เพราะเด็กในช่วงวัยนี้ (0-5 ปี) มีอัตราการเจริญเติบโตทุกด้านทั้งร่างกาย สังคม จิตใจและปัญญา หากเด็กไม่ได้รับการสนับสนุนให้ได้ใช้สมองเพื่อการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพในสภาพแวดล้อมที่เอื้อและพร้อม อย่างเหมาะสม (enriched environment) แล้ว โอกาสที่จะได้รับการพัฒนาอย่างดีที่สุด (optimal window) จะมีน้อยลงหรือสายเกินไปที่จะได้รับ² และ การป้อนประสบการณ์ในการเรียนรู้ให้แก่เด็กจะต้องกระทำในเวลาที่เหมาะสมพัฒนาการในการเรียนรู้จึงจะเกิดได้เต็มประสิทธิภาพ ที่ติดตามมาอาชญากร ที่มีปัญหาทางจิตใจ แสดงให้เห็นว่าบรรดาอาชญากรที่ก่อคดีรุนแรง สยดสยองร้อยละ 100 ล้วนขาดความรักและความอบอุ่นใจในช่วงสามขวบแรกของชีวิต ซึ่งการลดปัญหาอาชญากรรมสามารถทำได้ด้วยการรณรงค์ให้เด็กทุกคนได้รับการอบรมเลี้ยงดูอย่างถูกต้องในช่วงเวลาดังกล่าว โดยผู้ใหญ่ต้องให้เวลาและให้ความรักแก่เด็กอย่างเต็มที่และไม่ทอดทิ้งเด็ก ครูปฐมวัยมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมพัฒนาการด้านจิตใจของเด็กเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งสภาพโดยทั่วไปของการศึกษาปฐมวัยในประเทศไทย คือ การเร่งเรียน ผู้บริหารครู ผู้ปกครองรวมทั้งเด็ก ล้วนมีความทุกข์ ครูจึงต้องรู้จักการปฏิบัติเพื่อการดับทุกข์แห่งทุกข์ กล่าวคือ ครูต้องรู้แนวปฏิบัติ รู้พัฒนาการของเด็ก รู้จริงว่าเด็กคือใครจะช่วยเด็กได้อย่างไร การปฏิบัติเพื่อการพ้นทุกข์ของครู คือการจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ คือเรียนจากชีวิตจริงและเน้นให้เด็กลงมือปฏิบัติ

แนวคิดเกี่ยวกับเด็กปฐมวัย

เด็กปฐมวัยในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 หมายถึง เด็กที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 5 ปี 11 เดือน 29 วัน โดยได้แบ่งเด็กปฐมวัยออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงเด็กอายุต่ำกว่า 3 ปี และช่วงเด็กอายุ 3-5 ปี³ ในสภาพสังคมปัจจุบันพ่อแม่มักจะนำเด็กไปยังสถานศึกษาหรือสถานพัฒนาเด็กตั้งแต่อายุยังน้อย ซึ่งการพัฒนาเด็กปฐมวัยจะต้องอาศัย เด็กปฐมวัย หมายถึง เด็กที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 5 ปี 11 เดือน 29 วัน⁴

ส่วนธรรมชาติของเด็กปฐมวัยนั้นเป็นสิ่งที่มิและเป็นอยู่ในตัวเด็ก ติดตัวเด็กมาตั้งแต่ปฏิสนธิเป็นทารกและเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เมื่อพิจารณาตามธรรมชาติของเด็ก ซึ่งมีพัฒนาการด้านความเจริญเติบโต วุฒิภาวะ การเรียนรู้ และความต้องการต่างๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับช่วงอายุและพัฒนาการตามธรรมชาติของเด็ก โดยสิริมา ภิญโญอนันตพงษ์⁵ กล่าวว่า วัยเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ แปดปีหรือเด็กปฐมวัย เป็นช่วงระยะที่สำคัญที่สุดของพัฒนาการทุกด้านทั้งทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ จิตใจ สังคม และบุคลิกภาพ เมื่อ

² Caine, R., & Caine, G., *Making connections: Teaching and the human brain*, New York: Addison-Wesley, 1994.

³ กระทรวงศึกษาธิการ, *คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 (อายุ 3-5ปี)*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2547), หน้า 3.

⁴ สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์, *การศึกษาปฐมวัย*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2550), หน้า 3.

⁵ สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์, *การศึกษาปฐมวัย*, หน้า 3.

พิจารณาตามธรรมชาติ ความต้องการ การเจริญเติบโต และการเรียนรู้ สามารถจัดแบ่งเด็กปฐมวัยได้เป็น 4 ช่วงวัย

1) วัยทารก (Baby) หมายถึง เด็กที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 2 ปี โดยเด็กที่มีช่วงอายุหนึ่งเดือนแรก มักเรียกว่า เด็กแรกเกิด (Neonate)

2) วัยเตาะแตะ หรือวัยเด็กเล็ก (Infant or Toddler) หมายถึง เด็กที่มีช่วงอายุ คาบเกี่ยว 1-3 ปี ตามพัฒนาการแล้วเด็กจะเริ่มหัดเดินเมื่ออายุประมาณ 1 ขวบ ลักษณะการเริ่มหัดเดิน เด็กจะเดินไม่มั่นคง จึงเรียกเด็กที่เพิ่งหัดเดินว่าเป็น เด็กวัยเตาะแตะ (Infant) ครั้นเติบโตขึ้นอายุประมาณ 1 ขวบครึ่ง 2 ขวบ จนถึง 3 ขวบ เด็กมีพัฒนาการทางด้านร่างกาย สามารถเดินได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องเอามือไปจับโต๊ะ เก้าอี้ หรือ ผนังกำแพงในการเดิน ผู้ใหญ่ไม่ต้องช่วยเหลือ เป็นวัยที่มีความเป็นตัวของตัวเอง ช่วงวัยนี้ยังเรียกว่า เด็กวัยเตาะแตะ หรือ เด็กเล็ก (Toddler) ซึ่งมีพัฒนาการทางด้านร่างกายเจริญขึ้น กล้ามเนื้อใหญ่ต่างๆ แข็งแรงขึ้น ชอบฝึกฝน ช่วยเหลือตนเอง เป็นระยะที่เด็กเริ่มมีความอิสระ ทั้งทางด้านร่างกายและสังคม ชอบเดินไปเดินมาอย่างอิสระ จึงเป็นช่วงสำคัญที่แม่ต้องคอยดูแลความเป็นอิสระของเด็กอย่างใกล้ชิด

3) วัยอนุบาล หมายถึง เด็กที่มีอายุ 3-6 ปี เป็นวัยที่ชอบความเป็นอิสระในการเคลื่อนไหวและเข้าสังคมมากขึ้น โดยเรียกเด็กที่มีอายุ 3-5 ปี ซึ่งเป็นช่วงอายุที่พ่อก่อนนำเด็กเข้าโรงเรียนอนุบาลว่า เด็กก่อนวัยเรียน (Preschooler) และเรียกเด็กที่มีอายุ 5-6 ปี ซึ่งเป็นช่วงวัยเด็กอนุบาล ที่เตรียมตัวเรียนประถมปีที่ 1 ว่า เด็กอนุบาล (Kindergartener)

4) วัยอนุบาลตอนปลาย หมายถึง เด็กที่มีอายุ 6-8 ปี เป็นวัยที่คาบเกี่ยวระหว่างเด็กที่เรียนอยู่ชั้นอนุบาลกับชั้นประถม 1 และชั้นประถม 2

แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการเด็กปฐมวัย พัฒนาการของมนุษย์เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวมนุษย์ เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิต่อเนื่องไปจนตลอดชีวิต ซึ่งครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ พัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาจะมีความสัมพันธ์และพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับขั้นตอนไปพร้อมกันทุกด้าน เด็กแต่ละคนจะเติบโตและมีลักษณะพัฒนาการแตกต่างกันไปตามวัยเด็ก โดยที่พัฒนาการเด็กปฐมวัยบ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวเด็กอย่างต่อเนื่องในแต่ละวัยเริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึงอายุ 5 ปี⁶ พัฒนาการของเด็ก 3-5 ปี มีดังนี้

(1) พัฒนาการด้านร่างกาย เด็กวัยนี้เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในเรื่องความสูง และน้ำหนัก แม้ว่าอัตราการเจริญเติบโตของเด็กวัยนี้จะช้ากว่าวัยทารกก็ตาม กล้ามเนื้อที่ใช้ ในการเคลื่อนไหว เช่น กล้ามเนื้อมือ กล้ามเนื้อเท้ายังทำงานไม่ประสาน กันดีพอ โดยเฉพาะกล้ามเนื้อมือและกล้ามเนื้อตา ทำให้เด็กยังไม่สามารถเขียนหนังสือได้ดี เด็กวัยนี้ชอบเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง มีความคล่องแคล่วว่องไวในการเดิน การวิ่ง การหยิบจับ และการช่วยตนเอง สามารถควบคุม และบังคับการทรงตัวได้ดี ทำให้เด็กวัยนี้พร้อมที่จะออกกำลังและเคลื่อนไหวในลักษณะต่างๆ การสัมผัสหรือการใช้มือมีความละเอียดขึ้น

(2) พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจการแสดงออกทางอารมณ์ของเด็กวัยนี้รุนแรงกว่าวัยทารก เมื่อมีอารมณ์จะแสดงออกอย่างเต็มที่ไม่มีปิดบังซ่อนเร้นแต่จะเกิดเพียงชั่วครู่แล้วหายไป การที่เด็กเปลี่ยนแปลง

⁶ กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 (อายุ3-5ปี), หน้า 3.

อารมณ์ง่ายเพราะมีความสนใจระยะสั้น ไม่สนใจอะไรนาน เมื่อมีสิ่งใดน่าสนใจก็จะเปลี่ยนอารมณ์ไปตามสิ่งนั้นๆ มีผู้กล่าวว่า เด็กปฐมวัยเป็นวัยเจ้าอารมณ์ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากเด็กเล่นนานและหักโหมเกินไป ซัดซิ้นไม่ยอมนอนกลางวัน หงว่เล่น เด็กส่วนมากรู้สึกว่าคุณสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้มากกว่าผู้ใหญ่อนุญาตให้ทำ และซัดซิ้นที่จะอยู่ในขอบเขตที่ผู้ใหญ่ไว้วางไว้ไว้นอกจากนี้ ยังโกรธเมื่อไม่สามารถทำสิ่งที่ตนเองคิดว่าจะทำได้สำเร็จ รู้สึกผิดหวังและเกรี้ยวกราดแต่เมื่อมีโอกาสได้เล่นกับเพื่อนหรือทำกิจกรรมกับบุคคลอื่นมากขึ้นและเมื่อมีอายุมากขึ้น ระดับความรุนแรงและการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ของเด็กจะลดน้อยลง

(3) พัฒนาการด้านสังคม เด็กเริ่มสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมครั้งแรกในครอบครัว โดยมีปฏิสัมพันธ์กับบิดา มารดา และญาติพี่น้อง เมื่อโตขึ้น ต้องไปสถานศึกษา เด็กเริ่มเรียนรู้ การติดต่อและการมีสัมพันธ์กับบุคคลนอกครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กในวัยเดียวกันเด็กได้เรียนรู้การปรับตัวให้เข้าสังคมกับเด็กอื่นพร้อมๆ กับรู้จักร่วมมือในการเล่นกับกลุ่มเพื่อน เจตคติ และพฤติกรรมทางสังคมของเด็กจะก่อขึ้นในวัยนี้และจะฝังแน่นยากที่จะเปลี่ยนแปลงในวัยๆ ต่อไป ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า พฤติกรรมทางสังคมของเด็กวัยนี้ มี 2 ลักษณะ คือลักษณะแรกนั้น เป็นความสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ และลักษณะที่สองเป็นความสัมพันธ์กับเด็กในวัยใกล้เคียงกัน

(4) พัฒนาการด้านสติปัญญา ความคิดของเด็กวัยนี้มีลักษณะยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ยังไม่สามารถเข้าใจความรู้สึกของคนอื่น เด็กมีความคิดเพียงแต่ว่าทุกคนมองสิ่งต่างๆ รอบตัวและรู้สึกต่อสิ่งต่าง ๆ เหมือนตนเอง ความคิดของตนเองเป็นใหญ่ที่สุด เมื่ออายุ 4- 5 ปี เด็กสามารถโต้ตอบหรือมีปฏิสัมพันธ์กับวัตถุสิ่งของที่อยู่รอบตัวได้ สามารถจำสิ่งต่างๆ ที่ได้กระทำซ้ำกันบ่อยๆ ได้ดี เรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้ดีขึ้น แต่ยังคงอาศัยการรับรู้เป็นส่วนใหญ่ แก้ปัญหาการลองผิดลองถูกจากการรับรู้มากกว่าการใช้เหตุผล ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวพัฒนาอย่างรวดเร็วตามอายุที่เพิ่มขึ้น ในส่วนของพัฒนาการทางภาษา เด็กวัยนี้เป็นระยะเวลาของการพัฒนาภาษาอย่างรวดเร็ว โดยมีการฝึกฝนการใช้ภาษาจากการทำกิจกรรมต่างๆ ในรูปของการพูดคุย การตอบคำถาม การเล่าเรื่อง การเล่านิทานและการทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาในสถานศึกษาเด็กปฐมวัยสามารถใช้ภาษาแทนความคิดของตน และใช้ภาษาในการติดต่อสัมพันธ์กับคนอื่นได้ คำพูดของเด็กวัยนี้อาจทำให้ผู้ใหญ่บางคนเข้าใจว่าเด็กรู้มากแล้ว

แต่ที่จริงเด็กยังไม่เข้าใจความหมายของคำและเรื่องราวลึกซึ้งนัก⁷ พัฒนาการของเด็กปฐมวัยทุกด้านมีความสำคัญเท่าเทียมกันและเด็กต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในสภาพบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก จึงเป็นเสมือนหนึ่งแนวทางให้ผู้สอนหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้เข้าใจเด็กสามารถจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมกับวัยและความแตกต่างของแต่ละบุคคล อันที่จะส่งเสริมให้เด็กพัฒนาจนบรรลุผลตามเป้าหมายที่ต้องการได้ชัดเจนขึ้น

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

การเรียนรู้ของมนุษย์มีผลสืบเนื่องมาจากประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกิดขึ้นจากกระบวนการที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยเด็กจะต้องเป็นผู้กระทำ

⁷ อรุณี หรดาล. “แนวการจัดประสบการณ์เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัย”. **ประมวลสาระชุดวิชาการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย (หน่วยที่ 1)**. (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2548), 26-27.

เกิดขึ้นด้วยตนเอง และการเรียนรู้จะเป็นไปได้ดีถ้าเด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าได้เคลื่อนไหวมีโอกาสคิดริเริ่มตามความต้องการและความสนใจของตนเอง รวมทั้งอยู่ในบรรยากาศที่เป็นอิสระอบอุ่นและปลอดภัย

เด็กปฐมวัยอายุ 3-5 ปี มีวิธีการเรียนรู้ที่ซับซ้อนมากขึ้นกว่ากลุ่มอายุ 2-3 ปี นอกจากการได้สัมผัสแล้วยังเป็นการคิด จินตนาการ การค้นคว้าและลงมือปฏิบัติ การสร้างให้เด็กเกิดการเรียนรู้ยังต้องคำนึงถึงพัฒนาการและความต้องการของเด็ก เด็กอยากรู้อยากเห็น สนใจค้นหาสิ่งที่ตนอยากรู้อยากเห็น ทั้งนี้เพื่อพัฒนากระบวนการทำงานของสมองการพัฒนาทางปัญญาจะเป็นไป อย่างรวดเร็วทำให้เด็กค้นหาไม่อยู่นิ่ง เด็กจะต้องการสืบค้นทุกอย่างที่ได้สัมผัส การให้โอกาสเด็กได้สัมผัสทำให้เด็กซึมซับประสบการณ์

สรุปความรู้โดยกระบวนการปรับตัว (adaptation) กระบวนการปรับตัวนี้ต้องใช้การย้ายประสบการณ์ ดังนั้น เด็กจึงชอบทำอะไรซ้ำๆ ทำนานๆ เมื่อเป็นที่พอใจแล้วเด็กจะเลิกสนใจ⁸

การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยมีจุดเริ่มต้นที่ความอยากรู้อยากเห็น ความสนใจใคร่รู้เด็กแต่ละคน มีพื้นฐานความรู้แตกต่างกันขึ้นอยู่กับกระบวนการของแต่ละคนที่ได้รับการพัฒนาและประเภทของความรู้ที่ได้รับมา และการมีประสบการณ์กับวัตถุต่างๆ เด็กพัฒนาความรู้ทางสังคมเมื่อเขาได้รับการจัดประสบการณ์การทำงานเป็นกลุ่ม การเรียนรู้ภาษาและการเป็นสมาชิกทางสังคมเป็นการถ่ายทอดจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง เด็กเรียนรู้โดยใช้ประสาทสัมผัสกระทำกับวัตถุด้วยความอยากรู้อยากเห็น ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ของเด็กเกี่ยวข้องกับ การดูดซับประสบการณ์เข้ามาแล้วพยายามสร้าง ความเข้าใจด้วยตนเองและการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ผู้สอนมีบทบาทเป็นผู้แนะนำให้เด็ก ใช้ความคิดอย่างไตร่ตรองและตรวจสอบความคิดของตนเอง กำลังทำกิจกรรมจัดประสบการณ์ให้เด็กได้แสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากวัตถุอุปกรณ์ที่หลากหลาย ให้โอกาสเด็กได้เรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมและรายงานหรือวาดรูปการค้นพบของตน

เด็กต้องการเรียนรู้จากสถานการณ์จริงอย่างสม่ำเสมอ เด็กต้องการเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นกลุ่มเล็ก และเรียนรู้เป็นรายบุคคล เพราะเด็กแต่ละคนสร้างความรู้ความเข้าใจ ด้วยตนเอง ผู้สอนควรให้การสนับสนุนให้เด็กได้ลงมือกระทำด้วยการคิดโดยใช้ประสาทสัมผัสของตนกับวัตถุเด็กเรียนรู้ได้ดี จากคำถามที่ยังไม่มีคำตอบ และคำถามที่เกิดขึ้นจากความสงสัยระหว่างทำกิจกรรม เด็กเรียนรู้ได้เต็มศักยภาพเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นเพราะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุคคลอื่น หรือมุมมองกับบุคคลอื่นๆ และได้มีโอกาสตรวจสอบความคิดของตนเอง เมื่อเด็กมีปัญหาคำแนะนำจากผู้ใหญ่จะช่วยให้เด็กแก้ไขปัญหาลำบากได้ด้วยตนเองหรือพบแนวทางการแก้ไขปัญหานั้นที่พึงพอใจการเรียนรู้ที่จัดตามความสนใจหรือให้เด็กได้แสดงออกในแนวทางใหม่ที่พวกเขาสนใจผู้สอนควรกระตุ้นให้เด็กเกิดความสงสัยอยากรู้อาคำตอบ พยายามทำการสืบค้นข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลและสรุป การเรียนรู้แบบนี้มีความสำคัญมากกว่าการเรียนรู้โดยการบอกข้อเท็จจริงจากครู การเรียนรู้ด้วยกระบวนการแสวงหาความรู้ไม่ทำให้เด็กได้ความรู้ที่น้อยแต่ทำให้เด็กได้เรียนรู้ในบริบทที่มีความหมายด้วยกระบวนการอยากรู้อยากเห็นอยากรู้อาคำตอบของเด็กนี้เอง บทบาทของผู้ใหญ่ในฐานะผู้สอน

⁸ กุลยา ตันตผลาชีวะ. รูปแบบการเรียนการสอนปฐมวัยศึกษา. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เอดิสันเพรสโปรดักส์, 2545), หน้า 26.

ต้องให้เด็กทำในสิ่งที่เด็กสนใจโดยมีผู้ใหญ่เป็นผู้ให้โอกาสทำให้เด็กคิด และให้คำชี้แนะเมื่อเด็กต้องการ และการสนับสนุนของผู้ใหญ่ต้องปฏิบัติอย่างเหมาะสมจึงจะสร้างความสำเร็จในการเรียนรู้ให้กับเด็ก⁹

สรุปได้ว่า เด็กปฐมวัยอายุ 3-5 ปี เรียนรู้โดยการใช้ประสาทสัมผัสกระทำกับวัตถุด้วยความอยากรู้อยากเห็น เด็กเรียนรู้ได้เต็มศักยภาพเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น เด็กต้องการเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นกลุ่มเล็กๆ และเป็นรายบุคคล การให้เด็กได้มีโอกาสและเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุคคลอื่นทำให้เด็กได้ตรวจสอบความคิดของตน แต่เมื่อมีปัญหาเด็กต้องการคำแนะนำจากผู้ใหญ่ ควรให้เด็กได้เรียนรู้ตามความสนใจหรือให้เด็กได้แสดงออกในแนวทางที่เขาสนใจ บทบาทของครูเป็นผู้ให้คำแนะนำเมื่อเด็กต้องการและให้การสนับสนุนอย่างเหมาะสม ดังนั้นการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก

กระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization)

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ชอบอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นหมู่คณะไม่สามารถแยกไปอาศัยอยู่อย่างโดดเดี่ยวตามลำพังได้ เพราะต้องมีการติดต่อปฏิสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา แต่จากการที่มนุษย์แต่ละคนต่างก็มีความแตกต่างกันไปตามลักษณะเฉพาะของตนจึงทำให้มนุษย์ต้องสร้างบางสิ่งบางอย่างขึ้นมาในสังคม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน เป็นเครื่องจัดแบ่งความเหมือน ความแตกต่างของมนุษย์ แต่ละกลุ่มให้ชัดเจนเนื่องจากในสังคมขนาดใหญ่ย่อมประกอบด้วยสังคมย่อยๆ สิ่งดังกล่าวนี้ ก็คือวัฒนธรรม อันประกอบด้วย ภาษา ความคิด ความเชื่อ ความรู้ในเรื่องราวต่างๆ รวมไปถึงกฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผน วิธีการดำเนินชีวิต ประเพณี ศิลธรรม ตลอดจนพฤติกรรมการแสดงออก และความชำนาญในด้านต่างๆ ล้วนถูกสร้างขึ้นมาจากวัตถุประสงค์ที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งสิ้น ครูถือเป็นตัวแทนการขัดเกลาทางสังคม (Socializing Agent) ที่สำคัญในสถานศึกษา ครูมีบทบาทเป็นทั้งผู้จัดการเรียนรู้และการเป็นแบบอย่างที่ดีในชีวิตประจำวันโดยถือหลัก สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น

นอกจากนี้ต้องดำเนินการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพแนวคิดทางสังคมวิทยาของการขัดเกลาทางสังคมเป็นการเตรียมบุคคลเข้ารับบทบาทต่างๆ ในสังคม¹⁰ กระบวนการขัดเกลาเด็กที่สำคัญที่สุดประการหนึ่ง บุคคลนับตั้งแต่เกิดมาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ประกอบอาชีพจนกระทั่งตายจะต้องผ่านกระบวนการ ขัดเกลาหล่อหลอมหรือที่เรียกว่า การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ซึ่งเป็นกระบวนการจัดประสบการณ์ทางสังคม แก่บุคคล ผู้เป็นสมาชิกของสังคมจะหล่อหลอมความเชื่อทัศนคติ ค่านิยม แรงจูงใจ และบุคลิกภาพของบุคคลโดยรวม โดยผ่านกระบวนการนี้

⁹ อัญชลี ไสยวรรณ, “การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนทักษะการคิดแสวงหาความรู้สำหรับเด็กปฐมวัย”, *ปริญญาณิพนธ์การศึกษาศุภชัยบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2548), หน้า 43-45.

¹⁰ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2541), หน้า 75.

บุคคลแต่ละคนจะเรียนรู้เพื่อปรับตัวให้เข้ากับมาตรฐาน จารีตประเพณี และวิถีปฏิบัติต่างๆ ของสังคมที่เขาอาศัยอยู่ การขัดเกลาทางสังคมจะหล่อหลอมให้บุคคลมีลักษณะทางจิตใจ และพฤติกรรม สอดคล้องกับลักษณะที่สังคมปรารถนาและเห็นว่าเหมาะสมกับบทบาทของบุคคล ทั้งบทบาทที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันและที่มีมาในอนาคต เพื่อใช้ในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมวัฒนธรรม ถือได้ว่าเป็นมรดกทางสังคมที่ต้องการมีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และนำไปปฏิบัติ โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่สังคมเห็นว่ามีความควรแก่การรักษาไว้ เพื่อให้เป็นวิถีชีวิตและเป็นแบบแผนของการดำรงชีวิตของสมาชิกในสังคมต่อไปและเป็นการคงไว้ ซึ่งสังคม ซึ่งกระบวนการในการถ่ายทอดเพื่อให้เกิดการเรียนรู้นี้ เรียกว่ากระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization)

วิธีการขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคมสามารถทำได้ 2 วิธี คือ 1. การขัดเกลาทางสังคมอย่างเป็นทางการ (Formal) เป็นวิธีการขัดเกลาโดยการเรียนรู้ จากแหล่งการศึกษาโดยตรงหรือสถานการณ์ที่เป็นพิธีการต่างๆ เป็นการบอกกล่าวสิ่งใดควรหรือไม่ควรอะไรผิด อะไรถูก ฯลฯ เป็นการชี้แนะแนวทางในการปฏิบัติต่อบุคคลอย่างจริงจังและเจตนา เพื่อให้บุคคลสามารถวางตัวได้ถูกต้องเหมาะสมกับสถานการณ์หนึ่ง ๆ ซึ่งบุคคลตั้งใจหรือรู้ตัวว่ากำลังเรียนรู้บางสิ่งบางอย่าง การขัดเกลาทางสังคมอย่างเป็นทางการจะพบเห็นอยู่เสมอในหมู่ครอบครัว โรงเรียน วัด เป็นต้น เช่น ถ้าเป็นครอบครัวก็จะอบรมลูกในรูปของการบอกเล่า สั่งสอน ชมเชย ดุด่า เป็นต้น ส่วนโรงเรียนจะอบรมเป็นทางการมากกว่าครอบครัว เพราะเป็นสถาบันอบรมสั่งสอนคนจำนวนมาก จึงจำเป็นต้องมีการอบรมและลงโทษอย่างเป็นทางการ เพื่อที่จะให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่ทำให้สามารถประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบแบบแผนที่กลุ่มสังคมนั้นกำหนดไว้ 2. การขัดเกลาทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการ (Informal) เป็นการขัดเกลาทางสังคมที่ไม่ได้บอกกันโดยตรง กล่าวคือ บุคคลได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ โดยไม่ได้ตั้งใจหรือโดยไม่รู้ตัว แต่ได้รับประสบการณ์หรือประโยชน์จากการสังเกต หรือการเรียนรู้จากการกระทำของผู้อื่น มักเป็นการเรียนรู้จากเพื่อน ครอบครัว และอื่นๆ โดยไม่เป็นทางการ¹¹

ขั้นตอนกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาในสังคมนย่อมจะผ่านลำดับขั้นต่างๆ ของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมด้วยกันทั้งนั้น ลำดับขั้นต่างๆ นี้ก็คือ วัยต่าง ๆ นั่นเอง กระบวนการขัดเกลาทางสังคมในแต่ละวัยย่อมแตกต่างกันออกไปและมีลักษณะเฉพาะ ลำดับขั้นของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมมีดังนี้

1. วัยเด็ก เป็นช่วงที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กมากที่สุดการอบรมนี้จะเป็นไปตามระยะเวลาของการเจริญเติบโต ระยะแรก ๆ จะเน้นในการตอบสนองความต้องการของทารก เช่น การให้อาหาร การให้ความอบอุ่น เมื่อเติบโตขึ้นก็จะเริ่มสอนคลาน นั่ง ยืน เดิน พุด

2. วัยหนุ่มสาว เป็นวัยที่ผ่านการอบรมมากพอที่จะรู้และเข้าใจกฎเกณฑ์ของสังคม ซึ่งการอบรมสั่งสอนส่วนใหญ่จะได้จากกลุ่มเพื่อน โรงเรียน วัยนี้เป็นวัยที่เด็กจะพ้นจากสภาพของความเป็นผู้เยาว์ และเริ่มเข้าสู่ภาวะของความเป็นหนุ่มสาว วัยรุ่นจึงเป็นระยะที่มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจเพื่อที่จะก้าว

¹¹ ปราณี พุ่มบางป่า, “การวิเคราะห์เนื้อหาเว็บไซต์ว่าไรต์ในด้านสังคมประกิต”, วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 26.

ไปสู่การเป็นผู้ใหญ่เต็มตัว โดยเฉพาะร่างกายจะเปลี่ยนไปภายในวัยนี้มักจะมีการเลียนแบบผู้อื่น เช่น บุคคลที่ตนยกย่องหรือเพื่อน จากการที่เขาได้สัมผัสกับกลุ่มต่างๆ จะทำให้เขามีโอกาสเลือกที่จะยึดบรรทัดฐานใด คุณค่าใดเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

3. วัยผู้ใหญ่ วัยนี้ยังมีความจำเป็นที่จะต้องมีการขัดเกลาทางสังคม แม้จะเป็นผู้มีประสบการณ์มากแล้วก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจากบางโอกาสต้องประสบกับสถานการณ์ใหม่ในสังคมก็ต้องเรียนรู้ระเบียบใหม่ หรือการเข้าไปในสังคมอื่นก็จำเป็นต้องศึกษาวัฒนธรรมของคนในสังคมนั้นให้ได้ จึงจำเป็นต้องปรับปรุงแนวปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป ยิ่งถ้าสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วด้วยแล้ว ก็มีความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ระเบียบแบบแผนของสังคมมากขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลง

แนวคิดทฤษฎีพุทธจิตวิทยา

พุทธจิตวิทยา มาจากคำว่า พุทธ+จิต+วิทยา พุทธ (Buddhist) แปลว่า รู้ตื่น คือรู้ตามหลักแห่งพุทธธรรม ได้แก่ รู้ในแก่นแท้ของพุทธศาสนาคืออริยสัจสี่ ซึ่งเน้นการใช้สติปัญญาในการแก้ทุกข์/ปัญหา ตั้งแต่ขั้นต่ำ ชั้นกลางและชั้นสูงสุด โดยมีผู้รู้/นักวิชาการได้ให้ความหมายของจิตวิทยาแนวพุทธ หรือพุทธจิตวิทยา (Buddhist Psychology) เอาไว้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ความหมาย หลายท่าน ดังนี้

พุทธจิตวิทยา คือ ความเข้าใจเบื้องต้น ในหลักความเป็นจริงที่เป็นกลางตามธรรมชาติ ได้แก่ ชีวิตและความเป็นไปของชีวิต ระบบพัฒนามนุษย์ ด้วยไตรสิกขา สารสำคัญของพุทธจริยาในเรื่องจิต และกรรมศึกษาหลักปฏิบัติธรรมเพื่อการดำรงชีวิตที่เป็นสุขและสงบเย็น ผักพัฒนาตนเองตามแนวพุทธธรรม เน้นการเรียนรู้ปริยัติและปฏิบัติควบคู่กัน เพื่อให้บรรลุผลแห่งการปฏิบัติสู่ปฏิเวธ

พระเทพวิสุทธิกวี¹² กล่าวว่า จิตวิทยาในพระพุทธศาสนา (พุทธจิตวิทยา) กล่าวถึงตัวจิตโดยตรงว่าเป็นตัวการที่มีความสำคัญมากที่สุดที่ทำให้คนเรา และสัตว์โลกทั้งหลายสุขหรือทุกข์ เสื่อมหรือเจริญ และกล่าวไว้ทุกแง่มุมอย่างละเอียดถี่ถ้วนมาก และจิตวิทยาตะวันตกนั้น ยังไม่ยุติที่ยังคงค้นคว้าและพบทฤษฎีใหม่ๆ เพิ่มเติมกันอยู่อย่างไม่มีที่สิ้นสุด แต่จิตวิทยาทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นการค้นพบที่สิ้นสุดยุติลงแล้วจากการตรัสรู้ของพระพุทธองค์ไม่มีทฤษฎีใหม่อันใดที่ใครจะค้นพบขึ้นมาให้ออกเหนือไปจากที่กล่าวไว้ใน พระอภิธรรมนี้แล้ว ถ้าใครจะค้น พบทฤษฎีใหม่ ให้ออกเหนือขึ้นไปกว่านี้ ก็แสดงว่านั่น ไม่ใช่จิตวิทยาในพระพุทธศาสนา

ทิพย์ ชันแก้ว¹³ กล่าวว่า พุทธจิตวิทยา หมายถึง การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์แห่งจิตวิทยาตะวันตก โดยมีหลักธรรมเป็นแกนหลักประสานให้เป็นอย่างหนึ่งเดียวกัน

¹² พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณโณ), จิตวิทยาในพระอภิธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543), หน้า ก.

¹³ ทิพย์ ชันแก้ว, ผศ.ดร., “ปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดบุรีรัมย์”, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561), หน้า 7.

ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ์ กล่าวว่า จิตวิทยาแนวพุทธ คือการนำศาสตร์ที่ศึกษา ถึงจิตใจและ กระบวน การทางจิตใจคือจิตวิทยา มาอธิบายกระบวนการการเกิดทุกข์และการพ้นทุกข์ อันเป็นสาระสำคัญของพุทธศาสนานั่นเอง

การจัดการศึกษาปฐมวัย ตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 ซึ่งถือเป็นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับแรกเพื่อวางรากฐานชีวิตของเด็กไทยให้เจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ มีพัฒนาการ สมวัยอย่างสมดุลเป็นองค์รวม ทั้งด้าน ร่างกาย จิตใจ สังคมและสติปัญญา บนพื้นฐานความสามารถและความแตกต่างระหว่างบุคคลภายใต้วิถีชีวิตของเด็กตามสภาพครอบครัว บริบทของชุมชนสังคมและ วัฒนธรรมไทย ซึ่งในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 ได้กล่าวถึงมาตรฐานคุณลักษณะที่พึง ประสงค์ของเด็กที่ต้องพัฒนาทั้ง 4 ด้านไปพร้อมๆ กัน ดังนี้

(1) ด้านร่างกาย มีร่างกายเจริญเติบโตตามวัยและมีสุขนิสัยที่ดี กล้ามเนื้อใหญ่และเล็กแข็งแรง ใช้ได้อย่างคล่องแคล่วและประสานสัมพันธ์

(2) ด้านจิตใจ มีสุขภาพจิตดี และมีความสุขมีคุณธรรมจริยธรรมและมีจิตใจที่ตั้งงาม ชื่นชมและ แสดงออกทางศิลปะดนตรีการเคลื่อนไหวและรักการออกกำลังกาย

(3) ด้านสังคมช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมกับวัยรักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และความเป็นไทย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และ

(4) ด้านสติปัญญาใช้ภาษาได้เหมาะสมกับในการคิดและวัย มีความสามารถแก้ปัญหาได้เหมาะสม กับวัยมีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้และมีทักษะในการแสวงหาความรู้

หลักธรรมทางพุทธศาสนาหรือหลักพุทธจิตวิทยาที่มุ่งเน้นการพัฒนาจากภายใน คือ จากจิต ที่อยู่ ภายในความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ จิต เจตสิก รูป เป็นหัวใจหลักของการพัฒนามนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์ ประกอบด้วยส่วนสำคัญ คือ รูปกับนาม รูปได้แก่ ร่างกาย นามได้แก่ ส่วนจิตใจ ร่างกาย มีความสามารถจะ รับกระทบผัสสะได้เท่านั้น ยังไม่เป็นการรู้เพราะถือว่า กายเป็นวัตถุธาตุ (แม้สมองก็เป็นวัตถุรู้อะไรไม่ได้) ตัวรู้ คือจิตประกอบด้วยอารมณ์ 4 ประการ คือ(1) อติธรรมหรือประสบการณ์เก่า (2) อารมณ์หรือสิ่งเร้ามา กระทบอวัยวะ (3) เจตสิก หรือความรู้สึกนึกคิดของจิต และ (4) วัตถุรูป คืออวัยวะรับสิ่งเร้า การเรียนรู้จะ เกิดได้นั้น ปัจจัยทั้ง 4 อย่าง ต้องทำงานประสานกัน คือเมื่อมีสิ่งเร้า (อารมณ์) มากระทบกับอวัยวะรับสิ่งเร้า (วัตถุรูป) เราจะไม่เห็น (ไม่รู้) ถ้าไม่มีความตั้งใจจะดู ฟัง ตมกลืน ลิ้มรส ก็คือไม่มีเจตสิกที่ไม่สามารถแยกแยะ ว่าอะไรเป็นอะไร หรือเมื่อสิ่งเร้ากระทบวัตถุรูป แม้ตั้งใจดูมีเจตสิกคอยกำกับ แต่หากไม่มีประสบการณ์เดิม (อติธรรม) มนุษย์เราก็จะไม่รู้จักสิ่งนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้การเรียนรู้จะเกิดขึ้นไม่ได้

กระบวนการเรียนรู้แนวพุทธจิตวิทยา

กระบวนการที่เป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา สาระของกระบวนการเรียนรู้แบบพุทธจิตวิทยาได้ ถูกย่อไว้แล้วในพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 4 ประการเหล่านี้ ย่อมเป็นไป เพื่อความเจริญแห่ง ปัญญา กล่าวคือ การเสวนาสัตบุรุษ การฟังสัทธรรม โยนิโสมนสิการ ธรรมานุธรรมปฏิบัติ” จากพุทธพจน์นี้

สามารถแยกกระบวนการเรียนรู้ ออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ (1) การรับรู้ ได้แก่ การเสวนาสัตบุรุษ และการฟัง สัทธรรม (2) การคิด ได้แก่ โยนิโสมนสิการ และ (3) การปฏิบัติ ได้แก่ ธรรมานุธรรมปฏิบัติ¹⁴

การเรียนรู้แนวพุทธจิตวิทยา หมายถึง กระบวนการที่ผัสสะทั้ง 6 ของมนุษย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้สัมผัสและสัมพันธ์กับสิ่งเร้า เกิดธาตุรู้ (รู้สึก หมายถึง รู้คิด รู้แจ้ง) และมีการกระทำโต้ตอบ ผูกฝน อบรมตนเอง หรือโดยกัลยาณมิตรจนประจักษ์ผล เกิดคุณภาวะ (ความรู้และความดี) สมรรถภาวะ (ความสามารถ) สุขภาวะ (ความผาสุกพอเหมาะพอควร) และอิสรภาวะ (พ้นจากทุกข์และความเป็นทาส) การเรียนรู้แนวพุทธ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้มนุษย์ฉลาดลึกซึ้งสามารถเข้าใจตนเองและเห็นความสัมพันธ์ เกี่ยวเนื่องระหว่างชีวิตของตนกับสรรพสิ่งทั้งหลายทั้งปวงในโลกมากขึ้นและมีศักยภาพมากขึ้นด้วย¹⁵

โดยสรุปแล้ว กระบวนการเรียนรู้แนวพุทธจิตวิทยา หมายถึง กระบวนการฝึกฝนอบรมให้ผู้เรียน ได้รับประสบการณ์ครอบคลุมถึงความเข้าใจในเนื้อหาสาระที่ตรงกับความเป็นจริง เกิดการพัฒนา กระบวนการคิด นำสู่การฝึกฝน ปฏิบัติสิ่งที่ถูกต้อง ดึงมาทั้งโดยตนเองและโดยกัลยาณมิตรอันส่งผลต่อการ เปลี่ยนแปลงคุณลักษณะอันพึงประสงค์ลักษณะการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธ จากการประมวล วิเคราะห์คำสอนของพระพุทธเจ้าสามารถสะท้อนให้เห็นลักษณะการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธมี องค์ประกอบที่สำคัญอย่างน้อย 4 ประการ คือ (1) ความมีอิสระ ที่สำคัญมาก คือ ความมีอิสระจากการ ครอบงำของอวิชาและกิเลส ตัณหา อุปาทาน (2) การเรียนรู้ความจริง คือการสัมผัสและการปฏิบัติใน ธรรมชาติแห่งความเป็นจริงของชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อม (3) การคิดไตร่ตรองอย่างแยกคาย และ (4) การ มีจิตใจที่เป็นกลาง ซึ่งการที่จะสัมผัสและคิดได้ตามความเป็นจริงนั้นต้องการจิตใจที่เป็นกลาง ถ้าจิตใจไม่เป็น กลางก็จะรับรู้และคิดไปตามอคติ การที่จิตใจจะเป็นกลางได้ต้องดำเนิน การตามมรรคมืองค์แปด

บทสรุป

การจัดการศึกษาให้กับเด็กปฐมวัยถือได้ว่าเป็นระยะเวลาที่สำคัญที่สุดในการชี้แนะและปลูกฝังให้ เด็กมีจริยธรรมอันดีงามหรือรู้จักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเป็นองค์รวมประกอบด้วยทั้งทางพฤติกรรมจิตใจ และปัญญาซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวจะฝังแน่นเป็นคุณลักษณะที่มั่นคงถาวรต่อไปในอนาคตทั้งนี้เพราะเด็ก ในช่วงวัยนี้ (0-6 ปี) มีอัตราการเจริญเติบโตทุกด้านทั้งร่างกาย สังคม จิตใจและปัญญา หากเด็กไม่ได้รับการ สนับสนุนให้ได้ใช้สมอง เพื่อการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพในสภาพแวดล้อมที่เอื้อและพร้อมอย่าง เหมาะสม (enriched environment) แล้วโอกาส ที่จะได้รับการพัฒนาที่ดีที่สุด (optimal window) จะมีน้อยลงหรือสายเกินไปที่จะได้รับจากบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ มาตรา 81 ที่ว่า “รัฐต้องจัดการศึกษาอบรม ให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม” พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำศาสนา ธรรมสู่กระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้คู่คุณธรรม ซึ่งตามหลักการทางพุทธจิตวิทยาถือว่า ชีวิต คือ

¹⁴ พระไพศาล วิสาโล, “กระบวนการเรียนรู้แบบพุทธ”, *เสขิยธรรม*, ปีที่ 44 ฉบับที่ 11, (เมษายน- มิถุนายน 2544): 13-17.

¹⁵ สุมณ อมรวิวัฒน์, *การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์*, หน้า 7.

การศึกษา การศึกษา คือ ชีวิต ชีวิตและการศึกษาอยู่ที่เดียวกันการปฏิรูปการเรียนรู้ คือ การย้ายการศึกษาให้มาอยู่ที่เดียวกับชีวิต

การนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาหรือหลักพุทธจิตวิทยามาเป็นรากฐานในการจัดการศึกษา จึงเป็นการกลมกลืน ปรับปรุง พัฒนาให้เด็กได้ดำเนินชีวิตตามความเป็นจริงของธรรมชาติ อย่างเป็นองค์รวมไม่แยกส่วนไม่แตกแยกจากความเป็นจริงในชีวิตสอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาปฐมวัยที่มุ่งพัฒนาเด็กบนพื้นฐานของการอบรมเลี้ยงดูและการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่สนองต่อธรรมชาติและพัฒนาการของเด็กแต่ละคนตามศักยภาพ ภายใต้บริบทสังคมวัฒนธรรมที่เด็กอาศัย ด้วยความรัก ความเอื้ออาทร และความเข้าใจของทุกคนเพื่อสร้างรากฐานคุณภาพชีวิตให้เด็กพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เกิดคุณค่าต่อตนเองและสังคมรูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ แนวพุทธสำหรับเด็กปฐมวัยที่พัฒนาขึ้นเป็นรูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาจริยธรรมของเด็กปฐมวัย โดยลักษณะของรูปแบบให้ความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างครูกับเด็ก ที่ต่างเป็นกัลยาณมิตรต่อกันและใช้หลักธรรม ได้แก่ สัมมาทิฐิ ไตรสิกขา และปัญญาวุฒิธรรม 4 ยึดหลักพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก โดยเด็กจะได้เรียนรู้และทำความเข้าใจกับความจริง ของธรรมชาติรู้ถึงกฎเกณฑ์แห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัยของสิ่งทั้งหลาย แล้วเอาความรู้นั้นมาใช้ปฏิบัติต่อชีวิตตนเองและสิ่งทั้งหลายรอบตัวได้อย่างถูกต้องดีงามและมีความสุข อันเป็นเป้าหมายในการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่ต้องการพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งกายและใจ

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 (อายุ3-5ปี)**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2547.
- กุลยา ตันติผลาชีวะ. **รูปแบบการเรียนการสอนปฐมวัยศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เอ็ดดิสัน เพรส โปรตส์, 2545.
- ทิพย์ ชันแก้ว, ผศ.ดร. “ปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดบุรีรัมย์”. **รายงานวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.
- ปราณี พุ่มบางป่า. “การวิเคราะห์เนื้อหาเว็บไซต์ว่าไรตี้ในด้านสังคมประภิต”. **วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2541.
- พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). **จิตวิทยาในพระอภิธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543.
- พระไพศาล วิสาโล. “กระบวนการเรียนรู้แบบพุทธ”. **เสขิยธรรม**, ปีที่ 44 ฉบับที่ 11, (เมษายน-มิถุนายน 2544): 13-17.
- สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. **การศึกษาปฐมวัย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2550.
- สุนน อมรวิวัฒน์. **การพัฒนาการเรียนรู้อตามแนวพุทธศาสตร์ ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์**. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, 2542.

- อรุณี ทรดาล. “แนวการจัดประสบการณ์เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัย”. **ประมวลสาระชุดวิชาการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย (หน่วยที่ 1)**. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2548.
- อัญชลี ไสยวรรณ. “การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนทักษะการคิดแสวงหาความรู้สำหรับเด็กปฐมวัย”. **ปริญญาานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2548.
- Caine, R., & Caine, G. **Making connections: Teaching and the human brain**. New York: Addison-Wesley, 1994.

ความพึงพอใจต่อสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ สาขาระบบสารสนเทศ คณะบริหารธุรกิจ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

The Satisfaction on Supportive Learning Materials of Information
System Department, Faculty of Business Administration, Rajamangala
University of Technology Srivijaya

กัญธณา สุขแก้ว
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย จังหวัดสงขลา

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความพึงพอใจต่อสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ของนักศึกษา 2) เพื่อประเมินบรรยากาศทางวิชาการของอาจารย์ ที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรระบบสารสนเทศทางธุรกิจ สาขาระบบสารสนเทศ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย 3) เพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบงานประกันคุณภาพ ตัวบ่งชี้ที่ 6.1 สิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ นักศึกษาในหลักสูตรระบบสารสนเทศทางธุรกิจ ประจำปีการศึกษา 2560 เทอม 1 จำนวน 535 คน และ เทอม 2 จำนวน 524 คน และอาจารย์ประจำหลักสูตรระบบสารสนเทศทางธุรกิจเทอม 1 จำนวน 10 คน และ เทอม 2 จำนวน 9 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามจำนวน 2 ชุด คือ แบบประเมินความพึงพอใจต่อสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ของนักศึกษา และ แบบประเมินบรรยากาศทางวิชาการของอาจารย์ โดยใช้ผลการเก็บข้อมูลจากเว็บไซต์สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ ค่าเฉลี่ย ผลการศึกษาพบว่า ผลการประเมินความพึงพอใจต่อสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ของนักศึกษา จำนวน 6 ด้าน มีค่าเฉลี่ยรวม อยู่ในระดับมาก และผลการประเมินบรรยากาศทางวิชาการของอาจารย์ มีค่าเฉลี่ยรวม อยู่ในระดับมากเช่นกัน

คำสำคัญ: ความพึงพอใจต่อสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้, บรรยากาศทางวิชาการของอาจารย์

Abstract

The purposes of this research were: 1) to investigate the satisfaction that support learning material of students, 2) to evaluate the academic atmosphere of the teacher in business information system, Faculty of Business Administration, Rajamangala University of Technology Srivijaya, 3) to collect data for quality assurance, indicator 6.1 supports learning. The populations were students in the information system department in academic year semester 1/2560 were 535 persons and the semesters 2/2560 were 524 persons. Instruments used in this study were the 2 questionnaires. To find the satisfaction on Supportive Learning materials of student and found academic atmosphere of the

teacher, we received data from a Web site of Office of Academic Promotion and Registration. The statistical analysis of the data was average. The study found that the satisfaction of supportive learning material of students, 6 aspect, were a high level. The evaluations of academic atmosphere of teachers were a high level also.

Keywords: Satisfaction on Supportive Learning Materials, Academic Atmosphere of Teacher

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาระบบสารสนเทศทางธุรกิจ อยู่ในสังกัดคณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย หลักสูตรนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตบุคลากรทางด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศที่เป็นนักปฏิบัติเพื่อรองรับความต้องการในงานด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศในสถานประกอบกาต่าง ๆ รวมถึงนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาสามารถนำความรู้เพื่อเป็นผู้ประกอบการเองได้ [1.] หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาระบบสารสนเทศทางธุรกิจ (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ.2560)เป็นหลักสูตรระดับปริญญาตรี 4 ปี หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ.2560ปรับปรุงจากหลักสูตรปรับปรุง พ.ศ.2555เริ่มดำเนินการใช้หลักสูตรในภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2560 สภาวิชาการให้ความเห็นชอบหลักสูตรในคราวประชุมครั้งที่ 5/2559วันที่ 4 เมษายน 2559 สภามหาวิทยาลัยให้ความเห็นชอบหลักสูตรในคราวประชุมครั้งที่ 139-4/2559 วันที่ 29 เมษายน 2559 คาดว่าจะได้รับการเผยแพร่ว่าเป็นหลักสูตรที่มีคุณภาพและมาตรฐานตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2552ในปีการศึกษา 2562 [1.]ความพึงพอใจต่อสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ หมายถึง ความรู้สึกหรือทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตร ระบบสารสนเทศทางธุรกิจ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ประกอบด้วย 6ด้าน ได้แก่ 1.ด้านสื่อ/เอกสารและอุปกรณ์การเรียนการสอน 2. ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม 3. ด้านการจัดการหลักสูตรการเรียนการสอน 4. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้ออำนวยต่อการศึกษด้วยตนเอง 5. ด้านการให้บริการด้านวิชาการ 6. ด้านการบริหารจัดการ และการบริการด้านต่างๆ การประเมินบรรยากาศทางวิชาการของอาจารย์ หมายถึง สภาพบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน เช่น อาคารเรียน ห้องเรียน สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกห้องเรียน บรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ ความหลากหลายและพอเพียงของสื่อการเรียนรู้ กิจกรรมที่เอื้อประโยชน์ทางวิชาการของอาจารย์ เป็นต้น

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาความพึงพอใจต่อสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ของนักศึกษา ในหลักสูตรระบบสารสนเทศทางธุรกิจ สาขาวิชาสารสนเทศ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย
- 2) เพื่อประเมินบรรยากาศทางวิชาการของอาจารย์ ที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรระบบสารสนเทศทางธุรกิจ สาขาวิชาสารสนเทศ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย
- 3) เพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบงานประกันคุณภาพ ตัวบ่งชี้ที่ 6.1 สิ่งสนับสนุนการเรียนรู้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

หลักสูตร สารสนเทศทางธุรกิจ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ได้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อประกอบการ ประกันคุณภาพในตัวเองครั้งที่ 6.1 สิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ และเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ให้สอดคล้องตรงกับความต้องการของผู้เรียนและผู้สอน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อสำรวจความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ แบ่งแบบสอบถาม ออกเป็น 2 ส่วน ส่วนที่ 1 ผู้เรียน ประเมิน สิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ จำนวน 6 หัวข้อ คือ 1.ด้านสื่อ/เอกสารและอุปกรณ์การเรียนการสอน 2. ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม 3. ด้านการจัดการหลักสูตรการเรียนการสอน 4. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้ออำนวยต่อการศึกษาด้วยตนเอง 5. ด้านการให้บริการด้านวิชาการ 6. ด้านการบริหารจัดการ และการบริการด้านต่างๆ เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert) ประกอบด้วยข้อคำถาม จำนวน จำนวน 43 ข้อ ส่วนที่ 2 ข้อคิดเห็น/ข้อเสนอแนะแบบปลายเปิด ส่วนแบบประเมินบรรยากาศทางวิชาการของอาจารย์เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 3 ด้าน ด้านที่ 1 ด้านบรรยากาศทางกายภาพที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอนด้านที่ 2 ด้านบรรยากาศทางวิชาการที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอนด้านที่ 3 ความพร้อมการให้บริการด้านทรัพยากรทางวิชาการ รวม จำนวน 13 ข้อการรวบรวมข้อมูลโดยระบบการประเมินแบบสอบถามออนไลน์บนเว็บไซต์สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน และวิเคราะห์ข้อมูลผลการตอบแบบสอบถามที่ได้จากสำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน ข้อมูลประจำปีการศึกษา 2560

ผลการศึกษา

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างนักศึกษาและอาจารย์ในหลักสูตร ระบบสารสนเทศทางธุรกิจ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย พบว่า ความพึงพอใจต่อสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ของนักศึกษา และการประเมินบรรยากาศทางวิชาการของอาจารย์ มีลำดับการนำเสนอผลการศึกษาดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยความพึงพอใจต่อสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ของนักศึกษา เทอม 1 และเทอม 2 ประจำปี 2560

ลำดับ	การประเมินสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ของนักศึกษา	ระบบสารสนเทศทางธุรกิจ	
		เทอม 1 N=535	เทอม 2 N=524
	ด้านสื่อ/เอกสารและอุปกรณ์การเรียนการสอน	4.80	4.70
1.	จำนวนหรือความเพียงพอของอุปกรณ์/สื่อการเรียนการสอน	4.80	4.71
2.	อุปกรณ์/สื่อการเรียนการสอน ทันสมัยมีประสิทธิภาพ	4.81	4.70
3.	การใช้อุปกรณ์การเรียนการสอนอย่างคุ้มค่า	4.79	4.70
4.	สื่อ/เอกสารและอุปกรณ์การเรียนการสอนมีความชัดเจนและเข้าใจง่าย	4.80	4.71

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยความพึงพอใจต่อสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ของนักศึกษา เทอม 1 และเทอม 2 ประจำปี 2560 (ต่อ)

ลำดับ	การประเมินสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ของนักศึกษา	ระบบสารสนเทศทางธุรกิจ	
		เทอม 1 N=535	เทอม 2 N=524
	ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม	4.82	4.74
1.	สภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน/ห้องปฏิบัติการโดยรวม (เช่น ความสะอาด แสงสว่าง การถ่ายเทอากาศ ระบบไฟฟ้า)	4.81	4.72
2.	สภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน/ห้องปฏิบัติการโดยรวม (เช่น ความสะอาด ความสงบร่มรื่น ที่นั่งพักผ่อน ระบบไฟฟ้า แสงสว่าง)	4.84	4.73
3.	ขนาดของห้องเรียนมีความเหมาะสมและมีอุปกรณ์ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ เพียงพอกับจำนวนผู้เรียน	4.83	4.77
4.	อาคาร ห้องเรียน/ห้องปฏิบัติการมีความเหมาะสมและจำนวนเพียงพอ	4.83	4.79
5.	ห้องพยาบาลมีความเหมาะสมและเพียงพอต่อการใช้งาน	4.83	4.70
6.	อาคาร/สถานที่ ในการทำกิจกรรมและการออกกำลังกายมีความเหมาะสมและเพียงพอ	4.81	4.74
7.	สภาพแวดล้อมภายในห้องน้ำ/ห้องสุขาโดยรวม (เช่น ความสะอาด แสง การถ่ายเทอากาศ)	4.79	4.70

ลำดับ	การประเมินสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ของนักศึกษา	ระบบสารสนเทศทางธุรกิจ	
		เทอม 1	เทอม 2
		N=535	N=524
8.	สภาพแวดล้อมโรงอาหารโดยรวม (เช่น ความสะอาด แสงสว่าง การถ่ายเทอากาศ ความหลากหลายของอาหาร)	4.81	4.71
9.	สถานที่จอดรถมีความเพียงพอและปลอดภัย	4.81	4.77
10.	สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปเหมาะสมกับการเรียนรู้	4.83	4.79
	ด้านการจัดการหลักสูตรการเรียนการสอน	4.85	4.75
1.	หลักสูตรมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน	4.85	4.74
2.	รายวิชาสอดคล้องกับหลักสูตร	4.85	4.77
3.	การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน	4.85	4.77
4.	กระบวนการเรียนการสอนกระตุ้นให้เกิดการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม	4.85	4.75
5.	การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่สอดคล้องกับสาขาที่เรียน เช่น ไปทัศนศึกษา หรือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิมาบรรยาย เป็นต้น	4.82	4.73

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยความพึงพอใจต่อสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ของนักศึกษา เทอม 1 และเทอม 2 ประจำปี 2560 (ต่อ)

ลำดับ	การประเมินสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ของนักศึกษา	ระบบสารสนเทศทางธุรกิจ	
		เทอม 1	เทอม 2
		N=535	N=524
	ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้ออำนวยต่อการศึกษด้วยตนเอง	4.86	4.77
1.	ความเพียงพอของหนังสือ/สื่อสิ่งพิมพ์ที่ให้บริการของห้องสมุด	4.85	4.77
2.	ความเพียงพอของสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น คอมพิวเตอร์ ระบบอินเทอร์เน็ต ทีวีดาวเทียม สื่อ CAI ฐานข้อมูล เป็นต้น	4.85	4.72
3.	ความทันสมัยของหนังสือ / สื่อสิ่งพิมพ์ที่ให้บริการของห้องสมุด	4.86	4.80
4.	ความทันสมัยของสื่ออุปกรณ์ห้องสมุด/ห้องคอมพิวเตอร์/ห้องสื่อเรียนรู้ด้วยตนเอง	4.88	4.79

ลำดับ	การประเมินสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ของนักศึกษา	ระบบสารสนเทศ ทางธุรกิจ	
		เทอม 1	เทอม 2
		N=535	N=524
5.	ความหลากหลายในการค้นคว้าของสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่นคอมพิวเตอร์ ระบบอินเทอร์เน็ต ทวีตวาทเทียม สื่อ CAI ฐานข้อมูล เป็นต้น	4.87	4.77
	ด้านการให้บริการด้านวิชาการ	4.86	4.78
1.	ความเพียงพอของอุปกรณ์ที่ให้บริการในห้องปฏิบัติการ	4.87	4.78
2.	ความทันสมัยของอุปกรณ์ในห้องปฏิบัติการ	4.86	4.78
3.	การให้บริการของเจ้าหน้าที่ห้องปฏิบัติการ	4.85	4.77
4.	การให้คำแนะนำ/ดูแลเอาใจใส่ของอาจารย์ที่ปรึกษา	4.86	4.80
5.	การให้บริการทางวิชาการ/การจัดกิจกรรม/โครงการเพื่อประโยชน์แก่ผู้เรียน	4.87	4.79
	ด้านการบริหารจัดการ และการบริการด้านต่างๆ	4.53	4.46
1.	การมีทุน/กองทุนสนับสนุนการศึกษา	4.87	4.77
2.	การให้บริการข้อมูลข่าวสารแก่นักศึกษา	4.84	4.79
3.	การให้บริการด้านสุขภาพอนามัย	4.86	4.78
4.	การควบคุมการจำหน่ายอาหารที่มีคุณภาพในราคาที่เหมาะสม	4.88	4.79
5.	การให้การสนับสนุนกิจกรรมของนักศึกษา	4.86	4.80
6.	การรักษาความปลอดภัยภายในบริเวณมหาวิทยาลัย (รปภ อุปกรณ์ป้องกัน อัคคีภัย กล้องวงจรปิด)	4.84	4.74
7.	ผลของการให้บริการโดยรวมของมหาวิทยาลัย	4.87	4.79
8.	การให้บริการของเจ้าหน้าที่ของคณะฯ/สาขาโดยรวม	4.87	4.77
9.	การให้บริการของเจ้าหน้าที่ห้องสมุด/ห้องคอมพิวเตอร์/ห้องสื่อเรียนรู้ด้วยตนเอง	4.88	4.79
10.	การให้บริการของเจ้าหน้าที่ของสำนักงานส่งเสริมและงานทะเบียน	4.86	4.80
11.	การให้บริการของเจ้าหน้าที่การเงิน	4.84	4.78
12.	การให้บริการของเจ้าหน้าที่ของกองพัฒนานักศึกษา	4.84	4.80
13.	การให้บริการของเจ้าหน้าที่บริการเกี่ยวกับการเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษา/ทุนการศึกษา	4.84	4.76

ลำดับ	การประเมินสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ของนักศึกษา	ระบบสารสนเทศทางธุรกิจ	
		เทอม 1	เทอม 2
		N=535	N=524
14.	การให้บริการของเจ้าหน้าที่ห้องพยาบาล	4.83	4.76
รวม		4.79	4.70

ตารางที่ 2 สรุปลักษณะสนับสนุนการเรียนรู้ของนักศึกษาจำนวน 6 ด้าน ประจำปี 2560

ลำดับ	การประเมินสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ของนักศึกษา	ระบบสารสนเทศทางธุรกิจ	
		เทอม 1	เทอม 2
1	ด้านสื่อ/เอกสารและอุปกรณ์การเรียนการสอน	4.80	4.70
2	ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม	4.82	4.74
3	ด้านการจัดการหลักสูตรการเรียนการสอน	4.85	4.75
4	ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้ออำนวยต่อการศึกษด้วยตนเอง	4.86	4.77
5	ด้านการให้บริการด้านวิชาการ	4.86	4.78
6	ด้านการบริหารจัดการ และการบริการด้านต่างๆ	4.53	4.46
รวม		4.79	4.70

ตารางที่ 3 แบบประเมินบรรยากาศทางวิชาการของอาจารย์จำแนกรายด้าน

ประจำภาคการศึกษา 1 ปีการศึกษา 2560 ข้อมูล ณ วันที่ 13 มิถุนายน 2561					
คณะ	สาขา	จำนวน ผู้ ประเมิน	ค่าเฉลี่ยคะแนน		
			ด้านที่ 1	ด้านที่ 2	ด้านที่ 3
คณะบริหารธุรกิจ	ระบบสารสนเทศทางธุรกิจ	10	4.8	4.8	4.58
ประจำภาคการศึกษา 2 ปีการศึกษา 2560 ข้อมูล ณ วันที่ 13 มิถุนายน 2561					
คณะ	สาขา	จำนวน ผู้ ประเมิน	ค่าเฉลี่ยคะแนน		
			ด้านที่ 1	ด้านที่ 2	ด้านที่ 3
คณะบริหารธุรกิจ	ระบบสารสนเทศทางธุรกิจ	9	4.93	4.85	4.92

* ด้านที่1 ด้านบรรยากาศทางกายภาพที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน ด้านที่2 ด้านบรรยากาศทางวิชาการที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน ด้านที่3 ความพร้อมการให้บริการด้านทรัพยากรทางวิชาการ

ตารางที่ 4 แบบประเมินบรรยากาศทางวิชาการของอาจารย์เทอม 1 และเทอม 2 ปีการศึกษา 2560

ลำดับ	แบบประเมินบรรยากาศทางวิชาการของอาจารย์	ระบบสารสนเทศทางธุรกิจ	
		เทอม1	เทอม2
		N=10	N=9
1.	ด้านบรรยากาศทางกายภาพที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน	4.78	4.9
2.	สภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน / ห้องปฏิบัติการโดยรวม (เช่น ความสะอาด แสง การถ่ายเทอากาศ)	5	4.8
3.	สภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน / ห้องปฏิบัติการโดยรวม (เช่น ความสะอาด ความสงบเรียบร้อย)	5	4.9
4.	ขนาดของห้องเรียนมีความเหมาะสมและมีอุปกรณ์เช่น โต๊ะ เก้าอี้เพียงพอกับจำนวนผู้เรียน	4.89	4.8
5.	อาคาร ห้องเรียน /ห้องปฏิบัติการมีความเหมาะสมและจำนวนเพียงพอกับจำนวนผู้เรียน	5	4.6
6.	สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปเหมาะสมกับการเรียนรู้	4.89	4.8

ลำดับ	แบบประเมินบรรยากาศทางวิชาการของอาจารย์	ระบบสารสนเทศทางธุรกิจ	
		เทอม1	เทอม2
		N=10	N=9
7.	ความเพียงพอของอุปกรณ์สนับสนุนในการจัดการเรียนการสอน (เครื่องขยายเสียง เครื่องฉายภาพ กระดานดำ)	4.89	4.8
8.	ด้านบรรยากาศทางวิชาการที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน	4.89	4.8
9.	มหาวิทยาลัยสนับสนุนให้มีกิจกรรม /โครงการ ในการขอตำแหน่งทางวิชาการของอาจารย์	4.78	4.8
10	มหาวิทยาลัยมีบริการทางวิชาการ /กิจกรรม /โครงการ เพื่อประโยชน์ด้านวิชาการแก่อาจารย์	4.89	4.5
11.	ความทันสมัยของหนังสือ / สื่อสิ่งพิมพ์ที่ให้บริการของห้องสมุด	4.89	4.4
12.	ความหลากหลายในการค้นคว้าของสื่อการเรียนรู้ต่างๆเช่น คอมพิวเตอร์ ระบบอินเทอร์เน็ต ทีวีดาวเทียม สื่อ CAI ฐานข้อมูล เป็นต้น	4.89	4.6
13.	ความเพียงพอของสื่อการเรียนรู้ต่างๆเช่น คอมพิวเตอร์ ระบบอินเทอร์เน็ต ทีวีดาวเทียม สื่อ CAI ฐานข้อมูล เป็นต้น	5	4.8
	รวม	4.90	4.73

สรุปผลการศึกษา

จากผลการประเมินความพึงพอใจต่อสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ของนักศึกษาสาขาระบบสารสนเทศ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัยภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2560 พบว่า มีระดับความพึงพอใจต่อสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ทั้ง 6 ด้าน อยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านที่ 4 ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้ออำนวยต่อการศึกษาด้วยตนเอง และด้านที่ 5 ด้านการให้บริการด้านวิชาการ มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ 4.86ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือด้านที่ 6ด้านการบริหารจัดการ และการบริการด้านต่าง ๆ มีค่าเฉลี่ยรวมต่ำสุดคือ 4.53และเป็นไปในทิศทางเดียวกับ ผลการศึกษาความพึงพอใจในภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2560 ซึ่งพบว่า ระดับความพึงพอใจสูงสุดคือ ด้านที่ 5 ด้านการให้บริการด้านวิชาการ มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ 4.78 และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านที่ 6 ด้านการบริหารจัดการและบริการด้านต่าง ๆ มีค่าเฉลี่ยรวมต่ำสุด คือ 4.46ในด้านการประเมินบรรยากาศทางวิชาการของอาจารย์ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่1 ด้านบรรยากาศทางกายภาพที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ 4.80 และ 4.93 ในภาคเรียนที่ 1 และ ภาคเรียนที่ 2 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าข้อที่ได้คะแนนสูงสุดมีหลายข้อคือสภาพแวดล้อมภายนอกและภายในห้องเรียน อาคาร และห้องปฏิบัติการ และ

สื่อต่าง ๆ ที่ใช้ในการเรียนการสอน ได้รับความพึงพอใจในระดับมากที่สุด ทั้งนี้หลักสูตร ระบบสารสนเทศทางธุรกิจ จะได้ประชุมทบทวนสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้เพื่อให้บริการอาจารย์และนักศึกษาเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ในการจัดสภาพแวดล้อมที่ดีในการเรียนรู้ และสร้างระบบตรวจสอบการบริหารจัดการการเรียนรู้ที่ดีต่อไป

บรรณานุกรม

- เกวลี ผังดี, พิมพรดา ครองยุติ. “ความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนการสอน ในหลักสูตรของภาควิชาสถิติ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น”. *ปริญญาวิทยาศาสตร์บัณฑิตสาขาสถิติ*. ภาควิชาสถิติ คณะวิทยาศาสตร์: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2556.
- ฝ่ายแนะแนวการศึกษาและอาชีพ กองพัฒนานักศึกษา. *รายงานการวิจัยความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ และการจัดบริการของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ประจำปีงบประมาณ 2558*. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, 2558.
- มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย. *หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการระบบสารสนเทศทางธุรกิจ (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ.2560)*. สงขลา: คณะบริหารธุรกิจ, 2560.
- วรญา ทองอุ่น, จันจิราภรณ์ ปานยินดี. “ความพึงพอใจต่อหลักสูตรการบริหารทรัพยากรมนุษย์ คณะวิทยาการจัดการมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.” *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์*, ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน 2560).
- สีอำพัน อยู่คงคราม,จำรูญ จิรัฎฐิติ, ดวงพร แผลงหลา. *ความพึงพอใจต่อสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ของนักศึกษาคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี*. ม.ป.ท.: คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี, ม.ป.ป.

กลวิธีการสร้างเด็กไทยสองภาษาในศตวรรษที่ 21 Strategies for Making Thai Bilingual Children in the 21st Century

ภราดร สุขพันธ์
เฉลิมพล ณ เชียงใหม่
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

บทความนี้มีเป้าหมายเพื่อครอบครัวไทยที่มีความสนใจและมีความต้องการสร้างเด็กสองภาษาตามแนวความคิด กลยุทธ์ กลวิธี เทคนิค และเคล็ดลับต่างๆ เพื่อให้เด็กเกิดความเคยชิน และซึมซับภาษาทุกครอบครัวสามารถสร้างเด็กให้เป็นคนที่สามารถพูดสองภาษาตามกลวิธีการและทำให้เด็กพูดและสื่อสารภาษาอังกฤษกับคนครอบครัวได้ จะเห็นได้ว่าในศตวรรษที่ 21 เด็กที่ถูกครอบครัวสอนสองภาษาจะได้รับประโยชน์มากมายหลายด้าน เช่น ด้านภาษา ด้านวิชาการ ด้านกระบวนการคิด และ ด้านครอบครัวและชุมชน การสร้างเด็กไทยสองภาษาในศตวรรษที่ 21 ถือได้ว่าเป็นยุคแห่งการเรียนรู้ และ ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง เด็กยุคใหม่ไม่ใช่เพียงแค่คนไทยเท่านั้นที่จำเป็นต้องมีความรู้ภาษาที่สองนอกเหนือไปจากภาษาของตัวเอง และหลายครอบครัวทั่วโลกให้ความสำคัญและมองเห็นประโยชน์ที่จะได้รับจากการสร้างเด็กสองภาษาต่ออนาคตของเด็กเช่นเดียวกัน

คำสำคัญ: กลวิธี, เด็กไทยสองภาษา, ศตวรรษที่ 21

Abstract

This article is aimed at Thai families who are interested and wanted to build bilingual children according to ideas, strategies, techniques and tips in order to be familiar and absorbed language of Children. Every family can make the bilingual children according to the strategies and they can speak and communicate English language with the family. It can be seen that in the 21st century, children who have been bilingual they will be gotten many benefits such as language, academic, thinking process, family and community. The making Thai bilingual children in the 21st century, it is the age of learning and change. Modern children are not only Thais who need to have second language knowledge in addition to their own language, but many families around the world focus on the importance the benefits of making bilingual children's future as well.

Keywords: tactics, bilingual children, 21st century

บทนำ

ศตวรรษที่ 21 “เป็นยุคแห่งการเรียนรู้ และยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง” ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลทั่วโลกรอบด้าน หลายมิติ ซึ่งปัจจุบันสังคมโลกกำลังเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษาและเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นประเทศที่กำลังพัฒนาหรือพัฒนาแล้ว ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนที่แตกต่างกันมากขึ้น ผู้คนจำนวนมากหลากหลายเชื้อชาติ ย้ายข้ามประเทศข้ามเชื้อชาติและข้ามวัฒนธรรม เพื่อมาใช้ชีวิต เรียนรู้ ศึกษา และทำงานร่วมกัน ทำให้เกิดเป็นสังคมแบบ “พหุวัฒนธรรม” “Multicultural” ชีวิตการทำงานปรับเปลี่ยนจากการทำงานที่ใช้บุคคลที่มีความรู้เดียวกัน ทักษะเดียวกัน และทำงานในสายเดียวกัน ก็จำเป็นต้องปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง โดยจัดการศึกษาให้ทันต่อสถานการณ์โลกที่เต็มไปด้วยองค์ความรู้และข้อมูลที่ทันสมัยเพิ่มมากขึ้นอยู่ตลอดเวลา

ในอดีตโลกของเราถูกพัฒนาและเปลี่ยนแปลงจนถึงในยุคปัจจุบันส่งผลผลมาจากความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี (Technology) และนวัตกรรม (Innovation) มากมายที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้สังคมโลกเป็นมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 อย่างเต็มตัว ซึ่งเป็นยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Technology) เข้ามามีบทบาทอย่างมากกับการดำเนินชีวิตของบุคคลสังคมโลกทุกคนไม่ว่าแม้แต่ตัวเด็กเล็ก นักเรียน นิสิต นักศึกษา เจ้าหน้าที่ พนักงาน บุคคลทุกวงการ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้มีผลต่อพวกเขาในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้อะไร หรือ การทำงานต่อสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัว การเพิ่มศักยภาพในเรื่องของความคิดสร้างสรรค์ หรือการเพิ่มทักษะในการช่วยเหลือตัวเองทั้งจากห้องเรียนและจากชีวิตประจำวัน¹

ความท้าทายของการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เตรียมพร้อมไปกับชีวิตในศตวรรษที่ 21 เป็นเรื่องสำคัญของกระแสรูปแบบเปลี่ยนทางสังคมที่เกิดขึ้นในศตวรรษนี้ ส่งผลต่อวิถีการเรียนรู้ วิธีการดำรงชีวิตทางสังคมทุกคนในสังคมจำเป็นต้องมีการตื่นตัวและเตรียมพร้อมในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะสำหรับการออกไปดำรงชีวิตในโลกในศตวรรษที่ 21 ทักษะแห่งการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 คือ ทักษะการเรียนรู้ (Learning Skills) ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ความรู้ ความสามารถ และทักษะจำเป็น ซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ตลอดจนการเตรียมความพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงอีกมากมาย²

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ภาษาอังกฤษในศตวรรษที่ 21 ถือเป็นยุคสมัยที่ทำให้ความสามารถของสังคมโลก เพราะเป็นยุคที่สังคมโลกต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และข้อมูลข่าวสารทุกอย่างก็ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงรอบตัวเราเท่านั้น บุคคลในสังคมโลกไม่เพียงแต่ติดต่อสื่อสารกันภายในกลุ่มของตัวเองแต่ยังต้องมีการติดต่อสื่อสารกับกลุ่มบุคคลอื่นด้วย ซึ่งบุคคลเหล่านั้นอาจจะไม่ได้พูดภาษา

¹ บริติชเคาน์ซิล. **ทักษะที่เด็กในศตวรรษที่ 21 ต้องการคืออะไร**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <https://www.britishcouncil.or.th/english/tips/what-skills-do-children-need-in-the-21-century> [9 มกราคม พ.ศ. 2561]

² วิชากการ.คอม. **ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://www.vcharkarn.com/varticle/60454> [14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561]

เดียวกับเราแล้วจะอย่างไรที่จะทำให้บุคคลเหล่านั้นเข้าใจในสิ่งที่เราสื่อสาร ฉะนั้น ภาษาอังกฤษ (English Language) เป็นฐานะภาษาสำคัญของโลก และ ภาษากลางของโลกที่สังคมโลกใช้เป็นภาษาการศึกษา “Learning Language” และ ภาษาทำงาน “Working Language” ทุกคนต้องเรียนรู้และใช้ภาษาอังกฤษได้ในศตวรรษนี้ทั้งสิ้น

แนวคิดและทฤษฎีทักษะการเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ 21

ทักษะการเรียนรู้ของคนในศตวรรษที่ 21 (21st Century Skills) ปunya และ คริสเต็น (Punya & Kristen, 2001) ได้กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ 21 (21st Century Learning) ได้กำหนดให้เป็น ยุทธศาสตร์การทำงานเพื่อการจัดการศึกษาเรียนรู้ในยุคใหม่ให้เกิด ประสิทธิภาพสูงสุดต่อการจัดการเรียนรู้ และในขณะเดียวกันนั้นทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (21st Century Skills) ก็กลายเป็นยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญที่นักการศึกษาหลากหลายฝ่ายต่างร่วมกันวิจัยเพื่อสร้างเป็นรูปแบบ และนำเสนอแนวปฏิบัติต่อการเสริมสร้างประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาเรียนรู้ให้เกิดขึ้นเช่นกัน ดังนั้น การสร้างทักษะเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 จึงเป็นลักษณะของการศึกษาวิจัยในเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพแห่งองค์ความรู้ทักษะความเชี่ยวชาญและสมรรถนะให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนเพื่อประสิทธิภาพของการเรียนรู้สำหรับการดำรงชีพในสังคมแห่งความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน³

ทักษะการเรียนรู้ของคนในศตวรรษที่ 21 (21st Century Skills) ของแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579 ได้กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า “คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21” และกำหนดเป้าหมาย โดยให้มีคุณลักษณะและทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (3Rs8Cs) ประกอบด้วย ทักษะและคุณลักษณะต่อไปนี้ 3Rs ได้แก่ การอ่านออก (Reading) การเขียนได้ (Writing) และการคิดเลขเป็น (Arithmetics) และ 8Cs ได้แก่ ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะในการแก้ปัญหา (Critical Thinking and Problem Solving) ทักษะด้านการสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity and Innovation) ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์ (Cross – cultural Understanding) ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ (Collaboration, Teamwork and Leadership) ทักษะด้านการสื่อสาร สารสนเทศ และการรู้เท่าทันสื่อ (Communications, Information and Media Literacy) ทักษะด้านคอมพิวเตอร์และ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Computing and ICT Literacy) ทักษะอาชีพ และทักษะ การเรียนรู้ (Career and Learning Skills) และความมีเมตตา กรุณา มีวินัย คุณธรรม จริยธรรม (Compassion)⁴

³ Punya & Kristen, 2001, อังโน พัชรี สร้อยสกุล. การพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 สำหรับ นักศึกษาอาชีวศึกษาเอกชนในเขตพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออก, (มหาวิทยาลัยบูรพา : ดุษฎีบัณฑิต 2559) หน้า 50.

⁴ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพมหานคร : บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด, 2560. หน้า ฉ.

ทักษะในศตวรรษที่ 21 (21st Century Skills) ไม่ใช่เพียงแคสำหรับเด็ก นักเรียน นักศึกษาเท่านั้น แต่ยังเอาไว้พัฒนาบุคลากรทุกคนด้วย เป้าหมายเพื่อที่จะสร้างคนให้มีคุณภาพ มีคุณค่าเป็นที่ยอมรับ สามารถทำงานและใช้ชีวิตในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากการมีความรู้ในวิชาหลัก (Core Subjects) แล้ว จะต้องรู้ในลักษณะสหวิทยาการ (interdisciplinary) และต้องมีความรู้รอบตัวอื่นๆ ด้วย เช่น Global Awareness เศรษฐกิจ การเงิน การประกอบธุรกิจ หน้าที่พลเมือง สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น มีความรู้วิชาอย่างเดียวกไม่ได้ เพราะความรู้ท่วมหัว มักรอดตัวไม่รอด ชีวิตไม่ได้มีมิติเดียว จะต้องมีความรู้ชีวิต และทักษะอาชีพด้วย (Life and Career Skills) เช่น ทักษะการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งต้องมีทั้งศาสตร์และศิลป์ ทักษะทางสังคม การมองโลกในแง่ดี การควบคุมอารมณ์ ทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น มีภาวะผู้นำ รู้จักการให้ ทำดีโดยไม่หวังผลตอบแทน

การเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต ฉะนั้นทักษะสำหรับเด็กในศตวรรษที่ 21 ต้องมีทักษะการเรียนรู้และสร้างนวัตกรรมใหม่ (Learning and Innovation Skills) มั่นฝึกฝน พัฒนาตัวเอง เรียนให้เกิดทักษะ เรียนโดยการปฏิบัติ (learning by doing) การคิดวิเคราะห์ เรียนรู้วิธีการแก้ปัญหา มีความคิดสร้างสรรค์ มีทักษะในการสื่อสาร และทักษะแห่งความร่วมมือ หรือเรียกง่ายๆว่า ต้องมี 4C คือ Communication, Collaboration, Creativity และ Critical Thinking และที่จะขาดไม่ได้คือ ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี (Information, Media and Technology Skills)⁵ เมื่อมีการเรียนรู้ในศตวรรษใหม่ มีค่าที่สำคัญที่น่าสนใจคือ คำว่า “Teach Less” และ “Learn More” โดยความหมายแล้วหมายความว่า การเปลี่ยน วิธีการศึกษา ด้วยการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายจาก “ความรู้(knowledge) ไปสู่ทักษะ (skill or practices)”⁶ และ การได้เรียนรู้แบบลงมือทำ แล้วการเรียนรู้ก็จะเกิดจากภายในใจและสมองของตนเอง การเรียนรู้แบบนี้เรียกว่า PBL (Project-Based Learning=กระบวนการเรียนรู้จากปมปัญหาสู่ปัญหา)⁷

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้และสร้างเด็กสองภาษา

ปัจจุบันนี้ หลายครอบครัวให้ความสำคัญในเรียนรู้และการสอนภาษาที่สองกับลูก และมักส่งเสริมลูกๆ เข้าเรียนในโรงเรียนที่มีโปรแกรมการสอนภาษาต่างประเทศ ทำให้เด็กมีประสบการณ์ทางภาษาเพิ่มมากขึ้น หลักสำคัญที่จะสร้างลูกให้เป็นคนที่มีความสามารถเรียนรู้สองภาษาจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยในการส่งเสริมเพื่อที่จะเป็นเด็กยุคใหม่ในศตวรรษที่ 21 ที่ไม่ใช่แค่พูดได้เพียงแค่ภาษาไทยหรือภาษาแม่ได้แค่

⁵ The Forest Restoration Research Unit (FORRU-CMU). **About 21st Century Skills.** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://www.forru.org/Loveyou/content.php?mid=83576> [14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561]

⁶ สุปรียา ศิริพัฒนกุลขจร 2012: 12, อ้างใน มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง. แนวคิดการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: http://arit.mcru.ac.th/images/KM/2557/57KM_1innovation.pdf [14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561]

⁷ วิจารณ์ พานิช, วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มูลนิธิสตรี-สฤกษ์วงศ์, 2555), หน้า 15.

ภาษาเดียว ต้องสามารถพูดได้หลายภาษา โดยเฉพาะภาษาอังกฤษที่เป็นภาษาที่ทั่วโลกนิยมใช้ในการสื่อสาร ซึ่งอาจจะมองค้ประกอบดังต่อไปนี้

1. **ภาษา** การเรียนรู้ภาษาที่สอง ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างภาษาที่หนึ่งและภาษาที่สอง หรือ อาจจะทำให้ทั้งสองภาษาต่างก็มีอิทธิพลต่อกัน ลาโด (Lado) ได้กล่าวไว้ว่า ในการเรียนภาษาที่สอง มักจะถ่ายทอดโครงสร้างต่างๆ จากภาษาแม่ไปยังภาษาที่จะเรียน ซึ่งทำให้เกิดได้ทั้งความยากลำบาก และความสับสนในการเรียน ซึ่งขึ้นอยู่กับโครงสร้างรูปแบบ ความหมายในภาษาที่จะเรียนนั้นว่ามีความเหมือนหรือต่างกัน ส่วนที่เหมือนกันจะช่วยให้การเรียนรู้ง่ายขึ้น ส่วนใดที่แตกต่างกัน เด็กจะประสบปัญหาในการเรียนรู้ที่เรียกกันว่า เป็นการแทรกแซงจากภาษาแม่ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของการออกเสียงของเด็กไทย เนื่องจากความแตกต่างระหว่างระบบเสียงในภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

2. **ตัวเด็ก** การเรียนรู้ภาษาที่สองของเด็กโดยเฉพาะเด็กเล็กที่กำลังอยู่ในระหว่างการพัฒนาความสามารถในการใช้ภาษาที่สอง มีปัจจัยหลายอย่างในการส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาที่สองของเด็ก ดังนี้

2.1 **อายุ** มีผลงานวิจัยหลายเรื่องระบุว่า การมีโอกาสได้สัมผัสกับภาษาที่สองตั้งแต่วัยเยาว์ แม้เพียงเล็กน้อย หรือไม่ก็ใช้ภาษาอย่างต่อเนื่อง มีโอกาสสูงที่จะประสบความสำเร็จ และยังช่วยสร้างรูปแบบการเรียนรู้ภาษาเชิงคุณภาพที่แตกต่างออกไป หากผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ภาษานั้นอย่างเป็นทางการในห้องเรียนภายหลัง การได้สัมผัสหรือใช้ภาษาตั้งแต่วัยเยาว์นั้น จะเป็นตัวกระตุ้นระบบการทำงานของระบบสมองที่ช่วยในการเรียนภาษาในช่วงหลังได้มาก

2.2 **ทัศนคติ** การเรียนรู้ภาษาที่สองหากเด็กมีทัศนคติเชิงบวกต่อการเรียนรู้ภาษาที่สอง จะชักนำให้แสดงออกทางความรู้สึกหรืออารมณ์จากสภาพจิตโต้ตอบในด้านดี มีความสนใจและกระตือรือร้นที่จะร่วมกิจกรรมหรือการพูดภาษาที่สอง ในทางตรงกันข้ามหากเด็กมีทัศนคติทางลบ เด็กจะพยายามหลบเลี่ยงในการร่วมกิจกรรม และไม่สนใจที่จะพูดคุยสนทนาด้วยภาษาที่สอง

2.3 **แรงจูงใจ** เป็นการผสมผสานของความพยายามความต้องการที่จะประสบความสำเร็จ และทัศนคติที่ชื่นชอบที่จะนำไปสู่เป้าหมายการเรียนรู้ภาษาที่สอง ทั้งนี้เงื่อนไขการเรียนรู้ภาษาที่สองที่ส่งผลต่อแรงจูงใจของเด็กมี 4 ประการ คือ **ความสนใจ ความสัมพันธ์ ความคาดหวัง และความพึงพอใจต่อผล การเรียนรู้** หากเด็กมีแรงจูงใจในการเรียนรู้ภาษาที่สองจะทำให้เด็กมีความสนใจและกระตือรือร้นที่จะร่วมกิจกรรมและฝึกใช้ภาษาที่สองในสถานการณ์ต่างๆ

3. **พ่อแม่/คนในครอบครัว** ความสามารถในการใช้ภาษาของเด็กขึ้นอยู่กับพื้นฐานการใช้ภาษาของครอบครัว เสียงที่แม่พูดกับลูกตอนเล็กๆ มีผลอย่างมากต่อการพัฒนาทางภาษาของเด็ก เสียงสูงจะทำให้เด็กตั้งใจฟังและสนใจฟังการพูดซ้ำๆ สั้นๆ จะช่วยเด็กในการเรียนรู้เรื่องภาษาทำให้เด็กสามารถรู้ถึงความแตกต่างของคำ โดยเฉพาะถ้าพูดซ้ำๆ จะให้ผลดียิ่งขึ้น

4. **ครู/อาจารย์** ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การเรียนภาษาที่สองของเด็กเกิดสัมฤทธิ์ผลหรือเกิดความล้มเหลวก็คือ “ครู หรือ อาจารย์” ครูหรืออาจารย์ควรเข้าใจพัฒนาการและการเรียนรู้ทางภาษาของเด็ก เข้าใจธรรมชาติของภาษาและความแตกต่างทางภาษา และที่สำคัญครูหรืออาจารย์ควรเข้าใจว่าการสอนภาษาที่สองให้กับเด็กปฐมวัยต้องเริ่มจากการปลูกฝังให้เด็กมีทัศนคติที่ดีต่อภาษา และการให้เด็กได้มีโอกาสใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารที่เป็นธรรมชาติ

5. **ชุมชน** ชุมชนที่เด็กอาศัยอยู่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ภาษาที่สองของเด็ก หากคนในชุมชนใช้ภาษาที่สอง และให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ภาษาที่สอง จะช่วยสนับสนุนให้เด็กได้เรียนรู้ภาษาจากกรณีปฏิสัมพันธ์ทางภาษากับเพื่อนบ้าน ได้ใช้ภาษาและเลียนแบบพฤติกรรมการใช้ภาษาจากคนอื่น การจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ภาษาที่สองในชุมชนจะส่งผลให้เด็กสามารถเรียนรู้ภาษาจากสิ่งแวดล้อมที่จัดไว้ให้เหมาะสม⁸

สรุปได้ว่า เด็กไทยสามารถฟัง พูด อ่าน เขียนภาษาอังกฤษได้เหมือนเจ้าของภาษานั้นก็ไม่ใช่เป็นเรื่องง่าย เนื่องจากเด็กไทยแต่ละคนมีความชอบหรือความถนัดแตกต่างกันไป บางคนอาจจะเก่งด้านภาษาด้านดนตรี ด้านกีฬา ด้านการคิดคำนวณ และด้านอื่นๆ ครอบครัวที่ต้องการสร้างเด็กให้เป็นคนเก่งภาษา โดยเฉพาะภาษาอังกฤษที่ใช้กันในยุคปัจจุบัน หรือ ยุคศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นยุคแห่งการเรียนรู้ ที่ต้องมีทักษะหลายๆอย่าง ไม่ใช่เพียงแค่พูดภาษาไทยได้ แต่ต้องพูดและสื่อสารภาษาที่สองได้อีกอีกด้วย การที่จะสร้างเด็กสองภาษาต้องค่อยเป็นค่อยไป ค่อยสอนค่อยปรับไปพร้อมกับลูกเพราะมีปัจจัยเยอะแยะมากมายที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ภาษาของเด็ก ครอบครัวที่ต้องการสร้างเด็กสองภาษาอย่ากดดันเด็กเมื่อพวกเขาทำไม่ได้ ใช้ภาษากับเด็กเหมือนภาษาไทยที่ใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ทำอยู่เรื่อยๆ ทำอยู่บ่อย สิ่งเหล่านี้ก็จะค่อยๆซึมซับกับเด็ก และเด็กก็จะไม่ต่อต้านหรือไม่รับรู้ทางภาษา ทำอย่างไรเมื่อเราใช้ภาษาอังกฤษกับพวกเขาแล้วทำให้พวกเขามีความสุขและสนุกกับสิ่งนี้

กลวิธีการสร้างเด็กไทยสองภาษา

เด็กสองภาษา หมายถึงเด็กที่พูดได้ทั้งภาษาหลักที่พ่อแม่พูดได้ และภาษาเสริมอีก 1 หรือหลายภาษา ที่พ่อแม่ต้องการให้ลูกพูดได้⁹ ปัจจุบันหลายครอบครัวเริ่มหันมาสนใจเลี้ยงลูกสองภาษามากขึ้น รับรู้และเข้าใจว่าการสร้างลูกสองภาษาได้รับประโยชน์มากมาย ครอบครัวที่สอนลูกพูดสองภาษาทำให้เด็กเกิดการซึมซับภาษา เมื่อได้โอกาสพูดหรือสื่อสารจะไม่กลัว ไม่เกร็ง ครอบครัวที่มีลูกก็ควรสร้างโอกาสทางการเรียนรู้ให้กับลูกด้วยการใช้ภาษาที่สองโดยใช้กลวิธีหลายวิธีการดังนี้

กลวิธีที่ 1 : เลือกระบบการสอนให้เหมาะกับครอบครัว

ระบบ 1 เวลา 1 ภาษา (OTOL: One time of day, One Language) ระบบนี้เหมาะกับครอบครัวที่ยังไม่พร้อมพูดกับลูกเป็นภาษาอังกฤษ หรือ กรณีที่ลูกเติบโตแล้วและไม่ยอมพูดตอบโต้เป็นภาษาอังกฤษอย่างเต็มที่ระบบนี้คุณพ่อและคุณแม่พูดภาษาไทยเป็นหลัก และกำหนดช่วงเวลาพูดภาษาอังกฤษกับลูก หากเลือกระบบนี้คุณพ่อและคุณแม่ต้องสร้างแรงบันดาลใจให้กับลูกให้เขาอยากตอบโต้เป็นภาษาอังกฤษ เพราะเด็กจะคุ้นเคยกับภาษาไทยมากกว่า และมีความมั่นใจที่จะพูดอังกฤษ

⁸ Edtechcreation. **เตรียมพร้อมลูก สู่เด็กสองภาษา** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://www.edtechcreation.com/th/articles/21450-เตรียมพร้อมลูก-สู่เด็กสองภาษา>[15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561]

⁹ Maerakluk. **เด็กสองภาษา พ่อแม่สร้างได้ตั้งแต่แรกเกิด** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <https://www.maerakluk.com/topics/9250> [21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561]

ระบบ 1 คน 1 ภาษา (OPOL: One Parent One, Language) ระบบนี้คุณพ่อคุณแม่ต้องตกลงกันว่าใครจะรับบทบาทพูดภาษาอังกฤษและใครจะรับบทบาทพูดภาษาไทย แต่ละคนก็รับผิดชอบสื่อสารกับลูกเป็นภาษานั้นไปตลอดเวลาที่อยู่กับลูก ระบบนี้ได้รับความนิยมมากกว่าระบบแรก เพราะว่าเป็นระบบการเรียนรู้ภาษาที่เป็นธรรมชาติ เด็กสามารถพูดอังกฤษได้เร็ว และสามารถสลับโหมดระหว่างภาษาไทยและภาษาอังกฤษได้อัตโนมัติ โดยไม่ต้องแปลกลับไปกลับมาระหว่างไทยกับอังกฤษ เด็กจะไม่รู้สึกเหนื่อยในการพูดอังกฤษ แต่จะรู้สึกว่าจะต้องพูดกับพ่อเป็นภาษาหนึ่ง และพูดกับแม่เป็นอีกภาษาหนึ่ง ระบบ 1 คน 1 ภาษาคนที่รับบทบาทภาษาอังกฤษอาจต้องเหนื่อยมากหน่อย กับการพยายามสื่อสารกับลูกเป็นอังกฤษตลอดเวลา แต่ผลที่จะได้รับ ขอรับรองว่าได้ผลและคุ้มกับการลงทุน ไม่ใช่เพียงแค่ลูกจะได้ภาษา ความสามารถด้านภาษาอังกฤษคุณพ่อและคุณแม่ได้ไปพร้อมลูกเช่นกัน ระบบนี้เหมาะสมกับคุณพ่อและคุณแม่ทุกคนที่มีเวลาอยู่กับลูก ไม่จำเป็นต้องเป็นพ่อบ้านหรือแม่บ้านที่อยู่กับลูกทั้งวัน เพียงแค่วัน ๆ หนึ่งมีเวลาพูดคุยกับลูกก่อนไปทำงานหรือหลังเลิกจากกลับมาจากการทำงานก็เพียงพอ พูดและคุยกับลูกเป็นภาษาอังกฤษทุกๆ วันอย่างละนิดอย่างละหน่อยคุณพ่อและคุณแม่ก็สามารถสร้างลูกให้เป็นเด็กสองภาษาได้ ครอบครัวไหนที่ไม่เก่งภาษาก็สามารถเลือกใช้ระบบนี้ได้เพียงแค่ว่ามีความตั้งใจและมุ่งมั่นในการสร้างลูกพูดสองภาษาก็เพียงพอ

กลวิธีที่ 2 : สร้างเด็กสองภาษาด้วยประสบการณ์ตรง

การสอนแบบท่องจำเป็นแบบสอนนกแก้วนกขุนทอง อาจจะเป็นวิธีที่ดูเหมือนว่าเด็กสามารถจดจำได้ดี แต่นั่นเป็นเพียงความทรงจำระยะสั้น ไม่นานเด็กก็จะลืม เปรียบเสมือนก่อนสอบอ่านแล้วก็จำเพียงอย่างเดียว แต่พอหลังสอบเสร็จก็ไม่สามารถจดจำได้อีก หากเปลี่ยนแปลงวิธีการเป็นแบบการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เมื่อเด็กได้สัมผัสกับสิ่งที่ต้องการให้เขาเรียนรู้ ภาพเหล่านั้นจะถูกบันทึกในสมองเด็กเกิดความเข้าใจและจดจำได้นาน การเรียนภาษาก็เช่นเดียวกันหากเด็กได้มีประสบการณ์ร่วม เด็กจะเรียนรู้ได้รวดเร็ว เช่น เมื่อลูกเห็นลูกสุนัขตัวหนึ่งวิ่งผ่านไป ก็ชี้ให้ลูกดูพร้อมพูดว่า “That is a puppy” หรือเห็นลูกหาว ถามเขาว่า “Are you sleepy?” โดยที่คุณพ่อและคุณแม่ที่พูดภาษาอังกฤษไม่ต้องแปลเป็นภาษาไทย เน้นว่าห้ามแปลเป็นภาษาไทยเด็กขาด ไม่ต้องกังวลว่าลูกจะไม่เข้าใจที่พ่อแม่พูด โดยใช้วิธีพูดประโยคภาษาอังกฤษกับลูกบ่อยๆ เช่น This is a book. หรือ That is a cat. เป็นต้น เด็กจะเกิดการเรียนรู้และเข้าใจเอง หากพ่อแม่แปลเป็นภาษาไทยไปด้วย เด็กจะจดจำทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษไปพร้อมกัน ผลสรุปคือเวลาจะพูดภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษก็ต้องแปลกลับไปกลับมา ก็จะกลายเป็นเด็กภาษาสองชั้น ไม่ใช่เป็นเด็กสองภาษา ซึ่งไม่ใช่วิธีการเรียนภาษาที่เป็นธรรมชาติเลย

กลวิธีที่ 3 : สร้างเงื่อนไขให้เด็กได้ตอบเป็นภาษาอังกฤษ

ถึงแม้ว่าคุณพ่อและคุณแม่จะพูดอังกฤษกับลูกทั้งวันและทั้งคืนอย่างไร เด็กก็จะชินกับภาษาไทยมากกว่า ดังนั้น เด็กจึงมักพูดภาษาไทยได้เป็นเร็วกว่า และอาจจะพูดไทยผสมภาษาอังกฤษก็ได้ หากเด็กพยายามสื่อสารกับพ่อแม่เป็นภาษาไทย ก็ให้แกล้งทำเป็นไม่เข้าใจ ทำเป็นไม่รู้เรื่อง ทำเป็นพูดภาษาไทยไม่ได้ เด็กก็จะพยายามสื่อสารกับพ่อแม่ให้ได้ ช่วยพุดนาให้เด็กพุดตาม แล้วครั้งต่อไปเด็กก็จะเรียนรู้ว่าต้องพูดอังกฤษกับพ่อแม่อย่างไร

กลวิธีที่ 4 : อย่ามองข้ามสำเนียงและการออกเสียงที่ถูกต้อง

พ่อแม่ไม่ควรละเลยการออกเสียงของลูก หากพูดกับลูกผิดพลาดไปแล้วก็ยากที่จะแก้ไขให้ถูกต้องได้ คุณพ่อและคุณแม่หากประสบปัญหาในการออกเสียงให้ถูกต้องก็จำเป็นต้องใช้ตัวช่วยในการออกเสียง คือ Talking Dictionary หรือ ตรวจสอบความถูกต้องของการออกเสียงพจนานุกรมออนไลน์ นอกจากนี้ YouTube เป็นอีกหนึ่งช่องทางที่น่าสนใจในการเรียนภาษาอังกฤษ เพราะมีทั้งการ์ตูน เพลง วิดีโอ ภาษาอังกฤษให้เลือกชม ดู เยอะแยะมากมาย แต่ก็ดูความเหมาะสมของเด็กว่าอะไรที่ควรชมและไม่ควรชม

กลวิธีที่ 5 : เริ่มต้นด้วยคำศัพท์และประโยคที่ง่ายเกี่ยวกับเรื่องรอบตัว

คุณพ่อและคุณแม่สามารถเริ่มด้วยการหยิบหรือชี้สิ่งของต่าง ๆ ที่อยู่ภายในบ้าน หรือ ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย แล้วพูดและออกเสียงให้เขาฟังเป็นภาษาอังกฤษอย่างชัดเจน พูดให้ดัง พูดบ่อยและซ้ำทุกวัน วันหนึ่งคำศัพท์ที่จะพูดไม่จำเป็นต้องมาก วันถัดไปค่อยเพิ่มคำศัพท์ขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนคำกริยาก็สอนลูกด้วยท่าทางต่าง ๆ ให้เป็นธรรมชาติ เช่น เวลาจะชวนลูกวิ่ง พูดว่า Let's run หรือ ชวนไปเดินเล่น พูดว่า Let's for walk. เน้นใช้คำศัพท์ที่อยู่ใกล้ตัว และใช้คำง่าย ๆ สำหรับประโยคนั้นควรเริ่มต้นด้วยประโยคคำสั่ง เมื่อเด็กเริ่มโตขึ้นอีกหน่อยก็เพิ่มประโยคคำถามง่าย ประเภทเลือกตอบ Yes/No และพยายามอธิบายเรื่องที่เขาสนใจเป็นภาษาอังกฤษอย่างง่าย อาจจะดูเหมือนยากสักหน่อย แต่ถ้าตอบไม่ได้จริง ๆ ก็ใช้วิธีการตอบแบบว่า "I don't know" ไปก่อน แล้วค่อยหามาตอบลูกครั้งหน้า โดยเตรียมตัวมาจากแหล่งข้อมูลในอินเทอร์เน็ต และสอบถามจากสมาชิกครอบครัวสองภาษาในสื่อออนไลน์ได้เช่นกัน

กลวิธีที่ 6 : อย่ากังวลกับไวยากรณ์ภาษาอังกฤษ

เรื่องนี้ต้องยอมรับว่าไวยากรณ์อังกฤษต่างจากภาษาไทยมาก อย่ากังวลกับไวยากรณ์ภาษาอังกฤษ เพราะเป้าหมายสูงสุดของการสร้างเด็กสองภาษาไม่ได้อยู่ที่เกรดสูงในวิชาภาษาอังกฤษของลูก เป้าหมายหลักอยู่ที่การสื่อสารตอบโต้เป็นภาษาอังกฤษแบบเด็กฝรั่งหรือเจ้าของภาษาต่างหาก ฉะนั้น การสอนไวยากรณ์อย่างเป็นทางการก็ไม่เหมือนกับที่เคยเรียนในโรงเรียน พ่อแม่ทุกคนไม่จำเป็นต้องรับบทบาทเป็นครูสอนอังกฤษแบบนั้น เพียงแต่สอนไวยากรณ์ผ่านสถานการณ์จริงที่มีส่วนร่วมกับลูก ไม่ต้องอธิบายเรื่อง Tense พูดไปเลยให้เข้ากับเหตุการณ์ สถานการณ์ เด็กก็จะเรียนรู้การพูดอังกฤษที่ถูกต้องไปเอง

กลวิธีที่ 7 : สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้สนุกสนานสไตล์ Playgroup

Playgroup เป็นกิจกรรมร่วมกันสำหรับเด็กเล็กก่อนวัยเรียน ซึ่งไม่ใช่ตั้งหน้าตั้งตาเรียนแบบในโรงเรียนทั่วไป แต่เป็นกิจกรรมสนทนาการทำร่วมกันระหว่างเด็ก ๆ และพ่อแม่ ทั้งร้อง เล่น เล่านิทาน และพูดคุยเป็นภาษาอังกฤษ หากครอบครัวไหนไม่พร้อมส่งลูกเข้า Playgroup หรือเห็นว่าแค่ส่งลูกไป Playgroup อย่างเดียวยังไม่พอในการสร้างเด็กสองภาษา ก็น่าจะลองประยุกต์สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่บ้านเป็นสไตล์ Playgroup เพราะสำหรับเด็กแล้วการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพที่สุด ก็คือการเล่น ทำอย่างไรให้การเล่นของเด็กเต็มไปด้วยความรู้ด้านภาษา ก็อยู่ที่ครอบครัวที่ต้องการสร้างลูกสองภาษาคิดกิจกรรมสรรค์สร้างในบ้านของตัวเอง¹⁰

¹⁰ พงษ์ระพี เตชะพาพงษ์, อ่างใน Mochibaby and Me. 7 ขั้นตอน...สร้างเด็กสองภาษา [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://mochibabyandme.blogspot.com/2012/06/7.html> [21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561]

สรุปได้ว่าการเลี้ยงลูกเพื่อให้พูดและสื่อสารได้หลายภาษานั้นมีหลายวิธีการ ไม่ว่าจะเป็ นวิกัลวิธี วิธีการ กลยุทธ์ เทคนิคและเคล็ดลับที่มีความแตกต่างกันออกไป ไม่ว่าจะใช้วิธีการแบบใดเพื่อสอนลูกให้เป็น เด็กที่สามารถพูดได้สองภาษาหรือหลายภาษาก็แล้วแต่ ที่สุดแล้วก็มีสิ่งหนึ่งที่เหมือนกัน คือ เด็กชอบความ สม่่าเสมอ เด็กชอบความคุ้นเคย และเด็กชอบความเคยชิน ทุกครอบครัวพูดให้ลูกได้ยินอยู่ทุกวัน พูดให้ลูกได้ ยินอยู่บ่อยๆ พูดกับลูกทุกเวลาและทุกสถานการณ์เป็นภาษาอังกฤษโดยที่ไม่แปลเป็นภาษาไทยเลย ก็จะทำให้ เด็กซึมซับภาษา ในที่สุดเด็กก็สามารถเข้าใจและสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษเสมือนว่าเป็นภาษาของตัวเอง เองไปเลย สำหรับการเลี้ยงเด็กสองภาษานั้นมีความยืดหยุ่นและเป็นวิธีการที่แตกต่างกันไปแล้วแต่สภาวะ ของแต่ละครอบครัว สิ่งที่คุณพ่อและคุณแม่ควรปฏิบัติ คือ การเลือกวิธีการที่เป็นแบบพื้นฐาน วิธีการที่ เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตของครอบครัวที่สามารถทำได้ ดังนั้นการเลี้ยงลูกสองภาษา คุณพ่อคุณแม่และคุณ แม่ไม่จำเป็นต้องรับภาระ หรือ การสร้างลูกสองภาษาอยู่เพียงลำพัง ทุกครอบครัวสามารถหาผู้ช่วยในการ สร้างลูกสองภาษาโดยมีครูสอนภาษา โรงเรียนสอนภาษา ใช้สื่อเทคโนโลยีที่เป็นภาษาอังกฤษให้เหมาะสมกับ เด็กในการเรียนรู้

บทสรุป

ครอบครัวที่มีลูกเล็กมีความต้องการสร้างลูกสองภาษา คุณพ่อและคุณแม่ต้องรีบรักษาโอกาสความ ได้เปรียบให้กับลูกโดยการเริ่มฝึกการใช้ภาษาที่สองให้กับลูก เพื่อให้ลูกได้ซึมซับภาษาตั้งแต่คลอดออกมาเลย ยิ่งดี โดยที่พูดภาษาอังกฤษ หรือ ภาษาอื่นๆ ที่แตกต่างออกไปไม่ใช่ภาษาไทยที่พูดกับลูกอยู่แล้ว ประโยชน์ หรือผลลัพธ์ของการสร้างลูกสองภาษาประกอบด้วยดังนี้ **1) ประโยชน์ทางด้านภาษา** การเรียนภาษาที่สอง ถือเป็นการฝึกสมองอย่างดี เพราะสมองจะถูกกระตุ้นให้เรียนรู้คำศัพท์และไวยากรณ์ของทั้งสองภาษา และ คอยหาวิธีเปลี่ยนจากภาษาหนึ่งไปใช้อีกภาษาหนึ่งให้ได้ด้วย ข้อดีที่นั่นคือ เด็กสองภาษาไม่เพียงแต่รู้ คำศัพท์ของภาษาที่สองเท่านั้น แต่ยังสามารถเปรียบเทียบ แปล ผสมคำ ในแต่ละภาษาและเข้าใจ ความหมายของคำเหล่านั้นด้วย การใช้สมองในเรื่องภาษาจึงเป็นแบบฝึกหัดอันซับซ้อนที่เข้ามาในชีวิตของ เด็กสองภาษาอย่างเป็นธรรมชาติตั้งแต่ยังเด็ก **2) ประโยชน์ทางวิชาการ** จากมุมมองทางวิชาการ เด็กสอง ภาษาที่มีข้อได้เปรียบมากมาย ในงานวิจัยพบว่า เมื่อถึงเวลาตอบข้อสอบ เด็กสองภาษาจะมีความคิด สร้างสรรค์และตอบได้ละเอียดมากกว่าเด็กที่รู้แค่ภาษาเดียว อาจเป็นเพราะรู้คำศัพท์ในหลายภาษาจึงทำให้ เกิดความคิดพลิกแพลงและยืดหยุ่นกว่าก็ได้ มีข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเด็กชั้นประถมในรัฐลุยเซียนา ยืนยัน ได้ว่า การเรียนภาษาต่างชาติช่วยให้ผลการเรียนของเด็กโดยรวมดีขึ้น และงานศึกษาอีกชิ้นก็รายงานว่า เด็ก มัธยมที่เรียนภาษาต่างชาติทำคะแนนสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้สูงกว่าเด็กภาษาเดียว เช่น ข้อสอบ SAT เป็นต้น เด็กสองภาษามีนิสัยฝึกคิดเชิงวิเคราะห์ตั้งแต่เล็ก เพราะเรียนรู้ที่จะฝึกแตกคำออกเป็นส่วน ๆ ผ่านการ เรียนภาษา งานวิจัยพบว่า เด็กสองภาษาที่มีความสามารถในการรับรู้และแยกหน่วยเสียง (Phonological Awareness) จึงเข้าใจเสียงที่แตกต่างกันในหนึ่งคำได้ ซึ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนและวัย อนุบาล เพราะขั้นแรกของการฝึกอ่านคือ ต้องเรียนรู้ที่จะฟัง และแตกคำหนึ่งคำให้เป็นเสียงที่แตกต่างกันให้ ได้ก่อน **3) ประโยชน์ทางกระบวนการคิด** ภาษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนา “กระบวนการคิด” กล่าวคือ มีความสามารถในการคิดและการแก้ปัญหาต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น สมมติคนเราจะใช้ภาษาเป็นตัวแยกแยะและ

จัดระบบความคิดที่เป็นนามธรรม เป็นต้น งานวิจัยยังเผยว่า การรู้สองภาษาส่งเสริมความคิดเชิงนามธรรมอีกด้วย จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่เด็กสองภาษาซึ่งเชี่ยวชาญในการเปรียบเทียบและแยกแยะค่าต่าง ๆ อยู่แล้ว จะได้เปรียบอีกในเรื่องการขบคิดปัญหาและค้นหาวิธีแก้ไขในทุกสถานการณ์ จากผลการศึกษาพบว่า เด็กสองภาษาสามารถเข้าใจกฎและข้อมูลต่าง ๆ ได้อย่างง่ายดาย รวมถึงการแก้โจทย์คณิตศาสตร์ด้วย ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า เด็กสองภาษามีสมองที่ยืดหยุ่นกว่าเป็นทุนเดิม งานวิจัยบางชิ้นชี้ว่า สมองของเด็กสองภาษามีความสามารถดีกว่าในด้านแก้ไขปัญหาคณิตศาสตร์ ความคิดสร้างสรรค์ และการจดจำ เด็กสองภาษาที่ชำนาญทั้งสองภาษาจะทำแบบทดสอบไอคิวได้สูงกว่าเพื่อนร่วมชั้นเล็กน้อย ซึ่งไม่ได้เป็นเพราะว่าเกิดมาเฉลียวฉลาดกว่า แต่เป็นเพราะเขามีประสบการณ์ในการพูดสลับภาษา จึงเป็นคนที่แก้ปัญหาได้พลิกแพลงกว่านั่นเอง **4) ประโยชน์ทางด้านครอบครัวและชุมชน** การรู้สองภาษาไม่ใช่แค่เรียนรู้คำในสองภาษาเท่านั้น แต่เป็นการเชื่อมโยงสองวัฒนธรรมที่แตกต่างกันเข้าด้วยกัน แม้เด็กจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตน แต่ก็อาศัยอยู่ในครอบครัว ชุมชนและโลกใบนี้ด้วย การเป็นเด็กสองภาษาจึงทำให้เขามีทักษะที่ดีกว่าในเรื่องของการสื่อสาร การเข้าใจ โลกรอบตัว รับรู้ความต่างทางวัฒนธรรม และเข้าใจบทบาทอันหลากหลายของตัวเองในโลกใบนี้ งานวิจัยในสหรัฐอเมริกาชี้ให้เห็นว่า เด็กที่ถูกเลี้ยงให้เป็นเด็กสองภาษาจะรู้สึกว่ามีที่มาที่ไป และมีความภาคภูมิใจในรากเหง้าของตัวเอง บางครั้งเด็กเหล่านี้ยังเรียกตัวเองว่า สะพานเชื่อมโยระหว่างวัฒนธรรมอีกด้วย¹¹

¹¹ WL Womanlearns.com. [ข้อได้เปรียบของการเป็นเด็กสองภาษา](http://www.womanlearns.com/the-advantages-to-be-a-bilingual-child/) [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://www.womanlearns.com/the-advantages-to-be-a-bilingual-child/> [22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561]

บรรณานุกรม

- บริติชเคาซิล. **ทักษะที่เด็กในศตวรรษที่ 21 ต้องการคืออะไร**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <https://www.britishcouncil.or.th/english/tips/what-skills-do-children-need-in-the-21-century> [9 มกราคม พ.ศ. 2561]
- พงษ์ระพี เตชะพาหพงษ์, อ้างใน Mochibaby and Me. **7 ขั้นตอน...สร้างเด็กสองภาษา** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://mochibabyandme.blogspot.com/2012/06/7.html> [21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561]
- มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง. **แนวคิดการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: http://arit.mcru.ac.th/images/KM/2557/57KM_1innovation.pdf [14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561]
- วิจารณ์ พานิช, **วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21**, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มูลนิธิสตรี-สฤณีวงศ์, 2555), หน้า 15.
- วิชาการ.คอม. **ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://www.vcharkarn.com/varticle/60454> [14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561]
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579**, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพมหานคร : บริษัท พรินทวาทกราฟฟิค จำกัด, 2560. หน้า ฉ.
- Edtechcreation. **เตรียมพร้อมลูกสู่เด็กสองภาษา** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://www.edtechcreation.com/th/articles/21450-เตรียมพร้อมลูก-สู่เด็กสองภาษา>[15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561]
- Maerakluk. **เด็กสองภาษา พ่อแม่สร้างได้ตั้งแต่แรกเกิด** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <https://www.maerakluke.com/topics/9250> [21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561]
- Punya & Kristen, 2001, อ้างใน พัชรี สร้อยสกุล. **การพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 สำหรับนักศึกษาระดับอาชีวศึกษาเอกชนในเขตพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออก**, (มหาวิทยาลัยบูรพา : ดุษฎีบัณฑิต 2559) หน้า 50.
- The Forest Restoration Research Unit (FORRU-CMU). **About 21st Century Skills**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://www.forru.org/Loveyou/content.php?mid=83576> [14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561]
- WL Womanlearns.com. **ข้อได้เปรียบของการเป็นเด็กสองภาษา** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://www.womanlearns.com/the-advantages-to-be-a-bilingual-child/> [2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561]

การเปลี่ยนแปลงสังคม กติกา และกลไกของรัฐ ที่ส่งผลต่องานบุญบั้งไฟของคนอีสานพลัดถิ่น

Social Change and Government Rules and Mechanisms Affecting Bun Bang Fai Festival of the Migratory Isan People

พระครูพิจิตรวรเวท (มานัส มารยาท)

ปริญญา นิกรกุล

วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ต้องการศึกษามูลเหตุการย้ายถิ่นของคนอีสาน ที่ได้อพยพที่อยู่อาศัยมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี และวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาที่ติดตัวมาด้วยนั้นก็คือบุญบั้งไฟ (ในบทความนี้ใช้คำว่าคนอีสานพลัดถิ่น) การเปลี่ยนแปลงสังคม กลไกของรัฐเข้ามาควบคุมมากขึ้น การที่จะเปิดเวทีให้รัฐ ชุมชน ความต้องการทั้งสองฝ่ายเพื่อให้ลงตัว บุญบั้งไฟได้เปิดพื้นที่ให้กับเยาวชนลูกหลานอีสานได้แสดงออกให้เห็นในเชิงประจักษ์ การแลกเปลี่ยนความคิดเชิงวิชาการเกี่ยวกับบุญบั้งไฟความเชื่อ เกี่ยวกับบุญบั้งไฟของคนอีสาน โดยใช้กรอบแนวคิดการรื้อสร้าง (Deconstruction) ของฌาคส์แดร์ริดา (Jacques Derrida) เพื่อวางแนวทาง กรอบ การรักษา ประเพณีบุญบั้งไฟให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงสังคม กติกาและกลไกของรัฐ ของชุมชนอีสาน ในตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี สืบต่อไป

คำสำคัญ: การเปลี่ยนแปลงสังคม, บุญบั้งไฟ, คนอีสานพลัดถิ่น

Abstract

This academic article aimed to study the reasons why Isan people migrated to Ra Bam Sub-district, Lan Sak District, Uthai Thani Province, including Bun Bang Fai which was the culture, tradition, and wisdom of Isan people. The terms “migratory Isan people” were used in this article. There was social change and more control of the governmental mechanisms. The forum was organized for the government sector to exchange the opinions with the community. Isan descendants were able to express and exchange academic concept on Bun Bang Fai and Isan people’s belief on Bun Bang Fai. Deconstruction conceptual framework of Jacques Derrida was used for determining the guidelines on preservation of Bun Bang Fai Festival to be consistent with the social change and the governmental rules and mechanisms in the Isan community in Ra Bam Sub-district, Lan Sak District, Uthai Thani Province.

Keywords: Social change, Bun Bang Fai, Migratory Isan people

บทนำ

การอพยพของมนุษย์หมายถึงการย้ายที่อยู่จากที่เดิมไปที่ใหม่ โดยอาจเป็นการย้ายชั่วคราวหรือถาวรก็ได้ และเหตุผลของการย้ายก็มีหลายประการ เช่น ย้ายเพื่อการทำมาหากิน ย้ายเพราะสภาพแวดล้อม ย้ายเพราะสงคราม ฯลฯ นับตั้งแต่ยุคโพลสโตซินตอนกลางที่โฮโม อีเรคตัส เคลื่อนย้ายเข้าไปยังดินแดนยูเรเชียจนถึงยุคโพลสโตซินตอนปลาย การอพยพย้ายถิ่นเป็นมากกว่าการเคลื่อนย้ายเพราะหมายถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและถิ่นอาศัยทางภูมิศาสตร์ ซึ่งอาจทำให้เกิดความขัดแย้ง และไม่ลงรอยถ้าโครงสร้างทางสังคมและสภาพแวดล้อมต่างไปจากเดิมนอกจากนั้น การย้ายถิ่นยังต่างจากการเคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัยเพื่อปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เช่น การย้ายถิ่นตามฤดูกาลในสังคมล่าสัตว์เร่ร่อน หรือสังคมเลี้ยงสัตว์ที่ตระเวนไปตามที่ต่างๆ ที่อุดมสมบูรณ์การอพยพย้ายถิ่นยังเป็นเรื่องของคนเฉพาะกลุ่มซึ่งมีตำนานความเชื่อบางอย่างปัจจุบันการศึกษาเรื่องการอพยพย้ายถิ่นเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญคนที่อพยพในปัจจุบันจะย้ายไปแสวงหารายได้ในที่ใหม่ที่คิดว่าจะทำให้ชีวิตดีขึ้น เช่น แรงงานจากโลกที่สามย้ายไปทำงานในประเทศตะวันตก ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันคือ การเข้าเมืองผิดกฎหมาย การค้ามนุษย์การลักลอบเข้าเมือง ทำให้ประเทศที่เป็นเป้าหมายของการอพยพต้องสร้างกฎระเบียบมาควบคุมปัญหาเหล่านี้เป็นเรื่องการเมืองระดับนานาชาติและสิทธิมนุษยชน กลุ่มคนยากจนในประเทศโลกที่สามจะตกเป็นเหยื่อของขบวนการค้าแรงงาน นักมานุษยวิทยาที่ศึกษาปัญหาเหล่านี้พยายามทำความเข้าใจการอพยพด้วยแนวคิดทฤษฎีหลายอย่าง ทฤษฎีที่สำคัญคือ world-systems theory โดยชี้ว่าการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจและการเมืองส่งผลกระทบต่อการค้าของมนุษย์ เงื่อนไขของการอพยพในปัจจุบันมีความซับซ้อนมากกว่าเดิม¹

รัฐบาลมีนโยบายในการอนุรักษ์ พื้นฟูและเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมของไทย เพื่อให้คนไทยทุกคนได้เรียนรู้และเข้าใจประวัติศาสตร์ชาติ โดยมุ่งเน้นการปลูกฝังค่านิยมความเป็นไทยแก่นุชนรุ่นหลังเพื่อสร้างสรรค์ให้สังคมไทยมีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมให้ประเทศไทยมีชื่อเสียงโดดเด่น เป็นที่รู้จักไปทั่วโลก ผมหวังว่าคนไทยทุกคนจะได้ตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญขององค์ความรู้ของภูมิปัญญาไทยและมีหน้าที่ในการทำนุบำรุงอนุรักษ์และทวงแหนในมรดกวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาอันล้ำค่านี้ ให้ดำรงอยู่คู่ชาติไทยสืบไปเพื่อสืบทอดเป็นมรดกสู่ลูกหลานไทยต่อไปในวันหน้า ตลอดจนการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มต่อการท่องเที่ยวของไทยให้ขยายตัวเจริญรุ่งเรืองตลอดไป²

ประเพณีบุญบั้งไฟหรือบุญเดือนหกนั้นถือเป็นประเพณีอันสำคัญยิ่งสำหรับชาวอีสานที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ จนได้มีการกำหนดไว้ใน “ฮีตสิบสอง คองสิบสี่” หรือประเพณี 12 เดือน และธรรมเนียมปฏิบัติ 14 ข้อ ที่ถือเป็นหัวใจในการดำเนินชีวิตของคนทุกชนชั้นในบ้านเมืองนับตั้งแต่พระมหากษัตริย์ไปจนถึงคนธรรมดาสามัญเมื่อเข้าสู่ช่วงของการทำนา เริ่มตักกล้าหว่านไถ ผู้คนในชุมชน

¹ ดร.นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, การอพยพ, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2561), [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts/glossary/88> [19 กรกฎาคม 2561].

² คำปรารภ พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี เนื่องในโอกาสจัดพิมพ์หนังสือ วัฒนธรรมวิถีชีวิตและภูมิปัญญา พุทธศักราช 2558.

ใกล้เคียงกันจะนัดหมายทำบั้งไฟเพื่อเป็นตัวแทนของหมู่บ้าน และบอกบุญเพื่อร่วมกันแห่ขบวนบั้งไฟของท้องถิ่นตนเองไปยังวัดในหมู่บ้านที่เป็นเจ้าภาพ ประเพณีดังกล่าวนับเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ให้มีโอกาสได้ใช้เวลาสนุกสนานร่วมกันก่อนเข้าสู่ช่วงฤดูทำนาซึ่งจะกินเวลายาวนานต่อไปอีกหลายเดือน “ประเพณีบุญบั้งไฟถือเป็นหนึ่งในพิธีขอฝนจากเทวดาบนฟ้าโดยคติความเชื่อของชาวอีสานที่มีการดำเนินชีวิตด้วยการประกอบอาชีพเกษตรกร ซึ่งต้องอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของผืนดิน และปริมาณน้ำจากสายฝนที่ตกต้องตามฤดูกาล มาใช้ในการเพาะปลูก หากมีสิ่งใดบกพร่องหรือผิดพลาด ผลผลิตที่กำลังออกงามดีอาจมีอันต้องล้มเหลว” นับได้ว่างานบุญบั้งไฟนั้นใช่เพียงแต่สะท้อนให้เห็นถึงปรัชญาในการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน แต่ยังแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาอันชาญฉลาดที่สามารถสร้างความผูกพันระหว่างผู้คนในชุมชนไว้ได้อย่างแนบแน่น โดยอาศัยประเพณีบุญบั้งไฟเป็นสื่อกลาง เมื่อทุกคนมีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีความสามัคคีปรองมอด สามีภรรยาจะสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข “บุญบั้งไฟนิยมทำกันในเดือน 6 หรือเดือน 7 ซึ่งเป็นช่วงฤดูฝนเข้าสู่การทำนา ตกกล้า หว่าน ไถ เพื่อเป็นการบูชาแถนขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล คล้ายกับการแห่ขบวนของคนภาคกลาง”³

บุญบั้งไฟคนอีสานพลัดถิ่นในตำบลระบำ

นายเผด็จ นุ้ยปรี นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุทัยธานี เปิดเผยว่า จังหวัดอุทัยธานี ร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุทัยธานี, สำนักงาน ททท.จังหวัดอุทัยธานี, หน่วยงานราชการ และอปท.ในพื้นที่ กำหนดจัดการแข่งขันเรือยาวชิงถ้วยพระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และงานบุญประเพณีบั้งไฟอุทัยธานี ประจำปี 2558 ระหว่างวันที่ 27 – 28 มิถุนายน 2558 ณ อ่างเก็บน้ำทับเสลา (เขื่อนระบำ) ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ซึ่งการจัดโครงการแข่งขันเรือยาวชิงถ้วยพระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และงานบุญประเพณีบั้งไฟอุทัยธานี ประจำปี 2558 เนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 88 พรรษา จึงเป็นการแสดงออก ซึ่งความจงรักภักดี ด้วยการเชื่อมความสัมพันธ์ของชุมชนในการนำศิลปวัฒนธรรมประเพณี มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีในชุมชน และประเพณีการแข่งขันเรือ ยังเป็นการละเล่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยในชนบทที่อาศัยอยู่ใกล้น้ำเป็นการจัดกิจกรรมเพื่อความสนุกสนาน รื่นเริง เชื่อมความสัมพันธ์และอนุรักษ์ประเพณีพื้นบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีมาแต่โบราณ โดยบรรพบุรุษได้รักษาสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน เป็นประเพณีที่สร้างคุณค่าทางด้านจิตใจ ล้วนแตกต่างกันไปตามความเชื่อความผูกพันของผู้คนต่อพุทธศาสนา และการดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับฤดูกาลและธรรมชาติอย่างชาญฉลาดของชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นทั่วแผ่นดินไทย

อีกทั้ง งานบุญบั้งไฟของจังหวัดอุทัยธานี ถือเป็นประเพณีพื้นบ้าน ของชาวอีสานที่อพยพมาอยู่ในหลายๆพื้นที่ของจังหวัดอุทัยธานี เช่น บริเวณเขต อบต.ระบำ, อบต.น้ำรอบ, อบต.ลานสัก, อบต.ไม้เขี้ยว และเทศบาลตำบลลูกคู่ โดยผู้คนอีสานส่วนใหญ่จะมีความผูกพันกับความเชื่อในเรื่องการขอฝนด้วยการ

³ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญา, (นครปฐม: บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด), 2559.

ทำบั้งไฟจุดขึ้นไปบนฟ้า เพื่อขอฝนจากพญาแถน ซึ่งเป็นงานประเพณีที่จัดขึ้นในเดือนมิถุนายนของทุกปี และเพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม ซึ่งมีมาแต่โบราณรวมทั้งให้ลูกหลานได้เรียนรู้และรักษาเป็นมรดกสืบทอดต่อไป โดยภายในงานมีกิจกรรม ดังนี้

วันเสาร์ที่ 27 มิถุนายน 2558 ชมการประกวดขบวนแห่บั้งไฟของพี่น้อง 5 ตำบล จาก 3 อำเภอ พร้อมกับการแข่งขันจุดบั้งไฟ ภายในท้องถิ่น ชมการแสดงของศิลปินชื่อดัง ชมการแข่งขันจุดบั้งไฟการแข่งขันเรือยาว 55 ฝีพาย รอบคัดเลือก และชมการแข่งขันยิงง่ามยาง หนังสติ๊ก กระสุนคัน วันอาทิตย์ที่ 28 มิถุนายน 2558 ชมการแข่งขันจุดบั้งไฟ การแข่งขันมอเตอร์ไซค์วิบากด้านภัยยาเสพติด และการแข่งขันเรือยาว 30, 40, 55 ฝีพาย รอบชิงชนะเลิศ นอกจากนี้ ประเพณีบุญบั้งไฟของจังหวัดอุทัยธานี ถือเป็นประเพณีพื้นบ้านของชาวไทยอีสานที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ และรักษาเป็นมรดกสืบทอดต่อไป โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุทัยธานี และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะร่วมกันจัดงานเป็นประจำทุกปี⁴

รื้อสร้างประเพณี : การเปลี่ยนแปลงของบุญบั้งไฟในยุคโลกาภิวัตน์

การถกเถียงประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของบุญบั้งไฟในยุคโลกาภิวัตน์ในฐานะที่เป็นประเพณีที่ผ่านกระบวนการรื้อสร้างประเพณี โดยอธิบายผ่านแนวคิดของ Anthony Giddens เรื่อง “สังคมหลังจารีตประเพณี” ความเปลี่ยนแปลงของบุญบั้งไฟที่ต่างไปจากประเพณีดั้งเดิมอย่างมากได้ถูกตั้งคำถามจากคนทั้งภายในและภายนอกเกี่ยวกับการสูญสลายของประเพณี ในขณะที่บุญบั้งไฟก็ยังคงเป็นความภาคภูมิใจของคนอีสาน ในกรณีของเมืองยโสธร พบว่า ชาวชุมชนและเทศบาลเมืองมีบทบาทค่อนข้างสูงในการบูรณาการความคิดแบบทันสมัย ระบบการจัดการแบบสมัยใหม่ เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของงานบุญบั้งไฟ ทำให้คนในท้องถิ่นรื้อฟื้นกิจกรรมบางอย่างขึ้นมาใหม่ พร้อมกับพยายามรักษาพิธีกรรมเก่า และมีการสร้างองค์ประกอบใหม่ขึ้นมา ซึ่งทำให้แนวคิดในการจัดงานบางอย่างไม่ได้เชื่อมต่อกับกิจกรรมหรือความเชื่อในอดีต โดยเกิดการผสมผสานรูปแบบของความบันเทิงที่ตอบสนองต่อวิถีชีวิตในเชิงเศรษฐกิจของชาวชุมชนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม บุญบั้งไฟก็ยังไม่สูญสลายไปและยังคงเป็นประเพณีของคนในท้องถิ่นโดยจะถูกปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป

บุญบั้งไฟก็เช่นกัน ต่างได้รับการอธิบายด้วยการแข่งทางคุณค่าของตัวกระทำในระดับต่างๆ ในทิศทางที่แตกต่างกัน โดยที่แต่ละคนก็ยึดถือว่าไม่จำเป็นจะต้องเป็นไปตามแบบแผนดั้งเดิมทุกอย่าง ชาวชุมชนก็เลือกที่จะใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการสร้างความสบายใจให้กับการดำรงชีวิต รวมถึงการเปลี่ยนวัฒนธรรมให้เป็นเครื่องมือต่อรองทางการเมือง กล่าวคือ ผู้เขียนพบว่า ความสัมพันธ์ในบุญบั้งไฟเมื่อเปลี่ยนสู่การเป็นงานบุญที่สถาบันสมัยใหม่เข้าไปมีส่วนในการจัดการประกอบกับความเปลี่ยนแปลงในสมัยใหม่ นั้นทำให้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มคนในเมืองยโสธรเปลี่ยนไปด้วย ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบเฉพาะกิจ ทำให้บุญบั้งไฟเป็นประเพณีที่ถูกแทรกแซงโดยการเมืองท้องถิ่นไปพร้อมๆ กับการสร้างทุนทาง

⁴ องค์การบริหารส่วนตำบลระบำขอเชิญเที่ยวงานแข่งขันเรือยาวและบุญบั้งไฟ อุทัยธานี ประจำปี 2558 ณ เชื้อนระบำอำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: [http://www.rabum.go.th/news\[12กรกฎาคม 2561\]](http://www.rabum.go.th/news[12กรกฎาคม 2561]).

สังคมระหว่างนักการเมืองกับชาวชุมชน กล่าวคือจากเดิมชาวเมืองจะไม่ค่อยได้มีบทบาทในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่หรือมีบทบาทในการออกเสียงการจัดทำนโยบายของเทศบาลเมืองมากนัก แต่ความสัมพันธ์ระหว่างของนักการเมืองกับชาวชุมชนคัมภีร์ในงานบุญบั้งไฟ กลับเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะที่ชาวชุมชนมีสิทธิมีเสียงมากขึ้นเหนือกว่านักการเมืองท้องถิ่น การจัดงานจะต้องฟังแต่ละคัมภีร์อย่างมาก ซึ่งนักการเมืองเหล่านี้ก็ต้องเอาใจชาวชุมชนอย่างมากด้วย หากมีสิ่งใดที่ชาวชุมชนไม่พอใจก็จะสะท้อนผ่านการจัดงานบุญบั้งไฟอย่างเต็มที่ปัจจัยทางการเมืองท้องถิ่นในระบอบประชาธิปไตยอย่างเข้มข้นในปัจจุบันทำให้ผู้บริหารเทศบาลซึ่งเป็นนักการเมืองท้องถิ่นต้องฟังเสียงของประชาชนเป็นหลัก โดยเฉพาะงานบุญบั้งไฟ ซึ่งเป็นชื่อเสียงและเป็นกิจกรรมที่เป็นผลงานเห็นเด่นชัดในแต่ละปี นอกจากนี้เงื่อนไขด้านงบประมาณแล้ว รูปแบบของงานจึงขึ้นอยู่กับเสียงสะท้อนของชาวเมืองด้วย ทั้งนี้บุญบั้งไฟถือว่าเป็นงานที่ชาวชุมชนได้มีส่วนในการแสดงความคิดเห็นมากกว่ากิจกรรมอื่น รวมทั้งเป็นงานบุญรื่นเริง ซึ่งส่งผลให้นักการเมืองท้องถิ่นหรือหัวหน้าคณะนั้นมีปฏิสัมพันธ์กับชาวชุมชนอย่างใกล้ชิดรวมถึงให้การสนับสนุนได้โดยไม่เป็นที่ครหา

การจัดงานบุญบั้งไฟ จะต้องได้รับการจัดการด้วยการนำเสนอภาพการจัดงานอย่างถูกต้อง ต้องสร้างการตระหนักรู้ร่วมกันของประชาชนและภาครัฐในการรับมือกับพลวัตทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นการสร้างคุณค่าใหม่ของประเพณีอาจจะเกิดขึ้นแต่ต้องระมัดระวังว่าการสร้างคุณค่าใหม่ต้องไม่เป็นการใช้ข้ออ้างเดิมเพื่อการตอบสนองผลประโยชน์ของคนบางกลุ่มเท่านั้น และที่สำคัญภาครัฐจะต้องไม่หวังแต่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจนเป็นผู้บิดเบือนวัฒนธรรมเสียเองสิ่งที่เราน่าจะยังคงเห็นน่าจะเป็นประเพณีการจุดบั้งไฟคงจะต้องยอมรับว่ารูปแบบของงานย่อมจะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทและกาลเวลา แต่จะยังคงรูปแบบดั้งเดิมของบุญบั้งไฟให้เห็นมากแค่ไหนนั้น สิ่งเหล่านี้ ผู้จัดงานไม่ว่าจะเป็นรัฐท้องถิ่นหรือชุมชนในฐานะเจ้าของวัฒนธรรมจะเป็นผู้ให้คำตอบกับเราเอง⁵

กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 27/ 2559 เรื่อง มาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนจากการจุดและปล่อยบั้งไฟ พลุ ตะไล โคมลอย โคมไฟ โคมควัน หรือวัตถุอื่นใดที่คล้ายคลึงกัน

เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนและเพื่อป้องกันอันตราย รวมทั้งความเสียหายที่จะเกิดแก่ชุมชนและประชาชนจากการจุดและปล่อยหรือกระทำการอย่างใดเพื่อให้บั้งไฟ พลุ ตะไล โคมลอยโคมไฟ โคมควัน หรือวัตถุอื่นใดที่คล้ายคลึงกัน ขึ้นไปสู่อากาศ สมควรกำหนดมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวเพื่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 44 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติโดยความเห็นชอบของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ จึงมีคำสั่ง ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ห้ามมิให้ผู้ใดจุดและปล่อย หรือกระทำการอย่างใด เพื่อให้บั้งไฟ พลุ ตะไล โคมลอยโคมไฟ โคมควัน หรือวัตถุอื่นใดที่คล้ายคลึงกัน ขึ้นไปสู่อากาศ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากผู้อำนวยการเขตสำหรับ

⁵ ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ และคณะ “รื้อสร้างประเพณี : การเปลี่ยนแปลงของบุญบั้งไฟในยุคโลกาภิวัตน์” ใน วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2554) : 27-48.

กรุงเทพมหานคร หรือนายอำเภอแห่งท้องที่ สำหรับจังหวัด ซึ่งรับผิดชอบในเขตพื้นที่ที่จะจุดและปล่อยหรือ
 กระทบการอย่างใดนั้นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาอนุญาตของผู้อำนวยความสะดวกหรือนายอำเภอแห่งท้องที่
 ให้เป็นไปตามประกาศจังหวัดตามข้อ 2 หรือข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครตามข้อ 4 แล้วแต่กรณี

ข้อ 2 ให้จังหวัดจัดทำประกาศจังหวัดโดยความเห็นชอบร่วมกันของคณะกรรมการจังหวัดและสภา
 วัฒนธรรมจังหวัด เพื่อกำหนดมาตรการป้องกันและการรักษาความปลอดภัยและการดูแลรักษาความสงบ
 เรียบร้อยของประชาชน ในการจุดและปล่อยหรือกระทบการอย่างใดเพื่อให้บั้งไฟ พลุ ตะไล โคมลอย โคมไฟ
 โคมควัน หรือวัตถุอื่นใดที่คล้ายคลึงกัน ขึ้นไปสู่อากาศ

ข้อ 3 ประกาศจังหวัดตามข้อ 2 อย่างน้อยต้องมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(1) กำหนดระยะเวลาในการจุดและปล่อย หรือการกระทำอย่างใด ซึ่งต้องสอดคล้องกับระยะเวลา
 ในการจัดงานประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น (2) ชนิด ขนาด และจำนวน ของบั้งไฟ พลุ ตะไล โคมลอย
 โคมไฟ โคมควัน หรือวัตถุอื่นใดที่คล้ายคลึงกัน ที่จะทำการจุดและปล่อยหรือกระทบการอย่างใด (3) สถานที่
 จุดและปล่อยหรือกระทบการอย่างใดเพื่อให้บั้งไฟ พลุ ตะไล โคมลอย โคมไฟ โคมควัน หรือวัตถุอื่นใดที่
 คล้ายคลึงกัน ขึ้นไปสู่อากาศ (4) มาตรการในการป้องกันมิให้มีการเล่นพนัน (5) มาตรการป้องกันและรักษา
 ความปลอดภัยและการอื่นใด เพื่อความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชุมชนและ
 ประชาชน

ข้อ 4 ให้กรุงเทพมหานครออกข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครเพื่อกำหนดมาตรการให้เป็นไปตามข้อ 2
 และข้อ 3 โดยอนุโลม

ข้อ 5 ผู้ใดฝ่าฝืนข้อ 1 หรือไม่ปฏิบัติตามประกาศจังหวัดตามข้อ 2 หรือข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร
 ตามข้อ 4 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ข้อ 6 คำสั่งนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ 10 มิถุนายน พุทธศักราช 2559 พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา หัวหน้าคณะรักษาความ
 สงบแห่งชาติ⁶

การรื้อสร้าง (Deconstruction)

หลังโครงสร้างนิยมยืนยันว่าชีวิตตรงข้ามระหว่างอัตวิสัยและภาววิสัยที่เชื่อมกันเป็นธรรมเนียมนั้นไม่
 ถูกต้องเพราะอัตบุคคลถูกสร้างขึ้นจากภายนอกไม่สมเหตุสมผลที่แยกสภาวะออกจากตัวกำหนดต่างๆ เพราะ
 อัตบุคคลนั้นแท้จริงแล้วมิได้เป็นต้นกำเนิดของอะไรทั้งสิ้นดังนั้นเราจึงไม่สามารถสถาปนาอัตบุคคลใน
 ฐานะที่เป็นต้นกำเนิดของความคิดต่างๆ เราล้วนเรียนรู้ความคิดความเห็นทั้งหลายจากที่ใดที่หนึ่งเสมอแม้เรา
 จำไม่ได้ก็ตามว่าเรามาจากที่ไหนเมื่อไหร่ซึ่งรวมถึงกรณีที่เราเป็นคนแรกสุดซึ่งรวบรวมความคิดหลากหลาย
 มาประกอบสร้างเป็นความเห็นใหม่ด้วยขณะเดียวกันก็ไม่มีความรู้ใดอาจจัดได้ว่าเป็นความรู้เชิง ภาววิสัยหรือ

⁶ คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 27/2559 เรื่อง มาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาความ
 เตือนร้อนจากการจุดและปล่อยบั้งไฟ พลุ ตะไล โคมลอย โคมไฟ โคมควัน หรือวัตถุอื่นใดที่คล้ายคลึงกัน เล่ม 133
 ตอนพิเศษ 133 ง ราชกิจจานุเบกษา 10 มิถุนายน 2559.

ความรู้ที่เป็นกลางล้วนๆ ด้วยเช่นกันเพราะความรู้จะต้องเป็นความรู้ของอัตบุคคลบุคคลใดคนหนึ่งเสมอ ข้อเท็จจริงหนึ่งสามารถยืนยันได้ชั่ววินาทีแต่เมื่อผ่านไปหนึ่งวันหรือหนึ่งปีแล้วข้อเท็จจริงนั้นไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจากอัตบุคคลผู้รู้จึงสรุปได้ว่าสิ่งรอบตัวอัตบุคคล ประกอบสร้างอัตภาวะขึ้นมาขณะเดียวกันอัตบุคคลก็แทรกแซงความเป็นภววิสัยของสิ่งที่มีนัยรับรู้ด้วยหากคิดตามข้อถกเถียงมาถึงตรงนี้ก็เพียงจะกระทำสิ่งที่ Jacques Derrida เรียกว่ากระบวนการการรื้อสร้างซึ่งเป็นวิธีวิเคราะห์การที่สิ่งหนึ่งจำเป็นต้องถูกแทรกแซงด้วยสิ่งตรงข้ามกับตัวมันเสมอ⁷

การรื้อสร้าง (deconstruction)

เป็นอีกขั้นหนึ่งที่นอกจากจะสร้างคำอธิบายและแสดงให้เห็นที่มาองค์ประกอบของการผลิตสร้างวาทกรรมแล้วยังสามารถรื้อถอนวาทกรรมที่ประกอบขึ้นจากภาษาความรุนแรงอำนาจยุทธวิธีตลอดจนเครื่องมือกำกับความสัมพันธ์โดยสร้างมุมมองให้เห็นถึงอำนาจการกดทับและการสร้างความเป็นอื่นตลอดจนบริบทของความไม่เป็นธรรมความเหลื่อมล้ำที่ดำรงอยู่ในสังคมชี้ให้เห็นร่องรอยจุดบกพร่องข้อผิดพลาดและเปิดสิ่งที่ถูกเก็บกดปิดกั้นไว้ให้ปรากฏขึ้น

เป้าประสงค์ของการศึกษาการพัฒนาในฐานะที่เป็นวาทกรรมมีจุดประสงค์สำคัญ 2 ประการคือการรื้อสร้างวาทกรรมการพัฒนาหลักหรือวาทกรรมที่ครอบงำและแสวงหาทางเลือกใหม่ที่จะนำไปสู่สิ่งที่เรียกว่าการพัฒนา(alternative to development) ซึ่งหมายถึงการกำหนดนิยามการพัฒนาผ่านกระบวนการต่อสู้เคลื่อนไหวทางวาทกรรมที่แสดงถึงความไม่เห็นด้วยต่อสิ่งที่เรียกว่าการพัฒนาเป็นวาทกรรมที่มาจากผู้รับผลการพัฒนาดังนั้นในอีกขั้นตอนของการวิเคราะห์วาทกรรมการพัฒนาที่ไม่อาจละเลยได้คือการศึกษาปฏิบัติการทางวาทกรรม (discursive practice) ซึ่งเป็นกระบวนการปะทะประสานของการผลิตสร้างกระจายและใช้ประโยชน์เพื่อชี้ให้เห็นอำนาจและกระบวนการเข้าครอบงำของวาทกรรมพร้อมกับการศึกษาให้เห็นถึงปฏิบัติการการตอบโต้อย่างเป็นระบบจนเกิดเป็นกระบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านการศึกษาการพัฒนาจึงควรให้ความสนใจกับการวิเคราะห์ในระดับภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมและในระดับกระบวนการเคลื่อนไหวทางวาทกรรม(discursive movement) เพื่อจะนำไปสู่การค้นหารูปแบบและแนวทางที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการกำหนดนิยามการพัฒนาใหม่ๆที่มาจากข้างล่าง (resignification)⁸

บทวิเคราะห์

การออกคำสั่งหรือมาตรการการป้องกันการควบคุมที่เกิดจากการจุดบั้งไฟของคอนกรีตถูกผลิต ถูกสร้างจากจินตนาการ หรือการรับรู้จากสายตาที่สั้น จากภาพข่าว จากความคิดที่มีแต่จินตนาการที่อยากให้ งานบุญบั้งไฟคอนกรีตเป็นในสิ่งที่ เป็น โดยอ้างความเดือดร้อนอันตรายความเสียหาย จึงกำหนดมาตรการ ป้องกันและแก้ไข เพื่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง จากบั้งไฟ ผ่านกลไกทางกฎหมาย กลไกของรัฐ

⁷ แคทเธอริน เบลชีย์, **หลังโครงสร้างนิยมฉบับย่อ: Poststructuralism: A Very Short Introduction**; แปลโดย อภิญา เพ็ญฟูสกุล, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2549).

⁸ สามชาย ศรีสันต์ **ว่าด้วยการวิเคราะห์วาทกรรมแนววิพากษ์**, (กรุงเทพมหานคร: สมมติ, 2561), หน้า 87-88.

ส่งผ่านมาสู่การควบคุมชุมชน คำสั่งหรือมาตรการดังกล่าวคุ้มค่าหรือไม่กับการทำลายวัฒนธรรมของคนอีสาน บุญบั้งไฟไม่ได้มีแต่การจุด การพนัน อันตรายจากการระเบิดเท่านั้น สังคมจำยอมกับมาตรการหรือคำสั่งของอัยการที่ได้ประกอบสร้างอัตรภาวะขึ้นมา ขณะเดียวกันอัยการบุคคลก็แทรกแซงความเป็นภววิสัยของบุญบั้งไฟให้สังคมรับรู้ถึงอันตรายและสร้างความน่ากลัวหรือผลกระทบจากบั้งไฟผ่านความคิด และสื่อต่างๆ ให้สังคมเห็นว่ามันน่ากลัวคำสั่งหรือมาตรการนั้นได้ทำลายบุญบั้งไฟไปเรียบร้อยแล้ว อนาคตคนอีสานจะตอบคำถามเหล่านี้ได้อย่างไร เช่น บุญบั้งไฟมีความเป็นมาอย่างไร ความรู้เกี่ยวกับบุญบั้งไฟ ชาติพันธุ์ที่เกี่ยวกับบั้งไฟ มันเกิดขึ้นได้อย่างไร การละเล่นที่เกี่ยวข้องทำอะไร มีอะไรบ้าง ความรู้ พิธีกรรม การเผาดินประสิว แนวความคิดบุญบั้งไฟได้เปลี่ยนแปลงไปมากแค่ไหน ถ้าเราจะย้อนไปเป็นดั้งเดิมได้หรือไม่ การเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ที่มีที่ใดบ้าง ประชาชนชาวบ้านเกี่ยวกับบุญบั้งไฟ คติชนวิทยา ความเชื่อ การเลือกไม้ไฟ การเลือกไม้มาทำดินประสิว องค์ประกอบของดินปืน ขบวนการที่ต้องทำอะไร ต้องจับยาม อุบากองไหมก่อนจัดงาน ปัจจุบันคนเผาคนแก่ได้เริ่มตายไป ความรู้ก็เริ่มตายตามไปด้วย สังคมก็จะเป็นสังคมไร้รากสิ่งเหล่านี้เป็นเพียงการทำลายบุญบั้งไฟเท่านั้น แต่ยังมีส่งผลกระทบต่อ พลุ ตะไล โคมลอย โคมไฟ โคมคว้น หรือวัตถุอื่นใดที่คล้ายคลึงกัน เป็นต้น

การสร้างภาพการพนันขึ้นต่อ การกลัวเพลิงไหม้ หรือแม้แต่บั้งไฟส่งผลกระทบต่อการบิน วากรรมเหล่านี้ได้ครอบงำคนในสังคม สังคมเราจะปฏิเสธได้ไหมว่าประเทศเราไม่มีการพนันบั้งไฟจุดในที่ไหนเฉพาะถ้าไม่มีการจุดบั้งไฟการละเล่น หรือการรวมญาติของคนในครอบครัวก็จะเบาบาง หรือหายไปจากวิถีของคนอีสาน พลัดถิ่น การพัฒนาประเทศหรือสายการบินรัฐมัวไปมองที่เม็ดเงินจนละเลยองค์ความรู้ ภูมิปัญญา การละเล่นที่เกี่ยวกับบุญบั้งไฟ เพื่อที่จะรักษาผลประโยชน์สายการบินแต่ไม่รักษาบุญบั้งไฟ รัฐออกมาตราการให้การจุดบั้งไฟจุดได้แต่ต้องแจ้งอำเภอ จังหวัด ที่จะจัดงานบุญบั้งไฟได้ แต่จะมีการควบคุมขนาดของบั้งไฟ รัฐอุ้มสายการบินจนเกินไปคำถามเมื่อคนอีสานจำยอมต่ออำนาจแล้วให้คนอีสานขอให้รัฐสั่งสายการบินว่าขอหยุดบินสักสองวัน หรือบินในเส้นทางอื่นได้ไหมคนอีสานจะจุดบั้งไฟได้หรือไม่

คำสั่งนี้จึงไม่มีที่ว่างให้กับประเพณีบุญบั้งไฟที่หลากหลาย ระบบย่อยของบุญบั้งไฟ เช่น องค์ความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับการผลิตบั้งไฟที่ใช้แหในขบวน และที่ใช้จุด การละเล่นปลีกย่อย การรวมญาติ ความสัมพันธ์ในชุมชน ที่คำสั่งนี้จะละเลย อัยการบุคคลที่มีอำนาจ รัฐและกลไกของรัฐควรเว้นที่ว่างให้กับประเพณีบุญบั้งไฟ มองดูความคิดเห็นคนอีสานพลัดถิ่นที่หลากหลาย ศูนย์กลางความรู้ มาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนจากการจุดและปล่อยบั้งไฟ พลุ ตะไล โคมลอย โคมไฟ โคมคว้น หรือวัตถุอื่นใดที่คล้ายคลึงกัน ระบบย่อยของความรู้ ภูมิปัญญาเหล่านี้ที่ถูกกดทับ ปิดกั้นและกดทับจากคำสั่งนี้ ที่ไม่เปิดโอกาสให้กับแรงบันดาลใจ ความเชื่อ และความปรารถนาแบบอื่นรัฐและกลไกของรัฐต้องทบทวนคำสั่งดังกล่าว กฎหมายหรือคำสั่งได้รุกร้า ประเพณี ภูมิปัญญา ระบบย่อยของงานบุญบั้งไฟ (การละเล่นต่างๆ) ควรเปิดพื้นที่ความสัมพันธ์งานบุญบั้งไฟของชุมชนองค์ความรู้ ภูมิปัญญา การละเล่น ความสัมพันธ์งานบุญบั้งไฟของชุมชน และสงวน รักษาไว้ พัฒนาสิ่งเหล่านี้เชิงเช่น เขตรักษาพันธุ์ฯ อุทยานแห่งชาติ มิใช่เพื่อเรียนรู้ แต่ต้องได้ทดลองเล่น ผลิต และสนุกไปกับงานบุญ มิใช่ทำลาย

บทสรุป

ระหว่างปี พ.ศ. 2515 ถึง 2520 ช่วงที่การบุกเบิกที่ดินเพื่อเกษตรกรรมสัมปทานการทำไม้คนอีสานเริ่มอพยพเข้ามาเป็นลูกจ้างให้บริษัททำไม้ เพราะกระแสของความต้อการพื้นที่เพื่อปลูกพืชไร่โดยมีการมาซื้อที่แบบเหมาแปลงจากคนที่เข้ามาอยู่ก่อน ซึ่งเป็นการซื้อขายด้วยวาจา ระหว่างปี พ.ศ. 2521-2530 คนอีสานจะเข้ามาในพื้นที่เยอะขึ้น สาเหตุที่มาเพราะตามคำชักชวนของคนที่มาอยู่ก่อน ช่วงระหว่าง พ.ศ. 2530-2535 เริ่มมีแนวโน้มลดลง เพราะพื้นที่ได้มีการเพาะปลูกหมดแล้ว และไม่มีที่ว่างให้จับจอง และก่อนหน้ารัฐมีการแบ่งเขตปกครองเกิดขึ้นในพื้นที่

บุญบังไฟในตำบลระบำ จัดขึ้น เดือน 6 – เดือน 7 เดือนปฏิทินก็ราวประมาณเดือน พฤษภาคม ของทุกปี ในส่วนของหมู่บ้านที่มีการจุดบังไฟ หรือการประกวดประชันความงามกันนั้นประกอบไปด้วย บ้านใหม่สามัคคี หมู่ที่19 บ้านพรเจริญ หมู่ที่17 บ้านบึงเจริญหมู่ที่ 9 บ้านเพชรเจริญ หมู่ที่ 5 ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานีและยังมีประเพณีที่บ่งบอกว่าเป็นชุมชนคนอีสานพลัดถิ่นคือ มีการปลูกข้าวเหนียวเพื่อบริโภค ในการทำนาปี ทำเพื่อการบริโภคทุกหมู่บ้าน ผสมกับการปลูกข้าวเจ้าบ้าง มีงานบุญข้าวจีจัดเดือนกุมภาพันธ์ ของทุกปี มีบ้านทรัพย์สมบูรณ์ที่จัดใหญ่ที่สุด บุญแวง บ้านบึงเจริญ จัดขึ้นในเดือน มีนาคม ในการจัดจุดบังไฟต้องมีการแจ้งที่อำเภอ และ องค์การบริหารส่วนตำบลก่อน ในการแข่งขันมีเงินรางวัลสำหรับผู้ชนะเลิศตามลำดับดังนี้ รางวัลที่1 รางวัลละ 5,000 บาทสี่พัน สามพัน สองพัน หนึ่งพัน ตามลำดับ การชนะได้แก่ การจุดแล้วบังไฟครบสมบูรณ์ และอยู่ในอากาศนานที่สุดเป็นฝ่ายชนะ การจัดประเพณีบุญบังไฟจัดขึ้นเพื่อขอฝนเพื่อทำการเกษตร และให้เกิดความสามัคคีของคนในชุมชน เป็นการรวมญาติพี่น้องการร่วมสนุกสนานกัน มีการเตรียมงาน การประชาสัมพันธ์ในหมู่บ้าน ระดับตำบล ระดับอำเภอ เช่น งานจัดสองวัน วันที่23-24 พฤษภาคม วันแรกเป็นวันแห่ วันที่สองเป็นวันจุด ชาวบ้านก็จะมาเตรียมงานกันแบ่งตามหน้าที่ที่ตนมีความถนัดและมีความรู้เรื่องนั้นๆ ในส่วนของค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นทางรัฐบาล หรือส่วนราชการ ท้องถิ่นไม่สามารถสนับสนุนได้เพราะติดคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่27/ 2559 เรื่อง มาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนจากการจุดและปล่อยบังไฟ พลุ ตะไล โคมลอย โคมไฟ โคมควัน หรือวัตถุอื่นใดที่คล้ายคลึงกัน เมื่อยังไม่มีคำสั่งดังกล่าวงานบุญบังไฟคนอีสานพลัดถิ่นจัดบริเวณอ่างเก็บน้ำทับเสลา (เขื่อนระบำ) ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และหน่วยงานอื่นๆ มีการหยุดชะงักไปเพราะ สดง. เข้าตรวจสอบในการใช้เงินผิดประเภท แต่ในชุมชนเองก็ได้มีการขอในนามส่วนตัวของคนในชุมชนแล้วเอามารวมกันเป็นค่าใช้จ่ายตลอดงานจากข้าราชการท้องถิ่น ข้าราชการท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกต่างๆ และจากบริษัทห้างร้านในพื้นที่ เป็นการแสดงออกว่าอำนาจ การกดทับ และการสร้างความเป็นอื่นตลอดจนบริบทของความไม่เป็นธรรม ความเหลื่อมล้ำที่ดำรงอยู่ในสังคม ชี้ให้เห็นร่องรอยจุดบกพร่องข้อผิดพลาดของคำสั่งและกลไกของรัฐ และเปิดสิ่งที่ถูกเก็บกดปิดกั้นไว้ให้ปรากฏขึ้นผ่านงานบุญบังไฟคนอีสานพลัดถิ่น

บรรณานุกรม

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. **วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญา**. (นครปฐม: บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด), 2559.
- แคทเธอริน เบลซีย์. **หลังโครงสร้างนิยมฉบับย่อ: Poststructuralism: A Very Short Introduction**; แปลโดย อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2549).
- คำปรารภ พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี เนื่องในโอกาสจัดพิมพ์หนังสือ **วัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญา พุทธศักราช 2558**.
- คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 27/2559 เรื่อง มาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนจากการจุดและปล่อยบั้งไฟ พลุ ตะไล โคมลอย โคมไฟ โคมควัน หรือวัตถุอื่นใดที่คล้ายคลึงกัน เล่ม 133 ตอนพิเศษ 133 ง ราชกิจจานุเบกษา 10 มิถุนายน 2559.
- นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, ดร. **การอพยพ**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2561, [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: [http://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts / glossary/88](http://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts/glossary/88). [19 กรกฎาคม 2561].
- ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ และคณะ “**เรือสร้างประเพณี : การเปลี่ยนแปลงของบุญบั้งไฟในยุคโลกาภิวัตน์**” ใน **วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง** ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2554) : 27-48.
- สามชาย ศรีสันต์ **ว่าด้วยการวิเคราะห์วาทกรรมแนววิพากษ์**. (กรุงเทพมหานคร: สมมติ. 2561). หน้า 87-88.
- องค์การบริหารส่วนตำบลระบำขอเชิญเที่ยวงานแข่งขันเรือยาวและบุญบั้งไฟ อุทัยธานี ประจำปี 2558 ณ เขื่อนระบำอำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://www.rabum.go.th/news> [12 กรกฎาคม 2561].

วิถีชีวิตของเกษตรกรปลูกปาล์มน้ำมันในอำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี Oil Plam Farmers' livelihood in Nong Suea district, Pathumthani Province

ภราดร กาญจนสุธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของเกษตรกรปลูกปาล์มน้ำมันในอำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี จำนวน 60 คน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เกษตรกรตามองค์ประกอบของวิถีชีวิตหรือทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต จำนวน 5 ด้าน ซึ่งประกอบด้วย ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรทางการเงิน ทรัพยากรทางสังคม วัฒนธรรมและการเมือง ทรัพยากรทางกายภาพ และทรัพยากรทางธรรมชาติ นำมาประมวลผลและวิเคราะห์ผลโดยใช้ค่าทางสถิติ เช่น ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และจัดสร้างกราฟใยแมงมุมของแต่ละปัจจัย โดยช่วงของคะแนนอยู่ในระดับ 0.0-5.0 และผลคะแนนเชิงคุณภาพอยู่ในระดับ ต่ำมาก – สูงมาก โดยผลการศึกษาสรุปว่าศักยภาพต้นทุนที่อยู่ในระดับสูงมาก ได้แก่ ทรัพยากรทางกายภาพ ซึ่งมีระบบโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมและมีเสถียรภาพสูง มีระบบชลประทานเข้าถึงในทุกพื้นที่ ส่วนศักยภาพต้นทุนในระดับสูง ได้แก่ ด้านทรัพยากรทางการเงิน และด้านทรัพยากรทางธรรมชาติ ส่วนศักยภาพต้นทุนในระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านทรัพยากรมนุษย์และด้านทรัพยากรทางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง

คำสำคัญ : ปาล์มน้ำมัน , วิถีชีวิต

Abstract

This research aimed to study Oil Plam Farmers' livelihood in Nong Suea district. Pathumthani Province. The sample is 60 Oil Plam Farmers. The method using interviewed Oil Plam Farmers following 5 factors of livelihood assests compose of Human resources, Financial resources, Social cultural and political resources and Natural resources The results were analyzed using statistical data such as mean, percentage, standard deviation and create a radar graph of each factor. The scores range from 0.0 to 5.0 and the qualitative scores are very low - very high. The study concludes that the high potential is physical resources that infrastructure is perfect and highly stable. Irrigation system is accessible in all areas. High potential are financial resources and natural resources. Medium potential are human resources and social cultural and political resources.

Keywords: Oil Palm, Livelihood

บทนำ

ปาล์มน้ำมันเป็นพืชน้ำมันเศรษฐกิจที่มีศักยภาพในการให้ผลผลิตน้ำมันต่อพื้นที่สูงสุด เมื่อเทียบกับพืชน้ำมันชนิดอื่น ปัจจุบันมีส่วนแบ่งการตลาดเพื่อการบริโภคภายในประเทศถึงร้อยละ 62 ของพืชน้ำมันทุกชนิด โดยมีปริมาณการผลิตน้ำมันเพื่อการบริโภคและอุปโภคของโลกเพิ่มขึ้นทุกปี ตามจำนวนพื้นที่ปลูกที่เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 20 ต่อปี สำหรับประเทศไทยผลิตได้เป็นอันดับที่ 3 ของโลก จำนวน 2.15 ล้านตัน คิดเป็นร้อยละ 3.62 ของผลผลิตน้ำมันปาล์มโลก ส่วนประเทศที่เป็นผู้ผลิตรายใหญ่ ได้แก่ อินโดนีเซีย และมาเลเซีย ผลิตได้ 30.50 ล้านตันและ 20.16 ล้านตัน ตามลำดับ¹ ปาล์มน้ำมันสามารถนำมาแปรรูปเป็นน้ำมันพืชที่ใช้ในการประกอบอาหาร และใช้เป็นวัตถุดิบอุตสาหกรรมอาหารต่างๆ เช่น ขนมขบเคี้ยว บะหมี่ กึ่งสำเร็จรูป นมข้นหวาน ครีมและเนยเทียม เป็นวัตถุดิบในการผลิตพลังงานทดแทน ไบโอดีเซลรวมถึงเป็นส่วนผสมในเพื่อช่วยลดการใช้ น้ำมันดีเซล เพิ่มความมั่นคงทางด้านพลังงานให้กับประเทศ อีกทั้งยังสามารถแปรรูปเป็น สบู่ ผงซักฟอก เครื่องสำอาง ผลิตภัณฑ์เคมีภัณฑ์ต่างๆ และอาหารสัตว์ ส่วนของใบสามารถนำมาบดเป็นอาหารสัตว์ กะลาปาล์มสามารถนำมาใช้เป็นวัตถุดิบเชื้อเพลิง ทะลายปาล์มสามารถนำมาใช้เพาะเห็ด เป็นต้น

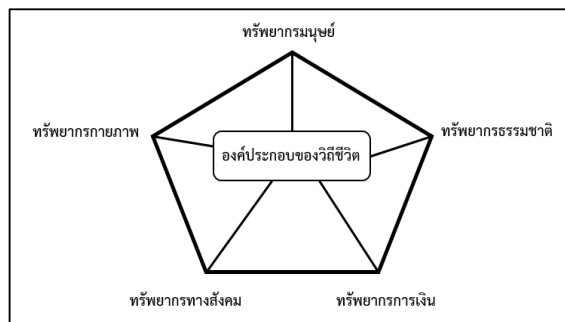
ย้อนไปเมื่อ 30 ปีก่อน สัมเขี้ยวหวานจากทุ่งรังสิต ซึ่งส่วนใหญ่ปลูกในพื้นที่ อ.หนองเสือ จ.ปทุมธานี รวมถึงบางส่วนของ อ.บ้านนา จ.นครนายก มีชื่อเสียงเรียงนามจนเป็นที่ยอมรับจากผู้บริโภคอย่างกว้างขวาง แต่แล้วเมื่อปี 2538 สัมเขี้ยวหวานจากทุ่งรังสิตเริ่มประสบปัญหาภัยกับโรคระบาดอย่างต่อเนื่องโดยไม่ทราบสาเหตุชาวบ้านเรียกว่า "โรคแอดส์ส้ม" มีลักษณะผลร่วงก่อนเก็บเกี่ยว ใบเหี่ยวและตายในที่สุด แม้กระทั่งวันนี้ยังไม่มีหน่วยงานใดที่จะออกมายืนยันว่าเกิดมาจากอะไร แต่ที่ชัดเจนคือเกษตรกรต่างประสบกับการขาดทุนอย่างย่อยยับ จนสิ้นเนื้อประดาตัว บางรายถึงขั้นอพยพไปอยู่ที่อื่น บางรายเปลี่ยนปลูกพืชชนิดอื่น พื้นที่การเกษตรในทุ่งรังสิตมีทั้งหมดกว่า 2.5 แสนไร่ เกษตรกรทำสวนส้มราว 1.2 แสนไร่ แต่หลังจากที่สวนส้มประสบปัญหาโรคระบาด กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้มอบหมายให้กรมพัฒนาที่ดินดำเนินการหาทางพัฒนาสวนส้มร้างนับแสนไร่ที่ทุ่งรังสิตในปี 2547 โดยมีการพัฒนาใน 2 รูปแบบคือพัฒนาที่ดินเพื่อปลูกปาล์มน้ำมัน โดยดำเนินโครงการทดสอบการปลูกปาล์มน้ำมันนำร่องในสวนส้มร้างของ นายจรัส พุดซ้อน ที่หมู่ 2 ต.ศาลาครุ อ.หนองเสือ จ.ปทุมธานี ทำให้เกษตรกรหันมาปลูกปาล์มน้ำมันมากขึ้นตามลำดับ ส่วนอีกรูปแบบหนึ่งส่งเสริมให้เกษตรกรทำการเกษตรแบบผสมผสานตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง จากเหตุผลดังกล่าวทำให้เกษตรกรในอำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี หันมาเริ่มปลูกปาล์มน้ำมันทดแทนสวนส้มในทุ่งรังสิต ตั้งแต่ปี 2547 – ปัจจุบัน โดยในปี 2558 มีเกษตรกรที่ปลูกปาล์มน้ำมันจำนวน 243 ครัวเรือน มีพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมัน 6,083 ไร่ มีผลผลิต 24,782,142 กก. และผลผลิตเฉลี่ย 4,074 กก./ไร่ (สำนักงานเกษตรจังหวัดปทุมธานี. 2558) ซึ่งมีแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของเกษตรกรอย่างต่อเนื่อง เนื่องด้วย ความเหมาะสมในด้านต่างๆ เช่น ระบบชลประทาน การขนส่ง ตลาดรับซื้อ พันธุ์ปาล์มที่ให้ผลผลิตสูง การรวมกลุ่มของเกษตรกร เป็นต้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความต้องการศึกษาข้อมูลวิถีชีวิตของ

¹ สำนักงานเกษตรจังหวัดปทุมธานี, ข้อมูลพื้นฐานด้านการเกษตรจังหวัดปทุมธานี ปี 2558/59, ปทุมธานี : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2558,

เกษตรกรที่ปลูกปาล์มน้ำมันในอำเภอหนองเสือ ตามองค์ประกอบของวิถีชีวิตหรือทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตทั้ง 5 ด้าน เพื่อกำหนดแนวทางในการส่งเสริมการปลูกปาล์มน้ำมันในอำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานีต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาและวิเคราะห์วิถีชีวิตของเกษตรกรที่ปลูกปาล์มน้ำมันนั้น จะใช้วิธีการทางสังคมศาสตร์ ร่วมกับการประเมินค่าทางสถิติ โดยการวิเคราะห์วิถีชีวิตเป็นการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ (โครงการบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ อย่างยั่งยืน. 2560) ทั้งนี้² ได้แบ่งประเภทของต้นทุนหรือทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ ด้านทรัพยากรมนุษย์ ด้านทรัพยากรทางสังคม ด้านทรัพยากรทางการเงิน ด้านทรัพยากรทางกายภาพ และด้านทรัพยากรธรรมชาติ

ภาพที่ 1 องค์ประกอบของวิถีชีวิต (livelihood assets pentagon)

วิธีการศึกษาวิถีชีวิตจะแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. การจัดทำตัวชี้วัดตามองค์ประกอบของวิถีชีวิตหรือทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ซึ่งจะใช้การจัดเก็บรวบรวมข้อมูลปัจจัยการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของการปลูกปาล์มน้ำมัน เริ่มตั้งแต่ การตรวจเอกสาร การสังเกตและการสำรวจ การสัมภาษณ์เกษตรกร และการประชุมและการอภิปรายกลุ่ม
2. การวิเคราะห์ปัจจัยของแต่ละทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ใช้การวิเคราะห์ค่าทางสถิติ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน คำนวนคะแนนจากแบบสัมภาษณ์เกษตรกร จำนวน 60 คน

² Tacoli, C, **Understanding Households: Livelihoods, Assets, Capitals and Capabilities**, Special lecture in the Ph.D, course on “Rural-Urban Linkages in an Globalising World”, Institute of Copenhagen, Denmark, 2001.

และจัดลำดับตามเกณฑ์เชิงคุณภาพ ต่ำมาก (0.00) – สูงมาก (5.00) แล้วจัดสร้างกราฟไทม์แมงมุมเพื่อแสดงคะแนนของแต่ละปัจจัยในแต่ละด้าน

3. สรุปลิขิตชีวิตของเกษตรกรที่ปลูกปาล์มน้ำมัน อำเภอหนองเสือ โดยใช้แผนภูมิ 5 องค์ประกอบของแต่ละทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เพื่อกำหนดแนวทางในการพัฒนาวิถีชีวิตของเกษตรกรไปสู่ความยั่งยืนต่อไป

ผลการวิจัยและวิจารณ์

ผลของการจัดทำตัวชี้วัดตามองค์ประกอบของวิถีชีวิตหรือทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต

การจัดทำตัวชี้วัดโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ทำการประชุมและอภิปรายกลุ่มได้ผลลัพธ์ตัวชี้วัด ใน 5 ด้าน จำนวน 39 ตัวชี้วัด ได้แก่ ด้านทรัพยากรมนุษย์ 8 ตัวชี้วัด ด้านทรัพยากรทางสังคม วัฒนธรรมและการเมือง 8 ตัวชี้วัด ด้านทรัพยากรทางกายภาพ 9 ตัวชี้วัด ด้านทรัพยากรทางการเงิน 9 ตัวชี้วัด และด้านทรัพยากรทางธรรมชาติ 5 ตัวชี้วัด

ตารางที่ 1 ตัวชี้วัดปัจจัยของแต่ละทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของเกษตรกรที่ปลูกปาล์มน้ำมัน

ด้านทรัพยากรมนุษย์	ด้านทรัพยากรทางสังคม วัฒนธรรมและการเมือง	ด้านทรัพยากรทาง กายภาพ	ด้านทรัพยากร ทางการเงิน	ด้านทรัพยากร ทางธรรมชาติ
1.อายุของเกษตรกรที่ปลูกปาล์มน้ำมัน	1.การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของชุมชน	1.สิทธิในการถือครองที่ดิน	1.รายได้จากการขายปาล์มน้ำมัน	1.ความอุดมสมบูรณ์ของดินที่ปลูกปาล์มน้ำมัน
2.ระดับการศึกษาของเกษตรกรที่ปลูกปาล์มน้ำมัน	2.การมีส่วนร่วมในวันสำคัญต่างๆ	2.ปริมาณการถือครองที่ดิน	2.รายจ่ายจากการปลูกปาล์มน้ำมัน	2.ปริมาณน้ำในระบบชลประทานเพียงพอสำหรับปลูกปาล์มน้ำมัน
3.ประสบการณ์ปลูกปาล์มน้ำมันของเกษตรกร	3.การพึ่งพาอาศัยกันของคนในชุมชน	3.ลักษณะที่อยู่อาศัย	3.รายได้สุทธิจากการปลูกปาล์มน้ำมัน	3.ปริมาณน้ำฝนเพียงพอสำหรับปลูกปาล์มน้ำมัน
4.จำนวนแรงงานที่ใช้ในการปลูกปาล์มน้ำมัน	4.การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน	4.การถือครองทรัพย์สิน	4.รายได้ของครัวเรือน	4.ระดับความลาดชันของพื้นที่สำหรับปลูกปาล์มน้ำมัน
5.สุขภาพอนามัยของเกษตรกรที่ปลูกปาล์มน้ำมัน	5.การมีส่วนร่วมในการประชุมกลุ่มเกษตรกรปาล์มน้ำมัน	5.การถือครองอุปกรณ์การเกษตร	5.ความสม่ำเสมอของรายได้ทางการเกษตร	5.สภาพภูมิอากาศสำหรับปลูกปาล์มน้ำมัน
6.การเข้าถึงสถานพยาบาลของ	6.การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ	6.ลักษณะของถนน	6.ปริมาณเงินออม	

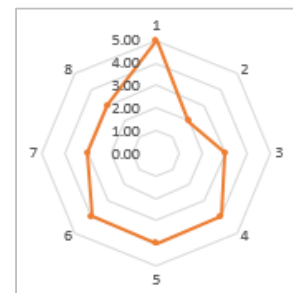
ด้านทรัพยากรมนุษย์	ด้านทรัพยากรทางสังคม วัฒนธรรมและการเมือง	ด้านทรัพยากรทาง กายภาพ	ด้านทรัพยากร ทางการเงิน	ด้านทรัพยากร ทางธรรมชาติ
เกษตรกรที่ปลูกปาล์ม น้ำมัน	ด้านการปลูกปาล์มน้ำมัน			
7.การรับรู้ข่าวสาร ด้านการปลูกปาล์ม น้ำมัน	7.การสร้างเครือข่ายการ ปลูกปาล์มน้ำมันในชุมชน น้ำมัน	7.ระบบน้ำประปา	7.พฤติกรรมการออม เงิน	
8.แหล่งความรู้ที่ใช้ใน การปลูกปาล์มน้ำมัน	8.การสร้างการรับรู้ นโยบายการปลูกปาล์ม น้ำมันของรัฐบาล	8.ระบบไฟฟ้า	8.ภาระหนี้สิน	
		9.ระบบชลประทาน	9.เครดิตในการกู้ยืม เงิน	

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยของแต่ละทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต

จากการวิเคราะห์ทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตด้านทรัพยากรมนุษย์ ดังตารางที่ 2 พบว่า ศักยภาพระดับสูงมาก ได้แก่ อายุของเกษตรกรที่ปลูกปาล์มน้ำมันอยู่ในช่วงอายุมากกว่า 46 ปี ถึงร้อยละ 72.32 ส่วนศักยภาพระดับสูง ได้แก่ จำนวนแรงงานที่ใช้ในการปลูกปาล์มน้ำมัน จะใช้แรงงาน 3-4 คน สุขภาพอนามัยของเกษตรกรที่ปลูกปาล์มน้ำมัน ส่วนใหญ่เกษตรกรมีสุขภาพแข็งแรงและมีโรคประจำตัว 1-2 โรค การเข้าถึงสถานพยาบาลของเกษตรกรที่ปลูกปาล์มน้ำมัน จะเข้ารับการรักษาโรงพยาบาลสังกัดของรัฐบาล ส่วนศักยภาพต้นทุนมนุษย์ที่อยู่ระดับปานกลาง คือ ประสบการณ์ปลูกปาล์มน้ำมันของเกษตรกร อยู่ในช่วง 6-10 ปี การรับรู้ข่าวสารด้านการปลูกปาล์มน้ำมัน 3 ครั้งต่อเดือน แหล่งความรู้ที่ใช้ในการปลูกปาล์มน้ำมัน มี 3 แหล่งความรู้ ได้แก่ กรมส่งเสริมการเกษตร อบต. และปราชญ์ชาวบ้าน ส่วนศักยภาพต้นทุนระดับต่ำ คือ ระดับการศึกษาของเกษตรกรที่ปลูกปาล์มน้ำมัน ซึ่งส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตด้านทรัพยากรมนุษย์

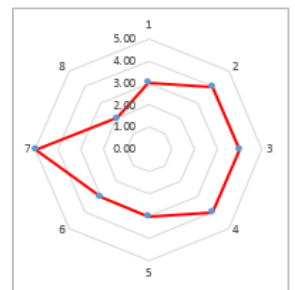
ปัจจัยด้าน ทรัพยากรมนุษย์	ร้อยละของเกษตรกร					สรุป
	1	2	3	4	5	
1. อายุของเกษตรกรที่ปลูก ปาล์มน้ำมัน	0	0	10.34	17.34	72.32	สูง มาก
2. ระดับการศึกษาของ เกษตรกรที่ปลูกปาล์มน้ำมัน	14.01	64.11	12.66	9.22	0	ต่ำ
3. ประสบการณ์ปลูกปาล์ม น้ำมันของเกษตรกร	0	22.88	54.32	10.13	12.67	ปาน กลาง
4. จำนวนแรงงานที่ใช้ใน การปลูกปาล์มน้ำมัน	0	0	27.66	72.34	0	สูง
5. สุขภาพอนามัยของเกษตรกร ที่ปลูกปาล์มน้ำมัน	0	0	37.86	52.19	9.95	สูง
6. การเข้าถึงสถานพยาบาลของ เกษตรกรที่ปลูกปาล์มน้ำมัน	0	0	30.43	62.23	7.34	สูง
7. การรับรู้ข่าวสารด้านการ ปลูกปาล์มน้ำมัน	14.56	27.07	54.03	4.34	0	ปาน กลาง
8. แหล่งความรู้ที่ใช้ในการปลูก ปาล์มน้ำมัน	11.32	37.21	43.11	8.36	0	ปาน กลาง

จากการวิเคราะห์ทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตด้านทรัพยากรทางสังคม วัฒนธรรมและการเมือง ดังตารางที่ 3 พบว่า ศักยภาพที่สูงมาก ได้แก่ การสร้างเครือข่ายการปลูกปาล์มน้ำมันในชุมชน ร้อยละ 68.23 ซึ่งในปัจจุบันมีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรปาล์มน้ำมันหนองเสือ มีสมาชิก 60 คน ส่วนศักยภาพระดับสูง จะเน้นการมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัยกันของคนในชุมชนและสัมพันธ์ภาพที่ดีในชุมชน ส่วนศักยภาพระดับปานกลาง ได้แก่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของชุมชน การมีส่วนร่วมในการประชุมกลุ่มเกษตรกรปาล์มน้ำมัน และการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการด้านการปลูกปาล์มน้ำมัน ศักยภาพระดับต่ำ คือ การสร้างการรับรู้นโยบายการปลูกปาล์มน้ำมันของรัฐบาล เห็นควรให้จัดการอบรมเพื่อสร้างการรับรู้ แนวทางและนโยบายการจัดการปาล์มน้ำมันให้แก่เกษตรกร

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตด้านทรัพยากรทางสังคม วัฒนธรรมและการเมือง

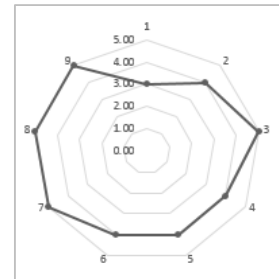
ปัจจัยด้าน ทรัพยากรทางสังคม วัฒนธรรมและการเมือง	ร้อยละของเกษตรกร					สรุป
	1	2	3	4	5	
1.การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน	0	23.3	58.47	14.78	3.45	ปาน กลาง
2.การมีส่วนร่วมในวันสำคัญต่างๆ	0	0	11.64	46.05	42.31	สูง
3.การพึ่งพาอาศัยกันของคนใน ชุมชน	0	0	27.15	57.49	15.36	สูง
4.การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีใน ชุมชน	0	0	22.07	67.48	10.45	สูง
5.การมีส่วนร่วมในการประชุม กลุ่มเกษตรกรปาล์มน้ำมัน	4.56	10.49	39.66	36.97	8.32	ปาน กลาง
6.การได้รับการสนับสนุนจาก หน่วยงานราชการด้านการปลูก ปาล์มน้ำมัน	0	11.34	58.93	26.02	3.71	ปาน กลาง
7.การสร้างเครือข่ายการปลูก ปาล์มน้ำมันในชุมชน	0	0	8.23	23.54	68.23	สูง มาก
8.การสร้างการรับรู้นโยบายการ ปลูกปาล์มน้ำมันของรัฐบาล	7.32	48.9	34.35	9.43	0	ต่ำ

จากการวิเคราะห์ทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตด้านทรัพยากรทางกายภาพ ดังตารางที่ 4 พบว่า ศักยภาพโดยรวมอยู่ในระดับสูงมาก โดยมีระบบโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมและมีเสถียรภาพสามารถเข้าถึงแปลงปลูกปาล์มน้ำมันได้ในทุกพื้นที่ ได้แก่ ระบบไฟฟ้าเข้าถึงทุกครัวเรือน ไฟฟ้าดับไม่บ่อย และเสาไฟฟ้าเป็นคอนกรีต ระบบน้ำประปา มีน้ำประปาใช้ น้ำไม่มีตะกอน และน้ำไหลตลอด มีระบบชลประทานในทุกพื้นที่ของอำเภอหนองเสือ ส่วนศักยภาพระดับสูง ได้แก่ ลักษณะของถนน ร้อยละ 53.01 เป็นถนนคอนกรีต หรือ ลาดยาง มีหลุมบ่อเล็กน้อย ใช้ได้ทุกฤดูกาล ปริมาณการถือครองที่ดิน โดยเฉลี่ยเกษตรกรมีพื้นที่ 11-15 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 52 ส่วนการถือครองทรัพย์สินร้อยละ 67.89 เป็นเจ้าของรถยนต์ รถกระบะ รถมอเตอร์ไซด์ การถือครองอุปกรณ์การเกษตรร้อยละ 48.17 มีเครื่องฉีดยา เครื่องตัดหญ้า เครื่องมือตัดปาล์มน้ำมันของตัวเอง ส่วนศักยภาพระดับปานกลางได้แก่ สิทธิในการถือครองที่ดิน ส่วนใหญ่ร้อยละ 70.86 เป็นที่ดินทำกินของตัวเอง ที่อยู่ในรูปแบบ ส.ป.ก.4-01 ซึ่งรัฐบาลจัดสรรให้ทำการเกษตรเท่านั้น

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตด้านทรัพยากรทางกายภาพ

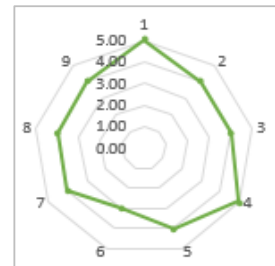
ปัจจัยด้าน ทรัพยากรทางกายภาพ	ร้อยละของเกษตรกร					สรุป
	1	2	3	4	5	
1. สิทธิ์ในการถือครองที่ดิน	0	0	70.86	12.45	16.69	ปาน กลาง
2. ปริมาณการถือครองที่ดิน	0	7.29	26.9	52.32	13.49	สูง
3. ลักษณะที่อยู่อาศัย	0	0	6.36	19.32	74.32	สูง มาก
4. การถือครองทรัพย์สิน	0	0	16.47	67.89	15.64	สูง
5. การถือครองอุปกรณ์ การเกษตร	0	0	28.21	48.17	23.62	สูง
6. ลักษณะของถนน	0	0	23.55	53.01	23.44	สูง
7. ระบบน้ำประปา	0	0	0	8.55	91.45	สูง มาก
8. ระบบไฟฟ้า	0	0	0	0	100	สูง มาก
9. ระบบชลประทาน	0	0	0	0	100	สูง มาก

จากการวิเคราะห์ทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตด้านทรัพยากรทางการเงิน ดังตารางที่ 5 พบว่า ศักยภาพโดยรวมทางการเงินอยู่ในระดับสูง โดยมี 6 ปัจจัยที่อยู่ในระดับสูง ได้แก่ รายได้สุทธิจากการปลูกปาล์มน้ำมันในแต่ละเดือนเท่ากับ 15,001 – 20,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 62.07 ส่วนความสม่ำเสมอของรายได้ทางการเกษตรอยู่ในระดับมาก โดยปาล์มน้ำมันจะสามารถตัดได้ทุกๆ 15 วันและสามารถขายยังลานเทโดยได้รับเงินสด ณ.วันที่ขาย ส่วนรายจ่ายจากการปลูกปาล์มน้ำมันอยู่ระหว่าง 5,001 – 10,000 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 58.43 ซึ่งเกษตรกรจะจ่ายค่าแรงงานจ้างตัดปาล์มน้ำมันเป็นส่วนใหญ่ พฤติกรรมการออมเงินอยู่ในระดับสูง คิดเป็นร้อยละ 51.32 ภาระหนี้สินอยู่ในระดับต่ำโดยเกษตรกรร้อยละ 59.2 ต้องชำระหนี้ไม่เกิน 5,000 บาทต่อเดือน และเครดิตในการกู้ยืมเงินอยู่ในระดับสูง คิดเป็นร้อยละ 48.54 ส่วนศักยภาพที่อยู่ในระดับสูงมาก ได้แก่ รายได้จากการขายปาล์มน้ำมัน มากกว่า 30,000 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 62.15 และร้อยละ 37.85 จะมีรายได้จากการขายปาล์มน้ำมัน 20,001 – 30,000 บาทต่อเดือน และรายได้ของครัวเรือน ร้อยละ 86.23 จะมีรายได้มากกว่า 30,000 บาทต่อเดือน ส่วนศักยภาพที่อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ปริมาณเงินออม โดยร้อยละ 58.51 มีเงินออม 5,001 – 10,000 บาทต่อเดือน และร้อยละ 4.81 มีเงินออม 10,001 – 15,000 บาทต่อเดือน

ตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์ทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตด้านทรัพยากรทางการเงิน

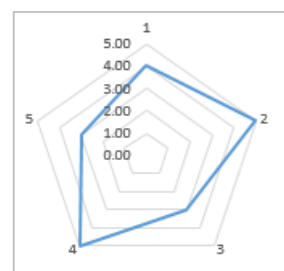
ปัจจัยด้าน ทรัพยากรทางการเงิน	ร้อยละของเกษตรกร					สรุป
	1	2	3	4	5	
1. รายได้จากการขายปาล์ม น้ำมัน	0	0	0	37.85	62.15	สูง มาก
2. รายจ่ายจากการปลูก ปาล์มน้ำมัน	0	2.02	39.55	58.43	0	สูง
3. รายได้สุทธิจากการปลูก ปาล์มน้ำมัน	0	0	25.78	62.07	12.15	สูง
4. รายได้ของครัวเรือน	0	0	0	13.77	86.23	สูง มาก
5. ความสม่ำเสมอของ รายได้ทางการเกษตร	0	0	23.78	54.34	21.88	สูง
6. ปริมาณเงินออม	9.82	26.86	58.51	4.81	0	ปาน กลาง
7. พฤติกรรมการออมเงิน	0	8.89	24.13	51.32	15.66	สูง
8. ภาระหนี้สิน	0	7.45	15.62	59.2	17.73	สูง
9. เครดิตในการกู้ยืมเงิน	0	0	24.11	48.54	27.35	สูง

จากการวิเคราะห์ทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตด้านทรัพยากรธรรมชาติ ดังตารางที่ 6 พบว่า ต้นทุนของศักยภาพที่มีระดับสูงมาก ได้แก่ ปริมาณน้ำในระบบชลประทานเพียงพอสำหรับปลูกปาล์มน้ำมัน คิดเป็นร้อยละ 82.8 และระดับความลาดชันของพื้นที่สำหรับปลูกปาล์มน้ำมันที่เป็นพื้นที่ราบ ส่วนศักยภาพที่มีระดับสูง คือ ความอุดมสมบูรณ์ของดินที่ปลูกปาล์มน้ำมัน คิดเป็นร้อยละ 45.71 ส่วนศักยภาพระดับปานกลาง มี 2 ปัจจัย ได้แก่ ปริมาณน้ำฝนเพียงพอสำหรับปลูกปาล์มน้ำมันและสภาพภูมิอากาศสำหรับปลูกปาล์มน้ำมัน

ตารางที่ 6 ผลการวิเคราะห์ทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตด้านทรัพยากรธรรมชาติ

ปัจจัยด้าน ทรัพยากรธรรมชาติ	ร้อยละของเกษตรกร					สรุป
	1	2	3	4	5	
1. ความอุดมสมบูรณ์ของ ดินที่ปลูกปาล์มน้ำมัน	0	0	42.44	45.71	11.85	สูง
2. ปริมาณน้ำในระบบ ชลประทานเพียงพอสำหรับ ปลูกปาล์มน้ำมัน	0	0	0	17.2	82.8	สูง มาก
3. ปริมาณน้ำฝนเพียงพอ สำหรับปลูกปาล์มน้ำมัน	2.56	35.88	61.56	0	0	ปาน กลาง
4. ระดับความลาดชันของ พื้นที่สำหรับปลูกปาล์ม น้ำมัน	0	0	0	0	100	สูง มาก
5. สภาพภูมิอากาศสำหรับ ปลูกปาล์มน้ำมัน	0	28.21	57.93	13.86	0	ปาน กลาง

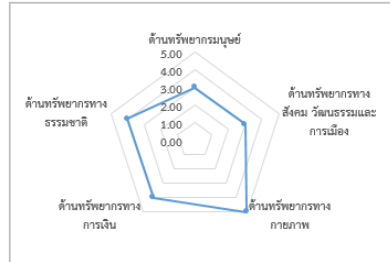

บทสรุป

สรุปการวิเคราะห์วิถีชีวิตของเกษตรกรที่ปลูกปาล์มน้ำมัน อำเภอนงส์ จังหวัดปทุมธานี โดยการวิเคราะห์จำแนกแต่ละทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตทั้ง 5 ด้านพบว่าทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตด้านทรัพยากรมนุษย์ อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพ คือเพิ่มการสาคิตและบรรยายเสริมสร้างองค์ความรู้ในการปลูกปาล์มน้ำมันให้แก่เกษตรกรอย่างสม่ำเสมอ และสร้างศูนย์การเรียนรู้ปาล์มน้ำมันหนองเสือเพื่อเป็นสถานที่ต้นแบบการเรียนรู้ปลูกปาล์มน้ำมันอย่างยั่งยืน และด้านทรัพยากรทางสังคม วัฒนธรรมและการเมือง อยู่ในระดับปานกลาง มีแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพ คือ เพิ่มการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมในการประชุมกลุ่มเกษตรกรปาล์มน้ำมัน และสร้างการรับรู้ นโยบายการปลูกปาล์มน้ำมันของรัฐบาล เห็นควรให้มีการจัดอบรมเพื่อสร้างการรับรู้ แนวทางและนโยบาย การจัดการปาล์มน้ำมันให้แก่เกษตรกร ส่วนด้านทรัพยากรทางการเงิน ควรมีการส่งเสริมศักยภาพการออม เงินให้มากขึ้นและด้านทรัพยากรทางธรรมชาติอยู่ในระดับสูง ควรมีการบรรยายสร้างความรู้เรื่องการใช้น้ำอย่างมี ประสิทธิภาพ และการรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ส่วนด้านทรัพยากรทางกายภาพ อยู่ใน ระดับสูงมาก เห็นควรแปลงสิทธิ์ในการถือครองที่ดินเป็นโฉนดที่ดินเพื่อความมั่นคงต่อไป

ตารางที่ 7 สรุปการวิเคราะห์วิถีชีวิตของเกษตรกรที่ปลูกปาล์มน้ำมัน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

ทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต	สรุป
ด้านทรัพยากรมนุษย์	ปานกลาง
ด้านทรัพยากรทางสังคม วัฒนธรรมและการเมือง	ปานกลาง
ด้านทรัพยากรทางกายภาพ	สูงมาก
ด้านทรัพยากรทางการเงิน	สูง
ด้านทรัพยากรทางธรรมชาติ	สูง

บรรณานุกรม

โครงการบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. **เทคนิคการสำรวจการใช้ที่ดินและการประเมิน คุณภาพ ทรัพยากรธรรมชาติเชิงสหวิทยาการ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2560.

สำนักงานเกษตรจังหวัดปทุมธานี. **ข้อมูลพื้นฐานด้านการเกษตรจังหวัดปทุมธานี ปี 2558/59.** ปทุมธานี : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2558.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. **สถิติการเกษตรของประเทศไทย ปี 2557.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2557.

Rakodi C. and T. Lloyd-Johns. (eds). **Urban Livelihoods: A people-centered Approach to Reducing Poverty.** London: Eaethscan Publication Ltd, 2002.

Tacoli. C. **Understanding Households: Livelihoods, Assets, Capitals and Capabilities.** Special lecture in the Ph.D. course on “Rural-Urban Linkages in an Globalising World”. Institute of Copenhagen, Denmark, 2001.

ความพึงพอใจของผู้ซื้อสินค้าในร้านขายของถูกในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
Buyers' Satisfaction of Low-priced Shops
in Mueang district, Lampang Province

ราวิน ใจชาว
กัญญรัตน์ เทพา
กุตลิน ฉลาด
พอใจ สิงหนตร
ขจรศักดิ์ วงศ์วิราช
มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาระดับของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ซื้อสินค้าในร้านขายของถูกในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง 2) เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ซื้อสินค้าในร้านขายของถูกในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง กลุ่มตัวอย่าง คือ ลูกค้าที่เข้ามาใช้บริการร้านขายของถูกในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จำนวน 385 คน เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย คือ แบบสอบถาม โดยใช้ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ในส่วนของแบบสอบถามที่เกี่ยวกับการทดสอบวัตถุประสงค์ ใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน ในการทดสอบ

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญต่อยังปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่ส่งผลต่อความพึงพอใจด้านราคาเป็นอันดับแรก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.77 รองลงมาคือด้านผลิตภัณฑ์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.63 ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.45 ด้านความพึงพอใจของผู้บริโภค มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.44 ด้านกระบวนการให้บริการ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.40 ด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.39 ด้านบุคลากร มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.33 และด้านการส่งเสริมการตลาด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.08 ตามลำดับ ส่วนการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ซื้อสินค้าในร้านขายของถูกในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง พบว่า พบว่า ผลความสัมพันธ์ของโมเดลพบว่าตัวแปรอิสระทั้งหมดมีความสัมพันธ์ทางบวกกับตัวแปรตาม โดยในภาพรวมมีตัวแปรอิสระทั้งสิ้น 7 ตัว ทำการคัดเลือกด้วยวิธีการคัดเลือกแบบขั้นต้น หลังจากนั้นได้ตัวแปรอิสระเหลืออยู่ 4 ตัว คือ 1) ด้านราคา 2) ด้านกายภาพ 3) ด้านผลิตภัณฑ์ 4) ด้านการส่งเสริม ที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจของผู้บริโภคที่เลือกซื้อสินค้าในร้านขายของถูก โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ เท่ากับ .888 และมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: ความพึงพอใจ, ส่วนประสมทางการตลาด

Abstract

This research had the objectives to study: 1) levels of marketing mix affecting satisfaction of buyers of low-priced shops in Mueang district, Lampang, 2) marketing mix factors affecting buyers' satisfaction in low-priced shops in Mueang district, Lampang province. The sample was the customers using the services of low-priced shops in the area of Mueang district, Lampang province totaled 385 persons. The research tool was a questionnaire using Frequencies, Percentage, Means and Standard Deviations in the analysis of basic information of the respondents and the part of the questionnaire concerning the test of objectives, used Pearson's correlation coefficient.

The research findings revealed the respondents placed importance to the marketing mix factor that affected satisfaction on Price the highest followed by Product and Place, Consumer's Satisfaction, Service Process, Physical Environment, Personnel and Market Promotion respectively. For the analysis of marketing mix factors affecting buyers' satisfaction of low-priced shops in Mueang district, Lampang province found that the result of the relationship of the model revealed all the independent variables had positive relationship with dependents variables in the overall picture, there were 7 variables selected with the preliminary selection method to have 4 variables namely: 1) Price 2) Physical Environment 3) Product and 4) Promotion that related to satisfaction of consumers who chose to buy merchandise in low-priced shops with the correlation coefficient value of .888 and had the relationship with statistical significance level of .05.

Keywords: Satisfaction; Marketing mix

ความเป็นมาและความสำคัญ

ธุรกิจร้านขายของถูก ได้รับความนิยมน้อยลงมากในปัจจุบัน เนื่องจากใช้เงินลงทุนต่ำและบริหารจัดการง่าย ไม่ซับซ้อน ลักษณะเฉพาะของธุรกิจร้านขายของถูก คือ การจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคที่มีความจำเป็นพื้นฐานต่อการดำรงชีวิต หรือสินค้าเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ นานา อะไรเป็นสิ่งที่ต้องการของคนในชุมชนหรือละแวกใกล้เคียง มักจะถูกนำมาจำหน่ายทั้งสิ้น อาทิ สบู่ ยาสีฟัน ยาสระผม ของใช้ในครัว ยารักษาโรค อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เครื่องเขียน ของเล่นขนาดเล็ก ฯลฯ ส่วนใหญ่ร้านขายของถูกมักตั้งในเขตชุมชน มีการบริหารแบบครอบครัว เน้นแบบซื้อมาขายไปและต้องพึ่งพาผู้ผลิตและผู้ค้าส่งเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม จากการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

รวมถึงการเข้ามาของชาติตะวันตก ส่งผลให้ธุรกิจร้านขายของถูกของประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้ธุรกิจร้านขายของถูกนั้นได้ขยายกิจการให้ยิ่งใหญ่และใหม่ยิ่งขึ้น¹

หลังจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและโครงสร้างของธุรกิจค้าปลีกภายใต้ยุคโลกาภิวัตน์จากรูปแบบเดิม ที่กล่าวข้างต้นให้มีความทันสมัยและมีความสะดวกสบายแก่ผู้บริโภคมากขึ้นโดยนำแนวคิดมาจากการลงทุนจาก ต่างประเทศในธุรกิจค้าปลีกขนาดใหญ่และร้านค้าปลีกสมัยใหม่ (Modern Trade) มาปรับใช้กับธุรกิจค้าปลีก แบบดั้งเดิมของไทยทำให้ธุรกิจค้าปลีกได้เปลี่ยนไปเป็นธุรกิจค้าปลีกสมัยใหม่เพิ่มจำนวนขึ้นโดยเฉพาะหลังจากปี พ.ศ. 2532 เป็นต้นมา โดยในปี พ.ศ. 2550 ธุรกิจค้าปลีกสมัยใหม่มีส่วนแบ่งทางการตลาดสูงถึง 4.7 แสนล้านบาทและมีจำนวนสาขาเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 14.3 ในช่วงปี พ.ศ. 2550–2551 มีสาขาเพิ่มขึ้นพันกว่าสาขาใน ช่วงเวลาดังกล่าว² หรือมีอัตราเพิ่มสูงถึง 17 เปอร์เซ็นต์ของโลกซึ่ง นับว่ามีอัตราเพิ่มที่สูงมากและมีแนวโน้มที่จะเพิ่มส่วนแบ่งทางการตลาดมากขึ้นตามจำนวนสาขาที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้ธุรกิจค้าปลีกแบบดั้งเดิมได้รับความเดือดร้อนเนื่องจากธุรกิจค้าปลีกขนาดใหญ่สามารถทำการผูกขาดได้ทำให้ ธุรกิจค้าปลีกแบบดั้งเดิมได้ลดจำนวนลงตลอดเวลาจากจำนวน 3,481 รายในปี พ.ศ. 2548 มีจำนวนเหลือ 2,844 ราย ในปี 2552 โดยที่ร้อยละ 50.52 อยู่ในกรุงเทพที่เหลือตั้งอยู่ในต่างจังหวัดและปิดกิจการลงจำนวน 637 ราย

ด้วยเหตุนี้ธุรกิจค้าปลีกดั้งเดิมของไทยจึงต้องปรับตัวของธุรกิจ เพื่อความอยู่รอดของธุรกิจ โดยการนำเอามาตรการและกลยุทธ์ต่างๆ มาใช้ในการประกอบธุรกิจเพื่อทำการแข่งขันกับ ธุรกิจค้าปลีกจากต่างประเทศ เช่น การปรับรูปแบบการบริหารจัดการโดยใช้การจัดการสมัยใหม่การปรับปรุงร้านค้าของตนเองตลอดจนการใช้กลยุทธ์ราคาและกลยุทธ์อื่นที่ไม่ใช่ราคาเข้ามาทำการแข่งขัน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อการตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าร้านขายของถูก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยสำรวจปัจจัยส่วนผสมทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคว่ามีความพึงพอใจกับการใช้บริการร้านขายของถูกใน อำเภอเมือง จังหวัดลำปางมากน้อยเพียงใด ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งในการปรับปรุงและพัฒนาปัจจัยทางด้านต่างๆให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้บริโภคมากที่สุด โดยหวังว่าการวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ประกอบการให้สามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้านำได้ดีและมากที่สุด

¹ ปฎิกร ทิพย์เลอเลิศ, ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าของผู้บริโภคจากร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิมในจังหวัดกรุงเทพมหานครและปริมณฑล, (กรุงเทพฯนคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558).

² กรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์, สำนักงานคณะกรรมการการแข่งขันทางการค้า, [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://www.dit.go.th/otcc/index.asp> [29 มีนาคม 2561].

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ซื้อสินค้าในร้านขายของถูกในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
2. เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ซื้อสินค้าในร้านขายของถูกในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับธุรกิจร้านขายของถูก

ร้านขายของถูก เป็นร้านที่คิดราคาสินค้าต่ำกว่าราคาขายปลีกทั่วไป ทั้งนี้เนื่องจากสามารถซื้อสินค้าในราคาที่ต่ำกว่า ได้แก่ ร้านขายของถูก ซึ่งเป็นเครือข่ายช่องทางของโรงงานผู้ผลิต ผู้ค้าปลีกอิสระ และร้านค้าส่งที่มีลักษณะเป็นคลังสินค้า

ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด

ส่วนประสมการตลาด คือ องค์ประกอบที่สำคัญในการดำเนินงานการตลาดเป็นปัจจัยที่กิจการสามารถควบคุมได้ กิจการธุรกิจจะต้องสร้างส่วนประสมการตลาดที่เหมาะสมในการวางกลยุทธ์ทางการตลาด

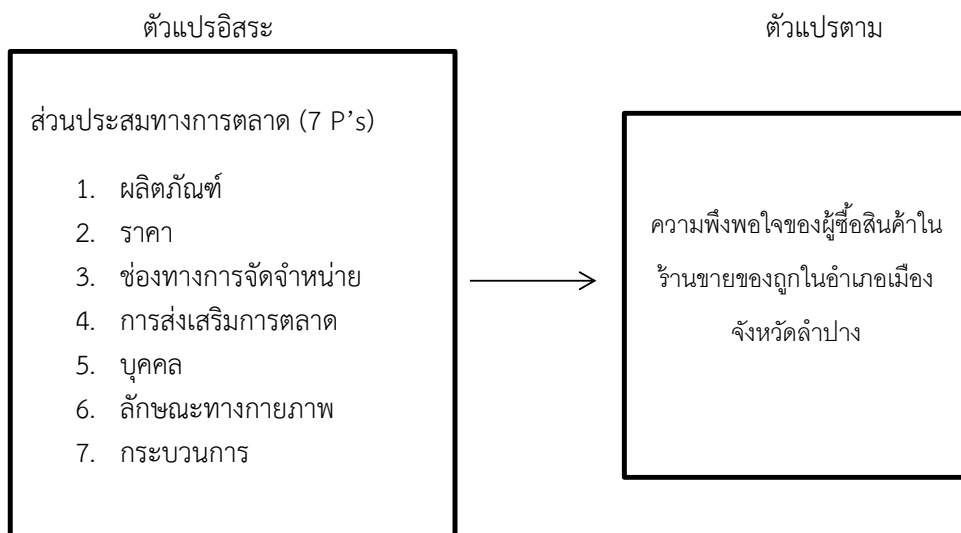
การกำหนดกลยุทธ์การตลาดซึ่งประกอบด้วย

1. ด้านผลิตภัณฑ์ (Product) เป็นสิ่งซึ่งสนองความจำเป็นและความต้องการของมนุษย์
2. ด้านราคา (Price) หมายถึง คุณค่าผลิตภัณฑ์ในรูปตัวเงิน
3. ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับบรรยากาศสิ่งแวดล้อมในการนำเสนอบริการให้แก่ลูกค้า
4. ด้านการส่งเสริม (Promotions) เป็นเครื่องมือหนึ่งที่มีความสำคัญในการติดต่อสื่อสารให้ผู้ใช้บริการ โดยมีวัตถุประสงค์ที่แจ้งข่าวสารหรือชักจูงให้เกิดทัศนคติและพฤติกรรม การใช้บริการและเป็นกุญแจสำคัญของการตลาดสายสัมพันธ์
5. ด้านบุคคล (People) หรือพนักงาน (Employee) ซึ่งต้องอาศัยการคัดเลือก การฝึกอบรม การจูงใจ เพื่อให้สามารถสร้างความพึงพอใจให้กับลูกค้า
6. ด้านกายภาพและการนำเสนอ (Physical Evidence/Environment and Presentation) เป็นแสดงให้เห็นถึงลักษณะทางกายภาพและการนำเสนอให้กับลูกค้าให้เห็นเป็นรูปธรรม โดยพยายามสร้างคุณภาพโดยรวมทั้งทางกายภาพและรูปแบบการให้บริการเพื่อสร้างคุณค่าให้กับลูกค้า
7. ด้านกระบวนการ (Process) เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับระเบียบวิธีการและงานปฏิบัติในด้านการบริการ ที่นำเสนอให้กับผู้ให้บริการเพื่อมอบการให้บริการอย่างถูกต้องรวดเร็ว และทำให้ผู้ให้บริการเกิดความประทับใจ

แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจ

กชกร เป้าสุวรรณ และคณะ³ ได้กล่าวถึง ความหมายของความพึงพอใจว่า สิ่งที่จะควรจะเป็นไปตามความต้องการ ความพึงพอใจเป็นผลของการแสดงออกของทัศนคติของบุคคลอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นความรู้สึกเอนเอียงของจิตใจที่มีประสบการณ์ที่มนุษย์เราได้รับอาจจะมากหรือน้อยก็ได้ และเป็นความรู้สึกที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นไปได้ทั้งทางบวกและทางลบ แต่ก็เมื่อได้สิ่งนั้น สามารถตอบสนองความต้องการ หรือทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายได้ ก็จะเกิดความรู้สึกบวก เป็นความรู้สึกที่พึงพอใจ แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าสิ่งนั้นสร้างความรู้สึกลบ ก็จะทำให้เกิดความรู้สึกทางลบ เป็นความรู้สึกไม่พึงพอใจ

กรอบแนวคิด

วิธีการดำเนินงาน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาวิจัยความพึงพอใจของผู้ซื้อสินค้าในร้านขายของถูกในครั้ง นี้คือ ลูกค้าที่เข้ามาใช้บริการร้านขายของถูกในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ซึ่งไม่ทราบจำนวนที่ไม่ชัดเจนแน่นอน ใช้สูตรในการสุ่มตัวอย่างแบบไม่ทราบจำนวนประชากรของ คอแครน (Cochran) ความคาดเคลื่อนที่ระดับ 0.5 ได้จำนวน 385 ตัวอย่าง

³ กชกร เป้าสุวรรณ และคณะ, ความคาดหวังและความพึงพอใจต่อการศึกษาคณะที่มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ศูนย์สุโขทัย, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2550).

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษานี้ใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งหมด 385 ชุด ประกอบด้วยรายละเอียดทั้งหมด 4 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามลักษณะทางประชากรกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งจะเป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ อาชีพ รายได้ และการศึกษาโดยลักษณะเป็นคำถามปลายปิดแบบเลือกตอบ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อการตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าร้านขายของถูกในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7P's) ที่มีผลต่อการใช้บริการร้านขายของถูก โดยแบ่งเป็น 7 ด้านดังนี้ ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านบุคคล ด้านทางกายภาพ และด้านการบริการ

ตอนที่ 4 เป็นข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ

คุณภาพของเครื่องมือ

1. การตรวจสอบความเที่ยงตรง (validity) คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้ เป็นกรอบแนวคิดการสร้างแบบสอบถาม หลังจากนั้นคณะผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามให้อาจารย์ที่ปรึกษา และผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจสอบ พิจารณาในด้านความเที่ยงตรง ความเหมาะสมของ เนื้อหาในความเหมาะสมในการใช้ภาษาและความชัดเจนของคำถามในแบบทดสอบ เพื่อให้แบบสอบถามสามารถสื่อความหมายได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของคณะผู้วิจัย และผู้ตรวจแบบสอบถามซึ่งจะให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญกับสิ่งที่วัดเป็นผู้ทำการตรวจสอบสำหรับงานวิจัยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ได้พิจารณาแบบสอบถามแล้วลงมติว่า เนื้อหา การใช้ภาษา และโครงสร้างของแบบสอบถามถูกต้อง

2. การทดสอบความน่าเชื่อถือได้ (Reliability) ของแบบสอบถาม โดยผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแล้วไปทำการทดลองกับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มลูกค้าที่มาซื้อของในร้านขายของถูก โดยนำแบบสอบถามไปสำรวจกับกลุ่มตัวอย่าง 30 ชุด ก่อนจะนำมาวิเคราะห์ หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของครอนบาค (Alpha Coefficient) โดยหาค่าความเชื่อมั่นของคำถามแต่ละด้าน ด้วยค่าสัมประสิทธิ์ แอลฟา (Cronbach's Alpha Coefficient) โดยวิธีการของ Cronbach⁴

⁴ ครินทิพย์ เขียวนิล, พฤติกรรมการซื้อสินค้าของผู้ใช้บริการร้านโชห่วยในจังหวัดนนทบุรี, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2558).

วิธีการรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ เป็นดังนี้

1. ข้อมูลทุติยภูมิ (Source of Data) ได้จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับร้านขายของถูกในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
2. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยได้จากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้บริการร้านขายของถูกในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จำนวน 385 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics)

การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจที่มีต่อการตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าร้านขายของถูกและปัจจัยด้านส่วนประสมทางการตลาด

แบบสอบถามส่วนที่ 1 เกี่ยวกับลักษณะทางประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือน ใช้ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) และค่าเฉลี่ย ในการวิเคราะห์ข้อมูลโดยนำเสนอในรูปแบบของตาราง

แบบสอบถามส่วนที่ 2 เกี่ยวกับปัจจัยที่มีต่อการเลือกใช้บริการร้านขายของถูกในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยนำเสนอในรูปแบบของสถิติค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

แบบสอบถามส่วนที่ 3 เกี่ยวกับปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 7 ด้าน ดังนี้ ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านบุคคล ด้านทางกายภาพ ด้านการบริการ โดยนำเสนอในรูปแบบของสถิติค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

แบบสอบถามส่วนที่ 4 เป็นข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ได้แก่ สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) เพื่อทดสอบวัตถุประสงค์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ระดับปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ซื้อสินค้าในร้านขายของถูกในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง : วัตถุประสงค์ข้อที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นของความพึงพอใจของร้านขายของถูก ความสำเร็จของร้านขายของถูก

ปัจจัย	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับความคิดเห็น
ด้านผลิตภัณฑ์	3.63	.557	มาก
ด้านราคา	3.77	.583	มาก
ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย	3.45	.517	ปานกลาง
ด้านการส่งเสริมการตลาด	3.08	.558	ปานกลาง
ด้านบุคลากร	3.33	.548	ปานกลาง
ด้านกระบวนการให้บริการ	3.40	.571	ปานกลาง
ด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ	3.39	.599	ปานกลาง
ด้านความพึงพอใจของผู้บริโภค	3.44	.577	ปานกลาง

จากตารางที่ 1 พบว่า ด้านราคา อยู่ในระดับมาก เท่ากับ 3.77 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .583 รองลงมา คือ เป็นด้านผลิตภัณฑ์ อยู่ในระดับมาก เท่ากับ 3.63 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .557 ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย อยู่ในระดับปานกลาง เท่ากับ 3.45 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .517 ด้านความพึงพอใจของผู้บริโภค อยู่ในระดับปานกลาง เท่ากับ 3.44 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .577 ด้านกระบวนการให้บริการ อยู่ในระดับปานกลาง เท่ากับ 3.40 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .571 ด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ อยู่ในระดับปานกลาง เท่ากับ 3.39 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .599 ด้านบุคลากร อยู่ในระดับปานกลาง เท่ากับ 3.33 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .548 และด้านการส่งเสริมการตลาด อยู่ในระดับปานกลาง 3.08 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .558 ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ซื้อสินค้าในร้านขายของถูกในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง : วัตถุประสงค์ข้อ 2

ตารางที่ 2 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยพหุคูณ (N = 385)

Model	Unstandardized Coefficients		standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	.888	.175		5.069	.000
Price	.306	.041	.349	7.477	.000*
Physical	.230	.035	.299	6.457	.000*
Product	.125	.039	.147	3.209	.001*
Promotion	.103	.038	.122	2.749	.006

R = .642 R² = .412 R²_{adjusted} = .406

S.E.est = .349

**P < .01

จากตารางที่ 2 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยพหุคูณ พบว่า ผลความสัมพันธ์ของโมเดลพบว่าตัวแปรอิสระทั้งหมดมีความสัมพันธ์ทางบวกกับตัวแปรตาม โดยในภาพรวมมีตัวแปรอิสระทั้งสิ้น 7 ตัว ทำการคัดเลือกด้วยวิธีการคัดเลือกแบบขั้นต้น (Stepwise Selection) หลังจากนั้นได้ตัวแปรอิสระเหลืออยู่ 4 ตัว ที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจของผู้บริโภคที่เลือกซื้อสินค้าในร้านขายของถูก โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ เท่ากับ .888 และมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกค่าสามารถเรียงตามลำดับความสำคัญได้ดังนี้ 1.) ด้านราคา ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยมาตรฐานเท่ากับ .306 2) ด้านกายภาพ ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยมาตรฐานเท่ากับ .230 3.) ด้านผลิตภัณฑ์ ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยมาตรฐานเท่ากับ .125 และ 4.) ด้านการส่งเสริม ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยมาตรฐานเท่ากับ .103 ตามลำดับ

จากตารางที่ 2 เห็นว่าปัจจัยด้านราคา ด้านกายภาพ ด้านผลิตภัณฑ์ และด้านการส่งเสริมมีความสัมพันธ์ต่อความพึงพอใจของผู้บริโภคที่เลือกซื้อสินค้าในร้านขายของถูก โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณมีค่าเท่ากับ .642 และ พบว่าปัจจัยเหล่านี้มีค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น (Coefficient of Determinant-R-Square) เท่ากับ .412 และมีค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจ ปัจจัยด้านด้านราคา ด้านกายภาพ ด้านผลิตภัณฑ์ และด้านการส่งเสริมมีความสัมพันธ์ต่อความพึงพอใจของผู้บริโภคที่เลือกซื้อสินค้าในร้านขายของถูก ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ร้อยละ .406

บทสรุป

จากผลการวิจัย พบว่า ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดร้านขายของถูกในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ได้แก่ ตัวแปรอิสระทั้งสิ้น 4 ตัวได้แก่ 1) ด้านราคา 2) ด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ 3) ด้านผลิตภัณฑ์ 4) ด้านส่งเสริมทางการตลาด ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจ,

ส่วนประสบทางการตลาด ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับธุรกิจร้านขายชายถูก ในงานวิจัย ความพึงพอใจของผู้บริโภค ที่เลือกซื้อสินค้าในร้านขายของถูกในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยดังนี้

ภาดล อามาตย์⁵ ได้ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมและความพึงพอใจของผู้บริโภคในการซื้อ สินค้าของฝาก ของที่ระลึกในเขตอำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ จากการศึกษา พบว่า ลูกค้าผู้ที่ซื้อผลิตภัณฑ์จากร้านจำหน่าย สินค้าของฝากของที่ระลึกในเขต อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ มีความพึงพอใจต่อการซื้อสินค้าของฝากของที่ระลึกในภาพรวมอยู่ใน ระดับมาก เมื่อพิจารณา เป็นรายด้าน มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากทุกด้านโดยมีความพึงพอใจใน ด้านผลิตภัณฑ์ เป็นอันดับ 1 รองลงมา ด้านราคาสินค้า ด้านสถานที่จัดจำหน่าย และด้านการส่งเสริม การตลาด ตามลำดับ

กมล วิลัยศิลป์⁶ ได้ศึกษาเรื่อง ความพึงพอใจของประชากรในเทศบาลนครพิษณุโลกที่มี ต่อร้านค้าปลีกดั้งเดิม จากผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 21-30 ปี การศึกษามัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า มีอาชีพนักเรียน/นักศึกษามากที่สุด และมีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท

ชินสุมล บุณนาค⁷ ได้ศึกษาเรื่อง ความพึงพอใจในปัจจัยทางการตลาดที่มีผลต่อ พฤติกรรมการเลือกซื้อสินค้าในร้านค้าปลีกดั้งเดิม (โชวห่วย) ในเขตกรุงเทพมหานคร จากผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศชาย 161 คนคิดเป็นร้อยละ 40.3 และเพศหญิง 239 คนคิดเป็นร้อยละ 59.8 มีอายุอยู่ในช่วง 15-20 ปี มากที่สุดจำนวน 249 คน คิดเป็นร้อยละ 62.3 โดย ส่วนใหญ่มีอาชีพนักเรียนนักศึกษาจำนวน 273 คน คิดเป็นร้อยละ 68.3 และมีรายได้ต่ำกว่า 7,000 บาท จำนวน 257 คน คิดเป็นร้อยละ 68.3 และส่วนใหญ่จะพักอาศัยอยู่ในเขตบึงกุ่มมากที่สุดจำนวน 119 คน คิดเป็นร้อยละ 29.8 และเลือกซื้อสินค้าที่ร้านค้าปลีกดั้งเดิม (โชวห่วย) มากที่สุดจำนวน 258 คน คิดเป็นร้อยละ 64.5 จะใช้บริการร้านค้าปลีกดั้งเดิม (โชวห่วย) ใน 1 สัปดาห์ มากกว่า 6 ครั้ง มาก ที่สุดจำนวน 116 คน คิดเป็นร้อยละ 29.0 และนิยมซื้อขนมคบเคี้ยวมากที่สุด กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้ ตัวเองเป็นผู้ตัดสินใจในการใช้บริการร้านค้าปลีกดั้งเดิม (โชวห่วย) มากที่สุดจำนวน 339 คน คิดเป็นร้อยละ 84.8 เหตุผลที่เลือกใช้บริการร้านค้าปลีกดั้งเดิม (โชวห่วย) นั้น จะพิจารณาที่ทำเลที่ตั้งของร้านใกล้ที่ บ้านและที่ทำงานมากที่สุด จำนวน 302 คน คิดเป็นร้อยละ 75.5 และส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยในการ ใช้บริการร้านค้าปลีกดั้งเดิม (โชวห่วย) ต่ำกว่า 100 บาท จำนวน 237 คน คิดเป็นร้อยละ 59.3 ส่วน ใหญ่มีความพึงพอใจในปัจจัยทางการตลาดในร้านค้าปลีกดั้งเดิม (โชวห่วย) ในด้านสินค้ามากที่สุด โดยมี ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.7985 ถือว่ามีความพึงพอใจในระดับมาก

⁵ ภาดล อามาตย์, “พฤติกรรมและความพึงพอใจของผู้บริโภคในการซื้อสินค้าของฝากของที่ระลึกในเขตอำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ”, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, 2550).

⁶ กมล วิลัยศิลป์, ความพึงพอใจของประชากรในเทศบาลนครพิษณุโลกที่มีต่อร้านค้าปลีกดั้งเดิม, (คณะวิทยาการจัดการ: มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, 2559).

⁷ ชินสุมล บุณนาค, “ความพึงพอใจในปัจจัยทางการตลาดที่มีผลต่อพฤติกรรมการเลือกซื้อสินค้าในร้านค้าปลีกดั้งเดิม (โชวห่วย) ในเขตกรุงเทพมหานคร”. วารสารบริหารธุรกิจเทคโนโลยีมหานคร, 2559.

อาจารย์สงบ สิงสันจิตร^๘ ได้ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมและความพึงพอใจของผู้ใช้บริการร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิมในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยมีดังนี้ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุระหว่าง 30-39 ปี มีสถานภาพสมรสแล้ว การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย / ปวช. ประกอบอาชีพเกษตรกร รายได้ต่อเดือนระหว่าง 5,000 - 10,000 บาท มีขนาดของครอบครัว 3-5 คน มีความพึงพอใจในการใช้บริการร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิมในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย คือด้านบุคลากรหรือพนักงาน ด้านภาพลักษณ์ทางกายภาพ ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านประสิทธิภาพและคุณภาพ ด้านราคา ด้านกระบวนการ ตามลำดับ ยกเว้นด้านการส่งเสริมการขาย มีความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาความพึงพอใจของผู้ซื้อสินค้าในร้านขายของถูกในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง พบว่าอันดับ 1 คือ ด้านราคา และรองลงมาเป็น ด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านส่งเสริมทางการตลาด ตามลำดับ ดังนั้นผู้ประกอบการร้านค้าขายของถูก ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ควรรักษาคุณภาพด้านราคาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ธุรกิจร้านขายของถูก สามารถดำเนินธุรกิจให้ประสบความสำเร็จต่อไปได้

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาในครั้งนี้ มีขอบเขตการศึกษาเพียงในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ซึ่งยังไม่ครอบคลุมเท่าที่ควร ดังนั้นควรมีการศึกษาลงพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในอำเภอต่างๆในจังหวัดลำปาง เพื่อให้ผลการศึกษาคอบคลุมมากขึ้น

2.2 การศึกษาวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาปัจจัยด้านปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินธุรกิจร้านขายของถูก เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา และการวางแผนกลยุทธ์ ในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันกับร้านค้าต่างๆได้

^๘ สงบ สิงสันจิตร, พฤติกรรมและความพึงพอใจของผู้ใช้บริการร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิมในจังหวัดสุราษฎร์ธานี, (สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2552).

บรรณานุกรม

- กชกร เป้าสุวรรณ และคณะ. **ความคาดหวังและความพึงพอใจต่อการศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ศูนย์สุโขทัย**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2550.
- กมล วิไลศิลป์. **ความพึงพอใจของประชากรในเทศบาลนครพิษณุโลกที่มีต่อร้านค้าปลีกดั้งเดิม**. คณะวิทยาการจัดการ: มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, 2559.
- กรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์. **สำนักงานคณะกรรมการการแข่งขันทางการค้า**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://www.dit.go.th/otcc/index.asp> [29 มีนาคม 2561].
- ชินสมล บุนนาค. “ความพึงพอใจในปัจจุบันทางการตลาดที่มีผลต่อพฤติกรรมการเลือกซื้อสินค้าในร้านค้าปลีกดั้งเดิม (โชวห่วย) ในเขตกรุงเทพมหานคร”. วารสารบริหารธุรกิจเทคโนโลยีมหานคร, 2559.
- ปฎิกร ทิพย์เลอเลิศ. **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าของผู้บริโภคจากร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิมในจังหวัดกรุงเทพมหานครและปริมณฑล**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558.
- ภาดล อามาตย์. “พฤติกรรมและความพึงพอใจของผู้บริโภคในการซื้อสินค้าของฝากของที่ระลึกในเขตอำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ”. รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, 2550.
- ศรินทิพย์ เขียวนิล. **พฤติกรรมการซื้อสินค้าของผู้ใช้บริการร้านโชห่วยในจังหวัดนนทบุรี**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2558.
- สงบ สິงสันจิตร์. **พฤติกรรมและความพึงพอใจของผู้ใช้บริการร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิมในจังหวัดสุราษฎร์ธานี**. สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2552.

**การพัฒนาคู่มือและสร้างเครือข่ายการสอนรายวิชาการต่อต้านการทุจริต
ในมหาวิทยาลัยในเขตภาคเหนือตอน
Developing a Manual and Building a Network for Teaching
An Anti-Corruption Syllabus among Universities
in the Upper Northern Region**

ศักดิ์สายันต์ ไยสามเสน
ประทีป พิษทองกลาง
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อพัฒนาคู่มือการสอนเพื่อปลูก ปลูก ปรับเปลี่ยนฐานความคิดของนักศึกษาในการต่อต้านการทุจริต 2. เพื่อสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายการสอนวิชาการต่อต้านการทุจริตในมหาวิทยาลัยในเขตภาคเหนือตอนบน และ 3) เพื่อสังเคราะห์และประเมินผลการพัฒนาคู่มือและสร้างเครือข่ายการสอนวิชาการต่อต้านการทุจริตในมหาวิทยาลัยในเขตภาคเหนือตอน เป็นการศึกษาแบบผสมวิธีพื้นที่วิจัย คือ มหาวิทยาลัยในเขตภาคเหนือตอนบน 12 แห่ง กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารและคณาจารย์ บุคลากร นิสิต นักศึกษาในสถาบันการศึกษาทั้ง 12 สถาบันฯ 40 คน รวม 480 คน ใช้วิธีคัดเลือกแบบง่าย วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน และเขียนบรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า

1. คู่มือฯ มี 13 บท ใช้สอน 15 สัปดาห์ๆ 3 ชั่วโมง ได้แก่ 1) ความหมายของการทุจริต 2) ประเภทและรูปแบบของการทุจริต 3) ผลประโยชน์ส่วนตนและส่วนรวม 4) สาเหตุและปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งของผลประโยชน์ส่วนตน และผลประโยชน์ส่วนรวม 5) ผลกระทบของการทุจริตที่มีต่อสถานะทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม 6) ผลกระทบของการทุจริตที่มีต่อพัฒนาการและความเจริญเติบโตของประเทศไทย 7) สาเหตุ และปัจจัยที่ก่อให้เกิดการทุจริต 8) หลักธรรมาภิบาลสากลในการปฏิบัติงาน 9) นโยบายและแนวทางในการบริหารงานด้วยธรรมาภิบาล 10) กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในระดับสากล ระดับประเทศ 11) ทักษะคิด และความตระหนักถึงผลกระทบที่ร้ายแรงของการทุจริต 12) จิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการป้องกันและต่อต้านการทุจริต และ 13) แนวทางในการพัฒนาตนเองเพื่อหลีกเลี่ยงการทุจริต

2. เครือข่ายการสอนวิชาการต่อต้านการทุจริตของสถาบันอุดมศึกษาทั้ง 12 แห่งในจังหวัดเชียงใหม่มีการจัดทำประมวลการสอนรายวิชาที่เหมาะสมกับสังคมเชียงใหม่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ให้สังคมตระหนัก ตื่นตัว ต่อต้านไม่จำยอมต่อการทุจริตและไม่ยอมรับการทุจริตด้วยการบูรณาการความร่วมมือของผู้บริหารและผู้ทรงคุณวุฒิเงินสำเร็จลุล่วง

3. คู่มือฯ มีค่าเฉลี่ยระดับความเหมาะสมของการประเมินคุณภาพคู่มือจากผู้เชี่ยวชาญ 7 คน อยู่ในระดับมาก และมีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นทั่วไปเกี่ยวกับคู่มืออยู่ในระดับมากที่สุด สามารถนำไปใช้ในการสอนให้เกิดประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ได้

คำสำคัญ: การพัฒนาคู่มือ, เครือข่ายการสอน, การต่อต้านการทุจริต

Abstract

This research aims to: 1. develop a teaching manual in order to foster, raise awareness, and shape students' opinions towards anti-corruption; 2. strengthen the network for teaching an Anti-Corruption syllabus among the universities in the upper northern region; 3. synthesize and evaluate the manual and networking. Mixed method research was implemented. The research locations were 12 universities in the upper northern region. The sample was selected by random sampling of 40 participants from each university, in total 480 participants, including administrators, teachers, staff, and students in those 12 universities. The data was analyzed by using basic statistics and a descriptive method was implemented to present the data. The findings show that:

1. The manual is comprised of 13 lessons. Each lesson was taught 3 hours per week for 15 weeks. The lessons include: 1) the definitions of corruption; 2) types and forms of corruption; 3) conflicts of interest; 4) causes and factors affecting the conflicts of interest; 5) the impact of corruption on politics, economy, and society; 6) the impact of corruption on the development and growth of Thailand; 7) causes and factors of corruption; 8) good governance at work; 9) policies and guidelines for good governance in public administrations; 10) international and national anti-corruption laws; 11) attitude and awareness towards the consequences of corruption; 12) the awareness of a good citizen on protection against corruption; 13) guidelines for self-improvement to avoid corruption.

2. The Anti-Corruption teaching network from 12 universities in Chiang Mai successfully designed the course syllabus with an integral collaboration from the administrators and experts. The course was suitable for the condition of Chiang Mai society. It was also based on the national policies regarding anti-corruption, aiming to raise awareness within society and to be alert in protecting against corruption.

3. The manual was evaluated by 7 specialists. The average level of quality was good. The average level of overall comments was excellent and, as a result, the manual can be beneficially used for teaching to achieve its objectives.

Keywords: Manual Development, Building Teaching Network, Anti-Corruption Syllabus

บทนำ

ปัญหาทุจริตคอร์รัปชันถือได้ว่าเป็นปัญหาใหญ่ที่เกิดขึ้นในประเทศต่างๆ ทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วหรือประเทศที่ด้อยพัฒนา และการคอร์รัปชันได้กลายมาเป็นปัญหาที่มีความสำคัญที่สุดปัญหาหนึ่งของหลายประเทศ โดยปัญหานี้ยังไม่มีทีท่าว่าจะหมดไป อีกทั้งยังทวีความรุนแรงและซับซ้อนมาก

ขึ้นเรื่อยๆ แม้ว่าหลายประเทศได้ก้าวเข้าสู่ความทันสมัย มีระบบการบริหารราชการสมัยใหม่ มีการรณณรงค์จากองค์กรของรัฐหรือองค์กรอิสระต่างๆ เช่น องค์กรสหประชาชาติ ธนาคารโลกและภาคประชาชนที่ต่างเห็นพ้องกันว่า การคอร์รัปชันเป็นปัญหาที่นำไปสู่ความยากจน และเป็นอุปสรรคที่ขัดขวางการพัฒนาอย่างแท้จริง ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีปัญหาคอร์รัปชันในระดับที่สูงและมีแนวโน้มที่จะสูงขึ้น ซึ่งน่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง และทำให้เห็นถึงการดำเนินงานในการต่อต้านการคอร์รัปชันของประเทศไทยที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันนั้น ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะมีความพยายามในการกำหนดและใช้มาตรการในการป้องกันและปราบปรามการคอร์รัปชันอย่างต่อเนื่องมาโดย ดังนั้น รัฐบาลควรจัดให้ปัญหาการคอร์รัปชันนั้นเป็นหนึ่งในวาระแห่งชาติที่ทุกภาคส่วนจะต้องช่วยกัน

ประเทศไทยก้าวเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) และเป็นสมาชิก เครือข่าย ภาควิชาต่างๆ ทั้งในระดับภูมิภาค ระดับทวีป และระดับโลก ดังนั้น จึงต้องเตรียมความพร้อมในหลายด้านที่จะเป็นผู้นำในภูมิภาคนี้ และเป็นที่ยอมรับในสังคมโลก แต่ในภาพรวมแล้วประเทศในกลุ่มอาเซียนส่วนใหญ่จำนวน 8 ประเทศ มีคะแนนต่ำกว่าค่าเฉลี่ยดัชนีภาพลักษณ์คอร์รัปชันของโลก ดังนั้น ประเทศต่างๆ ในกลุ่มอาเซียนจะต้องร่วมมือ และใช้มาตรการขั้นเด็ดขาดที่จะมาแก้ไขปัญหาดังกล่าว มิเช่นนั้น การรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในอนาคตคงไม่ประสบผลสำเร็จเหมือนกลุ่มสหภาพยุโรปและยุโรปตะวันตกที่มีค่าเฉลี่ยดัชนีภาพลักษณ์คอร์รัปชันอยู่ในระดับที่สูง โดยสรุปประเทศไทยยังมีปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันอยู่มาก และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทำให้สถาบันการเงินของไทยถูกลดความเชื่อถือในสายตาชาวโลก การทำธุรกรรมทางการเงินในระดับนานาชาติจะยากขึ้น เพราะไม่มีความน่าเชื่อถือ ซึ่งจะส่งผลเสียต่อการพัฒนาประเทศไทยในอนาคต การป้องกันและแก้ไขสถานการณ์ทุจริตคอร์รัปชันอันเป็นปัญหาที่สำคัญยิ่งของสังคมไทยนั้น แนวทางที่จะสามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ การสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกการต่อต้านการทุจริต การปรับเปลี่ยนฐานคิดเพื่อให้เห็นประโยชน์ส่วนรวมของประเทศ ด้วยการใช้มิติทางการศึกษาในการปลูก ปลูก ปรับเปลี่ยนฐานความคิดของเยาวชนในการรักษาผลประโยชน์สาธารณะ

การปฏิบัติเพื่อบรรลุจุดประสงค์ดังกล่าวไว้ข้างต้น สถาบันอุดมศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 12 สถาบัน จึงได้จัดทำข้อตกลง (MOU) กับสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ในการร่วมมือส่งเสริม สนับสนุน เผยแพร่ และประสานงานในการเสริมสร้างทัศนคติความซื่อสัตย์ สุจริตให้แก่คณาจารย์ บุคลากร นิสิต นักศึกษา และนักเรียนในสถานศึกษาในสังกัด เพื่อให้การศึกษาของมหาวิทยาลัยมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมสนับสนุนให้สังคมไทยมีค่านิยมซื่อสัตย์ สุจริต และมีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตใน 5 ประเภท ได้แก่ 1) การทุจริตในตำแหน่งหน้าที่ 2) การทุจริตในการจัดซื้อจัดจ้าง 3) การทุจริตในการสัมปทาน 4) การทุจริตโดยการทำลายระบบตรวจสอบอำนาจรัฐ 5) การทุจริตเชิงนโยบาย สถาบันอุดมศึกษาทั้ง 12 สถาบันจึงได้ร่วมกันจัดทำประมวลคำสอนรายวิชา (Course syllabus) วิชาการต่อต้านการทุจริต (Anti-Corruption) สำหรับการเรียนการสอนระดับปริญญาตรีที่เหมาะสมกับสังคมเชียงใหม่ สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ระยะที่ 2 ให้สังคมตระหนัก ตื่นตัว ต่อต้าน และไม่จ่ายยอมต่อการทุจริต และไม่ยอมรับการทุจริต ด้วยการบูรณาการความร่วมมือของสถาบันอุดมศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ทั้ง 12 สถาบัน ให้เป็นมิติใหม่ของคุณภาพ ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ความเข้มแข็ง และยั่งยืนในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในการเรียนการ

สอนรายวิชาการต่อต้านการทุจริตนั้น นอกจากประมวลคำสอนรายวิชาแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งต้องมีการจัดทำคู่มือการสอนที่มีประสิทธิภาพมาใช้คู่กัน นอกจากนี้ ความเข้มแข็งของเครือข่ายผู้สอนก็เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การปลูก ปลูก ปรับเปลี่ยนฐานความคิดการต่อต้านการทุจริตของเยาวชนประสบผลสำเร็จเป็นรูปธรรม ยั่งยืนและเกิดประโยชน์ในวงกว้าง บทความวิจัยนี้ จะนำเสนอการพัฒนาคู่มือและสร้างเครือข่ายการสอนวิชาการต่อต้านการทุจริตในมหาวิทยาลัยในเขตภาคเหนือตอนบน อันจะสร้างประโยชน์แก่นักศึกษาและสังคมไทยต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาคู่มือการสอนเพื่อปลูก ปลูก ปรับเปลี่ยนฐานความคิดของนักศึกษาในการต่อต้านการทุจริต 2) เพื่อสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายการสอนวิชาการต่อต้านการทุจริตในมหาวิทยาลัยในเขตภาคเหนือตอนบน และ 3) เพื่อสังเคราะห์และประเมินผลการพัฒนาคู่มือและสร้างเครือข่ายการสอนวิชาการต่อต้านการทุจริตในมหาวิทยาลัยในเขตภาคเหนือตอน

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้มีรูปแบบการวิจัยเป็นแบบผสมวิธี มีขั้นตอนในการวิจัย 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การพัฒนาคู่มือการสอนรายวิชาการต่อต้านการทุจริต ขั้นตอนที่ 2 การสร้างเครือข่ายการสอนวิชาการต่อต้านการทุจริต และขั้นตอนที่ 3 การสังเคราะห์และประเมินผลการพัฒนาคู่มือและสร้างเครือข่ายพื้นที่วิจัย คือ มหาวิทยาลัยในเขตภาคเหนือตอนบน 12 แห่ง ได้แก่ 1) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2) มหาวิทยาลัยแม่โจ้ 3) มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ 4) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา 5) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 6) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย 7) มหาวิทยาลัยพายัพ 8) มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่ 9) มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น 10) สถาบันการพลศึกษา 11) สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ 12) วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่ ส่วนขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากร คือ ผู้บริหารและคณาจารย์ บุคลากร นิสิต นักศึกษาในสถาบันการศึกษาทั้ง 12 สถาบัน กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารและคณาจารย์ บุคลากร นิสิต นักศึกษาในสถาบันการศึกษาทั้ง 12 สถาบันฯ 40 คน รวม 480 คน ใช้วิธีคัดเลือกแบบง่าย สำหรับขอบเขตด้านเนื้อหา คือ การป้องกันและปราบปรามการทุจริตใน 5 ประเภท ได้แก่ 1) การทุจริตในตำแหน่งหน้าที่ 2) การทุจริตในการจัดซื้อจัดจ้าง 3) การทุจริตในการสัมปทาน 4) การทุจริตโดยการทำลายระบบตรวจสอบอำนาจรัฐ 5) การทุจริตเชิงนโยบาย

การทบทวนวรรณกรรม

คอร์รัปชัน (Corruption) มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า Corruptio เป็นคำที่รู้จักกันดีทั่วไปมานานแต่ความหมายของคำนี้มีหลากหลายต่างๆ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์การใช้ หลักการหรือมุมมองในทางศีลธรรม ทางการเมืองหรือทางเศรษฐศาสตร์ ในมุมมองของพฤติกรรมหรือการกระทำนั้น คอร์รัปชันอาจจัดเป็นอาชญากรรม (crime) ประเภทหนึ่ง ในบางกรณีคอร์รัปชันอาจจะถูกมองในความหมายที่แคบและต่าง

จากการโกง ยักยอก รีดไถ การขู่ โดยมองว่าคอร์รัปชันเป็นการกระทำของคนสองฝ่ายที่หาประโยชน์ร่วมกัน จากฝ่ายที่สาม เช่น การติดสินบนคอร์รัปชันในความหมายขององค์การสหประชาชาตินั้นไม่ใช่แค่พฤติกรรม แต่เป็นปรากฏการณ์ (phenomenon) ในทางสังคม การเมืองและเศรษฐศาสตร์ ที่เป็นปัญหาสำคัญและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทั่วโลก และองค์กรระหว่างประเทศด้านความโปร่งใส Transparency International (TI) ให้นิยามคำคอร์รัปชันคือ การใช้อำนาจที่ได้รับไว้วางใจในทางที่ผิด (abuse of entrusted power) เพื่อประโยชน์ส่วนบุคคลซึ่งใช้ได้ทั้งภาครัฐและเอกชน สภาประชาคมยุโรป ได้ให้คำจำกัดความคอร์รัปชันหมายถึง การใช้อำนาจสาธารณะที่มีขอบเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน หรือการให้สินบน และความประพฤติทั้งหลายของบุคคลซึ่งได้รับมอบหมายหน้าที่และความรับผิดชอบในภาครัฐหรือเอกชน ประพฤติที่ฝ่าฝืนหน้าที่ของตน โดยไม่สมควรกับตำแหน่งหน้าที่ของตนในฐานะเจ้าพนักงานแห่งรัฐ เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานเอกชน ตัวแทนหรือฐานะความสัมพันธ์อื่นๆ โดยมุ่งประสงค์ให้ได้รับประโยชน์ใดๆ โดยมีขอบสำหรับตนเองหรือผู้อื่น โดยสรุปคอร์รัปชัน เป็นการกระทำที่มีการใช้อำนาจหรือ การให้สินบนที่อาจจะผิดหรือไม่ผิดกฎหมายก็ได้ แต่มีเจตนาให้ได้รับประโยชน์อันไม่สมควรจะได้และคอร์รัปชันนั้นเกิดขึ้นได้ทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน โดยการคอร์รัปชันในภาคเอกชนอาจหมายถึง การที่ผู้บริหารใช้อำนาจหรือตำแหน่งที่ได้มาจากผู้ถือหุ้น ในการดำเนินงานของบริษัทเพื่อแสวงหาประโยชน์ส่วนตน

สำหรับประเทศไทยคำว่าคอร์รัปชัน เป็นคำที่ใช้ในวงการราชการ รัฐวิสาหกิจ ส่วนของเอกชนจะใช้คำว่าทุจริต ซึ่งหมายถึงการแสวงหาผลประโยชน์จากตำแหน่ง บทบาท หน้าที่โดยมิชอบขัดต่อกฎหมายและระเบียบปฏิบัติจากหน่วยงาน บริษัท องค์กรที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ พจนานุกรมไทยของบริษัทแพรวพริษาได้ให้ความหมายของคำว่า "คอร์รัปชัน" หมายถึง "การฉ้อราษฎร์บังหลวง เบียดบังเอาโดยอำนาจหน้าที่ราชการ" แต่ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านมีความเห็นว่า คำว่า "ฉ้อราษฎร์บังหลวง" นั้น มีความหมายแคบกว่า "คอร์รัปชัน" เพราะคำว่าฉ้อราษฎร์บังหลวงอาจหมายความเฉพาะการเบียดบัง ยักยอกทรัพย์สินของรัฐและของสาธารณะเท่านั้น การที่เจ้าพนักงานเรียกและรับสินบนจากราษฎรจะจัดอยู่ในประเภท ฉ้อราษฎร์เพราะเป็นการเรียกหรือรับเอาเงินหรืออามิสอย่างอื่นเพื่อปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติราชการเป็นการให้คุณแก่ผู้ให้สินบนแต่การบังหลวงเป็นการที่เจ้าพนักงานทำทุจริตต่อหน้าที่เสียหายผลประโยชน์ของแผ่นดิน ทั้งนี้ จะเป็นโดยสมคบกับราษฎรเบียดบังผลประโยชน์นั้นหรือไม่ก็ได้ ต่อมาสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาได้แปลคำว่าทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการให้ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Corruption และเมื่อพิจารณาถึงชื่อพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 ยังใช้คำว่ากรทุจริตและเมื่อแปลเป็นภาษาอังกฤษก็มีความหมายตรงกับคำว่า Corruption กับความหมายดังกล่าวเช่นเดียวกัน¹ ได้เรียบเรียงความหมายของคอร์รัปชันตามแนวคิดของเดวิด โรเซนบลูม และเดอโบราห์ โกลด์แมน ว่าการคอร์รัปชัน เป็นการทรยศต่อความไว้วางใจสาธารณะ เพราะว่าเป็นการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว การคอร์รัปชันในภาครัฐมีอยู่ทั่วโลกและเป็นตัวจำกัดความสามารถของระบบบริหารในหลายประเทศ

¹ เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐประศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์. 2549).

การคอร์รัปชันโดยวิธีติดสินบนและใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัว ซึ่งเป็นแบบแผนที่ทำกันทั่วไปและเป็นที่รู้กันว่าเป็นรูปแบบหนึ่งที่ทำให้ข้าราชการทำงาน การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างแนวคิดและวิธีการปฏิบัติระหว่างการคอร์รัปชันกับมาตรการป้องกันและปราบปรามการคอร์รัปชันพบว่า ในปัจจุบันพัฒนาการของแนวคิดและวิธีการของบุคคลและกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน นับตั้งแต่เริ่มมีการปกครอง ในปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา สามารถแบ่งได้เป็น 3 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 เป็นการคอร์รัปชันที่เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่ของตนเพื่อการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวและพรรคพวก จากนักธุรกิจและประชาชนโดยตรง ตัวอย่างของวิธีการดังกล่าวได้แก่ การรับสินบน เพื่ออำนวยความสะดวกในการได้รับการบริการจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและการส่งส่วย เพื่อให้ได้รับการปกป้องคุ้มครองจากเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือเพื่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการดำเนินธุรกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในธุรกิจที่อาจมีความคาบเกี่ยวกับการกระทำผิดกฎหมาย เป็นต้น

ระยะที่ 2 เป็นการคอร์รัปชันที่ได้ถูกพัฒนาพฤติกรรมการค้าเงินการที่สลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ เป็นการคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือกันระหว่างนักการเมือง ข้าราชการและนักธุรกิจ ในการใช้กฎหมายหรือช่องว่างของกฎหมาย ในการแสวงหาผลประโยชน์จากโครงการของรัฐต่างๆ หรือเป็นการร่วมมือกันคอร์รัปชันของกลุ่มบุคคลดังกล่าวเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิผูกขาดสัมปทานของรัฐ ในการนำไปใช้แสวงหาผลประโยชน์ หรือค่าเช่าทางเศรษฐกิจต่อไป

ระยะที่ 3 จะเป็นการคอร์รัปชันที่กลุ่มบุคคลต่างๆ ในการคอร์รัปชันในระยะที่สองพยายามที่จะทำให้วิธีการคอร์รัปชันมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น อันจะมีผลทำให้การคอร์รัปชันนั้นๆ สามารถที่จะถูกตรวจพบเพื่อลงโทษผู้กระทำการคอร์รัปชันได้ยากมากขึ้น ซึ่งแนวคิดและวิธีการปฏิบัติที่สำคัญของการคอร์รัปชันนี้คือ ได้มีการนำเอากลุ่มบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งมีบทบาทอย่างสำคัญคือ “กลุ่มข้าราชการที่มีบทบาทหน้าที่ในทางวิชาการในหน่วยงานราชการของรัฐ” (Technocrat) หรือนักวิชาการที่มีความรู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะทำการคอร์รัปชัน เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้วย โดยกลุ่มบุคคลกลุ่มใหม่นี้ จะทำหน้าที่สำคัญในการ “สร้างเงื่อนไขต่างๆ” ที่ทำให้กลุ่มบุคคลกลุ่มเดิม (นักการเมือง, ข้าราชการ และนักธุรกิจ) “มีความชอบธรรม” (Legitimacy) ที่จะนำเอาเงื่อนไขต่างๆ เหล่านั้น ไปใช้เพื่อเป็นข้ออ้างในการสร้างเครื่องมือ และขั้นตอนต่างๆ ในการดำเนินงาน อันได้แก่ นโยบายสาธารณะและกฎหมายต่างๆ ให้เป็นที่ยอมรับในสังคม ซึ่งจะสามารถนำมาใช้เพื่อการคอร์รัปชันหรือแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว จากการอ้างถึง ผลประโยชน์สาธารณะที่จะได้รับการดำเนินงานตามนโยบาย หรือบังคับใช้กฎหมาย ที่ได้ถูกสร้างขึ้นมาก่อนหน้าต่อไป ภายหลังจากที่เครื่องมือ และขั้นตอนต่างๆ เหล่านี้ ได้ถูกนำออกมาใช้ดำเนินการหรือใช้บังคับ หรือแล้วในที่สุด ซึ่งการคอร์รัปชันในลักษณะนี้ ในปัจจุบันนิยมเรียกกันว่าเป็น “การคอร์รัปชันเชิงนโยบาย” (Policy Corruption) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็น “กระบวนการสร้างความชอบธรรม” ที่เป็นสาเหตุสำคัญให้การคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นในภายหลัง มีกระบวนการดำเนินงานที่สลับซับซ้อน และมีรูปแบบการดำเนินการที่มีความหลากหลายอย่างมาก ทั้งนี้เพราะ กระบวนการคอร์รัปชันจะถูกนำมาผูกติดกับ “เงื่อนไขที่สร้างความชอบธรรม” ให้กับนโยบายและกฎหมายนั้นๆ จะสามารถเอื้อให้เกิดประโยชน์ต่อการนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินการคอร์รัปชันของกลุ่มบุคคลต่างๆ ได้ และทำให้บางครั้งการคอร์รัปชันในลักษณะเช่นนี้ แทบจะไม่สามารถถูกตรวจสอบได้เลย เพราะไม่อาจจะพิสูจน์ได้ว่า การดำเนินงานดังกล่าวมีเจตนาหรือ

พฤติกรรมที่ส่อไปในทางทุจริตหรือแสดงข้อสังเกตให้เห็นว่าได้เกิดการคอร์รัปชันขึ้น ทั้งนี้ถึงแม้ว่าการดำเนินงานดังกล่าวอาจจะมีพฤติกรรมอันชวนให้น่าสงสัยว่ามีการคอร์รัปชันเกิดขึ้นก็ตาม หรือหากว่าการคอร์รัปชันดังกล่าวได้ถูกตรวจพบ ผลที่เกิดขึ้นคือ กระบวนการตรวจสอบนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษนั้น แทบจะไม่สามารถสืบสาวไปถึงกลุ่มบุคคลที่เป็นตัวการใหญ่หรือเป็นผู้สร้างนโยบาย หรือกฎหมายที่ก่อให้เกิดช่องทางหรือโอกาสให้เกิดการคอร์รัปชันขึ้นได้เลย ส่วนใหญ่แล้วกระบวนการตรวจสอบเอาผิดก็มักจะสิ้นสุดอยู่ที่การดำเนินกรกับกลุ่มบุคคลในระดับกลาง และระดับล่างจำนวนหนึ่งเท่านั้น

โดยสรุปแล้ว คอร์รัปชัน เป็นคำที่รู้จักกันดี ไม่มีคำนิยามเป็นมาตรฐานเหมือนกันในระดับสากล แต่ตรงกันที่เป็นการกระทำผิดอย่างหนึ่ง โดยเป็นการกระทำทุจริตประเภทหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจหรือหน้าที่อาจจะกระทำโดยผู้มีอำนาจหรือหน้าที่ หรือโดยผู้ต้องการให้ใช้อำนาจหรือหน้าที่นั้น หรือเกิดขึ้นโดยลำพังฝ่ายเดียวก็ได้ เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่แสดงความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมและเป็นปัญหาสังคมมีได้ทั้งในองค์กรภาครัฐ คือเป็นคอร์รัปชันต่อสาธารณะ และเอกชนที่เป็นการคอร์รัปชันต่อองค์กร สมาชิกหรือลูกค้าขององค์กร เป็นการกระทำที่อาจผิดหรือถูกกฎหมายก็ได้แต่ผิดทางศีลธรรม คุณธรรมหรือจริยธรรม โดยมีผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับอาจจะเป็นทรัพย์สิน ตำแหน่ง หน้าที่ ความรักดี การอุปถัมภ์ ความพอใจหรืออื่นๆ ได้ และมักเป็นพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์ที่ซับซ้อน ซ่อนเร้น ปิดบังและบิดเบือนที่ตรวจสอบหรือพิสูจน์ได้ยาก ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของคอร์รัปชันนั้นจะเป็นพื้นฐานที่นำไปสู่การประยุกต์ใช้เพื่อป้องกันหรือแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันต่อไป

ผลการวิจัย

1. การพัฒนาคู่มือการสอนเพื่อปลูก ปลูก ปรับเปลี่ยนฐานความคิดของนักศึกษาในการต่อต้านการทุจริต

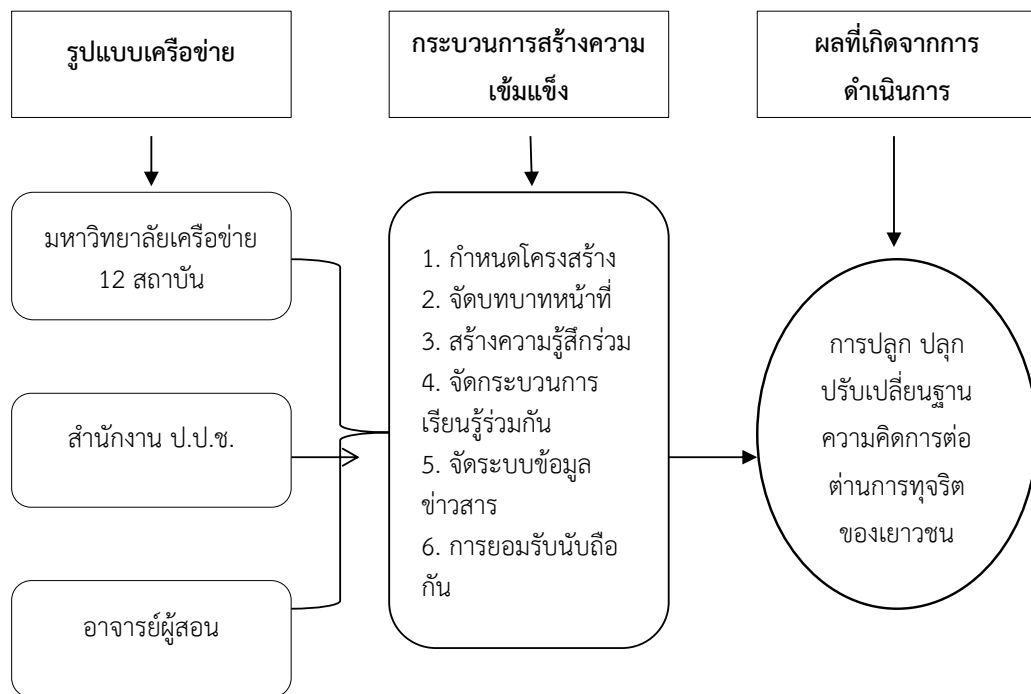
การพัฒนาคู่มือการสอนการต่อต้านการทุจริตในมหาวิทยาลัยในเขตภาคเหนือตอนบน มีขั้นตอน 5 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้ 1) รวบรวมองค์ความรู้พื้นฐานด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชันในประเทศไทย 2) สืบค้นข้อมูลสถานการณ์การคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นในโลกและในประเทศไทย 3) รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยด้านการคอร์รัปชันของประเทศไทย 4) รวบรวมมติจากการประชุมของคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน 5) วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมในข้อ 1-4 และนำมาสรุปเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้ (1) ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการคอร์รัปชัน ได้แก่ ความหมายของการทุจริตคอร์รัปชัน ประเภทของการทุจริตคอร์รัปชัน สาเหตุของการทุจริตคอร์รัปชัน ผลกระทบของการทุจริตคอร์รัปชัน (2) สรุปมติจากการประชุมของคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน (3) สรุปข้อมูลการวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านคอร์รัปชันของประเทศไทยในระหว่างปี พ.ศ. 2545-2559 (4) สรุปสถานการณ์การคอร์รัปชันในบริบทของโลกและของประเทศไทย และ (5) สรุปนโยบายภาครัฐด้านการคอร์รัปชัน

คู่มือการสอนรายวิชาการต่อต้านการทุจริต แบ่งออกเป็น 13 บท ใช้สอน 15 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง ได้แก่ บทที่ 1 ความหมายของการทุจริต บทที่ 2 ประเภทและรูปแบบของการทุจริต (ทุจริตโดยตรง ทุจริตโดยอ้อม และทุจริตเชิงนโยบาย) บทที่ 3 ผลประโยชน์ส่วนตนและส่วนรวม บทที่ 4 สาเหตุและปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งของผลประโยชน์ส่วนตน และผลประโยชน์ส่วนรวม บทที่ 5 ผลกระทบของการทุจริต

ที่มีต่อสภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม บทที่ 6 ผลกระทบของการทุจริตที่มีต่อพัฒนาการและความเจริญเติบโตของประเทศไทย บทที่ 7 สาเหตุ และปัจจัยที่ก่อให้เกิดการทุจริต บทที่ 8 หลักธรรมาภิบาลสากลในการปฏิบัติงาน บทที่ 9 นโยบายและแนวทางในการบริหารงานด้วยธรรมาภิบาล บทที่ 10 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในระดับสากล ระดับประเทศ บทที่ 11 ทัศนคติและความตระหนักถึงผลกระทบที่ร้ายแรงของการทุจริต บทที่ 12 จิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการป้องกันและต่อต้านการทุจริต และ บทที่ 13 แนวทางในการพัฒนาตนเองเพื่อหลีกเลี่ยงการทุจริต

2. การสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายการสอนวิชาการต่อต้านการทุจริตในมหาวิทยาลัยในเขตภาคเหนือตอนบน

เครือข่ายการสอนวิชาการต่อต้านการทุจริตของสถาบันอุดมศึกษาทั้ง 12 แห่งในจังหวัดเชียงใหม่มีการจัดทำประมวลการสอนรายวิชาที่เหมาะสมกับสังคมเชียงใหม่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ให้สังคมตระหนัก ตื่นตัว ต่อต้านไม่จำยอมต่อการทุจริตและไม่ยอมรับการทุจริตด้วยการบูรณาการความร่วมมือของผู้บริหารและผู้ทรงคุณวุฒิจนสำเร็จจุล่งผ่านการสร้างเครือข่ายฯ และกระบวนการสร้างเครือข่าย 6 ขั้นตอน คือ 1. กำหนดโครงสร้าง 2. จัดบทบาทหน้าที่ 3. สร้างความรู้สึกร่วม 4. จัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน 5. จัดระบบข้อมูลข่าวสาร 6. การยอมรับนับถือกัน จนเกิดผลการดำเนินการตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ คือ การปลูก ปลูก ปรับเปลี่ยนฐานความคิดการต่อต้านการทุจริตของเยาวชนประสบผลสำเร็จเป็นรูปธรรม ยั่งยืนและเกิดประโยชน์ในวงกว้าง โดยมีกระบวนการดังนี้

ภาพที่ 1 กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายการสอนวิชาการต่อต้านการทุจริต

3. การสังเคราะห์และประเมินผลการพัฒนาคู่มือและสร้างเครือข่ายการสอนวิชาการต่อต้านการทุจริตในมหาวิทยาลัยในเขตภาคเหนือตอน

ผลการพัฒนาคู่มือการสอนรายวิชาการต่อต้านการทุจริต ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยระดับความเหมาะสม จากความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 คน เพื่อประเมินคุณภาพคู่มือฯ ค่าเฉลี่ยระดับความเหมาะสมของการประเมินคุณภาพคู่มือฯ ของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 12 รายการประเมิน มีค่าเฉลี่ยระดับความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ถึงมากที่สุด คือ ระหว่าง 3.81 ถึง 5.00 เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยในภาพรวม ซึ่งมีระดับความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก คือ มีค่าเฉลี่ย 4.43 แสดงว่าคู่มือฯ มีค่าเฉลี่ยความเหมาะสมเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด ดังนั้น สรุปได้ว่า คู่มือฯ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น มีความเหมาะสมด้านเนื้อหา ภาษาที่ใช้ และการจัดรูปแบบ สามารถนำไปใช้ในการสอนรายวิชาการต่อต้านการทุจริตได้ ส่วนค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นทั่วไปเกี่ยวกับคู่มือฯ มีค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ถึงมากที่สุด คือ มีค่าเฉลี่ยระหว่าง 4.00 ถึง 4.86 เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นในภาพรวม ซึ่งมีระดับความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.54 แสดงว่าคู่มือฯ มีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นทั่วไปเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด สรุปได้ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 7 คน มีความเห็นสอดคล้องกันว่าคู่มือฯ สามารถนำไปใช้ได้ให้เกิดประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ได้

สำหรับการสร้างเครือข่ายการสอนวิชาการต่อต้านการทุจริตในมหาวิทยาลัยในเขตภาคเหนือตอนบน นั้น ได้มีการจัดทำประมวลการสอนรายวิชา (Course Syllabus) วิชาการต่อต้านการทุจริต (Anti-Corruption) ได้แก่ ความหมายของการทุจริต ประเภทและรูปแบบการทุจริต ทุจริตโดยตรง ทุจริตโดยอ้อม ทุจริตเชิงนโยบาย ผลประโยชน์ส่วนตน และส่วนรวม สาเหตุ และปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งของผลประโยชน์ส่วนตน และผลประโยชน์ส่วนรวม ผลกระทบของการทุจริตที่มีต่อสถานะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ผลกระทบของการทุจริตที่มีต่อการพัฒนาการและความเจริญเติบโตของประเทศไทย สาเหตุ และปัจจัยที่ก่อให้เกิดการทุจริต หลักธรรมาภิบาลสกลในการปฏิบัติงาน นโยบายและแนวทางในการบริหารงานด้วยธรรมาภิบาล กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในระดับสากล ระดับประเทศ ทศนคติ และความตระหนักถึงผลกระทบที่ร้ายแรงของการทุจริต จิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการป้องกันและต่อต้านการทุจริต แนวทางในการพัฒนาตนเองเพื่อหลีกเลี่ยงการทุจริต โดยมีวัตถุประสงค์รายวิชาเพื่อให้นักศึกษา 1) เข้าใจและสามารถอธิบายความหมาย ความสำคัญ เหตุปัจจัย และผลกระทบของการทุจริต 2) สามารถวิเคราะห์สาเหตุและผลกระทบของการทุจริต 3) เข้าใจนโยบาย และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและปราบปรามการทุจริต เสนอแนะกิจกรรมเพื่อรณรงค์แก้ไขปัญหาการทุจริต 4) ตระหนักถึงความร้ายแรงของการทุจริต มีทัศนคติเชิงลบต่อการทุจริต และมีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ป้องกันและต่อต้านการทุจริต 5) สามารถนำความรู้จากรายวิชาไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันในด้านความซื่อสัตย์ สุจริต การมีจิตสาธารณะ ความเป็นธรรมทางสังคม การกระทำอย่างรับผิดชอบ การเป็นอยู่อย่างพอเพียง

บทสรุป

งานวิจัยนี้ทำให้เกิดคู่มือการสอนรายวิชาการต่อต้านการทุจริตสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรีในมหาวิทยาลัยในเขตภาคเหนือตอนบน โดยแบ่งเป็น 13 บท ใช้สอน 15 สัปดาห์ๆ 3 ชั่วโมง ได้แก่ (1) ความหมายของการทุจริต (2) ประเภทและรูปแบบของการทุจริต (3) ผลประโยชน์ส่วนตนและส่วนรวม (4) สาเหตุและปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งของผลประโยชน์ส่วนตน และผลประโยชน์ส่วนรวม (5) ผลกระทบของการทุจริตที่มีต่อสถานะทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม (6) ผลกระทบของการทุจริตที่มีต่อพัฒนาการและความเจริญเติบโตของประเทศไทย (7) สาเหตุ และปัจจัยที่ก่อให้เกิดการทุจริต (8) หลักธรรมาภิบาลสากลในการปฏิบัติงาน (9) นโยบายและแนวทางในการบริหารงานด้วยธรรมาภิบาล (10) กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในระดับสากล ระดับประเทศ (11) ทศนครี และความตระหนักถึงผลกระทบที่ร้ายแรงของการทุจริต (12) จิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการป้องกันและต่อต้านการทุจริต และ (13) แนวทางในการพัฒนาตนเองเพื่อหลีกเลี่ยงการทุจริต ส่วนการสร้าง ความเข้มแข็งของเครือข่ายการสอนวิชาการต่อต้านการทุจริตของสถาบันอุดมศึกษาทั้ง 12 แห่งในจังหวัดเชียงใหม่มีการจัดทำประมวลการสอนรายวิชาที่เหมาะสมกับสังคมเชียงใหม่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ให้สังคมตระหนัก ตื่นตัว ต่อต้านไม่จ่ายยอมต่อการทุจริต และไม่ยอมรับการทุจริตด้วยการบูรณาการความร่วมมือของผู้บริหารและผู้ทรงคุณวุฒิจนสำเร็จลุล่วงสำหรับคู่มือฯ มีค่าเฉลี่ยระดับความเหมาะสมของการประเมินคุณภาพคู่มือจากผู้เชี่ยวชาญ 7 คน อยู่ในระดับมาก และมีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นทั่วไปเกี่ยวกับคู่มืออยู่ในระดับมากที่สุด สามารถนำไปใช้ในการสอนให้เกิดประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ได้

บรรณานุกรม

- กมล สกลเดชา. “การทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ: บทวิเคราะห์ทางกฎหมายในแง่ ความหมาย และการใช้คำในกฎหมาย”. งานวิจัย. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- จรัส สุวรรณมาลา. **คอร์รัปชันไทย ก้าวหน้าเกินใคร**. เครือข่ายข้อมูลการเมืองไทย, 2555.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. **แผนการแก้ปัญหาคอร์รัปชันในระบบราชการ**. [ออนไลน์].แหล่งที่มา : http://issuu.com/thaireform_library/docs/name3be734, [2 พฤศจิกายน 2555].
- เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐประศาสนศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, 2549.
- วิทยากร เชียงกุล. **แนวทางปราบคอร์รัปชันอย่างได้ผล: เปรียบเทียบไทยกับประเทศอื่น**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สายใจ, 2549.

การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือในรายวิชาหลักสูตรภาษาจีนสำหรับครู
สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง
The Teaching Using Cooperative Learning
in Chinese Language Curriculum for Teacher Courses
for Students in Ramkhamhaeng University

ธนัชพร นามวัฒน์
คณิศร อธิวิทย์
ประกายตะวัน อัคระพันธุ์
พรรณทิพา จันทร์เพ็ง
มหาวิทยาลัยรามคำแหง

บทคัดย่อ

บทความวิจัยการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ส่งเสริมการทำงานแบบร่วมมือ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เน้นให้นักศึกษาเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ โดยกลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาของหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต วิชาเอกภาษาจีน ที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชา หลักสูตรภาษาจีนสำหรับครู ภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2560 จำนวน 15 คน ซึ่งการจัดการเรียนการสอนแบบร่วมมือนั้น ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษามีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 15.56 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.85 และหลังการใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ พบว่านักศึกษามีคะแนนเฉลี่ย 23.75 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 2.56 ซึ่งคะแนนหลังเรียนสูงกว่าคะแนนก่อนเรียน โดยภาพรวมของความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ มีระดับความพึงพอใจมาก

คำสำคัญ: การเรียนรู้แบบร่วมมือ, ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน, ภาษาจีนสำหรับครู

Abstract

The purpose of cooperative learning research was to provide students in cooperative learning on activities that focus on students are the center of learning. The samples were 15 selected students in the graduate education program, Chinese majors, who were registered in the course of Chinese Language for teachers in the second semester of academic year 2017, that is the course of cooperative learning. The research found that students had an average score of 15.56, a standard deviation was 1.85, and after the use of cooperative learning, the result found that students had an average score of 23.75, a standard deviation of 2.56, which the scores are higher than the scores before the class. in overview, a satisfaction towards learning management by using cooperative learning was in a very level.

Keywords: Cooperative Learning, Learning Achievement, Chinese language for teacher

บทนำ

ตามแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560- 2564) ยุทธศาสตร์ที่ 1 พัฒนาหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล โดยผลผลิต /ผลลัพธ์ ซึ่งผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้น สามารถท่องจำและนำไปฝึกคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดในเชิงสร้างสรรค์ และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ มีทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น สอดคล้องกับทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21¹ ซึ่งสอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ(Cooperative Learning) โดยเป็นการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นการใช้การทำงานเป็นการทำงานเป็นกลุ่มมาจัดการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและทำให้สานสัมพันธ์อันดีในกลุ่มผู้เรียน อีกทั้งยังทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีพัฒนาการที่ดีขึ้น

มหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นมหาวิทยาลัยที่เปิดโอกาสให้บุคคลที่ประสงค์จะเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัยได้เข้ารับการศึกษารายวิชาอย่างทั่วถึง เพื่อเพิ่มพูนวิทยฐานะแก่ผู้ประกอบอาชีพและขยายโอกาสทางการศึกษาเพื่อพัฒนา คุณภาพของประชาชนทั่วไป โดยเปิดรับสมัครนักศึกษาโดยไม่จำกัดจำนวนและไม่มี การสอบคัดเลือก มีการจัดการเรียนการสอนแต่ไม่บังคับให้มาเข้าชั้นเรียน (มหาวิทยาลัยรามคำแหง,2561) แสดงให้เห็นว่ามหาวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยของประชาชนอย่างแท้จริง โดยมีการรับเข้าศึกษาโดยไม่จำกัดอายุ เพศ คุณวุฒิ และวัยวุฒิ ทำมีการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลาย เพื่อเป็นการพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ทำให้ช่วยผู้เรียนและผู้สอนมีความปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น อีกทั้งยังทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนดีขึ้นอีกด้วย

จากการศึกษาหลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า การจัดการเรียนการสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) เป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยแก้ไขปัญหานี้ได้ ซึ่งมีการจัดการเรียนการสอนเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยใช้กระบวนการกลุ่มให้ผู้เรียนได้มีโอกาสทำงานร่วมกันเพื่อผลประโยชน์และเกิดความสำเร็จร่วมกันของกลุ่ม ซึ่งผลงานวิจัยที่ผ่านมา พบว่า กิจกรรมการจัดการเรียนการสอนโดยใช้การจัดการเรียนการสอนแบบร่วมมือ ให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น อีกทั้งยังส่งเสริมให้นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อวิชาประวัติศาสตร์ เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ สร้างองค์ความรู้ให้แก่ตนเอง แก้ไขปัญหาอย่างมีเหตุผล มีทักษะการทำงานเป็นกลุ่ม มีความรับผิดชอบ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการเรียนรู้ เกิดการเรียนรู้ที่มี ประสิทธิภาพแสดงให้เห็นว่าการจัดการเรียนการสอนโดยใช้การจัดการเรียนการสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) มีประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของ นักศึกษารวมทั้งมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีขึ้น นักศึกษาที่เรียนในรายวิชาหลักสูตรภาษาจีนสำหรับครู มหาวิทยาลัยรามคำแหง ซึ่งในจำนวนนักศึกษาทั้งหมด 15 คน พบว่า นักศึกษาประสบปัญหาเกี่ยวกับการเรียนในรายวิชาหลักสูตรภาษาจีนสำหรับครูมากที่สุด ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้คิดหา วิธีการที่จะนำมาแก้ไขปัญหาในการเรียนดังกล่าวเพื่อให้ ผู้เรียนเกิดการพัฒนาจึงได้นำการจัดการเรียนการสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) เข้ามาช่วยในการจัดการเรียนการสอน การพัฒนาประสิทธิภาพการทำงาน เพราะการเรียนโดย วิธีดังกล่าวจะช่วยพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้าน

¹ กระทรวงศึกษาธิการ. แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560- 2564). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.dropbox.com/s/oyoof2nzluy9e78/เล่มแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ%20ฉบับที่%2012%20พ.ศ.%202560%20-%202564%29%20.pdf?dl=0>, [5 มิถุนายน 2561].

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษา เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ในชั้นเรียนระหว่างผู้เรียน รวมทั้งยังสร้างความภาคภูมิใจให้กับตนเองที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น และช่วยให้บรรยากาศในการเรียนมีความกระตือรือร้นมากยิ่งขึ้น มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผู้เรียนที่มีทักษะทางด้านการทำงานสูงจะมีบทบาททางการเรียนมากขึ้น ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองด้านอื่นๆ ได้ดียิ่งขึ้นต่อไป

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ในรายวิชา หลักสูตรภาษาจีนสำหรับครู สำหรับนักศึกษาวิชาเอกภาษาจีน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เพื่อให้ส่งเสริมการทำงานแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เน้นให้นักศึกษาเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ซึ่งยังเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอนและยังสามารถเป็นแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และใช้กับนักศึกษาในรายวิชาอื่นๆ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยวิธีการจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ในรายวิชารายวิชาหลักสูตรภาษาจีน
2. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้เรียนหลังการ เรียนรู้โดยวิธีการจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning)

สมมติฐานของการวิจัย

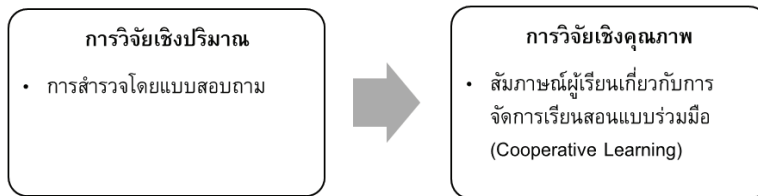
1. การสอนโดยใช้การพัฒนาการเรียนรู้โดยวิธีการจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ในรายวิชารายวิชาหลักสูตรภาษาจีน
2. นักศึกษามีความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) เป็นฐานในระดับดี
3. นักศึกษามีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ในรายวิชาหลักสูตรภาษาจีนภายหลังการเรียนฐานในระดับดี

ขอบเขตการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตด้าน ประชากร คือ นักศึกษา ภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2560 สาขาศึกษาศาสตร์ วิชาเอกภาษาจีนมหาวิทยาลัยรามคำแหง กลุ่มตัวอย่างคือ นักศึกษา ภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2560 สาขาศึกษาศาสตร์ วิชาเอกภาษาจีนมหาวิทยาลัยรามคำแหง จำนวน 15 คน โดยใช้วิธีแบบเจาะจง ด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้เนื้อหาที่ใช้ คือ เนื้อหาในรายวิชาหลักสูตรภาษาจีน ด้านระยะเวลา การวิจัยดำเนินการในช่วงภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2560 ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2560 – เดือนมีนาคม 2561 โดยใช้เวลาในการทดลองสอนด้วยวิธีการจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning)

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัย 2 ประเภท คือ ดำเนินการวิจัยด้วยวิธีการเชิงปริมาณก่อน จากนั้นจึงทำการวิจัยด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ (แผนภาพที่ 1) โดยมีรายละเอียดของวิธีการศึกษาตามลำดับดังนี้

แผนภาพที่ 1 ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีการสำรวจข้อมูลตามหลักการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research method) ด้วยวิธีการสำรวจภาคสนาม (field survey) โดยใช้การตัวอย่าง คือ ผู้เรียนในรายวิชาหลักสูตรภาษาจีนสำหรับครู ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพโดยดำเนินการภายหลังการวิเคราะห์ผลวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยวิธีการจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ในรายวิชาการวิชาหลักสูตรภาษาจีนซึ่งรายละเอียดมีดังนี้

แบบสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 5 ราย โดยทำการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจงจากผู้เรียนที่มีผลการเรียนที่แตกต่างกัน และเต็มใจให้ข้อมูล

แบบสอบถาม โดยเน้นการวัดความพึงพอใจจากผู้เรียน

ขั้นตอนการสอนด้วยวิธีการจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ดังต่อไปนี้

1. ขั้นเตรียมการสอน

ผู้สอนได้เตรียมทำแผนการสอน โดยใช้การจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ดังนี้

- ผู้สอนวิเคราะห์เนื้อหาในบทเรียน
- ผู้สอนจัดกลุ่มผู้เรียนเป็นกลุ่มๆ ละ 4 คน 4กลุ่ม โดยสมาชิกที่มีความสามารถแตกต่างกัน
- ผู้สอนแนะนำวิธีการทำงานกลุ่มและบทบาทของสมาชิกในกลุ่ม

2. ขั้นการสอนสอน

- ผู้สอนนำเข้าสู่บทเรียน
- บอกปัญหาหรืองานที่ต้องการให้กลุ่มแก้ไขหรือคิดวิเคราะห์หาคำตอบ
- ผู้สอนแนะนำแหล่งข้อมูล ค้นคว้า หรือให้ข้อมูลพื้นฐานสำหรับการคิดวิเคราะห์
- ผู้สอนมอบหมายงานที่กลุ่มต้องทำให้ชัดเจน

3. ขั้นทำกิจกรรมกลุ่ม

- ผู้เรียนร่วมมือกันทำงานตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับ ทุกคนร่วมรับผิดชอบ ร่วมคิด ร่วมแสดงความคิดเห็น การจัดกิจกรรมในขั้นนี้ ผู้สอนควรใช้เทคนิคการเรียนรู้แบบร่วมมือแรงร่วมใจ ที่น่าสนใจและเหมาะสมกับ

ผู้เรียน เช่น การเล่าเรื่องรอบวง มุมสนทนา คู่ตรวจสอบ คู่คิด ฯลฯ ผู้สอนสังเกตการณ์ทำงานของกลุ่ม คอยเป็นผู้อำนวยความสะดวก ให้ความกระจ่างในกรณีที่ผู้เรียนสงสัยต้องการความช่วยเหลือ

4. ขั้นตรวจสอบผลงานและทดสอบ

- ผู้เรียนจะรายงานผลการทำงานกลุ่ม ผู้สอนและเพื่อนกลุ่มอื่นอาจซักถามเพื่อให้เกิดความกระจ่างชัดเจน เพื่อเป็นการตรวจสอบผลงานของกลุ่มและรายบุคคล

5. ขั้นสรุปทบทวนและประเมินผลการทำงานกลุ่ม

- ขั้นนี้ผู้สอนและผู้เรียนช่วยกัน

6. สรุปทบทวน

- ผู้สอนควรช่วยเสริมเพิ่มเติมความรู้ ช่วยคิดให้ครบตามเป้าหมายการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ และช่วยกันประเมินผลการทำงานกลุ่มทั้งส่วนที่เด่นและส่วนที่ควรปรับปรุงแก้ไข

7. วิเคราะห์ผลทดสอบ สรุปผลการวิจัย และเขียนรายงานการวิจัย

ผลการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างผู้เรียน จำนวน 15 คน ส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาผู้หญิง จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 86.67 และมีนักศึกษาผู้ชาย จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 13.33 เมื่อทำการทดสอบก่อนเรียนในรายวิชา หลักสูตรภาษาจีน ก่อนการจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) พบว่านักศึกษาที่มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 7.53 ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 36.25 ของคะแนนเต็ม ส่วนคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนโดยการจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) คะแนนเฉลี่ยของนักศึกษาเท่ากับ 16.25 ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 64.75 ซึ่งคะแนนหลังเรียนสูงกว่าคะแนนการเรียน ถือว่านักศึกษามีพัฒนาการของคะแนนเท่ากับ 11.23 หรือคิดเป็นร้อยละของคะแนนที่เพิ่มขึ้น 33.27

ตารางที่ 1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยวิธีการจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning)

การทดสอบ	n	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนเฉลี่ย	t	Sig
ก่อนเรียน	15	15.56	1.85	7.186*	0.000*
หลังเรียน	15	23.75	2.56		

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนโดยการจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ในรายวิชาหลักสูตรภาษาจีน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.000 กล่าวคือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนวิชา หลักสูตรภาษาจีนสำหรับครู โดยการจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) สูงกว่าผลสัมฤทธิ์ก่อนใช้การจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับต่ำกว่า 0.001

จากการสัมภาษณ์กลุ่มในการวิจัยเชิงคุณภาพของผู้เรียน ยกตัวอย่างว่า

“.....ช่วยให้นักศึกษามีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์งานที่ได้รับมอบหมายและทำให้นักศึกษารู้สึกมีความรักผูกพันเพื่อนนักศึกษาด้วยกันและใกล้ชิดกับอาจารย์ที่ปรึกษา.....”

(ผู้เรียน อายุ 20 ปี)

“.....ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนที่ทำงานร่วมกัน และระหว่างอาจารย์ที่ปรึกษา เพราะการเรียนแต่ละวิชาของมหาวิทยาลัยแบบตลาดวิชานั้นมีระดับวัย เพศ อาชีพและประสบการณ์ที่แตกต่างกัน.....”

(ผู้เรียน อายุ 21 ปี)

“.....นักศึกษาทุกคนได้ร่วมมือกันทำงาน ได้สร้างความสัมพันธ์ภาพที่ดีให้แก่กัน ได้รู้จักกันมากขึ้น และทำให้งานบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์.....”

(ผู้เรียน อายุ 25 ปี)

ตารางที่ 2 ความพึงพอใจของผู้เรียนหลังการ เรียนรู้โดยวิธีการจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning)

รายการ	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนเฉลี่ย	แปลผล
1. การจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) สามารถเข้าใจเนื้อหามากขึ้น	4.01	0.46	มาก
2.การจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ทำให้มีความสุขมากขึ้น	3.95	0.54	มาก
3.การจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ทำให้ทำงานได้เร็วกว่าเดิม	3.18	0.58	มาก
4.การจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ทำให้ส่งชิ้นงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ	3.85	0.55	มาก
5.มีความรู้สึกสนุกกับการจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning)	4.15	0.58	มาก
6. การจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ทำให้มีมนุษยสัมพันธ์กับเพื่อนมากขึ้น	4.26	0.48	มาก
7. การจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ทำให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน	4.06	0.52	มาก
8.ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงานซึ่งกันและกัน	4.17	0.48	มาก
9. มีส่วนช่วยในกิจกรรม	3.95	0.50	มาก
10.นักศึกษารู้สึกชอบการจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning)	4.35	0.52	มาก
รวม	3.99	0.52	มาก

โดยภาพรวมนักศึกษามีความพึงพอใจ ต่อการเรียนการสอน ในรายวิชาหลักสูตรภาษาอังกฤษ โดยการจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) อยู่ในระดับมาก (3.99) สามารถเรียงลำดับจากมากไปน้อยได้ ดังนี้

นักศึกษารู้สึกชอบการจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) อยู่ในระดับมาก (4.35) รองลงมาคือ การจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ทำให้มีมนุษยสัมพันธ์กับเพื่อนมากขึ้น อยู่ในระดับมาก (4.26) ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงานซึ่งกันและกัน อยู่ในระดับมาก (4.17) มีความรู้สึกสนุกกับการจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) อยู่ในระดับมาก (4.15) การจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ทำให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและ

กัน อยู่ในระดับมาก (4.06) การจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) สามารถเข้าใจ เนื้อหามากขึ้น อยู่ในระดับมาก (4.01) มีส่วนช่วยในกิจกรรม อยู่ในระดับมาก (3.95) การจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ทำให้มีความสุขมากขึ้น อยู่ในระดับมาก (3.95) การจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ทำให้ส่งชิ้นงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ อยู่ในระดับมาก (3.85)

จากการสัมภาษณ์กลุ่มในการวิจัยเชิงคุณภาพของผู้เรียน ยกตัวอย่างว่า

“.....ผลที่ได้นอกจากได้ความสามัคคีแล้วเป็นการเปิดมุมมอง การรับฟังเหตุผลของคนอื่น เพราะการทำงานในความเป็นจริงก็ต้องติดต่อสื่อสารอยู่เสมอ ทำให้ได้รู้จักตัวเองมากขึ้น รู้ว่าการทำงานของแต่ละคนว่าเป็นยังไง เรียนรู้เรื่องการเป็นผู้นำ แม้ว่าผลงานที่ออกมาจะไม่ได้ตรงใจเรา ถ้าผิดพลาดก็ต้องร่วมแก้ไขด้วยกัน ได้รู้งานจริงเข้าใจจริงเพราะการค้นคว้า ลงมือปฏิบัติ.....”

(ผู้เรียน อายุ 21 ปี)

“.....นักศึกษาทุกคนได้ร่วมมือกันทำงาน ได้สร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้แก่กัน ได้รู้จักกันมากขึ้น และทำให้งานบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์.....”

(ผู้เรียน อายุ 25 ปี)

“.....นักศึกษาได้ลงมือปฏิบัติจริงทำให้เกิดประสบการณ์มากขึ้น.....”

(ผู้เรียน อายุ 23 ปี)

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอน

ปีการศึกษา 2/2559 การเรียนรู้เป็นกลุ่มแบบเดิม	ปีการศึกษา 2/2560 การเรียนรู้แบบร่วมมือ
1. ผู้เรียนขาดการติดต่อสื่อสาร	1. มีการพูดคุย และแลกเปลี่ยนทัศนคติ ทั้งในและนอกห้องเรียนมากขึ้น
2. ผู้เรียนขาดความรับผิดชอบและไม่สนใจเพื่อนร่วมชั้นเรียน	2. ผู้เรียนมีความรับผิดชอบ และยังติดตามงานจากเพื่อนในกลุ่ม
3. ผู้เรียนต่างคนต่างทำงาน ทำให้งานกลุ่มเสร็จล่าช้ากว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้	3. ผู้เรียนมีความเป็นผู้นำมากขึ้น และสามารถช่วยกันแก้ไขปัญหาภายในกลุ่มได้
4. ผู้เรียนมีความรับผิดชอบแต่ของตนเอง	4. ผู้เรียนมีความรับผิดชอบมากขึ้นทั้งต่อตนเองและผู้อื่น
5. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่ตรงตามจุดประสงค์การเรียนรู้	5. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีมาตรฐานและตรงตามจุดประสงค์การเรียนรู้
6. ขาดการทำงานที่เป็นระบบ และขาดการวางแผน	6. กระบวนการทำงานเป็นระบบมากขึ้น

จากการสัมภาษณ์กลุ่มในการวิจัยเชิงคุณภาพของผู้เรียน ยกตัวอย่างว่า

“.....วิธีการเรียนการสอนโดยเรียนรู้การจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) เหมือนการฝึกทดลองสอนจริงทำให้นักศึกษามีทักษะวิธีการสอนมากขึ้นและเกิดองค์ความรู้เพิ่มความมั่นใจในการสอนมากขึ้น.....”

(ผู้เรียน อายุ 20 ปี)

“.....สามารถนำไปใช้ได้จริงในการฝึกสอนและในอนาคต คือ ทุกองค์กรล้วนมีงานหรือกิจกรรมที่ต้องใช้ความสามารถจากบุคคลสาขาต่างๆ ทุกคนล้วนต้องร่วมมือกันทำงาน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ถ้าเรามีประสบการณ์ด้านการทำงานแบบร่วมมือแล้ว เมื่อไปปฏิบัติงานร่วมกับคนอื่นจริง เราก็จะสามารถทำได้ดีเพราะรู้จักเทคนิคหรือหลักการของการทำงานกลุ่มมาแล้ว.....”

(ผู้เรียน อายุ 23 ปี)

“.....การจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ทำให้ได้มองภาพรวม และดึงศักยภาพของคนที่ไม่มั่นใจเมื่อทำงานคนเดียวออกมา.....”

(ผู้เรียน อายุ 21 ปี)

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลวิจัยได้ดังต่อไปนี้

เมื่อพิจารณาตามแนวคิดของการจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) แม้ว่าโดยทั่วไป ผู้สอนมักนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในรายวิชาที่ยาก เช่น ประวัติศาสตร์ จีน และจะได้ผลที่ดีต่อผู้เรียน แต่ผลการวิจัยครั้งนี้ ก็เป็นอีกหนึ่งข้อค้นพบว่า สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอน รายวิชาหลักสูตรภาษาอังกฤษสำหรับครู ได้เช่นกัน เนื่องจากกระบวนการ การจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) นี้ จุดเน้นคือการยอมรับว่าผู้เรียน เป็นมนุษย์ที่มีศักยภาพ ปฏิบัติต่อผู้เรียนในลักษณะ กล้วยมิตร และเข้าใจในนักเรียน ผู้เรียนได้ช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน เพื่อนที่เก่งได้ช่วยเหลือเพื่อนที่เรียนอ่อนกว่า ซึ่งเป็นวิธีการที่ผู้เรียนให้ความสนใจมาก คนเก่งจะจัดกระบวนการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมความสามารถของผู้เรียน (อาภรณ์ ใจเที่ยง, 2550) ประเด็นนี้สะท้อนเห็นได้จากผลการประเมินความพึงพอใจ ในการนำวิธีการนี้มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน โดย นักเรียนเห็นว่าการจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ทำให้เกิดการ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้มีมนุษย์สัมพันธ์กับเพื่อน มากขึ้น และพึงพอใจในการเรียนการสอนแบบนี้อย่างมาก ซึ่งการจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) โดยการทำงานเป็นกลุ่มทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับ ธนิตย์ สุวรรณเจริญ ได้กล่าวไว้ว่า รูปแบบจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ สามารถจัดได้อย่างหลากหลาย แต่ทุกแบบมีลักษณะร่วมกัน คือ แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มย่อยๆ ประมาณ 2 - 6 คน โดยสมาชิกทุกคนช่วยเหลือกัน มีการฝึกฝนการทำงานกลุ่ม กระบวนการกลุ่ม และการประเมินผลเป็นรายบุคคล

ข้อเสนอแนะ

1. ควรส่งเสริมการจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ในการทำโครงการ และให้ผู้เรียนได้พบเจอปัญหาและนำปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นมาจัดการเรียนรู้เป็นวงจรการจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning)

2. ควรแนะนำการจัดการเรียนรู้โดยการจัดการเรียนสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงกระบวนการเรียนการสอน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560- 2564). [ออนไลน์].แหล่งที่มา : [https://www.dropbox.com/s/oyooof2nzluy9e78/เล่มแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ% 20ฉบับที่% 2012%20%28พ.ศ.% 202560%20-%202564%29%20.pdf?dl=0](https://www.dropbox.com/s/oyooof2nzluy9e78/เล่มแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ%20ฉบับที่%2012%20%28พ.ศ.%202560%20-%202564%29%20.pdf?dl=0), [5 มิถุนายน 2561].
- ธนิตย์ สุวรรณเจริญ. การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning). [ออนไลน์].แหล่งที่มา <https://www.gotoknow.org/posts/209790>, [6 มิถุนายน 2561].
- มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ประวัติความเป็นมา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.ru.ac.th/th/AboutUs/page?view=History>, [8 มิถุนายน 2561].
- อาภรณ์ ใจเที่ยง. หลักการสอน (ฉบับปรับปรุง).พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : โอ เดียนส์โตร์, 2550.

❖ ภาคผนวก ❖

คำสั่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ ๑๐๐๔/๒๕๖๑

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการเอกสารประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ

เพื่อให้การดำเนินการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ MCU Nan Congress II วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เรื่อง “การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนในยุค Thailand 4.0” ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายมหาวิทยาลัย

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๗ (๑) และ (๔) แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการเอกสารประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ ประกอบด้วย :

๑. รักษาการแทนรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	ประธานคณะกรรมการ
๒. รักษาการแทนรองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต	รองประธานคณะกรรมการ
๓. รักษาการแทนรองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป	รองประธานคณะกรรมการ
๔. รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ (ฝ่ายวิชาการ)	รองประธานคณะกรรมการ
๕. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์	คณะกรรมการ
๖. พระครูโสภณปริยัติสุธี, รศ.ดร.	คณะกรรมการ
๗. ศาสตราจารย์ ดร.วัชรระ งามจิตรเจริญ	คณะกรรมการ
๘. ศาสตราจารย์ ดร.จันทน์ อติวัฒน์สิทธิ์	คณะกรรมการ
๙. รองศาสตราจารย์ ดร.ปรุฒม์ บุญศรีตัน	คณะกรรมการ
๑๐. รองศาสตราจารย์ ดร.กุหลาบ รัตนสังข์ธรรม	คณะกรรมการ
๑๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ อุปลอด	คณะกรรมการ
๑๒. พระชยานันท์หมื่น, ผศ.ดร.	กรรมการและเลขานุการ
๑๓. พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปัญญา, ดร.	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๔. อาจารย์ ดร.วรปรัชญ์ คำพงษ์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๕. อาจารย์ ดร.ชำนาญ เกิดช่อ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

/๑๖.อาจารย์...

๑๖. อาจารย์ ดร.เบญจมาศ สุขสถิต

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๑๗. อาจารย์เชษฐ นิมมาทพัฒน์

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

(พระราชปรีดีทวี,ศ.ดร.)

รักษาราชการแทนอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำสั่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ ๑๐๐๕/๒๕๖๑

เรื่อง แต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review)

ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ

เพื่อให้การดำเนินการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ MCU Nan Congress II วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เรื่อง “การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนในยุค Thailand 4.0 ” ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายมหาวิทยาลัย

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๗ (๑) และ (๔) แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงมีคำสั่งแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review) ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ ประกอบด้วย :

ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย

๑. พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รองศาสตราจารย์ ดร.
๒. พระสุธีรัตนบัณฑิต, รองศาสตราจารย์ ดร.
๓. พระมหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ, รองศาสตราจารย์ ดร.
๔. พระครูโสภณปริยัติสุธี, รองศาสตราจารย์ ดร.
๕. พระชยานันท์มณี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.
๖. รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม
๗. รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิฏฐ์ ศรีทอง
๘. รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย พลเมืองดี
๙. รองศาสตราจารย์ พูนทรัพย์ เกตุวีรพงศ์
๑๐. รองศาสตราจารย์ สมบูรณ์ บุญฤทธิ์
๑๑. รองศาสตราจารย์ ดร.วรกฤต เกื่อนข้าง
๑๒. อาจารย์ ดร.ชำนาญ เกิดช่อ
๑๓. อาจารย์ ดร.สามารถ บุญรัตน์

/ผู้ทรงคุณวุฒิ...

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

๑. รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ ชินะวงศ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
๒. รองศาสตราจารย์ ดร.อนุชา จันทบูรณ มหาวิทาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านน่าน
๓. รองศาสตราจารย์ ดร.กุหลาบ รัตนสังธรรม มหาวิทยาลัยบูรพา
๔. รองศาสตราจารย์ ดร.ปรุตม์ บุญศรีตัน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๕. รองศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ อินทนนท์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๖. รองศาสตราจารย์ ดร.ภาสกร ดอกจันทร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๗. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประภาษ เพ็งพุ่ม มหาวิทยาลัยนครสวรรค์
๘. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ จันทรแดง มหาวิทยาลัยพะเยา
๙. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ อุปสอด มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
๑๐. อาจารย์ ดร.พิสิฎฐ์ โคตรสุโพธิ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๑๑. อาจารย์ ดร.เบญจมาศ สุขสถิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๑๒. อาจารย์ ดร.ไพศาล เครือแสง มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
๑๓. อาจารย์ ดร.กันยารัตน์ รินศรี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

(พระราชปรีดีทักวี่,ศ.ดร.)

รักษาการแทนอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จัดการศึกษาพระพุทธรศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วัดพระธาตุแช่แห้ง พระอารามหลวง 469 หมู่ 3 ต.ฝายแก้ว อ.กุเมียง จ.น่าน
โทรศัพท์/โทรสาร 054-601063 www.nan.mcu.ac.th